

At contra **OBIECIUNT** aliqui, si volūtas ad primam appetitionem finis moueatur à Deo, sequi, vt actus ille sit naturalis, ac per hoc non sit liber: id autem repugnat non solum experientia, sed etiam ipsi S. Thomæ doctrinæ. Nam in 1. p. q. 63. art. 5. cōcedit S. Thomas, in primo instanti suæ creationis, Angelos meruisse apud Deum: non est autem meritum, vbi non est libertas. **RESPONDEO**, Primus actus voluntatis naturalis dicitur, & à Deo, quia nascitur ex naturali inclinatione, non ex appetitione actuali finis: tamen idem actus liber esse potest, quoad exercitium, ac proinde in tantum liber, in quantum requiritur ad meritum. Nam idem S. Thomas in 1. 2. q. 10. art. 2. docet, quoad exercitium in hac vita, hominem esse liberum, respectu cuiuscumque obieci, etiam si sit ipsum bonum in communi.

Obiiciunt SECVNDO. Nullum fore discrimen inter animalia & inanima, si ipsa etiam humana voluntas non se ipsa moueat, cū elicit actum suum, sed moueatur à Deo eo modo, quo graua & leuia mouentur à generante. **RESPONDEO**, discrimen inter animalia & inanima, non est quærendum in primo actu (quamuis & in eo non desit aliqua differentia) in quo animalia operantur per modum naturæ, sed in sequentibus actibus. Nam præhabita cognitione & appetitione finis, animalia per se quærūt modum acquirendi illum finem; inanima verò, quæ non cognoscunt, neque appetunt proprio aliquo actu finem, non possunt per se quærere modum acquirendi finem, sed sicut naturaliter inclinantur ad suum finem, sic etiam naturaliter ad illum feruntur ab illo acta & mota, qui naturam eis dedit.

Inter animalia verò rationis expertia & ratione prædita hoc interest, quod tamen vtraque naturaliter appetant finem quoad specificationem; tamen rationis expertia naturaliter eum appetunt, etiam quoad exercitium; ratione prædita quoad exercitium appetunt liberè. **ITEM**, quod ex amore finis animalia rationis expertia se mouent ad media, quæ ducunt ad illum finem motu animali, & sine deliberatione; ratione prædita, motu rationali, id est, cum consilio & collatione mediolorum ac per hoc cum liberatione & electione.

CAPVT XV.

Subiectum liberi arbitrij non posse esse nisi naturam intelligentem.

DISCVTIENDA nunc est illa particula definitionis (*intelligentis nature*) quæ breuiter explicat subiectum liberi arbitrij, id est, quæ res prædita sint libero arbitrio.

Sex omnino sunt res, quæ in quæstionem venire possent, res inanimæ, plantæ, bestia, homines, Angeli, Deus. Ac vt certa separemus à dubijs. **PRIMUM**, extra controuersiam est, nihil eorum, quæ cognitione carent, siue sint inanima, vt elementa & lapides, siue animata, vt herbas & plantas liberum arbitrium habere posse. Neque enim fieri potest, vt non careant libero arbitrio, quæ omni arbitrio carent.

DEINDE certum est, animantia rationis expertia prædita esse quadam imagine, & quasi adumbratione liberi arbitrij, non tamen vero propriè; dicto libero arbitrio. Prædita esse bestias imagine quadam liberi arbitrij, quæ liberum arbitrium metaphoricè nominari possit, perspicuum est ex eo, quod earum appetitio aliquo modo est indifferens ad multa, non ita ad vnum tantum alligata, vt potentia calefactiua, ignis ad calefaciendū & similes. Deinde, quod quasi iudicio quodam vti videntur. Oues enim in campis

A vnam herbam carpunt, aliam negligunt, lupum fugiunt, canem sequuntur; equi & canes terrentur minis, alliciuntur blanditijs. Denique quod non solum iudicium, sed quædam etiam miram prudentiam & sagacitatem præ se ferant in operibus suis, vt aranea, formica, apis, hirundo, & alia. Quocirca Plutarchus opusculum quoddam inscribere ausus est, quod animantia bruta ratione vtantur: Laurentius autè Vallæ, non per iocum, vt Plutarchus, sed serio bestijs rationem attribuit in sua Dialectica, c. 9. attributurus iisdem sine dubio etiam liberū arbitrium, nisi illud hominibus denegasset.

Cæterum carere bestias omnes libero arb. propriè dicto, testatur Philosophus in 2. li. de anima, tex. 157. testatur Greg. Nyssenus in 1. li. de Philosophia, c. 1. Et in 1. 5. c. 4. testatur omnes Theologi & Philosophi quos lōgum esset, minimèq; necessarium huc adducere. Testatur ipsa diuina Scriptura in Pl. 31. cū ait: *Nolite fieri sicut equus & mulus quibus nō est intellectus.* Et in Pl. 48. *Cōparatus est iumentis insipientibus, &c.* Testatur denique etiam ratio. Nam potentia suprema, quæ est in bestijs, siue imaginatio, siue æstimatiua nominetur, corporalis ac materialis est, proinde pertingere non potest ad cognitionem vniuersalem, quæ fundamentum est ratiocinationis, neque potest reflecti ipsa in se & iudicare de suo iudicio, quod est fundamentum libertatis.

C Neq; his repugnat, quod earum appetitio videatur indifferēs ad multa. Nam indifferentia illa determinatur per naturale iudiciū, cui reluctari non queunt; Et quæadmodum homines in certis reb⁹ habēt conditionalem necessitatē, sed absolutam libertatem: sic etiam cōtrā, bestia habent conditionālē libertatem, & absolutā necessitatem. Possunt enim hoc potius, quā illud appetere, si æstimatiua eorū ita iudicet; sed æstimatiua necessariò iudicat vnū. Habent enim bestia à natura determinata iudicia, neq; possunt vnū conferre cum altero, vt supra diximus. Atq; hinc nascitur, vt omnia animantia eiusdem generis, semper eodem modo operētur. Omnes enim oves lupos fugiunt; omnes hirūdines eodē modo nidificant. Omnes apes eodem modo mellificāt, omnes araneæ eodē modo insidiantur muscis, omnes formicæ eodem modo grana recōdunt, neq; præterea aliud norunt.

D At (inquiunt) terreri minis, atq; allici blanditijs, videtur esse manifestum iudicium rationis. **SED** non ita est. Illud enim oritur ex eo, quod ex memoria verberum, aut beneficiorum, cognoscunt aliquid boni, vel mali sibi demonstrari, & non possunt id non cognoscere & æstimare, aut iudicium eiusmodi non sequi.

E Ad hæc certum est, hominem absolutè consideratum esse liberi arbitrij. Neque enim hæretici de hac re contendunt, sed solum de homine per peccatum primi parentis, de statu suo deiecto, de quare in sequenti lib. differemus. Perspicuum est autem illud Ecclesiastici testimonium, c. 15. *Reliquit hominem in manu consilij sui, &c.*

Neque minus est certum, Angelos libero arbitrio præditos esse, præsertim si absolutè secundum naturam suam considerentur, ante confirmationem in bono, vel obfirmationem in malo. Nam in primis litteræ sacrae de Angelis ita loquuntur, vt de rebus intelligentibus, vt constat ex Gen. cap. 18. & 19. ex Tob. cap. 12. ex Luc. c. 1. & 2. & ex alijs plurimis locis. Vbi autem intelligentia est, ibi sine dubio & libertas est. **DEINDE**, Scriptura testatur, Angelos esse naturæ præstantioris quàm homines, Pl. 8. *Minus est cum paulo minus ab Angelis.* Igitur si homines libero arbit. præditi sunt, cur non multo magis Angeli?

AD HÆC, Scriptura diuina testatur Angelos aliquādo peccasse, & punitos esse, 2. Pet. 2. *Angelis peccantibus non pepercit.* At peccatum & pœna peccati sine arbitrij libertate esse non possunt. DENIQUE, S. Patres disertis verbis liberum arbitrium Angelis tribuunt. Vide Irenæum lib. 4. ca. 71. Basilium in lib. de Spiritu sancto, c. 16. August. in lib. de corrept. & gratia, cap. 10. Gregorium hom. 7. in Ezech. & Damasc. lib. 2. de fide, cap. 3. & 4.

Vna superest dubitatio, sit ne Deus etiam verè ac propriè liberi arbitrij. Nam & multi contrà senserunt, & argumenta non contemnenda, difficilem quæstionem efficiunt. PRIMVM igitur non defuerunt ex Philosophis, qui dicerent, Deum ex necessitate agere, quorum sententiam refert S. Tho. in li. 2. contra Gent. c. 23. & quamuis S. Thom. non indicauerit nomina eorum Philosophorum, tamen commentator eius Franciscus Ferrariensis scribit, eos esse Aristotelem & Auicennam. Et sanè non solus Ferrariensis, sed etiam Henricus, Scotus, & alij, in horum Philosophorum numerum referunt Aristotelem, nec sine causa, vt cognosci potest ex li. 8. Physic. tex. 10. & seq. & lib. 12. Metaph. tex. 30. & 38.

In eodem errore versatus est ex Christianis, Petrus Abailardus, teste Thoma Valdensi lib. 1. doctrinalis fidei, c. 10. docuit enim prædictus Petrus, Deum nõ posse facere, nisi ea, quæ facit. Quod idem postea docuit Io. Viclef. vt constat ex eius Trialogo, c. 10. & 11. Et ex Thoma Valdensi, qui eum refellit, li. 1. doctrin. fidei, c. 10. & seq. Idem approbat Lutherus, qui assert. ar. 36. dicit, verã esse Viclefi sententiam, quæ habet, omnia ex necessitate absoluta euenire. Martinus quoq; Bucerus in li. de concordia doctrinæ, c. de libero arbitrio, satis apertè tradit, Deum necessariò agere quicquid agit, nec posse aliter facere.

Deniq; IOAN. CALVINVS, lib. 1. Instit. c. 16. §. 3. docet, Deum non posse facere, nisi id quod facit. *Sanè, inquit, omnipotentiam sibi vendicat, ac deferri à nobis vult Deus, nõ qualem Sophista fingunt, inanem, ociosam, & ferè sopitam; sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur.* Et paulò post: *Ideo, inquit, censetur omnipotens, nõ quod possit quidem facere, cesset autem, sed quia, &c.* Vbi vides à Caluino reprehendi communem Theologorum (quos ipse Sophistas vocat) sententiam, quæ habet Deum multa posse facere, quæ non facit, & contrà, posse multa non facere quæ facit, & idcirco verè, proprièq; liberũ esse.

Argumenta pro sententia aduersariorum multa sunt & graua. Videtur enim libertas arbitrij, qua quis potest velle hoc aut illud, & velle hoc aut non velle, repugnare æternitati, immutabilitati, simplicitati, alijsq; attributis Dei. Immo cū velle in Deo sit idem quod esse, si velle Dei possit non esse, ipse etiam Deus posset non esse: vel si esse Dei est simpliciter necessarium, quomodo velle Dei nõ erit etiam simpliciter necessarium? Sed hæc omnia planius exponuntur, cū refellenda erunt.

CAPVT XVI.

Probat, Deum esse liberi arbitrij.

SENTENTIA Theologorum, quæ sine dubio verissima est, probabitur à nobis PRIMVM, ex diuinis litteris & testimonijs Patrum, aduersus hæreticos, DEINDE naturalibus rationibus aduersus Philosophos. Pf. 113. *Omnia quæcunq; voluit fecit.* Pf. 111. *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius.* Eph. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Et 1. Cor. 12. *Hæc autem operatur vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Ex his,

A & similibus locis efficitur, Deum operari per cognitionem & voluntatem, & res creatas tales esse, quales Deus esse voluit, non quales necessitas coëgit.

Sed rursus habemus alia loca, quibus ostenditur, Deum posse facere, quæ non facit, & contra non facere, quæ facit. Dan. 3. *Potens est Deus, nos de manibus tuis, ò Rex, liberare, quod si noluerit, statuat tamen, quam fecisti, non adoramus.* Hoc loco scriptura docet, potuisse fieri, vt Deus nollet liberare tres pueros de fornace, quos tamen liberare voluit, & re ipsa liberauit. Hester 13. *Non est qui possit tua resistere voluntati, si decreueris saluare nos, continuo liberabimur.* Hic præterquàm quod significatur, potuisse Deum non facere quod fecit, habetur etiam vocabulum decernendi, quod propriè ad liberum arbitrium pertinet.

B Similis locus est Sap. 11. *Non erat impossibilis manus tua, immittere illis multitudinem Ursorum, aut audaces leones, &c.* Nec tamen id fecit: quare poterat facere quod fecit. Ibid. *Misereris omnium, qui omnia potes, dissimulans peccata hominũ propter penitentiam.* At certè non verè dicitur dissimulare peccata is, qui non punit, quia nõ potest, sed is, qui cū possit non vult. Matth. 3. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* In quem locum Hieronymus, Chrysoctom. Theophyl. necnon Ambr. in c. 3. Luc. scribunt, ex veris, proprièque dictis lapidibus posse Deum excitare filios Abrahæ, quamuis id nõquam fecerit. Matth. 19. *Facilius est Camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* Et paulò post: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum omnia possibilia sunt.*

C Nec valet, si quis dicat posse fieri vt camelus transeat per foramen acus, si redigatur ad subtilitatem tenuissimi fili. Quemadmodum olim Pelagiani dicebant, posse diuitem saluum fieri, si venditis omnibus pauper fieret, alioqui nõ posse. Hoc (inquam) non valet, quoniam Dominus ait, hoc impossibile esse hominibus, Deo autem esse omnia possibilia. Non est autem impossibile hominibus efficere, vt Camelus transeat per foramen acus, si ad fili tenuitatem antea redigatur. Itaque S. Gregor. Nazianzenus lib. 4. de Theologia, affirmat ex hoc Euangelij testimonio posse Deum facere, vt Camelus, manens Camelus, transeat per foramen acus; quod tamen nec fecit, nec vnquam fortasse faciet.

D Matth. 26. *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquàm duodecim legiones Angelorũ?* Poterat igitur Christus orare Patrem, vt mitteret ad se plusquàm duodecim legiones Angelorum: & pater mittere poterat: & tamen neuter fecit, quod poterat facere. Ad hunc locum respõdit Viclefus, potuisse Christum à Patre legiones petere, non à quibus defenderetur, sed quæ sibi eo tempore adessent. Potuisse quoque Patrem mittere eas legiones, si voluisset, sed non potuisse velle.

E At inepta responsio est. PRIMVM enim certum est, hoc loco non agi de simplici assistentia Angelorum, sed de præsidio aduersus vim, quæ in Christum parabatur. Dicuntur enim hæc verba Apostolo Petro, qui nitebatur gladio Dominum protegere, vt intelligeret, non esse opus Christo tali defensione, qui aliam longè maiorem in promptu haberet.

DEINDE, esto de simplici assistentia ageretur, adhuc probamus, posse Deum facere quæ non facit, quia potuit mittere plusquàm duodecim legiones Angelorum, qui Christo assisterent, quas tamen non misit.

DENIQUE, Deum potuisse, si vellet, sed non potuisse velle, ineptissimè dicitur, nisi Christum ipsum

ineptè loquutum esse dicamus. Voluit enim Christus docere, se liberè, non autè coactum subire mortem. Id autem demonstrat ex eo, quod poterat à patre præsidium multorum millium Angelorum impetrare. Quæ Christi demonstratio nihil valebat, si Pater non poterat velle mittere præsidium, quod petebatur. Vide Hieronymum & Chrysoctomum in comment. ad hunc locum.

Marc. 14. *Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me.* Perspicuè est ex hoc loco, possibile Deo fuisse transferre calicem passionis à Christo, quod tamen factum nõ esse scimus. Rom. 1. Reprehendit Apostolus gentiles quod cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: at non debetur gratiarum actio nisi ei, qui liberè agit, & beneficia præstat, cum possit non præstare: igitur Deus liberè agit, & liberè procurat res humanas.

Accedat nunc testimonia Patrum. S. GREG. NAZIANZENSIS in epist. priore ad Clidonium: *Asserunt, inquit, Deo possibile esse, hominem etiam sine mente saluare. Possibile etiam sine carne, solo velle.* Vbi S. Greg. respondet obiectioni Apollinaristarũ, qui dicebant, Christo in incarnatione defuisse mētem humanam; Verbum enim pro mente fuisse. Id autem probabāt, quia possibile erat Deo saluare genus humanũ, etiã si mentem non assumpisset: respondet (inquam) Gregor. possibile Deo fuisse saluare genus humanum, etiam si non solũ, mentem, sed etiam carnem non assumpisset. Sola enim voluntate sine incarnationis mysterio potuit Deus mūdum instaurare. Fecit igitur Deus ex Gregorij sententia id quod potuit non facere; proinde non necessariò, sed liberè fecit.

S. GREG. NYSSENSIS, in lib. de Fato, cap. vlt. *Non enim, inquit, sub necessitate est Deus, neque voluntatem eius seruire necessitati, fas est dicere. Etenim necessitatis est conditor.* Et infra: *Omnipotens, inquit, neque natura necessitate, neque legis præscripto operatur, sed sunt illi omnia contingentia, etiam necessaria.*

S. AMBROSIVS in 2. lib. de fide, c. 3. *Hæc operatur, inquit, vnus & idem Spiritus sanctus, diuidens singulis prout vult, id est, pro libero voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.*

S. AVGVSTINVS in Enchir. cap. 95. *Tunc, inquit, in clarissima luce sapientia videbitur, quam multa possit (Deus) & non velit, nihil autem velit, quod non possit.* Et in lib. 13. de Trin. c. 18. dicit, Deum potuisse lumere carnem aliunde, quàm ex Adam; & tamè hoc maluisse. In lib. de natura & gratia, c. 17. dicit, Christum potuisse resuscitare Iudam à morte spirituali, quo modo excitauit Lazarum à morte corporali, nec tamen fecisse. In lib. de bono perseuerantia, ca. 8. & 9. dicit, Deum posse facere vt omnes perseuerent vsque in finem: nec tamen facere. Petrus autem Damianus in epist. 4. ad Desiderium, quæ est de omnipotentia Dei, probat Deum multa posse facere quæ non vult facere, nec facit.

Adde etiam testimonia Hieronymi, Chrysoctomi & Theophylacti supra citata. Probatur hoc idem ratione fundata in diuinis litteris. Qua ratione vtitur Nyssenensis loco citato libro de fato prope extremo. Multa Deus operatur præter ordinem naturæ, vt cum Solem stare fecit ad vocem Iosue, & eundem retrocedere ad preces Isaia; & obscurari tempore plenilunij ob mortem Saluatoris; Item cum Virgini partum, cæcis visum, surdis auditum, mortuis vitam donauit. At si Deus operaretur ex necessitate naturæ, semper eodem modo operaretur, nec posset nunc seruare naturæ ordinem, nunc immutare; igitur liberè operatur, & pro arbitrio agit, non vlla ne-

cessitatis vi ad operandum impellitur.

Iam verò aduersus Philosophos, qui scripturis fidem non habent, his argumentis vtī possumus.

PRIMO, Deus est causa efficiens omnium rerum, Intelligentiarum, cælorum, elementorum, &c. Igitur non necessitate, sed voluntate operatur.

Antecedens probatur. Nam si intelligentiæ carerent efficienti causa, & vnaquæq; earum suũ cælestẽ orbem produxisset (vt videtur sensisse Philosophus) nulla ratio reddi posset, cur tot essent intelligentiæ; & non plures; cur tantæ virtutis, & non maioris aut minoris; cur ita inter se subordinatæ; quis deinde procreasset elementa. Si DICAS nõ carere Intelligentiæ causa efficiente, nec tamè omnes productæ sunt ab vna, sed prima produxit secundã, secundã tertiã, & sic deinceps. CONTRA, nam tunc nõ posset reddi ratio, cur vltima intelligentia non produxerit aliã. Deinde saltem hoc habebimus à prima substantia, quæ Deus est, non solũ productum esse primum orbem cælestem, sed etiam secundam Intelligentiam.

Probatur nunc eiusdem argumenti conuentio. Nam si prima intelligentia produxit omnia per se, vel saltem suum orbem cælestem, & alteram intelligentiam; non potuit non liberè operari. Nam quæ operantur ex necessitate naturæ, determinata sunt ad vnũ, nec possunt producere, nisi vnũ aliquid simile sibi. Igitur intelligentia, quæ producit res tam varias, quales sunt aliæ Intelligentiæ, & corpora, nõ operatur ex necessitate naturæ, sed ex consilio & arte. Ac per hoc liberè. Et confirmatur exemplo hominis, qui naturaliter nihil producit, nisi alium hominem; at ex arte res plurimas, & inter se maximè discrepantes, variãsq; producit.

SECVNDO, Deus est infinitæ potētia ac virtutis, igitur potest res perfectiores & meliores facere, quã re ipsa faciat, ac per hoc nunquã operatur secundum totam suam virtutẽ, quod est proprium eorum, quæ operantur ex necessitate naturæ. Negabũt Philosophi fortassè, Deũ esse potētia infinitæ, sed certè id planè manifestum esse videtur. Nam quod ex se est illimitatum & infinitum, non potest limitari & finiri, nisi vel à causa efficiente, vel à subiecto: esse autè ex se, est illimitatum & infinitum; & in Deo non potest limitari & finiri, cū Deus causa efficiẽte & subiecto careat; igitur in Deo esse, est illimitatũ & infinitum. Quod si esse, in Deo est infinitũ; cur nõ etiam potentia in Deo sit infinita? Esse enim est propter operationem, nec dari potest, esse, cui non respondeat potentia operandi, quoniam ociosum esset.

TERTIO, Si Deus ex naturæ necessitate, nõ liberè, & pro arbitrio faceret, quæ facit, frustra opem eius homines imploraret, frustra essent omnes aræ, sacrificia, vota. Respondebũt fortassè Philosophi, frustra esse hæc omnia, sed refellet eos cõmunis naturæ instinctus & sensus, atque consensus omnium gentiũ. Omnes enim natura duce in calamitatibus tollunt oculos ad cælum, & numinis opem implorant. Tertull. in Apolog. c. 7. cū dixisset, ipsos etiã Paganos in angustijs suis non ad Capitoliũ, sed ad cælũ respicere, ac ita loqui solere, Deus videt, Deo commendo, Deus mihi reddet: subiūgit, *O testimoniũ animæ naturaliter Christiana.* Nimirum naturale esse docuit, in æramnis vnũ Deum inuocare. Vide similia apud S. Cypr. in tractatu aduersus Demetrianum.

QUARTO, Nihil est quod necessariò appetatur, nisi finis, & quæ cum fine necessariã connexionem habent: At res creatæ non sunt finis Dei, neque cū fine Dei necessariã connexionem habent; Deus enim est finis omnium rerũ, ac per hoc ipse sibi est finis, neq; eget vlla re ad finem suum assequendum, cū se ipse

carere non possit: igitur non necessario vult res creatas, sed liberè.

QUINTO, Homo est liberi arbitrij, vt Philosophi etiam ferè omnes docèt: ergo & Deus liberi arbitrij est. Neque enim fas est vllam perfectionem homini tribuere, quæ non excellentius reperiatur in Deo.

CAPVT XVII.

Soluuntur argumenta contraria.

SOLVENDA restant argumenta, quæ contra Dei libertatem fieri solent. Sed vt ea facilius solui possint, DVO quædam sunt breuiter prænotanda.

PRIMUM igitur sciendū est, ex doctrina S. Tho. in q. 24. de veritate, ar. 3. non esse de oratione, & essentia liberi arbitrij posse velle bonū & malū; aut posse nunc velle vnum, postea nolle; aut non posse eligere, nisi consultatio re ipsa præcedat: sed satis esse, si quis habeat optionē diuersarum rerum, & electio fiat cū pleno, atque perfecto iudicio rationis. Nā posse velle bonum & malum, pertinet ad liberum arbitrium, nō simpliciter, sed vt est in natura creata; quæ quoniam ex nihilo facta est, deficere & peccare potest.

Itaque talis libertas non solum Deo non cōuenit, sed neque etiam Angelis & hominibus iam beatis; neque posse eligere malū, perfectio; sed imperfectio est dicenda libertatis. Idem intelligēdum est de mutatione actus; posse siquidem actum mutare, & nunc nolle quod antea volebat, non est liberi arbitrij simpliciter, sed liberi arbitrij naturæ creatæ; quia facta est ex nihilo, conuersio & mutationi est obnoxia. Deniq; quod electionē præcedat cōsultatio, nō pertinet ad liberum arbitriū, nisi in natura humana, quæ ratiocinando scientiam sibi parat. Nam Angeli, qui simul causam & effectum cognoscunt, non egent præcedente consultatione, sed simul consilium capiunt, iudicant & eligunt.

Sciendum est SECVNDO, ex doctrina Heruæi in quodlib. 1. q. 1. Ipsum velle Dei, DVOBVS modis cōsiderari posse, VNO modo absolutè, & vt est idē quod esse Dei, & hoc modo, non liberum, sed necessarium esse. ALTERO modo, vt dicit ordinem ad obiectum, & hoc modo si obiectum est intrinsecum, ipsa videlicet diuina essentia, sapientia, potētia, bonitas, & similia, esse etiam necessarium; sin autem obiectum est extrinsecum, vt sunt res omnes creatæ, tum demum velle Dei non esse necessarium, sed liberum. Nam Deus non potest non velle suam essentiam, potentiam, bonitatem, sapientiam, & cætera similia: potest tamen non velle res creatas.

Quare cū dicimus, Deus liberè vult hoc, aut illud, & potest non velle; non significamus rem illam, quæ est velle, in Deo esse rem liberam, & posse non esse; sed significamus, ipsum velle Dei non necessario terminari ad rem istam, vel illam. Neque loquimur de possibilitate, sed de existentia rerum creatarum. Nam possibilitas rerum nihil ponit in re, nisi diuinā essentiam infinitis modis participabilem; diuinam sapientiam, qua cognoscat omnes modos, quibus diuina essentia participabilis est; & diuinam potētiam, qua possit res producere, quibus diuina essentia participetur. Non potest autem Deus non habere essentiam infinitis modis participabilem & sapiētiam, qua cognoscat res creatas esse possibles, & potentiam qua possit eas re ipsa producere.

Cur autem possit voluntas Dei non terminari ad existentias rerum extra se, & liberè super eam cadat, ratio est, quia res illæ non sunt Deo necessaria, cū neque sint finis eius, neque media cum eo sine ex necessitate connexa; ac per hoc non sunt appetibiles absolutè, sed solum ex hypothesi, id est, posito quod

velit Deus per eas, gloriam suam manifestare. Ex his facile erit ad argumenta omnia respondere.

PRIMUM argumentum tale est, Arbitrij libertas in eo posita est, vt quis possit velle & non velle, & velle hoc & non illud: at hoc repugnat immutabilitati diuinæ. RESPONDEO, velle & non velle in Deo, non significat mutationem actus, sed quod terminetur, vel non terminetur ad tale, vel tale obiectum. Vnde non in Deo, sed in creatura contingit mutatio.

SECVNDVM argumentum, Voluntas diuina non potest non esse conformis sapientiæ diuinæ: sapientia diuina non potest non iudicare, id esse melius & faciendum, quod re ipsa est melius & faciendum; igitur voluntas diuina nō potest eligere, nisi id quod re ipsa est melius & faciendum: ac proinde non est libera, cū nunquam possit eligere, nisi vnum. RESPONDEO, sapientia diuina iudicat, nihil esse absolutè bonum & faciendum extra Deum, nisi quod ipse Deus facere voluerit, & id esse melius, quod ei magis placet. Et hoc fortasse significauit Apostolus ad Ephes. 1. cū ait, Deum omnia operari secundum consilium voluntatis. Quamuis igitur voluntas diuina semper conformis sit sapientiæ diuinæ, nulla tamen inde sequitur necessitas, quoniam etiam sapientia diuina conformis semper est voluntati diuinæ.

TERTIVM argumētum, Velle Dei est necessarium, tum quia est idem quod esse Dei, tum etiam quia necessarium est nobilius contingenti, & Deo tribuendum est, quod est nobilius; igitur velle Dei non est liberum. RESPONDEO, Velle Dei est necessarium, quantum ad ipsum actum volendi, non tamen quantum ad ordinem, quem dicit ad creaturam. Et quia esse Dei, non dicit ordinem ad creaturam, ideo esse Dei, necessarium est omnibus modis; & nullo modo liberum; at velle Dei, aliquo modo est necessarium, vt videlicet est idem cum esse alio modo liberum, vt nimirum terminatur ad rem creatam.

Neque his repugnat, quod necessarium sit nobilius contingenti. Nam id verum est de essentia rei, non de causalitate, siue respectu sui, nō respectu aliorum. Illa enim essentia est nobilior, quæ magis est necessaria, quia longius abest à defectu & corruptione: contra autem causa, vt causa, eo præstantior est, quo liberior est, quoniam quo est liberior, eo minus ab alijs dependet, & sanè magna esset imperfectio in Deo, si à rebus creatis ex necessitate penderet.

QUARTVM argumentum, Deus ab æternitate voluit omnia quæ fecit, facit, & facturus est: ergo iam est determinatus ad vnum, nec potest aliud velle. RESPONDEO, Actus voluntatis Dei, quoad substantiam, & entitatem suam ab æternitate fuit, & est absolutè determinatus, quia non potest non esse, vel aliter se habere, tamen respectu obiecti creati non est determinatus nisi ex hypothesi; absolutè autem potest aliter se habere, quoniam (vt sæpè diximus) ad res creatas voluntas Dei non habet ordinem necessarium, sed contingentem.

QUINTVM argumentum, Indeterminatio imperfectiōnem significat; Illi enim dicuntur indeterminati, qui adhuc ambigunt de rebus agendis: non igitur indeterminatio locum habet in Deo. RESPONDEO, DVPLEX est indeterminatio, ALIA, quæ oritur ex parte causæ, quæ nōdum est allequuta perfectionem suam, vt possit exire in actum; & talis non est in Deo, sed in illis, qui non perfectè rem cognoscunt, & idèò deliberant adhuc & consultant: ALIA, quæ oritur ex effectu, qui nō habet ordinem necessarium ad causam. Et hæc indeterminatio dicit perfectiōnem in causa, quoniam significat, causam esse inde-

pendentem ab vno effectu & eius contrario, & vtroque superiore.

SEXTVM argumentum, si Deus posset facere quod non facit; haberet potentiam passiuam & ociosam; quod Deo nulla ratione conuenit. RESPONDEO, Nulla est in Deo potentia passiuam, ac multò minus ociosa. Illa enim dicitur potentia passiuam, quæ distinguitur ab actu, & nondum reducta est ad actum. Dei autem potentia non distinguitur ab actu, cum sit ipsa diuina essentia, quæ est actus purus. Neque etiã propriè dicitur esse potètia in Deo, respectu actus, quasi possit Deus habere actum, & non habere, sed solum respectu obiecti, quia potest voluntas Dei terminari ad talem, vel talem rem producendam. Itaque nihil aliud est potentia in Deo, nisi voluntas actualis cum habitudine quadam ad res possibles.

CAPVT XVIII.

De fine liberi arbitrij, id est, quare Deus creauerit Angelos, & homines libero arbitrio præditos.

POSTREMA restat quæstio de fine liberi arbitrij, ad illam definitionis particulam explicandam, *Ad magnam Dei gloriam.*

Quæritur igitur, cuius rei gratia Deus condiderit Angelos, & homines cum libero arbitrio: cum id solum sit, per quod in Deum peccatum committitur, & vnde omnia mala redundarunt in mundum. Sed res plana est, & quod in definitione liberi arbitrij posuimus, omnium Patrũ confessione firmatur, videlicet, ad insignem Dei gloriam pertinere, quod naturas intelligentia præditas arbitrij libertate donauerit.

PRIMA igitur ratio, cur Deus homines & Angelos liberos esse voluerit, ducitur à potentia & sapientia Dei, quæ in hac re mirificè splendent. Deus enim per hoc, quod Angelos & homines liberos condidit, ostendit prouidentiam suam nullo modo impediri posse, etiam si permittat creaturis, quas regit, planè pro arbitrio viuere. An non elucet insignis Dei gloria, si quis cogitet Angelos & Homines facere quicquid volunt, & tamen velint, nolint, ordinem diuinæ prouidentia ab æternitate constitutum perturbare non posse, vt fiat aliquando, quod Deus absolute non vult, aut non fiat quod absolute vult? Simile esset, si quis innumerabiles auiculas liberè auolare permitteret; & tamen incredibili artificio id efficere posset, vt omnes ad ea loca pergerent, quo ipse vellet. Vide S. Augustinum, cuius est hæc ratio, in Enchir. cap. 95. & sequentibus.

SECUNDA ratio: sumitur à iustitia & æquitate diuina, quæ in eo perspicuè apparet, quod Angelos & Homines ita creauit, vt possent bonè & malè agere, & ipse sine acceptione personarum, bonos præmijs, malos supplicijs afficeret. Ita docent sancti Patres, Irenæus, lib. 4. cap. 71. Iustinus in Dialogo cum Tryphone, & alij.

TERTIA ratio hæc esse potest, vt diuina bonitas illustretur. Insignis enim Dei bonitas in eo conspicitur, quod non solum voluit gloriam sempiternam nobiscum communicare: sed etiam addidit, vt eam per propria merita, id est, nobilissimo modo consequeremur; vt annotauit S. Greg. Nazianzenus in 1. Apologetico.

Neque his repugnat, quod Deus & Christus homo gloriam sempiternam non habent ex meritis; & tamen eam habent modo, sine controuersia, nobilissimo. Nam modus habendi gloriam præstantissimus est eam habere ex se, porro ex se gloriam habendi multi sunt gradus. PRIMVS gradus est, eam habere omnino naturaliter, vt sit de essentia eius,

A qui illam habet. Et hic primus gradus soli Deo proprius est. ALTER gradus, qui soli Christo conuenit, est eam habere quodammodo naturaliter, non ita vt sit de essentia animæ Christi beatitudo, sed vt fluat ab intrinseco. Christus enim vt Deus se ipse vt hominem gratia & beatitudine donauit. TERTIVS gradus est eorum, qui eam habent ex se, non quia naturaliter habent villo modo, sed quia per liberum arbitrium gratia Dei adiutum illam sibi acquirunt. Et hoc conuenit Angelis & hominibus.

QUARTA ratio fuit, vt appareat infinita magnitudo, & inexhaustus thesaurus diuitiarum Dei. Nam si Deus haberet apud se certam mensuram bonorum, quibus remunerare posset cultores suos, non permisisset Angelis & Hominibus liberum arbitrium, quo merita possent augere quantum vellent: sed quoniam diuitia Dei sunt infinita, neque periculum est, vt aliquando exhauriantur, ideo concessit Angelis & Hominibus facultatem, qua pro arbitrio merita augerent. Simile esset, si quis tam esset diues auri & argenti, vt pauperibus stipem petentibus thesauros suos ostenderet, sineretque vt vnusquisque auferret, quod vellet, quomodo nemo prohiberetur ex fonte perenni tantum aquæ haurire, quantum cupit.

QUINTA ratio esse potuit, vt innotescat Deum sibi sufficere, & bonorum nostrorum nullo modo egerere. Homines enim qui aliorum opera necessario indigent, neque se, aut sua tueri sine multorum adiumento possunt, omnino cuperent, & si valerent, efficerent, vt famuli, ac milites sui à se deficere non possent, & ideo promissionibus, pactis, iuramentis eos deuinciunt, sibi que adstringunt quoad valent. Deus autem, quia nullius opera eget, sponte famulis suis libertatem concessit arbitrij, vt in obsequio permanerent, & imperium detrectarent, prout vellent.

SEXTA ratio ex præcedenti oritur, & infinitam Dei charitatem erga creaturas suas ostendit. Nam cum Deus non egeat hominibus, & si egeret, non multum eis fidere posset, quippe qui tam facile ob libertatem arbitrij à conditore suo deficiunt: æquum esse videbatur, vt non vsque adeo magnam de hominibus curam gereret, & tamen ob nimiam charitatem suam nõ minorem de ipsis curam gerit, quam si absque illis gloriam, vitamque suam conseruare non posset. Quid enim maius cogitari, fingiue potest, quàm vt Deus qui bonorum nostrorum non eget, propter homines homo fieri & mori voluerit?

SEPTIMA ratio fuit, quod id postulare videretur perfectio & ornamentum vniuersi. Nam cum sit aliquid, quod agit, & non agitur, vt Deus, aliquid, quod agitur, & non agit, vt natura rationis expers; æquum erat, vt etiam extaret aliquid, quod ageretur & ageret. Et talis est natura creata intelligens, & libero arbitrio prædita, qualis est in Angelis & Hominibus.

Item cum sit aliquid quod ex nihilo, & liberè operatur, vt Deus: aliquid, quod ex alio & necessario operatur, vt res omnes infra hominem, certè pulchrum erat, si aliquid esset, quod ex alio, & liberè operaretur, quales sunt Angeli & Homines. Nam quòd aliquid ex nihilo & necessario operetur, quod est quartum membrum diuisionis, fieri non potest, cum operari ex nihilo, sit summæ perfectionis, operari necessario, summæ imperfectionis.

DICES, cur Deus non attribuit Angelis & Hominibus liberum arbitrium confirmatum in bono, vt & liberi essent, & tamen peccare non possent. RESPONDET ad hanc quæstionem S. August. in lib. 2. de bono perseuerantia, cap. 10. & lib. 22. de ciuit.

Dei, cap. vlt. Deum ordinatè procedere voluisse, ac primùm ostendere, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium. Vide quæ diximus in lib. de peccato primi parentis, cap. 2. vbi causam reddere conati sumus, cur Deus creauerit hominem, quem peccatum esse præuiderat.

Ad ARGUMENTVM autè, quod initio capitis obieciatur, quod videlicet liberum arbitrium videatur res noxia, cum id solum sit, per quod fit iniuria Deo, & vnde innumerabilia mala in ipsos homines redundarunt; facillè RESPONDETUR. Non enim data est homini libertas arbitrii, vt peccaret sed vt peccata liberè detestando mereretur laudem & gloriam apud Deum. Præterea (vt Euseb. rectè docet in li. 6. de præparat. Euangel. ca. 5.) non dedit homini Deus solam arbitrii libertatem, sed accendit etiam in eius mente lumen intelligentiæ, addidit Synderesim semper clamantem, vt recta via incederet; incitauit ad virtutem promissione præmiorum, exterruit à vitij comminatione pœnarum.

At absurdum videtur, vt Deus aliquid instituerit, quod pro maiori parte vertatur in malum: eiusmodi autem est liberum arbitrium, quo maxima pars hominum abutitur ad peccandum. RESPONDEO, libe-

rum arbitrium commune est Angelis & Homini-
bus; & ideo pro maiori parte liberum arbitrium non
in malum, sed in bonum absolutè conuertitur. Nam
maior pars Angelorum libero arbitrio benè semper,
& vsa est, & vtetur.

At absurdum saltem esse videtur, vt species hu-
mana maiori ex parte, propter arbitrii libertatem
suo fine frustretur. RESPONDEO, Finis vltimus re-
rum omnium DVPLEX est, VNVS intrinsecus & pro-
prius, qualis est, si de hominibus agatur, visio Dei;
ALTER extrinsecus, & cõmunis, qui est gloria Dei.
Quamuis igitur sine proprio, atque intrinseco spe-
cies humana maiori ex parte frustretur, tamen sem-
per obtinet Deus gloriam suam, quæ non minus in
bonorum remuneratione, quàm in præuaricatorum
animaduersione perspicitur.

Adde quod licet maior hominum pars excidat à
perfecta adeptione finis intrinseci, & proprii; tamen
non excidit à totali adeptione eiusmodi finis. Etsi
enim minor pars omnium pertinget ad visionem
Dei; tamen maior pars illud assequitur, vt ratiocina-
ri, & viuere secundum rationem possit. Non est autem
absurdum, vt minor pars indiuiduorum alicuius spe-
ciei, ad perfectam finis proprii consequutionem non
perueniat, modò à totali adeptione non excidat.

LIBER QVARTVS

DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Exponitur ordo futura disputationis.

DISSE RVIMVS hæcenus de natu-
ra liberi arbitrii; nunc de viribus eius-
dem arbitrii, simul de gratiæ necessita-
te disputare aggredimur.

Sunt autem TRIA genera humana-
rum, tum cognitionum, tum actionum. Est enim
ALIA cognitio naturalis, siue theoricæ sit, siue me-
chanicæ; ALIA est cognitio moralis, id est, notitia
eius, quod secundum virtutem est vel agendum, vel
omittendum: ALIA denique est cognitio supernatu-
ralis, id est, eorum, quæ sciri non possunt, nisi diuini-
tus reuelentur. Sic etiã actionũ ALIÆ naturales dici
possunt, quales sunt ambulare, sedere, colere agros,
gerere bella, & alia id genus; ALIÆ morales quibus
actiones omnes virtutum, & vitiorum continentur,
vt eleemosynas dare, ieiunare & similia; & contra,
furari, fornicari, & alia eiusdem generis; ALIÆ diui-
næ, ac supernaturales, quæ propriè ad salutem æternam
consequendam pertinent, vt credere, sperare,
diligere, orare, sacrificare, & cætera.

Et quamuis actiones primi generis, quas naturales
diximus, & à quibusdam ciuiles etiam nominantur,
in particulari, siue (vt Theologi loquuntur) in indi-
uiduo necessariò sint bonæ, aut malæ moraliter (iux-
ta doctrinam S. Thomæ, quam nos vt probabili-
orem sequimur) tamen ex genere suo indifferentes
sunt, & potest etiam fieri vt aliquis sit liber in eius-
modi actionibus, qua parte naturales sunt, & non sit
liber qua parte sunt morales, vt si quis existimet om-
nia opera infidelium esse peccata, is fortasse dicet,

C habere hominem infidelem liberum arbitrium ad
colendum agrum, & non colendum, quatenus col-
lere agrum est opus naturale, non autem habere,
quatenus est opus morale, quia poterit colere agrũ,
vel non colere, sed non poterit, in eo opere vlla ra-
tione vitare peccatum.

Nos igitur de singulis his cognitionum, actio-
numque generibus, TRES tractabimus quæstiones;
VNAM, egeatne homo auxilio gratiæ specialis ad res
cognoscendas; ALTERAM, egeatne auxilio ad res eas-
dem peragens; TERTIAM, admissio gratiæ adiuu-
to, sit ne opus illud in libera hominis potestate.
Quare NOVEM erunt præcipuè quæstiones, præter
alias, quæ harum occasione discutiendæ erunt.

PRIMA, quæstio erit, an ad cognoscendum ve-
rum naturale, indigeamus gratia; SECVNDA, an ad
actiones naturales, vt tales sunt, egeamus etiam gra-
tia. TERTIA, an ad easdem actiones, etiam vt tales
sunt, habeamus liberum voluntatis arbitriũ. QVART-
TA, vtum sine auxilio gratiæ cognoscere possimus
verum morale. QVINTA, vtum ad moralia opera, id
est, ad præcepta seruanda, & peccata cauenda opus
habeamus auxilio gratiæ. SEXTA, vtum sit in nostra
potestate benè & malè agere moraliter. SEPTIMA,
sitne auxilium gratiæ necessarium ad cognoscen-
dum verum supernaturale. OCTAUA, sit ne idem au-
xilium gratiæ necessarium ad actiones diuinas, cre-
dendi, sperandi, diligendi, &c. NONA, sit ne homo li-
beri arbitrii in eiusmodi actionibus supernaturali-
bus, atque diuinis.

CAPVT II.

Posse cognosci viribus natura Deum esse, & esse vnum, & alia id genus.

PRIMA igitur quæstio tractanda se offert, Vtrum ita læsa sit mens humana per peccatum, vt non possit solis naturæ viribus cognoscere aliquod verū mechanicum, vel theoreticum naturale. Nam de vero morali & supernaturali postea differemus.

Est autem communis omnium sententia, posse cognosci solo lumine naturæ, multas veritates theoreticas & mechanicas, quæ in scientijs, & artibus humanis & naturalibus continentur. Id quod etiam Caluinus, fateatur in 1. lib. Instit. c. 2. & in lib. 2. c. 2. Vna solùm controuersia remanet, Vtrum Deum esse, & esse vnum, cognosci possit lumine rationis absque speciali gratiæ auxilio.

Nam Ioan. Caluinus loco notato scribit, Ethnicos solo lumine naturæ cognouisse generatim, Deum esse aliquem, non tamen in veri Dei notitiam, qui vnus & solus est, deuenisse. Tilmanus etiam Heshusius in lib. de erroribus Pontificiorum, tit. de libero arbitrio, nu. 11. inter errores ponit id, quod habetur in Catechismo Romano, lumine naturali cognosci posse, Deum esse, & esse vnum. Ex nostris quoque Petrus ab Alliaco in 1. sent. q. 3. scripsit, non posse de Deo quicquam cognosci sine speciali adiutorio gratiæ.

At contrà sentiunt forè omnes Theologi, ac præsertim S. Thom. lib. 1. contra gentes, c. 12. & 43. vbi non dubitat, errorem appellare sententiam eorum, qui docent, non posse naturali ratione demonstrari, Deum esse. Et certè quod naturali ratione demonstratur, naturali lumine cognoscitur; neque opus est ad assentiendum ijs, quæ naturali ratione demonstrantur, auxilio gratiæ speciali, cum sine labore ijs assentiamur, quin etiam non assentiri nulla ratione possimus.

Probat igitur hæc veritas PRIMVM ex diuinis litteris; Iob. 36. *Omnes homines vident eum, sed vnusquisque intuetur procul.* Quo loco dicuntur homines videre Deum, quia omnes habent lumen naturale, quo pertingere possunt ad cognitionem veri Dei: tamen procul eum intueri dicuntur, quia non possunt cognoscere nisi communia quædam, vt esse, & esse vnum, esse bonum, &c. quæ ex rebus creatis colliguntur, S. Greg. li. 27. Moralium, c. 2. & Beda, lib. 3. in Iob. cap. 5. ita hunc locum exponunt, quorum verba paulò post inter aliorum Patrum sententias referentur.

ALTER locus est Sap. 13. *Si tantum potuerunt scire, vt possent estimare saculum, quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?* Ex quo loco discimus, verum & vnum Deum naturaliter posse cognosci, & non solum Deum in communi, vt dicitur de vero Deo, & falsis Dijs. Nam si quis existimet Solem aut Lunam esse Deos, aut homines mortuos, vt Iouem & Martem tanquam Deos honoret, is non potest dici inuenisse mundi Dominum; neque simpliciter, neque ex sententia auctoris libri Sapientiæ; non simpliciter, quia verè, neque Sol, neque Luna, neque Iuppiter, neque Mars, est mundi Dominus; nõ etiam ex sententia huius sacri auctoris. Quia ipse fatetur ab ijs, quos reprehendit, quod mundi Dominum non inuenerint, habitos fuisse pro Dijs Solem & Lunam, & homines mortuos.

TERTIVS locus est Actor. 17. *Querere Deum, si forte attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longè sit ab*

A *unoquoque nostrum.* Est enim sententia huius loci, interpretate Chrysostramo & Oecumenio, tam esse facilem, & obuiam Dei notitiam ex rebus creatis, vt ferè palpari & attrectari queat, quomodo tractantur ea, quæ ante pedes & oculos iacent.

QUARTVS locus Rom. 1. *Reuelatur ira Dei de celo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum corû, qui veritatem Dei in iustitia detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt.* Hoc loco significat Apostolus sapientes mundi ex rebus creatis verum Deum cognouisse. Nam si non cognouissent verum Deum, non dicerentur veritatem in iniquitate detinuisse, neque absolutè pronuntiaret Apostolus: *Cum Deum cognouissent, nõ sicut Deum glorificauerunt;* neque propter cognitionem numinis in genere dicerentur *inexcusabiles*, circa peccatum idololatriæ. Non enim inexcusabiles essent colentes idola pro Dijs, si nullum alium Deum cognouissent, aut cognoscere potuissent.

PRÆTEREA ex hoc loco intelligimus, Deum manifestasse Deitatem suam Philosophis, non per reuelationem specialem, sed per species rerû creatarum; nam cum dixisset B. Paulus: *Deus illis manifestauit,* continuò explicat, quemadmodum manifestauerit, ac dicit: *Inuisibilia enim ipsius per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Et hoc modo locum istum exponunt, Chrysostr. Ambros. & alij in comment. & præterea August. multis in locis, quæ paulò post adferentur.

DENIQUE ex hoc loco colligimus Philosophos cognouisse non solum Deum esse, sed etiam liberè agere, & providere rebus humanis. Nam alioquin nõ reprehenderentur, quod gratias non egissent. Non enim debetur gratiarum actio ei, qui ex necessitate naturæ operatur, sed ei qui beneficia nobis præstat, cum sit in eius potestate non præstare.

Probatur SECUNDO, eadem veritas, ex testimonijs Patrum. S. IUSTINVS, Martyr, in Apologia ad Imperatorem, vltra medium, scribit Socratem, & alios quosdam Deum verum ita cognouisse, vt ferè Christiani dici potuerint.

S. Irenæus li. 2. aduersus hæres. c. 5. habet hæc verba: *Etiam si nemo nouit patrem, nisi filius, neque filium nisi pater, tamen hoc ipsum omnia cognoscunt, quando ratio mentibus infixata moueat ea, & reuelet, quoniam est vnus Deus omnium Dominus.*

TERTVLLIANVS in Apologetico, cap. 17. *Vltis, inquit, testimonio comprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumseptâ, licet libidinibus & concupiscentijs euigorata, licet falsis Dijs ex ancillata, cum tamen respiciat, & sanitate suam patitur, & Deum nominat solū, quia propriè verus hic vnus Deus, & bonus, & magnus, & quod Deum dederit, omnium vox est, iudicem quoque contestatur illum, Deum videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet.* O testimonium anima naturaliter Christiana. Denique pronuncians hæc, non ad Capitolium, sed ad cælum respicit. Et in lib. de spectaculis: *Nemo, inquit, negat, quia nemo ignorat, quod vltro natura suggerit, Deum esse vniuersitatis conditorem.*

S. CYPRIANVS tract. 4. de Idolorum vanitate: *Quæ est, inquit, hæc summa delicti nolle agnoscere, quem ignorare non possis? Et rursus ibid. Ergo vnus est, & vbique diffusus est. Nam & vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens, & anima sui auctoris, & principis admonetur. Dicit frequenter audimus, ò Deus, & Dena*

videt, & Deo commendo, &c.

LACTANTIUS lib. I. diuinarum institutionum, c. 3. Nemo, inquit, est, qui sapiat, rationemque secum putes, qui non vnum Deum esse intelligat.

S. HILARIUS in primum versum Psal. 52. Quis, inquit, mundum intuens, Deum esse non sentiat?

S. AMBROSIVS in comment. c. I. ad Rom. vel quicumque fuit eorum commentariorum auctor: *Vt Deus, inquit, qui natura inuisibilis est, à visibilibus cognosci posset, opus fecit, quod opificem sua visibilitate manifestauit.*

S. GREG. NYSSENSIS, lib. 8. Philosophiæ, c. 7. Non leuis, inquit, cōiectura existit singularia gubernari prouidentia, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta. Necessitate enim aliqua obruti confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus, quasi natura nos absque præceptore diuinum auxilium edocente.

S. HIERONYMVS in comment. c. I. ad Gal. Ex quo, inquit, perspicuum sit, natura omnibus inesse Dei notitiam.

S. IOAN. CHRYSOSTOMVS homil. 9. ad populum Antiochenū: Deus, inquit, illis manifestauit. Quo pacto? quem Prophetam mittens? quæ Euangelistam? quem Doctorem, si Scriptura nondum erant? Inuisibilia ipsius, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, &c. Quo loco S. Ioan. Chrysostomus copiosè docet, potuisse mundi sapientes naturæ lumine cognoscere, Deum orbis terræ conditorem & moderatorem esse.

S. AVGVSTINVS in lib. de spiritu & littera, c. 12. *Vides, inquit, quomodo, non eos dixerit veritatis ignaros, sed quod veritatem in iniquitate detinuerint: & quia occurrebat animo ut quæreretur unde illis esse potuerit cognitio veritatis, quibus Deus legem non dederat: neque hoc tacuit, unde habere potuerint; per visibilia namque creatura peruenisse eos dixit ad intelligentiam inuisibilium creatoris. Quoniam reuera sicut magna ingenia querere perstiterunt, sic inuenire potuerunt.*

Item serm. 55. de verbis Domini: Unde, inquit, illi impij veritatem detinent? nunquid Deus ad quenquam illorum loquutus est? nunquid legem acceperunt, sicut Israëlita per Moysen? Audi quomodo illis Deus manifestauit. Inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Interroga mundum, ornatum cæli, fulgorem, dispositionemque siderum, & vide si non sensu suo tanquam tibi respondent, Deus nos fecit. Hac, & Philosophi nobiles quaesierunt, & ex arte artificem cognouerunt.

Item tract. 106. in Ioan. Hac, inquit, est vis vera diuinitatis, ut creatura rationali iam ratione videnti non omnino, ac pœnitus possit abscondi. Exceptis enim paucis, in quibus natura nimium deprauata est, vniuersum genus humanum Deum mundi huius fatetur auctorem.

Item lib. 8. de ciu. Dei, c. 6. Itaque, inquit, quod notū est Dei, ipse manifestauit eis, cū ab eis inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Vbi S. Augu. multis alijs verbis docet, Philosophos ratiocinando, perque res creatas gradatim ascendendo paulatim ad vniuersi Dei notitiam peruenisse.

PAVLVS OROSIVS lib. 6. c. I. Philosophis, inquit, dum intento studio querunt, scrutanturque omnia, vnum Deū auctorem omnium repperunt. Vnde etiam nunc Paganos quos iam declarata veritas de cōtumacia magis quam de ignorantia conuincit, cū à nobis discutiuntur, non se plures Deos sequi, sed sub vno Deo magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei, per multas intelligendi suspiciones cōfusa dissensio. Quia de vno Deo omnium pœne vna opinio est. Hucusque humana scrutatio, etsi cum labore deliberare potuit. At vbi ratiocinatio deficit, fides subuenit.

THEODORETVS ser. 2. de curandis Græcorum affectionibus docet, Platonem cognouisse vnum

Deum ex tessera, quam Dionysio in epist. ad eum scripta, dederat, Scripsit enim Plato epistolam fore feriam, si initio adscribatur, DEVS, ludicram autem, si abscribatur, DI I. Hæc enim tessera satis apertè declarat apud Platonem, fabulosam fuisse multitudinem Deorum.

S. GREGORIUS lib. 27. Moralium, ca. 2. Omnis, inquit, homo co ipso, quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere eum, qui se condidit, Deum esse. Quem videlicet iam videre, est dominationem illius ratiocinando conspiceret. Cū verò dictum sit, omnes homines vident eum, rectè subiungitur, vnusquisque intuetur procul, procul quippe eum intueri, est, non iam illum per speciem cernere; sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare.

B Denique venerabilis BEDA lib. 3. in Iob, cap. 5. sic ait: Per natura bonum, notitia creatoris inest cordibus hominum. Et infra: Omnis homo hanc vim sapientia naturaliter accipit, vt Deum ignorare non possit, nisi aut contemnat, aut negligat.

C Probat VLTIMO ratione. Nam si Deum esse vnum, non posset cognosci sine gratia Dei speciali, id fieret, vel quia obiectum sit supernaturale; vel quia actio intelligendi vnitatem Dei sit valdè difficilis, aut etiam impossibilis viribus solius naturæ: neutrum autem horum dici potest. Nam vnitatem Dei esse obiectum naturale, & nulla ad hoc opus esse reuelatione, testatur Sapiens, c. 13. cū ait: *Amagnitudine speciei, & creatura cognoscibiliter poterit horum creator videri.* Testantur etiam demonstrationes plurimæ à naturalibus effectibus ductæ, quibus Deum esse vnum probant Ioan. Damascenus lib. I. de fide, ca. 5. Richardus de S. Victore lib. I. & 2. de Trinitate, & S. Thom. lib. I. contra gentes, ca. 43. Quod autem demonstrari potest naturalibus rationibus, certè non est supernaturale, nec superat vim intelligentiæ naturalis. Vbi verò demonstratio adfertur, non est difficile asserenti, sed contrā potius difficile, vel impossibile est non assentiri. Quare non requiritur auxilium speciale ad hunc actum producendum. Præsertim cū nec vehementia perturbationum, neque alia causa iudicium theoreticum impedire possit, licet impediant iudicium practicum, & actiones voluntatis.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones.

S E D contrā DVO argumenta obijci possunt. PRIMUM est testimonium illud Euangelij: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam nō comprehenderunt.* Item: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Ioan. I. ALTERVM est ex Augustino, lib. 10. Confess. cap. 6. vbi dicit, cælum & terram omnibus hominibus magna voce clamare, ipse fecit nos, & non ipsi nos; sed tamen surdis canere, nisi Deus altius misereatur. Ex his enim S. Ioan. & S. Augustini testimonijs colligitur, Deum quidem dedisse hominibus argumēta satis magna, quibus eum cognoscere possent, nisi essent cæci: sed tamen per peccatum primi parētis ita esse totum genus humanum excæcatum, vt iam Deum nemo cognoscere possit ex argumentis illis, nisi cui speciali gratia Deus illuminauerit mentem.

E Sed facilè erit argumentum vtrumque refellere. Nam esse omnino excæcatos homines per peccatum primi hominis, in ijs etiam, quæ ad Dei notitiā pertinent; perspicuum est ex locis allegatis, Sap. 13.

& Rom. i. Nam (vt iplis verbis S. Augustini vtar, in expositione quarundam propositionum epistol. ad Rom. in principio) quos arguit, Salomon, Sap. 13. non cognouerunt per creaturam creatorem; quos autem arguit Apostolus, cognouerunt, sed gratias non egerunt. Non autem arguerentur, qui non cognouerunt, si cognoscere non potuissent: neque cæci sunt, qui aut cognouerunt, aut certè cognoscere potuerunt.

Illud verò: *Lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehenderunt.* Et illud: *Mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Intelligenda videntur de Verbo, id est, de filio Dei, ac per hoc, de mysterio Trinitatis: quod fatemur non posse cognosci solo lumine rationis. DEINDE, possent etiam ea verba hunc sensum habere, lux diuinæ sapientiæ lucet etiã in tenebris, cum appareat in ijs rebus, quæ omni luce sapientiæ carent, id est, in animãtibus rationis expertibus, in arboribus, in lapidibus, in rebus cæteris, quæ quod ratione careant, tenebræ dici possunt, & de ijs rectè scriptum esse intelligitur, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Nec malè, cum Chrysofostomo ac Theophylactò dici potest illud, & tenebra eam non comprehenderunt, idem esse, ac si dictum fuisset, & tenebræ ei non præualuerunt. Lux enim illuminat tenebras, & tenebræ non obscurant lucem: hoc est, lux notiæ Dei in hominibus quoque impijs, quavis tenebrarum multitudine, vel densitate non vincitur. DENIQUE, cum S. Augustino, sanctòque Cyrillo dici potest, tenebras esse homines ignorantes & peccatores, qui lucem istam non perceperunt, quam tamen si voluissent, percipere potuissent.

Illud autem S. Augustini ex lib. 10. Confessionum ad rem non facit. Non enim de cognitione, sed de amore loquitur eo loco S. August. *Domine, inquit, amo te, percussisti cor meum verbo tuo, & amauit te. sed & calum & terra, & omnia qua in eis sunt, ecce vndiq; mihi dicunt, vt te amem, nec cessant dicere omnibus, vt sine inexcusabilis. Altius autem tu miseraberis, cuius miseratus eris. Alioquin cælum & terra surdis canunt laudes tuas.* Itaque sicut nos surdis canere dicimur, cum ij, quibus multis verbis aliquid suademus, nolunt illud facere, licet satis facilè intelligant quæ dicimus: sic etiam cælum, terra, surdis canunt laudes Dei, cum homines ex operibus Dei conditorem quidem agnoscunt, sed non sicut conditorem diligunt, venerantur & colunt.

CAPVT IV.

Requiri, & sufficere auxilium generale ad actiones naturales & ciuiles efficiendas.

ALTERA quæstio erat de actionibus naturalibus, siue politicis, aut mechanicis abstrahendo à malitia, vel bonitate morali, an eæ possent à nobis fieri solis naturæ viribus. DV o siquidem de hac re contrarij errores aliquando extiterunt. QUIDAM enim docuerunt, posse homines, vt etiam res cæteras, opera sua efficere sine vllò Dei auxilio, siue generali, siue speciali. Ita videtur sensisse Origen. libr. 3. de principijs, vt annotauit S. Thom. libr. 3. contra Gentiles, c. 89. ita etiam senserunt Pelagiani, teste S. Hieronymo in epist. ad Ctesiphontem. & lib. 1. aduersus Pelagianos. Ita denique sensit ex Theologis scholasticis, Durandus in 2. sent. dist. 1. q. 5. & d. 37. q. 1. qui docet, Deum omnia operari, quæ nos operamur, quia dedit, & conseruat vim operatricem, quæ in nobis est, non quia nobiscum ad opus nostrum effi-

ciendum actione concurrat.

ALII verò, fortasse vt ab hoc errore longissimè recederent, contrà senserunt, ita Deum immediatè & propriè omnia operari, vt causæ secundæ nihil omnino efficiant, sed ad eorum præsentiam solus omnia faciat Deus. Refert hanc sententiam S. Tho. in q. 3. de potètia, art. 7. eamque Mahometis sectatoribus tribuit. CÆTERVM vtèque error Scripturis, Patrũ testimonijs, & manifestæ rationi repugnat. Quod breuiter ostendemus, quoniam copiosior disputatio ad Philosophos propriè pertinet.

Igitur secundas causas, & præsertim homines aliquid verè, ac propriè operari, Scriptura passim docet. Nam Gen. 1. dicit, terram germinare, steilas lucere super terram, aues volare sub firmamento cæli, homines dominari, ac præesse animantibus cæteris. Et alia id genus frequentissimè in diuinis litteris repetuntur.

Sancti quoque Patres id ipsum affirmant, vt Basiliius orat. 5. de opere sex dierum. Ambros. lib. 3. exameron, c. 6. & 8. Ioan. Chrysof. hom. 5. in Gen. August. lib. 3. de Trinit. cap. 3. & 4. Ioan. Damascenus lib. 2. de fide, cap. 10.

Denique rationes etiam in promptu sunt. Nam in primis, si neque ignis calefaceret, neque Sol illuminaret, falleretur sensus circa proprium obiectum, nullusque esse posset experimentis locus. Certè enim sensus ignem calidum, & Solem lucidum esse iudicat, quoniam ab illo per calefactionem, ab isto per illuminationem immutari se sensit. DEINDE, quorsum Deus rebus naturalibus virtutes operatrices dedisset. Immo quorsum rerum naturas omnino esse voluisset, si omnia ociosa erant futura? DENIQUE, vnde monstra nascerentur, quæ dicuntur, & sunt peccata naturæ, si solus Deus omnia efficeret, cum in Deum error non cadat.

Iam verò humanam volutatem, vt etiam res cæteras nihil omnino agere posse, nec se vlla ratione mouere, nisi Deus cum illis simul operetur, nec sufficere essentiam, & virtutem operatricem ad operandum, si desit auxilium conditoris, Probatur PRIMVM ex diuinis litteris. Nam actor. 17. Apostolus ait: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus.* Quo loco si Deus solum donaret nobis naturam, & vires ad operandum, eamque conseruaret, non etiam simul operaretur nobiscum, satis fuisset dicere, In ipso viuimus & sumus: quorsum igitur additum est, *mouemur*, nisi vt intelligamus, non posse nos moueri sine præsentis auxilio Dei, quemadmodum non possumus esse & viuere, nisi Deus vitam quam dedit, conseruare voluerit?

Itaque in Deo sumus, quia ipse fecit nos, & nõ ipsi nos; in Deo viuimus, quia ipse nos portat verbo virtutis suæ; in Deo mouemur, quia sine ipso nihil possumus facere. Siquidem illa præpositio *in*, idem valet hoc loco, quod (per) vt sensus sit, per ipsum viuimus, mouemur, & sumus: quemadmodum in illis locis, *In Deo meo transgrediar murum. In Deo faciemus virtutem. Hoc genus demoniorum non eijcitur, nisi in oratione & ieiunio. Omnia possum in eo, qui me confortat.* Idem Apostolus in epist. priore ad Cor. c. 10. dicit, Deum operari omnia in omnibus. Quod multò antea scripserat Isaias. c. 26. cum ait: *Omnia opera nostra operatus es Domine.* Rursus de alijs rebus idem Scriptura testatur, vt cum in Psal. 146. dicit de Deo: *Qui producit in montibus fœnum. Et Iob 10. pelle, & carnis vestisti me.* Et Hier. 1. *Antequam te formarem in vtero, noui te.* Et Dominus in Euangelio Matt. 6. *Quod si fœnum agri Deus sic vestit. Et Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur; & ego operor.*

Ad hæc, & similia respondebat Pelagius (teste Au-

gust. in lib. de gratia Christi, ca. 4.) & post eum Durandus loco notato, dici Deum omnia operari, quia virtutes operatrices rebus attribuit. **S**ED refellit hæc responsonem S. Augu. in epist. 146. eo argumento, quod Deus non solum dicatur omnia operatus, & omnia fecisse, sed in præsentia dicatur operari, cū legimus: *Qui producit in montibus fœnum, & fœnum agris Deus sic vestit, & pater meus usque modo operatur.*

Deinde, si propterea Deus diceretur operari, omnia, quia dedit omnibus rebus operatrices virtutes, sequeretur, Deum operari omnia peccata, quia dedit homini, & Angelo liberum arbitrium, quo peccata omnia fiunt. Et apud Durandum id maximè locum haberet, cū ipse contendat in secundo sententiariū dist. 44. potentiam peccandi formaliter esse à Deo.

Adde quod Scripturas intelligere debemus non pro arbitrato nostro, sed iuxta communem sanctorum Patrum explicationem; sancti autem Patres ex allegatis Scripturis errorem istum communi consensu refellunt.

EVSEBIUS lib. 6. de præparatione euangelica, cap. 5. *Causa, inquit, omnium, & qua libertatis nostre sunt, & que natura sunt, Deus est.*

S. HIERONYMUS in lib. I. aduersus Pelagianos, refellit Pelagianos, quod dicerent, posse se absque Dei auxilio scribere, sedere, flere, curuare digitum, aptare calamum, &c. Neque responderi potest, loqui S. Hieronymum de auxilio Dei mediato, vt vult Durandus. Nam vt diximus ex Augustino, & patet etiã ex Hieronymo ibid. fatebantur Pelagiani, liberum arbitrium esse donum Dei, & illo mediante posse nostras actiones Deo tribui, & tamen Hierony. Pelagianos impios, & sacrilegos nominat: *Audite, inquit in epist. ad Ctesiphontem, sacrilegum, si uolueris curuare digitum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, semper mihi auxilium Dei necessarium erit? Audi ingræte, imò sacrilege, Apostolum predicantem, siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in nomine Domini facite.*

S. IOAN. CHRYSOST. hom. 5. in Genesim: *Quocirca, inquit, diuina Scriptura vestigia sequamur, neque seruamus eos, qui aduersa temerè blaterant. Etiam si homines terram operentur, & iumentorum auxilio fruuntur, & magna sit coeli temperies, & omnia alia concurrant, nisi nutus Domini accedat, omnia alia concurrant, nisi fuerint, & nihil proficeret omnis labor, & desudatio, nisi manus Domini supernè adiuuaret, & perfectionem his, que fiunt, tribueret.*

S. AVGVSTINVS in epist. 146. q. 2. *Quomodo, inquit, negare poterimus, Deum etiam nunc operari cuncta que fiunt, cum Dominus dicat: Pater meus usque modo operatur? Vide etiam lib. 8. de Genesi, c. 20. & seq.*

S. ANSELMVS lib. de concordia præscientiæ prædestinationis, gratiæ & liberi arbitrij, cap. 1. *Facit, inquit, Deus omnia, que iusta, vel iniusta voluntate fiunt, id est, opera bona & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt: in malis facit quod sunt, sed non quod mala sunt.*

Accedit **POSTREMO** etiam ratio, nam omnes res creatæ ita pendent à diuina conseruatione, vt ne ad momentum quidem per se ac sine Deo esse possint. At si aliquid fieret sine Dei auxilio, saltem in primo illo instanti, quo fieret, per se, ac sine Deo esset. Quæ admodum igitur lumen Solis in aëre in primo instanti fit à Sole, & toto reliquo tempore ab eodem conseruatur, nec vlllo modo esse potest sine præsentia Solis continuantis esse: quod initio illi dedit: sic etiam omnis effectus cuiuscunque causæ secundæ, initio fit à Deo, & ab eodem conseruatur, nec potest vlla ratione incipere, vel durare sine actione Dei dantis,

vel continuantis esse. **PORRO** res omnes creatas perpetuò à diuina conseruatione pendere, nemo est qui neget, cū Apostolus dicat Heb. 1. *Portas omnia verbo virtutis sue.* Et fusè doceatur à S. Aug. li. 4. de Genesi, c. 12. & lib. 8. c. 12. à S. Ioan. Chrylostomo hom. 10. in Gen. à S. Gregorio lib. 16. Moral. c. 18. & à S. Thom. 1. part. q. 104. art. 1.

His igitur extremis refutatis erroribus, maneat sententia illa media, & communis in scholis Theologorum, posse ab homine fieri multa opera sine auxilio Dei speciali, vt arare, serere, putare vites, plantare arbores, ambulare, sedere, loqui, & alia id genus, nihil tamen fieri posse sine auxilio Dei generali. Ita enim docet, & probat egregijs rationibus S. Thom. in lib. 3. contra Gentiles, cap. 89. Item S. Bonauentura & cæteri Theologi (Durando excepto) in 2. sent. dist. 37.

C A P V T V.

Proponitur questio principalis, An homo liberum arbitrium habeat in operibus naturalibus & ciuilibus, & notantur Lutheri & Melanchthonis contradictiones.

SEQVITVR **TERTIA** questio, quæ vna est ex principalibus, & grauissimis totius huius materiæ questionibus; vt videlicet homo liberum arbitrium habeat in actionibus illis naturalibus, sine ciuilibus, quas diximus fieri posse cum solo generali auxilio Dei.

Sunt autem **TRES** de hac questione sententiæ. **PRIMA** est Catholicorum ferè omnium, non solum esse hominem liberi arbitrij in actionibus supra explicatis, sed etiam id esse euident, tum in lumine nature, tum in doctrina fidei. Vide præter alios, qui hoc docent, sanctum Thomam in quæst. 6. de malo, quæ est de electione, & quæst. 24. de veritate (quæ est de libero arbitrio, art. 1.) Item Gregorium, Gabrielem, & alios in 2. sent. dist. 25.

ALTERA sententia est quorundam Catholicorum, qui affirmant certum esse ex doctrina fidei, hominem esse liberi arbitrij, tamen id non posse naturali ratione conuinci. Ita docuit Ioan. Buridanus in 3. lib. Ethicor. quæst. 1. & Andreas de Castro in 1. sent. dist. 45. quem citat Ruardus Tapperus in explicatione artic. 7. Louanienſum.

TERTIA sententia, siue potius hæresis, manifesta est Laurentij Vallæ in lib. de libero arbitrio, Martini Bucerii in lib. de Concordia, articulo de libero arbitrio, & Ioan. Caluini, lib. 1. Institut. c. 16. §. 8. & lib. 2. cap. 4. §. 6. qui docent, non habere hominem, in statu naturæ corruptæ, liberum arbitrium vlla in re, ac ne in indifferentibus quidem & ciuilibus. Quocirca idem Caluinus in lib. 2. Institut. cap. 2. §. 4. dicit, optare se, vt tollatur omnino de medio nomen ipsum liberi arbitrij. Eadem fuit sententiã multorum veterum hæreticorum, quos cap. 7. opportuniore loco nominabimus. Eadem etiam sententia fuerat initio Lutheranismi, ipsius Martini Lutheri, & eius Acharis Philippi Melanchthonis, sed vterque apertissimè retractauit. Quos si Bucerius & Caluinus imitari voluissent, nulla cum hæreticis huius temporis de libero arbitrio in actionibus ciuilibus controuersia remaneret.

Vtile autem erit annotare hanc retractationem, & contradictionem Lutheri & Melanchthonis, vt appareat eorum inconstantia in re omnium maxima. Nam **LVTHERVS** in assert. art. 36. summam rerum

suarum in doctrina de arbitrij seruitute constituit. Sic enim ait: *In ceteris articulis de Papatu, de Concilijs, de Indulgentijs, alijsque non necessarijs nugis, ferenda est lenitas & stultitia Papæ & suorum, sed in hoc articulo, de seruitute arbitrij, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum ac stendum est, miseris sic insanire.* Et in lib. aduersus Regem Anglorum scripsit, ad eum se certum esse de sua doctrina, ut si quis aliter doceret, aut damnaret, quæ ipse scripsit de fide, de operibus, de libero arbitrio, & similibus; is damnaret Deum, & oporteret eum manere filium gehennæ.

Videamus igitur constantiam eius, in summa doctrina, de qua certissimum se esse iactabat. In assert. art. 36. ita loquitur: *Librum arbitrium est figmentum in rebus, & titulus sine re, quia nulli est in manu quippiã cogitare boni vel mali, sed omnia (ut Vviclef articulus Constantiæ damnatus rectè docet) de necessitate absoluta eueniunt. Quod & Poëta voluit, quãdo dixit, Certa stãt omnia lege. Et Christus, Matth. 6. Folium arboris nõ cadet in terram sine patre vestro.* Et infra: *Non est dubium Satana magistro in Ecclesiam venisse hoc nomen liberum arbitrium.* Hic apertè Lutherus simpliciter tollit liberum arbitrium omnibus in rebus, iuxta hæresim Vviclef, & idè ipsam etiam nomen liberi arbitrij damnat. Ex quo factum est, ut librum aduersus Erasmus inscripserit de seruo arbitrio.

Sed audi nunc retractationem, quæ extat in li. eius de Visitatione Saxonica, quæ postea scripsit, sic enim loquitur in articulo de libero arbitrio: *Multi de libero arbitrio indiscretè loquuntur. Idcirco hanc breuem informationè adscripsimus. Homo habet ex propria virtute liberum arbitrium ad faciendum vel omittendum opera externa per legem, & pœnas adactus. Quapropter potest & secularem probitatem, & bona opera facere, ex propria virtute, à Deo ad hæc data & obrenta. Paulus enim vocat eam iustitiam carnis, hoc est, quam caro aut homo ex propria virtute facit, si ergo operatur homo ex propria virtute illam iustitiam, utique habet electionem & libertatem, & fugiendi malum, & faciendi bonum.* Item ibid. *Voluntas humana est vis libera, ut facere possit iustitiam carnis, seu iustitiam ciuilem, ubi lege & vi agitur, ut non furari, non occidere, non mœchari, &c.* Hæc ille, ubi per iustitiam carnis intelligit opera bona externa, non tamen bona simpliciter; ac per hoc docet, posse hominem per liberum arbitrium facere & non facere, quæ lex iubet, non tamen peccare, aut non peccare. Itaque admittit arbitrij libertatem in actionibus ciuilibus & externis, quam negauerat in assert. art. 36. & nomen liberi arbitrij recipit, quod à Satana magistro in Ecclesiam venisse antea dixerat. Ita damnat ipse articulum suum optimum, & summam rerum suarum, & si verum sit, quod scripsit in lib. aduersus Regem Anglorum, Deum damnauit, & oportet eum manere filium gehennæ.

Veniamus ad PHILLIPPVM. Is in Locis communibus, quos edidit anno MDXXI. PRIMO, detestatur nomen liberi arbitrij: *Usurpata est, inquit, vox liberi arbitrij à diuinis litteris, à sensu & iudicio spiritus alienissima. Additum est à Platonis Philosophia vocabulum rationis aequè perniciosum.*

SECUNDO, defendit Vallam contra Eckium his verbis: *Vallam, ait Eckius, quod scholarum sententiam de libero arbitrio confutauit, plura voluisse scire, quam didicisset, scilicet egregiè festinus nugator.*

TERTIO, reprehendit Philosophiam naturalem & rationem. Hoc loco, inquit, prorsus Christiana doctrina à Philosophia, & humana ratione dissentit.

QUARTO, tollit omnem libertatem, & cõtingentiam: *Est, inquit, libertas posse agere, aut non agere, posse*

sic, aut aliter agere. Itaque in quæstionem vocatur, sit ne libera voluntas, & quatenus libera sit. Responso, quãdoquidem omnia quæ eueniunt, necessariò iuxta diuinã predestinationem eueniunt, nulla est arbitrij libertas. Quid igitur inquis, nulla ne est in rebus contingentiã? nihil casus? nihil fortuna? Omnia necessariò euenire Scripturæ docent. Et si videatur tibi in rebus humanis esse contingentiã, iudicio rationis hic imperandum est.

QUINTO, his addit in comment. ad cap. 8. epist. ad Romanos. Non solùm opera indifferentiã, sed etiam peccata in nobis à Deo fieri: *sicut, inquit, fatemur proprium Dei opus fuisse Pauli vocationem, ita fatemur opera Dei propria esse, siue quæ media vocantur, ut comedere, bibere; siue quæ mala sunt, ut Davidis adulterium, Manlij seueritatem. Constat enim ex cap. 1. ad Romanos, Deum omnia facere non permissiue, sed potenter (ut Augustini verbo utamur) id est, ut sit eius propria. Inde proditio, sicut Pauli vocatio. Et infra: Ergo non est cur frigidum glossema admittamus, Deum mala permittere, non etiam facere. Hæc ille.*

Contradicientia his omnibus habentur in iisdem locis communibus posteriori tempore editis, tum in loco de causa peccati, tum in loco de libero arbitrio. PRIMO siquidem, recipit nomen liberi arbitrij & rationis, quod antè detestabatur, *Monendi sunt, inquit, rudiores, ut à Physicis sumant distinctiones & appellationes partium hominis. In homine est pars cognoscens & iudicans, quæ vocatur mens, vel intellectus, vel ratio. Altera pars appetens vocatur voluntas, vocatur autem liberum arbitrium mens & voluntas coniuncta.*

SECUNDO, reprehendit Vallam, quem ante defenderat: *Valla, inquit, & plerique alij, non rectè detrahunt voluntati hominis libertatem, quia fiant omnia decernente Deo. Item in epitome moralis Philosophiæ: stoicas, inquit, illas de fato, seu Valle absurdas imaginationes, quæ propter diuinam gubernationem adimunt libertatem voluntati, fugiamus.*

TERTIO, amplectitur Philosophorũ sententias, quas antea Scripturis cõtrarias esse dicebat: *Hæc, inquit, est libertas voluntatis, quã Philosophi rectè tribuunt homini. Item: Honestius, inquit, Plato docuit. Et in Epitome moralis Philosophiæ, Est, inquit, prudentissimè ab Aristotele addita rationis descriptio.*

QUARTO, admittit, esse in rebus contingentiã & libertatem, quam simpliciter antè negauerat: *Concedendum est, inquit, quod Scriptura Apostolica tribuat homini, etiam nunc post lapsum, libertatem aliquam diligendi ea, quæ sunt subiecta rationi. Et infra: Hac Manichæa imaginatio horribilem edacium est, & ab hoc errore mentes abducendæ sunt, & docendæ, agere aliquid liberum arbitrium.*

QUINTO negat, Deũ esse causam peccati, quod tã impudèter antea assererat: *Est, inquit, hæc & pia sententia, utraque manu, & verius toto pectore tenenda, Deũ non esse causã peccati, nec velle peccatum. Et infra: Nec figura ille verborũ in sermone Hebraico pugnant cũ hæc sententiã, Indurabo cor Pharaonis, & similes. Certũ est enim Hebraica phrasi significare permissionè, non efficacè voluntatè. Ex his enim facilè potest intelligi quã sint aduersarij inconstantes in rebus etiã grauissimis. Sed his ommissis ad confirmandam veritatem accedamus.*

CAPVT VI.

Non posse ab insigni temeritate defendi modum loquendi aduersariorum, qui nomen liberi arbitrij, in nomen serui arbitrij mutauerunt.

VVIGITUR vera & Catholica sententia confirmetur, TRIA sunt ordine probanda. PRIMO,

non posse aduersarios vlllo colore defendi ab insigni temeritate, quod nomen liberi arbitrij tã opere detestentur, & in nomen serui arbitrij commutare tẽtauerint. **S E C V N D O**, ex doctrina fidei manifestẽ deduci, hominem, etiam post lapsum, libero arbitrio præditum esse, saltem in actionibus ciuilibus, & externis. **T E R T I O**, id ipsum certum & euidentis esse in vera Philosophia & naturali lumine rationis.

Quod attinet ad **P R I M V M**, tribus argumentis probare possumus, aduersarios non sine maxima temeritate nomen liberi arbitrij abolere, vel in nomẽ serui arbitrij commutare voluisse. **P R I M V M** enim, seriõ nos admonet Apostolus Paulus in priore epist. ad Timotheum, c. 6. vt fugiamus vocum nouitates. At nomen serui arbitrij in Ecclesia Catholica, per totos mille quingentos annos nõquam fuit auditum, cum tamen ab ipso principio nascentis fidei, ac deinceps varijs ætatibus nunquam defuerint Hæretici, qui liberum arbitrium vel nimium extulerint, vel etiam contrã nimium depressoerint.

D E I N D E omnes omnino scriptores Ecclesiastici, qui singulis ætatibus fidem Catholicam propugnauerunt, disertis verbis liberum arbitrium docuerunt. Neque opus erit magno labore testimonia Patrum conquirere. Nam & obuia sunt, & aduersarij id non negãt. Hæc enim sunt verba **CALVINI**, quem in hac palæstra præcipuum aduersarium habemus, lib. 2. Institutionum, cap. 2. §. 4. *Semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit; Græcos verò non puduit arrogantijs usurpare vocabulum, siquidem ἀυτεξούσιον dixerunt.* Quanta igitur temeritas est, nunc demum abolere velle vocabulum, quod ipse fateris apud omnes scriptores, tum Latinos, tum Græcos semper in vsu fuisse?

D E N I Q V E vel hoc nomẽ est bonum vel malum; verum aut falsum, vtile vel noxium. Si bonum, verum, vtile; certe etiam retinendum: si malũ, falsum, noxium, & (vt Lutherus loquitur) à Satana magistro in Ecclesiam inuectum; cum satis constet ab initio Ecclesiæ cœpisse, & ad nos vsque propagatum, sequitur Ecclesiam fuisse semper valde infirmã, quippe quæ neque initio prohibere poterit, quo minus perniciosum hoc vocabulum à Satana inueheretur, neque postea per totos mille quingentos annos illud explodere, aut abolere valuerit. Et vbi est illud: *Porta inferi non praualebunt aduersus eam? & Ecclesia est columna & firmamentum veritatis.*

Respondebit Calvinus, nomen liberi arbitrij esse ambiguum; & si quidem liberum dicatur arbitrium à coactione, nomen esse bonum & verum; si à necessitate, perniciosum & falsum. Et quoniam hoc tempore à plerisque accipitur pro libero à necessitate, ideo meritò explodendum videri, ne propter ambiguitatem suam fidelibus noceat. **A T** falsum est: nomen hoc esse ambiguum. Nam (vt in libro superiore ostendimus) nullo modo potest intelligi liberum arbitrium, si non sit liberum à necessitate, & non hoc tempore solùm, sed omnibus sæculis acceptum est hoc vocabulum pro facultate animi indeterminata, & libera ad vtramque partem, ac per hoc libera à necessitate. Id quod testimonijs Scripturæ & Patrum, & rationibus varijs confirmauimus.

A T, inquit, hoc vocabulum sumptum est à Philosophis, & in diuinis litteris nusquam legitur. A quibus igitur sumendum erat? à futuribus ne & clementarijs? & si Scriptura diuina voces à Poëtis accipit, vt Arcturi, Orionis, Pleiadum, quæ leguntur in Iob, cap. 37. & 38. & in Amos cap. 5. quid mirum est, si Ecclesia voces aliquas accipiat à Philosophis? & quamuis in diuinis litteris non sint hæc duæ voces si-

A muliunctæ, quoad sonum, liberũ arbitrium, tamen inuenitur altera cum alterius periphrasi, vt Num. 30. *In arbitrio viri erit, vt faciat vel non faciat.* Quid enim est in arbitrio, vt faciat, vel non faciat, nisi in arbitrio libero ad vtrumlibet? sic etiam vox illa Græca, ἀυτεξούσιον, quam Calvinus tantoperẽ detestatur, non inuenitur fortasse quàm in Scripturis, tamen inuenitur pars vna cum alterius partis periphrasi, vt 1. Corinth. 7. *ἐξουσίαν ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος*, id est, potestatem habens propriæ voluntatis. Quid enim est potestas propriæ voluntatis, nisi ἀυτεξούσιον?

B Adde vltimo, non esse mirandum, si hæc voces crebrius à Patribus, quàm à Scripturis sanctis, vel etiam si solùm à Patribus vsurpantur, quoniam hæreses, quæ liberum arbitrium oppugnant, post conditas Scripturas sunt exortæ, & ipsæ sunt, quæ has voces frequentare vel excogitare coegerunt, quemadmodum in alijs similibus, vt Trinitatis ὁμοουσίου & θεοτόκου factum esse, ipsi etiam aduersarij confitentur.

C A P V T V I I .

Secundum fidem Catholicam hominem esse liberi arbitrij in rebus ciuilibus, probatur ex diuinis litteris.

C **I**AM verò liberi arbitrij hominem esse in rebus ciuilibus (quod secũdo loco propositum fuerat) secundum doctrinam fidei, probatur ex diuinis litteris.

A D P R I M V M, accedant ea testimonia, quæ tribuunt homini post lapsum, electionẽ diuersarum rerũ. Neque enim intelligi potest veræ electionis potestas, sine vera arbitrij libertate. Nã vt in primo lib. demonstrauimus, electio est actus maximè proprius liberi arbitrij. Sunt igitur hæc testimonia. Num. 30. *In arbitrio viri erit, sine faciat, sine non faciat.* Iof. 24. *Optio vobis datur, eligit hodie quod vobis placet.* 2. Reg. 24. *Triũ tibi datur optio, elige vnũ quod volueris ex his.* 3. Reg. 3. *Postula quod vis, vt dem tibi.* Dan. 13. *Angustia mihi sunt undique, & quid eligam ignoro.*

D **S E C V N D O**, huc pertinent ea testimonia quæ docent, hominem aliqua posse facere, quæ non facit: & contrã, facere aliqua, quæ potuisset non facere. Hinc enim apertissimè patet, liberum esse in eiusmodi homine, vt pro arbitrio faciat vel non faciat. 3. Reg. 3. *Quia postulasti verbum hoc, & non postulasti diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti sapientiam, &c.* Potuit igitur Salomon postulare diuitias, & non postulare sapientiam, & tamen non diuitias, sed sapientiam postulauit. Ecclesiast. 31. *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, &c.* 1. Cor. 9. *Non sum liber? non sum Apostolus? &c.* Quo loco docet Apostolus, potuisse se circumducere sororem, & ab Ecclesijs sumptus accipere, sed neutrum facere voluisse. Act. 5. *Nonne manens tibi manebat, & venudatum in tua erat potestate?* hoc est, Nonne poteras (Anania) agrum tuum non vendere? & posteaquàm vendideras, nonne poteras precium tibi retinere? quis te agrum vendere, aut Deo precium offerre coëgit? poterat igitur vendere & non vendere, offerre & non offerre.

E Neque satisfaceret, qui respõderet, in hoc loco, & superiore agi de libertate à præcepto, nõ de libertate à naturali necessitate. Nã libertas à præcepto includit libertatem à naturali necessitate; alioqui inepta & ridicula essent præcepta, si is, cui præcipitur, non esset liber à naturali necessitate. Nam si Ananias

non potuisset non vendere agrum, aut precium illud Apostolis non offerre, sed necessariò & agrum vendidisset, & precium Apostolis obtulisset, ineptè dixisset B. Petrus, Nonne manens tibi manebat, & vendundatus in tua erat potestate?

TERTIO, accedant illa testimonia quæ cõditionem continent. Ea siquidem virtutem includunt liberam oppositorum optionem, Isaia 1. *Si volueritis & audieritis me, bona terra comedetis.* Matt. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Ibid. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes.* Luc. 9. *Si quis vult post me venire, abneget seipsum, &c.*

QUARTO, prædictis locis adiungi possunt ea, quæ continent reprehensionem cum interrogatione. Sequitur enim inde potuisse hominem non facere id, propter quod reprehenditur. Gen. 3. mulieri dicitur: *Quare hoc fecisti?* serpenti verò, qui expers est rationis & libertatis, non dicitur, *Quare hoc fecisti, sed, Quia hoc fecisti.* Gen. 4. *Quare iratus es? & quare concidit vultus tuus?* Potuit igitur & Heua illud non facere, quod fecit. Et Cain non irasci, neque vultum præ mœrore dei cere. Neq; enim oui dicitur, *Quare fugis lupum?* non enim potest non fugere lupum. Neque lupo dicitur, *Quare agnam deuoras?* quia non potest aliud facere.

QUINTO, adijci possunt omnia testimonia, quæ continent laudes sanctorum Patrum, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moyses, Iob, Dauid, Tobia, Prophetarum denique omnium. Item illa, quæ continent præcepta, consilia, cohortationes, qualia sunt Proverbia Salomonis, liber Ecclesiastici, magna pars Psalmorum: Prophetarum, Euangeliorum, Epistolarum Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, Iudæ. Hæc enim omnia significant, hominem esse liberi arbitrij, vt S. August. colligit in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 2.

POSTREMO, addantur ea testimonia, quæ probant, primum hominem ante lapsum prædictum fuisse libero arbitrio, quale est illud Eccles. 15. *Deus creauit hominem, & reliquit illū in manu consilij sui, &c.* Nam ipse etiam Calvinus propter hunc locum fatetur, primum hominem ante lapsum libero arbitrio prædictum fuisse, lib. 1. Instit. c. 15. §. 8. & lib. 2. c. 5. §. 18. Quamuis enim aduersarij aliam esse velint rationem hominis ante lapsum & post lapsum, quod attinet ad arbitrij libertatem: nos tamen facile probare possumus etiam post lapsum hominem esse liberi arbitrij, si fuit ante lapsum. Nam tota ratio Caluini (vt postea videbimus) cur homo careat libero arbitrio, est in eo posita, quod libertas hominis pugnet cū prouidentia Dei. At prouidentia Dei non incepit à lapsu hominis, sed fuit etiam antea, cur igitur impedietur post lapsum hominis à libero arbitrio, si ante lapsum non impediatur?

Quid, quod ex hoc ipso, quod Deus prouidentiam rerum omnium habet, sequitur, vt homo libertate fruatur arbitrij? nã prouidentia diuinæ illud est proprium: non destruere, sed cõseruare naturas. Disponit enim suauiter omnia, vt legitur Sap. 8. &, vt inde colligit S. August. lib. 7. de ciu. Dei, ca. 30. sic administrat omnia, quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat. Itaque cùm natura rationalis libertatem arbitrij postulet, eamque ab initio à conditore perceperit: sic homines diuina prouidentia gubernat & regit, vt liberam eius electionem nullo modo impediatur.

Atque hoc est quod voluerunt Orige. li. 3. de principijs, cap. 3. Greg. Nyssenus lib. 7. de Philosophia, c. 1. lib. 8. c. vlt. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum, cap. de Prouidentia, & Ioan. Damascen-

us lib. 2. de fide, cap. 29. cùm scripserunt, liberas hominum actiones non fieri à prouidentia, sed ab hominum ratione & consilio. Non enim significare voluerunt, prouidentiam Dei non se extendere ad omnia singularia, cùm hoc ibid. fateantur, & probent, sed non determinari ad vnum actiones hominum, neque necessitatem eis à prouidentia adferri; quemadmodum determinantur ea, quæ libera non sunt, eisque necessitas quædam adfertur, vt non possint alio modo fieri. Sed de his plura dicentur in responsione ad argumenta.

CAPVT VIII.

Probatum idem ex traditione veterum Patrum.

QUOD ex Scripturis probauimus, hominem etiam post lapsum liberi esse arbitrij in actionibus ciuilibus, & externis: idem nunc probare aggredimur ex traditione & testimonij veterum Patrum. Ac PRIMUM notabimus testimonia eorum Patrum, qui pro hæreticis habuerunt eos, qui liberum negabant arbitrium. DEINDE, singulas eorum sententias adferemus.

Fuerunt igitur permulti, propterea quod liberum arbitrium negarent, inter hæreticos ab antiquis Patribus numerati. Primis enim Ecclesiæ temporibus Clemens lib. 3. Recognitionum, notauit Simeonem Magum hæreseos, quod affirmaret hominem carere libero arbitrio. DEINDE, inter hæreses Bardesanis, qui vixit circa annum Domini CLXX. ponit hanc ipsam de libero arbitrio S. Aug. lib. de hæres. cap. 35. Inter errores Manichæorum, quorum auctor Manes centum annis Bardesane posterior fuit, numerat S. Hieronymus in præfatione dialogorum aduersus Pelagianos, quod tolleretur ab eis liberum voluntatis arbitrium. Eadem hæresis fuit etiam Priscilliani, qui vixit circa annum Domini CCCXC. quam refert S. August. in lib. de hæres. ca. 70. damnat autem S. Leo in epist. 91. ad Turbium, & Concilium Braccarense primum, can. 10.

Hunc veterum hæreticorum errorem renouauit postmodum Petrus Abailardus, qui propterea tum ab Innocentio Papa 2. tum à Concilio Senonensi damnatus fuit, vt cognosci potest ex epist. S. Bernardi 194. & ex lib. 3. vitæ eiusdem Bernardi, cap. 5. eundem postea renouauit Ioann. Vviclefus, teste Thoma Vvaldensi tomo 1. lib. 1. art. 1. ca. 28. & iterum errorem eundem damnauit Concilium Constant. sess. 8. Cùm igitur toties hic error à Patribus notatus, à Pontificibus & Concilijs damnatus fuerit; certè mirari non debent huius temporis nouatores, si eos inter hæreticos numerauimus. Eorūque sententias Leo X. & consequentes Pontifices, nec non Tridentinum Concilium Oecumenicum cum alijs multis diuersarum prouinciarum Synodis damnauerunt.

At, INQUIVUNT, veteres hæretici, Simon Magus, Bardesanes, Manichæus & Priscillianus, non simpliciter negabant liberum arbitrium, sed vel inducebant duo principia coeterna, vnum bonum, alterum malum; vel fato, & stellis homines alligabant; vnde sequebatur, vt peccata hominum, vel principio illi malo, vel stellis, non autem ipsis hominibus tribuerentur. SED quid hoc ad causam? veteres enim Patres, non solum reprehendunt in antiquis illis hæreticis causam, vnde impellebantur ad negandum liberum arbitrium, sed etiam disertis verbis id notant, quod negarent liberum arbitrium. Quin etiam vnum ex argumentis, quibus utebantur ad refellenda duo principia, siue duas naturas,

& fata illa stellarum, erat, quia sequebatur, homines carere libero arbitrio, quod semper fuit in Ecclesia dogma certissimum. Certè S. Hierony. in præfatione dialogorum aduersus Pelagianos, dum ita loquitur: *Manichæorum est, hominum damnare naturam, & liberum auferre arbitrium.*

Disertis verbis duos Manichæorum, distinguit, atque damnauit errores; quorum alterum ad se pertinere, quicquid de altero sit, Caluinus & Bucerus, eorumque Sectarij, negare non possunt. Sed veniamus ad ipsas Patrum sententias breuiter recitandas.

CAPVT IX.

Adferuntur testimonia ipsorum Patrum.

SANCTVS IRENEVS lib. 4. ca. 71. *Consilium*, inquit, *bonum dat omnibus, posuit autem Deus in homine potestatem electionis, quemadmodum & in Angelis.* Et ca. 72. *Si igitur non in nobis esset, facere hæc, aut non facere, quam causam habebant Apostolus, & multo prius ipse Dominus consilium dare, quæ quidem facere, à quibus verò abstinere?*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Stromatum, pag. 65. *Sed, inquit, nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta essent; si anima non habeat liberam potestatem.*

ORIGENES lib. 2. contra Celsum, pag. 780. *Videa- mus, inquit, quid Celsus dicat postea. Hæc, inquit, cum Deus esset, prædixit; & omnino oportebat fieri quod prædixerat. Deus ergo suos discipulos, & Prophetas, cū quibus cibum & potum sumebat, eò necessitatis adduxit, ut contra ius ac pietatem facerent. Respondebimus & ad hæc, quædo iubes, ut ne ista quidem argumenta præterea, quæ mihi videntur friuola. Celsus putat, quod aliquis præscius prædixit, ideo fieri, quia prædictum est: nos verò hoc non concedentes, dicimus, non prædictorem causam esse futuri, sed futurum illud quod omnino euenturū erat, etiam nemine prædicente, præcogniti ori causam prædicendi dedisse, totum enim in præcognitione vatis est, cū alterutrum fieri possit, fore hoc alterū, non dicimus præcognitorem adimere possibilitatem, ut vel fiat, vel non.*

Quibus verbis Origenes diluit obiectionem Celsi, qui probare conatus fuerat, Christum prædicendo proditorem Iudæ, attulisse necessitatem ipsi Iudæ, ut facinus illud proditiois committeret; quia necesse erat fieri, quod Christus Deus futurum esse prædixerat. Respondet igitur Origenes, prædictionem non adferre necessitatē, quia non ideo res fit, quia præcognita est, sed ideo præcognita est, quia futura erat. Quare paulo infra docet, Iudæ sic prodidisse Dominum, ut potuerit non prodere; atque ita concordat præscientiam cū contingentia & libertate. Idē etiam Origen. li. 3. de principijs c. 1. copiosè probat, hominem esse liberi arbitrij, & respondet ad omnia argumenta, quæ nunc aduersarij proferunt, quæque ab antiquis hæreticis proferebantur.

EVSEBIVS CÆSARIENSIS li. 6. de præparatione Euang. c. 5. probat optimis argumentis, libertatem à necessitate non pugnare cum prouidentia: *Nam, inquit, si euentura omnino sunt prospera vel aduersa unicuique homini, est que necesse hæc me agere, & te illa, quid oportet cura, laboreque confici? Et infra: Quomodo, inquit, cum sentiamus nostra nos appetitione moueri, non omnino amentissimum erit ab exteriori quadam vi, quasi animi expertes moueri nos credere? sic enim libera voluntate alia fugimus, alia sequimur, ut quemadmodum dolere, gaudere, videre, audire non ratiocinando, sed re ipsa comprehendimus: ita à nostro ipsorum consilio, aut ad fugiendum, aut ad sequendum moueri nos profe-*

cto sentiamus. Quas ob res rationalis natura libertas iure negari non potest.

S. ATHANASIVS in serm. de passione & cruce Domini, proposita quæstione, an quæ sunt diuinitus præcognita, & prædicta ex necessitate eueniant, ita respondet: *Non Propheta istarum rerum auctor est aut causa, sed ipsorum voluntas, quin potius ipsi in causa fuerunt, ut talia de ipsis Propheta prædiuinauerent. Prophetæ proprium est futura prospicere & non hallucinari, hominum autem est agere quod velint.*

S. BASILIUS in serm. de libero arbitrio: *Quod, inquit, in hominis potestate situm est liberum arbitrium, in eligendo & non eligendo situm est. Item in oratione, quod Deus non sit auctor malorum: Cur, inquit, anima ad malum suscipiendum apta fuit? propter liberum arbitrium, quod maxime rationalem naturam decet. Soluta enim ab omni necessitate, & voluntariam, ac in sua potestate sitam vitam à conditore adeptæ per hoc ad imaginem Dei creata est.*

S. GREG. NAZIANZENSIS in 1. Apolog. non procul ab initio: *Singularis, inquit, & eximia Dei bonitatis argumentum est, facere ut nostra quoque aliqua ex parte sit virtus, nec natura nobis inseratur, sed voluntate, animique proposito excollatur, arbitrijque libertate, parem in utramque partem motum habente.*

S. GREG. NYSSENSIS li. 9. de philof. c. 3. *Omnis, inquit, qui consultat, quasi in eius potestate existit electione de operabilibus consultat, ut quod per consiliū decernitur eligat, & eligens faciat. Necessè igitur est eum, qui consultat, Dominum esse actionum. Si enim non fuerit Dominus actionum, ex superfluo consultat; si verò hoc ex necessitate assistit, ut rationali liberum arbitrium, aut enim non erit rationalis, aut dominium suarum actionū obtinebit: dominari autem actionum omnino liberi arbitrij est.*

S. IOAN. CHRYSOST. hom. 60. in Matth. explicans illud: *Necessè est, ut veniant scandala. Necessitatē, inquit, dicit, non quia libertatem voluntatis, potestatemque liberi arbitrij tollat: nec quia necessitati rerū humanam vitam subiciat, sed quod omnino venturum est, pronunciat. Et infra: Non quia futura scandala prædixit, idcirco veniunt, sed quoniam futura erant, idcirco prædixit. Et serm. 2. de Fato: *Deus dicit, posui ante te vitam & mortem, ad quod volueris, extende manum tuam. Dæmon dicit, non est in te quod extendas manum tuam, sed necessitate quadam & vi id agis. Videntur ne tibi hæc fide digniora?**

S. EPIPHANIVS hæresi 16. *Quare, inquit, omnibus manifestum, clarumque ac minimè ambiguum est, quod liberum arbitrium exhibuit nobis Deus, dicens, si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.*

S. CYRILLVS lib. 2. in Ioan. ca. 54. *Liberum, inquit, hominis arbitrium his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Et li. 4. c. 7. Non possumus, inquit, secundum Ecclesiam, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellatur, illo modo negare. Et li. 9. c. 10. Rationali creatura liberam potestatem creator largitus est, & suæ voluntatis habenas unicuique commisit, ut in eo sit, quidquid probauerit eligere.*

S. IOANNES DAMASCENSIS lib. 2. de fide, ca. 26. *In nobis, inquit, sunt ea, quorum sumus liberam adepti potestatem, & facere & non facere.*

THEOPHYLACTVS in cōment. ad c. 15. Lucæ: *Rationalis, inquit, ad quā subsequitur liberū arbitriū substantia est hominis, omne enim rationale liberi arbitrij est.*

Iam ex Latinis **TERTULLIANVS** li. 2. aduersus Marcionem ante medium: *Tota libertas arbitrij in utramque partem homini concessa est, ut sui dominus constanter occurreret, & bono sponte seruando, & malo sponte vitando.*

S. CYPRIANVS lib. 1. epist. 3. ad Cornelium, *Homo, inquit, libertati suae relictus, & in arbitrio proprio constitutus, sibi met ipse vel mortem appetit, vel salutem.*

S. HILARIUS in Psal. 2. *Unicuique, inquit, nostrum libertatem vite, sensumque permisit non necessitatem in alterutrum affigens.*

S. OPTATUS MILEVITANVS lib. 7. in Parmenianum: *Homicida, inquit, potest scelus facere, potest & non facere, & cetera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.*

S. AMBROSIVS in commentario Psal. 40. *Homini, inquit, dedit eligendi arbitrium quid sequatur.*

S. GAUDENTIVS Brixianus tract. 3. in Exod. *Libertatem, inquit, diximus arbitrij, quia voluerit Iudei facere, quod fecerunt, & si nolissent, non fecissent.* Et infra. *Præscientia quidem Dei non fallitur, sed nec hominis concessa semel voluntatis libertas aufertur, ne nihil de eo iudicare possit, qui liber non fuerit in agendo.*

S. HIERONYMVS in epist. ad Ctesiphontem extrema: *Frustra, inquit, blasphemias, & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille, qui damnat.* Item comment. c. 26. Hieremias, explicans illud: *Forſitan audient, & conuertentur, Verbum, inquit, ambiguum, forſitan maiestati Domini non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, ut liberum homini seruetur arbitrium, ne ex præscientia eius, quasi ex necessitate vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus scit futurum aliquid, idcirco futurum est: sed quia futurum est, Deus nouit quasi præsciens futurorum.*

S. AVGVSTINVS in lib. de quantitate animæ, c. 36. *Datum est, inquit, animal liberum arbitrium quod qui nugatorijs ratiocinationib. labefactare conantur, vsque adeo caci sunt, ut ne ista quidem vana, atque sacrilega; propria voluntate se dicere intelligant.* Item li. 5. de ciuit. Dei, c. 10. *Quocirca nullo modo cogimur, aut retenta præscientia Dei, tollere voluntatis arbitrium, aut retento voluntatis arbitrio, Deum quod nefas est, negare præsciunt futurorum; sed utriusque amplectimur, utrumque fideliter & veraciter consistemur.* Et infra, *Neque ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum præsciuit; immo ideo non dubitatur ipsum peccare, cum peccat, quia ille, cuius præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præsciuit: qui si nolit, omnino non peccat, sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præsciuit.*

Auctor operis, quod inscribitur Hypognoſticum lib. 3. non procul ab initio: *Ipſum, inquit, liberum arbitrium in hominibus esse, certa fide credimus, & prædicamus indubitanter: Et infra: Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis negauerit, Catholicus non est.*

S. INNOCENTIVS I. in epist. ad Concilium Carthaginense: *Liberum, inquit, arbitrium cum nascere-mur, accepimus.*

S. LEO Papa I. ser. 16. de passione Domini: *Nec præsciendo, inquit, quod faciendum esset, coëgit, ut fieret, quamuis ad hoc carnem assumpſisset, ut fieret.*

S. PROSPER AQUITANVS in responsione ad objectionem sextam Gallorum: *Liberum, inquit, arbitrium nihil esse, vel non esse, perperam dicitur.*

His addi possent recentiores, S. Gregorius, S. Fulgentius, Venerabilis Beda, S. Anselmus, S. Bernardus, & alij, quos de industria prætermittimus, T V M, quod obscurum non sit, eos S. Augustini doctrinam in omnibus sequi, T V M, quia testimonia ipsorum cum alijs pluribus adscribentur, cum de libero arbitrio in actionibus moralibus differemus. Nam illa omnia testimonia, si probabunt hominem esse liberarbitrij in actionibus bonis & malis, multò magis probabunt id, quod nunc agimus, hominem videli-

et esse liberi arbitrij in actionibus indifferentibus & ciuilibus.

CAPVT X.

Euidens esse lumine rationis naturalis, hominem liberi esse arbitrij in actionibus ciuilibus & externis.

DEMONSTRAVIMVS hucusque aduersus hæreticos libertatem arbitrij, & testimonijs Scripturarum & Patrum: nunc tum aduersus eosdem hæreticos, tum aduersus paucissimos quosdam Catholicos, quos cap. 5. nominauimus, demonstrabimus eandem arbitrij libertatem ex ratione, ac lumine naturali.

PRIMA igitur ratio duci potest à communi consensu sapientum, etiam Ethnicor. Id enim Peripatetici docent, ut perspicuum est ex Aristotele li. 3. Ethic. cap. 1. 2. 3. & seq. Idem Academici, ut planè constat ex Platone in Gorgia, & alibi. Idem etiam Stoici, qui tamen fatum acerrimè defendebant. Nam (ut scribit S. Aug. lib. 5. de ciuit. Dei, c. 10.) Stoici cætera omnia fato subijciebant præter animos humanos. Quare Plutarchus in 1. lib. de Placitis Philosophorum, affirmat, Stoicos de libertate arbitrij idem cum Platone sensisse. Idem de Stoicis & Platonis confirmat Gregorius Nyſſenus in li. de fato, c. 1. 2. & 3. quibus etiam adiungit Sapientes Ægypti, Marcus etiam Tullius (eodem Aug. teste li. 5. de ciuit. Dei, ca. 9.) maluit Deo prouidentiam auferre, quàm homini libertatem, & ita ut faceret homines liberos, facit sacrilegos. Cùm enim libertatem humanam cum prouidentia diuina copulare non posset, elegit id quod erat notius, quodque in se ipse singulis ferè momentis experiri videbat. Multorum præterea Ethnicorum testimonia adducit Eusebius lib. 6. de præparat. Euang. c. 6. & 7. Denique Caluinus ipse lib. 2. Instit. c. 2. §. 2. fatetur Philosophos summo consensu libertatem arbitrij docuisse.

ALTERA ratio sumitur à consensu orbis terrarum vniuersi. Nulla est enim aut fuit vnquam Respublica, nullum Imperium, quod non habuerit publicum consilium, magistratus, leges, pœnas, præmia. Quæ omnino superuacanea essent, si libertatem arbitrij homines non haberent. Item in omni exercitu Imperatores & Duces & oratione, & promissis, & tympanis, & tubis accendunt animos militum. Sed quorsum hæc fierent, si non consilio, & deliberatione animi homines ad opera sua seipsi mouerent, & possent pro arbitrio agere & non agere? Ad hæc omnes omnino homines prudentiam, atque industriam necessariam esse censent in operibus humanis, siue ij sint mercatores, siue agricolæ, siue opifices, siue quicunque alij. Quare rectè docet Eusebius li. 6. de præparat. Euang. ca. 5. eos, qui sentiunt, omnia fieri ex necessitate, nihil contingenter & liberè, peruertere aut euertere humanam vitam vniuersam.

TERTIA ratio ducitur ab experientia, quæ illos ipsos, qui verbis liberum arbitrium negant, re ipsa, & factis, illud affirmare compellit, id, quod ex Alexandro Aphrodisæo docet Eusebius lib. 6. de præparat. Euang. c. 7. nam illi etiam, qui negant arbitrij libertatem, hortantur suos, eisque præcipiunt, puniunt quoque si perperam agant, solliciti sunt in periculis, cauti in rebus dubijs, & si quis eos afficiat iniuria, irascuntur, & ultionem parant. Quod in Caluinianis maximè cernere est, qui si vno verbo fortè lædantur, mox euomunt libros plenos conuictorum. At si verè sentiunt, eos quibus irascuntur, non potuisse iniuriam non inferre, cur, quæso, irascuntur.

Dicent fortasse, se quoque non posse non irasci. Cur igitur non similiter irascuntur, si à phrenetico, vel puero similem iniuriam patiantur? & si ferio credunt, eos, quos hortantur, & quibus præcipiunt, necessitate quadam impelli, vt non possint aliud facere, quàm quod faciunt: cur tempus & in cohortando & præcipiendo frustra terunt? quod si ipsi quoque ex necessitate hortantur & præcipiunt; cur nõ vtuntur hortationibus, & præceptis erga stultos; aut pecora? cur tantum erga homines & sanos & sobrios? Nonne igitur experientia planè cogit fateri, liberum esse arbitrium tum in nobis, qui hortamur, præcipimus, irascimur, tum in ijs quos hortamur, quibus præcipimus, & quibus irascimur, quando quidem nihil eiusmodi agimus erga eos, quos libero arbitrio carere non dubitamus?

QUARTA ratio, sumitur ex peccatis hominum. Si quidem evidens est, homines quandoque peccare; nec minus est evidens neminem posse sine arbitrij libertate peccare. Conscientiæ stimulus, ac remorsus; verecundia quæ nascitur ex peccato; reprehensiones aliorum, commune odium in eos, qui malè agunt, ita vt etiã furibus sint fures inuisi, apertissimè testantur, homines quandoque peccare. Neminem autem peccare in eo, quod necessitate facit, tam esse manifestum, & omnibus certum, docet S. August. in lib. de vera religione, cap. 14. vt nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat, & in li. de duabus animabus, cap. 11. scribit, hoc à pastoribus cantari in montibus, & à Poëtis in theatris, ab indoctis in circulis, à doctis in bibliothecis, à magistris in scholis, à Pontificibus in templis, à genere humano in orbe terrarum.

QUINTA ratio ducitur ab ipsa rei natura; talis est enim in vnaquaque re modus appetendi, qualis est cognoscendi; appetitio enim cognitionem sequitur, nec fieri potest, vt quis appetat rem incognitam. In hominibus autem est cognitio finis & mediõrum ad finem tum necessariorum, tum etiã contingentium: igitur hominum appetitio ex necessitate fertur in finem, & in ea media, quæ sunt cum fine ex necessitate connexa: in alia verò non nisi contingenter. Atqui hoc est, hominem esse liberum libertate contingentia, posse videlicet accipere vel rejicere ea media, quæ ratio docet non necessario cum fine esse connexa. Rursus (vt rectè colligit Greg. Nyssenus in li. 7. de Philosophia, ca. 1.) consultatio ad electionem ordinatur, proinde vbi est vis consultiua, ibi etiã est vis electiua, vbi autem est vis electiua, ibi est libertas arbitrij, cum nihil sit aliud libertas arbitrij nisi potestas electionis: evidens autem est, esse in homine vim consultiuam, vt experientia ipsa testatur; igitur evidens quoque est, esse in homine vim electiuam, atque arbitrij libertatem.

CAPVT XI.

Respondetur ad argumenta, quæ sumunt aduersarij ex diuinis litteris.

SEDIAM argumenta Caluini, aliorumque hæreticorum proponenda & soluenda sunt. Et quoniam ducunt etiã ipsi argumenta à Scripturis sanctis, à testimonijs veterum, & à ratione, initium à Scripturis faciemus.

CALVINVS igitur producit hæc loca. PRIMVM ex li. Exod. c. 11. vbi Ægyptij à Deo impuls, dederunt Hebræis preciosissima vasa, & vestes, aliaque per multa, quæ sine dubio nõquam daturi fuissent, si verè liberum arbitriũ habuissent. SECVNDVM ex Gen.

43. vbi Iacob dicit filijs suis. *Det vobis Deus inuenire misericordiam coram viro.* Quod certè non diceret, nisi existimaret à Deo flecti & regi corda hominum. TETRIVM ex illo 1. Reg. 11. *Irruit super eum spiritus Domini.* QVARTVM ex illo 2. Reg. 16. vbi Deus effecit, vt Absalon non sequeretur consiliũ Achitophel. QVINTVM ex illo 3. Reg. 12. vbi Deus inclinauit cor Roboam, vt sequeretur consilia iuuenũ. SEXTVM ex illo Iosue 2. vbi teste Rahab Deus ad introitum Hebræorũ in Palestinam, immisit terrorem & pauorem in corda incolentiũ terram illam. SEPTIMVM ex Leuit. 16. & Deut. 28. vbi Deus Israëlitis ait: *Dabo vobis cor pauidum, & oculos deficientes, &c.*

His accedant testimonia, quæ antè proposuerant LUTHERVS & MELANCHTHON. Sit igitur OCTAVVS locus ex illo Isa. 26. *Omnia opera nostra in nobis operata es Domine.* NONVS ex illo Hierem. 10. *Scio Domine, quia non est in homine via eius, nec viri vt dirigat gressus suos.* DECIMVS ex illo 1. Reg. 2. *Non audierunt vocem patris sui (filij Heli) quia voluit Dominus occidere eos.* VNDECIMVS ex illo 1. Reg. 10. *Abijt cum eo (Saul) pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda.* DVODECIMVS ex illo Prouerb. 16. *Homini est præparare cor, Domini autem est gubernare linguam.* Item: *Cor homines cogitat viam suam, & Dominus dirigit gressus eius.* TERTIVSDECIMVS ex illo Prouerb. 20. *A Domino dirigitur gressus viri, quis autem hominum potest intelligere viam suam?* QVARTVSDECIMVS ex illo Prouerb. 22. *Cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit illud.* QVINTVSDECIMVS ex illo Matth. 10. *Vnus passer non cadit in terram sine Patre vestro.* SEXTVSDECIMVS ex illo Rom. 11. *Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia.* Itẽ ex illo 1. Corinth. 12. *Omnia in omnibus operatur.* Denique ex illo Ephes. primo. *Qui operatur omnia secundum consiliũ voluntatis suæ.*

In explicatione horũ locorum pauca quædam notanda sunt. PRIMVM est, Non esse idem liberam electionem & liberam exequutionem. Libera enim electio necessaria est ad libertatem arbitrij conseruandam, non item libera exequutio, vt S. Ioãnes Damascenus rectè docet in lib. 2. de fide, ca. 26. Itaque potest Deus nec solũ Deus, sed etiã homines impedire, quo minus aliquis re ipsa faciat quod elegit ac decreuit, nec tamen detrimentum vllum patietur liberum voluntatis arbitrium.

Atque hinc RESPONDETUR ad testimonium NONVM, DVODECIMVM, & TERTIVMDECIMVM. Nam dicitur nõ esse in homine via eius, quia quãuis ipse maturè deliberet & proponat, tamen non est in eius potestate progressus negocij, cum multis variisque modis impediri possit. Et ideo Sapiens dicit cor hominis cogitare viam suam, id est, præmeditari & ordinare quid, & quomodo sit faciendum; tamen euentum esse in manu Dei, à quo petendum est, vt dirigat gressus. Nec solũ in factis, sed etiã in verbis, læpenumero exequutio non est in potestate hominis: læpe enim diligenter meditatur verba, quæ dicturi sumus, & statuimus animo ita loqui, vt nihil falsi, nihil noxij, nihil superuacanei nobis excidat, & tamen, nisi Deus speciali gratia linguam gubernet, non implemus quod proposuimus.

Neque vero hinc sequitur (vt Pelagiani volebãt) posse nos sine Dei auxilio, præparare cor, aut cogitare viam nostram, quia scriptum est, *hominis est præparare cor: & homo cogitat viam suam.* Nam neque sumus sufficientes, cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, vt Apostolus ait 2. Corinth. 3. Neque ita dirigitur gressus nostri à Deo, vt non etiã eos nos dirigamus, iuxta illud Prou. 15. *Vir pru-*

dens dirigit gressus suos. Sed Scriptura indicare voluit, magis in potestate nostra, esse cogitationem & voluntatem, quam operis executionem.

SECUNDO sciendum est, libertatem arbitrij non excludere cooperationem & auxilium Dei. Non enim ideo dicitur homo esse liber in deliberando & eligendo, quia possit id facere suis solis viribus; sed quia posita etiam cooperatione diuina, in potestate eius sit hoc aut illud eligere, & rursus eligere vel non eligere. Quomodo liberè dicimus, videre omnia quæ videmus, non quod absente lumine quidquam videre possimus, sed quod præsentè lumine situm in nobis sit cernere hoc aut illud, & etiam cernere vel non cernere, hoc est, oculos ad rem videndam aduertere, vel ab eadem illos auertere.

Atque hinc respõdetur ad testimoniũ OCTAVVM, QUINTVMDECIMVM, & SEXTVMDECIMVM. Nã omnia opera nostra operatur Dominus, sed nõ sine nobis: & passer non cadit in terram sine patre nostro, quia prouidentia eius ad omnia etiam minutissima se extendit: & ex ipso sunt omnia; operatur omnia in omnibus; & operatur secundum consilium voluntatis suæ, sed ita suauiter, vt sinat etiam res creatas agere motus suos, neque cooperando tollat, aut destruat, sed adiuet, perficiatque naturam. Quãquam illud Isaia 26. *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine*, rectius intelligitur de flagellis aut miraculis diuinis, quàm de operibus liberi arbitrij. Quoniam præcedit in Isaia: *Dabis pacem Domine.* Et sequitur: *Possederunt nos Domini absque te.*

S. Hieronymus in cõment. per opera intelligit flagella, vt sensus sit, dabis pacem Domine, omnia enim flagella quæ passi sumus, à te nobis venerunt, possederunt enim nos Domini absque te, &c. cui explanationi consentanea est interpretatio 70. Seniorum, quæ habet: *Da pacem Domine, quoniam omnia reddidisti nobis.*

S. Cyrillus in comment. eiusdem loci, intelligit (per opera) miracula & beneficia diuina, vt sensus sit, Dabis pacem nobis, quando quidem omnia mirabilia opera nostra, id est, quæ facta sunt in nobis munera tua sunt, & tamen possederunt nos Domini absque te, &c.

TERTIO est obseruandum, posse QUATVOR modis voluntatem à Deo inclinari ad aliquid appetendum vel fugiendum; PRIMO, efficienter & physicè immediatè illam mouendo & determinando ad vnum. Nam si potest ipsa se determinare, cur non possit etiam Deus eam determinare?

SECUNDO, efficienter quidem sed mediante aliqua forma, quam imprimat in voluntate. Nam infundendo gratiam & virtutes, per eas inclinatur voluntatem ad bonas actiones. Et hos duos modos notauit S. Thomas in q. 22. de veritate, art. 8.

TERTIO, obiectiue, id est, per internam suasionem, sed efficacissimam, vt resisti nõ possit. Nam si passio vehementer rapit aliquando voluntatem ad consensum, certè multò facilius potest Deus id facere.

QUARTO, obiectiue quidem & efficaciter, sed ita vt efficacia proueniat non tam ex vehementia persuasionis, quàm ex dispositione voluntatis, quam Deus præuidet. Nimirum cum Deus ita proponit aliquid interna persuasionem, vt videt voluntatem aptam esse ad consentiendum.

Ex his modis, Vtrum Deus vtatur primo & tertio, & vtrum si illis vtatur, maneat integra libertas voluntatis, postea videbimus: certum autem est, Deum sæpe vti secundo & quarto. Nec minus est certum, eos duos modos nõ repugnare arbitrij libertati. Nã quod attinet ad SECUNDVVM, nullus est habitus virtu-

tis, excepta charitate quæ est in beatis in cœlo, qui ex necessitate determinet voluntatem. Quod autem ad QUARTVM pertinet, infallibiliter quidem sit id, ad quod Deus inclinatur quarto illo modo, sed integra manet libertas, cum infallibilitas non oriatur ex vehementia motionis diuinæ, sed ex præuisione aptitudinis ipsius voluntatis: præuisione enim nullam imponit necessitatem. Et quoniam omnia testimonia à Caluino & Lutero adducta, præter ea, quæ iam explicata sunt, ad secundum & quartum modum reuocari possunt, ideo nihil efficiunt contra arbitrij libertatem.

Ad PRIMVM enim de Ægyptijs respondemus, Deum inclinasse corda Ægyptiorum, vt libenter darent Hebræis preciosas vestes & vasa, quia fecit, vt occurreret menti eorum aliqua ratio, quam præuidebat idoneam esse, vt per eam iudicarent bonum esse commodare vasa illa & vestes Hebræis. Vel certè infudit Deus benevolentiam Ægyptijs erga Hebræos, & per eam benevolentiam inclinavit corda eorum ad communicandas opes suas cum illis. Id enim significare videntur illa verba Exod. 12. *Domine dedit gratiam populo coram Ægyptijs, vt commo- darent eis, & spoliauerunt Ægyptios.*

Sic etiam precatur Iacob (quod erat SECUNDVVM testimonium) vt Deus det filijs suis inuenire misericordiam coram viro, id est, aspiret viro benevolentiam erga filios suos, &c. Quod autem irruisse dicitur spiritus Domini in Saül (quod erat TERTIVM) significat spiritum zeli & fortitudinis, donatum fuisse à Deo ipsi Saüli, per quem inclinabatur & incitabatur ad prælium contra Ammonitas.

Quod verò non audierit Absalon consilium Achitophel (quod erat QUARTVM) factum est, quia Deus fecit, vt Chufai ijs rationibus refutaret sententiam Achitophelis, quas idem Deus præuiderat probandas ab Absalone. Idem dicendum est de eo, quod non audierit Roboam consilia seniorum, sed iuuenum; & quod filij Heli non audierunt admonitiones patris sui; quæ erant testimonia QUINTVM & DECIMVM.

Ad illa verò de pauore immisso in corda Philistinorum vel Hebræorum; quæ erant SEXTVM & SEPTIMVM, respondemus ea pertinere ad eundem modum. Facile enim potuit Deus efficere, vt occurrerent cogitationi eorum rationes, ob quas timendum esse iudicarent & contra non occurrerent rationes, ob quas in spem erigi possent.

Quod verò sequuti sunt Saulem ij, quorum Deus tetigerat corda (quod erat VNDECIMVM) factum est, quia Deus immisit in eis venerationem erga Regem, siue infundendo bonam qualitatem, siue persuadendo mentibus eorum bonum esse obedire Regi à Deo electo.

Denique ad illud: *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini.* DVÆ dati solent respõsiones, VNA, vt hic locus intelligatur de executione, & sensus sit: solū Deum posse impedire executionem regiarum voluntatum. Nam in Græco sic legitur hoc prouerbum *ὡς ἀπὲρ ὀρμὴν ὕδατος, οὕτω καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ τοῦ θεοῦ, hoc est, sicut impetus aqua non potest impediri & coerceri, nisi à magna aliqua vi: sic etiam quod Reges volunt, impediri non potest, nisi à Deo.*

ALIA est responsio, vt hic locus intelligatur de ipsis voluntatibus Regum, & sensus sit, facile esse Deo mutare voluntates hominum, etiam si Reges sint: Nã in Hebræo non sit mentio impetus, sed simpliciter nominatur aqua *יְהוָה בְּיַד מֶלֶךְ לֹב מִים פְּלִי מִי רִיבֵי אֲקוּוּם, cor Regis in manu Dei, hæc est, quam facile est agricolæ ducere, ab aliquo fonte riuus aquarum*

quocunque voluerit, cum aqua facillimè fluat, quã via datur: tam est facillè Deo flectere corda Regum quamuis potentium & superbiorum, nimirum interiorius eis proponendo, quæ nouit eorum ingenio congruere. Atque ita soluta sunt argumenta omnia, quæ ex diuinis litteris aduersarij protulerunt.

CAPVT XII.

Respondetur ad obiectiones ex testimonijs S. Augustini.

EX AVGVSTINO plurima profert Caluinus testimonia contra liberum arbitrium; sed pertinent ferè omnia ad quæstiones de libero arbitrio, in actionibus moralibus vel supernaturalibus. **T**RIA tantùm sunt, quæ ad hunc locum, quem nunc tractamus, pertinent, & ea facili negotio ex ijs, quæ supra diximus, explicantur.

PRVVM est in li. 6. de Genesi ad litterã, c. 15. vbi sic loquitur Augustinus: *Conditoris voluntas rerum necessitas. Et c. 17. Hoc autem necessariò futurũ est quod Deus vult, & ea ferè futura sunt, quæ ille præsciuit.*

ALTERVM est, in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 20. *Scriptura, inquit Augustinus, si diligèter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos, & vitam dirigit æternam; verum etiam illa, qua conseruant sæculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas, quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.*

TERTIVM in Enchir. cap. 30. *Liberò arbitrio malè vtens homo, & se perdidit & ipsum.*

Sed respõsio in promptu est. Nam quod attinet ad **P**RVVM, loquitur eo loco S. Augustinus de necessitate consequentiæ non consequentis, vt sensus sit, quod Deus vult fieri, infallibiliter futurum esse, sed liberè vel necessariò prout causæ secundæ fuerint. Non enim Deus destruit naturas, sed eo modo vult rem fieri, quem naturã eius rei postulat.

Quod autem ad **S**ECVNDVM pertinet, fatemur hominũ voluntates ita esse in potestate Dei, vt quocunque voluerit, quãdo voluerit, faciat inclinari; sed planè suauiter, & quomodo Deum par est agere, cũ libera voluntate. Itaque non inclinat eam ex necessitate determinando ad vnum, sed vel imprimèdo formam aliquam per quam inclinatur, vel interitus persuadendo eo modo, quem ipse videt aptissimum esse, vt ab homine non respuat. Et si ea vis abest humanæ eloquentiæ, vt liberas voluntates sæpè flectat, & detorqueat ad id, quod cupit, quanto facilius poterit Deus non sæpè, sed semper interna suasiõne voluntates humanas quocunque voluerit inclinare, cũ ipse perfectè nouerit omnes animi propensioes, vim omnium argumentorum, & quid sit quod hoc loco & tempore humanum animum moueat, si adhibeatur?

Quod autem S. August. scribit, hominem malè vtendo libero arbitrio, & se perdidisse, & ipsum, intelligitur de libero arbitrio non simpliciter, sed quale erat in statu innocentiæ, hoc est, de arbitrio non solum libero à naturali necessitate (de qua nos hoc loco tractamus) sed etiam à miseria & peccato. Poterat enim primus homo in statu innocentis per liberum arbitrium nunquam peccare, & nullam omnino miseriam experiri. Docet hoc idem S. August. in 1. lib. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. his verbis: *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Nam li-*

Aberum arbitrium vsque ad eò in peccatore non perijt, vt per illud peccent maximè omnes, qui cum delectatione peccant.

CAPVT XIII.

Respondetur ad obiectionem ex repugnantia præscientiæ & libertatis.

PRÆTER testimonia Scripturarum, & S. August. adducit CALVINVS argumentum ex repugnantia prouidentia diuinæ, & libertatis humanæ. Sed quoniam prouidentia includit præscientiam & prædeterminationem, & vtraque seorsim pugnare videtur cum libero arbitrio, ideo seorsim de vtraque tractabimus.

Igitur obiectio ducta à præscientia Dei talis est, Deus necessariò prænoscit omnia futura, nec potest vllò modo fieri, vt ipse fallatur, igitur omnia futura ex necessitate euenient. **R**VSVS præscientia Dei est causa rerum, igitur ideo res erũt, quia Deus præscit esse futuras, non contra. Alioqui enim Deus penderet à rebus creatis, & eius scientia mutabilis & accidentaria esset. *Uniuersas* (inquit AVGVSTINVS lib. 15. de Trinit. cap. 13. *creaturas suas tam spirituales, quàm corporales non quia sunt, ideo nouit, sed ideo sunt, quia nouit.* Quod si præscientia Dei est causa rerum, certè sequitur, vt posita præscientia, necessariò res quæ præsciuntur, sint futuræ. Neque enim præscientia Dei impediri potest ab vlla causa creata.

RESPONDEO, præscientiam Dei esse certissimam, & tamen nullam imponere rebus futuris necessitatem, neque cum arbitrij libertate vlla ratione pugnare. Demonstrant hoc Theologi rationibus. Sed hoc loco satis nobis erit ratio S. August. ex lib. 3. de libero arbitrio, c. 3. Si præscientia Dei rebus futuris necessitatem imponeret, vel id faceret, quia præscientia est, vel quia Dei est. Neutrum autem verè dici potest. Nam si præscientia Dei, quia præscientia est, imponeret rebus necessitatem, non solum præscientia Dei, sed etiam præscientia hominũ imponeret rebus necessitatem. Id autem falsum est. Nam præscientia hominum non est causa rerum, neque aliquid ponit in rebus, vt si ego diuina reuelatione certò prænoscam futurum esse, vt crastina die pluat; non propterea ero ego causa pluuiæ, & tamen sine dubio pluet, sed non minus contingenter, quàm si nihil ego præscissem.

Vnde igitur (inquies) fit, vt quæ certò prænoscentur semper eueniant, cùm tamen contingenter fiant, ac per hoc possint non fieri? Causa huius rei est, quia qui futurum prænoscit, præcurrit intelligentia rei effectiõne, & intuetur eam iã factam antequam fiat. Id autem quod factum est, non potest factum non esse, tamen si liberè & contingenter factum sit. Præscientia Dei igitur non imponit rebus necessitatem, quia præscientia est: sed neque quia Dei est; nam quemadmodum Deus præscit, quid homines facturi sint, etiam præscit, quid ipse facturus sit. Non autem cogit præscientia Dei ipsum Deum vt aliquid faciat, igitur neque homines cogit.

Præterea præscientia mea non imponit rebus necessitatem, quia non est causa rerum; at neque præscientia Dei est causa rerum, vt patet, quia non potest esse actus causa sui obiecti, sed contra potius obiectum est causa actus. Quare veteres Patres citati cap. 9. Origenes, Athanasius, Chrysof. Hieronym. Augustinus, & præterea Iustinus (aut quicquid fuit auctor) in quæstionibus Gentilium, quæstion. 58. Epiphanius hæretic. Cainorum docent non

ideo res euenire, quia Deus præsciuit futuras, sed ideo Deum præsciuisse, quia futura erant.

Ex his ad PRIMAM obiectionem RESPONDEO, Ex eo quod Deus omnia futura prænoscit, nec potest eius præscientia falli, non sequi, vt res omnes futurae ex necessitate eueniant, necessitate consequentis, sed solum necessitate consequentiae: hoc est, tantum sequi, vt infallibiliter eueniant, non autem vt absolute non potuerint non euenire.

Ad ALTERAM obiectionem RESPONDEO, aliquam scientiam Dei esse causam rerum, non autem scientiam, siue præscientiam, de qua loquitur. DVPLEX enim in Deo scientia est; ALTERA, simplicis intelligentiae, qua Deus cognoscit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; ALTERA, visionis, qua cognoscit ea solum; quæ reipsa sunt, vel erunt, aut fuerunt. Visio enim terminatur ad existentiam rei, non ad solam possibilitatem. Et quævis in Deo sint omnia simul, vel potius omnia sint vnum: tamen iuxta modum nostrum intelligendi, simplex intelligentia prior est visione, cum inter eas media sit voluntas.

Itaq; PRIMVM Deus intelligit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; DEINDE, voluntate decernit ex his, quas velit reipsa aliquando existere; POSTREMO, res illas, quas voluit existere, intuetur in suo tempore existentes, & si tempus illud nondum aduenit, præuidet ac prænoscit. Ex quo sequitur, vt scientia, quæ est causa rerum ex doctrina S. August. lib. 15, de Trin. c. 13, non sit scientia visionis, sed scientia simplicis intelligentiae. Scientia enim visionis præsupponit existentiam rerum, sicut scientia simplicis intelligentiae præsupponit rerum possibilitatem; semper enim cognitio præsupponit obiectum.

Porro præscientia non est simplex intelligentia, sed scientia visionis, vt notum est, cum præscientia non sit rei possibilis, sed rei certò futuræ in aliquo tẽpore, ac per hoc præscientia non est causa rerum, nec ideo res sunt futurae, quia Deus eas prænoscit, sed ideo Deus eas prænoscit, quia sũt futurae, vt veteres Patres supra citati rectè docuerunt, & potest res tota exẽplo rerum humanarum facile explicari. Siquidem apud homines ij, qui rem aliquam ex arte moluntur, vt domum, vel arcẽ, aut aliquid eiusmodi, primũ mẽte concipiunt formã, qua possit res fieri, sed nondum sciunt esse futuram; deinde postquã cognouerunt rẽ illam secundum formam conceptam posse fieri, & ritè successuram, si velint admouere manum ad opus, decernunt omnino eam facere, & tum demũ præscire possunt rem esse futuram. Cæterũ causa operis non est præscientia ista rei futuræ, sed forma illa initio concepta, ad cuius similitudinem opificum extruitur.

CVM igitur præscientia non sit causa rerum, & præsupponat decretum voluntatis, quod verè causa est omnium rerum, tota difficultas reuocatur ad concordiam libertatis humanæ cum decreto voluntatis diuinæ, quæ est pars altera prouidentiae.

CAPVT XIV.

Refelluntur tres opiniones de concordia cooperationis diuinæ, cum libero arbitrio.

SVPEREST obiectione, quæ ducitur à repugnantia cooperationis diuinæ voluntatis cum libertate humana. Est autem hæc obiectione; diuina voluntas est prima causa omnium rerum, & iam ab æternitate decreuit quid velit, aut non velit fieri; nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij; nam prima causa efficacissima est, & secundum Scripturas, non potest vllus diuinæ resistere voluntati.

A Confirmat hanc obiectionem Caluinus ab experientia. Nam in rebus minimè perplexis sæpè deficit nobis & mens & ratio, ita vt miremur postea, quomodo non viderimus, quod erat ante oculos: contra autem sæpè in rebus obscurissimis continuo affulget consilium optimum, quo res tota facili negotio expeditur. Pari ratione quod attinet ad effectum, sæpè in reb⁹ minimè arduis animus flaccescit; in rebus autem difficillimis & periculosis, animus suppetit omni difficultate superior. Ex quo intelligi potest, mentes nostras à Deo regi & gubernari, iuxta illud Proverb. 20. *Vt auris audiat & oculus videat, Dominus facit vtrumque.* Et ca. 21. *Cor Regis in manu Domini, quocunq; voluerit inclinabit illud.*

B Ad hanc obiectionem varijs modis responderi solet. PRIMVM enim Caietanus in r. p. q. 22. art. 4. docet, concordiam istam liberi arbitrij cum diuina prouidentia videri inexplicabilem, & non intelligibilem in hac vita. Et quidẽ si ita se res haberet, non tamen neganda esset vel prouidentia Dei, vel libertas hominum. Potest enim facile contingere, vt aliquid ab vna parte manifestè cõstet, ab altera sit maximè dubium & obscurum; & tunc non est negandum vnum propter alterum: *Nunquid* (inquit sanctus AVGVSTINVS lib. de bono perseueratiæ, c. 14.) *ideo negandum est, quod apertum est, quia comprehendere non potest, quod occultum est?*

C Sed quamuis res hæc sit obscura atq; abdita valdè, vt Caietanus rectè monuit, tamen conandum est, rebus etiam obscuris aliquod lumẽ adferre. Durandus in 2. sent. dist. 37. quæ. 1. nullo ferè negotio rem tantam se expediuisse credidit, cum docuit, nullum requiri diuinæ voluntatis concursum ad actiones causarum secundarum, sed satis esse ipsas naturas, earumque virtutes, & vt Deus, sicut vtrasque condidit, ita vtrasque conseruet. Sed hanc sententiam falsam esse, & Scripturis, Patrumq; testimonijs, ac rationi repugnare, paulò antè docuimus.

E igitur TERTIA aliorum sententia qui fatentur, Deum suo concursu determinare actionem voluntatis humanæ, & eo posito non posse humanam voluntatem non agere, tamen esse liberam absolute, vel quia (vt scribit Iacobus Almaynus in moralibus, c. 1. & 2.) Dei concursus non est de prærequisitis ad actionem liberi arbitrij, sed de comitatibus: illa autem est potentia libera, quæ positis omnibus prærequisitis potest agere & non agere, vel quia, vt docet alij, concursus Dei determinans humanam voluntatem, non impedit quo minus homo plenum atque perfectum habeat iudicium rationis, & proinde iudicet aliud medium esse contingens, aliud cum fine ex necessitate connexum. Hæc enim est radix libertatis, & vbi cunq; radix ista reperitur, ibi etiam libertas reperitur.

Hæc sententia mihi probari non potest, multis de causis. PRIMO, quia rationes, quibus ipsi defendunt libertatem arbitrij, non videtur solidæ: falsum enim est, quod Almaynus dicit, concursum Dei non esse de prærequisitis. Nam si voluntas humana est de prærequisitis, quia est de causa actionis, cur concursus Dei, qui est etiam causa actionis, non erit de prærequisitis? loquimur enim de concursu Dei in actu primo, neque verum esse videtur, quod scribit quidem, satis esse ad liberum arbitrium, vt homo plenum, atque perfectum habeat iudicium rationis. Requiritur enim præterea, vt homo sit Dominus suæ actionis, & possit agere & non agere. Ideo enim Græci liberum vocant *αυτεξουσιον*, id est, suæ potestatis. Qui autem determinatur ab alio ad aliquam actionem, certè non est Dominus illius actionis.

Quocirca licet beati habeant plenum, & perfectum iudicium, respectu visionis diuinæ, tamen non sunt liberi circa illam, quia determinati sunt ad vnum, nec possunt illam non velle. Et nos omnes non minus perfecto iudicio cognoscimus media necessariò connexa cum fine, quàm media connexa contingenter, & tamen circa posteriora liberi sumus, non circa priora, quia videlicet, posteriora possumus non eligere, non autem priora.

Itaq; verum est, ibi esse liberum arbitrium, vbi est radix libertatis, id est, cognitio contingentie mediòrum; non quia non requiratur dominium actionum, sed quia Deus nemini dedit illam cognitionem contingentie mediòrum, cui etiam non dederit dominium actionum. Frustrà enim dedisset illam cognitionem, nisi dedisset vim consultiuam, & frustrà dedisset vim consultiuam, nisi dedisset dominium actionum, & indeterminationem, in qua consistit vera libertas.

At, INQUIES, Deus non potest velle, & non velle, sed ab æterno est determinatus ad vnum: & tamen quia iudicat res creatas non esse sibi necessarias, liberum arbitriū circa eas habere dicitur. RESPONDEO, Deum determinatum esse ad vnum ab æterno, sed à seipso, non ab alio, & potuisse determinare se ipsum ad aliud, & idè verè & propriè Dominum esse actionū suarum ad extra: quare ipse etià homo, qui ad imaginem Dei creatus est, vt sit verè liber, non solum habere debet plenum & perfectum iudicium, sed etiam dominium actionum suarum, vt se ipsum determinet.

DEINDE, videtur hæc sententia parum consentanea Scripturæ, quæ Eccl. 15. dicit, hominem relictum in manu consilij sui, vt ad quodcunque voluerit extendat manum suam. Quomodo enim relinquitur in manu consilij sui, qui in omnibus actionibus determinatur ab alio, cui resistere nullo modo potest? Scripturæ etiam, quas supra citauimus, quæ dicunt hominem habere optionem eligendi hoc, aut illud, sine dubio significant, hominem Dominum esse suarum actionum & indeterminatum.

TERTIO, videtur repugnare testimonijs Patrum. Sic enim loquitur S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 11. in Ioannem: *Anima sui iuris vim in se habet operandi, neque vlla in re Deo, nisi velit, obtemperat.* Item homil. 42. ad populum Antiochenum: *Oportet, inquit, nos prius eligere bona, & ille sua tunc inducit: nostras non prauenit voluntates, ne nostram emeret libertatem.* Quo loco sanctus Doctor non negat gratiam prauenientem, vel Dei cooperationem, quam alibi sæpè confitetur, sed negat prauentionem determinantem ad vnum, ita vt non sit verè in potestate hominis facere, vel omittere.

S. HIERONYMVS in commentario capitis 26. Hieremias: *Verbum, inquit, ambiguum (forsan) maiestati Domini non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, vt liberum homini seruetur arbitrium, ne ex præscientia eius quasi necessitate, vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus scit, futurum aliquid, idcirco futurum est, sed quia futurum est, Deus nouit.* Hoc loco S. Hieronymus negat, præscientiam esse causam futurorum, ne liberum destruat arbitrium. At si præscientia destrueret liberum arbitrium, si esset causâ futuræ actionis humanæ; quanto magis illud destruet prædeterminationem diuinæ voluntatis, si ponatur causâ actionum humanarum, cum longè magis libertati repugnet prædeterminatio, quàm præscientia? Idem Hieronymus in epistola ad Damasum de filio prodigo: *Dedit, inquit, homini mentis propria libertatem, vt uiue-*

ret vnusquisque non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate. Vbi illud (non ex imperio Dei) non significat, liberum esse hominem ab obligatione præceptorum Dei, sed liberum esse à necessitate determinante ad vnum.

S. AVGVSTINVS lib. 7. de ciuit. Dei, c. 30. *Sic, inquit, administrat omnia, quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat.* At certè proprium est liberi arbitrij, Dominum esse suæ actionis, atque ad eam se determinare, non ab alio determinari.

S. GREGORIUS NYSSENVS lib. 7. de Philosophia, cap. 1. & 2. docet, actiones liberi arbitrij non esse referendas vt in causam, in Deum, sed in nos ipsos; & idè eas dici esse in nostra potestate.

S. IOANNES DAMASCENVS lib. 2. c. 30. *Operaprecium, inquit, est agnoscere, omnia præscire Deum, non autem omnia prædefinire, ac prædestinare. Præscit enim & ea quæ in nobis, non prædefinit autem hæc.*

QUARTO, repugnat præcipuis auctoribus Scholasticis. Nam S. BONAVENTURA in primo, dist. 37. q. 1. ad vltimum: *Ad illud, inquit, quod obicitur, quod Deus est principale mouens in tali actione, dicendū, quod verum est: attamen non sequitur ex hoc, quod excitet liberum arbitrium ad faciendum illam operationem. Excitatio enim dicit aliquem effectum gratia prauenientem ipsam voluntatem. Hæc autem requiritur in bonis meritorijs: in alijs autem operibus indifferentibus, vel etiam malis, nõ est nisi sola cooperatio diuinæ virtutis, quæ existens in creatura potentialiter, essentialiter & presentia- liter, sicut conseruat eam in essendo, sic adiuvat in operando. Propter quod conceditur ibi esse operationem, non prauentionem.*

GREGORIUS ARIMINENSIS in 2. distin. 34. & 37. quæst. 1. artic. 3. *Deus, inquit, sequitur determinationem voluntatis: non quod determinatio voluntatis sit aliqua entitas distincta à voluntate, & actu eius, quæ primò fiat à voluntate, sicut imaginari videtur argumentum; nec etiam intelligendo, quod prius natura voluntas agit actum illum, quàm Deus, proprie loquendo de prioris natura, quoniam tunc sequeretur, quod posset illum agere Deo coagente, sicut patet ex definitione prioris secundum naturam: sed ad hunc sensum dico, Deum sequi determinationem voluntatis, quoniam idè Deus agit actum illum, quia cum voluntas agit, & non quia Deus agit, idè voluntas agit. Et idè dicitur magis propriè Deus coagere voluntati talem actum causando, quàm voluntas dicatur coagere Deo.*

SCOTVS in 2. sentent. dist. 37. quæst. 1. §. ad solutionem istorum, &c. differens de cooperatione primæ causæ cum secunda libera, docet, nullo modo prius agere Deum, quàm voluntatem, ac per hoc non prædeterminari voluntatem à Deo: *Sicut, inquit, in vno instanti natura materia materiat & efficiens efficit: ita due causæ efficientes ordinata in instanti natura causant effectum communem, ita quod neutra tunc causat sine altera: sed quod effectus non rectus causetur, hoc non est tunc propter causam priorem, quæ quantum est ex se, rectè causaret, si secunda causaret, sed propter defectum causæ secundæ, quæ in potestate sua habet concausare primæ causæ, vel non concausare, & si non concausat illi, vt tenetur, non est rectitudo in effectum communi amborum.*

S. THOMAS in prima secundæ, q. 9. art. 6. ad tertium sic loquitur: *Ad tertium dicendum, quod Deus mouet voluntatem hominis, sicut vniuersalis motor ad vniuersale obiectum voluntatis, quod est bonum; & sine hac vniuersali motione homo non potest aliquid velle: sed homo determinat se per rationem ad volendum hoc, vel illud, quod est verè bonum, vel apprensibile bonum.*

Vbi illa particula aduersatiua, *sed*, ostendit, determinationem particularem referendam esse in ipsam voluntatem, non in Deum prius determinantem, determinationem autem vniuersalem in bonum in communi, referendam esse in Deum, qui est causa vniuersalis.

Idem in 1. 2. q. 10. art. 4. *Quia*, inquit, *voluntas est actuum principium non determinatum ad vnum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam mouet quod non ex necessitate ad vnam determinat, sed manet motus eius contingens, nisi in his, ad qua naturaliter mouetur.*

Idem in 1. 2. q. 80. art. 1. ad 3. *Dicendum*, inquit, *quod Deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quod determinetur ad malum consilium voluntas humana, hoc directè quidem est ex voluntate humana, & à diabolo per modum persuadentis, vel appetibilia proponentis.* Item in 2. 2. quæst. 174. art. 1. docet iuxta Damascenum, Deum prædestinare ea, quæ non sunt in nostra potestate; præscire autem, sed non prædestinare, ea quæ sunt facienda per liberum nostrum arbitrium. Denique in q. 3. de potentia, art. 7. ad 13. sic ait: *Voluntas dicitur habere dominium actus, non per exclusionem causæ primæ, sed quia causæ primæ non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad vnum determinet, sicut determinat naturam; & ideo determinatio actus relinquatur in potestate rationis & voluntatis.*

CAIETANVS in comment. primæ partis, q. 19. art. 8. inquit: *Cooperatio Dei in vnoquoque est secundum naturam vniuscuiusque, sic enim disponit omnia suauiter. Unde siue necessario, siue liberè cooperetur Deus, nihilominus creata voluntas liberè vitur illa cooperatione.*

QVINTO repugnat rationi. Nam IMPRIMIS posita determinatione voluntatis à Deo facta, non videtur posse saluari libertas arbitrij. Illa enim dicitur libera potentia, quæ potest agere, & non agere, at voluntas humana non potest agere, antequam à Deo determinetur ex doctrina aduersariorum; postquam autem à Deo determinata est, non potest non agere, quia intelligi non potest, vt Deus eam moueat, & ipsa non moueatur, siue vt Deus eam determinet, & ipsa non determinetur; igitur nunquam dabitur tempus, quo ipse verè possit agere & non agere.

DEINDE, si Deus esset agens necessarium & determinaret humanam voluntatem, illa non liberè, sed ex necessitate ageret, vt aduersarij admittunt. At perinde est voluntati, vtrum Deus eam necessario, vel liberè moueat; nam actus voluntatis nõ ideo liberè procedet à voluntate, quia liberè procedit à Deo: quemadmodum si Deus liberè moueat pecudem ad herbam depascendam, non propterea pecus liberè herbas depascet. Neq; ideo feruus ex electione vertit molam pistrini, quia Dominus ex electione cogit illum ad molam pistrini vertendam. Itaque siue Deus liberè siue ex necessitate determinet voluntatem, voluntas à Deo determinata non liberè, sed necessario agit. Nam Deus quidem liberè determinat, quia est in potestate eius non determinare: at voluntas à Deo præuenta, & determinata non habuit in potestate id efficere, ne præueniretur & determinaretur. Proinde actus eius liber quidem est, vt exit à Deo, non tamen est liber, vt exit ab ipsa, & ideo ipsa non est causa libera, sed necessaria.

AD HÆC si ponatur ista determinatio, non poterit intelligi, quomodo Deus non sit causa peccati, & quomodo homines qui peccant, non sint digni excusatione. Nam si Deus in omni actu positiuo voluntatem determinat, & mouet ad agendum;

A certè etiam determinabit & mouebit ad volendum furari, fornicari, mentiri, blasphemare, &c. quis autem capiat hominem dignum esse pœna, si id velit quod Deus determinando & mouendo facit eum velle? Sed de hac re multa diximus in 2. lib. de statu peccati.

CAPVT XV.

Explicatur vna ratio concordie diuinae cooperationis cum libero arbitrio.

ILLA igitur sententia refutata, DVÆ nobis rationes occurrunt satis accommodatæ, ad explicandam concordiam diuinæ cooperationis cum libero arbitrio, & obiectionem superiore capite positam diluendam.

B VNA ratio est, iuxta sententiam Gregorij Ariminensis, Scoti, Gabrielis, & aliorum, in 2. sent. dist. 37. qui docent, cooperationē diuinam se tenere ex parte effectus, non ex parte causæ, hoc est, concursum Dei non determinare voluntatem nostram, nec aliquid in illam imprimere, aut operari, sed immediatè influere in effectum; eumque producere illo ipso momento, quo à voluntate nostra producitur.

C Hinc enim sequitur, vt neque Deus determinet, siue necessitet voluntatem, neque voluntas Deum. Nam & vterque concursus suum liberè adhibet, & si alter nolit concurrere, opus non fiet. Simile est, cum duo ferunt ingentem lapidem, quem vnus ferre non posset: neuter enim alteri vires addit, aut eum impellit, & vtrique liberum est onus relinquere. Quanquam Deus nisi extraordinariè miraculum operari velit; semper concurrat, quando voluntas nostra concurrat, quoniam ad hoc se liberè quodammodo obligauit, quando liberam voluntatem creauit. Ex quo etiam sequitur, vt licet in eodem profusus momento temporis, & naturæ Deus, & voluntas operari incipiant, tamen Deus operetur, quia voluntas operatur, non contrà. Et hoc est, quod aliqui dicunt, voluntatem prius natura operari, quam Deum, non prioritate instantis, in quo, sed à quo. Sed operæ precium erit soluere argumenta, quæ aduersus hanc sententiam fieri solent.

D PRIMVM argumentum, Inter primam causam, & secundam est ordo quidam essentialis, vt prima secundam moueat, & secunda non agat nisi mota à prima; est autem Deus prima causa; voluntas nostra, secunda; igitur Deus voluntatem mouet, & applicat ad opus.

E RESPONDEO, Inter causam principalem, & instrumentariam est ille ordo, vt vna alteram moueat. Inter primam autem causam & secundam, cum secunda non est propriè instrumentum, non est ordo, vt vna alteram moueat, sed vt vna sit prior altera perfectione, illimitatione & necessitate; quia videlicet sit causa perfectior & nobilior, & rursus vniuersalior, cum non limiteur ad vnum vel alterum effectum, & denique summè necessaria, cum sine ea nullus effectus fieri possit.

A T, inquit, Scriptura indicat, homines esse instrumenta Dei, nam Isaia 10. dicitur: *Assur virga furoris Dei.* Et ibidem appellatur securis & serra. SED facillè est respondere, nam dicuntur homines instrumenta Dei, non propriè, sed metaphoricè, quia potest Deus, quando vult, ita flectere eorum animos, quomodo artifex flectit instrumenta. Nam alioqui homo est etiam causa principalis, cum sit liber & dominetur animantibus cæteris. Quomodo autem Deus flectat animos hominum, & tamen non tollat arbitrij libertatem, explicatum est supra.

SECUNDVM argumentum, Si Deus operatur, quia voluntas operatur, & non contrà; certè sequitur, vt Deus pendeat à voluntate, & aliquo modo ab illa determinetur; absurdum est autem, vt Deus pendeat à creatura, & à temporali determinetur æternum.

RESPONDEO, Deus non pendet, nec determinatur à voluntate humana, licet operetur, quia illa operatur, nam liberè Deus condidit liberam voluntatem, & potuisset non condere: & rursus liberè voluit, & ab æterno decreuit, concurrere ad opus liberæ voluntatis, quando ipsa operari voluerit: & denique potest etiam, quando vult, non concurrere, si velit præter ordinem à se constitutum aliquid fieri. Itaque Deum operari, quia voluntas operatur, non est Deum pendere à creatura, sed ab æterna sua institutione & voluntate.

TERTIVM argumentum, Deus est causa omnium rerum, quæ quoquo modo habent esse; at quod voluntas nostra se determinet & applicet ad operandum, sine dubio est aliquid, igitur hoc ipsum facit Deus: Deus igitur facit, vt voluntas se determinet & applicet, ac per hoc ipsam mouet, determinat & applicat.

RESPONDEO, In eo quod est, voluntatem se determinare ad opus, siue (quod idem est) re ipsa operari, cum antea non operaretur, TRIA considerari possunt, voluntas, actio eius; & egressus actionis à voluntate, siue relatio, & habitudo actionis tanquam effectus ad voluntatem, vt ad causam. Ex his tribus, voluntas sine dubio à solo Deo facta est; actio quoque fit à Deo, quamuis non solo, denique relatio propriè non fit, sed consequitur: tamen vt est idem re cum actione, ab eo fit, à quo actio ipsa fit.

Itaque nihil est, quod non fiat à Deo, & tamen non dicitur Deus determinare, vel applicare voluntatè ad opus, quia relatio illa non refertur ad Deum, sed ad solam voluntatem. Referretur autem etiam ad Deum, si ipse vteretur voluntate tanquam instrumento ad illam ipsam actionem faciendam.

QUARTVM argumentum, Actus voluntatis est actio vitalis & immanens, igitur non potest immediatè fieri, nisi à principio intrinseco & vitali. Proinde Deus non concurrat ad illam actionem immediatè producendam, sed mediante voluntate nostra.

RESPONDEO, Concurfus Dei est generalis & indifferens quidam influxus, qui à causis secundis modificatur & determinatur, saltè quoad specificationem, vt diximus in lib. de causa peccati. Et colligitur etiam ex S. Thoma in lib. 3. Contra Gentes, c. 66. vbi dicit causas secundas esse particulares (sic enim loquitur) & determinantes actionem primi agentis. Porro actio immanens, & vitalis non potest produci, nisi ab intrinseco principio, vel ab extrinseco modificato & determinato ab ipso intrinseco.

QUINTVM argumentum, prouidentia Dei extenditur ad omnia, etiam singularia, & contingentia & libera: igitur Deus ab æterno determinauit omnes effectus, ac per hoc etiam determinauit causas secundas ad eos producendos. Nam alioqui si effectus liberi, & contingentes non essent prædeterminati à Deo, sed tales essent, quia tales sunt causæ secundæ; præter intentionem Dei fierent, quod absurdum esse demonstrat S. Thom. in 1. p. q. 19. art. 8. vbi concludit, Deum præparasse causas alias necessarias, alias contingentes vel liberas, quia tales esse voluit effectus; non contrà, ideò voluisse effectus esse alios necessarios, alios contingentes, vel liberos, quia tales sunt causæ.

RESPONDEO, Deus ab æterno determinauit

A omnes effectus, sed non antè præuisionem determinationis causarum secundarum, præsertim contingentium, & libertatem: & rursus determinauit omnes effectus, sed non eodem modo; alios enim determinauit futuros se operante, vel cooperante, alios se permittente, vel non impediante: neq; ratio prouidentia postulat, vt Deus antè omnem præuisionem omnia prædeterminauerit, sed solum vt nihil fiat sine eius præuisione & cooperatione, vel permissione. Alioqui enim etiam peccata prædeterminasset, antè præuisionem malæ voluntatis, & ideò malam voluntatem esse voluisset, vt inde peccata iam antè prædeterminata prodirent, quæ est hæresis absurdissima, & aperta blasphemia. Neque Dominus in Euangelio diceret, & vnum ex passeribus non cadere in terram sine Patre nostro: sed diceret, vnum ex passeribus non cadere in terram, quem Pater noster in terram non deiciat.

B Quod autem S. Thomas dicit, Deum, instituisse quasdam causas contingentes, vel liberas, quia tales esse voluit effectus; videtur intelligendum de effectibus in vniuersum, non in particulari, id est, quia voluit Deus in hoc mundo non omnia fieri necessariò, sed aliqua contingenter, vel liberè, ideò causas instituit tum necessarias, tum contingentes & liberas: tamen in particulari non ideò instituit istam causam liberam, quia voluit hunc effectum liberum, sed contra voluit hunc effectum esse liberum, quia causam habet liberam. Nam hoc modo neque res contingentes eueniunt præter intentionem Dei, neque prima radix contingentia sunt causæ secundæ, & tamen prouidentia non impedit liberum arbitrium.

C Quod autem S. Thomas loquutus sit in genere, & non in particulari, cognosci potest ex 1. part. q. 23. art. 7. vbi dicit, Deum determinasse numerum partium essentialium mundi, vt cælorum, elementorum, & omnium specierum; tamen non determinasse numerum indiuiduorum corruptibilium, vt culicum, muscarum, &c. neque vt hæc musca hodie nascatur, cras illa; sed tantum in genere prouidisse, & prouidere, vt non deficiat species vlla animalium. Quod si prouidentia diuina non prædeterminauit in particulari indiuidua substantialia, licet ea præuiderit futura, & voluerit cooperari causis secundis in eorum productione, multo minus determinauit in particulari omnes actiones transientes liberas, licet eas præuiderit & decreuerit cooperari, vel impedire, vel permittere, si malæ sint, & bonum aliquid ex eis elicere.

D SEXTVM argumentum si Deus non omnia prædeterminaret ante præuisionem determinationis secundarum causarum, non posset omnia certò præscire. Nam actiones liberas futuras non videt Deus in ipsis actionibus, quia non sunt; nec videt in causa secunda, id est, in voluntate humana, quia illa indeterminata est, & omnibus positis, quæ requiruntur ad agendum, potest non agere; nec videt in causa prima explicari, id est, in idea, quia illa repræsentat omnia possibilis, siue futura sint, siue non sint: nec videt in æternitate sua, quæ ambit omnia tempora. Nam etiam si æternitas coexistat omni tempori, tamen tempus futurum non coexistit æternitati, nisi quando re ipsa existit, id est, cum præsens est: proinde futurum, dum est futurum, non est, neque in se cognosci potest. Adde quod Deus cognoscit etiam quædam, quæ nunquam erunt, vt cum 1. Reg. 23. petenti Dauid, num tradent me viri Ceilam, respondit, tradent; & cum Matth. 11. prædixit Dominus Tyrios & Sidonios pœnitentiam acturos fuisse, si

miracula vidissent, quæ Capharnaitæ viderunt. Hæc & similia conditionalia Deus certò prænoscit, & tamen in se ipsis nunquam extabunt, neque æternitati vnquam coëxistent. Igitur aut videt in sua voluntate, tanquam in prima causa efficiente, & efficacissima, aut nullo modo videt.

RESPONDEO, res est omnino difficilis, & fortasse in hac vita incòprehensibilis, qua ratione Deus futura prænoscat. Et hoc videtur indicasse David in Psal. 138. cum ait: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.* Illud enim (ex me) Hebraïca phrasi significat (*præ me*) siue (*super me*) vt sensus sit, mirabilior est modus scientiæ tuæ, quàm vt ego eum comprehendere possim. Quomodo videlicet, intellexeris cogitationes meas de longè, & omnes semitas meas inuestigaueris, &c.

Probabile tamen nobis videtur, Deum futuras actiones liberas non videre nisi in humana voluntate. Id enim significat in primis Scriptura, cum dicit, Deum scrutari renes & corda, & in hoc Psal. 138. Deum inuestigare omnes semitas nostras. Nam si videret eas in sua voluntate prædeterminante omnia; non diceretur scrutari corda nostra & inuestigare semitas, sed intueri voluntatem suam. Deinde non esset mirabile Deum omnia prænoscere, si omnia prædeterminaret. Nam & nos facile præscimus & prædicimus, quæ facturi sumus: at Sanctus David in toto illo Psal. 138. miratur scientiam Dei, quæ præuidet omnes vias nostras, & intelligit cogitationes nostras de longè, &c.

Ad hæc S. August. lib. II. Confess. c. 18. satis aperte hoc docet, cum ait: *Quomodo se habeant arcana præscientiæ futurorum; videri nisi quod est, non potest; quod autem iam est, non futurum, sed præsens est. Cum ergo videri dicuntur futura, non ipsa, qua nondum sunt, id est, que futura sunt, sed eorum causæ, vel signa forsitan videntur, que iam sunt. Ideò non futura, sed præsentia sunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta.* Hæc ille.

Deus igitur quia perfecte cognoscit omnes propensiones, & totum ingenium animi nostri, & rursum non ignorat omnia, quæ illi possunt occurrere in singulis deliberationibus, & denique perspectum habet, quid magis congruum & aptum sit, vt moueat talem animum tali propensione & ingenio præditum, infallibiliter colligi, quam in partem sit animus inclinaturus. Et hoc fortasse sibi volunt, qui docent, Deum cognoscere futura omnia tam libera, quàm necessaria, & tam absoluta, quàm conditionalia, quia cognoscit omnem veritatem; & quia omnia, quæ quoquomodo futura sunt aliquo modo vera sunt; verum enim est dicere, hoc erit, quando re vera est futurum.

Hæc, inquam, sententia videtur coincidere cum nostra. Nam verum, & ens conuertuntur, & ideò non est verum modo aliquid esse futurum, nisi illud, modo, habeat aliquod esse, nimirum in causam; non autem habet esse in causa id, quod est liberè, & contingenter futurum, nisi quando in causa est aliqua determinatio. Et quoniam in ipsa contingente causa præcisè considerata, nulla est determinatio, ideò verè dixit Philosophus, de futuris contingentibus, non esse determinatam veritatem; respexit enim ad ipsam solum causam contingentem. Tamen si quis coniungat cum causa contingente, vel libera omnia quæ possunt occurrere & impedire, & videat propensiones & aptitudines tum ipsius causæ, tum omnium obiectorum & circumstantiarum, quod solus Deus facere potest, existet inde aliqua determinatio, & ratione illius verum erit dicere, hoc erit tali tempore.

CAPVT XVI.

Explicatur altera ratio concordie libertatis cum cooperatione Dei, & soluitur obiectio, cap. 14. proposita.

ALTERA ratio conciliandi libertatem humanam cum cooperatione diuina, & fortasse etiam probabilior est iuxta sententiam S. Thomæ, qui docet, cooperationem diuinam ita concurrere cum secundis causis etiam liberis, vt non solum eis dedit, & conseruet virtutes operatrices, sed etiam eas moueat, & applicet ad opus, vt cognosci potest ex 1. p. q. 105. art. 5. & lib. 3. contra gentes, c. 70. & in quaest. 3. de potentia, artic. 7. quæ sententia videtur valde consentanea, tum Scripturæ, quæ dicit nos in Deo esse, viuere, & moueri, Act. 17. tum etiam rationi & ordini, quem habet prima causa cum secundis: neque laborandum est in hac sententia, vt ostendamus, nihil omnino fieri sine Deo. Sed tamen habet etiam hæc sententia suas difficultates, quas breuiter explicabimus, antequàm exponamus, quemadmodum iuxta hanc sententiam saluetur liberum arbitrium.

OBIECIUNT igitur aliqui contra sententiam S. Thomæ, non posse intelligi quomodo Deus moueat, & applicet causas secundas. Nam si Deus mouet causas secundas, vel mouet locali motu, vel alteratiuo; non locali, quia causæ secundæ, vt plurimum immotæ, secundum locum agere possunt; ignis enim non eget motu locali, vt comburat stupam vicinam; & multò minus humana voluntas eget motu locali, vt aliquid velit. Non etiam alteratiuo, quia tunc aliqua qualitas imprimi deberet in causa secunda. Nulla autem talis qualitas necessaria est, neque ex parte Dei, qui operatur omnia per actum suæ voluntatis; neque ex parte causæ secundæ, quæ iam habet virtutem operatricem à natura.

DICES, necessarium esse ex parte Dei, & ex parte causæ secundæ; ex parte Dei, vt per eam qualitatem attingat effectum, ex parte causæ secundæ, vt determinetur, & applicetur ad operandum. **C**ONTRA, nam Deus non eget qualitate, vt attingat effectum; & præterea si egeret qualitate, vt effectum attingeret non in causa, sed in effectu illam imprimeret: porò causa secunda præsentè obiecto, non videtur indigere alia determinatione vel applicatione.

Ad hanc obiectionem **R**ESPONDEO, Deum non mouere localiter causam secundam, neque in illa qualitatem vllam imprimere, sed tantum illa vt tanquam instrumento ad opus efficiendum, quocirca virtus à Deo impressa per modum transeuntis, dum causa secunda operatur, non distinguitur ab ipsa virtute naturali, sed est illa eadem, quatenus illa Deus vtitur ad illam actionem perficiendam. Est autem necessaria hæc motio Dei ex parte causæ secundæ, quæ cum sit talis, id est, secunda, habet necessariam dependentiam à causa prima, in cuius virtute operatur. Vide quæ diximus de virtute Dei in Sacramentis impressa per motum, lib. 2. de Sacramentis in genere, cap. 11.

His explicatis, vt ostendamus, iuxta hanc S. Thomæ sententiam, rectè defendi liberum arbitrium, **S**CIENTIAM est, influxum, seu virtutem Dei, qua voluntas mouetur & applicatur ad opus, recipi in causis secundis, secundum earum dispositionem (vt idem S. Thomas in quaest. 3. de malo, articulo 2.) *Attendendum, inquit, quod motus primi mouentis, non recipitur uniformiter in omnibus mobilibus, sed in unoquoque secundum proprium modum.* Et in 1. 2. q. 10. art. 4.

Ad prouidentiam, inquit, Dei pertinet, naturam non corrumpere, sed seruare. Unde omnia mouet secundum eorum conditionem. Et infra: *Quia, inquit, voluntas est actuum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam mouet, quod non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus eius contingens, & non necessarius, nisi in his, ad quae naturaliter mouetur.* Hæc ille.

Porro iste modus, seu cōditio in voluntate secundum quam recipitur in ea motus Dei, nihil aliud est, nisi negatiua quædam determinatio præcedens tum influxum Dei, tum actum elicitum voluntatis. Nimirum quod volūtas sinat se moueri ab obiecto per rationem sibi proposito, vel non sinat. Hæc enim determinatio dicitur negatiua, quia non consistit in actu positiuo, sed in negatione actus, cum tamen voluntas non minus sit libera, vt agat, quam vt non agat.

Explicat id S. Thomas in q. 1. de malo, art. 3. vbi dicit, Non vti regula rationis præintelligi in voluntate antè inordinatam electionem: huius autē quod est, non vti regula rationis, non oportere querere aliam causam, nisi voluntatis libertatem, quia videlicet in eius potestate est, vt sinat se moueri à ratione, vel non sinat. Et rursus in q. 3. de malo, art. 2. idem S. Thomas dicit, requiri in homine dispositionem quandam ad recipiendum influxum Dei, & iuxta eam dispositionem produci bonum, vel malum actum. Non potest autem prærequiri ante influxum Dei vlla dispositio positiuæ, cum nihil positiuum sine Deo fieri possit. Sola igitur prærequiritur dispositio negatiua.

Atque hinc fit, vt voluntas sit verè libera, & seipsa determinet, tametsi Deus illam moueat, & applicet ad opus, quoniam ipsa Dei motio in eius potestate est, siue vt loquitur Caietanus in 1. p. q. 19. art. 8. Dei motione voluntas nostra liberè vitur. Nam si se moueri sinat ab obiecto proposito, Deus eam applicat, & mouet ad actum eliciendum, si non sinat, Deus eam non applicat, neque mouet. Et ideò S. Thomas in 1. 2. q. 10. art. 4. ad 3. concludit, posita Dei motione, impossibile esse vt voluntas non moueatur; absolute autem non esse impossibile. Quia videlicet potest voluntas non se disponere per negatiuam determinationem ad motionem Dei recipiendam.

Simile est, quod supra diximus de concordia vltimi iudicij practici, & liberæ electionis. Sicut enim positiuo vltimo iudicio practico fieri non potest, vt voluntas non eligat id, quod tunc ei à ratione proponitur; & tamen electio libera est, quoniam ipsum iudicium practicum est in potestate voluntatis, propter negatiuam præcedentem determinationem: sic etiam posito influxu Dei fieri non potest, vt voluntas non operetur; & tamen operatio libera est, quoniam influxus Dei non ponitur, nisi prius voluntas per negatiuam determinationem ad illum recipien-

Adum se disponat. Aduersus hanc sententiam fieri possent duo postrema argumenta, quæ facta sunt aduersus sententiam capituli superioris, de prouidentia rerū omnium in particulari, & de modo, quo Deus cognoscit futura contingentia: sed ea iam proposita & explicata sunt.

Ex his igitur facilè responderi potest ad obiectionem Caluini propositam initio cap. 14. Erat autem hæc obiectio, Voluntas diuina est prima causa omnium rerum, & iam ab æternitate decreuit quid velit fieri: nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij; nam prima causa efficacissima est, & secundum Scripturas non potest vllus diuinæ resistere voluntati.

RESPONDEO, voluntas diuina est quidem prima causa omnium rerum, & ab æterno decreuit quid velit, aut non velit fieri; sed in particularibus, & maximè liberis actionibus, id non decreuit, nisi præcognita prius dispositione, & determinatione secundarum causarum, vt supra ostendimus. Quocirca licet nemo possit diuinæ resistere voluntati, manet tamen integra libertas humanæ voluntati, quia Deus ipse, cui nemo resistere potest, hoc voluit, vt animus humanus liber esset, & actiones suas in potestate haberet, & ideò decreuit, ei cooperari, vel eam applicare & mouere, quotiescunque per negatiuam determinationem seipsa disponeret.

Addebat Calvinus confirmationem ab experientia, quod in rebus minimè perplexis sæpè nobis consilium deficiat: & contra in rebus obscuris nonnunquam repente lux affulgeat: & similiter quod attinet ad affectum, sæpè in rebus minimè arduis animus flaccescat, in difficilibus autem erigatur. Quod argumentum esse, mentes nostras à Deo regi & gubernari.

RESPONDEO, verissimum est Dei prouidentia regi animos nostros, & interdum à Deo suppeditari expeditum consilium, & ingentem fiduciam in rebus arduis; & in rebus facilibus non suppeditari. Cæterum nihil id facit contra libertatem arbitrij, nam suppeditatio consilij, & inflammatio voluntatis, non determinat ex necessitate homines ad eligendum vnum potius, quam alterum. Alioqui sapientes & eloquentes homines, qui sæpè auditores suos ducunt, ac flectunt prout ipsi volunt, libero arbitrio illos priuarent.

Sed est etiam causa naturalis eius rei, quam tantopere Calvinus miratur. Naturale enim est, vt homines difficultate rei respecta excitentur, & contranitentur, facilia verò & tuta despiciant; Mirum autem non est, si consilia suppetant, cum animus ad rem cogitandam vehementer intenditur, & si consilium non occurrat, cum res negligitur. Sic nimirum & ferrū cote acuitur, & per antiperistasin contraria ad contrariorum præsentiam vehementius roborantur.

LIBER QVINTVS,

DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio de cognitione veri moralis.

DISSERVIMVS hætenus de viribus humanis, & libertate arbitrij, circa res naturales. Nunc de moralibus agendum erit. PRIMVM, an possit viribus naturæ cognosci verum aliquod morale. DEINDE, An iisdem viribus fieri possit actio aliqua verè bona moraliter. POSTREMO, Sitne homo liberi arbitrij in huiusmodi actionibus peragendis vel omittendis.

Quæritur igitur, possitne homo viribus naturæ, sine auxilio gratiæ specialis verum aliquod morale cognoscere. Vbi TRIA præmittenda sunt, vt quæstionis status clarius innotescat; quid intelligamus nomine GRATIÆ, quid nomine VERI MORALIS, & quid nomine COGNITIONIS.

Per auxilium GRATIÆ non intelligimus gratiam iustificantem, sed motionem & directionem diuinam, qualem peccatores quoque habere possunt. Satis enim constat tum ex testimonio S. Augustini lib. 1. Retract. c. 4. tum ex communi omnium consensu iniustos & peccatores, aliqua vera, non solum naturalia, sed etiam moralia & supernaturalia posse cognoscere. Sed utrū id possint viribus suis, an Deo speciali auxilio iuuante in controuersia est.

Nomine autem VERI MORALIS, non accipimus verum morale vniuersè consideratum, vt Deum esse colendum, parentes venerandos, filios diligendos; id enim non minùs facillè potest intelligi, quàm verum naturale theoreticum: Sed verum morale cum omnibus circumstantijs, quæ necessariae sunt, vt actio voluntatis, ei verò conformis sit actio virtutis, vt cum quis iudicat, sibi hoc tempore elemosynam faciendam; vel quod mutuo est acceptum, esse restituendum hoc tempore, quia ratio iustitiæ nunc id fieri postulat.

DENIQ; nomine COGNITIONIS non intelligimus simplicem apprehensionem, sed etiam iudicium, & iudicium non illud vltimum, ad quod ex necessitate sequitur electio. Id enim ex voluntate dependet, sed iudicium, præcedens imperium voluntatis, quale inter consultandum exerceri solet.

His prænotatis ad propositam quæstionem quidam Theologi respondent, nullum verum morale posse ab intellectu humano, in statu naturæ corruptæ, sine speciali Dei auxilio cognosci. Ita docuit Gregorius Ariminen. in 2. sentent. distinct. 26. q. 1. artic. 1. conclus. 2. & distinct. 29. q. 1. artic. 2. quem sequutus est ex antiquioribus Ioannes Capreolus in 2. distinct. 28. quæstio. vnica, artic. 3. in responsione ad argumenta contra primam conclusionem, ex recentioribus Gaspar Cassalius lib. 1. de quadripartita iustitia, cap. 32.

Contrà sentiunt, posse cognosci viribus naturæ, & auxilio Dei generali, aliquod verum morale. Omnes ferè alij Theologi, vt Albertus in 2. dist. 28. art. 1. S. Bonauentura ibidem, ar. 2. q. 3. Scotus ibidem quæst. vnica. Richardus ibid. Durandus ibid. q. 1. Dominicus à Soto lib. 1. de natura & gratia, c. 20. & idem

docere videtur S. Thomas in 1. 2. q. 109. art. 2. Quæ sententia posterior verissima nobis esse videtur, & eo libentius eam amplectimur & defendimus, quo magis displicet aduersarijs, ac præsertim Ioanni Caluino in 2. lib. Instit. c. 2. §. 24. 25. & 26.

CAPVT II.

Probat, posse hominem suis viribus cognoscere aliquod verum morale.

DICIMVS igitur in statu naturæ corruptæ non dita extinctum esse lumē rationis practicæ, quin possit cum solo auxilio Dei generali, aliquod verum morale cognoscere, quamuis alioqui in multis sæpè fallatur & erret, nisi diuina illustratione & gubernatione dirigatur.

POSTERIOREM huius sententiæ partem, satis probat experientia, neq; opus erit de ea disserere, cum neque ab vilo negetur, & multa sint à nobis dicta in 3. lib. de peccato originis, cap. 9. PRIOREM partem probare possumus ex diuinis litteris, ex Patrum testimonijs, & ex ipsa ratione.

Ex diuinis litteris habemus imprimis illud Pf. 4. *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Vbi Propheta docet non posse excusari per ignorantiam, homines, si non seruant præcepta moralia, cum ab ipsa natura lumen in corde impressum habeant, vt S. Cyrillus exponit lib. 1. in Ioan. c. 9.

Non dissimilis locus est in Psal. 57. *Si verè utique iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum.* Significat enim Propheta, omnes homines habere in corde impressa quædam præcepta iustitiæ, & idè inexcusabiles esse, cum ea non seruant, quæ ignorare non possunt: *Cui iniquo, inquit AVGVSTINVS in cõment. huius loci, non facillè est loqui iustitiam? aut quis de iustitia interrogatus quando causam non habet, non facillè respondeat quid sit iustum?*

Huc etiam pertinet illud ad Rom. 1. *Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt.* Ostendit enim Apostolus, potuisse Gentiles per cognitionem vnius Dei ex creaturis acceptam, abstinere à cultu Idolorū, & idè esse inexcusabiles, quod veritatem Dei in iniustitia detinuerint, & mutauerint gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.

Sed est & aliud insigne testimonium in eadem epi. ad Rom. c. 2. vbi sic Apostolus loquitur: *Cùm gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legē non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptū in cordibus suis, testimonium reddēte illis conscientia ipsorū, &c.* Quo loco demonstrat Apostolus, Ethnicos, qui legem scriptam non acceperūt, solo lumine rationis quædam cognoscere, quæ ad honestè viuendum pertinent. Id enim significat illud: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus*

ſuis, hoc eſt, oſtendunt, in corde ſe ſcriptum habere, quid ſit faciendum, vt rectè, & cum ratione viuatur. Quia verò hic locus inſignis eſt, & non ſolum quaſtioni, quam nunc tractamus, ſed etiam ſequenti deſeruiet, paulò diligentius conſiderandus eſt.

DVÆ ſunt huius loci explicaciones à veteribus indicatæ. VNA eſt Origenis & Ambroſij, in commen. ad hunc locum. Idem Sancti Auguſtini in libro de ſpiritu & littera, cap. 26. & 27. & S. Fulgentij lib. de gratia Chriſti, cap. 26. qui totum hunc locum referunt ad Chriſtianos, ex gentibus conuerſos. Illud autem: *Naturaliter quæ legiſ ſunt, faciunt*, docet Auguſtinus non excludere gratiam, ſed poſitum eſſe ad ſignificandum, virtutem eſſe ſecundùm naturam, vitium contra naturam. Ratio potiſſima huius ſententiæ eſt, quoniam in hoc ipſo capite B. Paulus dicit, factores legiſ iuſtificari, ex quo ſequitur, vt gentes, quæ legem non habentes, quæ legiſ ſunt, faciunt, omnino iuſtificentur. Conſtat autem ex hac eadem epiſt. c. 3. & 4. neminem ſine Chriſti fide iuſtificari: Quare neceſſe eſt, vt gentes, de quibus hic agitur, non ſint infideles, ſed fideles.

ALTERA expoſitio eſt communior, hæc Apoſtolica verba de gentibus illis eſſe intelligenda, quæ Chriſtum ignorantes, ſolo naturali lumine ducebantur. Ita exponunt Græci communiter, vt Chryſoſtomus, Theodor. Theophyl. & Oecum. in comment. huius loci. Et auctor operis imperfecti in Matth. hom. 8. Item multi ex Latinis, vt S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, cap. 99. S. Hieronymus in epiſt. ad Algaſiam, q. 8. & Haymo in hunc locum. Sanctus etiam Auguſtinus in lib. de ſpiritu & littera, c. 28. non reprobat hæc expoſitionem poſtერიorem, tamenſi priorem magis probet. Idem autem in lib. 4. aduerſus Iulian. c. 3. vtramque expoſitionem admittit, & in Pſal. 118. Concione 25. ſolius poſterioris mentionem facit, eaque vtitur ad probandum, omnes peccatores eſſe præuaticatores legiſ, quando quidem iuxta hunc locum Apoſtoli, etiam Ethnici, qui legem videntur non habere, legem naturæ ſcriptam in corde gerant. Denique eadem eſt ſententia recentiorum, vt S. Thomæ, Caietani, Dominici à Soto, & aliorum in hunc locum. Ioan. Driedon. in lib. de capt. & redemptione humani generis, tract. 4. c. 2. par. 2. & Ruardi Tapperi in deſenſione articuli de libero arbitrio.

Hæc explicatio, vt eſt communior, ita quoque eſt verior. Nam id cõſtat IN PRIMIS ex propoſito & intentione B. Pauli. Voluit enim oſtendere in 1. p. epiſt. neceſſitatem fidei Chriſtianiæ, ſine qua nemo coram Deo iuſtificari poteſt, ſiue iſ gentiliſ ſit, ſiue Iudæus. Ad hoc oſtendendum demonſtrauit in 1. cap. principes & magiſtros primarios gentilium, videlicet Philoſophos, qui ſapientiſſimi & optimi habebantur, grauiffimis ſcleribus etiam contra naturam cooptos fuiſſe.

Deinde in 2. c. idem oſtendit de Iudæis, qui tamenſi legem ſcriptam digito Dei acceperant, nihilominus multis maximifq; peccatis inueniebantur obnoxij. Ex quibus effecit, omnes eſſe peccatores, & egere gloria Dei, & quicumque in lege peccauerunt, per legem eſſe iudicandos, qui autem ſine lege peccauerunt, ſine lege perituros. Quoniam verò durum & iniquum eſſe videbatur, vt qui ſine lege peccauerunt, tanquam præuaticatores punirentur. Ideò addidit, eos etiam qui ſine lege, ſcripta videlicet in tabulis, peccauerunt, non omnino ſine lege fuiſſe, quandoquidem ex eo, quod interdum faciunt aliqua opera legiſ, oſtendunt ſe habere in cordibus legem à Deo impreſſam.

Deinde idem intelligi poteſt ex illa voce, *gentes*, nam Scriptura ſacra nomen, gentiſ, abſolute poſitum, ſerè ſemper uſurpat pro infidelibus, vt Matt. 6. *Hæc enim omnia gentes inquirunt.* Luc. 18. *Tradetur enim gentibus & illuderur.* 1. ad Cor. 1. *Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiã, nobis autem, &c.* 1. ad Corinth. 5. *Fornicatio auditur inter vos, qualiſ ne inter gentes.* 1. ad Cor. 10. *Sine offenſione eſtote Iudæis & gentibus, & Eccleſia Dei.* 1. ad Cor. 12. *Sciſis enim cum gentes eſſetis, ad ſimulacra multa prout ducebamini, &c.*

Accedit etiam illud: *Qui legem non habent*, quod rectè dicitur de gentibus nondum conuerſis ad Chriſtum; de gentibus autem, quæ per fidem, & Baptiſmum in Eccleſiam intrauerunt, rectè dici non poteſt; cum in ipſo initio Catechumeniſ tradatur Decalogus, cum ſymbolo fidei.

Denique vox illa, *naturaliter*, ſatis apertè ſignificat, Apoſtolum loqui de lumine, quod habetur ex natura. Declarat enim idem Apoſtolum quid ſit *naturaliter*, cum ait: *Teſtimonium illiſ reddente conſcientia ipſorum.* Quod eſt idem, ac ſi dixiſſet, ideò naturaliter quæ legiſ ſunt faciunt, quia ſi ſecus facere velint, conſcientiam reclamantem ſentiunt, & certè in Scripturis vox, *naturaliter*, ita ſolet accipi, vt id fieri dicatur naturaliter, quod ſit dictante, & mouente natura, vt in epiſt. Iudæ: *Quæcumque naturaliter tanquam muta animalia norunt, in hiſ corrumpuntur.* Et 2. Pet. 2. *Hi verò velut irrationalia pecora, naturaliter in captionem & perniciem, in hiſ qua ignorant, blaſphemantes, in corruptione ſua peribunt.*

Neq; argumentum illud de iuſtificatione pro ſententia priore concludit. Nam cum Apoſtulus dicit, factores legiſ iuſtificandos, loquitur de illiſ, qui totam legem obſeruant: Nam vt dicitur Iacobi 2. *Qui offendit in vno, factuſ eſt omnium reuſ.* Hoc autem loco non docet Apoſtulus, gentes, quæ legem non habent, naturaliter totam legem obſeruare; ſed eas oſtendere opus legiſ, ſcriptum in cordibus ſuiſ, quando quæ legiſ ſunt, faciunt, id eſt, cum aliquid operantur, iuxta normam legiſ.

Ad hæc loca Scripturæ fortalſe reſponderi poſſet, non colligi ex hiſ cognoſci naturali lumine verum morale in particulari, ſed ſolum in vniuerſali. Quod quidem Caluinus admittit, & adducit teſtimonium Ariſtoteliſ, qui docet incontinentem verè iudicare de propoſitione vniuerſali, ſed errare in particulari.

Cæterum hæc reſpoſio facilè reſellit, nam quod attinet ad PRIMVM locum ex Pſ. 4. interroganti: *Quis oſtendet nobiſ bona?* non ſatiſfaceret Propheta, dicens: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultuſ tui:* Si eo lumine non poſſet cognoſci bonum in particulari, eo modo, quo cognoſci neceſſe eſt, vt fiat opus bonum. Quid enim prodeſt cognitio illa vniuerſaliſ, ad hoc vt fiat opus bonum, niſi colligi poſſit ex ea naturaliter cognitio particulariſ? actiones enim ſingulares ſunt, non vniuerſales. Pari ratione in SECVNDO & TERTIO teſtimonio accuſantur peccatores, quod cum agnoſcant, quid ſit iuſtum, non tamen iuſtè operentur: at ſic certè digni eſſent excuſatione, ſi ſolum in vniuerſali verum morale cognoſcerent, in particulari verò id cognoſcere non valerent. Denique in POSTREMO loco B. Paulus colligit ex operatione cognitionem; ſcribit enim, gentes oſtendere opus legiſ, ſcriptum in cordibus, ex eo quod faciunt ea quæ legiſ ſunt. Atqui opera legiſ in particulari ſunt, erit igitur etiam cognitio particulariſ. Præter hæc teſtimonia Scripturæ, non deſunt etiam apertiffima loca ſanctorum Patrum.

S. IOANNES CHRISOSTOMVS hom. 54. in Genes. in ipso principio: *Nullus, inquit, præterat, quod ignorans virtutem negligat, vel quod non habeat aliquem vitæ ducem & demonstratorem. Sufficiens enim magistrum habemus conscientiam, & fieri non potest, ut quis illo adiumento priuetur. Nam simul cum formatione hominis implatur est sententia faciendorum, & non faciendorum.*

S. PROSPER in lib. contra Collatorem, c. 22. *Quis, inquit, quæ in corde scribitur, omnes continet nationes, & nullus est, qui hanc legem nesciat. Unde omnis mundus sub peccato est, & vniuersi homines præuaticatores legis sunt, & idcirco iustum iudicium Dei est.*

S. AVGVSTINVS in Ps. 57. *Manu formatoris nostri in ipsis cordibus veritas scripsit, quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde iudicarentur, & quibus lex non esset data.*

S. HIERONYM. in epist. ad Algasiam, quæst. 8. *Lex, inquit, ambigat, hanc sapientiam humano generi, ad temporalis vitæ utilitatem, ex natura à Deo condita superesse reliquit. Si enim nec ad ista terrena ordinanda rationalis animi vigeret ingenium, non vitata esset, sed extincta natura.* Vide etiam Fulgentium in lib. de incarnatione & gratia Christi, c. 26.

Addi possunt ad extremum etiam rationes. PRIMA ratio, Pharao rex Ægypti, quamvis perditissimus esset, cognouit tamen aliquod verum morale in particulari, cum ait Exod. 9. *Peccavi, Dominus iustus, ego & populus meus impij: neque verissimile est, id eum cognouisse per speciale adiutorium Dei, cum potius contra testetur Scriptura, subtractum ei fuisse speciale auxilium, cum ait ibidem: Indurauit Dominus cor Pharaonis.*

SECUNDA ratio, Omnis potentia naturalis potest circa obiectum sibi proportionatum, cum solo generali auxilio aliquem actum exercere; alioqui ociosa & superuacanea esset: est autem intellectus humanus potentia naturalis, & eius obiectum proportionatum, est verum morale, id est, bonum, secundum rationem, siue in vniuersum, siue in particulari: Igitur potest intellectus humanus cum solo auxilio generali verum aliquod morale, etiã in particulari cognoscere.

TERTIA ratio, Homo sine auxilio speciali cognoscit verum morale in vniuersum, id est, prima principia doctrinæ moralis, ut omnes fatentur: igitur poterit etiam sine auxilio speciali conclusiones aliquas, saltem faciliores, inde deducere. Idem enim est lumen, per quod prima principia intelligimus, & quo per discursum conclusiones ex principijs illis deducimus. Et re vera incredibile est, scire hominem non licere rem alienam sibi vsurpare; & rursus scire, rem aliquam esse alienam; & tamen non posse sine speciali auxilio iudicare rem illam sibi non esse tollendam.

CAPVT III.

Soluuntur argumenta contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSVS ea, quæ superiore capite definita sunt, obijcit Gregorius Ariminensis, & post eum Ioannes Calvinus illud Apostoli ex c. 3. posterioris ad Corinth. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* RESPONDEO, Non loquitur Apostolus de quacunque cogitatione, sed de illa solum, quæ ad pietatem, & vitam æternam pertinet. Nam ideo subiungit eodem loco B. Paulus: *Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti non littera, sed spiritu, &c.*

A Et hoc modo hunc locum intelligendum esse docet S. Augu. & post eum Synodus Arausiana. Sic enim loquitur S. AVGVSTINVS lib. 1. de prædestinatione Sanctorum, c. 2. *Quod ergo pertinet ad religionem & pietatem, de qua loquebatur Apostolus, non sumus idonei cogitare aliquid ex nobis.* Synodus autem ARAUSI-CANA can. 7. sic ait: *Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod ad salutem pertinens vitæ æternæ cogitare, aut eligere posse confirmat, absque illuminatione & inspiratione Spiritus sancti, hæretico fallitur spiritu, non intelligens illud, Non quod idonei simus cogitare aliquid à nobis tanquam à nobis.*

B At, inquit, omnis cogitatio veri moralis, ut Deum, esse colendum, præcepta seruanda, & similia, ad pietatem & salutem pertinere videntur. RESPONDEO, Illam solam cognitionem ad pietatem & salutem propriè pertinere, quæ ordinatur ad gratiam iustificationis, vel ad meritum vitæ æternæ, ista est enim cognitio, quæ sine speciali auxilio haberi non potest, ut postea multis testimonijs confirmabimus. Itaque initium conuersionis ad Deum, & quæcunque dispositio ad gratiam, speciale Dei auxilium necessariò postulat, & aliquo modo supernaturalis esse debet. Ad Deum esse colendum, parentes honorandos, præcepta moralia obseruanda, potest aliquis cognoscere etiam si nihil de Christo nouerit, nec vniquam de conuersione cogitauerit.

C Alia duo loca obijcit Calvinus, VNVM ex cap. 6. Genes. *Figmentum cordis humani tantum malum.* ALTERVM Psalm. 93. *Cogitationes hominum vana sunt.* Sed PRIOREM locum sepè iam in superioribus libris explicauimus, atque inter alia diximus, figmentum cordis, id est, humanas cogitationes, dici malas in vniuersum, quoniam ut plurimum sunt malæ. Scripturis enim valdè familiaris est figura intellectiois, nec minus familiaris eis est amplificatio. Itaque quomodo in eodem capite dicitur, *Omnis caro corrupisse viam suam,* cum tamè ibidem excipiat paulò post: *Noc, qui fuit vir iustus, & perfectus coram Deo in generatione sua;* sic etiam dicitur malum, omne figmentum cordis humani, quamuis non desit aliquod figmentum, id est, aliqua cogitatio non mala. Ad POSTERIOREM locum RESPONDEO, cogitationes hominum dici vanas, quoniam, ut sunt ex solis viribus naturæ, non pertinent ad salutem. Ideò enim subiungit Propheta: *Beatus homo, quem tu erudieris Domine.*

D SECUNDO loco obijciunt aliqua testimonia Conciliorum & Patrum. Nam in Concilio MILEVITANO, can. 4. sic dicitur: *Donum Dei est, & scire quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus.* In Concilio ARAUSIANO can. 9. *Diuini est muneris, cum rectè cogitamus, & pedes nostros à falsitate, & iniustitia tenemus.* Et Can. 22. *Nihil habet homo suum, præter mendacium & peccatum; si quis autem veritatē, & iustitiam habet, ab eo fonte habet, &c.*

E S. AVGVSTINVS in epist. 105. *Nemo, inquit, rectè sapit, rectè intelligit, nisi acceperis spiritum sapientiæ & intellectus.*

RESPONDEO, Concilium Mileuitanum per scientiam intelligit cognitionem legis diuinæ. Nam Pelagiani fatebantur, donum Dei esse legem diuinam, scriptam in veteri & nouo Testamento, sed ea diuinitus accepta, dicebant, posse hominem suis viribus totam legem implere. Contra quem errorem, tum Concilium Mileuitanum, tum S. Augustinus in lib. de gratia Christi, c. 26. & alibi docent, valdè esse absurdum, vocare donum Dei scientiam, quæ inflat, & non charitatem, quæ ædificat: re autem vera vtrumque esse donum Dei; quamuis autem Pelagiani

donum Dei esse dicerent scientiam legis, id tamen non dicebant ratione actus cognoscendi, quasi existimarent, non posse hominem cognoscere verum morale, sine auxilio gratiæ, sed ratione obiecti, quoniam fatebantur non potuisse sciri quid Deus vellet à nobis fieri, nisi illud ipse reuelasset Apostolis & Prophetis.

Concilium autem Arausicanum & Augustinus loquuntur de cognitione, quæ ad pietatem pertinet. Nam ut paulò antè citauimus, idem Concilium can. 7. & Augustinus in li. 1. de prædestinatione Sanctorum, c. 2. disertis verbis docent, in ijs, quæ ad pietatem, & salutem æternam pertinent, nihil posse nos boni cogitare. Quod idem repetit idem Aug. lib. 6. in Iulianum, c. 5. & alibi frequentissimè. Vnde etiam in epist. 105. post illa verba: *Nemo rectè sapit, rectè intelligit*; addit. *Nemo scienter pius est, vel piè sciens, &c.* Alioqui si Concilium Arausicanum de omni sciëntia, & veritate intelligendum esset, sequeretur, ne mathematicas quidem disciplinas, aut mechanicam vllam artem, in quibus sine dubio multa sunt vera, posse humano ingenio comprehendere sine speciali gratiæ adiutorio.

Itaq; in his, quæ ad pietatem & salutem æternam pertinent, nemo habet de suo, nisi mendacium & peccatum, & diuini muneris est, cum rectè cogitamus, & pedem à falsitate, & iniustitia tenemus. Quod si quis omnino contendat, Concilium Arausicanum de omni veritate esse intelligendum, is etiam admittere debebit, idem Concilium per donum Dei non solum gratiæ, sed etiam naturæ dona intellexisse. Nam eo modo absolutè verum erit, nos nihil habere ex nobis nisi mendacium & peccatum; veritatem enim, & iustitiam non habemus ex nobis, sed à Deo, cuius donum est lumen rationis & naturalis propensio voluntatis.

TERTIO loco obijciunt rationes. PRIMA ratio est, quoniam per peccatum primi hominis ignorantia vulnus accepimus, à quo nisi per Christum nemo sanari potest, ut Augustinus docet lib. 1. Retract. cap. 9. lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 22. & alibi. RESPONDEO, per peccatum primi hominis intellectus humanus læsus, ac debilitatus est, non tamen extinctus. Quocirca nihil impedit, quo minus aliquid videat, ac rectè iudicet, tum in naturalibus, tum in moralibus. Nam & oculus corporis si debilis sit, ac læsus, sed non omnino cæcus, aliquid videt, quamuis non longè.

SECUNDA ratio, Ex cognitione veri moralis acquiritur prudentia: nemo autem sine dono Dei fit prudens, quia virtutes sunt inter se connexæ & colligatæ, ita ut qui vnam habet, omnes habeat: & satis constat, hominem suis viribus non posse omnes virtutes acquirere. RESPONDEO, aliquid verum morale cognosci potest absque eo, quod acquiratur prudentia. Neque enim habitus virtutum vno actu, vel paucis actibus comparantur. Deinde non est absurdum, ut imperfecta virtus prudentiæ sine cæteris habeatur. Quod enim Philosophi dicunt de connectione virtutum, intelligitur de perfectis, & absolutis virtutibus, non de imperfectis & inchoatis.

TERTIA ratio, Cognitionem veri moralis sancti viri à Deo petere solent, iuxta illud Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Item: *Iustificaciones tuas doce me.* RESPONDEO, meritò petitur à Deo lumen ad cognoscendum verum, non solum morale, sed etiam theoreticum, tum quia multò plura sunt quæ ignoramus, quàm ea quæ scimus; tum etiam, quia in ijs, quæ scimus, facilè falli possumus, ob varias circumstantias & perturbaciones. Adde

quod in Psal. 118. non petitur simplex cognitio alicuius veri moralis, sed intelligentia totius diuinæ legis, quæ plurima continet altissima, ac profundissima Sacramenta.

QUARTA ratio, Si aliquid verum morale cognosci posset viribus naturæ, sequeretur, omne verum morale eisdem viribus posse cognosci, eadem enim est omnium ratio. RESPONDEO, Non est eadem ratio omnium moralium veritatum; siquidè aliæ longius distat à principijs per se notis, quàm aliæ: nec desunt variæ circumstantiæ quæ cõsilia humana modò magis, modò minus impediunt. Sed etiam si ratio omnium eadem esset, non tamen fieri posset in statu naturæ corruptæ, ut omnes errores, qui in deliberationibus committi solent, euaderemus, dum enim vitamus vnum, labimur in alterum, & sæpè in eo ipso turpius fallimur, in quo cautiore esse volumus.

QUINTA ratio, Si nostris viribus verum morale cognosceremus, haberemus aliquid ex nobis, & in eo non temerè gloriaremur. Quod tamen prohibere videtur Apostolus, cum ait in 1. epist. ad Cor. c. 1. *Qui gloriatur in Domino gloriatur.* Et c. 4. *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* RESPONDEO, locus Apostoli aduersus eos facit, qui sibi tribuunt ea, quæ reuerà supernaturalia sunt, ac præsertim fidei donum. Nam (ut docet S. August. lib. 1. de prædest. Sanctorum, c. 4. & 5.) illi, quos Apostolus reprehendit, non gloriabantur de forma, sanitate, ingenio, aut alio naturali dono, sed de donis, quæ pertinent ad salutem & pietatem, sibi retribuente fidem, aut sanctitatem, idcirco enim ait: *Quis te discernit?* hoc est, *Quis tibi dedit, ut fidelis, vel sanctus esses, tam multis in incredulitate & impietate remanentibus?* & ne fortè responderetur, fides mea, voluntas mea, studiù meum: subiugit Apostolus, *Quid enim habes, quod non accepisti?*

Sed quamuis Apostolica illa verba proprie de donis supernaturalibus intelligenda esse videantur: verum est tamen, in nulla re gloriandum, cum & naturam, & vires acceperimus à Deo, & sine eius auxilio saltem generali, ne digitum quidem curuare possumus. Itaque rectè S. CYPRIANVS lib. 3. ad Quirinum, ca. 4. vniuersè pronunciauit: *In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit.*

CAPVT IV.

Proponitur questio de viribus humana voluntatis, circa bonum morale.

SEQUITUR nunc, ut videamus, quid circa bonum morale possit voluntas, cum viderimus, quid circa verum morale possit intelligentia.

Cum autè quærimus, quid possit voluntas sine gratia Dei, TRIPLEX esse potest questio; VNA quid possit sine gratia iustificante, id est, sine charitate; ALTERA, quid possit non solum sine gratia iustificante, sed etiam sine fide, quamuis apud Lutheranos non sit opus distinguere gratiam iustificantem à fide, cum ipsi doceant hominem sola fide iustificari, & non posse perdi iustitiã, quin perdatur simul & fides. TERTIA, quid possit non modò sine gratia iustificante & fide, sed etiam sine auxilio speciali, per solas naturæ vires.

Rursus cum quærimus, quid possit voluntas circa morale bonum, potest etiam TRIPLEX esse questio, VNA, possit ne totum morale bonum efficere, id est, omnia præcepta moralia implere, ALTERA, possit ne, si non omnia, certè singula etiã grauissima, quale est imprimis diligere Deum super omnia, saltem ut auctorem naturæ; TERTIA, possit ne aliqua perficere, vrgente tentatione, an solum tentatione cessante.

Porò de his quæstionibus DVÆ sunt hæreticorū inter se contrariæ, pugnantesque sententiæ, inter quas media incedit veritas orthodoxa, atq; Catholica. PELAGIANI siquidem tantum libero arbitrio tribuunt, vt affirmant, per illud, etiam solum, posse hominem omnia mandata mortalia adimplere. Et omnes tentationes contrarias superare, atque adeò posse sine Dei gratia, & declinare à malo, & facere bonum. Testis est huius hæresis Pelagianorum S. AVGVSTINVS, tum alibi, tum præcipuè in lib. de hæresibus, c. 88.

Contrà verò LVTHERANI vires liberi arbitrij non tam extenuantes, quàm extinguentes docent, solis naturæ viribus, nihil boni moralis fieri posse, nec solum sine auxilio speciali, sed etiam sine fide iustificante, omnia quæ sunt, esse peccata. Quin etiam addunt, iustorum quoque opera omnia esse peccata, sed propter fidem non imputari, infidelium verò opera, peccata esse & imputari. Vide LVTHERVVM in assertionem ar. 6. & 36. PHILIPPVM in Apologia Confessionis Augustanæ, & in locis communibus, CALVINVM in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 6. & in 2. lib. Institutionum, c. 3. §. 1. & sequentibus, KEMNITIVM in Exam. Concilij Tridentini sess. 6. can. 7. vbi copiosè differit de operibus infidelium.

Quamuis autem concedere videantur MARTINVS LVTHERVVS in visitatione Saxonica, PHILIPPVS in locis cõmunibus, & KEMNITIVS in Examine Concilij, posse hominem suis viribus implere legem de non occidendo, non furando, & alias id genus, quoad externas actiones: tamen non ideò existimant, posse hominem suis viribus efficere bonum aliquod morale, & vitare peccatum. Nam in iisdem locis adiungunt, posse quidem hominem exterius implere præceptum, sed non effugere internam immunditiam, proinde vnum, & idem opus hominis impij, coram hominibus honestum & iustum, coram Deo immundum & vitiosum futurum.

Sed antequàm ad Catholicam sententiam veniamus, operæ precium erit breuiter annotare pauca quædam in scriptis Melanchthonis & Kemnitij. PRIMVM est, Philippum in Confessione Augustana art. 18. & in Apologia eiusdem articuli, secum pugnare. Scribit enim, Theologos nostros cum Pelagio sentire, quod affirmant, posse hominem viribus liberi arbitrij seruare aliqua præcepta secundum substantiam operis, & tamen ipse in iisdem locis fateatur, posse hominem, per naturæ vires, abstinere manum à cæde & à furto, & alias eiusdem generis actiones facere. Quasi verò non hoc sit implere præceptum secundum substantiam operis. Præcepta siquidem: *Non occides*, Et: *Non furaberis*, nihil aliud imperant, nisi voluntariam omissionem externi operis homicidij & furti; concupiscentia enim rei alienæ, & odium proximi, præceptis alijs prohibetur. Itaq; non præuaricatur præcepta: *Non furaberis*. Et: *Non occides*, sed illa obseruat secundum substantiam operis, qui abstinet manum à furto, & à cæde, etiam si fortè præuaricetur præceptum: *Non concupisces rem proximi tui*. Et: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*.

ALTERVM est, Kemnitium in Exam. Conc. Trid. sess. 6. can. 7. multa fraudulenter more suo, & mendaciter effutisse. Nam ex eo, quod canone illo 7. declaratur, non esse peccata omnia opera, quæ gratiam iustificationis præcedunt; colligit ipse, Conc. Trid. pugnantiã docuisse, cùm in primo cap. sessionis sextæ docuerit, neminem posse, neque per vires naturæ, neq; per litteram legis resurgere à peccato. Item colligit definitum esse à Cõcilio, non esse peccata opera infidelium, quem errorem Pelagianum

esse, ipse non dubitat.

Sed mirum est, vnde Kemnitio venerit in mentem repugnantia verborum Concilij. Nam in 1. cap. & primo etiam canone sess. 6. Concilium loquitur de operibus factis sine speciali gratiæ adiutorio; in canone autem septimò de operibus factis cum fide, & auxilio gratiæ, proinde mirum videri non debet, si non loquatur eodem modo de illis, ac de istis, deinde in primo canone & capite, loquitur Conc. de operibus, quibus iustificatio, per peccatum amissa, reparatur; in can. 7. de illis, quibus non committitur nouum peccatum. Certum autem est longè difficilius esse à peccato ad iustitiam redire, quàm in nouum peccatum non incidere; quemadmodum difficilius est à vulnere curari, quàm vulnus non accipere.

Neque definit Concilium opera infidelium non esse peccata, sed non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem præcedunt. Præcedunt enim iustificationem etiam illa opera, quæ sunt à fidelibus posteaquàm in peccatum ceciderunt. Non enim Concilium sequitur regulas Lutheri, qui per omne peccatum mortale voluit fidem amitti; sed regulas Domini, qui Luc. 18. probauit orationem Publicani, qui cum fide orauit pro remissione peccatorum.

Neque definit idem Concilium, opera fidelium peccatorum absolutè non esse peccata, sed addidit: *Quocunque modo facta*. Vt intelligeremus definiri solum à Cõcilio, quædam opera fidelium peccatorum non esse peccata, illa videlicet, quæ fiunt cum auxilio speciali Dei. De his enim solis propriè Concilium definire voluit, quoniam propositum illi erat, agere de iustificatione, & ijs operibus, quæ ad iustificationem disponunt: illa verò sola opera ad iustificationem disponunt, vt in eodem Concilio habetur, quæ iniuriam sumunt à gratiã Dei excitante.

Addè VLTIMO, Concilium non potuisse accusari hæresis Pelagianæ, etiam si disertis verbis docuisset, non omnia opera infidelium esse peccata; TVM quia id potuisset intelligi de illis infidelium operibus, quæ fierent ex cognitione vnus Dei, & ipso Deo excitante & adiuvante: TVM etiam quia neque AVGVSTINVS in lib. de hæresibus, c. 88. vbi enumerantur errores Pelagij, neque alius antiquus auctor, inter Pelagianas hæreses posuit, quod opera infidelium etiam facta solis naturæ viribus, non omnia sint peccata. Dicunt quidem interdum veteres, omnia infidelium opera esse peccata, quod, quomodo sit intelligendum, postea explicabimus: sed nusquã dicunt, propterea Pelagium esse damnatum, quod affirmauerit, aliqua opera infidelium non esse peccata, sed quod ea voluerit esse meritoria gratiæ; inde enim est ille Pelagianus error, tam sæpè ab Augustino reprehensus, gratiam Dei secundum opera nostra dari. Ex his igitur perspicuum esse poterit, Kemnitium in explicandis Concilij verbis, aut grauiter hallucinatum, aut impudenter esse mentitum.

VENIO nunc ad sententiam CATHOLICAM, quam mediam esse diximus inter contrarios Pelagianorum ac Lutheranorum errores. Conueniunt Theologi Catholici omnes, nullo prorsus excepto, in duobus, PRIMVM, non posse fieri vlla opera, solis naturæ viribus, quæ sint meritoria gratiæ; idq; contra Pelagianos; DEINDE, non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem præcedunt, atque id contra Lutheranos. De quibus duabus sententijs dicendum erit in alio loco.

Intra hos terminos, disputant aliqui pro libero arbitrio, fortasse liberius, quàm par esset, vt Scotus, Durandus & Gabriel, in 2. Sentent. dist. 28. & in 3. dist. 27. ALII fortasse minus tribuunt eidem libero

arbitrio, quam oporteret, vt Gregorius Ariminensis, Capreolus in 2. Sentent. dist. 28. & Marfilium in 1. q. 20. Sed ea modestia differunt isti, vt & parati sunt iudicio Ecclesie semper acquiescere, & ante Ecclesie definitionem, non audeant fratres suos damnare, neque pro hæreticis habeant, qui contrarium sentiunt. Quæ modestia longè est à Kemnitio & alijs huius temporis sectarijs, qui quidquid effutiunt, pro articulis fidei haberi volunt, eoq; sunt audaciores, quo imperitiores.

Nos id sequuti, quod plures & grauiore Theologi docent, vt Alexander in 3. par. Sum. q. 60. Albertus in 2. Sent. dist. 28. S. Thom. in 1. 2. q. 109. art. 2. 3. & 4. & in 2. 2. qu. 10. art. 4. S. Bonauentura in 2. Sentent. dist. 28. tres propositiones constituemus; PRIMA erit, *Non posse hominem, solis naturæ viribus, implere omnia mandata moralia, secundum substantiam operis.* SECUNDA, *Imò nullum omnino morale præceptum seruare posse suis solis viribus si tentatione urgeatur.* TERTIA, *Posse tamen, nulla tentatione urgente, sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, suis viribus, aliquid bonum morale ita perficere, vrin eo nullum omnino peccatum admittat.* Has autem propositiones in sequentibus capitibus eodem, quo numeratæ à nobis sunt, ordine, persequemur.

CAPVT V.

Non posse solis naturæ viribus, adimpleri omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis.

PROPOSITIO illa PRIMA, quæ negat, solis naturæ viribus seruari posse omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis, breuiter explicanda est, deinde probanda. PRIMVM igitur dicimus: *Præcepta omnia*; quia non loquimur hoc loco de singulis seorsim consideratis, sed de omnibus simul; neque significare volumus, non posse aliquem ad breuissimum tempus omnia seruare, cum possit fieri, vt aliquando nullum occurrat præceptum affirmatiuum, & nulla adfit tentatio prouocans ad violanda præcepta negatiua. Itaque sententia propositionis illius hæc est, vt non possint longiore aliquo tempore, quo varia præcepta obseruanda se offerunt, solis naturæ viribus, ita omnia adimpleri, vt omni ex parte peccatum vitetur.

DEINDE dicimus: *Secundum substantiam operis*; quia nõ disputamus hoc loco de obseruatione mandatorum, ex charitate Dei, & eo modo, qui requiritur, vt obseruatio sit meritoria apud Deum. Id enim alio loco tractandum est; sed de ea tantum discriamus, quæ necessaria est, vt nouum peccatum vitetur, & fiat opus bonum, secundum moralem quandam honestatem.

POSTREMO dicimus: *Solis naturæ viribus*; vt excludamus non solum gratiam iustificationis, sed etiam auxilium speciale. Nam etiam si sententia S. Thomæ, qui docet in 1. 2. quæ. 109. art. 4. & 8. sine gratia iustificationis non posse impleri omnia mandata, nec posse vitari longo tempore lethale peccatum, verissima nobis esse videatur; tamen hoc loco satis nobis erit, si probauerimus, non sufficere per se vires naturæ corruptæ ad legem implendam, sed necessarium omnino esse auxilium gratiæ, siue ea gratia sit habitus permanens & iustificans, siue auxilium tantum speciale.

His notatis, probatur nostra propositio, PRIMVM ex diuinis litteris. Nam Scriptura passim docet, legis obseruationem tribuendam esse gratiæ Dei, Ezechielis 36. *spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* ad Rom. 8. *Quod*

impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Quo loco S. Paulus apertissime dicit, impossibilem fuisse legis obseruationem sine gratia Dei, idque propter carnis infirmitatem, quia natura corrupta infirma facta erat, & ideò missum fuisse filium Dei, vt per ipsum possibile fieret, quod alioqui impossibile erat; nec dubium est, quin loquatur de præceptis naturalibus, siue moralibus, cum in specie differat de præcepto, *Non concupisces.*

Idem etiam Apostolus legem diuinam moralem & naturalem vocat legem peccati & mortis, ad Ro. 8. item virtutem peccati, 1. ad Cor. 15. & apertissime dicit, litteram occidere, 2. ad Cor. 3. quoniam demonstrando, quid sit faciendum, & non præbendo vires naturæ infirmæ, præuicatore hominem constituit, & reum peccati & mortis. Addit autem idem Apostolus ad Ro. 8. Spiritum vitæ, quem habemus à Deo per Christum; liberauit nos à lege mortis, quia per gratiam Spiritus legem implemus, quam per vires naturæ, & litteram legis implere, nunquam potuissemus. Et in eandem sententiam 1. ad Cor. 15. postquam dixerat: *Virtus verò peccati lex,* addidit, *Gratias autem Deo, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum Dominum nostrum.* Et 2. ad Cor. 3. ad illa verba: *Littera occidit,* adiunxit, *spiritus autem viuificat.* Ex quibus locis S. August. in lib. de spiritu & littera, contra Pelagianos, euidenter se demonstrasse existimat, vt re vera demonstraui, non posse viribus solius naturæ legem impleri. Rursus in epist. ad Ro. c. 2. *Factores legis iustificabuntur,* inquit Apostolus. Et tamen idem Apostolus ad Galatas 2. dicit: *Si ex lege esset iustitia, Christus gratis mortuus esset.* Et posset sine dubio etiam dici, si ex natura esset iustitia, Christus gratis mortuus esset. Non igitur fieri potest, vt tota lex solis naturæ viribus impleatur.

Neque responderi potest, hæc omnia testimonia solum probare, non posse legem obseruari perfectè, & quoad modum, non autem non posse obseruari secundum substantiam operis. NAM obseruatio secundum substantiam operis requirit, vt sic præceptum obseruetur, vt peccatum non committatur, & non fiat homo reus ob præceptum non impletum: Scripturæ autem allegatæ apertissime docent, non posse legem sine Dei gratia ita seruari, vt non peccetur; ideò enim vocant legem, sine gratia adiuuante legem peccati & mortis, virtutem peccati, litteram occidentem, &c. & ideò ad Gal. 3. Apost. dicit: *Cõclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus:* loquuntur igitur testimonia allegata de obseruatione secundum substantiam operis.

PRÆTEREA inter omnia mandata moralia quædam sunt, quæ sine dubio seruari non possunt, sine gratia Dei, nam de continentia, quæ virtus est moralis, & habet mandatum morale, legimus in lib. Sapientiæ, c. 8. *Vt scius, quoniã aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapietia, scire cuius esset hoc donum, alij Dominum, & deprecatus sum.* Et 1. ad Cor. 7. B. Paulus Dei donum esse dicit, non solum continentiam virginum & viduarum, sed etiam coniugarum: *Vnusquisque, inquit, donum suum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius autem sic.*

Præceptum quoque dilectionis Dei super omnia, saltem vt auctoris naturæ, morale est & naturale, sicut etiam præceptum resistendi concupiscentiæ illiciti ad varia peccata contra præcepta moralia, sine dubio morale est & naturale, & vnum ex decem, videlicet; *Non concupisces.* Atqui hoc postremum non posse impleri viribus naturæ, probabimus ex

Scripturis in cap. 7. quod idem probauimus de illo primo, in libro sequenti: non igitur omnia præcepta moralia & naturalia seruari possunt sine adiutorio gratiæ Dei.

DENIQUE, secundum Scripturas integra obseruatio legis, est signum certissimum veræ, perfectæque charitatis Dei; sic enim legimus Ioan. 14. *Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est, qui diligit me.* Et ibidem: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Et 1. Ioan. 2. *Qui seruat verba eius, in hoc charitas Dei perfecta est.* Et cap. 5. *Hæc est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus.* Non potest autem charitas Dei ex viribus naturæ acquiri, sed infunditur à Deo per Spiritum sanctum, vt Apostolus scribit ad Rom. 5. Neque igitur obseruatio omnium mandatorum, ex naturæ viribus haberi potest.

Quod autem Scriptura, quæ dicit, obseruationem legis esse signum charitatis, & vbi est charitas, esse legis obseruationem, vbi non est ista, neque illam esse, loquatur de lege morali & naturali, facillè demonstrari potest: dominus enim cum dixisset, & aliquoties repetisset Ioan. 13. 14. & 15. signum dilectionis Dei esse mandatorum ipsius obseruationem; addidit: *Hæc mando vobis, ut diligatis inuicem.* Et iterum: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem.* Dilectio autem proximi, quæ est signum certissimum dilectionis Dei, continet virtute totam legem naturalem, vt Apostolus ait ad Rom. 13. *Nam, inquit, qui diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Et ad Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Quod verò signum charitatis Dei sit obseruatio mandatorum, secundum substantiam operis, perspicuum est; T V M, quia ineptum esset dicere, signum dilectionis Dei esse obseruationem mandatorum, ex dilectione Dei, & qui non diligit me, sermones meos non seruat ex dilectione mea; T V M etiam, quia signum debet esse externum & visibile, præsertim cum refertur ad alios, quale est hoc, de quo Dominus: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Vbi per dilectionem, intelligit opera externa, quæ ab hominibus videri possunt, non internum affectum, qui videri non potest, nisi in suo effectu. Obseruatio igitur omnium præceptorum moralium, secundum substantiam operis, necessariorum cum dilectione proximi & Dei coniuncta est, ac per hoc secundum Scripturas, viribus solius naturæ, nullo modo haberi potest.

Probatum hoc idem ex traditione ECCLESIAE, Synodus MILEVITANA can. 5. *Item placuit, inquit, ut quicumque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium, facillius possimus implere per gratiam, tanquam, etsi gratia non daretur, non quidem facillè, sed tamen possemus etiam sine illa diuina implere mandata, anathema sit.*

SYNODVS ARAVSICANA can. vlt. cum docet, hominem baptizatum posse, si velit, Dei gratiæ cooperari, diuina implere præcepta, intelligitur, etiam docuisse non posse hominem, sine gratia, suis solis viribus idem præstare.

INNOCENT. I. in epist. ad Concil. Mileuit. quæ est apud August. epist. 93. *Negantes, inquit, auxilium Dei, hominem sibi posse sufficere, nec gratia hunc egere diuina affirmant, qua priuatus, necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vite perficienda mandata sola libertate contendat.*

CELESTINVS I. in epist. ad Gallos idem confirmat,

A adducens testimonia Innocentij & Zozimi prædecessorum suorum, c. 9. & 10.

S. AVGVSTINVS lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 5. *Iustitia, inquit, præcepta omnia ex parte implere non possumus, nisi adiuuemur à Deo.* Idem etiam docet in toto lib. de spiritu & littera, & in toto secundo lib. de natura & gratia, & in lib. de perfectione iustitiæ, & in epist. 89. q. 2. epist. 95. 105. 106. 120. 144. 200. & alibi passim.

B Probatur VLTIMO ratione S. Thom. quoniam natura humana, per peccatum primi hominis deprauata, auersa est à Deo, & conuersa ad creaturas, ac præsertim ad se: proinde finem vltimum, vel actu, vel habitu, vel certè propensione quadam in creatura non in Deo constitutum habet: Quare quando occurrunt aliqua agenda vel euitanda ex fine illo præconcepto, quasi naturaliter inclinatur ad malum, & violenter ad bonum, & ideo necessaria est vix quadam, & vt homo perpetuò vigilet, & præmeditetur, & contra propensionem & amoris proprii pugnet, quod impossibile esse moraliter, non solum ratio, sed experientia docet. Et si S. August. in lib. de corrept. & gratia, c. 12. affirmat, ipsum etiam hominem iustificatum, nisi is diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur ob naturæ infirmitatem, sine dubio casurum, quanto nos id maiori ratione affirmare possumus de homine infideli, & qui solis nitatur viribus naturæ per peccatum corruptæ & vitiatæ?

CAPVT VI.

Soluuntur argumenta contra ea, quæ capite superiore dicta sunt.

S E D aduersus ea, quæ dicta sunt, obijciunt aduersarij P R I M O, verba illa Moysis Deut. 30. *Mandatum hoc, quod ego precipio tibi, non supra te est, neque procul positum, &c.* Vbi per mandatum intelligit, per figuram intellectionis, totam legem naturalem, hoc est, decalogum, quem in eo lib. repetiuerat.

R E S P O N D E O, His locus duobus modis exponi potest. P R I M O, cum Aug. in lib. de perfectione iustitiæ, propè extremo, vt sensus sit, legem Domini non esse supra vires hominum, non quorumlibet, sed eorum, qui per gratiam sanati sunt ab amore proprio, Deumque toto corde diligunt. Dixerat enim paulò antè idem Moses promittens gratiam testamenti noui: *Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.*

S E C V N D O, dici potest cum Abulen. Episcopo, & alijs nonnullis in comment. eius loci. Mosem non loqui de facilitate obseruandæ legis, sed de facilitate cognoscendæ. Quæ expositio videtur maximè litteralis & propria. Quoniam enim ante datam legem potuissent Iudæi prætexere ignorantiam si non fecissent, quæ Deus ab illis fieri volebat: idcirco Moses posteaquam totam legem illis exposuit, admonet eosdem, vt legem impleant, neque villo modo ignorantiam obtendant, ait igitur: *Mandatum hoc non supra te est, neque procul positum,* id est, non est in loco alto vel longinquo, vt illud cognoscere non valeas.

Deinde explicat vtrumque, & de loco sublimi ait: *Non est in cælo situm, ut possis dicere; Quis nostrum valet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus, atque opere compleamus?* De longinquo ait: *neque trans mare positum est, ut causeris & dicas. Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos usque deferre, ut possimus audire & facere quod præceptum est?*

tum demum concludit, *sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum*; id est, lex quam tibi seruandam propono, non est supra cœlum, neq; vltra mare, sed proxima tibi omnino. Nam est in corde tuo, quoniam illam iam audiuisti, & didicisti, & in ore tuo, quia tu illam accepisse & dedisse testatus es, cum dixeris, omnia quæ præcepit nobis Dominus, faciemus.

Et confirmatur hæc expositio ex Apostolo ad Ro. 10. alludens enim B. Paulus ad hunc locum Deuteronomij sic loquitur: *Qua, inquit, ex fide est iustitia, sic dicit, ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum, id est, Christum deducere? aut quis descendet in abyssum, id est, Christum à mortuis reuocare? sed quid dicit, propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est, verbum fidei, quod prædicamus; quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Vbi vult Apostolus ostendere, quemadmodum Iudæis tempore Moysis, non erat opus in cœlum conscendere, vel trans mare proficisci, vt legem haberent & intelligerent, cum Mosem ipsum coram prædicatē & exponentem sententiam legis haberent: sic etiam iisdem Iudæis, tempore Apostolorum, opus non fuisse in cœlum ascendere, aut infernum descendere, vt Christi incarnationem & resurrectionem haberent & intelligerent, cum ista palam ab Apostolis prædicarentur, sed fatis fuisse, si corde credere, & ore confiteri voluissent.

SECUNDO, obijciunt illud Ecclesiastici 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te.*

RESPONDEO, Ad hunc locum, & alios similes respondet S. August. in lib. de perfectione Iustitiæ, propè extremo, & lib. de gratia & libero arbitrio, c. 15. & 16. in his locis demonstrari liberū arbitrium, per quod præcepta implenda sunt, sed non excludi gratiam Dei, sine qua impleri non possunt. Quemadmodum in alijs multis locis, quæ istis contraria esse videntur, gratia demonstratur, sed liberum arbitrium non excluditur.

TERTIO, obijciunt illud ad Ro. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Sanctus enim Ioan. Chrysostr. in comment. huius loci scribit, omnia quæ legis sunt, implese gentiles.

RESPONDEO, iam supra diximus, ex loco Apostoli solum colligi, naturaliter impleri posse aliquid mandatum legis naturalis, non tamen omnia. Ad comment. Chrysostr. respondeo, Gentiles implese omnia quæ legis sunt, id est, omnia, quæ ad vnam aliquam legem pertinent, ita vt in ea lege seruanda nihil peccauerint, non tamen seruasse omnes leges, præsertim longo tempore.

QUARTO, ita obijciunt; Præcepta legis naturæ, idèò naturalia dicuntur, quia proportionem habent ad vires naturæ, igitur naturæ viribus seruari possunt. Neque satisfaciet, si quis dixerit, naturam non esse sanam, sed infirmam: nam infirma natura videtur posse omnia, quæ potest sana, sed non æquè facile, alioqui non tam infirma, quàm extincta dicenda esset. Præterea natura humana dicitur infirma, si comparetur ad sanitatem iustitiæ originalis, in qua condita fuit: nam absolutè non est minus sana, quàm esset, si in puris naturalibus crearetur: Haberet autem homo, in puris naturalibus conditus vires, ad seruanda præcepta naturalia; igitur & nunc habet.

RESPONDEO, Natura humana non solum infirma est, quia caret sanitate iustitiæ originalis, sed etiam, quia ex conditione materiæ, vt alibi demonstrauimus, internum & naturalem morbum habet concupiscentiæ carnalis, quem non habuisset, si in

A originali iustitia permanisset, habuisset tamen, si in puris naturalibus condita fuisset. Natura autem infirma potest quidè omnia, quæ potest sana, sed non sola; eget enim auxilio, quo non egeret, si sana esset. Quo modo corporaliter ægrotus, potest iter facere, sed in equo, vel certè cum baculo, cum alioqui sanus idem iter pedibus, & sine baculo confecisset. Itaque si homo in puris naturalibus consideretur, quoniam etiam tunc infirmus esset propter morbum, ex conditione materiæ promanentem, non haberet vires, quibus sine adiutorio Dei posset omnia mandata seruare; sed tamè vel auxilium non defuisset, vel homo non sua culpa aliquando cecidisset, vt August. docet lib. de corrept. & grat. c. 11.

B QUINTO, obijciunt testimonia Patrum, qui dicunt, Deum non præcipere impossibilia, ex quibus testimonijs illud sequitur, vt quæ præcipiuntur homini, quouis auxilio destituto, ea sint illi possibilia; præcipiuntur autem omni homini præcepta naturalia, igitur illa sunt omni homini possibilia.

RESPONDEO, Deus nunquam præcipit impossibilia, quia semper promptus est ad iuuandum: *Iussit* (inquit S. Leo serm. 16. de passione Domini) *instat præcepto, qui præcurrit auxilio*, sed de hac re fusè disputauimus in 2. lib. vbi tractauimus quæstionem illam, Vtrum detur omnibus auxilium sufficiens.

SIXTO, obijciunt hanc rationem, Potest homo suis viribus seruare aliquid vnum præceptum morale iuxta illud ad Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, ea quæ legis sunt, faciunt, &c.* Igitur potest seruare omnia. Non enim occurrunt multa præcepta simul seruanda, sed vnum post aliud. RVRVSVS potest aliquis seruare omnia mandata ad breue tempus, vt supra nos diximus, igitur poterit etiam ad longum tempus, quoniam seruandò præcepta acquiruntur habitus obediendi, & facilius continuatur, quàm inchoatur opus.

RESPONDEO, nihil hoc argumentum valet, multis de causis. PRIMVM, quoniam non sunt omnia præcepta paria. Sed alia alijs grauiora, & idèò non sequitur, vt possit omnia seruare, qui vnum aliquid seruare potest. DEINDE, occurrunt aliquando plura simul, vt si quis dum orationi, aut diuinis laudibus operam dat, illiciat, diabolo suggerente, ad consensum noxiæ cogitationis, vel occasionem habeat clam aliquid vitripiendi: facilius autem est, vnum peccatum vitare, quàm multa, & vnum præceptum, quàm multa seruare. PRÆTEREA, tamen si ab vna parte facilius sit opus continuare, quàm inchoare, tamen ab altera, cum in opere laboratur, vires paulatim deficient, & facilius est breui tempore, quàm longo in opere perdurare. Itaq; sicut non rectè colliges, si dicas, potest homo ægrotus ambulare suis viribus mille passus, igitur poterit etià duo milia; sic etiam non rectè ratiocinantur, qui dicunt, potest homo in statu naturæ corruptæ, in quo requiritur perpetua vigilantia & præmeditatio ad benè agendum, paruo tempore obseruare omnia mandata, poterit igitur & longo tempore. DENIQVE, paruo tempore idèò potest quis omnia mandata suis viribus obseruare, quia fieri potest, vt diximus, vt breui illo spacio nullum occurrat præceptū affirmatiuum, & nulla tentatio contrà negatiua: quæ tamen in longo spacio non possunt non occurrere.

CAPVT VII.

Non posse solis naturæ viribus vllam veram tentationem superari.

A ALTERA illa propositio, quæ docebat, non posse solis naturæ viribus vllum mandatū seruari, si

tentatio vigeat; breuiter explicanda est, vt facilius comprobetur.

Observandum est igitur PRIMO, tribus modis posse vinci tentationem aliquam, VNO modo succumbendo alteri tentationi; vt cum quis vt aurem popularem capter, & vir fortis aut continens habeatur, abstinet se à flagitio, ad quod alioqui non leuiter stimulabatur. Sæpè enim (vt monet S. Gregor. hom. 12. in Ezechielem) vno tempore à pluribus hostibus oppugnamur, & dum vnus à fronte se palam ostentat, alius à tergo clam insidiatur. Sed de hoc primo modo nulla quæstio esse potest; satis enim constat, posse hominem vni potius vitio, quam alteri cedere, vel, quod est verius, posse in eodem homine vnum vitium ab alio maiore superari: neq; hoc est tentationem deijcere, sed à tentatione proficere: *Carnalis enim cupiditas* (vt loquitur S. Augu. lib. 3. ad Bonifacium, contra duas epist. Pelagianor. c. 4.) *cupiditate alia non sanatur.*

ALTERO modo potest tentatio ita vinci, vt non solum peccatum simpliciter euitetur, sed etiam ex victoria meritum acquiratur, quod fit, cum ex charitate Dei tentationi resistitur. De quo modo loqui videtur Apostolus, cum dicit in priore ad Cor. c. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum.* Et S. August. l. 21. de ciuit. Dei, c. 16. *Tunc, inquit, victa vitia deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur.* De hoc modo non differimus in presentia, sed pro comperto sumimus (quod alio loco tractabimus) nullum opus pietatis sine adiutorio gratiæ fieri posse.

TERTIO igitur modo tentatio vinci potest, ita vt nec peccatum vllum admittatur, nec tamen meritum comparetur, & de hoc solo modo in presentia disputamus.

Observandum est SECUNDO, Nos cum dicimus, nullam tentationem solis naturæ viribus vinci posse, loqui de vera tentatione, non de leuissima aliqua titillatione, quæ nomen tentationis absolute & propriè non meretur. Præterea sciendū est, nos non semper requirere ad vincendas tētationes, auxilium speciale, propriè dictum, hoc est, internam illustrationem vel motionem supernaturalem, sed quodcumq; auxilium Dei, siue consistat in eo, quod Deus singulari prouidentia sua remoueat occasiones peccandi, siue in eo, quod non permittat diabolus sæuire, quantum vellet, siue quocumque alio modo Deus nos iuuet. Multæ enim tentationes sunt, quæ per se non superant vires humanas, & tamen si Deus homines profors destituat, & diabolus sinat agere quantum potest, illæ fient grauissimæ & intolerabiles; tanta est humana fragilitas ad resistendum, & diabolica potentia ad nocendum.

Atque hinc fortasse conciliari possunt auctores, qui dicunt nullam tentationem sine auxilio Dei vinci posse, cum ijs, qui dicunt, aliquas posse. Nam ij posteriores loquuntur de auxilio supernaturali, & considerant mensuram virium humanarum, in comparatione ad leuem aliquam tentationem absolute sumptam: priores autem per auxilium Dei accipiunt quamcumque singularem Dei prouidentiam, quæ sæpè vtitur rebus naturalibus ad ea, quæ fieri cupit, perficienda: & vires humanas considerant per comparationem ad tentationem, non qualis est per se, sed qualis esset, si Deus permitteret, & non iuaret, aut vires nobis addendo, aut aduersarijs subtrahendo. Sed quamquam vterq; modus dicendi, bonum sensum habere possit, tamen magis consentaneè ad Scripturas & Patres loquuntur, qui dicunt, nullam tentationem sine Dei auxilio vinci posse.

A Quod quidè probatur PRIMVM ex Scripturis; nam locus ille Sap. 8. *Nemo potest esse continens, nisi Deus det*: propriè ad vincendas tentationes pertinet. Neque enim difficile est continere, quando nulla tentatio ad peccandum inuitat. Præterea verba illa B. Pauli 1. ad Cor. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis*, satis apertè indicant tentationes supra id, quod possumus crescere posse, si Deus permittat.

B His accedunt plurima testimonia Psalmorum, quæ victoriam in tentatione simpliciter Deo tribuunt. Psal. 27. *In te eripiar à tentatione.* Psalm. 26. *Adiutor meus esto, ne derelinquas me.* Psal. 29. *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus.* Psal. 117. *Impulsus euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.* Illa quoque oratio: *Et ne nos inducas in tentationem.* Matth. 6. Et illa adhortatio: *Orate, ne intretis in tentationem.* Matt. 26. satis ostendunt, sine Dei adiutorio tentationibus resisti non posse.

Probatur SECUNDO ex traditione Ecclesiastica, Synodus PALESTINA apud Aug. in epist. 106. *Fateatur* (Pelagius) *quando contra tentationes, concupiscentiasque illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed ex adiutorio Dei nostram prouenire victoriam.*

C Synodus MILEVITANA in epist. ad Innocent. quæ est apud Augu. 92. *Illud, inquit, ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum dicunt* (Pelagiani) *tanquam diuinum adiutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum, solam sufficere voluntatem hominis.* Non dissimilia habet Synodus CARTHAGINENSIS, in epi. ad eundem Innocent. quæ est apud August. epist. 90.

D S. INNOCENTIVS I. in epist. ad Concil. Carthaginense, apud Augustinum epist. 91. *Nisi magnis precibus, inquit, gratia in nos implorata descēdat, ne quicquam terrena labis, & mundani corporis vincere conamur errores, cum pares nos ad resistendum, non liberum arbitrium, sed Dei solū facere possit auxilium.* Et infrà: *Quotidiana præstat ille remedia, quibus nisi freti, confisig, nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores. Neesse est enim, vt quo auxiliante vincimus, eodem rursus non adiuuante vincamur.* Idem in epi. ad Concil. Mileuitanum, apud August. 93. *Gratia, inquit, priuatus, neesse est in diaboli laqueis irretitus occumbat.*

S. ZOZIMVS Papa, Innocentij successor, in epist. cuius meminit Celestinus in epist. ad Gallos, cap. 9. *Quod, inquit, tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilio? in omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus adiutor, & protector orandus est. Superbum est enim, vt quidquā sibi humana natura presumat, clamante Apostolo, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed cōtra Principes & potestates, & c.*

E S. CELESTINVS I. in epi. iam citata ad Gallos, c. 6. *Nemo, inquit, etiam Baptismatis gratia renouatus, idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium Dei perseuerantiam bonæ conuersationis acceperit.*

S. CYPRIANVS in serm. 7. de oratione Dominica: *Quando, inquit, rogamus, ne in tentationem incidamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat.* Et infrà: *Vt dum præcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Domino, quidquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate profatur.*

S. BASILIVS in lib. Moralium summarum, Summa 62. c. 3. *Oportet, inquit, ad tempus ab insidiantibus*

discedere: ubi tamen quis permixtus est, in tentationem incidere, euentum ut sufferre possit, & voluntatem Dei per orationem petere.

S. IOAN. CHRYSOST. hom. 24. in priorem ad Corinth. Sunt, inquit, tentationes, quas sufferre non possumus, & quenam sunt ille? omnes, ut ita dicam, possibilitas enim in diuino nutu est, quam nostra allicimus voluntate. Quare ut certo cognoscas, non solum illas, que virtutem nostram exuperant, non posse sine diuino auxilio facile sustinere, sed ne has quidem humanas, addidit, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possis sustinere. Et quidnam hoc significat? neque enim mediocres illos, quod dixi, inquit, propria virtute sufferemus, sed hic quoque diuino indigemus auxilio, ut eas vel effugiamus, vel certe perferamus.

Auctor operis imperfecti in Matthæum, ho. 37. Sicut nauis, inquit, fracto gubernaculo, illuc ducitur, quod tempestas voluerit, sic & homo diuina gratie auxilio perditio per peccatum, agit quod non vult, sed quod diabolus vult.

S. AMBROSIVS in Psal. 43. explicans illud: Hac omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te. Quis, inquit, est tam fortis, ut nequaquam in tentationem moueatur, nisi Dominus ei adiutor assistat?

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos, citat illa verba Domini, Mat. 26. Surgite, vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Et continuo subiungit: Debuisse dicere, iuxta vos, Surgite & resistite. Liberum enim habetis arbitrium, & semel vobis concessa à Domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio. Idem initio lib. 3. Nostra, inquit, victoria & corona victoriae illius protectione & clipeo paratur.

S. AVGVSTINVS in lib. de perfectione iustitiæ, extremo: Quisquis, inquit, negat, nos orare debere, ne intremus in tentationem: negat autem hoc, qui contēdit, ad non peccandum gratie Dei adiutorium non esse homini necessarium, sed sola lege accepta, humanam sufficere voluntatem, ab auribus omnium remouendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubito.

Idem in lib. de gratia CHRISTI c. 27. In libro, inquit, ad virginem sacram, cum dicit (Pelagius) diuinam mereamur gratiam, & facilius nequam spiritui, S. Spiritus auxilio resistamus: Significat profecto quid sapiat. Ut quid enim hoc verbum interposuit, id est, facilius? an verò non erat integer sensus, ut nequam spiritui, sancti Spiritus auxilio resistamus? Sed quantum detrimentum hoc additamento fecerit, quis non intelligat? volens utique credi tantas esse nature vires, quas extollendo præcipitat, ut etiam sine auxilio spiritus sancti, & si minus facile, tamen aliquo modo nequam spiritui resistatur.

S. GREGORIUS lib. 9. Moralium, c. 37. Qui apte, inquit, reduci in puluerem dicitur, quia dimissus sibi, cuiuslibet tentationis aura raptatur. Idem in Psal. 3. pœnitentialem, explicans illud: Ne derelinquas me Domine Deus meus. Illos, inquit, procul dubio Dominus relinquit, quibus constantiam in tribulatione non tribuit. Necessario enim sequitur, ut omni tentationi sit subditus, quicunque à Deo fuerit derelictus.

S. PROSPER in lib. aduersus Collatorem, c. 35. tractans locum de tentationibus S. Iob, ostendit, tam illam sancti viri victoriam ex Dei auxilio & gratia, partam, & inter alia sic loquitur: Quisquis igitur in tribulatione non deficit, ab illo se non dubitet adiuuari ad quem quotidie corda vniuersorum fidelium clamant, ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo.

Accedat postremo Ecclesiæ consuetudo, quæ inter quotidianas preces nihil magis frequentat, quam illud: Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Et in oratione, quæ legitur ad horam orationis primam, protectionem

A Dei contra tentationes inuocans, dicit: Tua nos hodie salua virtute, ut ad nullum declinemus peccatum, sed semper ad tuam iustitiam faciendam, nostra procedant eloquia, dirigantur cogitationes & opera, per Christum Dominum nostrum.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contra propositionem capituli septimi.

ARGVMENTA Pelagianorum pauca sunt, nec difficilia. Obijciunt PRIMO testimonium S. HIERONYMI, & lib. 2. in Iovinianum: Liberi arbitrij nos condidit Deus nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas, neque damnatio, neque corona est. RESPONDET, S. AVGVSTINVS in lib. de natura & gratia, c. 65. S. Hieronymum loqui de natura, qualis fuit à Deo condita, non qualis nunc est per peccatum vitata. Nunc enim quædam peccandi necessitas adest ex vitio, non ex conditione nature. A qua necessitate liberari petimus, cum dicimus, De necessitatibus meis erue me.

Possent etiam responderi, si concedamus, S. Hieronymum loqui de natura, qualis nunc est, non necessitate trahi nos ad vitia, quoniam etiam si per nos resistere tentationibus non valeamus, valeamus tamen cum adiutorio Dei, quod semper in præopto est, iuxta illud eiusdem Hieronymi in epist. ad Cyprianum:

C Qui sustinet tempestatem, vel petreæ, vel tecti querit refugium; quem hostis persequitur, ad muros urbium confugit: ita & homo à principio conditionis sue Deo vitatur adiutore, & cum illius sit gratia, quod creatus est, illiusque misericordia, quod subsistit & viuunt: nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, ut suam, per singula opera, gratiam, non negaret.

SECUNDO obijciunt, tentationes oriuntur ex concupiscentia carnis, dicente Iacobo in epist. sua, c. 1. Unusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus: Concupiscentiæ verò rationalis animus naturaliter dominatur, iuxta illud Genes. 4. Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Igitur potest homo nature viribus, tentationi non cedere.

D RESPONDEO, natura humana ita constituta est, ut naturaliter pars inferior apta sit obedire superiori, & superior imperare inferiori: tamē potest etiam inferior reluctari superiori, & eam non quidem dominando, sed alliciendo & blandiendo ad se pertrahere. Quocirca Philosophi rectè dicunt, rationem imperare appetitui inferiori, non despotico imperio, quomodo imperat dominus seruo, sed politico, quomodo magistratus imperat populo, qui excitat non rarò seditiones & rectoribus suis obedire detestat.

Quamuis autem ex natura rei contingere deberet, ut aliquando quidem pars inferior deijcere superiorem, sed ut plurimum inferiorem superiori in officio contineret, & licet inuitam, & reluctantem coërceret: tamen cōtrà accidit, QUATVOR de causis. PRIMVM, quia pars inferior multis annis viget, antequam superior euigilare incipiat: inde enim fit, ut sensus assuetus per tot annos sine imperio rationis ferri in sua obiecta, difficulter postea iugū rationis ferre possit. DEINDE, quia sensus bona sunt præsentia, rationis autem præcipua sunt futura & præsentia multò magis, quàm futura nos mouere solēt. TERTIO, quia sensuum obiecta vicina sunt, & perfectè cognoscuntur, rationis verò longè remota & abdita, nec nisi tenuiter penetrantur. QUARTO, quia diabolus maximam habet potentiam & artē nocendi, concupiscentiam excitando atq; inflammando.

Hinc enim fit, vt ratio, si suis solis viribus nitatur, concupiscentiæ, & per se vehementi, & à diabolo inflammata, resistere nullo modo possit. Quare quod in Genesi dicitur: *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*, verum est quidem, sed idè potissimum est verum, quoniam (vt supra diximus) Deus non finit nos tentari supra id, quod possumus.

TERTIO, obiici solet à quibusdam testimonium S. Thomæ, qui in 1. 2. quæst. 10. art. 3. scribit, voluntatem non posse necessitari à passione, nisi passio absorbeat pœnitentiam iudicium rationis. Quod si passio quantumlibet vehemens, nunquam necessitat voluntatem, dum manet liberum rationis iudicium, certè sequitur, vt possit ei resisti viribus voluntatis etiam solis.

RESPONDEO, significat S. Thomas à passione non necessitari voluntatem necessitate physica, quasi voluntas determinetur ad vnum, quomodo determinatur appetitus animantium brutorum; tamen non negat necessitari moraliter, id est, infallibiliter moueri, quomodo eloquentissimus orator, qui persuadendo ducit homines quocunque voluerit, non eos necessitat physice, sed moraliter. Eligunt enim illi id facere, quod orator eis persuadet, sed impulsu efficacia persuasionis, cui resistere moraliter non valent.

Præterea non negat S. Thomas, etiam nostram voluntatem diuino auxilio indigere, vt à passione non necessitetur: sed solum dicit, eam, si ratio absorbeatur, omnino necessitari; si verò ratio non absorbeatur, non necessitari; quod verum est, quia diuino auxilio munita potest non cōsentire passioni, cuius auxilij non est capax, quando rationis iudicium pœnitentis est ligatum.

CAPVT IX.

Posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere, si nulla tentatio urgeat.

TERTIA propositio, quæ docet, posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere; si nulla tētatō vrgēat; breuiter explicanda est, antequam probetur.

SCIENDVM est igitur, non esse omnino idem, facere bonum morale, & obseruare præceptum secundum substantiam operis. Potest enim seruari præceptum secundum substantiam operis, etiam cum peccato, vt si quis amico restituat depositum, vt illo ipse à furibus spoliatur. At bonum morale non potest cum peccato fieri: proinde maius quiddam est, facere bonum morale, quam seruare præceptum; & idè in nostra propositione non tam præcepti, quam boni moralis mentionem fecimus.

Sciendum **SECUNDO**, Aduersarios, ac præsertim Kemnitium, & alios huius temporis sectarios, qui docent, Pelagianam hæresim esse, negare omnia infidelium opera esse peccata, id affirmare de illis etiam operibus quæ fiunt ab infidelibus cum auxilio Dei speciali: ac propterea nos id potissimum probare velle, non esse videlicet peccata omnia opera, quæ fiunt sine fide, præsertim si fiant cum auxilio Dei speciali. Id enim certissimum esse minimè dubitamus. Interim tamen illud etiam probare volumus, posse fieri aliquod opus bonum moraliter, nō solum sine fide, sed etiam sine auxilio speciali, si nulla tentatio vrgēat. Nam vrgente tentatione iam ostendimus, nihil boni solis naturæ viribus fieri posse. Itaque testimonia adferemus, quæ probent, aliqua bona opera ab infidelibus posse fieri, siue cum auxilio speciali,

siue etiam solis naturæ viribus.

PRIMUM igitur testimonium sumitur ex illis Scripturis, quæ testantur, Deum remunerari bona quædam opera Gentilium; non enim Deus, qui iustissimus est, & iustitiam diligit: quique sapientissimus est, & falli nullo modo potest, opera mala remuneraret cum iusto iudicio supplicium mererentur, non præmium. Vnus locus est Exod. 1. *Quia timeverunt obstetrices Deum, edificauit illis domos*. Sensus est, quia Ægyptiæ obstetrices nō paruerunt iniusto imperio Pharaonis, qui iusserat occidi omnes infantes masculos Hebræorum, existimantes id esse, vt reuera erat, contra Dei voluntatem, idè Deus pro hac misericordia, quam exercuerunt in filios Hebræorum, dedit eis pro mercede copiosam & fœlicem prolem, atque ita domos illis ædificauit & stabiluit.

ALIUS locus est Ezechielis, c. 29. *Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonis, seruire fecit exercituum suum, seruitute magna, aduersus Tyrum. Omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est reddita ei, neque exercitus eius, de Tyro, pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam. Propterea hac dicit Dominus Deus: Ecce dedi Nabuchodonosor Regem Babylonis in terram Ægypti, & accipiet multitudinem eius, & depraedabitur manubias eius, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitus illius. Exercitus iste sine dubio infidelis erat, & tamen quia fideliter regi suo seruiuit in bello iusto contra Tyrum, quam urbem ob sua peccata Deus euerti volebat, idè mercedem illi reddidit, donans ei, mirabili prouidentia, spolia Ægypti, quæ propter scelera quoque sua spoliari meruerat. Itaque S. HIERONYMVS in comment. sic ait: *Ex eo quod Nabuchodonosor mercedem accipit boni operis, intelligimus etiam Ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei iudicio præteriri*.*

ALIUS item locus est Dan. 4. vbi cū Daniel prædixisset regi Nabuchodonosor grauem pœnam temporalem à Deo propter peccata sua, hortatur illum ad eleemosynas, quibus redimat, siue auertat pœnam illam temporalem: *Nunc, inquit, Rex consiliū meum placeat tibi, peccata tua eleemosynis redime, &c.* Quod si eleemosynæ hominis infidelis auertere poterant pœnam temporalem, certè bona opera erant, non peccata; non enim peccata iram Dei mitigant, sed magis accendunt.

SECUNDO, probatur ex alijs Scripturis, quæ indicant, infideles facere, aut posse facere aliqua bona opera. Matt. 5. *Si saluaueritis fratres vestros tantū, quid amplius facitis, nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, &c.* Quo loco tribuitur Ethnicis bonum opus, ostendendi signa beneuolentiæ erga suos; nisi enim hoc bonum esset, non diceret Dominus, quid amplius facitis? sed, cur hoc facitis? Vult igitur suos Dominus, non contraria, sed maiora facere. Ad Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt, &c.* Hic Apostolus apertè docet, Gentiles naturali lumine implere aliqua legis mandata. Quod autem ita impleant, vt nō peccent, docet Chrysost. in comment. cū ait, eos implere omnia quæ legis sunt, id est, vt supra diximus, mandatum cum omnibus circumstantijs obseruare.

Accedat **DEINDE** testimonia Patrum. S. BASILIVS homil. 9. de opere sex dierum; *Sunt, inquit, & apud nos virtutes secundum naturam, ad quas familiaritas ipsi anima non ex doctrina hominum, sed ex ipsa natura inest. Quemadmodum enim nulla disciplina nos docet morbum odisse, sed spontaneam habemus calumniā, ac detestationem aduersus ea quæ nobis molesta sunt: sic etiam est anime quedam declinatio, & fuga vitij citra*

doctrinam. Quo loco S. BASILIVS apertissimè docet, quasdam virtutes esse naturales, vt misericordiam, & similes, ac per hoc non esse semper necessarias vel fidem diuinam, vel auxilium speciale, cum ad eiusmodi naturaliter inclinemus.

S. IOAN. CHRYSOST. homil. 67. ad populum Antiochenum: *Nō potest, inquit, malus omnino malus esse, sed euenit, vt aliquid habeat boni: neque bonus esse omnino bonus, sed nonnulla solet habere peccata. Cum itaque malus prosperis utitur rebus, ad capitis sui perniciem utitur, vt enim illorum paucorum bonorum retributionem hic capiens, illic deinde puniatur, hac de causa recipit.* Loquitur Chrysostomus de omnibus malis, etiam infidelibus; generatim enim dicit, nullum esse malum, qui nō habeat aliquid boni, & loquitur de opere bono, non ex genere tantum, sed simpliciter, quia opponit illud peccato, & mercedem illi debitam assignat. Non enim merces debetur operi, præsertim apud Deum, quod sit ex genere bonum, sed absolute peccatum.

AVCTOR operis imperfecti, hom. 26. in Matthæu: *Audi, inquit, mysterium, quod Petrus apud Clementem exposuit, si fidelis fecerit opus bonum, & hic ei prodest, liberans eum à malis, & illic ad percipiendum regnum cælestes, magis autem ibi, quam hic. Si autem infidelis fecerit opus bonum, hic ei prodest opus ipsius, & hic ei reddit Deus bona pro opere suo, in illo autem saeculo nihil ei prodest. Nec enim collocatur inter ceteros fideles, propter opus suum, & iustitiam: Quia naturali bono motus fecit bonum, non propter Deum.*

S. HIERONYMVS in cap. 1. epist. ad Galat. *Ex quo, inquit, perspicuum sit, natura omnibus inesse Dei notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, & non habere semina in se sapientie & iustitie, reliquarumque virtutum. Vnde multi absque fide & Euangelio Christi, vel sapienter faciunt aliqua, vel sanctè, vt parentibus obsequantur, vt inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiunt. Hoc loco S. Hieronymus non solum cōcedit, sine fide aliqua opera sancta fieri, sed etiam sanctè. Nullo autem modo sanctè fieri dici potest, quod cum peccato fit. Idem in cap. 5. ad Galatas. *Quomodo, inquit, iuxta Iacobum fides absque operibus mortua est; sic absque fide, quamuis bona opera sint, mortua computantur.* Fides sine operibus non est falsa, sed vera, tamen mortua dicitur, quia non operatur salutem æternam: igitur & opera bona sine fide non sunt mala, sed verè bona, mortua tamen, quia nihil profunt ad veram vitam, quæ est in cælis, comparandam.*

S. AVGVSTINVS docet, quædam bona opera fieri sine fide, sed cum auxilio speciali Dei; & rursus alia sine auxilio speciali, solis naturæ viribus. De primi generis operibus habemus testimonium in epistola 130. vbi laudat continentiam Polemonis: *Quoniam, inquit, donum Dei est.* Et addit: *Quod si ille hoc donum cognouisset, fuisset non solum continens, sed etiam religiosus & pius, & continentiam habuisset, non solum ad honestatem presentis vitæ, sed etiam ad meritum æternæ.* Et in lib. 4. contra Iulianum, cap. 3. loquens de virtutibus infidelium: *Quando, inquit, tolerabilius illas, quas dicis in impijs esse virtutes, diuino muneri potius, quam eorum tribueris tantummodo voluntati, licet ipsi hoc nesciant?* Denique lib. de prædestinatione Sanctorum, capite septimo, & libro primo de Baptismo, capit. 3. & lib. 4. cap. 23. eleemosynas Cornelij, antequam in Christum crederet, & iustitiam appellat, & donum Dei esse dicit. At certè impium est, dona Dei inter peccata deputare.

De secundi generis operibus habemus testimonium in libr. de perfectione iustitiæ, respond. proxi-

ma postremæ; vbi cum Celestinus probare volens, non esse necessariam Dei gratiam ad bona opera liberi arbitrij, obiecisset illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Quod vult faciat, non peccat, si nubat,* respondebit Augustinus: *Videte, obsecro, quale sit volens & currenti misericordiam Dei non necessariam dicere, quia de quodam ait Apostolus, quod vult faciat, non peccat, si nubat. Quasi pro magno habendum sit, velle nubere, vbi de adiutorio diuina misericordie operosus disputatur.* Itaque concedit August. in huiusmodi operibus humanis, quæ ad salutem non pertinent, auxilium gratiæ non semper requiri: & tamen hæc opera bona sunt, cum peccata non sint, Apostolo teste, qui ait, *Nō peccat, si nubat.*

A L I V D testimonium est in libro de spiritu & littera, cap. 27. qui locus paulò fusiùs recitandus est: *Si autem, inquit, hi, qui naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quod Christi iustificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum veraciter, piæque colentium, quadam tamen facta vel legimus, vel nouimus, vel audiuius, quæ secundum iustitiæ regulam non solum vituperare nō possumus, verum etiam merito, rectèque laudamus: Quamquam si discutiat quæ sine fiant, vix inueniuntur, quæ iustitiæ debitam laudem, defensionem ve mereantur.*

Vbi notandum est illud, vix, verè enim magna pars operum infidelium ob finem prauum, ad quem referuntur peccata simpliciter sunt: quædam tamen, tamen pauca, inueniuntur, quæ nullo malo sine vitiantur, & ea non peccata, sed opera bona simpliciter dici debent. Itaque idem Augustinus continuo ita subiungit: *Verum tamen quia non vsque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint. Unde merito dici possint, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sapere, &c.* Quorum verborum hic esse videtur sensus, si quæramus, opera bona infidelium, quæ propter malum finem facta non sunt, ac per hoc simpliciter bona sint, vix inuenire poterimus; tamen eiusmodi aliqua esse, inde colligi potest, quod imago Dei in anima humana per peccatum non omnino sublata est. Quare paulò post hæc adiungit: *sicut enim non impediunt à vitæ aeterna iustum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vitæ non ducitur: sic ad salutem æternam nihil profunt impio aliqua opera, sine quibus difficillimè vitæ cuiuslibet pessimi hominis inuenitur.* In quibus verbis ipsa antithesis satis apertè testatur, opera bona impiorum, quæ non profunt ad vitam æternam, non posse dici peccata, sicut peccata venialia iustorum, quæ non impediunt à vitæ, bona opera dici non possunt.

His adde quod idem Augustinus in lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 15. dicit, Deum dedisse Romanis tam amplum imperium, vt remuneraret in hac vitæ bonas eorum virtutes. Siue autem illæ virtutes, cum Dei speciali gratia coniunctæ fuerint, siue non, certè in infidelibus erant, & virtutes, non vitia erant, nisi Deum remuneratorem vitiorum (quod est absurdissimum) faciamus.

Adde etiam VLTIMO, quod idem auctor in omnibus ferè locis, vbi scribit, nihil fieri posse boni, sine auxilio gratiæ, addere solet limitationem, si videlicet bona illa opera, ad pietatem & salutem pertineant. Vt nimirum significaret, ad opera bona, quæ ad pietatem & salutem non pertinent, aut gratiæ auxilium non requiri, aut certè sine præiudicio fidei de hac re disputari posse. Libro de gratia Christi, capite vigesimo sexto: *Gratiam Dei, inquit, sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, vt omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet, veramque iustitiam, fieri posse non du-*

biter. Item libro de gratia & libero arbitrio, cap. decimo septimo: *sine illo operante, ut velimus, & cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valeamus.* Idem habet in lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 2. & alibi frequentissimè.

AUCTOR Hypognostici, lib. 3. non procul ab initio: *Esse fatemur, inquit, liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut certè perficere; sed tantum in operibus vitæ præsentis, tam bonis, quàm etiam malis. Bonis dico, quæ de bono nature oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle manducare & bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabricare domum, velle uxorem ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerum bonarum, velle quicquid boni ad præsentem vitam pertinet.* Hæc ille.

Neque satisfacit Ariminenfis, respondens, hæc non esse bona moralia, sed naturalia. Nam auctor huius libri hæc bona opponit malis, cum dicit, liberum arbitrium posse sine Dei gratia velle tam bona, quàm mala, quæ ad vitam præsentem pertinent, & certè nõ loquitur de malis naturalibus. Nemo enim eligit illa mala, sed de moralibus, quæ sunt propriè voluntaria. Quod etiam patet exemplo, quod idem auctor ponit, nimirum colere idolum, & similia. Loquitur igitur de bonis moralibus, qualia sunt illa omnia enumerata, si debitis circumstantijs vestiantur.

S. PROSPER in libro contra Collatorem, capit. 26. *Natura, inquit, humana, cuius creator est Deus, etiam post preuaricationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus & ratio, cæteraque corporis, atque animi bona, quæ etiam malis, vitiosisque non desunt. Sed non in illis veri boni perceptio est, quæ mortalem vitam honestare possunt, æternam conferre non possunt.* Nota illud, *honestare*, non enim peccata, sed solæ virtutes vitam nostram honestare possunt.

S. FVLGENTIVS in libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 26. *Quod si, inquit, quibusdam cognoscen- tibus Deum, nec sicut Deum glorificantibus cognitio illa nihil profuit ad salutem: quomodo potuerunt hi iusti esse apud Deum, qui sic in suis moribus atque operibus bonitatis aliquid seruant, ut hoc ad finem Christianæ fidei, charitatisque non referant? quibus aliqua quidem bona quæ ad societatis humana pertinent æquitatem, inesse possunt, sed quia non charitate Dei fiunt, prodesse non possunt.*

S. GREGORIUS hom. 27. in Euangelia, tractans illud: *Hoc est præceptum meum. Sunt, inquit, nonnulli, qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis & carnis. Quibus tamen in hac dilectione sacra eloquia non contradicunt, sed aliud est quod spontè impenditur natura, aliud quod præceptis dominicis charitate debetur obedientia.* Quod si naturali dilectioni sacra eloquia non contradicunt, certè ea dilectio nihil peccati continet, ac per hoc bona est moraliter. Si quidem sacra eloquia peccatis omnibus contradicunt.

Denique S. IOANNES DAMASCENVS in lib. 3. de fide, cap. 14. repetit, quod ex Basilio citauimus, virtutes aliquas ita esse naturæ nostræ familiares, ut naturales dici possint.

Accedant POSTREMO etiam rationes. PRIMA ratio, si opera facta sine fide & auxilio speciali semper essent peccata, id accideret; VEL, quia deest illis circumstantia finis, cum propter Deum non fiant, ut dicit Gregorius Ariminenfis; VEL, quia fiunt ab homine peccatore, ac per hoc inficiuntur & vitiantur à sua causa, tamen si ex genere suo sint bona, ut dicit Martinus Kemnitius, qui hoc etiam illustrat simili-

tudine cordis. Ut enim substantia cordis in se bona est, & tamè cor dicitur prauum, Hieremiæ decimo septimo, quia malis operibus inquinatur; sic etiam contra opera, in se bona, inquinantur, & fiunt mala, quia exeunt à corde malo; VEL, quia bona opera moralia non habeant proportionem cum naturæ nostræ viribus; VEL denique, quia nimis difficilia sint, ob carnis rebellionem, dæmonisque tyrannidem.

At nihil horum dici potest. Nam quod attinet ad circumstantiam finis, possunt Ethnici etiam sine fide cognoscere, Deum esse, & curam nostri gerere, ut supra probatum est; proinde poterunt operari bona moralia, ut Deo auctori naturæ obediant. Quo modo M. Tullius in somnio Scipionis monet, administrandam esse Rempublicam diligenter, quia summo Deo nihil est gratius, quàm ut concilia, cætesque hominum benè gubernentur. Deinde non est necesse, omnia referre in Deum explicite, sed satis est, si opus referatur in bonum finem proximum; tunc enim per se dirigitur in Deum, ut in vltimum finem. Sicut enim omne agens particulare, agit in virtute primi motoris, id est, Dei; sic etiam omnis bonus finis mouet in virtute vltimi finis. Alioquin non solùm infideles, sed etiam fideles & iustissimi quoque semper peccarent, cum inter operandum de Deo non cogitant, sed operantur, quia ratio dicit esse bonum & faciendum. Itaque nisi apponatur circumstantia finis mali, omne opus bonum morale per se refertur in Deum, etiam si auctor operis id non cogitet, vel intendat.

Quod autem possit homo, suis viribus, non apponere circumstantiam finis mali, imò etiam dirigere opus in finem bonum, secundum rationem manifestum est, nam si potest suis viribus operari malum, sed arduum & naturæ contrarium, cur non poterit operari bonum facile, congruumque naturæ? Si potest, exempli gratia, suis viribus, sine auxilio gratiæ, proicere omnia bona sua in mare, vel ipse se occidere, à quo natura abhorret; cur non poterit paucos nummos largiri indigenti: vel hominem à præcipitio reuocare ob misericordiam, ad quam propè natura ipsa compellit? Et si potest interroganti, falsum de industria respondere, cur non poterit respondere verum, si nihil in delucretur, aut perdat?

Quod autem pertinet ad iniquationem causæ, non potest opus inquinari à malitia causæ, nisi quando ab ipsa malitia procedit. Nam si ex bono naturæ, non ex adiucta malitia, quis operetur, opus erit simpliciter bonum. Atque hoc modo elemosyna hominis impudici bona esse poterit, si fiat misericordiae causæ, non impudicitiae. Per accidens enim opus illud est hominis impudici, per se autem misericordis. Hoc autem esse verissimum, ex eo potest intelligi, quod si semper malitia causæ inquinaret effectum, oporteret opus non solum esse malum, sed in specie malitiam ipsam causæ participare. Itaque elemosyna hominis auari esset mala in specie auaritiæ, & ieiunium intemperantis esset malum, in specie intemperantiæ: quæ absurdissima sunt.

Neque similitudo cordis à Kemnitio adducta, aliquid probat. Nam substantia cordis inquinatur à malitia omnium suorum operum, quoniam est per se causa omnium illorum operum: contra autem opera cordis, non inquinantur omnia à malitia cordis. Quoniam non omnia effectus sunt per se illius malitiæ, sed in multis malitia non concurrat, nisi per accidens, bonum autem naturæ per se.

Neque tertium illud dici potest, non habere proportionem opus bonum morale cum viribus natu-

ra. Natura siquidem, quamvis per peccatum deterior facta sit, quam esset in statu innocentia, non tamen infirmior est, quam fuisset in puris naturalibus. In puris autem naturalibus sine dubio proportionem habuisset cum bono morali, quod naturaliter cognoscitur & appetitur. Quorsum enim ratio illi data esset, si nihil omnino secundum rationem agere posset? Agere verò secundum rationem, est moraliter bene agere.

Denique nec dici potest, quod quarto loco adferbatur de nimia difficultate, ob tentationum vehementiam. Nam hoc loco non agimus nisi de rebus facilibus, & naturæ valdè consentaneis, atque omni tentatione cessante; qualia sunt misereri pauperis in via occurrentis, providere filiis, adiuvare cognatos, & alia id genus.

SECUNDA ratio ducitur ab absurdis, nam si nullum opus bonum fieri posset ab infidelibus, sequeretur melius illis esse, remoto præcepto, bona opera ex obiecto, non facere, quam facere. Nam faciendo peccarent, non faciendo, non peccarent. Itaque monendi essent infideles, ne facerent elemosynas, ne pacificarent discordes, ne imperitos docerent, nisi quando ex præcepto aliquo tenerentur. Hæc autem sine dubio absurdissima sunt.

CAPVT X.

Soluntur argumenta contra propositionem capituli superioris.

ADVERSARIORVM argumenta contra propositionem capituli superioris nec pauca sunt, nec leuia.

PRIMUM argumentum KEMNITII est. Scriptura docet, Deo displicere opera omnia impiorum, quamvis alioqui speciosissima, & à se instituta, vt cognosci potest ex illis verbis: *Incensum abominatio est mihi, & solemnitates vestras odit anima mea*, Isa. 1. Et rursus: *Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum*, Isa. 66. Item: *sacrificium impiorum abominatio*. Prouerb. 15. Multò igitur magis Deo displicebunt alia opera, minus speciosa & humana, si ab impijs fiant. RESPONDEO, Multum interest inter sacrificia & opera moralia, nam vt fiat bene opus morale, non requiritur, vt fiat cum detestatione peccatorum, vel cum conscientia pura, quod tamen requiritur ad sacrificium ritè offerendum. Cuius differentia ratio est, quia sacrificium habet pro fine placare & reconciliare Deum, vel ab illo beneficia aliqua impetrare, aut pro acceptis gratias agere: qui autem Deum sibi reconciliare nititur, & tamen peccata non detestatur, nec relinquit, is pugnat cum ipsa sua actione, nec tam Deum placat, quam ad iracundiam prouocat. Sic etiam qui vult à Deo beneficia impetrare, vel ei pro acceptis gratias agere: & tamen cum eo inimicitiam gerit, eumque offendere legem ipsius præuaticando, non cessat, is Deum non tam honorat, quam irridet. Quare nihil est mirum, si sacrificiū eius Deo non placeat, quippe quod non ritè offertur. At opus morale, vt elemosyna in pauperem, nō haberet pro fine, nisi egenti opem ferre, ad quem finem consequendum nihil pertinet puritas, vel impunitas vitæ, & conscientia eius, qui elemosynam facit.

SECUNDVM argumentum sumunt CALVINVS & alij, communiter ex illo Genes. 6. *Omne figmentum cordis humani tantum est malum*. Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo. RESPONDEO, Scriptura hoc loco vt in alijs plurimis, tribuit omnibus, quod conuenit ma-

iori parti. Sententia igitur huius loci est, maiorem partem cogitationum, siue præcipuum studium hominum illius sæculi fuisse malum, quo sensu in eodem loco scribitur: *Omnis caro corruperat viam suam*. Et tamen ibidem additur: *Noe vir iustus fuit, atque perfectus*. Similes locutiones sunt Psalm. 1. *In lege Domini meditabimur die ac nocte*. Psalm. 34. *Benedicam Dominum in omni tempore*. Luc. 18. *Oportet semper orare, & nunquam deficere*. 1. ad Thessalon. 1. *Sine intermissione orate*. Ioan. 12. *Mundus totus post eum abijt*. Quare S. Augustinus in libro de vnitatem Ecclesiæ, capit. 12. scribit, in sacris litteris sæpè reprehendi omnes homines, cum solos malos Spiritus sanctus reprehendere velit, & contrà.

TERTIVM argumentum sumunt ex Psalm. 13. *Omnes declinauerunt, simul inuitiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*. Quem locum aliebat etiam Apostolus ad Rom. 3. RESPONDEO, Libenter fatemur, omnes homines esse in statu peccati (quod Apostolus eo loco probare contendit, vt necessitatem gratiæ Christi manifestam faciat) & inuitiles ad opera facienda, quæ Deo placeant, nisi prius per Dei gratiam & redemptionem, quæ est in Christo Iesu, reconcilientur & iustificentur. Illud autem: *Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*, non significat, neminem esse qui faciat aliquod opus bonum morale, sed, neminem esse, qui iuste viuat, seruando totam legem moralem. Id enim præcedit, non est iustus quisquam, non est intelligens, omnes declinauerunt, &c. Neque enim iustus dici potest, aut simpliciter bonum facere, qui multis peccatis vnum aliquod bonum opus admiscet.

QUARTVM argumentum sumit CALVINVS ex illo versu Psalm. 61. *Mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum*. Si quidem in Hebræo est verborum illorum sensus: *Mendaces filij hominum, & vani in stateris præ ipsa vanitate*, id est, si ponderentur homo, & vanitas in statera, homo leuior & vanior apparebit. Quid igitur boni ab illo expectari potest, qui est ipsa vanitate vanior?

RESPONDEO PRIMUM, Græca & Latina versio eius loci satis commodè defendi potest. Illud enim לְעוֹלָה סוֹכֵל id est, ad ascendendum præ vanitate, potest optimè reddi, ad præualendum ex vanitate. Nam præpositio Hebræica וְ significat tam ex, & de, & ab, quam præ. Sic etiam ascendere, præsertim apud Hebræos, significat non rarò præualere. Itaque sensus esse potest, etiam secundum Hebræicum fontem: *Mendaces filij hominum in stateris*, id est, in negotijs, quæ mensuris & ponderibus transiguntur, ad præualendum ex vanitate, id est, vt fraudibus præualeant & decipiant, fraudibus (inquam) vanitate plenis, quæ nihil solidi & veri lucri apportent. Quare S. HIERONYMVS ex Hebræo reddidit: *Vt fraudent inimicem*.

DEINDE, fac interpretationem Caluini solam esse veram & germanam, quid inde lucrabitur? an quia dicitur homo vanior vanitate, nihil boni moralis operari poterit? Vani enim dicuntur homines, vt ait Sapiens, in quibus non inest scientia Domini, & qui nihil quærunt aut appetunt, nisi humana & terrena, quæ cum diuinis & cœlestibus comparata vana, vel potius vanitas meritò nominantur, iuxta illud Psalm. 4. *Ut quid diligitis vanitatem?* Hoc igitur solum ex eo colligitur, quod homo vanitas esse dicatur, vt nihil possit ex se operari, aut etiam cogitare in ordine ad salutem & vitam æternam.

QUINTVM argumentum sumit idem CALVINVS ex illo Isa. 60. *Ecce tenebra operient terram, & caligo populos, &c.* Hinc enim sequitur, vt omnis mundus,

excepta Ecclesia, quæ per Hierosolymã, apud Isaiã, significatur, ignoret pœnitentiã viam iustitiæ, ac per hoc etiam nihil omnino boni per se valeat operari. **RESPONDEO**, Non loquitur Isaias de lumine naturali quod ad bona moralia cognoscenda requiritur, sed de lumine diuino, quod necessarium est ad cognoscendum **CHRISTVM**, & rectam viam ad sempiternam fœlicitatem. Neque enim negari potest, quin Aristoteles in libris de moribus, Plutarchus in *Opusculis*, Epictetus in *Enchirid.* Cicero in libris de officijs, & Seneca in omnibus suis operibus, non ostenderit lumen naturale plus quàm mediocre in tradendis præceptis, & institutione morali.

SEXTVM argumentum sumunt ex illo Hieremiã 17. *Prauum est cor hominis, & fraudulentum præ omni re.* Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo. **RESPONDEO**, Nihil ex hoc testimonio sequitur cõtra doctrinam à nobis traditam. Nõ enim dicitur cor hominis prauum & fraudulentum, quia nihil boni moralis facere possit; sed quia in eo fons est, & origo malorum, tum propter arbitrij libertatem, tum propter naturæ corruptionem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, &c. *Matt. 15.* Adde quod rectè verti potest illud prauum, Hebraicè *בדפן* profundum, vt Græci reddiderunt *βαθύς*, sequitur enim: *Et inscrutabile, & quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda.* Ex eo verò quod cor humanum dicitur profundum & inscrutabile, nihil efficitur quod ad rem præsentem pertineat.

SEPTIMVM argumentum sumunt **CALVINVS**, **KEMNITIVS** & alij, ex illo *Matth. 7. Non potest arbor mala, bonos fructus facere.* Quod iterum repetitur *Matt. 12. & Luc. 6.* arbor autem mala est homo impius, ex *Augustino lib. 4. in Iulian. cap. 3.* **RESPONDEO**, Obseruandum est hoc loco, non esse omnino idem testimonium *Matt. 7. & Luc. 6.* sed diuersa, & alia occasione prolata. Nam apud *Lucam* ponitur doctrina generalis, ad dignoscendos omnes hypocritas; apud *Matth. cap. 7.* ponitur signum cognoscendorum falforum Prophetarum tantum. **RVRVS**, apud *Lucam* spinæ opponuntur ficibus, & rubi vuis, apud *Matthæum* contra spinæ vuis, & tribulæ ficibus. **DENIQVE**, ea quæ scribit *Lucas c. 6.* scribit *Matthæus cap. 12.* necesse igitur est; vt quæ scribuntur *Matth. 7.* diuersa sint ab ijs, quæ scribuntur *Luc. 6.* nisi quis velit *Matthæum* bis eadem sine causa repetiuisse.

Hoc posito dico, *Matth. 7.* per arbores bonas & malas, non intelligi voluntates hominum bonas vel malas; sed doctrinas veras vel falsas, vel ipsos homines, quatenus docent sanam doctrinam, aut corruptam & perniciosam. Dominus enim vult eo loco nos instruere, vt caueamus à falsis Prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Docet autem, ex fructibus posse dignosci, vtrum lupi sint, an pastores, id est, heretici ministri, an Catholici Episcopi. Certum verò est, ex operibus ipsorum hominum, qui nos docent, non posse cognosci doctrinam, cum opera interna non videantur, externa autem sint communia vtriusque, & propterea comparentur vestimentis ouium; quibus lupi quoque se tegunt. Itaque idem Dominus, quoniam sciebat, non posse discerni doctrinam ex opere, cum sæpè mali bona doceant, monuit nos *Matth. 18. Que dicunt facite, secundum autem opera illorum nolite facere.*

Vult igitur Dominus *Matth. 7.* vt ex fructibus doctrinæ, de ipsa doctrina, & doctoribus iudicemus. Nam doctrina verè diuina & Catholica est doctrina sana & ex se parit obedientiam, pacem, concordiam

A animorum & similia. Doctrina hæretica parit quodammodo naturaliter dissensiones, sectas, contumaciam, licentiam, cõtempum maiorum, & alia id genus. Commune siquidem est omnibus hæreticis, vt despiciant veteres Doctores, vt doceant, non esse acquiescendum Ecclesiæ iudicio, vt in sectas varias breui tempore scindantur. Itaque hoc testimonium ex *Matthæo* prolatum, non pertinet ad causam, quam nunc tractamus; sed solùm obiter nos instruit, vt nisi cæci simus, perspiciamus doctrinam *Lutheri & Caluini*, & ipsos quoque, vt talis doctrinæ auctores, fuisse arbores valdè malas, & idè securi diuini iudicij excisos, in ignem que proiectos.

B Porro apud *Matthæum, c. 11. & Lucam c. 6.* per arbores bonas vel malas, intelliguntur voluntates hominum bonæ vel malæ, siue ipsi homines boni, vel mali. Sic enim Dominus ipse videtur exposuisse, cū ait: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus, de malo thesauro profert mala.*

Ad argumentum autem, quod secundum hanc expositionem vires habere videtur, **TRIPLEX** solutio dari potest. **PRIMA** est, Dominum non voluisse significare, arborem bonam non posse facere vllum fructum malum, sed non posse facere omnes, aut plurimos fructus malos: Et contrà, arborem malam, non posse facere omnes, aut plurimos fructus bonos, sed ordinariè quidem, & vt plurimum facere fructus malos, interdum tamen facere posse aliquos fructus bonos. Atque hoc est valdè consentaneum experientiæ, tum in veris arboribus, tum in hominibus, per eas significatis. Nam arbores bonæ semper aliquos bonos fructus ferunt, quamuis interdum aliquos aut non perducant ad maturitatem, aut à vermicibus corruptos, ac per hoc malos gerant. Arbores item malæ, id est, putridæ, seu nimis antiquæ & cariosæ (id enim significat vox Græca *συνεπύ*) non tantum producant multos fructus malos & corruptos, sed etiam aliquos integros & bonos.

C **ALTERA** solutio est, per arbores intelligi actualem voluntatem bonam, quæ dicitur charitas, & malam, quæ dicitur cupiditas, vt exponit *S. Augustinus* in lib. 2. de actis cum *Felice Manichæo*, cap. 4. vel certè ipsos homines, vt operantur ex charitate, vel ex cupiditate. Ex hac autem expositione argumentum planè solutum remanet. Fatemur enim arborem malam, id est, cupiditatem, siue hominè, vt operatur ex cupiditate, non posse facere, nisi malos fructus. Sed non sequitur propterea, opera omnia hominis peccatoris, esse peccata, quoniam interdum peccator non operatur ex cupiditate, sed ex bono naturæ, & tunc facit opus bonum morale: Sicut etiam interdum homo iustus facit opera mala, id est, peccata venialia, quia non operatur ex charitate, sed ex corruptione naturæ.

D **TERTIA** solutio erit, si dicamus, per fructus bonos, quos nõ potest facere arbor mala, intelligi opera meritoria vitæ æternæ; per fructus autem malos, quos non potest facere arbor bona, intelligi opera meritoria mortis æternæ; per arborem bonam hominem iustum, per malam, peccatorem, vt hanc similitudinem exponit *Augustinus* libro quarto in *Iulianum*, cap. 3. & libro de gratia *Christi*, capit. 18. & 19. Hinc enim sequitur, vt sicut iustus non potest facere peccata lethalia, nisi desinat esse iustus; & tamen potest, etiam manens iustus, facere peccata venialia: sic impius non possit facere opera, digna regno cælorum, nisi desinat esse impius, tamen possit, etiam manens impius, facere opera bona moraliter. Et certè secundum vsus *Scripturæ*, fructus boni non dicuntur, nisi opera salutifera, de quibus dicitur,

Ioan. 15. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et ad Roman. 6. *Habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Et ad Gal. 5. *Fructus spiritus sunt caritas, continentia, &c.* Et ad Ephes. 5. *Fructus lucis est in omni bonitate, &c.*

OCTAVVM argumentum sumit CALVINVS ex illo Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est.* At caro tota est mala, neque bonum aliquid gignere potest. Nam effectus carnis mors est, ad Roman. 8. Et fructus carnis sunt fornicatio, immunditia, &c. ad Gal. 5. Neque responderi potest, accipi carnem pro parte hominis inferiore, cum dicitur: *Quod natum est ex carne, caro est.* Nam Dominus ait: *Oportet vos nasci denuo.* At nasci debemus secundum partem superiorem. Ait enim Apostolus ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestra.* Igitur pars etiam superior ante iustificationem dicitur caro, & nihil facere potest, nisi propria carnis, id est, peccata.

RESPONDEO, Caro sumitur quidem interdum in diuini litteris pro homine carnali, vt carnalis distinguitur à spirituali, id est, pro homine, in quo primas partes sibi vendicat, caro, vt in loco citato, ad Galatas 5. *Opera carnis sunt fornicatio, &c.* Sæpius tamen per figuram intellectionis pro toto homine simpliciter accipitur, vt Ioan. 1. *Verbum caro factum est.* Et Isaiæ 40. *Omnis caro fenum.* Hoc autem loco certum est, carnem accipiendam esse simpliciter pro homine, vt accipiunt Chrysostomus, Augu. Cyrill. & alij in commentario, & Basilius libro 1. de Baptismo, ca. 2. vltra medium. Dominus enim, vt ostendit, oportere nos nasci denuo, si velimus hæreditatem diuinam consequi, dixit, *Quod natum est ex carne, caro est,* hoc est, non sufficit natum esse semel ex homine. Nam homo nihil aliud quàm hominem gignit. Sed nascendum est iterum, idque ex Deo, vt simus quodam modo Dij, & hæreditatem filiorum Dei consequi mereamur.

Quare illa ratiocinatio Caluini non est ad propositum. Non enim debet homo nasci denuo, quia sic totus carnalis, & nihil possit facere, nisi opera carnis, sed quia per primam generationem non habet esse, nisi naturale & humanum, indiget autem esse diuino, & supernaturali, vt filius, & hæres Dei dici, & esse possit. Porro ad Romanos octauo, accipitur caro pro parte inferiori, vt patet ex toto præcedente capite, & sensus eius loci est, acquiescere carnis concupiscentijs mortem esse, quia peccatum mortale admittit, qui carni in omnibus acquiescit. Quãuis autem non possit non peccare, qui carni obedit; tamen nõ cogitur etiam homo impius in omni opere carni obedire, sed potest aliqua opera facere ex naturali propensione, non ex vitiosa cupiditate, vt sæpè dictum est supra.

NONVM argumentum sumunt ex illo Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* RESPONDEO, Loquitur Dominus de his operibus, quæ ad salutem pertinent, de quibus paulò antè dixerat: *Qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et hoc modo locum istum intelligit Concilium Arausic. cap. 7. Atque huc pertinent illa etiam loca, quæ à quibusdam obijciuntur ex 1. ad Corinth. 4. *Quid habes, quod non accepisti?* Ex 2. ad Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Ex Ephes. 2. *Ipsi enim sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis.* Ex Philip. 2. *Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere.* Hæc enim omnia ad opera pietatis & salutis pertinent, quæ sine Deo, neque inchoari, neque perfici posse, infra demonstraturi sumus.

DECIMUM argumentum sumunt ex illis verbis epistolæ ad Rom. capite decimoquarto. *Omne quod*

non est ex fide, peccatum est: quod argumentum non solum à Kemnitio proponitur, sed etiam Caluino libro tertio Institution. capite decimoquinto & à Melanchthone in Apologia Confessionis, titu. de Iustificatione.

Sed responsio in promptu est. Nam eo loco beatus Paulus, nomine fidei, non intelligit fidem, qua credimus in Christum, vnde dicuntur fideles, qui ea fide præditi sunt, & infideles, qui eadem fide carent: sed fidem, qua credimus aliquid esse licitum, quæ etiam conscientia dici potest. Et sententia illius loci est, peccatum esse quicquid fit cõscientia reclamante & protestante, illud fieri non debere.

Hanc autem esse germanam eius loci expositionem, dubitari non potest, TVM, quoniam ita exposuerunt ferè omnes interpretes Græci, & Latini, vt commentar. adscriptus Ambrosio, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & alij, & præterea Innocentius Papa in Concilio Lateranensi, vnde extat caput finale de præscriptione. TVM, quia textus ipse planè cogere videtur. Dissert enim Apostolus de cibis mundis & immundis, secundum legem, & ait: *Qui discernit si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide;* id est, qui discernit inter cibos mundos & immundos, existimans aliquos verè esse immundos, si omnes æquè manducauerit, damnatus est, quia facit contra id, quod credit esse faciendum. Omne enim quod non est ex fide, id est, secundum id, quod credit faciendum, peccatum est. Atque hinc natum est axioma illud Theologorum, conscientiam (quamuis erroneam) semper ligare. Nunquam enim licet contra conscientiam facere. Non ignoro, sanctum Augustinum paulò aliter hunc locum exposuisse, sed de eius sententiã paulò post dicemus.

VNDECIMUM argumentum sumunt ex illo 1. ad Corinthios 10. & Coloss. 3. *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* RESPONDEO, sonant hæc verba piam admonitionem, non præceptum propriè dictum; nisi intelligamus, hoc tantum imperari, vt omnia fiant in gloriam Dei explicitè vel implicitè. Nam saltem implicitè omnia refert in gloriam Dei, qui operatur propter bonum aliquem finem. Semper enim ex bonis operibus, etiam si is, qui ea facit, forè de Deo non cogitet, sequitur, vt qui ea vident, glorificent, aut certè glorificare possint patrem nostrum, qui in cælis est.

DVODECIMVM argumentum ex illo ad Ephes. 4. *Testificor in Domino, vt iam non ambuletis, sicut & gentes ambulauit in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitie, in operationem omnis immunditie, in auaritiã.* RESPONDEO, Non dicit Apostolus, omnia opera infidelium, esse peccata, sed plurima esse mala & immunda, omnia autem saltem esse vana, id est, inutilia ad veram fœlicitatem, cum ipsi & lumine fidei & spe regni cœlestis careant.

TERTIUMDECIMUM argumentum, ex illo 2. ad Timot. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem,* At voluntas diaboli est, vt homines semper peccent. RESPONDEO, Dicuntur peccatores teneri laqueis diaboli captiui ad ipsius voluntatem, non quod cogantur facere, aut pati quicquid diabolus vult, sed quia non possunt pro suo arbitrio, & suis solis viribus, ab illa captiuitate liberari.

QUARTUMDECIMUM argumentum, ex illo ad Timoth. 1. *Omnia munda mundis, inquinatis autem*

& infidelibus, nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum & mens & conscientia. RESPONDEO, Explicant hunc locum sanctus Hieronymus in commentario, & sanctus Augustinus, lib. 31. contra Faustum, cap. 4. qui docent, Apostolum non loqui de operibus infidelium, sed de cibis mundis & immundis, secundum legem, ut hæc sit sententia huius loci: *Omnia munda mundis*, id est, omnes cibi natura sua mundi sunt, & hoc tempore post abrogatam legem veterem iustè & sanctè à iustis hominibus manducantur, quippe qui sciunt nihil esse immundum, quod cum gratiarum actione percipitur: *Inquinatis autem & infidelibus, nihil est mundum*, id est, hominibus iniustis, & qui nolunt credere, legem esse abrogatam, quales sunt Iudæi, omnes cibi sunt immundi, non solum illi, quos lex iudicabat immundos, sed etiam cæteri, quos isti ita infideliter sumunt, ut existiment, eos solos esse mundos. Inquinata enim est eorum & mēs & conscientia, id est, idcirco omnes cibi sunt istis immundi, quoniam inquinatam mentem, & erroneam conscientiam gerunt.

Quod si quis omnino contendat, illud: *Infidelibus, nihil est mundum*, significare, omnia opera infidelium esse peccata: interrogandus erit, quid significet illud: *Omnia munda mundis*. Nam non potest hæc sententia significare, omnia opera iustorum esse iusta, cum iusti sint, qui iubentur dicere. *Dimitte nobis debita nostra: Et septies in die cadit iustus*. Restrungenda igitur erit sententia ad illa opera, quæ fiunt ex iustitia, id est, ex charitate, & pietate: quo modo facillè concedemus, omnia opera impiorum & infidelium, esse peccata, dum illud (*omnia*) restringatur ad illa opera, quæ ex impietate & infidelitate procedunt.

QUINTVM DECIMVM argumentum, ex illo ad Hebr. II. *Sine fide impossibile est placere Deo*. RESPONDEO, Impossibile est sine fide placere Deo, ut quis amicus Dei constituatur. At sicut natura humana, ut res aliæ creatæ, quia bona est, bonitate naturæ, nõ potest non placere Deo, qui summè bonus est, & cui placent omnia bona: Sic etiam opera facta ex bono naturæ, sine admixtione malæ alicuius circumstantiæ, bona sunt, & Deo placent, tametsi non sint eius pretij, ut vel gratiam, vel vitam mereantur eternam. Quoniam verò Pelagiani bonis operibus, solis naturæ viribus effectis, tribuebant, ut gratiam Dei mereri possent, ideo rectè S. August. lib. 4. in Iulianum, cap. 3. utitur aduersus eos hoc Apostoli testimonio: *sine fide impossibile est placere Deo*.

POSTREMVM argumentum sumitur ex illo I. Ioa. 2. *Quidquid est in mundo (id est, in amatore mundi) concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ*. RESPONDEO, Si per mundum intelligamus cum Augustino hominem mundi amatorem, sensus erit, in amatore mundi, ut talis est, nihil esse, nisi hæc tria, quoniam omnia peccata reuocantur ad hos tres fontes, luxuriam, auaritiam, superbiam. Alioqui enim non negat Ioannes, quin sint in homine, quantumuis peccatore, multa bona naturalia, corpus, animam, intelligentiam, voluntatem, &c. sed (ut dixi) loquitur de amatore mundi, non ut est homo factus à Deo, sed ut est peccator factus à se. Si tamen cum alijs expositoribus intelligamus per mundum hanc rerum vniuersitatem, sensus erit, nihil esse in mundo, nisi obiecta luxuriæ, auaritiæ & superbiæ, & idcirco non esse diligendam creaturam, sed creatorem, in quo est obiectum veræ perfectæque felicitatis.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

SEQUVNTVR nunc argumenta ex Patribus, ac præsertim ex Augustino.

PRIMVM argumentum ex lib. I. Retract. cap. 15. *Voluntas sine charitate tota est vitiosa cupiditas*. RESPONDEO, loquitur de voluntate, ut voluntas significat potentiam, non actum. Nam de eadem paulò antè dixerat, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate, nisi fortè, si pia est, ut oret auxilium? Porro potentia voluntatis sine charitate, tota est vitiosa cupiditas, id est, plena est amore proprio. Sed non tollitur propterea inclinatio naturalis ad bonum, quæ non est habitus bonus, vel malus, quales sunt charitas & cupiditas, sed est ipsa potentia voluntatis, inclinata ab bonum natura sua, ex qua inclinatione fieri potest aliquod opus, quod non sit peccatum, quando non datur occasio cupiditati, ut vim suam exerat, ut cum aliquis, quamuis alioqui vitij omnibus coopertus, occurrit pauperi & ægroto, & ex humana misericordia illi compatitur.

Non esse autem peccata omnia opera illorum, qui charitate carent, ac proinde cupiditate non carent, docet idem Augustinus in libro de patientia, capite 26. ubi de schismaticis loquens dicit, eos non peccare, si quid patiantur pro Christo, & tamen id eis non prodesse ad vitam æternam, cum charitatem non habeant.

SECVDVM argumentum, ex epistola 106. sic loquitur de Pelagio: *Aliquando ita paribus momentis pretestatem voluntatis aequalance propendit, ut aliquantum etiam ad non peccandum valere desinat. Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur, sine qua nos dicimus, ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere*. RESPONDEO, Non significat, meo iudicio, sanctus Augustinus, non posse hominem suis viribus facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed non posse viuere sine omni peccato, ita ut illud, *ad non peccandum*, non sit ad peccatum aliquod vitandum, sed ad viuendum sine peccato. Nam hoc nobis persuadet imprimis illa ratio eiusdem Augustini: (*Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur*) quæ nihil concludit, si, *ad non peccandum*, significet, ad peccatum aliquod vitandum: concludit autem efficacissimè, si, *ad non peccandum*, significet ad nunquam peccandum.

DEINDE, verba sequentia idem testantur. Nam explicans S. August. quid sit, quod Pelagius dicebat, liberum arbitrium aliquantum ad non peccandum valere, dicit, sensisse Pelagium, posse hominem seruare solis naturæ viribus omnia mandata, sed ægrè, ac difficulter; per gratiam verò facillè, ac suauiter, ac per hoc posse suis viribus nunquam peccare, sed aliquantum, id est, ægrè ac difficulter.

Adde etiam TERTIO, non fuisse ab vlllo veterum inter errores Pelagij enumeratum, posse hominem suis viribus facere aliquod opus bonum moraliter, vel (quod est idem) facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed posse omnia mandata seruare & viuere, absque omni peccato, ut patet ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, & August. lib. de hæresibus, cap. 88.

Posset etiam responderi ad idem argumentum, per illud, *ad non peccandum*, significari ad resistendum tentationi, & tunc libentissimè confitemur, ad non peccandum, sine adiutorio gratiæ liberum arbitrium nihil valere.

TERTIVM argumentum sumitur ex Enchiridio, capite trigesimo, vbi sic legimus: *Quid boni operari potest perditum, nisi in quantum à perditione liberatur?* **R**ESPONDEO, Loquitur S. Augustinus de opere bono, quod ad salutem perducatur. Dixerat enim: *Verum hac pars generis humani, cui liberationem Deus, regnumque paravit æternum, nunquid meritis operum suorum reparari potest? absit. Quid enim bonum operari potest perditum? & cetera.*

QVARTVM argumentum ex libro secundo, de peccatorum meritis & remissione, capite decimo-octavo: *Si voluntas aut bona est aut mala: & utiq; malam non habeamus ex Deo, restat ut bonam voluntatem habeamus ex Deo.* **R**ESPONDEO, Per voluntatem non accipitur actum voluntatis, vt aduersarij putant, sed potentiam, quæ si prædita est charitate, est bona; si cupiditate, est mala. Dixerat enim paulò antè, illam esse bonam, quæ diligit Deum, illam malam, quæ non diligit. Diligere enim & non diligere, ad potentiam pertinet. Potest autem voluntas mala operari aliquid boni moralis, sicut potest voluntas bona operari aliquid mali venialis. Sed sicut voluntas bona hominis iusti non operatur peccatum veniale ex charitate, sed ex corruptione naturæ, ita voluntas mala hominis impij & infidelis, non operatur bonum morale, ex cupiditate, sed ex bono naturæ, quod non omnino perijssidem Augustin. scripsit in libro de spiritu & littera, capite 34. & alijs in locis.

QVINTVM argumentum ex libr. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. vltimo, vbi S. August. scribit, bonum vsum liberi arbitrij esse ex gratia; **R**ESPONDEO, Non dicitur benè vt libero arbitrio, qui inter innumerabilia peccata admiscet vnum aut alterum opus bonum morale, sed qui vt plurimum viuunt secundum rationem, & omnia mandata moralia diligenter seruat, quemadmodum non benè vtitur calamo, qui vnâ, aut duas litteras pulchrè depingit, & integras dictiones corruptissimè scribit: Sed qui appositè ad legendum verba omnia format ac digerit, quamuis vnum, aut alterum characterem interdum minus rectè pingat.

Hunc bonum vsum liberi arbitrij Pelagiani meritum gratiæ esse volebant, nos verò cum S. Augustino dicimus, eum haberi non posse, nisi per gratiam. Iam enim suprâ docuimus, non posse hominem suis viribus, omnia mandata seruare, præsertim si tentatione pulsatur.

SEXTVM argumentum, ex libr. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, ca. 8. liberum arbitrium captiuatum, non nisi ad peccatum valet, ad iustitiam verò, nisi diuinitus liberatum, adiutumque non valet. **R**ESPONDEO, Rectè dicitur liberum arbitrium non nisi ad peccatum valere, tum quia magnas vires ad peccandum habet, tum quia vt plurimum re ipsa peccat, nisi diuinitus adiuuetur. Nam pauca quædam bona moralia, quæ potest facere, pro nihilo reputantur, cum & nihil profint ad salutem æternam, & obruantur multitudine peccatorum. Similes sententiæ frequentissimè occurrunt in Scripturis diuinis, vbi dicitur, ab omnibus fieri, quod à plurimis fit, vt Gen. 6. *Omnis caro corruperat visum suam.* Matt. 2. *Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo.* Ioan. 12. *Mundus totus post illum abiit.* Act. 21. *Tota confunditur Hierusalem.*

SEPTIMVM argumentum ex libro de gratia & libero arbitrio, cap. 18. *Quod non fit ex charitate, non benè fit.*

RESPONDEO, Non fit benè, id est, vtiliter ad salutem.

OCTAVVM argumentum ex libr. 1. de nuptijs & concupisc. capite 3. & libro 4. in Iulianum, capite 3. & Tractat. in Psalm. 31. vbi sanctus Augustinus docet, omnia opera infidelium esse peccata, & eò trahit illud: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* **R**ESPONDEO, **D**VÆ adhiberi possunt ad hoc argumentum solutiones. **P**RIORE est conformis ijs, quæ dicta sunt ad argumenta superiora, videlicet, vocari peccata omnia opera infidelium, quia ferè omnia fiunt ob malum finem, vt in cultum falsorum Deorum, vel ad inanem gloriam; & hoc modo loquitur, ipse sanctus **A**VGVSTINVS libro 4. in Iulianum, cap. 3. *Quid quid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri vera sapientia iubet, & si officio videatur bonum, ipso non recto sine peccatum est.* Et infra: *An istis, qui exhibuerunt terrena patriæ Babylonicam dilectionem, & virtute civili, non vera, sed verisimili demonibus, vel humane gloria seruierunt; Fabijs videlicet, & Regulis, & Fabricijs, & Scipionibus, & Camillis prouisuri estis aliquem locum inter damnationem, regnumque caelorum?* Damnat igitur rectissimè Augustinus illa opera infidelium, quæ ad malum ab eis referebantur; & quoniam talia erant ferè omnia, quæ ab illis fiebāt (vt ipse idem dicit in libro de spiritu & littera, capite vigesimo septimo) ideo simpliciter omnia opera infidelium peccata fuisse dicit, tribuens omnibus, quod maximè parti conueniebat; & meritò reprehendit Iulianum, qui posse infideles viribus naturæ præcepta omnia moralia seruare, & sine peccato viuere, temerè assererat.

POSTERIOR solutio erit, si dicamus, per peccatum, intelligi ab Augustino non solum id, quod est propriè peccatum, & cui debetur pœna, sed illud etiam, quod caret omni illa perfectione, quam habere potuisset, quodque sterile & inutile est ad veram beatitudinem consequendam. Ita enim se ipse explicat loco citato, libro 4. in Iulianum, capite 3. *scito, inquit, nos illum bonum hominem dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum, regnumque perducì.* Hæc ille, qui cum ita definiuerit bonum, significauit etiam contra malum se appellare, & peccatum illud omne, quod ad regnum caelorum, non perducit, etiam si alioqui non sit tale malum, quod pœnam mereatur.

NONVM argumentum sumitur ex illis Augustini testimonijs, quæ docent, virtutes morales esse etiam dona Dei, siue in fidelibus, siue infidelibus inueniantur. Id enim docet Augustinus de virtute continentia in epist. 89. quæst. 2. & in epist. 105. & 130. in quo loco postremo continentiam infidelis hominis, dixit esse donum Dei. Idem docet de patientia, in libro de patientia, à cap. 15. vsque ad finem. Denique libro 4. in Iulianum, cap. 3. idem affirmat de omnibus virtutibus infidelium.

RESPONDEO, virtutes morales dicuntur meritò dona Dei, quia non acquiruntur, nisi per actus frequentes: non possunt autem frequentari eiusmodi actus, nisi resistendo passionibus, easque frænando & coërcendo, quod suprâ diximus, sine adiutorio & protectione Dei fieri non posse. Sed non sequitur, si virtutes sint dona Dei, non posse hominem suis viribus aliquod bonum opus facere, quando nulla tentatione pulsatur, quod sit bonum moraliter, hoc est, non sit peccatum propriè dictum.

Atque ex his, quæ dicta sunt, explicari possunt testimonia omnium aliorum Patrum, si qua inueniantur in speciem contraria doctrinæ iam tradita. **V**EL enim intelligi debent de bonis operibus, quæ ad salutem pertinent, vt illud Concilij **A**RAVSIANI,

canon. 20. *Multa bona fiunt in homine, quæ non facit homo, nulla autem bona facit homo, quæ non præstet Deus, ut faciat homo.* Et illud AMBROSII libro 2. in Lucam: *Vides quod ubique studijs humanis virtus diuina cooperatur, ut nemo possit edificare sine Domino, nemo incipere sine Domino.* Et illud CYPRIANI lib. 2. epist. 2. *Dei est omne quod possumus.* Et illud, quod definitum fuit contra Pelagianos, teste Augustino in epist. 106. gratiam ad singulos actus dari.

VEL debent exponi de opere, quod re ipsa ad malum finem refertur, aut certè quod est peccatum largo modo, quia non habet omnem perfectionem quam habere posset. Sic intelligimus illud PROSPERI lib. 1. de vocatione, cap. 7. *Sine cultu veri Dei, etiã quod virtus esse videtur, peccatum est.* Et illud GREGORII lib. 2. Moralium, cap. 13. *Si non prius in corde nostro fides igitur, reliqua quoque esse bona non possunt, licet esse videantur.* Et illud HIERONYMI in cap. 3. ad Galat. *sine Christo omnis virtus in vitio est.*

VEL denique accipi debent de operibus, non ratione difficultatis, quæ sit in ipso actu, sed ratione tentationum, quæ vel adsunt, vel adessent, nisi Dei protectio, & singularis prouidentia vigilaret. Hoc enim modo dictum esse intelligimus à ZOZIMO, vt refert Celestinus in epist. ad Gallos, in omni actu & motu adiutorem & protectorem inuocandum esse Deum. Et à Concilio ARAUSICANO can. 9. *Diuini muneris est, cum pedes nostros ab iniustitia detinemus.* Et canone 22. nihil nos habere à nobis, nisi mendacium & peccatum. Quamuis hoc possit etiam intelligi de auxilio generali, quod à Pelagio pariter negabatur, vt sensus sit, à nobis habemus mendacium & peccatum; veritatem & bona opera non habemus, nisi concurrente Deo, per auxilium generale, vel speciale, prout operum ipsorum qualitas & varietas postulat. Superfunt argumenta ex ratione.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex ratione.

PRIMUM argumentum ex ratione ducitur ab orationibus piorum. Pij siquidem omnes in omnibus operibus, etiam moralibus, Deum implorant adiutorem, & opere perfecto illi gratias agunt. SED si hoc argumentum aliquid efficeret, efficeret quoque, non posse opera mechanica fieri sine speciali auxilio Dei; nam & in illis perficiendis, pij opifices Deum inuocant, & opere absoluto, illi gratias agunt. Ista igitur non probant, non posse fieri solis viribus naturæ aliquid opus bonum mechanicum, vel morale, quasi vires naturæ, etiam corruptæ, non sint pares illis operibus, nisi excitentur, aut iuuentur auxilio supernaturali; sed probant, rectè inuocari Deum, vt protectione sua impediatur hostem communem generis humani, qui nos infestare non cessat; & rursus, vt in decursu operis prouidentia sua nostram vitam & vires conseruet; impedimenta, quæ extrinsecus accidere possent, auertat; denique semper & ubique nos dirigat, ne humana ignorantia & errore labamur, in tanta actionum varietate. Cogitationes enim hominum timidæ, & incertæ prouidentia nostræ.

SECUNDUM argumentum est PHILIPPI MELANTHONIS, is enim in Apologia, tit. de iustificatione, admittit opera quædam infidelium, ornari à Deo temporalibus præmijs; tamen dicit, non esse laudanda cum contumelia CHRISTI, quod illi faciunt, scilicet, qui dicunt, ea non esse peccata coram

Deo. AT nos non ea laudamus cum contumelia CHRISTI, cum dicamus, nihil prodesse ad vitam & salutem, quæ est in Christo Iesu: ipse verò ea damnat, cum contumelia creatoris. An non fit iniuria Deo, si dicatur, ornare præmijs peccata; & non dicitur cum contumelia conditoris, peccata esse, quæ ex bono naturæ ab illo conditæ sunt.

TERTIUM argumentum est CALVINI in Antidoto, canone 7. session. 6. Concilij, vbi sic loquitur: *Peccator & infidelis mortuus est, & resuscitatur per Euangelium; ergo quamdiu sic manet, non potest aliquid vitale agere.* AT peccator & infidelis mortuus est morte gratiæ, non morte naturæ. Liberum enim arbitrium, quod ad vitam naturæ pertinet, non extinctum sed extenuatum esse docet Concilium Arausicanum, can. 8. Itaque non potest homo peccator & infidelis agere aliquid vitale, quod ad vitam gratiæ pertineat; potest tamen agere aliquid vitale ex ijs, quæ pertinent ad vitam naturæ, qualia sunt opera moralia, quæ ex naturalibus principijs, ratione videlicet & voluntate dependent.

QUARTUM argumentum. Homo per peccatum factus est peruersus & distortus, ac similis tibiæ curuæ. Sed curua tibia non potest ambulando non claudicare; igitur non potest homo peccator operando non peccare. RESPONDEO, homo per peccatum sine dubio peruersus ac distortus efficitur, sed non necessariò ex illa curuitate, quæ nihil est aliud, quàm cupiditas, operatur. Potest enim quiescente cupiditate operari ex propensione naturali, quæ recta est. Quare similitudo de curua tibia nihil probat, nisi semper hominem peccare, quando ex cupiditate aliquid facit.

QUINTUM argumentum, si ad bonum opus morale non requireretur, nisi auxilium Dei generale, sequeretur, Deum non magis concurrere ad opera bona, quàm ad mala. Hoc autem absurdum, docet sanctus Augustinus in libro de gratia Christi, capite vigesimoquinto. RESPONDEO, Deum magis concurrere ad bonum opus, quàm ad malum, potest DVOBVS modis intelligi, VNO modo quod maius auxilium conferat. ALIO modo, quod eodem auxilio magis attingat effectum: PRIORE modo non est absurdum, Deum non magis concurrere ad bonum opus morale, quàm ad malum, cum aliquando non sit vnum magis difficile quàm alterum, immò etiam possit fieri, vt opus malum sit longè difficilius, & plura requirat, quàm bonum, & ideo magis egeat auxilio Dei generali, quod nunquam negatur, nisi Deus miraculum facere velit. POSTERIORE modo semper Deus magis concurrat ad bonum quàm malum; nam in bono facit Deus & quod est & quod bonum est, in malo facit quod est, sed non quod malum est. Et rursus, Deus concurrat ad bonum moraliter, quia precipit illud, vel consulit, ad malum non concurrat vlla ratione moraliter.

AT (iniques) Pelagius non negaret, Deum magis concurrere ad opus bonum, quàm ad malum, hoc modo posteriore. Diceret enim, Deum per virtutem operatiuam, quam nobis dedit, facere in opere bono, quod est, & quod bonum est; in malo non facere, quod malum est, sed solum quod est, quia opus malum, vt malum, non procedit à virtute, vt agente, quam habemus à Deo, sed à defectu eiusdem virtutis, qui defectus non est à Deo. RESPONDEO, sanctum Augustinum loco notato, non loqui de bono tantum morali, sed de eo, quod est meritorium gratiæ vel gloriæ; de hoc enim bono verè est absurdum, Deum non maiori auxi-

lio concurrere ad opus bonum, quàm ad peccata. Et hoc absurdum ad errorem Pelagij apertissimè sequebatur.

S E X T I M V M argumentum, Dæmones habent intelligentiam & volūtatem, non minus integram, quod attinet ad naturalia, quàm homines; & præterea carent concupiscentia carnali; & tamen nullum opus bonum morale facere possunt; vt omnes fatentur: igitur nec homines possunt nisi diuinitus adiuuentur. **R E S P O N D E O**, dæmones sunt obfirmati in actuali odio Dei, & rerum ipsius, ac præsertim humani generis, id enim pertinet ad statum damnationis, sicut confirmatio in actuali amore Dei & proximi pertinet ad statum fœlicitatis, & idè non est mirum, si quicquid faciūt, malum est, quoniam ad malum illum finem omnia referunt. Homines autem in hac vita, etiamsi infideles, & perditissimi, nō semper actu Deum & proximum oderunt, neque ex hoc odio semper operantur.

S E P T I M V M argumentum. Si posset homo bonum morale facere viribus solius naturæ, certè remansissent in natura humana, post Adæ peccatum, semina aliqua virtutum, vt Cassianus docuit: Atqui hoc reprehendit S. Prosper in libro contra Collatorem, c. 28. **R E S P O N D E O**, semina virtutum, si propriè accipiantur, nihil sunt aliud, nisi lumen intellectus practici, & inclinatio voluntatis ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, vt S. Thomas docet in prima secundæ, quæstione sexagesimatertia. Et hoc modo semina virtutum remanserunt post peccatū, nec possunt aboleri, nisi homo desinat esse homo. Et hæc semina admittunt Basilius, hom. 9. Exameron, & in regulis fusè explicatis, ca. 2. Athanasius in vita S. Antonij, ipsius B. Antonij exhortationem ad virtutem referens, Hieronymus in cap. 1. ad Galat. Damascenus, li. 3. c. 14. & alij. Refert etiã Ruardus Tapper, in explicatione art. 10. hanc sententiã ex Augustino: *In naturali iudicatorio adsunt quedam regula, & semina virtutum, quæ dicunt synderesim.*

Cassianus tamen pro semine virtutum, accepit semina veræ pietatis, id est, bonas cogitationes & pia desideria, quibus homo præparatur ad gratiam. Sic enim ait, cap. 9. Collationis de protectione Dei: *Iam hic, inquit, quasi per inscrutabilem diuersitatem introducit definitio, qua doceatur multos ad gratiam venire sine gratia, & hunc affectum petendi, querendi, atque pulsandi habere quosdam de vigilantia libera voluntatis.* Et infra: *Dubitari ergo non potest, inesse naturaliter omni anime virtutum semina, &c.* Hanc sententiam meritò refellit Prosper his verbis: *Qui ergo dicit, sine ullo opere gratia, naturaliter omni anima semina inesse virtutum, quid laborat ostendere, nisi de istis seminibus quedam germina præcedentium Dei gratiam pullulare meritorum?*

C A P V T XIII.

Proponitur controuersia de libero arbitrio in moralibus, & Tilmanni ineptia, ac mendacia referuntur.

S E Q V I T V R vltima quæstio de bono morali, quæ est omnium potissima inter quæstiones de libero arbitrio. Igitur controuersia est inter Catholicos omnes ab vna parte, & hæreticos huius temporis omnes ab altera (neque enim in hac re vel apud nostros, vel apud aduersarios vlla est opinionum varietas) sit ne homo in statu naturæ lapstæ liberi arbitrij, in bono morali eligendo, & malo euitando, siue

quod idem est, in præceptis morum obseruandis aut præuaricandis.

A Et quidem **C A T H O L I C I** (vt diximus) omnes tum veteres, tum recentiores, tanquam dogma fidei Catholicæ prædicant partem affirmantem. **HÆRETICI** contrà tum ex veteribus plurimum, tum recentiores omnes, obstinatè defendunt partem negantem. Loca tum Catholicorum, tum hæreticorum annotauimus initio primi libri. Nunc antequàm ad argumenta seria veniamus, placet breuiter adscribere aliquot mendacia, vel ineptias Tilmanni Heshulij, vt lector ex hoc vno, qui non paruum nominis episcopus apud aduersarios est, iudicium faciat de cæteris.

T I L M A N N V S igitur in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de seruo arbitrio, inter alios, decem & nouem errores de libero, vel (vt ipse loquitur) seruo arbitrio, Romanæ Ecclesiæ attribuit, qui sunt omnes vel manifesta mendacia, vel sententiæ veterum, quas ne ipsi quidem Lutherani negare solent. Tam acri iudicio scilicet Papistarum errores Heshulius colligit.

P R I M V S error: *Liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistere.* Item: *Est facultas applicandi sese ad gratiam.* Et citatur Petrus Lombardus lib. 2. dist. 24. at **P R I O R** definitio desumpta est ex Augustino in Ench. c. 95. proinde fateri debet Tilmannus, S. August. fuisse Papistam. **P O S T E R I O R** est merum somnium Heshulij.

S E C V N D V S error: *Liberum arbitrium, quoad res spirituales, nō est prorsus extinctum, sed tantum fractum & attenuatum.* At hoc ipsum accepit Concilium Tridentinum ex Concilio Arausicano, can. 8. Itaque Patres illius Concilij, quod ante annos mille celebratum est, contra Pelagianos, Papistæ omnes, teste Tilmanno, fuerunt.

T E R T I V S error: *Homo ex puris naturalibus potest diligere Deum super omnia.* At hoc scripserunt Scholastici quidem pauci, sed non debet Ecclesiæ Catholicæ tribui opinio paucorum, quam in eadem Ecclesia plures & grauiores refellunt.

Q V A R T V S: *Potest homo suis viribus implere præcepta Theologicarum virtutum, secundum substantiam operis, vt credere, sperare, diligere.*

D Et citatur Ruardus. At Ruardus in explicatione articuli de libero arbitrio, refert hoc ex aliorum sententia, sed non probat. Nec debent Ecclesiæ tribui singulorum somnia. Certè Concilium Tridètinum, cuius vox Ecclesiæ Catholicæ vox est, disertis verbis tradit in sexta sessione, canone tertio, neminem posse sine Dei auxilio credere, sperare, aut diligere sicut oportet.

Q V I N T V S: *Gentes potuerunt ex Philosophia eam notitiam comparare, qua satis est ad salutem consequendam.*

Et citatur Andradius libro tertio. Atqui Andradius non scribit ex sola Philosophia gentes id potuisse, & non semel in eodem loco repetit, necessarium fuisse gentibus ad salutem lumen diuinæ gratiæ. Viderit igitur Heshulius, quàm bona fide auctores citet, & vtrum hoc non sit Lectoribus imponere, vel mentiri.

S E X T V S: *Par libertas à necessitate est in Deo, in Angelis & hominibus.* Item: *Libertas à necessitate inseparabilis est à natura intellectiua.* At hic si error est, Gregorij Nysseni, Anselmi, Bernardi, & omniū sanctorum Patrum est, quos libro superiore citauimus. Quare non parum Tilmanno debemus, quod tam antiquos, & tam doctos ac sanctos Patres Papistas fecerit.

SEPTIMVS: *Sine auxilio gratie potest homo facere opera Deo grata.* Et citatur Andradius lib. 3. At non dicit hoc Andradius, sed tantum posse hominem facere aliqua opera, quæ non sint peccata, id est, bona moraliter, non quæ Deo sint grata, id est, gratiæ vel gloriæ meritoria.

OCTAVVS: *Synderesis est inclinatio ad bonum.* At qui hoc negat, nescit quid loquatur, nam quomodo, quæso, potest non inclinare ad bonum, lumen humanæ menti à bono conditore insitum?

NONVS: *Synderesis non extinguitur in demonibus.* At hoc docet S. AVGVSTINVS lib. 2. confession. cap. 4. *Lex, inquit, scripta est in cordibus, quam ne ipsa quidem delinquitur.* Tamen si enim non sunt omnino idem synderesis, & lex naturæ, cum synderesis sit ipsum lumen intellectus per modum habitus in nobis manens, lex naturæ sint prima quædam principia practica, quæ lumine illo cognoscuntur, tamen certum est, esse inseparabilia synderesim, legemque naturæ. Itaque S. Hieronymus, in primum caput Ezechielis scribit, synderesim in ipso etiam Cain post peccatum commissum deleri non potuisse. Sed omisis Patribus, nonne Isaias hoc dicit, cap. vlt. *Ignis eorum non extinguetur, & vermis non morietur.*

Quod item repetit aliquoties Dominus, Marci 9. Vermem autem, qui in damnatis non moritur, synderesim esse siue scintillam conscientiæ, docet Hieronymus, & alij in commentario Isaiæ. Itaque iam non Patres tantum, sed etiam Christum & Isaiam Tilmannus inter errantes Papistas numerare poterit.

DECIMVS: *Naturalia manserunt integra post peccatum.* At hoc perspicue docet Dionysius Areopagita, libro de diuinis nominibus, ca. 4. Neque repugnat ei, quod alij dicunt, naturam humanam, per peccatum esse corruptam. Corrupta siquidem est natura per amissionem donorum supernaturalium, non per destructionem alicuius potentia, aut membri naturalis. *Naturæ quippe humane* (inquit S. PROSPER libro contra Collatorem, cap. 26.) *etiam post prauaricationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus, & ratio, cateraque corporis & animi bona.* Nec aliud significare voluit, qui inter Catholicos scribunt, naturalia manere integra post peccatum.

VNDECIMVS: *Mens humana multa per se intelligit, quæ ad cognitionem diuinarum rerum pertinent.* At hoc docet Apostolus ad Rom. i. vbi dicit: *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, cognosci.*

DVODECIMVS: *Homo post lapsum habet rectum lumen rationis.* At solus eo caret, qui id negat. Certè enim si lumine rectæ rationis omnino priuati essemus, nihil à furiosis, vel à bestiis differeremus.

TERTIUS DECIMVS: *Homo accepta prima gratia gratis data, de condigno mereri potest gratiam gratum facientem, & vitam æternam.* Et citatur Gabriel lib. 2. distinctione 27. quæstione prima, ita dicens: *Anima gratia informata per actum à voluntate simul, & gratia elicitum, de condigno meretur æternæ beatitudinis præmium.*

At quis crederet Heshusium tam stultum, vel stupidum esse potuisse, vt ipse verba citaret quibus mendacia ipsius nullo labore confutarentur: Tantum enim abest, vt Gabriel dicat, hominem de condigno mereri gratiam gratum facientem, vt etiam dicat, non posse mereri gloriam, nisi prius habeat gratiam gratum facientem.

DECIMVS QUARTVS: *Finitium fidei à nobis est.* Et probatur ex Gabriele dicente: *Actum meritorium, quantum ad substantiam eius, esse à voluntate, tanquam à causa prima & principali, & à gratia tanquam à causa secunda, siue minus principali.* At somniabat credo, vel

A phrenesi laborabat Heshusius, dum hæc meditaretur. Vbi enim est mentio fidei in verbis Gabrielis? an non loquitur de actu meritorio: qui non solum fidem, sed etiam spem & charitatem prærequirit?

DECIMVS QVINTVS: *Arbitrium credendi in nostra est potestate.* Et citatur Ruardus, dicens: *In potestate hominis quippe est, in melius mutare voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo.* At hanc sententiam Ruardus desumpsit ad verbum ex Augustino, lib. 1. retract. cap. 22. Neque id ignorare potuit Heshusius, si Ruardum legit. Sed dolus, an virtus quis in hoste requirat?

DECIMVS SEXTVS: *Homo renatus totam Dei legem implere potest.* Et citatur Concilium Tridentinum, sessione 6. At hoc idem habetur in Concilio Araucano, canone 25. Imò & Sanctus Ioannes hoc dicit, cum ait: *Qui natus est ex Deo, non peccat, 1. Ioan. 2.* Idem enim esse non peccare, & legem Dei totam implere, docet idem Apostolus, 1. Ioan. 3. cum ait: *Et peccatum est à uoluntate, id est, legis prauaricatio.* Itaque iam ipsum etiam Ioannem erroris Pontificij damnare non ueretur Heshusius.

DECIMVS SEPTIMVS: *Libertas arbitrij est causa efficiens applicationis voluntatis ad gratiam.* Et citatur Andradius, lib. 4. Atqui Andradius in eodem loco adiungit, id non posse liberum arbitrium nisi confirmatum firmissimis diuinæ gratiæ præsidij.

Porro voluntatem efficienter concurrere ad eiusmodi actus, adeo certum atque euidens est, vt Kemnitius Heshusij collega, excusare nitatur Lutherum; quod alicubi scripserit, voluntatem merè passiue se habere.

DECIMVS OCTAVVS: *Homo plus præstare potest, quam lex Dei præcipiat.* At id verum esse testatur Dominus, qui Matth. 19. Ei, qui totam legem se impleuisse dicebat, ait: *Si vis perfectus esse, uade, vende omnia, &c.*

DECIMVS NONVS: *Perseuerantia ex gratia, & libero arbitrio pendet.* At hoc docet S. August. lib. de corrept. & grat. cap. 12.

Eni igitur quales sententijs Heshusius errores Pontificiorum, appellare non dubitauit. Sed magis adhuc impudentiam suam prodidit, cum eos refutare aggressus est.

D Nam prolatis aliquot Scripturæ sententijs, quæ nihil ad rem faciebant, ita conclusit: *Ubi demonstratum est, quod liberum arbitrium in rebus spiritualibus prorsus sit extinctum, sua sponte corruunt omnes reliqui errores Pontificiorum, quos plenis buccis de malè libero arbitrio impudenter decantant.*

E At neque demonstrauit, liberum arbitrium in rebus spiritualibus esse prorsus extinctum, de qua re in 6. libr. differemus; neque si id verè demonstrasset, reliquæ sententiæ, quas ipse perperam vocat errores, sua sponte corruerent. Quales enim essent istæ consecutiones? liberum arbitrium in rebus spiritualibus nihil potest, igitur non est facultas rationis, aut voluntatis; vel, igitur synderesis non est inclinatio ad bonum, aut non remanet in dæmonibus; vel, igitur gentes per philosophiam non habuerunt notitiam, quæ sufficit ad salutem. Sed his nugis omissis, ad seria veniamus.

CAPVT XIV.

Probatur libertas arbitrij in moralibus, argumento ducente ad impossibile.

ASSERENDA nunc est veritas orthodoxa, quæ docet, hominē in statu naturæ corruptæ libe-

ro arbitrio præditum esse, quoad moralia. Quoniam autem IOANNES CALVINUS libro 2. Institutionum, ca. 5. argumenta Catholicorum certo ordine disposuit, eaque ut potuit, soluit, aut soluisse videri voluit, nos ab illis initium ducemus, & eodem ordine non solum Catholica argumenta, sed etiam ipsius responsiones proponemus, ut ex illarum refutatione Lector intelligat, argumenta Catholicorum solidissima esse, neque hæreticis machinationibus labefactari posse. Calvinus igitur in D V O S ordines argumenta nostra distribuit, in P R I O R E constituit rationes ducentes ad impossibile, in P O S T E R I O R E rationes ostensivas ex verbo Dei.

P R I M V M Catholicorum argumentum eiusmodi est: *Aut peccatum est necessarium, aut voluntarium; si est necessarium, igitur non est peccatum, ac per hoc peccatum non erit peccatum, quod fieri non potest; si est voluntarium, igitur vitari potest: & proinde homo est liberi arbitrij in moralibus. Quippe qui potest peccare & non peccare.* Quod argumentum sumptum est ex Augustino, in libro de vera religione, cap. 14.

Ad hoc argumentum, respondet Calvinus, peccatum esse necessarium & voluntarium simul, & negat utramque partem consecutionis, videlicet, ergo non est peccatum, si est necessarium, & ergo vitari potest, si est voluntarium.

Et quidem de P O S T E R I O R E parte non erit magna quæstio, si tollatur ambiguitas, Nam ipse per voluntarium intelligit spontaneum, seu liberum à sola coactione, quale est etiam in pecoribus, & hoc modo voluntarium non pugnat cum necessario & inevitabili. Nos autem accipimus voluntarium pro libero à necessitate, alioqui ineptè diceremus, aut est necessarium, aut est voluntarium, si voluntarium non opponeretur necessario. Eodem etiam modo accepit voluntarium S. August. loco citato, id est, lib. de vera religione, c. 14. ut patet ex illis verbis: *Quod nullo modo fieri possit, si non voluntate, sed necessitate servient.* Et infra, cum dixisset, Adamum volūtariè peccasse, reddit rationem. *Quoniam, inquit, si necessitate fecisset, nullo peccati crimine teneretur.*

Itaque consequutio illa, si peccatum est voluntarium, ergo vitari potest, non fuisse à CALVINO negata, si voluntarium accepisset, ut accipere debebat, id est, ut ipsa nostri argumenti verba postulabant.

Priorem verò partem consequutionis cur negaverit, Q V A T V O R causas reddit.

P R I M A M, quoniam idem argumentum aliquando Pelagiani contra Augustinum protulerant.

S E C V N D A M, quoniam peccata hominum, licet sint necessaria, tamen idè sunt verè peccata, quia non nascuntur ex creatione, sed ex corruptione naturæ, quam corruptionem peccatum primi hominis peperit.

T E R T I A M, quia diabolus necessariò semper malè agit, & tamen verè peccat, & Angeli sancti necessariò semper benè operantur, & tamen verè bona sunt ipsorum opera.

Q V A R T A M, quia S. BERNARDVS serm. 81. in Cantica scribit, hominem post peccatum non posse vitare alia peccata, & tamen verè propriè peccare.

Addit Calvinus in lib. 4. aduersus Pighium.

Q V I N T A M causam ex Aristotele, lib. 3. Ethicorum, ca. 5. ubi docet Philosophus, hominem spontè fieri malum, cum posset non fieri, sed ubi talis effectus est, iam necessariò esse malum: sicut qui ægrotus, spontè & liberè in morbum incidit, quia noluit vitare res noxias, cum eas facillè posset vitare, tamè po-

steaquàm ægrotus factus est, necessariò malè valet: *Ita quoque (inquit CALVINUS) primus homo spontè ac liberè peccando naturam corrumpit, sed iam corrupta natura necessariò malè operatur.*

Addamus S E X T A M causam ex Bucero & Kemnitio, qui probant, legis præuaricationem semper esse peccatum, siue sit voluntaria, siue necessaria, quoniam in priore Ioannis epistola, cap. 3. peccatum definitur *iniquitas*, id est, legis præuaricatio. Iam igitur si causas istas nihil ponderis habere demonstrauerimus, argumentum illud Catholicorum robur suum ac vires integrè retinebit.

Ad P R I M A M causam R E S P O N D E O, non eandem esse quæstionem, neque idem argumentum, quod nos objicimus Calvino, & quod olim Pelagiani obiecerunt Augustino. Nam quæstio Pelagianorum non erat, an singula peccata vitari possent, sed an posset homo viuere sine omni peccato, etiam veniali, ut intelligi potest vel ex ipso titulo libri, de Perfectione iustitiæ, quem Calvinus citat. Respondit verò ad eam quæstionem Augustinus, ante peccatum Adæ fuisse in homine libertatem viuendi sine omni peccato, nunc autem esse necessitatem habendi aliquod peccatum. Idè autem hæc necessitas habendi peccatum, non facit, quo minus peccatum sit verè peccatum, quoniam possunt vitari singula, quamuis non omnia. De qua re plura paulò infra dicenda erunt.

Ad S E C V N D A M de corruptione naturæ, R E S P O N D E O, ex doctrina eiusdem Calvini. Ipse enim loco notato scribit, si peccata nostra orientur ex corruptione nobis à Deo concreata; iustam excusationem peccatorum nos habituros apud Deum, tanquam nostrorum criminum auctorem. At ipse idem libro tertio Institut. ca. 23. scribit, peccatum primi hominis, ex quo naturæ corruptio orta est, fuisse Dei decreto, & inevitabili volūtate commissum. Habemus igitur excusationem apud Deum, si ex corruptione, in quam eius decreto incidimus, & non ex nostra libera volūtate peccamus. Præterea naturæ corruptio ex doctrina Calvini, est ipsum originale peccatum, peccatum autem originale dimissum est in baptismo, vel ut non sit iuxta veritatem, vel certè ut non imputetur iuxta Calvini sententiam: igitur neque peccata illa imputari poterunt, quæ ex ea corruptione nascuntur; nisi accedat noua causa imputandi, id est, quod ita libera volūtate iam fiant, ut etiam vitari poterint.

Ad T E R T I A M, de peccatis dæmonum, & bonis operibus Angelorum, R E S P O N D E O, tam Angelos sanctos, quam malos dæmones, respectu finis ultimi, non habere liberum arbitrium à necessitate, sed solum à coactione: tamen respectu mediolorum, liberum arbitrium etiam à necessitate habere, quia multa faciunt, quæ possunt non facere, & contrà; & in huiusmodi, dæmones verè peccare, & bonos Angelos opus verè laudabile facere: quamuis nec pœna, nec præmium essentialia crescere possit, cum utriusque sint in termino, & omnia ipsorum opera ad exercitium damnationis, vel gloriæ sempiternæ pertineant.

Itaque propositio illa Calvini, dæmones semper necessariò malè agunt, in aliquo sensu falsa est, in aliquo vera. Verum siquidem est in genere, eos non posse nisi malè agere; falsum tamen est in particulari, omnia mala, quæ faciunt, illos necessariò facere, possent enim (ut diximus) multa non facere, quæ faciunt, & idè non necessitate, sed volūtate peccata committunt.

Ad Q V A R T A M, ex Bernardo R E S P O N D I M V S,

in tertio libro, cap. 6. summa est, hominem peccatorem, dum in eo regnat cupiditas, non posse vitare peccatum, absolute autem posse, quia potest cum Dei adiutorio cupiditatem exuere & induere charitatem.

Ad QUINTAM, ex Aristotele RESPONDEO, testimonium illud Philosophi nihil ad rem propositam facere. Nam loquitur ille de habitu vitij, nos loquimur de actu.

Quamuis autem, qui malum habitum contraxit, non possit illum continuo expellere, & necessario fit vitiosus, sicut ægrotus necessario male valet post contractam ægritudinem: tamen potest actum malum non exercere, cum habitus inclinent, sed non cogant, & idem non necessitate, sed voluntate perficit actum malum, & verè proprièque peccat etiam ille, qui vitiosus habitus male viuendo contraxit. Sed quale est, vt Calvinus ab Aristotele subsidium contra libertatem arbitrij postulet, cum ille Philosophus in libro 3. Ethicorum, libertatem arbitrij studiofissimè accuratissimèque defenderit?

Ad SEXTAM, ex definitione peccati, RESPONDEO, In definitione peccati virtute contineri liberum arbitrium. Lex enim, quæ in ea definitione manifestè ponitur, nõ datur nisi ijs, qui liberum gerunt arbitrium. Nihil enim est aliud lex, nisi regula dirigens actiones: Frustrà autem datur regula ei, qui nõ habet in potestate actiones suas. Alioqui reddant aduersarij causam cur bestijs nullæ præscribantur leges, si ad legis vsum non requiritur libertas arbitrij. Atque hinc rursus confirmatur, & insolubilius efficitur argumentum illud, quod frustrà Calvinus solvere conatus est. Nam si quod sponte fit, licet necessario fiat, potest esse peccatum propriè dictum, cur non verè proprièque peccant infantes, furiosi, pecudes?

CAPVT XV.

Adfertur & defenditur secundum argumentum, pro libero arbitrio in rebus moralibus.

ARGUMENTVM SECVNDVM Catholicorum à CALVINO propositum, atque (vt ipse falso credidit, etiam solutum) tale est: *Si non sit in homine libertas arbitrij, nullus erit pœna aut premio locus, id autem communi totius humani generis consensu, sensuque refellitur.* Quod argumentum de promptu est ex AVGVSTINO, in eodem cap. 14. eiusdem libri, de vera religione.

Ad hoc argumentum Calvinus tria dicit, PRIMO, fuisse quidem hanc ratiocinationem Chrysofomo & Hieronymo familiarem, eadem tamen vsos esse quandoque Pelagianos. SECUNDO, non sequi, nullum fore locum pœnæ, si nulla sit in homine libertas arbitrij. Nam pœna debetur culpa; culpa verò in nobis residet, & à nobis manat: *Quid enim refert, inquit, libero ne, an seruili iudicio, modò voluntaria cupiditate peccetur?* TERTIO addit, rectè bona merito excludi ex eo, quod non sit in homine liberum arbitrium: neque id esse absurdum, cum testimonio sancti Augustini, Deus non coronet merita nostra, sed munera sua. Et citat aliquot loca sancti Augustini, adiunctis etiam quibusdam testimonijs diuinæ Scripturæ. Videamus nunc, quid ponderis habeant tria ista dicta Caluini.

Ad PRIMVM, refert alia tria. PRIMVM, Dico, si propterea nos Pelagiani censendi sumus, quoniam vimur argumento, quo utebantur olim Pelagiani, certè Calvinus, eiusque sodales Manichæi censendi erunt, quoniam eodem argumento, quo nos vimur

contra Caluinum, utebantur olim Chrysofomus, Hieronymus, Augustin, alijque Patres veteres, contra Manichæos.

SECUNDO, quæro à Caluino quando quidem ipse dicit, eodem argumento vsos fuisse Hieronymum & Pelagium, idem ne eos probare voluisse, an diuersa? Nam si probare volebant diuersa, nõ erit verum, eodem illos argumento vsos. Neque enim fieri potest, vt homines non stulti, quales certè non erant Hieronymus & Pelagius, idem argumentum ad res diuersas probandas adhibere voluerint. Si probare volebant idem, idem igitur sentiebant Hieronymus & Pelagius; quomodo igitur Hieronymus tam acriter pugnabat contra Pelagianos, si idem cum Pelagio sentiebat? Sed his omissis.

DICO TERTIO, ex eodem principio duxisse argumentum Patres nostros, & Pelagium, sed argumentum Patrum nostrorum fuisse planè ferreum, Pelagij verò arundinum. Chrysof. enim & Hieronymus contra Manichæos efficacissimè probant ex pœnis & præmijs arbitrij libertatem, quod nos eorum Patrum filij modò facimus, contra Manichæorum filios Caluinistas: & idem fecerunt Augustinus, alijque Patres omnes cõtra eosdem hæreticos Manichæos, quorum testimonia suo loco proferentur.

Pelagiani autem ex pœnis & præmijs probare nitebantur, non liberum arbitrium non esse, sed gratia non indigere, sic enim ex Pelagianis Calvinus ipse refert: *Si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos, qui non laboramus, coronabitur.* Quod argumentum non minus debile est, quàm contrarium Caluinistarum,

qui ex gratiæ necessitate contendunt, nullam esse arbitrij libertatem. Si quidem adiutorium gratiæ, & libertas arbitrij non pugnant inter se, neque vnum alterum destruit aut impedit, sed mirificè potius alterum iuuatur ab altero, quemadmodum infirmus & baculus. Neque enim infirmus sine baculo ambulare potest, ipse tamen adiutus baculo verè ambulat, & liberè etiam ambulat, cum possit, si velit, non ambulare. Atque hæc de primo Caluini dicto.

Ad SECVNDVM breuiter RESPONDEO, Caluinum peccatum illud committere, quod Dialectici vocant petitionem principij. Assumit enim id, quod probare debuisset, culpam videlicet in nobis residere, & à nobis promanare, etiam si necessitate ad acti operemur, nec peccatum vlla ratione vitare possimus. Id enim est positum in controuersia, sit ne vera culpa, quæ vitari non potest.

Cum autè rogat, quid referat, liberonè, an seruili iudicio, modò volutaria cupiditate peccetur? RESPONDEO, tantum referre, quantum interest inter hominè & pecudem. Nam quemadmodum animal est genus ad hominem & pecudè; ita voluntarium, id est, spontaneum, ad liberum & non liberum. Itaque homo peccat, quia sponte liberèque agit, pecudes non peccat, quia spontaneè, sed non liberè operantur.

Ad POSTREMVM Caluini dictum RESPONDEO, ipsum à se destrui, atque euerti. Nam si non est locus bono merito sine libero arbitrio, eadem ratione non erit locus malo merito, eadem enim libertas ad bonum & malum meritum, ad præmium & pœnam requiritur. Itaque cum Calvinus ad argumentum illud, si nulla est arbitrij libertas, nullus erit pœnæ aut præmio locus, negat consecutionem quantum ad pœnas, & concedit quantum ad præmia. vna parte responsionis alteram euerti.

At fortasse non fuit tam ineptus, vt cum negasset consecutionem quoad pœnas, eandem postea concederet quoad præmia. En igitur verba ipsius libri secundi Institutionum, ca. 5. §. 2. *Acutè sanè* (inquit)

hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis, si non ex liberi arbitrij fonte procedunt. sed quod istud tantopere dissentaneum esse ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario ducere, quod uti ne fas confiteri putant. Hæc ille. Qui sicut ineptè partem confecutionis concessit, partem negauit, ita non sine magna fraude testimonia Augustini & Scripturæ adducit, vt merita bonorum operum destruat. Nam cum probare deberet, nulla esse merita humana, etiam adiuuante gratia Dei, vt inde arbitrij libertatem euerteteret: vt ipse probat, nulla esse bona merita, sine gratia, quod nemo Catholicorum negat.

Loca quæ ipse adducit, hæc sunt, PRIMVM, ex epistol. quinquagesima secunda, ad Macedonium: *Merita quorumlibet hominum quæ sunt? quãdo ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccato liber, & liberator inuenit.* ALTERVM, ex præfatione in Psalm. 31. *si redditur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donauit indebitam gratiã.* Et infrà: *Si vis alienus esse à gratia, iacta merita tua.* TERTIVM, ex concione secunda, in Psalm. 70. *Nihil es per te, Deum inuoca, tua peccata sunt, merita Dei sunt. Supplicium tibi debetur, & cum premium uenerit, sua dona coronabit, non merita tua.* QUARTVM, ex ser. 15. de verbis Apostoli: *Meritum ex gratia, non gratia ex merito est.*

His omnibus testimonijs nihil aliud S. Augustinus docet, nisi hominem nihil posse sine gratia in ordine ad salutem, & nulla esse merita hominũ, quæ non sint Dei munera, ratione præcedentis gratiæ, vt ipse explicat in libro de gratia, & libero arbitrio, ca. 6. *si merita nostra (inquit) sic intelligerent, vt etiam ipsa Dei dona esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia, quoniam verò merita humana sic prædicant, vt ea ex se metipso habere hominem dicant, prorsus relictissime illis dicitur, dona sua coronat Deus, non merita tua, si tibi à teipso sunt. Hæc enim si talia sunt, mala sunt: quæ mala sunt, non coronet Deus, &c.*

Itaque non alia merita humana, S. AVGVSTINVS negat coronari à Deo, nisi illa, quæ sint in nobis à nobis sine adiutorio gratiæ. Quod cum omnes Catholici amplectantur, & prædicent, mentitur Calvinus, cum dicit, nos putare nefas, confiteri id, quod Augustinus pro necessario ponit. Nō negari autem ab Augustino merita humana respectu sempiternæ beatitudinis, ex illa ipsa epistola ad Macedonium (vt alia nunc omittamus) Calvinus discere potuisset. Nam in ea sic loquitur de vita æterna: *Hoc piorum premium est.* Et infrà: *Assuesce obsecro, te, vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cum pietati perseverantissima retribuetur merces felicitatis æternæ.* Et infrà: *Bona vita nunc agitur, & postea premium eius, quæ nisi æterna esse non potest, beata vita persoluitur.* Et infrà: *Hic sunt virtutes in actu, ibi in effectu; hic in opere, ibi in mercede.* Hæc ille.

Pari fide citat idem Calvinus tria loca Apostoli, duo pro se, vnum contra se. Pro se adducit illa: *Quos prædestinauit, hos vocauit; quos vocauit, hos iustificauit, quos iustificauit, hos magnificauit,* Rom. 8. Et: *Quid habes, quod non accepisti?* i. ad Cor. 4. Sed quid hæc (obsecro) faciunt contra vera merita Sanctorum? docet Apostolus, gratiam Dei semper esse necessariam, in principio, in medio, in fine: quis nostrum hoc negat? docet magnificari iustificatos, quia videlicet iustificati gratis, opera iusta fecerunt, quibus deberetur corona iustitiæ. Quis nostrum hoc non gratissime confitetur? docet è Deo nos omnia accepisse, naturam, gratiam, bona merita, vitam æternam, neque id

vllus Catholicorum inficiatur. Sed sicut bona merita nasci ex gratia, ita mercedem ex meritis promanare, non dubitamus, dicente eodem Apostolo 2. ad Timoth. 4. (quem locum contra se Calvinus adducit) *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex.*

At (inquit Calvinus) *cur teste Apostolo, coronantur fideles? quia Domini misericordia non sua industria, & electi, & vocati, & iustificati sunt.* Sed non hoc dicit Apostolus, neque vocat hoc loco vitam æternam, coronam misericordiæ, sed iustitiæ; nec dicit donari, sed reddi, nec reddi, à Patre, sed à Iudice; nec à Iudice benigno, sed iusto. Et quamuis verum sit, vitam æternam esse donum Patris misericordiæ propter gratiam præcedentem, iuxta illud: *Gratia Dei vita æterna,* ad Rom. 6. tamen verum est etiam, eam esse coronam iustitiæ, & reddi à iusto iudice propter opera bona: *Quoniam* (vt habetur in Concil. Arausicano canone 18.) *merces debetur operibus, si fiant, sed gratia, quæ non debetur præcedit, vt fiant.* Hæc de meritis, nos præcipuos dicere coëgit à Caluino extra rem propositam allata disputatio.

Vt igitur redeamus ad rem, argumentum illud Catholicorum, quod sumitur ex pœnis & præmijs, hac ratione confirmari potest. Ratio debiti, siue pœnæ, siue præmij debitum sit, id necessario postulat, vt id quod datur sit proprium. Nam si quis rem nō suam, sed alienam donet, nihil ei propterea iure debetur. Non est autem proprium, nisi id, cuius domini sumus: illius vero tantum domini sumus, quod est in potestate nostra, ita vt dare vel non dare, facere vel non facere, pro arbitrio valeamus.

S. HILARIVS, canone 6. in Matth. *De nostro (inquit) est beata illa æternitas promerenda, præstandumque est aliquid ex proprio.* Et S. PAVLINVS, in epist. 2. ad Seuerum: *Quæ nobis (inquit) est gratia, si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de proprio seruiamus?* Ipse etiam B. Paulus ideo dixit, ad Rom. 7. *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud:* Quoniam non est nostrum, neque nos proprie facimus, nisi quod liberè facimus. Quocirca tamen si bestix nobis multis in rebus utilissimè seruiant, nihil tamen eis præmij deberi putamus, quoniam non liberè, sed ex necessitate deseruiunt. Perspicuum igitur est, si nulla sit libertas arbitrij, nullum fore (vt initio dicebamus) pœnis aut præmijs locum, & frustrà Caluinum in huius argumenti solutione sudasse.

CAPVT XVI.

Proponitur & defenditur tertium argumentum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGVMENTVM tertium à Caluino pro Catholicis allatum, hoc est: *Si non esset in hominibus libertas arbitrij, non essent alij boni, alij mali, sed omnes boni, aut omnes mali, & si essent omnes boni, non essent alij alijs meliores, sed omnes aequè boni, & si essent omnes mali, non essent alij alijs peiores, sed omnes aequè mali. Id autem falsum esse tam aperte experientia docet, vt nulla ratione negari possit.*

Respondet Calvinus, hoc argumentum esse acceptum ex Chrysofostomo, homilia secunda in Genesim, & Ambrosio (seu potius) Prospero in libro secundo de vocatione gentium, capite quarto, tamen non esse solidum, propterea quod diuersitas bonorum & malorum, quæ in hominibus cernitur non oriatur ex libero arbitrio, sed ex electione diuina. Homines enim in statu naturæ corruptæ, omnes esse malos, sed placuisse Deo, alios ex illis ele-

ctione sua bonos facere, alios relinquere vt sint mali.

At nos IMPRIMIS existimauimus, Calvinum non egrè laturum, si velimus potius Chrysoftomum & Prosperum sequi, & audire, quàm ipsum, præsertim cum rem eandem post Chrysoftomum & ante Prosperum, scripserit Augustinus in libro de spiritu & littera, c. 34. DEINDE dicimus, argumentum illud Catholicorum solidissimum esse, neq; per diuinam electionem & reprobationem vllō modo posse dissolui. Nam electio diuina, vt homines faciat bonos, prærequirit in illis arbitrij libertatē. Alioqui etiam infantes & furiosos immo etiā boues, & equos posset electio facere bonos moraliter, si libertas arbitrij ad morales bonitatem non requireretur. Itaque rectè scribit S. Bernardus, initio libri de gratia & libero arbitrio, sine altero horum, salutem perfici non posse. Nam si non est liberum arbitrium, non est quod saluetur, si non est gratia, nō est vnde saluetur. Et eodem modo dici potest, si non est liberum arbitrium, non est quod bonum fiat, si nō est gratia, non est vnde fiat. Non igitur essent alij boni, alij mali, nisi esset libertas arbitrij.

Præterea cur inter malos alij sint alijs deteriores, certè non potest causa referri in electionem diuinam, cum illa non faciat, sed finat esse malos. Vnde igitur tanta diuersitas inter homines malos, vt alij multa vitia detestentur, quibus alij mirificè delectantur, & alij modicè, alij mediocriter, alij extremè sint mali, nisi propter arbitrij libertatem?

Denique cur inter bonos alij proficiant in dies magis, & perseuerent vsque in finem, alij deficiant, & miserè cadant, ac pereant, non potest reddi ratio, nisi sit in homine liberum arbitrium. Siquidem electio Dei nulli est causa cadendi, neque Deus vllum deserit, nisi prius ab illo deseratur, vt S. Augustinus docet, in libro de natura & gratia, cap. 26. tractatu 2. in Ioannem & alibi. Immo Scriptura ipsa hoc docet, in secundo libro Paralipomenon, cap. 15. Dominus vobiscum est, quia vos fuistis cum illo, vel clarius secundū interpretationem septuaginta virum: *Quamdiu vos estis cum illo. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos.* Et in Psalmo trigesimo sexto. *Declina à malo, & fac bonum, & inhabitabit in seculum seculi, quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos.* Illi igitur qui fiunt ex bonis mali, poterant non fieri, quia non desererentur à Deo, nisi prius ipsi desererent Deum, ac per hoc liberè fiunt mali. Quare nisi esset libertas arbitrij, vt argumentum Catholicorum rectè probat, non esset ista, quam cernimus inter homines, bonorum, malorumque diuersitas.

CAPVT XVII.

Proponitur & defenditur argumentum quartum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGUMENTVM QVARTVM, idemque postremum, quod adfert Calvinus pro Catholicis eiusmodi est. *Si tollatur liberum arbitrium ab humano genere in actionibus morum simul etiam tolli necesse erit cohortationes, obiurgationes, laudes, vituperationes, præcepta, consilia, monita, & alia id genus. Quorsum enim laudes, aut vituperes, & admones, præcipias, reprehendas, horteris, si non possunt homines aliud facere, quàm faciunt?* Desumptum est autem hoc argumentum ex Augustino, in libro de vera religione c. 14.

Respondet Calvinus DVOBVS modis, PRIMVM admonet, vt contenti simus exemplis Christi & Sæctorum. Christus enim dixit: *sine me nihil potestis*

facere. Ioannis decimo quinto, & tamen hortabatur & corripiebat omnes. Apostolus quoque testatus est, Roman. 9. *Non esse currentis, neque volentis, sed miserentis Dei.* Et primo ad Corinthios tertio. *Neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat,* & tamen hortari & corripere omnes non cessabat. Ipsi etiam Prophetæ hortabantur & corripiebant homines assidue, & tamen clamabant; proprium esse Dei circumcidere corda, & pro lapideis, dare carnea. Denique Sanctus Augustinus propter hanc ipsam obiectionem scripsit integrum librum, quem nominari voluit de correptione & gratia. In quo libro, c. 3. sic ait: *O homo in præceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione cognosce, tuo te vitio non habere, in oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere.* Et ca. 6. *Corripiatur origo damnabilis, vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur, si tamen qui corripitur, filius est promissionis.*

DEINDE respondet, correptiones & exhortationes vtilis esse, etiam si non adsit liberum arbitrium; nam reprobis adhiberi ad flagellum conscientie in hac vita, & ad testimonium in alia, vt inexcusabiles ad Domini tribunal efficiantur, electis autem vt per verbum exterius excitentur, sicut per spiritum intus illuminantur, & ad gratiam recipendam per externam verbi correptionem præparentur. Sed vtraque Caluini responsio paruo negotio refutari potest.

Quod enim ad PRIOREM attinet, nos ex Christi & Sanctorum exemplis liberum arbitrium efficaciter probari existimamus. Quoniam enim nemo, nisi profusus iudicio careat, hortatur, aut corripit infantes, vel infanos, sed solum adultos & mentis compostes, colligimus eos duntaxat hortationis & correptionis capaces esse, qui liberi arbitrij vsum habent: non enim aliud interest, inter homines infanos & sanos, nisi quod illi more pecudum, naturali quodam instinctu feruntur, nec possunt aliter facere: isti libero iudicio eligunt, quid agant, & possunt, si ita libitum fuerit, non eligere. Itaque simile esset hortari hominem non liberum, ad eligendum bonum, & corripere, si non eligat; ac si quis hominem in carcere conclusum, hortaretur ad currendum per campos & reprehenderet, si non pareret.

Refellit hanc similitudinem Calvinus; aliud enim esse dicit, hominem tyrannicè ligatum ab alio, non posse per campos discurrere: aliud, hominem proprio vitio effectum malum, iam non posse eligere bonum. At finge aliquem, qui sua culpa in puteum lapsus fuerit; vtrum is rectè admoneretur, vt exiret & obiurgaretur nisi pareret? Obiurgaretur quidem, rectè, quod in puteum se deiecisset, cum in potestate haberet, non se deicere, at non rectè obiurgaretur, quod non inde emergeret, si id iam in eius potestate non esset.

Ad obiectiones illas ex Scriptura: *Sine me nihil potestis facere.* Et: *Non est volentis, neque currētis.* Et: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat.* RESPONDEO, rectè probari his testimonijs, liberum arbitriū egere gratia Dei. Cæterum eam gratiam, quæ necessaria est ad faciendum, quod Deus præcipit, vel ad quod hortatur, nemini deesse; & idè (vt sanctus Leo scribit sermone decimo sexto, de passione Domini rectè Dominum instare præcepto, quia præcurrit auxilio.

Ad obiectionē ex Augustino, in lib. de correptione & gratia. RESPONDEO, Augustinum in toto eo libro pro certo assumere, eis qui corripiuntur non deesse auxilium gratiæ, quo possint, si velint ex correptione proficere. Nam cum dicit, capite tertio:

O homo in preceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione agnosce, te tuo visio non habere, in oratione cognosce, unde accipias quod vis habere. Certè non dubitat, ei qui corripitur, & iubetur orare, auxilium non deesse, quo possit orare. Et cùm capite quinto dicit: *Quicumque corripitur non vis, ideo corripendus es, quia corripitur non vis. Non vis enim tibi tua visio demonstrari.* Pro comperto ponit, eum hominem, qui reprehenditur, quia non vult corripitur, potuisse velle correptionem admittere. Et capite sexto, cùm dicit: *Corripiatur origo damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur.* Sine dubio vt certum sumit, eum qui corripitur, posse dolere & erubescere, & ex eo dolore concipere desiderium vitæ melioris. Alioqui stultissimus esset, qui ea de causa corripitur peccatorem, vt in eo ex dolore correptionis oriretur voluntas regenerationis, nisi crederet eum posse dolere, si velit; alias enim adhiberet causam, quam sciret, nihil efficere posse. Illa verò correctio (si tamen is qui corripitur, filius est promissionis) nõ significat eum, qui nõ est filius promissionis non posse conuerti, sed non conuertendum re ipsa, licet conuerti possit. Nam idem Augustinus in eodem libro, capite septimo, apertissimè scribit, posse perseverare etiam nos, qui re ipsa non sunt perseveraturi, & merito argui & puniri, quia non perseverant. *Potest enim dici ei, in eo quod audieras & teneras, perseverares, si velles.*

Ac vt clarissimè perspicitur, librum hunc de correptione & gratia, nihil omnino Caluini causam adiuuare, OBSERVANDVM est, eodem tempore scripsisse Augustinum librum de correptione & gratia, & librum de gratia & libero arbitrio, & epistolam quadragesimam sextam, omnia enim hæc scripta sunt ad Valentinum, occasione quorundam eius Monachorum, qui gratiam Dei sic defendebant, vt liberum arbitrium denegarent. In epistola igitur illa 46. ad Valentinum vitur Augustinus, hoc ipso nostro argumento, quod Caluinus ex Augustino soluere nititur: *Nisi esset, inquit, liberum voluntatis arbitrium, non diceretur in Psalmo, intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.* Vbi probat Augustinus ex admonitione & correptione liberum arbitrium. Et similia habet in libro de gratia & libero arbitrio, capite secundo. Quomodo igitur credibile est, Augustinum in libro de correptione & gratia ad Valentinum scripto, destruere voluisse, quæ scripserat eodem ferè tempore, & eadem occasione ad eundem Valentinum? atque hæc de priorè responsione Caluini.

Venio ad POSTERIOREM, in qua Caluinus pro sua summa scientia Dialecticæ principium petit. Nam cùm dicit, reprobos idè corripandos esse, tamen si necessariò peccent, vt correctio sit illis in hac vita flagellum cõscientiæ, & in altera testimonium, quod eos reddat ad tribunal Domini inexcusabiles, omnino pro certò assumit, id quod necessariò fit, posse esse peccatum propriè dictum. At de hoc ipso tota nostra controuersia est. Itaque nego correptionem futuram esse flagellum conscientie illi: qui libertate arbitrij careat, nego etiam facturam illum coram Deo inexcusabilem. Immo hoc ipsum illum, & in conscientia, & coram Deo facillimè excusabit, si verè dicere poterit, se non libera voluntate, sed cogente necessitate peccasse.

At, inquit Caluinus, *experientia testatur peccatores etiã per diuissimos sentire flagellũ conscientie, quãdã corripuntur.* Fateor, sed hinc libertas arbitrij apertissimè comprobatur. Propterea enim flagellantur & erubescunt, quoniam cõscij sunt ipsi sibi, se potuisse

peccatum vitare, si studium adhibere voluissent. Pari ratione altera pars eiudè responsionis, quæ habet corripitur electos, vt præparètur per verbũ externũ ad renouationẽ internam, confirmat liberũ arbitriũ. Nam si corripitur, qui peccauit, vt præpararet se ad renouationẽ, ergo qui corripitur, nõ vult præparari, & tamen potest velle præparari ad renouationẽ; si enim vult præparari, quorsum corripitur? Si non potest velle præparari, nonne etiam frustra corripitur?

Sed non solum hac posteriore responsione Caluinus argumentum Catholicorum nõ soluit, sed incidit in plures laqueos, vnde non facillè se expedit. Scripsit enim per hortationem præparari electos ad recipiendam gratiam, qua ipsi hortationi pareant. Nam hæc sunt verba ipsius, libro secũdo Institutionum, cap. 5. §. 5. *Ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari.* Et infra: *Bisariam Deus in electis suis operatur, intus per Spiritũ, extra per verbum: Spiritu mentes illuminando, corda in iustitie amorem, cultumque formando nouam eos creaturam facit: verbo ad eandem renouationem expetendam, quarendam, assequendam excitat.* Hæc ille.

Ex his verbis sequitur PRIMO, posse hominem sine gratia per verbum externum præparari ad gratiam, eamque expetere & quærere. Nam distinguit Caluinus operationẽ verbi ab operatione spiritus, & priorẽ esse vult operationem verbi, qua homo præparatur ad gratiam, posteriore operationem spiritus, qui gratiam ipsam adfert. At hic est error Pelagianus, quem Caluinus refellere se velle dicit. Quomodo igitur non pugnat secum, qui illum ipsum errorem docet, quem refutare studet?

Respondet Caluinus libro quarto, aduersus Pighium, ministerium verbi vocari ministerium spiritus, quoniam Deus per spiritum suum inculpat in cordibus hominum id, quod prædicator verbi non ante, nec post, sed simul ad aures loquitur; ita simul omnino fieri externam operationem per verbum, & internam per spiritum.

At responsio ista non soluit nodum, sed magis ligat. Nam Deum inculpare in cordibus verbum exhortationis, VEL est persuadere illud efficaciter, & per hoc facere vt homo assentiatur; VEL est efficere, vt cogitetur, vel intelligatur, non tamen persuadeatur. Si dixerit PRIMVM, pugnat liber iste quartus aduersus Pighium cum libro secundo Institutionis. Nam in lib. 2. Institutionis vt iam citauimus, disertis verbis Caluinus dicit, per verbum hominem præparari ad illam gratiam spiritus desiderandam & quarendam, qua fit vt verbo pareatur, proinde priorẽ esse operationem verbi præparantis, quam spiritus intus persuadentis, in lib. autem quarto, contra Pighium dicit, vtramque esse simul, & sine alia præparatio verbum extra prolatũ intus à spiritu inculpi, id est, efficaciter persuaderi. Si dixerit SECUNDVM, non excludet errorem Pelagianum. Nõ enim satis est gratia ad cogitandum, & intelligendum secundum fidem Catholicam, sed requiritur gratia ad desiderandum, & quarendum, & omnino ad præparandum se ad renouationem. Neque Augustinus à Pelagianismo excusaret eum, qui diceret post verbum exhortationis aures corporis auditum & corde perceptum, posse sine viribus expetendo, & quarendo gratiam, ad eam se præparare.

Sequitur SECUNDO, ex illis verbis Caluini, supra citatis, posse ante renouationẽ hominis, quæ fit per spiritum, ex ipso homine aliquid boni exprimi, desiderium videlicet ipsius renouationis, & præparationem ad eandẽ. At hoc apertè repugnat ijs, quæ idem

Caluinus scribit in eodem secundo libro Institutionis, ca. 3. §. 6. ubi dicit, nihil unquam boni, ex corde humano exprimi posse nisi penitus aliud fiat per renouationem, id est, nisi ex lapideo fiat carneum. Neque enim negari potest, quin sit bona præparatio & cupiditas renouationis, quæ sit per verbum in corde nondum renouato.

Sequitur TERTIO, Præparationem istam esse priorem & posteriorem ipsa renouatione, quæ tamè repugnantia sunt. Nam secundum principia Caluini, & omnium huius temporis hæreticorum, renouatio hominis fit per solam fidem. Fides autem secundum scripturas præcedit orationem. *Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderunt?* Roma. primo. Et præterea oratio nisi fiat ex fide, nihil valet. Renouatio igitur præcedit orationem, ac per hoc desiderium, & inquisitionem & præparationem, & tamen præparatio desiderium, & inquisitio præcedunt renouationem, quia nemo se præparat ad id; quod iam habet, neque considerat, quod iam accepit, neque inquirat, quod iam inuenit. Præparatio igitur præcedit renouationem, & renouatio præparationem.

CAPVT XVIII.

Prima classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

IN SECUNDO ordine argumentorum Catholicorum collocantur à CALVINO testimonia Scripturarum, quæ ipse reuocat ad quinque classes, ut multa argumenta vnica responsione confutet.

PRIMA igitur classis continet ea testimonia, quæ præcipiunt aliquid homini faciendum, vel non faciendum. Talia sunt: *Non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei tui in vanum, Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Et alia quæ numerantur, Exod. 20. Cuius generis testimonia colligit Augustinus vsque ad triginta duo, in libro de gratia & libero arbitrio, capit. 2. Ex his testimonijs conficitur hoc argumentum. *Præceptum est regula bene viuendi, frustra autem datur regula ei, qui non potest deficere, aut non potest non deficere, solum liberum arbitrium est, quod in via morum potest deficere, & non deficere; igitur frustra homini præceptum à Deo datur, si caret libero arbitrio, nihil autem facit Deus frustra, igitur non caret homo libero arbitrio.*

Respondet ad hoc argumentum CALVINVS, sed ita respondet, ut multa dicendo nihil dicat. Ait PRIMVM, legem non esse frustram, quamuis detur homini carenti libero arbitrio, quoniam non datur solum ut sit norma viuendi, sed propter alias etiam causas, quarum vna est, ut per eam cognoscatur peccatum, ut Apostolus scribit ad Roma. 3. Ait SECUNDO, in Scripturis non tantum inueniri legem præipientem, sed etiam promissionem gratiæ adimplentis, ut hinc intelligamus legis impletionem non esse ex libero arbitrio, sed ex dono gratiæ. Atque hoc fusissimè probat ex diuinis litteris, & S. Augustini testimonijs. Ad EXTREMVM concludit, legem esse impossibilem, & non inde probari libertatem arbitrii, sed gratiæ necessitatem.

Sed PRIOR illa responsio satis frigida est. Nam etiamsi lex habeat multos fines, tamen habet etiam istum, ut sit norma viuendi, & ratione huius finis exigit in homine necessario arbitrii libertatem. DEINDE, nonne hoc ipsum, quod est per legem cognosci peccatum, & legem normam esse viuendi, in idem recidunt? idè enim datur lex per quam cognoscatur peccatum, ut cognitum vitetur, & hoc modo sit

lucerna pedibus nostris, & regula rectè viuendi.

A AT (inquit Caluinus) Apostolus dicit, datam esse legem, ut superabundet peccatum, ad Rom. 5. RESPONDEO, non esse Apostoli mentem, legem datam fuisse à Deo, ut per eam peccatum cresceret; nam si ita esset, lex mala fuisset, & tamen idem Apostolus ad Rom. 7. dicit: *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum.* Significat igitur eo loco B. Paulus, legem datam quidem fuisse ad peccatum vitandum, sed non potuisse efficere ut peccatum vitaretur, sed contra potius occasionem fuisse per accidens, ut peccatum superabundaret. Quoniam enim ut ille ait; *Nimirum in vetitum semper, cupimusque; negata.* Homines peccato primi hominis deprauati occasione accepta, ex prohibitione legis magis ad peccandum exarserunt. Itaque B. Paulus bis repetit in illo cap. 7. occasione accepta per legem peccatum magis inualuisse.

B Illud igitur, ut non significat causam, sed euentum, cum dicitur, *lex subintravit, ut abundaret peccatum.* Similis locus est in lib. 3. Regum, cap. 17. *Quid mihi & tibi vir Dei? intrasti ad me, ut interficeres filium meum.* Sciebat illa sine dubio, non ad hoc venisse Heliam, ut interficeret filium eius, sed significare voluit, occasione præsentis viri tam sancti & iusti, non potuisse peccata sua manere diutius impunita, & idè interfectum à Deo filium suum, quasi ad hoc ipsum Propheta venisset. Sic igitur dicit B. Paulus, occasione legis peccata creuissent, quasi ad hoc ipsum data lex fuisset. Et eundem sensum habent illa omnia: *Lex iram operatur, littera occidit, virtus peccati lex.* Et similia.

C POSTERIOR CALVINI responsio planè est extranea. Non enim disputamus hoc loco, possit ne lex solis naturæ viribus adimpleri, nec ignoramus, auxilium gratiæ esse modis omnibus necessarium, cum lex sola non faciat iustos, sed contra potius per gratiam iustificati faciant legem. Sed questio nostra est, verum posito auxilio gratiæ homo sit verè liberi arbitrii, ita ut possit legem implere, vel eandem, si maluerit, præuicari. Quomodo si quis quærat, an possit homo pro arbitrio videre, & non videre; non oportet obijcere, quid si lumen absit? intelligitur enim questio positus omnibus quæ necessario requiruntur.

D Nos igitur dicimus, posito auxilio necessario, quodcumque illud sit, hominem verè proprièque liberum esse in moralibus, atque id probamus, quoniam alioqui lex omnis frustra data esset. Ad hoc autem Caluinus nihil omnino respondit, sed ad aliam questionem, satis callidè, pro suo more diuertit.

E Porro nostrum argumentum efficacissimum esse, vel ex eo cognosci potest, quod eo penè solo vititur S. AVGVSTINVS in lib. de gratia & libero arbitrio, ad illud ipsum probandum aduersus imperitos quosdam Monachos, quod nos aduersus Caluinistas probare contendimus. Sic enim ait capite secundo: *Reuelauit nobis Deus per Scripturas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem reuelauerit, commemoratio non humano, sed diuino eloquio. Primum quia ipsa diuina præcepta, homini prodesse nisi haberet liberum voluntatis arbitrium.* Et infra: *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium.* Et infra: *Iam multa mandata quid ostendunt, nisi liberum arbitrium voluntatis humane?* Et infra: *Nempe ubi dicitur, noli hoc & noli illud, & ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in diuinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium.* Hæc ille.

CAPVT XIX.

Secunda classis Scripturarum pro libero arbitrio
in moralibus.

ALTERA classis continet ea testimonia Scripturarum, quibus promittitur nobis aliquid à Deo sub conditione, si voluerimus. Isaia primo: *Si volueritis & audieritis me, bona terra comedetis, si nolueritis, gladius deuorabit vos.* Amos quinto: *Quarite bonitatem, & non malitiam, & uiuetis.* Matthæi decimo nono: *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Ex his, & alijs similibus locis, quæ in Scriptura passim occurrunt, tale conficitur argumentum: *Aut est in potestate nostra prestare conditionem oblatam, aut non est: si detur primum, demonstratur liberum arbitrium; si secundum, illa non est verè sub conditione promissio, sed manifesta irrisio. Non secus ac si quis brauium proponeret, ac præconis uoce clamari iuberet, ut qui uoluerint currant, dandum enim brauium ei, qui ceteros currendo superauerit: deinde paucos quosdam vi traheret ad brauium, alios uinculis, & cathenis confringeret, ne se commouere possent.*

Respondet CALVINVS, non esse absurdum, ut Deus aliquid sub impossibili cõditione polliceatur. Constare enim ipsi rationem suam cur hoc faciat. Nam impijs quidem proponere eiusmodi promissa, ut eis quàm sint indigni diuina benignitate testetur; sicut etiam præceptis suis eosdem pungit, ne nimis suauiter in peccatis delictum. Pij autem eandem promissiones proponere, ut quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, promissionum dulcedine ad eorum amorem alliciamur.

At non quærimus nos hoc loco, cur Deus promissiones offerat pij, vel impijs: sed contendimus, non posse rectè promitti aliquid sub conditione, nisi ei qui libero utatur uoluntatis arbitrio. Et re uera si Deus proponeret impijs impossibilem cõditionem, ut eis testaretur, quàm sint indigni benignitate diuina, illa conditionis oblatio ironicè exponi deberet, & esset (ut diximus) non tam conditio, quàm irrisio. Neq; enim fieri potest, ut aliquis sciens, & prudens propriè loqui intendat, cum aliquid faciendum, vel non faciendum sub impossibili conditione proponit.

At loca illa Scripturæ nullus adhuc ironicè exposuit, sed omnes propriè. Neque possunt ironicè exponi nisi uis maxima diuinis litteris adferatur. Certè enim interrogatus Dominus, quæ esset ad salutem uia, nullam causam habuit ironicæ responsionis: Proinde Magister bonus uerè, proprièque respondit, cum ait: *si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Et infra: *si uis perfectus esse, uade & uende omnia, &c.* DEINDE, si Deus promissiones sub conditione impossibili offert impijs, ut eis indignitatem eorum testetur, vel possunt impij ex hoc testimonio diuino proficere, cogitando uidelicet suam indignitatem, & inde timorem, ac dolorem concipiendo, seq; coram Deo humiliando; vel non possunt, quia uidelicet, aut non intelligunt testimonium diuinum, aut contemnunt: si possunt, ergo habent liberum arbitrium, si non possunt, igitur inutile est eiusmodi testimonium, ac frustra adhibetur. Et re uera impij non intelligunt indignitatem suam, nec ullo modo existimant, promissiones diuinas ad hoc sibi offerri, ut testimonium habeant indignitatis suæ. Quare sine causâ Deus hoc testimonium illis daret.

DEINQUE certum est, saltem pij, non offerri promissiones sub conditione ironicè & irrisoriè, sed uerè ac propriè: poterunt igitur pij pro arbitrio conditionem implere, vel etiam nõ implere. Id enim est

A proprium ueræ conditionis, ut dependeat ab arbitrio eius, cui proponitur. Itaque sicut promissio ad amorem præceptorum accendit animos piorum, quod nos Caluino minimè negamus, ita conditio demonstrat arbitrij libertatem, quod nobis Caluinus uicissim negare non debet, nec potest, si rationem, & naturam ueræ conditionis intelligat.

CAPVT XX.

Tertia classis Scripturarum pro libero arbitrio
in moralibus.

B TERTIA classis testimonia illa complectitur, quæ docent per hominem stetitisse, quo minus benè ageret, & peccata uitaret. Numeror. 14. *Amalec, & Chananeus ante uos sunt, quorum gladio corrueitis, eo quod nolueritis acquiescere Domino.* Deuter. 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est.* Isa. 5. *Quid potui uinea mea facere, & non feci? Hieremia 7. Hæc gens non audiuit uocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam, ideo proiecta est à Domino.* Et cap. 32. *Quia indurastis cor uestrum, & nolulistis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt uobis.* Matth. 33. *Quoties uolui congregare filios tuos, & nolulistis.* Act. 7. *Incircūcisi cordibus & auribus, uos sepe Spiritui sancto resististis.* Ex his locis ducitur hoc argumentum. *Vel potest is qui peccat, non peccare, vel non potest: si potest, habet igitur liberum arbitrium: si nõ potest, igitur Deus frustra queritur de homine, quasi per illum steteris, quo minus benè ageret, cum ipse aliter facere non potuerit.*

Ad hoc argumentum CALVINVS respondet, ac PRIMVM dicit, Deum non immeritò de hominibus conqueri, quamuis non possint non malè agere, quoniã uitio suo, & hæreditaria malitia infirmi sunt. SECUNDO addit, peccatores à Deo reprehendi, ut peccatorum tædio in uiam redeant. TERTIO, ad locum allegatum ex c. 30. Deut. quo se magis uirgeri sentiebat, duobus modis respondet, primò, locum illum posse eludi, si quis affirmet, Mosem loqui de facilitate cognitionis, non obseruationis præceptorum: Deinde, respondet serio, Mosem eo loco intelligendum esse de promissione Euangelij, non de præceptis, & lege naturæ.

Consideremus nunc quanti ponderis sint istæ Caluini responsiones. PRIMA illa de malitia hæreditaria parùm eum iuuat. Nam malitiam illam, nos pœnam docemus esse, non culpam, nisi libera uoluntate ei obediamus: Caluinus autem, qui culpam esse contendit id probare, non assumere debuisset. Itaq; sicut homini cæco à natiuitate non rectè quis uitio uerteret, si inter ambulandum impingeret, etiam si cæcitas illa ex peccato originali descendat, & ille uitio suo, id est, uitio, quod in ipso hæret, impingat: sic etiam non rectè peccatores reprehenderentur, cum præcepta diuina transgrediuntur, si absque libera consensione, ex sola naturæ corruptione, quæ ex peccato primi hominis in nobis hæret, præcepta domini uiolarent.

E ALTERA responsio, quam reddit Caluinus, cum dicit, peccatores à Deo reprehendi, ut peccatorum tædio in uiam redeant, non soluit ullo modo propositum argumētum. Nam si possunt homines peccatores audita obiurgatione, tædio peccatorum affici, & in uiam redire, liberum arbitrium se habere demonstrant: si non possunt, quorsum ille diuina quærimonia, quorsum (inquã) ita loquitur Deus, quasi per homines staret, quò minus benè ageret? *Ut nolentes, inquit Caluinus, ac inuiti intelligant, nefarium*

sacrilegium esse, si malorum suorum culpam, qua in ipsis resider, in Deū rescribāt. Et probat ex c. 7. Hieremiæ, ubi iubet Deus narrari omnia scelera populi, & tamen prædicit eum non auditurum: Loqueris, inquit, ad eos omnia verba hæc, & non audient te. At probare Caluinus debuisset, veram culpam residere in ijs, qui ex necessitate peccant, vel certè eos meritò reprehendi, qui non possunt benè agere. Hieremias autem non dicit, nō poterunt audire, sed, non audient. Itaque quoniam audire poterant, sed nolebant, ideò iussu Domini reuocantur illis in memoriam scelera ipsorum, vt excusationem nullam habeant.

TERTIA respōsio, quæ ad locum Deuteronomij propriè pertinet, nō est melior cæteris. Quod enim Caluinus dicit, locum illum eludi posse, explicando illud (*non supra te est*) de facilitate cognitionis, non obseruationis, non eget respōsione, cum ipse idem in lib. 4. aduersus Pighium scribat, eam solutionem esse cauillatoriam. Et meritò hoc scribit, quoniam licet Moses loquatur de facilitate cognitionis, vt supra nos ostendimus, tamen ex facilitate cognitionis colligi vult, in potestate populi fuisse mandata seruare vel non seruare. Dixerat enim paulò antè: *Reuertetur Dominus, vt gaudeat super te in omnibus bonis, si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius.* Ac ne populus responderet se non posse implere præcepta aut non scire quid Dominus velit. Adiungit Moses: *Circumcidet Dominus cor tuum, vt timeas eum, &c.* Vbi promittitur auxilium gratiæ contra excusationem impotentiae, & postea addit, *Mandatum hoc non supra te est, neque in caelo situm, vt possis dicere, quis ascendet in caelum, &c.* Vbi tollitur excusatio ignorantiae.

Hac igitur solutione omissa, quam (vt diximus) Caluinus etiam cauillatoriam esse confitetur: seria respōsio illa est, quod Moses nō loquatur de obseruatione legis, sed de promissione Euangelij. Id quod probat, **TVM**, quia **B.** Paulus ad Romanos decimo, totum hūc locum Deuteronomij refert ad Christum, **TVM** etiam, quia Moses si de præceptorum legis obseruatione loquutus fuisset, in manifestū exitium populum præcipitasset. Effecisset enim vt existimaret, se legem vniuersam suis solis viribus posse complere.

AT hæc respōsio vim adfert clarissimis verbis diuinæ Scripturæ. Quomodo enim poterat Moses magis apertè significare, se loqui de lege, & præceptis seruandis, quàm illis verbis: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie?* Et illis: *Si audieris vocem Domini, & custodieris præcepta eius, & caeremonias, qua in lege hæc scripta sunt?* Quomodo possunt sine summa impudentia hæc negare?

Conuictus igitur tam perspicua veritate Caluinus, in lib. 4. aduersus Pighium, addit, si Moses de præceptis loquatur, loqui tamen de eis, vt ad Christum manu ducunt, vt potissima sententia ad Christum pertineat.

SED hoc non soluit argumentum. Nam siue hic locus ad Christum pertineat in sensu litterali, siue mystico, siue non pertineat vllō modo, non multum laboramus; id nobis est satis, si concedatur, quod nulla ratione negari potest, loqui Mosē etiam de præceptis seruandis, & docere, esse in potestate hominum illa seruare, & non seruare, ex quo liberum sine illa dubitatione demonstratur arbitrium. Neq; obstat testimonium Apostoli ad Romanos decimo, non enim oportet exponere Scripturam claram per obscuram: certum autem est omnium interpretum consensione locum Mosē, multò clariorem esse, quàm Pauli. **DEINDE** (vt nos supra docuimus) Apo-

A stolus non explicat verba Mosē, sed ad ea tantum alludit propter similitudinem quædam legis & fidei. Neq; Moses prædicando liberum arbitrium præcipit in exitium populum. Non enim dicit, solis viribus liberi arbitrij mandata posse compleri, sed adiungit etiam gratiam, cum ait: *Circumcidet Dominus cor tuum, vt timeas Dominum.* **DEINQUE** docet Mosē absolutè mandata legis posse compleri, atque id esse in libero voluntatis arbitrio, quoniã qui dedit præceptum, sine dubio non denegat auxilium.

CAPVT XXI.

Quarta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

QVARTA classis continet ea testimonia, quæ docēt, Deum quasi recedere & explorare, quid homines faciant, & quorum studia sua conuertant. Deuter. 8. *Adduxit te Dominus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, qua in animo tuo versabantur, vtrum custodires mandata illius, an non.* Et c. 13. *Tentat vos Dominus Deus noster, vt videat, si diligatis eū in toto corde. At frustra exploraret Deus, quid homines facere velint, nisi possent rem eandem facere, & non facere. Nemo enim prudens explorat euentum rei determinatæ ad vnum. Quis namque explorauit vnquam calidus ne sit ignis, an frigidus? appetat canis esuriens panem potius, quàm lapidem?*

C Respondet **CALVINUS**, Deum non sic recedere quâsi destituat hominē gratia sua, vt exploret, quid ille suis viribus possit: sed permittere, vt homines affligantur, quasi ipse non videret quid mali patiantur sui. Atque huc vsque satis benè. Sed quorsum Deus affligi finit suos? *Vt videat*, inquit Caluinus, *an post longas calamitates capiat eos recordatio Dei, & querant faciem Domini sui.*

Hic verò rursus redit argumentum, nam si possunt homines afflicti quærere Deum, quod antè non faciebant, certè habent liberum voluntatis arbitrium: si non possunt frustra Deus illos affligi finit, vt videat, an quærant faciem Domini sui: quorsum enim explorat, quod scit non posse fieri?

D Respondet, non posse afflictos quærere faciem Domini sine gratia, tamen posse cum auxilio gratiæ. At nos id minimè negamus; non neget ipse vicissim, posse hominem cum auxilio gratiæ pro libero arbitrio voluntatis quærere Deum, & non quærere, id est, gratiæ cooperari, & non cooperari, & pax erit. Vel si id negare perrexit, intelligat argumentum non esse solutum, semper enim ea difficultas manet, cur Deus exploret, quid homo facere velit, si non potest homo pro arbitrio velle & non velle, facere & non facere.

E Adfert deinde Caluinus alteram respōsionem, ac dicit, Deum nō destituere hominem, vt videat quid ille possit, sed vt eum adigat ad recognoscendam propriam *inseuerat*, id est, suum nihil. At neque nos ignoramus, Deum, qui omnia nouit, non explorare, vt ipse aliquid noui cognoscat, sed vt faciat nos cognoscere quales simus; & vt alij quoque, qui corda nostra non vident, intelligant ex operibus externis, quales intus simus.

Itaq; Deum tentare aliquem, nihil est aliud, quàm occasionem illi præbere aliquid patiendi, vel agendi, ex quo intelligatur eius charitas & patientia. Vel contra proprius amor & impatientia. Sic Deus tentauit Abraham, Tobiam, Iob; vt appareret eorum insignis virtus; & contra sic tentauit filios Israel in

deserto, vt apparet, quàm parum solidæ virtutis in illis esset, etiam si dixissent: *Quicquid nobis præcepit Dominus, faciemus, nec ambulabimus altera via.*

Cæterum ex hac tentatione, qua Deus facit nos explorare & cognoscere, quid simus, non minus libertas arbitrii comprobatur, quàm si Deus tentaret, vt ipse hoc idem exploraret, atque cognosceret. Nam neque nobis explorandum esset quid simus, si ex necessitate operaremur, & occasione oblata, non possemus nisi in alteram partem inclinare.

Præterea tentat Deus, vt appareat virtus, aut vitium, & merito laudari, aut vituperari aliquis possit. At non est opus virtutis, vel vitij, nec dignum laude, aut vituperatione, quod necessariò fit, nec potest aliter fieri. Propterea siquidem virtus & vitium, laus ac vituperatio locum in bestijs nullum habet, quod illa libertate arbitrii carent, nec possunt aliud agere, nisi quod agunt.

CAPVT XXII.

Quinta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

QVINTA classis habet Duo testimonia diuinæ Scripturæ, quæ magno quodam fastidio, & quasi per contemptum CALVINVS proposuit, præmissis hoc præmio. *Quæ, inquit, præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingenijs non multum facebant negotij, quæ superiores modo solutiones probè imbiberint.* Ista videlicet est serpentis astutia. Nam quia duo ista loca sunt omnium grauissima, neque sperabat Calvinus posse lectoribus satisfacere responsiones suas, ostentare voluit contemptum, vt putaretur magis non voluisse, quàm non valuisse propositos nodos accuratè soluere.

PRIOR igitur locus est in c. 4. Geneseos, vbi sic legimus: *Quare iratus es, & quare cõcidit vultus tuus? Nonne si benè egeris, recipies, sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.*

POSTERIOR locus est in cap. 15. Ecclesiastici, vbi hæc habentur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata, & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposuit tibi ignem & aquam, ad quod volueris porrigere manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.*

Consideremus PRIOREM locum, in quo tot penè sunt argumenta, quot verba: *Quare, inquit Deus ad Cain, iratus es? & cur concidit vultus tuus?* hæc interrogatio indicat, potuisse Cainum, si voluisset, non irasci, & non tristari. Cur enim non dicimus Cani, quare latras? & Leoni, quare rugis? nisi quia scimus, non posse bestias illas pro arbitrio latrare & non latrare, rugire & non rugire?

Nonne si benè egeris, recipies, sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? Illa conditio (si benè) & illa (si malè) nonne etiam liberum ostendunt voluntatis arbitrium? cur enim non dicimus homini, si Solem stare feceris, sicut dicimus, si benè egeris, habebis hoc, aut illud? nisi quia non ignoramus, non esse in potestate hominis, vt Solem stare faciat, esse autem vt benè agat, si velit, vel malè, si nolit?

Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Hic verò apertissimè in statu naturæ corruptæ liberum prædicatur arbitrium. Quid enim est, *sub te erit appetitus eius*, nisi in potestate tua erit peccati cupiditas? & quid significat, *tu dominaberis illius*, nisi po-

teris, si volueris, cupiditati resistere, & ita efficere, vt non regnet peccatum in tuo mortali corpore?

Videamus nunc, quàm hic se torqueat, fudetque CALVINVS, qui paulò antè iactauit hunc, & similes locos ne mediocribus quidem ingenijs negocium facebere posse. PRIMVM ait, non debere intelligi illa verba (*sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*) de peccato, sed de Abel, vt sensus sit, quamuis peccaueris, tamè primatum inter fratres obtinebis, & dominaberis fratri tuo iuniori. DEINDE admittit hunc locum, posse exponi de peccato: *Ne videamur, inquit, hanc interpretationem complecti, quod altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquitum fuisse Deum.* Sed quærit, an Deus promittendo, an potius iubendo dixerit (*tu dominaberis illius*) & si quidem iubendo, non inde probari liberum arbitrium dicit, quia Deus etiam impossibilia quandoque iubet; si promittendo, quærit, cur non sit factum quod Deus promisit. Non enim à Caino peccatum, sed à peccato Cainum deuictum fuisse, parricidium illius clamatur.

Obijcit postea sibi, conditionem intelligendam esse in ea promissione, quasi dictum sit: *Victoriam de peccato referes, sit amè certaueris.* Respondet: *Sed quis recipiat istas ambages?* Ad extremum, cum ei displiceret, quod tam facilè concessisset hoc loco de peccati victoria, & dominatu agi, mox subiungit: *Quamquam & res ipsa, & ratio Grammaticæ postulant, comparisonem fieri Cain & Abelis, quia primogenitus frater minori posthabitus non fuisse, nisi proprio scelere deterior.* Atque hæc est tota CALVINI defensio.

Nos verò constanter asserimus, hoc loco non de Abele, sed de peccato Deum esse loquitum. Idque probamus PRIMVM, ex ratione Grammaticæ, quam nobis Calvinus obiecit. Illud enim pronomen *eius*, cum dicitur, *sub te erit appetitus eius*; & illud pronomen *illius*, cum dicitur, *& tu dominaberis illius*; referunt, id quod paulò antè nominatum est. Paulò verò antè peccati, non Abelis, mentio facta est, sic enim legimus: *Si benè egeris, recipies; sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit. Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Ratio igitur Grammaticæ postulat, vt illa pronomina (*eius*) & (*illius*) ad peccatum, non ad Abelem referantur. Quid quod in tota hac diuina sententia nunquam nominatur Abel? vnde igitur venit Caluino in mentem, vt de Abele, non de peccato sermonem hoc loco haberi existimauerit?

DEINDE probamus ex communi consensu interpretum. S. AMBROSIVS lib. 2. de Cain, ca. 7. *Non frater, inquit, ei addicitur, sed error adscribitur, cuius ipse sibi auctor est. In te, inquit, reuertetur crimen, quod à te cœpit. Non habes in quo necessitatem magis, quàm mentem tuam arguas.* Vides, quomodo S. Ambrosius & Caluini expositionem reiiciat, & liberum arbitrium à necessitate perspicuè doceat?

S. HIERONYMVS in quæstionibus Hebraicis idem docet, & quidem his verbis: *Quia, inquit, liberi arbitrii es, moneo vt non tibi peccatum, sed tu peccato domineris.*

S. AVGVSTINVS lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 7. *Quiesce, inquit, ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius. Nūquid fratris? absit, cuius igitur, nisi peccati?* En quàm apertè S. Augustinus absurdum esse pronunciat eam sententiam, quam Calvinus maxime probauit.

S. PROSPER in 2. lib. de Vocatione gentium, c. 13. enarrans illud: *Ad te erit cõuersio eius, & tu dominaberis illius.* Ad te, inquit, tua culpa reuocetur, noli peccato regnū in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatum.

Sanctus GREGORIUS lib. 4. Moralium, ca. 22. *Tunc, inquit, peccatum cordis sub iuris nostri possessionem reducitur, si cum incipit, reprimatur. Vnde & diuina voce Cain praua cogitanti dicitur, in foribus peccatum tuum aderit, sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius, &c.*

Eodem modo exponunt Eucherius, Beda, Rupertus, Abulensis, Lyranus, Caietanus & glossæ, ordinaria & interlinealis. Neq; suspicari debemus, nullum horum Doctorum tenuisse rationem Grammaticæ, aut omnes grauitate esse hallucinatos.

At obijcit CALVINUS: *Si de peccato agitur, cum dicitur, tu dominaberis illius, vel iubet Deus, vel promittit, si iubet, non colligitur hinc liberum arbitrium, quia preceptum est impossibile: si promittit, cur non est factum quod Deus promisit?*

RESPONDEO, Deum nec promittere, nec iubere, sed significare, peccatum esse in potestate peccantis, & proinde monere Cainum, vt cogitet, in suo arbitrio esse cupiditati peruersæ assentiri, vel non assentiri, & ideo det operam, vt non vincatur, sed vincat, nisi grauitate puniri velit.

SED etiam si Deus iuberet, nihil lucraretur inde Caluinus; nemo enim iubet impossibilia, nisi qui non vult fieri quod iubet, id est, insanus aliquis, aut furiosus. Et si Deus non iuberet, sed promitteret victoriam, sub conditione, si fortiter pugnare vellet, nullæ essent hic ambages. Quid enim clarius, quam vinctes, si certaueris? an non etiam Apostolus sine vllis ambagibus dixit: *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit?*

Adde AD EXTREMUM, probari ex hoc loco liberum arbitrium, etiam si daremus, loquutum hic esse Deum non de peccato, sed de Abele. Neque enim Deus mitigare conaretur animum Caini, promittendo permansurum illi ius primogenituræ, & dominaturum illum fratribus suis, nisi sciret, potuisse eum reuocari à concepto scelere, & in arbitrio eius esse cupiditati iam exortæ resistere, vel consentire.

POSTERIOR locus, ex ca. 15. Ecclesiastici, inuicissimus est, & tam perspicuus, vt nulla declaratione indigeat. Respondet autem Caluinus PRIMO, liberum Ecclesiastici esse dubiæ fidei. SECUNDO, Ecclesiasticum, de libero arbitrio primi hominis, quale fuit ante peccatum, non de eo, quale nunc est, esse loquutum. TERTIO, si velit ille auctor, suis illis verbis non astruere liberum arbitrium, sed solum coercere carnis malignitatem, quæ sua mala in Deum transferendo vanam defensionem captare solet, ei se quoque libenter assensurum, alioqui eius auctoritatem non magni pendere.

AD PRIMUM RESPONDEO, non posse à Caluino Ecclesiasticum repudiari, si sibi ipse constare velit propter DVAS causas, PRIMO, quoniam recipit Caluinus epistolam Iacobi & Iudæ, quæ non minus dubiæ fidei olim fuerunt, quam Ecclesiasticus, deberet enim vel cum Lutheranis repudiare omnes libros, qui aliquando dubij fuerunt, vel cum Ecclesia recipere eos omnes, quorum auctoritas in sacris Cõcilijs declarata est. Constat autem in Concilio Carthaginensi tertio, canone 47. inter libros canonicos, & diuinos librum Ecclesiastici numeratum. SECUNDO, quia profitetur Caluinus se discipulum ac sectatorem esse Augustini. Augustinus autem non solum hunc librum inter canonicos ponit, in libro 2. de doctrina Christiana, cap. 8. sed etiam eundem adducit in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 2. ad ipsum liberum arbitrium comprobandum.

Ad ALTERAM Caluini solutionem RESPONDEO, ex Ecclesiastico non solum colligi primum hominem, cum libero arbitrio conditum fuisse, sed etiam idem liberum arbitrium in eius postetis remansisse. Nam paulò antè dixerat: *Ne dicas, per Deum abest, non dicas, ille me implanauit*, id est, non referas in Deum causam sceleris tui. Et continuo rationem adiungit: *Quoniam Deus hominem constituit, & reliquit in manu consilij sui, &c.* Quæ ratio nihil efficeret, nisi significare vellet Ecclesiasticus, liberum arbitrium initio datum primo homini, nunc etiam in eius postetis permanere. Præterea verba illa: *si volueris mandata seruare, conseruabunt te.* Et illa: *Ante hominem vita & mors, quod volueris dabisur ei.* Et illa: *Apposuit tibi ignem & aquam, ad quod volueris, porriges manum tuam.* Non apertissime testantur Ecclesiasticum alloqui homines, qui nunc sunt, & illis concionari, qui possunt ex eius cohortatione proficere.

Ad TERTIAM solutionem breuiter DICO, ineptam esse conditionem, quam Ecclesiastico Caluinus proponit. Non enim coerceri potest carnis malignitas, ne culpas suas transferat in Deum, seque à peccato immunè esse iactet, nisi concedatur homini liberum voluntatis arbitrium. Sed de hac re sæpè dictum est, nec sunt vbique omnia repetenda.

CAPVT XXIII.

Sexta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

PRÆTER ea loca, quæ Caluinus notauit, sunt alia quædam, quæ ab illo prætermittanos in sextam classem, quæ locorum derelictorum dici poterit, breuiter conferemus.

PRIMVS igitur locus sit ex cap. 30. Deuteronomij, vbi sic loquitur Moses: *Considera, inquit, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum. Et infra: Testes inuoca cælum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum.* Non video quid ad hunc locum responderi possit. Liber hic IMPRIMIS non est dubiæ fidei, & à Caluinistis pro canonico, ac diuino recipitur. DEINDE, non loquitur Moses ad homines in statu innocentie, sed ad Hebræos, qui tunc erant cum ipso. DENIQUE, nullæ hic sunt ambages, nam Moses iurat per cælum & terram, se dedisse populo optionem, vt facerent quod vellent, in re maximè morali, id est, in præceptis seruandis, aut violandis, & cohortatum fuisse eundem populum ad electionem obedientie, quæ vitam adfert, & dehortatum ab electione cõtumacie, quæ mortem adfert. Nihil autem magis proprium est liberi arbitrij, quàm electio, vt in tertio libro demonstrauimus.

SECUNDVS locus est, in libro Iosue, cap. 24. *Opius, inquit, vobis datur, cui seruire potissimum debeatis, etc.* Hic etiam locus ad liberum arbitrium in moralibus pertinet, quoniam Iosue significat populum eligere potuisse, vellet ne Deo vero cultum adhibere, vel idolis, id est, an vellet bene agere, an peccare.

TERTIVS locus est in cap. 31. Ecclesiastici: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit, ideo stabilita sunt bona illius.* Non miror hæc loca prudenter à Caluino dissimulata, cum non solum, non vera, sed ne verisimilis quidem aliqua responsio hic locum habere possit videatur. Non

enim hoc testimonium trahi potest ad statum innocentiae, neque vllæ sunt in eo ambages, sed liberum arbitrium asseritur ita verè, proprièque liberum in moralibus, vt dicatur vir bonus, ideò dignus laude & præmio, quod potuerit transgredi, & non sit transgressus, facere malum, & non fecerit.

QVARTVS locus est in priore epistola ad Corinthios ca. 7. *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, sed potestatem habens sue voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit.* Et infra: *Quod vult faciat, non peccat, si nubat.* Hoc loco agitur de bono morali, vt patet ex illis verbis, *benè facit.* Et infra: *Melius facit.* Et: *Non peccat, &c.* De hoc autem bono morali faciendo, vel non faciendo, dicit Apostolus, habere hominem liberam electionem, modò non sit impeditus extrinseca aliqua necessitate voti, iuramenti, aut præcepti. Huc enim pertinet illud: *Non habens necessitatem.* Excludit autem extrinsecam necessitatem, nõ quod illa tollat liberum arbitrium, sed vt ostendat eum qui non ligatur necessitate extrinseca, simpliciter & absolute liberum esse, vt possit non solum facere, & non facere, sed etiam non peccat, siue faciat, siue non faciat. Nam vt diximus in quartò libro, libertas ab extrinseca necessitate prærequirit libertatem ab intrinseca, & ideò qui liber esse dicitur ab extrinseca, consequenter asseritur liber ab intrinseca.

QVINTVS locus est in posteriore epist. ad Corinthios, cap. 9. *Unusquisque prout destinauit in corde, non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Loquitur Apostolus de facienda elemosyna, quod est opus morale & monet, vt vnusquisq; libenter tribuat id, quod destinauit in corde suo, id est, quod libera voluntate præelegit, cum in potestate haberet, parum, aut multum velle dare, aut etiam omnino nihil velle dare. Nam illud verbum *desiderium*, quo ipse vtitur, propriè, ad liberum arbitrium pertinet. Distinguitur enim voluntarium in genere, siue spontaneum, quod etiam bestijs conuenit à volutario libero, quod est proprium rationalis, siue intelligētis nature, quod illud dicitur *ἐκούσιον*. Hoc autem *desiderium*, vt perspicuum est, ex Aristotele li. 3. de motibus, cap. 1. & 2. Atque ex Scripturis quidem hæc argumenta sufficiunt.

CAPVT XXIV.

Præfatio ad testimonia Patrum, pro libero arbitrio in moralibus.

TESTIMONIA veterum Patrum CALVINVS non fuit ausus contra se objicere: tamen coactus à Pighio ad pauca quædam loca respondit. Produxit Albertus Pighius, in secundo libro de libero arbitrio, testimonia decem Patrum, S. Petri Apostoli, Sancti Clementis Romani, Sancti Irenæi, Tertulliani, Origenis, Sancti Hilarij, Sancti Ambrosij, Sancti Hieronymi, Sancti Basilij, Sancti Chrysostomi.

Ad quæ testimonia CALVINVS ita respondit, vt Petrum & Clementem, de numero testium auferri iuberet, quod eorum verba ex libris recognitionum apocryphis deprompta fuissent. Origenem & Tertullianum, vt hæreticos, & qui multis in rebus lapsi essent, omnino contemneret: eosdem item, & Irenæum exponi posse diceret de libero arbitrio, quale fuit in statu innocentiae, non quale nunc est in statu naturæ corruptæ; Ambrosium & Basilium, de libertate à coactione, non à necessitate differuisse conten-

deret: solos esse affirmaret Hilarium, Hieronymum & Chrysostomum, qui propriè liberi arbitrij patrocinium susceperunt, sed trium hominum testimonia non esse consensum Ecclesiæ vniuersæ, vt Pighius frustra iactauerat: præsertim cum contrariæ sententiæ inueniantur in Augustino, & in Synodo Arauficana.

Illud autem benè habet, & nobis mirificè placet: quod in 2. li. aduersus Pighium, CALVINVS admittit veteres Patres, vt de controuersia nostra iudices sedent: *Lectores, inquit, monitis velim, non difficulter posse inter me, & Pighium hoc loco conuenire, si modo Ecclesiæ traditione ex certo, & perpetuo Sanctorum & Orthodoxorum consensu, non ex testimonijs hinc inde male excerptis demonstraret. Deinde si is simpliciter, & candidè vteretur ad veram & germanam Ecclesiæ doctrinam comprobendam, non ad pingendas horum temporū impias doctrinas abuteretur.*

Nos igitur producemus testimonia omnium Patrum Græcorum & Latinorum, nec vllum prætermitemus auctorem alicuius nominis, & simul diligenter expendemus in singulis, possint, nec ne illis CALVINI responsiones vlla ex parte conuenire. Vtrum autem simpliciter, & candidè illis vtamur ad veram & germanam Ecclesiæ doctrinam comprobendam, an ea detorqueamus ad pingendos errores, impiaque doctrinas, lectoris erit iudicium. Quamuis si propriè loqui velimus, ex testimonijs Patrum, illud inuestigare debeamus, quæ fuerit Ecclesiæ veteris doctrina, vt quoniam inter nos conuenit, in Ecclesia, quæ ante mille annos floruit, veram & germanam fuisse doctrinam, ex comparatione illius intelligatur, vtrum nos germanam doctrinam teneamus qui liberum arbitrium in actionibus moralibus esse defendimus, an aduersarijs, qui liberum arbitrium, in seruum arbitrium commutantes, hominem post lapsum Adami, ex necessitate peccare contendunt.

CAPVT XXV.

Testimonia Græcorum Patrum adferuntur, pro libero arbitrio in moralibus.

PRIMVS ex Græcis Patribus occurrit S. IGNATIUS. Is in epist. ad Magnesianos ita loquitur: *Quandoquidem, inquit, actiones ipsæ suæ habent præmia, & obedientie proponitur vita, mors autem inobedientie, & singuli, qui aut hoc, aut illud elegerunt, in eius quod elegerunt, locum abituri sunt, fugiamus mortem, & eligamus vitam.* Et infra: *Si quis pietati studet, Dei homo est, si impiè agit, diaboli est, nõ id factus per naturam, sed per animi arbitrium.* Nihil hic responderi potest. Nam & loquitur S. Ignatius de bono & malo morali, & affirmat, homines eligere id, quod volunt, qui est proprius actus liberi arbitrij: & eum, qui impiè agit, per animi arbitrium fieri malum, docet.

AT fortasse non sunt Ignatij epistolæ, sub quæ illius nomine circumferuntur, id enim Lutherani objicere solent. SED recipit eas Eusebius, lib. 3. Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 36. Sanctus etiam Hieronymus multas enumerat, & inter cæteras, istam ad Magnesianos, & Ignatio tribuit in libro de scriptoribus Ecclesiasticis. Deniq; passim citantur epistolæ istæ nomine S. Ignatij ab Athanasio, Theodoro, alijsque Patribus, neque vlla occurrit solida ratio, cur reiicienda videantur.

SECUNDVS sit S. DIONYSIVS AREOPAGITA. Is in libro de diuinis nominibus, capite 4. part. 4. propè finem, posteaquam docuerat, malum non

esse substantiam, sed defectum quendam, ita subiungit: *Dixerit verò quispiam, infirmitatem supplicium non mereri, sed veniam. Si igitur non licuisset obistere, rectè forsan esset obiectum. Sin autem ex ipso bono vires suppeditantur, quod, ut sacra eloquia docent, omnibus simpliciter conuenientia tribuit, non est ignoscendum, si quis per ignauiam ab ipso bonorum propriorum habitu diuinitus procedente aberrauerit.* Idem lib. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 2. part. 3. tribuit homini nomen illud *ἀντελεύθιον*, quod fatetur CALVINVS, proprium esse liberi arbitrij.

Neque ad hunc locum responderi potest, nisi fortè libros istos non esse Dionysij Areopagitæ. Sed certè negari non potest, auctorem huius libri fuisse vitum magnum, & ante mille annos floruisse, cum citetur à sancto Gregorio, homilia 34. in Euangelia, nomine antiqui, & venerandi Patris. Nam si Gregorio antiquus fuit, cum ipse Gregorius ante annos circiter mille floruerit, nobis profectò antiquissimus esse debebit. Sed de hoc auctore alias disseruimus.

TERTIO sit B. CLEMENS ROMANVS, quem inter Græcos numeramus, quod Græcè scriptus sit liber, qui nomini eius adscribitur. Is igitur in lib. 3. Recognitionum, inducit Apostolum Petrum cum Simone Mago, pro libero arbitrio, sic differentem: *Dic quomodo Deus iudicat secundum veritatem vnumquemque, pro actibus suis, si agere aliquid in potestate non habuit? Hoc si teneatur, cõuulsa sunt omnia. Frustrà erit studium sectandi meliora. Sed & iudices frustrà legibus præfunt, & puniunt eos, qui malè agunt. Non enim in sua potestate habuerunt, ut non peccarent.*

Ad hunc locum prompta responsio est, librum esse supposititium. Nam alioqui liberi arbitrij tam est aperta confessio, ut nihil contra fingi possit. At nos fatemur, librum esse corruptum, ac deprauatum ab hæreticis, sed tamen vel esse Clementis Romani, vel alterius æquè docti, atque antiqui. Siquidem Eusebius libro tertio, Historiæ Ecclesiasticæ, capite trigesimo octauo, scribit, hos libros & esse Clementis, & ab hæreticis deprauatos. Idem scribunt Epiphanius, hæresi trigesima. Et Ruffinus in Apologia pro Origene. Meminit etiam horum librorum Sanctus Hieronymus, in libro secundo, aduersus Ruffinum.

At si corrupti sunt hi libri, ac propterea inter apocryphos recensentur, quorsum citantur à nobis? quoniam manifestè constat, non esse corruptos ijs in locis, vbi defenditur libertas arbitrij. Nam ante Ruffini ætatem, qui hos libros Latinos fecit, nulli fuerunt hæretici, qui libero arbitrio nimis multum tribuerent, quod postea fecerunt Pelagiani, multi autem hæretici fuerant, qui negauerant liberum arbitrium, ut Simon Magus, Manichæus, & alij. Itaque si in his libris negaretur liberum arbitrium, suspicari possemus, insertam fuisse eam doctrinam à Manichæis, vel alijs eiusmodi hæreticis: at liberi arbitrij confessionem nõ possumus, vlli hæretico illius temporis adscribere.

DEINDE, veteres Patres, qui dicunt, hos libros corruptos esse ab hæreticis, non tacent in quibus articulis corrupti sint. Scribunt enim in articulis de diuinitate filij, alijsq; similibus esse corruptos. Corruptelam autè in articulo de libertate arbitrij, nullus veterum vnquam notauit.

Adde POSTREMO, quod quæ dicuntur in his libris de libero arbitrio, eadem repetuntur passim ab alijs Patribus, ut necesse sit, omnes omnium Patrum libros esse deprauatos, si libri isti recognitionum in hoc articulo deprauati censendi sunt.

A QUARTVS sit S. IUSTINVS Martyr. Is ita loquitur in Apologia ad Imperatorem Antoninum pagina 31. in meo codice: *Nisi libero arbitrio genus humanum, & res turpes fugere potest, & pulchras, ac bonas sequi, extra causam, culpamque est eorum, que quomodo aguntur. Sed ipsum libero arbitrio, liberâque voluntate & rectè facere, & peccare docemus.* Et infra: *Neque ille remuneratione, aut laude dignus esset, si per seipsum bonum non eligeret.* Et in Apologia ad Senatorem: *Nihil, inquit, esset in illis laude dignum, nisi facultatè haberent, qua se in vtramque partem conuerterent.* Hic verò CALVINVS neq; fingit, neq; fingere potest aliquid, quod speciem habeat responsonis. Auctor enim certus est, & verba clarissima. Sola pertinacia his, atque similibus resistit.

B QUINTVS sit ATHENAGORAS Iustini æqualis. Is in Apologia ad eundem Imperatorem Antoninum: *Liberi arbitrij, inquit, in ipsis quoque (Angelis videlicet) in vtramque partem, voluntatem constituerat Deus, sicut & in hominibus liberum & prauitatis, & virtutis diligendæ potestatem habentibus cernere est.* Quid clarius? quid verius?

C SEXTVS sit Beatus Martyr Irenæus. Is in libro quarto, capite septuagesimo primo, ita loquitur: *Illud quod ait, Quoties volui congregare filios tuos, & nolui, veterè legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum fecit Deus ab initio.* Ac vt intelligat Calvinus, Irenæum non solum significare voluisse, creatum hominem liberum, sed etiam nunc esse liberum, legatur titulus huius capitis, què ipse idem Irenæus præfixit. Sic enim habet: *Ostensio, quod homo liber sit, & sue potestatis, ad hoc vt possit eligere bona, vel contraria.* Legatur deinde finis eiusdem capitis, vbi hæc habentur: *Qui operantur bonum, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, iudicium iustum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum cum possent operari illud.* Et cap. 72. *Si igitur, inquit, nõ in nobis esset facere hæc, aut non facere, quam causam habebat Apostolus, & multò prius ipse Dominus consilium dare, que quidem facere, a quibus verò abstineret?*

D Et adhuc resistit CALVINVS, ac probare nititur, Irenæum non dicere id, quod dicit, quoniam in eodem libro scripsit, liberum arbitrium ad imaginem Dei pertinere: imaginem autem fuisse in primo homine, sed per peccatum extinctam, colligi ex Apostolo, qui reformari dicit in nobis imaginem Dei. At nimis frigidum est argumētum contra manifestissimam veritatem. Nam imaginem Dei extinctam esse post peccatum, neq; Irenæus, neq; Paulus vnquam scripsit. Reformatur verò in nobis imago, quoniam obscurata fuerat, licet (vt diximus) non extincta. Sed de hac re alibi multa diximus.

E SEPTIMVS sit CLEMENS ALEXANDRINVS. Is in primo libro Stromatum, pagina sexagesima quinta, sic ait: *Quoniam libera electio & appetitio, peccata primum inchoat, iure infliguntur supplicia.* Et infra: *Que cum ita sint, & liberari ab ignorantia, & à mala, & delectabili electione, & ante omnia non assentiri fallacibus illis phantasijs & visis, & suum est in nostra potestate.* Vide alium locum, in quarto libro de gratia & libero arbitrio, cap. 9.

OCTAVVS sit ORIGENES, Is in commentario ad caput decimum tertium Matthæi, exponēs parabolam sagenæ piscium, posteaquam dixerat, ab hæreticis accipi per bonos & malos pisces, duas naturas, alteram bonam, alteram malam, ita subiungit: *Hinc intellectus repugnant omnes scriptura, declarantes esse liberum arbitrium, dum & accusant eos, qui delinquant*

& probant eos, qui rectè faciunt. Idem Origenes similia docet, lib. 3. de principijs, cap. 1. præfatione in epistolam ad Romanos, homilia duodecima, in librum Numeri, & alibi.

Sed CALVINVS Origenis testimonium non recipit, quod dicat eum in multis lapsum esse. At Nos eum in hac re non errauisse, facillimè demonstramus. Nam Origenis errores diligentissimè notauerunt Epiphanius, Theophilus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Nicephorus, & alij, neque vllus eorum inter errores Origenis posuit, hominem prædictum esse libero arbitrio.

Rursus Calvinus Origenis testimonia causæ suæ nihil nocere contendit, quod Origenes disputet aduersus Marcionem, qui liberum arbitrium ita tollebat, vt naturam humanam ab ipsa creatione malam esse diceret. At parùm interest, contra quos Origenes disserat, modò liberum arbitrium in præceptis morum seruandis prædicet.

DEINDE Origenes, vt ostendat, naturam non esse malam à creatione, probat, hominem esse liberi arbitrij, & mutari per se de bono in malum, quod fieri non posset, si esset naturaliter malus. Itaque DVO probat Origenes, PRIMO, hominem esse liberum; SECUNDO, non esse natura malum, ex quibus duobus vnū deducit ab altero. Marcion negabat vtrumque, Calvinus alterum tantùm, proinde damus Calvino, vt non sit Marcionista, sed Semimarcionista, & ORIGENES Calvino non ex toto, sed ex parte confuet. Neq; dicere poterit Calvinus, Origenem loqui de libertate à coactione, nō à necessitate, nam libertatem à sola coactione Marcionistæ minimè denegabant.

NONVS sit EVSEBIUS CÆSARIENSIS. Is in libro sexto, de præparatione Euangelica, cap. 5. ita loquitur. *Sic per legem rectam viam ostendit, per liberã verò potestatem effecit, vt in ipsa essent virtutis præmia, sine vi aliqua agere, cum possit etiam contraria mala. Ita si proprio motu naturalem dispexeris legem, fons vitiorum sponte non aliundè, neque vlla necessitate, sed libera voluntate, atque iudicio facta est.* Et in extremo capite: *Cæcus profecto de his rectè iudicaret, non necessitate, sed libero hac fieri arbitrio.* Itaque testimonio Eusebij cæci sunt Calvinistæ, vel potius cæcis deteriores. Cùm id non videant, quod cæci videre possent.

Sed forsã obijciat aliquis. Eusebium contra eos differere, qui ponebant fatalem necessitatem, qualem Calvinistæ non ponunt. At Calvinistæ IMPRIMIS ponunt, etiam necessitatem similem fatali; DEINDE, parum refert quid mouerit Eusebium, vt liberum arbitrium defenderet, modò illud verè doctèque defenderit. DENIQUE, nonne Eusebius omnem profus necessitatem exclusit, cùm ait: *Neque vlla necessitate, sed libera voluntate atque iudicio facta est?*

DECIMVS sit MAGNVS ATHANASIVS. Is in oratione contra Idola, non procul ab initio, sic ait: *Anima libera est, & sui arbitrij. Potest enim vt ad bona se inclinare, ita bona quoq; auersari.* Et infra: *Qua cùm liberum sui ius, arbitriumq; intuerur, sentit se in vtramque partè corporeis mēbris vti posse, tum ad ea que sunt, tum ad ea que non sunt. Ea verò que sunt, bona appello, ea que non sunt, mala.* Ad hoc testimonium nihil omnino responderi potest. Auctor enim est certus, grauis, doctus, antiquus, sanctus, & sine vllis ambagibus liberum arbitrium docet.

VNDECIMVS sit MAGNVS BASILIVS, qui in explanatione Psalmi sexagesimi primi, tractans illud: *Mendaces filij hominum in stateris, Nō licebit,* inquit,

tibi dicere in die iudicij, non noveram bonum. Proferentur tibi propria tue stateræ, sufficientem boni & mali discretionem habentes. Nam corporis pondera libra momentis examinamus, que verò in vita eligenda sunt, libero anime iudicio discernimus. Quod etiam stateram nominauit, propterea quod æquale momentum ad vtramque partem capere potest. Idem in oratione de libero arbitrio: Nam, inquit, quod in homine situm est liberum arbitriū, in eligendo & non eligendo situm est, &c. Item in oratione de causa mali. Cur, inquit, in structura non habemus, vt neque volentibus nobis peccare detur? quia etiam tu famulos, non cūm vinctos habes, beneuolos putas, sed cum voluntariè ea, que officij ipsorum sunt, explere videris. Itaque etiam Deo nō gratum est, quod coactum est, sed quod ex virtute rectè geritur. Virtus autem ex voluntate, non ex necessitate fit. Voluntas verò ex his, que in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.

Arripuit CALVINVS voculam illam (coactionem) & inde colligit, non loqui Sanctum BASILIVM de libertate, à necessitate, sed à sola coactione. At sine dubio non rectè collegit. Nam explicauit in eodem loco Sanctus BASILIVS, quid per coactionem intellexerit, cūm illi per aduersatiuam particulam opposuerit id, quod geritur ex virtute. Et quod geritur ex virtute, esse dixerit id, quod ex voluntate, non ex necessitate fit. Et quod fit ex voluntate, declarauerit esse id, quod in nobis est, quodque ex arbitrij nostri libertate dependet. Itaque per coactionem, necessitatem intellexit determinantem ad vnum.

Quod etiam clarius manifestat in eadem oratione, cūm dicit: *Soluta enim ab omni necessitate, & voluntariam, ac in sua potestate sitam vitam à conditore adeptam, per hoc ad imaginem Dei creata est.* Adde etiam, quod in duobus prioribus locis à nobis citatis, nulla fit coactionis mentio, sed solius necessitatis, & disertis verbis asseritur libertas in electione boni & mali, par momentum habens in vtramque partem.

DVODECIMVS sit S. GREGORIVS NYSSENVS, Magni Basilij frater. Is in libro 7. de Philosophia, capite secundo: *Concupiscentia, inquit, & non concupiscere, mentiri, & non mentiri, & quæcunque talia, in quibus consistunt virtutis, & vitij opera, hæc sunt in nostro libero arbitrio.* Nescio quid hic Calvinus comminisci possit. Nullum enim cauillis locum Gregorius reliquit. Vide etiam quæ citauimus libro superiore.

TERTIUSDECIMVS sit Sanctus GREGORIVS NAZIANZENVS, qui in carminibus de CHRISTO patiente: *Neque enim, inquit, Deus necessitatem adducet, vt sis bonus, sed in electione, & sententia tua id situm est.* Vide alium locum à nobis citatum libro superiore, ex Apologetico.

QUARTUSDECIMVS sit CYRILLVS HIERSOLYMITANVS, qui Catechesi quarta: *Cognosce, inquit, animam esse sui iuris, seu voluntatis liberæ.* Item infra: *Liberum arbitrium habet anima, & potest quidem Diabolus incitare, cogere autem præter voluntatem omnino non potest. Subijcit tibi scortationis cogitationes, si vis, probas, si nolis, improbas. Si enim ex necessitate scortareis, cuius gratia gehennam Deus parasset? Nihil apertius dici potuit.*

QUINTUSDECIMVS sit Sanctus EPIPHANINVS, qui in hæresi Phariseorum, quæ est ordine decimo sexto: *Per id, inquit, quod peccare quisquam possit, & non peccet, & per id, quod possit non peccare, peccet tamen, hoc propter peccata penam per vindictam pendente, illo propter benefacta laudem reportante, vtriusque constituta est differentia.* Et infra: *Itaque, inquit, manifestum, euident & indubium est, vnicuique liberum arbitrium*

arbitrium concessum à Deo, qui per seipsum dixerit, si volueritis, & si nolueritis, ut penes hominem sit bene facere, vel prauè operari. Vides, vt sanctus hic Pater manifestum, euidentis & indubium esse clamet, quod Caluinus tot libris obscurare conatus est?

SEXTVSDECIMVS sit THEOPHILVS ALEXANDRINVS, Is enim in epistola tertia Paschali, sic loquitur, *Nec ambigatur quin in vtramq; partè faciendi, vel non faciendi bona, habeamus liberam facultatem, & oppressis prauis recta nascantur, tuncque virtutum inter se concinuit chorus, cum vitiorum in animo fuerit solitudo. Quid hic obijcient aduersarij? auctor insignis est, quippe qui S. Hieronymum meruit habere interpretem, & sententia tam perspicua, vt nulla ratione obscurari queat.*

SEPTIMVSDECIMVS sit S. IOANNES CHRYSOSTOMVS sit, qui homil. 22. in Genesim: *Nonne, inquit, manifestum est, sua quemuis voluntate, vel malitiam, vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, & natura nostra prauitas in se esset, neque illos puniri, neque istos virtutum retributiones accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus retributiones. Hunc patrem nobis Caluinus libenter concedit, quod ei nimius visus sit in liberi arbitrij viribus prædicandis. At imperitiam suam aperte prodit, cum è tanto numero Patrum vnum Chrysofostomum, quasi noui aliquid introducentem reijcit. Nam si legisset ceteros, nunquam ita iudicasset. Quid enim Chrysofostomus dicit, quod non antè illum Ignatius, Clemens, Iustinus, Athenagoras, Irenæus, Basiliius, Cyrillus, Epiphanius, & post eum plurimi dixerint? DE I N D E, si tam grauius Chrysofostomus in libero arbitrio prædicando excessit, cur nulli veterum illum reprehenderunt? cur Sanctus Augustinus gratia Christi excellentissimus prædicator, hunc ipsum Chrysofostomum in libris aduersus Iulianum, non modo non reprehendit, sed vehementer etiam laudat?*

DECIMVS OCTAVVS sit B. MACHARIVS ÆGYPTIVS, qui homilia 15. sic ait: *Ceterum vt semel, & omnino resonet, & permaneat delectus, & arbitrij libertas, quam primitus homini dedit Deus, ea propter dispensatione suas res administrantur, & corporum solutio fit, vt in voluntate hominis situm sit, ad bonum vel malum conuerti.*

DECIMVS NONVS sit MARCVS EREMITA, qui in libro de Baptismo, vltra medium, ita loquitur: *Hæc & similia cum Scriptura in nostra potestate positum esse, vt hæc agamus necne, propterea non Satanam, neq; peccatum Adæ, sed nos increpat. Et infra comparans nos cum Adamo: Primam, inquit, conceptionem habemus ex dispensatione, quemadmodum & ille, & perinde ac ille pro arbitrio possumus obtemperare, vel non obtemperare. Sententia horum verborum est, nos tentari ex permissione Dei, sicut eadem permissione tentatus fuit Adam: & sicut ille propter arbitrij libertatem potuit tentatori acquiescere, vel resistere, sic etiam nos propter eandem arbitrij libertatem posse tentationem admittere, vel repellere, quæ si Caluinus legisset, forsitan de Chrysofostomo aliter iudicasset.*

VICESIMVS sit S. CYRILLVS ALEXANDRINVS, qui in libro secundo in Ioannem, capite quinquagesimo quarto, sic ait: *Liberum, inquit, arbitrium hominis his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. sic enim iuste laudem, si bene agimus, & contraria, si mala committimus, inuenimus. Vide alia loca, quæ citauimus in libro superiore.*

VICESIMVS PRIMVS sit THEODORETVS, qui Psal-

mus sexagesimum septimum tractans, & explicans illud: Pluuiam voluntariam segregabis, &c. sic ait: Pluuiam, doctrine irrigationem vocat, voluntariam autem appellauit, ob liberum arbitrium. Non enim ex necessitate irrigatur aliquis, sed doctrina acquiescens consequitur gratiam.

VICESIMVS SECUNDVS sit PALLADIVS, in epistola ad Lausum, quem præfixit historiae suæ de Sanctorum vita, in ea siquidem loquens de eleemosynis: *Neque, inquit, vilo pretextu, quo placeres hominibus, iureiurando obligasses tuam liberam eligendi voluntatem, &c.*

VICESIMVS TERTIVS sit B. IOANNES DAMASCENVS. Is enim in libro secundo, de fide, capite vicesimo sexto: *In nobis, inquit, sunt ea, quorum liberam adepti potestatem sumus & facere, & non facere. Et infra explicans quæ illa sint: Ea, inquit, quæ sequitur laus aut vituperatio, & in quibus prauaricatio cadit & lex.*

VICESIMVS QUARTVS sit THEOPHYLACTVS, qui in commentario ad caput decimum quintum Lucae, sic ait: *Itaque ille qui dedit omnia hæc ex æquo, permisit liberè ingredi. Nullum enim cogit non volentem. Nam si voluisset nos cogi, nõ fecisset rationales, & liberi arbitrij. Neque verò hic auctor intelligit per coactionem vim illam, quæ adigit inuitos, sed necessitatem determinantem ad vnum, vt perspicuum est ex ratione, quam reddit, cum dicit: Non fecisset rationales, & liberi arbitrij. Nam bestia quoque, tametsi rationales non sunt, non coguntur inuita ad sua obiecta, sed sponte accurrunt. Et nomen liberi arbitrij, quod iste auctor vsurpat, non potest proprie conuenire libertati à sola coactione, vt in tertio libro demonstraui.*

VICESIMVS QVINTVS sit EVTHIMIVS, qui in commentario ad idem caput decimum quintum Lucae, ita edisserit parabolam filij prodigi: *Substantia, inquit, partem, quæ sibi obueniebat, petiuit, hoc est, liberum arbitrium, quod ei ex natura debebatur. Ac si diceret, nolo urgeat me seruiendi necessitas, liberum est enim mihi arbitrium. Et infra: Pater ergo candidè imperit, vult enim Dominus, vt sibi voluntariè seruiamus.*

EST autem hoc loco breuiter ANNOTANDVM, ex sententia horum Patrum, liberum arbitrium comparati substantiæ, quam filius prodigus dissipauit, quoniam peccatores dissipant liberum arbitrium, dum illo malè vtuntur, non quod illud omnino amittant, sed quod inutiliter exercent. Quomodo dicitur aliquis perdere vitam suam, quam non in bonis operibus infumit. Non enim similitudines in omnibus valent. DENIQUE id solùm ex parabola colligunt Patres, DE VM permittere, vt qui volunt, peccent, neque eos ad benè agendum ex necessitate compellerent.

CAPVT XXVI.

Testimonia Patrum Latinorum, pro libero arbitrio in moralibus.

PRIMVS ex Latinis TERTULLIANVS est, Is in libro secundo, contra Marcionem ita loquitur: *Liberum, & sui arbitrij, & suæ potestatis inuenio hominem institutum. Sed ne Caluinus dicat (vt solet) Tertullianum loqui de prima institutione, quæ postea per peccatum sit mutata, audi sequentia. Hunc statim eius confirmauit etiã ipsa lex tunc à Deo posita. Non enim poneretur lex ei, qui nõ haberet obsequium debitum legi*

in sua potestate. Nec rursus comminatio mortis transgressioni adscriberetur, si non & contemptus legis in arbitrio libertatem homini deputaretur. Sic & in posteris legibus creatoris inuenias proponentis ante hominem bonum & malum, vitam & mortem. Et infra non procul à fine, Interrogat, inquit, Deus quasi incertus, ut & hinc liberi arbitrij probans hominē in causa aut confessionis, aut negationis, ut daret ei locum spontē consistendi delictum, & hoc nomine renelandi. Sicut de Cain siscitatur, ubi nam frater eius, ut ille haberet potestatem, ex eadem arbitrij libertate spontē negandi delicti, & hoc nomine grauandi. Et in libro de exhortatione Castitatis, non longē ab initio: Itaque, inquit, cum vtrumq; ex preceptis eius didicerimus, quid velit, & quid nolit, iam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum.

AT non meretur TERTULLIANVS locum inter testes dogmarum Catholicorum, cum in multis magnisque rebus errauerit. Id enim solum est, quod respondere potest CALVINVS. SED facilis RESPONSO est. Nam si solus hæc diceret, nullam ei fidem haberemus, ut qui propriam sectam instituerit, sed quod dicit cū omnibus Græcis & Latinis Patribus, non parū valet ad testimonium fidei, quæ vigeat antiquis illis tēporibus in Ecclesia. Non errasse autem in hac re TERTULLIANVM, nec fuisse dogma de libertate arbitrij proprium sectæ ipsius, certum est ex eo, quod neque Eusebius in historia, neque AVGVSTINVS in libro de hæresibus, neque alius auctor hanc sententiam inter alios Tertulliani errores enumerat.

SECUNDVS sit Beatus Martyr CYPRIANVS. Is in lib. i. epist. 3. ad Cornelium: Dominus, inquit, non increpuit recedentes, aut comminatus est, sed magis conuersus ad Apostolos suos dixit: Numquid & vos vultis abire? seruans scilicet legem, qua homo libertati sue relictus, & in arbitrio proprio cōstitutus sibi metipsum vel mortem appetit, vel salutem. Et in lib. de vnitae Ecclesiæ: Fieri verò, inquit, hæc Dominus permittit, & patitur manente propria libertatis arbitrio. Vbi NOTANDVM est, non posse hæc detorqueri ad libertatem à coactione, quam solam nobis Calvinus reliquit. Nam etiam si Deus impediret omnia peccata, adhuc inanerit libertas à coactione, sicut ea manet in bestijs, quæ peccare non possunt, sed libertas à necessitate, & vera potestas eligendi bonū & malum, planè tolleretur, nisi Deus peccata permitteret. Atque hoc est, quod CYPRIANVS dicit, Deum pati, ut peccata fiant, manente propria libertatis arbitrio.

TERTIVS sit MINVTIVS FELIX, Is in Octauio ultra medium libri, sic gentiles alloquitur: Denique de vestro numero carcer exesuat. Christianus ibi nullus, nisi aut reus sua religionis, aut profugus. Nec de fato quisquā aut solatiū capiet, aut excuset, euentū sit sortis fortuna, mens tamen libera est, & ideo actus hominis, non dignitas iudicatur. Neque verò loquitur de libertate à sola coactione. Nam ea non repugnat fato, cui tamen repugnat libertas à necessitate. Potest enim sponte fieri, id quod fato fit. Non potest autem quod fato fit, non necessario fieri.

QUARTVS sit LACTANTIUS, Is in lib. 4. diuinarum Institutionum, c. 24. Qui dat, inquit, precepta, amputare debet omnium excusationum vias, ut imponat hominibus parendi necessitatem, non vi aliqua, sed pudore, & tamen libertatem relinquat, ut & præmium sit constitutum parētib; quia poterant non parere, si vellet, & non parentibus pœna, quia poterant parere, si vellet. Quo modo ergo poterit amputari excusatio, nisi ut qui docet, faciat quæ docet, & sit quasi præuius, & manum porrigat secururo?

A QVINTVS sit IVLIVS FIRMICVS, Is in libro de erroribus profanarum religionum, quem ad filios Constantini scripsit sic loquitur cap. 29. Liberum te Deus fecit, in tua manu est, ut aut viuas, aut pereas, quid te abrupta præcipitas?

B SEXTVS sit S. HILARIUS, Is in commentario Psalmi secundi, sic ait: Vnicuique nostrum libertatem vita, sensumque permittit, non necessitatem in alterutrum affigens. Et infra rationem reddens: Quid enim, inquit, honoris & præmij bonitatis necessitas mereretur cum malos non esse, vis quadam nobis conferta nō sineret? Hunc egregiū Patrem vltro nobis dat Calvinus, neque intelligit quantum detrimenti causæ suæ faciat, cum illi contrarium se profiteatur, quem non solum Hieronymus & Augustinus, sed etiam integra Synodus Ephesina prima, & alia deinceps Concilia mirificè coluerunt.

C SEPTIMVS sit OPTAVS MILEVITANVS, qui sic loquitur initio lib. 7. aduersus Parmenianum: Quicquid necessitas peccat, non potest magnis viribus accusari. Voluntas habet pœnam, necessitas veniam. Homicida scelus potest facere, potest & non facere, adulterium mœchus potest admittere, potest & non admittere, & cetera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.

OCTAVVS sit S. AMBROSIVS, Is in lib. i. de Iacob, cap. 3. Non est, inquit, quod cuiquam nostram adscribamus culpam, nisi nostra voluntati. Nemo tenetur ad culpam nisi voluntate propria deflexerit. Voluntarium sibi militem legit Christus, voluntarium sibi seruum diabolus auctionatur. Ad hoc testimonium Calvinus respondet, intelligendum esse de voluntario, quod opponitur coacto, atque inuito, non quod opponitur determinato ad vnum. SED fallitur, nam imprimis voluntarium, quod solum opponitur coacto, non sufficit ad peccandum, alioqui lupus etiam peccaret cum sponte alienas oues rapit & occidit. Deinde verba illa (nisi voluntate propria deflexerit) non significant solum sponte liberèq; deflectere, quod etiam pecudi conuenire potest, quæ tamen non dicitur propria voluntate deflectere, etiam quando libenter errat, sed significant ex deliberato concilio, atque electione peccare.

D Sed quid respondebit Calvinus ad id, quod idem AMBROSIVS scribit in libro secundo de Cain, capite septimo? Non habes in quo necessitatem magis quam mentem tuam arguas. Et ad illud, quod habet idem auctor in expositione Psalmi quadragesimi. Homini dedit eligendi arbitrium, quod sequatur, ante hominem vita & mors, si deliqueris, non natura in culpa est, sed eligentis affectus. Hæc enim testimonia clariora sunt, quam ut vlla falsa interpretatione deprauari queant.

NONVS sit B. PHILASTRIVS, S. Ambrosij æqualis. Is in libro de hæresibus, capite de Pythonissa: Ignorant, inquit, quod credentes animæ à fide Christi, deditas iam se impietati faciunt, quia arbitrij sui est omnis homo, quod velis, ut eligas facere permittente Deo.

E DECIMVS sit Beatus GAUDENTIVS Brixianus, PHILASTRII Successor, Is in tertio tractatu, super Exodum inquit: Concessa semel voluntatis libertas non auferetur, ut nihil de eo indicare possit, qui liber non fuerit in agendo. Quo loco illud est obseruandum, liberum arbitrium primo homini in creatione datum (quod teste Caluino verum fuit liberum arbitrium, etiam à necessitate) nunquam auferri, auctore Gaudentio.

RVRVS idem auctor in tractatu de Machabæis: Vnam, inquit, Deus elegit arborem de omnibus lignis Paradisi, non vti que malam, sed in qua seruorum suorum obedientiam pertentaret, ut libertas arbitrij, vel

immortalitatis premium possideret obediens, vel contemnens exciperet mortis interminatam sententiam. Manducavit homo quia voluit, mandatum non custodivit, quia noluit, morte multatur, quia mandatum seruare potuit, & non studuit. Igitur si vnius arbutuli fructus, contra Dei mandatum temerè à Protoplastis degustatus, mortem generi acquisiuit humano, potuit & Machabais tunc sub lege positus interitum parare mādati diuini transgressio, quibus nunc honorem & gloriam præcepti eius custodia comparauit. Comparat Gaudētius Machabæos cum Protoplastis, quod isti tentati fuerint de manducatione ligni scientiæ, illi de manducatione carnis suillæ, quæ non minus eo tēpore Iudæis prohibita erat, quàm olim arbor scientiæ Protoplastis. Atque in eo Machabæos laudat, quod præceptum seruauerint, quod ex libertate arbitrij potuissent non seruare: & contra Protoplastos accusat, quod præceptum non custodierint, quod ex libertate arbitrij custodire fide dubio potuissent. Alioqui enim ineptissima comparatio est, si non fit manente arbitrij libertate in Machabæis, sicut in Protoplastis.

VNDECIMVS sit PRUDENTIVS, qui in versibus liberum arbitrium pulchrè descripsit. Sic enim canit in Hamartigenia.

*Non fit sponte bonus, cui non est prompta potestas
Velle aliud, flexoque animi conuertere sensus.*

Item in libro secundo, aduersus Symmachum.

Dicant, cur condita sit lex

*Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minatur,
Qua prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cogunt ad facinus, & inenitabile mergunt:
Quin & velle adigunt prauum insinuantia votum,
Ne liceat miseris vetitum committere nolle?
Cedite, si pudor est, gladiumque resundite vestrum,
Aspera nil meritos poenæ plebentia iura,
Antrum carcerum dissoluite; corpora sub quo
Agminis innocui, fato peccante, tenetis.
Nemo nocens, si fata regunt, quod viuatur, ac fit.
Imò nocens quicumque volens, quod non licet, audeat.
Alter utrum quia velle suum est, nec fata reatum
Imponunt, placitumque nefas, & facta rependit
Impia, supplicis merito, non sorte peremptus.*

Neque respondeat Caluianus aliquis, hæc non facere contra se, qui fatum non defendunt. Nam Prudentius, & alij veteres ideò fatum oppugnant, quia tollit liberum arbitrium: quod si Caluinistæ fatum non agnoscunt, & tamen liberum arbitrium non minus negant, quàm illi qui fatum afferebant; certè Prudentius & alij veteres contra ipsos etiam scribunt, & liberi arbitrij possessionem ab omnibus, qui quoquo modo eam impediunt scriptis suis vindicant.

DVODECIMVS sit B. HIERONYMVS. In epistola ad Damasum, de filio prodigo, explicans illud, & diuisit eis substantiam, sic ait: *Significantius in Græco legitur δὲν ex αὐτοῦ τὸν λόγον, id est, dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propria libertatem, & ut viueret unusquisque, non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate, ut virtus haberet locum, ut à ceteris animantibus distaremus, dum ad exemplum Dei permissum est nobis facere, quod velimus. Unde & in peccatores, æquum est iudicium, & in sanctos ac iustos iustum premium retribuetur.* Similia habet idem auctor in epistola ad Hedibiam, q. 10. & lib. 2. aduersus Iouinianum.

Sed quoniam Caluinus dicit, Hieronymum solum

A in senectute à Pelagianis excitatum, sapere cepisse; proferemus vnum etiam locum ex dialogis aduersus Pelagianos. Sic igitur loquitur in tertio dialogo: *Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse potestate peccare, vel non peccare, ut liberum seruetur arbitrium.* Certè nihil hic desiderari potest. Nam & liber est contra Pelagianos, & sententia perspicua.

TERTIVS DECIMVS sit S. PAULINVS, qui in epist. 2. ad Seuerum, sic ait: *Quæ nobis est gratia (si in alieno rātum fideles fuerimus) nisi de proprio seruiamus, id est, de libero voluntatis arbitrio?* Vocat aliena Paulinus terrenas diuitias, quoniam tamen nostræ sint, tamen faciliè possumus impediri, ne faciamus ex eis, quod volumus: propria nominat actiones internas, quoniam illæ sunt in potestate nostra, & earum propter arbitrij libertatem verè domini sumus.

B Idem in eadem epistola: *Libertas, inquit, voluntatis non cogitur, sed suadetur.* Per coactionem hoc loco necessitatem intelligit, frustra enim adhiberetur suasio, si homo non posset aliter facere. Idem in epistola quarta ad eundem Seuerum: *Res potestatis nostra est noster affectus, hunc Domino impendamus & soluimus.* Lutherani docent, nos utcūq; liberos esse in actionibus externis: in internis autem, præsertim erga Deum, ne micam quidem libertatis habere. Non tamen verò Paulinus contra docet, magis esse in potestate liberi arbitrij affectum internum etiam erga Deum, quàm actiones externas. Itaque verus Papista fuit S. PAULINVS. Qui rursus in epistola 8. ad eundem: *Agnoui bonum, inquit, & feci malum, cum æquè mihi liberum esset bonum facere. Quæ ergo misero mihi suppetet venia peccati?*

C QUARTVS DECIMVS sit B. INNOCENTIVS primus Pontifex Romanus, qui in rescripto ad Concil. Mileuitanum, sic loquitur: *In omnibus diuinis paginis voluntati libera, non nisi adiutorium Dei, legimus esse nec tendendum, eamque nihil posse cœlestibus auxiliis destitutam.* Idem in rescripto ad Concilium Mileuitanum: *Liberum, inquit, arbitrium cum nascemur accepimus.*

D Hæc Innocentij testimonia diligentissimè consideranda sunt. Nam & sunt absq; controuersia eius, qui tribuuntur, & auctor est antiquus & grauis, & à Sancto Augustino ac Hieronymo non semel laudatus. Scripta sunt præterea contra Pelagianos, & à Sancto Augustino commendantur in epistola 106. ad Paulinum, ut non sit periculum, ne nimium tribuant libero arbitrio. Denique non possum detorqueri ad liberum arbitrium primi hominis tantum, quod habuit in statu innocentiae, cum hic auctor dicat, nos omnes liberum arbitrium in ipsa natiuitate accipere. Neque exponi possunt de sola libertate ad malum, quam habent iuxta Caluinum impij, quia libenter peccant; nam Innocētius dicit, liberum arbitrium egere gratia Dei, non autem egent gratia Dei peccatores, ut libenter peccent. Neque possunt explicari de libertate tantum ad bonum, quam habent secundum Caluinum iusti, qui libenter benè agunt. Nam ista libertas non incipit, cum nascimur, sed cum renascimur. Innocētius autem loquitur de libero arbitrio, quod cum nascemur, accepimus. Nec possunt ad extremum intelligi de libertate à sola coactione. Illa enim non eget gratia Dei, cum sit nobis communis cum bestiis, neq; per peccatum amitti aut lædi potuerit.

E QVINTVS DECIMVS sit B. CELESTINVS primus, Pontifex Romanus, qui in epistola ad Gallos, c. 13. sic loquitur: *Auxilio & munere Dei liberum arbitrium non tollitur, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de prano reatum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum.*

Hic omnia fermè repeti possent, quæ diximus de testimonij S. Innocentij, vt omittam, quod sanctus Celestinus in eadem epistola, sancti Innocentij sententiam confirmat, & in eandem allegat etiam Beatum Zozimum, Innocentij successorem, suum autem prædecessorem.

SEXTUSDECIMVS sit S. LEO primus, item Pontifex Romanus, qui canonum Concilij Arausicani primarius auctor fuit, vt in præfatione eius Concilij dicitur; legimus autem in canone octauo & decimo tertio, liberum arbitrium per lapsum primi hominis infirmatum, atq; attenuatum, non extintum fuisse: proinde posse malum & bonum eligere, sed malum per se, bonum cum auxilio gratiæ. Neq; potest hoc ad libertatem à sola coactione deriuari, quoniam vt diximus, ea libertas non eget auxilio gratiæ, neque per peccatum infirmata, vel attenuata fuit, neque liberi arbitrij nomen meretur.

SEPTIMVSDECIMVS sit B. PROSPER, qui in 1. lib. de vocatione gentium, cap. 3. sic ait: *Nec quia spiritu Dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habere, quod nec tunc perdidit, quando diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum.*

DECIMVSOCTAVVS sit S. FVLGENTIVS, qui in lib. de Incarnatione & gratia Christi, c. 28. sic ait: *Gratia Dei humanum non auferitur, sed sanatur arbitrium.* Hæc quoque Prosperi, atque Fulgentij testimonia intelligi non possunt de sola libertate à coactione, propter easdem rationes.

DECIMVSNONVS sit SEVERINVS BOETIVS, vir sui temporis longè doctissimus, qui in lib. 5. de Consolatione Philosophiæ, extremo, sic ait: *Quæ cum ita sint, manet intemerata mortalibus libertas arbitrij, nec iniquæ leges solutis omni necessitate voluntatibus præmia, pœnasque proponunt. Nihil clarius dici potuit.*

VICESIMVS sit S. GREGORIUS primus, Romanus Pontifex, qui in libro 33. Moralium, capite 25. ita loquitur: *Idcirco nequaquam celestis patriæ præmia æterna percipiunt, quia nunc dū promereri poterant, ex libero arbitrio contempserunt.* Habes hic liberum arbitrium, quo potest homo (adiutus gratia) promereri vitam æternam, & eandem si velit, non promereri, sed despiciere atque contemnere.

VICESIMVSPRIMVS sit ARNOBIUS qui tractans Psalmum nonagesimum, sic ait: *Libertatem arbitrij & negare periculum est, & nudare peccatum. Si enim negaueris, omnibus frenata laxasti, si nudaueris, decepisti.* Hunc auctorem hoc loco posuimus, quoniam non floruit post Bedam, cùm ab illo citeur in explicatione Psalmorum, & tamen floruit post hæresim Pelagianam exortam, vt ex multis locis commentariorum eius in Psalmos intelligi potest. Itaque non est ille Arnobius, qui scripsit septem libros contra gentes, sed alius recentior, grauis tamen & doctus & saltem venerabilis Beda antiquior.

VICESIMVSECVDVS sit ipse venerabilis BEDA, qui in commentario ad 4. c. Genes. ita loquitur: *Sub te erit appetitus eius, id est, peccati, & tu dominaberis illius, ac si aperitè diceret, sub tua potestate est, si benè vel malè egeris.*

VICESIMVSTERTIVS sit S. LEO IX. Romanus Pontifex, qui in epistola ad Petrum Antiochenum: *Gratiam, inquit, Dei præuenire, & subsequi hominem credo, & profiteor, ita tamen, vt liberum arbitrium rationali creature non denegem.*

VICESIMVSQVARTIVS sit S. ANSELMVS, qui in commentario ad secundum caput epistolæ posterioris ad Timotheum, sic ait: *Liberum arbitrium dedit nobis dominus, vt arbitrio propria voluntatis recedamus*

ab iniquitate, vel permaneamus in iniquitate.

VICESIMVSQVINTVS sit S. BERNARDVS, qui in ferm. 81. in Cantica: *Arbitrij, inquit, libertas est planè diuinum quiddam præfulgens in anima, tanquæ gemma in auro. Ex hac nempe inest illi inter vitam & mortem, sed & nihilominus inter lucè & tenebras, & cognitio iudicij, & optio eligendi.* Et infra: *Vnde & liberum nominatur arbitrium, quod liceat auersari in his pro arbitrio voluntatis. Inde homo ad promerendū potius, omnem etenim quod feceris bonum, malumve, quod quidem non facere liberum sit, meritò ad meritum deputatur. Et vs meritò laudatur non is tantum, qui potuit facere mala, & non fecit: ita malo non caret meritò, tam is, qui potuit non facere mala, & fecit, quàm qui potuit facere bona, & non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt carentia ratione animalia nihil merentur, quia sicut ratione ita & libertate carent. Præclara omnino sententia & digna, quæ consensum tot hominum doctissimorum quadam quasi peroratione concluderit.*

Iam verò si Caluinus stare promissis velit, cedere profus illum oportebit, non mihi, sed Concilio planè Oecumenico & libero, quale alterum nunquam celebratū est. Hic enim, si quæras dignitates sediū, habes Romanos Episcopos septem, Clementem, Innocentium, Zozimum, Celestinū, Leonem, Gregorium, alterum Leonem; Alexandrinos tres, Athanasium, Theophilum, Cyrillum; Antiochenum Ignatium; Hierosolymitanum Cyrillum; Constantinopolitanum Chrysostrum. Si Prouinciæ varietatem, habes ex Asia Iustinum, Origenem, Eusebium, Theodoretum, & alios. Ex Africa Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, Fulgentium. Ex Europa, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Paulinum, & cæteros maximo numero. Si doctrinam, eloquentiam, sanctitatem, habes lumina ipsa totius Ecclesiæ, tum Latinæ, tum Græcæ.

Accedit POSTREMO, quod in Concilij Ecclesiæ, quantumuis numerosis, soli illi interesse potuerunt, qui illa ætate viebant: hic autem non illos omnes egregios Pastores & Doctores congregauimus, qui diuersis ætatibus ab ipso tempore Apostolorum vsque ad annum Domini millesimum & centesimum floruerunt, neque difficile esset, si aduersarij id requirerent, addere cæteros, qui non solum doctrina, sed etiam vita, & miraculis illustres sententiam eandem de arbitrij libertate his posterioribus sæculis docuerunt.

CAPVT XXVII.

Adferuntur testimonia ex libris Augustini, quos ille scripsit ante exortam hæresim Pelagianam.

Nunc demum proferenda sunt testimonia sancti AVGVSTINI. Et quoniam Caluinus in tertio, aduersus Pighium, duobus verbis respondet ad omnia loca, quæ habentur in libris ab eo scriptis ante exortam hæresim Pelagianam, dicens, in eis vel agitur de libero arbitrio primi hominis ante peccatum, vel non affirmari ex propria sententia liberum arbitrium, sed concedi, vt inde aliquid contra aduersarios colligatur. Nos PRIMO, adferemus testimonia scripta ante exortam hæresim Pelagij, & breuiter discutiemus istas Caluini responsiones. DEINDE, adferemus etiã testimonia ex libris scriptis post exortam Pelagianam hæresim. Nam ex vtroque ordine satis magna copia suppetit, atq; vtinam aduersarij vel vnus S. Augustini iudicio acquiescere velent. Res enim tota facillè componeretur.

PRIMUM igitur testimonium fumitur ex lib. de quantitate animæ, ca. 36. vbi sic legimus: *Deus summus & verus lege inexcitabilis & incorrupta, quæ omne quod condidit, regit, subijcit animæ corpus, animam sibi, & sic omnia sibi, neque in villo actu eandem deserit, siue pœna, siue præmio. Id enim iudicauit esse pulcherrimum, vt esset quicquid est, quomodo est, & ita nature gradibus ordinaretur, vt considerantem vniuersitatem, nulla offenderet ex vlla parte deformitas, omnisq; animæ pœna, & omne præmium conferret semper aliquid proportioni iuste pulchritudinis, dispositioniq; rerum omnium. Datum est enim animæ liberum arbitrium, quod qui nugatoris ratiocinationibus labefactare conantur, vsq; adeo cœci sunt, vt ne ista ipsa quidem vana, atque sacrilega propria voluntate se dicere intelligant.*

Hunc locum non retractauit (nam ad retractationes nos Calvinus remittit, pro eiusmodi locorum explicatione) Sanctus Augustinus, neque explicuit, sed reliquit planè intactum, vt perspicuum est ex libro primo retract. capite octauo, vbi hunc librum recognoscit. Neque rectè dicitur (vt Calvinus existimat) hunc locum retractatum, vt explicatum censeferi debere, cum alij similes, retractati sunt, vel explicati. Nam omnia loca, quæ Sanctus Augustinus explicat in libris retractationum circa liberum arbitrium, posteriora sunt, proinde ab hoc nostro loco incipere debuisset, si in eo annotandum aliquid reperisset.

NEQUE loquitur hoc loco Sanctus Augustinus de libero arbitrio solius Adami, vt Calvinus impudenter affirmat, nam dicit eos ipsos, qui nunc disputant contra liberum arbitrium, tam cœcos esse, vt non intelligant, se per liberum arbitrium hoc facere, & præterea cum dicit in singulis actibus non deseriri nos à Deo pœna, vel præmio, quia liberi arbitrij sumus, de quo quæso libero arbitrio loquitur? nonne de nostro, hoc est, omnium hominum, qui nunc viuimus?

DENIQUE, non argumentari Augustinum ex concessis, sed affirmare ex sententia sua, idq; omnino seriò, testantur illa verba, quibus dicit, cœcos esse, qui nugatoris ratiocinationibus liberum arbitrium labefactare conantur. An non etiam ipse se inter cœcos, & nugaces constitueret, si liberum arbitrium esse non crederet, sed tantum argumentandi gratia illud esse concederet?

SECUNDVM testimonium fumitur ex libris tribus de libero arbitrio. Nam libro primo, cap. 12. sic ait: *Vides igitur iam existimo, in voluntate nostra esse constitutum, vt hoc vel fruamur, vel careamus tanto & tam vero bono. Item libro secundo, capite primo: Quantum, inquit, in superiore libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, & non nisi eo peccamus. Item libro tertio, capite primo: Neque vlla culpa, inquit, deprehendi potest, vbi natura necessitasque dominatur. Et capite decimo octauo: Sed si laboriosum est, inquit, omnia mandare memoria, hoc breuissimum tene. Quæcumque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incautum? ergo caueat ne fallatur. An tanta fallacia est, vt cauere omnino non possit? si ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat in eo, quod nullo modo cauere potest? peccatur autem, ergo cauere potest. Non erit opus, credo, vt probemus in his locis Augustinum non argumentari ex concessis, sed ex propria sententia libertatem arbitrij confirmare: nam totum opus ad huc finem potissimum scriptum est, vt liberum arbitrium contra Manichæorum fabulas defendatur.*

A Veniamus igitur ad alteram Caluini responsionem, & videamus, vtrum Augustinus differat de libero arbitrio, quale nunc est an solum de illo, quod fuit in statu innocentie. Nam de solo libero arbitrio naturæ integræ Augustinum loqui, probat Calvinus ex libro primo retractationum, cap. nono, vbi sanctus Augustinus hoc ipsum non solum dicit, sed etiam indicat, sed id non tacuisse in ipso libro tertio de libero arbitrio, cap. 18. vbi habentur hæc verba: *Approbare falsa pro veris, vt erret inuitus, & resistente atque torquente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna dānati. Cum autē de libera voluntate rectè faciendi loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur. Hæc ille.*

B At profectò, si sanctus AUGUSTINVS crederet, solum Adamum fuisse liberum, eumque non nisi ante peccatum; non deberet explicare sententiam suam in libris retractationū, sed totos libros tres de libero arbitrio, & cum eis alios multos igni tradere, nisi stultissimus haberi vellet. Nam singuli ferè versus horum librorum tam luculenter docent, hominem post lapsum Adæ esse liberi arbitrij, vt nulli explicationi sit locus. Certè in secundo libro, cap. 1. sæpissimè repetit, hominem nunc esse liberi arbitrij, & nisi talis esset, non peccaturum, & iniuste puniendum: *Illud, inquit, bonum, quo commendatur ipsa iustitia in damnandis peccatis, rectè que factis honorandis, quomodo esset, si homo careret libero voluntatis arbitrio?*

C Et antea cum dixisset in persona Euodij: *Quantum in superiori libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, & eo solo peccamus.* Subiungit in persona sua: *Ego quoq; memini, iam nobis id factum esse perspicuum, sed nunc interrogauit, vtrum hoc quod nos habere, & quo nos peccare, manifestū est, Deum nobis dedisse scias, & c.* Audisne Augustinum dicere, perspicuum esse, nos habere liberum arbitrium (non solum Adamum habuisse) & eo nos peccare, non solum Adamum eo peccauisse?

D Vt igitur intelligamus, quid sit quod S. Augustinus in retractationibus explicat, ex libris de libero arbitrio; SCIENDVM est liberum arbitrium Adami ante peccatum, duabus in rebus potentius fuisse, quàm nostrum; nos enim etsi liberi simus in actu voluntatis, & possimus pro arbitrio velle, & non velle, eligere & non eligere; tamen sapè non sumus liberi in actibus aliarum potentiarum, siue in exequutione voluntatis: & pati cogimur rebellionem partis inferioris, & dicere cū Apostolo, quod nolo hoc facio. Adam verò ante lapsum liber erat, non solum in actu voluntatis, sed etiam in exequutione, cum nulla esset in eius corpore rebellio, & omnia membra illi feruissent ad nutum.

E Deinde nos egemus protectione, & adiutorio Dei specialiter contra tentationes, & eo non presente, necessariò cedimus & succubimus, quamuis absolutè non necessariò succumbamus, cum adiutorium Domini ad non peccandum nemini denegetur, vt in secundo libro demonstrauimus. Adam verò isto adiutorio non egebat, sed poterat viribus liberi arbitrij, quod sanum & forte acceperat, tētationibus omnibus facilè resistere. Vtrumq; Pelagiani negabant, & liberum nostrum arbitrium nulla in re libero arbitrio Adami concedere contendebant, & ad hanc fallam sententiam suam, ipsius etiam Augustini verba in libris de libero arbitrio scriptis, eidem Augustino obijciebant. Hac igitur de causa in libro primo retractationum, cap. 9. sanctus Augustinus clarius explicat sententiam suam, & monet in lib. 3. de libero arbitrio, ca. 18. non se tacuisse hanc diuersitatem inter

liberum arbitrium nostrum, & Adami ante peccatum. Quare verba illa: *Cum autem de libera voluntate recte facienda loquimur, de illa scilicet in qua homo factus est, loquimur.* Non significat, vt Calvinus falso credit, omnia loca horum librorum exponenda esse, de solo libero arbitrio Adami; sed omnia loca, in quibus asseritur libertas eligendi sine resistentia partis inferioris, & sine vlla ignorantia, & difficultate, intelligenda esse de libero arbitrio quale fuit ante peccatum, non quale nunc est post peccatum.

Id autem ita esse, confirmari potest ex verbis eiusdem capituli decimi octauo, libri tertij, de libero arbitrio: *Nec mirandum, inquit, quod vel ignorando non habet liberum arbitrium, ad eligendum quid recte faciat vel resistente carnali consuetudine, videat quid recte faciendum sit, & velit, nec possit implere. Illa est enim peccati poena iustissima, vt amittat vnusquisq; quo bene vti nouit, cū sine vlla esset difficultate, si veller.* Nota illud, velit, nec possit implere. Significat enim, quod diximus, liberè hominem velle, sed non liberè implere, propter resistentiam partis inferioris. Et ibidem. *Approbare falsa pro veris vt erret inuisus, & resistente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed poena damnati. Cum autem de libera voluntate recte facienda loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur.* Vides hic libertatem recte facienda, quæ homini instituto conceditur, opponi necessitati errandi, & concupiscendi contra voluntatem? Poterat igitur Adam non errare inuitus, & temperare ab omnibus motibus carnis, quod nos minimè possumus, etiam si velimus. Atque hæc est prima diuersitas inter nos & Adamum.

Idem Augustinus in eodem libro primo retractationum, capite nono, explicat alteram differentiam inter liberum arbitrium nostrum, & Adami, quod nos egeamus adiutorio, quo ille non egebat: *Noui, inquit, heretici Pelagiani, qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, vt gratia non relinquunt locum, non se extollant, quasi eorum egerim causam, quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quæ illius disputationis causa poscebat.* Et infra: *In his, atque huiusmodi verbis meis, quia gratia Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur, putant pelagiani, vel putare possunt, suam nos tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant.*

Idem etiam AUGUSTINVS in libro de natura & gratia, capite sexagesimo septimo, demonstrat in tertio libro de libero arbitrio, non fuisse omnino præteritam gratiæ mentionem. Nam cū Pelagiani obiecerint illud ex eodem lib. 3. *Quis enim peccat in eo quod cauere non potest?* Respondit, neminem peccare in eo quod vitare nō potest, sed non idè vitare posse peccata, quod adhuc sit integra natura vt erat in Adamo, sed quoniam Dei gratia præsto est. Et addit, id se non tacuisse in tertio libro de libero arbitrio: *Ex ipsis, inquit, libris, oportet me commemorare, quod iste si sensisset, atq; in suis litteris poneret, nulla inter nos de hac re controuersia remaneret.*

Et mox recitat multa, & inter alia illud ex cap. 19. lib. 3. *Cum vbique sit præsens, qui multis modis per creaturam suam auersum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuuet, exaudiat deprecantem, non tibi deputatur ad culpam, quod inuitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras, neque illud quod vulnerata membra nō colligis, sed quod volentem sanare contemnis.* Ex his omnibus habemus S. Augustinum in libris de libero arbitrio, sic Manichæos & per hoc etiam Calvinistas, verè ac solidè confutasse, vt tamen causam Pelagianorum nulla ex parte adiuuerit; licet non ita diligenter, & copio-

sè gratiam commendauerit, quam tunc nemo negabat, sicut postea fecit, cū occasio illam defendendi se obtulit.

TERTIUM testimonium sumitur ex libro de vera religione, cap. 14. vbi sic loquitur S. Augustinus: *Vsq; adeo peccatum voluntarium est malum, vt nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Et hoc quidem manifestum est adeo, vt nulla hic doctorū paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* Et infra: *Et quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum videri, habere animas liberū voluntatis arbitrium. Tales enim seruos suos meliores esse, Deus indicauit, si et seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri possent, si non voluntate, sed necessitate seruirent.* Non potest ad hunc locum responderi, Augustinum argumentari ex concessis, & non seriò explicare quid sentiat. Quid enim potuit apertius ex sententia sua dicere, quàm ita esse manifestum, animas habere liberum voluntatis arbitrium, vt nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat?

Calvinus igitur ad alterum perfrugium se conferens dicit, Augustinum loqui de peccato primi hominis, quod verè non necessitate, sed volūtate commissum est. Id autem probat ex libro primo retractationum, capite decimo tertio, vbi hunc locum explicans AUGUSTINVS ita loquitur: *Potest videri falsa hac definitio, sed si diligenter excutiatur, inuenietur esse verissima. Peccatum quippe illud cogitandum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam poena peccati.* Item probat in lib. de natura & gratia, cap. 65. vbi proponitur obiectio Pelagij, ex verbis illis HIERONYMI libro 2. ad Iouinianum. *Liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur, alioqui vbi necessitas, neque corona, neque damnatio est.* Ad quam obiectionem respondet AUGUSTINVS: *Quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? quis aliter conditam humanam neget esse naturam? sed in reo faciendo idè nullum est vinculum necessitatis, quia est libertas charitatis?*

At nihilominus constanter asserimus, non posse locum Augustini citatum à nobis ex lib. de vera religione ita exponi, vt ad solius Adæ peccatum pertinere doceatur. Nam quod peccatum sit omnino voluntarium, & si non sit voluntarium, non sit peccatum, probat Augustinus ex communi consensu generis humani, dum dicit, nullam hic indoctorum turbam dissentire, at certè turba indoctorum, & vulgus generis humani, cū prædicat, non esse peccatum quod voluntate non sit, sed necessitate, non respicit ad peccatum Adami, sed ad experientiam suam, & naturale lumen omnibus inlitum.

DEINDE affirmat Augustinus non debere corripere peccatores, si non voluntate, sed necessitate peccant; si autem non corripantur, omnem de medio tolli religionem. Vbi sine dubio non loquitur de Adamo, sed de peccatis, quæ fiunt ab hominibus, qui hoc tempore viuunt.

DEINQUE scribit August. idè sine vlla dubitatione animas liberum habere voluntatis arbitrium, quod dubium non sit, multa peccata fieri. Vbi sicut absque controuersia loquitur de peccatis, quæ nunc fiunt, ita etiam sine controuersia intelligi debet de libero arbitrio, quod nunc est.

Ad obiectionem igitur propositam ex retractationibus; RESPONDEO, sanctum Augustinum significare voluisse definitionem peccati, in quo ponitur voluntarium, perfectissimè & plenissimè conuenire primo peccato, sed tamen etiā cætera omnia peccata debere esse voluntaria, & alioquinō esse peccata. Quod autem dicit AUGUSTINVS definitionem

illam, nisi diligenter discutiatur, videri posse falsam, dicit propter peccatum originale, quod minimum habet de voluntario, non propter peccata actualia, de quibus modò nos loquimur, quæ idem ad eò sunt manifestè voluntaria, vt de illis potissimùm intelligatur, quod nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.

Distinguit igitur AVGVSTINVS QVATVOR genera peccatorum. PRIMVM est peccatum illud, quod nullius præcedentis est pœna peccati, & tale fuit peccatum primum Adami, quod quia plenissimè voluntarium fuit, id eò fuit etiam plenissimè perfectissimèque peccatum.

ALTERVM eorum est, qui dominanti cupiditati consentiunt, quod quidem est aliquo modo pœna peccati (nam cupiditas ex peccato nata est) & est necessarium ex hypothesi, quoniam non potest non cadere is, in quo regnat cupiditas, tamen absolute non est necessarium, sed voluntarium, quoniam potest homo cum Dei auxilio facere, vt cupiditas in se non regnet, ac per hoc est etiam absolute, simplicitèrque peccatum.

TERTIVM est infantium, qui contrahunt ex parentibus originale peccatum, & hoc non est voluntarium, nisi primi parentis voluntate, & id eò non dicitur actuale, sed originale, & est aliquo modo alienum, aliquo modo proprium, & simul est peccatum, & pœna peccati. Et propter hoc (vt iam diximus) S. AVGVSTINVS monet, respiciendum esse ad peccatum primi hominis, si quis intelligere velit, quomodo omne peccatum, etiam originale, sit voluntarium.

QVARTVM est eorum, qui ex ignorantia peccant, cum id faciunt, quod ignorant esse peccatum, atque hoc etiam est pœna peccati, quia ignorantia ex peccato est, & est aliquo modo voluntarium, sed voluntate facti, non voluntate peccati, quoniam volunt facere quod faciunt, sed si scirèt esse peccatum, non vellent facere, nec facerent. Et id eò hoc est improprie voluntarium, proinde etiam improprie peccatum.

Ad obiectionem ex libro de natura & gratia facillima RESPONSIÒ est. Non enim eo loco sanctus AVGVSTINVS negat, peccatum esse voluntarium, sed addit, gratiam esse necessariam ad peccata vitanda, quod nos non negamus; atque vtinam aduersarij sic liberum arbitrium non oppugnant quo modo nos gratiam libentissimè, gratissimèque defendimus.

QVARTVM testimonium sumitur ex libro de duabus animabus, cap. 11. vbi hæc habentur: *Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi quod iustitia vetat, & vnde liberum est abstinere. Nec hic libri obscuri mihi scrutandi erant, vnde discerem, neminem vituperatione, suppliciove dignum, qui aut id velit, quod iustitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest. Nonne ista cantant in montibus pastores, & in theatris Poëta, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Et c. 12. Peccati reum teneri quèquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summè iniquitatis est, & insania. Quamobrem illæ animæ quicquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero ad faciendum, & non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo nulla potestas conceditur, peccato earum teneri non possumus.*

Ad hunc etiam locum responderi non posse, argumentari AVGVSTINVM ex concessis, & non loqui ex propria mente, extra controuersiam esse debet.

A Siquidem ipse se insanæ argueret, si crederet, reum peccati teneri eum, qui non habet liberum arbitrium, vt possit facere & non facere. Respondet igitur Calvinus more solito, loqui Augustinum de peccato primi hominis, quod libera voluntate commissum fuit. Et probat ex lib. 1. retractationum, cap. 15. vbi recognoscens S. Augustinus locum à nobis citatum, sic ait: *Definitio peccati, qua diximus, peccatum est voluntas retinendi, &c. propterea vera est, quia id definitum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam pœna peccati.*

B At non dicit AVGVSTINVS, solùm illud esse verum peccatum, quod ita est peccatum, vt non sit etiam pœna peccati, alioqui nullum verum peccatum esset pœna peccati, & S. Augustinus secum ipse pugnaret. Quod si id, quod est pœna peccati, potest etiam verum esse peccatum, certè potest illi etiam peccati definitio cõuenire. Significat igitur August. definitionem illam, in qua ponitur libertas ad vtrumlibet, præcipuè conuenire peccato Adami, quoniam illud ita liberè factum est, vt nulla fuerit necessitas neque conditionalis, neq; absoluta peccandi. Vnde etiam paulò antè in eodem capite, idem August. apposuit illam particulam.

PRÆCIPVE, dicens: *Peccatum quod nusquam est nisi in voluntate, illud PRÆCIPVE intelligendum est, quod ista damnatio consequuta est.*

C Peccata verò, quæ sunt cogente cupiditate (de his enim loquitur hoc loco S. August.) sunt quidem absolute voluntaria, & absolute illis conuenit definitio supra posita, tamen habent aliquid necessitatis admistum, quoniam ex hypothesi, id est, nisi auxilio Dei reprimatur cupiditas, euitari non possunt, & id eò non tam perfecte illis conuenit definitio peccati, ac peccato primi hominis conueniebat.

D Denique, non velle Augustinum in retractationibus dicere, definitionem à se positam, in libro de duabus animabus, soli peccato primi hominis conuenire, certissimum esse debet. Nam ipse dicit, cantari à pastoribus in montibus, à Poëtis in theatris, & ab indoctis in circulis, neminem peccare si nõ facit, quod facere non potest. Certè autem pastores, Poëtæ, indocti, cum illa cantant, non cogitant Adami peccatum, sed peccata sua, sui que similia. Deinde cum ibidem AVGVSTINVS addit, si anima nostra non habet liberum arbitrium ad faciendum, & non faciendum, peccato eius non teneri non posse: nonne apertissimè de nostro, non de Adami peccato loquitur?

E QVINTVM testimonium sumitur ex lib. 2. Actorum, cum Fælice Manichæo, cap. 3. vbi habentur hæc verba: *Esse liberum arbitrium, & inde peccare quemque, si velit, non peccare, si nolit, non solum in diuinis Scripturis, quas non intelligitis, sed etiam in verbis ipsius Manichei tibi probo.* Et infra: cap. 4. *Audi ergo de libero arbitrio, primò ipsum Dominum, vbi duas arbores commemorat, quarum mentionem ipse fecisti, audi dicentem, aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Cum ergo dicit, aut hoc facite, aut illud facite: potestatem indicat, non naturam. Nemo enim nisi Deus facere arbores potest. Sed habet vnusquisque in voluntate aut eligere que bona sunt, & esse arbor bona; aut eligere que mala, & esse arbor mala.*

Hunc locum S. Augustinus nusquam retractauit. Nam in lib. 2. retractationum, cap. 8. recensens hos libros, tantum admonet, se non disputasse de gratia, quia non erat necesse. Itaq; vera esse illa omnia existimauit, nec pugnare libertatem arbitrij, vt reuera non pugnat cum necessitate gratiæ.

Neque dici potest, illum argumentari ex concessis & ad hominem. Nam is, (cum quo disputabat) non concedebat, sed negabat liberum arbitrium, & ideo ex diuinis litteris illud probandum ipse suscepit. Con- fugit igitur Caluinus ad suam veterem cautionem de libero arbitrio primi hominis. Sed hæc iam est intolerabilis impudentia, cum Augu. dicat, esse liberum arbitrium, & vnumquemq; (non solum igitur Adamum) inde peccare si velit, non peccare, si nolit. Et id probet ex testimonio Euangelij, quod non ad Adamum, sed ad Iudæos à Domino dictum erat, & denique, cum Aug. aduersus Manichæos disputet, non de Adami peccato, sed de nostris, quæ illi negantes liberum arbitrium excusare, & in principem quendam tenebrarum referre solebant.

CAPVT XXVIII.

Adferuntur testimonia S. Augustini pro libero arbitrio scripta, post exortam hæresim Pelagij.

IAM verò quod attinet ad secundum ordinem librorum sancti Augustini, eorum videlicet, quæ scripta sunt post exortam hæresim Pelagij, multa Caluinus disputat, quæ parum, aut nihil ad rem faciunt. Iactat enim magna cōfidentia, eos omnes libros pro se facere, quod in illis Augustinus identidem repetat, nihil boni hominem facere posse sine adiutorio gratiæ. Atqui ista alia quæstio est, neque nos negamus necessitatem gratiæ, sed contendimus præsentem auxilio gratiæ, hominem verè ac propriè adhuc esse liberi arbitrij, vt possit præcepta seruare, si velit, & non seruare, si nolit. Et quoniam aduersarij, & Caluinus in primis contrà affirmant præsentem auxilio gratiæ non posse hominem malè facere, eo verò absente non posse benè facere, ac per hoc nunquam habere liberum voluntatis arbitrium, & hoc ipsum vocabulum non rectè vsurpari, cum sit titulus sine re, idcirco testimonia Augustini ad liberum arbitrium confirmandum adferimus.

Omissis ergo parergis, PRIMVM testimonium sit illud, quod S. Augustinus simpliciter libertatem arbitrij consistit, in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 1. *Reuelauit, inquit, Deus per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium.* Similia habet in ep. 46. & 47. ad Valentinum, & alibi multis in locis.

Respondet CALVINVS, quod attinet ad nomen liberi arbitrij, S. Augustinum cessisse inueteratam iam consuetudini, cui resistere non valebat. Quantum autem ad rem, non agnosci ab Augustino libertatem arbitrij, nisi à coactione. At si B. Augustinus prudenter cedendum esse iudicauit receptæ consuetudini in Ecclesia per annos quadringentos, quanta est Caluini temeritas, qui cedendum esse non iudicat consuetudini iam per annos mille, & quingentos inueteratæ?

DEINDE, si cupiebat Augustinus (vt Caluinus indicat) hoc nomē aboleri, quare non tētauit saltem id facere? quare non solum id non tentauit, sed contrà potius eam consuetudinem diligentissimè fouit? fouisse enim manifestè colligimus ex eo, quod ipse monet, vt nemo propter gratiæ prædicationem negare audeat arbitrij libertatem: *Credite* (inquit in epist. 46.) *diuinis eloquijs, quia liberum est hominis arbitrium.* Et rursum in epist. 47. *Quantum potuimus, inquit, egimus cum istis vestris, & nostris fratribus, vt in fide sana, Catholica persenerarent, quæ neque liberum arbitrium negat siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia valeat aliquid.* Et in li-

A bro de gratia & libero arbitrio, c. 1. *Quoniam, inquit, sunt quidam, qui sic gratiam Dei defendunt, vt negent hominis liberum arbitrium, aut quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium, hic aliquid scribere ad vestram charitatem, Valentine frater, & ceteri, qui simul Deo seruitis, compellente charitate curauit.*

Neque possunt hæc Augustini loca detorqueri ad liberum arbitrium à sola coactione. Nam illud liberum arbitrium sanctus Augustinus confitetur, & confitendum esse monet, quod à Valentini Monachis negabatur. Illi autem non negabant liberum arbitrium à coactione, sed à necessitate, quod solum difficulter cum gratia coniungi posse videtur. Libertas enim à coactione facillimè cum gratia copulatur; immò etiam cum fato, & quauis alià causa determinante ad vnum; & ideo nemo vnquam illud negauit.

B SECUNDVM testimonium sumitur ex illis locis, vbi recitantur hæreses Pelagij. Vbi quicq; enim sanctus Augustinus Pelagianos errores, circa libertatem arbitrij commemorat, semper dicit Pelagianos nimium multum tribuisse libero arbitrio. Nusquam autem dicit errasse in eo, quod liberum arbitrium prædicarent. At certè si assertio liberi arbitrij erronea esset, ad errores Pelagij sine dubio pertineret. Vide hoc testimonium in libro primo retractationum, cap. 9. in epistola 107. in libro de hæresibus, cap. 88. & libro primo ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, capite vltimo, nam in his locis enumerantur errores Pelagij. Nec solum Augustinus non ponit inter errores Pelagij, agnoscere liberum arbitrium, sed probat hoc in Pelagianis, dum scribit libro quarto ad Bonifacium, capite tertio, eos in laude legis & liberi arbitrij delitescere. Quia videlicet laudabant Pelagiani legem, & liberum arbitrium, quæ sciebant à Catholicis non negari, & libro tertio de nuptijs & concupiscentia, cap. 3. *Liberum, inquit, in hominibus esse arbitrium. & Deum esse nascentium conditorem, utriusque dicimus, non hinc estis Celsiani & Pelagiani.*

C Denique sanctus Augustinus valdè ægrè ferebat quod Pelagiani dicerent, ab ipso negari liberum arbitrium, quod certè non ægrè tulisset, si credidisset hæresim esse Pelagianam, liberum arbitrium confiteri, sicut hoc tempore non ægrè ferunt Lutherani & Caluinistæ, si dicamus, eos liberum arbitrium in seruū arbitrium permittisse. Lib. 2. de nuptijs & concupiscentia, c. 3. *Non est, inquit, ita vt loqueris, multum falleris, vel fallere meditaris, non liberum negamus arbitrium.* Et libro 1. ad Bonifacium, cap. 2. *Quis nostrum dicit, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere?* Et lib. 4. aduersus Iulianum, cap. 8. *Multo minus, inquit, dicerem, quod me dixisse me iuris, negari liberum arbitrium, si gratia commendetur, & negari gratiam, si liberum commendetur arbitrium.*

D TERTIVM testimonium sumitur ex locis illis, vbi sanctus Augustinus numerat inter hæreses Manichæorum, negare liberum arbitrium. Nam vt omitam libros tres de libero arbitrio, quos contra Manichæos propriè scriptos esse testatur idem Augustinus lib. 1. Retractationum, cap. 9. certè in lib. 4. ad Bonifacium, capite quarto, apertissimè scribit, Manichæos se manifestare dum vituperare audent legem, nuptias, naturam, sanctos veteris Testamenti, & liberum voluntatis arbitrium; hoc est, ostendere se manifestos hæreticos, dum quinque ista negant & damnant, quæ Catholica recipit & commendat Ecclesia.

Habet igitur Aug. Lutheranos & Caluinistas pro

hæreticis manifestis, quoniam liberum voluntatis arbitrium ita perspicue negant & damnant, ut libros suos de seruo arbitrio inscribere non vereantur. Neque recurrere poterit Caluinus ad liberum arbitrium à sola coactione, cum certum sit, non hoc esse, quod Manichæi vituperabant.

QUARTUM testimonium sumitur ex ijs locis, ubi sanctus Augustinus profert argumenta pro libero arbitrio. Siquidem ijsdem argumentis probat liberum arbitrium post hæresim Pelagij exortam, quibus idem probat ante exortam illam hæresim, nam in libris de libero arbitrio, & in libro de vera religione, quos scripsit antequam nomen Pelagij audiri cœpisset, probat Augustinus liberum arbitrium aduersus Manichæos, his potissimum rationibus, quod alioqui tollatur iudicium Dei, tollantur leges, admonitiones, cohortationes, pœnæ, præmia, & alia id genus: at ijsdem omnino rationibus idem liberum arbitrium probat in epistola 46. & 47. & in libro de gratia & libero arbitrio, quæ scripta esse constat occasione hæresis Pelagianæ. Sic enim loquitur in epistola quadragesima sexta. *Si non est gratia Dei, quomodo saluat mundum? si non est liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum?* Et infra: *Nisi libero arbitrio intelligeremus, at que saperemus, non nobis præciperetur dicente scriptura, intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.* Et libro de gratia & libero arbitrio, c. 2. *Illæ præcepta diuina homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promissa præmia perueniret.* Et infra: *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium?* Vides igitur S. Augustinum non mutasse sententiam de libero arbitrio, propter exortam hæresim Pelagianam.

QUINTUM argumentum sumitur ex illis locis, ubi sanctus Augustinus scribit, liberum arbitrii adiuuari gratia Dei. Non enim adiuuatur, nisi id quod est, nec auxilio eget libertas à sola coactione, sed libertas à necessitate, ut etiam supra diximus. In epistola 89. q. 2. *Valet, inquit, liberum arbitrium ad bona opera, si diuinitus adiuuetur.* Et infra: *Neque enim voluntatis arbitrium idèo tollitur, quia iuuatur, sed idèo iuuatur, quia non tollitur.* Et hoc millies in suis scripturis contra Pelagianos repetit.

SEXTUM testimonium sumitur ex illis locis, in quibus disertis verbis docet, esse in potestate hominis velle, & non velle. In expositione, Psal. 7. propè finem: *Diabolo, inquit, non consentire in potestate nostra esse voluit, qui nos fecit.* Item in libro de spiritu, & littera, c. 33. *Liberum, inquit, arbitrium naturaliter attributum à creatore animæ rationali, illa media vis est, quæ volendi ad finem, vel inclinari ad infidelitatem potest.* Et ca. 34. *Consentiri vocationi Dei, vel ab ea dissentire propriæ voluntatis est.* Satis igitur probatū existimamus, S. Augustinum libertatem arbitrii in eo sensu semper prædicasse, in quo nunc illud Catholica prædicat, semperque prædicauit Ecclesia.

CAPVT XXIX.

Soluuntur argumenta aduersariorum ex verbo Dei petita.

PRORO aduersus ea, quæ diximus, & docuimus, DVO proferunt aduersarij genera argumentorum, VNVM ductum à Verbo Dei, ALTERVM ex libris S. Augustini.

PRIMUM testimonium obiecit Lutherus ex capite quadragesimo primo Isaia: *Benè agite, aut malè si potestis.*

RESPONDEO, argumentum est satis ineptum, ac pingue, ut cætera Lutheri esse solent. Neque enim

Propheta de hominibus, sed de idolis gētium loquitur. Nam quemadmodum sanctus Dauid simulachra gentium irrisit dicens: *Oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient, &c.* Psalm. 113. sic Isaïas exprobrat illis imbecillitatem, quod dum Dij habeantur à stultis hominibus, tamen nulli prodesse, aut nocere possint.

SECUNDUM testimonium sumunt ex illis verbis Ezechiel. c. 36. *Dabo vobis cor nouum, & faciam ut in præceptis meis ambuletis.* Qui non habet cor nouum, non possunt in præceptis Domini ambulare, qui habent cor nouum, non possunt in ijsdem præceptis non ambulare, quoniam alioqui falsa esset illa promissio, faciam ut in præceptis meis ambuletis. igitur nulli habent simul potestatem ambulandi in præceptis, & non ambulandi, ac per hoc nulli habent liberum arbitrium in moralibus.

RESPONDEO, qui non habet cor nouum, non potest præcepta Domini omnia, sicut oportet, obseruare; dum talis est, hoc est, dum gerit cor vetus; tamè absolutè potest, si velit omnia mandata Domini, sicut oportet, obseruare, quia potest exuere cor vetus, & induere nouum, si velit vocationi Domini acquiescere, seque ad Deum ex toto corde conuertere. Scriptum est enim: *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Ezech. 18. pari ratione qui habet cor nouum, non potest, dum talis est, non ambulare in præceptis Domini, tamen absolutè potest, quia potest exuere cor nouum, si velit se auertere à Deo, iuxta illud eiusdem Prophetæ in eodem, c. 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, &c.* Potest igitur absolutè homo per liberum arbitrium benè facere si velit, & non facere, si non velit.

TERTIUM testimonium ex illo Psal. 118. *Inclina cor meum in testimonia tua.* Et 3. Reg. 8. *Inclinet cor nostrum ad se Dominus, ut seruemus mandata eius.*

RESPONDEO, probant hæc testimonia, sine Dei gratia non posse à nobis omnia madata seruari, quod (ut sæpè diximus) libentissimè confitemur. Non autem probant hominem non esse liberi arbitrii. Quoniam non inclinatur Deus corda nostra cogendo, aut necessitate adferendo, sed interna inspiratione suadendo, & inuitando, ita ut in potestate voluntatis relinquatur consentire vocanti, & suadenti, vel non consentire. AT QVI dicet aliquis, Quid aliud facit Deus cum nos inclinatur, quàm operari, ut consentiamus? ITA EST; Facit Deus per auxilium gratiæ suæ, ut vocanti consentiamus, sed hoc facit adiuuando infirmitatem, non tollendo libertatem. De qua re plura dicemus in sequenti libro.

QUARTUM testimonium ex illo Ioann. 8. & ad Rom. 6. & 2. Pet. 2. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* At seruitus, & libertas opponuntur.

RESPONDEO, seruitus & libertas generatim accepta sine dubio opponuntur, sed non quæuis seruitus cuius libertati opponitur. Alioqui non diceret Apostolus ad Romanos, capite sexto. Eos, qui sunt serui peccati, liberos esse iustitiæ, & contra, liberatos à peccato, seruos esse iustitiæ. Itaque seruitus peccati opponitur libertati à peccato, non libertati naturæ, quæ propriè dicitur liberum arbitrium. Nam qui seruus est peccati, non potest suis viribus excutere iugum peccati, & ad libertatem iustitiæ peruenire, potest tamen per liberum arbitrium, adiuuante Deo liberari à peccato, & potest, si velit, per se manere in seruitute peccati. Sicut etiam è contrario, seruitus naturæ, id est, naturalis determinatio ad vnum, qualis est in pecoribus, opponitur libertati naturæ, id est, libero voluntatis arbitrio; non tamen libertati à peccato. Imò quæ carent libertate naturæ,

hoc ipso quod illa carent, non possunt vllō modo seruire peccato.

QVINTVM testimoniū ex illo Ioan. 15. *Sicut palmes non potest à semetipso ferre fructum, nisi manserit in vite, ita & vos, nisi in me manseritis.* Palmes, inquit à vite præcisus, non potest non arescere, in vite autem insitus, & ex ea viuens, non potest nō ferre fructum: igitur nec homines, qui palmitibus comparantur, habent vllō tempore libertatem ad opposita.

RESPONDEO, homo rectissimè palmiti comparatur, quia sine succo vitis cœlestis, quæ Christus est, non potest producere opera salutifera, & cœlestia; tamen quoniam idem homo palmes est rationalis, potest per liberum arbitrium, cum est in vite, ab illa sponte recedere & arescere, & à vite præcisus per idem liberum arbitrium, adiuuante summo agricola, potest in vite rursus inferi & fructum ferre. Itaque probant istæ similitudines necessitatem gratiæ, sed non excludunt arbitrij libertatem.

SIXTVM testimoniū ex illo prioris ad Cor. ca. 4. *Quid enim habes quod non accepisti?* At si nihil habemus proprij & nostri, certè non sumus domini actionum, nec illæ sunt in nostra potestate.

RESPONDEO, idem Apostolus in tertio capite eiusdem epistolæ, faterur, non habere aliquid proprij & nostri, cum ait, Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem, vbi quod Latinus interpres reddidit (*suum*) in Græco fonte est, *id est, proprium*. Habemus igitur dono Dei liberum arbitrium, sed hoc dono accepto, domini sumus actionum, & quia possumus eas pro arbitrio facere, vel ommittere, propriæ & nostræ esse dicuntur, & quamuis opera sancta, de quibus loquitur eo loco B. Paulus, sint etiã peculiari ratione dona Dei, quatenus non fiunt sine gratia, tamē sunt etiã opera nostra propria, quatenus poteramus per liberum arbitrium ea non facere, & idè (vt iam diximus) eodem Apostolo teste, debetur eis merces propria, & non immeritò labores nostri, & proprij nominantur.

CAPVT XXX.

Soluuntur argumenta ex testimonijs sancti Augustini.

IAM verò ex beato Augustino, in quo magnum præsidium habere se gloriantur aduersarij PRIMMO proferunt illud ex Enchiridio, cap. 30. *Libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Nam cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est & liberum arbitrium.*

RESPONDEO, dicitur homo perdidisse liberum arbitrium, quia deterius illud fecit; quomodo dicitur perdere filium, aut seruum, aut discipulum, qui nimia lenitate flagitiosum fieri sinit. Alioqui nō perijisset liberum arbitrium, neque esse extinctum, quasi non sit amplius in rerum natura, perspicuum est ex eo, quod Augustinus dicit, *& se perdidit, & ipsum*. Non enim se perdidit extinguendo, ac perimendo, sed deteriore efficiendo. Quemadmodum autē deteriore fecerit, explicat cum dicit, victore peccato amissum esse liberum arbitrium. Amittitur enim liberum arbitrium, non cum perit, quod fieri non potest, sed cum à diabolo captiuatur; quomodo dicuntur amissa, quæ tempore belli in potestatem hostium deueniunt. Vnde etiã adfert August. testimoniū Domini dicentis: *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Et apertè dicit, victore peccato amissum, quia videlicet in potestatem victoris venit.

A Explicabitur autem commodè totus hic locus, ex lib. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. *Quis nostrum, inquit, dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Unde natura humana diuina indiget gratia, dicente Domino, si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Itaque liberum arbitrium perditum & amissum nihil est aliud, nisi deterius factum per captiuitatem, qua perijt libertas gratiæ, non libertas naturæ.

B SECVNDVM testimoniū sumunt ex hoc ipso loco proximè citato, id est, ex lib. 1. ad Bonifacium, ca. 2. & 3. nam cum S. August. dixisset, non perijisset liberum arbitrium de humano genere; subiungit, idè non perijisse, quia per illud peccant, quicumque cum delectatione peccant. Idque sæpius repetit, vt videatur non agnoscere liberum arbitrium nisi à coactione, & ad malum.

RESPONDEO, S. August. propter insidias Pelagianorum, qui ex libertate naturæ colligebant libertatem à peccato: vix vnquam audet liberū arbitrium asserere, quin aliquid adiungat, vnde intelligi possit, illud sine gratia Dei non posse liberum esse à peccato. Id autem facilius assequemur, si breuiter exponamus sententiam totius illius loci.

C Initio igitur secundi capituli libri primi ad Bonifacium, proponit S. Augustinus obiectionem, seu verius calumniam Pelagianorum, qui de Catholicis ita loquebantur. *Dicunt illi, quia peccato primi hominis, id est Adæ, liberum arbitrium perierit, & nemo iam potestatem habeat benè viuendi, sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate cogantur.* Hæc est Pelagianorum obiectio, qua calumniabantur Catholicos, quasi negarent liberum arbitrium, & inde callidè intendebant efficere, vt gratia Dei ad benè viuendum non videretur esse necessaria.

Hanc fraudem his verbis Augustinus detegit: *Libera, inquit, arbitrium defendendo precipitant, vt de illo potius ad faciendum iustitiam, quam de Domini adiutorio confidatur, atque in se quisque, nō in Domino gloriatur.* Quibus verbis non negat, defendi debere liberum arbitrium, sed prohibet nimis multū illi tribui. DEINDE addit, calumniam superiorem refellens: *Quis autem nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam, propter quod natura humana diuina indiget gratia.*

His verbis Augustinus PRIMVM negat illā partem obiectionis Pelagianæ: *Dicunt, quod peccato primi hominis perierit liberum arbitrium.* DEINDE, explicat illam alteram partem (*& nemo iam potestatem habeat benè viuendi*) dicens, hominē non posse benè viuere sine auxilio gratiæ, & in hanc miseriam incidisse per peccatum, à quo non liberamur, nisi per illum, qui dixit: *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* E Subiungit DEINDE probans, ex eo quod peccatur, liberum arbitrium non perijisse: *Nam, inquit, liberum arbitrium vsque adeo in peccatore non perijt, vt per illud peccent, maxime omnes qui cum delectatione peccant.*

Non vult autem hoc loco sanctus Augustinus significare, libertatē arbitrij in eo sitam esse, vt si quis cum delectatione peccet. Nam etiã si aliquis sine delectatione peccaret, vt qui metu mortis fidem negaret, liberè tamē peccare diceretur: sed indicare voluit, maximè liberè eos peccare, qui cum delectatione peccant, quoniam qui eiusmodi sunt, DVPLICI libertate gaudent. VNA, quæ opponitur necessitati,

quæque communis est omnibus qui peccant, & dicitur propriè libertas naturæ, siue libertas arbitrij. **A** **L** **T** **E** **R** **A**, quæ opponitur seruituti iustitiæ, & dicitur propriè libertas peccati, siue etiam seruitus peccati. Eadem enim est seruitus peccati, & libertas peccati, quoniam qui seruus est peccati, liberè, id est, libenter, & cum delectatione peccat, sicut etiam eadem est libertas iustitiæ, & seruitus iustitiæ, quoniam qui serui sunt iustitiæ, libenter & cum delectatione iustitiam faciunt.

Refellit **P** **O** **S** **T** **R** **E** **M** **O** in cap. 3. illam tertiam partem eiusdè obiectionis Pelagianæ. *Sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate coguntur.* Et ait: *Non itaque sicut dicunt, nos quidem dicere, & iste audet etiam scribere, omnes in peccatum velut inuiti carnis suæ necessitate coguntur. Sed si iam in ea etate sunt ut propria mentis utantur arbitrio, & in peccato sua voluntate retinentur, & à peccato in peccatum sua voluntate precipitantur. Neque enim agit in eis etiam qui suadet & decipit, nisi ut peccatum voluntate committant. Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia delectatur malis, idèò libera in bonis non est, quia liberata non est.*

Quibus verbis respondet Augustinus directè, ad illud necessitate coguntur, & docet non cogi, id est, non inuitos trahi homines ad peccatum, sed liberimè potius peccare, quoniam non solùm libertate naturæ, sed etiam libertate peccati, ut plurimum homines peccant, & ne Pelagiani more suo colligerent, posse hominem peccatorem suis viribus bene facere, addit voluntatem hominis impij, quæ est libera in malis libertate peccati, non esse in bonis liberam libertate gratiæ, nisi prius à Christo Domino liberetur.

T **E** **R** **T** **I** **V** **M** testimonium, sumunt ex lib. i. retractionum, cap. 15. *Qui cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, iam hoc ita peccatum est, ut sit etiam pœna peccati.* Et infra: *Nam quando tale est, ut idem sit & pœna peccati, quantum est quod valet voluntas, nisi forte, si pia est, ut ores auxilium in tantum enim libera est, quia in tantum liberata est.* Ex hoc loco colligunt, impiam voluntatem non esse liberam, sed omnino ex necessitate peccare; quoniam nihil potest in bono, ac ne auxilium quidem petere, & tamen verè peccat, quoniam alioqui non verè peccatum esset pœna peccati.

R **E** **S** **P** **O** **N** **D** **E** **O**, voluntas, quæ cogenti cupiditati resistere nequit, libera est absolutè, quoniam illa impotentia cõditionata est, non absoluta. Potest enim Dei auxilium implorare; quod si non facit, culpa sua non facit. Nemini enim deest auxilium, quo saltem possit vires à Deo petere. Nemini autem deesse auxilium necessarium ad non peccandum, in alio libro probauimus.

Q **V** **A** **R** **T** **V** **M** testimonium sumunt ex epist. 144. *Sine gratia Dei non potest esse libera voluntas, cum cupiditatibus vincens, & vincens subdita sit.*

R **E** **S** **P** **O** **N** **D** **E** **O**, Sine gratia Dei accipiendõ gratiam largo modo pro auxilio necessario ad non peccandum non est libera voluntas, quoad exercitium, id non habet vsum liberi arbitrij; tamen absolutè libera est, quoniam (ut diximus) auxilium gratiæ necessarium ad non peccandum nulli deest. Simile est, si quis ita colligeret, sine lumine non potest oculus cernere, igitur absolutè non potest oculus cernere, & nos sæpè iam diximus, non negari à nobis gratiæ necessitatem, dum asserimus arbitrij libertatem. Id enim quod volumus, hoc est, præsentè auxilio necessario, posse hominem peccare, & nõ peccare. Neque contrarium huius sententiæ in Augustini libris vnquam reperietur.

Q **V** **I** **N** **T** **V** **M** testimonium sumunt ex lib. de spiritu & littera, cap. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrij, per arbitrij libertatem dilectio iustitiæ, per dilectionem iustitiæ impletio legis.* Et infra: *Ut quid miserii homines audent superbire de libero arbitrio antequàm liberentur, nec attendunt in nomine liberi arbitrij sonare libertatem, &c.*

R **E** **S** **P** **O** **N** **D** **E** **O**, Loquitur hoc loco S. Augustinus apertissimè de libero arbitrio, ut denominatur à libertate gratiæ, non à libertate naturæ. Nam si libertas naturæ, id est, liberum arbitrium propriè dictum, inciperet primum in nobis esse post fidem & iustificationem, quo modo idem Augustinus in eodem libro, cap. 33. diceret, liberum arbitrium naturaliter attributum animæ rationali, esse vim illam mediã, qua vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest? quo modo enim intenditur ad suscipiendam fidem, si nõ incipit existere nisi post fidem? loquitur igitur de libertate gratiæ, per quam anima sanata viam mandatorum Domini cum delectatione currit. De qua loquitur etiam in libro, de correptione & gratia, c. 8. cum ait: *Voluntas humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia libertatem.*

S **E** **X** **T** **V** **M** testimonium sumunt ex libro de correptione & gratia, cap. 12. *Si relinqueretur ipsis sua voluntas, ut in adiutorio Dei manerent, si vellent, inter tot, & tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet, & idèò perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellent.* Videtur enim hoc loco S. Augustinus dicere, iustos homines etiam cum adiutorio gratiæ sanantis animam, non posse perseverare in bonis operibus nisi à spiritu Dei perpetuo agantur; atqui hoc est non habere liberum arbitrium ad vtramque partem.

R **E** **S** **P** **O** **N** **D** **E** **O**, Significat Augustinus, non sufficere homini post lapsum primi hominis, adiutorium gratiæ habitualis (id enim vocat adiutorium, in quo permanet homo, si vult, quod etiam in eodem loco cum alimentis comparauit, quibus si volumus, utimur, si nolimus, non utimur) sed necessarium esse præterea, propter tentationes, auxilium Dei protegens, & dirigens, sine quo etiam iusti perseverare non possent, quia deficientes infirmitate, nec vellent.

Cæterùm hæc impotentia non est absoluta, sed conditionalis; quamuis enim non possit homo iustus, sine auxilio speciali perseverare in operibus bonis, absolutè tamen potest, quoniam Deus non deserit nisi desertus. Quocirca in eodem libro capite septimo, idem Augustinus dicit, non posse excusari eos, qui non perseverant, quoniam poterant perseverare si vellent.

S **E** **P** **T** **I** **M** **V** **M** testimonium sumunt ex eodem libro, capite 13. vbi cum dixisset sanctus Augustinus eos, qui peccant, peccare per liberum arbitrium, corrigit se continuò, ac dicit: *arbitrium, inquam, liberum, sed non liberatum.* Videtur enim (ut notat **C** **A** **L** **V** **I** **N** **V** **S**) voluisse dicere, arbitrium liberum esse nomine, non re.

R **E** **S** **P** **O** **N** **D** **E** **O**, Iam sæpè diximus Augustinum propter Pelagianos arbitrium vocare liberum non liberatum, quoniam sine gratia Dei seruum est peccati, licet sit liberum à naturali necessitate.

O **C** **T** **A** **V** **V** **M** testimonium sumunt ex libro de perfectione iustitiæ, responsione 9. *Per arbitrij libertatem factum est, ut esset homo cum peccato, sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate, fecit necessitatem.* Et infra: *Quia peccauit voluntas, sequuta est pec-*

cantem peccatum habendi dura necessitas, donec tota sanetur infirmitas.

RESPONDEO, Multiplex est necessitas, sed non omnis repugnat arbitrij libertati. **P**RI MA est, patiendi motus carnis repugnantes legi mentis. Nam etiam iustissimi quique dicere possunt cum Apostolo ad Romanos capite septimo: *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* **S**ED hæc non repugnat libero voluntatis arbitrio, quoniam etiam si necessario motus illos sentimus, tamen non necessariò consentimus, & tunc cum Apostolo dicimus: *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud.*

SECUNDA necessitas est peccandi ex ignorantia, nam *delicta quis intelligit?* **S**ED neque hæc repugnat libero arbitrio, quoniam etiam si nõ possimus quædam non ignorare, tamen possumus non velle ignorare. Ille enim reprehenditur, qui noluit intelligere, vt benè ageret, non qui voluit, sed non potuit. Ac de his necessitatibus loquitur sanctus Augustinus in priore parte obiectionis. Nam ibid. subiungit: *Unde ad Deum fides clamat, De necessitatibus meis educ me. Sub quibus positi, vel non possumus, quod volumus intelligere, vel quod intelleximus, volumus, nec valemus implere.*

TERTIA necessitas est diuinæ gratiæ, tam ad remissionem peccati contracti, quam ad vitanda ea, quæ contrahi possent. **S**ED neque hæc tollit liberum arbitrium, quoniam vt sæpè diximus, & in secundo libro probauimus, Deus nemini denegat adiutorium necessarium.

QUARTA necessitas est, habendi peccatum aliquid veniale. Nam etiam homines iusti quotidie necesse habent illa oratione vt ad Deum, *Dimitte nobis debita nostra.* **A**T neque hæc necessitas pugnat cum arbitrij libertate, quoniam si ratio vigilet, vt debet, possumus vitare singula venialia; quãuis fieri nequeat, vt omnia euitemus, sine privilegio speciali. Et de hac necessitate loquitur August. in posteriore parte obiectionis, vt perspicuum est legenti eum locum. Immo totus liber idè de perfectione iustitiæ inscriptus est, quoniam hoc potissimum agit, vt probet aduersus Pelagianos, non posse in hac vita nos ita perfectè adimplere iustitiam, vt non semper oratio illa necessaria sit, *Dimitte nobis debita nostra.*

QUINTA necessitas est faciendi actus malos, posita mala, & efficaci voluntate. Nam qui efficaciter vult finem, non potest non velle media, quæ ad eum finem iudicat esse necessaria. Ita qui vehementer aliquem odit, non potest illi ex animo benefacere. **S**ED neque hæc necessitas repugnat libertati, quia conditionalis est, non absoluta, potest enim homo si velit, non velle finem illum efficaciter, ex cuius amore ad media eligenda quodammodo cogebatur.

Sola igitur illa necessitas libertati arbitrij propriè repugnat, quæ absolute facit, vt homo non sit Dominus propriæ voluntatis; quam necessitatem in Augustini libris aduersarij nostri, quantumuis Augustinum suum esse iactent, nunquam demonstrare poterunt.

LIBER SEXTVS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur questio, An possint credi mysteria fidei, sine auxilio speciali.

SEXTVS HIC LIBER TRES Postremas questiones absoluet, quid possit videlicet intelligentia humana in rebus supernaturalibus fide percipiendis, quid voluntas in iisdem appetendis & eligendis, & num in eiusmodi rebus, verè proprièque liberi simus.

PRI MA questio, quæ ad intelligentiam pertinet, non minus breuitur, quam facile explicari potest. Conuenit enim inter nos & aduersarios, siue ij Pelagiani, siue Lutherani sint, **T**RIA potissimum esse necessaria, vt mysteria supernaturalia percipiantur à nobis. **P**RI MV M est, diuina reuelatio, quæ per Scripturas, aut prædicatores à Deo missos proponitur. Cùm enim hæc supernaturalia sint, nulli vnquam mortalium venissent in mentem, nisi Deus ipse illa manifestare voluisset. Sic enim loquitur B. Paulus in priore epist. ad Cor. c. 2. *Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est.* Et mox: *Sicut, inquit, scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparauit Deus diligentibus se, nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et ad Rom. 10. *Quomodo credent in eum, quem non audierunt? quomodo audient sine prædicatè?* Et Dominus Ioan. 15. *Si non venissem & loquutus fuisset, peccatum non haberet.* Quia videlicet sine prædicatè credere nõ potuissent, ideo non credendo minimè peccassent.

C Hinc etiam videmus Marci vltimo mandari Apostolis: *Prædicare Enangelium omni creature.* Et Actor. 8. mitti Philippum, vt prædicaret Eunuchò: Actor. 10. mitti Petrum, vt prædicaret Cornelio: Actor. 17. mitti Paulum, vt prædicaret Macedonibus: quia videlicet ordinariè necessaria ad fidem est prædicatio. Quocirca Dominus in Psal. 2. nõ vi & armis, sed verbo prædicationis regnum se collegisse testatur: *Ego autem cõstitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* Atque hoc (vt dixi) ne ipsi quidem Pelagiani negabant, quippe qui per gratiam Dei in doctrina à Deo nobis reuelata & tradita præcipuè constituebant.

ALTER VM est, persuasio aliqua, siue per signa & prodigia, siue aliqua alia ratione. Non enim satis est ad hoc, vt homines credere teneantur, si solum eis doctrina à Deo reuelata proponatur, sed necesse est, vt accedat etiam aliquid, quod eam doctrinam credibilem faciat. Hic enim Dominus Exodi 4. cùm mitteret Mosem ad prædicandum, dedit illi potestatem operandi miracula, quibus fidem faceret, prædicationem suam verè esse diuinam. Et Christus Matth. 10. cùm dixisset: *Prædicatè dicentes, appropinquabit regnum celorum;* adiunxit continuò, *infirmos curate, mortuos suscite, &c.* Et Ioan. 15. sicut ait: *Si nõ venissem, & loquutus fuisset, peccatum non haberent.* Sic etiam ait: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.*

Adde etiam id, quod ait Ecclesiasticus capite decimo nono; *Qui cito credit, tenuis est corde.* Valde autem cito credit, qui res longissimè remotas ab humanis sensibus, & quæ omnem intelligentiam superant sine vlla persuasione credit. Idem enim faceret, si res absurdissimas, ac omnino improbables ei proponerentur. Qua leuitate credendi peccant hoc tempore Mahometani, qui sine vllis miraculis, aut alia congrua persuasione, doctrinam absurdissimam Mahometi recipiunt. Nec longè ab his absunt Calvinistæ, qui non solum sine vllis signis & prodigijs, sed etiam contra doctrinam confirmatam innumeris miraculis, & totius orbis terræ, atque omnium sæculorum consensione multanoua, & mirâ credere potuerunt.

TERTIVM est, imperium voluntatis. Quoniam enim nulla est persuasio, quæ cogere possit hominè ad credèdos articulos supernaturales, ac ne ipsa quidem miracula omnino mentem conuincere queant, ideo requiritur inclinatio voluntatis, quæ moueat intellectum ad assentiendum ijs, quæ vim intelligentiæ superant. Non posse autem quæuis miracula cogere aliquem ad finem, si is nolit credere. Satis aperte indicat illud Ioan. 12. *Cum tanta signa fecissent, non credebant in eum.* Quocirca B. Paulus in posteriore ad Corinthios, cap. 10. docet, captiuandum esse intellectum in obsequium fidei, hoc est, pio affectu quasi cogendum, vt ijs assentiatur, quæ cum ratione pugnant quodammodo videantur. Denique sanctus **AVGVSTINVS** tract. 36. in Ioannem: *Intrare, inquit, quisquam in Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest Sacramentum nolens, credere non potest, nisi volens.*

His igitur positis, quæ sunt extra controuersiam, quæstio remanet, vtum qui prædicatorem audit, aut doctrinam à Deo reuelatam per se legit, & habet congruentem persuasionem miraculorum, aut alterius testimonij, quo res, quæ credenda proponitur, efficiatur credibilis: possit eam rem credere sine speciali illustratione diuina. Fuit vnus ex erroribus Pelagianorum, posse hominem credere sine speciali gratia Dei. Ita enim refert Sanctus Augustinus multis in locis, sed præcipuè in epist. 106. ad Paulinum, & 107. ad Vitalem. In eodem errore etiam ante exortam hæresim Pelagianam fuisse Ticonium, refert idem Augustinus libro 3. de doctrina Christiana; c. 33. In eodem fuisse Cassianum, & alios quosdam in Gallia, qui propterea reliquæ Pelagianorum dici meruerunt, cognosci potest ex epistolis Prosperi & Hilarij ad Augustinum, & ex libro eiusdem Prosperi contra Collatorem. In eodem etiam aliquando hæsisse ipsum Augustinum, testis est ipse idem in libro de prædestinatione sanctorum, capite tertio. Denique hunc fuisse vnum ex erroribus Fausti Regiensis, perspicuum est ex libris eius de libero arbitrio.

CAPVT II.

Non posse hominem, sine speciali illustratione Dei, credere mysteria fidei.

SE non erit difficile prædictum errorem ex diuinis litteris & Ecclesiæ traditione refellere. **PRIMUM** enim perspicua sunt verba Domini, Ioan. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quo loco obseruandum est, non dixisse Dominum, Nemo venit, sed nemo potest venire, propter quosdam, qui minus cautè dicunt, re ipsa neminem credere sine speciali gratia Dei, tamen fieri pos-

se, vt credat. Porro venire ad Christum, nihil esse aliud, nisi credere in ipsum, explicat ipse paulò infra cum dicit: *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt, sed propterea dixi vobis, quia nemo potest ad me venire, nisi datum ei fuerit à Patre meo.* Itaque si venire est credere, & nemo potest venire nisi trahatur à Patre, certè nemo potest credere, nisi trahatur à Patre.

In eundem sensum dicta sunt etiam illa à Domino, Matth. 11. *Constate tibi Pater Domine cæli & terre, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam ita placitum fuit antea. Et nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Non enim loquitur Dominus de reuelatione per externam prædicationem, sed per internam illustrationem & suasionem, de qua dixit, Ioann. 6. *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Nam paulò ante exprobrauerat ciuitatibus, in quibus lōgo tempore prædicauerat, & plurima signa fecerat. Et videns post eam prædicationem sapientes & prudentes, id est, Scribas & Phariseos, non esse conuersos, sed tantum simplices turbas; explicare voluit, rectè quidem reprehendi eos qui nō crediderunt: sed non debere suis solis viribus tribuere fidem, eos qui crediderunt, cum Patri cælesti placuerit abscondere hæc à sapientibus & prudētibus, & reuelare paruulis, trahendo istos, illos non trahendo. Similis sententia habetur Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.* Illos enim excæcare dicitur Deus, quos non illustrat, cum sine eius lumine videre nequeant.

Ad hæc, Apostolus Paulus plenus est eiusmodi testimoniorum, vt mirum sit esse aliquos, qui hunc Apostolum diligenter euoluerint, & tamen non didicerint, fidem esse donum Dei. Rom. 12. *Unicuique, inquit, sicut diuisit Deus mensuram fidei.* 1. Cor. 4. *Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti?* 1. Cor. 7. *Consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à Domino, vt sim fidelis.* 1. Cor. 12. *Et nemo potest dicere, Dominus IESVS, nisi in Spiritu sancto.* 2. Cor. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis, donum enim Dei est.* Ephes. 6. *Pax fratribus, & charitas cum fide à Deo Patre, & Domino IESU CHRISTO.* Philipp. 1. *Vobis donatum est, non solum vt in illum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini.*

Denique S. Lucas in Actis, cap. 13. *Crediderunt, inquit, quotquot præordinati erant in vitam æternam.* Et cap. 14. *Aperuit Dominus ostium fidei.* Et cap. 16. *Loquebantur mulieribus, quæ conuenerant, & quadam mulier nomine Lidia purpuraria audiuit, cuius Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur à Paulo.*

Accedant **DEINDE** testimonia Conciliorum & Patrum. Concilium **ARAVSICANVM**, can. 5. *Si quis sic argumentum, ita etiam initium fidei non per gratia donum nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus aduersarius approbatur.* Et canon. 7. *si quis per naturæ vigorem euangelizanti prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione spiritus sancti, hæretico fallitur spiritu, &c.*

Idem repetit Concilium **TRIDENTINVM**, sess. 6. can. 3. his verbis: *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritu sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem credere posse, sicut oportet, anathema sit.*

S. AVGVSTINVS libro 1. de prædestinatione sanctorum, cap. 2. *si non sumus, inquit, idonei cogitare aliquid quasi ex nobis ipsis, sed sufficet iustitia nostra ex Deo est, profecto nō sumus idonei credere aliquid quasi ex nobis,*

Sed sufficientia nostra, qua credere incipimus ex Deo est. Vide eundem lib. I. Retractionum, ca. 23. in epist. 90. 105. 106. & 107. in Enchirid. cap. 31. in lib. de spiritu & littera, cap. 31. & 32. in lib. de gratia Christi, c. 1. & lib. I. ad Bonifacium, contra duas epistolas Pelagianorum, c. 3. Denique in lib. I. de prædestinatione sanctorum ferè toto. Et in secundo de bono perseverantiæ, cap. 1. 2. 3. 19. & alijs.

A VCTOR Hypognostici lib. 3. ferè extremo: *Nemo, inquit, penitus gloriatur se fidem ex proprio sensu genuisse in se, per quam possit credere Deo: sed agnoscat, tam ante legem, quam sub lege, & post legem, fidem, quæ est in CHRISTO IESU, per illuminationem gratiæ, quæ à Deo Patre est, unicuique reuelatam ad salutem, &c.* Neque loquitur de reuelatione, quæ per Scripturas habetur: hanc enim non negabant Pelagiani, contra quos ille auctor acerrimè disputat, sed de peculiari inspiratione, qua Deus in mentibus operatur, ut verbo prædicationis affitentur.

B S. PROSPER idem docet, ac probat in libr. I. de vocatione gentium, cap. 23. & 24. & contra Collatorum, cap. 36. & 37. & in responsione octaua, ad Capitula Gallorum. Et in responsione ad prima quinque dubia Geneuensium. Sic igitur loquitur (ut vnam sententiam eius ponamus) in libr. I. de vocatione gentium, cap. 24. *Abundè, inquit, quantum arbitror, his testimonijs demonstratum est, fidem, qua iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, eamque nullis meritis præcedentibus tribui, &c.*

C S. FVLGENTIVS in lib. de incarnatione & gratia Christi, cap. 20. *Vita, inquit, nostra à fide sumit initium, quia iustus ex fide viuit. Quam fidem non ex voluntate nostra nasci, sed per Spiritum sanctum unicuique dari, B. Paulus ostendit. Et infra: Forma præcessit in carne Christi, quam in nostra fide spiritualiter agnoscamus. Nam CHRISTVS filius Dei secundum carnem de Spiritu sancto conceptus & natus est. sic ergo in hominis corde, nec concipi fides poterit, nec augeri, nisi eam Spiritus sanctus effundat & nutriat. Ex eodem namque Spiritu renati sumus, ex quo natus est Christus.*

Accedant **P**OSTREMORATIONES, atque eæ potissimum quibus utitur S. Augustinus. **P**RIORA ratio sumitur ab orationibus Ecclesiæ. Orat enim Ecclesia pro infidelibus, ut conuertantur, & hoc ipsum iuberi dicit S. Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, cum Dominus præcipit, ut orantes dicamus, fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. At frustra fieret ista preces, si possent infideles sine Dei auxilio credere: satis enim esset illis prædicare fidem, & admonere ut crederent.

Neque responderi potest, orari ab Ecclesia Deum ut habitum fidei donet volentibus & incipientibus credere. Nam Ecclesia iuxta præceptum Domini, orat pro persequentibus & calumniantibus se: qui verò persequuntur Ecclesiam, certè neque volunt, neque incipiunt credere. Orat igitur Ecclesia, ut Deus infideles de nolentibus faciat volentes, de infidelibus fideles, & de persequentibus defensores, quomodo nouit, actum esse cum ipso Apostolo Paulo, cui tunc donata est fides, cum spiraret minas, & cædes in discipulos Domini. Et hoc ipsum indicant antiquissimæ illæ preces, quæ funduntur ab vniuersa Ecclesia in Parafceue, ubi oratur Deus ut auferat velamen de cordibus infidelium, ut adaperiat aures præcordiorum, ut illustret cæcitatem, & tenebras mentium, ut eruat ab erroribus animas diabolica fraude deceptas.

SECUNDA ratio, sumitur ab absurdis, quæ sequerentur, quæ sunt potissimum **T**RIA. **P**RIORUM enim sequeretur, gratiam secundum merita nostra dari, &

A ita gratiam non esse gratiam, quod ita visum est absurdum Patribus nostris, ut in Concilio Palæstino (quod primum contra Pelagium celebratum est) ipse etiam Pelagius id (quamuis ore, non corde) damnaverit. Id autem sequi, probat S. August. in epist. 106. quoniam nonnullum est meritum fidei, ratione cuius oratio impetrat, quidquid postulat. Meretur enim exaudiri, qui postulat cum fide.

DEINDE sequeretur, initiū salutis esse ex nobis, nam cum iustus ex fide viuat, si initium fidei esset ex nobis, initium vitæ esset ex nobis. Id autem esse absurdum patet, **T**VM quia repugnat Apostolo dicenti: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei.* Ro. II. Et: *Quid habes, quod non accepisti?* I. Cor. 4. **T**VM quia si potest homo per se incipere credere, poterit etiam per se augere fidem; difficilius enim est incipere opus, quā augere inchoatum, atque ita vel non egebunt homines Deo, vel ita partientur cum eo, ut sibi tribuāt quod est melius, illi quod est deterius, siue priores operis partes sibi, posteriores Deo.

POSTREMO sequeretur, tolli pœnitentia fundamentum diuinæ prædestinationis & electionis; nō enim saluæ fierent reliquæ secundum electionem gratiæ, ut Apostolus prædicat ad Romanos, ca. II. sed iuxta meritum fidei, & bonum vsum liberi arbitrij, ut sanctus Augustinus efficacissimè probat in libro de prædestinatione sanctorum. Quoniam enim duo sunt fundamenta prædestinationis, fides & perseverantia, idè in priore duorum illorum librorum demonstrat, fidem esse donum Dei, in posteriore idem probat de perseverantia.

TERTIA ratio pendet ex ijs, quæ dicuntur in 4. c. Demonstrabimus enim, nullum opus pietatis vel inchoari, vel perfici posse, sine speciali gratia Dei; certum autem est, initium fidei includere pium affectum, ac per hoc esse opus pium, vel certè pij operis inchoationem.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

OBIECTIONES aduersus ea, quæ paulò antè docuimus, hæ potissimum fieri solent.

PRIORUM, infideles multa credunt solis viribus liberi arbitrij non minus difficilia, quàm sint articuli nostræ fidei, ut continuum secari posse in infinitas partes, inter quælibet duo puncta notata, quamuis inter se proxima, intercedere alia infinita: vnam esse mentem omnium hominum, qui sunt, erunt, fuerūt, & alia id genus plura, quæ Philosophi vel omnes, vel aliqui sibi persuaferunt: cur igitur non possint etiam credere articulos nostræ fidei, præsertim cū hi multis miraculis comprobati sint, si res non minus arduas sine vllis miraculis crediderunt?

SECUNDO, Pagani atque hæretici sæpe multos articulos nostræ fidei credunt, ut Christum esse Virginis filium, quod credunt Mahometani, & Deum esse Trinum & vnum, quod credunt Calvinistæ, alijque plurimi ex hæreticis huius temporis: at hæc eorum fides non est Donum Dei, neque credibile est eos per speciale Dei auxilium ista credere, cum eodem principio ista vera credāt, quo suos errores credunt. Mahometani siquidem, quemadmodum ob Alcorani auctoritatem credūt, Christum esse Virginis filium, sic ob eiusdè Alcorani auctoritatem credunt, Christum non esse Dei filium, nec verè Deum. Et qui nunc inter Lutheranos educantur, ut credūt

ministro prædicanti, Deum esse Trinum & vnum, ita credunt eidem prædicanti, nullam esse arbitrij libertatem, hominem sola fide iustificari, & alios id genus errores.

TERTIO, nos omnes facile credimus sine speciali gratia Dei vera esse, quæ Linius, & Salustius, alijque profani historici tradiderunt: cur non igitur poterimus eadem facilitate credere quæ scripserunt historici sacri, saltem in his rebus, quæ naturam non superant, quales sunt res gestæ Patriarcharum ac Prophetarum?

QUARTO, res quædam falsæ, quæ omnem rationem excedunt, quale est paradoxum illud Lutheranorum, Corpus Christi semper esse vbique: & illud, Infantes dum baptizantur, actu credere: firmissimè credi possunt absque vllò adiutorio Dei, vt notum est: quæ igitur causa est, cur non possint credi etiam aliqua vera, sine speciali auxilio Dei, quamuis eandem rationem excedant?

QUINTO, articuli nostræ fidei tot iam miraculis, alijsque testimonijs magni ponderis cõfirmati sunt, vt omnium iudicio credibiles censeri debeant, iuxta illud Prophetæ, Psal. 92. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* At quod credibile est, cur sine alio auxilio credi non poterit?

SEXTO, si quis ab ineunte pueritia inter Christianos educeretur, etiam si casu aliquo Baptismum non suscipiat, neque illum petat, ex consuetudine credet, quod alij credunt: quod igitur fieri potest ex consuetudine, cur non magis fieri poterit ex electione, ab eo præsertim, qui conferat dogmata fidei cum antiquis Prophetarum oraculis & signis ac prodigijs, quibus ea singulis ætatibus confirmata fuisse constat?

Ad hæc omnia facile responderi poterit, si quis obseruet, nos cum dicimus, sine auxilio speciali, non posse hominem credere articulos nostræ fidei, non intelligere nõ posse credere vllò modo, sed nõ posse, vt oportet, ad hoc, vt sit actus fidei Catholicæ, & initium iustificationis, nõ enim hæc particulã (vt oportet) sine causa in decretis suis addiderunt Cõcilium Arausicanum, can. 25. & Tridentinum sessione 6. canone 3. Includit autem illud (vt oportet) **TRES** conditiones, **VNAM**, vt certò credatur, ex parte obiecti, id est, tanquam à Deo reuelatum, & quod nullo modo falsum esse possit: **ALTERAM**, vt firmiter credatur ex parte subiecti, id est, vt homo nihil dubitet, & malit potius mori, quam articulum fidei non credere: **TERTIAM**, vt ex pio affectu credatur, id est, ex quadam inclinatione pia erga Deum, quia incipit homo ceruicem Deo flectere, eique se subijcere ad obedientiam fidei, etiam in ijs rebus, quæ rationem humanam superant.

Ad **PRIMAM** igitur obiectionem de Philosophis gentilibus, Dico eos vel habere demonstrationem, vt de diuisione continui, & tunc non esse rem difficilem ad credendum, nisi imperitis, vel non habere, vt de vna intelligentia omnium hominum, & tunc non firmiter credere: & præterea siue demonstrationem habeant, siue non habeant, eos nõ credere ex pio affectu subijciendi se Deo, sed vel quia coguntur argumentis, vel quia cedunt auctoritati doctiorum.

Ad **SECUNDAM** de Mahometanis & hæreticis, qui aliquos Catholicæ fidei articulos credunt, **RESPONDEO**, eos nõ habere fidem certam ex parte obiecti. Nam vt fides sit certa ex parte obiecti, **DVÆ** causæ infallibiles requiruntur, causa **REVELANS** articulos, & causa **PROPONENS**, aut declarans articulos reuelatos. Nam si is, qui reuelat, & cuius auctoritate nitimur, falli possit, fides etiam incerta red-

Aditur. Itaque causa reuelans nõ debet esse, nisi Deus. Et pari ratione si is, qui articulos reuelatos proponit, aut declarat, errori sit obnoxius, & possit aliquid proponere tanquam à Deo reuelatum, quod verè non sit à Deo reuelatum, tota fides nutabit.

Iam igitur Mahometani & hæretici, existimant quidem se credere id, quod credunt, quia Deus reuelauit, sed re vera non credunt, quia Deus reuelauit, sed quoniam ipsi temerè volut id credere, quod credunt, cum non habeant causam proponentem ac declarantem reuelationem Dei infallibilem. Nam si quis ab hæreticis petat, vnde habeant Deum reuelasse hunc articulum, aut illum: respondebunt ea diuinis litteris. At si quis vrgeat, vnde habeant diuinis litteris hoc significare, quod ipsi dicunt, cum alij aliter Scripturas intelligant: immo etiã, vnde habeant, has esse diuinis litteras: nihil omnino respondere poterunt, nisi ita se iudicare: iudicium enim Ecclesiæ, quod vnum Deus innumeris signis & prodigijs, alijsque testimonijs plurimis infallibile esse declarauit, iam ipsi reiecerunt, & vnusquisque à se iudicium diuinæ reuelationis interpretandæ reuocauit. Quis autem possit, nisi valdè temerè credere, suum ipsius iudicium de rebus diuinis infallibile esse, cum hanc infallibilitatem nulla neque diuina promissione, neque humana ratione probare possit?

At Catholici fidem habent omnino certam & infallibilem, quoniam credunt id, quod credunt, quia Deus id reuelauit: Deum autem reuelasse credunt, quoniam Ecclesiã ita dicentem, vel declarantem audiunt, quam errare non posse nõ temerè credunt, cum testimonia eius ex plurimis signis & prodigijs, alijsque multis argumentis, quæ in libro de notis Ecclesiæ numerata & explicata sunt, credibilia facta sint nimis.

Ad **TERTIAM**, de his quæ credimus Linius & Salustio, **RESPONDEO**, humanas historias nos humana fide credere, vt existimemus falsas esse posse: at res diuinis longè alia fide credi oportere, vt etiam existimemus cœlum & terram transire posse, Verbum autem Domini transire non posse.

Ad **QUARTAM**, de ijs, qui res difficillimas, sed tamen falsas credunt, **RESPONDEO**, non esse omnino eandem rationem veri & falsi, sicut nec est eadem ratio boni & mali. Potest enim homo peccator ex animo, ac toto corde blasphemare Deum, non tamen potest ex animo ac toto corde laudare Deum sine speciali gratia: ita poterit figmenta sua, quamuis alijs incredibilia, ipse facile credere propter affectum erga res suas, nec tamè poterit sine speciali gratia Dei res diuinis credere. Adde præterea, eiusmodi homines, sicut temerè credunt falsa & diabolica, ita etiam temerè credere vera & diuina, non autem sicut diximus, vt oportet, id est, pio affectu, vt res à Deo reuelatas, & quibus falsum subesse nulla ratione possit.

Ad **QUINTAM** **RESPONDEO**, Res credibiles sine alia gratia, credi posse, sed humana fide, non diuina, argumeta enim, quæ articulos fidei nostræ credibiles faciunt, nõ talia sunt, vt fidem omnino indubitatam reddant, nisi mens diuinitus adiuuetur.

Ad **SEXTAM** facilis est **RESPONSIO**. Nam aut puer inter Christianos natus atque educatus, vbi adoleuerit, existimabit se esse baptizatum, vel sciet non esse baptizatum. Si baptizatum se esse credat, probabile erit, eum fidem diuinitus infusam habere. Siquidem approbatio baptismi, quem quis se accepisse, atque habere cõset, par est voto baptismi, & ad salutem æternam perducere potest. De qua re extat rescriptum Põtificum capite, Apostolicam, de presbyter. non baptiza. Si verò sciat, se non esse baptiza-

tum, & tamen baptismum nō postulet, is sine dubio non habet fidem, nisi fortè humanam, vel potius nec humanam. Quomodo enim fieri potest, vt aliquis certò credat, sine baptismo se in æternū periturum, & tamē baptismum, rem videlicet factū facillimam, non postulet, neque cupiat? Neque verisimile est, posse aliquem esse inter Christianos institutum, & qui nouerit fidem Christianorum, qui tamen de baptismo nihil vnquam audierit, cū inter rudimenta fidei fiat mentio baptismi, & quotidie in Ecclesia recens nati baptizentur infantes.

CAPVT IV.

Non posse voluntatem humanam aliquid velle in ijs, quæ ad pietatem & salutem pertinent, sine auxilio gratiæ Dei.

SEQVITVR ALTERA quæstio, quæ est de viribus volūtatis humanæ, in ijs rebus, quæ ad pietatem & salutem æternam pertinet. In qua quæstione eosdem habemus aduersarios, quos in superiore, Pelagianos videlicet, & qui Pelagianos occultè, & sub nomine Catholico in Gallijs fauere studuerūt, Cassianum, Faustum, & alios. Hi enim bona aliqua desideria, initium dilectionis, dispositionem ad gratiam, & alia id genus, ex bono naturæ, sine speciali præueniente gratia haberi posse, prædicabant.

Quibus præcipuè resistierunt S. Augustinus in libro de prædestinatione sanctorum, & de bono perseuerantiæ. S. Prosper in libro contra Collatorem. Et S. Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, à cap. 13. vsque ad finem. Dicitur etiam ab Adone Viennensi in Chronico ad annum CCCC. egregiè contra Faustum scripsisse sanctus Alchimus Auitus, vir eloquentissimus, non solum oratione soluta, sed etiam carmine, sed liber eius iniuria temporum interijssè videtur. Eundem quoque Faustū breuiter refutauit Ioannes Maxentius in professione fidei Catholice, quæ in bibliotheca sanctorum Patrum extat.

NOS TRESENTENTIAS ex Scripturis & traditione Ecclesiastica paucis comprobabimus. **PRIMA** erit, non posse hominem sine speciali gratia Dei aliquid velle, aut facere in ijs rebus, quæ ad pietatem & salutem pertinent. **SECUNDA**, non posse hominem proprijs viribus ad gratiam se disponere, siue aliquid facere, propter quod ei diuina gratia conferatur. **TERTIA**, non posse ab homine diligere Deum, etiam vt auctorem naturæ, & imperfectè sine adiutorio gratiæ. Quæuis enim duæ sententiæ posteriores in prima includi videantur, tamen placuit eas distinguere, **TVM**, quoniam nō desunt, qui aliter sentiant, **TVM** etiam quoniam possunt proprijs argumentis singulæ tres sententiæ comprobari.

PRIMA igitur illa sententia probatur, **PRIMVM** ex testimonijs Prophetis, Euāgelicis, & Apostolicis. Quod enim legimus Isaia, cap. 65. *Inuentus sum à non querentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant.* Et quod Dominus ait Luca 19. *Veni filius hominis querere, & saluum facere quod perierat.* Nonne indicat, non nos incipere quærendo Deum, sed Deum incipere quærendo & vocando nos auersos, & fugientes: illud verò quod idē Dominus ait, Ioan. cap. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Intelligendum est omnino de bono opere, quod ad salutem pertineat: sicut etiam illud Apostoli 1. Cor. 4. *Quis enim te discernit quid habes quod non accepisti?* Aduersus eos facit, qui ob fidem, aut iustitiam ad salutem pertinentem inflabantur, vt sæpe aliàs diximus. Alioqui hæ sententiæ non essent vniuersaliter veræ: Nam aliqua

bona opera naturalia, & aliqua etiam moralia sine speciali Dei gratia fieri posse, suprà docuimus. Denique (vt alia multa præteream) illud eiusdem Apostoli, ad Philipp. c. 1. *Qui cepit in vobis opus bonū, perficiet vsque in diem Christi.* Et c. 2. *Deus est enim, qui operatur velle, & perficere pro bona voluntate.* Satis aperte ostendit, nihil omnino boni ad salutem pertinentis, sine Deo inchoari posse.

Probatum deinde eadem sententia ex definitionibus Conciliorum. Primum Concilium in causa Pelagij celebratum in Palæstina, duodecim articulos definiuit, quos etiam Pelagius ipse admittere coactus fuit. Septimus articulus erat (vt Augustinus testatur in epist. 106.) gratiam Dei ad singulos actus dari, ac per hoc nullum actum bonum ad salutem pertinentem (de his enim quæstio erat) sine gratia fieri posse.

DEINDE celebratum est Conciliū frequentissimum in Africa, Episcoporum ducentorum & quatuordecim, quod à Sede Apostolica approbatum à toto orbe terrarum receptum fuisse, testatur S. Prosper in Chronico; huius Concilij decretum his verbis refert idem Prosper in responsione ad octauum capitulum Gallorum: *Cum ducentis quatuordecim sacerdotibus, quorum constitutionem, contra inimicos gratiæ Dei, totus mundus amplexus est, veraci professione, quemadmodum ipsorum habet sermo, dicamus, gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, non solum ad cognoscendam, verum etiam ad faciendam iustitiam nos per actus singulos adiuuare, ita vt sine illa nihil vere sanctæque pietatis habere, cogitare, dicere, agere valeamus.*

Accessit **DENIQUE** in ipsa Gallia Concilium **ARAVSICANVM**, quod iussu Sancti Leonis, propriè aduersus reliquias Pelagianorum celebratum fuit, in cuius Concilij canone septimo hæc habentur: *si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ cogitare, aut eligere posse confirmat, &c. Heretico fallitur spiritu.* Ita videmus, tres orbis terræ partes, Asiam, Africam, Europam, per tria Concilia, in eandem sententiam pro Dei gratia conspirasse.

Per eadem tempora tres summi, sanctissimique Pontifices, Innocētius, Zozimus, Celestinus rescriptis suis eandem sententiam comprobarunt. **INNOCENTIUS** in epistola ad Concilium Carthaginense, quæ est apud Augustinum nonagesima prima: *Adiutorio, inquit, quotidiano nos egere, negare non possumus.* Et infra: *Quemadmodum Pelagius, Celestinusque suosores se aliquibus esse confidunt, nos adiutorium Dei non debere querere, nec egere, cum omnes sancti, nihil se sine hoc agere posse, testentur?* Idem in epistola ad Concilium Mileuitanum apud August. 93. *In omnibus, inquit, diuinis paginis voluntati liberæ non nisi adiutorium Dei legimus esse necessarium, eamque nihil posse cælestibus auxilijs destitutum.*

ZOZIMVS in epist. ad omnes Episcopos (vt refert Celestinus in epist. ad Gallos, c. 9. *Quod, inquit, tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilio, in omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, moribus, adiutor & protector orādus est: superbus est enim, vt quidquam sibi humana natura præsumat.*

Ipse autem **CELESTINVS** in prædicta epist. cap. 8. *Quot quot, inquit, spiritum Dei aguntur, hi filij sunt Dei. Vt nec nostrum deesse sentiamus arbitriū, & in bonis quibusque voluntatis humana singulis moribus magis illius valere non dubitemus auxilium.*

Idem probari potest testimonijs aliorum Patrum. **S. CYPRIANVS** lib. 3. ad Quirinum, ca. 4. *In nullo, inquit, gloriandum, quando nostrum nihil est.*

S. AMBROSIVS lib. 2. in Lucam, ca. 12. *Vides, inquit, quia ubique Domini virtus studijs cooperatur humanis, ut nemo possit adificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quicquam incipere sine Domino.*

S. HIERONYMVS lib. 3. contra Pelagianos, non longè à principio: *Hoc, inquit, longa disertione cōclusum est, ut gratia sua Dominus, quæ nobis concessit liberum arbitrium, in singulis operibus inuet atque sustentet.*

S. AVGVSTINVS lib. 2. contra duas epistol. Pelagianorum, c. 5. *Liberum, inquit, arbitrium dicimus ad bene, pieque vivendum non valere, nisi ipsa voluntas hominis, Dei gratia, fuerit liberata, & ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adiuta.* Item in libro de prædestinatione Sanctorum, c. 2. *Quod, inquit, attinet ad pietatem, & religionem, non sumus sufficientes cogitare aliquid quasi ex nobis, & nemo sibi sufficit ad incipiendum, vel perficiendum quodcumque opus bonum.* Item in libro de gratia Christi, cap. 26. *Gratiam, inquit, Dei sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illa quod ad pietatem pertinet, veramque iustitiam, fieri posse non dubitet.* Et cap. quadragesimo septimo: *Si, inquit, ut dixi, consenserit (Pelagius) etiam ipsam voluntatem & actionem diuinitus adiuuari, ut sine illo adiutorio nihil boni velimus & agamus, eamque esse gratiam Dei per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum, in qua nos sua, non nostra iustitia facit iustos, ut ea sit vera iustitia, quæ nobis ab illo est, nihil de adiutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controuersie relinquatur.*

AVCTOR Hypognostici, qui (vt aliàs diximus) non est Augustinus, sed alius Pater antiquus & doctus, lib. 3. *Esse fatemur, inquit, liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudiciū rationis, non per quod sit idoneum (quæ ad Deum pertinent) inchoare, aut cerè perficere sine Deo, sed tantum in operibus vitæ presentis, tam bonis, quàm etiam malis.* Et infra: *Vitiato ergo libero arbitrio, totus homo est vitiatus, per quod (absque adiutorio gratiæ) quod Deo placeat nec valet incipere, nec perficere sufficit.*

S. PROSPER in libro contra Collatorem, capite trigésimo octauo: *Non conturbat, inquit, nos superbientium inepta querimonia, quia liberum arbitrium causantur auferri, si & principia, & profectus & perseverantia in bonis, vsque in finem Dei dona esse dicantur. Quoniam opitulationes diuina gratiæ stabilimenta sunt voluntatis humana. Volentes oramus, & tamen misit Deus spiritum in corda nostra clamantem Abba Pater, volentes loquimur, & tamen si piū est, quod loquimur, non sumus nos loquentes, sed spiritus patris nostri, qui loquitur in nobis; volentes operamur salutem nostram, & tamen ipsum velle, atque operari, Deus est, qui operatur in nobis.*

S. FVLGENTIVS libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 13. *Peccans, inquit, ille qui sine peccandi necessitate creatus est, in eo quod anime sanitatem delinquendo perdidit, etiam illa cogitandi, quæ ad Deum pertinent, amisit facultatem. Oblitus est enim manducare panem suum, & expoliatus vestimento fidei, carnaliumque concupiscentiarum vulveribus sauciatus, sic iacuit oppressus ditio peccati, ut nullatenus aliquod bonæ voluntatis initium habere potuisset, nisi hoc Deo gratis donante sumpisset.*

S. GREGORIVS homilia 9. in Ezech. *Nos, inquit, præuenit, ut velimus, & volentes subsequitur, ne inaniter velimus.*

BERNARDVS in libro de gratia & libero arbitrio: *Conatus nostri, inquit, & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

His accedat argumentum ab orationibus, & gratiarum actione. Non enim sine causa orat Ecclesia,

A vt Deus actiones nostras aspirando præueniat, & adiuuando profequatur, nec sine causa pro omni bono opere gratias agit, nisi quia nouit, nihil veri boni, id est, quod ad salutem pertineat, sine Saluatoris gratia fieri posse.

Accedat **P**OSTREMO damnatio operum Cassiani & Fausti, in Concilio Romano, præfidente sancto Gelasio Papa, quæ habetur in Decreto Gratiani, dist. 16. Canone, sancta Romana. Nō enim alia de causa opera Cassiani & Fausti, quæ alioqui multa valde vitia continent in apocryphis numerantur, nisi propter sententiā istam de bonis operibus ad pietatem pertinentibus, quæ illi sine adiutorio gratiæ fieri, aut inchoari posse disputabant. Quibus adde, Faustum propter hos errores habitum fuisse Pelagianum hæreticum, vt testes sunt Isidorus in lib. de scriptoribus, Ado Viennensis in Chronico, & auctor vitæ S. Fulgentij, cap. 26. *Quod si vir doctissimus Ruardus Tapperus obseruasset, non tam sæpè Faustum Catholicum appellasset.*

CAPVT V.

Non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam, ullo modo se præparare.

ALTERA sententiā erat, non posse hominē solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam, vlla se ratione disponere. Quæ sententiā ita intelligenda est, vt non solū non possit homo suis viribus se præparare ad habitum gratiæ gratum facientis, sed neque ad gratiam adiutorij specialis: & rursus, non modò non possit ita se præparare, vt ex condigno illi gratia conferatur, sed neque vt ex congruo, ac demum nihil agere possit, cuius causa Deus illi gratiam dare dicatur.

ID verò **P**RIMVM probari potest omnibus argumentis, quibus superior sententiā confirmata est. Nam omnis dispositio ad gratiam, aliquid est ad salutem æternam pertinens: proinde fieri non potest solis naturæ viribus, si quid valent testimonia Scripturæ, Cōciliorum & Patrū, capite superiore prolata. Sed duo præcipuè loca, ex ijs, quæ citauimus capite superiore, vrget S. August. in lib. 1. ad Bonifacium, cap. 19. & li. 2. c. 8. illud Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum.* Nam qui se disponit, non debet trahi, sed duci, iam enim venire paratus est. Et illud Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Posset enim Dominum conuincere, qui posset se disponere. Diceret enim, *Ecce sine te cor præparaui. Qui eodem modo Apostolo dicenti, 1. Cor. 4. Quid habes, quod non accepisti?* respondet, habeo cordis mei præparationem.

DEINDE probant hanc sententiā illæ omnes Scripturæ, quæ docēt conuersionē ad Deū esse opus Dei, vt Psal. 84. *Conuerte nos Deus salutis aris noster.* Et Thr. 5. *Conuerte nos Domine, & conuertemur.* Nā conuersio est dispositio, & dispositio est cōuersio. Quæ admodū enim, qui est auersus à Sole, nō incipit disponi ad recipiendā lucem, nisi cū incipit conuerti ad aspiciendū Solem: sic etiā qui est auersus à Deo, non incipit disponi ad gratiā Dei, nisi cū ad eū incipit reuerti. Eodem pertinet illud Psal. 76. *Dixi nūc capi, hac mutatio dextera excelsi.* Nam (vt notat S. Aug. in lib. 2. contra duas epistol. Pelagianorum, ca. 10.) significat hoc testimonium ipsam cōuersionis inchoationem, dono Dei esse tribuendam. Illud item Ezechielis 36. *Non propter vos faciam, domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod polluisis in gentibus.*

Quid aliud iudicat, nisi nihil Deum in hominibus inuenire, cur eos ad se conuertat, detque eis, *Cor nouum & spiritum nouum*, vt in eodem Propheta continuo adiungitur. Quem locum diligenter notauit sanctus Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 14.

Adducunt quoque passim idem Augustinus, & Concilium Arauicanum, item Prosper, Fulgentius, & alij, illud Prouer. 8. *Preparatur voluntas à Domino*. Sic enim redderunt Septuaginta id, quod nos legimus, *hauriet salutem à Domino*. Et verba Hebræa vtrumque sensum recipiunt, quamuis enim vox illa *וַיִּצְרֵךְ* non significet propriè salutem, sed voluntatem, tamen significat aliquando bonam Dei voluntatem erga homines, & tunc idè est, quod salus. Illud etiam verbum *פָּרַד* significat quidem in coniugatione Hiphil educere, haurire, &c. Sed potest etiam in coniugatione Hophal significare educi, excitari, &c. vt sensus sit, & excitabitur, ac produceretur voluntas à Domino. Denique dubitari non potest, quin septuaginta viri longè doctissimi verba Hebræica probè intellexerint & expresserint.

Frequentissimè autem profert idem Augustinus illud Apostoli Rom. 11. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Quod apertissimè significat Dei gratiam à nullo humano opere præueniri. Præueniretur autem, si homo suis solis viribus posset ad gratiam se disponere. Daret enim prior Deo pium illum affectum disponendi se ad gratiam.

Huc DENIQUE pertinent variæ Scripturarum similitudines. Cõparatur enim homo peccator terræ omni humore destitutæ, quæ ne minutissimam quidem herbam germinare potest, nisi desuper irrigetur. Sic enim ait Dauid in Psalm. 142. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*. Et paulò antè dixerat: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*. Comparatur item luto, quod à figulo tractatur Isaïæ 47. Hieremiæ 18. & ad Rom. 9. At certè lutum non seipsum disponit ad formam vasis recipiendam, sed à figulo primum disponitur, deinde formatur. Comparatur præterea homini mortuo, qui ad vitam reuocandus est. Lucæ decimo octauo. *Mortuus erat, & reuixit*. Ephes. secundo, & Colossen. secundo: *Cum essetis mortui in peccatis & dilectis*. At mortuus nõ se disponit ad vitam, nec potest, nisi vim aliquam vitalem ab excitatore suo recipiat. Comparatur quoque iustificatio generationi, 1. Petri 1. *Renati non ex semine corruptibili, &c.* Et Iacobi 1. *Genuit nos verbo veritatis*. At materia non seipsa disponit, sed à generante disponitur. Cõparatur denique ipsa Dei gratia igni, Cant. 8. *Lampades eius, lampades ignis, atque flammularum*. Et Dominus Lucæ capite duodecimo: *Jgnem*, inquit, *veni mittere in terram*. Nihil autem incipit disponi ad concipiendum ignem, nisi per calorem, qui est eiusdem ignis effectus. Scripturæ igitur & verbis & similitudinibus vndique clamant, non posse peccatorem ad recipiendam gratiam vlla se ratione disponere.

Probatur SECUNDO eadem veritas ex definitione Ecclesiastica: definiuit enim Synodus PALÆSTINA contra Pelagium, gratiam non secundum merita nostra dari, sed ab illa potius originem ducere omnia bona merita. Cuius definitionis meminit S. Augustinus in epistola centesima sexta, & eam repetit in omnibus ferè libris, quos aduersus Pelagianos scriptos reliquit: gratiam autem secundum merita nostra dari intelligunt Patres, cùm aliquid fit proprijs viribus, ratione cuius datur gratia etiam si non sit illud meritum de condigno.

S. AVGVSTINVS lib. 2. ad Bonifacium, ca. 8. *Si sine*

Dei gratia per nos incipit cupiditas boni, ipsum ceptum erit meritum, cui tanquam ex debito veniat adiutorium, ac sic gratia Dei non gratis donabitur, sed merito nostro dabitur. Et lib. 1. c. 19. ad eundem Bonifacium: *Dixisti, inquit, à Dei gratia in bono opere semper adiuuari, tanquam sua voluntate, nulla Dei gratia bonum opus aggressa, in ipso iam opere diuinitus adiunetur, pro meritis videlicet voluntatis bonæ, vt reddatur debita gratia, non donetur indebita, ac sic gratia iam non sit gratia, sed sit illud, quod Pelagius in Concilio Palæstino sic corde damnauit, gratiam Dei secundum merita nostra dari*. Et libro de prædestinatione sanctorum, capite secundo, cum proposuisset sententiam illorum, qui dicebant, initium fidei, id est, ipsum velle credere, posse haberi ex viribus naturæ, ait: *Non ergo receditur ab ea sententia, quam Pelagius ipse in episcopali iudicio Palæstino damnare compulsus est, gratiam Dei secundum merita nostra dari*.

S. PROSPER in libro contra Collatorem, cap. 6. *Quomodo, inquit, non aduertis, te in illud damnatum incidere, quod velis nolis conuincere, dicere, gratiam Dei secundum merita nostra dari, cum aliquid præcedere boni operis ex ipsis hominibus, propter quod gratiam consequantur, affirmas?*

Denique S. FVLGENTIVS in libro de Incarnatione & gratia Christi, cap. 18. *Si verò, inquit, secundum opinionem illorum nostrum est velle credere, priusquam Dei gratia incipiat nos adiuuare, iniuste gratia dicitur, quia non gratis datur hominibus, sed bona retribuitur voluntati*. Hæc illi.

Habemus igitur gratiam Dei secundum merita nostra dari, & gratiam non esse gratiam, si aliquid eam præcedat, propter quod ipsa detur. At certè qui se disponit ad gratiã, aliquid facit, propter quod ei detur gratia: igitur qui dicit, dispositionem ad gratiã fieri sine gratia, idem dicere conuincitur, gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod iam in Pelagio à Concilio Palæstino & vniuersa Ecclesia constat esse damnatum.

Præter Concilium illud Palæstinũ, habemus etiam Concilium ARAVSICANVM, in quo multis canonibus hoc idem apertissimè condemnatur. Nam canone tertio dicitur, neminem sine gratia posse inuocare gratiam. Et canone 4. *Per gratiam fieri non solum, vt purgemur, sed etiam vt purgari velimus*. Et canone 14. *Nullum miserum de quantacunque miseria liberari, nisi gratia præuentum*. At certe aliqua miseria est, non se posse ad gratiam præparare. Et denique can. vltimo: *Hoc, inquit, salubriter profitemur, quod in omni bono opere nos non incipimus, & postea per Dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nobis nullis præcedentibus bonis meritis, & fidem & amorem sui prius inspirat, vt baptismi sacramenta fideliter requiramus, & post baptismum cum ipsius adiutorio, ea quæ sibi sunt placita, implere possimus*.

Accedat POSTERIOR ratio S. Thomæ in 1. 2. q. 109. artic. 6. nam eius est disponere ad formam, cuius est introducere formam: dispositio enim effectus est agentis, non materiæ, aut alterius causæ: gratiam autem iustificationis Deus producit, & in animam introducit, igitur DEVS animam disponit ac præparat, non ipsa se disponere, ac præparare potest, nisi prout mouetur ab ipso DEO per aliud gratiæ donum.

DIRES, quamuis non possit homo se suis viribus disponere ad gratiam iustificationis, posse tamen ad illud gratiæ donum, per quod disponitur ad gratiam iustificationis. At illud donum, per quod disponimur, non eget alia dispositione: alioqui si semper ad dispositionem requiretetur dispositio, nunquam ad

formam deueniri posset, & re ipsa videmus, donum gratiæ, quo disponuntur homines ad iustificationem, dari nonnunquam ijs, qui maximè sunt indispofiti, vt notum est de vocatione Pauli, Matthæi, Magdalene, & similibus. Quod si etiam ad hoc donum requireretur dispositio, non posset ex solis naturæ viribus comparari, quoniam (vt iam diximus) gratia non esset gratia, si daretur propter opus factum solis naturæ viribus.

Huc etiã pertinet ratio ducta ab orationibus priorum, & ab absurdis, quæ posita sunt in cap. 2. ad probandum, initium fidei non haberi sine dono gratiæ. Eadem enim rationes non minus efficaciter probant id, quod nunc probare contendimus.

C A P V T V I.

Soluuntur argumenta contra doctrinam duorum præcedentium capitulum.

SED non desunt argumenta quædam aduersus ea, quæ dicta sunt in hoc, & præcedente capite.

PRIMUM obijci potest illud Zachariæ, c. 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Et illud Prouer. 16. *Homini est præparare animam, & Domini gubernare linguam.* **R**ESPONDET S. Augustinus libro 2. ad Bonifacium, cap. 8. & libro de gratia & libero arbitrio, ca. 5. commendari in his sententijs liberum arbitrium, sed non excludi gratiam præuenientem; quemadmodum in illis: *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Et: *Præparatur voluntas à Domino.* Commendatur gratia præueniens, sed non excluditur liberi arbitrij cooperatio. Si enim solus Deus ista faceret, frustra diceretur hominibus, *Conuertimini,* & si homines soli ad hoc sufficerent, frustra diceretur Deo, *conuerte nos,* & si Deus sine nobis nos præpararet, falsum esset, hominem præparare animam, & si absque Deo nos corda nostra præpararemus, falsum esset præparari voluntatem à Domino.

SECUNDO obijci possunt duo testimonia Patrû. Nam S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, homil. 42. in Genesim docet, Abrahamum accepisse à Deo magna dona gratiæ, sed antea se ad illa per opera bona disposuisse. Item homil. 17. in Ioan. scribit, Deum non præuenire nostras voluntates, sed vbi præparati fuerimus, tunc demum illum adesse, ac iuuare per gratiam. Et similia habet in homilia 12. in epistolam ad Hebræos, & homil. 42. ad populum Antiochenum, & lib. 1. de compunctione cordis, extremo. S. HIERONYMVS in libro 3. aduersus Pelagianos, bis repetit nostrum esse velle, Dei autem, vt impleamus, quod volumus.

RESPONDEO, sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS non ita quidem apertè gratiam præuenientem prædicat, quoniam eo tempore nondum exorti fuerant, qui eam negarent; sed tamen neque eam negat, si verba eius sanè modo accipiantur. Itaque nonnunquam Deus tribuit ea, quæ solus ipse facit, nobis autem tribuit ea, quæ nos cum Deo facimus. Et hoc modo loquitur de Abrahamo, cui Deus solus præstitit magna illa dona, vt esset pater multarum gentium, & vt in semine eius benedicerentur omnes gentes: sed non hæc præstitit Deus, nisi posteaquam Abraham se in virtutum stadio diu exercuit, quod quidem opus ipsius Abrahæ fuit, & illi iure, meritoque tribuitur, licet non sine Dei ope, bona illa opera fecerit. Similiter explicanda sunt, quæ habentur homil. 17. in Ioannem, & in priore de compunctione cordis.

Nonnunquam verò dicit, non præueniri nos à Deo per modum determinantis ad vnum, & necessitatem

A adferentis, ita vt tollatur libertas arbitrij. Id quod sæpe ac libenter Chrysof. repetit, tum propter Manichæos, qui negabāt liberum arbitrium, tum etiam ad negligentiam & desidiam hominum discutendam, ne ita se putarent à Deo præueniendos esse, vt nihil sibi relinqueretur agendum.

Sanctus autem HIERONYMVS dicit, nostrum esse velle, Dei verò implere quod volumus, nō quod nostrum sit velle sine gratia Dei, sed quod nos possimus multa velle cum adiutorio gratiæ, quæ tamen cum eodem adiutorio non valeamus implere, sed Dei solius sit efficere, vt aliquando illa quæ volumus impleamus. Exempli gratia, volumus sine omni peccato viuere, & nullum omnino rebellem motum partis inferioris sentire; sed non possumus hæc implere, etiam si adiutorium illud non desit, per quod velle ista potuimus; sed cum Apostolo dicere cogimur: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Rom. 7. Tamen dabit aliquando Deus, vt hoc quod volumus impleamus, quando sanauerit omnes languores nostros, & ea, quam expectamus, aduenerit redemptio corporis nostri.

Non voluisse autem Sanctum Hieronymum significare, nostrum esse velle, sine gratia Dei, perspicuum est ex epistola ad Ctesiphontem, vbi sic loquitur idem Hieronymus: *Velle est currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus, Deus est, qui operatur in vobis velle & perficere.*

C TERTIO obijci potest illud commune scholarum; facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. Hinc enim sequitur, vt si quis faciat quod potest solis naturæ viribus, is hoc ipso disponatur ad gratiam, aut certè ad auxilium speciale, per quod deinde præparetur ad gratiam.

RESPONDEO, dictum illud commune scholarum, rectè exponitur à sancto Thom. in 1. 2. quæstione 109. art. 6. ad secundum, & quæst. 112. art. 3. ad primum, & à S. Bonauentura in 2. sententiæ distict. 28. artic. 2. quæst. 1. qui docent, tunc facienti quod in se est non denegari gratiam, cum homo facit quod in se est, cooperando gratiæ Dei, à qua mouetur. Nā ei qui facit quod in se est ex solis naturæ viribus, non debetur gratia, sed pœna, non quidem pro eo quod facit ex solis viribus naturæ; sed quoniam pro vno aut altero bono opere morali, quod fortasse faciet, plurima peccata lethalia sine dubitatione committet.

Sanè qui docent, hominem faciēdo, quod in se est, solis naturæ viribus ad gratiam præparari, aut opinantur, eum suis viribus posse desiderare & petere à Deo gratiam, & hæc est hæresis Pelagiana, vt ex Cōcilio Arausiano, alijsque testimonijs supra citatis probatum est; aut certè existimant, posse hominem seruare proprijs viribus omnia præcepta moralia, & innocentem vitam agere secundum rationem, & hac sanctitate morali prouocare Deum ad auxilium speciale sibi donandum, quo tandem ad fidem, gratiamque perueniat; sed hæc quoque est hæresis Pelagiana in libro superiore satis superque refutata. Vt omittam, nullum eiusmodi hominem ex historijs posse monstrari. Catones enim, Socrates, alijsque horum similes, qui inter Ethnicos sanctissimi iudicati sunt, multis vitijs coopertos fuisse, facile demonstrari posset.

QUARTO, posset obijci exemplū Cornelij Centurionis, qui quoniam elemosynas faciebat, impetrare meruit à Deo, vt ad se instituendum in fide Christiana Petrus Apostolus mitteretur.

RESPONDEO, Cornelius antequam fidem Chri-

stianam audiret, non erat omnino infidelis, sed vnum Deum nouerat, eumque religiosè colebat, vt in Actis cap. 10. S. Lucas scribit. Proinde ex fide orabat, & auxilio Dei eleemosynas faciebat. Sed etiam si infidelis fuisset, tamen illa bona opera non sine dono Dei fecisset, vt S. August. docet, in lib. de prædeterminatione Sanctorum, cap. 7.

QUINTA obiectio, opera bona moralia, quæ possunt fieri solis naturæ viribus, non sunt peccata: ergo qui facit bonum opus morale non ponit nouum impedimentum gratiæ, quod poneret, si bonum illud opus non faceret, ergo vicinior est saluti, quàm si nõ fecisset bonum illud opus, ergo magis dispositus.

RESPONDEO, bona opera moralia, quæ sunt à peccatore, non faciunt hominem magis indispositum ad gratiam, cum nouum impedimentum nõ addant; tamen non disponunt, cum nullũ habeant ordinem, aut relationem ad gratiã. Quocirca Deus interdum maiores peccatores, interdum minores, auxilio specialis magis & citius adiuuat.

SEXTA obiectio, potest homo suis solis viribus timere pœnæ gehennæ; naturale enim est timere malum; poterit igitur metu pœnæ futuræ dolere de peccato, qui dolor à Theologis attritio dici solet: atqui eiusmodi dolor est dispositio ad gratiam, & accedente Sacramento iustificat: igitur potest homo suis solis viribus ad gratiam se præparare. Et confirmatur, quoniam sine dubio potest homo sine vlla speciali gratia Dei dolere de offensa amici, cur igitur non possit etiam dolere de offensa Dei, præsertim si Christianus sit, & nouerit summa Dei erga homines beneficia?

RESPONDEO, timor gehennæ si ordinatur ad peccatum detestandum & relinquendum, sine dubio donũ est Dei, neque solis viribus naturæ haberi potest. Ipse enim est initiũ sapientiæ, & inter dona Spiritus sancti numeratur ab Isaia cap. 11. Multo etiam magis dolor, ac detestatio peccati cũ desiderio purgationis, donum Dei est, cum ad salutem pertineat. Et quamuis possit quis sine auxilio gratiæ detestari offensam amici, non tamen Dei, cuius ipse peccator non est amicus, sed inimicus. Denique nouit quidem homo Christianus ex fide summa Dei in homines beneficia, non tamen mouetur ad ea considerata, & inde concipiendum odium in peccata, & amorem in Deum nisi gratia illum diuina præueniat. Teneatur enim somno, vel potius morte peccati, à qua non eum excitat, nisi gratia Dei per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum.

CAPVT VII.

Non posse sine auxilio gratiæ diligere Deum.

TER TIA restat sententia de dilectione Dei, quæ priusquam probetur, paucis explicanda est. Si quidem multiplex esse potest dilectionis acceptio, ac per hoc etiam multiplex quæstio.

PRIMUM, accipi possit dilectio Dei, vel pro actione voluntatis, vel pro quadam propensione ad Deum, vt finem vltimum & summum bonum, & de hac posteriore nõ quærimus hoc loco, sed tantum de priorè. Nam pro comperto haberi existimamus, naturam voluntatis propensam esse ad bonum, ac per hoc ad Deum, ad quem facti sumus, fecit enim nos Deus ad se, & ideo inquietum est cor nostrum, donec requiescamus in ipso, vt S. Augustinus loquitur lib. 1. Confessionum, cap. 1.

SECUNDO, dilectio, quæ est actio voluntatis ac-

cepti potest, vel pro dilectione Dei, vt is est auctor naturæ, vel pro dilectione eiusdem, vt est donator felicitatis æternæ. Et hoc modo posteriore concedunt omnes Theologi, non posse diligere Deum sine gratia Dei, & fide præcedente; neque nos de hac re dubitamus.

TER TIO, dilectio Dei, siue vt auctor bonorum naturalium, siue etiam supernaturalium, alia est perfecta, alia imperfecta: idque tribus modis. ALIA enim est perfecta, quoniam est dilectio Dei super omnia, quæ videlicet Deum rebus omnibus antepōnit, ALIA imperfecta, quoniam afficitur quidem erga Deum, sed nondum illum rebus cæteris præfert.

Rursus ALIA est perfecta, quia non solum Deum rebus omnibus præfert, sed maiore ardore ac vehementia in illum afficitur, quam in vllam rem creatam, quæ dici solet dilectio super omnia, tam appreciativè, quàm intensivè: ALIA est imperfecta, quoniam æstimat quidem super omnia Deum, & mallet cætera omnia potius, quàm illum perdere, tamen non ita vehementer, quod attinet ad intentionem; afficitur in Deum, ac in res creatas.

ALIA denique est perfecta, quoniam non modò Deum super omnia diligit, vnico aliquo actu voluntatis, dum eum cogitat summum esse, atque infinitum bonum, sed etiam perseuerat in dilectione vsque ad impletionem omnium mandatorum, quæ dicitur dilectio super omnia quoad affectum & effectum. ALIA est imperfecta, quoniam afficitur quidem in Deum super omnia, dum eum cogitat summum esse bonum, & nulla occurrit tentationis occasio, tamen occurrente obiecto aliquo alliciente facile deficit & extinguitur.

Nos igitur sententiam illam tertiam in ipso titulo capituli annotatam, ita intelligimus, vt existimemus, non posse Deum sine ope ipsius diligere, neque vt auctorem naturæ, neque vt largitorem gratiæ & gloriæ: neque perfectè, neque imperfectè vllò modo: atque hanc non dubitamus sententiam esse sancti Augustini, immo etiam Scripturarum & Conciliorum, quicquid aliqui minus consideratè in hac parte scripserint.

PRIMUM igitur, Scriptura diuina passim testatur, dilectionem esse donum Dei, Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* 1. Ioan. 4. *Charitas ex Deo est.* Eph. 6. *Pax fratribus & charitas cũ fide à Deo patre, ad Gal. 5. Fructus spiritus est charitas, gaudium, &c.*

DICENT, fortasse hæc intelligi solum de amore Dei, vt est auctor bonorum supernaturalium. At Scriptura nusquam ita restringit dilectionis donum, sed absolutè pronunciat, charitatem Dei ex Deo esse, & per spiritum nobis dari; auctor autem bonorum omnium naturalium verè, ac propriè Deus est; cur igitur eius dilectio non sit ex Deo, & Spiritus sancti donum?

Præterea qui diligit Deum, vt auctorem naturæ, & proximum propter Deum, certè implet totam legem naturalem. Nam plenitudo legis est dilectio, qui verò totam legem naturalem implet, in eo sine dubio charitas illa est, quam Scripturæ nobis commendat. Nam Beatus Paulus cum scribit ad Romanos capite decimo tertio: *Qui diligit, legem impleuit, de lege naturæ loquitur, vt perspicuum est ex verbis illis: Non occides, &c.* Et illæ conditiones veræ charitatis, quæ describuntur 1. Corinth. decima tertia. *Charitas patiens est, benigna, &c.* Sine dubio dilectioni illi conueniunt, qua diligitur super omnia Deus, vt auctor naturæ.

Denique, qui diligit Deum, vt auctorem naturæ,

certè proximū diligere potest, & re ipsa diligit, sicut se ipsum. At inquit Dominus Ioan. ca. 14. *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me.* Et infra: *Qui diligit me, sermonem meū seruabit, & qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Quæ sunt autem sua præcepta, explicat in c. 15. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem.* Et infra: *Hac mando vobis, ut diligatis inuicem.* Itaque vera charitas Dei, est in eo, qui diligit proximum. Imò etiam perfecta charitas. Nam vt scribit Ioannes in prima epistola capite secundo: *Qui seruat verbum eius, in hoc verè charitas Dei perfecta est.* Et capite quarto: *Si diligamus inuicem, charitas Dei in nobis perfecta est.* Habemus igitur Scripturas, quæ docent charitatem esse donum Dei, intelligi debere de illa etiam dilectione, quæ fertur in Deum, vt auctorem naturæ.

DICENT rursus, eas Scripturas non loqui de quacunque dilectione Dei, sed de illa tantum, quæ nascitur ex habitu infuso; eamque solam propriè esse donum Dei, & naturæ viribus haberi non posse. At Pelagius non docebat dilectionem, quæ nascitur ex habitu infuso, viribus naturæ haberi posse, & tamen Augustinus, alijque Patres, Scripturas à nobis allegatas adducebant contra Pelagianos, qui contendebant, Deum diligi posse sine auxilio gratiæ.

Præterea Scriptura diuina non solum prædicat, dilectionem esse donum Dei, sed etiam præcipit, vt diligamus Deum, at certè nõ præcipit, vt diligamus ex habitu infuso, quem habere, non est in nostra potestate, sed vt diligamus Deum ex toto corde; quem admodum etiam cū præcipit Deus, vt iustè, sobrièque viuamus, non imperat, vt ista faciamus ex habitu, sed tantum vt faciamus. Leges enim de actibus dantur, non de habitibus. Igitur dilectio, quæ secundum Scripturas est donum Dei, non est solum habitus infusus, aut actio ex habitu illo scaturiens, sed quæcunque actio, qua diligimus Deum.

Dicent fortasse postremo, Scripturas à nobis productas, non posse intelligi de dilectione imperfecta, qua non diligitur Deus super omnia, & toto corde, sed solum de perfecta. At id quidem verum est, quoniam dilectio imperfecta, qua Deus non antefertur omnibus rebus, non meretur nomen charitatis, neque implet legem, neque conueniunt illi encomia, quæ passim tribuuntur in diuinis litteris charitati: tamen ex iisdem locis conuincitur imperfecta illa dilectio, donum esse Dei, & ex solis naturæ viribus haberi non posse. Nam cuius rei perfectio est à Deo, ab illo etiam est inchoatio. Et sicut initium fidei supra probatū est, esse à Deo, quia fides est à Deo, ita quoque initium charitatis tribuendum est Deo, quia charitas ipsa est à Deo. *Nec initium eius* (inquit AVGVSTINVS lib. 2. ad Bonifacium, c. 9.) *ex nobis, & perfectio ex Deo, sed si charitas ex Deo est, tota nobis ex Deo est. Auertat enim Deus hanc amentiam, vt in eius donis nos priores faciamus, posteriorem ipsum, quoniam misericordia eius prænunciat.*

Accedant SECVNDO loco testimonia Conciliorum. Concilium MILEVITANVM, canon. 4. *Utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus.* Concilium ARAVICANVM canone vltimo: *Prorsus donum Dei est diligere Deum.* Et vt intelligamus, non solum perfectam charitatem esse Dei donum, sed etiam imperfectam & inchoatam, subiungit, fidem & amorem Dei nobis primum inspirari, vt baptismum fideliter requiramus, & deinde quæ Deo sunt placita implere possimus. Vbi vides amorem Dei quendam imperfectum non esse ex natura, sed à Deo inspirari, & per eum perducì hominem ad iustificationis gratiam, & perfectam charita-

tem, per quam omnia mandata seruantur, quod idem expressit clarius TRIDENTINVM Concilium. Nam sessione sexta, capite sexto dicit, hominem à Deo motum & excitatum, atque eodem Domino adiuuante incipere diligere Deum. Deinde capite septimo addit, in ipsa iustificatione recipi charitatem infusam. Concilia igitur non solum charitatem perfectam, sed etiam inchoatam, Dei donum esse definiunt.

Accedant TERTIO S. AVGVSTINI testimonia, in epist. 107. ad Vitalem: *Liberum, inquit, arbitrium ad diligendum Deum, primi peccati graditate perdidimus.* Vbi simpliciter actionem diligendi quamcunque, negat Augustinus solis liberi arbitrij viribus haberi posse. Idem in lib. 4. in Iulianum, ca. 3. *Amor, inquit, Dei, quo peruenitur ad Deum non est nisi à Deo. Per hunc amorem creatoris bene quisque utitur creaturis, sine hoc amore creatoris, nemo bene utitur creaturis.* Hic vides amorem creatoris, id est, auctoris naturæ non esse, nisi à Deo. Idem in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 17. *Et quis istam, quamuis paruum dare cœperat charitatem, nisi qui preparat voluntatem?* Et cap. decimo octauo. *Cur, inquit, dictum est, diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo, nisi quia præcepto admonitum est liberum arbitrium, vt quereretur Dei donum? quod quidem sine suo fructu prorsus admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, vt addi sibi quereretur, vnde quod iubebatur impleteret.* En hic apertissimè dicitur Dei donum imperfecta quædam dilectio, qua quis à Deo petit donum perfectæ charitatis, quo mandata valeat adimplere. Itaq; merito in eodem loco idem Augustinus ait: *Si non ex Deo sed ex hominibus est dilectio Dei & proximi, vicerunt Pelagiani, si autem ex Deo, vicimus Pelagianos.*

Vide etiam Prosperum in lib. contra Collatorem, ca. 30. vbi comparat naturam humanam omni gratia destitutam glaciali rigori, ex quo nihil omnino caloris excuti potest, nisi resolui incipiat ab illo, qui dixit: *Ignem veni mittere in terram.*

Accedunt VLTIMO rationes. PRIM A ratio, Amor Dei super omnia, etiam si Deum solum respiciat, vt auctorem naturæ, non patitur secum vllum affectum inordinatum, imò includit odium rerum omnium delectabilium contra legem Dei, ergo si potest hic amor naturæ viribus obtineri, poterit homo naturæ viribus implere omnia mandata, viuere sine omni peccato, imò & à præteritis sine gratia Dei iustificari. Nā implicat contradictionem, vt quis in peccato mortali sit, & non sit auersus à Deo, & conuersus ad creaturas. Proinde vel per amorem illū Dei super omnia iustificabitur à peccatis, vel certè simul erit auersus à Deo, & conuersus ad Deum, auersus à creatura & conuersus ad creaturam. At posse hominem solis naturæ viribus implere omnia mandata, viuere sine peccato, & à præteritis delictis iustificari, manifesti sunt Pelagiani errores.

SECVNDA ratio, Dilectio Dei super omnia est vltima & maxima dispositio ad gratiā remissionis peccatorum, ita vt non præcedat eam remissionem vlllo spacio temporis, nā Deus diligentes se diligit. *Et qui diligit me* (inquit dominus, Ioan. 14.) *diligetur à Patre meo.* Et peccatrici remissa sunt peccata multa; *Quoniam dilexit multū,* Luca c. 7. Quare si posset homo suis viribus semper diligere Deū super omnia, posset sine vlla Dei gratia præueniēte pertingere ad remissionem peccatorum. Quæ est ipsissima hæresis Pelagij ex Augustino in libro 1. ad Bonifacium, cap. vlt. Sed probemus etiam duabus alijs rationibus, non solum dilectionem Dei super omnia viribus naturæ haberi non posse, sed neque dilectionem non super

omnia, id est inchoatam & imperfectam.

TERTIA ratio, nullum opus pietatis fieri potest solis naturæ viribus, neque contrarium affirmari sine hæresis periculo demonstratum est in 4. cap. At dilectio Dei, quamuis vt auctoris naturæ, & imperfecta atq; inchoata opus est pietatis, vt S. AVGVSTINVS docet in epist. 29. ad Hieronymum, qui sic ait: *Pietas est cultus Dei, qui præcipuè diligendo exhibetur.* Igitur omnis dilectio Dei eget auxilio gratiæ, vt haberi possit à nobis. Neque responderi potest, dilectionem illam solam esse pietatem, quæ fertur in Deum, vt auctorem beatitudinis. Nam etiam in puris naturalibus teneretur homo Deū colere, quamuis tunc nulla esset felicitatis æternæ promissio. Neque dubium est, quin pietatis cultus debeatur Deo, quia Deus est, id est, summum bonum, principium primum, & finis vltimus omnium rerum, quod certè illi conueniret, etiam si supernaturalem beatitudinem largiri nemini voluisset.

QUARTA ratio, Omnis dispositio ad iustificationem ex dono Dei, & gratia illius præueniente oritur, vt satis probatum est in quinto capite: at quæuis dilectio, quantumuis parua, & inchoata est dispositio ad iustificationem, cum sit conuersio, vel certè conuersionis initium; igitur sine dono Dei, & gratia illius præueniente haberi non potest. Neque verò necesse est, vt dilectio Dei feratur in Deum vt auctorem beatitudinis, vt dici possit conuersio. Nam quemadmodum auersio à Deo, vt auctore naturæ, vera est auersio, ita conuersio ad eundem vt auctorem naturæ, est vera conuersio.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contraria.

AT contra obiiciunt quidam has rationes. **PRIMA** ratio, dilectio Dei super omnia est homini naturalis, nam inclinatur voluntas naturaliter ad bonum, & magis inclinatur ad maius bonum, & maximè ad maximum, proinde inclinatur super omnia ad summum bonum, quod est Deus: cur ergo non possit homo suis viribus diligere Deum super omnia, saltem vt auctorem naturæ, cum id sit maximè secundum eius naturam?

RESPONDEO, Dilectio Dei super omnia naturalis est, quod attinet ad inclinationem naturæ, quæ manet in homine per modum actus primi, neque est aliud, quàm ipsa propensa ad bonum: tamen non potest in actum secundum prodire propter naturæ corruptionem, sine auxilio gratiæ Dei. Neque necesse est, vt vbicumque est inclinatio naturalis, sint etiam vires sufficientes per se ad actum illum perficiendum, ad quem natura propendet. Nam humana anima à corpore separata, naturaliter propendet ad corpus, nec tamen suis viribus potest iterum cum corpore copulari: & iuxta multorum sententiam naturaliter inclinatur mens hominis ad Deum videndum, nec tamen potest suis viribus, Deum videre.

SECUNDA ratio, Amor Dei siue amicitie, siue concupiscentiæ, oritur ex amore sui. Nam (vt Philosophus docet) amicabilia, quæ sunt ad alterum, oriuntur ex amicabilibus, quæ sunt ad se. Itaq; diligit homo Deum, amore concupiscentiæ, quia intelligit in eius visione summum suum bonum positum esse: Diligit eundem amore amicitie, quia nouit illum esse quasi alterum se, vel potius aliquid amplius, cum ipse sit quasi pars, & Deus, quasi totum: At amor sui habetur sine auxilio gratiæ, igitur & amor Dei, qui (vt diximus) initium ducit ex amore sui.

RESPONDEO, Amor Dei, vt auctoris naturæ,

A oritur ex amore sui, non quocūque sed ordinario, id est, quo quis amat se, vt partem, vt creaturam, vt figmentum Dei. Amor enim sui inordinatus, qui in facris litteris cupiditas dicitur, non parit amorem, sed contemptum Dei, vt S. Augustinus docet in lib. 14. de ciu. Dei, capite vltimo, facit enim amor sui inordinatus, seipse quasi totum & principium, ac finem omnium rerum. Porro amor sui ordinatus non ex natura corrupta existit, sed inspiratur à Deo corrigente, atque sanante naturam. Itaque S. Ioan. in 1. epist. cap. 4. *Diligamus, inquit, inuicem, quia charitas ex Deo est.* Vbi dilectionem proximi, ac per hoc etiam dilectionem sui ordinatam, ex qua nascitur dilectio proximi, dicit esse à Deo.

B **TERTIA** obiectio, Naturalis ratio dicitur, Deum esse super omnia diligendum: Potest autem voluntas elicere actum conformem iudicio rationis; nam alioqui necessariò eligeret malum, vel actum suspenderet, ac per hoc vel esset necessariò mala, vel certè non libera.

RESPONDEO, Deum esse super omnia diligendum, ratio dicitur vniuersali quodam iudicio, à quo sæpè voluntas recedit, iuxta illud: *Vide meliora proboque, deteriora sequor.* At iudicium particulare, quod hic, & nunc dicitur, Deum à me super omnia diligendum, non potest haberi sine auxilio gratiæ, quoniam pendet ex inclinatione voluntatis, & ad salutem, & pietatem pertinet. Quod autem non possit homo, sine gratiæ adiutorio, velle diligere Deum super omnia, licet vniuersale iudicium dicitur, ita esse faciendum, non est argumentum, voluntatem esse necessariò malam, aut non liberam, sed infirmam, magisque corruptam, quàm sit ratio.

C **QUARTA** obiectio, Potest homo diligere proximum super omnia, ita vt etià pro illo se mori obiciat, quod sæpè faciunt parentes pro filijs; potest item infidelis diligere Deum secundum suam hæresim, aut perfidiam cognitum, ita vt pro illo etiam moriatur, quod interdum in hæreticis & Iudæis cernimus: potest denique aliquis patriam suam diligere, plus quàm se, quod ex historijs nouimus, multos fecisse Romanorum, qui se pro patria morti certissimè obtulerunt: cur igitur non possit homo eadem ratione diligere Deum verum super omnia, sine auxilio gratiæ?

D **RESPONDEO**, Facilius est diligere seipsum, aut aliam creaturam super omnia, quàm Deum. **TVM**, quia sensibilia melius cognoscuntur; vnde Ioannes ait in 1. epist. c. 4. *Qui non diligit fratrem, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* **TVM** etiam, quia natura corrupta semper inclinatur ad se, & sua. Porro, qui pro suis hæresibus, aut pro patria moriuntur, seipsum quærunt, id est, gloriam propriam, quarum præcipuè Romani inter Ethnicos, & hæretici inter infideles audissimè semper fuerunt. Vide **AVGVSTINVM** in libro de patientia, capite decimo sexto & decimo septimo, vbi simile argumentum soluit, & inter alia sic loquitur: *Qui hac dicunt, non intelligunt quæque iniquorum, tanto esse ad quacunque mala toleranda duriores, quanto in eo maior est cupiditas mundi, & quemque iustorum, tanto esse ad quacunque mala perferenda forriorem, quanto in eo est maior charitas Dei. Sed cupiditas mundi in initium habet ex arbitrio voluntatis, progressum ex iocunditate voluptatis, firmamentum ex vinculo consuetudinis: Charitas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

E Adde, quod si quis verè pro patria moreretur, non gloriam suam, sed patriæ salutem potissimum quærrens, is, quamuis infidelis, nõ sine auxilio speciali id

facere credendus esset. Tametsi enim mori pro patria sit opus mortale, tamen est arduum, ac difficile, & ideo à natura infirma, & ad seipsam diligendam pro-
na præstari nequaquam potest.

QVINTA obiectio. Potest homo peccator sine auxilio gratiæ, velle Deum esse Deum, se autem non esse Deum, sed hominem; igitur potest sine auxilio gratiæ, Deum magis amare, quam se.

RESPONDEO, Vult homo peccator Deum esse Deum, quia nõ potest prohibere, quo minus ita sit. Alioqui enim magis vult se hominem, & talem hominem esse, quam Deum, Deum esse; Atqui hoc est vitam suam Deo præferre, seque ipsum magis amare, quam Deum.

CAPVT IX.

Proponitur sententia hæreticorum de libertate arbitrij in ijs, quæ pertinent ad salutem.

SEQUITVR quæstio POSTREMA, Sit ne homo post lapsum primi hominis verè liberi arbitrij in ijs rebus, quæ pertinent ad salutem, vt quamuis nihil possit sine auxilio gratiæ, tamen per gratiam præuenientem excitatus, & à Deo adiutus, ita valeat operari, vt possit etiam non operari.

Hic PRIMVM se offert crassus LVTHER error, quem etiam Lutherani postea erubuerunt. Hæc enim sunt eius verba, ex digressionem quadam libri, qui inscribitur, *Operationes in Psalm. Error est, quod liberum arbitrium habeat aliquam actiuitatem in bono opere, quando de interno opere loquimur. Velle enim illud, quod credere, sperare, diligere iam diximus, motus, raptus, ductus verbi Dei, & quadam continua purgatio, & renouatio mentis & sensus, de die in diem, in agnitionem Dei, licet non semper æquè intensa sit illa passio, tamen semper est passio. Ecce (inquit Hierem. ca. 18.) sicut lutum in manu figuli, ita & domus Israel in manu mea. Quid, obsecro, actiuitatis habet lutum, quando figulus formam ei affingit? nõne mera passio ibi cernitur.*

Hæc certè sententia absurdissima est. Nã velle est actus immanens & vitalis, sicut intelligere, & videre. Proinde principium actiuum eius actus, debet esse ipsa volũtas. Neque est opus alia refutatione, TVM, quod similem sententiam satis copiose refutauerimus, in lib. 3. de gratia & libero arbitrio, c. 10. TVM, quod ipsi etiam Lutherani, Lutheri verba potius in alium sensum detorquere, quam defendere maluerint. Certè KEMNITIVS in Examine Concilij Tridentini propè finem censuræ; in sextam sessionem, dicit, dandam esse Luthero veniam, quòd in primordijs conuersionis suæ, adhuc retineret phrasim Scholasticorum, quibus lōgo tempore assueuerat, quamuis in renihil errauerit: cum per id, quod scripsit, voluntatem solùm passiuè concurrere ad eiusmodi actiones, nihil aliud significare voluerit, nisi non liberè concurrere.

Sed miror imprudentiam, siue impudentiam Kemnitij. Nam si Lutherus Scholasticorum phrasim, in ea digressionem retinuit, sine dubio per illa verba, *passiuè concurrere*, non intellexit, non liberè concurrere, sed non esse causam actiuam, sed solùm receptiuam illius actionis. Nulli enim sunt, qui magis studeant proprietati, & (vt ipsi loquuntur) formalitati verborum, quam Scholastici.

DEINDE Lutherus duobus exemplis ita suam ipse sententiam explicat, vt nullus dubitationi relinquatur locus. Adfert enim, PRIMO similitudinem luti, in quo (vt ipse notat) nulla est actiuitas. DEINDE adducit similitudinem gladij, qui dum manu alicuius agitur, ad motum suum non concurrat, nisi passi-

uè, quamuis ad scindendum ligna vel quæcunque alia, actiuè concurrat. Qua similitudine significare voluit humanam voluntatem non concurrere, nisi passiuè, ad motum suum, id est, ad volendum, tametsi actiuè concurrat ad opera externa, quæ ex imperio voluntatis sunt, qualia sunt, ambulare, loqui, manducare, bibere, aliaque id genus.

DEINDE ipse Kemnitius (vt eius stultitiam admireris) explicat in eodem loco, quid sit passiuè concurrere, iuxta phrasim Scholasticorum, ac dicit, esse, cum subiectum nihil agit in motu, vel forma, quam recipit, sed tantum patitur. At si istud est passiuè concurrere, secundum phrasim Scholasticorum Lutherus phrasim Scholasticorum retinuit, cum scripsit, voluntatem tantum passiuè concurrere in actionibus bonis: igitur in ea sententia Lutherus fuit, vt existimaret, voluntatem nihil agere in actionibus bonis, sed tantum pati, cur igitur eum Kemnitius excusare conatur?

Hac igitur sententia omissa, CALVINVS & KEMNITIVS DVO docent. PRIMO, voluntatem nostram nihil omnino boni spiritualis & salutaris, efficere posse, sine auxilio gratiæ Dei. Atque in hac re rectè sentiunt, sed non rectè contrariam sententiam Catholicis attribunt. Scribit enim Caluinus libro 2. Institut. capite secundo, §. 27. & Kemnitius in examine sextæ sessionis Concilij Tridentini, communem Scholasticorum sententiam esse, ante gratiam præcedere in homine quædã bona desideria, quamuis debilia. Sed hæc non Scholasticorum, sed Cassiani, & Fausti sententia fuit, quam Sanctus Thomas & sanctus Bonaventura, Gregorius Ariminensis, Ioannes Capreolus, & alij Doctores Scholastici repudiant ac refellunt. Et tamen Caluinus & Kemnitius multum laborant in ea re nobis probanda, quam nos ipsi non solùm ex Scripturis, sed etiam ex Pontificum rescriptis, & Conciliorum decretis copiose probamus.

SECUNDO docent, voluntatem nostram in bonis pietatis operibus sic agi, à Deo, vt non possit non agere, & quamuis ipsa quoque concurrat actiuè, quoniam ipsa est, quæ actionem producit, tamen concurrere, vt merum instrumentum Dei naturale, non vt causam liberam, & dominam sui actus. Ex quo colligunt, non propriè dici, voluntatem nostram cooperari Deo, vel adiuuari à Deo: quemadmodum non rectè dicitur calamus cooperari manui, vel iuuare manum ad scribendum, sed solùm agi, ac moueri à manu, quamuis re vera ipse litteras pingat.

Sed verba ipsa Caluini audiamus, lib. 2. Institut. c. 3. §. 7. sic ait: *sed erunt, qui concedent voluntatem à bono, suo apte ingenio aduersam, sola Domini virtute conuer-
ti, sic tamen, vt preparata suas deinde in agendo partes habeat. Et infra: Sed hoc perperã homini tribuitur, quod gratia præuenienti pedissequa voluntate obsequatur. Et §. 11. Ac voluntatem, inquit, mouet, non qualiter multis factis traditum est & creditum, vt nostra postea sit electionis motioni aut obtemperare, aut refragari, sed illam efficaciter efficiendo.* Similia scribit in lib. 3. & 6. aduersus Pighium, & in Antidoto Concilij sess. 6. cui subscribit Kemnitius in examine eiusdem Concilij, eandem 6. sessionem reprehendens.

CAPVT X.

Probat ex diuinis litteris liberum arbitrium in actionibus pijs & salutaribus.

ADVERSUS hunc hereticorum errorem, quo voluntatem nostram in operibus pijs & salutaribus, omnilibertate spoliant, adferemus PRIMVM testimonia Scripturarum, DEINDE etiam veteris Ecclesiæ traditionem.

PRIMUM testimonium sumitur ab illis locis, in quibus dicuntur homines in operibus pietatis operarij, edificatores, plantatores, rigatores, cooperatores & coadiutores Dei. Nam si homines propriè nihil agerent per liberum arbitrium, sed tantùm ducebentur, & mouerentur, vt mera instrumenta, non deberent appellari cooperatores & coadiutores Dei, sed ligones, rastra, secures, & alia id genus. Matt. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Hic certè operarij dicuntur, qui bona opera, ad salutem cõducunt, peregerunt, primæ ad Cor. 3. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.* Et ibidem: *Vnusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus coadiutores.* Vbi duo vocabula notanda sunt, pronomen (SVM) & nomẽ (COADIUTORES.) Nam si rectè labor dicitur noster, certò nos ipsi domini sumus illius actionis, quam laborando efficimus.

Nec valet Caluini obiectio, qui libro secundo Institut. capite 5. §. 14. vt ostendat pronomen *suum*, vel *nostrum* non significare dominium, obijcit illud: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, vbi noster dicitur panis, quem nobis donari cupimus, quia titulo donationis sit noster, non quia nos illum liberè fecerimus. Hæc, inquam obiectio nihil valet, immo potest in auctorem apertissimè retorqueri. Nam, vt aliqui veteres rectè exponunt, panem, quem nobis dari petimus, nostrum vocamus, quia nolumus panem alienum furari, sed nostro labore illum acquirere, Deo iuuante, vt simul impleamus illud Genes. 3. *In sudore vultus tui, vesceris pane tuo.* Itaque noster dicitur panis, ratione proprij laboris, & tamen dono petitur, ratione diuini adiutorij, sine quo inutilis esset nostra omnis industria.

Neque potest Caluinus rejicere hanc expositionem, cum ipse quoque lib. 3. Institutionum, cap. vigesimo, §. 44. exponat eam petitionem de pane corporali. Adde, quod Apostolus pro eo, quod nos habemus, secundum suum laborem, scripsit Græcè, *ἡ δὲ ἰδιον ἴδιον*, id est, secundum proprium laborem. In Euangelio autem Matthæi 6. & Lucæ 11. vbi habetur oratio Dominica non est *ἡ δὲ ἰδιον ἴδιον*, sed *ἡ δὲ ἴδιον ἴδιον*, panem nostrum, non panem proprium. Magis autem explicat liberam actionem illud *proprium*, quàm illud, *nostrum*.

Alterum vocabulum est, *Coadiutores*, in Græco *συνεργοί*, id est, cooperatores, qua voce nulla fingi potest aptior. Eadè verò vtitur Marcus cap. vltimo, vbi dicit de Apostolis: *Illi verò profecti, predicauerunt ubique, Domino cooperante.* Vbi illud quoque notandum est, cum agitur de prædicatione, in qua requiritur opus humanum & liberum, dicit, *Domino cooperante*: cum verò agitur de miraculis, quæ non sunt in potestate hominum, sed sunt à Deo per homines, vt mera instrumenta, non dici, *Domino cooperante*, sed, *Domino confirmante sermonem sequentibus signis*; vbi miracula simpliciter tribuuntur Deo, licet per homines fiant, quoniam non pendunt ex libero arbitrio.

ALIVS locus est ad Rom. 8. *Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum*; vbi Græca lectio duplicem sensum ostendit; nam illud *συνεργοί*, potest referri ad nomen, *omnia*, & tunc reddendum est, cooperantur, & sensus est, diligentibus Deum, omnia esse utilia, & cooperari ad salutem. Hunc sensum facit lectio Latina vulgata, quæ reprehendi nõ potest, cum non

A sit inusitatum apud Græcos, coniungere nominatum numeri multitudinis, cum verbo numeri singularis: sed potest etiam aptissimè referri verbum illud *συνεργοί* ad nomen *πνεύμα*, quod præcedit, vt sensus sit, diligentibus Deum, Spiritus sanctus in omnibus cooperatur ad bonum.

Neque hunc sensum aduersarij rejicere possunt. Nam est omnino ad propositum, vt intelliget, qui locum ipsum leget. Et præterea est simplicior, cum *συνεργοί* sit numeri singularis, & non sit opus concurrere ad Atticismum, quod tamen oportet, si coniungatur verbum numeri singularis, cum illa voce, *πνεύμα*, quæ est numeri multitudinis.

B Denique hanc lectionem, & hunc sensum sequuntur ex Græcis, Theodoretus in commentario huius loci, & ex Latinis, S. Augustinus libro de correptione & gratia, capite 9. & fortasse fieri potuit, vt Latinus interpres verterit, cooperatur, & vitio Scriptorum accesserit vna littera & factum sit, cooperatur. Spiritus igitur secundum hunc sensum, quem (vt dixi) aduersarij repudiare non possunt, & Petrus Martyr, & Erasmus in commentar. repudiare non audent, cooperatur nobis in omnibus operibus sanctis & salutaribus.

C ALIUM testimonium sumitur ex illis locis, quæ imperant, aut suadent hominibus opera pietatis, & ipsam etiam conuersionem ad Deum, de qua maxime litigant aduersarij. Stultum enim esset imperare, aut suadere eiusmodi opera ei, qui non haberet arbitrij libertatem, vt in libro superiore disputabamus de præcepto & suasionem operum moralium. Zachariæ 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro.* Hierem. 1. *Tu fornicata es cum amatoribus plurimis; verumtamen reuertere ad me.* Ezechielis 18. *Facite vobis cor nouum & spiritum nouum.* Isaiæ 1. *Lauamini, mundi estote.* Ioann. sexto: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Et petentibus Iudæis: *Quid faciemus, vt operemur opera Dei?* respõdet Dominus: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.*

D Itaque in ipsum credere, quod est opus Dei, iubet Dominus, vt nos ipsi operemur, ac per hoc iubet, vt Deo in hoc opere cooperemur. Ad Coloss. 3. *Exuite veterem hominẽ, & induite nouum.* Ad Philipp. 3. *Cum metu & tremore salutẽ vestrã operamini, Deus enim est, qui operatur in vobis.* Quid hoc est aliud, nisi cooperamini Deo salutem vestram in vobis operanti?

E RESPONDET Caluinus lib. 2. Institut. cap. 5. §. 14. ista omnia loca nihil aliud sibi velle, nisi non moueri nos à Deo, tãquam stipites, ac truncos, sed tanquam homines mente, & ratione præditos, quamuis necessariò moueamur, nec possimus aliud agere, quàm id, quod Deo mouente agimus. At si Deus ita nos mouet, vt non sit in nobis agere, & non agere, quorsum illa præcepta & suasionem? Nam etiã ignis, cum applicatur ad ligna, non mouetur instar trunci, nihil agentis, verè enim ignis comburit ligna; & equus, cum ei adhibentur calcæia, non mouetur instar stipitis, verè enim equus ambulat; & tamen quis, nisi amens, imperaret, vel suaderet igni, vt combureret, aut equo, vt ambularet? At ignis & equus, non sunt mente & ratione præditi. Cur igitur nemo imperat, aut suadet homini, vt velit esse beatus, aut miser? nisi quia nouit, non posse hominem mente & ratione præditum, non amare beatitudinem, aut non odisse miseriam, cum ad hæc arbitrij humani non sit vlla libertas. Præcepta igitur & suasionem, non solam rationem, sed libertatem etiam in hominibus esse demonstrant.

Deinde, quando Scriptura dicit: *Deus operatur vel-
le & perficere*. Et: *Deus operatur omnia in omnibus*. Et: *Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum*. Et cum nos
Deo dicimus: *Conuertere nos Deus salutaris noster*. Ad-
uerfarij contendunt eiusmodi testimonijs signifi-
cari, Deum verè & propriè agere, & operari nostras
actiones bonas. Cur igitur, quando Scriptura dicit:
*Operamini vestram salutem. Facite vobis cor nouum, &
spiritum nouum; Conuertimini ad me, & conuertar ad vos*,
non patiuntur, vt eodem modo ista eadem vocabula
intelligantur, & nos verè, proprièq; dicamur, ope-
rari nostras actiones bonas? Estne hoc Verbum Dei
sequi, an illud pro arbitrio ad proprias hæreses de-
torquere?

TERTIVM testimoniū sumitur ex locis illis, quæ
docent, nos à Deo iuuari in operibus pietatis. Non
enim propriè iuuari dicendus est, qui nihil agit, sed
qui laborat in agendo. Psalmo 26. *Adiutor meus esto,
ne derelinquas me*. Psal. 69. *Deus in adiutorium meum
intende, Domine ad adiuuandum me festina*. Ad Ro. 8.
*Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quod ore-
mus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro
nobis gemitibus inenarrabilibus*. Quo loco agitur de
oratione, quæ est actio maximè pia & salutaris, quam
Spiritus sanctus operatur in nobis, dum facit nos
orare, ac gemere, sed quia non facit id solus, sed no-
biscum, ideò posuit Apostolus illud verbum, *Adiu-
uat*, quod in Græco multò est significantius. Nam
συνωπλάσσει, qua voce B. Paulus vtitur, propriè
dicitur de ijs, qui quasi è regione manibus capiunt
onus, vt laboranti succurrant. Denique vt alia mul-
ta præteream, 1. ad Corinth. 15. *Plus, inquit Apo-
stolus, omnibus laborari, non autem ego, sed gratia Dei
mecum*.

Ad hunc postremum locum respondet CALVINVS
his verbis, in lib. 2. Institutionum, cap. 3. §. 12. *Ad
hanc, inquit, festucam, mirum est, tot non malos alioqui
homines impigisse. Non enim gratiam Domini secum la-
borasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat.
Quin potius totam laboris laudem vni gratia transcribit
ista correctione. Non ego, ait, sum is, qui laboraui, sed
gratia Dei, quæ mihi aderat. Fallit autem eos locutionis
ambiguitas, sed magis præpostera versio, in qua vis Græci
articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, non
dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem, sed gratiam, quæ
sibi aderat, omnium fuisse effectricem*.

At nisi Caluinus nouum textum Græcum sibi cu-
dat, ac nobis obtrudat, non persuadebit vnquam
istam expositionem suam ijs, qui aliud norint. Nam
Græca verba hæc sunt: *ἀλλὰ ἢ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ μετ' ἐμοῦ*,
quæ ad verbum hoc sonant: *Sed ipsa gratia Dei, quæ
mecum videlicet est*. Illud autem, *mibi aderat*, vel *in
me erat*, viderit Caluinus vnde sumpserit. Certè *μετ'
ἐμοῦ*, nõ potest simplicius reddi, quàm *mecum*, vt vul-
gatus interpres reddidit. Cur autem non dixit Apo-
stolus, *gratia quæ est in me*, sed, *gratia quæ mecum
est*, nisi vt ostenderet, gratiam nobiscum laborare,
non solam operari? respexit enim ad illud Sapient. 9.
*Mitte illam de caelis sanctis tuis, vt mecum sit, & mecum
laboret*. Quare S. AVGVSTINVS, cui cedere velit no-
lit, debet Caluinus, in libro de Gratia & libero ar-
bitrio cap. 15. *Non autem ego, inquit, sed gratia Dei
mecum, id est, non solus, sed gratia Dei mecum, ac per hoc
nec gratia Dei sola, nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo,
quid clarius?*

QUARTVM testimonium sumitur ex ijs locis, quæ
docent, hominem à Deo vocatum, posse non veni-
re. Nam cum per gratiam Dei possit venire, vt ad-
uerfarij concedunt, si possit etiam gratiæ resistere, &
non venire, sine dubio liberi arbitrij esse cõuincitur.

A Prouerb. 11. *Vocauis, & renuistis*. Matth. 23. *Volui
congregare filios tuos, & noluistis*. Ioan. 6. *Vultis & vos
abire?* Acto. 7. *Vos semper Spiritui sancto resististis*.
Apo. 3. *Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mi-
hi, intrabo ad eum*.

CAPVT XI.

*Probatnr libertas arbitrij in operibus pietatis
ex traditione Patrum.*

ACCEDAT nunc ad rem eandem comproban-
dam traditio veteris Ecclesiæ. Et quidè IOAN-
NES CALVINVS in lib. Instit. cap. 3. §. 11. fatetur,
nostram sententiam à multis iam sæculis in Ecclesia
tradi, credique cœpisse. *Ac voluntatem, inquit, mouet
Deus, non qualiter multis sæculis traditum, & creditum
est, vt nostra sit electionis, motioni Dei obtemperare, aut
refragari, &c*. Ista autem multa sæcula intelligit, vt
minimum spatium annorum supra mille & centum.
Nam statim subiungit: *Illud ergo à Chrysofomo toties
repetitum repudiari necesse est, quem trahit, volentē tra-
hit, &c*. Chrysofomus autem ante annos mille &
centum floruit. Itaq; vel aduerfario teste, sententia
nostra non est à Scholasticis Theologis introducta,
sed in veteri, & vera Christi Ecclesia celebrata, quod
vnum argumentum prudentibus hominibus satisfacere
debuisset.

C Quid, quod non solum ab annis mille & centum,
sed etiam mille & quadringentis, atque adèd ab ini-
tio Ecclesiæ eadem hæc sententia doceri, ac recipi
cæpit? Nam S. IGNATIVS in epistola ad Magnesia-
nos, quem locum lib. superiore citauimus, non so-
lum in moralibus, sed etiam in pijs & sanctis operi-
bus liberum arbitrium agnoscit, cum ait: *Si quis pie-
tati studet, Dei homo est, si impiè agat, diaboli est, non id
factus per naturam, sed per animi arbitrium*.

Et clarius S. IRENÆVS lib. 4. cap. 72. sic loquitur:
*Non iatum in operibus, sed etiam in fide liberum, & sua
potestatis arbitrium homini seruaui Dominus dicens, se-
cundum fidem tuam fiat tibi. Propriam fidem hominis
ostendens, quoniam suam habet sententiam. Et propterea
is, qui credit ei, habet vitam æternam, & qui non credit
filio, ira Dei manet super eum*.

D Item S. CYPRIANVS lib. 3. ad Quirinum, hoc ar-
gumentum præfixit capiti 52. Credendi, & non cre-
dendi libertatem in arbitrio positam. Idem lib. 6.
epist. 3. cuius illud Ioan. 6. *Vultis & vos abire? Seruat,
inquit, Dominus legem, qua homo libertati suæ relictus,
& arbitrio proprio constitutus, sibi met ipse mortem ap-
petit, vel salutem*.

S. HILARIUS lib. 1. de Trinitate: *Esse, inquit, fi-
lios Dei, non necessitatem esse voluit, sed potestatem*.

S. HIERONYMVS in commentario ad c. 5. Matthæi:
Ergo, inquit, non est natura filius, sed arbitrio suo.

E S. AMBROSIVS de operibus pietatis loquitur, cum
ait, lib. 2. in Lucam, c. 12. *Vides, quia ubiq; Domini
virtus studijs cooperatur humanis?*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 19. in Gene-
sim, de iustificatione disserens: *Necessitatem, inquit,
non imponit, sed congruis remedijs apposis totum in
egroti sententia iacere permittit*.

S. CELESTINVS Papa in epistola ad Gallos, cap. 12.
*Nec ociosa, inquit, in nobis esse patitur, quæ exercenda,
non negligenda donauit, vt & nos cooperatores simus
gratia Dei*.

Sanctus AVGVSTINVS in singulis tomis operum
suorum hanc veritatem docet. TOMO PRIMO, libro
primo Retractationum, capite 22. *Nisi quisquam*

voluntatem mutauerit, bonum operari non potest. Quod in nostra potestate esse positum, alio loco Dominus docet, ubi ait, aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum, quod non est contra gratiam Dei, quam prædicamus. In potestate quippe hominis est, mutare voluntatem. Sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo, de quo dictum est, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate, quod eū volumus, facimus, nihil tam in potestate, quam nostra voluntas est, sed preparatur voluntas à Domino. Eo modo ergo dat potestatem. Itaque ex sententia B. Augustini, voluntas præparata per gratiam præuenientem, in potestate sua habet stare, vel cadere, Deum sequi vocantem, vel eidem pro arbitrio refragari. Atqui hoc ipsum est, quod Calvinus falsum esse contendit.

TOMO SECVNDO, in epist. 89. quæst. 2. *Liberum arbitrium nõ ideo tollitur, quia inuatur, sed ideo inuatur quia non tollitur.* Et in epist. 106. *Proinde in iis, qui per electionem gratiæ salui sunt, adiutor Deus, operatur & velle, & operari.* Obserua hoc loco Deum dici adiutorem, etiam dum operatur in nobis velle. Hinc enim sequitur, vt in ipso etiam actu volendi, id est, in ipsa conuersione prima liberi simus. Nam (vt paulò antè ex eodem Augustino citauimus) *Liberum arbitrium non tollitur, quia inuatur, sed ideo inuatur, quia non tollitur.* Rursum in eadem epist. 106. *Gratia mereatur augeri, vt aucta mereatur & perfici, comitante non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.* At non dicitur comes homini baculus, quo innicitur, aut iumentum, quo vehitur, sed alter homo, qui liberè cum illo ambulat, aut eum sequitur præuentem. Hunc locum, cum non posset Calvinus corrumpere, maluit reprehendere, quàm recipere, vt videre est in lib. 4. Institut. c. 3. §. 7.

TOMO TERTIO, in lib. de spiritu & littera, ad Marcellinum, capite 34. *Consentire vocationi, aut non consentire, propria voluntatis est.* Piget refellere hoc loco nugas Kemnitianas: *Augustinus, inquit, dicit, consentire & dissentire propriè, aduerbialiter, esse voluntatis, sicut dicimus, intelligere proprium esse mentis, velle voluntatis. Illa sententia postea ita deprauata est. Consentire in spiritualibus propriè esse voluntatis, hoc est, ex proprijs viribus.* At quis nostrum exponit, propriè voluntatis, id est, ex proprijs viribus? non hoc dicimus, sed, consentire, ad voluntatem pertinere docemus, postea quàm præuenta est à Domino, & sic accepit consentiendi potestatem. DEINDE, quis dedit Kemnitio facultatem commutandi nomina in aduerbia? nam in omnibus codicibus legitur, *propriè non propriè?*

DENIQUE siue propriæ, siue propriè, legas, quis non videt, tribui hoc loco ipsi voluntati potestatem eligendi inter contraria, id est, liberum arbitrium propriè dictum, si legantur, quæ paulò antè præcedunt? Nam opponit AVGVSTINVS consensum voluntatis nostræ vocationi diuinæ, ac dicit, vocationem non esse in nostra potestate, sed consentionem esse nostræ voluntatis; vbi ipsa antithesis cogit, vt intelligamus consensum esse in potestate nostræ voluntatis: *Attendat, inquit, & videat, non ideo tantum istam voluntatem (credendi videlicet) diuino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est (nota Kemnitij, volutatem credendi ex libero arbitrio esse) quod nobis naturaliter concreatum est; verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, vt velimus, & vt credamus: siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes vbi & madata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis sue, vt ad gratiam iustificantiem credendo confugiat; siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate*

quid ei veniat in mentem: sed consentire, vel dissentire, propriè voluntatis est. Quid facit, Kemniti, illa particula aduerbatiua, *sed*, nonne indicat, neminè habere in potestate, quid ei veniat in mentem, dum per gratiam præuenientem præparatur voluntas à Domino; tamen post eam præparationem habere planè in potestate, vt consentiat, vel dissentiat?

AT, inquit, retractauit hunc locum Augustinus in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. vbi fatetur, in suis libris contineri errorem illorum, qui docent, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire. AT in eo libro loquitur de ijs, qui docèt, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire ex solis viribus naturæ, sine vlla præueniente gratia; quem errorem continent Augustini libri scripti (vt ipse ibidem testatur) antè suum Episcopatum, hic autem liber de spiritu & littera, scriptus fuit ab Augustino iam Episcopo, & post hæresim Pelagianam exortam. Sed nimis multa de hoc loco.

TOMO QVARTO, Item lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. *Vt velimus, inquit, & suum esse voluit, & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo.* Quid apertius dici potuit?

TOMO QVINTO, Item lib. 5. de ciuit. Dei, c. 10. *si necessitas nostra, illa dicenda est, que non est in nostra potestate, manifestum est, voluntates nostras, quibus rellè, vel perperam viuuntur sub tali necessitate non esse. Multa enim facimus, que si nollemus, non vtiq; faceremus, quò primitus pertinent ipsum velle. Nam si volumus, est, si nolimus non est.*

TOMO SECTO, libro secundo Actorum, contra Felicem Manichæum, capite quarto: *Cum ergo dicit (Dominus) aut hoc facite, aut illud, potestatem indicat, nõ naturam. Nemo enim, nisi Deus, facere arbores potest. Sed habet vnusquisq; in voluntate, aut eligere que bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere que mala sunt, & esse arbor mala.*

TOMO SEPTIMO, libro secundo de peccatorum meritis & remissione, cap. 5. *Conuersos, inquit, Deus adiuvat, auersos, deserit, sed etiam vt conuertamur, ipse adiuvat.* Nota, in ipsa etiam conuersione nos adiuari, ac per hoc etiam tunc habere liberum arbitrium, contra Kemnitium, qui gratiam adiuuantem non agnoscit, nisi in operibus, quæ fiunt post iustificationem. Et infra, *Non ideo, inquit, de hac re, solis vobis agendum est, vt nõ subinferatur ad bene viuendū nostra efficacia voluntatis, Adiutor enim Deus dicitur, nec adiuuari potest, nisi qui spontè aliquid conatur.* Et capite 18. *Quod ad Deum nos conuertimus, nisi ipso excitante, atque adiuuante, non possumus.*

Idem libro de natura & gratia, cap. 32. loquens de iustificatione: *Vbi quidem, inquit, operamur & nos, sed illo operante cooperamur, quia misericordia eius præuenit nos.*

Item libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. *Vtrumque, inquit, nostrum est (velle scilicet credere & amare) propter arbitrium voluntatis, & vtrumque datum est per spiritum fidei & charitatis.* Et c. 5. *Non quia credere vel non credere, non est in arbitrio voluntatis, sed in electis preparatur voluntas à Domino.* Hic certè videmus, quàm longè aberrant à vero, qui sentiunt, in hoc lib. retractatum esse, quod scriptum fuerat in libro de spiritu & littera, consentire & dissentire propriæ voluntatis esse. An non apertius esset credere, & non credere esse in arbitrio voluntatis, quàm consentire, & non consentire esse propriæ voluntatis?

Item in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 15. *Ne autem putetur, nihil ibi facere homines per liberum ar-*

bitrium, ideo in Psalmo dicitur: *Nolite obdurare corda vestra. Et per Ezechielem: Projicite à vobis omnes impietates vestras.* Vides in ipsa prima conuersione locum suum habere liberum arbitrium.

Item in libro de gratia Christi cap. 14. *Quis non videat, venire quenquam, aut non venire, arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitrium potest esse solum, si non venit, non autem potest esse, nisi adiutum, si venit.* Et hic habes gratiam adiuuantem ad initium fidei.

Libro secundo contra duas epistolas Pelagianorum, c. 8. *Homo preparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Et infra: *Quamuis nisi adiuuante illo sine quo nihil possumus facere, os nō possumus aperire, tamē nos aperimus illius adiutorio, & opere nostro. Nam quid est preparare cor, & os aperire, nisi voluntatē preparare? Quid manifestius Calvinus, Kemnitiisque desiderent, omnino non video.*

TOMO OCTAVO, tractatu in titulum Psam. 71. propè finem: *Nō erat, inquit, in potestate tua, vt non nascereris ex Adam, est in potestate tua, vt credas in Christum.*

TOMO NONO, tractatu septuagesimo secundo in Ioannem: *Credenti in eum, qui iustificat impium, deputatur eius fides ad Iustitiam. In hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum est opus Christi. Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis.* Et infra: *Operanti in se Christo, cooperatur homo salutem eternam, ac iustificationem suam. Cooperamur igitur Deo non solum, vt aduersarij volunt, post iustificationem, sed etiā in ipsa iustificatione & initio fidei.*

DENIQUE TOMO DECIMO, serm. 15. de verbis Apostoli, post medium: *Vidētis, inquit, quia nec ipsa conuersio est sine adiutorio Dei.* Et infra: *Totum ex Deo, non tamen quasi dormientes, non quasi vt non conemur, non quasi vt non velimus. Sine voluntate tua non erit in te iustitia Dei, qui fecit te sine te, non te iustificat sine te.*

S. PROSPER, sectator Augustini ardentissimus, ac defensor acerrimus, in secundo libro de vocatione gentium, c. 12. *Multis, inquit, qui iam iudicio rationis vtuntur, ideo liberum est discedere, vt non discessisse sit premium, & vt quod non potest, nisi cooperante spiritu Dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit voluntate non fieri. Potest igitur non cooperari Deo in se operanti homo, si velit, & ideo bene facit, & meretur cooperando, quia poterat non cooperari.*

Idem in eodem libro, cap. 26. *Gratia quidem Dei in omnibus iustificationibus principaliter pramittet suadendo exhortationibus, mouendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dādo intellectum, inspirando consilium, corque ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo: sed etiam voluntas hominis subiungitur ei, atque coniungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsiidijs, vt diuino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum, quod superno semine concepit ad studium, de sua habens mutabilitate, si deficit, de gratia opitulatione, si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos, siue occultos, siue manifestos omnibus adhibetur, & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitia. Quod autem à multis suscipitur, & gratiæ est diuinæ & voluntatis humana.*

Vide etiam caput vigesimum octauum, in quo toto probat, posse eos, qui per gratiam Dei in Christum credunt, non credere, & eos qui perseverant, à Deo recedere, & tandem ita concludit: *Igitur sicut qui crediderunt, inuuantur vt in fide maneat, sic & qui nondum crediderunt, inuuantur, vt credant. Et sicut illi in sua habent potestate, vt exeant, ita & isti in sua habent potestate, ne veniant.*

A His testimonijs sanctorum Patrum, consonum est, quod Concilium ARAVICANVM can. vlt. declarat liberum arbitrium ita inclinatum & attenuatum esse per lapsum primi hominis, vt nemo credere in Deum, aut diligere Deum possit, nisi gratia eum, & misericordia diuina præueniat. Vbi vides liberum arbitrium in actione credendi, & diligendi attenuatum quidem esse non tamen extinctum; ac per hoc operari posse opera pietatis, si adiuuetur à gratia.

Idem decretum renouat ac repetit Concilium VALENTINVM, capite 6. quod Concilium in Gallia, tempore Lotharij celebratum est. Concilium item TOLETANVM IV. capi. 55. sententiam eandem his verbis expressit: *Sicut homo propria arbitrij voluntate serpenti obediens perijt: sic vocante se gratia Dei propria menti conuersione quisque credendo saluatur.* Vbi notāda est comparatio libertatis in primo homine, ad peccandum, cum libertate filiorum eius ad conuersionē & fidem, gratia Dei præueniente. Id enim comparatio postulat, vt sicut verum fuit liberum arbitrium, quo primus homo post diabolicam suasionem peccauit, ita verum sit liberum arbitrium quo posteri eius post vocationem diuinam, conuertuntur & credunt. Similia denique nostris temporibus sanxit Synodus TRIDENTINA sess. 7. cap. 5. & can. 4.

CAPVT XII.

Probatur rationibus libertas arbitrij in operibus pietatis.

SUPEREST, vt eandem veritatem rationibus scomprobemus. Sed quoniam eadem rationes, quæ allatæ sunt in libro superiore, ad confirmandum liberum arbitrium in actione morali, hic etiam locum habent, satis erit eas breuiter attingere.

PRIMUM igitur, si non esset homo liberi arbitrij in operibus pietatis, sequeretur, nō peccare eos, qui nolunt credere in Christum, aut nolunt conuerti à peccatis, aut nolunt propter Deum bona opera facere. DEINDE sequeretur, non esse laudandos, nec vllo præmio dignos eos, qui volunt credere, sperare, diligere, conuerti, propter Deum quiduis arduum & acerbum pati. TERTIO, nullum haberent locum in eiusmodi rebus præcepta, consilia, cohortationes, admonitiones, reprehensiones, exempla, aliaque id genus. QUARTO, tolleretur è medio omnis diligentia, atque industria in fide & pietate augenda & excolenda.

Hæc omnia esse vehementer absurda, ne ipsi quidem aduersarij negare possunt. Sequi autem certissimum est, tum ex ijs, quæ libro superiore disputata sunt, tum etiam quia non alia de causa bruta animantia non peccant, nec laude aut præmio digna sunt, nec præcepta vel consilia illis dantur, nec denique diligentia vel industria eis conuenit, nisi quia libero carēt arbitrio. Pari ratione nulla alia causa est, cur homines in ijs actionibus, quæ ad finē vltimum pertinent, quales sunt velle bonū, & fugere malum, in genere, neque peccare, neque bene mereri possint, neque præceptis, aut consilijs egeant, nec diligentiam aut industriam vllam adhibere teneantur, nisi quoniam libertas arbitrij non est circa finem, vt tertio libro demonstratum est.

DENIQUE, cur homines vulgo non peccant, quia non prophetant, aut linguis non loquuntur, aut miracula non faciunt? cur nemo præmiū meretur, quia prophetat, aut linguis loquitur, aut miracula facit?

cur nemo præceptis, consilijs, hortationibus incitat passim homines ad prophetandum, ad loquendum linguis, ad miracula facienda? cur nemo diligentiâ, industriamve suam in eo ponit, vt in his actionibus excellat? nisi quoniam non sunt hæc in potestate liberi arbitrij, quamuis ab hominibus, vt instrumentis Dei, per rationem & voluntatem, per linguam & manus exercentur.

Cum igitur aduersarij velint, non minus nos ex necessitate operari in ijs, quæ ad conuersionem, fidem & pietatem pertinent. quàm ex necessitate determinati sumus ad bonum sectandum, & malum fugiendum, & non magis nos liberos faciant in ijs, quæ pertinent ad conuersionem, fidem & pietatem, quàm ad dona prophetiæ, linguarum, & miraculorum, expedit, si possunt, cur peccata & bona merita, præcepta & consilia, diligentiam & industriam in conuersione, fide, pietate, locum habere consentiant.

CAPVT XIII.

Diluantur obiectiones aduersariorum, depromptæ ex diuinis litteris.

MULTA proferunt aduersarij testimonia diuinæ Scripturæ, quæ nos ordine diluemus.

PRIMO loco proferunt illud Ezechielis 36. *Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* Obseruant cor lapideum, idè nominari malam hominis voluntatem, quoniam sicut in lapide nulla est cooperatio, si debeat verti in carnem, sic etiam nulla est cooperatio voluntatis humanæ, in sua mutatione, de mala in bonam, & idè non dixisse Deum, faciam, vt in præceptis meis ambulare possitis, sed faciam vt ambuletis. Qui enim cor carneum habent, illi soli ambulat in præceptis, qui habent lapideum, non ambulant.

RESPONDEO, Liberum arbitrium non est cor lapideum, neque carneum, sed vis quædam media & naturalis, quæ formam lapidis, id est, peccati durtiem & formam carnis, id est, gratiæ tenerritudinem recipere potest. Sic loquitur S. AUGUSTINVS in lib. de spiritu & littera, cap. 33. vbi dicit, liberum arbitrium & naturaliter attributum creaturæ rationali, esse vim illam mediam, quæ intendi ad fidem, & inclinari ad infidelitatem potest. Et lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 18. *Voluntatis arbitrium, inquit, huc atque illuc liberum flexitur, atque in eis naturalibus bonis est, quibus malè vti malus potest.* Hæc autem vis media & naturalis, quando per peccatum talis est, vt dicatur cor lapideum, non habet ex se potestatem, qua se conuertat ad Deum, & fiat carneum, sed eam recipit per gratiam Dei præuenientem. Liberum enim arbitrium per gratiam præuenientem excitatum & præparatum, potest per vires, quas à Deo recipit, cooperari ad suam ipsius conuersionem.

Neque obstat similitudo lapidis; non enim similitudines conuenire debent in omnibus. In eo tantùm similitudo locum habet, quod sicut lapis ex se non habet, vt cooperetur, si forte cõuertatur in carnem, sic etiam liberum arbitrium ex se non habet, vt cooperetur ad suam ipsius conuersionem, potest tamen à Deo recipere potestatem operandi per gratiâ præuenientem, quod non potest lapis. Atque ad hanc dissimilitudinem, siue disparitatem, fortè significandam, idè Propheta Ezech. c. 18. dicit: *Facite vobis cor nouum & spiritum nouum.* Neq; possunt Kem-

nitijs & Caluinus hanc disparitatem negare, cum ipsi fateantur non excludi in conuersione peccatoris actionem voluntatis humanæ, qui tamen lapidi non concederent similem actionem, si verè in carnem conuertendus esset.

Quod autem Deus dicit: *Faciam vt in præceptis meis ambuletis*, nihil nocet arbitrij libertati. Nam qui habet cor carneum, dum tale cor habet, id est, charitate imbutum, non potest nõ ambulare in præceptis Domini, quia charitas non est ociosa, & plenitudo legis est dilectio: potest tamen absolute ambulare & non ambulare in præceptis Domini, quia potest retinere, vel abijcere charitatem, id est, manere carneum, vel in lapideum commutari.

Ex qua solutione detegitur deceptio, vel fraus **KEMNITII**. Scribit enim, Catholicos in ea sententia esse, vt liberum arbitrium per gratiam excitatum, exerat vires quas habebat etiam antequàm excitaretur, vt per illas suas vires vocationi diuinæ cõsentiat; ita vt gratia præueniens, non tribuat vires libero arbitrio, sed quasi sopitas excitet. At nõ hoc sentiunt Catholici, sed agnoscunt quidem liberum arbitrium in homine, etiam antequàm eum gratia diuina præueniat, quia liberum arbitrium est res naturalis, quæ per peccatum non amittitur, sed tamen non dicitur, nec sentiunt liberum arbitrium habere ex se potentiam vllam, saltem proximam ad actus pietatis, sed eam accipere à Deo per gratiam præuenientem.

SECUNDO loco proferunt illud Psalmi quinquagesimi: *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum re-ctum innoua in visceribus meis.* Videtur enim his verbis significari, nihil omnino cooperari gratiæ Dei in se operanti, quo modo non cooperatur ad suam creationem id quod recens creatur.

RESPONDEO, Facilis est solutio. Nõ enim cordis substantia in iustificatione creatur, sed mundities ipsa efficitur, quæ per peccatum perierat: nihilque aliud est, cor mundum creari, nisi cor ipsum mundari, atque purgari. Quare non est absurdum, si substantia ipsa cordis spiritualis, accepto semine diuinæ gratiæ cooperetur ad fructum conuersionis suæ & pietatis opera germinanda.

TERTIO, proferunt illud Psal. 99. *Ipsi fecit nos, & non ipsi nos.* Videtur enim Propheta loqui de regeneratione potius, quàm de prima creatione, cum paulò post subiungat: *Populus eius & oues pascuæ eius.*

RESPONDEO, Ad litteram loquitur Dauid de prima creatione, vt ipse etiam S. August. exponit in comment. quod beneficium non minus pertinet ad sanctos, quàm ad impios, & idè Propheta sanctos hortatur, vt pro hoc beneficio gratias agant, dicens: *Populus eius & oues pascuæ eius, introite portas eius in confessione, &c.*

Sed & illud prætere libenter agnoscimus de iustificatione dici posse: *Ipsè fecit nos & non ipsi nos.* Deus enim est qui iustificat, & qui regenerat in spẽ viuam, & nos eius factura sumus creati in Christo Iesu, in operibus bonis, vt Scripturæ loquuntur. Cæterum, sicut respiciendo terminum iustificationis, id est, habitum charitatis infusum, ipse facit nos, & non ipsi nos, quoniam solus ipse habitum charitatis infundit, ita respicièdo dispositionem ad iustificationem, ipsi nos, Deo adiunãte, facimus, quod expressit Ezechiel c. 18. cum ait: *Ipsè animam suam viuificauit.*

QUARTO, proferunt illud Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me.* Hinc enim sequitur, non esse liberum homini gratiam recipere, vel reijcere. Alioqui fieri posset, vt aliquis audiret & non veniret.

RESPONDEO, Omnis qui audiuit, & ita audiuit,

vt disceret, sine dubio venit, quia discere est persuaderi & credere. Qui autem persuasus est, non potest non venire, in sensu composito, tamen absolute potest non venire, quia potest audire, & non discere, nec persuaderi. Nec enim frustra clamat Propheta in Psal. 24. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

QVINTO, proferunt illud 2. ad Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Nulla igitur virtus liberi arbitrij manet in nobis, quæ iuuante Deo perficiatur.

RESPONDEO, Hic locus maximè nobis fauet, non enim negat Apostolus, nos sufficientes esse, sed negat nos esse sufficientes ex nobis, continuo enim addit: *Sed sufficientia nostra ex Deo est.* Itaque sufficientes aliquid cogitare, imò etiam velle, & facere; sed posteaquam vires à Deo accepimus, & nisi liberi essemus arbitrij, non rectè diceremur non sufficere ex nobis, sicut non rectè diceret aliquis, iumentum, aut lapidem non sufficere ex se aliquid cogitare de Deo.

SEXTO, proferunt illud 1. ad Corinth. 12. *Qui operatur omnia in omnibus.*

RESPONDEO, Sed non nisi cooperantibus nobis salutem nostram operatur. Alioqui frustra dixisset Dominus Ioan. 6. *Operamini non cibum, qui perit, &c.*

SEPTIMO, proferunt illud ad Philippen. 2. *Qui operari velle & perficere pro bona voluntate.* At operari ipsum velle, non est iuuare, vt possimus velle, sed est simpliciter facere vt velimus.

RESPONDEO, Cum Deus operatur in nobis velle, non iuuat solum, vt possimus velle, sed excitat & iuuat, vt re ipsa velimus. Proinde non facit hoc sine nobis, alioqui non diceret ibidem Apostolus: *Cum timore & tremore salutem vestram operamini,* sed diceret, nihil est quod vos operemini, nam solus Deus operatur in vobis velle & perficere.

OCTAVO, proferunt illud 1. Ioannis 3. *Qui natus est ex Deo, non potest peccare, quia semē Dei manet in eo.* Cūtra controuersiam (inquit CALVINVS) elicitur ex verbis Ioannis sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu sequantur.

RESPONDEO, Nomine seminis non intelligit S. Ioannes gratiæ auxilium, quod hominem determinet ex necessitate ad operandum, vt Calvinus sentire videtur, sed gratiæ charitatis infusæ, vt cognosci potest ex Hieronymo in li. 2. aduersus Iouinianum, & ex August. tract. 5. in epist. Ioannis. Quod etiam manifestè colligitur ex verbis ipsius Ioannis. Non enim dicit, peccatorem non posse non conuerti, aut non credere, quia semen Dei manet in eo: Sed non posse peccare eum, qui iam ex Deo natus est, id est, hominem iustum, quia semen Dei manet in eo. Itaque vocat semen Dei ipsam natiuitatem ex Deo, siue id, per quod homo natus est ex Deo, & est filius Dei, quæ est ipsa charitas infusa in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Porrò qui habet charitatem (vt sæpè iam diximus) neque peccat, videlicet lethaliter, neque peccare potest, dum manet in eo charitas, sed absolute charitatem amittere, imò etiam abijcere potest & peccare.

NONO proferunt testimonia ex cap. 2. & 5. ad Ephes. & ex cap. 5. Ioannis, vbi peccatores dicuntur mortui & sepulti, nec nisi per Christi gratiam reuocantur ad vitam. Certè enim mortui homines, & sepulti, nec cooperantur Deo, si fortè velit eos ad vitam reuocare, neque liberum est eis in morte permanere, aut à morte resurgere.

RESPONDEO, hoc argumētum rectè probat (vt

A nos suprà ostendimus) peccatorē, quia mortuus est, non posse ex se, aut suis viribus vitā recuperare, aut villo modo ad vitam recuperandam se præparare. Sed non probat, non posse eundem peccatorem per gratiam præuenientem excitatum & adiutum, Deo, se ad vitam reuocanti, cooperari. Id enim non facit, vt mortuus, sed vt vitalem virtutem à Deo habens.

Adde quod (vt suprà diximus) similitudines non in omnibus conueniunt. Quare tametsi cadauera propriè dicta, quoniam omnibus modis mortua sunt, nec vllum vitæ genus retinent, nullo modo cooperentur ad suam excitationem: tamē qui sunt mortui in peccatis, quoniam viuunt vita naturæ, licet non viuant vita gratiæ, poterunt non vt mortui, sed vt viui vno genere vitæ cooperari ad suam viuificationem secundum alterum genus vitæ, si virtutem cooperandi à Deo receperint.

CAPVT XIV.

Diluuntur obiectiones ex testimonijs S. Augustini.

A D ARGUMENTA ex diuinis litteris addunt aduerfarij non pauca testimonia ex libris S. Augustini.

PRIMUM testimonium ex lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 18. *Laborant, inquit, homines, inuenire in nostra potestate, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo, & quomodo inueniri possit, ignoro.*

C RESPONDEO, Loquitur S. Augustinus aduersus eos, qui docebant, hominem habere ex se, id est, sine vlla præueniente gratia, initium fidei, aut dilectionis Dei, id est, piam aliquam voluntatem, & rectissime docet, nihil omnino boni esse in nostra voluntate, quod nobis non sit ex Deo. Sed nihil id facit contra liberum arbitrium. Tametsi enim non possit liberum arbitrium ex se solo cooperari Deo: potest tamen ex dono gratiæ præuenientis.

D SECUNDO, proferunt illud ex lib. de gratia Christi, c. 14. *Arbitrium sic adiuuatur, vt nō solum quid faciendum sit sciat, sed quod scierit, etiā faciat. Ac per hoc, quando Deus docet, nō per legis litteram, sed per spiritum gratiam ita docet, vt quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco dicitur cōtra sententiam nostram, si quidem omnia ista libentissime confitemur: & ex ijs liberum arbitrium comprobamus. Si enim adiuuatur arbitrium, TVM in cognoscendo & sciendo, TVM in volendo & agendo, certè adest, & manet, & operatur. Non enim adiuuatur quod non est, aut non operatur.

TERTIVM testimonium ex libro de bono perferant. c. 13. *Hoc nobis expedit & credere & dicere, hoc est pium, hoc verum, vt sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo.*

E RESPONDEO, Et hoc quoque nihil facit ad rem. Nos enim nō ponimus in homine initium bonæ voluntatis ex libero arbitrio, & perfectionem ex Deo, neque partimur opera cum Deo, & priores partes accipimus nobis, posteriores damus Deo, vt faciebant illi, quos in eo libro, & præcedente sanctus August. reprehendit, sed damus totum Deo, nobis autem nihil omnino, quod non sit ex Deo.

QVARTVM testimonium ex libro de corrept. & gratia, c. 12. *Prouisum est, inquit, vt voluntas humana inclinabiliter & inseparabiliter, &c.* Et c. 14. *Volenti saluum facere nullum hominum resistit arbitrium. Sic enim velle aut nolle, in volentis, aut nolentis est potestate,*

vt diuinam voluntatem non impediatur, nec superet potestatem. Et infra: Non est dubitandum, voluntati Dei, voluntates humanas resistere non posse.

RESPONDEO, Hæc loca manifestant gratiam efficacem, quæ datur electis, & infallibilitatem adiunctam habet, non necessitatem. Nam quod Deus prædestinavit, hos vocavit; & quos vocavit, hos iustificavit, & quos iustificavit, hos magnificavit, ad Rom. 8. & sicut qui sunt prædestinati omnes infallibiliter vocantur; ita qui sunt vocati, secundum propositum videlicet, nam de hac vocatione loquitur sine dubio Paulus, omnes iustificavit, proinde vocatione illa efficax est, & nunquam rejicitur, quoniam alioqui falli posset prædestinatio: Et eodem modo qui sunt iustificati, secundum propositum, omnes infallibiliter perseverant & glorificantur, ne forte incerta reddatur electio.

Habet igitur gratia efficax, vt etiam prædestinatio, cuius prædestinationis gratia illa est effectus, infallibilem certitudinem: & hoc significant testimonia illa S. Augustini: non tamen habet necessitatem, nisi ex hypothesi, ac per hoc non impedit arbitrij libertatem. Nam vt explicuimus in lib. 1. c. 12. gratia efficax dicitur illa, qua Deus ita vocat hominẽ, vt videt congruere illi, vt vocationem non respuat. Quare non magis inducit necessitatem, aut impedit libertatem gratia efficax, quam præscientia, de qua copiose differuimus in lib. 4.

Atque hinc est, quod S. Augustinus vt plurimum, cum loquitur de gratia efficaci, non dicit, eam non posse respui, sed de facto non respui. Si quando tamen dicit, non posse respui; intelligendum est de hypothesi, non absolute, vt sensus sit, non posse fieri, vt is Deum vocantem non sequatur, quem Deus vocavit eo modo, quo prævidit eum sequuturum: tamen absolute posse non sequi. Sed tunc Deus non eum prævidisset sequuturum, & alio modo eum vocasset, quo sequuturum prævidisset. Et quoniam Deus prævidet eos, quos vocat secundum propositum, liberè sequuturos, sicut non potest fieri, ex hypothesi vt non sequantur, ita non potest fieri, vt liberè sequantur. In neutro enim falli potest providentia Dei, neque in eo, quod videt aliquem sequuturum, neque in eo, quod videt liberè sequuturum.

QUINTVM testimonium ex lib. de gratia & libero arbitrio, c. 17. *Vt velimus, inquit, sine nobis operatur: cum autẽ volumus, & sic volumus, vt operemur, nobiscum cooperatur.* Hic triumphat aduersarij, quasi deprehenderint nos in manifesto errore, quod dicamus nos cooperari Deo in ipsa prima conuersione, & ad actum volendi nõ solum excitari, sed etiam adiuuari, cum Augustinus perspicue dicat, vt velimus, Deum operari sine nobis, & proinde in hoc nos non iuari, sed simpliciter hoc à Deo in nobis fieri.

Nec desunt alia loca, quæ pro aduersarijs facere videantur, vt illud in Enchir. c. 32. *Totum Deo dandum est, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia, quæ autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa.*

RESPONDEO, hoc argumentum vehementer nos terrere potuisset, si oblitus essemus, quam frequenter supra dicentem August. audiuerimus, quod nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante & adiuuante non possumus. Et velle suum, esse voluit & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo. Et, in opere credendi, cum incipimus velle credere, nos operari opera Christi, & cooperari Deo, &c. Vide loca notata cap. 11. in hoc eodem libro. Sed præterea totum hoc argumentum solutum est in primo

libro huius tractat. de gratia & libero arbitrio, c. 14.

Summa autem solutionis hæc est, Deum operari in nobis, sine nobis, vt velimus, vno quodam genere causæ, nimirum moralis, non autem omni genere causæ. Nam efficit in nobis Deus, vt velimus interna inspiratione & suasionem, quo modo nos non operamur, vt velimus, non enim nos ipsi nobis persuademus; si enim id faceremus, iam vellemus. Sed quamuis Deus sine nostro præuio conatu nos moueat ad volendum, non tamen efficit ipsum velle, sine nobis cooperantibus consentiendo. Et idè non ait Aug. velle facit sine nobis; Sed, vt velimus, facit sine nobis. Eodem modo volutatem bonam præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam, quia illo genere causæ, quæ facit vt velimus, sine nobis facientibus vt velimus, præparat voluntatem nobis nõ præparantibus eandem simili excitatione & suasionem, & idè in hac re non iuamur, cum sine nobis fiat. Sed tamen alio genere causæ nos præparamus voluntatem, adiuuante Deo, cum vocationi diuinæ consentimus: *Homo, inquit AUGUSTINVS lib. 2. ad Bonifacium, c. 8. præparat cor, non tamen sine adiutorio Dei qui tangit cor.* Hæc ille.

Quid si nunc ostendamus, hunc locum, de quo tantoperè triumphare videntur aduersarij, aduersus ipsos pugnare grauissimè? nam S. Augustinus posteaquam dixerat: *Vt velimus, sine nobis operatur,* subiunxit: *Cum autem volumus, & sic volumus, vt operemur, nobiscum cooperatur.* Quæro ab aduersarijs, quid sit nobiscum cooperatur? Nam si nobiscum Deus cooperatur, certè & nos operamur. Non autem dicimur operari. Deoque cooperari, quia producimus actum illum, vt instrumenta naturalia, ab alio mota, quoniam hoc modo operamur etiam ipsum velle, Caluino & Kemnitio testibus, cum tamen ipsi idem negent, nos cooperari Deo in actu volendi.

Igitur fateri debent ex mente Augustini, nos operari opera externa, & in eis cooperari Deo, non tantum producendo actum, sed etiam liberè producendo, vt verè dicamur cooperari Deo, & ab illo adiuuari. At nõ potest intelligi, quemadmodum sit libera actio externa, si nõ fuit libera electio, siue volutatis interna. Actiones enim externæ non habent libertatem, nisi in sua causâ. Necessariò enim sequuntur electionem voluntatis, & imperium rationis. Non dat liberè eleemosynam, nisi qui liberè voluit dare; neque liberè orat, aut ieiunat, nisi qui liberè elegit orare & ieiunare. Quare ex eo, quod admittere coguntur, nos liberè operari opera pietatis externa, coguntur etiam, velint nolint, admittere liberum arbitrium in ipso actu voluntatis interno.

ALIUD testimonium profert CALVINVS ex lib. de corrept. & grat. cap. 11. vbi dicit August. affirmare, Adamum habuisse gratiam, per quam posset non peccare, nos habere multò maiorem, per quam fit vt non possumus peccare. SED iam in præfat. ostendimus, hoc non argumentum, sed impudentissimum esse mendacium. Non enim dicit August. nos non posse peccare, sed in futura vita eam libertatem sanctos habituros, vt non possint peccare. Vide quæ diximus in præfatione.

CAPVT XV.

Compendium disputationis de cooperatione gratiæ & liberi arbitrij, aliquot sententijs comprehensum.

AD EXTREMVM totius disputationis operæ præcium esse duxi, si per modum compendij

sententijs aliquot comprehenderem, quid de cooperatione gratiæ & liberi arbitrij sentiam, adiuncta simul auctoritate, non solum Concilij, aut veteris alicuius patris, sed etiã Ioannis Driedonis, & Ruardi Tapperi, qui hac nostra ætate totam hanc materiam diligentissimè pertractarunt, vt habeat Lector, vbi plura legere possit, si velit.

SEPTEM quasi tempora hominis per Spiritum renascentis, his nostris sententijs concludemus. PRIMVM dici potest, cum omni gratia Dei caret, & in tenebris peccati, vel morte iacet. SECUNDVM, cum à Deo, per internam vocationem, excitatur. TERTIVM, cum vocationi acquiescens, eligit pœnitentiam. QUARTVM, cum incipit opera pœnitentiæ facere, orate, ieiunare, flere, elemosynas dare. QVINTVM, cum illi per actionem pœnitentiæ disposito, gratia iustificationis infunditur. SEXTVM, cum iustificatus, opera iustitiæ facere statuit. SEPTIMVM, cum ipsa opera faciens viam mandatorum magna alacritate percurrit.

PRIMA sententia: *Homo ante omnem gratiam liberum habet arbitrium, nõ solum ad opera naturalia & moralia, sed etiam ad opera pietatis, & supernaturalia.* Docet hoc S. AVGVSTINVS in libro de Spiritu & littera, cap. 33. vbi dicit, liberum arbitrium esse vim naturalem & mediam, quæ ad fidem & infidelitatem inclinari potest. Vide Driedonem in libro de concordia liberi arbitrij & prædestinationis, cap. 3. & Tapperum in explicatione art. 7.

Idem etiam probatur ratione. Nam liberum arbitrium non potest dari, nec tolli per gratiam, neque per peccatum: Manet igitur ante gratiam, & post peccatum. Non dari per gratiam, certum est, quia libero arbitrio possumus benè & malè vti, & non nisi per ipsum peccamus, quãdo peccamus, vt S. Augustinus docet lib. 2. de pecc. mer. & remiss. cap. 18. at gratiæ donis nemo potest malè vti. Neq; per gratiam vllus peccat. Nec minus certum est, non dari liberum arbitrium per peccatum, quoniam nemo potest benè vti peccato, libero autè arbitrio (vt dictũ est) benè & malè vtimur. Non tolli per gratiam, extra controuersiam est, quoniam gratia perficit, non destruit naturam: Non tolli etiam per peccatũ, inde constat, quod peccatum lædere potuit naturalia bona, non tamen extinguere, vt suprã multis argumentis probatum est.

SECUNDA sententia: *Habet homo ante omnem gratiam, potentiam remotam, & imperfectam ad opera pietatis faciendã.* Docet hoc idem S. AVGVSTINVS, lib. de prædest. Sanctorum, c. 5. *Posse habere fidem, & charitatẽ naturæ est hominum.* Idem lib. de grat. Christi, c. 50. citat Ambrosium his verbis: *Naturalẽ possibilitatem, peccato esse vitiatam, enervem, infirmamq; testatur venerãdus Ambrosius.* Vide Driedonẽ loco notato. Deniq; intelligi nõ potest, quomodo ad opera pietatis actiue voluntas humana concurrat, si non habeat ex se potentiam actiuam, saltem remotam.

TERTIA, *Non habet homo ante omnem gratiam potentiam proximam & perfectam ad opera pietatis, & ideo nihil omnino in hoc genere ex se facere potest.* S. AVGVST. lib. 1. Retract. c. 22. *In potestate, inquit, hominis est mutare in melius voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo; de quo scriptum est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Atque hinc soluitur illud dilemma Kënitij. Aut habet homo ex se aliquas vires, quamuis exiles, aut nullas omnino. Si habet aliquas, ergo potest aliquid sine Deo, contra illud Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Si nullas, igitur extinctum est liberum arbitrium, neque gratiæ cooperari potest. Sed hoc dilemma ex dictis in hac & superiore sen-

tentia, planè solutum manet. Habet enim potentiam remotam, & vires imperfectas & ideo nihil per se potest, sed si perficiatur ea potentia, & vires addantur, poterit multa præstare.

DICES, Quomodo liberum est arbitrium ad vtrumlibet ante gratiam, si bonum facere nõ potest? RESPONDEO, liberum est, sed eius libertas est quasi ligata & impedita; soluitur autè & expeditur, cum potentia proxima ad operandum per Dei gratiã præuenientem ei confertur. Simile aliquid experimur in potentia videndi: nam absente specie sensibili habet homo potentiam & libertatem videndi; non enim ea species causa est libertatis, aut potentiæ videndi; tamen potentia remota est, & libertas ligata donec accepta specie potentia perficiatur, & in actum prodire possit.

QVARTA, *Gratia excitans interna necessariò præcedere debet hominis cõuersionem, siue ab infidelitate ad fidem, siue à peccato ad iustitiam, neq; sufficit gratia adiuuans.* Hæc est contra quosdam, qui existimant sufficere externam excitationem per Euangelij prædicationem, vel lectionem, cum auxilio Dei concurrente ad eliciendum actum conuersionis.

Sed probatur nostra sententia ex loco illo Euangelij, Ioan. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Tractus enim non est gratia adiuuans, sed excitã, quia præuenit nolentem, vt faciat volentem; gratia enim adiuuans non præuenit, sed comitatur, neque dicitur trahi, qui iuuatur, sed qui impellitur. Neque per hunc tractum potest intelligi prædicatione externa. Dominus enim iã prædicauerat istis, quibus dicebat: *Nemo potest ad me venire, & c.* sed quoniam multi ex ijs non conuertebantur, ideo adiunxit: *Nemo potest, & c.* & addidit: *Omnis qui audiuit à Patre meo, & didicit, venit ad me.*

De hoc tractu loquens AVGVSTINVS, in libro de prædest. Sanctorum, c. 8. *Valde, inquit, remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur, & docet, vt veniatur ad filium. Ibi est & filius, quia ipse est verbum eius, per quod sic docet, nec agit hoc cū carnis aure, sed cordis.* Non igitur hic tractus est prædicatione externa, quæ nõ est remota à sensibus carnis. Imò carnis aurem potissimum pulsat.

Idem probatur ex can. 7. Concilij ARAVICANI, vbi dicitur, hæretico spiritu falli eum, qui dicit, posse hominem euangelizanti prædicationi consentire, absq; illuminatione & inspiratione Spiritus sancti. Et ex illo can. 14. Concilij eiusdem: *Nullus miser de quantalacumq; miseria liberatur, nisi eum misericordia diuina praueniãt.* Iam autem diximus, gratiam adiuuantem propriè non præuenire, sed comitari. Tunc enim solum iuuamur, cū re ipsa conuersionis actum producimus.

Sed hoc ipsum clarissimè docuit Concilium TRIDENTINVM, quod illi non spernunt, sed explicare conantur, contra quos in præsentem differimus. Igitur Concilium sess. 6. c. 5. generatim loquens de conuersione tam fidelis, quàm infidelis, dicit exordium iustificationis sumi à Dei vocatione, seu excitatione & declarat hanc excitationem fieri, tangente Deo cor hominis, per Spiritum S. illuminationem, vbi apertè loquitur de excitatione interna. Deinde c. 6. de infidelibus dicit: *Disponuntur, dum excitati diuina gratia & adiuti, & c.* Et c. 14. de infidelibus lapsis: *Qui verò, inquit, accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cū excitante Deo per pœnitentiã Sacramentum, merito Christi, amissam gratiam recuperare procurauerunt.* Et can. 3. *Si quis dixerit, sine praueniẽte Spiritu sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominẽ credere, sperare, diligere, pœnitere*

posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia cōferatur, anathema sit.

Nec puto vllum fore tam audacem, vt hūc locum in eam sententiam detorquere conetur, vt per præuenientem Spiritus sancti inspirationem intelligendam esse velit externam prædicationem. Multo etiā minus probanda est illorū interpretatio, qui dicunt, Concilium loqui de modo ordinario, & communi vocationis, nō de omni vocatione. Nam Concilium non dicit, neminem credere, aut pœnitere, sed neminem posse credere, aut pœnitere, sine præueniente inspiratione.

Idem probari potest ex Patribus, Nam certè AVGVSTINI verba clarissima sunt in 2. lib. de peccatorum meritis & remissione, c. 18. *Quod nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante & adiuuante non possumus.* Et ne trahatur excitatio ad prædicationem externam, repetatur locus paulò antè citatus, de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. & consulatur totus liber de gratia Christi, sed præsertim, cap. 7. & sequentibus.

S. verò GREGORIUS, non solum prædicationem hominum, sed ipsam Dei vocem externam non sufficere sine interna inspiratione, confirmat in lib. II. Moral. c. 5. *Cain, inquit, diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia exigente culpa malitia, iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat.*

Et S. FVLGENTIVS in lib. de Incarnatione & gratia Christi, in vltimis verbis: *Frustra, inquit, sermo diuinus exterioribus auribus sonat, nisi Deus spirituali munere, auditum hominis interioris aperiat.*

S. PROSPER in lib. contra Collatorem, ca. 28. reprehendit Cassianum, quod diceret inesse animæ semina virtutum, sed excitanda per externam prædicationem. Ponit enim hæc verba Cassiani: *Ad perfectionis incrementū semina hæc peruenire non poterunt, nisi opitulatione diuina fuerint excitata.* Et addit: *vt scilicet opitulatio Dei sit cohortatio, atque doctrina, mēs autem que virtutum est opulenta seminibus, utatur facultate, quam possidet, &c.*

Denique S. Bernardus, vt alios omittam, in libro de gratia & lib. arbit. *Conatus, inquit, liberi arbitrii, & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

Accedat POSTREMO etiā ratio, nam gratia adiuuans, requiritur ad exercitium actus, gratia excitans ad specificationem. Illa enim est ratio agendi, & quasi semen fructus futuri, vt eam appellat sanctus PROSPER in secundo libro de vocatione gentium, capite 26. & sicut aqua, vt possit calefacere, non solum exigit concursum diuinum, quo adiuuetur, sed etiam vt prius in ipsa imprimatur forma caloris, quæ fit ratio agendi; & terra, vt possit germinare, non solum eget cooperatione Dei, sed etiam conceptione feminis: sic & humana mens, vt pariat actum pietatis, non auxilio tantum eget cooperationis Dei, sed etiam semine Spiritus sancti, quod in gratia excitante, ac præueniente, id est in illuminatione cordis & boni desiderij inspiratione consistit.

At obijciunt aliqui, PRIMO, Si semper requiritur excitatio præueniens, quomodo aliqui conuertuntur in momento? SECUNDO, Si semper requiritur excitatio præueniens, non igitur in potestate hominis erit cōuersio. Non enim excitatio illa est in hominis potestate. TERTIO, fideles, quamuis peccatores, fidem habent, igitur per eam orare possunt, ac per hoc non egent gratia excitante. QUARTO, Possumus nos addere testimonium S. Augustini ex libro de spiritu & littera, cap. 34. vbi sic loquitur:

A *Visorum suasionibus agit Deus, vt velimus & credamus, siue extrinsecus per Evangelicas exhortationes, siue intrinsecus. vbi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem.*

RESPONDEO ad PRIMVM, conuersionem fieri semper in momento, si cōuersio accipiat pro actu voluntatis, quo vocationi Dei consentimus: sed si accipiat pro toto illo opere, quo vocatē audimus, & vocationem percipimus, ac demum illi acquiescimus, non posse fieri in momēto, sed in tempore breuissimo, quod non inusitatē momētum dici poterit. Illos enim repente conuerti vulgò dicere solemus, qui statim vt audierint vocem aliquam concionatoris, aut sententiam aliquam legerint, vitam mutare constituunt, ita vt neque dies, neque horæ, sed tempus longè breuius inter vocem cōcionatoris & conuersionem peccatoris interfit.

B Ad SECVDVM RESPONDEO, Conuersionem semper esse in potestate lib. arbitrii, quoniam potest semper conuerti, quando voluerit. Id enim dicitur esse in potestate (vt August. definit libro de spiritu & littera, c. 31. & lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 10.) quod adest, quando volumus, & quando nolumus, non adest. Quo sensu admittit Aug. ibidem, fidem esse in potestate liberi arbitrii, quia credit homo, si vult, & si non vult, non credit. Ceterum ipsum velle credere, aut conuerti, non potest homo habere, nisi per gratiam præuenientem acceperit, vt possit. Neque est in potestate hominis, vt Deus illum vocet, atque excitet; alioqui non diceret Apostolus 2. ad Timot. 2. *Ne quando det eis Deus penitentiam, & conuertantur à diaboli laqueis.* Neque tam anxie oraret Ecclesia pro infidelibus, alijsque peccatoribus, si possent ipsis suis viribus, absque diuina inspiratione conuerti. Atque hoc est, quod suprà diximus, habere hominem ad actus pietatis, ante omnem gratiam, liberum arbitrium & potentiam remotam, sed non proximam.

C Ad TERTIVM RESPONDEO, In homine peccatore fidem quidem esse, sed mortuam. Quæ nihil operari potest in ordine ad salutem, nisi per diuinam inspirationem vocationem excitetur.

D Ad QUARTVM RESPONDEO, Ad gratiam excitantem pertinere, vt proponat obiectum aliquod congruum menti, per quod homo persuaderi possit; & præterea vt excitet mentem ad illud considerandum, & vt moueat voluntatem, eamq; inclinet ad illud acceptandum. Quod igitur attinet ad repræsentationem obiecti, non est necessarium, vt id semper fiat interius, sed satis est, si fiat extrinsecus per Evangelicam exhortationem, & hoc est, quod dicit eo loco S. August. vbi non negat requiri, vt Deus intrinsecus excitet ad intendendum prædicationi, & ad eam amplectendam. Quamuis illa etiam sit gratia Dei, quod talis exhortatio extrinsecus offeratur, quæ menti sit congrua, vt idem Augustinus docet in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 14. Vide Driedonem in lib. de captiuit. & redemp. generis humani, tractat. 5. cap. 2. part. 2. Tapperum in explicat. art. 7. ante medium, id est, ante illa verba capitalia; tractantur circa hanc materiam, &c. pag. 315. in alia editione 320.

E QVINTA sententia: *Gratia excitans datur homini sine vllis meritis præcedentibus, ac sine vlla preparatione.* Hæc satis probata est suprà cap. 4. & 5. & manifestissima est, nam cum hæc absolutè prima gratia sit, non potest vlla ratione cadere sub meritum, ne gratia non sit gratia, & cum hæc eadem sit prima dispositio ad iustitiam, non potest eam vlla ratione præcedere alia dispositio.

SEXTA: Gratia excitans non datur homini sine actione ipsius, quāvis sine cooperatione liberi arbitrii detur. Hæc etiam probata est supra in capite nono, & nō minus est certa quā superior. Nam gratia excitans, duo quædam complectitur, initium bonæ cogitationis, & initium boni desiderij. Cogitare autē, & desiderare sunt actus mentis & voluntatis. Quare fieri non potest, ut quis sine suo actu ad cogitandum & desiderandum excitetur. Quia tamen sunt repētini quidam motus, & omnem deliberationem rationis præveniunt, ideò non sunt actus liberi arbitrii; qualia sunt etiam sæpè immunda desideria, & fordida cogitationes, quas diabolus interdum nobis etiam inuitis immittit. Et sicut de malis motibus, quos inuiti patimur, quoniam liberi non sunt, verè dicit Apostolus: *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* ad Rom. 7. Ita de istis operibus bonis eadem ratione, quia liberi non sunt, dicere possumus. Iam non ego operor illos, sed quæ præuenit me gratia Dei. De ijs AVGVSTINVS in libro de spiritu & littera, cap. 34. scribit: *Visorum suasionibus agit Deus, ut velimus, siue extrinsecus per Evangelicas exhortationes, siue intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quod ei veniat in mentem.*

SEPTIMA: Ad assentiendum gratie excitanti, seu diuina interne vocationi, requiritur necessario gratia adiuuans. Hæc nota est ex testimonijs supra citatis, Concilij Trident. sess. 6. c. 5. Disponitur ad iustificationem, dum excitati & adiuti, liberè mouentur in Deum. Et S. August. in Enchirid. c. 32. *Hominis voluntatem, & preparat adiuuandam, & adiuuat preparatam.* Et lib. 2. de peccat. meritis & remissione ca. 18. *Quod nos ad Deum conuerimus, nisi ipse excitante, & adiuuante non possumus.* Et S. Bernardi lib. de grat. & lib. arbit. *Conatus liberi arbitrii & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

Est autem hoc loco breuiter annotandum, à nonnullis distingui QUATVOR motus, qui possunt in homine existere, cum à Deo interna inspiratione excitatur. VEL enim qui vocatur, reijcit vocantem, VEL neque reijcit, neque recipit, sed finit Deum pulsare ad ostium cordis, & tamen nullo modo afficitur ad pulsantem, VEL neq; reijcit, neque recipit, sed gaudet tamen ea vocatione, & incipit affici ad vocantem, VEL denique simpliciter vocantem amplectitur, & se trahi finit quocunque ille voluerit.

Et quidem de primo & postremo cordis motu, nulla potest esse discordia. Certum est enim, posse hominem sine auxilio gratiæ, reijcere vocantem: non enim Deus nos ad peccandum adiuuat: nec minus est certum, non posse hominem sine Dei gratia, vocantem amplecti. Ac de his duobus motibus loquitur S. AVGVSTINVS, cum ait in libro de gratia Christi, c. 14. *Hoc arbitrium potest esse solum, si non venit, non autem potest esse, nisi adiutum, si venit.* De secundo & tertio aliqui ambigunt, sed vix est vlla ista causa ambigendi. Nam secundus pertinet ad primum, & tertius ad postremum.

Secundus (inquam) ad primum pertinet, quoniam audire vocantē, & non sequi, quid est aliud nisi eum contemnere ac reijcere? certè qui pauperem clamantem audit, & non mouetur ad misericordiam, neque aliquid ei donat, repellere illum dici potest, quamuis neque verbo, neque manu illum abigat. Et qui longo tempore audit suadentem, & non persuadetur, nonne dicitur suadenti resistere? Quare S. August. loco notato non ait: *Hoc arbitrium potest esse solum, si Deum repellit, sed ait: Potest esse solum, si non venit.* Itaque non solum repellere vocationē contrario aliquo actu, sed etiam non eam ad-

mittere, & non venire, reijcere est.

Tertius autem motus ad postremum pertinet, nec sine adiutorio gratiæ haberi potest, quoniam gaudere de vocatione Dei, initium est bonæ voluntatis, pijque affectus erga Deum; & licet non sit absolutè venire, tamen est inclinari ad veniendum & quasi itineris inchoatio.

OCTAVA sententia: *Neque gratia excitans, neque adiuuans, vllā imponit homini necessitatē, quominus possit liberè consentire, aut dissentire Deo vocanti.* Nam in primis gratia excitans, si solum sit sufficiens, non autem efficax, reijci potest, & re ipsa reijcitur, ut experientia docet. Si verò sit efficax, nō reijcitur vnquam, neque potest reijci ex hypothesi, sed absolutè reijci potest, ut ostendimus capite superiore; & ratio est, quoniam gratia, quantumuis efficax, nihil est aliud, nisi suasio, quæ non determinat voluntatem, sed inclinatur per modum proponentis obiectum: Sed ideò nunquam reijcitur, quia Deus sic suadet, ut videt aptum esse homini, ut suatori acquiescat.

Gratia verò adiuuans TRIBVS in rebus consistit, PRIMO, in directione hominis. SECUNDO, in protectione eiusdem, contra varias hostis nostri diaboli impugnationes. TERTIO, in cooperatione intrinseca, ad eliciendum actum cum ipsa voluntate. Et quidem directio & protectio nullam imponunt necessitatem, cum non attingant ipsum actum liberæ electionis, sed tantum remoueant impedimenta. Cooperatio autē illa intrinseca non alio modo concurrit, quàm auxilium generale. Sicut enim ad opera naturalia facienda necessarium est auxilium generale, sic ad opera supernaturalia auxilium speciale: & sicut illud nunquam deest ijs, qui habent formas naturales, per quas operari queant: ita neq; hoc deest vnquam ijs qui habent formam supernaturalem, id est, habitus infusarum virtutum, vel certè gratiam excitantem: & sicut denique auxilium generale ita concurrit cum omnibus rebus in actionibus naturalibus, ut tamen non impediatur libertatem & contingentiam, ut ostendimus in quarto libro huius disputationis: ita speciale auxilium adiuuans, ita concurrit ad omnes actiones supernaturales, ut non impediatur hominis libertatem; quoniam eodem profus modo auxilia ista concurrunt, ut rectè docet Ruardus Tapperus explicat. art. 7.

Neq; hoc negari potest à Catholicis, salua Concilij Trident. auctoritate, quod disertis verbis in sexta sess. c. 5. & can. 4. docet, hominem excitatum & adiutum, liberè moueri in Deum, quoniā vocationem Dei & recipere & reijcere potest. Sed refutandæ sunt distortæ quædam huius canonis explicationes.

Dicunt enim aliqui hominem liberè moueri in Deum, cum ab eius gratia excitatur, & adiuuatur, quoniam sponte, & cum pleno, atq; perfecto iudicio rationis mouetur, tametsi necessario moueatur.

AT Concilium non solum dicit, hominem liberè moueri sed etiam adiugit rationem: quia potest gratiam non recipere, & vocationi resistere, quod certè non posset, si necessario moueretur. DEINDE, nōne beati, qui Deum vidēt, sponte feruntur per amorem in Deum, & cum pleno, atq; perfecto iudicio rationis, & tamen ex communi sententia Theologorum nō liberè mouentur, quia non possunt non moueri? DENIQUE Calvinus ipse, qui præter cæteros huius temporis hæreticos, liberum oppugnat arbitrium, non negabit, hominem liberè moueri in Deum, si hoc sit liberè moueri, spōte & cum pleno iudicio rationis moueri. Sic enim loquitur in lib. 2. aduersus Pighium: *Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium, & constanter assevero, & pro hæretico habeo;*

quisquis seculi sentiat. Quid igitur Concilium contra hæreticos huius temporis laboravit in canonibus condendis, si Caluinus nobiscum sentit, aut nos potius cum illo sentimus?

Dicunt R V R S V S, hominem posse dissentire, si velit, sed tamen non posse id velle, si gratiam Dei habeat, & hanc ipsam sententiam fuisse Concilij.

AT Concilium non solum dicit, posse hominem dissentire, si velit, sed etiam dicit absolute, posse hominem gratiam Dei excitantem abijcere, ut patet ex c. 5. sess. 6. DE INDE, non posse velle dissentire, pugnat omnino cum libero arbitrio, si putatur (ut aduersarij ponunt) idem non posse velle dissentire, quia gratia determinat voluntatem actuè, & intrinsecè ad contrarium. Nos quidem supra sæpè diximus, posse hominem credere aut diligere Deum, si velit, non tamen posse velle sine adiutorio gratiæ. Sed hoc rectè dicebatur, quia liberum arbitrium ad bonum est infirmum, & idem indiget adiutorio; sed adiutorio præstito, dicebamus, posse hominem velle & non velle, & eo modo verè ac propriè esse liberum. At si gratia Dei præsentem, non potest homo velle dissentire, ea vero absente non potest velle cõsentire, nulla est arbitrij libertas, neq; ab hæreticorum opinione receditur.

Dicunt I T E R V M, posse hominem, iuxta Concilij decretum consentire & dissentire, quia potest fieri, ut habeat gratiam, & potest etiam fieri, ut non habeat gratiam. At hoc nõ facit hominem liberum, sed Deum, qui pro arbitrio gratiam tribuit, vel non tribuit. Alioqui dici possit, liberum etiam iumentum, quia potest currere & non currere, si placeat fessori calcaria adhibere, vel non adhibere, & habenas laxare, vel non relaxare. Sed respondent, iumentum nunquam posse dici liberum, quia naturaliter determinatur ad vnum; homo verò non naturaliter, sed beneficio gratiæ determinatur ad bonum.

AT nos non quærimus nunc, vnde tollatur libertas, ex natura, ac gratia, sed, an tollatur, & an sit verum, quod Scriptura dicit. Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malum, & non fecit; & quod Concilium dicit, hominem liberè recipere gratiam internæ inspirationis, quoniam eam rejicere etiam potest. Quidquid enim sit de Deo, & beatis, qui peccare non possunt, Ecclesia Catholica in hominibus mortalibus, secundum Scripturas diuinas, & communem Patrum consensum, eam libertatem defendit, per quam possint benè agendo mereri premium, quia poterant non benè agere; & malè agendo mereri pœnas, quia poterant non malè agere, ut in 4. & 5. lib. satis abundè monstrauius.

Dicunt P O S T R E M O, Concilium loqui de gratia excitante, non de adiuuante, cum dicit, posse ab homine gratiam rejici, & posse hominem dissentire, si velit: se autem non gratiam excitantem, sed adiuuantem asserere ita efficacem, ut voluntatem determinet, & rejici non possit.

AT isti falluntur P R I M V M in eo, quod gratiam efficacem putant esse gratiam adiuuantem, cum secundum Scripturas, & sanctum Augustinum gratia efficax sit ipsa vocatio, siue excitatio secundum propositum, ut copiosè probauimus in libro 1. cap. 12. Vnus hic locus sufficit ex lib. de gratia & libero arbitrio cap. 5. *Ut Paulus, inquit, tam magna & efficacissima vocatione conuertetur, gratia Dei erat sola.* Vbi vides, gratiam efficacè esse ipsam vocationem. Quæ autem fuerit illa vocatio, explicat idem A V G V S T I N V S in lib. 1. ad Simplicianum, extremo: *Vna* inquit, *desuper voce prostratus. Paulus videlicet, oc-*

currente vsique tali viso, quo mens illa & voluntas, refracta senilia retorqueretur, & corrigeretur ad fidem. Gratia igitur efficax in conversione B. Pauli fuit vox de cælo, cum interna tali inspiratione & suasionem, qualis congruebat, ut Paulus eam non sperneret. Vide locum citatum, vbi perspicuè hæc veritas demonstratur.

Neq; solum in eo labuntur isti, quod gratiam efficacem in adiuuante, non in excitante constituunt; sed etiam in eo, quod dicunt, excitantem gratiam respui posse, non adiuuantem. Nam cum ad hoc detur adiuuans, ut excitans non respuat, sed ei consentiatur: quomodo potest respui gratia excitans, si respui non potest adiuuans? A D D E quod si propriè loqui velimus, recipi & rejici, non potest conuenire gratiæ adiuuanti, quia gratia adiuuans non est aliquid, quod homini offeratur, sed est ipsa productio actus, quæ non est, nisi quando actus producitur, quædo autem actus producitur, non potest fieri, ut non producat, & in hoc sensu non potest rejici gratia adiuuans, sicut nec ipsa cooperatio nostra, quæ sunt omnino simul. Et ideo Concilium non dixit, posse rejici gratiam adiuuantem, sed solum excitantem.

Sed quamuis gratia adiuuans, propriè loquendo, non possit rejici, tamen adhuc remanet quæstio, an operatio illa Dei, determinet prius naturam voluntatem nostram, nec ne. Nam si non determinat, ut nos probauimus in quarto libro ferè extremo, in nostra potestate est, ut ea gratia ponatur vel non ponatur, & sic in quodam sensu potest rejici; quomodo auxilium generale in nostra quodammodo potestate est, & in quodam sensu potest rejici, quia si volumus operari, ponitur: si nolumus, non ponitur. At si gratia illa determinat prius naturam voluntatem nostram, tunc quidem in nullo sensu potest rejici, sed tollitur libertas arbitrij, ut loco citato satis probasse nos credimus.

N O N A sententia: *Fieri potest, ut eadem motione interna duobus adhibita, vnus conuertatur, alius non conuertatur, & vnus magis, alius minus proficiat.* Hæc est Ruardi Tapperi loco citato, & colligitur ex ijs, quæ antè dicta sunt. Nam motio diuina relinquit hominem planè liberum, ut possit conuerti & non conuerti, & magis minusque proficere. Et confirmatur ex parabola seminantis, Matthæi decimo tertio, vbi Dominus causam diuersitatis, cur idem semen alicubi multum, alicubi parum, alicubi nihil omnino protulerit, refert in variam terræ dispositionem. Deniq; accedit etiam communis piorum confessio, qui negligentiam suam accusant, & ingenuè profitentur, se non tantum proficere, quantum possent, si gratiæ diuinæ maiori studio cooperarentur.

D I C E S, si res ita se habet, poterit, qui conuertitur, aut qui magis proficit, gloriari aduersus alterum, qui ex eadem vocatione & auxilio conuerti noluit, aut minus proficere studuit. At id est contra illud Apostoli 1. ad Cor. 4. *Quis te discernit? quid habes, quod non accepisti?*

R E S P O N D E O, Qui non conuertitur, aut minus proficit, meritò poterit negligentiam suam accusare, quod gratiæ diuinæ cooperari noluerit: qui verò conuertitur, aut magis proficit, non habet vnde gloriatur, nisi in Domino, quoniam dono Dei habuit, non solum non posse conuerti, & proficere, ut alius, sed etiam velle conuerti, & magno feruore proficere. Tamen enim eadem fuit motio in utroq; quod attinet ad substantiam motionis, tamen vni fuit congrua, alteri non fuit. Et quoniam gratia Dei singularis est, ut dignetur ita mouere hominem, sicut

videt congruum atq; aptum esse illi, vt persuadeatur, atq; consentiat, ideo non diximus, posse fieri, vt vnus conuertatur, alius non conuertatur, si eadem vtrique gratia donetur; id enim falsum esse censuimus: sed si eadem vtriq; motio adhibeatur. Potest enim, vt diximus, eadem motio vni esse congrua, alteri non congrua, ac per hoc vni dari vt possit, alteri vt possit & velit.

DECIMA sententia. *Conuersio hominis ad Deum vt etiam quodlibet aliud opus pium, quatenus opus à libero arbitrio est tantum, non tamen secluso auxilio generali; quatenus pium, à sola gratia est; quatenus opus pium à libero arbitrio & gratia simul.* Hæc est eiusdè Ruardi ibidem. Et probatur, quoniam causa efficiens actionis humanæ, vt est actio, & ipsa voluntas hominis, vt est libera, est libertas arbitrij; vt est pia, est diuinum semen; & auxilium tali semini conueniens. Proinde gratia solum facit, vt actio humana sit talis, id est, pia & supernaturalis, ad quod sanè viribus suis nunquam ipsa natura pertingeret.

VNDECIMA: *Ad opera quæ sequuntur actum conuersionis tam interna, quam externa, id est, ad opera pœnitentiæ, quibus ad iustificationis gratiam preparamur, non videtur requiri necessario noua aliqua gratia, sed solum continua directio & protectio, & conseruatio diuini seminis iam concepti & formati.* Est Ruardi ibidem, & probatur, quoniam posita voluntate efficaci, non est dubium, quin cætera opera necessario consequantur. Nam qui vult efficaciter vitam mutare, orare, ieiunare, elemosynas dare, continere se à delicijs & voluptatibus, ista omnia non difficulter exequitur. *Certum est* (inquit AVGVSTINVS in libro de gratia & libero arbitrio c.16.) *nos mādā seruare, si volumus, sed quia preparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus.* Et infra: *Certum est nos facere, cum facimus, sed ille facit, vt faciamus, prabens vires efficacissimas voluntati.* Et in libro 8. Confess. c.9. totam causam, cur non posset abdicare à se carnis voluptates, eam fuisse dicit, quia non plenè volebat.

Ad hæc, sicut in operibus mentis, ex principijs cognitis, possumus dicendo conclusiones colligere: Sic etiam in operibus voluntatis ex amore finis, siue naturaliter excitato, siue ex diuina inspiratione concepto, possumus sine dubio, absq; noua inspiratione progredi ad inquisitionem & electionem mediorum. Gratia siquidem non tollit aut impedit, sed iuuat ac perficit naturalem efficaciam liberæ voluntatis. Qui ergo Dei misericorditer præuenienti & vocanti acquiescens, firmissimè statuit mutare vitam, poterit sine nouæ gratiæ inspiratione inquirere, & accipere media ad hoc vtilia, modò, vt diximus, non desit diuinæ directionis ac protectionis auxilium.

Neque repugnat hæc sententia definitioni illi Ecclesiasticæ, quam refert S. Augu. in epist. 106. quod gratia ad singulos actus derur. Significatur enim ea definitio, nullum esse posse pium actum, qui non sit donum Dei, & non oriatur ex gratia, sed ex solis naturæ viribus. Id quod nos libētissimè confitemur. Nam opera bona, quæ conuersionē sequuntur, omnia dona Dei sunt, & ex gratia oriuntur, T V M quia imperantur à bona voluntate, quam Deus in nobis

A per gratiam præuenientem preparauit & fecit, T V M etiam quia sine speciali Dei directione & protectione non fiunt.

DVODECIMA sententia: *Habitus gratiæ iustificantis à solo Deo infunditur, nō tamen sine præuia dispositione nostra.* Hæc certissima est, quoniam habitus gratiæ diuina qualitas est, quæ non educit de potētia naturali, sed per quandam quasi creationem producit: Solus autem Deus res creare potest. Itaque S. AVGVSTINVS in Psal. 118. concione 26. tractans illud: *Feci iudicium & iustitiam*, distinguit iustitiam actualem, quam faciunt, qui iusti sunt à iustitiæ virtute, qua iusti sunt, ac de ista posteriore loquens: *Quis, inquit, facit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium?*

B Ex quo sequitur (vt Ruardus loco citato sapienter admonuit) cum gratia præueniens semini comparatur, non fieri similem gratiam illam seminibus herbarum, quæ virtute continent formam rei producendæ: sed semini humano, quod non continet virtute formam humanam, id est, animam rationalem, quæ à solo Deo creatur, sed dispositiones tantum ad eam formam recipiendam. *Renati, inquit B. Pet. in epist. 1. c. 1. nō ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei.* Itaque sicut in humana generatione, ex vi seminis disponitur, formaturque materia, vt fiat apta ad animam ex diuina creatione, atque infusione recipiendam: sic etiam ex vi gratiæ excitantis & adiuuantis, disponitur anima peccatoris, vt ei gratia iustificationis diuino munere infundatur. Porro de gratia iustificante in sequenti disputatione, Deo propitio differemus.

C TERTIADecima sententia: *Homo iustus potest, quādo vult, iustitiā tam internam, quam externā excercere, id est, bona opera facere, ac præcepta diuina seruare, neque indiget ordinariè noua gratiæ excitante, sed solū adiuuante.* Colligitur hæc sententiā ex superioribus. Nā si potest homo, nondum iustificatus, ex semine bonæ inspirationis producere fructum conuersionis, & operum pœnitentiæ, quanto magis ex semine gratiæ, gratum facientis producere poterit fructum iustitiæ, & operum bonorum? Habetur id præterea disertis verbis positum in canone postremo Concilij Arausicani.

D Diximus autem ordinariè, quoniam non est negandum; in arduis quibusdam operibus exigi noua & specialia auxilia gratiæ. Requiritur autem in omni opere bono & pio, gratiam adiuuantem, id est, dirigentem ac protegētem, nec sufficere gratiam iustificantem, docent Scripturæ, Cōcilia & Patres passim. Illud enim Ioan. 15. *sine me nihil potestis facere*, dictum est Apostolis, qui sine dubio iusti erant, vt notat S. AVGVSTINVS in lib. de corrept. & grat. c. 1. Et illud: *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Psal. 26. intelligunt Hilarius in comment. huius Psalmi, & Ambrosius lib. 2. in Luc. de anima iusti, quæ sine diuina protectione non potest tentationi resistere. Concilium ARAVSICANVM can. 19. *Non potest, inquit, natura humana, sine gratia salutem custodire, quam accepit.* Quod idem docet Celestinus in epist. ad Gallos, c. 6. & S. August. in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 6. & de corrept. & grat. cap. 12. & alibi.

Finis primæ Controuersie Principalis.

T E R T I A E CONTROVERSIÆ GENERALIS,

Controuersia secunda Principalis.

QVAE EST DE IUSTIFICATIONE IMPII,
ET BONIS OPERIBVS GENERATIM,
QVINQVE LIBRIS EXPLICATA.
ORDO DISPUTATIONIS.

DE IUSTIFICATIONE, quæ est secunda controuersia principalis, TRIA potissimum tractanda sunt. PRIMO, De dispositione, præcedente iustificationem. SECUNDO, De ipsa iustificatione. TERTIO, De operibus consequentibus iustificationem.

De dispositione præcedente DVÆ sunt præcipuæ Quæstiones. PRIMA, Quenam sit fides iustificans. SECUNDA, An fides sola iustificet: quibus annexæ erunt alia DVÆ, An fides iustificans possit à charitate disungi. Et, An sit alicuius præcij, vel meriti, coram Deo.

De ipsa iustificatione multæ sunt quæstiones. VNA, An iustitia, quâ formaliter iustificamur, sit inherens, an imputatiua: ALTERA, An illud INHÆRENS sit actus vel habitus. TERTIA, De certitudine gratiæ, & remissionis peccatorum, & perseuerantia. QVARTA, De inequalitate, & mutabilitate iustitiæ.

De operibus consequentibus, sunt item quæstiones multæ, VNA, De necessitate operum bonorum. SECUNDA, De veritate iustitiæ, siue de impletionem legis. TERTIA, De merito. QVARTA, De intuitu mercedis. QVINTA, De fiducia meritorum. SEXTA, Quid requiratur ad meritum. SEPTIMA, De merito ex condigno. Quas quæstiones omnes quinque sequentibus libris, Deo fauente explicabimus.

LIBER PRIMVS,

DE IUSTIFICATIONE, QUI EST DE

FIDE IUSTIFICANTE.

CAPVT PRIMVM.

De nomine iustificationis & iustitia.

NTEQVAM ad ipsam quæstionem, de fide iustificante, explicandam aggrediamur, pauca quædam, quali prolegomena præmittenda sunt, de nomine iustificationis & iustitiæ; de causis iustificationis, & de sententia hæreticorum, ac statu totius quæstionis.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, iustificationis nomē in sacris litteris multis modis accipitur, PRIMVM, pro ipsa lege, quæ iustitiam docet, qua notione passim vtitur Dauid in Ps. 118. *Iustificationes tuas custodiam, Doce me iustificationes tuas; utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas, &c.*

DEINDE, pro acquisitione iustitiæ, vt I. ad Cor. 6. *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati, sed iustificati estis.* Ad Rom. 8. *Quos vocauit, hos iustificauit.* Et c. 4. *Credenti in eum, qui iustificat impium.*

TERTIO, pro incremento iustitiæ, nam quemadmodum ystitatē dicitur calefieri, nō solum qui fit calidus ex frigido, sed etiam qui ex calido fit calidior, sic etiam iustificari dicitur, non solum is, qui ex impio fit iustus, sed ille quoque qui ex iusto fit iustior. Sic loquitur Ecclesiasticus, c. 18. *Ne verearis vsq; ad mortem iustificari, quoniā merces Domini manet in æternum.* Et Iacobus in Epistola sua, c. 2. *Videtis, quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.* Et Ioan. in Apoc. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc.*

QUARTO, pro declaratione iustitiæ, modo quodam forensi, vt ille dicatur iustificari, qui cū esset ab accusatore factus reus alicuius iniquitatis, à iudice per sententiam declaratur iustus, atque absoluitur. Sic vtitur hac voce Salomon Prouerb. 17. *Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, uterque abominabilis est apud Deum.* Et Isaïæ c. 5. *v. e. qui iustificatis impium pro maneribus, & iustitiam iusti auferis ab eo.* Et Luc. c. 7. *Iustificata est sapiētia ab omnibus filiis suis.* Et c. 10. *Ille autem volens iustificare seipsum.*

Ex his acceptionibus aduersarij istam QUARTAM in controuersia de iustificatione, maximè propriam esse docent, illam autem secundam & tertiam, quæ nascitur ex secūda, impropriam esse dicunt, & apud nullos probatos auctores inueniri. Sed de hac re differemus in 2. lib. c. 3.

Porrò iustitia, vnde iustificatio nomen habet, nihil est aliud, nisi ordinis rectitudo. Id enim est iustū, quod rectum & adæquatum, & cū sua regula optimè congruens. Inueniuntur autem in sacris litteris plures iustitiæ acceptiones. INTERDVm enim idem sonat iustitia, quod ius. Quomodo loquitur Iacob in Gen. c. 30. *Respondebitq; mihi cras iustitia mea, cum placitū tempus venerit apud te.* Et Isa. c. 5. *Iustitiam iusti auferis ab eo.*

INTERDVm accipitur pro rectitudine scripta in libris, quæ propriè iustitia legis dici potest. Ps. 118. *Iustitiæ Domini rectæ, latificantes corda.* ad Rom. 2. *Si præputium iustitiæ legis custodiat, &c.*

Accipitur TERTIO iustitia pro rectitudine ope-

rum externorum, quæ dici potest iustitia operū. De qua Dominus Matt. 5. *Nisi abūderit iustitia vestra plus quàm Scribarū & Phariseorū, non intrabitis in regnum cælorū.* Iustitia enim Scribarū & Phariseorum, tota in externa legis obseruatione erat, de qua etiam Apostolus ad Rom. 4. *si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriā, sed nō ad Deum.* Homines enim laudant eum, quem vident opera externa facere, secundum regulas iustitiæ, de interno effectu minimè iudicantes, & talis ferè est iustitia politica, quæ solum Philosophi cognouerunt & docuerūt, ea enim ordinat homines inter se, quātum ad actiones externas. Est autem duplex ista iustitia politica & humana, altera vniuersalis, quæ & legalis dicitur; altera particularis. Iustitia LEGALIS non est vna aliqua virtus, sed aggregatio omnium virtutum, quæ necessariae sunt ad leges obseruandas, de qua Philosophus in lib. 5. de moribus, cap. 1. *Iustitia, inquit, virtutes in se continet omnes.* Iustitia PARTICULARIS specialis est virtus, quæ rursus diuiditur in commentatiuam, & distributiua.

Accipitur DENIQVE pro rectitudine interna, quæ homo rectè ordinatur erga Deum, & proximū, quæ sola est simpliciter, & absolutè iustitia, & dicitur iustitia fidei, quia à fide incipit, & iustitia Dei, quoniā ab illo donatur. De hac scribit Apostolus ad Phil. 3. *Et inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi quæ ex Deo est iustitia in fide.* Vbi notandum est, iustitiam ex lege, quæ opponitur iustitiæ ex fide, non esse iustitiam legis, id est, iustitiam scriptam in lege, sed esse iustitiam factam sine auxilio gratiæ, ex sola cognitione legis: *Miro modo* (inquit AVGVSTINVS in lib. 3. ad Bonifacium, c. 7.) *sed tamen vero, iustitiam legis non implet iustitia quæ in lege est, sed quæ in spiritu gratiæ.* Idem enim significant, iustitia ex lege, & iustitia in lege.

Interna igitur iustitia sedem habet in corde, nam iustitia legis est in libris, iustitia operum est in manibus, iustitia fidei, siue, Dei, est in animo, id est, in voluntate, quæ cordis nomine in Scripturis appellari solet, & ideo in Scripturis iusti dicuntur recti corde, vt in Ps. 31. *Letamini iusti in Domino, & gloriamini omnes recti corde.* Et Ps. 96. *Lux orta est iusto, & rectis corde letitia.* De qua sic loquitur, S. AVGVSTINVS lib. 19. de ciuit. Dei, c. 27. *Hic in vnoquoq; iustitia est, vt obediētī Deo homini, animus corpori, ratio autē vitijs, etiam repugnantibus, imperet, vel subigendo, vel resistendo.*

Est autem hæc iustitia duplex, habitualis, & actualis, quod apertè docet S. AVGVSTINVS cōcione 46. in Psal. 118. tractans illud: *Feci iudicium & iustitiam,* vbi monet, Psalmum loqui de iustitia actuali, id est, de opere iustitiæ, quod faciunt qui iusti sunt, iuxta illud I. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam, iustus est:* non de ipsa virtute iustitiæ, quam Deus in nobis facit, cum iustificat impium.

De hac igitur iustitia loquimur, cū de iustificatione differimus. Cuius iustitiæ causas omnes ex Scripturis, & Tridētino Cōcilio breuiter percurramus;

vt videamus, quid sit apud omnes certum, & quid adhuc in questione remaneat.

CAPVT II.

Explicantur causa iustificacionis.

CAVSSÆ rerum omnium sunt QUATVOR, Finis, efficiens, materia & forma. FINIS iustificacionis impij, est gloria Dei & Christi; & salus æterna eorum, qui iustificantur. Ita enim Concilium Tridentinum docet sess. 6. cap. 7. & Concilij doctrina, cum Scripturis sanctis apertissimè congruit. Nam de gloria Dei sic loquitur Isaiæ cap. 43. *Omnem, qui innocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum.* Et Apostolus ad Ephes. 1. *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum in laudem gloriæ gratiæ suæ.* De gloria Christi sic loquitur idem Apostolus ad Hebr. 2. *Decebat eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* Vbi vides, propter Christum esse omnia, ac per hoc ipsius gloriam finem esse totius operis redemptionis humanæ.

Quod etiã ex eo potest intelligi, quod cum Christus sit caput omnium iustorum, in ipsum redundat omnis gloria iustificacionis ipsorum. Neque enim dubitari potest, quin pulchritudo membrorum pertineat ad gloriam capitis. Itaq; S. Gregorius lib. 32. Moralium, c. 5. scribit, Christum in cælo quasi vestendum, atq; ornadum esse gloriam omnium Sanctorum, iuxta illud Isaiæ 49. *Omnibus his velut ornameto vestieris.*

DENIQUE, salutem propriam finem esse iustificacionis, docet Apostolus Paulus ad Rom. 6. *Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitæ æternam.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. c. 1. *Ut reportetis finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum.*

Causa EFFICIENTIS primaria est bonitas, & misericordia Dei, efficiens per modum meriti, est Christi passio; efficiens per modum instrumenti coniuncti, est ipsa Christi humanitas, per modum instrumenti separati, sunt verbum & sacramenta, & qui illa Christi nomine ministrant.

De PRIMARIA causa efficiente legimus in libro Iob, c. 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* Et Isaiæ c. 43. *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me.* Et ad Ro. 3. *Unus est Deus, qui iustificat circumcissionem ex fide, & præputium per fidem.* Deniq; cum iustificatio impij constet ex remissione peccati, & infusione gratiæ adoptionis filiorum Dei, quis potest remittere peccata, id est, debita contracta cum Deo, nisi ipse Deus? & quis potest adoptare seruum & inimicum in filium Dei, nisi idem Deus?

De causa MERITORIA loquitur Isaias, c. 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, & iustificabit ipse iustus servus meus multos.* Et Apostolus Paulus ad Ro. 3. *Iustificati gratis per gratiã ipsius, per redẽptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorẽ, &c.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. c. 1. *Non corruptibilibus auro, vel argẽto redempti estis, sed precioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi.* Et Apostolus Ioannes epist. 1. ca. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

Est autem hoc loco breuiter ANNOTANDVM, Christum non esse causam meritoriam, quasi Pater in gratiã filij nobis peccata dimiserit, quomodo sæpè Reges in gratiam amicorum petentium, reos ab-

soluunt; sed quoniam precium redemptionis exactè persoluit, & ex rigore iustitiæ (vt Theologi loquuntur) pro nostris omnium sceleribus satisfecit. Id enim significant Scripturæ, cum vocabulo redemptionis videntur, & hoc idem iudicare voluit Concilium Tridentinum loco citato, cū docuit, Christum causam esse meritoriam nostræ iustificacionis, quoniam passione sua pro peccatis nostris integrè satisfecit, & nobis reconciliationem, gratiamque promeruit.

De causa INSTRUMENTARIA, sed CONIUNCTA, loquitur Scriptura, cum Dei filium ratione assumptæ naturæ, brachium Domini nominat, vt Isaiæ 53. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini, cui reuelatum est? & ascendet sicut virgultum coram eo, & tanquam radix de terra sitienti, non est species ei, neque decor, &c.* Vide S. Cyrillum lib. 4. in Ioannem, c. 12. 14. & 23. & Damascenum lib. 3. c. 15.

De causa instrumentaria SEPARATA, id est, de verbo Dei & Sacramentis, & de ipsis ministris verbi, & Sacramentorum, Scriptura diuina frequentissimè loquitur. De VERBO, Iacob, c. 1. *Voluntariè genuit nos verbo veritatis.* Item: *Suscipite in sinum verbum, quod potest saluare animas vestras.* De SACRAMENTIS, Apostolus Petrus in epist. 1. c. 3. *Saluos facit Baptisma.* Et Apostolus Paulus ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, &c.* De MINISTRIS idem Paulus 1. ad Cor. 3. *Dei adiutores sumus.* Et 2. ad Cor. 1. *Posuit in nobis verbum reconciliationis.* Et Dominus ipse Ioan. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.*

Causa MATERIALIS dici potest animus hominis, siue ipsa eius voluntas, in qua iustitia, tanquam in subiecto, & sede propria commoratur. Pertinent quoque ad materialem causam dispositiones, quæ materiam præparant ad recipiendam formam. Dicuntur autem dispositiones ad iustificacionem illi omnes actus gratiæ & liberi arbitrij, quibus donum ipsum iustificacionis acquiritur, quales sunt ex sententia Concilij Tridentini, sess. 6. c. 6. actus fidei, timoris, spei, dilectionis, pœnitentiæ, de quibus postea differemus.

Causa FORMALIS intrinseca iustificacionis est ipse habitus gratiæ, siue charitatis infusus, vt post suo loco probabimus. Causa formalis extrinseca, quæ & exemplaris dicitur, est ipsa Christi iustitia. *Nam quos præsciuit, eos Deus prædestinavit, conformes fieri imaginis filij sui,* vt Apostolus loquitur ad Rom. 8. qui etiam 1. ad Cor. 15. monet, vt portemus imaginem hominis cælestis, id est, Christi, sicut portauimus imaginem hominis terreni, id est, Adami. Denique formalis causa, non in habitu, sed in actu, sunt ipsa opera iusta, quæ etiã effectus iustitiæ, vel iustificacionis dici possunt. Ex his omnibus solum tria in questionem vocantur, dispositiones, causa formalis intrinseca, & iustitia actualis. Cætera enim omnia vel conceduntur ab omnibus, vel sunt à nobis alio loco, pro tenuitate ingenij nostri & virium, explicata.

CAPVT III.

Aperitur status questionis de fide iustificante, & indicantur auctores, qui de iustificacione scripserunt.

VT Igitur à dispositionibus, quæ iustificacionem præcedunt, principium faciamus; aduersarij non negant, aliquos eorum actuum requiri, quos nos dispositiones appellamus, quidquid tandem initio huius perniciosæ contentionis scripserit Lutherus, nulli enim ferè sunt hodie sectarij, qui terrores,

& fidem non requirant ante iustificationem. Aliqui etiam addunt propositum nouæ vitæ, siue obedientiæ, vt ostendimus in 1. lib. de pœnitentia, c. 18. Sed tamen quatuor in rebus à nobis dissentiunt; omitto enim illud, quod non vocant ipsi fidem, dispositionem sed instrumentum, quo apprehenditur iustificatio. In eo certè nobiscum aduersarij conueniunt, actum fidei requiri, vt iustificationem adipisci valeamus.

PRIMUM igitur in eo dissentimus, quod aliter ipsi fidem, quæ ad iustificationem obtinendam necessaria est, interpretatur, quam nos Catholici facimus, proinde PRIMA quæstio disputanda erit, quænam sit illa fides, siue quid sit ea fides, quæ ad iustificationem requiritur. SECUNDO dissentimus, quod ipsi solam fidem iustificare contendunt, nos ei comites adiungimus in hoc ipso officio iustificandi, siue ad iustitiam disponendi. Erat igitur ALTERA quæstio, an per modum dispositionis, siue instrumenti, fides sola iustificet. TERTIO dissentimus, quod ipsi fidem, quam dicunt solam iustificare, docent nūquam esse posse solam, nos contra dicimus, non iustificare solam, sed tamen posse esse solam. POSTREMO dissentimus de modo, quo fides iustificat, ipsi enim contendunt, fidem nullius esse precij, aut meriti, & solum relatiuè iustificare: nos asserimus, fidem etiam à charitate disiunctam, alicuius esse precij, & vim habere iustificandi per modum dispositionis & impretationis.

Illud autem non est hoc loco prætereundum, aduersarios nostros, vt sunt inopes argumentorum, & diuites calumniarum, passim traducere Catholicos, quasi doceant, solis naturæ viribus disponi homines ad gratiam, quibuscunque operibus, vel etiam ritibus, & ceremonijs tribuere meritum iustificationis; fidei iustificantis nullam rationem habere, neque in suis libris, & sermonibus vllam eius mentionem facere. Quæ omnia mendacia, atque calumnias esse, fusè demonstrauimus tum in 1. libro de pœnitentia, tum in libello, cuius inscriptio est, Iudicium de libro concordie Lutheranorum.

His igitur prætermisissis, ad primam quæst. explicandam aggrediar, si prius in lectorum gratiam breuiter annotauero nomina eorū, qui hoc nostro sæculo de Iustificatione, aduersus nouas hæreses opuscula ediderunt. Videat igitur Lector auctores sequentes, præter alios multos, qui mihi noti non sunt, Ioan. Driedon. in lib. de capt. & redemp. humani generis, tract. 4. cap. 1. Iac. Latom. in libro de fide & operibus. Albertum Pighium in secunda cōtrouersia. Ioa. Rosfen. in refutat. articulorum, & assertionis Lutheri. Enchiridion Concilij Colonien. Dominicum à Soto in lib. 3. de natura & gratia. Petrum à Soto in Instit. Sacerdotum, lect. 11. & 12. de Pœnitentia. Alphōsum à Castro in lib. contra hæreses. Andream Vegam in opusculo de iustificatione, & explicatione Concilij Tridētini. Ambrosium Cathar. in opusculo de iustificatione, fide & operibus. Thomam Caieta. de fide & operibus. Stanislaum Hosium in Confess. Polonica, à c. 61. vsque ad 75. Ioan. à Louanio in libro de fide speciali. Frācisū Turrianum de iustificatione, Héricum Helmesium de iustificatione. Theodorum Peltanum de iustificatione, Iodocum Tiletanum in Apologia pro Concilio Tridētino. Nicolaum Sanderum in libro de Iustificatione. Diegum Payuam lib. 6. orthodoxarū explicationum. Ruardum Tapper. in Explicat. articulorū Louanienf. Thomā Stapletonum in lib. de iustificatione. Vide etiam auctores, quos in vnum congeffit Fabritius Leodius in Harmonia Confess. Augustanæ, videlicet, Ioan. Co-

chlæum in discussione Confessionis eiusdē, & alios. Audio multa præclare scripsisse tū de iustificatione, tum de alijs controuersijs omnibus Gregorium de Valentia nostri ordinis Sacerdotem.

CAPVT IIII.

Quid sit fides iustificans, ex sententia tum Hæreticorum, tum etiam Catholicorum.

SECTARIJ tres fides distinguere solent, fidem historicam, fidem miraculorū, & fidem promissionum, vt ex Caluino intelligi potest lib. 3. Institut. cap. 2. §. 9. ex Kemnitio in 1. part. Exam. Concilij Trident. & ex alijs. Fidem historicam vocant, qua credimus vera esse, quæ narrantur in sacris literis; de qua scriptum est ad Heb. 11. *Fide credimus aprata esse sacula verbo Dei.* Fidem miraculorum appellant, qua fiunt miracula, de qua 1. ad Cor. 13. dicit Apostolus: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, & c.* Fidem promissionum, quæ fertur in promissiones diuinas de remissione peccatorum, qualis est illa Marci ult. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

Rursus fidem promissionum aliam generalē, aliam specialem esse docent; generalem, qua credimus, promissam esse omnibus credentibus salutem; specialem, qua vnusquisq; sibi promissionem diuinam applicans credit, siue potius confidit, peccata omnia per Christum sibi esse dimissa. Nam fidem Lutherani ferè omnes nō tam notitiam, vel assensum; quam fiduciam esse definiunt. Atq; eam demum fiduciam specialis misericordiæ, fidem iustificantem esse docent.

Tradit autem PHILIPPVS MELANCHTHON in præfatione in secundum tomum Lutheri hæc sententiam de fide iustificante, quæ quasi semen fuit omnium hæresum huius temporis, accepisse Lutherum à quodam sene ordinis sui, cum adhuc Monachus esset, qui citabat S. Bernardum in serm. 1. de annūciatione. Quem locum Bernardi, vide à nobis explicatum infra in lib. 3. c. 10. Sed verba ipsorum audiamus, LUTHERVS in ser. Dominicæ 2. Quadragesimæ: *Fides, inquit, est certa, altissimè que animo insidens, diuina bonitatis & gratia, per verbū Dei cognita, atq; manifesta fiducia.* Loqui autē Lutherum de fiducia specialis misericordiæ, palam est ex assertione ar. 1. & 15. & ex alijs locis plurimis. Hinc etiam CENTVRIATORES, cum tradunt communem doctrinam suæ sectæ Cent. 1. lib. 1. c. 4. colum. 113. ita fidem definiunt. *Fides est fiducia misericordiæ, propter Christū.* Et in eodem lib. c. 6. propè finem, dicunt, Ioannem Baptistam nullū admisisse ad Baptismum, nisi prius diligēter interrogatum, vtrum ista fide speciali Messiam apprehenderet.

PHILIPPVS quoq; MELANCHTHON in Locis communibus, tit. de vocabulo fidei, ita loquitur: *Cum B. Paulus dicit, iustificamur fide, vult te intueri filium Dei, sedentem ad dexteram Patris, Mediatorem interpellantem pro nobis. Proponit enim hanc victimam, & docet, propter hunc filiū Dei dari remissionē. Ut igitur vocabulū, fides, monstret illum Mediatore, & nobis applicet, significat fides non tantū historie notitiam, sed fiduciā misericordiæ promissæ propter filiū Dei.* Idem in iisdē locis, titulo de bonis operibus, dicit, toleranda potius quælibet esse supplicia, quam negandum in sententijs illis Paulinis: *Credidit Abraham Deo, & similibus, fidē non significare fiduciam.* Similia habet in Confessione Aug. art. 4. & in Apologia eiusdem articuli.

Denique in Colloquio Altemburgenſi fol. 3. Electorales Theologi definiunt fidem iuſtificatē, eſſe fiduciam in voluntate, & corde, acquieſcentem in Mediatore Chriſto, certo ſtatuētē propter filium nobis remittere Deum peccata gratis, noſque accipere in filios, & hæredes vitæ æternæ.

Porrò IOANNES CALVINVS paulo aliter philoſophari videtur de ſignificatione, vel natura fidei iuſtificatis. Sic enim eam definit li. 3. Inſtit. c. 2. §. 7. *Fides eſt diuina erga nos beneuolentiæ firma, certa que cognitio, que gratuita in Chriſto promiſſionis veritate fundata, per Spiritum ſanctū, & reuelatur mentibus noſtris & cordibus obſignatur.* In qua definitione pro obiecto fidei cum Lutheranis ſolam miſericordiam, ſiue beneuolentiā Dei ponit. In eo vero diſſentire videtur, quod fidem non fiduciam, ſed notiā appellat. Niſi fortè fiduciam intelligi voluerit in illis vltimis verbis: *Et cordibus obſignatur.* Nam §. 8. ſcribit, aſſenſionem fidei cordis potius eſſe, quàm cerebri, & affectus magis, quàm intelligentiæ. Vnde etiam §. 16. multa interſerit de fiducia, & expectatione promiſſionum Dei.

Iam vero CATHOLICI agnoſcunt quidem vocabulum fidei, in diuinis litteris non ſemper vno, & eodem modo ſumi. Nam ad Rom. 3. *Nunquid incredulitas illorū fidem Dei euacuauit?* fides pro fidelitate, id eſt, conſtantiā in ſeruāda promiſſione accipitur. Et 1. ad Tim. 5. *Primā fidem irritā fecerunt,* fides promiſſionem ipſam, votūque ſignificat. Et ad Rom. 14. *Quod nō eſt ex fide peccatum eſt:* fides pro conſcientiā poſita eſt. Et ad Ephel. 4. *Vna fides, vñ Baptiſma;* fidei nomine ipſum fidei obiectum designari videtur, vt ſenſus ſit, id ipſum omnes credimus, quemadmodum eodem ritu baptizati ſumus, tamen fidem historicam, & miraculorum, & promiſſionum vnam & eandem eſſe docent, atque illam vnam non eſſe propriē notiā, aut fiduciā, ſed aſſenſum certum, atq; firmiſſimum, ob auctoritatē primæ veritatis; & hanc vnam eſſe fidem iuſtificantem.

Quamquam quod attinet ad voces, Catholici non vtuntur nomine fidei historicæ, ne videantur ſentire (vt re vera non ſentiunt) res geſtas Sanctorum, quæ referuntur in Scripturis nō credi, niſi propter ipſius historiæ auctoritatē, ſed vocant ſimpliciter fidem Catholicam, aut etiam fidem dogmaticam, qua voce vtuntur Cyrillus catecheſi 5. & 9. & Chryſoſtomus homil. 29. in priorem ad Corinthios explicans caput 12.

Itaque TRIBVS in rebus ab hæreticis Catholici diſſentunt; PRIMVM, in obiecto fidei iuſtificantis, quod hæretici reſtringunt ad ſolam promiſſionem miſericordiæ ſpecialis, Catholici tam latè patere volunt, quàm latè patet verbum Dei; quin potius certam promiſſionem ſpecialis miſericordiæ, non tam ad fidem, quàm præſumptionem pertinere contendunt. DEINDE in facultate, & potentia animi, quæ ſedes eſt fidei. Siquidem illi fidem collocant in voluntate, cum fiduciam eſſe definiunt; ac per hoc eam cum ſpe confundunt. Fiducia enim nihil eſt aliud, niſi ſpes roborata, vt S. Thomas docet in 2. 2. q. 129. artic. 6. Catholici fidem in intellectu ſedem habere docent. DENIQUE in ipſo actu intellectus. Ipsi enim per notiā fidem definiunt, nos per aſſenſum. Aſſentimur enim Deo, quamuis ea nobis credenda proponat, quæ non intelligimus.

CAPVT V.

Reſellitur ex cap. 11. ad Hebr. hæreticorum error de notionē fidei iuſtificantis.

A PROBATVR igitur primum ex diuinis litteris, fidem iuſtificantem nō eſſe fiduciam miſericordiæ, ſed ſolum aſſenſum firmum, ac certum ad ea omnia, quæ Deus credenda proponit.

PRIMUM testimonium ſumi poteſt ex definitione fidei, quæ habetur ad Heb. 11. *Fides,* inquit Apoſtolus, *eſt ſperandarū ſubſtantia rerum, argumentū non apparentium.* Quæ definitio breuiter explicanda eſt, vt vis argumēti, quod ex ea ſumitur magis appareat. *Subſtantia* Græcè eſt *ὑπόστασις*, id eſt, baſis, ac fundamentum. *Sperandarum rerum,* Græcè eſt *ἐπιμεροδίων*, quod ambiguum eſt, & verti poteſt, tū ſperantium hominum, tū rerum ſperatarum, ſiue ſperandarum, S. Auguſtinus ferè, vbicunque hunc locum citat, legit ſperantium, vt in epiſt. 112. ad Paulinum, lib. 2. de peccatorum meritis & remiſſione, ca. 31. tract. 79. in Ioannem, homil. 32. in lib. 50. homiliarum, & alibi. Et iuxta hanc lectionem ſenſus erit, fidem eſſe ſubſtantiam ſperantium, id eſt, quaſi vitam & animam, quæ ſuſtentat hominem iuſtum, qui deſpicitur terrena, ſperat, atque expectat æterna. Quo ſenſu dictum etiam eſt, iuſtum ex fide viuere, in hac ipſa epiſtola capite 10. Græci verò omnes, vt S. Baſilius in explicacione Pſal. 115. & Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylaſtus, Oecumenius, in hunc locum paſſiuè accipiunt, quos ſequutus eſt antiquus noſter interpres, qui reddidit, rerum ſperandarum.

Sed ſententiā eſt omnino eadem, nihil enim aliud eſt fidem eſſe ſubſtantiam rerum ſperandarum, niſi quæ ſperantur, quoniam futura ſunt non habere vllam ſubſiſtentiam, vel fundamentum, niſi in intellectu per fidem. Itaq; fides eſt quaſi vita, & anima rerum, quæ ſperantur, quoniam eas apprehendens, ac menti repræſentans, facit eas quodam modo eſſe præſentes, ac viuere, quamuis in re ſe vera non ſint, niſi futuræ. Idem autem eſt, fidem eſſe ſubſtantiam ſperantium, & ſubſtantiam rei ſperatæ, idè enim dici poteſt fides ſubſtantiam ſperantium, quoniam eſt ſubſtantia rei ſperatæ; id eſt, idè fide ſe ipſe ſuſtentat, qui ſperat, quoniam ſubſiſtentia rei ſperatæ non eſt niſi fides.

Illud autè quod ſequitur, *argumentum non apparentium,* Græcè eſt, *ἔλεγχος ἢ βλεποδίων*, hoc eſt demonſtratio, ſiue conuictio (vt S. Auguſtinus legit) eorum, quæ non conſpiciuntur. Quæ verba ſic exponunt aliqui, vt velint eſſe repetitionem ſententiæ ſuperioris, vt ſenſus ſit, fides facit quodam modo extare ea, quæ non ſunt, ſed ſperantur futura, & facit quaſi cerni, & ſpectari res eaſdem, cum in ſe minime appareant. Sed non ita eſt, nam idem Apoſtolus explicans paulò poſt obiectum fidei, non reſtringit illud ad res futuras, quæ ſperantur, ſed extendit ad omnia, quæ Deus reuelare dignatus eſt, ſiue ſint futura, ſiue præterita, ſiue ſperanda, ſiue timenda. Nam dicit, fide nos credere, aprata eſſe ſæcula Verbo Dei, quod præteritum eſt; & fide ſanctum Noè ob metum diluuij aptaſſe arcam, diluuium autem futurum quidem erat, ſed metuendum, non ſperandum. Verba igitur illa, *argumentum non apparentium,* non referuntur ad res ſperatas, ſed explicant aliam fidei virtutem, quæ eſt conuincere intellectum, atq; eum adducere, vt aſſentiat ijs, quæ non capit, neq; intelligit.

Itaque definitio fidei, ab Apoſtolo tradita, duas continet fidei proprietates; VNAM, quod faciat in animo ſubſiſtere ea, quæ ſperantur futura; ALTERAM, quod intellectum faciat ijs aſſentiri, quæ non intelligit. Ex quo intelligimus, fidem Chriſtianam (hanc enim definit Apoſtolus) diſtingui ab omnibus alijs habitibus intellectus. Nam ea particula, *Subſtantia*

rerum sperandarū, distinguit fidem Christianam, à fide politica & humana; T V M quia fides humana potest esse fallax, & idè non meretur nomen substantiæ, id est, fundamenti, ac basis firmæ ac solidæ, T V M quia nomine rerum sperandarum intelliguntur bona diuina, ac cœlestia, ad quæ fides humana non peruenit.

Ea vox, *argumentum*, siue conuictio, distinguit fidem Christianam ab opinione, suspicione & dubitatione. Ista enim non conuincunt, neque cogunt intellectum ad assensum.

Denique duæ illæ voces, *non apparentium*, distinguunt eandem fidem à sciētia & intellectu, quæ non patiuntur obscuritatem, sed lumen, & euidentiā requirunt. Vide de hoc loco quæ scribimus infra, capite XI. in solutione primi argumenti Lutheranorum.

Ostendamus nunc falsam esse aduersariorum sententiam, de notione fidei iustificantis. Nam quod Apostolus hoc loco definiat fidem iustificātem, negari non potest, cum enim in ca. superiore extremo dixisset: *Iustus ex fide uiuit, quod si subtraxerit se, non placebit anima mea. Nos autem non sumus subtractionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionem anima.* continuo subiungit, nullo interposito verbo, *est autem fides sperandarum substantia rerum, &c.* Vbi vides definiiri eam fidem, ex qua iustus uiuit, & ex qua placeamus Deo, & cuius filij sumus in acquisitionem animæ, & à qua qui se subtrahit, in perditionem ruit. Deinde in reliquo capite non semel Apostolus repetit, hanc esse fidem, sine qua impossibile est placere Deo, & per quam Sancti omnes Deo placuerunt. Definitur igitur fides iustificans.

Quod autem hæc fides non sit fiducia, sed aliquid ad intellectum pertinens, probat P R I M O, illud verbum *substantia*. Nam substantia rei futuræ (vt ostendimus) dicitur fides, quia facit præsentia ea, quæ sunt alioqui futura, at representare non est voluntatis, vbi est fiducia, sed intellectus. Ille enim rem apprehendens per speciem sibi impressam, facit rem esse, antequam sit.

S E C V N D O, idem probat illud verbum (*argumentum*.) Nam *ἔλεγχος* (id est) *demonstratio*, & conuictio ad intellectum pertinet, vt etiam ipsum nomen Latinum *argumentum*; eius enim est conuinci argumentis, cuius est assentiri & iudicare.

T E R T I O accedit illud quod sequitur: *Fide intelligimus aptata esse sacula Verbo Dei.* Vbi describitur actus fidei per vocem intelligendi, quæ nullo modo ad fiduciam accommodari potest.

Q V A R T O, idem confirmat illud: *Fide Noe metuens aptauit arcam, &c.* Vbi fidei actus nō potest esse fiducia, quia fiducia non gignit metū, sed expellit; proinde fidei actus in Noë fuit, credere certo futurum diluuium, nam ex illo actu credendi metus exortus, causa fuit cur fabricaretur arca.

Q V I N T O, denique idē probant illa verba: *sine fide impossibile est placere Deo. Nam accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Vbi sine dubio per verbū *credere*, explicatur actus fidei iustificantis, neque potest vlla ratione ipsum credere detorqueri ad fiduciam. Non enim confidimus Deum esse, sed certo iudicamus & assentimur.

Quod autem fides iustificans non sit propriè notitia, sed assensus in rem etiam incognitam, probat illud (*argumentum non apparentium*) hinc enim intelligimus, fidei officium non esse, efficere, vt res obscuræ fiant perspicuæ, sed vt credantur, etiam si non appareant. Mirè enim coniunxit Apostolus (*argumentum*) cum (*non apparentium*) vt significaret, fidem id

A facere, quod faciunt argumēta, sed alio modo. Nam argumenta, & maximè demonstrationes, faciunt, vt intellectus omnino assentiatur, sed hoc faciunt, per euidentiā rei intellectum conuincendo, dum causas ipsas, & proprietates aperiunt. At fides facit quidem, vt intellectus omnino assentiatur, sed non per euidentiā rei, & notitiā causæ, & proprietatum, sed cedendo auctoritati dicentis. Itaque in fine manet res obscura vt antè erit, sed creditur propter auctoritatem dicentis, non igitur fides propriè loquendo est notitia, sed assensus.

Quod autem Apostolus ait: *Fide intelligimus, aptata esse sacula Verbo Dei.* Non significat, fide planè cognosci creationem sæculorū, sed per verbum intelligendi exprimere voluit apprehensionem, & assensum intellectus. Omnis enim actus intellectus, significari potest per verbum intelligere.

Quod fides iustificans non habeat pro obiecto misericordiam specialem, sed omnia, quæ Deus reuelauit, probatur P R I M O ex illis vocibus: *Sperandarū rerum.* Nam specialis misericordia nō est aliqua speranda, sed donum præsens, aut præteritū, vt ipsimet aduersarij docent, qui ad fidem pertinere dicunt, vt vnusquisque credat sibi esse remissa peccata, seque per Christum gratum esse Deo, & pro iusto reputari. S E C V N D O, idem probatur ex illis verbis: *Fide ita intelligimus aptata esse sacula verbo Dei.* Et ex illis, *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, &c.* D E N I Q V E ex toto illo capite, vbi fidei tribuuntur plurima, & specialis misericordiæ nulla sit mentio.

Denique quod vna & eadem sit fides historica (si tamen hoc nomine appellare fas est, assensum, quem adhibemus narrationi rerum præteritarum, non ob hominum, sed ob Dei ipsius, qui ea reuelauit, auctoritatem) fides miraculorum & promissionum, ac per hoc fides iustificans non sit sola fides promissionum: perspicuè probatur ex hoc eodem loco: nam eidem fidei quæ definiuit, & quam iustificantem esse ostendimus, tribuit Apostolus, quod per eam intelligamus aptata esse sacula Verbo Dei, quod ad historiā pertinet. Item quod per eam sancti vicerint regna, obturauerint ora leonum, extinxerint impetū ignis, &c. Quæ pertinent ad miracula. Denique quod per eandem adepti sint repromissiones, quod ad promissiones spectat.

Ad hunc locum K E M N I T I V S respondere conatur, ac duo dicit, P R I M O, fatetur multa esse fidei obiecta, ea videlicet omnia, quæ continentur in Verbo Dei, sed quæstionem esse ait, quid illud sit, in quod propriè fides iustificans intueri debet, quod quidem non esse aliud, nisi misericordiam specialem. S E C V N D O addit, Apostolum hoc loco tractare de varijs exercitijs fidei, quæ illis conueniunt, qui fide iustificati sunt.

Sed ista nihil faciunt ad solutionem argumenti. Nam I M P R I M I S quamuis multa sint obiecta fidei materialia tamen, non ideo multæ sunt fides. Vna enim fides est propter vnā, & eandem rationem formalem, qua creduntur omnia. Alioqui cum in simbolo fidei numerentur articuli duodecim, duodecim quoque essent fides, quod est in Ecclesia Dei hæctenus inauditum.

D E I N D E Apostolus hoc loco non solum explicat varia obiecta, vel exercitia fidei, sed ipsam fidem initio definit: cur igitur in ea definitione, quæ (vt ostendimus) est fidei iustificantis, non meminit illius misericordiæ specialis, si ea est obiectum proprium fidei iustificantis?

P R Æ T E R E A si quæ isto capite narrantur sunt exercitia, vel obiecta fidei; peto, cuius fidei? certè iu-

stificantis: nam illius fidei exercitia, & obiecta explicantur, quæ initio definita est: igitur fides iustificans non solum respicit, vel apprehendit misericordiam specialem, sed etiam credit mundi creationem, & operatur miracula: proinde ipsa fides iustificans, est etiam fides historica & miraculorum.

Quid, quod idem Apostolus in hoc eodē loco disertis verbis tradit, fidem iustificare, quatenus per eam credimus ea, quæ gignunt timorem, ac per hoc quatenus non est fiducia misericordiae? *Fide*, inquit, *Non respōdo accepto de ijs, quæ adhuc nō videbātur, metuens aptauit arcā in salutem domus suæ, per quā damnauit mundū, & iustitia, quæ per fidē est, hares est constitutus.* Videtne hoc loco, sanctum Noe iustitiam fidei esse adeptum, ac per hoc fide iustificatum, quia credidit Deo dicenti, futurum fuisse diluuium generale, & ex ea fide metuens arcam fabricauit? Ideo enim damnauit mundum incredulitatis, & ipse hæres iustitiæ fidei constitutus est, quia mundus credere noluit diluuium futurum, ipse autem credidit.

Quid hic responderi potest? Vbi hoc loco mentio misericordiae specialis? Simile est quod paulō infrā legimus: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.* Vbi etiam fidei tribuitur iustitiæ operatio, & miraculorum ostētio. Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

CAPVT VI.

Fidem iustificantem non esse Fiduciam, probatur ex diuinis litteris.

NUNC adferemus testimonia Scripturæ, quibus seorsim probemus, PRIMVM, fidem non esse fiduciam; DEINDE, non esse notitiam, sed assensum; POSTREMO, non habere pro obiecto misericordiam specialem, sed id totum, quod in verbo Dei continetur.

Fidem igitur non esse fiduciam, probatur PRIMO, ex illis verbis, Rom. 4. *Non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Sara, in repromissione etiam Dei non hesitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriā Deo, plenissimè sciēs, quia quæcunque promisit Deus, potens est facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Vbi loquitur Apostolus, de fide iustificante, vt perspicuum est ex vltimis verbis: quid autem fuerit illa fides, explicat per propositionem negantem & affirmantem; per negantem, cū dicit: *Non considerauit corpus suum emortuum, &c.* Consideratio autem ad intellectum pertinet, ad quē non pertinet fiducia: per affirmantem, cum ait: *Plenissimè sciens quia quæcunque promisit Deus, potens est facere:* Plenissimè scire, intellectus est, non voluntatis, sicut contra, fiduciam habere, voluntatis est, non intellectus. Porrò vox Græca *πληροφωρηδεις*, significat propriè, plenissimè persuasus, siue pro certo habens, quæ omnia ad intellectum pertinent. Neque mouere nos debet illud, non hæsitauit diffidentia, nam diffidentia posita est eo loco pro incredulitate, in Græco est *ἀπιστία*.

SECUNDO, idem probatur ex illo, 1. Cor. 13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas.* Vbi distinguit Apostolus fidem à spe, & dicit esse duo quædam diuersa: manifestum autem est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem robotatam. Vnde Iob. 8. dicitur: *Spes hypocritæ peribit, & sicut tela arancarum fiducia eius.* Et pro eo, quod dixit Dauid, Psal. 39. *Beatus vir, cuius est nomen Domini, spes eius.* Dixit Hierem. cap. 17. *Beatus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* Itaque fiducia ex fide quidem oritur, sed non potest idem esse cum fi-

de, nisi confundere velimus, quæ tam apertè Apostolus ipse distinxit.

TERCIO; probatur ex illo, 2. Cor. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Vbi B. Paulus per fidem dicit, intellectum captiuum duci in obsequium Christi, quia cogitur credere, quod intelligit. Proinde fides manifestè ad intellectum non ad voluntatem pertinet.

QUARTO; probatur ex illis verbis, ad Ephes. 3. *In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* Quod si habemus accessum ad Deum in confidentia, seu fiducia per fidem, certè sequitur, vt fides non sit fiducia, sed fiduciæ causa: alioqui sensus huius loci esset, habemus accessum in confidentia, per confidentiam, quod absurdum esse non dubium est. Non dissimiliter distinguitur fides à fiducia, Matt. 9. *Confide filia, fides tua te saluam fecit:* Vbi excitatur ad fiduciam concipiendam mulier illa quæ iam ex fide sanata fuerat. Et in priore ad Timoth. c. 3. *Qui benè ministrauerint gradum, bonum sibi acquirunt, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo.* Vbi fiducia in fide acquiri dicitur, quia potest esse fides sine tali fiducia.

QUINTO, accedant omnia illa loca, quæ docent, obiectum fidei iustificantis esse illa omnia, quæ Deus reuelauit, quæ loca ca. 8. adferuntur, neque enim fiducia tam latè patere potest, cum solum bona, & ea, vt futura respiciat.

SEXTO, accedant etiam illa loca, vbi actus fidei dicitur esse, credere, vt Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, &c.* Nam si Scriptura diuina per fidem intelligeret fiduciam, actum eius explicaret per verbum fidere, non per verbum credere. Quod si aduersarij contendunt, ipsum etiam (credere) vsurpari in sacris litteris, pro eo, quod est (fidere) aut confidere, cogentur absurdissimè, atque ineptissimè loca plurima explicare, vt exempli gratia, cum dicitur Ioan. 14. *Non creditis, quia ego in Patre, & pater in me est? alioqui propter opera ipsa credite.* Act. 8. *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam.* Et infrā: *Si in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Hæc & similia non possunt nisi ineptissimè accipi pro fiducia.

Neque satisfacit KEMNITIVS, qui in suo examine Concilij Tridentini dicit, ad fidem pertinere non solum fiduciam, sed etiam notitiam, siue assensum intellectus. Scribit enim in fide PRIMO, esse notitiam, siue cogitationem promissionum Dei. SECUNDO, assensionem, qua vnusquisque statuit eam promissionem ad se pertinere. TERTIO, ex illa notitia, & assensu oriri in voluntate desiderium iustificationis. QUARTO, demum excitari fiduciam accedendi ad thronum gratiæ quæ apprehendit iustificationem.

Hæc Philosophia Kemnitiana parum facit ad rem, nam non possunt isti omnes actus ad vnā virtutem propriè, & per se pertinere, cum priores duo sint in intellectu, posteriores in voluntate, nec fieri possit, vt vna virtus sit in duabus potentijs genere distinctis. Quare adhuc restat quæstio, quoniam ex illis actibus ad fidem iustificantem pertineant. Nos enim contendimus, duos priores, qui sunt in intellectu, esse actus fidei: aduersarij, contra duos posteriores, qui sunt in voluntate, & maximè postremum actum fidei esse volunt, cum illi soli tribuant iustificandi officium.

Argumenta autem omnia, quæ fecimus hæcenus, apertè demonstrant, fidem esse in intellectu, ac per hoc ad eam nullo modo pertinere fiduciam, quæ est in voluntate. Quibus addere possumus testimonium

S. Augustini in libro de predestinatione Sanctorum, c. 2. ubi dicit, credere, nihil esse aliud, nisi cum assensu cogitare: ita ut cogitatio sit quasi genus, assensus quasi differentia. Nam ut ipse ibidem docet, multi cogitant, qui non credunt immo etiam aliquando cogitant, ut non credant, sed nullus credit, qui non cogitet. Quo loco S. Augustinus, manifestè confirmat sententiam nostram. Ex quatuor illis actibus quos Kemnitijs distinxit, quos tantum priores ad fidem pertinere, demonstrat.

At instat Kemnitijs, Scriptura tribuit cordi quæ ad intellectum, & quæ ad voluntatem pertinent, cū dicat: *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris.* Matt. 9. Et: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Matt. 22. Cur igitur non poterunt etiam fidei tribui, quæ ad intellectum, & quæ ad voluntatem pertinent? Addit etiam postremo testimonium S. Bonaventuræ, qui scribit, spem, quantum ad certitudinem, pertinere ad intellectum, quantum ad expectationem pertinere ad voluntatem.

Sed facilis est RESPONSIO. Cor enim in sacris litteris pro tota anima accipitur, ut videlicet totum interiorem hominem significet: nam idcirco carni, vel corpori opponitur. Psal. 23. *Innocens manibus, & mundo corde.* Psal. 83. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum vivum.* 1. Pet. 3. *Qui in abscondito est cordis homo.* Quare non est mirum, si cordi tribuantur actus, tam intellectus, quàm voluntatis, cū in homine interiore vtraque potentia reperiatur. Non est autem eadem ratio fidei, quæ specialis quædam virtus est, & ad vnam specialem potentiam pertinet.

Porro S. Bonaventura in 3. sententiarum dist. 26. art. 1. q. 5. contrarium docet, eius, quod à Kemnitijs illi tribuitur. Siquidem affirmat, spem etiam quoad certitudinem pertinere ad voluntatem. Distinguit enim duplicem certitudinem, vnam fidei, quæ est in intellectu, alteram spei, quæ est in voluntate. Itaque viderit Kemnitijs ubi sententiam illam Bonaventuræ reperit. Quod si testimonium illud Bonaventuræ germanum esset, promptum esset respondere, ab eo poni spem in intellectu quoad certitudinem; non essentialiter, sed causaliter, quia videlicet ideo spes certa est, quia præsupponit certitudinem fidei de omnipotentia & fidelitate Dei. Nos autem cum hæreticis non contendimus de subiecto causæ spei, sed de subiecto ipsius spei.

CAPVT VII.

Fidem iustificancem non tam esse notitiam, quàm assensum, probatur ex Scripturis.

NVNC aduersus CALVINVM breuiter probandum est, fidem non tam esse notitiam, quàm simplicem assensum, quod etiam paulo ante probatum est ex definitione, quam tradit Apostolus. Calvinus enim non solum definit fidem per cognitionem, lib. 3. Inst. cap. 2. sed etiam insultat Catholicis, quod dicant, se reuerenter credere quidquid Ecclesia docet, etiam si minus ea intelligant. Contra vero ipse affirmat, non ignorantia, nec sensus nostri submissione, sed cognitione certa & explorata regnum cælorum adiri, & allegat Apostolum damnantem eos, qui semper discunt, & ad scientiam veritatis nunquam perueniunt. 2. Tim. 3.

Probatur igitur, fidem non esse notitiam, sed assensum. Nam in primis Isaias ca. 7. aperte protestatur, *Nisi credideritis, non intelligetis.* Vbi videmus, fidem non esse intelligentiam, sed viam, & gradum ad in-

telligendum. Quod alijs verbis dixit etiam de rebus naturalibus ille Philosophus: *Addiscētem oportet credere.* Item in priore ad Cor. c. 1. Apostolus distinguit notitiam mysteriorum à fide, tanquam duo diuersa dona; *si habuerō, inquit, omnem scientiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem fidem.* Et 1. Cor. 12. enumerans dona Dei, dicit, alij dari sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij fidem, id est, eximiam fidem, quæ montes etiam transferre possit. Rursus in posteriore ad Cor. c. 10. dicit, se per Euangelij prædicationem in captiuitatem redigere omnem intellectum in obsequium Christi. At certè non est necesse captiuare intellectum, ubi est notitia veritatis. Quo etiam pertinet obedientia fidei, de qua tam sæpe idem Apostolus concionatur. Quorsum enim obedientia in credendo opus esset, si per fidem notitia præberetur: sed audiamus in hac re sententiam veterum Patrum.

S. IRENEVS lib. 2. c. 45. *Melius, inquit, est nihil omnino scientem credere Deo, & perseverare in eius dilectione, quæ hominem viuificat, quàm per questionum subtilitates, & multiloquium in impietatem cadere.*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 3. Pædagog. c. 11. *Fides, inquit, non sapientium secundum mundum, sed eorum, qui secundum Deum sunt sapientes, possessio est. Illa autem etiam absque litteris discitur. Eius autem scriptum, quod & ad rudēs, & ad ignorantes pertinet, & est diuinum, charitus vocatur.*

S. HILARIVS libr. 8. de Trinit. ante medium: *Habet, inquit, non tam veniam, quàm præmium, ignorare, quod credas, quia maximum stipendium fidei est, sperare quæ nescias.*

S. AUGUSTINVS in epist. 102. ad Euodium: *Si propter eos solos, inquit, Christus natus est, qui certā intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in Ecclesia laboramus.* Et sanè ita esse, experientia testatur, cum maxima pars fidelium, vel propter ætatem puerilem, vel propter sexum muliebrem, vel propter ingenij hebetudinem, vel propter imperitiā litterarum & scientiarum, quales sunt pene omnes rustici, non solum non intelligant mysteria Trinitatis & Incarnationis, & similia necessaria ad salutem, sed vix quidquam animo concipiant, præter sonum verborum; & tamen inter fideles merito numerantur, cum fidentur se credere, Deum esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum iuxta sensum Ecclesiæ.

Quare idem Augustinus in lib. contra Epistolam Fundamenti, c. 4. *Turbam, inquit, non intelligendi vniuersitas, sed credendi simplicitas tutissimā facit.* Et tract. 21. in Ioannem dicit, intelligentiam mysteriorum esse præmium fidei. Et tract. 40. *Non quia cognouerunt, inquit, crediderunt; sed ut cognoscerent, crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides.* Et ferm. 189. de tempore, qui est primus de sancta Trinitate, *Considera, inquit, quod voceris fidelis, non rationalis. Denique accepto Baptismo hoc dicimus, fidelis factus sum, credo quod nescio.*

S. PROSPER lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 19. *Dicente, inquit, Apostolo, nisi credideritis, non intelligetis, datur intelligi, quod non fides ex intellectu, sed ex fide intellectus existat: nec qui intelligit credat, sed qui credit, intelligat.* Itaque fides intellectum præcedit, ac per hoc credere, non est intelligere.

S. GREGORIUS lib. 2. Moralium, ca. 25. tractans illud Iob. 1. *Boves arabant, & si asina pascebantur iuxta eos:* docet, per boves significari homines doctos, per asinas homines imperitos, qui simpliciter credentes in intelligentia maiorum acquiescunt.

Denique in eo qui credit, duo sunt, apprehensio, & iudicium, siue assensus: sed apprehensio non est

fides, sed aliud fidem præcedens. Possunt enim etiam infideles apprehendere mysteria fidei. Præterea, apprehensio non dicitur propriè notitia, si sit rudis & confusa; distincta autem & perspicua non necessario requiritur ad fidem. Nam accidere potest, ut Philosophus Ethnicus apprehendat non solùm confusè, sed etiam distinctè mysterium Trinitatis, & subtilissimè intelligendo discernat essentiam & relationes, atque alia id genus, & tamen non credat: Contra autem rusticus Catholicus, non apprehendat nisi confusè tria illa nomina, & tamen verè credat.

Iudicium autem, siue assensus duplex est. Alter enim sequitur rationem, & euidenciam rei, alter auctoritatem proponentis, prior dicitur notitia (si propriè loqui velimus) posterior fides. Sic enim loquitur sanctus Augustinus in libro de utilitate credendi, cap. 11. *Quod, inquit, intelligimus aliquid, rationi debemus, quod autem credimus, auctoritati.* Igitur mysteria fidei, quæ rationem superant, credimus, non intelligimus, ac per hoc fides distinguitur cõtra scientiam, & melius per ignorantiam, quàm per notitiam definitur.

Illud autem, quod obijcit CALVINUS, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes, nihil ad rem facit. Nam tamen distinguatur fides à scientia, tamen utilis est etiam, & laudabilis scientia rerum diuinarum, quippe quæ amorem Dei semper magis & magis accendit: & sicut laude digni sunt, qui discendo proficiunt, ita merito reprehenduntur, qui semper discunt, & ad scientiam nunquam perueniunt.

CAPVT VIII.

Fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelauit, probatur ex diuinis litteris.

NVNC demum ad id, quod maximè proprium est huius loci, veniamus, ac ex diuinis litteris probemus, fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelare dignatus est.

Incipiamus ab Euangelij. Fides certè, quam Christus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat, fides erat iustificans. Huius enim rei causa fidem prædicabat & confirmabat, ut per eam homines saluarentur. *Venit enim querere, & saluum facere quod perierat.* Luc. 19. Et: *Venit in hunc mundum peccatores saluos facere.* 1. Tim. 1. Et ideo pater sic dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, Ioan. 3.

Videamus igitur, quam fidem Christus exigeret, quam laudaret, ad quam hortaretur, quam denique signis & prodigijs comprobaret. Matth. 9. Dominus cæcis petentibus lumē: *Creditis, inquit, quia hoc possum facere vobis?* Illis respondētibus, *utique Domine, ait, secundum fidem vestram fiat vobis.* Quo loco Dominus, fidem omnipotentiam, ac per hoc diuinitatis suæ, non misericordiam specialem exegit.

Matth. 16. cùm S. Petrus confessionem fidei suæ illis verbis edidisset: *Tu es Christus filius Dei viui.* Eam fidem ita Dominus commendauit, ut diceret: *Beatus es Simon Bar-Iona, quia non reuelauit tibi caro & sanguis, sed Pater meus, qui in cœlis est.* Eandemque S. Petri fidem, omnes Patres miris laudibus efferunt. Ut quæ perfecta fides fuerit. Vide Hilarium lib. 6. de Trinit. Chrysostrum homil. 55. in Matt. Augusti-

num tract. 10. in epist. Ioannis. Cyrillum Dialogo 4. de Trinit. Et Leonem serm. 2. de assumptione sua ad Pontificatum. *Quid autem Petrus tunc credidit, nisi Christi diuinitatem?*

Similis fuit confessio fidei in Centurione, Luc. 7. quam Christus ita miratus est, ut diceret: *Tantum fidem se nō inuenisse in Israël.* Neque enim aliud se credere Centurio ille professus est, nisi Christi omnipotentiam & diuinitatem, dicens: *Dic tantum verbum, & sanabitur puer meus.*

Ioan. 1. cùm Nathanaël dixisset: *Rabbi, tu es Rex Israël, tu es filius Dei.* Dominus fidem eius approbans ait: *Quia dixi, videte sub sicco, credis.*

Ioan. 6. cum Dominus longa oratione ad fidem cohortatus esset Iudæos, & illi non credentes abirent: interrogauit Apostolos, num & ipsi vellent abire? respondit autem Petrus nomine omnium: *Ad quem ibimus? verba vita æterna habes, & nos credimus, quia tu es Christus filius Dei viui.* Ex quo intelligimus hanc ipsam fuisse fidem, quam Dominus requirebat.

Ioan. 11. cum Dominus Marthæ dixisset: *Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, nō morietur in æternum. credis hoc?* Respondit illa: *Utique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti.*

Ioan. 14. Dominus ipse docens, quod sit obiectum fidei, quæ in nobis requirit. *Nō creditis, inquit, quia ego in Patre, & Pater in me est? alioqui propter opera ipsa credite.* Et ca. 20. cum Thomas, aliquamdiu incredulus, tandem viso Domino exclamasset: *Dominus meus, & Deus meus.* Subiunxit Dominus: *Quia vidisti me Thoma, credidisti, beati qui non viderunt & crediderunt.* Vbi certè beati dicuntur, qui credunt, Christum resurrectisse à mortuis, & Dominum, ac Deum esse. Id enim est, quod Thomas credidit. Denique ibidem; *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius Dei, & ut credentes, vitam habeatis in nomine eius.* Hæc igitur fides, quæ respicit Christi diuinitatem, ipsa est, quæ & iustitiam, & vitæ æternam tribuit. Atque hæc quidem testimonia probant, fidem iustificantem habere pro obiecto aliquid aliud præter misericordiam specialem.

Sed addamus alia testimonia, quibus probemus, non solum fidem iustificantem respicere alia obiecta, sed etiam fidem esse iustificantem, quamuis non respiciat misericordiam specialem, & non esse fidem iustificantem, si eam misericordiam fortè respiciat. Marci 1. Leproso dicenti: *Domine si vis, potes me mundare.* Dominus ait: *Volo, mundare.* Leprosus iste de voluntate Domini, ac per hoc de misericordia speciali sine dubio ambigebat, alioqui non dixisset, *si vis potes.* Et tamen quia non defuit illi fides omnipotentiam, & diuinitatis, impetrauit quod petijt. Ex quo intelligimus, fidem eius fuisse talem, qualem Dominus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat; quamuis deesset illi certitudo de misericordia speciali. Luc. 18. Phariseus confidebat se esse iustum, & ideo orans dicebat: *Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut ceteri homines, & c.* Contra: Publicanus non audebat oculos ad calum leuare, sed à lōge stans, & pectus percutiens orabat, *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et tamen descendit, hic iustificatus ab illo, id est, præ illo. Itaque Phariseus habuit fidem specialis benevolentiam, & tamen repulsam passus est: publicanus caruit fiducia illa, & cum timore, ac tremore ad Deum accessit, & iustificatus est. Neque dici potest, Phariseum habuisse fidem, vel fiduciam benevolentiam ob propria merita, quasi iustitiam suam ex se habere se crederet. Nam agebat gratias Deo de sua iustitia, proinde à Deo eam se habere credebatur. Non

igitur iustificatur, qui iustum se esse cōfidit, sed qui cum metu, & tremore salutem suam operatur.

Accedat V L T I M O testimonium ex capite postremo Marci, vbi cum Dominus dixisset; *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui verò non crediderit, condemnabitur.* Mox adiunxit: *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, in nomine meo demonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, &c.* Vbi apertissimè videmus, fidem miraculorum vnam & eandem esse cum fide iustificante & saluante: certum autem est, fidem miraculorum non respicere tanquam obiectum specialem misericordiam, remissionis peccatorum, sed omnipotentiam, & diuinitatem filij Dei.

Hæc igitur ex Euangelij sufficiant, quibus addi possunt alia non dissimilia ex Actis & epistolis Apostolorum. Nam Actorum 2. 4. 10. 13. & 17. narrantur conciones Petri & Pauli, quibus explicatio, & doctrina fidei continetur. In his autem nullum est verbum de speciali misericordia, sed totæ consumuntur in explicanda, & persuadenda resurrectione, & diuinitate I E S U C H R I S T I. Item Actor. 8. cum Philippus ab Eunuchō baptismum postulante quæsiisset, crederet ne ex toto corde, respondit ille: *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Atque hoc responso contentus Philippus, Eunuchum continuo baptizauit. Est igitur fides verè iustificans, non qua credimus, Deum nobis esse propitium, alio qui perperam egisset Philippus, qui sine tali fide Eunuchum baptizauit, sed qua toto corde, id est, sine vlla hæsitacione credimus, I E S U M esse C H R I S T U M, ac filium Dei, ac per hoc etiam Deum.

Apostolus Paulus in epist. ad Rom. ca. 4. explicans fidem Abrahamæ, quæ reputata est illi ad iustitiam, non dicit, eum credidisse sibi per misericordiam specialem, remissa fuisse peccata, sed patrem se futurum multarum gentium ex filio quem sibi centenario vxor nonagenaria, & sterilis præter solitū ordinem, cursumque naturæ paritura esset. Id enim credere, nihil aliud erat, nisi credere Deum, qui promiserat, omnipotentem, ac fidelissimum esse. Itaque Abrahamæ fides ideo tanto præconio, ab Apostolo laudatur, & in exemplum omnibus fidelibus ponitur, quia (vt ipse dicit) *in repromissione Dei non hæsitauit, neque considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Saræ, sed dedit gloriam Deo, plenissimè persuasus, quoniam quæ promisit Deus, potens est & facere.*

Item c. 10. *Hoc (inquit idem Apostolus) est verbum fidei, quod predicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Hic quoque apertissimè videmus obiectum fidei iustificantis & saluantis, esse resurrectionem filij Dei.

Idem in priore ad Cor. c. 13. coniungit fidem, quam montes transferri possunt, quam illi vocant fidem miraculorum, cum spe & charitate; vt intelligamus, fidem miraculorum nō esse aliam, quam fidem, quæ cum spe & charitate iustificat. Idem in eadem epist. c. 15. *Notum, inquit, vobis facio Euangelium, quod predicauit, in qua statis, per quod & saluamini, nisi forte frustrà credidistis. Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die, secundum scripturas, &c.* Vbi sine dubio fidei saluantis obiectum explicatur, nec tamen dicitur, tradidi vobis, vt vnusquisque se certo credat, per Christū esse iustificatum; sed tradidi vobis credendam Passionem, sepulturam, & Resurrectionem Domini nostri Iesu Christi. Denique S. Ioannes, in epist. 1. c. 5. *Omnis, inquit, qui credit, quo-*

niam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et infra: Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Habemus igitur obiectum fidei iustificantis tam perspicuè, & tam copiosè in sacris litteris explicatum, vt aduersarij hæresim suam persuadere non possint, nisi nouas Scripturas veteribus abolitis solita temeritate confingant.

C A P V T IX.

Probat ex traditione Ecclesiastica, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordie, sed assensum ad omnia, quæ in verbo Dei continentur.

I A M vero quid vetus Ecclesia senserit, ac tradiderit de fide ad iustificationem, & salutem necessaria, quid ea videlicet sit & quod obiectum habeat, non potest clarius intelligi, quam ex Symbolo fidei, quod catechumenis initio traditur, vt cum fide recta, & sana ad lauacrum regenerationis accedant, hoc est, vt ex fide iustificentur, & iustificati salutem consequantur æternam.

Extat igitur in primis Symbolum antiquissimum, quod Apostolicum dicitur, propterea quod Apostoli ipsum condiderint, vt inter omnes constaret, quænam esset totius Christianæ fidei summa. Cuius rei testes sunt Ambrosius in epist. 81. ad Syricum. Hieronymus in epist. ad Pammachium aduersus Ioannem Hierosolymitanum. Augustinus in serm. 115. & 181. de tempore. Leo epist. 13. ad Pulcheriam, & ser. 11. de passione Domini. Maximus in serm. de Symbolo, & alij.

Contineri autem Symbolo, quamuis breuiter, & in summa, totum fidei obiectum, docet præter alios S. August. loco citato, ser. 115. de tempore, vbi Symbolum Apostolicum, his verbis definit: *Est, inquit, Symbolum comprehensio fidei nostræ simplex, breuis, plena, vt simplicitas consulat audientium rusticitati, breuitas memoriæ, plenitudo doctrinæ.* Et ser. 119. *Symbolum, inquit, est breuiter complexa regula fidei, vt mentem instruat, nec oneret memoriæ.*

Hoc Symbolum habemus paulò latius explicatū, in Concilijs Oecumenicis Nycæno & Cōstantinopolitano, & rursus à S. Athanasio Episcopo Alexandrino, sed sicut quatuor Euāgelia, non tam sunt quatuor Euāgelia, quam quatuor Symbola, Apostolicū, Nycænum, Constantinopolitanum, & S. Athanasij, non tam sunt quatuor Symbola, quam enarrationes quatuor eiusdem Symboli.

In Symbolo igitur fidei continentur multa, quæ necessario credenda sunt, si quis ex fide iustificari velit, de vnitæte & Trinitate Dei, de Incarnatione, Passione, & Resurrectione Christi, de Ecclesia, de Baptismo, de vita æterna, de speciali autem misericordia ne verbum quidem. Itaque id solum prætermisum est quod solum ponendum erat, si vera esset Lutheranorum de fidei notione vel definitione sententia.

At (inquit LUTHERVS in comment. ad c. 3. epist. ad Galat.) *in Symbolo habetur: Credo sanctam Ecclesiam, quod nō est aliud, quam credo nullum esse amplius peccatum, nullam mortem in Ecclesia.* SED inanis hæc obiectio est duab. de causis. P R I M O, quia sanctam Ecclesiam esse credimus, quoniam spōsum habet sanctum & multos filios sanctos, & extra eam nullus est sanctus: non autem quoniam omnes, qui in ea sunt, sancti sint. Scimus enim, Ecclesiam esse aream, in qua sunt paleæ cum tritico; & rete in quo sunt boni &

mali pisces, & domum, in qua sunt vasa alia in honorem, alia in contumeliam. SECUNDO, quoniam qui credit Ecclesiam sanctam, non tenetur credere, se iam esse partem Ecclesie sancte. Catechumeni enim credunt Ecclesiam sanctam, & tamen sciunt, se nondum partem eius esse: qui vero iam baptizati sunt, & intus manent, sciunt se partem esse corporis Ecclesie. Sed an sanctitatem eius participent, quæ potissimum in charitate sita est, neque sciunt, neque scire, aut credere tenentur.

At (inquit PHILIPPVS, in Apologia confess. in articulo de fide) *Nō est omīssa remissio peccatorum in Symbolo fidei; atque illa est, quam fides iustificans proprie inuenitur.* SED facile hoc reijcitur. Nam in primis, si fides iustificans rectè definita esset fiducia misericordie propter Christum; deberet saltem magna pars Symboli, si non totum, cum hac definitione congruere. Contra autem factum esse videmus, cum ex articulis duodecim, vnus tantum sit, qui vtcunque ad fiduciam misericordie accommodari posse videatur: nam reliqui vndeque neque de misericordia docent aliquid, neque ad fiduciam vlla ratione, sed ad solam credulitatem (vt sic loquamur) pertinent.

Deinde, articulus de remissione peccatorum, non docet specialem & absolutam benevolentiam, quam aduersarij obiectum fidei iustificantis faciūt, sed benevolentiam generalem, & quæ suis conditionibus non caret, cum ex baptismi perceptione dependeat. Nam quod in Symbolo Apostolico habetur. *Credo remissionem peccatorum*, in Constantinopolitano explicatur, cum dicitur, *Confiteor vnum baptismum in remissionem peccatorum.* Quocirca Catechumeni etiam ante baptismum, totum fidei Symbolum recitant & credunt; & tamen nondum habent remissionem peccatorum, sed eam obtinendam per lauacrum regenerationis expectant. Itaque sensus illius articuli non est, credo aut confido mihi remissa esse peccata, sed credo & confiteor, in Ecclesia Catholica esse donum remissionis peccatorum, quod per baptismum, aliaque Sacramenta percipitur.

Præter hoc testimonium totius Ecclesie Symbolum fidei Catechumenis tradentis, adferri possunt etiam testimonia singulorū Patrum, qui de fide iustificante cum disserunt, eam semper intelligūt, quæ Catholica dicitur, quæque totū Symbolū respicit.

S. IRÆNEVS, lib. 1. ca. 2. 3. & 4. explicat regulam fidei Christianæ, quod idem facit TERTULLIANVS, in lib. aduersus Praxeam; vterque autem nihil aliud credendum docet, nisi articulos Symboli Apostoli, quamuis nomen Symboli non habeant. Sanctus quoque BASILIVS, in oratione de confessione fidei, docet, fidem ad salutem & iustificationem necessariam illam esse, qua creduntur ea, quæ Deus reuelauit: neque fidei specialis in tota illa oratione vquam meminit.

Pari ratione CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS, Catechesi quinta scribit, fidem iustificantem esse fidem dogmaticam, qua credimus Iesum esse Christum, & à mortuis resurrexisse, atque alia id genus dogmata. Idem quoque Catechesi 18. explicās, quid sit credendum catechumenis, vt baptizari possint, totum Symbolum tradit, & exponit, neque vsquam meminit fiducie specialis misericordie.

Idem faciūt GREGORIUS NAZIANZENSIS, Oratione in sanctum Lauacrum extrema, & in tractatu de fide Nycæna; CHRYSOSTOMVS in duabus homilijs de Symbolo, EVSERIVS EMISSENVS in homilijs item duabus de Symbolo, RVFFINVS, in explicatione Symboli, S. AVGVSTINVS, in lib. de Fide & Symbolo, in libro de Genesi imperfecto,

A cap. 1. Et in Enchiridio per multa capita; FVLGENTIVS, in lib. de fide ad Petrum, & auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui omnes, cum Symbolum explicant, tum profitentur, ea omnia se docere, quæ ad fidem Christianam pertinent; & tamen nemo est eorum, qui vel semel specialis istius fidei Lutheranorum meminerit.

Sed placet ex Augustino, & qui eum sequuti sunt, Prospero, Leone, atque Fulgentio, verba ipsa proferre. Igitur S. AVGVSTINVS in Enchir. ca. 2. dicit, Deum fide, spe, & charitate coli, & cap. 5. dicit, mentem imbui debere fide, vt bene viuendo tendat ad speciem. Et cap. 7. dicit, salutem his tribus acquiri, fide, & spe, & charitate. Nam quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit: sed non potest inuocari nomen Domini nisi prius credatur: ideo fides credit, spes & charitas orant. Ex quibus locis manifestè colligimus eum loqui de fide iustificante & saluante.

B De hac igitur fide iustificante, mox cap. 8. docet, eam distingui à spe, ac per hoc etiam à fiducia nō solum nomine, sed etiam obiecto, vnde sumitur ratio propria, essentiaque virtutum. *Est, inquit, fides & maliarum rerum & bonarum, quia & bona creduntur & mala, & hoc fide bona non mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & presentium, & futurarum. Credimus enim mortuum Christum, quod iam præterit, credimus sedere ad dexteram Patris, quod nunc est, credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est & alienarum. Nam & se quisque credit aliquando cœpisse, nec fuisse utique sempiternum; & alia atque alia: nec solum de alijs hominibus multa, qua ad religionem pertinent, verum etiam de Angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eum pertinentium, qui earum spem gerere perhibetur. Quæ cum ita sint, propter has causas distinguenda erit fides à spe, sicut vocabulo, ita & rationabili differentia.*

C Idem Augustinus in li. 3. contra duas epistolas Pelagianorum capite quinto: *Nōstra, inquit, fides, hoc est, Catholica fides, iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit. Quia iustus ex fide viuit.* Vbi S. Augustinus loquitur de fide iustificante, quæ discernit iustum ab iniusto, & dicit, eam fidem esse Catholicam, id est, fidem dogmaticam, communem toti Ecclesie, non specialem illam, quæ eius tantum est, qui credit, vel confidit sibi remissa esse peccata. Et paulo infra, dicit, hanc fidem esse rectam, quæ hæresi opponitur, & ratione cuius melior est mulier bis nupta catholica, quam virgo hæretica. Vbi sine dubio per fidem iustificantem intelligit fidem qua creduntur articuli & dogmata omnia sine vlla permixtione perfidie.

D Sanctus LEO sermone quarto, de Epiphania: *Hoc est, inquit, quod iustificat impios, hoc est, quod ex peccatoribus facit sanctos, si in vno eodemque Domino nostro IESV CHRISTO, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

E S. PROSPER in lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 18. enumerat breuiter summam fidei de Trinit. & Incarnatione. Deinde c. 19. hanc ipsam dicit esse fidem iustificantem: *Qui non crediderit, inquit, habendo fidem, nec iustitiam cordis habere poterit, nec salutem.*

S. FVLGENTIVS, in lib. de Fide ad Petrum, in ipso prologo, loquens de fide Catholica & dogmatica, quam in toto eo libro exponit: *Gaudeo, inquit, quod pro fide vera, sine vilo perfidie vitio custodienda sollicitudinem geris, sine qua nulla potest prodesse, imò nec esse conuersio. Apostolica quippe dicit auctoritas, quia sine fide impossibile est placere Deo. Fides namque*

est bonorum omnium fundamentum, fides est humana salutis initium. Sine hac fide, nemo ad filiorum Dei numerum potest pervenire: quia sine ipsa, nec in hoc seculo ququam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam.

S. BERNARDVS, multis in locis hoc docet, sed vnū in præsentia nobis citasse sufficit, serm. 6. in vigilia Natiuitatis, cū loqueretur de fide Incarnationis, & aliorum mysteriorum: *Beati, inquit, qui non viderūt, & crediderunt. Pars nostra hac in verbo vita, nec sanè, contemptibilis, ex qua nimirum vivitur, & qua vincitur mundus, quoniam iustus ex fide vivit: & hac est victoria, qua vincit mundū, fides nostra. Hac est, que velut quoddam æternitatis exemplar præterita simul & præsentia, ac futura sinu quodam vastissimo comprehendit. Vbi fidem iustificantem dicit, completi præterita, præsentia, & futura, quia credimus omnes articulos, à Deo reuelatos, quorum alij sunt de rebus præteritis, alij de præsentibus, alij de futuris.*

C A P V T X.

Probatur idem rationibus.

POSTREMO, manifestis rationibus potest fides ista specialis explodi.

PRI-M-A ratio, Fides (vt ipse etiam docet CALVINVS) in nihil aliud collimare debet, nisi in verbum Dei. Non enim potest esse certa & infallibilis, nisi eius auctoritate nitatur, qui nec falli potest, nec fallere: at in verbo Dei nusquam reperitur annunciata salus, vel remissa peccatorum mihi, aut illi in particulari, exceptis quibusdam paucis, vt Paralytico, cui dictum est Matt. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Et Peccatrici, de qua dictū est Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multū.* Et fortasse Adultera, cui dictum est Ioan. 8. *Vade, & iam amplius noli peccare.* Et Zachæo, de quo dictū est Lucæ 19. *Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ.* Et Latroni, cui dictum est Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiso.* Non igitur possunt reliqui homines credere, nisi omnino temerè, tāquam ex verbo Dei sibi remissa esse peccata.

Respondet, speciale promissionem contineri in generali: nam qui dixit Ioan. 3. *Qui credit in filiū, habet vitam æternā;* significauit omnes qui credūt, hoc est, illum & illū, qui credit, habere vitam æternam. Pari ratione qui dixit, Act. 13. *In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Et Rom. 3. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi omnes, & super omnes, qui credunt in eum:* significauit, omnes & singulos, qui credunt, iustificari.

Sed hæc responsio multis nominibus peccat. **P**R-I-M-V-M enim nusquam dicit Scriptura, qui credit sibi remissa esse peccata, habet vitam æternam, aut iustificatur; sed qui credit in filium, habet vitam æternam, vel iustificatur. Quod autem credere in filiū, sit credere sibi remissa esse peccata per filium, non habent aduersarij, ex verbo Dei, sed ex interpretatione sua; proinde non possunt id facere obiectum fidei, nisi velint ex verbo suo facere verbum Dei.

Adde, quod interpretatio ipsorum tantum abest, vt sit verbum Dei, vt etiam repugnet verbo Dei. Nam idem Ioannes, qui scripsit: *Qui credit in filium, habet vitam æternam;* scripsit I. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Et infra: *Qui est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei?* Itaque credere in Filium, ipso interprete Euangelista Ioanne, est credere, quod Iesus sit Filius Dei, & Christus. Sic etiam B. Paulus, qui

A scripsit: *In hoc omnis qui credit, iustificatur, & iustitia in omnes qui credunt in eum.* Idē explicuit verba sua, cū ait ad Rom. 10. *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Itaque non modo non habentur in Scriptura illæ particulares propositiones, quas aduersarij certa fide se tenere profitentur, videlicet, Lutheri, aut Caluino remittuntur peccata; sed neque habetur illa generalis, Omnis qui credit sibi per Christum remissa esse peccata, iustificatur.

B Deinde peccant aduersarij etiam in eo, quod ex antecedente conditionato colligunt conclusionem absolutam. Nam illæ propositiones: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Et: *In hoc omnis qui credit, iustificatur.* Conditionatæ sunt, ac si dictum esset, Si quis credit in filium, is habet vitam æternam: Et si quis in CHRISTVM credit, iustificatur. Ita enim explicat Apostolus ad Romanos 10. *Si credideris in corde tuo, &c.* Et Philippus Act. 8. *Si credis ex toto corde, &c.*

Ex his autem conditionatis propositionibus rectè colligitur conditionata conclusio. Igitur ego, si credo, habeo iustificationem, & vitam æternam. Absoluta verò conclusio, quam aduersarij volunt, requirit assumptionem absolutam, videlicet illam, Atqui ego credo in filium. Quæ assumptio absoluta non est in verbo Dei, sed in opinione mea. Opinio autem ista mea non solum non est verbum Dei, sed etiā fallax esse potest. Nam si omnis, qui existimat se credere, re vera crederet, sicut oportet, hæretici omnes, quantumuis inter se contrarij, rectè crederent & saluaretur. Quis enim vnquam hæreticus fuit tam absurdus & deploratus, qui se non arbitraretur rectissime credere? certè Lutherani, qui Calvinianos & Anabaptistas pro hæreticis habent, ne cogantur fateri, illos rectè credere, non possunt admittere, omnes illos re vera credere, qui arbitrantur se credere: quod idem Calviniani & Anabaptistæ eadem de causa non admittent.

D Adde quod secundum Scripturas, non fatis est, quocunque modo credere, sed oportet toto corde credere, vt dicitur Act. 8. Et quemadmodum Dominus dicit: *Omnis qui petit, Lucæ 11.* Et tamen Iacobus in epistola sua, cap. 4. verè scribit: *Petitis & non accipitis, eo quod malè petatis.* Sic etiam quamuis Scriptura dicat: *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Tamen verissime dicere possumus, multi credunt in Filium, & non habent vitam æternam, eo quod malè credāt. Neque hoc negare possunt aduersarij, quippe qui fidem negant esse veram, nisi sit viuā, & fructus bonorum operum pariat. At quis est, qui certò affirmare queat, se toto corde, atque vt oportet, credere, & fidem habere viuam, & cum charitate coniunctam?

E Denique peccant aduersarij in eo, quod existimāt, illas propositiones: *Qui credit in filium, habet vitam æternam, In hoc omnis, qui credit, iustificatur,* & alias similes, ita esse intelligendas, vt sola fides sufficiat ad iustitiam & salutem, quod aperte falsum esse in libro sequenti demonstraturi sumus. Qui enim credit in Filium, habet vitam æternam, si cætera adhibeat, quæ fides ipsa adhibenda demonstrat. Quare tamen si fateremur, scriptum esse in libro Dei, Omnis qui credit sibi remitti peccata, iustificatur, & pariter scriptum esse, talis vel talis homo credit, sibi remitti peccata; quæ falsa esse docuimus, adhuc tamē non posset rectè colligi, talem illum hominem verè esse iustificatū. Proinde fides illa specialis non esset certa, ac per hoc neque diuina neque iustificans.

SECUNDA ratio, Fides iustificans præcedere debet iustificationem; Fides autem specialis misericordiae sequitur iustificationem; Igitur fides specialis misericordiae, non est fides iustificans.

Propositio huius argumenti certissima est, nam fides est causa iustificationis; causam enim significant illæ propositiones, *ex & per*. cum dicitur ad Ro. 5. *Iustificati ex fide*. Et c. 3. *Qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*. Omnis autem causa prior est effectu. Quocirca S. Augustinus, in libro de spiritu, & littera cap. trigesimo, hunc ordinem statuit inter actus iustificationis, ut PRIMO loco sit lex, per quam est cognitio peccati. SECUNDO, fides, quæ impetrat gratiam contra peccatum. TERTIO, gratiam, quæ iustificat à peccato. Et in epistola centesima sexta, & alibi sæpè repetit, per fidem impetrari remissionem peccatorum, ac per hoc fidem prior esse iustificatione.

Assumptio eiusdem argumenti, nullo negotio demonstratur; nam si fides illa specialis, non sequitur iustificationem, falsa esse conuincitur. Quomodo enim vera fides est, qua credo mihi remissa esse peccata, si dum ita credo, nondum sunt remissa peccata, sed sunt per hunc ipsum actum postea remittenda? Deinde si obiectum huius fidei est illa propositio, Mihi sunt per Christum peccata remissa, certè prior debet esse remissio, quàm fides, cum omnis actus pèdeat ab obiecto, non contra obiectum ab actu. Neque multum refert, si quis fortè dicat, fide speciali nò credi peccata esse remissa, sed remitti in præsens, nam semper remissio est obiectum fidei, ac per hoc prius debet esse, quàm fides, neque intelligi potest, ut obiectum fiat per illum ipsum actum, cuius est obiectum, cum obiectum det essentiam actui, non actus obiecto: Non igitur fides illa iustificare potest, quæ iustificationem ipsam specialem pro obiecto habet.

TERTIA ratio, Fides illa specialis, quam aduersarij fingunt, esse fidem iustificantem, tollit è medio orationem, sacramenta, opera bona, & quidquid aliud ad salutem nostram Deus instituit: non igitur fides iustificans, sed fides iustificationem impediens, & in exitium, ac perditionem adducens, iure nominari potest. Nam si certo, atque ex fide credere debeo, mihi peccata esse remissa per Christum, quomodo possum eum publicano dicere, Deus propitius esto mihi peccatori, aut cum Apostolis, & Ecclesia vniuersa, Dimitte nobis debita nostra, nisi hæsitem in fide, & Deum mendacem efficiam? cur enim si precarer à Deo, ut Verbum ipsius caro fieret in vtero virginis, infidelis iudicaret, & non similiter infidelis merito iudicabor, si petam à Deo remissionem peccatorum, cum nò minus certa fide credere debeam, mihi remissa esse peccata, quàm verbum carnem in vtero Virginis esse iam factum?

Deinde quid opus est baptismo, si per fidem, quæ baptismum præcedere debet, certus sum mihi iam remissa esse peccata? Itaque Lutherus satis cògruenter ad hanc suam hæresim, de fide speciali scripsit in libro de captiuitate Babylonica, capite de baptismo, iustificari hominem, qui credit etiam si forte is qui baptizat, neque intendat baptizare, neque baptizet in nomine Domini. Quod idem dici potest de Sacramento reconciliationis, siue pœnitentiæ, aliisque remedijs peccatorum diuinitus institutis.

QUARTA ratio, quæ propriè refellit eos, qui volunt fidem iustificantem esse fiduciam benevolentiae specialis: nam tametsi fiducia obtinendæ veniæ, qualis esse debet in homine pœnitentiam agente, præcedat iustificationem, tamen fiducia, qua quis confidit, sibi remissa esse peccata, seque Deo gratum

esse, & hæredem regni, de qua loquuntur aduersarij, pendet à bona conscientia, & perseverantia in dilectione Dei, & operibus bonis, ac proinde præexigit iustificationem, non illam efficit, ac per hoc non est fides iustificans, sed aliud fide iustificante posterius.

Pendere fiduciam, atque etiam nasci ex bona conscientia, & perseverantia in dilectione, & operibus bonis perspicue tradunt diuinæ scripturæ. Psalm. 5. *Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino*. Ecclesiastici 2. *Dirige viam tuam, & spera in illum*. Osee 12. *Et tu ad Dominum Deum tuum conuerteris, misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper*. 1. Ioann. 2. *Manete in eo, ut cum apparuit, habeamus fiduciam*. Et cap. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit, nos fiduciam habemus ad Deum*. 2. Pet. 1. *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*.

Sanctus quoque AUGUSTINVS in lib. de agone Christiano, cap. 13. *Fides (inquit) est prima, que subiugat animam Deo, deinde præcepta viuendi, quibus custoditis, spes nostra firmatur*. Et tract. 6. in Ioannem, docet fiduciam ex charitate procedere. Vide in eandem sententiam sanctum Ioannem Chrysostomum, homil. 5. in Matth.

QUINTA ratio, quæ propriè Caluinum respicit: Fides iustificans pacem & tranquillitatem animi parit, iuxta illud Apostoli ad Rom. 5. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum*: At fides illa specialis, quam Caluinus docet perturbationem, & desperationem mentibus adfert. Vult enim Caluinus, fide speciali non solum credi oportere, nobis per Christum remissa esse peccata, sed etiam planè cognosci, nos ad numerum prædestinatorum certo pertinere, & fidem semel habitam amitti non posse lib. 3. Institutionum, cap. 2.

At quis (obsecro) talem se fidem habere sperare potest? & si hæc ipsa fides, & sola ipsa iustificat, quis iustum se futurum esse, aut vnquam se fuisse confidet? Falli enim posse eos, qui se prædestinatos, aut nunquam lapsuros arbitrantur, docet apertissimè tum experientia, qua videmus quotidie homines labi, tum ipse etiam Caluinus in eodem loco, ubi sic loquitur: *Tot vanitatis recessus sunt, tot mendacij latebris scætet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisis obiectum est, ut se ipsum sæpe fallat. At verò qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant diabolis nihilo se in hac parte præcellere*.

Certè si hæc vera sunt, maxima pars hominum merito de salute desperat. Nam si ex ijs, qui statuunt in corde suo se iustos ac prædestinatos esse, plurimi falluntur, & cum se Angelis pares arbitrentur, nihilo sunt diabolis meliores, nonne merito omnes formidare debent, ne ipsi sibi imponant? quod si hoc formidant, nonne fide iustificante iam carent, quæ certa & firma notitia diuinæ benevolentiae esse debet?

CAPVT XI.

Refelluntur obiectiones aduersariorum.

OBIECIUNT aduersarij pro fide sua speciali, PRIMO, testimonium illud ad Hebræos vndecimo, quod nos etiam primo loco aduersus eos attulimus. Nam cum definitur fides sperandarum substantiarum rerum, contendent per substantiam rerum sperandarum intelligi debere expectationem certam promissæ misericordiae. Nam vox Græca *ὑπόστασις* expectationem significat, ut colligitur ex illo Psal. 38. *Qua*

est expectatio mea, nonne Dominus? & substantia mea apud te est. Tum ex ca. 3. ad Hebræos, ubi cum dixisset Apostolus: *Quæ domus sumus nos, si fiduciam, & gloriam spei usque in finem firmam retineamus.* Paulo post in eandem sententiam dicit: *Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantia eius usque in finem firmum retineamus.* Vbi repetitio illorum verborum (usque in finem firmum retineamus) conuincit, idem significatum esse per fiduciam, & per substantiam, quæ in Græco est ὑπόστασις.

RESPONDEO, sanctus Ioannes Chrysostomus, sine dubio Græcæ linguæ peritissimus erat, nec ignorabat quid significaret vocabulum ὑπόστασις. Ipse autem auctor est expositionis, quam nos supra capite quinto sequuti sumus. Hæc autem sunt eius verba, homilia duodecima in epistolam ad Hebræos: *Quoniam ea quæ sunt in spe, sine substantia esse putantur, fides eis tribuit substantiam, magis autem eis non tribuit, sed ipsa est essentia eorum, ut puta; Resurrectio nec dum facta est, & nec dum est in substantia: sed fides facit eam subsistere in anima nostra, hoc est, quod dixit substantia.* Nec alio modo locum istum exponunt ceteri Græci interpretes, quorum auctoritate freti, contemnere possumus nouam Grammaticam Melanchthonis & Kemnitij.

Sed præterea tamen si vocabulum ὑπόστασις significare posset expectationem (negari enim non potest, quin multa, variaque significet) tamen in locis allegatis ex Psalmo trigesimo octauo. Et ex epistola ad Hebræos, sine dubio non expectationem, sed substantiam, siue subsistentiam significat. Nam in Psalmo citato ubi legimus, & substantia mea apud te est, in Hebræo quidem est, *תורת* expectatio mea: tamen septuaginta viri non ignorantes, per expectationem eo loco significari rem expectatam, quæ est vera vita, & substantia apud Deum, ideo verterunt ὑπόστασιν.

In epistola vero ad Hebræos in ipso initio capituli primi, ubi legimus: *Qui cum sit splendor Patris, & figura substantia eius.* Græcè, *καὶ εἰκὼν ὑποστάσεως,* non significat vocabulum hoc expectationem, sed substantiam, est enim filius perfecta imago substantiæ Patris, id est, subsistentis personæ paternæ. Qua notione vtuntur hac voce passim Theologi tum veteres, tum recentiores. Capite autem tertio, initium substantiæ Christi, non significat initium fiduciæ, sed initium nouæ creaturæ, quod initium est fides. Nam (vt dicitur ad Galat. 4.) cum iustificamur, formatur Christus in nobis, & ideo dicimur ad Galat. 6. noua creatura. Et ad Ephes. 1. dicimur creati in Christo Iesu, in operibus bonis. Itaque participes sumus Christi, vt membra capituli, si tamen retinemus initium huius nouæ substantiæ eius, per quam formatus est ipse in nobis, quod initium est fides, quæ per dilectionem operatur.

Addo postremo, non posse aduersarios ex definitione fidei, quæ habetur ad Hebr. 11. errorem suum constabilire, quamuis eis concederemus, nomine ὑπόστασις intelligi expectationem, siue fiduciam, Nam illud (rerum sperandarum) propriè refertur ad vitam æternam, & corporis resurrectionem, de quibus idem Apostolus dicit, ad Rom. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionem corporis nostri spe, enim salui facti sumus.* Et ad Titum secundo: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriae magni Dei.* Expectatio autem vitæ æternæ non est fides iusticans, etiam secundum doctrinam aduersariorum, qui fidem iustificantem definiunt fiduciam misericordiæ, qua in præsentia pec-

cata remittuntur, aut remissa sunt, & per quam iusti reputamur à Deo, non per quam expectamus, vt iusti reputemur.

SECUNDA obiectio, Apostolus ad Rom. 4. dicit Abrahamum iustificatum ex fide; per fidem autem intelligit fiduciam misericordiæ. Nam explicans fidem Abrahami dicit, *Qui contra spem in spem credidit.* Et infra: *Non haesitauit dissidentia.* Similia sunt illa, Marci 11. *Quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis.* Vbi (credite) accipitur pro cōfidente, non enim tenemur fide propriè dicta credere, nos accepturos omnia, quæ petimus, cum multa petamus quæ non accipimus. Item illud Iacobi 1. *Postulet autem in fide nihil haesitans.* Denique huc etiam pertinet illud 2. Paralip. 20. *Credite in domino Deo vero, & securi eritis.*

RESPONDEO, In his omnibus locis, vocabulum fidei accipitur pro vera fide Catholica, qua credimus id omne, quod Deus reuelat, non pro fiducia, aut confidentia. Quamuis illud verum sit, fidem qua impetrantur miracula, magna esse debere, vt etiam gignat fiduciam quandam impetrandi quod petitur. Nam propterea dixit Dominus Chananeæ: *O mulier magna est fides tua.* Matt. 15. & Apostolus. 1. Cor. 13. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.* Esse autem fidem miraculorum, fidem ipsam Catholicam, supra probauimus ex ca. vlt. Marci, & ex hoc ipso loco, 1. Cor. 13. Neque res in controuersiam vocanda esset, cum satis constet, miracula fieri ad confirmandam fidem, quæ fundamentum est religionis & salutis, iuxta illud Marci vltimo: *Illi autem profecti, predicauerunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Et illud Actor. 3. *In fide nominis eius hunc, quem vos videtis, confirmavit nomen eius. Et fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam.*

Illud igitur Roman. quarto: *Qui contra spem in spem credidit:* Hanc sententiam habet, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. Illud autem (Non haesitauit dissidentia) significare posset, fidem Abrahami fuisse insignem, ita vt fiduciam, quoque pepererit. Quamquam supra notauimus, dissidentiam hoc loco positam esse pro incredulitate, cum sit in Græco ἀπιστία. Denique Apostolus euidenter aperit, quæ fuerit fides Abrahami, cum ait: *Plenissime sciens, quia quacunque promisit Deus, potens est & facere.* Itaque omnipotentiam Dei credidit Abraham, Deum autem esse omnipotentem, fide tenemus, non fiducia.

Illud Marci 11. *Credite quia accipietis,* ad fidem propriè dictam pertinet, sed intelligitur cum conditione si benè petatis, & si expedit vobis dari. Illud Iacobi 1. *Postulet in fide nihil haesitans,* excludit dubitationem fidei contrariam. Vult enim Deus, omnipotentiam suam sine vlla dubitatione credi: nam ideò Dominus Matt. 9. petebat à cæcis: *Creditis quia hoc possum facere vobis?* Et Angelus Gabriel, Luc. 1. Zachariam puniuit, quod promittenti Deo filium, obiecerit senectutem suam, & sterilitatem coniugis. Et ad Mariam idem Angelus de Christi & Ioannis conceptione loquens: *Non erit (inquit) impossibile apud Deum omne verbum.* Nec tamē esset absurdum, aut contra sententiam nostram, si quis diceret, loqui Iacobum de fide, quæ gignit fiduciam, ac per hoc non solum incredulitatem, sed etiam dissidentiam excludere.

Illud denique 2. Paral. 20. *Credite in Dominum Deum vestrum, & securi eritis.* De fide propriè dicta intelligitur, fideles enim suos Deus protegit & custodit.

Id vero ex sequentibus verbis manifestè colligitur. Sequitur enim: *Credite Prophetis eius, & cuncta eueniens prospera.* Vbi non significat Scriptura, fiduciam esse ponendam in Prophetis, sed fidem habendam verbis eorum. Neque credibile est intra duas lineas Scripturam accepisse verbum (credendi) nunc pro fiducia, nunc pro fide. Semper igitur accipit pro fide.

TERTIA obiectio sumitur ex illis locis, vbi reprehenduntur quidam ob timiditatem, & tamen ea reprehensio refertur in defectum fidei; ex quo sequitur vt fides accipiatur pro fiducia, cui propriè opponitur timor. Matth. 6. *Quanto magis vos modicæ fidei.* Matth. 8. *Quid timidi estis modicæ fidei?* Matt. 14. *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Matt. 16. *Quid cogitatis modicæ fidei?* Et confirmatur argumentum, quoniam sicut timor, qui est fiduciæ cõtrarius, opponitur fidei, sic etiam interdum fortitudo, quæ propriè nascitur ex fiducia, in Scripturis tribuitur fidei, Heb. 11. *Sancti per fidem vicerunt regna, fortes facti sunt in bello, &c.* 1. Petri 5. *Cui resistite fortes in fide.* Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, &c.*

RESPONDEO, Non est mirum si timiditas, quæ fiduciæ opponitur, referatur in defectum fidei, quando quidem ipsa fiducia oritur ex fide. Sed non ideo confundenda est fides cum fiducia. Itaque cum Dominus ait: *Quid timidi estis modicæ fidei.* Docet ideo timorem in Apostolis locum inuenisse, quoniam debiles erant in fide. Nam si magna, id est, firmissima & intensissima fide credidissent Christum esse Deum, ac per hoc vbique præsentem & omnipotentem, semperque vigilantem, ac suorum prouidentiam gerentem, ex ea fide concepissent fiduciam euadendi periculum naufragij, etiam si Christus corporaliter dormiret; sed quoniam dubitabant, an periculum illud euadere possent, nisi Christum dormientem excitarent, ideo merito audierunt, *Quid timidi estis modicæ fidei?* quod idem ad alia loca respondendum est.

Eadem de causa fortitudo tribuitur fidei, quoniã fides est radix & origo fiduciæ, & ipsius etiam charitatis, quibus contraria omnia superantur. Quamuis illud etiam dici posset, fortitudinem referri in fidem, quoniam fides est genus armorum spiritualium, quibus armati fideles fortiter bellum gerunt aduersus Principes & potestates, contra nequitiam spiritualia in cœlestibus: sed eadem ratione referri posset fortitudo in alias Christianas virtutes, quæ sunt omnia spiritualium armorum genera, vt idem Apostolus docet ad Ephes. 6.

QUARTA obiectio, in qua multum omnino confidere videntur Hæretici, sumitur ex illis verbis ad Rom. 4. *Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio.* Videntur enim hæc verba planè cogere, vt per fidem intelligamus fiduciam, siue assensum, quo amplectimur promissionem, eamque nobis applicamus. Nam quemadmodum in humanis contractibus non est rata donatio vel promissio, donec illam is, cui facta est acceptauerit; sic etiam promissio remissionis peccatorum non est firma, id est, non fortitur effectum suum, nisi homo per fidem illam amplectatur, & dicenti Deo, remittuntur tibi peccata tua, dicat homo, credo mihi remitti peccata mea. Nam si id non dixerit, mendacem facit Deum, iuxta illud 1. Ioan. 5. *Qui non credit, mendacem facit eum.* Igitur vt firma sit promissio, ex fide iustificat Deus, id est, eos iustificat, qui credunt & confidunt se iustificari. Alioqui si per fidem intelligeremus fidem historicam, qua credimus Christum natum esse de Virgine, & alia id genus, ineptissima esset illa Paulina sen-

tentia, Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Hoc argumentum proponere volui paulo etiam clarius, quam aduersarij ipsi facere soleant, vt clarior quoque ac euidentior fiat solutio.

RESPONDEO, si Deus alicui manifestè diceret, remittuntur tibi peccata, vt reuera dixit Paralytico, & Magdalena, sine dubio credere, & confidere is deberet, sibi verè peccata esse remissa, alioqui mendacem faceret Deum, vt S. Ioannes dicit. Sed non ideo per eam fidem is iustificaretur, nam vt supra ostendimus, fides ista, vt etiam fiducia posterior esset remissione peccatorum, ac proinde eam efficere non posse.

Cæterum Apostolus ad Rom. 4. non loquitur de promissione remissionis peccatorum, vt aduersarij falsò assumunt; sed de promissione facta Abrahamæ, quod Pater fieret multarum gentium, siue, quod est idem, de promissione vocationis gentiũ ad iustitiam & salutem. Hæc autè promissio non poterat esse firma & rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, vel ex operibus factis ex viribus liberi arbitrij, nam tunc vel nulli omnino, vel soli Iudæi iustificati saluatique fuissent; quare vt firma sit promissio & gratuita, non debita, non iustificat Deus homines ex lege, aut operibus factis ex solis naturæ viribus, sed ex fide Iesu Christi, quæ sola est initium gratuitæ, veræque iustitiæ non solum Iudæis, sed etiam gentibus.

Itaque aduersarij perperam intelligunt in hoc testimonio, tum vocabulum promissionis, tum vocabulum fidei. Et quidem, per vocabulum promissionis, non intelligi remissionem peccatorum, sed vocationem gentium, patet ex illis verbis: *Vt firma sit promissio omni semini, non ei, qui ex lege est solum, sed & ei, qui ex fide est Abrahamæ, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est, quia patrem multarum gentium posuit te.*

Per vocabulum autem fidei non intelligi fidem, seu fiduciam, qua quis credit aut confidit sibi remissa peccata, sed fidem dogmaticam, quam illi vocant historicam, patet ex verbis sequentibus: *Sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcunque promissit Deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Nō est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed etiam propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis.* Hic enim videmus fidem iustificantem in Abrahamo fuisse fidem omnipotentis Dei, & in nobis similiter fidem, qua credimus, Deum excitasse Christum à mortuis.

Quod autem sanctus Ioannes scribit: *Qui non credit, mendacem facit eum,* non solum locum haberet in eo, qui non crederet, sibi remissa esse peccata, si Deus hoc illi speciali verbo significaret: sed etiam locum habet in ijs, qui non credunt, Iesum esse filium Dei, & alia dogmata, quæ Deus per Prophetas & Apostolos suos manifestauit.

QUINTA obiectio, Fides non iustificat, vt respicit in Verbo Dei rerum gestarum historias, aut comminationem pœnarum, aut præcepta & leges operum faciendorum, sed solum vt respicit promissionem salutis, & hanc non in genere, sed in speciali; igitur rectè definita est fides iustificans, fiducia specialis misericordis propter Christum.

Et quidem fidem non iustificare, vt respicit historias, probant, quoniam non docet, quomodo ab ira Dei liberemur, sed potius auget pauores, & desperationem. Quod enim est signum terribilius iræ Dei, quam placari Deum non alia victima potuisse, nisi morte filij.

Eam item fidem non iustificare, quæ proponit minas & iudicium Dei iustum in peccatores, eadem ratione probant, quoniam fides iustificans facit quærere Deum, fides autem minarum & iudicij absterret potius & fugere compellit.

Eam quoque fidem, quæ docet mandata & legem operum, non iustificare, probant, quoniam illa fides adigit homines ad desperationem, cum requirat exactam legis impletionem, quam nemo præstare potest.

Denique fidem promissionum generatim solum propositarum non iustificare, probant, quia promissio non adfert pacem, & tranquillitatem animæ, nisi in speciali applicetur. Restat igitur vt illa sola fides iustificet, quæ respicit promissionem salutis, vt in speciali ad nos pertinet. Quocirca Lutherus in comment. ad primum & tertium cap. ad Galat. totam vim promissionum sitam esse dicit in pronomini- bus, *NOSTRIS, NOBIS, ME, & C.* Vt cum dicitur Galat. 1. *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris.* Et c. 3. *Factus est pro nobis maledictum.* Et c. 2. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.*

R E S P O N D E O, aduersarij non malè ratiocinantur apud suos, quibus persuaserunt, fidei iustificantis officium esse, reddere homines securos, ac certos de remissione peccatorum & salute sempiterna. Hoc enim admissio principio, non est difficile probare, fidem iustificantem non respicere historias, aut leges, aut minas, sed promissiones tantum & gratiam. At Catholici, qui vident eos assumere, quod erat probandum, rident eiusmodi argumenta.

Nam cum dicunt, fides iustificans non respicit historias, id est, res gestas, quæ narrantur in scripturis, quoniam illa pauores & desperationem auget. Negamus consecutionem, quod attinet ad pauores. Non enim idèd non iustificat fides, quia pauores auget, imò pauores augendo iustificat, non (vt illi vellent) securitatem adferendo, sed vt scripturæ docent, reuocando à peccato, & disponendo ad iustitiam, *Finis enim sapientiæ, timor Domini.* Prouerbiorum 1. **D E I N D E** negamus, eiusmodi historias augere desperationem. Nam etsi historia mortis Christi summam summi Dei iram contra peccatum ostendit, tamen simul ostendit, mortem illam precium fuisse redemptionis, & propitiationem pro peccatis totius mundi. 1. Timoth. 2. Et 1. Ioan. 2. **D E N I Q U E** multæ sunt historiae, quæ in spem erigunt peccatorem, & ad quærendum potius Deum, quàm ab eo fugiendum hortantur, quales sunt historiae de conuersione Pauli, Matthæi, Zachæi, Magdalene, & similia. Atque hoc idem **R E S P O N D E O,** ad aliam partem argumenti; de fide respiciente minas, & iusta Dei iudicia.

Ad illud autem de fide respiciente leges & mandata, **R E S P O N D E O,** eam quoque iustificare, quoniam excitat in homine propositum bonè operandi, sine quo (vt infra suo loco dicemus) nemo iustificari potest. Neque verum est, hac fide adigi homines ad desperationem. Neque enim recta fides docet, Deum requirere à nobis, vt propria virtute legem præsumamus implere, sed contra potius, vt sine dubitatione credamus, sine ipsius auxilio nihil omnino nos posse, omnia autem posse in eo, qui nos confortat.

Denique quod dicunt de promissionum generalium applicatione, propter illa pronomina, nostris, nobis, me, & similibus: rectè dicunt, posse vnumquemque promissiones generales sibi applicare per fidem. Nam quemadmodum fide Catholica credo, Christum mortuum esse pro omnibus, ita eadem fide credo mortuum esse pro me, qui sum vnus ex omnibus. At illæ promissiones, quæ absolutæ reperiun-

A tur in scripturis, testantur sufficientiam precij nostri, id est, meritorum Christi. Fuit enim Christi passio, quoad sufficientiam, propitiatio pro peccatis, non solum nostris, sed etiam totius mundi.

Nulla autem est promissio generalis, quæ testetur, Christi mortem in omnibus sortiri suum effectum, absque vlla conditione ex parte ipsorum, sed omnes conditionales sunt, quod attinet ad efficaciam, cum fidem, & Sacramenta requirant. Legant aduersarij nobis ex libro Dei talem aliquam generalem promissionem, & tunc suo iure poterunt eam sibi ratione pronomini applicare.

B Quid? quod ipsi quoque inficiari non possunt, exigi saltem conditionem fidei. Non tamen admittunt, per Christi mortem promissam esse indulgentiam omnibus hominibus, etiam si in Christum credere nolint. Cum igitur non sit facta promissio remissionis peccatorum, ipsis etiam aduersarijs confitentibus, sine conditione fidei, quomodo possunt absolute credere, sibi remissa esse peccata, cum ex nullo verbo Dei didicerint, se habere fidem, qualis requiritur ad remissionem illam obtinendam?

At (inquiunt) nonne S. Ioannes in 1. epist. c. 5. absolute, & sine conditione dicit: *Hæc scribo vobis, qui creditis in filium Dei, vt sciatis, quia vitam habetis æternam?* Oportet igitur absolute credere, vos habere vitam æternam: alioqui, vt ibidem idem Ioannes ait: *Mendacem facimus Deum.*

C **R E S P O N D E O,** sanctus Ioannes verissimè dicit, omnes qui credunt; videlicet sicut oportet, habere vitam æternam, nimirum in spe. Nam spe salui facti sumus, Rom. 8. Cæterum non dicit, omnes qui arbitrantur se credere, sicut oportet, re vera credere sicut oportet. Itaque ait quidem, *Hæc scribo vobis, qui creditis, vt sciatis, quia vitam habetis æternam;* sed non ait, *Hæc scribo vobis, vt sciatis, vos habere fidem, qualis requiritur.*

Sententia igitur Apostoli conditionalis est; scribit enim ijs, qui credunt vt sciant, se habere vitam æternam, si re vera (sicut oportet) credant, hoc est, si fidem habeant, quæ per dilectionem operatur.

C A P V T X I I .

Proponitur secunda quæstio, an fides sola iustificet.

S **E Q V I T V R** nunc ALTERA quæstio, an fides sola iustificet. Quo loco illud est initio **O B S E R V A N D V M,** quæstionem istam disputari posse de dispositionibus ad iustitiam, an fides videlicet per modum dispositionis sola iustificet. **I T E M** de ipsa formali iustificatione, an, vt homo sit formaliter iustus, requiratur obedientia legis saltem in habitu, an vero sufficiat fides apprehendens **C H R I S T I** iustitiam; **D E N I Q U E** de consequentibus iustitiam, nimirum vtrum ad iustitiam retinendam & conservandam requirantur opéra bona, an fides sola sufficiat. Cæterum hoc loco primam tantum quæstionem suscepimus explicandam. Nam de alijs duabus, in sequentibus libris differendum erit. Quare nemo mirari debet, si multa hoc loco prætermittimus, quæ alij scriptores de sola fide iustificante, vel potius de fide non sola iustificante disputant.

E Porro hæretici huius temporis vna in re conueniunt inter se, & dissentiunt à Catholicis; in alijs tribus dissentiunt etiam inter se. Conueniunt, Fidem solam iustificare, hoc est nulla realia iustificationem acquiri, vel vt ipsi loquuntur, apprehendi, nisi fide.

Dissentiunt autem PRIMO de modo, quo fides iustificat. Nam LUTHERVS sensisse videtur, fidem esse veram causam iustificationis. Sic enim scribit in 2. c. ad Galat. *Fides est formalis iustitia, propter quã homo iustificatur, non propter charitatem.* Vbi non solum vox illa, *formalis*, significat veram causam; sed etiam antithesis, qua fidem opponit charitati. Nam cum negat, nos iustificari propter charitatem, certè negat, charitatem esse causam iustificationis; igitur cum asserit propter fidem nos iustificari, asserit fidem esse causam iustificationis.

Eandem sententiam in Colloquio Altemburgensi, tribuunt Illyriciani Vvittembergensibus, affirmantes à Georgio Maiore, dictum esse, fidem esse causam, cur detur iustificatio. ALII tamen plurimi, ac ferè omnes hoc tempore docèt, fidem non iustificare, per modum causæ formalis, aut efficientis physicæ, vel meritoricæ, quasi aut ipsa sit iustitia, vel initium iustitiæ, aut eius intuitu siue respectu Deus nos iustificet, sed solum relatiuè, quia respicit, ac recipit oblatam indulgentiam.

Itaque sensum huius propositionis: Homo fide iustificatur, hunc esse volunt; Homo iustificatur per gratiam Dei, non imputãtis peccata, quam gratiam fides credendo recipit. Explicant sententiam suam exemplo manus, quo pauper elemosynam à diuite recipit. Nam manus illa recipiẽs elemosynam, non est ipsa elemosyna, neque est causa efficiens elemosynæ, neque propter ipsam, quasi sua pulchritudine id mereatur, datur elemosyna, sed solum relatiuè concurrat ad elemosynam obtinendam, quoniam dare & accipere sunt relatiua, neque enim dari potest elemosyna, nisi ab aliquo recipiatur. Ita explicant modum, quo fides iustificat, Philippus in Locis communibus, titulo de bonis operibus, in dilutione argumentorum. Et Kemnitius in Examine Concilij Tridentini, sessione sexta. Et Ioãnes Caluinus in Antidoto Concilij, ad Canon. II. sess. 6. Item in Colloquio Altemburgensi, non solum Illyriciani, siue Saxonici, sed etiam Vvittembergenses Electorales conuenerunt in eo, quod fides non sit dicenda causa, sed merum organum iustificationis, & verba Georgij Maioris sibi obiecta, non tam defenderunt, quàm excusarunt. Ex quo intelligimus Lutheranos, qui se iactant omnia tribuere soli fidei, re vera nihil omnino ei tribuere, sed eam planè contemnere, ac nihil facere.

SECUNDO, dissentiunt de actibus aliarum virtutum, siue operum, vt spei, dilectionis, pœnitentiæ & similibus, an videlicet requirantur ad iustificationem aliquo modo. Nam etsi conueniant in eo, quod isti actus non sint causa iustificationis, neque dicantur iustificare, tamen aliqui existimant, requiri eorum præsentiam, vel vt signa veræ fidei, vel alijs de causis. Ita docent Vvittembergenses, in Colloquio Altemburgensi, idem etiam docet Philippus in Locis communibus, paulò antè citatis. *Clarè* (inquit PHILIPPVS) *docemus, oportere in homine existere notitiam articulorum, item contritionem, bonum propositum, inchoari dilectionem. De his dimicant aduersarij, quatenus fatemur ipsi, in homine oportere existere. Sed addimus oportere accedere fidem, id est, fiduciam misericordie, quod propter filium Dei habeamus remissionem peccatorum, non propter has nostras virtutes.*

Caluinus item in Antidoto Concilij, ad art. II. sess. 6. docet, fidem solum iustificare, sed eam fidem non esse solã, quomodo Solis calor solus accedit, quamuis non sit solus, sed cum splendore coniunctus. Similia habet Kemnitius loco notato.

Contra autem Illyriciani, siue Saxonici, hoc est, ri-

gidi Lutherani in eodem Altemburgensi Colloquio contendunt; ita solum fidem iustificare, vt illud SOLAM, non solum meritũ, sed etiam præsentiam aliarum virtutum excludat. Et hanc fuisse volũt Lutheri sententiam. Et sanè LUTHERVS in cap. 2. ad Galat. ita loquitur: *Fides sine & ante charitatẽ iustificat.* Et in disputatione, Vtrum opera faciant ad iustificationem, an non, tom. I. operum suorum, sic ait, in 3. propositione. *Fides, nisi sit sine vllis etiã minimis operibus, non iustificat, immò non est fides.*

TERTIO, dissentiunt de voce SOLA, an sit omnino necessaria, an verò possit iusta aliqua de causa reticeri. Non desunt enim inter Lutheranos, qui dicant, voculam illam SOLA in propositione, Fides sola iustificat, etiamsi non exprimat, subintelligi, & ideo non esse de ea pertinacius altercandum, præsertim cum non inueniatur in sacris litteris, imò posse vtilliter reticeri concordie causa. Alij tamen contrã, pro vocula SOLA, acerrimè dimicandum esse cẽsent, atque omnia prius, quàm vt ea vox sibi eripiat, tolleranda esse contendunt. Vide de hac eorum digladiatione Ioan. Cochleũ in Actis Lutheri, anno 1530. Et Laurentium Surium, in commentario rerum gestarum, eiusdem anni, vel ex hæreticis, Ioan. Sleidanum, ad eundem annum, & Dauidem Chythræum, in histo. confess. Augustanæ, & ipsum etiam Altemburgense Colloquium, vbi multa de hac re ab Illyricianis referuntur. Sed nos parũ laborantes de ipsorum contentionibus, ad eam tantum controuersiam explicandam aggredimur, quam nobiscum, id est, cum Catholicis habent.

Igitur aduersarij, vt paulò antè diximus, SOLA FIDE iustificationem acquiri, siue apprehendi docent: Catholici contra, ac præsertim Synodus ipsa Tridẽtina (quam omnes Catholici vt magistram sequuntur) sess. 6. cap. 6. Septem actus enumerat, quibus impij ad iustitiam disponuntur, videlicet fidei, timoris, spei, dilectionis, pœnitentiæ, propositi suscipiendi sacramenti, & propositi nouæ vitæ, atque obseruationis mandatorum Dei. Quam sententiam veram esse in sequentibus capitibus, Deo benè iuante, probabimus.

CAPVT XIII.

Fidem iustificare, sed non solum: idem enim facere timorem, spem, dilectionem, &c.

HOMINEM non sola fide iustificari, QUINQUE argumentis principalibus demonstrare conabimur.

PRIMUM argumentum petimus ex eo, quod Scripturæ & Patres tribuunt vim iustificandi non soli fidei, sed etiam alijs virtutibus, quas Concilium Tridentinum, inter dispositiones ad iustitiam numerauit, deinde addeamus alia argumenta varijs ex locis petita.

PRIMA igitur dispositio, ex doctrina Concilij, FIDES est, de qua superuacaneum est ostendere, per eam iustificari impium, cum aduersarij id non negent. Quare probabimus, Fidem non tam iustificare, quàm iustificare vt initium, & radicem primam iustificationis: hinc enim sequitur, non ipsam solum iustificare, sed sic eam agere in hoc negotio, quod suum est, vt etiam cæteris virtutibus locum relinquat. Simul etiam refellemus aduersariorum impudentiam, qui Concilio Tridentino vitio vertunt, quod fidei nihil amplius dederit, quàm vt esset initium iustificationis, cum ipsi tamen (vt paulò antè ostendimus) nihil ei re ipsa tribuant, & sit re vera apud ipsos, Fides iustificans, titulus sine re, vel res de

solo titulo, vt Lutherus falso scripsit de libero voluntatis arbitrio.

Igitur fides esse initium iustificationis, docet Apostolus ad Hebr. 11. *Accedentem ad Deum, oportet credere, quia est, &c.* Vbi tribuitur fidei prima motio in Deum, per quam is qui longè erat, iam incipit propinquare. Idem Apostolus ad Rom. 10. *Quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. sed quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent sine predicante? quomodo predicabunt nisi mittatur?* Vbi hunc ordinem iustificationis describit Apostolus, vt PRIMO sit ommissio prædicatorum. SECUNDO, ipsa prædicatio Euangelij. TERTIO, fides. QUARTO, inuocatio. QUINTO, salus, id est, iustificatio, quæ est sanitas animæ à morbo peccati. Ex quibus missio, & prædicatio extra nos sunt, proinde prima inchoatio iustificationis in nobis est fides, quam sequitur inuocatio, & cætera ordine suo.

Sanctus etiam Ioannes cum ait: *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Ioan. 1. aperte docuit, eos, qui per fidem Christum recipiunt, nondum esse filios Dei, sed posse fieri, si pergant ulterius, vt etiam sperare & diligere incipiant. Dilectio enim proprie filios Dei facit, vt patet ex cap. 2. 1. epistolæ eiusdem Ioannis. Sed iam audiamus etiam veteres Patres.

CLEMENS ALEXANDRINVS, lib. 2. Strom. ante medium: *Fides, inquit, est prima ad salutem inclinatio, post quam timor, & spes & pœnitentia.*

CYRILLVS Hierosolymitanus, Catechesi 1. scribit, Fidem esse quasi oculum & lampadem ad viam salutis inueniendam.

EUSEBIVS Emisenus, hom. 2. de Symbolo, Fidem appellat lumen animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis.

Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. de fide, spe, & charitate, nominat fidem originem iustitiæ.

Sanctus CYRILLVS ALEXANDRINVS, lib. 4. in Ioannem, cap. 9. *Ianna, inquit, & via in vitam, fides erit.*

Sanctus AMBROSIVS, libro de Sacramentis primo, in ipso principio: *In Christiano, inquit, prima est fides.*

Sanctus HIERONYMVS, in comment. ad caput tertium epistolæ ad Ephesios. *Fiducia, inquit, atque accessus ad Deum principium, atque origo fides in Christo est.*

Sanctus AVGVSTINVS, in expositione capitis tertij epistolæ ad Galatas. *Efficiuntur, inquit, filij sapientie, preparante, ac prestante id fide Mediatoris.* Fides igitur preparatio est ad iustificationem, per quam efficiuntur filij Dei. Item in libro de Prædestinatione sanctorum, cap. 7. *Fides, inquit, prima datur, ex qua cætera impetrantur.* Et in libro de bono perseuerantiæ, cap. 2. *Quod initium, inquit, verius homini Christiano, quam credere in Christum?* Et in libro de Spiritu & littera, ca. 30. *Per legem, inquit, cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ, per gratiam sanitas animæ, &c.* Vbi post legem, quæ extra nos est, primo loco inter ea quæ in nobis sunt, constituit fidem, secundo orationem, tertio gratiam, &c. Et in ferm. 22. de verbis Apostoli: *Domus, inquit, Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Vides quomodo fides solum inchoat ædificium, & sine spe & charitate non perficitur?

S. PROSPER, libr. tertio, de vita contemplatiua, cap. vigesimo primo: *Fides, inquit, est iustitia fundamentum, quam nulla bona opera precedunt, & ex qua omnia procedunt.* Et responf. ad dubium octauum

A Geneuensium: *Fides est, inquit, virtutum omnium fundamentum.*

S. GREGORIUS, lib. 2. Moral. cap. 33. *Si Fides, inquit, non prima in corde nostro gignitur, reliqua quæque esse bona non possunt.*

His testimonijs saddi potest ratio naturalis, nam potest aliquis credere, quod non sperat, neque diligit, non potest sperare aut diligere, quod non credit: igitur fundamentum spei & charitatis est fides, non contra fundamentum fidei spes, aut charitas. Rursus in corporalibus morbis initium salutis est credere se ægrotum, & medico curare volenti fidem habere: non tamen sola illa fides est integra sanitas.

SECUNDA dispositio est TIMOR, quem quidem bonum esse, ac salutarem ostendimus in 2. li. de Pœnitentia, capite 17. & decimo octauo. Nunc adferemus solum ea loca, quæ docent illum concurrere ad iustificationem eo ferè modo, quo fides ipsa concurrat.

PRIMUM igitur, fidem iustificare didicimus ex Apostolo, qui ait: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Hebr. 11. Sed hoc idem dicitur de timore Ecclesiast. 1. *Qui sine timore est, non poterit iustificari.*

DEINDE, fides iustificat, quia est initium iustitiæ, & salutis, vt paulò ante docuimus: *At timor Domini est initium sapientiæ, vt legimus Psalm. 110. sic Proverb. 1. Et per sapientiam intelligitur perfecta iustificatio, quæ totum hominem componit, vt S. Augustinus demonstrat in libro 1. de sermone Domini, in monte, cap. 9. per timorem autem istum, qui est initium sapientiæ, intelligunt timorem seruilem, qui est in peccatore (de quo timore hic disputamus) ferè omnes Patres, vt sanctus Basilius, oratione in principium Prouerbiorum. Sanctus Augustinus tum loco citato, tum tract. 9. in epist. Ioannis. Sanctus Gregorius, hom. 19. in Ezechielem. Beda in comment. ad primum caput Prouerbiorum. Sanctus Bernardus, hom. 23. in Cantica, & alij.*

PRÆTEREA, Fides iustificat, quia per eam quærimus Deum, atque ad eum accedimus, vt etiam aduersarij docent, sed idem facit timor, scriptum est enim in Psalmo septuagesimo septimo: *Cum occideret eos, quærebant eum & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Et rursus in Psal. 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Et Ionæ 3. Ad timorem incussum à Iona, Rex & populus Niniuiticus ad Deum redijt. Ex quo loco intelligimus, quam procul aberrat à vero MARTINVS LVTHERVVS, qui in comment. ad 2. c. ad Gal. dicit, Impossibile esse, vt peccator audiens ex lege iudicium Dei, non fiat impatiens, & non murmuret & oderit Deum. Et in assert. artic. 6. affirmat, peccatorem quamdiu timore agitur, semper fieri deteriorem in se ipso, quamuis fortasse alijs minus noceat.

AD HÆC, Fides iustificat, quia per eam formatur Christus in nobis, vt dicitur ad Galat. 4. At de timore scribit Isaias c. 26. secundum interpretationem 70. *Ad timore tuo concepimus & peperimus spiritum salutis.*

RVRVS, fides iustificat, quia *Iustus ex fide viuit.* Habacuc 2. ET de timore scriptum est: *Timor Domini fons vita.* Prou. 14.

DEINDE, fides iustificat, quia purgat peccata, vt Apostolus docet Act. 13. Roman. 3. Gala. 3. & alibi. AT de timore quoque legimus Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum.*

Neque desunt etiam in hac parte testimonia Patrum. S. AVGVSTINVS Tract. 9. in epistolam Ioanis: *Stimulat, inquit, timor, sed noli timere, intrat charitas, quæ sanat, quod vulnerat timor. Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem*

tollit. Opus est ergo, ut intret timor. primo, per quem veniat charitas: Timor medicamentum, charitas sanitas. Idem in libro de Catechizandis rudibus, cap. 5. *Rarissime*, inquit, accidit, imò verò nunquam, ut quisquam veniat volens fieri Christianus, qui non sit aliquo Dei timore percussus. At certè introducere charitatem, & compellere ad quærendum laucrum regenerationis, disponere ad iustificationem est.

S. BASILIVS, in Psal. 33. tractans illud: *Timorem Domini docebo vos*. Timor, inquit, salutaris, qui ad sanctitatem ducit, & anima diuinitus in situ qualis existat, si cupis audire, attende, &c.

S. HIERONYMVS, in comment. ad 1. cap. Malachia: *Vult*, inquit, Dominus, ut à malis per suppliciorum formidinem recedamus, & de timore seruorum ad gratiam filiorum transeamus.

S. GREGORIVS, hom. 34. in Euangelia: *Praua*, inquit, mens, si non prius per timorem evertitur, ab asuetis vitis non emundatur.

IOANNES CASSIANVS, lib. 4. de institutis renunciantium, c. 39. *Principium nostræ salutis, eiusdemque custodia, sicut dixi, timor Domini est*. Per hunc enim & initium conuersionis, & visiorum purgatio, & virtutum custodia his, qui imbuuntur ad viam perfectionis, acquiruntur. His adde locum ante citatum ex Clemente Alexandrino, qui post fidem subiungit timorem in negotio acquirendæ salutis.

Accedat POSTREMO etiam ratio; natura enim timoris est, ut fugiat mala, & quærat remedia, quibus illa possit euadere. Hinc enim S. Ioānes Baptista dicebat, Matt. 3. *Quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira?* Et nos quotidie videmus, nunquam esse homines de salute æterna magis sollicitos, quam cum ingens aliquis timor, aut pestis, aut naufragij, aut tonitruum & celestium fulminum ingruit.

TERTIA dispositio, SPES est, quæ nascitur ex fide, non fecus ac timor. Eadē enim fides, quæ docet, Deum iudicem esse iustissimum, & vindicem peccatorum acerrimum, & ideo gehennam ignis inextinguibilis peccatoribus obstinatis, & impœnitentibus preparasse, docet etiam eundem esse patrem clementissimū, & nolle mortem peccatorum, sed vt conuertantur & viuant; & ideo filium suum in terras misisse, ac paratum esse propter merita filij sui peccatores omnes in gratiam recipere, si pœnitentiam agere, & ad se toto corde redire velint.

Hanc igitur spem obtinendæ veniæ, dispositionem esse ad iustitiam & remissionem peccatorum, docet Sapiens Prou. 28. *Qui sperat in Domino, sanabitur*. Et David in Psal. 36. *Saluabit eos, quia sperauerunt in eo*. Et Psal. 90. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum*. Et Dominus, Matt. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*. Non enim (vt quidam falso docent) prius Dominus Paralyticum iustificauit, quam ei diceret, cōfide fili, sed contra (vt Concilium Tridentinum significat, sess. 6. c. 6.) prius dixit, Confide fili, & cum eum erectum in spem salutis vidit, adiunxit, remittuntur tibi peccata tua.

S. AMBROSIVS, lib. 1. de pœnitentia, cap. 1. *Nemo potest bene agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam*.

S. AVGVSTINVS, in lib. de catechizandis rudibus, c. 4. *Quidquid narras, ita narra, vt ille cui loqueris, audiendo credat, credendo speret, sperando amet*.

S. CYPRIANVS, in ser. 5. de lapsis: *Gravissimum conscientia crimen agnoscite, nec desperantes misericordiam Domini, nec tamen iam veniam vendicantes*. Quibus verbis satis apertè refelluntur aduersarij, qui nō prius respicere incipiunt, quam certo certius sibi persuadent; se iam Deo carissimos & amicissimos

A esse factos. Et inter Cherubim & Seraphim locum & sedem se habere confidunt.

QUARTA dispositio, dilectio est. Statim enim ac incipit aliquis sperare ab alio beneficiū, incipit etiā eundem diligere vt benefactorem atque auctorem eius boni, quod sperat. Itaque qui sperat à Deo iustificationem, incipit Deum diligere (vt Concilium Tridentinum loquitur) vt iustitiæ fontem.

Porrò dilectionem aliquam priorem esse remissione peccatorum, vel tempore, si sit dilectio imperfecta, vel certa natura, si sit perfecta, & ex toto corde, atque ad eam disponere, docet in primis Ecclesiasticus, c. 2. nam posteaquam dixerat: *Qui timetis Dominum, sperate in illo*, subiungit: *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra*. Docet deinde etiam ipse Saluator, cum ait, Luc. 7. *Remissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Docet quoque Apostolus Paulus, cum scribit ad Galat. 5. *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur*. Docet item Apostolus Ioannes, in epist. 1. cap. 3. dicens: *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*. Docet denique Concilium Araucanum, Canone vlt. *Deus*, inquit, *fidem, & amorem sui prius inspirat, vt sacramenta Baptismi fideliter requiramus*.

B At obijciunt aduersarij pauca quædam argumenta, vt probent, dilectionem non posse priorem esse iustificationem. Nam prius diligit nos Deus, quam nos diligamus Deum, vt S. Ioannes affirmat in epist. prima, capite quarto. Deus autem diligens, iustificat quos diligit, quoniam dilectio eius non est inanis, sed efficax.

C Item nemo diligit Deum, nisi Spiritum sanctum habeat inhabitantem, iuxta illud Rom. 5. *Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*; At nemo Spiritum sanctum habet inhabitantem, nisi sit iustus, igitur nemo diligit Deum, nisi iustificatus.

Denique non potest aliquis Deum diligere, nisi credat eum sibi placatum. Iratum enim odit potius, quam diligit, at pax oritur ex iustificatione facta per fidem, iuxta illud Rom. 3. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum*.

D RESPONDEO ad PRIMVM, Deus prior diligit nos, & diligendo facit iustos, sed paulatim, & per certa media. Quos enim diligit, primum vocat ad fidem, tum spem & timorem & dilectionem inchoatam inspirat, postremò iustificat & perfectam charitatem infundit.

Ad SECVNDVM, Nemo diligit Deum ex toto corde, & perfectè, vt eius dilectio propriè charitas dici possit; nisi Spiritum sanctum inhabitantem habeat, vt Apostolus scribit: tamen imperfecta & inchoata dilectio sine Spiritu sancto inhabitante haberi potest, quamuis non sine auxilio Dei speciali, vt ostendimus in lib. 5. de grat. & lib. arb.

E Ad TERTIVM, Falsum est, non posse diligi Deum iratum; præsertim si quis credat, illum iuste esse iratum, & tamen propensum esse ad clementiam, & speret breui placandum. Aliud autem est pax, aliud dilectio, & fieri potest, vt quis diligit eum, quem læsit, & cum quo pacem inire cupit, quamuis nondum ei reconciliatus sit. Itaque rectè dicit Apostolus, pacem ad Deum per iustificationem acquiri, sed non negat, ante iustificationem inchoari dilectionem.

QUINTA dispositio PŒNITENTIA, est dolor videlicet, ac detestatio peccati, de qua multa extant in diuinis litteris testimonia. Sed nos ea solum adducemus, quæ probāt, per eam disponi homines ad iustificationem

stificationem & remissionem peccatorum. Tale est illud Actorum vndecimo: *Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Et illud 2. Corinth. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem.* Et illud Ezechielis decimo octavo: *Cum auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam viuificabit.* Quid clarius dici poterat? Si pœnitentia datur à Deo ad vitam, id est, ad obtinendam vitam; si dolor de peccatis, propter Deum susceptus, pœnitentiam in salutem operatur; si is, qui pœnitentiam agit, ipse animam suam viuificare dicitur, quomodo fides sola iustificat? Aut quomodo pœnitentia non iustificat? Sed de hac re satis multa diximus, in secundo libro de pœnitentia.

S E X T A dispositio est propositum, ac desiderium Sacramenti re ipsa percipiendi. Nam cum scriptum sit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei,* Ioan. 3. Et: *Quorum remisit peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ioan. 20. Qui iam didicit, necessariam medicinam ad curanda peccata, lauacrum esse Baptismi; & post Baptismum reconciliationis potestatem sacerdotibus à Christo esse concessam; certè non potest rectè dispositus dici ad iustificationem, nisi eiusmodi media ab ipso Domino instituta desideret ac acquirat. Itaque S. Petrus, Act. 2. vtrumque coniunxit, cum ait: *Pœnitentiam agite & baptizetur unusquisque vestrum.*

S E P T I M A dispositio est Propositum nouæ vitæ, & obseruationis omnium mandatorum, de qua Dominus loquitur, Ezech. 18. *Proiçite à vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Scripsit hac de re librum integrum S. Augustinus, qui inscribitur de fide & operibus: refellit enim quorundam errorem, qui docebant admittendos esse homines ad Baptismum, etiam si vitam & mores emendare non vellent.

C A P V T. XIV.

Fidem solam non iustificare, probatur ex alio principio.

V E N I O nunc ad **A L T E R V M** argumentum principale, quo hac ratiocinatione cõcludi potest, si fides à spe & dilectione, alijsque virtutibus separetur, sine dubitatione iustificare non poterit; non igitur fides sola iustificare potest. Consecutio huius argumenti probatur hoc modo. Si tota vis iustificandi esset in sola fide, ita vt cæteræ virtutes, quamuis præsentibus adessent, ad iustificationem nihil omnino cõferrent, vt aduersarij docent, profecto fides ipsa tam iustificaret illis præsentibus, quam absentibus. Igitur si absentibus illis iustificare non potest, efficitur vt vis iustificandi non sit in ipsa sola, sed partim in ipsa, partim in alijs.

Porrò Antecedens eiusdem argumenti, propositio videlicet illa conditionata, si fides à spe & dilectione alijsque virtutibus separetur, sine dubitatione iustificare non poterit: hac ratione probatur, Fides ex doctrina aduersariorum relatiuè iustificat, igitur posita fide in homine, in eodem puncto temporis ponitur & iustitia: relatiua enim simul ponuntur, & simul tolluntur, cum non possit vnum esse, aut intelligi sine altero. Et hoc quidem aduersarij libenter admittunt, quippe qui docent, per omne peccatum amitti fidem.

R V R S V S, si fides sola iustificat, quia relatiuè iustificat, nõ potest esse in animo hominis, quin simul in eodem sit etiam iustitia, at sine dilectione non po-

A test esse iustitia, quoniam *qui non diligit, manet in morte,* 1. Ioan. 2. Et ex Augustino in libro de natura & gratia, cap. vltimo: *Inchoata charitas, inchoata iustitia est, perfecta charitas, perfecta iustitia est.* Igitur fieri non potest, vt fides à dilectione seiuncta iustificet. Ac per hoc non ipsa sola iustificat, quoniam (vt probatum est) si sola iustificaret, etiam ab omnibus alijs virtutibus seiuncta iustificaret.

P R Æ T E R E A, si fides à virtutibus cæteris separata iustificare posset, posset etiam id præstare cum vitijs, quæ virtutibus illis cõtraria sunt; nam quemadmodum nihil prodest fidei, quod attinet ad officium iustificandi, præsentia aliarum virtutum, quia ipsa sola iustificat, ita nihil oberit ei, quod attinet ad officium iustificandi, præsentia vitiorum, quia per accidens cum ea iunguntur, siue vitia, siue virtutes, & ipsa sola iustificat. At nulla ratione cogitari, aut fingi potest, vt ille sit iustus, qui odit Deum, & proximum, quique voluntatem gerit fornicandi, furandi, necandi, mentiendi, blasphemandi: esset enim iustus is, qui non solum, non est iustus, sed etiam sceleratus & iniustus. Igitur non potest fides cum vitijs coniuncta, & à virtutibus omnibus disuncta ita iustificare, vt statim atque ipsa adest, & iustificatio adsit. Id autem faceret, si sola ipsa iustificaret, vt apertè probatum est, igitur non sola ipsa iustificat, sed eget necessariò ad officium iustificandi non solum præsentia, sed etiam ope & efficientia timoris, spei, dilectionis, pœnitentiæ, aliarumque virtutum.

R E S P O N D E V N T ad hoc argumentum, nos assumere aliquid impossibile, fidem videlicet esse posse solam. Id enim ipsi passim negant; sic enim **L V T H E R V S** loquitur in commentario ad cap. 15. Geneleos: *Scio has virtutes esse insignia Dei dona, scio fidem sine his donis non existere. Sed nunc nobis quæstio est, quid cuiusque proprium sit, tenes manu varia semina, non quero ego qua quibus coniuncta sint, sed que cuiusque propria virtus sit. Hic apertè dico, quid faciat sola fides, non cū quibus virtutibus coniuncta sit. Sola autem fides, apprehendit remissionem, credit promittenti Deo, Deo porrigenti aliquid, admovent manum, & accipit, hoc proprium solius fidei est. Et infra: Scimus quod fides numquam est sola, sed adfert secum charitatem & alia multiplicia dona, sed non ideo confundenda res, quod solius fidei, alijs tribuendum.*

I O A N N E S C A L V I N V S in Antidoto Cõcilij, ad Can. II. sess. 6. *Sola, inquit, fides est qua iustificat, fides tamè qua iustificat, non est sola. Sicut calor solis solus est, qui terram calefacit, ipse tamen calor non est solus in Sole, sed cum splendore.* Idem docent Philippus, tum in locis, tum in Apologia Confess. Brentij in Catechismo, Kemnitius in Examin. Concilij, & alij.

S E D hæc responsio multis modis labefactari potest. **P R I M O**, quoniam Patriarcha nouatorum omnium **L V T H E R V S** disertis verbis scripsit, in c. 2. ad Gal. *Fides sine & ante charitatem iustificat.* Et in disputatione, vtrum opera faciant ad iustificationem: *Fides misit sine ullis etiam minimis operibus, non iustificat, imò non est fides.* Quæ certè cum verbis paulò ante citatis, non benè cohærent. **C A L V I N V S** quoque summus Propheta Geneuensium, in Antidoto ad Canon. vigesimum octauum, sess. 6. Concil. Trid. admittit, semen aliquod fidei manere inter grauissimos lapsus, atque id quantulumcumque est, particulam esse veræ, ac viuæ fidei. At si particula veræ & viuæ fidei, manet inter grauissimos lapsus, id est, cum mortiferis peccatis; quomodo non potest separari à charitate? Quomodo non potest esse sola? Quomodo facit esse iustos eos, qui illo ipso tempore grauissimè peccant?

SECUNDO, quoniam nostrum argumentum non assumit, fidem esse posse solam; sed, si fides sola iustificaret, id præstaturam, etiam si esset sola. Hac enim conditionata propositione concessa, quicquid sit de absoluta, ratiocinatio nostra manifestè, efficaciterque concludit. Conditionatam autem illam propositionem fati aperte, paulò ante probauimus. Et confirmari potest similitudine Solis, quam Calvinus adducit. Quanquam enim fieri nequeat, ut Solis calor à splendore separaretur, tamen si id fieret, nihilominus calor ille Solis terram calefaceret, sicut etiam còtrà, splendor si à calore disungeretur, nihilominus illuminaret. Quid? quod (si S. Basilio credimus, oratione in Psalmum trigessimum tertium) Ignis gehennæ vim habet vrendi, & omni splendore caret.

TERTIO, quoniam si verum esset, quod aduersarij docent, fidem nūquam esse solam, ideo verū esset, quoniam ut ipsi dicunt, fides vera gignit, tãquam arbor bona fructus bonos, dilectionem, aliasque virtutes. At hoc etiam concessio, fides est prior dilectione, alijque virtutibus omnibus, si non tempore, certè natura. Nulla enim est causa, quæ non sit prior suo effectui, ac proinde quæ non possit intelligi, sine suo effectui; Fides autè nō potest esse, nec intelligi prior, ne natura quidem, ipsa iustificatione, cum sint relatiua, ut ipsi dicunt, Deus iustificans, & fides iustificationem accipiens; relatiua enim simul omnino esse debent, ut ne intelligi quidem possit vnum sine altero. Igitur fides prius, saltem natura, iustificabit, & cū iustitia coniuncta esse intelligetur, quam dilectionem, aliasque virtutes attulerit. Proinde sequentur absurda, quæ supra notauimus, ut homo sit iustus & non iustus, iustificatus & sceleratus, viuens & mortuus, quia iustus ex fide viuunt, & tamen qui non diligit, manet in morte.

QUARTO denique, quoniam falsum est quod ipsi dicunt, fidem veram non posse à virtutibus cæteris esse disiunctam, & cum peccatis, vitijque coniunctam. Quod in sequenti capite, ut omnis falsitati aditus præcludatur, demonstrare aggrediar.

CAPVT XV.

Fidem veram posse re ipsa à dilectione, alijsque virtutibus separari.

IGITUR fidem veram & Christianam, quæ per modum dispositionis iustificat impium, posse à dilectione, alijsque virtutibus separari, his argumentis probatur.

PRIMO, de Principibus Iudæorum ita scribitur, Ioannis duodecimo: *Veruntamen multi ex Principibus crediderunt in eum, sed non confitebantur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei.* Hic Evangelista testatur, in illis Principibus fuisse fidem absque charitate.

RESPONDENT Aduersarij, non habuisse Principes illos veram fidem, sed tantum notitiam quandam Christi imperfectam. AT si licet ita interpretari scripturas, nihil vnquam probari poterit.

PRÆTEREA, in eodem capite sæpe eadem phrasi vitur scriptura, vbi tamen per id, quod est (credere in Christum) omnes intelligunt veram fidem. *Cogitauerunt, inquit Evangelista, Principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abiebant ex Iudeis, & credebant in Iesum.* Et infra: *Cū tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaia impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? Quem locum Isaia allegat etiam B. Paulus ad Rom.*

A IO. cū differit de fide iustificante. Et infra: *Dixit Iesus, qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Et rursus: *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Cū igitur hæc omnia loca de vera fide iustificante intelligantur, cur non etiam ille, qui in eodem capite habetur: *Multi ex Principibus crediderunt in eum?* Eadem enim sunt verba, & eadem phrasis.

B ADDE VLTIMO etiam commentarium S. AUGUSTINI, ut alios interim prætermittam. Nam tractatu quinquagesimo tertio in Ioannē: *Videte* (inquit Augustinus) *quemadmodum notauerit Evangelista, & improbauerit quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit, qui in hoc ingressu fidei, si proficeret, amorem quoque humane glorie proficiendo superarent.* Quod si fides ista proficere poterat, & amorem humanæ gloriæ proficiendo superare, certè vera fides erat. Eadem enim est fides incipiens, proficiens & perfecta, sed non semper æquè magna. Alioqui si fides cum proficit non est eadem quæ antea erat; non illa profecit, sed alia nascente, ipsa defecit.

C Idem etiam Augustinus Tractatu 54. in ipso initio, eundem locum Evangelij tractans: *Quidam, inquit, crediderunt predestinati in vitam æternam, quidam verò non crediderunt. Eorum autem qui crediderunt, alij vsque adeo confitebantur, ut palmarum ramis acceptis venienti occurrerent, in eadē laudis confessione latantes. Alij verò ex Principibus confiteri non audebant, ut de Synagoga non eijcerentur.* Vbi S. Augustinus eandem fidem tribuit illis, qui cōfitebantur Iesum manifestè, & illis qui confiteri non audebant: neque dubitari potest, quin fides confitentium vera fides in Christum fuerit: erat igitur vera & non confitentium, sed in prioribus per dilectionem operabatur, in posterioribus sine dilectione ociabatur.

ALTERVM testimonium est Apostoli Pauli, in priore ad Corinthios, cap. 13. vbi sic loquitur: *si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*

D RESPONDENT ad hunc locum duobus modis, PRIMO, Apostolum duxisse argumentum à conditione impossibili, ut ostenderet necessitatem dilectionis; quod probant ex principio capitis: *Si linguis hominum loquar & Angelorum.* SECUNDO, loqui Apostolum de fide signorum, non de fide promissionum, quæ sola est fides vera & iustificans. AT neutra responsio solida est; PRIMVM enim argumentum Apostoli non ducitur à conditione impossibili, sed ab hyperbole in sacris litteris valdè vsitata. Sententia enim eius loci est, Eloquentiam quamuis maximam scientiam omnium rerum, fidem summam & certissimam, eleemosynas profusissimas, & omnia alia bona, sine charitate ad vitam æternam consequendam minimè prodesse. Ex quo sequitur, ut sicut eloquentia, scientia, eleemosynæ sine charitate esse possunt, sed nō prodesse, ita & fides sine charitate possit esse, & non prodesse.

E DEINDE, loquitur hoc loco Apostolus de fide, per quam miracula fiūt, ut patet ex illis verbis: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam.* Hanc autem fidem re ipsa separatam in quibusdam fuisse à charitate, testatur Dominus, Matt. 7. cū ait: *Multi mihi dicent in illa die, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & demonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Quibus confitebor, quia nunquam noui vos, discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* Non igitur Apostolus ducit argumentum ab impossibili, sed ab eo, quod aliquando factum est, & fieri solet.

POSTREMO, si argumentū Apostoli ab impossibili duceretur, probaret saltem conditionatam illam pro-

positionem, quam superiori cap. ego probare institui. Nam si fides sine charitate esset, eam nihil profuturam Apostolus disertis verbis affirmat; ex quo euidenter efficitur, eam non iustificare, nisi à charitate iuuetur, ac per hoc non solum præsentia, sed etiam ope charitatis egere ad officium iustificandi. Nam si charitatis ope non egeret, nulla esset causa, cur absente charitate iustificare non posset; quod si illa absente iustificare posset, falsò pronunciaffet Apostolus, si habuero omnem fidem, charitatem autem non habuero, nihil sum.

Iam verò quod dicunt, Apostolum loqui de fide signorum, non de fide promissionum; facile refellitur. Nam fides signorum nihil aliud est, nisi ipsa vera fides Christiana, sed excellens, vt supra probauimus ex vlt. cap. Marci, vbi posteaquam dictum fuerat: *Qui crediderit, saluus erit.* Subiungitur: *signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur, &c.* Et ex c. II. ad Heb. vbi de eadem fide dicitur: *Sancti per fidem vice-runt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, &c.* Idem patet ex illo, Luc. 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis.* Nam hoc dixit Dominus respondens Apostolis, qui petierant, adaugeri sibi fidem. Ostendit enim Dominus signum auctæ fidei esse, si per eam miracula afficiantur. Quod etiam indicat Apostolus hoc loco, cum ait: *si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.* Illa enim particula (omnem) significat omnem gradum fidei, ita vt etiam ad magna miracula se extendat.

Deniq; illa cõiunctio huius fidei, cum spe & charitate, cum dicitur: *Nunc manent tria hæc, fides, spes, charitas, maior autem horum est charitas.* Apertissime declarat, eandem fidem esse, quæ cū opus est, montes transfert, & quæ cum spe & charitate iustificat. Adde huc etiam testimonium S. Augustini, lib. 15. de Trinitate, c. 18. vbi ex hoc loco Apostoli docet, fidem sine charitate esse posse, prodelle non posse.

TERTIVM testimonium est S. Iacobi, qui in epistola sua non solum docet, sed etiam probat, Fidem sine operibus non iustificare, & tamen sine operibus inueniri posse. Sic enim ait c. 2. *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides saluare illum?*

RESPONDET CALVINVS lib. 3. Institut. c. 2. & c. 17. Iacobum loqui non de vera fide, sed de umbra quadam fidei, hoc est, de inani quadam cognitione articulorum fidei. At nos probamus, eum loqui de vera fide, quæ si non desint, cætera quæ requiruntur omnino iustificat. PRIMVM enim Iacobus eam absolutè fidem appellat. Quod nomen in sacris litteris semper veram fidem significare solet.

SECUNDO, in eod. cap. ac de eadem fide loquens, dicit, fidem Abrahami cooperatam esse operibus eius, & ex ipsi operibus consummatam. At certè fides Abrahami non umbra fidei, nec inanis articulorum notitia, sed fides verissima fuit.

TERTIO, ibidem Iacobus concludit: *Videtur quod ex operibus iustificatur homo & non ex fide tantum?* At umbra fidei nullo modo iustificat, hic verò Apostolus fidem iustificare concedit, sed non solam.

QUARTO, idem probatur ex duobus exemplis, quæ S. Iacobus adfert, vt probet fidem sine operibus non iustificare. Primum enim comparat hominem habentem fidem sine operibus ei, qui videns pauperes egentes cibo & vestibus, contentus sit ea cognitione, & nihil eis elemosynæ largiatur. Sicut enim nihil prodest pauperibus, quod diuites sciant

A eorum inopiam, etiamsi verissima sit ea cognitio, nisi secundum eam cognitionem necessaria illis præbeant; ita nihil prodest vera fides, nisi quis iuxta eam viuere studuerit. Deinde comparat fidem sine operibus corpori sine spiritu, quod certum est, verum esse corpus, licet mortuum.

Quinto, accedant testimonia Patrum, qui semper hunc locum de vera fide intellexerunt. Vide Hieronymum in caput quintum ad Galat. Chryostomum homilia secunda in Genesim, & homilia secunda in epistolam ad Philemonem, Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 26. & libro de vnico baptismo, capite decimo, & Cyrillum libro decimo, in Ioannem, cap. 18.

Sed obijcit Calvinus, PRIMO, Apostolum dixisse: *Quid proderit si quis fidem habere se dicat; cum potius dicere debuisset: Quid proderit si quis fidem habeat.* SECUNDO, quod explicauerit Iacobus, se loqui de fide essentiæ Dei, non de fide beneuolentiæ, quæ sola iustificat, cū ait, *Tu credis quia vnus est Deus.* TERTIO, quod fides sine operibus comparata sit cum fide dæmonum: quos constat fidem veram, & iustificantem non habere. QUARTO, quod fidem sine operibus mortuam esse dixerit: quod enim mortuum est, non est.

Ad PRIMVM RESPONDEO, notasse Apostolum, iactantiam improborum, qui de sola fide gloriantur. Hæc enim est sententia eius loci: *Si quis fidem habere se dicat, id est, si quis fide sola fretus eam iactet, seque ea contentum esse affirmet, sciat, nihil sibi fidem huiusmodi profuturam.* Quod enim Apostolus ea phrasi noluerit negare fidem esse in ijs, qui non operantur, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Nunquid fides poterit saluare illum.*

Ad SECUNDO, fateor S. Iacobum explicare voluisse fidem essentiæ, non beneuolentiæ; non enim Lutheranam fidem, sed Catholicam docebat. Fidem autem beneuolentiæ solam iustificare, in controuersia est, proinde non debet assumi tanquam certum ab aduersarijs, nisi velint vitium illud disputando incurrere, quod vocatur petitio principij.

Ad TERTIVM, Fides hominum improborum partim conuenit cum fide dæmonum, partim ab ea diffidet. Conuenit in eo, quod vtraque est vera & recta fides ex parte obiecti, & tamen vtraque infructuosa. Et hoc modo comparat Apostolus Iacobus fidem hominum improborum cum fide dæmonum. Sanctus autem Augustinus in libro de vnico baptismo, capite decimo: vsque adeo veram & Catholicam esse docet dæmonum fidem ex parte obiecti, vt eam compareret cum fide S. Petri, quam Dominus laudauit, Matt. 16. Differunt autem fides hominum malorum & Dæmonum, quod hominum fides libera est, captiuante nimirum pia voluntate intellectum in obsequium Christi: fides verò Dæmonum est coacta & extorta ab ipsa rerum euidencia. Quod insinuauit idem Iacobus dicens: *Dæmones credunt, & contremiscunt.* Nos enim non credimus contremiscentes, id est, inuiti, & coacti; sed sponte ac libenter.

Ad QUARTVM, Fides dicitur mortua, non quomodo homo dicitur mortuus, qui post mortem non est, sed quomodo corpus dicitur mortuum, quod post mortem est, sed non viuit. Vita enim non est de essentia fidei, quemadmodum est de essentia hominis; sed per metaphoram dicitur fides viua cū operatur, mortua cum non operatur; sicut etiam aqua dicitur viua, quæ continuò fluit, vt in fonte & fluuijs; mortua, quæ non mouetur, vt in stagnis & paludibus: cum tamen vtraq; verè, proprièque sit aqua.

QUARTVM argumentū sumitur ex illis testimonijs, quæ docent in Ecclesia esse bonos & malos; vt Mat. 3. vbi ponitur similitudo palarum, & tritici in eadem area, Mat. 13. vbi ponitur similitudo piscium bonorum & malorum in eodem reti. Mat. 22. vbi ponitur similitudo venientium ad nuptias sine veste nuptiali. Mat. 25. vbi ponitur similitudo Virginum prudentium & fatuarum, & ouium atque hædorum. Quoniam enim qui sunt in Ecclesia fideles sunt, si ijdem mali esse possint, certè sequitur fidem, vnde dicuntur fideles, cum peccato, vnde dicuntur mali, posse esse coniunctam.

RESPONDEBUNT fortasse malos, qui sunt in Ecclesia, habere fidem, sed historicam, id est, notitiam articulorum, sed non fidem specialis benevolentie. SED facillè hoc refellitur, nam IMPRIMIIS (vt sæpè iam diximus) non debent assumere tãquam certum, id quod est in quæstione, id est, fidem benevolentie solam esse veram fidem.

DEINDE, si omnes mali, qui sunt in Ecclesia, fide vera carerent quæcunq; illa sit: certè ob id potissimum reprehendi deberent, quod præter alia peccata exciderint à vera fide, at non reprehenduntur de amissione fidei, sed de omissione operum. Nam Mat. 22. reprehenditur qui non habet vestem nuptialem, non alia de causa, nisi quia vestem illam non habet. Illa autem vestis charitatem significabat, teste Hieronymo, Chrysostomo, & alijs in eum locum, & Gregorio, homil. 38.

Item Mat. 35. non reprehenduntur Virgines fatuæ, nisi quod oleum, id est, opera misericordie non habuerint, vt in eum locum notat Chrysostomus & in eod. cap. 25. non damnantur ij, qui ex grege dominico, à sinistris erunt, nisi propter mala opera, non autem propter carentiam fidei, vt admonet S. August. in lib. de fide & operib. c. 15. S. etiam Paulus 1. Corinth. 5. Incestuosum quendam Corinthium, seuerè puniri iubet, nec tamè eum arguit infidelitatis, sed solius incestus, & S. Petrus Actor, 5. non reprehendit Ananiam & Saphiram, & cap. 8. Simonem Magum, propter infidelitatem, sed propter alia peccata. Itaque ex his & similibus locis satis aperte colligitur fidem in peccatoribus esse posse.

QUINTVM argumentū, sumitur à ratione propria fidei & charitatis. Nam fides & charitas inter se disiungi non possent, VEL id ex eo fieret, quod vna esset de ratione alterius, VEL certè quod vna necessariò nasceretur ab altera. Neutrum autem dici potest, Non PRIMVM, Nam fides & charitas non sunt vna virtus, sed duæ, vt scripturæ passim docèt, vt 1. Cor. 13. *Nunc manent tria hæc, fides, spes, charitas.* Et 1. Timoth. 2. *Finis præcepti charitas de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.* Et præterea habent diuersa subiecta actus & obiecta. Fides enim est in intellectu, charitas in voluntate, & fides credit, vel (vt ipsi volunt) confidit; Charitas diligit. Deniq; fides respicit veritatem primam, charitas summum bonum.

Non item SECUNDVM, quoniam tametsi charitas oriatur ex fide, tamen non oritur vt propria passio, quæ necessariò fluit à subiecto, sed vt virtus ad quam alia disponit & inclinatur, fides enim dicitur gignere charitatem, quia disponit & inclinatur eum qui credit ad diligendum eum cui credit. Dispositio autem & inclinatio nõ cogit, sed liberum relinquit hominem vt diligat si velit, & non diligat si non velit.

Aduersarij eligunt illud secundum charitatem videlicet: idèò inseparabilem esse à fide, quod necessariò sequatur fidem: sed exemplis persuadere nituntur, quod solidis rationibus probare non possunt. LVTHERVVS enim præfat. in epist. ad Rom. dicit Fi-

dem similem esse igni, qui si non luceat & ardeat, non est ignis: ita fidem rem esse viam, actiuam, efficacem, quæ semper necessariò operetur.

BUCERVS quoque in lib. Concordiæ, iubet fingi animo ægrotum aliquem valdè cupidum salutis, qui si repente ad eum accedat medicus, qui certo polliceatur salutem, non possit eum non amare. Similem verò huius ægroti dicit esse eum qui credit in Deum instar peritissimi medici, certam salutem offerre.

CALVINVS lib. 3. Institutionum cap. 2. §. 9. comparat fidem & charitatem cum Christo & Spiritu sancto. Nam quomodo fieri nequit, vt Christus separaretur à Spiritu sancto, ita fieri non posse dicit, vt fides separaretur à dilectione, quoniam fides intuetur & recipit Christum, sed cum Spiritu sanctificationis & dilectionis.

AT similia ista non admodum verisimiliter adferuntur. PRIMVM enim ignis similitudo in scripturis sanctis propriè tribuitur charitati, non fidei, nisi quatenus per charitatem viuunt. Charitas enim est, de qua in Canticis dicitur: *Aquæ multæ nõ potuerunt extinguere charitatem: Et: Lampades eius lampades ignis, atq; flammæ.* Cant. 8. ipsa eadem charitas est, quæ iuxta Apostolum ad Rom. 13. *implet legem, & 1. Cor. 13. patiens est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Et de qua S. Augustinus, præfatione in Psalmum 31. *Quod, inquit, credit, fidei est, quod operatur charitatis est.* Et ibidem: *Dilectio vacare non potest, nisi & mali nihil operetur, & quidquid potest boni operetur.* Et S. Gregorius homil. 30. *Amor operatur magna, si est, si autem operari renuit, amor non est.* Itaq; charitas est virtus illa viuua, actiuosa, efficax, semper operans, & à qua non magis se iungit potest operatio, quàm ab igne splendor, aut calor. Fides autem non immediatè operatur, sed mediante charitate, quam ipsa gignit, sed (vt diximus) non propriè illam producendo, vt ignis producit calorem, sed ad illam disponendo & inclinando.

DEINDE, similitudo ægroti, quam adfert Bucerus, solum probat, quod nos dicimus, eum qui credit, inclinari ad amandum eum cui credit, non autem cogi, vt necessario amet, nisi fortè amore concupiscentie, qui non est charitas, sed cupiditas. Ægrotus enim, & salutis cupidus necessariò amat medicum, sed sæpius gratia sui, quàm gratia illius.

DENIQUE, similitudo illa Caluini nihil omnino concludit, nam qui fide Christum respicit, vel recipit, intuetur quidem illum cum spiritu suo, & recipit eum eodem spiritu, sed credendo recipit, id est, credit illum habere spiritum sanctificationis & dilectionis: sed non inde sequitur, in homine cum fide semper esse spiritum sanctificationis & dilectionis, nisi obiectiuè; quomodo est sanitas in ægrotò, quando illam cogitat, aut appetit.

SEXTVM argumentum sumitur ab absurdo, quod sequitur ex doctrina aduersariorum. Ipsi enim idèò contendunt, hominem sola fide iustificari, quoniam si iustificatio penderet à conditione operum, aut obedientia legis, nemo certus esse posset, se esse iustificatum; & quia in hac certitudine iustificationem sitam esse credunt, efficeretur, impossibilem esse iustificationem.

AT si fides necessariò coniuncta esse debet cum dilectione & operibus bonis, ita vt alioqui nõ sit fides, sed umbra quædam, & spectrum fidei; certè sequitur iustificationem hoc ipso quod pendet à vera fide, pèdere etiam ab operibus & dilectione, quæ est impletio legis; ac per hoc neminem certum esse posse, se esse iustificatum, atque omnino impossibilem esse iustificationem. Ita videlicet stabile est ædificium

hæreticorum dogmatum, vt vndique ruinam minentur.

Accedat SEPTIMO consensus veterum Patrum, quibus nunquam in mentem venit hæc absurditas, vt non possit esse fides, vbi non est charitas.

S. AVGVSTINVS, lib. 15. de Trinit. c. 18. *Fides, inquit, sine charitate potest quidem esse, sed nõ & prodesse.* Tract. 10. in epist. Ioan. *Iam, inquit, credit aliquis in Christo, sed odit Christum, habet confessionem fidei in timore pænæ, non in amore corone, adde huic fidei dilectionem, vt fiat fides, qualem dicit Apostolus Paulus, Fides quæ per dilectionem operatur.* Lib. de spiritu & littera, c. 32. *Vnde, inquit, est dilectio, id est, charitas per quam fides operatur, nisi vnde illa fides ipsa impetravit?* Quod si fides impetrat charitatem, certè prior est charitate, & antequàm illam impetret, sine illa manet. Vide eundem Tract. 83. in Ioannem, de agone Christiano, c. 13. Et in eandem sententiam Clementem Alexandrinum, lib. 2. & 4. Stromatum. Chrysofomum homil. 9. in Ioannem. Et homil. 8. in 2. ad Tim. Et in Psalm. 14. Ambrosium lib. 9. epist. 74. Hieronymum lib. 2. in Iovinianum. Cyrillum lib. 10. in Ioan. c. 18. Et Gregorium homil. 38. in Euangelia. Sed argumenta quædam Kemnitij, & aliorum breuiter sunt refellenda.

Obijciunt ergo PRIMO, illud 1. Tim. 5. *Qui suorum maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* RESPONDEO, loquitur Apostolus teste Chrysofomo, & alijs interpretibus, de ijs qui fidem negare dicuntur, quoniam non viuunt, vt fides viuendum docet, qui (vt idem Apostolus ait ad Titum 1.) *constentur se nosse Deum, factis autem negant.* Dicuntur autem ijsdem infidelibus deteriores, non quoad omnia, sed quoad impietatem in suos. Infideles enim suorum curam gerere solent. Itaq; improbi fidem negant, non corde, vel ore, sed opere, & de ijsdem scribit S. Gregor. homil. 29. in Euangelia, eos non veraciter credere, & non habere veram fidem, qui non benè operantur. Significat enim eos non verè ostendere ex operibus fidem suam, ac per hoc non habere veram fidem in ostensione operum. Alioquin idem Gregorius, homil. 38. apertissimè docet, multos in Ecclesiam intrare, quia fidem habent, & tamen veste nuptiali carere, quia charitatem non habent.

SECUNDO, obijciunt illud Ioan. 6. *sunt quidam ex vobis qui non credunt, ipse enim sciebat qui essent credentes, & quis eum traditurus esset.* Vbi Iudas dicitur non credere, quia eum traditurus erat. RESPONDEO, Iudas vnus ex illis erat, qui audito sermone Domini, & de carne eius manducanda, scandalizatus est, & cœpit corde recedere ab eo per incredulitatem; vnde postea etiam ad prodendum illum inductus est. Nunquam enim eum prodidisset, si verum Deum fuisse credidisset. Itaq; verè fidem amisit Iudas & ex infidelitate ad proditionem deuenit.

TERTIO, obijciunt illud 1. Ioan. 2. *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non seruat, hic mendax est.* RESPONDEO, loquitur S. Ioannes de notitia familiaritatis & amicitie, vt Beda, & Oecumenius exponunt. De qua notitia loquitur Dominus, Mat. 7. & Matth. 25. vbi de improbis dicit, *noni vos, aut, nescio vos.*

QUARTO, obijciunt illud 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est, proinde sine dubio charitatem habet.*

RESPONDEO, loquitur de fide formata, quæ per dilectionem operatur, vt S. AVGVSTINVS exponit tract. 10. in epist. Ioannis.

QUINTO, obijciunt illud Iacobi 2. *Fides sine ope-*

A *ribus mortua est.* SED iam id explicatum est in argumento nostro tertio.

SEXTO, obijciunt illud Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit.* At non viuit sine charitate, igitur cum fide semper est charitas.

RESPONDEO, ad litteram videtur sententia illa, *Iustus ex fide viuit*, quam etiam frequenter Apostolus citat, significare, Iustum sustentare se, ac tolerare desiderium cœlestis patriæ ex fide, quoniam fides presentem facit quodammodo eam beatitudinem, quæ suo tempore futura speratur, vt supra ostendimus. Est enim fides fundamentum, & substantia rerum sperandarum. Cæterum illud etiam est verissimum, Iustum viuere spirituales vitam ex fide, sed ex fide, qualis est in hominibus iustis, id est, formata per charitatem.

CAPVT XVI.

Fidem solam iustificare, probatur ex remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet.

TERTIVM argumentum principale, quo probamus, fidem non solam iustificare, sumitur à remotione causarum quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet. Omnes enim eiusmodi causæ ad TRIA capita reuocari possunt. PRIMVM caput est, auctoritas verbi Dei; si enim Scriptura expressè alicubi dicat, Fides sola iustificat, id sine dubio credendū erit, etiam si nulla reddatur causa, cur ita fiat. Alterum caput est voluntas Dei iustificantis, quia videlicet placuit Deo donare iustificationem cum sola conditione fidei.

TERTIVM est natura ipsius fidei, quoniam ipsa sola id habet, vt apprehendat iustificationem & nobis applicet, ac nostram esse faciat.

Quod attinet ad Primum, solent quidem aduersarij perpetuò iactare verbum Dei expressum, atq; ad hoc vnum caput dogmata sua omnia reuocare. Sed in hac causâ destituuntur isto præsidio. Nusquam enim hætenus ostendere potuerunt in sacris litteris illam particulam SOLA, cum de fide iustificante agitur. Nos autem expressum verbum proferimus, vbi habetur negatio eius vocis, aut synonymæ. *Videtis* (inquit Iacobus, c. 2.) *quia ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum?* Edidit quidem MARTINVS LUTHERVS, Biblia Germanica cum voce SOLA ad Rom. 3. sed cito fallacia deprehensa fuit, inspectis codicibus Græcis & Latinis, & qui circumferuntur, omnibus. Neque ipse de hac re admonitus, negare potuit à se additam eam vocem, sed respondit, pro solita sua modestia: *Sic volo, sic inbeo, sit pro ratione voluntas.* Vide responsonem Lutheri ad duos articulos ad amicum quendam scriptam.

Respondere solent, non esse quidem eam vocem expressè in Scriptura, tamen esse rem ipsam quæ illa voce significatur, ad Rom. 3. cum dicitur: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Et ibidem: *Iustificati gratis per gratiã ipsius.* Idem enim est iustificari gratis & sine operibus legis. Idem vero per fidem sine operibus legis, & per solam fidem.

At hæc responsio non difficulter euertitur. Quæro enim, si idem est per solam fidem, & per fidem sine operibus legis, vtrum illud (*sine operibus legis*) excludat omnia opera, & omnem legem, an tantum aliquod genus operum & legum: nam si excludat omnia omnino opera & omnem legem, excludet etiam ipsam fidem. Nam actus fidei est quoddam opus & quidem insigne, & hoc nomine appellatur

in Euangelio, Ioan. 6. dicente enim Domino : *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam.* Responderunt Iudæi : *Quid faciemus, ut operemur opera Dei? Quibus Dominus ait : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.*

Quare S. Augustinus in libro de prædest. Sanctorum, c. 7. scribit, Fidem non distingui ab operibus, quasi ipsa nõ sit opus, sed quoniam ipsa est opus Dei gratia factum, vel est primum opus, vnde cætera nascuntur. Et addit, sic distingui fidem ab opere, quomodo in libris Regum distinguitur Iuda ab Israël, quamuis etiam Iuda sit Israël. Itaq; operamur opera Dei, cum credimus in Dominum IESVM. Sine quo opere iustificabimur, si fides sine operibus omnia opera excludit, ac per hoc iustificari ex fide nihil aliud erit, nisi iustificari sine fide.

Est etiam quædam lex fidei, de qua dicitur in illo ipso c. 3. ad Rom. *Exclusa est gloriatio tua. Per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Quod si fides iustificans sine operibus legis, excludit omnem legem, excludet etiam legem fidei; & quoniam lex fidei est ipsa fides, vt communiter eum locum omnes exponunt, fides excludet fidem, & ex fide iustificari, erit sine fide iustificari. Non igitur fides sine operibus legis excludit omnia opera & omnem legem, sed certum genus operum & legis, id est, opera facta solis viribus nature, vel ex sola cognitione legis Mosaiæ, vel si quo alio modo opera legis hoc loco intelligenda sunt. Partum enim refert ad argumentum, quod nunc vrgemus, quomodo ista intelligantur, modò illud maneat, non excludi omnia opera & omnem legem. At si nõ excluduntur omnia opera, & omnes leges; non igitur verum est, sola nos fide iustificari: neque est idem, sola fide iustificare, & per fidem iustificari sine operibus legis; illud enim latius patet, & proinde præter Scripturam, nõ dicam cõtra Scripturam asseritur.

Illud autem GRATIS, excludit merita, quæ sunt nobis ex nobis, non autem dona Dei, qualis est dilectio, pœnitentia & similia, alioqui excluderent etiam fidem: *Non dicat, inquit AVGVSTINVS, in epistola 106. si per fidem, quomodo gratis? respondetur enim ei, Quid habes quod nõ accepisti, &c.* Quod idem de charitate dici potest. Si per dilectionem, quomodo gratis? nimirum, quia ipsa dilectio nihil est nisi gratia. Quare non possunt Aduersarij, expressi Verbi Dei auctoritate, sententiam suam de sola fide iustificante comprobare.

Quod attinet ad ALTERVM caput, Non videntur aduersarij in illo magnam spem ponere, quippe qui vt plurimum negare solent, Deum nos iustificare ob meritum fidei, aut propter nostræ fidei virtutem. Cæterum si admittant, fidem solam ideo iustificare, quia Deus requirat conditionem solius fidei; manifestis Scripturarum testimonijs repugnabunt. Scripturæ si quidem multò apertius exigunt ad iustificationem, conditionem pœnitentiæ & Sacramentorum, quàm ipsius fidei. Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, que operatus est, vita viuet, &c.* Lucæ 13. *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Non igitur affirmari potest, fidem solam iustificare, propterea quod solius fidei conditio requiratur.

Restat caput TERTIVM, in quo maximè nituntur fidem solam iustificare, quod sola ipsa sit, quæ promissionem iustificationis, siue ipsam iustificationem apprehendit, applicat, & nostram esse facit. At hoc etiam facile refellitur. PRIMVM enim fides non

A dicitur propriè apprehendere. Apprehensio enim cum refertur ad intellectum, est cognitio rei, prout in specie repræsentatur & distinguitur à iudicio, quod rem apprehensam discernit & diiudicat, vera ne sit, an falsa. Illa autem cognitio apprehensiva præexigitur quidè ad fidem, sed non est ipsa propriè fides, nam etiam infideles apprehendere possunt mysteria fidei, cum tamen ea non credant. Fides igitur consistit potius in iudicio, quàm in apprehensione. Qui enim iudicat, siue per scientiam, siue per fidem nihil apprehendit, sed re apprehensam, vt dixi, apprehendit & discernit. Neq; ideo res est vera, quia intellectus credendo, vel sciendo iudicat esse veram, sed contra ideo intellectus verè iudicat, id est, verè scit, aut verè credit, quia res est vera.

B Eadem quoque ratio est de fiducia, si per fidem fiduciam intelligi velint. Considerare enim non est apprehendere, sed firmiter adhærere rei apprehensæ: Nam qui se doctum esse aut fore confidit, nõ apprehendit doctrinam ea fiducia, neque incipit esse doctus, quia confidit se esse doctum; sed opinioni de sua doctrina conceptæ firmiter adhæret.

C Sed esto, apprehendatur aliquo modo iustificatio per fidem, certè non ita apprehenditur, vt re ipsa iam habeatur & inhæreat, sed solum, vt sit in mente per modum obiecti, actione intellectus, aut voluntatis apprehensæ; at hoc modo apprehendunt etiam amor & gaudium, vt scribit S. AVGVSTINVS in libro 8. Confess. c. 2. vbi de Victorino loquens: *Volebant eum, inquit, omnes rapere intro in cor suum, & rapiebant amando & gaudento: Hæ rapiendum manus erant.* Itaque si fides iustificat, quia iustitiam apprehendit dum credo, aut confido me esse iustum per Christum: ipsa etiam charitas iustificat, dum diligo, & gaudeo me esse iustum per Christum. Et re vera si per huiusmodi apprehensionem iustificaremur, id tribui deberet maximæ charitati, quæ omnia quantumvis aliena, facit esse nostra. Amantium enim omnia sunt communia.

D Sed quid obsecro, respondere poterunt aduersarij ad applicationem iustificationis, quam ipsi iidem per Sacramenta fieri docent? certè Philippus & Kemnitius (vt ostendimus in 1. lib. de Sacramentis in genere) contendunt Sacramenta esse quasi visibilia verba quæ generales promissiones, applicant ijs, qui ritè Sacramenta suscipiunt, easq; speciales de generalibus esse faciunt. Quod si Sacramenta promissiones applicant & nostras faciunt, non ergo per modum instrumenti applicantis fides sola iustificat.

E Et confirmatur hoc ipsum testimonio apertissimo sanctarum Scripturarum. Nam quemadmodum ad Rom. 3. Apostolus scribit, Deum iustificare homines per fidem; ita ad Tit. 3. idem ipse scribit, Deum iustificare per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et sicut Actor. 15. Petrus Apostolus dicit, fide purificari à Deo corda hominum. Ita ad Ephes. 5. coapostolus eius Paulus dicit à Deo mandari Ecclesiam lauacro aquæ in verbo vitæ.

Neque multum refert, quod Sacramenta promissionem applicant dando, fides applicat accipiendo. Nam vtrumq; est instrumentum Dei, non enim per Sacramenta iustificat Deus, per fidem iustificat homo; sed idem Deus per fidem, & per Sacramenta iustificat: & sicut Sacramenta dantur à Deo, ita & fides datur à Deo. Et quoniam iustificare significat actionem non passionem, magis propriè iustificat Sacramentum, quod est instrumentum, & quasi manus dans iustitiam, quàm fides, quæ est instrumentum & quasi manus (vt ipsi dicunt) accipiens iustitiam. Non igitur verè dici potest, vel homo sola fide

iustificari, vel Deus hominem sola fide iustificare, cum id ipsum & magis propriè præstent Sacramenta, quàm fides.

RESPONDEBUNT fortasse solam fidem non excludere Sacramenta, sed opera. AT LUTHERVS in libro de captiuitate Babylonica, cap. de baptismo, & in assertionem art. 1. 2. 6. & aliorum, apertissimè scribit Sacramenta non iustificare, sed solam fidem. Deinde, si illud SOLA non excludit Sacramenta, sed opera: redibitur ad primum caput, vbi iam demonstratum est, non posse excludi opera, nisi excludatur etiam fides, quæ est quoddam opus.

DICENT excludi etiam fidem, vt est opus, sed non vt instrumentum apprehendens iustitiam. AT fides non est instrumentum, nisi vt opus; neque enim fides est aliquid solidum & permanens, sed actio & operatio, atque vt actio & operatio apprehendit iustitiam, si villo modo illam apprehendit.

DICENT vocem SOLAM, excludere opera, non vt opera, sed vt merita. Sic enim accipitur opus ad Ro. 4. vbi distinguitur fides ab opere, quod operati non imputetur merces secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputetur fides ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. AT si ita est, non debet excludi pœnitentia & dilectio ab actione iustificandi, vt opera sunt absolutè, sed solum vt opera meritoria sunt.

DICENT pœnitentiam, dilectionem & similia opera, excepta fide, non posse concurrere ad iustificacionem nisi sub ratione meriti, & idè cum sub hac ratione excludatur, simpliciter & absolutè excludi: fidem autem præter rationem meriti, habere etiam, vt sit instrumentum apprehendens iustitiam, & idcirco eam solam inter humanas actiones, non excludi simpliciter, sed tantum sub ratione meriti. Atq; hoc est omnino extremum, quo potest aduersariorum peruenire responsio; si Sacramenta iustificare concedant.

SED hoc ipsum facillè refutatur ex ipsa natura fidei, & dilectionis. Nam (vt supra ostendimus) actus fidei non est apprehensio, sed iudicium: quod si iudicium impropriè apprehensionem appellare velint, cogentur vim apprehendendi tribuere dilectioni meliore ratione, quàm fidei. Magis enim apprehendere dicitur dilectio quàm iudicium, quoniam magis vnit. Quod si actum fidei iustificantis non iudicium, sed confidentiam esse velint: eadem ratione dicemus melius apprehendi rem aliquam dilectione, quàm confidentia, quod magis illa, quàm ista coniungat & vniet.

CAPVT XVII.

Fidem non solam iustificare, probatur ex modo iustificandi ipsius fidei, vbi etiam retractatur questio de valore & precio fidei.

SEQUITUR argumentum QUARTVM, quod petitur ex modo iustificandi ipsius fidei. Nam præcipua causa, cur aduersarij soli fidei iustificacionem attribuant, illa est, quod existimant, fidem non iustificare per modum causæ, aut dignitatis, aut meriti, sed solum relatiuè, quia videlicet credèdo accipit, quod Deus promittèdo offert. Nam si persuaderi possent fidem iustificare impetrando ac promerendo & suo quodam modo inchoando iustificacionem, sine dubio non negarent, id etiam dilectioni & pœnitentiæ, alijsque bonis actibus conuenire.

Probemus igitur fidem veram & iustificantem non esse (vt aduersarij volūt) nudam ac solam apprehensionem iustitiæ, sed esse causam, & vim habere iustificandi. Possunt autem argumenta omnia ad tria ca-

A pita reuocari. PRIMVM ducetur ab ijs testimonijs, quæ docent, fidem esse causam iustificacionis in genere. ALTERVM ab ijs, quæ probant fide inchoari iustitiam. TERTIVM ab ijs, quæ demonstrant per fidem nos placere Deo, & impetrare, atque aliquo modo mereri iustificacionem.

PRIMVM igitur prodeant ea loca, quæ significant nos iustificari per fidem, aut ex fide. Ro. 3. *Arbitramur hominè iustificari per fidem.* Ibidem: *Unus est Deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Rom. 2. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.* Ephes. 5. *salui facti estis per fidem.*

In his & similibus locis præpositionem PER, & EX, veram causam significare probamus. PRIMO, ex contrario. Nam cum Apostolus scribit ad Rom. 3. & 4. & ad Gal. 2. & 3. & alibi sæpe, hominem non iustificari per opera, aut ex operibus: per legem, aut ex lege: sine dubio excludit efficientiam & vim legis, & operum in iustificando, non autem solam apprehensionem relatiuam. Nemo enim dubitare poterat quin lex & opera non iustificarent apprehendendo iustitiam relatiuè. Ac per hoc ineptissima fuisset Apostoli sententia, si id significare voluisset iustitiam apprehendi fide, non lege, aut operibus, quomodo ineptè loqueretur, qui diceret, eleemosynam apprehendi manu, non calcaneo.

PRÆTEREA ijs, quos Apostolus reprehendit, cum affirmat & probat, hominem non iustificari ex lege, aut operibus, non somniabant lege, aut operibus, quasi manu apprehendi iustitiam, sed existimabant, merito operum suorum, & obseruationis legis Moisaicæ sibi debitum fuisse aduentum Christi & iustificacionis donum, vt perspicuum est ex ipsa epist. ad Romanos, & ad Galatas, inde enim cogitabāt Pseudoapostoli gentiles, ad legis obseruationem, vt ipsi quoq; merito obseruationis legis pertinere possent ad CHRISTVM, & ad indulgentiam peccatorum, & ad ipsam fidei gratiam. Sic enim enarrat hæc loca sanctus AVGVSTINVS, tum alibi, tum præfatione in Psalmum trigessimum primum: *Propterea, inquit, hæc dixi tibi, o homo, quia ex operibus non iustificatus aliquis, ne quasi de operibus tuis præsumere videreris & merito operum tuorum te accepisse gratiam fidei.* Vide etiam S. Augustinum in caput primum ad Galatas, tomo 4.

Igitur cum idem Apostolus tribuit fidei, quod negat operibus & legi, dicens hominem iustificari per fidem, non per legem: ex fide, non ex operibus sine dubio tribuit fidei efficientiam, & meritum aliquod respectu iustificacionis, quod tamen meritum, non ex nobis, sed ex Deo est, cuius donum est fides: & ideo cum fide gratiam adiūgit Apostolus, dicens, nos gratis iustificari per gratiam Dei, per fidem IESV CHRISTI, &c.

SECUNDO, probamus ex alijs locis, vbi habetur præpositio PER, aut EX. Nam si in omnibus alijs locis significat causam, cur non etiam causam significabit, cum dicitur homo iustificari per fidem, aut ex fide? omitto loca illa, vbi dicimur iustificari per Christum, per sanguinem eius, per mortem ipsius; item ex ipso, per ipsum & in ipso esse omnia; & alia id genus, vbi præpositionem PER, aut EX, causam significare nemo dubitavit vnquam. Illis tantum locis contentus ero, vbi de ipsa fide agitur. Igitur ad Hebræos II. cum dicitur: *Sancti per fidem vixerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt re promissiones, obturauerunt ora leonum, &c.* Particula PER non apprehensionem, sed veram causam significat. Non enim per fidem apprehenderūt regna relatiuè, sed re ipsa fide armati filij Israël, obtinuerunt regna

Chanaam. Neq; Daniel, & Dauid, & Samson, per fidem apprehederunt victoriam contra Leones, sed fide muniti, & implorantes auxilium Dei, bestias illas superauerunt.

In eodem capite accipit Apostolus, pro eodem aliquid fieri per fidem, aut fide, vt omnes concedūt. Cū igitur dicit Abel, obtulisse plurimam hostiam, & Noë aptasse Arcam in salutem, & Abraham obediuisse, vt exiret in alium locum; & omnia tribuit fidei: apertissimè fidem facit causam. Nam Abel fide, seu per fidem obtulit plurimā hostiam, quā Cain, quoniam certò credens, Deum esse primum auctorem omnium rerum, & summo cultu adorandum: ex ea fide motus est, vt offerret id, quod optimum habebat. Itaq; fides causa fuit illius preciosæ oblationis.

Noë quoque fide, seu per fidem aptauit Arcam, quoniam credēs verbis Dei comminantis diluuium, timore concepto metuens aptauit arcam: vbi videmus ex fide natum esse timorem, ex timore fabricationem arcæ. Proinde fidem veram causam fuisse timoris, & consequenter ipsius arcæ.

Denique Abraham fide, siue per fidem obediuit exire in locum, quem nesciebat. Quoniam credens Deum omnipotentem & fidelissimum, ex ea fide motus est, vt promptè obediret, etiā nesciret quo vocaretur. Quare fides causa fuit obedientiæ; & fide obedire nihil est aliud, nisi fidem obedientiæ esse causam. Igitur eodem modo fide iustificari, vel per fidem iustificari, nihil aliud erit, nisi fidem causam esse iustificationis.

ALTERVM argumentum petitur ab ijs locis, quæ testantur, fidem esse initium iustitiæ, ac per hoc esse causam formalem inchoatam iustificationis. Id in primis docet Apostolus ad Romanos 4. cū dicit: *Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi ipsa fides censetur esse iustitia: ac per hoc non apprehendit fides iustitiam Christi, sed ipsa fides in Christum est iustitia. Et si quidem sit fides viuā & perfecta per charitatem, erit perfecta iustitia, sin minus, erit saltem imperfecta, inchoataq; iustitia.

Idem probat testimonium illud 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere prater id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulas, vniuscuiusq; opus ignis probabit.* Nam per fundamentum intelligit sanctus Augustinus in libro de fide & operibus, capite decimo sexto, & alibi passim, fidem in Christum. Quomodo etiam hūc locum exponunt Chrysostomus, Theophylactus, & interpretes ceteri. Cōstat autem fundamentum in quouis ædificio partem & inchoationem ædificij esse, quod per additionem parietum & tecti, perducitur ad fastigium & perfectionem.

Idem probat illud Apostoli Petri Actorum 15. *Fides purificans corda eorum.* Vbi fides dicitur corda purificare, quoniam liberat hominem a sordibus errorum & falsarum opinionum de Deo, rebusque diuinis. Quod quidem facit fides non tam efficienter, quā formaliter, quomodo lux intrans pellit tenebras, cū simul morari non possint lux & tenebræ. Porro puritas cordis quid est nisi iustitia, vel inchoata, vel perfecta?

Huc pertinent omnia testimonia, quæ attulimus supra cap. 13. vbi probauimus, fidem esse primam dispositionē ad iustificationem. Quibus addi possunt hæc etiam testimonia Patrum.

S. IGNATIUS in epistola ad Philipenses: *Prin-*

cipium, inquit, vita, est fides, finis verò eius, dilectio. Amba autem simul iuncta & in unitate facta, hominem Dei perficiunt.

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 2. Strom. adducens sententiam libri antiquissimi, qui dicebatur Paltoris: *Præcedit, inquit, fides, timor autem ædificat, perficit autem dilectio.*

ORIGENES, in cap. 4. ad Rom. *Puto, inquit, quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta fides est: profectus verò & augmenta ædificij spes: perfectio autem & culmen totius ædificij, charitas.*

S. AMBROSIVS in Psalm. 118. ferm. 20. tractans illud: *Principium verborum tuorum veritas, Fides, inquit, principium Christiani est, plenitudo autem Christiani, iustitia est.*

S. AVGVSTINVS, ferm. 16. de verbis Apostoli: *A fide incipit homo, sed quia & demones credunt, necesse est addere spem & charitatem.* Et ferm. 22. item de verbis Apostoli: *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Et Præfat. in Psalm. 31. *Magnum, inquit, opus, sed ex fide. Lando super ædificationem operis, sed video fundamentum fidei, lando fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem.*

TERTIVM argumentū, quod etiam potissimum est, sumitur ab ijs locis quæ docent, per fidem impetrari remissionem peccatorum, ac per hoc iustificari hominem ex fide, non quia fides tantū respiciat promissionem, & illam credendo apprehendat, sed quia remissionem impetret, & suo quodammodo etiam mereatur. Luc. 7. *Fides tua te saluā fecit,* ait Dominus mulieri, cui dixerat: *remitte tibi peccata.* Non autem rectè diceretur, fides saluum facere, videlicet à peccatis, hoc est, iustificare, si re vera nihil faceret in ordine ad iustificationem, sed tantū acciperet indulgentiam. Quis enim diceret egenti, qui solum ad elemosynam porrigeret manum, manus tua tibi fecit elemosynā? aut quis ægroto manu pharmacum capienti diceret, manus tua te curauit à morbo? Itaque fides tua te saluam fecit, sine dubio magnum est encomium fidei, & non nihil, sed planè aliud efficaciam ipsi fidei tribuit.

Confirmat autem hæc efficaciam fidei, quod Mat. 15. legimus dictū Chananeæ: *O mulier magna est fides tua.* Et Marci 7. *Propter hunc sermonē vade, exiit Demoniu à filia tua.* Hic enim apertè tribuitur fidei efficaciam impetrandæ sanitatis. Neq; responderi debet, aliud esse loqui de iustificatione, aliud de curatione morbi corporalis. Nam Dominus iisdē planè verbis tribuit fidei vtramq; sanitatem. Peccatrici enim dixit: *Fides tua te saluam fecit,* Lucæ 7. & mulieri curatæ à fluxu sanguinis, similiter dixit: *Fides tua te saluam fecit.* Mat. 9. & cæco illuminato etiam dixit: *Fides tua te saluam fecit.* Marci 10.

Rursus ad Romanos 4. *In re promissione, inquit Apostolus, non hesitant diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quacunq; promissit Deum potens est & facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Hoc loco causam reddit Apostolus, cur fides Abrahæ reputata sit iustitia, quoniam credendo dedit gloriam Deo. Itaque placuit Deo fides illa, per quam ipse glorificatus est, & idè merito illius fidei, quæ tamen donum & gratia ipsius erat, Abrahamum iustificauit.

Item ad Romanos decimo: *Omnis, inquit Apostolus, quicunq; inuocauerit nomē Domini, saluus erit. Quomodo inuocabunt in quem nō crediderunt? quomodo credent sine predicante?* Vbi beatus Paulus, sicut facit causam fidei prædicationem Verbita facit causam inuocationis ipsam fidem, & causam salutis, id est, iustificationis inuocationem. Ex quo intelligimus

fidem per inuocationem impetrare iustificationem. Non igitur fides relatiuè iustificat, accipiendo videlicet oblatam iustificationem, sed quaerendo, pulsando, petendo, denique inuocando & impetrando iustificat.

POSTREMO, (vt alia multa loca præteream) ad Hebræos vndecimo, multis exemplis Apostolus docet, per fidem placere homines Deo, ac per hoc fidem apud Deum magni esse precij ac meriti. De Abele, scribit, eum per fidem adhuc, quamuis defunctum, loqui. Hoc est, sanguinem eius clamare ad Deum, & vindictam impetrare ob meritum fidei ipsius. De Henoc scribit, fide translatum fuisse ne videret mortem, hoc est, merito fidei, per quam placuerat Deo. Placuisse autem per fidem, quia sine fide impossibile est placere Deo: Alia id genus multa in eo capite leguntur, quæ longum esset, minimè que necessarium huc adferre.

Ad hæc testimonia Scripturæ addam testimonia S. AVGVSTINI, qui constanter docet plurimis in locis, fidem impetrare & mereri remissionem peccatorum, & iustificationem. Ex quo intelligitur hunc sanctissimum virum, quem aduersarij alijs omnibus anteponunt, longissimè abfuisse ab errore Lutheranorum de fide iustificante relatiuè, siue per solam apprehensionem sine vlla sua efficacia, vel merito.

Igitur S. AVGVSTINVS lib. I. Retractationum, c. 23. approbat, quodalicubi dixerat: *Non opera, sed fides inchoat meritum.* Item in epist. 105. ad Sixtum, ante medium: *Nec ipsa, inquit, remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei. Qua fide ille dicebat, Deus propitijs esto mihi peccatori, & descendit iustificatus merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat exaltabitur.* In epistola 106. ad Paulinum, ante medium: *Si quis dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, imò verò gratissimè confitemur.* Quo loco per gratiam bene operandi, iustificationem intelligit: *Nam, vt ipse sæpe repetit, bona opera accedunt iustificato, non præcedunt iustificandum.* In epistola ceterisima quadragesima quarta ad Anastasium: *Lex, inquit, adducit ad fidem, fides impetrat spiritum largiorem, diffundit spiritus charitatem, implet charitas legem.* In libro de spiritu & littera, cap. 13. *Quod factorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.* Et capit. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratia contra peccatum, per gratiam sanatio anime.* In libro de fide & operibus, c. 21. *Violentia, inquit, fidei Spiritus sanctus impetratur per quem diffusa charitate in cordibus nostris, lex, non timore pœna, sed iustitia timore completur.* In libro primo contra aduersarium legis & Prophetarum, capite 17. *In nouo, inquit, Testamento fides impetrat charitate.* In libro de prædestinatione Sanctorum, c. 7. *Ex fide, inquit, ideo dicit Apostolus iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera, qua propriè opera nuncupantur, in quibus iustè viuitur.* Denique libro de gratia & lib. arb. cap. 14. *Fides, inquit, & non petita conceditur, vt ei petenti alia concedantur.*

Habemus igitur ex AVGVSTINO non semel, aut iterum, sed sæpè ac sæpius repetitum, Fidem impetrare iustificationem, remissionem peccatorum, gratiam bene operandi, ac per hoc iustificare per modum dispositionis ac meriti, non propter relationem, qua iustificationem aspiciat, vel recipiat. Vide quæ diximus in 2. lib. de pœnit. ca. 12. vbi probauimus, contritionem esse causam meritorum iustificationis, & respōdimus ad obiectiones, quæ contra meritum eiusmodi dispositionum fieri solent. Vide

etiam solutionem argumentorum contra hoc meritum fidei, c. 21. huius libri.

CAPVT XVIII.

Fidem non solam iustificare, probatur ex causa formali iustificationis & necessitate operum bonorum.

RESTAT argumentum POSTREMVM, quod hic solum indicandum, sed alibi perficiendum erit. Sumitur enim ex duobus principijs quæ in libris sequentibus demonstrantur. VNUM principium est causam formalem iustificationis, non esse iustitiam, quæ est in CHRISTO, vel solâ remissionem peccatorum; sed iustitiam in nobis realiter inhærentem, ad quam iustitiam Scripturæ & Patres præcipuè charitatem pertinere docent. Ex hoc principio, quod in sequenti libro tractabitur, euidenter sequitur, non solam fidem per modum dispositionis iustificare. Nam iustitia ista realis & inhærens non debet apprehendi per fidem, sed infundi per gratiam.

Ad hanc autem infusionem, disponit quidè actus fidei, sed disponunt etiam actus timoris, pœnitentiæ, aliarumque virtutum, sed præter ceteros actus dilectionis sine dubitatione disponit. Illis enim actibus disponuntur homines ad eiusmodi gratiam recipiendam, quos Deus in Scripturis sanctis præexigi, ac prærequiri significat. Prærequiri autem secundum Scripturas actum fidei, timoris, spei, pœnitentiæ & dilectionis, supra probatum est. Neque aduersarij, præsertim paulò saniores, id negant; sed interpretantur, eos actus, excepta fide, prærequiri quo ad præsentiam, non quo ad apprehensionem iustificationis. Quare si talis ponatur iustificatio, quæ nõ apprehensione, sed infusione obtineatur, nõ erit vlla causa, cur soli fidei tribuatur dispositio iustificationis.

Adde, quod ipsa etiam natura nos docet, ijs actibus disponi materiam ad recipiendam formam, qui sunt eorum similes, qui consequuntur formam. Ligna enim per calorem disponuntur ad formam ignis concipiendam, quoniam ex igne calor procedit. Itaque ad formalem iustificationem, quæ potissimum in infusione charitatis sita est, nihil magis quàm dilectio, siue pœnitentia ex dilectione disponit. Neq; id aduersarij vnquam negassent, aut de fide iustificante controuerksam vllam fecissent, nisi de ipsa formali iustificatione nouam doctrinã prius excogitassent.

Simile argumentum ducitur ex necessitate operum bonorum ad salutem; quod est ALTERVM principium suo loco probandum. Nam si fides sola iustificaret impium, certè ipsa etiam sola saluaret; non enim amitti posset iustitia quibuscunque malis operibus, nisi amitteretur fides; proinde manente fide, maneret iustitia: manente autem iustitia, salus quoque esset in tuto.

Neque istas consecutiones aduersarij negare possunt, aut negant. LUTHERVS enim in libro de captiuitate Babylonica, capite de baptismo, disertis verbis scribit, tam esse diuitem hominem Christianum, vt quibuscunque operibus amittere salutem non possit, nisi nolit credere. Et in Colloquio Altemburgensi Ministri Saxonici Ministros Electorales, id est, Illyriciani Maioristas, siue Lutherani rigidi Lutheranos molles reprehendunt, quod distinguant inter iustitiam & salutem, quasi bona opera non iustificent, sed sola fides; non saluet autem fides sola, sed etiam opera. Illi verò respondēt, opera quidem bona necessaria esse ad salutem, sed necessitate præsentis, aut necessitate signi, quod videlicet fides adfit; tamen non minus salutem, quàm iustitiam tribui soli fidei.

Itaq; argumenta omnia ex Scripturis & Patribus deprompta, quibus infra suo loco probabimus, ita necessaria esse opera bona ad salutem, etiam hominibus iustificatis, vt sine illis fides sola non saluet: Probant etiam fidem solam non iustificare, quod in præsentia susceperamus probandum.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum primum ex Scripturis depromptum ex sola fide.

NVNC argumenta soluenda sunt, quibus aduersarij magno conatu contendunt solam fidem iustificare. Reuocabimus autem testimonia Scripturæ quæ illi proponunt ad certa capita, vt confusio euertetur.

PRIMUM igitur argumentum sumunt ab illis testimonijs, quæ docent hominem sine operibus iustificari. Inde enim effici non dubitant solam fidem iustificare. Testimonia hæc sunt, Rom. 3. *Exclusa est gloriatio tua, per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Et paulo post: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Rom. 4. *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* Galat. 2. *Scientes quod non iustificabitur homo ex operibus legis.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus.* Tit. 3. *Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos.* Philippenf. 5. *Vt inueniar in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed eam, quæ est ex fide.*

Ad hæc testimonia breuiter explicanda & argumentum pro sola fide penitus profligandum: Tria quædam prænotanda erunt. **P**RIMO, quid sit apud Apostolum lex factorum, & lex fidei. **S**ECUNDO, quid intersit inter iustitiam legis, & iustitiam in lege. **T**ERTIO, quid intelligat Apostolus per opera, cum dicit, hominem iustificari sine operibus.

Quod attinet ad **P**RIMUM, Calvinus & Kemnitijs, & alij Sectarij, per legem factorum intelligunt legem, quæ requirit opera, per legem fidei eam, quæ requirit fidem. Sed refellit hanc explicationem sanctus Augustinus, cum alibi sæpè, tum præcipuè in libro de spiritu & litera, capite decimo tertio, vbi demonstrat legem euangelicam, quæ maximè requirit fidem, requirere etiam opera & omnium mandatorum, ac totius Decalogi obseruationem: & contra demonstrari posset, legem Moïsi, quæ maximè requirit opera, requirere etiam fidem.

Lex igitur factorum apud Apostolum est ea, quæ iubet quid sit faciendum, lex fidei est ipsa fides, quæ impetrat gratiam faciendi, quod lex factorum iubet. Itaque vtraque lex requirit opera, sed lex factorum continet præceptum, lex fidei auxilium. Lex factorum præstat, vt cognoscamus; lex fidei facit, vt faciamus. Lege factorum dicit Deus; fac quod iubeo; lege fidei, dicimus Deo, da quod iubes. Denique lex factorum est littera, quæ occidit iubendo & non iuuando: lex fidei est spiritus, qui viuificat opem ferendo, vt iustificatio legis impleatur in nobis. Ex quo sequitur vt non solum lex Moïsi, sed etiam lex Christi, quatenus aliquid imperat, sit lex factorum, & lex fidei sit spiritus fidei, non solum quo nos Christiani, sed etiam Patriarchæ & Prophetæ, & omnes antiqui iusti, Dei gratiam impetrarunt & iustificati gratis per eandem gratiam, legis mandata seruantur.

Quantum ad **S**ECUNDUM, iustitia legis (vt etiam initio huius libri breuiter indicauimus) sunt opera iusta, quæ lex faciendæ præscribit. Neq; hanc iustitiã vsquam Apostolus rejicit tanquam inutilẽ, sed contra potiùs ita commendat, vt dicat Rom. 2. *Factores*

legis iustificabuntur. Et in eod. cap. *Si praputium iustitiæ legis custodiat, nonne praputium in circumcissionem reputabitur?* Et Rom. 8. *Denm misit filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleatur in nobis.* At iustitia ex lege, siue in lege sunt illa opera, quæ homines faciunt sine gratia fidei, sola cognitione legis adiuti, & hæc opera non iustificant coram Deo, sed solum coram hominibus, qui tantum externa considerant.

Hanc iustitiam tanquam inutilem Beatus Paulus rejicit, & opponit iustitiã fidei, hoc est operibus bonis, quæ sunt ex gratia & fide. Eandem iustitiam ex lege vocat Apostolus ad Roman. 10. iustitiam propriã, & opponit iustitiã Dei: *Ignorantes, inquit, Dei iustitiã, & suam querentes statuere, iustitiã Dei non sunt subiecti.* Et c. 9. *Gentes, quæ non sectabantur iustitiã, apprehenderunt iustitiã. Iustitiã autem quæ ex fide est, Israel autem sectando legem iustitiã in legem iustitiã non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Hoc est, Israelitæ querentes implere legem iustitiã, vt vera legẽ iustitiã implere non potuerunt; quoniam viribus proprijs non ex gratia Dei, quam fides impetrat, legem iustitiã facere præsumpserunt: *Putant* (inquit **A**VGVSTINVS lib. 3. contra duas epistolâs Pelagianorum, c. 7.) *se arbitrij sui viribus implere legem iubentem, & ista implicati superbia, ad gratiam non conuertuntur iuuantem. Ac per hoc miro quodam modo, sed tamen vero, iustitiã legis nõ implet iustitiã quæ in lege est, vel ex lege, sed quæ in spiritu gratiæ. Iustitiã quippe legis impletur in eis, sicut scriptũ est, qui nõ secundum carnẽ ambulant, sed secundum spiritum. Secundum iustitiã verò, quæ in lege est se fuisse sine querela in carne, non in spiritu, dicit Apostolus; & iustitiã quæ ex lege est, suã dicit fuisse, non Dei. Intelligẽdum est igitur iustitiã legis non impleri secundũ iustitiã quæ in lege est, vel ex lege, id est secundum iustitiã hominis, sed secundum iustitiã, quæ est in spiritu gratiæ. Quod planius & breuius ita dici potest, iustitiã legis Dei non impleri, cum lex iubet, & homo quasi suis viribus facit, sed cum spiritus adiuvat, & hominis non libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit. Vide eundem lib. de grat. & lib. arb. c. 12. vbi rursus de hac ipsa re copiosè disputat.*

Quod iam ad **T**ERTIUM pertinet, aduersarij existimant per opera, quæ **B.** Paulus à iustificatione excludit, intelligi omnia omnino opera, siue ante fidem, siue post fidem facta, immo etiam ipsam fidem, si consideretur vt opus.

AT hanc absurdissimam esse sententiam, & ab ignoratione Scripturæ profectam, docet idem **A**VGVSTINVS, in libro de gratia & libero arbitrio, c. 7. *Homines, inquit, non intelligentes, quod ait ipse Apostolus Paulus, Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis: putauerunt eum dicere, sufficere homini fidem, etiam si malè viuat & bona opera nõ habeat. Quod absit, vt sentiret vas electionis.* Et mox adiungit, non excludi opera quæ sunt ex fide, & nos etiam supra probauimus, requiri ad iustificationem actum Ipei, timoris, penitentia, dilectionis, & ipsius fidei non solum credentis, sed etiam orantis & impetrantis, qui actus opera quædam meritò dici possunt.

Nonnulli ex Catholicis docent, per opera, quæ à iustificatione Apostolus excludit, intelligi obseruationem legalium ceremoniarum, circumcissionis, sabbathi, neomeniarum, &c. qui ea ratione mouentur, quod ad Rom. c. 3. idem Apostolus postea quàm dixerat: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis,* subiungit, *An Iudeorum Deus tantum? nonne & gentium?* Et ad Rom. 2. 3. & 4. & ad Gal. 2. & 3. vbi de hac re differitur ex proposito, semper adducatur in medium exemplum circumcissionis.

Ceterum sententia S. Augustini constans, & sine dubitatione verissima est, per opera quæ fidei opponuntur, & à iustificatione excluduntur, intelligi opera quæ fidem præcedunt, quæque solis viribus liberi arbitrij fiunt. Ita docet August. loco citato de grat. & lib. arb. c. 7. de prædest. Sanctorum, cap. 7. præfatione in Psalm. 31. & vbiunque de hac re disputat. Quod idem apertè docet etiam S. Hieronymus in epist. ad Ctesiphontem, vltra medium. Et ratio huius sententiæ est, quoniam ad Rom. 4. ad Ephes. 2. & ad Tit. 3. Apostolus simpliciter excludit opera, nulla mentione facta legis Mosæicæ. Hinc enim intelligimus non excludi solum legalium ceremoniarum obseruationem, sed etiam moralium.

Excludi autem omnia opera facta ante fidem, non autem omnia absolutè, probari potest ex cap. 4. ad Rom. vbi legimus: *Ei qui operatur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam.* Quo loco explicat Apostolus ipse, quid intelligi debeat per opera, quæ opponuntur fidei; ac dicit, illa se vocare opera, quibus id quod redditur, est merces, non gratia. Talia autem non sunt nisi illa, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrij. Nam operibus quæ fiunt ex gratia, qualis est ipse actus fidei, & quæ inde consequuntur, id quod redditur, non est simpliciter merces, sed etiam gratia, immo magis gratia quam merces.

Et confirmatur hæc ratio ex ipso scopo epistolarum ad Rom. & ad Gal. neque enim dubitari potest, quin Apostolus duabus illis epistolis demonstrare voluerit, neminè posse iustificari sine fide in Christum, & gratuita Dei misericordia. Proinde quæuis sæpè meminerit circumfisionis, & ceremoniarum legis propter Iudaizantes, qui multum in illis confidebant: tamen absolutè omnia opera fidem præcedentia excludere voluit; præsertim cum in epist. ad Ro. non solum Iudæis, sed etiam gentilibus, qui non minus philosophiam iactabant, quam Iudæi legem, Christi fidem necessariam esse ad iustificationem, & salutem persuadere voluerit.

Ex his facilè respondent ad illa omnia loca. Ad PRIMVM ex cap. 3. ad Rom. RESPONDEO, excludi gloriationem Iudæorum per legem fidei, non per legem factorum, quoniam homo iustificatur ex gratia, quæ primo fidem inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam, & opera bona perducit; non autem iustificatur per legem factorum, id est, per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij.

AT CONTRÀ KEMNITIVS: *Apostolus inquit, vult excludere omnem gloriationem, igitur excludit omnia opera, etiam facta per fidem, vel ex fide. Nam de illis etiam posset aliquis gloriari.* RESPONDEO, non excludit Apostolus omnè gloriationem, sed illam solum, quæ oritur ex operibus per solas vires liberi arbitrij factis. Non enim dicit, vbi est gloriatio? sed vbi est gloriatio tua? id est, vbi est gloriatio, qua in te gloriaris, & non in Domino? ex operibus autem factis ex fide, ac per hoc ex gratia, cum fides ex gratia sit, nemo potest gloriari, nisi in Domino, quæ gloriatio non est prohibita, cum idem Apostolus dicat: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* 2. Corinth. 10.

Itaque S. AUGUSTINVS lib. de gratia & libero arbitrio, c. 7. cum dixisset, non intelligere Apostolum ad Rom. 3. eos, qui dicunt, solam fidem sufficere ad iustificationem, reddidit causam, cur dictum sit, hominem iustificari per fidem sine operibus; *Quia, inquit, & ipsa bona opera nobis ex Deo sunt, à quo nobis & fides est, & dilectio.* Et in lib. de prædest. Sanctorum, c. 7. *Idco, inquit, per fidem iustificari dicit Apostolus hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera.*

A Ad SECUNDVM de Abraham ex cap. 4. ad Rom. RESPONDEO, Abrahamum iustificatū fuisse per fidem, non per opera præcedentia fidem, quoniam non potuissent illa esse verè iusta, nisi secundum externam iustitiam, & ideo si per illa iustificatus fuisset, habuisset gloriam, sed apud homines, non apud Deum. Idem dicendum est ad loca sequentia ex c. 2. ad Galat. c. 2. ad Ephes. & c. 3. ad Titum. Nam in illis omnibus locis solum excluduntur opera facta ante fidem.

B Sed hic etiam occurrit KEMNITIVS, ac probat, excludi etiam opera facta per fidem. Nam Abraham iam renatus erat, & ex fide operabatur eo tempore, de quo loquitur Apostolus, & tamen idem Apostolus excludit opera eius à iustificatione. Item Galatæ renati erant, & in Christum credebant, & tamen eorum opera Paulus opponit fidei, & apertè rejicit. Immo status quæstionis in epistola ad Galatas, non alius esse videtur, nisi vtrum opera ex fide iustificet, an fides sola iustificet. Apostolus autem respondet, hominem iustificari ex fide, non ex operibus; id est, ex sola fide.

C RESPONDEO, Abraham eo tempore, de quo loquitur Apostolus, renatus quidem erat, & ex fide multa bona opera faciebat: tamen Apostolus cum dicit eum iustificatum esse ex fide, non ex operibus; non rejicit opera facta ex fide, sed affirmat illa non esse facta sine fide, quia si talia fuissent, nūquam eum iustificassent. Itaque excludit opera, quæ Abraham facere potuisset non ex fide. Nam etiam ij qui fidem habent, aliquando operantur non ex fide, vt cum peccant, aut cum faciunt opera purè moralia sine relatione ad Deum.

Denique loquitur Apostolus cum conditione, si Abraham iustificatus est ex operibus non procedentibus ex gratia fidei, vt ij putabant, qui suis viribus tribuebant iustitiam; certè habuit gloriam, sed non apud Deum. Et quoniam satis constat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt.

D Porro in epistola ad Galatas, duplex tractatur quæstio, VNA specialis, an ceremoniæ legales ad Christianos pertineant, ita vt sine illis salui esse non possint; ALTE RA generalis, an per legem & vires naturæ possit contingere iustificatio sine gratia & fide IESV CHRISTI. Ad vtramque respondet Apostolus negatiuè. Quæstionem autem illam, quam fingit Kemnitius, ne verbo quidem attingit. Id autem ita se habere, perspicuum est ex illis verbis: *Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Gal. 2. & ex illis: *Si ex lege hæreditas, ergo non ex promissione.* Galat. 3. & ex illis: *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.* Galat. 5. & Rom. 4. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, abolita est promissio.*

E Nam istæ consecutiones firmissimæ sunt, si excludantur à iustificatione opera facta sine fide, & gratia, ex sola cognitione legis, & viribus liberi arbitrij. Nam si lex, & natura sufficiunt ad iustificandum; quid opus fuit, CHRISTVS moriendo, de peccato damnaret peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis; & si lex, & natura sufficere ad iustitiam, sufficiunt etiam ad hæreditatem, non enim iniustus est Deus, vt iustos fraudet, corona iustitiæ, vt S. Augustinus loquitur in libro de natura & gratia, cap. 2. Quod si lex & natura sufficiunt ad hæreditatem, quid opus fuit promissione? Denique si lex & natura sufficiunt, euacuati sumus à CHRISTO, & à gratia excidimus, quoniam his opus nobis non esse profiteremur.

At eadem istæ consecutiones infirmiffimæ sunt, neque aliquid efficiunt, si quis per eas excludere velit opera, quæ sunt ex gratia & fide. Nemo enim CHRISTVS gratis mortuus dici potest, si iustificamur ex fide & operibus consequentibus fidem: immo nisi CHRISTVS mortuus esset, non possemus ex fide & operibus inde sequentibus iustificari. Hæc enim omnia gratia Dei donauit nobis per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Sic etiam, non ideo hæreditas non est ex promissione, quia opera ex fide & gratia procedentia ad iustificationem sunt necessaria; quin potius ideo est ex promissione hæreditatis, quoniam sine promissione non fuisset gratia, sine gratia non fuisset fides, sine fide non fuissent opera iusta, quibus redderetur hæreditas, id est ipsa corona iustitiæ. Ac demum nõ euacuamur à CHRISTO, neque à gratia excidimus, qui ex fide CHRISTI, & operibus gratiæ iustificamur, sed contrà potius, nisi ad CHRISTVM & eius gratiam pertineremus, fidem & opera iustificantia non haberemus.

Quare cum Paulinæ illæ consecutiones vim habeant aduersus eos, qui iustificationem operibus factis sine fide, & gratia tribuebant, non autem aduersus eos, qui à iustificatione opera consequentia fidem, & gratiam non excludunt; manifestè sequitur, Apostolum in epistola ad Galatas cõtra eos tantum differere, qui legem, & opera sine fide CHRISTI magnificiebant: neque statum quæstionis in ea epistola esse, an opera ex fide, sed an opera sine fide iustificent.

Ad VLTIMVM ex capite tertio ad Philippenfes. RESPONDEMVS (vt suprà diximus) iustitiam ex lege, vocari opera, facta ex cognitione legis per solas naturæ vires.

At contra obijcit KEMNITIVS, Apostolum non solum loqui de operibus suis, quæ fecerat ante fidem, cum damnat iustitiam propriam, sed etiam de operibus quæ tunc faciebat, cum esset Apostolus CHRISTI. Nam de prioribus dixit in præterito, omnia arbitratus sum detrimenta, de posterioribus dicit in præsentem, omnia arbitror vt stercora. Itaque B. Paulus omnia opera sua, siue ex fide, siue sine fide facta contemnit & pro stercoribus habet, sola interim Christi fide contentus.

RESPONDEO, mirum est quàm prompti sint hæretici ad blasphemias, nulla fermè oblata occasione. Nam quod Apostolus inter scribendū nunc vtatur tempore præterito, nunc tempore præsentem non cogit, vt existimemus eum loqui de rebus diuersis. Potuit enim de iisdem illis operibus factis in lege, & ante fidem dicere, se initio conuersionis illa omnia pro detrimentis habuisse, & nunc etiam illa eadem nihil facere, & non solum pro detrimentis, sed etiam pro stercoribus habere, quod in dies magis ac magis intelligat illorum operum inanitatem. Et re verà loquutum esse B. Paulum, etiam in præsentem, de operibus factis in lege, & ante fidem, perspicuum est ex anthitesi quam facit, cum dicit: *Vt inueniar in illo, non habens meam iustitiam, que ex lege est, sed illam, que ex fide est CHRISTI.* Vbi opponit iustitiam suam, id est, opera sua iusta facta ex fide, quæ sunt verè iusta coram Deo; iustitiæ suæ, id est, operibus suis iustis factis in lege, sine fide, quæ non poterant esse verè iusta coram Deo, sed solum exterius, & in facie hominum, apud quos (vt ipse ibidem scribit) fuerat in Iudaismo sine quarela versatus.

At quanta quæso blasphemia est, opera facta ex fide & gratia Christi, stercora nominare, quæ ad Galatas 5. Fructus spiritus ipse idem vocat Apostolus: ergone Spiritus sancti fructus stercora sunt? & quo

modo 2. Timoth. 4. B. Paulus gloriatur, & dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex;* Ita ne de stercoribus gloriari debuit tantus Apostolus? & quæ debetur stercoribus corona iustitiæ? & quis ille est iustus iudex, qui stercora coronare dignatur? DEINDE quam gratiam debemus Deo, qui nos creauit in CHRISTO IESU in operibus bonis, quæ præparauit vt ambulemus in illis ad Ephesios secundo, si ista opera nihil sunt aliud, nisi stercora? DENIQUE si bona opera fidelium, detrimenta, ac stercora sunt, certè facienda & amplectenda non sunt, sed excutienda, atque abijcienda sunt. Eat nunc Kemnitius, & queratur, quod eum hostem operum bonorum esse dicamus.

CAPVT XX.

Soluitur alterum argumentum ex Scripturis petitum pro sola fide.

ALTERVM argumentum sumunt ab ijs locis, vbi sola fides nominatur, cæteris omnibus operibus, vel dispositionibus prætermisissis. Matt. 9. Lucæ 7. *Fides tua te saluam fecit.* Lucæ octauo: *Credet tantum, & salua erit.* Ioannis primo: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Ioannis 3. *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Ad Rom. 5. *Iustificati ex pace, pacem habeamus ad Deum.*

RESPONDEO, locus ille (*credet tantum, & salua erit*) vbi gloriantur aliqui ex sectarijs, se tandem reperisse particulam SOLA, quam Lutherus de suo addiderat, cum in nullis Biblijs eam inuenire potuisset; non facit ad rem. Loquitur enim eo loco Dominus de miraculo faciendo in excitatione defunctæ, non de iustificatione impij, & remissione peccatorum. Fatemur autem, fidem solam interdum satis esse ad miracula impetranda, videlicet cum referuntur ad ipsam fidem confirmandam, non ad vitam eius illustrandam, qui miraculum impetrat. Hoc enim modo virtutes multas fecisse dicuntur improbi quidam, qui in die iudicij audituri sunt: *Amen dico vobis, nunquam noui vos, discedite à me omnes operarij iniquitatis.* Matth. 7.

Quod attinet ad alia loca, negamus id sequi, vt fides sola iustificet, etiam si interdum sola nominetur. Nam interdum quoq; solæ nominantur aliæ virtutes, aut Sacramenta, vt Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tobie 12. *Elemosyna à morte liberat.* Ad Romanos octauo: *Spe salui facti sumus.* Ecclesiastici secundo: *Timor Domini expellit peccatum.* Ad Titum tertio: *saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Ephes. 2. *Mundans eam lauacro aque in verbo vite.* Nec tamen vllus colligit dilectionem, aut elemosynam, aut timorem, aut baptismum sine fide iustificare.

Itaque Scriptura, cum ad vnum effectum multæ causæ concurrunt, modo vni causæ modo alteri effectum illum tribuit, nec propterea significare intelligitur, vnam causam sine alijs posse sufficere. Cur autem Apostolus frequentius iustificationem tribuat fidei, quàm dilectioni, aut alijs rebus, causa est quam reddit Concilium Trid. sess. 6. cap. 8. quoniam fides est initium gratiæ iustificationis. Inde enim incipit Deus ædificium spirituale in anima hominis, inde incipit curare morbum peccati, inde incipit colere agrum cordis, inde incipit vitam aperire ad portum salutis.

Sed occurrit IOANNES CALVINUS in Antidoto Concilij, atque hanc explicationem non solum puerilem vocat, sed etiam manifesti erroris damnat. Probat autem ipse, fidem non esse tantum initium, & fundamentum iustificationis, sed etiam incrementum & perfectionem, tribus testimonijs diuinæ Scripturæ. PRIMVM est ad Romanos 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti, quia reuelatur in eo Dei iustitia ex fide in fidem. Quis non videt, inquit Calvinus, principium & finem pariter hic designari, alioqui dicendum erat ex fide in opera, si quidem opera perficerent, quod fides inchoat.* ALTERVM est Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit. Hoc, inquit Calvinus, Propheta valde improprie dixisset, nisi fides continuaret vitam.* TERTIVM est Genesis 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Non erat, inquit Calvinus, tunc Abraham nouitius, sed sanctitatis, omniumque virtutum exemplar, ergo non ei aditum ad iustitiam patefecit fides, ut aliunde postea iustificatio completeretur.*

RESPONDEO, impudenter Calvinus, dum se Concilio Tridentino insultare credit, S. Augustino, & toti antiquitati insultat. Quod enim Concilium dixit idem ex fide hominem iustificari, ex Apostoli sententia, quod fides initium sit & radix iustificationis: scripsit antea S. AVGVSTINVS in lib. de prædestinatione Sanctorum, c.7. his verbis: *Ex fide ideo dicitur iustificari hominē, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, que propriè opera nuncupantur.* Et in epistola 105. ad Sixtum: *Fides, inquit, unde omnis iustitia sumit initium.* Et libro de bono perseuerantiæ, cap.2. *Quod initium verius homini Christiano, quam credere in Christum?* Et in præfatione Psalm. 31. *Laudo, inquit, superadificationem, sed video fundamentum fidei: laudo fructum, sed in fide agnosco radicem.* Et sermone 16. de verbis Apostoli: *A fide, inquit, incipit homo.* Et serm. 22. quem sæpè citauimus: *Domus, inquit, Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Quod idem omnes alios Patres sensisse ac docuisse, ostendimus supra cap. 13. & 17.

Dicat nunc Calvinus, si audeat, Augustinum, quem vnum ex tota antiquitate sibi patronum eligere solet, pueriliter in Scriptura lusisse, quia fidem vocauit initium, fundamentum, radicemque iustitiæ, & idem iustificari ex fide hominem scripsit, quia fides prima datur, vt per eam cætera impetrentur. Verè igitur fides initium est & origo iustitiæ; sed non tale initium, vt veniente iustitia cedat, ac recedat, quo modo timor foras mittitur à charitate, quam suo quodam ministerio introduxit, sed est iniū, quod manet & perficitur; quomodo arborum radices non arefcunt, sed crescunt, & roborantur crescēte arbore; & fundamentum ædificij non subtrahitur accedente fabrica domus, sed perficitur, & stabilitur, & parietes, tectumque sustentat. Ita nimirum & fides primum inchoat iustificationem, deinde assumpta spe & charitate perficit. Ideo cum inchoat, sola est, cum perficit, non est sola; siue (quod idem est) sola inchoat, non sola perficit.

Proinde rectè Concilium post Augustinum scribit, hominem iustificari ex fide, quia fides est initium & origo iustitiæ: vt videlicet id fidei propriè tribueret: quod ei soli propriè conuenit. Quare si Calvinus, & cæteri Sectarij, cum dicunt, fides sola iustificat, significare vellent, fidem solam inchoare iustitiam, non esset cum eis de sola fide diutius litigandum.

Illud igitur Apostoli: *Reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem*, multis modis exponi potest; neq; cogimur

Amittere fidem solam esse principium, finemque iustitiæ. Exponit enim S. AVGVSTINVS in libro de Spiritu & littera, capit. 11. ex fide annunciantium Euangelium, in fidem obedientium Euangelio. Exponunt ALII, ex fide Prophetarum in fidem Apostolorum: ALII, ex fide obscura & latente in Testamento veteri, in fidem manifestatam & reuelatam in Testamento nouo: ALII, ex fide rerum præteritarum, in fidem futurarum: ALII ex fide imperfecta, in fidem perfectam, & charitate formatam.

Quæ postrema expositio confirmatur ex similibus phrasibus, quæ significant progressum & incrementum eiusdem rei, vt, *Ibunt de virtute in virtutem.* Psalm. 83. *Et vsque in generationem & generationem veritas eius.* Psalm. 99. *Transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini Spiritu,* 2. Cor. 3. *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* Luca 1. Itaque sententia Apostoli est, in Euangelio reuelari iustitiam Dei, quæ incipit à fide inchoata & perducitur ad fidem charitate perfectam, atque formatam.

Illud verò Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit*, intelligitur de fide viuua (quomodo enim potest aliquis viuere ex fide mortua?) fides autem viuua ex testimonio sancti Iacobi, capite secundo, non est fides sola, sed fides cum operibus, siue (vt loquitur Paulus ad Galatas quinto) fides per charitatem operans. Et rectè cohæret hoc testimonium cum superiore. Probat enim B. Paulus, iustitiam Dei esse ex fide in fidem, quia scriptum est; *Iustus ex fide viuit*, nimirum iustitia Dei ex fide imperfecta inchoatur, & in fidem perfectam, hoc est, viuam terminatur. Quoniam iustus ex fide viuere debet, nec posset ex fide viuere, si iustitia eius constaret ex fide non viuua.

Quare docet quidem Propheta, per fidem continuari vitam, sed non per fidem solam, sed per fidem cum charitate coniunctam & per charitatem operantem; ex quo sequitur, vt iustus non solum ex fide, sed etiam ex charitate viuat. Neque ideo falsum est, quod Concilium dicit, fide inchoari iustitiam, quoniam verum est quod Propheta dicit, fide continuari iustitiam. Vtrumque enim fides facit, sed primum facit sola, secundum non sola.

Illud denique, quod Calvinus adducit ex cap. 15. Genes. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Significat Abrahamum iustum ex nouo quodam actu fidei factum esse iustiore. Sed non idem non aperuit illi aditum ad iustitiam fidei, cum primùm ille iustificatus est, quia postea quoque iustitiam in illo auxit. Nam (vt iam diximus) non ita facimus fidem initium iustitiæ, vt negemus illam crescere & perfici & semper hominem ad maiora perducere. Hoc solum negamus, per eam solam posse hominem integrè, perfectèque iustitiæ formam acquirere.

CAPVT XXI.

Soluitur argumentum tertium ex scripturis desumptum pro sola fide.

TERTIVM argumentum petunt ab ijs locis, in quibus dicitur homo gratis iustificari. Idem enim est gratis, & non ex operibus, ac per hoc idem est gratis, & sola fide, Ro. 3. *Iustificati gratis per gratiā ipsius.* Ro. 4. *Et qui operatur, merces non imputatur secundum gratiā, sed secundum debitum. Ei autem, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium,*

deputatur fides eius ad iustitiam. Rom. II. Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia. Ephes. 2. Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus. Hoc argumentum non solum probat, sola fide hominem iustificari, sed etiã iustificari sola fide relatiuè, id est, non propter dignitatem, aut meritum fidei, quia tunc gratia non esset gratia.

RESPONDEO, particula illa **GRATIS** duobus modis accipi potest, **VNO** modo, vt opponatur debito ex iustitia, siue meritis, vt loquuntur Theologi, de condigno, quæ sunt absolutè & simpliciter merita. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit opera, quæ dicantur concurrere ad iustificacionem vt dispositiones, vel vt merita de cõgruo, modo non tribuatur eis meritum de cõdigno, de quo loquitur Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 8. vbi dicit hominem iustificari gratis, quoniam neque fides, neque opera, quæ iustificacionem præcedunt, eam merentur. Et iuxta hunc modum non est idem, hominem iustificari gratis, & iustificari ex sola fide. Nam iustificari gratis, est iustificari sine merito de condigno. Iustificari sola fide, est nihil requiri ad iustificacionem nisi fidem, quod esse falsum iam demonstratum est.

ALTERO modo potest accipi particula, **GRATIS**, vt opponitur operi facto sine vlla gratia, ex solis naturæ viribus, siue illud opus dicatur meritum de condigno, siue de congruo, siue etiam solùm dicatur conditio, aut ratio aliqua, cur detur homini iustificatio. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit merita absolutè, sed merita propria, id est quæ sint nobis ex nobis, & non ex Deo. Nam merita quæ sunt nobis ex Deo, id est, quæ originem ducunt ex gratia præueniente, non pugnant cum gratia, nisi quis velit ipsam gratiam pugnare cum gratia. Hoc modo idem est, hominem iustificari gratis, & iustificari ex fide, & iustificari sine operibus. Nam cum fides sit primum Dei donum; qui iustificatur ex fide, non iustificatur ex operibus præcedentibus fidem, sed iustificatur ex gratia, & gratis, quia ipsa fides est ex gratia.

Neque hinc sequitur, hominem qui iustificatur gratis iustificari sola fide, nam sicut iustificatio gratuita non excludit fidem, quia fides est ex gratia, ita non excludit penitentiam, & dilectionem, & opera penitentia & dilectionis, quoniam etiam ista omnia sunt ex gratia. Et hac ratione explicat S. **AUGUSTINUS** particulam, **GRATIS**, vbi cunquæ de hac re scribit. Nam in epistola 105. posteaquam dixerat: *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei.* Continuo explicat, quomodo hoc meritum non pugnet cū gratuita iustificacione, & ait: *Restat igitur, vt ipsa fides, vnde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis precedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quaecunquæ sunt merita, sed gratuitum Dei, donum esse fateamur; si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus.* Et in epist. 106. *Non dicat, inquit, sibi, si ex fide, quo modo gratis? quod enim fides meretur, cur non potius redditur, quam donatur? non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit, vt merear iustificacionem, habeo fidem: respondetur ei. Quid enim habes, quod non accepisti? cum ergo fide impetrat iustificacionem, non gratiam, aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur perfici.*

At contra hanc solutionem obijciunt tum hæretici, tum etiam quidam Catholici. Nam **KENITIUS** in Examine Concilij Tridentini sessio. sexta, in fine disputationis de operibus infidelium, contendit nul-

A lum esse meritum de congruo. Immo hoc meritum dicit, esse illam Helenam, de qua septimus canon sextæ sessio. Concilij contra Scripturæ, & antiquitatis sententiam dimicat. Sublato autem merito de congruo, tollitur omnis dignitas, & efficacia fidei, & aliarum dispositionum ad iustificandum, & inde sequitur, vt iustificari gratis nihil sit aliud, nisi iustificari sine vlla dignitate fidei, aut operum, ex sola fide apprehendente promissionem. Probat autem nullum esse meritum de congruo: quia tunc sequeretur, hominem iustificari propter meritum suarum dispositionum, non autem propter meritum solius Christi, quod est contra Scripturam, & omnes Patres.

B Aliqui etiam ex Catholicis, atque in primis **DOMINICUS à Soto** lib. 2. de natura & gratia, c. 14. concedunt quidem dispositiones ad iustificacionem, sed negant eas posse vocari vlla ratione merita; & iustificari hominem gratis, contendunt esse iustificari sine vllò merito, siue de condigno, siue de congruo, siue procedente ex auxilio Dei speciali, siue ex viribus solius naturæ. Ratio autem eorum potissima est, quoniam meritum, & merces relatiua sunt, ita vt omni merito merces è regione respondeat: merces autem ex debito, & iustitia redditur: ac per hoc non gratis datur. Debitum enim & gratia opponuntur ex **Apóstolo** ad Rom. 4.

C Præterea meritum ex congruo non fundatur in vlla dignitate, & proportionem operis ad gratiam iustificacionis, sed in sola promissione Dei qui credentibus & penitentiam agentibus indulgentiam & iustificacionem promittit: at cui debetur aliquid ex sola promissione alterius, is non dicitur illud mereri, nisi valde impropiè. Igitur meritum de congruo non est veri nominis meritum.

Huc addi potest testimonium S. **AUGUSTINI** ex præfatione in Ps. 31. *Nihil, inquit, boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum.* Et idem habet in Ps. 110. & alibi. Immo in epist. 105. affirmat idem August. in Scripturis sacris iustitiam nunquam vocari mercedem, sed semper gratiam; vnde colligit, iustitiæ deberi mercedem, sed ipsam iustitiam semper gratis dari.

D **RESPONDEO**, quod attinet ad **KENITIVUM**, is aut improbus, aut imperitus esse conuincitur. Dum asserit, Concilium Tridentinum pro merito de congruo cõtra Scripturæ, & totius antiquitatis sententiam dimicare. Nam aut loquitur de merito operum, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrij, aut de merito operum, quæ nascuntur ex gratia præueniente, & ex fide: si de **PRIMO** genere operum loquitur, apertissimè improbus est, cum impudenter, & prodigè mentiat. Concilium enim Tridentinum non solum nusquam nominat meritum de congruo, sed etiam illud reijcit, quod attinet ad opera, quæ fiunt ex solis viribus naturæ, vt patet ex ipsa sexta sessio. capit. 5. & 6. & can. 1. 2. & 3. nam docet, initium iustificacionis sumi à gratia præueniente, & tunc primum incipere dispositiones ad gratiam iustificancem, cum homo à Deo motus, & adiutus incipit credere, & neminem posse per naturæ vires, aut scientiam legis sine gratia Dei credere, diligere, penitentiam agere, &c.

E Si loquitur de **SECUNDO** genere operum, imperitum se totius antiquitatis ostendit. Vix enim est vllus inter veteres, qui non agnoscat meritum aliquod in operibus penitentia, quæ per Dei gratiam fiunt, vt ostendimus in secundo libro de penitentia, capite duodecimo. Quamuis neque de hoc secundo genere operum mendacio careant verba **KENITIJ**, Concilium enim in illa sessione sexta, capite septimo, hoc meritum congrui neque recipit, neque reijcit, im-

mo ne verbum quidem de hac re facit, tantum abest, vt pro illo quasi pro Helena dimiceret. Dicit quidem Concilium, Iustitiam à Deo nobis infundi secundum dispositionem, & cooperationem vniuscuiusque, sed an ea dispositio sit meritoria, saltem de congruo, an vero nullo modo, sed tantum sit conditio quædam requisita, non explicat.

Iam vero quod attinet ad Catholicos, quæstio videtur esse ferè de solo nomine meriti, cum alioqui conueniat inter omnes Catholicos; dispositiones requiri, & nō sola fide homines iustificari. Nos autem intelligere certè non possumus, cur non sit hoc tempore vtendum nomine meriti, præsertim cum additione illa, de congruo, cum agitur de operibus, quæ fiunt ex gratia præueniente. Et si nulla esset alia ratio, auctoritas omnium Patrum, & præsertim S. Augustini omnino sufficere nobis deberet. Nam si quo tempore Pelagiani humana merita extollebant, sanctus Augustinus præcipuus gratiæ defensor merita appellare non dubitauit opera illa, quæ nascuntur ex fide, quanto magis hoc tempore, quo Lutherani merita omnia tollunt è medio, deberent Catholici eadem illa opera, merita nominare?

A T S. Augustinus lib. 1. Retractationum, cap. 23. retractasse videtur sententiam illam, fides meretur remissionem peccatorum, quando illam aliam retractauit, initium fidei est ex nobis. NON ita est, nam in epist. 105. & 106. docet Augustinus, fidem mereri iustificationem, & tamè in his epistolis summa contentione affirmat, initium fidei non esse ex nobis. Et in ipso lib. 1. Retractationum, cap. 23. vbi retractat illam sententiam de initio fidei ex nobis, scribit verissimè dictum esse, fides inchoat meritum.

A T S. Augustinus loquitur de merito fidei formatæ, quo meremur iustificationem, id est, incrementum iustitiæ, non de merito fidei informis, quo meremur remissionem peccatorum. NEQUE hoc est verum, nam in epist. 105. vt supra citauimus, loquitur apertè de remissione peccatorum: *Neque ipsa, inquit, remissio peccatorum sine merito est, fides hanc impetrat.* Et lib. 1. contra aduersarium legis & prophetarum, cap. 17. *Fides, inquit, impetrat charitatem.* Et in epist. 106. *Fides, meretur gratiam benè operandi.* Et tract. 44. in Ioan. *Hæc, inquit, confessio meruit iustificationem.* Loquitur igitur Augustinus de fide, quæ præcedit charitatem, & remissionem peccatorum, & illi meritum impetrationis attribuit.

At S. Augustinus cum dicit, fidem mereri iustificationem, intelligit, fidem ostendere à quo sit petendum auxilium, vnde iustificatio, & post iustificationem merita acquirantur. HÆC vero responsio indigna est viro docto, qualis est is, cum quo disserimus. NAM si id esset mereri iustificationem, posset etiam Verbum Dei, & concionatores, & ipse Deus dici, mereri nobis iustificationem. DEINDE S. Augustinus explicat, quomodo fides mereatur, cum dicit, eam impetrare remissionem peccatorum.

DENIQUE & ipse Augustinus, & reliqui Patres omnes non solum fidei, sed etiam dilectioni, & pœnitentiæ tribuunt meritum iustificationis. Certè autem dilectio, & pœnitentia non ostendunt, à quo sit petendum auxilium.

At S. Augustinus improprie loquitur de merito, proinde nulla est causa, cur eum in hac parte imitari velimus. Si semel tantum, aut iterum hæc vox vni Augustino excidisset, fortasse tolerari posset ista responsio. At quod omnes Patres, quorum plerique Latinam linguam ab ipsa nutrice didicerat, in re tam graui perpetuo improprie loquantur, incredibile vi-

A detur. Vide Tertullianum lib. 4. in Marcionem, Cyprianum ser. 6. de oratione Dominica, Ambrosium lib. 7. & 10. in Lucam, & lib. 2. de pœnitentia, cap. 3. Hieronymum lib. 2. cōtra Pelagianos, Augustinum epist. 89. q. 4. tract. 44. in Ioan. in Psal. 50. & alibi passim. Et Gregorium in primum Regum lib. 3. c. 4.

Deinde non est potissima nostra quæstio, an opera ex fide, quibus disponimur ad iustificationem sint merita proprie, vel improprie dicta, sed an sint hoc nomine appellanda, & nos quidem probamus ita esse vocanda: quoniam sic ea vocant omnes Latini Patres. Neque argumenta illa de relatione meriti, & mercedis conuincunt, fatemur enim omni merito respondere mercedem, sed sicut meritum quoddam esse dicimus ex congruo, ita mercedem quandam esse dicemus ex congruo, quæ magis debeatur ex gratia, quam ex iustitia. Nam ipse etiam Apostolus ad Romanos 4. cum dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Satis apertè indicat, esse quandam mercedem, quæ imputari possit secundum gratiam, non secundum debitum.

Ad illud autem quod obijciebatur, meritum de congruo non fundari in dignitate operis, sed in sola promissione Dei, RESPONDEMVS, contrarium esse verum. Nam si promissio non requirat vllam conditionem operis, tunc quidem nullū inde orietur meritum; vt si Rex egenti alicui promittat in singulos annos certum nummorum numerum sine vlla conditione; debentur egenti illi pecuniæ regię, sed absq; vllō eius merito: at si promissio contineat operis conditionem, orietur inde meritum, etiam si opus illud alioqui non sit per se æquale mercedi. Verè enim, qui opus illud fecerit, conuenire poterit promissorem, ac dicere, se meruisse præmium ab illo promissum.

Quare si meritum de congruo fundaretur in promissione cum conditione operis, esset verè meritum ex iustitia, & potius de condigno, licet imperfectè quàm de congruo nominandum. Et idè nos existimamus, potius fundari meritum de congruo in aliqua dignitate operis, quàm in promissione. Nā promissiones, quibus Deus veniam pœnitentibus pollicetur, non tales sunt, quales illæ quibus benè operantibus coronam gloriæ pollicetur. Nam istæ posteriores verum pactum continent: quod Deus facit cum homine tanquam cum operario de mercede reddenda; illæ autem priores non proprie continent pactum de mercede reddenda, sed assertionem rei certo futuræ, vt homo securus reddatur veniæ obtinendæ, si pœnitentiam egerit.

Id autem ita esse intelligi potest, PRIMO ex eo, quod vita æterna sæpè vocatur merces, brauium, stipendium; iustificatio nūquam vocatur, nisi gratia & misericordia. SECUNDO ex eo, quod Scripturæ cū pœnitentibus veniā promittunt; reddunt rationem, quia Deus misericors est: vt Ioël 2. *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus, & misericors est.* At cum promittunt benè operantibus vitam æternam, non tam allegant misericordiam, quàm iustitiam, & fidelitatem, vt 2. Tim. 4. *Quam reddet mihi iustus iudex.* Quod si 1. Ioan. 1. dicitur: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata.* Sciendum est eum loqui de remissione venialium, quæ iusto Dei iudicio redditur bonis meritis iustorum, vt S. Augustinus docet in libro de correptione & gratia, capite decimo tertio. TERTIO idem patet ex eo, quod Prophetæ cum promittunt indulgentiam operibus pœnitentiæ; addere solent particulam dubitantem, VT QVIS SCIT,

FORSAN, &c. vt patet Ioelis secundo, Dan. 4. Ionæ 5. At nihil tale additur in promissione vitæ æternæ meritis iustorum. Verum est igitur, quod diximus, promissiones indulgentiæ, non esse propriè pacta, in quibus fundari possit meritum pœnitentiæ; sicut promissiones vitæ æternæ vera sunt pacta, in quibus fundatur meritum operum bonorum, quæ à iustis fiunt.

Porro negamus, nullam esse in merito de cōgruo dignitatem. Nam cum sit opus illud à Deo, & sit opus gratiæ, & donum Spiritus sancti, quo pacto fieri potest, vt nullam habeat dignitatem? Illud quidem est verum, totam eius operis dignitatem pendere à gratia, & ideo non tam esse hominem, qui meretur quam ipsam gratiam, quæ (vt loquitur Augustinus in epist. 106.) meretur augeri, vt auctus mereatur & perfici.

Neque tamen hinc iam licebit colligere, hoc esse meritum de condigno; nam etiam si est à Deo, tamen non est à Deo intus inhabitante per gratiam iustificantem, sed extrinsecus excitante & adiuvante, vt idem Augustinus docet in epist. 105. & præterea est à Deo incipiente & inchoante, nondum complete & perficiente: proinde est meritum inchoatum & imperfectum; & habet aliquam dignitatem, & proportionem ad suum finem, sed non tantam, quantam requirit meritum de condigno. Denique deest, vt diximus pactum propriè dictum, sine quo nullum potest esse meritum, ex iustitia, siue de condigno.

Ad illud autem S. AVGVSTINI præfatione in Psalm. 31. *Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum, attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* RESPONDEO S. Augustinum per remissionem intelligere totam iustificationem ab initio primæ dispositionis, quæ est fides, vsque ad plenam reconciliationem. Tunc enim Deus incipit remittere peccata, cum inspirat fidem, quæ orando impetrat cætera dona. Itaque illud: *Nihil boni fecisti*, intelligitur ante fidem: sicut etiam id quod sequitur, *attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* Neque enim mala dici possunt opera, quæ fiunt ex fide.

Id ita esse patet ex præcedentibus & sequentibus. Sic enim in præcedentibus ait: *Quomodo ergo iustificatur homo ex fide sine operibus? respondet ipse Apostolus, propterea hoc dixi tibi, ô homo, ne quasi de operibus tuis presumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse fidei gratiam. Noli ergo presumere de operibus tuis ante fidem, noueris, quia peccatorem te fides inuenit, &c.* In sequentibus etiam ait: *Debebat tibi Deus vindictam, dat indulgentiam, incipis ergo esse in fide per indulgentiam. Iam fides illa assumpta spe, dilectione incipit bene operari, &c.* Vides quomodo remissio peccatorum, id est, indulgentia, tunc incipit, cum incipit fides? proinde ante remissionem peccatorum, quæ inchoatur in fide, nihil boni fecimus, quia ante fidem nihil boni fieri potest. Ex fide enim incipiunt quæcunque sunt bona. In eundem sensum scribit Augustinus in epist. 105. iustitiam nunquam vocari mercedem, quoniam accepit iustitiam pro toto beneficio iustificationis, ita vt in ea includatur etiam fides, quæ sola non potest esse merces, cum eam nulla omnino merita, neq; de congruo, neque de condigno, præcedant. Cætera omnia dona & gratiæ, & mercedis nomine appellari possunt. Hinc igitur patet explicatio omnium testimoniorum, quæ docent hominem iustificari gratis. Significant enim nulla esse merita ante donum fidei.

CAPVT XXII.

Soluitur argumentum quartum ex scripturis depromptum pro sola fide.

QUARTVM argumentum depromunt ex illis testimonijs, quæ docent, omnes qui credunt iustificari & saluari. Quod quidem non esset infallibiliter verum, si non sufficeret sola fides. Ioan. 3. *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Actor. 10. *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in eum.* Actor. 13. *In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Rom. 10. *Omnis qui credit in eum non confundetur.* 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.*

RESPONDEO, particula OMNIS potest IMPRIMIS rectè exponi negatiuè, vt sensus sit, omnis qui credit, iustificatur, id est, nemo sine fide iustificatur. Quod illustrat aptissima similitudine S. AVGVSTINVS, explicans illud; *Deus vult omnes saluos fieri*, lib. de prædestinatione Sanctorum, c. 8. nam si in vna aliqua vrbe vnus tantum Grammaticæ Doctor esset, & diceretur, omnes in hac vrbe Grammaticam discunt ab isto: non significaretur, omnes in ea vrbe Grammaticam discere, sed neminem discere sine illo. Sic igitur omnis qui credit, iustificatur, quia nemo iustificatur, nisi credat. *Sine fide enim impossibile est placere Deo.* Et hoc videtur Apostolus significare ad Ro. 1. cum dicit, Euangelium esse virtutem Dei in salutem omni credenti; nam in tota illa disputatione probare hititur, fidem Christi necessariam esse omnibus, & sine illa neq; Iudæos per legem Moïsi, neque gentiles per lumen rationis posse coram Deo iustificari. Idem etiam videtur esse sensus illius loci Ioan. 3. *Ut omnis qui credit in eum, non pereat*, significat enim missum esse filium Dei à Patre in mundum, quoniam sine eius aduentu, & fide nemo saluari potuisset.

SECUNDO, potest eadem particula OMNIS, referri ad omnia hominum genera, vt significet, fidem Christi esse viam ad salutem apertam toti mundo, Iudæis, Græcis, Barbaris, non autem vni tantum genti, vt erat lex Moïsi. Sic enim explicat B. Paulus illud Isaïæ: *Omnis qui credit in eum, non confundetur*, ad Rom. 10. nam continuo subiungit: *Non enim est distinctio Iudæis & Græcis. Nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum.* Et ea de causa sæpè Apostolus vrget illam particulam OMNIS, vt admoneat Iudæos, gratiam Christi non esse ipsorum propriam, sed communem omnibus gentibus.

TERCIO refertur interdum particula, OMNIS ad singulos credentes, & quidem affirmatiuè, sed tamen non significatur illis sententijs, solam fidem sufficere, sed fidem iustificare & saluare, si non desint cætera, id est, fidem ex parte sua semper iustificare & saluare, modo addantur alia, quæ simul requiruntur. Id autem ita esse, perspicuum est ex eo, quod in scripturis etiã de spe dicitur: *Omnis qui sperat in eum, non confundetur.* Eccles. 2. & de dilectione: *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* 1. Ioan. 4. de humilitate: *Omnis qui se humiliat exaltabitur.* Luc. 18. de oratione: *Omnis qui petit accipit.* Luc. 11. & Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Rom. 10. & de obedientia: *Factus est omnibus obediens vsque sibi causa salutis æternæ.* Hebr. 5. & tamen nemo diceret solam spem, aut orationem, aut humilitatem, aut alia sufficere sine fide.

Itaque sententia Scriptura est, singulas istas virtutes ex parte sua perducere homines ad salutem, nisi aliunde oriatur impedimentum, aut defectus. Atque hoc ipsum sancti Patres passim docent, cum admonent, non sufficere solam fidem: *Multi*, inquit *AVGVSTINVS* tract. 10. in epistol. Ioan. *dicunt credo, sed fides sine operibus non saluat.* Et *S. PROSPER* li. I. de vita contemplatiua, c. 19. *Nec opera sine fide, nec fides sine operibus iustificat.* Vide alia testimonia infra in disputatione de necessitate operum.

CAPVT XXIII.

Soluitur quintum argumentum ex scripturis pro sola fide.

QVINTVM argumentum ducunt ab illis testimonijs; quæ prædicant efficaciam Verbi Dei. Verbum enim sola fide apprehenditur. *Psalm. 106. Misit verbum suum, & sanauit eos.* Ioan. 15. *Vos mundi estis propter sermonem, quæ loquutus sum vobis.* Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* ad Cor. 15. *Norum vobis facio Euangelium, quod prædicauit vobis, quod accepistis, in quo statis, per quod saluamini.* Iacobi 1. *Suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.*

RESPONDEO, Verbum Dei sanat & saluat, sed vt hoc faciat, non satis est vt fide apprehendatur, nisi etiam charitate impleatur. Verbum enim Dei non solū offert promissiones, sed etiam imperat opera facienda. Quare Dominus Matth. 7. comparat hominem audientem verba sua, & non facientem viro stulto, qui ædificat domum super arenam. **P**RÆTEREA verbum, quod fide apprehenditur, non est ipsa salus, sed semen salutis, quod non solum excipi, sed etiam calefieri, & excoli debet, vt fructum faciat. Quocirca rectè *S. Iacobus*, non ait, *Suscipite insitum verbum, quod saluabit*, sed quod potest saluare animas vestras, si videlicet excipiat in corde bono, & retineatur cum patientiâ tempore tentationum, vt dicitur in parabola seminantis, Matth. 13.

Sed contra occurrit **L**UTHERVS in lib. de libertate Christiana, vbi probat, fidem solam cum Verbo Dei sufficere. Primum enim (vt ipse dicit) fides implet omnia mandata. Nam audiens in Verbo præcepta & promissa, & prudenter intelligens præcepta non posse seruari, confert se ad promissa, quæ docent, omnia esse posita in fide, & credentem in Christum omnia habere. Nam cõclufit Deus omnia sub incredulitate, vt omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. Rom. 11. & Ioan. 1. **D**EINDE, fides exhibet Deo summum obsequium, dum credendo confitetur, illum esse veracem in omnibus suis promissis. Deus autem glorificantes se glorificat, vt dicitur. 1. Reg. 2. Vnde & Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, quia videlicet dedit gloriam Deo plenissimè sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. **D**ENIQUE, fides copulat animam Deo, iuxta illud *Osee 2. Sponsabo te mihi in fide*: & ideo omnia quæ Christi sunt efficiuntur communia cum anima fideli.

RESPONDEO, hoc argumentum Lutheri ex tribus virtutibus fidei dictum, magis Lutheranos, quàm Catholicos lædit. Nam si Deus glorificat nos, & iustificat, quia summum cultum illi exhibemus per fidem, certè sequitur vt merito fidei, id est, propter virtutem & dignitatem ipsius fidei iustificemur. Quod tamen Philippus & Kemnitius & quotquot sunt hodie Lutherani absurdum, & falsum esse contendunt.

A Sed excutiamus breuiter fidei virtutes, quas Lutherus prædicat. **P**RIAM illam virtutem, quod videlicet fides implet omnia mandata, furtim subripuerit Lutherus charitati, vt tribueret fidei. Sed vera fides non viuunt ex raptu, & ideo clamat verum esse, quod Apostolus dicit, *Ro. 13. Qui diligit, legem impleuit.* Et: *Plenitudo legis est dilectio.* Et quod ipse Dominus ait *Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Et: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Conuertit se quidem fides ad promissa, cum videt, legis madata solis naturæ viribus impleri non posse: & credens, veram esse illam promissionem, petite, & accipietis, à Deo petit spiritum charitatis, per quem fit verè, vt iustificatio legis impleatur in nobis. Sed non est hæc promissio, quam vellet Lutherus, ipse enim promissionem quærit, per quam liberetur à debito legis implendæ, & habeatur, ac reputetur iustus, quamuis sit omni flagitiorum genere cooperatus. Sed hanc promissionem in veris biblijs, id est, in libro Dei nunquam inueniet.

C Quod enim ipse allegat, conclusit Deus omnia sub incredulitate, vt omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in eum, longè aliud significat, quàm illud sit, quod ipse somniat. Dicitur enim Deus conclusisse omnia sub incredulitate, quia permisit & Iudæos, & Gentiles incredulos fieri, vt in vtrisque liberandis misericordiam suam ostenderet. Dedit autem potestatem ijs, qui credunt in eum, vt filij Dei fiant; proinde non sunt hoc ipso, quod credunt, filij Dei, sed fieri possunt, si renascantur ex aqua & Spiritu sancto, & sic diffusa charitate in cordibus eorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis, incipiant dicere Deo, Abba Pater.

D Iam vero quod attinet ad alteram virtutem fidei, exhibet quidem fides cultum & obsequium Deo, cum dat illi gloriam, credens eum fidelem esse in omnibus verbis suis. Sed neque sola fides exhibet cultum Deo, cū scriptum sit *Matt. 5. Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem, qui in calis est.* Et Ioan. 21. de sancto Petro legamus, eum morte sua clarificasse Deum. Neq; fidei obsequium placet Deo, nisi fides ipsa per dilectionem operetur. Nam & Dæmones velint, nolint, dant gloriam Deo, dum credunt, illum esse veracem, sed nihil eis prodest obsequium illud coactum. Et nos ipsi, si habeamus omnem fidem, charitatem autem non habeamus, nihil sumus.

E Itaq; Deus glorificat eos, à quibus ipse glorificatur ex charitate, sine qua nihil profunt omnia, quæ ab inuitis deferuntur obsequia. Eiusmodi autè fiunt obsequium Abrahæ, qui vsque adeo Deum dilexit, vt etiam filium ynigenitum, vt Deo pareret immolare voluerit. Et ideo rectè dicit *S. Iacobus* in epist. c. 2. fidem Abrahæ ex operibus consummatam fuisse. Quare non est mirum si talis fides, videlicet perfecta, & charitate formata, ac per dilectionem operans reputata fuerit ad iustitiam, id est (vt erat verè) opus existimata, ac iudicata iustitiæ.

PORRO **T**ERTIA virtus fidei fortasse caret fundamento. Nam quod legimus *Osee 2. Sponsabo te mihi in fide*, non videtur accipiendum de fide, qua credimus Deo, sed de fide, qua Deus præstat promissa. Nam paulò antè dixerat Deus in eodem Propheta: *sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & miserationibus,* & mox addidit, *& sponsabo te mihi in fide.* Quorum omnium verborum illa videtur esse sententia, sponsabo te mihi iustè, misericorditer, atq; fideliter. Sed si accipiat fides pro fide, qua nos credimus Deo, certè sicut sponsamur Deo per fidem,

ita cōiungimur in matrimonium perfectum & consummatum per charitatem. Non enim fides, sed charitas est vinculum perfectionis Colossens. 3. & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, 1. Ioan. 4.

Denique siue per fidem, siue per charitatem, siue (quod est verius) per vtrumque sponsemur Christo; erunt quidem nostra, quæ Christi sunt, & Christi quæ nostra sunt, vt Lutherus dicit, sed non eo modo, quo ipse dicit. Non enim nostra erit Christi iustitia, quia reputabitur nostra, sed nostra erit, quia causa erit iustitiæ in nobis in hærentis, nosque verè, & formaliter perficientis, quemadmodum nostra mortalitas, & cæteræ pœnæ, in quas per lapsum primi parentis incidimus, non fuerunt in Christo per solâ reputationem, sed per veram, & realem assumptionem. Lutherus enim parum liberalem sponsum nostrum facit, quem vult ea, quæ nostra sunt, re ipsa sibi assumere, ea verò, quæ sua sunt, nobiscum sola reputatione communicare. Sed de his hæctenus.

CAPVT XXIV.

Solutur argumentum sextum ex Scripturis pro sola fide.

POSTREMVM argumentum ex Scripturis illis accipiunt, quæ docent irritam fore promissionem, si lege, aut operibus nitatur, & non sola fide accipiatur. Rom. 4. *Si ex lege hereditas exinanita est fides, abolita est promissio.* Et ibidem: *Ideo ex fide, vt firma sit promissio.* Et Galat. 3. *Vt promissio ex fide daretur credentibus.* Et Galat. 5. *Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini.*

RESPONDEO, hoc argumentum solutum est, partim cap. decimo primo, in responsione ad quintam obiectionem: partim capite 19. in explicatione vocabulorum legis & operum. Summa est, docet Apostolus inanem fore fidem nostram, & irritam promissionem Dei, si iustificatio haberi possit per solam cognitionem legis, aut opera facta solis naturæ viribus. Nusquam autem docet, iustificari hominem ex sola apprehensione promissionis per fidem, aut iustificationem non pendere ex conditione operum. Quin potius infinitis locis Scriptura testatur, & iustificationem, & salutem pendere ex cōditione pœnitentiæ, & operum bonorum: *Nisi pœnitentiam egeritis, inquit Dominus, omnes similiter peribitis.* Luc. 13. & Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.*

CAPVT XXV.

Solutur argumentum ex traditione veterum Patrum pro sola fide.

QVAMVIS aduersarij testimonia sanctorum Patrum non magni pendunt, cum ipsorum erroribus manifestè repugnent: tamen cupidè illa eadem colligunt, si quâdo in speciem saltem nobis contraria esse iudicant. Percurram igitur breuiter testimonia, quæ ab illis adferri solent, tametsi non ignorem iam ab vno, aut altero, fortasse etiam à plurimis ex nostris, fatis diligenter esse fermè omnia explicata.

PRIMO loco proferunt ex Origene in capite 3. epist. ad Romanos hæc verba: *Et dicit (Apostolus) sufficere solius fidei iustificationem, ita vt credens quis tantummodo, iustificetur, etiamsi nihil ab eo operis fuerit expletum.*

RESPONDEO, Origenes opponit fidem operi externo, ac docet, posse hominem interdum iustificari; etiamsi nullum opus externum faciat. Ponit

A enim exemplum peccatricis & latronis, qui non leguntur ieiunasse, aut elemosynas fecisse antequam iustificarentur. Itaq; per vocabulum *SOLA*, excludit Origenes necessitatem operis externi; quando videlicet, aut potestas, aut occasio deest eiusmodi operis faciendi.

Non excludi autem ab Origene dilectionem & pœnitentiam, perspicuum erit ex verbis eius in c. 4. eiusdem epistolæ ad Romanos: *Puto, inquit, quod prima salutis inuita, & ipsa fundamenta fides est, profectus verò, & augmenta edificij, spes, perfectio autem, & culmen totius operis, charitas.* Et infra: *Credentibus quidem Christo, nec tamen deponentibus veterem hominem cum actibus suis, fides reputari non potest ad iustitiam.* Vides igitur non sufficere solam fidem, sed etiam spem & dilectionem, & depositionem veteris hominis quod fit per pœnitentiam, omnino requiri.

B **S**ECUNDO proferunt ex Hilario illa verba canone 8. in Matth. *Mouet Scribas, remissum ab homine peccatum, hominem enim tantum in Iesu Christo intuebantur, & remissum ab eo quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat.*

RESPONDEO, non excludit Hilarius per particulam, *Sola*, nisi legem Moïsi, de qua loquebatur. Qui enim dicit, *lex non iustificat, sed sola fides, idem est, ac si diceret, ex his duobus sola fides vim habet iustificandi, siue fides iustificat, lex non iustificat.* In quem sensum scriptum est Act. 8. *Nondum Spiritus sanctus, in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu, non enim illud, tantum, excludit fidem, aut alias virtutes, sed solum visibilem Spiritus sancti aduentum.* Itaq; idem Hilarius can. 7. in Matth. cum fide coniungit opera, cum sic loquitur: *Salus gentium omnis in fide est, & in præceptis Domini vita est vniuersorum.*

TERTIO, proferunt ex Basilio illa verba in homilia de Humilitate: *Hæc est perfecta, & integra gloriatio in Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat: sed nouit quidem se ipsum vere iustitie indignum, sola autem fide in Christum iustificatum.*

RESPONDEO, excludit Magnus Basilius per vocem *sola*, opera, quæ fiunt sine fide, & gratia Dei. Hortatur enim ad humilitatem, ac monet, vt vnusquisque intelligat, se nihil iustitiæ à se habere, sed quidquid habet, donum esse Dei. Itaque sola fide iustificari apud Basilius, nihil est aliud, nisi ex dono Dei tantum iustificari; non ex operibus præuenientibus omnia dona Dei. Et valdè accommodatè ponit exemplum Apostoli, qui ad Philip. 3. non vult habere iustitiam suam, id est, opera facta solis naturæ viribus, sed iustitiam fidei, id est, opera facta ex gratia fidei. Et ibidem reprehendit ingratos, qui gloriantur de bonis suis, quasi dona Dei non essent. Porro idem Basilius in sermone de fide, posteaquam docuit necessitatem fidei, adiungit etiam necessitatem charitatis. Quod probat, tum ex Apostolo prima Cor. 13. tum ex ipso Domino, qui Ioan. 15. non ex fide, sed ex charitate discipulos suos cognoscendos esse prædixit.

QUARTO, proferunt ex Ambrosio verba illa in sermone 45. *Sicut suffecit Iuda ad scelera, Christum deseruisse: ita suffecit latroni ad innocentiam, Domino credidisse.* Item ex commentario in caput tertium ad Romanos: *Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide iustificati sunt dono Dei.* Item in cap. 4. *Non ergo opus est lex, quando impius per solam fidem iustificatur.* Item ibidem: *Sic decretum dicit à Deo, vt cessante lege, solam fidem gratie Dei poscerent ad salutem.* Item: *Beatos dicit, de quibus hoc sanxit Deus, vt sine labore, & aliqua obseruatione,*

sola fide iustificentur apud Deum. Item in cap. 9. Sola fides posita est ad salutem.

RESPONDEO, Ambrosius (si tamen is est auctor vel sermonis illius, vel commentariorum in Paulum) per vocem SOLAM, non excludit, nisi opera cæronialia legis veteris, aut certè necessitatem operum externorum. Nam idem auctor sic loquitur in commentario ad 4. cap. ad Hebræos: *Magna res est fides & salutaris, & sine hac non est saluari possibile: sed sola fides non sufficit. Operari fidem per dilectionem necessarium est, & conuersari dignè Deo.*

Idem etiam auctor in caput tertium ad Romanos explicat, gentiles saluari sola fide, quia sine obseruatione circumcissionis, sabbathi, neomeniæ, & similitum saluantur. Sic etiam in cap. 4. ideo dicit, cessante lege, solam fidem sufficere, quia loquitur de lege cæroniali, quæ iam cessauit. Nam in cap. 6. tractans illud: *Gratias autem Deo, quia cum fuissetis serui peccati, &c.* dicit, nos iam seruire Deo, non per legem Moïsi, sed per legem naturæ. Denique in cap. 9. antequam diceret, sola fides posita est in salutem, præmiserat, per fidem hominem cõsequi salutem sublati neomenijs, & sabbatho, & circumcissione, & lege eucarum, & oblationibus pecorum.

QVINTO, proferunt ex Chrylostomo illa verba in homilia de fide & lege naturæ: *Eum qui operatur opera iustitiæ, sine fide non possum probare viuum esse: fidelem absque operibus possum monstrare & vixisse, & regnum celorum assequutum, nullus sine fide vitam habuit. Iatro autem credidit tantum, & iustificatus est.* Item illud ex hom. 3. in epist. ad Titum: *Si credis fidei, cur alia infers, quasi fides iustificare non sufficiat sola?*

RESPONDEO, Chrylostomus in priore loco docet, fidem solam, id est, sine opere externo interdum sufficere opus externum sine fide nūquam sufficere. Et rationem reddit, quia fides parit opera, opera non pariunt fidem: in posteriore loco docet fidem solam, id est, sine cæronijs legis veteris abundè sufficere. Nam post verba allegata, mox addit: *Quid te spontanea seruituti subdis, & legis iugo collum submittis?*

Chrylostomum autem non fuisse in ea sententia, vt existimaret, fidem sine dilectione & pœnitentia, alijsque similibus operibus sufficere, facillè potest intelligi ex illis verbis ipsius homil. 70. in Matth. *Ne fideles sola se fide saluari posse confidat, de pœna malorum disserit. Ita infideles ad fidem, fideles vero ad rectè viuendum cohortatur.* Vide etiam hom. 25. & 26. in Matth. Item hom. 28. & 29. & 31. in epist. ad Rom. Item homil. 1. in priorem epist. ad Timoth. vbi sic ait: *Non fide solum opus est, sed etiam charitate.*

SEXTO, proferunt ex Augustino illud: *Quantalibet fuisse virtutis antiquos prædices iustos, non eos saluos fecit nisi fides Mediatoris.* Libro 1. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 21. Item illud: *Si quis cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo: nec precedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non finitur.* Lib. 83. quæst. 76.

RESPONDEO, in priore loco solum docet Augustinus, neminem sine fide saluari; proinde antiquos iustos neque per naturam, neque per legem Moïsi, sed per ipsam Christi fidem esse saluos. Ipsa enim sola ex rebus enumeratis vim habet saluandi. Quomodo si tres ambularent, & diceretur nobis, nullus est Doctor nisi ille, qui ambulat medius; non intelligeremus, nullum esse in orbe terrarum Doctorem præter illum, sed non esse inter eos tres Doctorem, nisi vnum.

A In posteriore loco apertissimè loquitur S. Augustinus de fide viua & charitate perfectæ, atque formata, quæ sine operibus in actu esse potest, sed non in habitu. Dixerat enim in verbis immediatè præcedentibus hominem iustificari sine operibus præcedentibus fidem, sed fidem iustificantem esse fidem, quæ per dilectionem operatur. Idem autem Augustinus in infinitis locis, vt suprà citauimus, docet, fidem sine charitate nihil esse nisi fundamētum ædificij, & initium, ac radicem iustificationis.

SEPTIMO, posset adduci Cyrillus Alexandrinus, qui lib. 10. in Ioan. cap. 18. scribit, hominem per solam fidem inhære Christo. SED in eodem loco satis ipse se explicat, cum dicit, posse hominem in Christo manere per fidem, & tamen carere dilectione & perire.

B OCTAVO, adduci potest Leo in epist. 70. vbi sic ait: *Sola fides Catholica viuificat & sanctificat.* Et ser. 4. de Epiphania: *Hoc est, quod iustificat impium, hoc est, quod de peccatoribus facit sanctos, si in vno, eodemque Domino Jesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

Sed RESPONSIO est in promptu; siquidem per vocem SOLA, nihil aliud sanctus Leo excludit, nisi falsam fidem, & hæreticas sectas. Sola enim fides Catholica, id est, non Ariana, non Eutyriana, non Lutherana iustificat. Vt illud omittam, quod non loquitur Leo, sicut etiam neque alij Patres, de fide speciali promissionum, sed de fide dogmatica, quam aduersarij neque solam, neque cum alijs virtutibus iustificare concedunt.

C NONO, adduci potest Theophylactus, qui in commentario ad cap. 3. ad Galat. ait: *Fides sola habet in se iustificandi virtutem.* SED locus iste similis est testimonio Sancti Augustini suprà citato, neque aliud significat, nisi nihil esse, quod sine fide iustificare valeat.

D DECIMO, adduci potest, & solet Bernardus, qui serm. 22. in Cantica sic ait: *Quisquis pro peccatis compunctus, esurit, & sitit iustitiam: credat in te, qui iustificas impium, & solam iustificatus per fidem pacem habebit ad te.* Et in epist. 77. citans illud: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: Cautè, inquit, non repetis: qui vero baptizatus non fuerit, condemnabitur, sed tantum, qui vero non crediderit, innuens nimirum, solam fidem interdum sufficere ad salutem, & sine illa sufficere nihil.*

In priore testimonio loquitur de fide viua, & cum charitate coniuncta. Nam illa est, quæ esurit & sitit iustitiam, & quæ pro peccatis non timore pœnæ, sed iustitiæ amore compungitur. Itaque idem est, ac si dixisset: *Qui toto corde auersatur peccatum, & cupit operibus pœnitentiæ Domino satisfacere, etiam antequam opera ista aggrediatur per fidem viuam, & charitatem feruentem Domino reconciliatur.*

E In posteriore testimonio per vocem SOLAM, Baptismi necessitatem excludit, quando videlicet eius percipiendi facultas non datur. Iustificat enim fides sine Baptismo in necessitatis articulo, non autem Baptismus sine fide. Ea tamen fides, quæ sine Baptismo aliquando iustificat, nunquam sine voto Baptismi & pœnitentia, ac dilectione iustificat. Sic enim loquitur idem Bernardus serm. 24. in Cantica: *Non facit hominem rectum fides etiam recta, qua non operatur ex dilectione.* Et infra: *Neque opera sine fide, neque fides sine operibus sufficit ad animi rectitudinem.* Habemus igitur ex testimonijs veterum Patrum, fidem solam aliquando iustificare, sed nunquam in eo sensu, quo id accipiunt aduersarij.

LIBER SECVNDVS,

DE IVSTIFICATIONE, QUI EST DE IVSTITIA INHARENTE.

CAPVT PRIMVM.

De varijs erroribus circa formalem causam iustificationis.

PXPEDITIS ijs, quæ Iustificationem præcedunt, de ipsa iustificatione, id est, de causâ formali, propter quam homo dicitur iustus coram Deo, disserendum est. Magna sanè quæstio, & hoc tempore præter cæteras maximè necessaria.

Hæretici siquidem Lutherani ad hanc disputationem illustrandam, magnum à se lumen accensum esse gloriantur. Cùm tamen tanta eam opinionum confusione turbauerint, vt multi iam apud eos de veritate reperienda non sine ratione desperent. Exponam igitur breuiter præcipuas eorum sententias, vt inde statu quæstionis inuento, commodius & veritatem comprobare, & quæ contra eam obijciuntur argumenta refutare possimus.

Primus igitur LUTHERVS causam formalem iustificationis aliquando fidem, aliquando Christum ipsum fide apprehensum, facere videtur. Sic enim loquitur in commentario ad cap. secundum ad Galatas: *Sicut Sophistæ dicunt charitatem informare & imbucere fidem, sic nos dicimus, Christum informare & imbucere fidem, vel formam esse fidei. Ergo fide apprehensus & inhabitans Christus, est iustitia Christiana, propter quam nos Deus reputat iustos, & donat vitam æternam.* Ibidem tamen etiam hæc habet: *Est ergo formalis nostra iustitia, ipsa fides & nebula cordis, hoc est, fiducia in re, quæ nõ videtur.* Itaq; variè loquutus est Lutherus, & ideo discipuli eius in varias sententias abierunt, quamuis in eo conuenirent, vt diceret, sola fide hominem iustificari, & nullam esse in nobis inhærentem iustitiam.

PHILIPPVS MELANCHTHON in Confessione Augustana, articulo quarto scribit, fidem ipsam nobis pro iustitia imputari corâ Deo. Sed in art. 20. & in Apologia Confessionis art. 4. 5. 6. 20. sæpius repetit, non propter ipsam fidei virtutem nos coram Deo iustos reputari, sed propter Christi meritum: dicit autem nos fide iustificari, quia fides apprehendit misericordiam Dei. Proinde Philippus quoque non semper vno modo loquitur, cùm interdum fidem, interdum Christi meritum, interdum Dei misericordiam videatur facere formalem causam iustificationis.

Quocirca OSIANDER in confutatione scripti, quod contra ipsum ediderat Melanchthon testatur, viginti discrepantes sententias apud solos Confessionistas numerari de iustificatione. Et in libro, quem scribit contra Nicticoracem quendam, ita loquitur de Philippo, eiusque discipulis: *simul ac locum aliquem Scriptura viderunt, in quo iustitia mentio fieret, statim ex eo nouam iustitiam sunt fabricati.* Atque ibidem recenset quatuordecim de iustificatione sententias. Ipse autem Oslander ex Lutheri libris docuit, formalem causam iustificationis esse illam ipsam iustitiam, qua Deus essentialiter iustus est. Sic enim intellexit, quod Lutherus ait, ipsum Christum in nobis habitatem esse formalem nostram iustitiam.

Itaque Oslander non agnoscit imputatiuam iustitiam eum alijs Lutheranis, neque inhærentem cum Catholicis, sed inhabitantem cum Luthero, vt ipse eum interpretatur. Extat eius confessio, in qua sic loquitur de Confessionistis, *Hypocritæ docent, iustitiam nostram nihil esse aliud, quam quod Deus nos pro iustis habet, etiamsi simus peccatores, & nostrâ iustitiam esse extra nos.* Et in confutatione scripti Philippi, scribit, Deum non acceptare vllam iustitiam, nisi suam propriam, & essentialem. Refellunt hanc Oslandri sententiam, cùm alij permulti, tum Ioannes Calvinus satis copiosè lib. 3. Instit. cap. 11.

MATTHIAS ILLYRICVS in Centurijs, cent. 1. li. 2. col. 238. his verbis proponit sententiam, quam ex Luthero se didicisse gloriatur: *Iustitia, quam Deus impio imputat, non sunt qualitates, aut virtutes nostræ, neque ipsa Dei essentia, seu diuina & substantialis iustitia, sed totum opus, quod Christus homo & Deus in vna persona mediator noster pro toto genere humano præstitit.* Eodem ferè modo loquuntur in Colloquio Altemburgensi tum Saxonici, id est, Lutherani rigidi: tum Electorales, id est molles: *Inter nos, inquit isti, nulla est dubitatio, quin sacra Scriptura iustitiam Christi, per quam nos coram Deo iustificamur, & qua iusti sumus, passionem & obedientiam Christi claris & perspicuis verbis appeller.* Et ibidem Saxonici: *Obedientia, inquit, & meritum Christi est res ipsa, quæ nobis imputatur, est iustitia ipsa, quæ nobis donatur, atque adscribitur.*

IOANNES CALVINVS admittit quidem cum Lutheranis, non esse in nobis vllam inhærentem iustitiam, & imputari Christi iustitiam, & propter eam condonari peccata, proptèr tamen in ipsa remissione peccati sitam esse docet iustificationem. Existimat enim nomen iustificationis esse forense, neque aliud esse iustificare, nisi iustum pronunciare. Itaque in lib. 3. Institut. capite vndecimo, §. secundo, sic ait: *Non iustificationem simpliciter interpretamur acceptationem, qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet: eamque in peccatorum remissione, ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.* Et ibidem, §. 3. *Iustificare nihil aliud est, quam eum qui reus est, vel agitur, tanquam approbata innocentia a reatu absoluer.* Cùm itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propria innocentiæ approbatione, sed iustitia imputatione nos absoluit, vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non sumus. Itaque cùm idem Calvinus in eodem cap. §. 21. & 22. & in Antid. Concilij ad sess. 6. contendit, Iustificationem non esse positam nisi in peccatorum remissione, non excludit imputationem iustitiæ Christi, sed internam renouationem & sanctificationem; quam iustitiæ nomine omnino indignam esse iudicat.

MARTINVS BVCERVS in libro Concordiæ vt fortasse Catholicos aliquos seduceret, vt fecit, duplicem iustitiam excogitauit, à qua formaliter iustificemur; vnam imperfectam, quæ in virtutibus in nobis inhærentibus sita sit: alteram perfectam,

quæ est ipsa Christi iustitia nobis imputata. Quoniam enim iustitia nostra nunquam talis esse potest, ut iudicium Dei sustineat, ut ipse dicit, ideo necessariam esse imputationem iustitiæ Christi, ut illa induti, & quodammodo tecti coram Deo compareamus & iusti pronunciemur. Hinc in libello Imperatori Ratisbonæ exhibito à Lutheranis (quorû princeps Bucerus erat) sic legimus in art. 5. *Et si autem is qui iustificatur, iustitiam accipit, & habet per Christum etiam inhaerentem: tamen anima fidelis huic non innititur, sed soli iustitiæ Christi nobis donata, sine qua nulla omnino est, nec esse potest iustitia.*

In eandem sententiam, siue potius errorem incidit Albertus Pighius in secunda controuersia, & auctores Antididagmatis Colonienfis. Quocirca Bucerus in libro Concordiæ iam citato, in articulo de Iustificatione, fatetur Pighij sententiam non dissentire à Lutheranorum sententia, quod attinet ad causam formalem iustificationis, sed solum quantum ad causam apprehensiuam, quam Lutherani solam fidem, Pighius dilectionem potius, quam fidem esse definit.

Cæterum quicquid Bucerus de Pighij communionem cum Lutheranis dicat, duabus in rebus diffidet à Lutheranis Pighius. PRIMVM enim Lutheranorum virtutes, quæ sunt in nobis per gratiam Dei, non dignantur villo modo nomine iustitiæ (solo excepto Bucero) sed inchoatam obedientiam & renouationem vocant, quam ipsam per se adeo contemnunt, ut iniustitiã esse velint, & sempiterna morte dignam existimēt, ut perspicuum est ex Caluino, Kemnitio, & alijs: *Omnia hominum opera* (inquit Caluinus lib. 3. Institutionum, cap. 12. §. 4.) *si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta sunt & sordes.* Et ca. 14. §. 9. *Nullum à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Neque ipsum Bucerum credibile est, iustitiam in nobis inhaerentem posuisse, nisi nomine. Neque enim axioma illud Lutheri negatè ausus fuisset: *Iustus in omni bono opere peccat mortaliter.* At Pighius & Colonienfes, iustitiam inhaerentem imperfectam dixerunt, non quod iniustitiam esse crederent, sed quod eam imparem esse censerent ad magnitudinem adoptionis filiorum Dei, quæ per iustificationem acquiritur.

DEINDE (quod est discrimen longè maximum) Bucerus & cæteri Sectarij, sententiam suam obstinatè defendunt, neque Ecclesiæ Catholicæ iudicio acquiescere sunt parati; proinde non errantes, sed hæretici meritò nominantur. Pighius autem, & Colonienfes semper in Ecclesiæ Catholicæ communionem manserunt, parati illius iudicio iudicium suum, sententiamque subijcere; quocirca illorum errorem nulla animositate, sed sola ignoratione defensum, regere potuit charitas vnitatis.

Ex his quæ hætenus dicta sunt, errores de iustificatione, QUINQUE numerari posse videntur. VNVS est, formalem causam iustificationis esse fidem. Id enim (saltem verbo) tum in Lutheri scriptis, tum in Augustana Confessione reperimus. ALTER formalem causam iustificationis esse Christi obedientiam, & iustitiam nobis imputatam. Id enim Illyricus, & plerique alij docent. TERTIVS, formalem causam Iustificationis esse iustitiam Dei essentialem nos inhabitantem. Id enim docuit Osiander. QVARTVS, formalem iustificationem sitam esse propriè in sola remissione peccati. Id enim Caluinus affirmat, quamuis non neget (ut diximus) ad iustificationem requiri etiam imputationem iustitiæ Christi. QVINTVS, formalem causam iustificationis duplicem esse, iustitiam nostram inhaerentem, &

A Christi iustitiam imputatam. Id enim Pighius & quidam alij docuerunt.

CAPVT II.

Proponitur sententia Ecclesiæ, & aperitur status questionis.

ECCLESIAE Catholicæ sententia de causa formali iustificationis, explicatur à Tridentina Synodo sessione 6. c. 7. his verbis: *Vnica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donata, renouamur spiritu mentis nostræ, & nõ modo reputamur, sed verè iusti nominamur, & sumus.* Et paulò infra: *Id in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhaeret. Vnde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum hac simul infusa, accipit homo per IESVM CHRISTVM, cui inseritur, fidem, spem & charitatem.*

His verbis, omnes quinque errores damnantur, quos capite superiore numerauimus. Nam cum dicitur, Vnica esse formalis causa; rejicitur sententia Buceri, & Pighij, de duplici iustitia, cum dicitur ea esse iustitia Dei, non qua ipse iustus est, rejicitur sententia Osiandri de iustitia diuina per essentiam, cum dicitur, qua renouamur spiritu mentis, & quæ inhaeret, & qua iusti verè nominamur & sumus, rejicitur sententia Lutheranorum de iustitia imputatiua; cum dicitur ea iustitia non consistere in sola remissione peccatorum, rejicitur sententia Caluini de iustificatione more forensi; cum dicitur, iustitia nostra esse fides, spes & charitas infusa, rejicitur sententia Lutheri de sola fide.

Porro status totius controuersiae reuocari potest ad hanc simplicem questionem, sit ne formalis causa absolutæ iustificationis iustitia in nobis inhaerens, an non. Nam si quis probet partem affirmatam, eodem tempore refellet omnes contrarios errores. Nam si formalis causa iustificationis est iustitia inhaerens, non igitur iustitia Dei inhabitans; vel iustitia Christi imputata; vel sola remissio peccati sine renouatione hominis interioris. Et si iustitia inhaerens est formalis causa absolutæ iustificationis, non igitur requiritur imputatio iustitiæ Christi, quæ iustificationem alioqui inchoatam & imperfectam absoluat. Neque sola fides est nostra iustitia, cum fides (ipsis etiam Lutheranis testibus) non possit absolutè iustificare, & ideo (ut loquitur Confessio Augustana artic. 4.) non tam sit, quam reputetur à Deo iustitia. Itaque omnes illi errores, aut non ponunt iustitiam inhaerentem, sed extrinsecam, aut si ponunt inhaerentem, nolunt eam absolutè iustificare. Proinde omnes refutantur, si probetur iustitia inhaerens, quæ absolutè simpliciter iustificet.

E Est autem hoc loco breuiter ANNOTANDVM, Kemnitium more suo fraudulenter admodum proponere statum questionis de formali iustificatione. Dicit enim id in controuersiam vocari, Quid sit id propter quod Deus hominem in gratiam recipiat? an sit meritum filij Dei, an inchoata in nobis nouitas? & planè tragicè queritur, nos detrahere vim iustificandi merito Christi, ut tribuamus eam virtutibus, & qualitatibus nostris. Vbi PRIMVM de industria loquitur impropiè, ut confundere possit causam formalem cum meritoria, & illa ambiguitate sententiam Catholicam odiosam reddat. Nam si quis propriè loqui velit non vtetur voce, propter, sed, per;

cām formalem causā designare voluerit. Si quis enim quærat, per quid uiuit homo? per quid ignis est calidus? per quid lucent sydera? rectè responderetur, per animam, per calorem, per lucem, quæ sunt causæ formales. Si verò quærat, propter quid Imperator triumphat? propter quid milites pugnant? respondetur, non reddendo causā formalem, sed meritoriam, aut finalem. Dicemus enim milites pugnare, vt vincant, Imperatorem triumphare, quia vicit, & vincendo triumphum promeruit. Sic igitur, si Kemnitius sine fraude ageret, propriè loqueretur, ac diceret, id esse quod queritur, quid illud sit, per quod homo iustificatur an iustitia sibi à Deo per Christi merita donata & inhærens, an ipsū Christi meritum extrinsecus imputatum.

DEINDE, in eo quoque fraudulenter egit, quod merito filij Dei opposuit quasi è regione inchoatam renouationem nostram, inde inuidiam nobis apud suos concilians, quasi pluris faciamus renouationem nostram quantumuis imperfectam & inchoatam, quàm ipsū perfectissimum atque absolutissimum meritum filij Dei.

Remotis igitur fraudibus, & ambiguitate verborum, Ad quæstionem (vt à Kemnitio proponitur) an videlicet iustificemur propter meritum filij Dei, an propter inchoatā renouationem nostrā; RESPONDEMVS, si illud, propter, significet causā formalem, nos iustificari propter nouitatem nobis inhærentem, non propter meritum Christi, quod inhære non potest. Si verò significet causā meritoriam, nos iustificari dicemus propter meritum filij Dei, non propter nouitatem in nobis inhærentem. Si denique significet causā in communi, afferemus, iustificari hominem propter vtrūque, sed propter meritum filij Dei meritorie, propter nouitatem in nobis inhærentem formaliter.

Sed non minori fraude Concilij Tridentini sententiam CALVINVS exposuit. Sic enim scripsit in Antidoto ad sessi. 6. *Causa Iustificacionis Tridentini faciunt duplicē, ac si partim remissione peccatorum, partim spirituali regeneratione iusti essemus. Vel vt alijs verbis exprimam, quod sentiunt, ac si partim imputatione, partim qualitate iustitia nostra constaret. Ego autem vnicam & simplicem esse assero.* Sed hoc ipsum nos in illum maiori ratione regerere possumus, quippe qui lib. 3. Institutionum, cap. 11. §. 2. disertis verbis iustificationem in peccatorum remissione, & iustitia Christi imputatione sitam esse scripsit. Quid enim hoc aliud est, nisi causā iustificationis duplicem facere? Concilium autem Tridentinum sessione 6. cap. 7. apertissimis verbis vnicam esse dixit formalem causā iustificationis, iustitiam videlicet Dei, nobis infusam & inhærentem.

Quod si Concilium in eodem loco separatim meminit remissionis peccatorū & infusionis gratiæ: id fecit, non vt significaret, duplicem esse causā formalem iustificationis, sed vt indicaret, duos esse terminos eius motus, qui dicitur iustificatio, siue duos effectus eiusdem causæ; nam (vt idem Concilium rectè definit) iustificatio est translatio hominis ab eo statu, in quo nascitur filius primi Adami in statum adoptionis filiorum Dei, iuxta illud Apostoli, ad Colossenses 1. *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum filij dilectionis sue.* Non potest autem hæc translatio fieri, nisi homo per remissionem peccati desinat esse impius; & per infusionem iustitiæ incipiat esse pius. Sed sicut aer cum illustratur à Sole, per idem lumen, quod recipit, desinit esse tenebrosus, & incipit esse lucidus: sic etiam homo per eandem iustitiam sibi à Sole iustitiæ donatam, atque

infusam, desinit esse iniustus, delente videlicet lumine gratiæ tenebras peccatorum, & incipit esse iustus, succedente nimirum tenebris peccatorum ipsa luce iustitiæ.

Quod autem Calvinus dicit ex sententia Concilij, iustificari hominem partim imputatione, partim qualitate, mirum est, vnde illi uenerit in mentem, nisi fortè sententiam Pighij legerit, & eam Catholicis omnibus communem esse cõsuerit. Certè Concilium non solum cap. 7. vnicam tantum facit causā formalem iustificationis, & eam in ipsius iustitiæ inhærentis infusione constituit, sed etiam can. 10. disertis verbis anathema dicit ijs, qui sentiunt, nos per Christi iustitiam, iustos esse formaliter, quo canone sententia Pighij sine dubitatione damnata est.

Quod autem can. 11. idem Concilium anathema dicit ijs, qui docent, hominem iustificari aut sola imputatione iustitiæ Christi, aut sola remissione peccatorum. Damnantur eo canone duo quidam errores, alter Lutheranorum, Calvinii alter, sed non significatur, Concilij sententiam esse, hominem iustificari quidem imputatione iustitiæ Christi, sed non sola: iam enim, vt diximus canone 10. absolutè fuerat definitum, non iustificari hominem formaliter per iustitiam, qua Christus ipse iustus est. Ac de statu quidem quæstionis satis est dictum.

CAPVT III.

Inherentem esse Iustitiam nostram formalem, probatur ex Scripturis.

NUNC ad argumenta pro veritate veniamus. PRIMUM argumentum sumitur ex verbis illis Apostoli ad Rom. 5. *si enim vnius delicto mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum IESVM CHRISTVM. Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vita. sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.*

Ex hoc loco habemus, iustificari per Christum, nõ esse haberi, aut prononciari iustos, sed verè fieri atque constitui iustos, per adeptionem inhærentis iustitiæ, & iustitiæ non imperfectæ, sed absolutæ & perfectæ. Nam iustificare hoc loco esse iustum facere, non iustum prononciare, perspicuum est, TVM ex illis verbis, iusti constituentur multi, vbi declarat Apostolus ipse, quid sit iustificari, ac dicit esse iustum constitui; iustum autem constitui, & iustū fieri idem sunt; TVM ex antithesi Adami ad CHRISTVM, scribit enim Apostolus, sic nos constitui iustos per obedientiam CHRISTI, quo modo constituti sumus iniusti per inobedientiam Adami: constat autem per inobedientiam Adami nos iniustos esse constitutos, iniustitia in nobis verè, ac re ipsa inhærente, non iniustitia Adami nobis imputata.

Esse autem iustitiam, quam per CHRISTVM adipiscimur, veram, absolutamque iustitiam, intelligi potest, TVM ex eo, quod Apostolus eam abundantiam iustitiæ; TVM ex eo, quod idem Apostolus dicit, maius esse Dei donum, quàm Adæ peccatum. Inde enim sequitur, vt si peccatum Adæ veram in nobis & absolutam iniustitiam posuit, vt omnium consensu posuit, certè Dei donum veram in nobis, absolutamque iustitiam ponat.

Sed occurrunt Calvinus & Kemnitius, & probare

nituntur, Apostolum hoc loco per vocem *iustificare*, nihil aliud significare voluisse, nisi iustum pronunciare. PRIMO, quoniam opposuit verbum, *iustificare*, verbo, *condemnare*, cum ait, *iudicium ex uno in condemnationem, gratia ex multis in iustificationem*. Et rursum c. 8. *Deus, qui iustificat, quis est, qui condemnet*.

SECUNDO, quoniam Apostolus sine dubio phrasim Hebraicam imitatur, tametsi Græcè scribat; Hebraicè autem verbum, *iustificare*, forenssem planè significationem habet.

TERTIO, quoniam Latina vox, si proprietas inspicatur, nihil significat aliud, nisi iustum pronunciare. quamvis enim à patribus interdum iustificare, accipiat pro eo, quod est iustum facere: tamen ea notio non inuenitur apud bonos linguæ Latinæ auctores. DENIQUE, Catholicos Kemnitius reprehendit, quod nimis hæreant in ipsa compositione vocabuli, quasi iustificare sit iustum facere, quia componitur ex nomine iustum & verbo facere.

RESPONDEO ad PRIMVM, iustificatio rectè opponitur condemnationi, & tamen non ideo semper est forense vocabulum. Nam ipsa etiam condemnatio interdum est actus iudicis deputantis ad pœnam eum, qui in iudicio reus inuentus est: interdum autem est effectus culpæ, quæ pœnam commeruit. Si quidè & Adam nos condemnauit & Deus. Sed Adam nos condemnauit non iudicando, nec modo forensi, sed imprimendo culpam originalem: Deus autem iudicando damnauit. Ad eundem igitur modum & iustificatio nunc est actus iudicis, nunc effectus gratiæ; & ipse idem Christus primo, vt secundus Adam, nos iustificat delendo peccata, & gratiam infundendo, secundo, in die iudicij nos iustificabit, declarando iustos, quos ipse antea fecit iustos.

Præterea, quamuis condemnatio & iustificatio alicubi significant actionem iudicis, vt in illo loco citato, Iudicium ex uno in condemnationem, & cæteram, tamen quando Deus iustificat impium, declarando iustum, facit etiam iustum; quoniam iudicium Dei secundum veritatem est. Itaque siue Christus per obedientiam suam, siue per iudicium suum nos iustificet, semper facit iustos. Et hoc modo locum istum intellexit S. Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, c. 15. vbi dicit, in Christo iustificari, ex sententia Apostoli ad Rom. 5. non esse solum imitatione Christi iustum fieri, sed etiam per eius gratiam regenerari: sicut in Adamo condemnari, non esse solum imitatione Adami, sed carnali etiam generatione ad culpam trahi.

Ad SECUNDVVM de voce Hebraica, DICO verbum & עוֹרֵךְ & עוֹרֵךְ proprie nihil esse aliud, nisi iustum facere, sed quia potest aliquis fieri iustus, tum intrinsecè per adeptionem iustitiæ, tum extrinsecè per declarationem, inde eandem vocem ad varia significanda traduci. Porro non deesse loca in Scripturis, vbi vox illa significet iustum facere, non more forensi declarando, sed verè efficiendo iustitiam, perspicuum est ex verbis illis Danielis cap. 12. *Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stelle in perpetuas æternitates*. Illud enim: *Qui ad iustitiam erudiunt*, in Hebræo est, עוֹרֵךְ, id est iustificantes, siue qui iustificant. Et non potest hoc trahi ad iudices declarantes, significat enim Propheta magnam futuram esse gloriam Doctorum, qui multos ad iustitiam docendo perduxerint.

Neque multum prodest aduersarijs, quod aliqui eorum dicunt, Daniele loqui de ministris Evangelij, qui annunciant remissionem peccatorum per fidem Christi, quasi iustificare sit indulgentiam prædicare. Nam etiam hoc modo iustificare non erit fo-

rense vocabulum, quomodo Calvinus & Kemnitius illud accipiunt. Non enim qui prædicat Euāgelium, pronunciat homines esse iustos, more iudicis, sed aperit viam ad iustificationem: & eo modo causa est, vt auditores iusti efficiantur ex impijs. Non enim dicit, ego vos omnes iustos esse pronuncio, sed ait, credite Euangelio, & iustificabimini: quemadmodum nullus iudex loquitur. Itaque certum est apud Daniele loco notato, verbum *iustificant*, non admittere forenssem significationem.

Sed est alius locus adhuc illustrior apud Isaiam, cap. 53. vbi de Christo sic loquitur Isaias: *in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit*. Vbi est verbum in hiphil עוֹרֵךְ, quod iustum facere significat. Conatur quidem Kemnitius hunc etiam locum detorquere ad significationem forenssem, sed frustra. Quatuor enim vocabula manifestè repugnant eius interpretationi.

PRIMVM est, *in scientia sua*. Id enim significat, interprete S. Hieronymo, Christum varijs modis iustificasse homines, atque vnum ex eis modis fuisse doctrinam. Qui autem docendo iustificat, certè non iudicis more iustificat.

ALTERVM est *ipse iustus*, qua voce significatur, Christum non solum docendo, sed etiam iustè operando, ac nobis iustitiam suam impartiendo iustificare. Porro non requiritur ad iustificandum more forensi, vt is iustus sit, qui alios iustificat, sed necessariò requiritur, vt is iustus sit, qui benè operando iustificare debet. Et ideo Beatus Paulus ad hunc locum alludens ait ad Rom. 3. *Ut sit ipse iustus & iustificans*.

TERTIVM est, *seruus meus*. Sic enim legendum est, non seruos meos, vt habent aliqui codices vitio librariorum, in Hebræo enim est עוֹרֵךְ, significat autem hæc vox, Christum seruisse Deo Patri in opere iustificationis, ac per hoc iustificasse homines nõ iudicando, sed ministrando, vt ipse dicit Matth. 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis*. Vnde & ab Apostolo Rom. 15. vocatur minister circumcisionis ad confirmandas promissiones Patrum.

QUARTVM est, *iniquitates eorum portabit*. Hic enim significatur modus, quo Christus ministrando iustificat, vbi vox Hebræa כָּבַל significat, gestare quasi in humeris. Itaque docet Isaias, Christum nos iustificasse portando sarcinam peccatorum nostrorum in humeris suis, id est, luendo pœnam nobis debitam. Quo alludit Sanctus Petrus epistola prima, capite secundo cum ait: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitia viuamus, cuius liuore sanati estis*. Vbi vides effectum satisfactionis Christi, esse iustitiam & sanitatem nobis inhaerentem. Non igitur in hoc Isaiæ testimonio, *iustificare*, accipitur more forensi, neque enim iudices ita iustificant, vt pro reis pœnas luant, eosque peccatis mori, & iustitiæ viuere, ac demum spiritualiter sanos esse faciant.

Est etiam alius locus in Scriptura, vbi *iustificare*, nullo modo potest accipi more forensi, nimirum Apoc. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sordidus est, sordescat adhuc*. Et tamen non ignorabat S. Ioannes Hebraicas phrasas.

AD TERTIVM, de vsu Latinæ vocis apud bonos auctores, RESPONDEO, auctores linguæ Latinæ non habere hanc vocem in vlla significatione, & ideo non esse mirum, si non possimus ostendere in Terentio vel Cicerone, *iustificare*, positum esse pro eo, quod est iustum facere. Nam nec ipse Kemni-

tius aut Calvinus ostendet in iisdem auctoribus: *iustificare*, vlturpatum esse pro eo, quod est iustum pronunciaré.

Deinde non esset etiam mirum, si profani auctores haberent hanc vocem solum in vltu forensi, cum ignorauerint iustificacionem iudicis Dei. Deus enim cum iustificat impium, pronunciat quidem illum iustum, quod & homines faciunt, sed absolue facit illum verè iustum ex impio, quod homines facere non possunt. Atque hinc est, quod apud homines, qui fatetur delictum, condemnatur, qui negat, iustificatur: contra autem apud Deum, qui negat, condemnatur; qui fatetur, iustificatur. Nam cum non possint homines eum, qui delictum fatetur, facere iustum ex reo, damnare debent, non iustificare, si nolint errare. Deus autem, cuius iudicium secundum veritatem est, pronunciat iustum eum, qui se fatetur reum, sed pronunciando iustum (vt supra diximus) facit re vera iustum. Proinde solus Deus non errat, cum impios iniustosque iustificat.

Quod mysterium non ignorantes S. Patres, Latina etiam lingua non imperiti, verbum, *iustificare*, passim vsurpant pro eo, quod est iustum facere: *Quis est*, inquit, AVGVSTINVS in Psalmum trigessimum, concione 1. *qui iustificat impium? qui facit ex impio iustum*. Item lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 33. *Gratia Dei iustificamur, hoc est, iusti efficiamur*. Item lib. de spiritu & littera, c. 26. *Quid est aliud iustificati, quam iusti facti?* Epist. 105. *Iusti enim facti sunt, cum iustificati sunt*. Et epist. 106. *Antequam gratia iustificatur, id est, iustus efficiatur, impius quid est, nisi impius?* Et epist. 120. c. 20. *Credens in eum qui iustificat impium, id est, ex impio facit pius*.

Quanta igitur importunitas nouatorum est, vt in quaestione Ecclesiastica repudient Patres, neque velint quiescere, nisi Ciceronem illis, vel Terentium iudicem proferamus. Et cum Apostolus ipse tam aperte significauerit iustificari esse iustum constitui, ac per hoc vocis compositionem & notionem aperuerit, calumniis Kemnitium adhuc, quod ex compositione vocis interpretationem nominis eruamus? sed de his satis multa dicta sunt.

ALTERVM testimonium pro iustitia inhærente sumitur ex cap. 3. ad Rom. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in CHRISTO IESV, quem proposuit propitiatorum per fidem in sanguine ipsius*. Hoc loco simul explicantur ferè omnes causæ iustificationis; nam iustificamur à Deo gratis, id est, ex mera eius liberalitate, quantum ad nostra merita; nullo enim nostro opere meremur iustificari. At hæc Dei liberalitas est causæ efficiens. Iustificamur autem per gratiam ipsius, id est, per iustitiam ab illo donatam, & infusam; & hæc est causæ formalis. Iustificamur item per redemptionem, quæ est in CHRISTO IESV; & hæc est causæ meritoria. Denique iustificamur per fidem in sanguine propitiatoris; & hæc est causæ dispositiua.

RESPONDENT aduersarij, Calvinus, Kemnitius, & alij, per gratiam non significari donum aliquod infusum & inhærens, sed ipsum Dei fauorem & beneuolentiam, qua nos prosequitur, dum per Christi merita nos reconciliat, non imputans delicta nostra, sed imputans iustitiam & obedientiam Christi.

At IMPRIMIS fauor Dei satis explicatur per illam vocem, *gratis*, qui enim gratis iustificat, certè ex beneuolentia & liberalitate iustificat. Illa igitur additio, *per gratiam*, non ipsum fauorem, sed aliquid aliud, id est, effectum illius fauoris significabit.

DENIQUE propositio, *per*, non rectè accommoda-

tur fauori & beneuolentiæ, sed causæ formali, aut meritoria, aut instrumentali. Non enim rectè dicemus, Deus per suum fauorem, aut per suam beneuolentiam nos iustificat; rectè autem dicimus, per gratiam inhærentem, per meritum filij sui, per fidem & Sacramenta iustificat.

AD HÆC beneuolentia Dei non potest esse inanis, sed omnino præstat, atque efficit id bonum, quod alicui vult. Omnia enim quæcunque voluit fecit; Psal. 113. & si vellet alicui bonum, & non faceret, non esset omnipotens, sed similis nobis infirmus. Cur enim multa voluit homines, quæ non faciunt, nisi quia multa volunt, quæ non possunt; cum verò Deus nos diligit, ac nobis bene vult, id sine dubio vult, vt simus verè iusti & sancti corâ ipso: *Elegit enim nos* (vt Apostolus loquitur ad Ephes. 1.) *vt simus sancti & immaculati in conspectu eius*. Et: *Hæc est voluntas Dei* (inquit Apostolus 1. ad Thess. 4.) *sanctificatio vestra*. Igitur si gratia iustificans est fauor & beneuolentia Dei, & Deus non solum extrinsecus fauet, neque inaniter bonum vult, sed facit sanctos, & immaculatos, quales esse nos vult; certè sequitur, vt per gratiam iustificari, non sit iustus reputari, & non esse, sed re vera iustos, sanctos atque immaculatos esse.

PRÆTEREA gratiam iustificantem non esse solum fauorem Dei, sed donum in anima inhærens, intelligi potest ex varijs attributis & nominibus eius. Nā dicitur donum, quod accipimus, ad Rom. 5. *Accipientes abundantiam gratiæ & donationis*. Item dicitur dari per Christum, *gratia & veritas per Iesum Christum facta est*, Ioann. 1. non autem rectè dicitur facta per Christum beneuolentia Dei patris. Item dicitur dari ad mensuram ab ipso Christo: *Unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi*, ad Ephes. 4. At beneuolentia Dei non datur ad mensuram, neque à Christo. Item comparatur essentia, quæ datur per creationem. Inde enim dicimur *creari in Christo*, ad Ephes. 2. Et esse, *noua creatura*, ad Galatas 5. At id, per quod creaturæ dicimur, intimum & inhærens est.

DENIQUE comparatur luci, 2. ad Cor. 6. *Qua participatio iustitiæ cum iniquitate? qua societas luci ad tenebras?* Ad Ephes. 5. *Gratis aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino*. primæ Ioannis secundo: *Qui dicit, se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est*. At certè lux non facit corpus lucidum, nisi inhæreat, neque patitur secum tenebras. Quomodo igitur potest homo iustificatus, non tantum lucidus dici, sed etiam lux in Domino, cum antea tenebrosus esset, si adhuc tenebræ peccatorum in ipso inhærent, & gratiæ lux extrinsecus manet?

Præterea gratia, per quam iustificari nos dicit Apostolus, dicitur etiā *Charitas diffusa in cordibus per spiritum sanctum, qui datus est nobis*, ad Rom. 5. Et quamuis aduersarij, Philippus, Calvinus, Petrus Martyr, & alij, contendunt, Apostolum loqui de charitate, qua Deus nos diligit, hoc est, de fauore & beneuolentia, quæ in ipso Deo est; tamen sanctus Augustinus, quæ sibi anteponi, velint nolint aduersarij, pati debent, disertis verbis cōtrarium docet. Sic enim loquitur in libro de Spiritu & littera, c. 32. *Charitas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos*. Ipse etiam Apostolus ad Rom. 8. de hoc ipso spiritu nobis dato, loquens: *Accepistis, inquit, spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater*. At certè clamamus, Abba Pater, per charitatem, qua diligimus nos Deum, non qua diligit nos Deus. Et in eodem cap. per gratiam iustificantem viuere dicimur: *Corpus quidem, inquit, mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit pro-*

per iustificationem. At non rectè dici possumus viuere per intrinsecum Dei fauorem, cum nihil sit magis ininitum, quàm vita.

TERTIVM testimonium est in epistola priore ad Corinthios capite sexto, vbi sic explicat Apostolus iustificationem: *Et hæc quidem (peccatores videlicet) fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Quo loco, vt exponunt Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus & alij, docet Apostolus, homines in Baptismo per inuocationem nominis Christi, & operationem Spiritus sancti purgari & sanctificari. Atque hoc ipsum esse iustificari, ita vt iustificatio duo illa contineat, purgationem, siue abluionem & sanctificationem. Quod si iustificatio est ablutio & sanctificatio; sequitur vt iustificatio non sit sola peccatorum remissio sine interna sanctificatione. Item sequitur, vt iustificatio non sit imputatio iustitiæ, vel declaratio, more forensi. Nam imputatio & declaratio non egent inuocatione nominis Christi, aut virtute Spiritus sancti. Apostolus autem dicit, Corinthios fuisse ablutos, sanctificatos & iustificatos, in nomine Christi & in virtute Spiritus sancti.

QUARTVM testimonium est in epistola ad Titum, capite tertio: *Cum apparuit benignitas & humanitas saluatoris nostri Dei, nõ ex operibus, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ æternæ.* Ex verbis illis postremis: *Vt iustificati gratia ipsius, &c.* intelligimus in verbis superioribus descriptam esse iustificationem, ita vt secundum Apostoli sententiam, iustificatio sit regeneratio & renouatio, Dei benignitate, per lauacrum Baptismi & effusionem Spiritus sancti, in nobis facta.

Hanc autem regenerationem, & renouationem, quæ est ipsa iustificatio, formaliter fieri per donum aliquod inhærens, tribus argumentis probari potest; **PRIMO**, ex ipsa natura & ratione regenerationis; neque enim intelligi potest, quemadmodum regeneretur aliquis, sine vlla sui mutatione, per solam Dei beneuolentiam, in ipso Deo existente; vel per solam extrinsecam iustitiæ alterius imputationem. Nam certè regeneratus, diligitur vt filius, cum antea odio haberetur, vt inimicus, igitur mutuatio aliqua facta est; non potuit autem in Deo fieri, igitur in homine facta est. Ac per hoc regeneratio aliquid in ipso homine ponit, ob quod Filius Dei nominetur & sit.

DEINDE, idem probatur ex causis huius renouationis, quas hoc loco idem Apostolus numerat. Nominatur enim benignitas Dei, quæ est efficiens causa; **CHRISTVS**, qui est causa meritoria; lauacrum Baptismi, quod est causa instrumentaria; effusio Spiritus, siue Spiritus effusus, qui est causa formalis. Per effusionem autem Spiritus, siue spiritum effusum, nihil rectius intelligitur, quàm primarium eius donum, quod est charitas, quæ idcirco etiam dicitur effundi in cordibus nostris.

DENIQUE idem probatur confessione aduersariorum; fatentur enim etiam ipsi, esse in nobis inhærentem aliquam renouationem per Spiritum sanctum, sed negant eam propriè esse iustitiam, aut per eam nos absolutè iustificari, & idèd confugiunt ad Christi iustitiam imputatam. At Apostolus hanc ipsam renouationem iustificationem appellat, vt ostendimus. Id enim significat illud: *Vt iustificati*

A *gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ æternæ.* Reddit enim causam, cur nos Deus per lauacrum & Spiritum sanctum regenerauerit, ac renouauerit; & ait, causam fuisse, vt iustificati, id est, vt per eam regenerationem, & renouationem iustificati, hæredes regni, ac vitæ sempiternæ effici mereamur.

QVINTVM testimonium est, ad Hebræos vndecimo, vbi testatur Apostolus, aliquos homines fuisse verè & absolutè iustos; nam de Abel scribit: *Testimonium consecutus est, esse iustus.* De Noè: *Iustitie, quæ per fidem est, hæres est constitutus.* Isti certè & alij eorum similes, verè iusti erant, nec iusti imperfectè & inchoatè, sed absolutè & perfectè. Neque enim Scriptura iustos absolutè vocaret eos, qui absolutè iusti non essent. Quid? quod etiam perfectos & immaculatos appellat? Nam Genesis sexto de Noe dicitur: *Noe vir iustus atque perfectus fuit.* Et Dauid in Psalmo centesimo decimo octauo: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.*

Porro hæc eorum iustitia non erat iustitia Dei inhabitans, aut iustitia **CHRISTI** imputata, sed iustitia in illis inhærens & propria. Nam Apostolus ostendere volens, vnde Abel iustitiæ testimonium consequutus esset, ait: *Testimonium perhibente Deo, muneribus eius.* Vbi videmus, probari iustitiam Abelis, ab effectu ipsius iustitiæ. Nam vt ait sanctus Ioannes in epistola prima, capite secundo: *Qui facit iustitiam iustus est.* Itaque probat Apostolus, Abèlem fuisse iustum, quia iusta opera faciebat, cum Deo ritè sacrificaret. Iusti autem operis causa, est iustitia inhærens, non imputatio iustitiæ, quæ cum extrinseca sit, principium operis esse non potest. Sic etiam Noe fuisse iustum, probat ibidem Apostolus, quia credidit Deo, timuit iudicium Dei, obediuit mandatis Dei. Et in Genesi, capite sexto, dicitur, fuisse iustus, quia ambulauit cum Deo. Quomodo etiam probat sanctus Lucas, capite primo, Zachariam & Elisabetham fuisse iustos coram Deo, quia incedebant in omnibus mandatis & iustificationibus Domini.

SEXTVM testimonium est Apostoli ad Romanos octauo, & primo ad Corinthios decimo quinto, vbi dicit, iustos conformes esse imagini Christi & portare imaginem Christi: *Quos, inquit, præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem celestis.* Christus autem non est iustus per imputationem, neque per solam inhabitationem iustitiæ increatæ, sed iustus est verè ac propriè, etiam vt homo, per creatam & inhærentem sibi iustitiam, & ex qua iustissima opera faciebat: igitur & nos si similes, si fratres, si imagines eius esse debemus, iustitiam veram & inhærentem habere necesse est. Nam si re ipsa iniusti & solum putatiuè iusti sumus magis diaboli, quàm Christi imaginem geremus. Rectius enim denominamur ab eo, quod sumus, quàm ab eo, quod esse putamur. **P R Æ T E R E A** terreni hominis, id est, Adami peccatoris, veram imaginem portauimus, quoniam peccatum in nobis non putatiuè, sed verè & re ipsa inhærebat: igitur & Christi veram imaginem geremus, si iustitia nobis non putatiuè, sed verè ac re ipsa inhæreat.

SEPTIMVM testimonium est in epistola ad Romanos, capite sexto, vbi Apostolus docet, nos per iustificationem, qua morimur peccato, & resurgimus iustitiæ, repræsentare Christi mortem & resurrectionem. Et inter alia dicit: *Qui mortuus est, iustificatus est à peccato.* Quod etiam significauit Apосто-

Ius Petrus in priore epistola, capite quarto, cum ait: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini. Quia qui passus est in carne, desijt à peccatis.* At Christus non putatiuè, sed verè mortuus est & verè resurrexit. Igitur & nos non putatiuè, sed verè morimur peccato, & resurgimus ad iustitiam, cum per Baptisum iustificamur.

OCTAVVM testimonium est in epistola ad Romanos, capite 8. vbi Apostolus scribit: *Nos iam per Christum accepisse spiritum adoptionis filiorum Dei quoad animam, quæ vivit (vt ibidem dicitur) propter iustificationem, quamuis corpus mortuū sit (id est, adhuc mortale sit) propter peccatum.* Sed paulò post addit: *Nos iam primitias spiritus habentes, intra nos gemere, expectantes adoptionem filiorum Dei, redemptionem corporis nostri.* Nam, vt idem ait ad Philippenses tertio, *Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Atqui adoptio filiorum, quam expectamus in redemptione corporis, verissima erit, & inhærens in ipso corpore, id est, immortalitas & impassibilitas, non putatiua, sed vera. Igitur adoptio quam nunc habemus in spiritu per iustificationem, vera etiam esse debet, non putatiua. Alioqui, sicut expectamus redemptionem corporis, ita quoque expectaremus redemptionem animæ.

CAPVT IV.

Fidem non esse integram formalem causam iustificationis.

HACTENVS communibus argumentis probatum est, causam formalem iustificationis nostræ esse iustitiam inhærentem; ex qua sententia refelluntur quinque illi errores, quos suprâ notauimus, nunc seorsim singulos paucis refellemus.

PRIMVS igitur error fuit, causam formalem iustificationis nostræ solam esse fidem. Id enim Lutherus disertis verbis posuit in commentario ad secundum caput epistolæ ad Galatas, & Philippus in ipsa Confessione Augustana, articulo quarto, & quamquam Lutherani omnes, tum rigidi, tum molles, ab hoc errore iam recessisse videntur, vt suprâ notauimus ex Colloquio Altemburgensi: nihil tamen oberit si hunc ipsum errorem breuiter confutemus.

PRIMUM, in ipsa epistola ad Galatas, capite quinto, Apostolus, cum dixisset: *Nos autem spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus:* subiunxit continuò: *Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Vbi verba illa, *Ex fide spem iustitiæ expectamus,* duobus modis intelligi possunt, VNÒ modo, vt sensus sit, ex fide speramus vitam æternam, quæ est merces iustitiæ. Sæpè enim Apostolus ponit spem pro eare, quæ speratur, vt ad Titum tertio: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei:* Itaque spes iustitiæ erit id, quod iustitia sperat, id est, quod iustitiæ debetur, videlicet, præmium vitæ beatæ. ALTERO modo, vt sensus sit, ex fide spem iustitiæ expectamus, id est, ex fide speramus, nos posse iustificari. Vtrumque sensum attigit sanctus Augustinus in libro de spiritu & littera, capite trigesimo secundo. Sed hic posterior simplicior & magis congruens cum præcedentibus verbis esse videtur: & tamen vterque in idem recidit, cum ex vtroque id manifestè colligatur, ex fide, non ex lege, aut operibus ante fidem factis hominem iustificari.

A T ne daretur occasio errandi, explicuit idem Apostolus, quæ fides sit illa, quæ iustificat, cum ait: *Nam in Christo iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium,* id est, neque lex circumcisiois data, neque opera gentilium, in præputio facta, iustificanc, sed fides; non quæcunque autem fides, sed quæ per dilectionem operatur, id est, fides, quæ agitur, ac mouetur, formatur, & quasi animatur per dilectionem. Quod si charitas est forma fidei, & fides non iustificat formaliter, nisi ab ipsa charitate formata, certè multò magis charitas ipsa iustificat.

Huc etiam pertinent illa testimonia, quæ indicant, vel solam fidem non sufficere, vt primo ad Corinthios tertio: *Si habuerò omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuerò, nihil mihi prodest.* Et Iacobi secundo: *Fides sine operibus mortua est.* Et illa, quæ docent necessariam esse charitatem, vt I. Ioannis 3. *Qui non diligit, manet in morte. Et nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.*

DEINDE, potest hoc idem probari ex Patribus, qui docent, fide tantum inchoari iustitiam, perfici verò per dilectionem, quos citauimus libro superiore, capite decimo septimo, quibus addi possunt duo testimonia Sancti AVGVSTINI, VNVM ex libro de spiritu & littera, capite vigesimo nono, vbi dicit, fide impetrari iustificationem: *Iustitiam,* inquit, *quæ ex fide est, impetrando ex Deo, non ex se meripsis presumendo.* Et infra: *Opus, quod qui fecerit, vivet in eo, non sit nisi à iustificato. Iustificatio autem ex fide impetratur.* Et sermone decimo quinto, de verbis Apostoli: *Iustitia sit, sed ex gratia sit, à Deo tibi sit, non tua sit.* Et mox de eadem: *Geme, vt impetres, plora vt impetres, crede vt impetres. Qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, iustus erit.* Quod si fides impetrat iustificationem, certè non formaliter sola ipsa iustificat. Nam si formaliter ipsa sola iustificaret, esset homo formaliter iustus, antequam iustificationem impetraret, cum fidem habeat ante impetrationem iustitiæ, atque ita esset iustus antequam esset iustus.

ALTERVM testimonium est in libro de natura & gratia, capite vltimo, vbi iustitiam S. AVGVSTINVS in ipsa charitate constituit: *Charitas,* inquit, *inchoata, inchoata iustitia est, charitas prouecta, prouecta iustitia est, charitas magna, magna iustitia est, charitas perfecta, perfecta iustitia est.*

TERTIO, probatur ratione, ducta ex natura ipsius fidei & iustitiæ. Nam iustitia res est adeo bona, vt cum nullo alio bono pugnet, & ideo adiunctione aliorum bonorum, non minuatur, nec desinat esse, sed perficiatur semper, & crescat, vt perspicuum est ex eo, quod inuenitur in beatis, in Christo, & in ipso Deo: At fides repugnat beatitudini, neque in Deo, aut in Christo, vnquam fuit, neque in Angelis, & hominibus manet, cum beati esse incipiunt: non igitur fides est ipsa formalis iustitia, nisi inchoata & imperfecta.

PRÆTEREA iustitia facit nos Christo similes, & per eam gerimus Christi imaginem, vt suprâ probatum est ex capite octauo ad Rom. & capite decimo quinto prioris ad Corinthios; At fides non facit nos Christo similes, sed potius aliquo modo dissimiles, cum in Christo fides non fuerit, quippe qui faciem Patris semper viderit. AD HÆC iustitia virtus est, per quam lex diuina completur; at plenitudo legis non est fides, sed charitas, Apostolo teste, ad Rom. 13.

DENIQUE, iustitia non potest esse informis, & mortua, cum ipsa sit animæ vita, nec possit fieri, vt

quis eodem tempore sit peccator & iustus, hoc est, mortuus secundum Spiritum, & secundum spiritum viuus: At fides informis & mortua esse potest, vt libro superiore probauimus ex Apostolo Paulo 1. ad Cor. 13. & Apostolo Iacobo cap. 2. non igitur sola fides est nostra integra, formalisque iustitia.

Sed concurrendum est LUTHERO & CALVINO, qui freti testimonio Prophetæ Habacuch: *Iustus ex fide viuit*, mitis modis exagitant distinctionem fidei in fidem formatam & informem. Et Lutherus quidem in comment. ad cap. 3. ad Galat. eam distinctionem Satanicam & pestilentem vocat: Caluinus in lib. 3. Institut. ca. 2. §. 8. nugatorium, putidam & insulsam nominat. Et quoniam ipse quoque fatetur, quandam fidem, videlicet historicam, separatam esse posse à charitate, & non iustificare. Ne cogatur fidem informem admittere, dicit, duas esse formas fidei, quarum vna iustificat, altera non iustificat. At Caluini distinctio in duas formas fidei, ad verborum nouitates relegari debet. Nusquam enim Scriptura, vel traditio Ecclesiastica duas istas formas, sed vnam fidem vbique prædicat.

Distinctio verò vnus fidei informatam & informem ab Apostolis Christi Paulo & Iacobo manifestissimè traditur. Nam quid, quæso, interest, si dicamus fidem viuam & mortuam; vel formatam & informem? Certè enim res viuam, per aliquam formam viuam, & res mortuam propter absentiam alicuius formæ mortua est. Fidem autem viuam & mortuam Iacobus appellat in epistola sua, capite 2. Sed Apostolus Paulus non solum docet, fidem charitate formari, sed etiam explicat, dilectionem formam esse extrinsecam fidei, non intrinsecam, & quæ det illi, non vt sit, sed vt moueatur, ac per hoc fides sine dilectione non desinat esse fides, sed desinat esse res actiuosa & operans. Sic enim Apostolus ait ad Gal. 5. *Fides per dilectionem operatur*. Vbi illud (*operatur*) passiuè accipiendum est, non actiuè. Est enim in Græco *εργαζομένη*, id est mota atque acta.

Itaque sensus Apostoli est, fidem à charitate agi & moueri, quo modo à spiritu mouetur, & agit corpus. Ac per hoc dilectionem non esse signum viuens fidei, vt aduersarij dicere solent, sed esse ipsam vitam fidei, & fidem sine dilectione similem esse corpori sine spiritu, vt rectissimè scribit Iacobus. Rectè igitur Catholici dicunt, fidem sine charitate esse informem, & cum charitate formatam. Et non rectè Caluinus duas facit fidei formas; nam cum duæ sint formæ, nunquam potest vna fieri altera; fides autem informis, formata fieri potest, & quæ formata est reddi potest rursus informis.

Piget autem multis refellere ineptias & nugas LUTHERI. Colligit enim, si charitas sit forma fidei, sequi, vt charitas sit præstantior fide, & in ea sita sit summa Christianæ religionis; & inde obscuretur CHRISTVS, eiusque beneficium; & omiffa fide incipiant homines niti dilectione & moralibus operibus; quærit etiam, an Spiritus sanctus non potuerit, si veritas id postulasset, per Prophetam dicere, Iustus ex fide formata viuunt; Denique addit, charitatem ad legem pertinere, fidem autem non posse ex lege, proinde neque esse ex charitate, ac per hoc nullo modo charitate formari.

RESPONDEAMVS totidem ferè verbis, Charitatem præferri fidei libenter admittimus, neque id absurdum videri potest, nisi heretico, qualis fuit Lutherus, qui Apostolo repugnare non vereatur. Quid enim clarius dici potuit, quàm quod ait Apostolus 1. ad Cor. 13. *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas*? In eadem charitate si-

A tam esse summam Christianæ religionis, nunquam Lutherus negasset, si Christum audire voluisset in Euangelio suo dicentem: *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*. Et: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem*, Ioann. 13. & Apostolum exhortantem: *Super omnia hæc charitatem habet, quod est vinculum perfectionis*, ad Coloss. 3. & sanctum Augustinum, qui tract. 83. Ioannem breuissimè demonstrat, summam Christianæ religionis redigi ad charitatem, non ad fidem, quoniam qui diligit, necessariò etiam credit, & sperat. Non autem omnis qui credit, continuò etiam sperat & diligit.

B Obscurari autem CHRISTVM, & eius beneficia, si charitas ita magni fiat, vt fidei forma esse dicatur, tam est consequens, quàm solem contemni ab ijs, qui eius luce cupidè fruuntur. Quid enim est charitas, nisi summum Christi beneficium? *Charitas enim diffunditur in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Hoc autem donum, nonne Christus ipse ad Patris dexteram exaltatus effudit, vt Apostolus Petrus ait, Actorum 2. Neque periculum est, ne fidem negligant, aut in operibus moralibus per solas vires liberi arbitrij factis, spem ponant, qui charitatem imprimis prædicant. Sciunt enim charitatem sine fide in hac vita esse non posse; & charitatem laudant, non quæ ex lege, aut ex viribus liberi arbitrij, sed quæ ex Deo & eius gratia possidetur.

C Porro non deerant verba Spiritui sancto, quibus per Prophetam suum illud efferret, Iustus ex fide formata, aut etiam ex charitate viuunt, sed maluit dicere, ex fide viuunt, vel quia non loquebatur de vita iustitiæ, sed vita spei, quæ iustum patienter expectare facit: vel quia commendare voluit id, vnde initium ducit vita iustorum. Sed sicut per Prophetam Spiritus sanctus vitam iustorum tribuit fidei, quoniam inde inchoatur; sic per Apostolum eandem vitam tribuit charitati, quoniam inde perficitur: *Translati sumus* (inquit Ioannes in epistola 1. cap. 3.) *de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*. Et: *Qui non diligit, manet in morte*.

D Quis autem ferat charitatis donum, quod est ipse nucleus (vt sic loquamur) Euangelij, transferri ad legem, & opponi fidei? si charitas ad legem pertinet, quia lex charitatem præcipit: cur non etiam fides relegatur ad legem, cum multa sint in lege de fide præcepta? *De fide* (inquit Sanctus AVGVSTINVS tractat. octuagesimo tertio in Ioan.) *quàm multa mandata sunt? quis potest cuncta colligere? quis enumerando sufficere?* Eat igitur Lutherus & fidem cum charitate ab Euangelio separet, & legem scriptam in cordibus, dicat non esse testamentum nouum, vt Hieremias prædixit cap. 31. sed testamentum vetus, & omnia more suo inuertat, atque confundat. Itaque præceptum charitatis, vt etiam fidei ad legem pertinet, Spiritus autem charitatis & fidei ad Euangelium. Sed de discrimine legis & Euangelij plura dicemus, cum controuersiam de iustitia operum & legis obseruatione tractabimus.

CAPVT V.

Formalem causam iustificacionis non esse iustitiam Dei essentialem, ac diuinam.

SECUNDVS error OSIANDRI, est, qui iustificari hominem dixit per illam ipsam iustitiam, qua Christus non vt homo, sed vt Deus essentialiter iustus est. Refellitur hic error ab Apostolo ad Rom.

4. ubi ex proposito de iustificacione differitur; & apertissime demonstratur, iustitiam, per quam iustificamur, esse fidem, viam videlicet & per dilectionem operantem; illam enim fidem Deus pro iustitia habet; & quia Deus non fallitur; eadem fides verè iustitia est, & iustitia fidei nominatur: *Credenti, inquit, in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.* Et infra: *Dicimus, quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam.* Et infra: *Signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad iustitiam.* Et similia habentur ad Galat. 3. *Nos fidem iustitiæ expectamus; nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet; neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Quod si fides per dilectionem operans, est illa iustitia, per quam iustificamur, certè non iustificamur per iustitiam Dei essentialem, nisi quis ita desipiat, ut fidem nostram iustitiam Dei essentialem esse definiat.

SECUNDO, refellitur ex AVGVSTINO, qui sapissime repetit & inculcat; nos iustificari iustitia Dei, nõ quæ ille iustus est, sed quæ nos iustos facit. Libro de spiritu & littera, capite nono. *Sicut, inquit, fides Christi dicta est, non quæ credit Christus, sic iustitia Dei, non quæ iustus est Deus.* Et paulò antè: *Iustitia Dei, non quæ Deus iustus est, sed quæ induit hominem, dñi iustificat impium.* Et capite trigesimo primo dicit, iustitiam, qua iustificamur, dici iustitiam Dei, sicut dicitur charitas Dei, qua Deum diligimus, & fides Dei, qua in eum credimus, & salus Dei, qua saluamur. Et in epistola centesima vigesima, capite trigesimo. *Ignorantes, inquit, Dei iustitiam, quæ nos eius gratia iustis sumus, ut ipsa Dei iustitia nos simus, cum iuste vivimus credentes in eum, qui iustificat impium, non illa, quæ ipse iustus est, æterna sua & incommutabili iustitia.* Et libro 3. contra duas epistolas Pelagianorum, capite septimo. *Non propterea, inquit, iustitia Dei dicitur, quoniam Deus iustus est, sed quia homini ex Deo.* Similia repetit in libro de gratia & libero arbitrio, capite duodecimo, & alibi sæpè.

TERTIO, refellitur rationibus varijs. PRIMA ratio, Iustificatio præcedit inhabitationem Dei, non igitur homo iustificatur per iustitiam essentialem inhabitationem. Iustificacionem præcedere testatur Scriptura, Sapientiæ primo, ubi dicitur *Spiritus sanctus non habitare in corpore subdito peccatis.* Testatur item AVGVSTINVS in epist. centesima quinta ad Sixtum: *Post remissionem, inquit, peccatorum, nisi mundatam domum habitat Spiritus sanctus, nonne cum alijs septem redit spiritus immundus? Ut autem inhabitet Spiritus sanctus, nonne ubi vult spirat, & charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non à nobis, sed à spiritu sancto, qui datus est nobis?* Hic videmus, prius remitti peccata, & mundari domum, & ornari etiam charitate, ut in illa Spiritus sanctus habitare dignetur.

Neque his repugnat, quod Spiritus sanctus prius dari videtur, quam charitas diffundi, cum ipse sit, qui eam diffundit, & peccata remittit. Nam, ut idem AVGVSTINVS ait sermone vndecimo de verbis Domini: *A quo mundamur, accipiendo indulgentiam, ipsum accipimus habitatores ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam.* Et in epistola centesima quinta. *Aliiter adiuvat Spiritus nondum inhabitans, aliter inhabitans; adiuvat enim, ut efficiamur fideles, cum non inhabitat; cum verò inhabitat adiuvat iam fideles. Itaque purgat, & iustificat, ut purgatos & iustificatos inhabitet.* Et hoc idem aperte Scriptura demonstrat, cum dicit ad Ephes. 4. Christum habitare per fidem in cordibus nostris. Et 1. Ioann. 4. eum, qui manet in charitate, in Deo manere, &

Deum in eo. Quia nimirum non habitat Deus in nobis, nisi fides charitasque præcedat. Inhabitatione igitur Dei non facit iustus, ut Osiander existimat, sed iam iustificatos Deus inhabitans adiuvat (ut loquitur Augustinus) ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam.

SECUNDA ratio, si essemus iusti, iustitia Dei essentiali nos inhabitante, essemus omnes æquè iusti atque ipse Christus. Nam ipse quoque non aliter iustus esse posset, nisi per iustitiam Dei essentialem, si Deus nullam iustitiam acceptat, nisi suam essentiali, ut Osiander somniat. At Scriptura Ioannis 1. differtis verbis testatur, nos omnes de plenitudine Christi accepisse; & ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum dari gratiam secundum mensuram donationis Christi, non igitur iusti sumus iustitia illa essentiali, sed iustitia creata, quæ maior & minor esse, & sub certam mensuram cadere potest.

TERTIA ratio, Scriptura docet, aliquos homines verè esse iustos, ut Noe, Genes. 6. Zachariam, Luc. primo, Abel & multos alios, ad Hebræos vndecimo. At non potest homo verè denominari à forma extrinsecus inhabitante, sed solum ab inharrente: alioqui enim si satis est iustitia inhabitans, ut verè iusti esse dicamur, cur non dicimur etiam immortales, æterni, beati, omnipotentes, cum immortalitas Dei, æternitas, beatitudo, omnipotentia, & alia omnia eius attributa nos inhabitent? & cur non dicuntur omnes homines iusti, immo & omnes lapides, omnia ligna, omnia sydera, cur non rectè iusta dicentur, si inhabitatio Dei denominationem illam tribuere potest? Quamvis enim non inhabitet Deus omnia per fidem & charitatem, tamen per potentiam, essentiali & præsentiam, omnia prorsus inhabitat. Osiander autem non facit nos iustos, quoniam per fidem & charitatem inhabitamur, sed quoniam à iustitia essentiali simpliciter inhabitamur.

QUARTA ratio, si nullam iustitiam Deus acceptat, nisi suam essentiali, ac propterea per illam nos inhabitat, ut iustos efficiat: Certè sequitur, ut Christi iustitiam, quæ pro nobis Patri satisfacere patiendò & moriendo voluit, Deus non acceptet. Illa enim Christi iustitia, iustitia fuit creata, non diuina & essentialis. Quod si Christi iustitia Patri non satisfacit, quorsum ille carnem suscepit? quorsum tanta pati voluit? quorsum humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis? nunquid ut tantis sumptibus nihil redimeret?

At lögè aliud nos docent Isaias & Paulus. Ille enim ca. 53. scribit de Christo: *Iustificavit ipse iustus servus meus multos.* Et iste ad Rom. 3. & 5. *Reconciliatos nos dicit, Patri in sanguine filij sui.* Quid Apostolus Ioannes? an non affirmat in epistola prima, capite primo, sanguinem Christi mundare nos ab omni peccato? Et capite secundo, Christum propitiationem esse pro peccatis totius mundi? DENIQUE, nihil frequentius omnis Scriptura testatur, quàm Christi passionem & mortem, plenam, atque perfectam satisfactionem fuisse pro peccatis. Quare Osiandri sententia recipi non potest, nisi quis velit totum mysterium humanæ redemptionis & reconciliationis evertere.

Neque argumenta, quibus ille nititur, aliquid soliditatis habet, & præcipua sunt: Quoniam Beatus Petrus in epist. 2. cap. 1. scribit, nos effici diuinæ confortes naturæ. Et quia Deus non acceptat ullam iustitiam, nisi suam. Sed Apostolus Petrus non dicit, nos effici diuinæ confortes naturæ per inhabitationem

iustitiæ essentialis. Hæc enim est glossa Osiandri, non sententia B. Petri.

Quomodo autem efficiamur diuinæ confortes natura, indicat ipse idem, cum ait: *Ut per hæc efficiamur, &c.* Illud autem, *hæc*, refert sententiã præcedentem, *Per quem nobis maxima & preciosa promissa donauit.* Vbi nomine promissorum intelliguntur res promissæ, non ipsæ promissiones, non enim donantur promissiones propriè loquendo, sed dona, quæ fuerant promissa. Itaque donauit nobis Deus per Christi merita res maximas, & preciosas, quas antè promiserat, & per hæc dona facti sumus diuinæ confortes naturæ. Quoniam per hæc dona efficiamur filij Dei, & cohæredes Christi, & hoc modo participamus naturam Dei, quomodo filij participant naturam patris; Vnde est illud: *Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes.* Vbi dicuntur Dij, id est, diuinæ confortes naturæ, qui Filij sunt Dei. Quæ sint autem dona, quæ nos filios Dei faciant, explicat Apostolus Ioan. in epist. 1. c. 3. cum ait: *Videte qualem charitatem dederit nobis Pater, ut Filij Dei nominemur, & simus.* Et c. 4. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* Et ibidè: *Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Et ipse B. Petrus ideo, posteaquam dixerat: *Ut diuinæ efficiamini confortes naturæ*, adiunxit, *fugientes eam, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem.* Nam cupiditati opponitur charitas, & qui per charitatis donum efficitur diuinæ confors naturæ, hoc ipso fugit eam, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem.

Fuit autem hoc donum promissum nobis à Deo, PRIMVM per Prophetam Hierem. c. 31. *Dabo legem meam in cordibus eorum.* Et Ezech. cap. 36. *Dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, et faciã ut in preceptis meis ambuletis.* DEINDE per ipsum Christum sæpissimè Ioan. 14. & Act. 1. & alibi. Et de eodem dono promisso & dato loquitur Apostolus ad Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba Pater.*

Quod verò attinet ad argumentum illud de acceptatione iustitiæ, vel acceptare iustitiam, est acceptare satisfactionem pro peccato; vel est approbare iustitiam alicuius, tanquam veram & solidam, non simulatam & apparentem. PRIORE modo non acceptat quidem Deus in veram satisfactionem pro peccato, nisi iustitiam infinitam; quoniam peccatum offensa est infinita: sed ut aliqua iustitia sit infinita, id est, infiniti precij & valoris, non est necesse, ut sit iustitia Dei essentialis, sed satis est, ut sit iustitia personæ infinitæ, qualis est Christus, Deus & homo. Itaq; obedientia, passio & mors Filij Dei, quamuis in se & essentialitèr fuerit creata & finita, tamè ratione personæ obedientis, patientis & morientis, infinita fuit, & ex vero iustitiæ rigore propitiatio fuit pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. POSTERIORE modo acceptat Deus non solum iustitiam infinitam, sed etiam finitam, modo vera sit iustitia, non fucata.

Id autem ita esse, perspicuum est ex ipsius Dei testimonio. Nam ad Noè dicit Deus Genes. 7. *Te vidi iustum coram me in generatione hac.* Et de Abel scribit Apostolus ad Hebr. 11. *Testimonium cõsequutus est, esse iustus, testimonium perhibente Deo operibus eius.* Et certè si non acceptaret Deus iustitiam, nisi suam essentialem, non verè diceret Apostolus Paulus 2. ad Timotheum vlt. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed etiam ijs, qui diligunt aduentum eius.*

Itaque viderit Osiander, in qua Scriptura reperit, à Deo non acceptari iustitiam, nisi suam diuinam

& essentialem. Nos enim contrariam sententiam in omnibus diuinis libris prædicari existimamus.

CAPVT VI.

Iustificationem nostram non constare sola remissione peccatorum.

TERTIUS error CALVINI erat, qui, quamuis cum Lutheranis agnoscat imputationem iustitiæ Christi, & non imputationem peccatorum, & inchoatam etiam renouationè & sanctificationem: tamen contendit, ut supra ostendimus, iustificationem propriè in sola remissione, id est, non imputatione peccatorum positam esse; cum Lutherani in imputatione potius iustitiæ Christi eam propriè sitam esse contendant.

Refutauimus hunc errorem supra capite tertio, & refutabimus copiosius in libro de iustitia operum. Id enim potissimum Calvinus efficere conatur, ut nulla sit iustitia operum in hac vita. Nunc igitur id solum ex Scriptura, ex Augustino, & ex ratione probabimus, iustificationem non consistere in sola remissione peccatorum, sed etiam in interna renouatione, ita ut ipsa renouatio iustitiæ dicenda sit, & non tantum iustificationis effectus.

PRIMUM igitur Apostolus Paulus ad Rom. 4. ita loquitur de Christo: *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Hic Apostolus nomen iustificationis tribuit potius renouationi internæ, quàm remissioni peccatorum, ac per hoc docet iustificationem non modo non constare sola remissione peccatorum, sed neque præcipuè ea constare. Neque enim dubitari potest, quin Apostolus velit mortem Christi fuisse exëplar mortis peccatorum, id est, remissionis & deletionis peccatorum nostrorum; resurrectionem autem exëplar renouationis & regenerationis internæ, per quam in nouitate vitæ ambulamus. Id enim explicat multis verbis capite sexto, vbi etiam docet Baptismi cæremoniam, qua mergimur in aquam & emergimus ex aqua repræsentare Christi mortem & resurrectionem, & simul mortificationem vitiorum & nouitatem vitæ.

Cùm igitur Apostolus dicit, Christum traditum esse ad mortem, propter delicta nostra, videlicet remittenda, & resurrexisse propter iustificationem nostram, id est, ut in vitæ nouitate ambulemus, apertissimè demonstrat in ipsa renouatione iustificationem esse positam: alioqui dicere debuisset; *Qui traditus est propter iustificationem à peccatis, & resurrexit propter vitæ nouitatem.*

Est autem hoc loco breuiter ANNOTANDVM, mortem Christi, quæ precium fuit redemptionis, non solum causam fuisse remissionis peccatorum, sed etiam internæ renouationis. Nam secundum Ecclesiæ Catholicæ doctrinam hæc duo separari nequeunt, cum vna & eadem gratia per Christi meritum nobis infusa, atque in nobis inhærens, & peccata deleat, & animam iustitia exornet.

Sed quamuis hoc ita sit, tamen ad iustificationem nostrã non satis erat mors Christi, sed necessaria erat etiam resurrectio. Deus enim ita cõstituerat, ut PRIMVM Christus ipse glorificaretur, DEINDE, mitteretur Spiritus sanctus, Euangelium prædicaretur, gentes conuerterentur, & per fidem, & Sacramenta iustificarentur: *Nondum erat* (inquit Ioannes in Euangelio, c. 7. *Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Et Apostolus 1. ad Cor. 15. *si Christus non resur-*

rexit, inanis est fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris. Itaque cum tam mors, quam resurrectio ad iustificationem necessaria esset, potuisset B. Paulus utramque partem iustificationis, id est, remissionem peccati, & donum renouationis tribuere morti Christi vel resurrectioni, sed maluit distinguere, & morti quidem tribuere remissionem peccati, resurrectioni autem renouationem propter similitudinem, quam habet extinctio peccati cum morte carnis, & renouatio spiritualis, cum resurrectione corporali.

SECUNDO, probatur idem ex c. 5. ad Rom. Nam cum Apostolus ait ad Rom. 5. *Sicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam aeternam.* Opponit iustitiam peccato, & per iustitiam intelligit internam renouationem, ex qua procedunt opera vitæ. Id enim requirit antithesis. Peccatum enim regnasse dicitur in mortem, quia operabatur opera mortifera; contra igitur, gratia Dei regnare dicitur per iustitiam in vitam, quia per iustitiam infusam operabitur opera vitæ. Quod si renouatio interna, quæ est principium operum bonorum, rectè vocatur iustitia, proculdubio iustificatio in illa renouatione, & non in sola peccatorum remissione constituenda erit.

RVRSVS idem probatur ex cap. 6. ad Rom. vbi Apostolus dicit: *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis uiuentes, & membra vera arma iustitiæ Deo.* Docet enim in nobis esse iustitiam loco peccati, & per iustitiam intelligit aliquid inhærens, vnde procedunt opera. Nam ideo dicit, nos esse ex mortuis uiuentes, & membra nostra esse debere arma iustitiæ Dei, vt videlicet membris vtamur ad opera iustitiæ faciendâ ad gloriam Dei.

QUARTO, idem probatur ex c. 8. ad Rom. vbi præter alia dicit Apostolus: *spiritus uiuit propter iustificationem.* Vel (vt habent Græca) *spiritus vita* (videlicet est) *propter iustitiã.* Iustificatio enim, siue iustitia, quæ facit viuere, & per hoc operari, non potest esse sola remissio peccati, sed aliquid internum & inhærens.

QUINTO, idem probatur ex cap. 3. ad Galatas, vbi cum Apostolus dicit: *si data esset lex, quæ posset uiuificare, verè ex lege esset iustitia,* apertè demonstrat, iustitiam, vnde dicitur iustificatio, esse aliquid, quod vitam animæ præbet, eamque in motu, & actione constituit.

SEXTO, idem patet ex illo ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestra, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis:* vbi renouari in spiritu explicat Apostolus per induere nouum hominem, nouum autem hominem appellat, creatum in iustitia & sanctitate veritatis. Proinde renouationem, iustitiam & sanctitatem vocat.

Quod autem ex Scripturis probauimus, longè adhuc facilius ex testimonio S. Augustini probari potest. Nam in epistol. 105. ad Sixtum, vltra medium: *Nec quisquã, inquit, liberatur & iustificatur, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum nõ solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei, & timoris Dei impartito salubriter orationis affectu & effectu.* Item in Enchir. c. 52. *Quemadmodum, inquit, in illo vera mors facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum, & quemadmodum in illo vera resurrectio, ita in nobis vera iustificatio.* Vbi S. August. Apostolum sequutus, iustificationis nomen tribuere maluit internæ renouationi quàm remissioni peccatorum.

Item lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 13. *Quid est, inquit, quod abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt, nisi quod non ei tantum peccato, in quo*

A omnes peccauerunt, sed eis etiam, quæ addiderunt, gratia remissionis datur, eis que hominibus tanta iustitia donatur, vt cum Adam consenserit ad peccatum suadenti, non cedant isti etiam cogenti. An non apertissimè hoc loco S. Augustinus præter remissionem peccatorum, ponit in homine iustitiam, per quam diuina præcepta, diabolo etiam tentante, ac pœnè ad præuaricandum cogente, custodiat?

Item serm. 16. de verbis Apostoli: *Iustificati sumus, inquit, sed ipsa iustitia, cum proficimus, crescit.* At remissio peccatorum non propriè dicitur crescere, sed virtus fidei, spei & charitatis, ipsa est iustitia, quæ, cum proficimus, crescit, & eodem loco fufius idem Doctõr exponit.

B DENIQUE in libro de spiritu & littera, capite decimo septimo: *Ibi lex, inquit, extrinsecus posita est, quæ in iustis terreuerunt, hic intrinsecus data est, quæ iustificauerunt.* Quo loco dicit, hominem iustificari per legem scriptam in cordibus, quæ vt ipse ibidem explicat, nihil est aliud, nisi charitas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Itaque sententia S. Augustini nulla omnino relinquatur dubitatio.

Accedat ad hæc testimonia ratio naturalis. Nam iustificatio sine dubio motus quidam est de peccato ad iustitiam, & nomen accipit à termino, ad quem ducit, vt omnes alij similes motus illuminatio, calefactio, & cæteri: non igitur potest intelligi vera iustificatio, nisi aliqua præter remissionem peccati, iustitia acquiratur. Quemadmodum nec vera erit illuminatio, nec vera calefactio, si tenebris fugatis, vel frigore depulso, nulla lux, nullusque calor in subiecto corpore sublequatur.

C DEINDE, iustificatio non ideo solum nobis confertur à Deo, vt gehênæ pœnas euadamus, sed etiam vt præmia vitæ cœlestis acquiramus: id quod significauit Apostolus ad Romanos sexto, cum ait: *Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam aeternam.* Et cap. 8. *Quos prædestinauit, hos vocauit, quos vocauit, hos iustificauit, quos iustificauit, hos & magnificauit.* vbi ponitur magnificatio effectus iustificationis, sicut est ipsa iustificatio vocationis, & vocationis prædestinationis effectus. Quo etiam pertinet illud 2. ad Timoth. vlt. *Reposita est mihi corona iustitiæ.* At certè sola remissio peccatorum liberat à pœna, non tribuit gloriam. Quod ipsum quotidie in forensi iudicio videmus. Qui enim à iudice absoluntur, eripiuntur à morte, sed non consequuntur noua præmia propter hoc solum, quod iudicentur non fuisse, aut non esse rei.

D DENIQUE iustificatio ex inimicis facit amicos, filios, dilectos, ciues Sanctorum, domesticos Dei, hæredes regni, vt Scripturæ passim loquuntur: non igitur sola remissione peccatorum constat, sed & infusione virtutum, ob quas homo dignus tam insignibus appellationibus habeatur. Non enim dignus est amore aliquis ob hoc solum, quod ei debita condonata sunt, cum ea dissoluere non posset. Neque continuò efficitur filius, aut ciuis, aut domesticus, aut heres, qui pœnam, cui iustè adiudicatus erat, iudicis clementia non subibat.

E Argumenta quæ pro sententia sua Calvinus excogitauit, in extrema disputatione cum argumentis aliorum hæreticorum commodius diluentur.

CAPVT VII.

Iustificationem non consistere in imputatione iustitiæ Christi.

QUARTVS & QVINTVS error, & qui plures assertores habet, in imputatione iustitiæ Christi iustificacionem constituunt, quasi videlicet nos iusti simus coram Deo, quoniam tegit nos Christus iustitia sua, & eo modo tectos Deus non videns, pro iustis se habere pronunciet.

Omittam autem ineptias, nugæque KEMNITII, qui nesciens quid loquatur, neque de quibus affirmet, dicit vocabulum imputationis esse relatiuum, & fundamentum quidẽ huius relationis esse Christi iustitiam; terminum autem, hominem credentem; alium terminũ iustitiam, seu beatitudinem; relationem ipsam, Dei misericordiam. Quia videlicet misericordia Dei imputat homini credenti iustitiã Christi ad iustitiam & beatitudinem. Ita tribus verbis totam Aristotelis doctrinam de relationibus subtilissima hac disputatione Kemnitius noster euertit. Et quid mirum, si temeritas horum hominum tot mōstra pariat in doctrina supernaturali, cum in rebus Philosophicis, & ab ipsis Ethnicis, tam luculenter expositis, ita delirent? Certẽ si misericordia Dei relatio est, quia iustitiam Christi credentibus imputat; Philemon quoque relatio erit, quoniam illi scribit Apostolus, vt sibi imputet debitum Onesimi. Sed nolo, vt dixi, cum Kemnitio ineptire.

PRIMUM igitur satis refutatur error aduersariorum, quod nullũ in Scripturis, aut Patribus, testimoniũ habeat. hæc enim nullũ, omnino locũ inuenire potuerunt, vbi legeretur, Christi iustitiã nobis imputari ad iustitiam; vel, nos iustos esse, per Christi iustitiam nobis imputatam. Legimus quidem, beatũ esse, cui non imputantur peccata, & fidem reputari ad iustitiam, & Christum factum esse nobis à Deo sapientiam, iustitiam & redemptionem. Sed sicut non legimus, nobis imputari redemptionem Christi, aut sapientiam, quasi nos redemptores haberi debeamus humani generis, vel ipsum Dei verbũ & sapientiam, ita non legimus, nobis Christi iustitiam imputari.

At, inquit Kemnitius, Concilium Tridentinum non abhorret ab hoc modo loquendi. Cum enim in sexta sessione, Can. II. neget, nos iustificari sola imputatione iustitiæ Christi, cõcedit, nos iustificari imputatione iustitiæ Christi, sed non sola.

RESPONDEO, Concilium Tridentinum in illo Canone damnare voluit errorem aliorum, qui dicunt, sola imputatione iustitiæ Christi hominem iustificari, quales sunt Lutherani; sed non propterea approbavit idem Concilium errorem aliorum, qui dicunt, hominem iustificari partim renouatione interna, partim imputatione iustitiæ Christi. Nam ex sententia eiusdem Concilij, non iustificari hominem formaliter per iustitiam Christi vllõ modo, habetur expressẽ in Can. 10.

SECUNDO, refutatur idem error ex eo, quod nulla necessitas eiusmodi imputationis adferri potest. Nam si necessaria esset imputatio ista, ideo potissimum necessaria esset, quod homo post remissionem peccati adhuc sit verè peccator, peccato videlicet recto, non deleto. At ista necessitatis causa locum non habet, nisi quis Scripturarum euidentissimis testimonijs repugnare velit. Scriptura siquidem vtitur omni genere vocabulorum, quæ excogitari poterant ad veram peccati remissionem significandam, vt si quis de industria quærat vocabula, quibus perspicuè declaret, peccatum aliquod verè tolli & aboleri; non possit aliquod reperire, quod ipsa Scriptura diuina ante non occupauerit.

Dicit enim peccata tolli, 1. Paralipom. 2. *Obsecro, Domine, aufer iniquitatem serui tui.* Dicit deleri, Isaia 44. *Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam,*

A peccata tua. Vbi similitudo nubis, & nebula indicat, ne vestigium quidem veræ culpæ remanere. Dicit mundari, Ezech. 36. *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Dicit ablui, Psal. 50. *Asperges me Domine, hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealabor.* Vbi etiam obiter comparatio illa notanda est, *super niuem dealabor.* Quomodo enim super niuem dealbatur, à quo nihil omnino nigredinis, & sordidum auferitur? Dicit purgari, Prouer. 15. *Per misericordiam & fidem, purgantur peccata.* Dicit remoueri à nobis, & longissimè proijci, Psal. 102. *Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras.* Et Michea 7. *Proijciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Dicit denique peccatum fuisse, & non esse, Psal. 9. *Quæretur peccatum illius, & non inuenietur.* Cantic. 4. *Tota pulchra es, & macula non est in te.*

B Nec solum in Testamento veteri, sed etiam in nouo, phrasæ eiusmodi frequentantur. Ioann. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Actorum 3. *Conuertimini, vt deleantur peccata vestra.* 1. Ioann. 1. *Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato.* Actor. 22. *Ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius.* Hebr. 1. *Peccatorum purgationem faciens.* Hebr. 9. *Christus semel oblatus est ad multorum exhauriendã peccata.* 1. ad Cor. 6. *Hec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis.* Et ad Ephel. 5. *Eratis aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino.* Et ibidem: *Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam.*

C Multa possent huc adduci alia grauissima argumenta, sed iam allata sunt in lib. de Baptismo, cap. 13. Vnum hoc loco non videtur omittendum, quod nullam omnino responsionem videtur admittere; videlicet argumētum petitũ ex antithesi Adami ad Christum. Nam (vt Apostolus ait ad Rom. 5.) *Sicut per inobedientiam Adami peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam Christi, iusti constituuntur multi.* Et vt in eodem loco idem Apostolus ait: *Maiores est Christi gratia, quàm Adami peccatum.* Inobedientia verò Adami non imputatiuè, sed verè peccatum in nobis impressit; igitur obedientia Christi non imputatiuè, sed verè peccata nostra sustulit, atque deleuit.

D TERTIO, refutatur idem error ex remotione alterius causæ, quã aduersarij pro imputatione iustitiæ Christi prætexere solent. Dicunt enim imputationem hanc propterea necessariam esse, non solũ quod verè peccatum in nobis perpetuò hæreat, sed etiam quod iustitia nostra inhærens, non tam sit perfecta, vt simpliciter, & absolutè iustificet. At causam istã facillè refutabimus, si Scripturis sanctis aduersarij fidem habere voluerint. Nam iustitia inhærens, siue renouatio interior in fide, spe & charitate, potissimum sita esse cognoscitur. Idem affirmat Apostolus 1. ad Cor. 13. cum ait: *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc.* Idem docet S. Augustinus in Enchiridio, ca. 3. & præfatione in Psal. 31. & alibi; neque aduersarij hoc negant. Quare si probauerimus fidem, spem & charitatem in hac vita posse esse perfectam, probatum quoque erit, non esse necessariam imputationem iustitiæ Christi.

E AC FIDEM quidem in hac vita tenuem, ac languidam semper esse, docet Philippus in Examine ordinandorum, & ideo non posse nos fide iustificari, vt fides est opus, aut virtus, sed solum vt organum est, apprehendens Christi iustitiam. At si fides in hac vita non potest esse perfecta, nunquam omnino poterit esse perfecta. Nam in alia vita non perficietur, sed euacuabitur. Quis autem credat tam insignem virtutem nunquam futuram esse perfectam?

DEINDE sanctus Petrus in epist. i. capite i. aperte docet, fidem perfectam esse posse, cum ait: *Ut probatio vestra fidei multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem & gloriam, in reuelatione Domini nostri.* Sicut enim aurum perfectum est, quod ignem sustinet, ita planè fides perfecta est, quæ in camino tentationis probata, preciosior auro inuenitur.

PRÆTEREA qui credit ex toto corde, certè perfectam habet fidem: talem autem habuisse Eunuchum illum, quem Philippus baptizauit, testatur S. Lucas Actor. 8. AD HÆC, fidem Abrahami omnino fuisse perfectam, docet Apostolus ad Rom. 4. cum ait: *Contra spem in spem credidit, non infirmatus est fide, non hæsit auit dissidentia, plenissimè sciens, & c. vbi ponitur illud πλεροφορέις, quod summam plenitudinem, perfectionemque designant.* Idem quoque Apostolus ad Hebræos II. non languidam fidem, sed robustissimam commendat, cum ait: *sancti per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, & c.* Et S. Ioan. in epist. i. c. 5. non de languida fide, sed de perfecta dicit: *Hæc est uictoria, que uincit mundum fides nostra.* Et Apostolus Petrus in epist. i. c. 5. *Cui resistite fortes in fide.* Et Apostolus Paulus ad Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Certè enim fides, quæ mundum vincere, diabolo resistere, & omnia eius tela retundere potest, non imbecilla, nec languida, sed fortis & robusta esse debet.

DENIQUE ad Hebr. cap. 3. negari non potest, quin Apostolus perfectam fidem agnoscat, ubi dicit: *Accedamus cum uero corde, in plenitudine fidei,* est enim hic vox illa (πλεροφορέια) quæ aduersariorum etiam consensu plenissimam ac perfectissimam persuasionem significat.

Iam uerò de SPE testimonium Apostoli ad Hebræos 6. satis esse poterit. Ibi enim spem nostram esse debere affirmat, tanquam anchoram animæ tutam ac firmam.

DENIQUE de CHARITATE, in qua præcipuè iustitia nostra consistit, & de qua scribit AVGVSTINVS lib. de natura & gratia, c. 42. *Ipsa charitas est uerissima, plenissima, perfectissimaque iustitia.* Et c. 70. *Perfecta charitas, perfecta iustitia est.* Testimonia autem diuina ubique occurrunt. Nam Dominus Ioan. 15. ait: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Constat autem plurimos homines, id est, omnes Martyres hanc perfectionem charitatis attigisse. Item I. Ioan. 2. *Qui seruat (inquit Ioannes) uerbum eius, in hoc uerè charitas Dei perfecta est.* Seruari autem posse uerbum eius, docet idem Apostolus in eadem epist. cap. 5. cum ait: *Et mandata eius graua non sunt.*

DENIQUE non desunt in Scripturis exempla Sanctorum, qui Deum toto corde dilexerint. Nam de Dauide scribitur Ecclesiastici 47. *De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit eum, qui fecit illum.* Et in Deuteronomio promittitur hæc perfectio charitatis populo Dei, cum dicitur, capite 30. *Circumcides Dominus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas eum in toto corde, & in tota anima tua.* His accedit, quod Matt. 5. Dominus dicit: *Estote perfecti, sicut Pater uester celestis perfectus est.* Et Apostolus agnoscit se, & alios quosdam esse perfectos, cum scribit I. ad Cor. 2. *sapientiam loquimur inter perfectos.* Et ad Philipp. 3. *Quicumque ergo perfecti sumus, & c.* Constat autem perfectionem in charitate consistere, cum sit ipsa uinculum perfectionis, Coloss. 3. Igitur fatèdum est, charitatem etiam in hac uita posse esse perfectam. Quod si fidem, spem & charitatem, ac per hoc iusti-

tiam inhærentem, perfectam habere possumus, frustra laborant hæretici in asserenda imputatione iustitiæ, quasi alioqui nullo modo simpliciter, & absolute iusti esse possumus.

QUARTO, refellitur idem error, quia fieri non potest, ut Christi iustitia nobis imputetur, præsertim in eo sensu, qui probatur hæreticis. Nam si solum uellent, nobis imputari Christi merita, quia nobis donata sunt, & possumus ea Deo Patri offerre pro peccatis nostris; quoniam Christus suscepit super se onus satisfaciendi pro nobis, nosque Deo Patri reconciliandi; recta esset eorum sententia, quamuis modus loquendi in Scripturis & Patribus, aut nunquam, aut rarissimè inueniatur: sed ita imputari nobis Christi iustitiam, ut per eam formaliter iusti nominemur, & simus, id nos cum recta ratione pugnare contendimus. Nam tamen si aliquando denominatio fiat à forma extrinseca, quomodo res dicitur cognita per cognitionem, quæ est in mente, & paries dicitur uisus, per uisionem, quæ est in oculo. Tamen cum in aliquo duæ sunt formæ contrariæ, una inhærens, altera extrinseca, sine dubio denominatio absoluta sumitur ab inhærente forma potius, quam ab extrinseca. Si quis enim æthiopem candida veste indueret, non rectè diceret, hic æthiops est albus, sed contra rectè diceret, hic æthiops est niger. Quoniam magis pertinet ad eum propria, & inhærens nigredo, quam ille ascititius candor externus. Sic igitur, si hominem uerè impium & iniustum, per inhærentem iniustitiam, in duas per apprehensionem, & cogitationem iustitia Christi, non rectè pronuntiabis eum iustum, sed impium & iniustum, iustissimè nominabis.

QUINTO refellitur, quoniam, si uerè nobis imputaretur Christi iustitia, ut per eam iusti haberemur ac censeremur, perinde, ac si propriè nostra esset intrinseca, formalique iustitia, profectò non minus iusti haberi, censerique deberemus, quam ipse Christus: proinde deberemus dici, atque haberi Redemptores & Saluatores mundi, atque alia id genus uocabula & attributa recipere, quod est absurdissimè.

SEXTO, Christus iustis restituit, quod perdidideramus in Adam, ut scribit S. IRÆNEVS libro tertio, capite uigesimo: *Quando, inquit, incarnatus, & homo factus Christus longam hominum expositionem in seipso recapitulauit, in compendio nobis salutem præstans, ut quod perdidideramus in Adam, id est, secundum imaginem, & similitudinem esse Dei, hoc in Christo Jesu recipere.*

Et Sanctus AVGVSTINVS libro 6. de Genes. capite 24. *Recipimus, inquit, iustitiam, ex qua per peccatum lapsus est homo.* Et capite 26. *Renouamini, inquit, spiritu mentis uestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est iniustitia, & sanctitate ueritatis. Ecce quod amisit Adam per peccatum. In hoc ergo renouamur secundum id, quod amisit Adam, id est, secundum spiritum mentis uestræ.* Et capite 27. *Hanc imaginem in spiritu mentis impressam, amisit Adam per peccatum, quam recipimus per gratiam iustitiæ.* Vbi NOTANDVM est, in 2. lib. Retractationum, cap. 24. explicari hunc locum ab eodem Augustino, qui monet, imaginem non fuisse amissam omnino, sed tantum deformatam per peccatum, ut reformatione opus haberet. At in Adam non perdidimus iustitiam imputatam, neque esse ad imaginem & similitudinem Dei, per imputationem, sed ueram iustitiam inhærentem, per quam uerè similes eramus Deo; igitur per Christum ueram iustitiam, Deique similitudinem, non extrinsecam tantum, imputatamque recipimus.

SEPTIMO, si per iustitiam Christi, nobis imputatam, verè dici possumus iusti & Filij Dei; ergo poterit etiam Christus, per iniustitiam nostram, sibi imputatam, dici verè peccator, & quod horret animus cogitare, filius diaboli. Nam aduersarij concedunt, ita Christo imputatum fuisse peccatum, vt nobis iustitia imputatur. Imò Illyricus in Confess. Antuerpien. c. 6. & in Apologia eiusdem admittit, Christum verissimè dici peccatorem per potentissimam patris imputationem, & voluntariam in se peccatorum receptionem. At ista ipsorum blasphema & sacrilega impudentia, toti Scripturæ repugnat, Christus enim in sacris litteris dicitur semel peccatum per tropum, quia hostia fuit pro peccato, 2. ad Cor. 5. & item semel dicitur maledictum, ad Galat. 3. quia maledictis & opprobrijs, ac pœnis plurimis subiectus fuit. At nusquam dicitur peccator, impius, scelestus, diaboli filius, nisi fortè ab inimicis & infidelibus; sed vbique sanctus, innocens, immaculatus, impollutus, iustissimus prædicatur.

Quare si Christus, quia verè in se sanctus erat, quâuis ei nostra iniquitas imputaretur; non iniquus, sed iustus nominatus est: certè eadem ratione, si nos verè immundi essemus, & impij etiam post iustificationem; quamuis nobis Christi iustitia imputaretur, non iusti, sed iniqui dicendi essemus, at Scriptura vocat nos iustos & sanctos, Denique filios, & hæredes post lauacrum regenerationis & renouationis, vt patet ex cap. 8. ad Rom. cap. 1. ad Ephes. c. 3. ad Coloss. & alijs plurimis locis, non igitur per imputationem iustitiæ, sed per ipsam iustitiam inhærentem in nobis, & manentem iustificamur.

OCTAVO, Christus in Canticis Canticorum comparatur sponso, & Ecclesia, siue anima iustificata, comparatur sponsa. Dicitur autem sponsa illa pulcherrima pulchritudine sibi inhærente, non pulchritudine sponsi sibi imputata. Nam idcirco tribuitur sponsæ pulchritudo propria mulierum, & sponso pulchritudo propria virorum, vt intelligamus aliam esse pulchritudinem Christi, aliam Ecclesiæ, vel animæ iustificatæ. Adde quod esset absurdissimum, si sponsus cœlestis, & verè pulcherrimus, sponsam haberet turpissimam, & solum ornatam extrinsecus preciosa aliqua veste viri.

NONO, per iustificationem mundatur cor, vt præparetur ad visionem Dei. Nam ideo dicitur Matt. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* At oculus re ipsa immundus, quamuis mūdissimus habeatur, non potest Solem videre: igitur neque cor immundum, quamuis mundum reputetur, Deum vnquam videbit. Vera igitur mundities, non imputatiua confertur in iustificatione, si ad visionem diuinam præparare nos debet.

DECIMO, CHRISTVS passus est, vt sanctificaret per suum sanguinem populum suum, dicit Apostolus ad Hebr. 3. *Et tradidit semetipsum pro Ecclesia, vt eam sanctificaret, mundans eam lauacro aqua in verbo vite,* ad Ephes. 5. *Et mundaret sibi populum acceptabilem,* ad Titum 2. Et ipse Dominus ait, Ioan. 17. *Et pro eis ego sanctifico me ipsum, vt & ipsi sint sanctificati in veritate.* At si non verè, sed imputatiuè tantum populum suum Christus sanctificauit, frustra passus & mortuus est; & nō potuit perficere, quod optabat. Velle enim sanctificare, & sanctificare in veritate, non significat solum velle liberare à pœna peccati, aut velle, vt habeamur pro sanctis, quamuis re vera non simus, sed velle id efficere, vt verè sancti, mundi & immaculati simus. Aliæ rationes multæ adferri possent, sed hæc vix sunt nobis præcipuæ.

CAPVT VIII.

Traditio veterum Patrum, ac potissimum Augustini, de iustitia inhærente.

N VNC adferemus testimonia veterum Patrum pro iustitia inhærente. Sed duas ob causas erimus in hac parte breuiores. Nam & protulimus non pauca testimonia, quæ huc etiam pertinent, in lib. 1. de gratia & libero arbitrio, cap. 4. & aduersarij concedunt, sanctos Patres iustificationis gratiam ad internam renouationem & sanctificationem, non ad solam peccatorum remissionem retulisse. Nam CALVINVS, qui solum Augustinum excipere solet, cum sanctos Patres reijcit, lib. 3. Instit. cap. 11. §. 15. etiam Augustinum in hac quæstione repudiat, *Ac ne Augustini quidem, inquit, sententia recipienda est, & qui gratiam ad sanctificationem refert, qua in vita nouitatem per spiritum regeneramur.*

KEMNITIUS quoque in prima parte Examinis Concilij Tridentini, admittit Patres ita loqui de iustificatione, vt nos loquimur: *Non mouemus, inquit, litteras, quo modo iustificationem accipiunt Patres.* Et infra. *Non ignoro, inquit, aliter loqui Patres, sed de proprietate linguarum quæstio est.* Scilicet, Patres omnes imperiti, ac rudes proprietatis linguarum erant. Proferamus igitur pauca, de multis, testimonia veterum, ac potissimum S. Augustini.

S. AVGVSTINVS TOM. 1. lib. 12. Confessionum, cap. 15. *Quantum, inquit, distat inter lumen, quod illuminat, & quod illuminatur, iantum distat inter iustitiam iustificantem, & iustitiam que iustificatione facta est.* Quo loco iustitiam nostram distinguit à iustitia Dei, & sine dubio creatam qualitatem facit, vt est lumen, sapientia, & similia.

TOM. 2. in epist. 85. ad Cōsentium: *Quid est, inquit, aliud iustitia, cū in nobis est, vel qualibet virtus, qua rectè, sapienter que viuatur, quā interioris hominis pulchritudo.* Et hic apertissimè ponit iustitiam nostram, in interna renouatione mentis, & decore virtutis.

TOM. 3. lib. 15. de Trinitate, c. 8. *Qua natura, inquit, cum à suo conditore iustificatur, à deformi forma, formosam transfertur in formam.* Igitur non manet deformis, vt aduersarij volunt, homo iustificatus, neque eget imputatione alienæ iustitiæ, qua iniustitia propria, & inhærens tegatur. In eodem tomo est liber de spiritu & littera, quem scriptum esse contra inimicos gratiæ Christi, qua iustificamur, testatur ipse idem August. lib. 2. Retractationum, ca. 39. in eo autem toto libro gratia Dei dicitur charitas diffusa in cordibus, quæ facit, vt lex impleatur: charitas igitur, qua legem implemus, est iustitia, qua iustificamur.

TOMO quarto libro primo, ad Simplicianum, quæstione secunda. *Quia, inquit, manet propositum Dei, vt iustificet credentes, ideo inueniunt opera, qua iam eligat ad regnum cœlorum.* Vbi iustificatio vocatur id, vnde opera bona procedunt. Et infra: *Nisi, inquit, vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, vt ex hoc incipiat iustificari, & accipiat facultatem bene operandi.* Itaque per iustitiam, qua iustificamur, intelligitur fides & charitas, quæ est ipsa facultas bene operandi.

TOMO 5. lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 27. *Hic, inquit, in uno quoque iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vitij, etiam repugnantiibus imperet, vel subigendo, vel resistendo: atque vt ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur.* In hac definitione iustitiæ nullum locū habet iustitia Christi imputata, sed sola iustitia nobis inhærens, & per quam

ratio vitia subigit, & Deo obediētiam præstat. Quia tamen hæc iustitia inhærens Deo, indiget adiutore vt opera iusta exequi valeat, ideo ad iustitiam nostram pertinere dicit August. vt à Deo petamus gratiam meritorum, & veniam delictorum, & pro beneficijs acceptis, gratiam persoluamus.

Tomo 6. in libro de hæresibus, cap. 88. explicans quæ sit gratia Dei, cuius inimici sunt Pelagiani, & per quam iustificamur (vt ipse ait libro 2. Retract. c. 37. & 42. & alibi) dicit esse eam, *qua eruimur de potestate tenebrarum, vt in Christum credamus, atque in regnum ipsius transferamur, & qua diffunditur charitas in cordibus nostris, vt fides per dilectionem operetur*: vbi manifestè gratiam iustificationis constituit in remissione peccatorum, & in infusione virtutum, fidei præsertim, & charitatis.

Tom. 7. lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, c. 10. Legimus, inquit, *iustificari in Christo: qui credunt in eum, propter occultam communicationem & inspirationem gratiæ spiritualis*. Item in lib. de natura & gratia, c. 38. 42. & 70. docet charitatem infusam in cordibus, esse veram iustitiam nostram.

Tomo 8. in Psal. 118. concione 26. *Iustitia*, inquit, *virtus est animi magna, præcipueque laudabilis*. Et continud de hac ipsa virtute: *Qui fecit, inquit, in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est, per gratiam suam de impio facit iustum*. Et hic apertissimè iustificari dicimur per iustitiam, quæ sit virtus inhærens. Item in Psal. 98. tractans illud: *Iustitiam & iudicium in Iacob tu fecisti: exaltate Dominum Deum nostrum*. Verè, inquit, *exaltate, benè exaltate, laudemus, & exaltemus illum, qui fecit ipsam iustitiam, quam habemus. Ipse in nobis fecit. Quis enim in nobis fecit iustitiam, nisi qui nos iustificauit? nos ergo impij, ille iustificator, quando & ipsam iustitiam ipse in nobis fecit, qua illi placamus*.

Tomo 9. tract. 26. in Ioan. *Quid est, inquit, iustitia Dei, & iustitia hominis? Iustitia Dei dicitur, non qua Deus iustus est, sed quam dat homini Deus, vt iustus sit homo per Deum*.

Tomo 10. ser. 15. de verbis Apostoli: *Qui crediderit in eum, non habebit suam iustitiam, qua ex lege est, quamuis sit bona lex, sed implebit ipsam legem non sua iustitia, sed data à Deo. Charitas enim plenitudo est legis. Unde ista charitas diffusa est in cordibus nostris; non vtique à nobis, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Hoc loco perspicuè docet S. August. iustitiam, quæ nobis ex Deo est, esse ipsam charitatem, in corde diffusam, per quam legem implemus. Et totus ille sermo, longissimus & pulcherrimus hoc idem confirmat.

Itaque prudenter fecit Calvinus, vt sanctum Augustinum à partibus suis non stare, ingenuè fatetur. Alioqui testimonij eius, ex singulis tomis petitis, planè obrui potuisset. Velim tamen non obliuisceretur, hunc esse Augustinū illum, quem ipse idem lib. 3. Instit. cap. 3. §. 10. & lib. 4. cap. 14. §. 26. fidelissimum, atque optimum testem antiquitatis esse prædicauit. Addamns nunc etiam pauca quædam ex alijs Patribus.

Sanctus AMBROSIVS lib. 6. Exam. cap. octauo: *Vtrum, inquit, iustificatio secundum corpus, an secundum animam tibi conferrī videatur, quæso respondeas. sed dubitare non potes, cum iustitia, vnde iustificatio deriuata est, mentis tuæ vtique, non corporis sit*. Hic certè per iustitiam non potest intelligere solam remissionem peccati, aut iustitiam Dei, vel Christi, imputatam, quæ nec propriè corporis, nec propriè mentis est, cum in neutra parte hominis inhæreat, sed intelligit iustitiam, quæ virtus animi est, & non in corpore, sed in animo propriè inhæret. Idem auctor libro

A sexto in Lucam: *In eo, inquit, iustificatio Dei est, si non ad indignos & obnoxios, sed ad innocentes per ablutionem factos, videatur, & iustos sua munera transtulisse*. Docet hoc loco Sanctus Ambrosius, Deum in Baptismo iustificare & iustificari; iustificare, quia per ablutionem facit mundos de fordibus, iustos de iniuris, de obnoxijis innocentes: iustificari autem, quia se iustum ostendit, dum non ad impios & iniustos, sed ad pios & iustos à se factos, munera diuina transmittit. At si vera esset hæreticorum sententia, Deus iustificari non posset, quia munera sua largiretur hominibus verè fordibus & iniustis, qui falso iusti & innoxij haberentur.

B Sanctus HIERONYMVS libro primo, aduersus Pelagianos: *Hæc, inquit, est hominis summa iustitia, quidquid potueris habere iustitiam, non tuum esse putare, sed Domini, qui largitus est*. Et libro tertio. *Nunc, inquit, mundus factus es, in lauacro, & de te dicitur; quæ est ista, quæ ascendit dealbata; & lota quidem sit, sed custodire non valeat puritatem suam, nisi à Domino sustentetur*. Vides quemadmodum S. Hieronymus iustitiam ponat in virtute & puritate, quam acquirimus per Baptismum, non in aliqua imputatione alienæ iustitiæ.

C Sanctus PROSPER in responson. ad caput sextum Gallorum: *Iustificatus, inquit, homo, id est, ex impio, pius factus, nullo precedente bono merito accipit donum, quo medio acquirat & meritum, vt quod in illo inchoatum est per gratiam Christi, etiam per industriam liberi augeatur arbitrij, nunquam remoto adiutorio Dei, sine quo nec proficere, nec permanere in bono quisquam potest*. At imputatio iustitiæ Christi non est donum, vnde acquirantur merita, neque augetur industria liberi arbitrij.

Sanctus CYRILLVS Alexandrinus, libro sexto de Trinitate: *Calor, inquit, spiritus est, qui simul vt charitatem in nobis diffuderit, & eius igne mentes nostras inflammauerit, iam sumus iustitiam consequuti*. Vide eundem lib. 11. in Ioannem, cap. 25. & lib. 12. Thesauri, cap. 3. & 5.

D S. GREGORIUS lib. 18. Moralium, cap. 33. exponens illud cap. 28. *Non commemorabuntur in comparatione eius. Omnes, inquit, superne patriæ electi, sancti quidem, & iusti sunt, sed participatione sapientiæ, non comparatione. Iustitia quidem sapientiæ, iustitia & serui sapientiæ nuncupantur, sed illa iustitia iustificans est, isti autem sunt iustitia iustificata*.

Vide etiam Basilium lib. 1. de Baptismo, c. 2. Nyssenum & Nazianzenum oratione in sanctum Baptisma; Chrysoctomum hom. 16. in priorem ad Corinth. in illud: *Et hæc quidem fuistis*, 1. ad Corinth. 6. & in eundem locum Theophylactum & Oecumenium. Leonem epist. 91. cap. 1. & Bernardum serm. 4. de dedicatione Ecclesiæ, & in epistol. 190. ad Innocentium Papam.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta aduersariorum ex epistola ad Romanos.

SUPEREST vt argumentis aduersariorum respondeamus, è quibus præcipua nobis esse videntur, quæ profert CALVINVS lib. 3. Instit. cap. 11. quamuis multa eorum communia sint etiam Lutheranis. PRIMVM igitur ex epistola ad Romanos colligit argumenta nonnulla, quæ ordine proponemus, & diluemus.

PRIMUM sumit ex nomine iustificationis, quod ad Rom. 5. & 8. contendit sumi pro declaratione iustitiæ. RESPONDEO, Nomen iustificationis accipitur quidem sæpe in Scripturis pro declaratione iustitiæ, sed non semper; loca protulimus, cap. 3. Porro ad Rom. 5. accipi iustificationem pro eo, quod est iustum facere, siue constituere, demonstrauius loco citato ex ipsa B. Pauli declaratione, qui cum dixisset. *Per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem*, exposui dicens: *Per obedientiam unius hominis iusti constituentur multi.*

Sic etiam ad Rom. 8. accipi verbum iustificare, pro eo, quod est, iustum facere, non autem solum, & iustum pronunciare; perspicuum est ex similitudine huius vocis ad alias, quæ in eodem loco ponuntur. Ait enim Apostolus; *Quos iustificauit, hos & magnificauit.* Ibidem etiam vultur verbis viuificandi, mortificandi, conglorificandi, quæ sunt omnino similia verbo iustificandi. Nemo autem negaret, magnificare esse magnum facere, viuificare, viuum facere, mortificare, mortuum facere, conglorificare, gloriosum cum alio facere; cur igitur iustificare non sit etiam iustum facere?

DENIQUE, vt ostendimus loco citato, etiam si iustificare acciperetur vbique pro iustum pronunciare, nihil tamen aduersarij obtinerent. Non enim potest impius verè iustificari, id est iustus pronunciari, nisi qui pronunciat iustum, simul faciat iustum. Hinc enim solus Deus iustificat impios, quia solus potest de impijs facere pios. Homines autem qui iustificat impios, nõ minus abominabiles sunt quam si condemnarent iustos, vt ait Salomon Prouerb. decimo septimo.

SECUNDO, petit argumentum ex cap. 4. ad Rom. vbi dicit Apostolus, Abrahæ fidem reputatã esse ad iustitiam. Hinc enim colligit, nihil esse aliud nostram iustitiam, nisi fidem in Christum, id est, Christi iustitiam, fide apprehensam.

RESPONDEO, Fides quidẽ reputata est Abrahæ ad iustitiam, vt Apostolus dicit: sed non admittimus glossam, quod reputari fidem ad iustitiam, sit nobis imputari Christi iustitiam, si fide illam apprehendamus. Nam glossa hæc repugnat Apostolo, duas ob causas. PRIMVM, quoniam Apostolus ipsam fidem dicit imputari ad iustitiam, fides autem non est iustitia Christi, id est, qua Christus iustus est, sed iustitia nostra, id est, qua nos iusti sumus ex dono Dei. DEINDE, quoniam verbum (*imputare*) hoc loco non significat nudam existimationem, sed existimationem cui veritas in re ipsa respõdeat, vt perspicuum est ex illis verbis: *Ei qui operatur, merces imputatur nõ secundum gratiam, sed secundum debitum.* Certum enim est, ei, qui operatur, non sola opinione & existimatione, sed verè ac re ipsa deberi mercedem.

TERTIO, petit argumentum ex illis verbis Psal. 31. in eodem, cap. 4. ad Romanos citati: *Beati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.* Querit hoc loco Calvinus, an hæc sit plena definitio iustificationis, an dimidia. Nam si plena sit, verum erit quod ipse docet, iustificationem sola peccatorum remissione constare. Nulla enim hic mentio fit infusionis virtutum & donorum, sed solius remissionis. Si dimidia sit, quomodo beatus dici poterit, qui non erit, nisi media ex parte iustificatus? At beatum dicit Dauid eum, cui non imputauit Dominus peccatum.

Præterea colligunt ex hoc loco, ipsam etiam remissionem non esse veram peccati ablutionem & extinctionem, sed non imputationem. Quod enim dixe-

A rat: *Beati quorum remisse sunt iniquitates*, explicuit per illa verba: *Quorum tecta sunt peccata.* Et: *Cui non imputauit Dominus peccatum.* Ac ne fortè dicamus, non imputare peccatum, esse delere peccatum, & infundere iustitiam; occurrit Kemnitius, & probat, à contrario sensu id esse falsum. Nam si nõ imputare peccatum, esset delere peccatũ, & infundere iustitiam; imputare peccatum esset delere iustitiam, & infundere iniquitatem, quod est absurdissimum. Igitur imputare peccatum, est habere hominem pro peccatore, non imputare peccatum, est habere pro iusto. Idem etiam Kemnitius alio loco probat, tegere peccata, non esse delere, sed abscondere, vt sint, & non videantur. Nam Prouerb. 11. *Homo astutus, tegit scientiam.* Vbi ineptè exponas, delet scientiam, cum sensus sit, homo astutus abscondit scientiam, vt non facile percipiatur, quod ipse nouit.

B RESPONDEO, Ad quæstionem Caluini posset obijci alia similis quæstio; Sit ne plena definitio iustificationis, an dimidia illa eiusdem Prophetæ; *Beatus vir qui timet Dominum*, Psal. 111. Et illa: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, Psal. 118. Nam si plena sit, vbi est remissio peccatorum; si dimidia, quomodo dicuntur beati, qui non sunt nisi media ex parte iustificati? Potest igitur ad omnes eiusmodi quæstiones responderi, non poni in his locis integram definitionem iustificationis, aut beatitudinis; sed explicari solum aliquid, quod pertinet ad iustificationem, vel beatitudinem acquirendam. Nam hoc etiam modo accepimus illa Domini verba Matth. 5. *Beati pauperes spiritu, beati imites, beati qui lugent*, & alia; quæ eo loco sequuntur. Neque beatus Paulus ad Roman. 4. allegat hoc testimonium Psalini, vt definiat integrè iustificationem, sed solum vt probet iustificationem veram esse donũ Dei, nec posse proprijs viribus obtineri. Id autem rectissime probat ex eo, quod Dauid beatus dicit eum, cui Deus peccata remittit; hoc est, qui dono & gratia Dei iustificatur.

C Potest etiam respõderi, in his verbis definitionem integram, sed implicite contineri. Nam remissio peccatorum nõ potest fieri, nisi iustitia infundatur, quomodo fugantur tenebræ, nisi lumẽ succedat. Id quod Apostolus ipse manifestè indicat, cum ait, *Dauid dicit, beatitudinẽ hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remisse sunt iniquitates, &c.* Vbi ex non imputatione peccatorum, colligit imputationem iustitiæ, ac per hoc docet, non posse duo ista separari remissionem peccati, & donationem iustitiæ. Atque hæc de quæstione Caluini.

D Porro tegi, & non imputari peccata, non est quidem, si vim horum vocabulorum spectes, deleri, atque extinguï; sed tamen est deleri, atque extinguï quoad sensum, si hæc referantur ad Deum. Nam Deo non potest aliquid tegi, nisi pœnitus deleatur. *Omnia enim nuda sunt, & aperta oculis eius*, ad Heb. 4. Quare si Deo tegitur aliquid, hoc ipso ex necessitate deletur & euanescit. Neque potest Deus non imputare peccata, hoc est, nõ habere hominem impium, pro impio, nisi desinat esse impius; & quia non potest homo transire ab impietate ad pietatem, nisi per gratiam eius, qui iustificat impium; ideo nõ imputatio peccati necessariò trahit secum veram peccati remissionem & iustitiæ infusionem. Itaque in Scriptura ferè semper coniunguntur hæc duo, remittere, siue delere, & tegere peccata, vt intelligamus vnum non esse sine altero. 2. Eldræ 4. *Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur.* Psal. 50. *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.* Psalm. 84. *Remisisti*

iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Sic igitur etiam dictum est, Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Neque aliquid probant argutiæ Kemnitij. Nam non dicimus, non imputare peccatum, esse infundere iustitiam, nisi consequenter, quia videlicet sequitur infusio iustitiæ ad non imputationem, cum Deus non possit falli non imputando id, quod imputari deberet. A contrario autem sensu non efficitur, ut imputare peccatum, sit delere iustitiam, vel infundere impunitatem, ne consequenter quidem; nam cum Deus imputat peccatum, habet pro peccatore eum, qui re vera est peccator, propria voluntate, & operibus. Non enim necessarium est, ut Deus iustitiam deleat, vel iniquitatem infundat, cum satis per se sit homo potens, & fortis ad malum. Præterea si diceremus non imputare peccatum, esse infundere iustitiam; imputare peccatum, non esset infundere iniquitatem, sed esset, non infundere iustitiam. Quemadmodum enim non imputare peccatum, & imputare peccatum, contradicentia sunt non contraria; ita quoque à contrario sensu colligi debent duo contradicentia, infundere iustitiam, & non infundere iustitiam, non autem duo contraria, infundere iustitiam, & infundere iniquitatem.

Sed ignoscendum est Kemnitio, qui tam fuit occupatus in arte Grammaticæ; ut non ei vacauerit dare operam Dialecticæ. Illud autem, quod objicit, tegere scientiã, non esse delere scientiam, non ignorabamus; sed simul etiam sciebamus, quædam tegi, ut conferentur quædam ut deleantur, quo modo teguntur vulnera emplastro. Sed placet adferre sententias Patrum de hoc testimonio Psalmi, ut aduersarij intelligant quam longè aberrant à sententiã veteris, orthodoxæque Ecclesiæ.

S. IUSTINVS Martyr in Dialogo cum Triphone Iudæo, propè finem: *Beatus, inquit, cui non imputabit Dominus peccatum, hoc est, cui pœnitenti Deus peccata remittet. Non sicut predicatis vosmetipsos fallentes, & alij quidam vestri similes asseuerant, etiamsi peccatores fuerint, modo Deum nonerint, non imputabit eis Dominus peccata.*

ORIGENES lib. 4. in epistolam ad Roman. scribit, Dauidem quasi quibusdam gradibus ascendisse, ut diceret, magnum esse beneficium, cum alicui peccata dimittit, maius cum tegit, maximum cum non imputat. Tunc enim ita funditus delentur, ut ne vestigium quidem vllum appareat, & perinde fit, ac si talis homo nunquam peccasset.

Sanctus HIERONYMVS in commentario Psal. 31. per similes quosdam gradus Prophetam deducit, scribit enim, peccata remitti per Baptismum, tegi per charitatem, non imputari per Martyrium.

S. AVGVSTINVS, concione 2. in hunc eundem Psalmum. *Non sic, inquit, intelligatis quod dixit, peccata cooperta sunt, quasi ibi sint & viuant.* Et infra: *Medicus, inquit, tegat, ut curet, emplastro enim tegit.* Similem expositionem habet vterque Gregorius, ROMANVS videlicet in Psalmum secundum pœnitentialem, & NAZIANZENSIS in sanctum lauacrum; quod attinet ad modum tegendi peccata per gratiam, quasi emplastrum.

QVARTVM argumentum sumit Calvinus ex ca. 5. ad Romanos, vbi cum dicit: *Apostolus per obedientiam vnus hominis iustos constituit multos; nihil aliud significare videtur, nisi ipsam Christi obedientiam nostram esse iustitiam.*

RESPONDEO, Iam suprâ diximus, obedientiam Christi causam fuisse efficientem, non formalem nostræ iustificacionis. Id quod ex antithesi probauimus,

quoniam inobedientia Adami nos constituit peccatores, non formaliter, sed efficienter. De qua re vide Augustinum, lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 9.

QVINTVM argumentum sumit ex cap. 10. ad Romanos, vbi beatus Paulus reprehendit Iudæos, quod ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes constituere, iustitiæ Dei subiecti non essent. Id enim in nos quoque conuenire videtur, qui ignorantes Dei iustitiam, nobis imputatam, & nostram inhærentem quærentes constituere, iustitiæ Dei subiecti non sumus.

RESPONDEO, S. Augustinus lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 12. & alibi, locis propè infinitis, docet, Iustitiam Dei vocari ab Apostolo iustitiam, quæ est in nobis, ex dono Dei; iustitiam autem nostram dici eam, quæ proprijs viribus, sine gratia Dei, paratur, aut parari creditur. Itaque reprehenduntur ab Apostolo Iudæi, qui legem Dei se proprijs viribus implere posse credebant: *Commendat* (inquit AVGVSTINVS serm. 13. de verbis Apostoli) *hoc assidue Apostolus commendans fidem gentibus, qua fide impetrant adiutorium, ut impleant legem, non per legem, sed vires implendi impetrantes per fidem. Ad hoc assidue ducit, & commendat ista Apostolus propter Iudæos, qui de lege gloriabantur, & libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur, ac per hoc, quia libero suo arbitrio legem sufficere arbitrantur, ignorantes Dei iustitiam, id est, ex fide iustitiam datam à Domino, & suam volentes statuere, quasi suis viribus impletam, non dante fide impetratam, iustitiæ Dei non sunt subiecti.*

Vbi vides, iustitiam Dei appellari gratiam & virtutem, qua lex impletur, quæ est charitas, in corde diffusa, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; iustitiam autem propriam, nominari præsumptionem legis implendæ, solis naturæ viribus. Non igitur abducimus homines à Christo (ut aduersarij mentiuntur) cum iustitiam inhærentem docemus, sed eos maximè adducimus ad Christum, cum doceamus, iustitiam illam inhærentem, per quam iustificatio legis impletur in nobis, non esse in nobis, ex nobis, sed ex dono & gratia Dei, per meritum Iesu Christi, Domini nostri. Ipsi autè verè extenuant beneficium Christi, cum illum velint, non veram, absolutamque iustitiam, sed imputatitiam tantum, & relatiuam, nobis tot suis laboribus & doloribus comparasse.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta ex Epistolis ad Corinthios.

EX EPISTOLIS ad Corinth. depromunt CALVINVS, & alij argumenta tria.

PRIMUM argumentum sumunt ex illis verbis 1. ad Corinth. 1. *Qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia & redemptio.* Cui loco adiungunt illud Hier. 23. *Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra.* Sic enim vertunt ex Hebreo. Ex his locis colligunt, nostram iustitiam non esse aliam, nisi eam, quæ est in Christo nobis imputatam.

RESPONDEO, Rectè dicitur Christus nostra iustitia, non quod iusti simus ea iustitia, quæ est in Christo nobis imputata, sed duabus alijs de causis. PRIMVM, quia Christus causa est efficiens nostræ iustitiæ. Sic enim dicitur Christus iustitia nostra, quomodo dicitur Deus fortitudo nostra in Psal. 17. & patientia nostra in Psal. 70. & salus nostra in Psal. 26. quod explicatur in Psal. 36. cum dicitur; *salus autem iustorum à Domino.* DENIQUE sic dicitur Christus

iustitia nostra, quomodo dicitur sapientia nostra, & redemptio nostra; & alibi pax nostra, quia videlicet nos redemit, & iustos ac sapientes fecit, & Patri suo reconciliauit, pacificans quæ in terris, & quæ in cælis sunt.

DEINDE, dicitur Christus iustitia nostra, quoniã satisfecit Patri pro nobis, & eam satisfactionem ita nobis donat & communicat, cum nos iustificat, vt nostra satisfactio & iustitia dici possit. Nam etiam si per iustitiam nobis inhærentem verè iusti nominemur & simus; tamen non per eam satisfacimus Deo pro culpis nostris, & pœna æterna: sed est illa iustitia inhærens cum remissione culpæ, & sempiternæ pœnæ, effectus satisfactionis Christi, quæ (vt docet Cõcilium Trident. sess. 6. cap. 7.) nobis in iustificatione confertur & applicatur. Et hoc modo non esset absurdum, si quis diceret, nobis imputari Christi iustitiam, & merita, cum nobis donentur & applicentur, ac si nos ipsi Deo satisfecissemus, modò nõ negetur esse in nobis præterea iustitiam inhærentem, eamq; veram & absolutam esse iustitiam, cui iusto Dei iudicio nõ debeat pœna, sed gloria. Sic enim loquitur S. BERNARDVS in epistol. 190. ad Innocentium: *Nam si vnus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; vt videlicet satisfactio vnus omnibus imputeur, sicut omnium peccata vnus ille portauit.*

ALTERVM argumentum sumunt ex c. 5. posterioris ad Corinth. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum.* Videretur enim hoc loco B. Paulus in eo constituere iustificationem, quod peccata non imputentur.

RESPONDEO, Non imputatio, vt suprà dixi, remissionem peccati, & iustitiæ infusionem secū trahit. Ideo siquidem non reputat nobis Deus delicta, quoniam satisfecit Christus pro nobis, & Deusea satisfactione placatus, reconciliauit nos sibi, & ex inimicis amicos fecit. Quare idem Apostolus quod hic dixit, *reconcilians, & non reputans delicta*, dixit ad Coloss. 2. *Coniunificauit vos Christo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus vos erat chirographum decreti.* Vbi vides viuificationem, quæ pertinet ad internam renouationem & donationem delictorum, quæ pertinet ad remissionem peccati, & deletionem chirographi, quæ significat omnimodam extinctionem debiti.

Et ad Romanos 5. cum idem Apostolus dixisset: *Gloriamur in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus*, explicat paulò infrà, quid sit accipere reconciliationem, & ait: *Abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, regnabunt in vita per ipsum.* Non igitur reconciliatio est sola non imputatio delictorum, sed acceptio abundantis gratiæ & iustitiæ & donorum, per quæ ad ipsum quoque regnum & vitam peruenitur æternam. Sed clarissimè explicat idem Apostolus effectum recõciliationis ad Coloss. 1. cum ait: *Nunc autem recõciliauit in corpore carnis eius, per mortem exhibere vos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.*

TERTIVM argumentum sumunt ex illis verbis eiusdem epistolæ, & eiusdem capituli; *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficiamur iustitia Dei in ipso.* Hinc enim sequi dicunt, vt nos iusti simus ipsa iustitia Dei, quæ est in Christo; sicut ipse dicitur peccatum, id est, peccator, per peccata, quæ sunt in nobis. Vt enim imputatur illi peccata nostra, ita imputatur nobis iustitia illius.

RESPONDEO, Non dicitur Christus peccatum, id est, peccator, neq; imputantur illi peccata nostra, quasi ipse illa fecerit, & iniquus haberi possit. Sed

solum imputantur illi, quoad debitum satisfaciendi, quod ille spontè suscepit. Ex quo non peccator, sed iustus dici meretur. Qui enim pro alio satisfacit, iustissimus est. Sic igitur & nobis imputatur iustitia eius, quoad satisfactionem, quam pro nobis præstitit; sed non propterea nos iusti, id est, mundi & immaculati haberi possumus, si verè in nobis peccatorum maculæ & sordes inhæreant.

Hac igitur falsa expositione reiecta, TRIBVS modis potest hic locus exponi. VNO modo, vt iustitia Dei, sit iustitia ipsa diuina, quæ est in Christo. Quæ iustitia nos esse dicimur, nõ in nobis, sed in illo, quia ipse est caput nostrum, & quod conuenit capiti, conuenit etiam membris, non vt sunt membra distincta à capite, sed vt faciunt vnum, & sunt vnum cum ipso capite. Ob quam vnionem cum capite scribit Apostolus ad Ephes. 2. *Conresuscitauit nos, & consedere fecit in cælestibus in Christo.* Et propter eandem vnionem tribuit ipse Christus sibi passiones nostras; & hinc Saulo dixit Act. 9. *Quid me persequeris?* & Apostolo Petro: *Vado Romam iterũ crucifigi.* Et sicut nos dicimur iustitia in illo, nõ quia simus formaliter iusti, iustitia eius, sed quia sumus mēbra eius: sic etiam contra dicitur ipse peccatum, non quia formaliter sit peccator, sed quia caput est nostrum, & peccata nostra, sua esse voluit, vt pro eis satisfaceret. Isaia 53. *Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum.* Et in Psa. 21. ipse dicit: *Longè à salute mea verba delictorũ meorum.*

ALTERA expositio est, vt per iustitiam Dei intelligatur iustitia nobis inhærens, quæ dicitur Dei, quia donatur nobis à Deo, vt Augustinus exponit in lib. de Spiritu & littera, c. 18. & dicitur in ipso, id est, in Christo, quia per eius meritum donatur. Et dicimur iustitia potius, quã iusti, vt seruetur antithesis, cum voce (*peccatum*) quoniam enim dixerat, Christum factum esse peccatum, id est, hostiam pro peccato, maluit dicere, nos esse iustitiam, quã iustos. Neq; est absurdum, vt homines iusti dicantur iustitia, cum dicantur etiam lux. Matt. 5. *Vos estis lux mundi.* Et ad Ephes. 2. *Eratis aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino.* Addit S. Ioan. Chrysostomus in commentario huius loci, nos dici iustitiam, & iustitiam Dei, quia tanta est iustitia, quam nobis Deus donat per Christũ, vt nulla in iustificatis macula relinquatur.

TERTIA expositio est, vt per iustitiam Dei intelligatur quidem iustitia inhærens, sed dicatur iustitia Dei per tropum, quia est effectus: & imago iustitiæ Dei. Nam Christus dicitur peccatum per tropum, quia fuit hostia pro peccato; & etiam quia participauit carnem similem carni peccati. Probat enim S. August. in lib. 2. aduersus Maximinum, cap. 2. hunc ipsum locum Apostoli exponens, peccatum in Scripturis sæpè accipi pro victima oblata in expiatione peccati, vt cum dicuntur Sacerdotes māducare peccata populi; necnon pro similitudine carnis peccati, vt ad Ro. 6. *De peccato damnauit peccatum.* Et ad Ro. 6. *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.*

Sicut igitur Christus factus est pro nobis peccatum, id est, assumpsit similitudinem carnis peccati, vt fieret victima pro peccato; ita nos efficiamur iustitia Dei, per similem tropum, quia iustitiam inhærentem recipimus, quæ est iustitia Dei, id est, effectus iustitiæ Dei, & item iustitia Dei, id est, similitudo quædam iustitiæ Dei. Et sicut Christus non imputatiuè, sed verè participauit similitudinem carnis peccati, cum verbum factum est caro; & non imputatiuè, sed verè factus est victima pro peccato: ita nos in iustificatione non imputatiuè, sed verè participamus effectum & similitudinem diuinæ iustitiæ, cum iustitiam inhærentem accipimus. Vide

Cyrrillum libro 12. thesauri, cap. 3. qui hunc locum ita exponit.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex Epistola ad Ephesios.

EX EPISTOLA ad Ephesios duo argumenta depromunt. PRIMVM est ex c. 1. vbi Apostolus ait: *Deus nos acceptos, siue gratiosos habuit in dilecto filio suo.* Vbi clarissimè videtur ostendere, nos in nobis semper esse turpes, & odio dignos, sed in Christo, id est, coopertos iustitia Christi nobis imputata, gratiosos & acceptos fieri coram oculis Dei. Huc etiam trahunt illa omnia testimonia, quæ docent, nos in Christo, aut per Christum iustificationem & remissionem peccatorum accipere.

RESPONDEO, verbum Græcum, ἐχέει τωσιν, quod noster interpret vertit, gratificauit, non significat (vt Caluinus existimat) gratiosos vel acceptos habuit, sed gratiosos fecit, id quod vel ex vnus S. Ioannis Chrysofomi verbis intelligere licebit. Fuit enim vir ille non solum diligentissimus Apostoli explanator, sed etiam eloquentissimus, & Græcæ linguæ peritissimus, vt Caluinus ægrè ferre non debeat, si in intelligentia Græci vocabuli & sententiæ Paulinæ nenam Chrysof. præferamus.

Sic igitur ille loquitur in commentario huius loci, *Gratiosos, inquit, nos reddidit, hoc est, non solum peccatis liberauit, sed & dilectos amicos effecit. Quemadmodum enim, si quis scabiosum quendam, peste, morbo, senio, paupertate pariter ac fame corruptum, nactus, formosum mox adolescentem reddat, qui quosuis venustate superet, vehementem splendorem ex genis emittat, ipsaq; fulgura oculorum repercussionibus obscurer. Quem deinde & in ipso ætatis flore constituat, atq; in super & purpura, & omnigeno mundo vestiatur, atque exornet. Non aliter animam nostram Deus, & elaboratam & pulchram, & desiderabilem ac dilectam reddidit.* Habemus igitur (interprete Chrysofomo) ex Apostoli sententia, in iustificatione non solum dari nobis remissionem peccatorum, sed etiam donum iustitiæ animam renouantis & exornantis; & nos à Deo non modò gratiosos & acceptos haberi, sed etiam verè gratiosos & interna, ac spiritali pulchritudine formosissimos reddi.

Illud autè, *in dilecto filio, siue, in Christo, siue, in ipso,* quod tam sæpè Apostolus addit, nihil aliud significat, nisi nos omnia nostra bona debere Christo. Quoniam Deus Pater, intuitu Christi, nos iustificat, quia videlicet diligit filium: quia ipse hoc meruit; quia par est, vt membra dilecti filij sint conformia capiti; quia decet vt spòsa filij, speciosi præ filijs hominum, sit etiam pulchra atq; formosa: quia fratres Christi nò debent esse dissimiles primogenito: *Prædestinavit enim nos cõformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Itaque valdè absurdè sentiunt hæretici, cum nos in Christo iustificari, ita exponunt, ac si per Christi iustitiam imputatam, iusti haberemur, quamuis reipsa sordidi semper, & immundi essemus. Sic enim Christus horribile monstrum videri posset, cum caput quidem formosissimum, membra verò turpissima haberet. Et sponsus ipse pulcherrimus sponsæ teterrimæ coniunctus esset.

ALTERVM argumentum sumunt ex c. 4. ad Ephes. vbi B. Paulus; *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est.* Ista enim similitudo ab indumento petita, indicat nos iustificari per iustitiam extrinsecam, quæ non inhæret, sed per fidem apprehenditur,

A & nos tegit atque operit, ne turpitudine nostra Dei oculos offendat. Confirmant hoc argumentum exemplo Patriarchæ Iacob, qui indutus vestibus primogeniti; ac pro primogenito reputatus, benedictionem & hæreditatem à patre obtinuit. Gen. 27.

RESPONDEO, similitudo indumenti aptissime conuenit iustitiæ inhærenti. PRIMVM enim iustitia inhærens comparatur indumento, quia non est naturalis, nec nascitur nobiscum, sed extrinsecus accedit ex infusione Spiritus sancti. Sic exponit S. AVGVST. ser. 15. de verb. Apost. *Sacerdotes tui, inquit, induantur iustitia. Vestis accipitur, non cum capillis nascitur. Pecora de suo vestiuntur.* DEINDE, comparatur etiam vestimento, quia vestes distinguunt homines, vt alij ab alijs discernantur: sic iustitia per bona opera distinguit nos ab impijs, & facit, vt Christum, quem in corde gerimus, vita & moribus exprimamus. Itaque in hoc ipso loco Apostolus antequam diceret: *Induite nouum hominem,* ait, *deponite secundum pristinam conuersationem veterem hominem.*

DENIQ; secundum Hebræicam phrasim verbum *induere,* significat abundanter & copiosè tegere. Sic dicitur in Psal. 64. *Induit sunt arietes ouium & valles abundabunt frumeto.* Est enim sensus, abundasse greges scætib; & valles frumeto. Sic etiam Iudicum 6. Spiritus Domini dicitur induisse Gedeonem, quia videlicet copiosè in eum descendit, & quasi vndiq; illum texit. Sic in Psalms sæpè legimus, induantur confusione, vbi significatur magna confusio, quæ vndiq; se ostendat, nec tegi vllò modo possit. Sic igitur dicuntur induere Christum, siue nouum hominem, qui pleni fide & charitate in omnibus operibus suis Christum imitantur, & eius doctrinam, vitam & mores exprimunt, & illi dicuntur induere iustitiam, qui abundantiam gratiæ, iustitiæque accipiunt. Habemus igitur similitudinem indumenti, non necessariò requirere imputationem iustitiæ Christi, cum satis aptè conueniat in ipsam iustitiam inhærentem.

Potest tamen sano modo accommodari hæc similitudo, vt etiam exemplum Patriarchæ Iacob, iustitiæ imputatæ: si quis dicat, oportere vt induamus merita CHRISTI, & illis quodammodo tecti petamus à Deo indulgentiam peccatorum. Nam (vt supra dixi) solus CHRISTVS pro peccatis nostris satisfacere potuit, & reipsa ex iustitia satisfecit, & illa satisfactio nobis donatur & applicatur, & nostra reputatur, cū Deo reconciliamur & iustificamur. Itaq; si exemplum illud referatur ad iustitiæ satisfactionis pro culpa, admitti potest; Si verò referatur ad iustitiam, qua formaliter iustificamur, cū de peccatoribus iusti, & pij de impijs efficitur, omnino rejiciendum, cum Scripturis & Patribus, & ipsi rationi manifestè repugnent. Quod enim vnus pro alio satisfaciatur, facillè potest intelligi, quod autem vnus sit iustus, quia alius est iustus, est omnino inauditum, & non tam suprâ, quàm contra omnem rationem.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex Actis Apostolorum, & ex parabola publicani.

EX ACTIS Apostolorum sumit CALVINVS argumentum vnum, in quo magnam spem posuisse videtur. Ait enim Apostolus, vt refert S. Luc. Act. 13. *Per hunc annunciat vobis remissio peccatorum ab omnibus, à quibus non potuistis in lege Moysis iustificari. In hoc omnis, qui credit iustificatur.* Vbi illud, *Per hunc,* significat, per Christum, non per nostras virtutes & qualitatem nos iustificari. Illud, *annunciat vobis,* significat ipsam annunciationem diuinæ promissionis, si fide

apprehendatur,

apprehendatur, iustificare, nam vt statim idem Apostolus explicat, in hoc omnis, qui credit, iustificatur. Illud, *remissio peccatorum*, significat iustificationem nulla alia in re positam esse, quam in remissione peccati. Proinde non est altera pars iustificationis interna renouatio. Ista enim renouatio non tam est iustificatio, quam iustificationis effectus. Denique illud: *à quibus non potuistis in lege Moysis iustificari*, significat, iustificationem, non consistere in obseruatione legis, sed (vt dictum est) in sola remissione peccatorum propter Christi iustitiam imputatam.

RESPONDEO, Illud, *per hunc*, significat quidem, per Christum, sed non excludit virtutem & qualitatem à Deo infusam. Nam per Christum iustificamur, vt per causam efficientem, per virtutem & qualitatem infusam, vt per causam formalem. Particulam autem, *per*, significare causam efficientem, perspicuum est ex illo. Prouerb. 8. *Per me reges regnant*. Et Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Et ad Rom. 1. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatam*. Et ad Heb. 1. *Per quem fecit & sacula*. Et ex alijs plurimis locis. Et cum sit Christus, vel eius iustitia causa efficiens nostræ iustitiæ, non potest fieri, vt sit causa formalis eiusdem, nisi velimus vnam rem, & eadem esse causam & effectum respectu eiusdem rei. Causa enim formalis, effectus est causæ efficientis. Neq; est cur confugiant ad latibulum mysteriorum, & dicant (vt solent) hoc esse mysterium fidei, quod ratione attingi non potest. Nam mysteria fidei superant quidem rationem, sed non repugnant rationi, neque oportet mysteria fingere, vbi Scripturæ facilem & perspicuam sententiam præbent.

Illud autem, *annunciatur*, non significat ex sola annunciatione remissionis fide apprehensa homines iustificari. Alioqui nõ dixisset Petrus Act. 2. *Pœnitentiã agite & baptizetur vnusquisq; vestrũ in remissionem peccatorum*. Sed significat, annunciari remissionem peccatorum ijs omnibus, qui credunt in Christum vt oportet, id est, faciendo quicquid ille fieri iussit. Iuxta illud Matt. vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quacunque mandauit vobis*. In hoc sensu, Omnis qui credit in Christum, iustificatur, id est, qui credit sicut oportet, implendo videlicet omnia, quæ fides implenda esse demonstrat. Neq; enim qui credit Medico, quamuis peritissimo & infallibiliter curanti, sanatur, nisi pharmaca ab illo instituta recipiat.

Quod verò solam hoc loco nominat Apostolus remissionem peccatorum, non impedit quo minus iustificatio constare intelligatur remissione peccatorum, & infusione iustitiæ. Nam (vt supra non semel ostendimus) remissio peccatorum non est sola condonatio pœnæ, sed est ablutio & emundatio culpæ, quæ ablutio & emundatio non fit, nisi succedente nitore gratiæ & decore iustitiæ. Quod etiam præfert nomen iustificationis, quod à iustitia nomen accepit.

DEINDE, quamuis hoc loco sola mentio fieret iustificationis à peccato: tamen in alijs multis locis mentio fit sanctificationis, mundationis, abluitionis, renouationis & similibus, quæ alteram partem iustificationis ostendunt.

DENIQUE illud: *À quibus nõ potuistis in lege Moysis iustificari*, significat obseruationem legis, proprijs viribus, vel sola ipsa lege iuuante præsumptam, non iustificare, non quod vera legis obseruatio nõ sit iustitia, sed quod lex ante remissionem peccatorum seruari non possit. Deus enim, cum per CHRISTI merita recõciliat aliquem, simul ei peccata dimittit, & charitatem infundit, per quam legis mandata cu-

A stodiatur. Id quod significat S. AUGUSTINVS, cū tam sæpè repetit, opera non præcedere iustificandum, sed sequi iustificatum. Loquitur enim de operibus verè iustis, quibus legis mandata integrè, perfectèq; seruantur. Quod, vt possimus, ille facit; *Qui de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impletur in nobis*. Ad Rom. 8.

B ALTERVM argumentum sumunt ex alio lib. eiusdem beati Lucæ, videlicet ex cap. 18. Euangelij, vbi proponitur parabola publicani & Pharisei. Nam publicanus dicitur iustificatus, cum solũ postulasset remissionem peccatorum, dicens; *Deus propitijs esto mihi peccatori*. Contra, Phariseus prædicans dona Dei sibi collata, & gratias agens, discessit minimè iustificatus. Igitur iustificatio non in donis & operibus bonis, etiam Deo adiuuante factis, sed in sola peccatorum remissione consistit.

C RESPONDEO, Publicanus, cum dixit, *Deus propitijs esto mihi peccatori*, non petijt solam debiti condonationem, quasi vellet iniquus esse, sed non haberi à Deo, neq; puniri; sed petijt integram reconciliationem; & talem obtinuit. Vnde Dominus parabolam concludit; *Descendit hic iustificatus ab illo, quia omnis qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exaltat, humiliabitur*. Exaltatio autè humilis, & pœnitentis publicani, aliquid amplius certè significat, quam solam delicti condonationem. Non enim dicuntur exaltari, quibus debita dimittuntur, sed qui ad gradus & honores euehuntur. Itaque publicanus ideo dicitur exaltatus, quia de peccatore iustus, de seruo peccati, seruus iustitiæ, de filio diaboli, filius Dei repente factus est.

D Porrò Phariseus, non quia Dona Dei recensebat, & ipsi Domino gratias agebat, publicano postponi meruit, sed quia tumore superbiæ plenus erat, & in sua iustitia ita confidebat, vt nihil sibi addi, nihil sibi ignoscere peteret: insuper etiam publicanũ humilem contenebat. Alioqui enim alius Publicanus Luc. 19. qui bona opera promittebat, dicens: *Domine, ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quem defraudauit, reddo quadruplum*, audiuit à Domino; *Hodie salus huic domui facta est*. Et Ezechias Rex, qui morti proximus in oratione, bona sua operum sincero corde prædicauit, dicens: *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim*. Isaia teste, c. 38. exauditus est à Deo, & additi sunt ad vitã eius quindecim anni. Non igitur confessionem operum bonorum, sed tumorem superbiæ, & inanem fiduciam Deus in Phariseo damnauit, qui (vt ait S. Augustinus homil. 2. ex lib. 50. homiliarum) iactabat merita sua, & occultabat vulnera sua.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

E PRÆTER loca Scripturarum profert etiam CALVINVS tria testimonia Patrum.

PRIMUM est S. AMBROSII in Psal. 118. serm. 3. *Qui dicit* (inquit Ambrosius) *peccata sua, iustificatur*. Si dicere peccata, iustificari est, nihil erit aliud iustificatio, nisi remissio peccatorum. Nam ideo qui dicit, peccata sua, iustificatur; quia consentit Deus ignoscit, iuxta illud; *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei*.

RESPONDEO, Iam sæpè diximus, Iustificationem, esse remissionem peccati, & remissionem peccati, esse iustificationem, sed remissionem istam peccati non esse solam liberationem à debito luendo pœnam, sed esse ipsius iniquitatis, & maculæ in animo residentis

per infusionem gratiæ & iustitiæ mundationem. Id quod vel ex vno Dauidis Psal. intelligi potest. Quod enim ait Dauid 2. Reg. 12. *Peccavi Domino; & audiuit, Dominus quoq; transulit peccatum tuum à te: & quod dixit in Ps. 31. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei;* explicat fufius in Psal. 50. vbi ex eo, quod petijt, intelligimus quid acceperit. Sic igitur ait: *Amplius lana me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me. Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealabor. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.*

Hoc modo fatemur eum, qui dicit peccata; iustificari, & iustificationem esse remissionem peccati, ita vt anima ante sordida mundetur, & super niuem dealbetur, & cor immundum & distortum, reformetur ac renouetur, vt iam aliud, & quasi recens creatum videri possit.

ALTERVM testimonium est S. AVGVSTINI lib. 19. de ciuit. Dei, c. 27. vbi sic scribit: *Ipsa nostra iustitia, quamuis vera sit, propter veri boni finem, ad quem refertur; tanta tamen est in hac vita, vt potius peccatorum remissione constet, quàm perfectione virtutum.* Quibus verbis negare videtur S. Augustinus iustitiam nostram esse virtutem à Deo infusam. Qui enim dicit, hoc potius volo, quàm illud, idem est, ac si diceret, hoc volo, non illud.

RESPONDEO, Illud, potius, hoc loco non excludit perfectionem virtutum, sed præponit remissionem peccati, vt sensus sit, iustitiam nostrã, quæ partim in remissione peccati, partim in perfectione virtutũ sita est, magis cõstare remissione peccati, quàm perfectione virtutis. Id autẽ ita esse, manifestè probatur. PRIMO ex eo, quod dicit Augustinus, hanc esse veram iustitiam propter finem veri boni, ad quẽ refertur. Hæc enim iustitia nõ est iustitia Christi imputata, nec absolutio à peccatis, sed iustitia nobis inhærens, quam dicit esse veram, propter veri boni finem: vt eam distinguit à iustitia Philosophorũ, quorum opera iusta erant ex genere suo, sed carebant recto fine, quia non referebantur ad Deum, cum non fierent ex fide, vt prolixè disputat idem Augustinus libro 4. in Iulianum. Nostra autem iustitia vera est, quia per eam non solum facimus opera iusta ex genere, sed etiam ex omnibus circumstantijs, ac potissimum ex fine. Cùm igitur sit in nobis vera iustitia, Augustini testimonio, & ea iustitia sit virtus diuinitus infusa; quomodo diceret Augustinus, iustitiam nostram non constare perfectione virtutis, sed sola remissione peccati?

SECUNDO, idem probatur ex eo, quod in eodem capite, paulò infrà idem Augustinus dicit: *Hac itaq; in vnoquoq; iustitia est, vt obediẽti Deus homini, animus corpori, ratio autem, vitij setiam repugnantibus imperet, vel subigendo, vel resistendo: at que vt ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur.* Vbi vides, iustitiam definiri nõ sola remissione peccati, sed etiam perfectione virtutis, qua ratio Deo paret, & corpori imperat, & vitij dominatur.

TERTIO, probatur ex omnibus illis locis, quos adduximus, cap. 8. & ipsius Caluini confessione, qui (vt ibi notauimus) fatetur, Augustinum ad sanctificationem & renouationem, iustificationis gratiam retulisse.

Cur autem dicat Augustinus, iustitiam nostram in hac vita potius, id est, magis constare remissione peccati, quàm perfectione virtutis, duplex est ratio; VNA, quia peccata in Baptismo perfectè delentur &

A purgantur, vt nihil omnino remaneat, quod habeat rationem culpæ; virtutes autem infusæ, ita suo quodam modo perfectæ sunt, vt quotidie magis, ac magis perfici debeant.

ALTERA, quoniam remissio peccati, semel facta, non eget noua infusione virtutum; at virtus semel infusa, eget quotidie noua remissione peccati, non lethalis, quod cum iustitia simul esse non potest, sed venialis: Iusti enim, tamen si multa bona, & iusta opera faciunt, tamen sæpè etiã labuntur in peccata leuia & venialia. Atque hoc est quod in eo loco potissimum S. Augustinus intendit. Nam cùm dixisset, iustitiam nostram in hac vita potius constare remissione peccati, quàm perfectione virtutis: Continuo, vt id probaret, subiunxit hæc verba: *Tertis est oratio totius ciuitatis Dei; qua peregrinatur in terris. Per omnia quippe membra sua clamatur ad Deum, Dimitte nobis debita nostra. Nec pro eis est efficax hæc oratio, quorum fides sine operibus mortuã est, sed pro eis, quorũ fides per dilectionem operatur. Quia enim Deo quidem subdita, in hac tamen conditione mortali, & corpore corruptibili, quod aggrauat animam, non perfecte ratio vitij imperat, ideo necessaria est iustis talis oratio.* Vides iustos esse, qui sic orant, ac per hoc egere indulgentia venialium delictorum, quæ iustitiam nõ tollunt è mediõ, non autem remissionem lethalem, quæ si iusti committerent, hoc ipso iusti non essent.

TERTIVM testimonium est S. BERNARDI, qui in epist. 190. ad Innocentium, sic ait: *Iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quanam ipsa? finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Deniq; qui factus est nobis, inquit, iustitia à Deo Patre.* Et ser. 22. in Cantica, exponens illud: *Qui factus est nobis sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Sapientia, inquit, in predicatione, iustitia in absoluteione peccatorum.* Et infrà: *Delicta iuuentutis mea, & ignominias meas ne memineris, & iustus sum.* Et serm. 23. *Sufficit mihi ad omnem iustitiam solum habere propitium, cui soli peccavi.* Et paulò post: *Non peccare Dei iustitia est, hominis iustitia, indulgentia Dei.*

RESPONDEO, In epist. 190. iustitiam Christi S. Bernardus vult esse nostram, quomodo peccatum Adami fuit nostrum, quia videlicet iustitiam Christi participamus per regenerationem, sicut peccatum Adami per generationem. Proinde sicut peccatum Adami in nos traductum, non est illud, quod Adamo inhærebat, sed aliud nobis inhærens, sed ab illo deriuatum; sic iustitia Christi, nobis donata, non est illa, qua ipse iustus est, sed alia, quæ nobis inhæret, sed ab illa sine dubio deriuata.

Sed verba eius audiamus; *Qui factus est, inquit, nobis iustitia à Deo Patre, qua ergo mihi iustitia facta est, mea non est? Si mea traducta culpa, cur non mea indulta iustitia? Et sanè mihi tutor donata, quàm innata.* Et infrà: *Ergo docuit iustitiam, non dedit? ostendit charitatem, sed non infudit?* Vbi reprehendit Petrum Abailardum, qui dicebat, CHRISTVM profuisse hominibus doctrina, atque exemplo, non autem nos demisse, nec iustitiam & charitatem infudisse.

In sermonibus autem in Cantica dicit quidem, Christum nobis esse iustitiam, quia nos à peccato iustificauit; & indulgentiam Dei nostram esse iustitiam; sed nomine indulgentiæ & remissionis, intelligit plenam iustificationem: quoniam (vt sæpè diximus) nõquam remittitur culpa, quin simul infundatur iustitia. Quod si aliquando per indulgentiam intelligit solam remissionem, adiungit tunc etiam iustificationem; vt cùm ait in serm. 22. *Tam validus es ad iustificandum, quàm multus ad ignoscendum.* Et infrà: *Sic tactus à peccatrice iustus, iustitiam impertit,*

non perdit, nec sorde peccati, qua illam mundat, se inquinat. Vides hic aperte distingui duas partes iustificationis, cum CHRISTVS iustitiam Magdalene impertit, & maculas tergit. Et infra de S. Petro: *Qui lapsus flevit amare, quatenus culpam dilueret, recuperaret iustitiam.* Idem etiam S. BERNARDVS in serm. 5. de verbis Isaïæ; *Vidi Dominum, &c.* luculenter tradit iustitiam nobis inhaerentem, eamq; distinguit à iustitia, quia iustus est CHRISTVS, quod nostra in hac vita sit recta, sed non pura, ob admixtionem venialium delictorum; CHRISTI autem & recta sit & pura.

CAPVT XIV.

Solvitur argumentum petitum ex ratione.

ARGVMENTVM POSTREMVM ex duplici ratione depromunt. PRIMA ratio sumitur ab imperfectione iustitiæ nostræ: Iustitia enim debet exactè respondere legi: nulla autem humana iustitia exactè respondet legi, iuxta illud Psal. 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in cõspectu tuo omnis vivens.* Et illud S. GREGORII lib. 8. Moralium, c. 23. *Quantalibet iustitia polleant nequaquam sibi ad innocentiam vel electi sufficiunt, si in iudicio districto requirantur.* Cùm igitur humana iustitia iudicium Dei sustinere nõ possit, necesse est, vt confugiamus ad iustitiam Christi, quæ nobis imputetur, vt per eam iusti haberi ac pronuciari in diuino iudicio valeamus.

RESPONDEO, hoc argumentum, si quid probat, probat iustitiam actualem non esse perfectam; non autem iustitiam, iustitiam habitualem, qua formaliter iusti sumus, vt paulò pòst fusius ostendemus, non esse ita perfectam, vt absolutè, simpliciter, & propriè iusti nominemur, & simus. Non enim formaliter iusti sumus opere nostro, sed opere Dei, qui simul maculas peccatorum tergit, & habitum fidei, spei & charitatis infundit. *Dei autè perfecta sunt opera,* Deuteronomij 32. Et: *Exquisita in omnes voluntates eius.* Psalm. 110. Vnde paruuli baptizati, verè iusti sunt, quamuis nihil operis fecerint. Addo præterea, nec de iustitia actuali argumentum illud rectè concludere. Iustitia enim actualis, quamuis aliquo modo sit imperfecta, propter admixtionem venialium delictorum, & eget quotidiana remissione peccati, tamen non propterea desinit esse vera iustitia, & suo etiam quodammodo perfecta. Sed de hac re dicemus in libro de iustitia actuali.

ALTERVM argumentum aduersariorum sumitur ab iniuria, quam ipsi existimant fieri meritis, & iustitiæ Christi, si per inhaerentem iustitiam iustificari dicamur. Addunt etiam TERTIVM ab occasione superbiæ, quam dicunt hominibus præberi, si eis dicatur, propriam ipsos, atque inhaerentem habere iustitiam.

RESPONDEO, Neque Christi gloria, neque nostra humilitas indiget protectione mendacij, nihil detrahimus Christi meritis, cum ab illorum virtute & efficacia confiteamur iustitiam nostram omnino pendere. Sed aduersarij multum detrahunt de Christi gloria, cum affirmant, eum non potuisse tot suis laboribus & doloribus tam profunda humilitate, tam accurata obedientia, tam ardenti charitate à Patre impetrare, vt peccata nostra verè deleteret, nõsque ad veram iustitiam reformaret. Et plus multò tribuunt Satanæ ad nocendum, quàm CHRISTO ad curandum: & maiores vires peccati volunt fuisse, quàm gratiæ.

Nulla quoq; datur superbiendi occasio ijs, quibus

A dicitur: *Quid habes, quod nõ accepisti: si autem accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis?* Et: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Et: *Gratia salui facti estis per fidem.* Et: *Hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur.* Hæc autem omnia Catholici dicunt, cum dicunt, homines ex dono Dei habere iustitiam, id est, charitatem in corde diffusam Spiritum sanctum, qui datus est eis ex merito obedientiæ & passionis Christi.

B Aduersarij verò an non incredibili tumore superbiunt, qui se ipsam Christi iustitiam apprehendisse iactant, & inde se nulli Sanctorum æquare formidant. Certè Lutherus in sermone de natali B. Virginis, omnes fideles ipsi Deiparæ facit æquales. Nec defuerunt, qui se ipsi etiam Christo æquare contenderent, vt Ruardus testatur in explicatione articuli de Iustificatione.

CAPVT XV.

Iustitiam, qua formaliter iustificamur, habitualem esse, non actualem.

EXPEDITA controuersia de iustitia inhaerente, sequitur ALTERA quæstio breuior, Vtrum iustitia inhaerens, per quam formaliter iusti sumus, sit iustitia habitualis, an actualis, an vtraque. Disputant enim de hac Catholici Doctores, cùm in eo conueniant omnes, vt sit in nobis vera iustitia inhaerens, non autem Christi iustitia imputata.

C Nos eorum sententiam magis conformem esse iudicamus Scripturis, Concilio Tridentino, testimonijs Patrum, & rationi, quæ docet, solam esse habitualem iustitiam, per quam formaliter iusti nominamur & sumus: iustitiam verò actualem, id est, opera verè iusta, iustificare quidem, vt S. Iacobus loquitur, cùm ait c. 2. *ex operibus hominem iustificari, sed meritoriè, non formaliter.*

D Quod igitur ad SCRIPTURAS attinet, ea testimonia nobis hoc loco sufficere posse videntur, quæ docent, nos per Sacramenta iustificari, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.* Ad Eph. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè.* At certè Sacramenta non iustificat, nisi concurrente per modum instrumenti ad infusionem iustitiæ habitualis. Nam si iustificare deberent excitando actualem fidem & dilectionem, frustra adhiberetur Baptismus infantibus, & frustra baptizarentur, vel reconciliarentur ijs, qui vi morbi alicuius, vsu rationis & sensuum amisissent. Quos tamen rectè baptizari vel reconciliari docet S. AMBROSIVS lib. I. de adulterinis coniugijs, c. vltimo. Vide alia testimonia in lib. I. de gratia & libero arbitrio, c. 4. vbi ex Scripturis & Patribus probauimus, gratiam gratum facientem esse qualitatem.

E Quod verò attinet ad CONCILIVM TRIDENTINVM, perspicua res nobis esse videtur. Nam quod agnoscat Concilium habitualem iustitiam, patet ex sess. 6. c. 7. vbi dicit, causam formalem iustificationis esse iustitiam, siue charitatem quæ Deus unicuique propriam infundit, secùdum mensuram dispositionum, & quæ in cordibus iustificatorum inhaeret. Quæ certè non conueniunt propriè, nisi in iustitiam habitualem. Illa enim est, quæ requirit dispositiones: illa quæ propriè infunditur ab alio, non à nobis exhibetur; illa quæ verè & permanenter inhaeret, cùm non sit actus transiens, sed qualitas permanens.

Quod autem idem Concilium neget, per actualem iustitiam nos formaliter iustificari, intelligi potest ex

eodem capite, vbi Cōcilium docet, vnicam esse formalem causam iustificationis. Nam si vnica est formalis causa iustificationis; non igitur iustificamur formaliter per habitualē & actualem iustitiam, cum istæ duæ sint, non vna. Adde quod idem Concilium in eadem sess. 6. can. 3. distinguit gratiam iustificationis ab actibus fidei, spei & dilectionis. Adde etiam testimonium Catechismi Romani, eiusdem Concilij auctoritate confecti. Sic enim loquitur in tract. de Baptismo: *Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum pœna anathematis proposita, decreuit, non solum per quam peccatorum sit remissio, sed diuina qualitas in anima inherens, ac veluti splendor quidam, & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores & splendidiore reddit.* Et paulo post addit auctor eiusdem libri, per eam qualitatem ad omnia Christianæ pietatis officia nos habiles reddi. Et rursus paulò infra adiungit, ex eadem pijs, honestasque actiones proficisci. Quem locum citauimus in I. lib. de gratia & libero arbitrio, sed placuit eum repetere quoniam luculenter explicat Concilij sententiam, & nulla ratione, quæ Concilium de causâ formali tradit, ad actualem iustitiam detorqueri patitur.

Iam verò quod attinet ad testimonia PATRVM, vnus Augustini testimonio contenti erimus, quod satis multa loca Patrum, loco notato sint à nobis allata. Sanctus igitur AVGVSTINVS plurimis in locis docet, opera iusta esse effectus iustificationis, ac per hoc non causam formalem eiusdem. libro de fide & operibus, c. 14. *Sequuntur opera iustificationis non præcedunt iustificandum.* Lib. I. contra duas epist. Pelag. c. 2. *Non viuunt homines bene, nisi prius effecti sint filij Dei.* In Psal. 110. *Iustitiam homo non operatur, nisi iustificatus.* Lib. de spiritu & littera, cap. 26. *Sic intelligendum est, factores legis iustificabuntur, ut sciamus, eos non aliter esse factores legis nisi iustificentur, ut non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat.* Et cap. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium iustitia dilectio, per iustitiæ dilectionem legis operatio.* Deniq; in Psal. 118. conc. 26. explicans illud: *Feci iudicium & iustitiam, Iustitia, inquit, nomine hoc loco non ipsa virtus, sed opus eius significatum est. Quis enim fecit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est per gratiam ex impio facit iustum. Facit ergo iustitiam, id est, opus iustitiæ, qui habet in se iustitiam, id est, opus gratiæ.* Vbi per opus gratiæ intelligit sine dubio ipsam virtutem infusam. Nam ideo dixerat, per iustitiam, quam facit homo, non intelligi virtutem, sed opus eius, quoniam virtutem in homine non facit homo sed Deus: & initio dixerat, iustitiam esse virtutem magnam, præcipueque laudabilem.

Circa hæc Augustini testimonia, sunt aliqua breuiter obseruanda; PRIMVM, est impudētè ijs abuti nonnunquā hæreticos, vt probent opera non misceri iustificationi, & solam fidem in ea locum habere. Falluntur enim hæretici duabus de causis; Primò, quoniam non loquitur Augustinus de operibus, quæ disponunt ad iustitiam acquirendam, quales sunt actus fidei, spei, dilectionis, pœnitentiæ & alij similes, sed solum de operibus absolute iustis & meritorijs. Quamuis autem opera, absolute iusta, vt Augustinus rectè dicit, sequantur iustificatum, non præcedant iustificandum; tamen opera pœnitentiæ disponunt ad gratiam iustificationis omnino præcedunt, vt suo loco ex eodem Augustino docuimus. SECUNDO, falluntur, quoniam S. Augustinus loquitur de prima

A tantum iustificatione, qua iustificatur impius, non de secunda, qua iustus iustificatur adhuc, id est, in iustitia crescit. Quamuis autem fateamur cum Augustino, in prima iustificatione non admisceri opera perfectè iusta, tamen in secunda iustificatione docemus cum eodem Augustino, opera iusta maxima admisceri, vt in disputatione de actuali iustitia suo loco, Deo fauente, monstrabimus.

B SECUNDO loco obseruandum est, non posse eludi testimonia, à nobis allata, si quis fortè dicat, Augustinum per iustificationem intelligere initium iustificationis, id est, fidem, ac velle dicere, opera iusta non posse fieri sine fide. Nam in Psal. 110. vbi August. dixit, non posse fieri opera iustitiæ, nisi ab homine iam iustificato, ibid. obijcit sibi orationem & confessionem publicani, quæ præcessit iustificationem, & tamen fiebat ex fide. *Vnde ergo, inquit, illa confessio? nondum quidem opus est iustitiæ, sed delicti improbatio.* Hic certè videmus AVGVSTINVM loqui de operibus iustitiæ, quæ prærequirunt perfectam iustificationem. Idem etiam AVGVSTINVS, cū tam sæpè repetit, fide impetrari iustificationem, vt in lib. de spiritu & littera, cap. 29. & alibi, apertè distinguit iustificationem à fide. Et cū dicit, homines nō bene viuere, nisi prius effecti sint filij Dei; nōne apertissimè loquitur de perfecta iustificatione, quæ non solum initium fidei, sed etiam ipsam regenerationem & adoptionem includit?

C TERTIO NOTANDVM est, non posse etiam eludi hæc testimonia, si quis dicat, Augustinum per iustificationis gratiam, quæ præcedit operationem iustitiæ, non intelligere habitū aliquem permanentem, sed continuam motionem Dei, vel ipsam rectitudinem voluntatis erga Deum, vt ipse Augustinus definit in lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 27. qui etiam alibi dicit, charitatem esse motū animi. Non possunt, inquam, hoc modo eludi testimonia allata. Nam motio illa Dei nihil ponit in nobis reale & inhærens, nisi actus nostros. Actus autem nostri ex Augustino prærequirunt iustificationem, non ipsi formaliter iustificanc: proinde iustificatio non esset aliquid reale in nobis, & inhærens ex sententia S. Augustini, quod nemo Catholicus admittet. DEINDE, August. apertè dicit, nos iustificari per infusionem iustitiæ, quæ est virtus magna, præcipueque laudabilis, concione 26. in Psal. 118. & eam distinguit ab opere iustitiæ. DENIQUE, idem August. in lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 9. scribit, nos iustificari per communicationem gratiæ spiritualis, quæ Deus latenter infundit & paruulis. At certè paruuli non habent continuam illam Dei motionem.

D Rectitudo autem illa voluntatis & aliarum potentiarum, si præcisè sumatur, non est aliquid reale infusum & inhærens, sed ordo quidam & relatio rationis. Fides autem Catholica iustificari nos docet per aliquid reale, infusum & inhærens. Iustitia igitur, qua formaliter iustificamur, est habitus infusus & inhærens, ex quo rectitudo illa potètiarum consequitur. Sanctus autem Augustinus in lib. 19. de ciuit. Dei, & cū dicit, charitatem esse motum animi, definit iustitiam actualem, vel certè ab effectu declarat, quid sit illud, quo formaliter iustif sumus. Atque hæc de sententia Augustini.

E Porro rationi consentaneam esse hanc sententiam, quæ docet, nos formaliter iustificari per habitum, non per actum facillè probari potest. PRIMVM enim iustitia, qua formaliter iustificamur, non est solum in adultis, sed etiam in paruulis baptizatis. At in paruulis nulla esse potest iustitia actualis.

SECUNDO, iusti non tantum, cum operantur, sed etiam cum cessant ab opere, iusti sunt; neque enim dormientes iustos deserit iustitia.

TERTIO, Spiritus sanctus peculiari modo inhabitat iustificatos, non adultos tantum, sed etiam paruulos, vt sanctus Augustinus scribit in epist. 57. ad Dardanum, & 105. ad Sixtum: nec desinit vnquam inhabitare, donec iusti sunt, vt omnes concedunt. At non potest intelligi, quomodo Spiritus sanctus semper inhabitet iustos, & non inhabitet peccatores, nisi aliquid, atq; id permanens, efficiat in iustis, quod non efficit in peccatoribus. Id autem est gratia iustificationis.

QUARTO, non dicitur homo peccator, quia male operatur, sed quia transeunte opere malo, remanet in illo peruersio, & macula per modum habitus: Igitur à contrario sensu, non dicitur iustus formaliter, qui operatur iustitiam, sed qui habet in se iustitiam & rectitudinem, per modum habitus permanentem.

QUINTO, ipsi etiam Philosophi hoc docent, non posse rectè dici iustum, qui vnum, aut aliud opus efficit iustum, sed qui per habitum ita dispositus est, vt possit, quando velit, facilè, perfectè, & cum delectatione operari iustitiam.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSUS ea, quæ diximus obijci possunt, PRIMO, testimonia Scripturarum, quæ docent, homines iustificari operibus, vt ad Roman. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Iacobi 2. *Videtur, quoniam ex operibus iustificatur homo.* 1. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam, iustus est.*

RESPONDEO, PRIMVM testimonium TRIBVS modis explicari potest. Nam factores legis iustificabuntur, id est, augmentum iustitiæ merebuntur, ac per hoc iustificabuntur per opera meritorie, non formaliter. ITEM, factores legis iustificabuntur, id est, qui cupiunt verè legis esse factores, dent operam, vt iustificentur. Non enim iustitiam legis faciunt, nisi iustificati. Ita explicat S. Augustinus libro de spiritu & litera, c. 26. DENIQUE, factores legis iustificabuntur, id est, in diuino iudicio iusti iudicabuntur, & iustitiæ coronam iustè consequentur. Sic etiam exponit in eodem loco idem August. Estque, hæc, præter cæteras, maximè literalis expositio. Siquidem tractat eo loco B. Paulus de præmijs & pœnis, in quibus non debet esse acceptio personarum: *Gloria, inquit, honor & pax omni operanti bonum: ira & indignatio omni operanti malum. Non enim est acceptio personarum apud Deum, & quicumque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.*

ALTERVM testimonium explicatur ab ipso Tridentino Concilio, sess. 6. cap. 10. de secunda iustificatione, qua qui iustus est, iustificatur adhuc, dum per opera iusta iustitiæ habitualis augmentum promeretur.

TERTIVM testimonium non docet, quid faciat hominem formaliter iustum, sed vnde possit cognosci, an aliquis sit iustus. Ille enim iustus est, qui iustitiam facit, sicut ille viuens est, qui mouetur; & illa est arbor bona, quæ fructus facit bonos, nec tamen ideo est arbor bona, quia facit fructus bonos, nec ideo viuunt aliquis, quia mouetur, sed contrà ideo mouetur, quia viuunt, & ideo facit fructus bonos, quia est arbor

bona; Sic igitur qui facit iustitiam, iustus est; sed non ideo iustus, quia facit iustitiam, sed ideo iustitiam facit, quia iustus est.

SECUNDO, obijci potest TRIPLEX ratio, ducta ex natura iustitiæ habitualis. PRIMO, si iustitia habitualis esset formalis causa iustificationis, formaliter peccato opponeretur. Id autem nõ ita est, nam iustitia habitualis non opponitur peccato contrariè, nec priuatiuè; proinde nullo modo: non opponitur contrariè, quoniam habitus iustitiæ contrarius est habitui iniustitiæ, qui non est peccatum, sed vitium ex malis actibus contractum, quale etiam in iustificatis reperiri potest; non opponitur priuatiuè, quoniam peccatum nõ est priuatio iustitiæ habitualis, sed deuiatio, ac recessus à regula rationis, siue à lege Dei. Neque enim sunt idem recessus à regula, & priuatio iustitiæ habitualis, vt ex eo potest intelligi, quod qui in peccato sunt, iterum peccant, si præuaricentur legem; & tamen iustitiam habitualem non amittunt, cum eam non habeant; neque enim amitti potest, quod non habetur.

SECUNDO, si iustitia habitualis, esset formalis causa iustificationis; ea iustitia faceret nos gratos Deo, & acceptos ad regnum: at non ita est, nam iustitia habitualis, donum Dei est, & ex prædestinatione datur electis iam antè ad regnum. Itaque quia sunt grati, & electi in prædestinatione, datur illis hoc donum, tanquam medium ad consequendum finem.

TERTIO, si iustitia habitualis esset formalis causa iustificationis, non posset villo modo aliquis iustificari sine infusione iustitiæ habitualis, causam enim formalem, ne à Deo quidem suppleri posse scholæ communiter docent. At non desunt grauissimi Theologi, qui sentiant, posse per Dei potentiam absolutam, tolli peccatum, sine infusione iustitiæ: igitur non est omnino certum, nec tanquam dogma Ecclesiasticum defendi debet, causam formalem iustificationis esse habitum charitatis infusum.

Ad hæc omnia argumenta RESPONSIO erit in promptu, si breuiter explicemus, ac probemus, habitualem iustitiam QUATVOR habere formales effectus, videlicet, purgare peccatum, efficere iustum, conciliare Deo, ordinare ad regnum.

DE PRIMO effectu multa disserimus in quinto libro de statu peccati, qui erat secundus de peccato originis, in duobus extremis capitibus. Nunc in pauca rem contrahemus. SCIENDVM igitur est, non esse multum laborandum, quem ad modum tollatur actus peccati; is enim per se transit, dum fit: sed quem ad modum tollatur id, quod manet, transeunte actu, & vnde dicitur homo formaliter peccator. Hæc autem sunt auersio à Deo; macula, dignitas pœnæ, & indignitas gratiæ: reatus, siue obligatio ad pœnam, & offensa, atque inimicitia Dei.

Porrò auersio, siue declinatio à Deo, & à lege, quæ maximè proprie peccatum est habituale, priuatiuè opponitur conuersioni ad Deum, & conformitati ad legem: proinde non potest tolli, etiam de potentia Dei absoluta, sine ipsa conuersione & conformitate. Hæc autem conuersio, & cõformitas habitualis esse debet, sicut auersio & declinatio habitualis est. Conuersio verò & conformitas habitualis vera, atq; perfecta, quæ est, vel esse debet in homine, nihil est aliud, nisi habitus charitatis, qui omnes virtutes eminenter continet, & (vt loquitur AVGVSTINVS) plenissima iustitia est. Ergo solus habitus charitatis formaliter tollit, quod in homine peccatore maximè proprie habet rationem peccati.

Macula quoque non potest vlla ratione formaliter tolli, nisi per eundem habitum charitatis. Nam quemadmodum ex auersione illa orta est macula, ita ex conuersione contraria tollitur macula. Neque differunt, nisi ratione, auersio & macula, ac per hoc eadem est ratio vtriusque.

Dignitas, siue meritum pœnæ, & indignitas gratiæ, nascitur ex auersione & macula: proinde ex conuersione, & restitudo decore tollitur. Nam quemadmodum qui à Deo recessit & distortus ac deformis euasit, dignus est qui odio habeatur, & indignus qui diligatur; Sic etiam, si rursus ad Deum accesserit, atque ab eo lumen & decorem acceperit, dignus erit qui diligatur, indignus qui odio habeatur.

Reatus pœnæ & offensa, possent quidem tolli sine infusione iustitiæ; nihil enim impedire videtur, quo minus possit Deus velle non ordinare ad pœnam, & condonare offensam, & non habere pro inimico illum, cui donum habitualis iustitiæ non concesserit, tamen tolluntur etiam ista per habitualement iustitiæ: & sine ea ordinariè non tolluntur, nec possunt non tolli, si donum illud præcesserit. Quomodo enim fieri potest, vt velit Deus inimicus esse illi, atque eum in æternum perdere, quem per infusionem charitatis amicum suum, imò & filium fecerit? Habemus igitur primum effectum formalem iustitiæ, id est, charitatis habitualis, diuinitus infusæ, esse de medio tollere, ac delere peccatum.

De ALTERO effectu res erit adhuc facilior. Nam tamen si possit homo vtunque iustus fieri, per humanas virtutes, Dei potissimum adiutorio concurrente, acquisite; tamen iustus ea iustitia, quæ hominem perfectè disponat in ordine ad vltimum finem etiam supernaturalem, & ad omnes leges, etiam supernaturales, nullo modo fieri poterit, nisi per charitatem diffusam in corde, per Spiritum sanctum, ea siquidem est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia, vt sanctus AVGVSTINVS rectè docet in libro de natura & gratia, capite quadragesimo secundo, neque sufficit actualis dilectio, qualis per auxilium Dei speciale haberi potest; sed requiritur habitualis. Nam (vt supra diximus) non est iustus, qui interdum iusta opera facit, sed qui perfectè, atque intrinsecè ita dispositus est, vt possit, quando velit, promptè, facillè, cum delectatione operari.

TERTIVS effectus infusæ charitatis, est reconciliare hominem Deo, id est, gratum, & amicum Deo facere, & hic quidè non est immediatus charitatis effectus, sed consequens ex natura rei absolutè. Charitas enim infusa, si consideretur, vt habet ordinem ad subiectum, propriè facit hominem iustum, bonum, formosum; si consideretur, vt habet ordinem ad opus, facit hominem expeditum, ad diligendum Deum, & proximum, & per hoc ad legem implendam. Sed quia ex natura rei, amor petit amorem mutuum & reciprocum, inde cõsequitur, vt qui diligit Deum, & diligatur à Deo. Rursus, quia simile, & ex natura rei, diligitur à simili, & nihil est, quod similiores nos Deo reddat, quam dilectio, vt S. AVGVSTINVS docet in Pl. 99. ideo qui diligit Deum, diligitur à Deo. DENIQUE, quia iustus Dominus est, & iustitiam diligit, fieri non potest, vt charitas, quæ facit hominem iustum & bonum, non faciat etiam Deo gratum & amicum.

QUARTVS effectus est ordinare ad gloriam. Et quidè posset fortasse Deus ordinare ad gloriam hominem carentem isto habitu, & contra non ordinare ad gloriam hominem isto habitu præditum: Non enim videtur tanta esse vis huius habitus absolutè

A considerati, vt ex necessitate petat, tanquam sibi debitam beatitudinem. Tamen quoniam Deus promittit (vt ait S. Iacobus c. i.) coronam vitæ, omnibus diligentibus se: ideo charitas infusa, non solum facit iustos & amicos, sed etiam hæredes regni: nec potest vllus, secundum ordinariam Dei legem, acceptus esse ad regnum, qui non sit per infusam charitatem adoptatus in filium.

Ex his ad rationes, quæ contra obijciebantur, facillè respondebitur. Ad PRIMAM DICO, iustitiam habitualement opponi peccato priuatiuè, id est, vt opponitur habitus priuationi. Neque verum est, quod in argumento assumebatur, non idem esse recessum à regula, & priuationem iustitiæ habitualis, immò sunt prorsus idem, si de recessu, & auersione habituali sermo sit, de qua nos in præsentia loquimur: illa est enim, quæ remanet in homine, transeunte actu peccati, & quæ facit hominem formaliter peccatorem, per accidens autem est, quod qui semel peccauit, cum iterum peccat, non amittat iustitiam, quam non habet. Satis est enim, quod peccatum ex natura sua iustitiam expelleret, si in homine reperiret. Actus enim peccati opponitur gratiæ habituali, non priuatiuè, sed cõtrariè, & eam expellit efficienter, siue dispositiue: quomodo actus dilectionis super omnia opponitur peccato habituali, non priuatiuè, sed contrariè, & expellit illud efficienter, siue dispositiue per modum vltimæ dispositionis, ita vt ex natura rei, & infallibiliter sequatur ad illum actum infusio gratiæ, & deletio peccati habitualis sicut ad vltimam dispositionem in generatione humana sequitur ex natura rei, & infallibiliter infusio animæ rationalis. Itaque sine miraculo nõ potest post actum peccati manere gratia, nec post actum dilectionis super omnia manere peccatum.

Ad SECUNDAM rationem DICO, Deum in prædestinatione acceptasse electos ad gloriam, sed voluisse, vt ad eam non peruenirent, nisi prius per infusam charitatè iusti, grati, amici & filij facti essent. Proinde acceptasse fatemur Deum electos ad gloriam in prædestinatione, quamuis nondum charitate præditi, sed non acceptare in exequutione ad eandem gloriam, nisi præditos charitate. Sicut enim dilexit nos Deus, cum adhuc peccatores essemus, vt iustos faceret, & cum inimici essemus, vt amicos faceret: & cum mortui essemus, vt viuentes faceret, quos postea diligit, quoniam iustos, amicos, & viuentes cernit.

Ad TERTIAM rationem DICO, auctores, qui docent, peccatum remitti posse sine infusione iustitiæ, vel niti falso quodam fundamèto, quod videlicet nihil maneat in peccatore præter reatum pœnæ; vel certè loqui de peccato, quod ab homine in puris naturalibus cõdito committeretur; nam si quis admittat, peccatum, à quo formaliter nominatur homo peccator, non esse solum reatum pœnæ, sed auersionem & maculam, vt supra ex diuinis litteris manifestè probauimus; & loquatur de homine, qualis nunc est post lapsum Adæ, non qualis esset, si in puris naturalibus conderetur, certè negare non poterit, nullo modo fieri posse, vt qui peccator est, & per hoc habitualiter auersus à Deo, & à diuina lege, iustificari possit à peccato, sine cõuersione habituali ad Deum, & ad diuinam legem. Neque enim priuatio tolli potest formaliter, nisi per habitum, vt neque habitus, nisi per priuationem.

Quod autem quidam dicunt, peccatum & iustitiam, non esse contraria immediata, vt necessariò vnum alteri succedere debeat, cum sit medius status innocentia naturalis; rectè refellitur à S. Thoma in

quæst. 28. de veritate, articulo 2. vbi docet, peccatum & iustitiam, esse contraria immediata, si non respectu hominis absolute, saltem respectu hominis conditi in gratia. Quemadmodum visus & cæcitas, non sunt contraria immediata, respectu canis, ante nonum diem, quando non est aptus ad videndum, sed tamen post eum diem sunt omnino contraria immediata.

At, inquiunt illi, si potuit Deus condere hominem in puris naturalibus, ac per hoc non conuersum ad DEVM, vt obiectum supernaturale; cur non poterit nunc etiam velle, vt aliquis peccator non teneatur

A esse cõuersus ad Deum, vt obiectum supernaturale, ac per hoc efficere, vt carentia iustitiæ diuinitus infusa, non sit illi amplius priuatio, sed simplex negatio, & consequenter non habeat culpæ rationem? RESPONDEO, Si id ponatur, perinde erit, ac si conditus fuisset homo ille in puris naturalibus. Quare nihil impedit ista positio, quo minus verum sit, quod diximus, non posse fieri, vt homo, qualis nunc nascitur, iustificetur à peccato, sine infusione iustitiæ habitualis. Sed de his rebus non est necesse hoc loco subtilius disputare.

LIBER TERTIVS,

DE IUSTIFICATIONE, QUI EST DE

Incertitudine, Mutabilitate & Inæqualitate iustitiæ.

CAPVT PRIMVM.

De variis erroribus recentium Hæreticorum, circa Iustificationem.

HEA FORMA IUSTIFICATIONIS, quam Lutherani constituunt, multi ac varij deducuntur errores; quos in hoc tertio libro, Dei gratiâ adiuuante, profigere conabimur.

Errores præcipui **Q**UATVOR, esse videntur.

PRIVM enim ex eo, quod sibi persuaserunt, iustificationis formalem causam non esse donum aliquod infusum à Deo, atq; in nobis inhærens, sed iustitiam Christi, fide apprehensam: colligunt posse ac debere omnes certo statuere, se esse iustos. Et in hoc errore conueniunt planè omnes huius temporis hæretici. **D**EINDE, quoniam ipsorum sententia iustificatio non est doni alicuius infusio, sed acceptio ad gratiam & benevolentiam per Christum; ac per hoc nihil ponit in homine, sed est actio Dei immutabilis, ac sempiterna, & eadem omnino cum electione & prædestinatione.

Colligunt **S**ECVNDO, debere homines certo credere, non tantum se esse iustos, sed etiam electos ac prædestinatos. Quem errorem audacter docent Calvinistæ, timidius autem Lutherani.

TERTIO, ex præcedente errore colligunt Calvinistæ, fidem, ac iustitiam semel adeptam nullo vnquam tempore posse perdi: proinde qui post fidem, & iustificationem ad peccata redeunt, eos nec veram fidem, nec veram vnquam habuisse iustitiam.

QUARTO, ex iisdem fontibus imputatiuæ iustitiæ, colligunt Lutherani omnes, non esse vnum alio iustiozem, cum omnium iustitia sit ipsa Christi obedientia, fide apprehensa, & à Patre imputata. Hos igitur quatuor errores in hoc libro, quem de incertitudine, mutabilitate, & inæqualitate iustitiæ idcirco inscripsimus, refutare aggrediemur, sed præcipuè primum, qui latius patet, & non solum hæreticos huius temporis omnes, sed etiam aliquos ex Catholicis patronos inuenit.

CAPVT II.

Proponitur status questionis de incertitudine iustitiæ.

VT PRIMVS error distinctè & perspicuè refellatur, operæ pretium erit explicare quid sit, & quotuplex certitudo, & inde controuersiæ statum ob oculos manifestè ponere.

Certitudo igitur nihil aliud esse videtur, nisi firmitas quædam & immutabilitas veritatis. Illud enim dicitur certum, quod exploratè, & immobiliter est verum. Est autem **D**VPLEX certitudo; **V**NA obiecti, id est, rei cognita, vel credita; **A**LTERA subiecti, id est hominis cognoscentis, vel credentis. **P**RIOR certitudo est immutabilitas rei, quæ re vera aliter se habere non potest, quàm creditur, vel cognoscitur: quâ notione dicimus, certum esse, Deum esse bonum, peccatum esse malum. **P**OSTERIOR certitudo est firmitas quædam assensus nostri ad rem, quæ cognoscenda vel credenda proponitur: de qua certitudine loquimur, cum dicimus, hoc mihi est certum, ego de hac re certus sum, hoc habeo pro comperto: id est, ita firmiter adhaereo huic sententiæ, vt prorsus de illius veritate non dubitem.

Oritur **P**RIOR certitudo vel à necessitate ipsius rei, si fortè non sit contingens, sed necessaria; vel à determinatione iam facta, si non sit necessaria, sed cõtingens. Deum esse bonum, certum est, quoniam est in se necessarium. Christum venturum esse ad iudicandos viuos & mortuos, certum est, quoniam à diuina voluntate determinatum est, quamuis aliqui contingens esset in se non necessarium.

Certitudo **P**OSTERIOR nascitur partim à medio quo nobis res aliqua suadet, partim ab ingenij bonitate, & voluntatis affectu. Quædam enim sunt media, quæ vim habent gignendi firmum assensum, quædam sunt etiam, quæ non habent. Sic etiam aliqui ex bonitate, vel exercitatione ingenij planè percipiunt vim mediõrum, & certi redduntur; alij contra ex ingenij tarditate non assequuntur efficaciam

mediorum, & ideo certi reddi non possunt. Vir doctus, & acutus certus est, Solem multò terra tota esse maiorem: quod multi rudes non modò non credunt, sed etiam ridendos existimant esse eos, qui credunt.

DENIQUE ipsum quoque affectum non parum valere ad certitudinem ex parte subiecti efficiendam, testes esse possunt hæretici rudiores, qui sæpè nesciunt ipsi quid credant, & tamen ita firmiter adherent hæresibus, quæ in sua patria prædicantur, ut aliquando malint occidi, quam illas non credere. Quamquam, si propriè loquendum sit, certitudo vera ex parte subiecti, nunquam separatur à certitudine ex parte obiecti. Qui enim certò credunt ea, quæ falsa sunt, non tam certi, quam persuasi dici debent. Potest tamen certitudo vera ex parte obiecti, separari à certitudine ex parte subiecti, cum multa sint in se certa, quæ nobis videntur incerta.

Sed est alia etiam partitio certitudinis. Quædam enim est certitudo **EVIDENS**, quædam **OBSCURA**, & in utraque **TRES** quasi gradus distingui possunt. Certitudo **EVIDENS** est earum rerum, quæ aliquo modo videntur. Cuius certitudinis **PRIMUM** gradum obtinent prima rerum principia, quæ solis vocabulis explicatis, sine alia ratiocinatione ab omnibus vera esse creduntur, ut non posse idem esse, & non esse; totum maius esse, quam partem, & similia, atque hæc dicitur certitudo intellectus, siue habitus principiorum. **SECUNDUM** gradum certitudinis evidentis obtinent conclusiones ex principijs primis evidenter deductæ: atque hæc dicitur certitudo scientiæ. **TERTIUM** gradum obtinent ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quæ dicitur certitudo experientia.

Certitudo **OBSCURA** est earum rerum, quæ sola fide, vel opinione nituntur. Cuius certitudinis **PRIMUM** gradum habent, quæ propter diuinam auctoritatem certò creduntur, & hæc est certitudo fidei Catholicæ & diuinæ, estque absolutè, ac simpliciter certitudo, quoniã nulla ratione potest ei subesse falsum. **SECUNDUM** gradum obscuræ certitudinis habent ea, quæ creduntur ob auctoritatem humanam, sed ita confirmatam & celebrem, ut omnem formidinem prorsus excludat, qualia sunt, Ciceronem & Virgilium fuisse insignes viros; Augustum magnæ parti orbis terrarum feliciter imperasse; multas esse ciuitates præclaras in prouincijs à nobis longè distitis, Alexandriam in Ægypto, Constantinopolim in Thracia, Hierosolymam in Palæstina, Antiochiam in Asia. Atque hæc dicitur certitudo fidei humanæ, siue certitudo moralis: quæ tametsi non tanta sit, ut ei nullo modo falsum subesse possit (omnis enim homo mendax) tamen tanta est, ut temerarius meritò iudicetur, qui contra sentiat, aut disputet. **TERTIUM** gradum habent illa, quæ tot signis, & coniecturis nituntur, ut securum hominem reddant, & anxietatem excludant, non tamen formidinem omnem expellant, atque hæc dicitur certitudo coniecturalis & opinionis est potius, quam fidei.

His explicatis, ad statum controuersie accedamus. **CALVINUS** in Antidoto Concilij, & **KEMNITIUS** in Examine eiusdem Concilij, sessione sexta, ad inuidiam Catholicis solito more conflandam, & ponentes mendacium spem suam, nec rectè statum quæstionis proponunt, & apertissimè mentiuntur. Nam Calvinus quidem scribit, Patres Concilij miscere dubitationem cum fide. **KEMNITIUS** autem adhuc impudentius dicit, Concilium Tridentinum facere dubitationem virtutem fidei & ornamentum, ita ut sine

A dubitatione non sit fides vera, neque iustificans. Et in alio loco scribit, quæstionem inter nos & Lutheranos esse, *An fides iustificans sit fiducia, an dubitatio de remissione peccatorum*, quasi nos fidem iustificantem doceamus esse dubitationem. At **Cõcilium Tridentinum**, tantum abest, ut dubitationem cum fide miscuerit, ut potius ideo reiecerit fidem specialem hæreticorum, & non fidem, sed inanem fiduciam esse dixerit, quoniam ea fides certa esse non potest, cum fides vera certissima esse debeat.

B Porro statum quæstionis ita proponit **Kemnitius**, *Utrum peccator in seria pœnitentia ex fide vera in Christum possit certa fiducia statuere, sibi remissa esse peccata*. Sed non istum esse quæstionis nostræ statum ex duobus intelligi poterit, **TVM** quia quæstio esset conditionalis, non absoluta, **TVM** quia non de fiducia, sed de fidei certitudine disputamus. Quæstio (inquam) esset conditionalis; nam illud, *in seria pœnitentia*, idem significat, ac si diceretur, si seria sit pœnitentia. Quod si quæstio ita conditionaliter proponatur. An possit homo certò statuere, sibi remissa esse peccata, si constet eum seriam egisse, vel agere pœnitentiam; nemo Catholicorum erit, qui non respondeat, posse, atque debere. Non igitur conditionaliter, sed absolutè controuersia hoc tempore inter Catholicos atque hæreticos, de certitudine iustitiæ magna contentione tractatur.

C **DEINDE**, si de fiducia tantum ageretur, ut **Kemnitius** proponit, non esset etiam opus longa disputatione. Neque enim Catholicis negant, certam fiduciam in Deo collocandam esse, & certò confidendum post actam legitime pœnitentiam & Sacramentum Baptismi, vel Absolutionis ritè perceptum; remissa esse peccata. Sed aduersarij, ut fidem cum fiducia, ita certitudinem fidei cum certitudine fiduciam confundunt. Multum autem interest inter utramque certitudinem, nam certitudo fidei, quia nititur sola Dei auctoritate, omni ex parte dubitationem excludit. Certitudo fiduciam (ut suo loco inferius fusius explicabimus) partim nititur diuina promissione, partim propria dispositione; & quod attinet ad diuinam promissionem, omnem similiter formidinem excludit, & est absolutè, & simpliciter certitudo: quod attinet ad propriam dispositionem, non excludit quidem penitus formidinem, neque est certitudo simpliciter, sed secundum quid, & coniecturalis; tamen tanta est, ut satis esse possit ad securitatem gignendam. Sed de hac re suo loco dicemus.

D Status igitur quæstionis, si absque fallacia, & ambiguitate constitutatur, hic erit; *Utrum debeat, aut possit aliquis, sine speciali reuelatione certus esse, certitudine fidei diuina, cui nullo modo potest subesse falsum, sibi remissa esse peccata*. Neque necesse est hoc loco distinguere fidem Catholicam à fide diuina speciali, quamuis enim inter se differant, quod fides Catholica non tantum diuina sit, sed etiam omnibus hominibus necessaria: fides autem diuina specialis ad eos tantum pertineat, ad quos reuelatio pertinet: tamen non differunt, quantum ad certitudinem, neque sunt habitus diuersi, sed vnus & idem, cum eiusdem æternæ veritatis auctoritate nitantur.

CAPVT III.

Recensentur varia sententia de proposita quæstione.

DE PROPOSITA igitur quæstione tres videntur esse sententiæ, siue potius errores. **PRIMVS** est omnium huius temporis Hæreticorum, qui tria docent. **PRIMO**, posse fideles eam notitiam habere de sua gratia, ut certa fide statuunt, sibi remissa esse

peccata. SECUNDO, non solum posse, sed etiam debere omnes hoc de se statuere, alioqui nec fideles, nec iustos futuros. TERTIO, hac ipsa fide, & sola hac fide homines iustificari. Ita Lutherus in articulo 10. 11. & 12. & eorundem articulorum assertione. Melanchthon in Locis, titulo de fide, & in Apologia Confessionis, articulo 4. & 20. Bucerus in libro Concordiæ, in articulo de Iustificazione. Calvinus in Antidoto Concilij, fess. 6. & in lib. 3. Institutio-num, cap. 2. §. 16. 17. & 18. & cæteris, vsque ad finem capitis. Kemnitius in Examine Concilij Tridentini, fess. 6. & alij.

ALTERA sententia est auctoris Enchiridij Coloniensis, in tractatu de Iustificazione, qui ex tribus illis hæreticorum erroribus, solum tertium non recipit. Vult enim necessarium esse ad iustificationem, vt certò credat vnusquisque sibi remissa esse peccata: sed tamen negat, hominem sola fide iustificari: *Fatemur, inquit, verum esse ad iustificationem hominis omnino requiri, vt homo certò credat, nò tantum generaliter, quod propter Christum verè pœnitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini credenti remissa sint propter Christum per fidem.* Hæc ille. Sed liber is in multis alijs censura Ecclesiastica dignus esse videtur. Certè in modo loquendo doctrinam Melanchthonis & Buceri valdè redolet.

TERTIA sententia est Ambrosij Catharini, qui solum in primo dicto cum hæreticis cõmunicat. Non enim docet, certitudinem fidei de propria gratia necessariam esse ad iustificationem, neq; hac fide, qua homo credit, se iustum esse, & multò minus hac sola fide hominem iustificari, sed tantum asserit, posse hominem fidelem habere certitudinem fidei, de sua gratia. Proinde sententia eius longè distat ab hæresi Lutheranorum, tametsi erronea non immeritò iudicari solet. Vide assertiones eius, & Apologiam contra Dominicum à Soto.

His erroribus contraria est sententia communis ferè omnibus Theologis, qui docent, non posse homines in hac vita habere certitudinem fidei de sua iustitia, ijs exceptis, quibus Deus speciali reuelatione hoc indicare dignatur. Ita docet S. Thomas in 1. 2. quæst. 112. artic. 5. Item sanctus Bonauentura, Scotus, Durandus & alij, in primum sententiarum, distinctione decima septima, & ex recentioribus Ioannes Roffensis contra articulum 10. & 11. Lutheri, Alphonsus à Castro libro 7. aduersus hæres. verbo, Gratia. Dominicus à Soto libro 3. de natura & gratia, cap. 10. & sequentibus. Ruardus Tapper. in explicatione articuli 9. Louaniensium, Ioannes à Louanio in lib. de fide speciali. Andreas Vega lib. 9. in Concilium Tridentinum, Nicolaus Sanderus, & Thomas Stapletonus in libris de Iustificazione, & alij.

Videtur autem hæc esse sententia non solum particularium Theologorum, sed etiam ipsarum Academicarum, & quod longè maius est, ipsius Concilij Oecumenici. Parisiensis Academia in ijs censuris, quas ad articulos Lutheri edidit, recitatis verbis illis Lutheri: *Pessimè docent Theologi, quando dicunt, nos nescire, quando simus in gratia, hanc censuram adiecit: Hac propositio, intelligendo nescire certitudine fidei, de qua loquitur scribens, est falsa, sacris Doctõribus dissona & sacra intelligentia Scripturæ.*

LOVANIENSIS Academia in articulis aduersus Lutheranos, artic. 9. sic habet: *Fides, qua quis firmiter credit, & certè statuit, per Christum sibi remissa esse peccata, seque possessurum vitam æternam, nullum habet in Scripturis testimonium, immò eisdem aduersatur.*

Nititur quidem Ambrosius Catharinus hæc duo

A testimonia alio detorquere; dicit enim ab ijs Academicis solum damnatam esse sententiã hæreticorum, quæ docet, hominem certum esse sibi remissa esse peccata certitudine fidei, non cuiuscunque autem fidei, sed fidei, quæ sola iustificet.

At frustra nititur. Nam Parisiensis Academia, cum ait: *Intelligendo certitudine fidei, de qua loquitur scribens, per illud (de qua) nò significat fidem sed certitudinem.* Distinguit enim certitudinem fidei à certitudine scientiæ. Præterea dānant Parisienses, quod Lutherus affirmat, & probant, quod ipse improbat. Lutherus autem cum Theologos reprehendit, quod dicant nescire nos, quando simus in gratia, non agit de iustificatione, sed de certitudine fidei. Non enim Theologos arguit, quod negēt, nos iustificari sola fide, sed quod dicant, nos ignorare, quando simus in gratia. Igitur Parisienses hoc ipsum in Luthero censura dignum esse iudicarunt, quod affirmauerit, nos certitudine fidei statuere posse, quando simus Deo grati.

Louaniensium verò sententia clarior est, quàm vt depruari possit. Nam errorem illum de fide sola iustificante, iam antè damnauerant in artic. 8. proinde in artic. 9. non iterum repetunt, quod dixerant, sed alium errorem damnant, qui est de certitudine propriæ iustificationis.

Sed Concilij TRIDENTINI, cui Catholici omnes ingenia sua, atque iudicia sponte subiiciunt, decretum audiamus: *Sicut (inquit fess. 6. cap. 9.) nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, de que sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum, suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest. Cum nullus scire valeat, certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum.* Et cap. 16. *Et quia in multis offendimus omnes, vnusquisque sicut misericordiam & bonitatem, ita seueritatem & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare, quoniam omnis hominum vita non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei.*

D Ad hoc testimonium Concilij Catharinus longa oratione responderet, summa est, Concilium edidisse decretum illud aduersus hæreses Lutheranorum, non contra opiniones Catholicorum, id quod probat ex titulo capitis, qui est, contra inanem hæreticorum fiduciam. Addit eo decreto, non negari omnem fidei certitudinē de propria gratia, atq; iustitia, sed certitudinem fidei Catholicæ. Probat autem id, TVM ex illis verbis: *Cui non potest subesse falsum*, quæ non conueniunt, nisi fidei Catholicæ; TVM ex eo, quod alioqui nemo posset certus esse, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Etiam si haberet specialem reuelationem, Concilium enim nihil exceptit.

E Hæc Catharini defensio non videtur esse satis idonea. Nam in primis nihil impedit, quo minus Concilium præcipuè decretum edat aduersus hæreticos, & simul damnet omnes opiniones erroneas, quæ aliquid commune habent cum hæreticorum erroribus, qui in eo decreto damnantur. Itaq; titulus illius capitis noni indicat, quò potissimum spectent verba decreti, sed non prohibet, quo minus intelligamus, alia quoq; damnari, quæ in eo titulo non sunt expressa, modò sint expressa in decreto.

Quod verò Concilium non rejciat certitudinem solius fidei Catholicæ, sed omnis diuinæ fidei, intelligi potest PRIMVM ex eo, quod Conciliū, data opera, non fecit mentionem fidei Catholicæ, vt similibus glossis aditum præcluderet, & omnem fidem veram atque diuinam includeret. DEINDE ex eo, quod di-

fertis verbis docet, neminem esse, qui non possit de sua gratia formidare. At qui habet certitudinē fidei, non potest formidare, alioqui facit iniuriam diuinæ fidei. TERTIO, quoniam omnis fides diuina habet certitudinem fidei Catholicæ, fides enim non est certa, quia Catholica, sed quia diuina. Non enim ideo certitudinem habet fides, quia toti Ecclesiæ communis est, sed quia nititur auctoritate Dei, qui nec falli, nec fallere potest, cum sit ipsa veritas.

At (inquit Catharinus) soli fidei Catholicae conuenit, ut ei falsum subesse nequeant. quoniam est de obiecto probato ab Ecclesia: fidei autem diuina particulari falsum subesse potest, quoniam est de obiecto non probato ab Ecclesia. RESPONDEO, nouam, atq; inauditam hanc esse doctrinam, ut fidei diuinæ possit subesse falsum, antequam eius obiectum probatum fuerit ab Ecclesia. Probatio enim Ecclesiæ facit, ut omnibus innotescat, obiectum illud esse reuelatum à Deo, & propter hoc certum, & indubitatum, non autem tribuit firmitatem verbo Dei aliquid reuelantis.

Itaque implicat contradictionem, ut aliquid sit reuelatum à Deo, & possit ei subesse falsum, siue illud ab Ecclesia probatum sit, siue non sit. Alioqui quod CHRISTVS Paralytico & Magdalenæ dicebat, Remittuntur tibi peccata tua, poterat esse falsum, quia nondum fuerat ab Ecclesia approbatum, quis ita desipiat, ut verba CHRISTI ab Ecclesiæ approbatione pendere arbitretur? Et si quis infantem baptizet, cum intentione verè baptizandi, nonne hæreticus censetur, si dubitet, an infans ille sit verè iustificatus? Et tamen non est hoc obiectum ab Ecclesia approbatum.

DENIQUE Prophetæ & Apostoli, quibus immediatè mysteria diuina reuelabantur, nonne tenebantur ea credere, antequam ab Ecclesia probarentur? & nonne fides eorum tam certa erat, ut nullo modo falsum ei subesse posset? Nam si Prophetarum & Apostolorum fidei falsum subesse poterat, certè multò magis fidei reliquæ Ecclesiæ falsum subesse posset: Reliqua enim Ecclesia superædificatur super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ut ait Apostolus ad Ephes. 2.

Cur igitur (inquit Cathar.) Concilium non excepit specialem reuelationem, cum definiuit, neminem esse, qui de sua gratia formidare non possit? RESPONSIO est in promptu, quia priuilegia semper intelliguntur excepta. Concilium enim cum docet, neminem esse certum certitudine fidei sibi esse remissa peccata, loquitur de certitudine, quæ habetur per media ordinaria, qualia sunt Scripturæ, Sacramenta, opera bona, & alia id genus. Porro idem Concilium disertissimis verbis damnat errorem Enchiridij Colonienfis, cum sic loquitur sess. 6. Can. 13. Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo & absque ulla hesitatione propria infirmitatis & dispositionis peccata sibi esse remissa, anathema sit.

CAPVT IV.

Probatur testimoniis Salomonis incertitudo propria gratia, atque iustitia.

SED iam ad argumenta veniamus, ac primū ad ea, quæ ex testimonijs diuinæ Scripturæ ducuntur. PRIMVM testimonium habetur in varijs locis Proverbiorum, Ecclesiastæ & Ecclesiastici. PRIMVS locus est in libro Proverb. cap. 20. Quis potest dicere, mundum esse cor meum, purus sum à peccato? Notat hoc loco venerabilis Beda in comment. rectè Salomonem non dixisse, neminem esse mundum corde & purum à peccato, sed neminem posse dicere, mun-

dum est cor meum, &, purus sum à peccato. Nam nisi possent homines per gratiam Dei mundum cor habere, non diceret Dauid Ps. 50. Cor mundum crea in me Deus. Neque in Ps. 118. Beati immaculati in via. Neque Dominus Matth. 5. Beati mundo corde. Sed quoniam illi ipsi, qui mundi sunt, non possunt hoc certò scire, neque testimonium aliquod infallibile habent de sua iustitia, ideo nemo potest gloriari, ac dicere, mundum est cor meum.

CALVINVS lib. 3. Instit. c. 13. §. 3. respondet, hoc dictum esse, quia nemo est in hac vita verè mundus, & ideo egent omnes Christi iustitia imputata. At repugnant loca paulò antè citata; Beati mundo corde. Et: Beati immaculati in via. Et: Cor mundum crea in me Deus. Et illud ad Ephes. 1. Ut esemus sancti & immaculati in cōspectu eius. Et c. 5. Mundās eam lauacro aquæ. Et ad Tim. 2. Mundans sibi populum acceptabilem, &c.

CATHARINVS respondet, in Hebræo esse, Quis potest dicere, mundau cor meum? & purificaui me à peccato meo? proinde reprehendi hoc loco superbiam eorum, qui suis viribus existimabant se posse iustificari, non autem predicari certitudinem propriæ gratiæ. SED quamquam in Hebræo verba sint actiue vocis, tamen sine dubio eum habent sensum, quem & 70. Interpretes, & S. Hieronymus redderunt. Nam apud Hebræos cōstans erat fides, purgationem peccatorum à solo Deo fieri. Id enim significat Iob, cum ait c. 14. Quis potest facere mundum de immundo, conceptum semine? nonne tu qui solus es? Vnde & Dauid à Deo petit, Cor mundum crea in me Deus. Et Pharisei, qui audioiebant Christum dicentem: Remittuntur tibi peccata tua; dicere solebant, hic blasphemat: quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Marc. 2. Luca 5. & alibi. Itaq; mundau cor meum, significat, mundum est cor meum, ut etiam Rabbini ipsi hunc locum enarrant.

Possent fortasse solidius responderi, Salomonem hoc dixisse propter peccata venialia. Sed hæc solutio PRIMVM nihil iuuat Lutheranos, qui non distinguunt peccatum mortale à veniali. Deinde, non est probabile, Salomonē loqui de solis venialibus, quoniam sola venialia non impediunt, quo minus homines mundi & immaculati esse dicantur. Non enim peccatis venialibus carebāt, de quibus dicitur: Beati immaculati in via, qui ambulāt in lege Domini. Rectus igitur sensus eorum verborum est, ut nemo sit, qui quantumuis sibi conscius non videatur esse peccatorum, non possit meritò de sua iustitia formidare.

SECUNDVS locus est in libro Ecclesiastæ, cap. 9. Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, Et tamen nescit homo, vtrum odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruātur incerta. Addamus huic loco commentarium S. Hieronymi, Sensus, inquit, est, inueni iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur à Deo, an non, nunc eos scire non posse, & ambiguos fluctinare, vtrum ad probationem sustineant, qua sustinent, an ad supplicium. In futuro igitur scient, & in vultu eorum sunt omnia, id est, antecedit eos, cum de hac vita discesserint, notitia istius rei. Quia tunc est iudicium, & nunc certamen. Et quicumque aduersa sustinent, vtrum per amorem Dei sustineant, ut Iob, an per odium, ut plurimi peccatores, nunc habetur incertum.

Ad hunc locum respondere nituntur, non solum hæretici, Bucerus, Calvinus, atque Kemnitius, sed etiam Ambrosius Catharinus. Quare ipsorum obiectiones breuiter refellendæ erunt.

PRIMVM igitur queritur Kemnitius, locum hūc esse deprauatum, ad stabiliendum dogma de dubitatione fidei in iustificatione. Nam ad verbum ex

Hebræo sic reddi posset: *Et amorem & edium non sciens homo, omnia ante eos.*

SED hoc facile refellitur. Nam cum editio vulgata antiquissima sit, non potuit depravari ad stabilendum dogma, quod ipsi recens & Papistarum proprium esse dicunt. Vel certe fateri debent sententiam nostram esse antiquissimam, & Sanctum Hieronymum, qui Ecclesiastem vertit ex Hebræo, vt nos habemus in editione vulgata, egregium fuisse Papistâ. Cæterû, versio Sancti Hieronymi non reddidit quidem verbum verbo, sed sententiam fideliter & eleganter expressit, ac præsertim in Ecclesiaste, vt omnes eruditi fatentur, & si id Kemnitius neget, hoc ipso se imperitum linguæ Hebræicæ & rationis interpretandi demonstrabit.

SECUNDO dicunt, Salomonem non absolutè negare, posse hominem scire, sit ne dignus odio vel amore, sed negare, id posse cognosci ex euentis externis. Id verò probant, quoniam alioqui sequeretur, non posse homines manifestè inpios scire, se dignos esse odio, non amore, quod absurdissimû est.

SED facilis est responsio. Nam Salomon non loquitur, nisi de iustis, vt verba illa declarant: *Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo (iustus videlicet) vtrum odio vel amore dignus sit.* Idem perspicui potest ex commentario sancti Hieronymi supra citato, qui sic ait: *Inueni iustorum opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur à Deo, an non, nunc eos scire non posse.*

TERTIO obijcit CALVINUS lib. 3. Institut. c. 2. §. 38. verba quæ locû citatum proximè consequuntur. *Eò quod vniuersa æquè eueniant iusto & impio.* Hæc enim ratio satis apertè ostendere videtur, loqui Salomonem de notitia, quæ haberi potest ex euentu externo.

RESPONDEO, Non est necesse, vt ratio æquè latè pateat, atque ipsa conclusio, quæ ratione probanda est, Salomon igitur probare voluit, non posse homines iustos certò cognoscere, vtrum diligantur à Deo; id autem rectè probat ex eo, quod si possent id certò cognoscere, maximè cognoscerent ex beneficijs Dei. At beneficia Dei communia sunt iustis & impijs, & vniuersa æquè eueniunt iusto & impio. Deus enim vt suos in humilitate conseruet, interdum finit eos affligi, & rursus ne desperent, interdum eos mirificè consolatur. Et similiter impios nunc vt alliciat ad se, beneficijs temporalibus cumulat, nunc vt eosdem deterreat à peccatis, seuerè punit. Ita beneficia & flagella diuina nec odij, nec amoris certa sunt indicia.

Falsam autem esse illam interpretationem; nesciunt an odio, vel amore digni sint, id est, nesciunt id non absolutè, sed ex præsentibus rerum euentu, perspicuum est ex illis verbis proximè sequentibus: *Sed omnia in futurum seruantur incerta.* Non enim post hanc vitam seruat nobis cognitio, an digni essemus odio, vel amore, quantum ad signa præsentium euentuum, sed absolutè. Nam si sciremus, nunc esse nos iustos & dignos amore, quamuis non sciremus ex euentu præsentibus, non esset verum, omnia in futurum incerta seruari, neque nos de futuro solliciti essemus contenti cognitione præsentibus.

QUARTO obijcit CALVINUS similem locum ex c. 3. eiusdem lib. Ecclesiastæ. Nam cum Salomō ait, non posse sciri quid intersit inter animam hominis & animam iumentum, cum vtrumq; similiter intereat, certè non significat ignorari absolutè, vtrum anima hominis sit immortalis, anima iumentum mortalis; sed non posse id colligi ex morte corporali, cū illa communis sit homini cum iumento.

A RESPONDEO, Loquitur in eo capite Salomon ex persona insipientium, qui omnia metiuntur præsentibus voluptate, aut dolore, quique ex eo, quod cernunt homines & iumenta similiter interire, vix adduci possunt, vt credant, animam hominis esse immortalem: *Quis nouit, inquit, vtrum spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus iumentorum descendat deorsum?* id est, quotus quisque est ex vulgo hominum, qui intelligat aut cogitet, spiritum hominis redire ad Deum, vt ab illo pro factis iudicetur, spiritum autem iumentorum descendere deorsum, id est, resolui in terram, vnde sumptus erat. Ipsum enim Salomonem hoc non ignorasse, perspicuum est ex cap. 12. vbi disertis verbis dicit, spiritum hominis redire ad Deum, qui dedit illum. Quod si multi ob istam mortis communionem, quam cum iumentis habemus, ignorant id, quod alioqui naturali ratione discere potuissent, quāto magis ignorabunt omnes homines statum gratiæ, qui nisi ex diuina reuelatione cognosci non potest?

B QUINTO obijcit Catharinus, posse exponi locum Salomonis, propositum de cognitione, quam habet homo, vt homo, non autem de ea, quam habet, vt est filius Dei. Neque enim scire potest homo, vt homo, id est, per solam ratiocinationem humanam, vtrum dignus sit odio, vel amore, sed tamen id scire potest ex testimonio spiritus, quem habemus in corde, si filij Dei sumus.

C RESPONDEO, Potest quidem homo iustus, si spiritus ei perspicuè id reuelare voluerit, scire, se dignum esse amore, non odio: tamen ordinariè spiritus id non reuelat per manifestam notitiam, sed per experimenta quædam & internas cōsolationes, quæ non faciūt certam fidem, vt infrâ suo loco dicemus. Hoc autem loco Salomonem absolutè loqui de incertitudine, quam habent iusti, siue vt homines, siue vt filij Dei, de propria gratia, intelligi potest ex duobus, PRIMVM ex illis verbis: *Sed omnia in futurum seruantur incerta.* DEINDE, ex intentione Salomonis, quæ erat ostendere, vnam ex miserijs huius vitæ, eamque non minimam esse, quod homines iusti merito formidare possint, ne fortè non sint verè iusti. At si scirent, se verè esse iustos, vndecunque id scirent, non omnia in futurum seruantur incerta, neque miseriam illam experirentur, quam Salomon docet, iustis omnibus esse communem.

D SEXTO, Idem Catharinus non dedignatur testimonium accipere à Rabbi Salomone, qui hunc locum ita exponit: *Nescit homo, id est, carnalis & peccator.* At Rabbi Salomon Regi Salomoni manifestè repugnat. De iustis enim, non de peccatoribus se loqui testatur, cum ait: *Sunt iustorum opera in manu Dei, &c.* DEINDE carnales & peccatores facile scire possunt, se odio esse dignos, non amore. Non enim tam difficile est cognoscere se peccatorem, quàm cognoscere se iustum, cum peccatum sit opus nostrum, iustitia inhærens & infusa, de qua loquimur, sit opus solius Dei, & quidem occultum & abditum valdè. DENIQUE mirum est, cur Catharinus velit nos homini Iudæo, & fabellarum architecto, potius fidem habere, quàm S. HIERONYMO, Ecclesiæ doctori, & non solum linguarum, sed etiam dogmatum peritissimo.

E VLTIMO obijciunt aliqui, quod hic locus à sancto Bernardo exponi soleat de incertitudine prædestinationis, vt in sermone 1. de Septuagesima, & in sermone 2. in octaua Paschæ, de verbis Ioannis; *Tres sunt qui testimonium dant in celo.*

RESPONDEO, Non pugnat inter se incertitudo iustitiæ præsentis, & incertitudo prædestinationis,

imò ex vna colligitur altera. Et idè hic locus de vtraque rectè exponi potest.

TERTIVS locus est in libro Ecclesiastici, cap. 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adicias peccatum super peccatum, & dicas: Misericordia Domini magna est, multitudini peccatorum meorum miserebitur.*

Hic locus mirificè pugit hæreticos huius temporis. Ipsi enim propriè illi sunt, qui vbi fide sibi visi sunt Christi, iustitiam apprehendisse, nullo deinceps metu tanguntur. Et quamuis adijciant peccatum super peccatum, putant sibi salutem perire non posse, quia misericordia Domini magna est, & credentibus non imputat multitudinem peccatorum. Quos sanè vanissimos indicat Ecclesiastes cap. 8. cum ait, *Sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Sed & hoc vanissimum iudico.*

Respondet ad hunc locum **KEMNITIVS**, verba illa deprauata esse à Papistis, cum ex Græco legendum esse constet *de propitiatione, non de propitiato.* Addit præterea, locum istum pugnare contra carnalem securitatem eorum, qui spe misericordiae peccare non desinunt.

SED inane est quod quæritur de corruptione verborum. Idem enim prorsus est sensus, siue dicas, de propitiato peccato, siue de propitiatione peccati. Non enim loquitur de propitiatione futura, sed præterita. Nam de futura adiungit quæ sequuntur: *Et ne dicas, misericordia Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.*

Similis est hic locus illi, qui habetur cap. 21. *Fili peccasti, ne adicias iterum, sed & de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.* Vbi duplicem sollicitudinem iniungit, **VNAM** pro futuris, **ALTERAM** pro præteritis. Sicigitur & hoc loco **PRIMUM** admonet, vt de propitiato peccato, siue de propitiatione peccati, quam quis existimat se accepisse, non sit absque metu, sed adhuc sollicitè oret, vt sibi dimittatur; **DEINDE**, vt caueat in futurum, & non adijciat peccatum super peccatum spe facilis indulgentiæ.

Sed, si daremus, loqui Ecclesiasticum de propitiatione futura, adhuc error aduersariorum non difficulter euerteretur. Nam ideo de propitiatione futura, non possumus esse securi, quia nescimus, an habebimus spaciū pœnitentiæ. Quod explicat idem Ecclesiasticus, cum ait; *Non tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem, subitò enim veniet ira illius.* Proinde requiritur ad obtinendam indulgentiam aliquid etiam ex parte nostra nimirum seria conuersio & pœnitentia. Quis autem potest certus esse præsertim ex fide diuina, se veram habere conuersionem & pœnitentiam?

Itaque loquitur quidem Ecclesiasticus contra carnalem securitatem, sed eam securitatem non solum constituit in eo, quod aliqui spe misericordiae adijciant peccatum super peccatum: sed etiam in eo, quod aliqui non precantur pro pristinis, vt sibi dimittantur, sed certò credunt, sibi esse remissa; ob id solum, quia credunt sibi esse remissa; & cum Luthe-ro auctore carnalis securitatis, dicunt, se non posse perdere salutem suam, etiam si velint, modò nolint credere.

CAPVT V.

Idem probatur testimonio, & exemplo Iob, Davidis & Pauli.

SECUNDO loco petemus argumentum à testimonio & exemplo trium perfectissimorum hominum, Iob, Davidis & Pauli. Nam si viri isti tam in-

signes quorum **VNVS** dicebat; *Non reprehendit me cor meum, in omni vita mea.* **ALIVS**; *In innocentia mea ingressus sum.* **TERTIVS**: *Nihil mihi conficius sum; non audebant sibi certitudinem propriè gratiæ arrogare, quis erit ille, qui de propria iustitia non formidet?*

Igitur **S. IOB** cap. 9. *Si venerit, inquit, ad me, non videbo eum: Si abierit, non intelligam.* Item, *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me, si innocentem ostendero, prauum me comprobabit, etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Et infra: *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti.* Et cap. 31. *Quid faciam, cum surrexerit ad iudicandum Dominus? Et cum quaesierit, quid respondebo illi?*

Addamus ad hæc loca comment. **S. Gregorij** lib. 9. *Moralium*, cap. 17. & 19. *Quid de alijs loquar qui ipse pro me testimonium ferre nõ valeo?* Et infra: *Si subtili, inquit, discussione nos requirimus, plerumque inter vitia virtutesque caligamus.* Et infra: *Conditoris contra me iudicia, qua temeritate redarguo, qui ipsum me ex infirmitatis caligine ignoro?* Et infra: *sed iustorum corda, quia ad perfectum se examinare nequeunt: agrè hoc exilium cœcatis ferunt. Unde & benè subditur, & tadebit me vita mea. Tædet iustum viuere, quia & operando vitam non desinit querere; & tamen eiusdem vite sue meritum non valet inuenire.*

Ad hunc locum **Catharinus** respondet, sanctum **Iob**, non ignorasse, iustum se esse, cum in toto hoc libro, contra amicos suos disputando defendat: sed noluisse iactare iustitiam suam, nec sibi aliquid superbè arrogare. At sancti humiles esse debent, sed non mendaces. Proinde si **Iob** certus fuisset certitudine fidei, de sua iustitia non potuisset sine mendacio, vel etiã sine perfidia dubitationem illam ostendere: *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima.* Et: *Verebar omnia opera mea, &c.* Neq; enim sine peccato dubitare, vel dubitationem ostendere possumus in his rebus, quas fide tenemus. In toto autem libro **S. Iob** asserit quidem innocentiam suam, quia nullius criminis sibi conscius erat, & docet, se non puniri tam grauitè propter scelera sua, vt amici eius existimabant: sed non dicit, se certò scire se iustum esse in oculis Dei: imò formidare se affirmat, sicut verè formidabat, ne fortè de se ipso aliud esset iudicium suum, aliud iudicium Dei.

Iam verò **S. DAVID** in Psalm. 18. *Delicta quis intelligit?* inquit, *& ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo.* Sanctus **Hieronymus** libro primo & secundo aduersus Pelagianos, & sanctus **Bernardus** in epist. 42. sententiam huius loci esse volunt, neminem esse iustorum, qui plenè intelligat, careat ne peccatis, an non. Et quamuis hic locus interdum exponi soleat de peccatis venialibus; tamen probabilis est extendi ad omnia, cum sententia sit generalis, & nihil sequatur absurdi, si generaliter exponatur. Præterea distinctio peccati mortalis & venialis nihil aduersarios nostros **Lutheranos** & **Caluinistas** iuuat, qui omnia peccata mortalia esse contendunt.

Quod autem **Catharinus** dicit, ab **Augustino** & **Hieronymo** hunc locum exponi de peccatoribus, qui dū in tenebris sunt, peccata sua videre non possunt: non infirmat argumentum nostrum. Loquuntur enim sancti illi Patres de visione peccati, vili ad ea curanda, neq; enim dicere volunt, peccatores non intelligere; homicidium, & adulterium, & similia, quæ ab illis committuntur, esse peccata; Sed indicare volunt, peccata non videri à peccatoribus, quia non cogitant peccatores quàm magna sint illa mala, & quàm grauitè per ea ipsi lædantur, quod tamen co-

gnoscere incipiunt, cum à Domino cōuertuntur, & ideo quasi tunc primum ea vidissent magno horrore concutiuntur, & de eorum curatione magno studio latagunt. Hæc autem doctrina, quæ verissima est, nihil impedit, quo minus iustissimi qui que dicant: *Ab occultis meis munda me Domine*, metuentes videlicet, fortè hoc ipso peccatores sint & excæcati, quod peccata non vident. Nam Dauid sanctus erat, & tamen dicebat; *Ab occultis meis munda me Domine*: & ipse etiam S. Augustinus concione 2. in hunc Psalmum, pro se, & vniuerso populo dicit: *Ab occultis meis munda me Domine*.

Sed iam ad Apostolum veniamus. In epist. priore ad Cor. c. 4. *Nihil*, inquit, *mibi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum*. Propositum Apostoli erat deterere Corinth. à iudicijs temerarijs, quibus vnus alium aut iustum, aut peccatorem iudicat. Ostendit autem iudicium de nostra iustitia Deo esse relinquendum, cum ne nos quidē ipsi nos plenè cognoscamus; *Mibi*, inquit, *pro minimo est, ut à vobis iudicer, aut ab humano die*, id est, non magnificatio aliena iudicia de me, quia non ignoro, quàm sint incerta: sed neque me ipsum iudico, id est, nec meo iudicio fidere audeo, quoniam etiam si nihil mihi conscius sum, tamen non in hoc iustificatus sum, id est, non ideo iustus sum, quia bonam conscientiam habeo. Fortasse enim Deus videt in conscientia mea id, quod ego ibi non video: *Qui autem iudicat me, Dominus est*, id est, solus Deus est verus iudex; ille solus omnia nouit, & tunc verè iustum me putabo, cum Dominus me iustum esse pronuntiabit: *Nolite itaque ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo*.

Ad hoc testimonium alio atque alio modo respondent Lutherani & Catharini. Lutherus in assertionone articuli 14. Caluinus lib. 3. Institut. cap. 17. §. 14. Petrus Martyr in commentario huius loci, & Kemnitius in Examine Concilij dicunt. Apostolum significare potuisse, se contra maledicos, & obtretratores, innocentiam suam testari, tamen coram Deo se nō esse iustum ex vlla virtute, aut qualitate, aut opere bono, sed ex sola Dei misericordia, quæ propter Christum peccata credentibus non imputat.

Hæc expositio PRIMVM absurda esse conuincitur, ex illis verbis: *Nihil mihi conscius sum*; Nam VEL significant illa verba; Non agnosco in me vlla peccata, quasi re vera in me existentia, & inhærentia; VEL significant, Video mea peccata per misericordiam Dei tecta, & ideo existimo, non esse amplius mea, quamuis in me sint, & viuant: Si dixerint PRIMVM, falsum erit Apostolum nō fuisse iustum coram Deo, ex vlla virtute & qualitate. Quomodo enim non est iustus ex interiori puritate & virtute, si re vera nulum in eo peccatum inhæret: vel si verè peccata in illo inhærebant, immo omnia eius opera, iuxta doctrinam Lutheranorum, erant peccata mortalia, falso dixit Apostolus: *Nihil mihi conscius sum*, & contrà potius dicere debuit, Multa mala mihi conscius sum, quoniam omnia mea opera sunt ex se peccata mortalia. Si dixerint SECUNDVM, falsum erit illud: *Non in hoc iustificatus sum*. Nam si Beatus Paulus nihil sibi conscius erat, quia peccata non imputari sibi, & per non imputationem tecta, esse credebatur, certè per hoc ipsum iustificabatur ex sententia Lutheranorum. Quomodo igitur opponit illud: *Nihil mihi conscius sum*, illi, *sed non in hoc iustificatus sum*? debuisset igitur dicere, Multa bona opera, & multas bonas qualitates, & virtutes me habere, mihi conscius sum, sed non propter eas, sed propter so-

lam Dei misericordiam iustificatus sum.

Respondent fortasse, illud, *Nihil mihi conscius sum*, hunc habere sensum, non agnosco in me vlla ex illis criminibus, quæ humano iudicio damnari solent, tamen non ideo iustificatus sum, quoniam illa ipsa opera quæ videntur bona, in me peccata sunt. At hæc responsio refellitur ex illis verbis: *Sed neque me ipsum iudico*. Apostolus enim cum dicit: *Nihil enim mihi conscius sum*, non reddit causam, cur non timeat externa iudicia, sed cur non audeat ipse se iudicare. *Sed neque*, inquit, *me ipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum*, &c. non igitur loquitur de criminibus, quæ externo iudicio damnari solent, sed de peccatis, quæ ipse ad suum internum tribunal adducere posset. Potuisset autem ipse se facillè iudicare, si vera esset sententia Lutheranorum, facillè enim cognosceret opera sua per se esse mala, sed à Deo non imputari.

PRÆTEREA tota hæc hæreticorum expositio repugnat scopo, siue proposito Apostoli. Nam vt antè diximus, cupiebat deterere Corinthios à iudicio temerario, & ideo ait: *Nolite ante tempus iudicare*. Et: *Mibi pro minimo est, ut à vobis iudicer*. Et: *Neque me ipsum iudico*. Et: *Qui iudicat me, Dominus est*. Ad hoc autem propositum nihil pertinet illa ratio, non iustificor ex virtutibus, aut qualitatibus meis, sed ex Dei misericordia non imputante peccata: multum autem pertinet illa, ita incerta sunt humana iudicia, vt nemo possit etiam ipse se, ne dum alios iudicare, quod attinet ad iustitiam & peccata.

POSTREMO, repugnat ista Lutheranorum expositio, communi Patrum interpretationi, qui omnes ex hoc loco colligunt incertitudinem gratiæ.

S. AMBROSIVS (vel quicumque est auctor commentariorum illorum) hunc locum enarrans, *Humiliat*, inquit, *se, & loquitur ut homo, qui possit peccatum incurere nescius*.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS in hunc eundem locum: *Non Corinthios*, inquit, *tantum, sed seipsum quoque hac priuat iudicio, quod cognitione sua maius testatur*. Et infra: *Quæ ratione, inquit, si res meas non satis exploratas habeo, aliena potero iudicare?*

S. HIERONYMVS libro secundo aduersus Pelagianos: *Qui hoc*, inquit, *dicebat, nullius utique peccati sibi conscius erat, sed quia legerat, Delicta quis intelligit, idcirco temperabat sententiam, ne fortè per ignorantiam deliquisset*.

S. AVGVSTINVS in Psalmum quadragesimum primum, tractans illud: *Abyssus abyssum inuocat*, dicit omnes Sanctos, quantumuis proficiant, adhuc esse abyssum, quoniam non seipsi nouerunt, & adducit hunc locum Apostoli: *Quanta*, inquit, *abyssus sit, audite, tantam profunditatem credit esse in homine, quæ lateat ipsum hominem, in quo est: cum enim dixisset, Nihil mihi conscius sum, adiecit, sed non in hoc iustificatus sum*.

S. BERNARDVS in epistola quadragesima secunda, ad Henricum Senonensem Archiepiscopum, *Cum Apostolus*, inquit, *diceret, Mihi pro minimo est, ut à vobis iudicer, aut ab humano die, adiecit, Sed neque me ipsum iudico. Quare? non possum, ait, ratam de me proferre sententiam. Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum. Non ex toto corde credo me vel ipsi conscientia mee. Quippe cū ne ipsa quidem queat me comprehendere totum. Neque potest iudicare de toto, qui totum non audit. Qui autem iudicat me, Dominus est, Dominus, inquit, Cuius utique scientiam nō fugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse, qui cogitat.*

Vide quæ citamus cap. 7. & præterea Theophylactum, S. Anselmum, S. Thomam, & alios huius loci interpretes, qui omnes in eandem sententiam manifestè conueniunt.

Iam verò Ambrosius Catharinus in commentario huius loci, ne sententiã suam de certitudine gratiæ, ex tam apertò Apostoli testimonio refutari posse concederet, ita hunc locum exponi voluit, *Nihil mihi conscius sum*, id est, ego quidem scio me iustum & innocentem esse, *tamen non in hoc iustificatus sum*, hoc est, sed non propterea iustus sum coram hominibus, qui iustitiam meam internam videre non possunt; *Qui autem iudicat me, Dominus est*, id est, Deus ipse in extremo iudicio, me iustum esse coram alijs omnibus declarabit.

Hæc expositio PRIMVM refellitur, quia est noua & contraria Patribus paulò antè citatis.

SECUNDO, quia non benè cohæret cum verbis illis, *sed neque me ipsum iudico*. Huius enim sententiæ causam reddit, cum ait, *Nihil enim mihi conscius sum, &c.* Quæ est autem ista connexio, Ego me ipsum non iudico, quia scio me esse iustum, sed non ideo iustus sum apud homines.

TERTIO, quia repugnat scopo & proposito Apostoli, vt ostendimus.

QUARTO, quia Concilium Tridentinum sessione 6. c. 16. hunc locum intelligendum esse docuit, iuxta communem Patrum sententiam, de certitudine gratiæ; *Unusquisque*, inquit, *sicut misericordiam & benignitatem, ita seueritatem & iudicium ante oculos habere debet, neque se ipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare; quoniam omnis hominum vita, non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo.*

CAPVT VI.

Idem probatur ex varijs locis Prophetarum & Apostolorum.

EADEM veritas probari potest testimonijs Prophetarum & Apostolorum, quæ vel requirunt ex parte nostra varias condiciones vt iustificemur, vel indicant incertum esse, an qui agit pœnitentiam, consequatur remissionem, vel admonent, vt non simus nimium securi, quasi certi simus de iustitia iam adepta.

PRIMI generis sunt hæc testimonia, Deut. 4. *Cum quaeseris tibi Dominum* (nimirum post varia peccata) *inuenies eum, si tamen in toto corde quaeseris eum, & in tota tribulatione anime tue.* 2. Paralip. 6. *Si peccauerint tibi, & iratus fueris, &c.* Et infra: *Si conuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, tu exaudies de celo, & dimittes populo tuo.* Isaïæ 1. *Qui se scite agere peruersè, discite bene facere, quarite iustitiam, &c. & venite & arguite me, dicit Dominus, si fuerint peccata vestra sicut coccinum, sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra sicut vermiculus, sicut lana alba erunt.* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, &c.* Ioan. 13. *Vos amici mei eritis, si feceritis, quæ ego precipio vobis.* Luc. 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Act. 8. *Si credis in toto corde, licet.*

Hæc & similia testimonia manifestè significant requiri aliquid in nobis, vt iustificemur. Neque aduersarij hoc negare possunt, qui tamen si dicant, remissionem non pendere à conditione operum, neque pœnitentiam, aut fidem, aut vllum actum nostrum, esse causam aut meritum iustificationis, tamen non negant, requiri fidem, & pœnitentiam, & fidem viuam, & pœnitentiam seriam, & sine his neminem iustifi-

ari. At nemo certus esse potest, præsertim certitudine fidei, se toto corde conuersum esse ad Dominum, & fidem, ac pœnitentiam habere, qualis requiritur, cum in nulla Scriptura testimonium eiusmodi inueniatur de fide & pœnitentia nostra in particulari: igitur nemo certus esse potest, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Hæc plane Theologica demonstratio est, de qua satis multa diximus in lib. 1. vbi probauimus, non esse veram fidem illam, qua quis credit, sibi remissa esse peccata.

SECUNDI generis sunt hæc testimonia, Daniel. 4. *Forſan ignoscet Deus delictis tuis.* Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c.* Et paulò post: *Quis scit si conuertatur & ignoscatur Deus?* Ionæ 3. idè habetur: *Quis scit, si conuertatur, & ignoscatur Deus.* Act. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi.* Hæc, & similia, quæ significant incertitudinem remissionis, non faciunt dubias promissiones Dei, quibus promittit verè pœnitentibus indulgentiam, illæ enim certissimæ sunt; sed respiciunt incertitudinem nostræ dispositionis. Vndecunque autem veniat incertitudo, semper probant hæc testimonia non debere hominem ita esse securum, vt non semper à Deo petat seriam pœnitentiam & peccati remissionem.

Sic exponit S. HIERONYMVS illud Ionæ 3. *Ideo*, inquit, *ambiguum ponitur, & incertum, vt dum homines dubij sunt de salute, fortius agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum.* Huc etiam pertinere docet S. AVGVSTINVS illud Psalm. 50. *Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi.* Vbi etiam allegat locum Ionæ; *Quis scit, si conuertatur & ignoscatur Deus.* Incertum est, inquit, cum dicitur, *quis scit.* De incerto pœnitentiam egerunt, & certam misericordiam meruerunt.

TERTII generis sunt hæc testimonia, Prouerb. 2. *Beatus homo, qui semper est pauidus.* 2. ad Cor. 10. *Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* At certe si quis certitudine fidei sciret, se iustum esse, posset vtique se commendare, & probatus esset, quia sine dubio minime falleretur. Ad Philip. 2. *Cum metu & tremore salutem vestram operamini.* 1. Pet. 1. *In timore incolatus vestri tempore conuersamini.* 2. Pet. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.* At si per bona opera certitudo vocationis quærenda est, certe etiam iustificationis. Nam quos vocauit, hos & iustificauit, ad Rom. 8. Quod si certitudo iustificationis ex bonis operibus pendet; non igitur certus est homo de sua iustificatione, mox atque iustificatus est. RVRVSVS, non igitur ex sola fide pendet certitudo iustificationis. DENIQUE non igitur certa est iustificatio nostra certitudine fidei, quæ infallibilis est, sed certitudine operum, quæ coniecturalis atque imperfecta certitudo est.

CAPVT VII.

Idem probatur testimonijs sanctorum Patrum.

ADFEREMVS nunc testimonia veterum Patrum, ad rem eandem comprobendam.

S. AMBROSIVS serm. 5. in Psalm. 118. tractans illud, *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum*, sic loquitur: *Sui volebat auferri opprobrium, quod suspicatus est, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne forte adhuc maneret eius opprobrium, & ideo Deum precatur, vt illud auferat, quia solus nonit, quod nescire potest etiam ipse qui fecit.* Et addit testimonium Apostoli: *Nihil mihi conscius sum, &c.*

S. BASILIVS in Confit. Monasticis, c. 2. *Multa, inquit, peccantes, plurima neque intelligimus. Quapropter dicit Apostolus, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, hoc est, multa pecco, & non intelligo.*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos: *Sunt, inquit, iusti, ad quos pervenit quasi opus impiorum, & sunt impij, ad quos pervenit, quasi opus iustorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudiciū solius Dei est. Idem lib. 3. in Hierem. exponens c. 13. Homo, inquit, videt in facie, Deus in corde, & quod nobis interdū mundum videtur, illius oculis sordidum deprehenditur.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, hom. 87. in Ioannem, S. Petrum, sic loquentē inducit; *Propterea contristatus sum, ne forte me amare arbitratus, non amē, ut ante, cum me fortem & constantem putarem, imbecillis inuentus sum. Et hom. 11. in priorē ad Cor. Multis de causis incertum est, inquit, nostrum iudiciū, una, quod multa opera nostra nos lateant, &c.*

S. AVGVSTINVS in Psalmum quadagesimum primū, tractans illud: *Ad meipsum anima mea turbata est. Noui, inquit, quia iustitia Dei mei manet, vtrum mea maneat, nescio. Terret enim me Apostolus, dicens: Qui se putat stare, videat ne cadat. Idem serm. 23. de verbis Domini: Fortasse, inquit, tu nihil inuenies in conscientia tua, inuenit ille, qui melius videt. Idem homilia trigesima quinta. Quamdiu, inquit, vivimus hic, de nobis ipsis nos ipsi iudicare non possumus, nō dico quod cras erimus, sed quid hodie simus. Idem in Psal. 50. super illud: Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi; Que occulta, inquit, & quae incerta? quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum. Idem in libro de perfectione iustitiæ, post medium: Quantalibet, inquit, iustitia sit praeiudicatus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inveniatur esse culpandum.*

THEODORETVS in comment. ad cap. 4. prioris ad Corinth. enarrans illud: *Nihil mihi conscius sum. Non me, inquit, à peccato immunē pronuntiabo, sed Dei sententiam expectabo. Sape enim evenit, ut etiam ignorantes peccent, æquum & iustum esse existiment, sed hoc aliter videt uniuersorum Deus.*

S. GREGORIUS lib. 6. epist. 22. ad Gregoriam, Augustæ cubiculariam: *Quod vero, inquit, dulcedo tua in suis epistolis subiunxit, importunam se mihi existere, quo ad vsque scribam, mihi reuelatum esse, quia peccata tua dimissa sunt: rem & difficilem etiam & inutilem postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum cui reuelatio fieri debeat. Inutilem vero, quia secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum iam in die vitæ tuæ ultimo, plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies, quousq; veniat, semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lauare.*

S. BEDA in comment. ad cap. 20. Prouerb. *Potest, inquit, hic versus, & de electis accipi. Qui habent aliquando latentia in mēte mala, quæ ab alijs videri non possunt hominibus, quæ tamē ipse Dominus cernit. Et infra: Sūt, inquit, multi mūdo corde, & iuxta humane possibilitatis modum, pueri à peccato, nec tamen se ipse quisquam mundicordem & immunem à peccato absque temeritate pronuntiauerit.*

S. BERNARDVS serm. 3. de Adventu: *Accedit, inquit, ad sollicitudinis cumulum & pondus timoris, quod cum & meam, & proximi conscientiam seruare necesse sit, neutra mihi satis est nota, utraque abyssus est imperscrutabilis, utraque mihi nox est, & nihilominus exigitur à me vtriusque custodia. Item in epist. 107. De qua tamen, inquit, percepta suimet ex parte notitia, intererim quidem gloriatur in spe, nondum tamen in securitate. Idem serm. 2. de octaua Paschæ: *Nouit Dominus,**

qui sunt eius, quis vero scit hominum si est dignus amore, an odio? Idem serm. 1. de septuagesima: Quis potest dicere, ego de electis sum, ego de predestinatis ad vitam, ego de numero filiorum? quis hæc inquam dicere potest reclamante Scriptura, nescit homo, si dignus sit amore, an odio? certitudinem vtrique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis huius anxietate penitus cruciemur.

His accedat INNOCENTIUS III. Papa doctissimus, qui capite ultimo de purgatione canonica, scribit, iuramentum cuiusdam hominis, qui iurare paratus erat, se à certis criminibus immunem esse, quæ per pœnitentiam sibi dimissa fuisse credebat, esse iuramentum temerarium & indiscretum, eo quod nemo scire possit, an, ut oportet, egerit pœnitentiam, ac per hoc an ad veram peruenerit indulgentiam.

CAPVT VIII.

Idem probatur rationibus varijs.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrum, non defunt etiam egregia rationes, quibus hæc veritas comprobetur. Probabimus igitur ratione. PRIMVM, non posse haberi certitudinem fidei de propria iustitia. SECUNDO, neminem teneri ad illam habendam, etiam si forte posset haberi. TERTIO, non expedire, ut ordinariè habeatur. QUARTO, re ipsa non haberi, nisi à paucis, quibus à Deo specialiter iustificatio propria reuelatur.

PRIMA ratio, Non potest aliquid certum esse certitudine fidei, nisi aut immediatè contineatur in verbo Dei; aut ex verbo Dei per euidentem consequentiam deducatur: Fides enim non est, nisi verbi diuini auctoritate nitatur. Neque de hoc principio vel Catholici, vel Hæretici dubitāt. At in verbo Dei non continetur immediatè particularis ista Propositio, Talis vel talis homo verè iustificatus est, exceptis enim paucissimis, ut Magdalena, & quodam Paralytico, qui ab ipso Christo audierunt, *Remittuntur tibi peccata tua*: Cæteri homines in sacris litteris, ne nominantur quidem. Vniuersales autem promissiones, conditiones suas requirere, ut singulis applicentur, iam supra in primo libro demonstraui. Oportet igitur ut ex verbo Dei, per euidentem consequentiam id colligat, quisquis eam certitudinem habere se iactat. Id autem fieri non posse probamus hoc modo.

Ratiocinatio, qua quis certitudinem fidei de sua iustitia ex verbo Dei concluderet, hæc esse deberet. Verbum Dei testatur, omnes vere conuersos ad Deum, & pœnitentiam serio agentes peccatorum, indulgentiam & gratiam obtinere: Mihi autem euidentis est mea vera conuersio, & pœnitentia; igitur mihi certum est, certitudine fidei, me indulgentiam & gratiam accepisse.

Huius argumenti assumptionem dico non solum falsam, sed etiam impossibilem esse, nisi ad sit reuelatio; nam IMPRIMIUS prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? inquit Hiere. ca. 17. DEINDE videmus re ipsa multos falli, qui se putant habere quod non habent. Certe B. Petrus, cum dicebat. *Tecum paratus sum in carcerem & in mortem ire;* paratum se esse credebat mortem subire pro CHRISTO; & tamen vere paratus non erat, ut euentus ostendit. Et Apostolus Paulus, cum in Christianos fureret, magna se Dei charitate flagrare arbitrabatur, & tamen ex ignorantia falebatur. Et quis est,

qui certus sit, se non laborare ignorantia aliqua non probabili, sed crassa & ex ea peccandi affectum gerere, quem ipse non videat? DENIQUE, nulla sunt clariora signa veræ conuersionis & gratiæ iam adeptæ, quàm opera charitatis, & præsertim, si quis animam pro Deo ponat: at hoc ipsum potest esse signum fallax, cum Apostolus dicat primæ ad Cor. 13. posse hominem sine vera charitate Dei consumere in cibos pauperum omnes facultates suas, & tradere corpus suum ita vt ardeat. Et re ipsa interdum videmus, hæreticos pro defensione perfidiæ suæ mortem libenter oppetere, qui se Deum ardentissimè amare non dubitant, cum tamen ne micam quidem veræ charitatis habeant.

DICENT fortasse aduersarij, non requiri talem conuersionem, sufficere solam fidem. AT hoc iam sæpè refutatum est, præsertim cum ipsi quoque Lutherani veram fidem à charitate & pœnitentia separari non posse contendant. SED fortasse Catharinus respondeat, non exigi necessario perfectam conuersionem & pœnitentiam, nisi extra Sacramentum, cum Sacramento autem sufficere, vt quis obicem nõ ponat. AT neque potest quis certus esse certitudine fidei, se non ponere obicem, cum possit ex ignorantia crassa gerere affectum ad peccatum; neque potest certus esse certitudine fidei, se percipere verum Sacramentum, cum Sacramentum sine intentione ministri non conficiatur, & intentionem alterius nemo videre possit. Nec ignoro quid de intentione, in Sacramentis conficiendis, sentiat Catharinus; sed eius sententia definitioni Ecclesiasticæ contraria esse conuincitur, vt alibi demonstraui.

SECUNDA ratio erit ad probandum neminem teneri certo credere certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Nam eiusmodi articulus in nullo Symbolo fidei continetur. Et eiusmodi præceptum in nullo canone Ecclesiastico reperitur. Percurrant Symbola, Apostolicum, Nicænum, Cōstantinopolitanum, Athanasij, nusquam reperietur talis articulus, *Credo me esse iustum*. Quod autem in Symbolo Apostolico dicitur: *Credo remissionem peccatorum*, significat in Ecclesia dari Baptismum in remissionem peccatorum, vt explicatur in Symbolo Constantinopolitano.

Porro in Concilijs Ecclesiasticis non solum non habetur tale præceptum fidei, sed habetur etiam expresse contrarium in Concilio Tridentino, sessione 6. canone 13. id est; non teneri homines ad credendum, sibi remissa esse peccata.

Adde quod si eiusmodi articulum fidei haberemus, sequeretur, omnem hominem, qui peccat quocunque genere peccati mortalis, continuo fieri hæreticum, atque ita nullum esse peccatorem, qui non simul esset hereticus, neque enim potest, qui voluntarie peccat, credere, se iustum esse, nisi falsum, dedita opera, credere velit. At certe inauditum est, in Ecclesia nullum esse peccatorem, qui non sit hæreticus. Et præterea cum omnes hæretici ab Ecclesia separentur, & foris sint, sequeretur nunc peccatorem in Ecclesia esse posse, quæ fuit hæresis Donatistarum, & ab Augustino & cæteris Patribus ex Euangelio manifeste refutata est. Quid enim sunt grana & paleæ in eadem area, boni & mali pisces in eodem reti, oues & hædi in eodem ouili, nisi iusti & peccatores in eadem Ecclesia? Viderint igitur Lutherani, qui per omne peccatum fidem iustificantem; id est, veram fidem excuti dicunt, quomodo se ab hæresi Donatistarum expediant, & quomodo non apertè cum ipso Euangelio pugnant.

TERTIA ratio probabit, nõ expedire vt homines habeant ordinariè certitudinem de propria gratia.

A Nam (vt S. A VG V S T I N V S ait in lib. de corrept. & gratia, c. 13.) in hoc loco tentationis tanta est infirmitas, vt superbiam possit generare securitas. Vnde etiam S. G R E G O R I V S scribit lib. 9. Moralium, cap. 17. *Si scimus nos gratiam habere, superbimus*. Et ipse Dominus Luc. 17. per parabolam Pharisei, & Publicani ostendit, eos, qui se iustos esse confidunt, facile se cæteris anteponere, eosque despiciere: *Non sum, aiunt, sicuti cæteri hominum, velut etiam hic publicanus*. Contra autem ignoratio huius secreti, humilitatem conseruat, & auget, facit enim vt se fideles superiores inuicem arbitrentur, & vnus alium honore præueniat.

B D I C E S, si ita est, cur Deus aliquibus iustificationem propriam reuelat? QVONIAM sicut speciali hoc fauore dignos illos iudicat, ita etiam præuidet, sic in humilitate, & charitate radicos esse, vt non sit illis ab hac elatione periculum, quod tamen infirmioribus, & imbecillioribus facile imminere posse cognoscit.

C QVARTA ratio docebit, re ipsa fidelibus, eiusmodi certitudinem non adesse. Nam in primis quibusdam singulari beneficio reuelatum esse constat, ipsis remissa fuisse peccata. Id enim testatur de sancto Antonio Magnus Athanasius in eius vita. de sancta Galila S. Gregorius in lib. 4. Dialogorum, cap. 13. de sancto Francisco, sanctus Bonauentura in eius vita, c. 3. nec desunt alia eiusdem generis exempla. Quorsum autem Deus id certis hominibus reuelaret, quasi speciali prærogatiua, si fidelibus omnibus esset notitia ista communis?

D E I N D E non minus constat, alios quosdam, alioqui perfectissimos, in obitu suo propter hoc incertum non mediocriter trepidasse. Refert S. Hieronymus, B. H I L A R I O N E M in morte dixisse: *Egredere anima mea, quid times? egredere, quid trepidas? Septuaginta prope annis seruisisti Christo, & mortem times? Similia exempla trepidatium sanctissimorum Patrum recenset Ioan. Climacus. At certe si viri etiam sanctissimi propter incertitudinem gratiæ, & abyssum iudiciorum Dei trepidant, quomodo credibile erit, omnibus fidelibus certitudinem adesse de propria gratia atque iustitia?*

D E N I Q V E idem apertissimè probat experientia huius temporis hæreticorum. Nam cū omnes omnino hanc certitudinem iacent; tamen ipsorum sententia falluntur plurimi, nostra autem, omnes. Neque pertinet ad rem, quod dicit Kemnitius, falli Sacramentarios, & Anabaptistas, & alios, præter suæ sectæ homines, quoniam illi erant contra fundamentum fidei. Hoc, inquam, ad rem non facit; nam si per fundamentum fidei intelligatur fides in Mediatorem Christum, non descendendo ad particulares articulos, tenent illi quoque fundamentum. Sin autem per fundamentum intelligantur omnia dogmata fidei, quæ in Scripturis habentur, errant quidem illi contra fundamentum, vt etiam errat ipse Kemnitius; tamen isti errores sunt in fide historica, non in fide iustificante, omnes enim eodem prorsus modo credunt, se iustos esse propter Christi merita imputata, & eadem promissiones fide amplectuntur. Vnde igitur fit, vt illi fallantur, & non isti? *Quoniã* (inquit B V C E R V S) *in illis ista certiudo nõ est ex motu Spiritus sancti*. At hoc ipsum est, quod quærimus, cur nõ sit ex motu Spiritus sancti, si fidem iustificantem habent?

D I C E N T, eos nõ habere fidem iustificantem, quia fides iustificans, cū errore coniuncta esse non potest. AT experientia docet, fidem quam ipsi iustificantem esse definiunt, cum errore facile permanere. Nam Anabaptistæ & Sacramentarij, quos Lutherani erra-

re contendunt, firmiter credunt, sibi propter Christum, fide apprehensum, remissa esse peccata.

DEINDE, quo certo iudicio Lutherani docebunt, Anabaptistas & Sacramentarios errare, se autem non errare, cum omnes iactent Scripturas, & non sit apud eos ullum commune iudicium, quo ipsorum controuersia dirimi queant?

DENIQUE vndeunque accidat, vt fallantur Anabaptistæ & Sacramentarij, iudicio Lutheranorum, & contra Lutherani, iudicio Anabaptistarum & Sacramentariorum, nos euidenter concludimus, atque hoc potissimum vrgemus, maximam partem eorum, qui hanc certitudinem iactant, ipsis etiam testibus, sine dubio decipi.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta aduersariorum, ex testimonijs Scripturarum deprompta.

QUONIAM testimonia Scripturarum quæ Caluinus, Kemnitius & Catharinus adducunt, plurima sunt, vt saltem multitudine testimoniorum speciem aliquam probabilitatis efficiant, nos illa omnia secundum ordinem Scripturarum proponemus & refellemus.

PRIMUM igitur testimonium Catharinus profert ex c. 17. Luc. *Cum feceritis hæc omnia, dicit, serui, inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* At hoc quomodo potest quis dicere, nisi certo sciat, se fecisse omnia quæ præcepta sunt? qui autem certo scit, se omnia mandata complexisse, certo quoque scit, se diligere Deum, & diligere Deo, & iustum esse, *Qui enim diligit me, sermones meos seruabit.* Et: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo,* Dominus ait. Et: *Qui facit iustitiam, iustus est,* inquit Ioannes.

RESPONDEO, Absit vt Christus eo loco nos hortetur, vt dicamus vel existimemus, nos fecisse omnia, quæ scripta sunt nobis. Id enim esset ad iactantiam & superbiam exhortari; cum contra potius ad humilitatem nos eo loco Saluator informet. Sententia igitur Domini est, vt cum bona fide fecerimus, quæ præcepta sunt nobis, ita vt cor nostrum nos non reprehendat, non inde superbiamus, sed dicamus, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.

SECUNDUM testimonium profert ex c. 3. Ioan. *Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* At quis auderet venire ad lucem, id est, ad Christum iustitiæ solem, & opera sua dijudicanda proferre, nisi certo sciret, illa esse verè bona?

RESPONDEO, sententia huius loci est, hanc esse naturam operum malorum, vt quærant latebras, quoniam reprehensionem timent, contra vero naturam esse operum bonorum, vt si opus sit proferti in lucem, non erubescant, nec timeant reprehendi. Ex hac autem generali, verissimaque doctrina non debet colligi, eundem nobis esse ad Christum, vt apud eum prædicemus opera nostra. Neque etiam colligi debet, omnes qui ad Christum libèter accedunt esse perfecte iustificatos. Multi enim ad illum accedunt, vt iustificentur, iuxta illud, *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Matt. 11. sed colligi debet, id quod ipse Christus in eo loco colligit, qui eius consortium fugiebant, vt Phariseos & scribas, hoc ipso fuisse homines malos, fugiebant enim Christi consortium, qui timebant reprehensionem; qui autem ad eum accedebant, vt publicanos & peccatores, vel etiam veros Israëlitas, in quibus dolus non erat, vt Nathanaëlem & Nicodemum, hoc ipso fuisse bonos, vel voluisse bonos, & denique bonam fuisse illam voluntatem, qua Christum quærebant.

A Quod si peccatores ad Christum accedere poterant, & hoc ipso veritatem faciebant, & veniebant ad lucem, nec timebant manifestari opera sua, id est, desiderium & voluntatem suam, quam habebant recuperandæ salutis: multo magis possunt, qui non sunt sibi conscij peccatorum, sincero corde ad Christum accedere, non vt iactent opera sua, sed vt ab eo illuminentur & proficiant, si boni sunt, vel corrigantur, si forte boni sibi videntur, & non sunt.

TERTIUM testimonium profert ex illo Ioan. 13. *In hoc cognoscet omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Quanto igitur magis poterit vnusquisque cognoscere, se verè discipulum fuisse Christi, si dilectionem proxime habere se videat?

B RESPONDEO, Nihil plane concluditur ex hoc loco; nisi quis velit non solum nos ipsos, sed etiam omnes alios certo cognoscere nostram gratiam. Dominus enim non ait: *In hoc cognoscetis, sed, in hoc cognoscent omnes.* At profecto absurdissimum est tribuere omnibus hominibus certitudinem fidei de aliena iustitia. Sententia igitur Domini est, Discipulos Christi non posse internosci ab alijs clariori signo, quàm dilectionis. Eiusmodi autem externa signa non efficiunt certitudinem fidei diuinæ, sed humanam & coniecturalem; cum hoc ipsum non possit sine reuelatione cognosci, an quis vere diligat Deum & proximum, vt oportet. Sæpe enim cupiditas se venditat pro charitate, id est, amor concupiscentiæ pro amore amicitiae.

C QUARTUM testimonium non à Catharino tantum, sed etiam à Caluino producit ex illo Ioan. 14. *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Item: *In illa die cognoscetis, quia ego sum in Patre, & vos in me, & ego in vobis.*

RESPONDEO, ex priore loco solum colligitur, eos qui per fidem Spiritum sanctum noscunt, non sine eius gratia & auxilio noscere. Quomodo etiam dicitur de notitia Christi: *Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* Dixerat enim Dominus: *Mittam vobis Spiritum paraclerum, quem mundus non potest accipere, quia non nouit eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Ex quibus verbis intelligimus, non posse accipi Spiritum sanctum, nisi prius cognoscatur, & tamen non posse cognosci, nisi prius habeatur.

D Proinde duobus modis haberi potest Spiritus sanctus. VNO modo, vt per donum iustitiæ, & charitatis inhabitet in nobis, tanquam in templis mundatis & sanctificatis; ALTERO, vt per donum fidei præparet sibi templum in nobis, & capaces efficiat perfectæ iustificationis. DE PRIORE modo dictum est: *Mundus eum non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum.* id est, non potest mundus accipere Spiritum sanctum, ad perfectam iustificationem, quia nondum habet illum ad fidem. Neque est capax donorum, quem non cognoscit, nec videt oculis fidei. DE POSTERIORE modo dictum est: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit.* Vel vt habent codices Græci & plerique Latini: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manet,* id est, vos vt iam illum habetis ad fidem, & ideo cognoscitis eum, & capaces facti estis donorum eius, & propterea mittam eum ad vos. Non igitur habetur ex hoc testimonio, nos certos esse de nostra iustitia & gratia, sed solum, si cognoscimus DEVM per fidem, certos esse id non fieri sine ipsius auxilio.

E IN ALTERO testimonio, si credimus AVGVSTINO & CYRILLO in commentario huius loci, loquitur Dominus de cognitione beata, quæ post hanc vitam erit, cum videbimus Deum, sicuti est. Tunc

enim aperte cognoscemus, Filium esse in Patre & nos in Filio, & Filium in nobis. Si quis autem contendat, in hac etiam vita compleri, quod Dominus ait; in promptu erit responso, cognoscere nos esse in Filio, & Filium in nobis, non esse cognoscere, nos esse iustos, sed Christum esse caput totius Ecclesiae: sic enim est Christus in nobis, id est, in Ecclesia, & Ecclesia in Christo, quia ipse est caput, & Ecclesia est corpus.

QUINTVM testimonium sumunt hæretici ex illo ad Rom. 3. *Iustitia Dei in omnes & super omnes, qui credunt in eum.* Et ad Rom. 4. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, abolita est promissio.* Item ibidem: *Ideo ex fide, ut firma sit promissio.* Et ibidem: *Ideo reputatum est ei ad iustitiam.* Hinc enim colligunt, omnes qui credunt, etiam si nihil aliud agant, certissime iustificari, & hoc ipso iustificari, quod credunt. Proinde non pendere promissionem iustificationis ab vlla conditione operis, & ideo nihil esse, quod illam incertam possit efficere. Itaque KEMNITIVS his locis citatis exclamat: *Hæc non verba sunt, sed fulmina contra Tridentinum decretum, quod dicit, Nemini, qui in fiducia & certitudine remissionis peccatorum, iuxta promissionem acquiescit, remitti peccata. Paulus vero dixit, ideo reputatum est ei ad iustitiam.*

RESPONDEO, Hæc omnia sunt à nobis explicata in primo libro, ideo nunc paucis respondemus. PRIMVM manifestè hallucinantur hæretici, cum existimant Apostolum loqui de fide, seu fiducia, qua quis credit, sibi remissa esse peccata. Nusquam enim id Apostolus significat, sed loquitur de fide, qua credimus, Christum resurrexisse à mortuis; & qua credit Abraham, se habiturum filium ex vxore vetula & sterili, iuxta promissum diuinum.

DEINDE manifestè falsum assumunt, imò secum ipsi pugnant, cum dicunt promissionem non pendere ab vlla conditione operis, & tamen requirere fidem. Nam ipsa fides est quoddam opus, & conditio; & omnino sufficit ad hoc, ut iustificatio reddatur incerta. Nam nemo certus esse potest certitudine fidei, se habere fidem illam, quæ requiritur ad iustificationem, cum hoc in nulla parte verbi Dei contineatur. ITAQUE certum est, omnes qui credunt, ut oportet, id est, viua fide, iustificari; sed nemo certus est ex fide, se fidem viuam habere. RVRSVS certum est, hominem iustificari ex fide, non ex lege, aut operibus, id est, non ex sola notitia legis, vel operibus factis solis naturæ viribus, sed ex gratia Dei, quæ primum inspirat fidem, ut per illam iustificatio impetretur, sed (ut diximus) non sumus certi ex fide, nos vel fidem habere, qualis requiritur, vel per fidem impetrasse iustificationem. DENIQUE certum est, Abraham reputatum fuisse fidem ad iustitiam; sed nemo certus est ex fide se talem habere fidem, qualem habuit Abraham. Ostendat Kemnitius ex verbo Dei, se, aut alios in particulari habere eiusmodi fidem viuam, & per dilectionem operantem, & tum fulmina contra Concilium iacet; alioqui sciat, verba quidem Apostoli fulmina esse, sed per paralogismos non bene torqueri, vel potius in caput recidere imperiti fulminatoris.

SEXTVM testimonium sumunt ex illo ad Ro. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. At Spiritus testimonium certitudinem summam efficere debet, cum Spiritus sanctus nec falli possit, nec fallere. Atque hoc testimonium, ut vnum ex præcipuis non solum Calvinus & Kemnitius, sed etiam Catharinus maximi facit.

RESPONDEO, Duæ sunt huius loci expositiones,

vt etiam duæ sunt lectiones. VNA lectio est Latini codicis, quæ habet, Spiritum S. testimonium reddere spiritui nostro; ALTERA est codicis Græci, quæ habet, Spiritum S. simul testari cum spiritu nostro; *ἀπὸ τοῦ πνεύματος συμμαρτυρεῖ τὸ πνεῦμα ἡμῶν.* Iuxta PRIOREM respondemus cum Latinis interpretibus, Spiritum S. attestari spiritui nostro, quod sumus filij Dei, sed hoc testimonium non esse per verbum aliquod expressum, id est, per reuelationem, sed per experimentum cuiusdam suauitatis & pacis internæ, quæ non gignit certitudinem, nisi coniecturalem.

Iuxta POSTERIOREM lectionem respondemus cum interpretibus Græcis, testimonium Spiritus nihil esse aliud, nisi ipsam orationem, qua dicimus: *Abba Pater.* Illa enim oratio testimonium est nostrum & Dei: NOSTRVM, quia nos sumus, qui dicimus: *Abba Pater,* ac per hoc testamur hac ratione, Patrem nos habere Deum; DEI autem, quia Deus est, qui mouet nos, ut dicamus: *Abba Pater,* & hoc modo Spiritus Dei simul cum spiritu nostro testimonium perhibet, quod sumus filij Dei.

Sed hoc ipsum, quod videlicet Spiritus sanctus sit, qui nos mouet, cum dicimus: *Abba Pater,* non constat nobis ex fide diuina, sed solum ex coniecturis, quæ fallaces esse possunt. Multi enim non solum peccatores inter Catholicos, sed etiam hæretici dicunt Deo, *Pater noster qui es in caelis,* & tamen non sunt ipsi verè filij Dei. Et Iudæis dicentibus Ioan. 7. *Nos vnum Patrem habemus Deum,* Christus dixit: *Vos ex Patre diabolo estis.* Non igitur hoc testimonium fidem facit, nisi coniecturalem.

SEPTIMVM testimonium sumunt Calvinus, & Kemnit. ex illis verbis ad Rom. 8. *Certus sum, quia neque mors, neque vita poterit nos separare à charitate Dei.*

RESPONDEO, Duæ sunt etiam huius loci expositiones, VNA quod loquatur Apostolus de prædestinatis in genere. Vt sensus sit, certum esse, omnes prædestinatos perseueraturos in charitate Dei. Nam paulò antè dixerat idem Apostolus: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Nam quos præsciuit & prædestinauit, &c. Atque hæc est S. Augustini sententia de hoc loco Apostoli in libro de correptione & gratia, cap. 7.

ALTERA expositio est, quod loquatur Apostolus de se in particulari, & alijs similibus sibi, sed per illud, *certus sum,* non intelligat certitudinem fidei diuinæ, sed quandam persuasionem & confidentiam, ad quam gignendam satis est certitudo cōiecturalis. Id autem ita esse perspicuum est ex verbo Græco, Nam *πέποιθα*, significat propriè persuasus sum, siue confido; Nam comment. Ambrosij hoc loco, & S. Hier. in epist. ad Galasiam, q. 9. legunt: *Confido quia neque mors neque vita, &c.* & idem Apostolus in hac ipsa epist. c. 15. vtitur eodem verbo, cum dicit: *Certus sum fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni sciētia, &c.* Et 2. ad Tim. 1. *Certus sum autem quod & in te.* Et Luc. 20. *Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse.* Denique ad Heb. 6. vbi nos habemus, *Confidimus de vobis meliora,* habetur Græcè *πεποιθεδα.* Quis autem ita desiperet, ut diceret, Apostolum certum fuisse ex fide, omnes Romanos plenos fuisse dilectione & sciētia? Illa igitur est vis eius verbi in omnibus locis citatis, ut significet persuasionem & confidentiam, quam possumus habere ex varijs coniecturis, quamuis ea non sit eiusmodi, ut omnem formidinem prorsus excludat. Vide aliam expositionem huius loci apud August. in libro de moribus Ecclesiae, cap. 11. & seq.

OCTAVVM testimonium sumunt ex cap. 2. prioris

ad Cor. vbi legimus: *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quæ donata sunt nobis.*

RESPONDEO, Non loquitur Apostolus de notitia beneficiorum Dei, quæ in particulari ad hunc, aut illum pertinet, sed de notitia beneficiorum, quæ Deus præparauit electis suis, qualia sunt imprimis hæreditas, & gloria regni cælorum. Quam notitiam habemus per Spiritum Dei, qui in Scripturis ea reuelauit, non per Spiritum huius mundi, id est, non per sapientiam, & studium humanum. Nam paulò ante dixerat: *Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientia, annuncians vobis testimonium Christi.* Et infra: *Sicut scriptum est quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et infra cum dixisset: *Et sciamus quæ donata sunt nobis,* subiicit continuò, *quæ & loquimur non in doctis humana sapientia verbis, sed in doctrina spiritus.*

NONVM testimonium sumunt ex illo I. ad Cor. II. *Probet se unusquisque, & sic de pane illo edat.*

RESPONDEO, Hæc discussio, atque probatio non exigit certitudinem fidei, sed qualem possumus ex ipsa nostræ conscientiæ examinatione consequi. Ille enim paratus dicitur ad percipiendam Eucharistiam, qui post discussionem non est sibi conscius alicuius criminis, quòd per pœnitentiam expiare neglexerit, & neque fidem, aut charitatem, aut deuotionem tanto Sacramento debitam sibi deesse bona fide existimat.

DECIMVM testimonium sumunt ex illo 2. ad Cor. I. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* At gloria ista, inquit, inanis esset, nisi testimonium conscientiæ certitudinem infallibilem gigneret.

RESPONDEO, testimonium conscientiæ magnâ lætitiâ adfert, sed non infallibilem certitudinem; non enim solum lætamur, & gloriamur de ijs rebus, quas certi sumus nos habere, vel habituros, sed etiâ de ijs, quas vel nos habere confidimus, vel habituros esse speramus, quamuis non sine timore. Vnde etiam iubemur in Psal. 2. exultare cum tremore. Denique testimonium conscientiæ non parere certitudinem absolutam, testis est idem Apostolus, qui ait I. ad Cor. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.*

VNDĒCIMVM testimonium sumunt ex illo 2. ad Cor. 13. *Vosmetipsos tentare, si estis in fide, an non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus in vobis est, nisi forte reprobis estis?*

RESPONDEO, Loquitur Apostolus de præsentia Christi apud Corinth. non secundum gratiâ gratum facientem, sed secundum potentiam, prouidentiam, & miracula, quæ apud illos faciebat. Alioqui enim cum idem Apostolus in toto eo capite & tribus præcedentibus, eos reprehendat, & seueram ultionem comminetur, quomodo consequens esset, ut affirmare vellet omnes illos eo tempore iustos fuisse?

Sed ex verbis præcedentibus perspicuum erit, de qua præsentia Christi apud Corinth. loquatur Apost. Ecce, inquit, *tertio venio ad vos, in ore duorum, vel trium testimonium stabit omne verbum. Prædixi & prædico, ut præsens ijs, qui ante peccauerunt, & ceteris omnibus. Quoniam si venero, iterum non parciam. An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei.* hoc est, vultis ne experiri animaduersionem Christi, qui per me tradat aliquos vestrum Satanæ, in interitum carnis? Nam etsi Christus secundum infirmitatem car-

nis crucifixus fuit, tamen nunc immortalis regnat per potentiam Dei, & quos vult punire potest.

Et mox adiungit: *Nam & nos infirmi sumus cum illo, sed viuimus cum eo ex virtute Dei in vobis. Vosmetipsos tentare, & c.* id est, Nos quoque in vtroque, in infirmitate videlicet, & in potentia Christo similes sumus; & ideo secundum infirmitatem multa quotidie patimur, secundum potentiam, signa, & prodigia facimus, & ex auctoritate Christi omnem inobedientiam castigare parati sumus. Id quod vel ex vobis ipsis intelligere potestis. Nam si vos ipsi consideretis, & ea, quæ apud vos facta sunt, si quid fidei in vobis est, & non estis traditi in reprobum sensum, faciliè cognoscetis, Christum in vobis esse, & res vestras administrare, & ipsum esse, qui per ministerium nostrum tradit inobedientes Satanæ in interitum carnis. Hæc est Apostoli sententia, ex qua nihil omnino colligi potest pro certitudine gratiæ.

DVODECIMVM testimonium sumunt ex c. 3. ad Ephes. *Per quem habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* In Græco nomine fiduciæ est *παρρησία*, id est, audacia. *Audacia* verò, inquit, **CALVINVS**, *plus est quam certitudo.* Igitur *per fidem plus quam certi sumus, nos esse gratos Deo, atque inde ad Deum audacter accedimus.*

RESPONDEO, Audacia non est certitudo, neque esse audacem, est esse certum; sed certitudo gignit audaciam. Itaque ex quadam certitudine summa, & infallibili audaces sumus. Caterum ea certitudo non est de iustitia nostra, sed de veritate mysteriorum fidei. Nimirum quia certissimi sumus ex fide Catholica, Christum pro nobis, natum, passum & mortuum esse, & eundem resurrexisse & ascendisse in cælum, & nunc stare vultui Dei pro nobis, inde nos tanto intercessore freti, audemus confidenter accedere ad thronum gratiæ, & sperare à Deo indulgentiam, iustificationem; sanctificationem, & alia id genus beneficia. Itaque paralogismus Caluini in eo consistit, quod per fidem accipiat notitiam propriæ iustificationis, quam non esse, fidem, sed falsam persuasionem in primo libro copiosè probauimus.

TERTIUM DECIMVM testimonium sumunt ex epist. I. S. Ioannis; nam in 3. c. sic legitur: *scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Et c. 4. *in hoc cognouimus, quoniam in ipso manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.* Et c. 5. *Scimus quoniam ex Deo sumus.* Et ibidem: *Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.*

RESPONDEO, PRIMVM: Illæ voces, *scimus, & cognoscimus* non necessario includunt certitudinem fidei diuinæ. Dicimur enim etiam scire & cognoscere, ea quæ ex signis & cõiecturis colligimus. **D**EINDE, quamuis **B.** Ioannes in prima persona loquatur, tamen sententiæ illæ generales sunt, non particulares: significant enim, eos translatos esse de morte ad vitam, qui diligunt fratres, & eos in Deo manere, & Deum in ipsis, qui habent in se spiritum Dei: & denique eos ex Deo esse, qui iustè & sanctè viuunt. Loquitur autem **S.** Ioannes in prima persona, quia, bona spe confidebat, se vnum ex illis, esse qui diligunt fratres, qui habent spiritum Dei, & qui sunt ex Deo. Sicut etiam **B.** Paulus cum loquitur de prædestinatis, ferè semper ita loquitur, quasi certus esset, non solum se, sed etiam illos omnes, ad quos scribit, in numero electorum fuisse, quia videlicet, id cupiebat, & sperabat.

Illud autem: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se,* non est ad propositum. Quoniam non loquitur sanctus Ioannes de testimonio nostræ iustificationis, sed de testimonio diuinitatis Christi, Di-

xerat enim paulò ante : *Hoc est testimonium Dei, quod maius est, quia testificatus est de filio suo.* Et mox subiungit: *Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.* id est, retinet, & conseruat, & acceptat testimonium Dei, non de se, sed de filio Dei in se, qui autem non credit, non recipit hoc testimonium in se, & ideo mendacem facit eum, qui de filio testificatus est, cum dixit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.*

VLTIMVM testimonium sumunt ex illo 2. Pet. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.*

RESPONDEO, Hoc testimonium non adfertur à Lutheranis, & meritò, quia cum eorum sententia manifestè pugnat. Ipsi enim certitudinè suam priorem operibus esse volunt, non posteriorem. Sed neque Catharinum hæc auctoritas iuuat. Non enim certitudo, quæ ex operibus nascitur, potest esse certitudo fidei, sed tantum coniecturalis, vt omittam quod Apostolus non tam loquitur de certitudine ex parte subiecti, quam ex parte obiecti. Id enim monet, vt per bona opera certam, id est ratam & firmam vocationem, & electionem faciamus. *Nam cū Deus nos elegerit, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate,* ad Ephesios 1. illi electionem suam confirmant, & certam reddunt, qui sancti & immaculati fieri student, & in charitate magis, ac magis, Deo adiuuante, proficiunt.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

EX PATRIBVS multa testimonia Catharinus adducit, quædam etiam hæretici, Kemnitius, & Caluinus.

PRIMVS est DIONYSIVS AREOPAGITA, in lib. de diuinis nominibus, c. 7. propè finem, qui sic ait: *No- nit penitus is, qui veritati coniunctus est quam bene se habeat, etiam si plures illum corripiant, quasi amentem.*

RESPONDEO, Fallitur Catharinus, existimans, loqui Dionysium de certitudine propriè iustitiæ, cum ipse loquatur de certitudine Christianæ religionis, quæ stultitia eo tempore Gentilibus esse videbatur. Itaque sententia Dionysij est, pios Christianos omnino scire, & certos esse, quam bonum sit in Christiana religione viuere, quamuis propterea, vt stulti à mundi sapientibus arguantur. Et subiungit paulò post, sanctos martyres huic ipsi veritati quotidie libenter etiam cum vitæ periculo testimonium dare. Certè autem Sæcti Martyres nò pro sua iustificacione, sed pro Christi diuinitate mortem oppetebant.

SECVDVS est S. BASILIUS, qui in quæstionibus breuiter explicatis, q. 12. & 296. quærit: *Quomodo certificatur anima, quod Deus dimiserit ei peccata?* Et respondet. *Si contemplantur ipsum in affectu eius, qui dixit, iniustitiam odio habui, & abominatus sum.*

RESPONDEO, loquitur Basilius de certitudine cõiecturali, quæ satis est ad animæ tràquillitatem. Alioqui enim certitudinè fidei diuinæ, non potest gignere quiquis affectus, & odium contra peccata, nisi Deus reuelare dignetur, affectum illum & odium esse purum & syncerum, atque ex vera Dei charitate, non ex solo pœnæ timore procedere.

TERTIVS est S. GREGORIUS NAZIANZENSIS cuius testimonium adducit Kemnitius ex oratione de plaga grandinis: *Quis scit, inquit, nunquid conuertatur, & pœniteat, & relinquat post se benedictionem? atqui manifestè hoc scio. Ego diuine clementia sum fideiuf-*

for. Nam iram, quæ præter naturam ipsius est, remittet, & admisericordiam, quæ secundum naturam eius est, conuertetur.

RESPONDEO, Valdè acutus est Kemnitius, qui videt argumenta etiam vbi non sunt. Quid enim hoc testimonium facit ad rem? affirmat verò Gregorius, se manifestè scire, Deum esse elementè, & nullis verè pœnitentibus indulgentiam denegare. Et verba illa Prophetica: *Quis scit si conuertatur, &c.* nò falsa esse contendit, sed exponit, docens, dubitationem illam non pertinere ad ipsum Deum, quasi is nò velit pœnitentibus veniam dare. Nusquam autem Gregorius dicit, se manifestè scire, omnes qui videntur pœnitentiam agere, ex animo illam agere, neq; si fideiuforem nostræ pœnitentiæ, quam perfectè scire non poterat, sed diuinæ clementiæ, cuius ex diuinis litteris certissimus erat, offerre non dubitat.

QUARTVS est S. IOANNES CHRYSOSTOMVS, cuius illa verba Catharinus profert ex hom. 14. in epist. ad Rom. *Quando verò spiritus testatur, quanam relinquitur ambiguitas? Et intrà: suprema illa essentia, quæ & hoc ipsum largitur, quod promittit, atque adeo orare etiam iussit, testimonium perhibente, quisnam de dignitate hac deinceps dubitare audebit?*

RESPONDEO, S. Ioannes Chrysofomus explicat verba B. Pauli, de testimonio, quod Spiritus sanctus perhibet, dum efficit in nobis, vt clamemus *Abba Pater.* Ex quo testimonio certissimè colligitur, eos qui verè, & ex corde dicunt, *Abba Pater,* esse filios Dei. Nã ista vox est à Spiritu sãcto, qui nulla ratione falli potest. At non dicit Chrysofomus, omnes qui dicunt, *Abba pater,* ex corde, & sicut oportet, illud dicere; ac per hoc non affirmat Chrysofomus omnes qui dicunt, *Abba Pater,* hoc dicere, impulsos à Spiritu sancto, & proinde esse filios Dei. Itaque Chrysofomi sententia conditionata est, non absoluta, generalis, non particularis.

QUINTVS est S. CYRILLVS li. 10. in Ioa. c. 3. qui sic ait: *Cum non rectè à discipulo verba sua intellecta Christus videret, repetit rursus quod dixit, dilucidèque docet, non solum cognitione ista communi, amicis se suis manifestaturum, sed excellentiori quodã fulgoris modo: Nam rudiores ab impio idolorum cultu cognitionem Dei vocati, solummodo per fidem discunt, quod vnus Deus, qui nos creauit, colendus est. Qui verò omni virtute mentem suam purgando apti iam ad maiora facti sunt, Spiritus illuminatione recepta, oculis animi habitantem in se Deum videbunt.*

RESPONDEO, Nulla est in hoc difficultas. Nam loqui videtur S. Cyrillus de noticia beata, quæ obtinebitur post hanc vitã, vt ex c. 1. & 2. intelligi potest. Proinde non distinguit rudiores à perfectioribus, id est alios ab alijs in hac vita; sed eosdè ipsos rudiores in hac vita à se ipsis perfectioribus in alia. DEINDE, si loqueretur de noticia solius huius vitæ, diceremus, eum non prædicare certitudinem fidei, sed notitiam maiorem, quam vulgus habere consueuerit.

Iam vero ex Latinis PRIMVS, quem adducunt, S. CYPRIANVS est. Cuius auctoris duo loca profert Catharinus, vnum Kemnitius. PRIMVS locus est in lib. aduersus Demetrianum, vbi sic legimus: *Viget apud nos spei robur, & firmitas fidei, & inter ipsas sæculi labentes ruinas erecta mens, & immobilis virtus, & de Deo suo semper anima securo.*

SECVDVS locus est in sermone de cœna Domini, vbi Cyprianus dicit, animam fidelem in perceptione Eucharistiæ mirabiliter affici dum videt, quod Deus condonet, & quid etiam donet. Et addit, *se donatam & sanctificatam agnoscens, fletibus se abluist, & lachrymis se baptizat.*

TERTIVS locus est in lib. de moralitate, ubi hæc habentur verba: *Quis hic anxietatis, & sollicitudinis locus est? quis inter hæc trepidus, & mæstus est, nisi cui spes & fides deest? eius enim est mortem timere, qui ad Christum transire nolit. Eius est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim: Iustus ex fide vivit, si iustus es, fide vivis. si vero in Deum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris, amplecteris? Item ibidem: Deus tibi de mundo recedenti immortalitatem pollicetur, & tu dubitas? hoc est, Deum omnino non nosse, hoc est, Christum credentium Magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est, in Ecclesia constitutum, fidem in domo fidei non habere.*

RESPONDEO, primum testimonium omnino gratis adducitur. Fatemur enim apud omnes pios vigere spei robur, & fidei firmitatem, & animam de Deo suo semper esse securam. Sed negamus, inde sequi, ut certi sint certitudine fidei, de sua iustitia; ut enim securi de Deo vivamus, satis est, si certi simus, Deum fidelem esse in omnibus verbis suis & non deferere suos, nisi prius ipse deferatur ab illis.

ALTERVM quoque testimonium nõ docet agnitionem certam certitudine fidei, sed experimentalem, & coniecturalem, quæ non ex testimonio, id est, ex verbo aliquo Dei, sed ex infusa diuinitus latitia, & suavitare oritur.

TERTIVM testimonium pugnat aduersus eos, qui de promissionibus Dei dubitant, id est, qui non satis firmiter credunt, parata esse gaudia sempiterna diligentibus Deum, & spem talem non gerunt qualis requiritur, & ideo nimis anxie mortem timent, & fugiunt. Nos autem non negamus, oportere fidem certissimam, quæ dubitationem prorsus excludat, habere de diuinis promissionibus, & spem etiam talem ac tantam, quæ desiderium moriendi pariat, quamvis ea spes cum timore coniuncta esse debeat propter incertitudinem dispositionis nostræ, ut hoc modo seruiamus Domino in timore, & exultemus ei cum tremore.

Reprehendi autem à S. Cypriano trepidationem natam ex incredulitate, perspicuum est, TVM ex verbis citatis, TVM etiam clarius ex verbis interiectis inter duo testimonia allegata. Sic enim loquitur Cyprianus: *Hoc autem sit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit futura esse, quæ promittit Deus. Si tibi vir gravis, & laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem; nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas?*

At, inquit KEMNITIVS, hoc est, quod nos dicimus, diuina promissioni fidem esse habendam etiam in particulari, ut ad nos pertinet, & per hoc nihil esse dubitandum de remissione peccatorum, vel æterna salute. RESPONDEO, Diuinæ promissioni etiam in particulari fides habenda est, quantum pertinet ad veritatem promittentis. Et hoc dicit S. Cyprianus & probat similitudine allata grauis alicuius & laudabilis viri.

Cæterum ex parte dispositionis nostræ, sine qua non iustificamur, potest locum habere formido. Promissio enim remissionis peccatorum, & salutis, non absoluta, ut Kemnitius somniat, sed conditionata, & ab operibus pendet, ut S. ipse CYPRIANVS multis in locis docet, ac præsertim in serm. 5. de lapsis, ubi inter alia sic loquitur: *Putas, inquit, tu Dominum citò posse placari? putas eum facile misereri tui? orare oportet impensius, & rogare; diem luctus transigere, vigilijs noctes, & fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare: stratos solo adherere cineri, in cilicio, & sordibus voluari, &c.*

Ergo cum ipse idem Kemnitius affirmet, Catho-

ALICOS ideo docere incertitudinē iustificationis, quia existimant eam pendere à conditione operum penitentiarum; quamvis non dubitent de promissionibus ex parte Dei; cogetur omnino, nisi secum pugnare velit, concedere, S. Cyprianum non docuisse certitudinem fidei habendam de remissione peccatorum absolute, sed tantum ex parte Dei, cum tam aperte idem Cyprianus doceat iustificationem ab operum penitentiarum conditione pendere.

SECUNDVS ex Latinis, quem adducit KEMNITIVS, & S. HILARIUS, cuius hæc verba citat ex comment. in capit. 5. Matth. *Regnum celorum, quod Dominus in se esse positum est professus, vult sine aliqua incerta voluntatis ambiguitate sperari. Alioqui iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua.*

RESPONDEO, Hoc testimonium verissimum est, sed ad rem propositam nihil pertinet. Non enim loquitur S. Hilarius de fide propriæ iustificationis, quasi vnusquisque sine ambiguitate credere debeat, sibi remissa esse peccata; sed de fide resurrectionis corporum, nisi quæ certissima sit, ita ut omnem dubitationem excludat, spes quoque nulla esse poterit. Quomodo autem iustificabitur ex fide, qui fidem verbo Dei resurrectionem futuram protestanti non habet? aut quomodo regnum Dei consequetur, qui illud venturum esse non sperat?

Loqui vero sanctum Hilarium de fide dogmatica resurrectionis, intelligit quicumque locum illum allegatum consulere voluerit. Dixit enim paulò ante, quosdam ob presentium delectationem, & futurorum desperationem fieri negligentes. Ac deinde in sequentibus explicauerat, desperationem futurorum inde nasci, quod nonnulli adduci non possunt, ut credant, corpora mortuorum esse resurrectura. Inde postea subiunxit, regnum celorum sine ambiguitate sperandum, & quia spes oritur ex fide; addiderat, iustificationem nullam futuram, si fides ipsa sit ambigua.

TERTIVS est S. AMBROSIVS, cuius duo testimonia profert Catharinus, VNVM ex lib. 5. de Sacramentis, c. 2. ubi dicit, animam post Baptismum susceptum, videre se à peccatis esse mundatam. ALTERVM ex serm. 5. ubi sic loquitur Ambrosius: *Quisquis illi fermento Christi adherescit, efficitur & ipse fermentum, tam sibi utilis, quam idoneus vniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus.*

RESPONDEO, in PRIORE loco docet Ambrosius animam videre seipsam esse mundatam, quoniam ita sibi persuadet, tum ex certa fide virtutis Baptismi, tum ex bona spe, quam de sua dispositione gerit. In eo vero fallitur Catharinus, quod ubicunque legit, *videre, scire, cognoscere*, & similia verba, continuo interpretatur de notitia fidei diuinæ: cum tamen ea verba multis alijs modis accipi queant, & soleant.

IN POSTERIORE loco loquitur de certitudine conditionali, non absoluta, ut sensus sit, eum qui adhæret Christo, certum esse de sua salute, & de aliorum acquisitione, si Christo verè adhæreat, & in illo permaneat: quomodo loquitur Apostolus cum Timoth. scribit: *Hæc faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.* Non loqui autem Ambrosium de certitudine absoluta, perspicuum est, quia non solum dicit, hominem fore certum de sua salute, sed etiam affirmat, eum fore securum de aliorum acquisitione. At ne Catharinus quidem dixerit, hominem iustum certitudine fidei diuinæ, absolute esse de aliorum acquisitione securum.

QUARTVS est sanctus Hieronymus, cuius te-

simonium adferunt ex comment. ad ca. 6. ad Galat. tractans enim Hieronymus illa verba: *Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris*, obijcit ipse sibi: *Ergo iustus, qui de sua certus est mente, qui scit se non posse labi, non debet instruere peccatorem in spiritu lenitatis*. Admittit igitur Hieronymus, aliquos esse ita perfectos, vt certo sciant, se non posse labi.

RESPONDEO, Non negamus esse quosdam, qui ex multis victorijs contra aliqua vitia probabilem certitudinem perseverantiæ sint adepti. Nam qui ad senectutem virgines pervenerunt, quod exemplum Hieronymus adfert, non immeritò certi, ac securi dici possunt de sua continentia. Non enim probabile est, vinci posse in senectute qui in adolescentia carnis petulantiam adeo gloriose vicerunt.

Nihil autem pugnat hoc testimonium contra sententiam nostram, T V M quia S. Hieronymus loquitur de certitudine in aliquo certo genere virtutis, non absolute de iustificacione; T V M quia non loquitur de certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, sed de certitudine coniecturali, atque humana.

Q V I N T V S est S. A V G V S T I N V S, cuius vnum testimonium profert Caluinus, duo Kemnitius, multa Catharinus.

P R I M V S igitur locus est in tractatu super Psalmum octuagesimum octauum: *Hoc dixit Deus, hoc promisit Deus, si parum est, hoc iuravit. Quia ergo non secundum opera nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione predicare, de quo non potest dubitare*.

RESPONDEO, est argumentum hoc in specie magnum, in rei veritate nullum. Nam non loquitur sanctus A V G V S T I N V S de verbo, aut iuramento Dei, quod iste, aut ille sit iustus, sed quod Christus sit perpetuo regnatorus in Ecclesia. Explicans enim versiculum illum: *Iuravi David seruo meo, usque in aeternum preparabo semen tuum*: ait: *In aeternum regnabis Christus in sanctis suis, hoc dixit Deus, hoc promisit Deus, &c.* Et quis credat sanctum Augustinum dicturum fuisse. Nemo debet cum trepidatione predicare, si de predicacione propria iustitiæ loqueretur: an non fuisset hoc ad iactantiam homines exhortari? igitur de regno Christi perpetuo, cuius absoluta est promissio. Non villo modo pendens ab operibus nostris, nemo debet cum trepidatione predicare, de quo non potest sine perfidia dubitare.

S E C V N D V S locus est in serm. 28. de verbis Domini: *O homo, faciem tuam non audebas attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subito accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius. Ideo presume non de operatione tua, sed de gratia Christi. Non ergo arrogancia est, sed fides, predicare quod accepisti, non superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per filium redemit, & dic Pater noster*.

RESPONDEO, Hæc omnia libenter amplectimur, asserimus, predicamus, nec videre possumus, qua in re sententiæ nostræ repugnent. Non enim hortatur Augustinus recens baptizatos, vt certo credant, sibi remissa esse peccata ea certitudine, qua credunt Christum esse Deum; id est certitudine fidei diuinæ sed vt confidat, se per Baptismum iustificatos, & filios Dei effectos, & ideo cum fiducia oculos ad Patrem attollant & dicant: *Pater noster*. Ad hanc enim fiduciam gignendam abundè sufficit fides, qua certissime credimus per Baptismum ritè collatum, & susceptum omnia peccata deleri, & gratiam iustificationis infundi, & præterea bona conscientia, quæ non reprehendat cor nostrum de obice diuinæ gratiæ posito, id est, de

affectu aliquo erga peccatum. Itaque nos ipsi, qui contendimus, non posse quenquam sine peculiari reuelatione, certo scire, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata, tamen quando Sacramenta percepimus, & cor nostrum non reprehendit nos, magna cum fiducia, & securitate dicimus, *Pater noster*.

T E R T I V S locus est in tractatu 22. super Ioanem: *Oportet omnes nos exhiberi ante tribunal Christi, & tu tibi audes promittere, quod in iudicium non venies? Absit, inquis, vt hoc ego tibi promittere audeam: sed credo promittenti, saluator loquitur, veritas pollicetur, ipse dixit mihi, qui audis verba mea, & credit ei, qui me misit, habet vitam aeternam, & in iudicium non venit. Ego audiui verba Domini mei, credidi. Iam infidelis cum essem, factus sum fidelis, sicut ipse monuit, transi de morte ad vitam, ad iudicium non venio, non presumptione mea, sed promissione ipsius*.

RESPONDEO, Ex promissione Christi potest vnusquisque, vt Sanctus Augustinus rectè docet, colligere, se transisse de morte ad vitam, & in iudicium non esse venturum. Cæterum, quæstio est, qua certitudine id possit colligere, id enim Augustinus non explicat. Nos vero dicimus, id eum posse colligere certitudine infallibili, planeque diuina, si promittentis fidelitas attendatur: sin autem confideretur dispositio propria, non maiorem certitudinem illi damus, quam coniecturalem. Quoniam promissio Christi non absoluta, sed conditionalis est. Non enim dixit absolute Christus tu, in iudicium non venies, aut ille in iudicium non veniet; sed qui audis verba mea, & credit ei, qui misit me, in iudicium non veniet. Vtrum autem ego verba eius, sicut oportet, audierim, & crediderim; mihi ipse non dixit, sed experientiæ meæ, quæ fallax esse potest, credere me oportet.

Q V A R T V S locus est super Psal. 149. *Est ergo modus gloriandi in conscientia, vt noueris fidem tuam esse sinceram, vt noueris spem tuam esse certam, vt noueris charitatem tuam esse sine simulatione*.

RESPONDEO, Loquitur S. A V G V S T I N V S de notitia humana, & coniecturali, quæ sufficit ad gloriam conscientiæ, de qua dicit Apostolus 2. ad Cor. 1. *Gloria nostra hac est, testimonium conscientia nostra*. Nam ibidem admonet A V G V S T I N V S, cum hac notitia & gloria, posse consistere peccatum occultum, & ideo scriptum esse Pronerbiorum 20. *Quis gloriabitur mundum se esse à peccato? sed quoniam, inquit, multa sunt adhuc, quæ possunt fortè offendere oculos Dei, lauda eum qui ista tibi donauit, tunc perficiet, quod donauit, id est, lauda eum, quod scias te multa peccata non fecisse, & non habere, & ipse dabit etiam vt auferantur, si qua habes occulta*.

Q V I N T V S locus est in sermone sexto de verbis Apostoli ferè extremo: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ecce adiuuante ipsius misericordia spiritum Christi habemus, ex ipsa delectatione iustitiæ integra fide, Catholica fide, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus*.

RESPONDEO, Hunc locum, quem tanti fecit Catharinus, vt diceret, per eum planè obstrui ora omnium aduersariorum, dico nihil omnino cõcludere, si ambiguitas sententiæ tollatur à medio. Illud enim *Catholica fide*, non debet referri ad modum cognoscendi, sed ad signum, & coniecturam. Non enim significauit S. Augustinus nos Catholica fide cognoscere, Spiritum Dei esse in nobis; quasi Spiritum Dei esse in nobis, sit obiectum fidei Catholicæ: Sed dicit, nos ex fide Catholica, quam habere nos experimur, tanquam ex quodam signo colligere posse, Spiritum Dei esse in nobis.

Hanc autem esse mentem Sancti Augustini euidenter probamus ex eo, quod idem Augustinus coniungit cum fide Catholica delectationem iustitiæ, dicens: *Ex ipsa delectatione iustitiæ, integra fide, Catholica fide, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus.* Nam vel particula *ex*, refertur etiam ad fidem Catholicam, vel non refertur: si refertur; tunc sensus iste erit, ex delectatione iustitiæ, & ex Catholica fide, tanquam duobus signis, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus. Si non refertur; iste erit sensus, ex delectatione iustitiæ, tanquam ex quodam signo cognoscimus fide Catholica, spiritum Dei esse in nobis. Hic autem sensus absurdissimus est & repugnantiâ inuoluit, quomodo enim Catholica fide cognoscimus, si ex iustitiæ delectatione cognoscimus? fides enim Catholica, in diuina reuelatione, non in nostra delectatione niti debet. Itaque idem est, ac si diceret, sententiã aliquam se certissima demonstratione concludere ex argumento topico. Prior igitur sensus qui verus est, Augustino tribui debet.

Adde, quod cum Tridentinum Concilium, ipso etiam Catharino teste, definiat, non posse haberi de propria iustitiã certitudinem fidei Catholicæ, si Augustinus diceret contrarium, ut iam videtur Catharinus velle, pugnet Concilium cum Augustino, & Catharinus cum Concilio. Quæ si Catharinus concedere non audeat, nõ dicat etiam eo testimonio obstrui ora contra sententiam.

SEXTVS locus est in tractatu septuagesimo quinto, super Ioannem: *Tunc erit, ut possimus videre quod credimus. Nam nunc est in nobis, & nos in illo. Sed hoc nunc credimus, tunc etiam cognoscemus.* ERGO (inquit Catharinus) *nunc fides certitudine certi sumus, Christum esse in nobis & nos in illo.*

RESPONDEO, Ita est, sed Christum esse in nobis, & nos in illo, non significat in me, aut in te, in particulari esse Christum per gratiam iustificatẽ, sed significat Christum esse in Ecclesia, ut caput in corpore & Ecclesiam esse in Christo, ut corpus in capite.

SEPTIMVS locus est in lib. 13. de Trinit. cap. 1. *Fidem ipsam videt quisque esse in corde suo, si credit, vel non esse, si non credit.* Et lib. 8. cap. 8. *Qui diligit, inquit, fratrem, magis nouit dilectionem, qua diligit, quam fratrem, quem diligit.*

RESPONDEO, loquitur sanctus Augustinus de actione credendi & diligendi. Certissimi enim sumus nos credere & diligere, quando credimus & diligimus, sed vtrum actus illi sint, quales oportet, & vtrum ex habitu proficiantur, sine reuelatione sciri non potest.

OCTAVVS locus est in tractatu super epistolam Ioannis: *Nemo interroget hominem, redeat ad cor suum, si ibi inuenit charitatem, securus sit, quia transijt à morte ad vitam.*

RESPONDEO, Charitas sine vlla dubitatione viuificat, & ideo si quis illam inueniat in corde suo, securus meritò esse potest. Cæterum quamuis possit vnusquisque in corde videre actum dilectionis, tamen (ut dixi) non potest certò cognoscere, sitne ille actus veræ charitatis, an non. Proinde poterit quidem securus esse, quoniam ad hoc sufficit certitudo moralis, non tamen certus erit certitudine fidei, cui falsum nulla ratione subesse possit.

NONVS locus est in libro de penitentia medicina, cap. 2. *Dimitte nobis debita nostra, non dicimus pro ijs peccatis, qua remissa credimus in Baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus.*

RESPONDEO, Illud (*credimus*) positum est pro eo quod est, existimamus, cõsemus, arbitramur. Vnde in lib. 2. aduersus Cresconium, ca. 28. eandem sen-

tentiam idem August. repetens, vsus est verbo, *confidimus. Dimitte nobis, inquit, debita nostra, non dicimus, pro ijs debitis, qua semel in Baptismo dimissa esse confidimus.* Illud autem, *nisi de ipsa fide dubitemus*, ideo positum est, quoniam si quis dubitet, an in Baptismo peccata omnia deleantur, de ipsa fide Baptismi dubitare censebitur, nõ quod fieri non possit, vt vel propter defectum intentionis ministri, vel propter indispositionem suscipientis non sint deleta peccata, sed quia vt plurimum nulla est rationalis causã dubitandi de intentione vel dispositione, quod attinet ad Baptismum ritè ministrandum & suscipiendum; & ideo si quis dubitet, de ipsa efficacia Baptismi, hoc est, de fide Catholica dubitare videbitur.

DI CES, ergo talis certitudo haberi debet de remissione peccatorum in Baptismo, vt omnem dubitationem prorsus excludat.

RESPONDEO, ita esse, si per dubitationem intelligas eam animi dispositionem, per quam neutri parti assentiri quis audeat, illi enim dubij propriè sunt, qui ita fluctuant, vt nihil decernere audeat. At si per dubitationem intelligas formidinem, quam interdum habemus de contraria parte, etiam si vni parti assentiamur, nego talem certitudinem haberi debere, quæ dubitationem, id est, formidinem prorsus excludat. S. autem AVGVSTINVS dicit, eos dubitare de fide, qui dicunt, *Dimitte nobis debita nostra*, pro ijs peccatis, quæ in Baptismo dimissa esse confidere debent, quoniam qui orant pro illis peccatis, videntur esse dubij priore modo, ac per hoc anxij & fluctuantes, quæ fluctuatio non præsumitur nasci, nisi ex defectu fidei de efficacia Sacramenti, vt dictum est.

DECIMVS locus est in tractatu super P sal. 85. *Dicat vnusquisque fidelium, sanctus sum, non est ista superbia elati sed confessio non ingrati.*

RESPONDEO, dicat sanè vnusquisque fidelium, qui nihil sibi conscius est, ex bona spe, sanctus sum. Nam ex fide diuina non potest hoc dicere, nisi hoc ipsum Deus ei reuelauerit. Alioqui falsa esse posset fides, cum facile fieri possit, vt aliqui sanctos se esse credant & non sint.

SEXTVS est sanctus LEO in serm. 2. de festo Paschæ: *Discutiant se fidelium mentes & intimos sui cordis affectus vera examinatione dijudicent, vt si depositum aliquid in conscientijs suis de fructibus charitatis inuenerint, Deum sibi inesse non dubitent.* Et idem habet in serm. 8. de Epiphania.

RESPONDEO, eadem est sententia S. Leonis, quæ S. Augustini in tract. 5. in epist. Ioannis. De quo loco paulo ante loquuti sumus.

SEPTIMVS est sanctus GREGORIUS, in primo libro Dialogorum, cap. 1. *Mens que sancto Spiritu impletur, habet euidentissima signa sua, virtutes scilicet & humilitatem, qua si vtraque perfectè in vna mente conueniunt, liquet, quod de presentia sancti Spiritus testimonium ferant.*

RESPONDEO, loquitur Sanctus Gregorius de euidentia signorum, quæ quamuis tanta sit, quanta esse potest, semper tamen est euidentia signi, id est, coniecturalis; ac per hoc certitudinem efficit coniecturalem, non fidei diuinæ. Deinde, non videtur loqui sanctus Gregorius de notitia, quam vnusquisque habet de se, sed potius quam habet de alijs, in quibus videt cum summis virtutibus humilitatem esse conuenientiam.

OCTAVVS est S. ANSELMVS in comment. ad cap. 8. ad Rom. *Per hoc, quod spiritus sanctus charitatem nobis infundit, quia nos facit imitatores esse diuinæ bonitatis, vt diligamus inimicos, euidenti testimonio declarat menti nostre, nos esse filios Dei.*

RESPONDEO, loquitur de euidencia signorum, vt paulò ante dicebamus, signum enim omnium maximum gratiæ Dei, est dilectio, ac præsertim inimicorum.

NONVS est S. BERNARDVS, què pro sententia sua omnes adducunt, Lutherus, Calvinus, Philip-
pus, Bucerus, Kemnitius; & ex Catholicis Cathari-
nus. Is igitur in serm. I. de Annunciatione Domini-
ca, habet hæc verba: *si credis peccata tua non posse de-
leri, nisi ab eo, cui soli peccasti, & in què peccatū nō cadit,
benè facis, sed adde adhuc vt credas, quia per ipsum tibi
peccata donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet in
corde nostro spiritus sanctus, dicens: Dimissa sunt tibi
peccata tua. sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustifi-
cari hominem per fidem.*

RESPONDEO, S. Bernardus in eo sermone, pro-
ponit explicanda verba illa Psalmi, *vt inhabitet gloria
in terra nostra.* Et statim in ipso principio, dicit hanc
gloriam esse illam de qua loquitur Apostolus 2. Cor.
I. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ.*
Deinde docet, hoc testimonium conscientie, esse te-
stimonium, quod perhibet Spiritus sanctus in corde
nostro, non testimonium, quod ipsi perhibemus de
nobis. Et addit, esse testimonium triplex, de remis-
sione peccatorum, de meritis vitæ æternæ, de elec-
tione ad gloriam.

Vt autem quis habeat hoc testimonium triplex, &
possit dicere: *Gloria nostra hæc est, &c.* TRIA necessa-
ria esse demonstrat.

PRIMUM est, vt quis credat, non posse haberi re-
missionem peccatorum, neque merita, neque vitam
æternam, nisi per gratiam Dei. Et de hoc primo non
est quæstio, certum enim est, hoc debere credi fide
Catholica.

SECUNDUM est, vt quis credat, per Christum sibi
indulgeri peccata, donari merita & paratam esse vi-
tam sempiternam. De hoc secundo, quæstio est, quo
pacto intelligi debeat.

Aliqui ex Catholicis dicunt, Sanctum Bernardum
non loqui de fide Catholica, sed de fide quæ haberi
potest ex coniecturis & signis, vt sensus sit debere
hominem sibi persuadere & confidere sibi remissa
esse peccata, non tamen id certò credere certitudine
fidei diuinæ. SED hæc responsio non videtur solida,
TVM quia S. Bernardus eadem voce (*credendi*) vt-
tur, cum dicit, credendum esse, non posse deleri pec-
cata, nisi per gratiam, & cum dicit, credendum esse
per Christum remitti peccata; & in priore sententia
sine dubio loquitur de fide Catholica, nō de persua-
sione ex signis, neque credibile est, eum intra duas li-
neas æquiuocatione vti voluisse: TVM, quia mox ad-
iungit de hac fide, qua credimus, nobis per Christum
remitti peccata, *Sic enim arbitratur Apostolus, gratis
iustificari hominem per fidem.* At certè non iustifica-
mur per illam persuasionem ex signis, sed per veram
& Catholicam fidem.

Dico igitur, sanctum Bernardum loqui de fide Ca-
tholica, qua credimus Deum velle nobis peccata re-
mittere, & re ipsa ex parte sua remittere, modo con-
ditio impleatur, de qua paulò post dicemus, non au-
tem loqui de fide, qua absolutè, & sine respectu di-
positionis credamus nobis peccata remitti, vt hære-
tici somniant. Id autem probo.

PRIMUM, quoniam S. Bernardus sicut dicit, cre-
dendum esse nobis remitti peccata, ita etiam dicit in
eodem loco, credendum esse nobis donari merita &
paratam esse vitam æternam, at idem Bernardus in
epist. 107. & in serm. I. de septuagesima & alibi, di-
fertis verbis dicit, de vita æterna consequenda spem
nos habere, non securitatem.

Deinde, idem Bernardus probare volens, nos de-
bere credere, peccata per Christum nobis remitti,
merita donari, & vitam æternam esse paratam, dicit,
argumenta validissima esse Christi mortem, resurre-
ctionem & ascensionem. At hæc argumenta verè va-
lidissima sunt ad probandum, Deum velle peccata
remittere, & ex parte sua re ipsa illa remittere, & me-
rita donare, & vitam æternam parare. Non enim
Christus mortuus est, resurrexit & ascēdit, vt osten-
deret sine sua gratia non posse deleri peccata, haberi
merita & vitam æternam, sed vt ostenderet se velle
ista omnia præstare, & re ipsa ex parte sua iā præsta-
re. At non probant hæc argumenta nobis in particu-
lari, sine vlla dispositione ex parte nostra, dimitti
peccata, donari merita & vitam æternam. Nam si ita
esset, omnes homines iustificarentur & saluarentur,
quia pro omnibus Christ' mortuus est & resurrexit.

TERCIO, idem Bernardus paulò post (vt mox di-
cemus) apertè docet, multas condiciones ex parte
nostra requiri, vt iustificemur & saluemur: non igitur
docet, credendum esse absolutè, nobis remitti
peccata, donari merita, & vitam æternam.

Adde vltimo, quod cū Bernardus antea loquutus
esset de potentia Dei, cum dixit, necessarium esse
credere, non posse deleri peccata, haberi merita, &
vitam æternam, nisi per gratiam Dei; recto ordine
adiungit, credendum esse secundo loco, Deum velle
delere peccata, donare merita, & vitam æternam, vt
habeamus primo testimonium potentie, secundo
testimonium voluntatis. Atque hæc de secundo.

TERTIVM, quod necessarium esse demonstrat
S. Bernardus, est, vt nobis applicetur in particulari
remissio peccatorum, & merita donentur, & spes vi-
tæ æternæ conferatur, vt non solum habeamus testi-
monium potentie, & voluntatis, sed etiam exequu-
tionis. Et in hoc tertio non dicit Bernardus, creden-
dum esse, sed potius experiendum an habeamus eon-
ditiones, quæ requiruntur. *sic ergo* (inquit, loquens
de applicatione in particulari) *inhabitat hæc gloria
etiam hic in terra nostra, si misericordia, & veritas obu-
ient sibi, & sese iustitia & pax osculentur. Præuenienti
siquidem misericordia, vt veritas nostræ conuersionis oc-
currat, necesse est, vt de cætero sanctimoniam sectemur &
pacem, sine qua nemo videbit Deum. Vbi enim compun-
gitur quis, tūc enim misericordia præuenit, sed nequaquā
ingreditur, donec ei veritas confessionis occurrat. Et hoc
quidem, vt declines à malo. Iam verò vt facias bonum, in
tympano, & choro tibi psallendum est, vt ipsa mortificatio
carnis tuæ, & penitentia fructus, ac iustitiæ opera in vni-
tate & concordia fiant. Et infrà: Sanè quisquis ille est, in
quo misericordia, & veritas obuauerunt sibi, iustitia &
pax osculata sunt, securè gloriatur, sed in eo qui sibi testi-
monium perhibet in spiritu vtiq; veritatis. Hæc ille.*

Vides igitur sanctum Bernardum non docere ab-
solutè credendum esse sine respectu operum, nobis
remitti peccata; sed eum requirere conditionem cō-
uersionis, confessionis, fructuum penitentiae, & si-
milium operum, ex quibus, vt ex signis quibusdam
gignitur persuasio & securitas gratiæ, non tamè cer-
tudo fidei Catholice, vel diuinæ. Hunc locum fu-
sius explicare volui, quoniam ex verbis huius sermo-
nis perperam intellectis, duxit originem pernicio-
sa illa hæresis de fide speciali, quæ magnam partem Se-
pentrationis infecit.

CAPVT XI.

Soluntur argumenta ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrum,
multas quoque rationes colligunt aduersarij.

PRIMAM rationem ducunt ab exemplis sanctorum, qui certi fuisse narratur de sua iustitia. Enumerant Kemnitius, & Cathartus Sanctos Patriarchas, Abel, Henoch, Noe, Abraham, & similes, quos ipsa Scriptura commendat.

Sed facilis est responsio. PRIMVM enim pauci illi viri, & ij valde eximij; fortasse peculiari reuelatione certi fieri meruerunt de gratia, quam apud Dominum inuenerunt. Certè ad Abraham manifestè dictum esse legimus Genes. 22. *Nunc cognoui, quod timeas Dominum*, id est, nunc te cognoscere feci, quod verus sis cultor & amator Dei. Sic enim exponit S. Augustinus quæst. 57. & 58. in Genesim, ex quo intelligimus, non esse commune omnibus iustis, vt se iustos esse certò sciant. Quandoquidem Patriarcha Abraham, tot annis pie Deo seruierat & tamen tunc solum audire meruit. Nunc cognoui, quod timeas Deum, quando ad imperium Dei vnigenitum filium immolare decreuit. DEINDE, Scriptura dum sanctos commendat, & eorum iustitiam & virtutes laudat, nos certos reddit, quibus id vtilissimum erat, potius quam illos.

SECUNDAM rationem petunt Kemnitius & Caluinus à veritate promissionum. Deus enim, qui mētiri non potest, gratiam promisit non solum in genere omnibus, sed etiam in particulari singulis. Id enim sonant illa verba Zachariæ 9. *Eccce Rex tuus venit tibi*. Et Lucæ duodecimo: *Complacuit patri in te*. Addit CALVINVS in Antidoto cōfirmationem ex Concilio Tridentino: *Concilium sessione 6. cap. 9. monet, vt nemo dubitet de efficacia passionis Christi, at nunquid in aere, inquit Caluinus, locanda est ista efficacia? si efficax fuit Christi passio, certè mihi & tibi fuit efficax, si Idea Platonica.*

RESPONDEO, multa de hac re diximus in primo libro, ideo breuiter nunc respondemus, PRIMVM promissiones allegatas non esse particulares, sed generales. Illud enim, *Eccce Rex tuus venit tibi*, dicitur filia Sion, id est, toti Ecclesiæ. Et illud, *Complacuit patri in te*, dicitur toti gregi pusillo, id est, eidem Ecclesiæ. DEINDE addimus, promissiones istas posse quidem etiam applicari singulis in particulari, sed tunc esse conditionatas, non absolutas. Non enim quæ promittuntur Ecclesiæ, conueniunt singulis hominibus, nisi illi per fidem & charitatem incipiant esse membra viuæ corporis Ecclesiæ, immo nisi prius renascantur ex aqua & Spiritu sancto, & postea seruent omnia quæ mandata sunt.

TERTIAM rationem sumunt ijdem ab efficacia & proprietatibus fidei & spei. Scriptura enim tribuit fidei *πληροφορίαν*, id est, plenissimam certitudinem, ad Hebr. 10. Item vt sit coniunctio & hypostasis, ad Hebræos 11. Et Iacobi 1. Fidei opponitur hæsitatio. Præterea ipsi etiam spei tribuitur firmitas & certitudo, imò & *πληροφορία*, ad Hebr. 6. vbi etiam comparatur anchoræ propter stabilitatem & immobilitatem: Igitur promittenti Deo remissionem peccatorum debet homo firmissimè, ac certissimè credere & confidere, sibi remitti peccata. Alioqui fides & spes dubia esse possent.

RESPONDEO, quod attinet ad Fidem, nulla est in hac parte difficultas. Fides enim certissima est. Neque vllus vnquā Catholicus, dixit fidem non esse certā, aut posse dubitari, vel cum formidine assentiri, in ijs, quæ ad fidem pertinent. Sed paralogismus aduersariorum in eo positus est, quod assument remissionem peccatorum, siue iustificationem vniuscuiusque, ad fidem propriè dictam pertinere, quod falsum esse ostēdimus in primo libro: neque possunt aduersarij vllum argumentum, non solum verè soli-

um, sed neque in speciem solidum contra proferre.

Quod autem attinet ad SPEM; fatemur eam quod esse debere certissimam, sed in suo genere. Alia enim fidei, alia spei certitudo est. DVPLIX igitur in spe certitudo cōsiderari potest, VNA ex parte voluntatis, ALTERA, ex parte intellectus. Ex parte voluntatis certitudo spei est firma adhæsiō voluntatis ad rem speratam, & hæc maxima esse potest, etiam si ex parte intellectus non sit homo certus, se rem illam consecuturum. Immo videtur spes non solum non exigere, sed nec ferre posse ex parte intellectus certitudinem absolutam. Nam quod certò scimus nos habituros, non propriè speramus, sed simpliciter expectamus. Hoc enim modo animæ beatorum non propriè sperant corporum resurrectionem, sed tantum expectant, quia certissimæ sunt ex parte intellectus, eam sibi deesse non posse. Itaque Hæretici nostri temporis, qui certitudinem absolutam ex parte intellectus, requirunt de iustificatione & salute, nullum locum spei propriè dictæ relinquunt.

Quamuis autem (vt diximus) absolutam certitudinem spes non requirat, ex parte intellectus, tamen habet etiam ex parte intellectus DVPLICEM certitudinem.

PRIMA oritur ex fundamento spei primario, quod est promissio Dei. Certi enim sumus, Deum non posse fallere. Et si quidem nihil requireretur ad iustificationem, vel salutem nisi promissio Dei, haberemus etiam de his rebus absolutam, & infallibilem certitudinem: tamen quia requiruntur etiam alia, de quibus non sumus tam certi, ideo spes non expellit omnem timorem. De hac certitudine ex parte fundamenti, loquitur Apostolus 2. ad Timotheum primo: *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem*. Et ad Hebræos 6. *Interposuit (Deus) iusurandum, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui cōfugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ sutam, ac firmam.*

ALTERA certitudo spei ex parte intellectus oritur ex charitate, ac per hoc non conuenit nisi hominibus iustis. Amicus enim ab amico omnia bona sperare potest, neque periculum est, ne confundatur. De hac certitudine scribit Apostolus ad Rom. 5. *Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*. Et si quidem amicitia ista cum Deo corrumpi non posset, infallibiliter & absolutè de salute securi essent, qui charitate cum Deo coniuncti sunt: tamen quia dum peregrinamur à Domino fieri potest, vt qui amicus est, iterum fiat inimicus. Idcirco non possunt etiam iusti sine timore aliquo vivere.

Habemus igitur spem Christianorum certissimam esse, tum ex parte voluntatis, tum ex parte intellectus, sed ex parte intellectus certitudinem absolutam & infallibilem habere, ratione fundamenti, & ratione formæ, id est, ratione promittentis Dei, & ratione Charitatis, quæ est forma spei: & solum ratione propriæ dispositionis formidinem aliquam habere coniunctam.

QUARTAM rationem ducunt aduersarij ex natura & efficacia Sacramentorum. Sed aliter hoc argumentum texunt hæretici, aliter Catharinus. Hæretici sic ratiocinantur; Sacramenta sunt instituta ad obsequandam gratiam per Christum acceptam, vel quæ per Christum accipitur, vt nimirum hoc symbolo externo sustentetur fides, & certi reddamur de eo, quod non videmus. Igitur qui dicit, baptizatos non esse certos de remissione peccatorum, iniuriam

Sacramentis facit, & ipsi etiam Deo, quod fallacia signa instituerit. Præterea cum Minister absolute in Christi nomine pronunciat, Ego te absoluo; vel est certum quod dicit, vel incertum; si certum, igitur peccat qui non credit, se certò esse absolutum, ac per hoc iustificatum; si est incertum, igitur peccat Minister, tam audacter pronuncias Christi nomine, quod fortasse est falsum; *Et posset ei dici*, inquit LUTHERVS, *Domine tu mentiris.*

CATHARINVS autem in hunc modum argumentum proponit, Sacramenta nõ ponenti obicem certò gratiam conferunt; potest autem qui Sacramentum recipit, certò scire à se obicem nullum poni: igitur potest idem ipse certus esse, sibi peccata esse dimissa.

RESPONDEO, Falsò assumunt Hæretici Sacramenta instituta esse præcipuè ad fidem sustentandam, & nos certos Dei voluntate reddendos: nam (vt in lib. I. de Sacramentis in genere demonstraui) si ita esset, frustra baptizarentur infantes & amentes, qui eiusmodi effectus capaces non sunt. Potissima igitur causa institutionis Sacramentorum est, vt sint instrumenta iustificationis efficiendæ. Et ideo B. Paulus ad Titũ 3. nõ dixit, certò nos fecit, sed, *saluos nos fecit per lauacrum*; neque lauacrũ dixit certificationis (vt sic loquar) sed, *regenerationis & renouationis*. Et ad Eph. 5. non dixit, certam faciens Ecclesiam, sed, *mundans eam lauacro aqua in verbo vitæ*. Concedimus tamen Sacramenta non solum esse causas, sed etiam signa iustificationis, & quidem infallibilia ex parte sua, nõ absolute. Non enim significat cæremonia illa Baptismi, hominem absolute lauari & mundari à peccato, sed lauari & mundari, quod attinet ad vim, & efficaciam Sacramenti, modo non impediatur effectus per indispositionem suscipientis. Requiritur autem dispositionem fidei & pœnitentiæ, & posse fieri, vt quis fidem, & pœnitentiam simulans ad Baptismum accedat, neque hæretici negant.

Itaque non sunt fallacia signa, neque potest dici Ministro, Domine tu mētiris, si quis fortè ficto corde accedens à Ministro, qui id ignorat, simpliciter baptizetur, non enim ille cum dicit, ego te baptizo, aliud significat, nisi, ego Sacramentum tibi præbeo, quod vim habet omnia peccata delendi, vel (quod est in me) abluo te, & mundo à sordibus peccatorum. Et hoc ipsum est, quod credere tenetur, qui Sacramentum recipit, nimirum sibi remitti peccata vi Sacramenti illius, nisi fortè ipse per indispositionem suam in causa sit, cur non succedat iustificationis effectus.

Iam verò ad Catharinum RESPONDEO, argumentum eius rectè concludere, posse eum, qui non est sibi conscius fraudis alicuius, certũ esse de remissione peccatorum, sed certitudine quadã humana & morali, non certitudine fidei. Quoniam (vt supra ostēdimus) non potest haberi certitudo fidei (si reuelationem remoueas) de intentione Ministri, sine qua non perficitur Sacramentum, neque de remotione omnis impedimenti: cum fieri possit, vt aliquis non sit sibi conscius obicis, & tamen re ipsa obicem ponat, cum affectum gerat ad peccatum aliquod lethale, quod esse peccatum ignoret.

QVINTAM rationem ducit kemnitius ab origine sententiæ nostræ. Scribit enim eam ortam esse ab errore Phariseorum & Nouatianorũ. Quod inde probat, quoniã Pharisei (vt ipse dicit) non dubitabāt de remissione peccatorum in genere, sed murmurabant, quia Christus iubebat homines cōfidere, sibi in particulari dimissa esse peccata. Nouatiani verò (vt ex Ambrosio de pœnitentia, & ex historia tripartita lib. 8. kemnitius

A citare se dicit) non dubitabāt in genere posse dimitti peccata, sed an Minister deberet certò affirmare, an dubitanti in particulari pœnitentibus peccata dimitti.

RESPONDEO, Hæc verò non argumenta, sed imposturæ & mendacia sunt. Nam Euangelium apertissime testatur, Phariseos non murmurasse, quod Christus iuberet in particulari fiduciam concipi de remissione peccatorum, sed quod se Deum facere videretur, dum potestatem peccata relaxandi soli Deo propriam sibi sumebat. Sic enim Pharisei loquuntur, Marci 2. *Quid hic sic loquitur & blasphematur. Quis enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Et Lucæ 7. *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Adde quod Dominus non iussit, homines credere fide Catholica, sibi peccata esse dimissa, sed tantum confidere. Quod ipsum Catholici omnes docent, quippe qui sciunt fidem & fiduciam non esse idem, & posse hominem confidere sibi remissa esse peccata, etiam si ex parte intellectus, non habeat eius rei certitudinem absolutam.

Quod ad Nouatianos pertinet, mirum est, cur audiant Lutherani nobis errorem Nouatianorum tribuere, cum ipsi verissimi sint Nouatiani. Nam error Nouatianorũ ille erat, quod nullum in Ecclesia Sacramentum pœnitentiæ & reconciliationis agnoscebant distinctum à Baptismo. Quod ipsum Lutherani omnes docent. Sed quoniam nondum Satanas inspirauerat Nouatianis, vt dicerent per memoriam Baptismi posse homines reconciliari, quod Lutheranis postea inspirauit, ideo Nouatiani lapsos post Baptismum monebant, vt cum Deo agerent, in Ecclesia enim non esse potestatem reconciliandi. Sic Ambrosius loquitur lib. primo de pœnitentia, capite 1. *Aiunt Nouatiani se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem permittunt.* Et Socrates libro octauo Tripart. & libro quarto historiæ suæ, capite vigesimo tertio: *Nouatus*, inquit, *Ecclesijs scribebat, ne eos, qui demonibus immolauerant, ad Sacramenta suscipere, sed inuitarent quidem ad pœnitentiam, remissionem vero Dei relinquere potestati, cuius solius est peccata remittere.*

POSTREAM rationem ducunt ab absurdo. Nam valde absurda videtur esse doctrina, quæ perpetuam dubitationem, hæsitacionem & fluctuationem docet. *Qualis* (inquit Kemnitius) *est illa doctrina, cuius effectus, summa & finis est, vt anxie conscientia, quærentes consolationem, reijciantur in perpetuas hæsitaciones, & dubitaciones sua cum Deo reconciliationis, salutis, & vitæ aeternæ.*

RESPONDEO, Posset hoc argumentum, si rhetoricariliberet, multo verius in aduersarios retorqueri, qui miseras animas quærentes consolationem ita seducunt, vt in vanissimam fiduciam & temerariam præsumptionem præcipitare non dubitent. Sed his omiſſis, dico nullum esse Catholicum Scriptorem, qui doceat oportere homines perpetuò dubitare, & hæsitare de sua cum Deo reconciliatione.

TRES enim videntur numerari inter Catholicos de hac quæstione sententiæ, quarum VNA, quæ est Ambrosij, Catharini non solum dubitationem omnem excludit, sed etiam addit posse iustos habere de sua iustificatione certitudinem fidei diuinæ, de qua sententia non potest kemnitius queri.

ALTERA sententia non docet quidem certitudinem fidei diuinæ, tamen affirmat posse, imò etiam solere præsertim homines perfectos ad eam securitatem venire, vt nullam habeant de sua iustificatione formidinem, planè ad eum modum, quo credimus sine vlla hæsitacione & formidine deceptionis, Cæsarem imperasse, in Italia, Alexandrum in Græcia,

Ciceronem Oratorem, Lium Historicum, Virgilium Poëtam fuisse: Constantinopolim esse urbem in Thracia & Antiochiam in Syria, quamvis neutram viderimus.

De qua etiam sententia non video cur Kemnitius quæri possit. Quamquam (vt verum fatear) mihi hæc sententia non probatur: T V M quia Concilium Tridentinum sess. 6. ca. 9. docet, neminem esse, qui dum considerat suam infirmitatē & indispositionem, non possit de sua gratia formidare, ac timere: T V M etiam quia exempla sanctorum, Iobi, Davidis, Pauli, Hilariionis, & aliorum perfectissimorum hominum, supra citata, contrarium persuadent. T V M denique quoniam de Cæsare, Alexandrino, Cicerone, Lio, Virgilio, Constantinopoli & Antiochia, alijsque similibus rebus ideo non dubitamus, quoniam habemus plurimos oculatos testes, nec vnquam in eiusmodi rebus accidit deceptio, vel multis sæculis celebrata est, & nemo vnquam contradixit, & eiusmodi res sunt, quæ sub aspectum cadunt, & facili negotio cognosci possunt. Sæpe etiã nihil ad nos pertinent, & ideo malumus simpliciter credere, quàm anxie quærere, vtrum sic, an aliter se habeant. At negotium iustificacionis, & salutis æternæ ad nos maximè pertinet, neque vllos habemus de ea re testes oculatos, & scimus non paucos vehementer esse deceptos, & res est altissima, atque abdita valde.

TERTIA sententia, quæ communior in Ecclesia est, non tollit quidem omnem formidinem, tamen tollit omnem anxietatem & hæsitacionem, & ipsam etiam dubitationem, si dubius dicatur, qui nõ audet alteri parti assentiri. Neq; enim bona est argumētatio, Catholici non habent certitudinem fidei de sua iustificacione, igitur semper dubitant, hærent, anxii sunt. Sicut neque contra rectè quis concluderet, Catholici non sunt anxii, neque hæsitāt de sua iustificacione, igitur certi sunt certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Datur enim aliquid medium inter hæc extrema, videlicet certitudo quædã moralis ex parte intellectus, & spes, ac fiducia ex parte voluntatis.

Porrò solidam consolationem & pacem, ac tranquillitatem, & lætitiã interiorem longè melius gignit in Catholicis bona cōscientia, contritio, charitas, studium bonorū operum, frequens Eucharistiæ perceptio, visitatio Spiritus sancti, quæ est mânia absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit, quàm inanis illa fiducia, & verè temeraria præsumptio in Lutheranis. Nam de bona conscientia scribit Apostolus, 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est testimonium conscientia nostra.* Et S. Ioan. in epist. 1. c. 3. *si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deū.* De vera contritione scribit Salomon, Prou. 14. *Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscbitur extraneus.* Verè enim incredibilis lætitiã oritur ex eo, quod quis videat se amarissimè peccata sua deflere. Porrò charitas nihil prius gignit quàm gaudiū & pacem. Inde enim dicitur, Galat. 5. *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, &c.*

Sed ex patientia (vt alia nunc omittam) solidissima oritur consolatio. Nã vt ait Apostolus, Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, quia tribulatio patientiã operatur, patientiã probationē, probatio verò spem, spes autem non confundit, &c.* Et 2. Cor. 7. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Et c. 8. *Notū, inquit, vobis facimus fratres gratiã Dei, quæ data est in Ecclesijs Macedonia, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorū fuit.* Et Iacobus c. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestra patientiam operatur, patientiã autem opus*

A *perfectum habet.* Et ante hos omnes Propheta David: *In tribulatione, inquit, dilatasti mihi.* Et rursus: *secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuas lætificauerunt animam meam.*

B Sancti quoque Patres, quorum testimoniiã perperam adduxerunt aduersarij pro certitudine fidei, & præsertim Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Leo securitatē animæ, non ex fide remissionis peccatorū, sed ex conscientia charitatis & operum bonorum colligebant. Placet autem nomine aliorum S. BERNARDI testimonium hic adscribere, vt omnes intelligant, vnde petenda sit solida consolatio. Sic igitur loquitur in serm. 69. in Cantica: *Quanta putas ex hac mansione inter animã & verbum familiaritatis gratia oriatur: quanta de familiaritate sequatur fiducia? Non est (vt opinor) quod iam talis anima dicere vereatur, dilectus meus mihi, quæ ex eo quod se diligere & vehementer diligere sentis, etiam diligere nihilominus vehementer non ambigit, ac de sua singulari intentione, sollicitudine, cura, opera, diligentia studioque, quo incessanter & ardentè inuigilat quemadmodum placeat Deo, æque hæc omnia in ipso indubitanter agnoscit, recordans promissionis eius, in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Ergo ex proprijs, quæ sunt penes Deum agnoscit, nec dubitat se amari quæ amat.* Et infra: *Vides quomodo non solum de amore suo certum te reddit, siquidem tu ames illum, sed etiam de sollicitudine sua, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui.*

C Hanc igitur certitudinem libenter agnoscimus, quæ non oritur ex præsumptione imputatæ iustitiæ, neque est certitudo fidei Catholicæ, sed oritur ex charitatis & operum bonorum experimento, ac per hoc moralis & coniecturalis certitudo nominari potest.

CAPVT XII.

Refellitur error de certitudine Prædestinationis.

HACTENVS primum errorem ex illis quatuor quos initio huius libri proposuimus, expugnare conati sumus. Sequitur vt aduersus secundum breuiter disseramus.

D SECUNDVS error eorum erat, qui non solum de præsentī gratia, atque iustitia, sed etiam de prædestinatione, atque electione ad gloriam certitudinem fidei haberi contendunt. Docuit hunc errorem MARTINVS BUCERVS, in colloquio Ratisbonensi. Nã extat in eo colloquio inter alios titulos, vnus de firmissima æternæ salutis fiducia, & certitudine, & in eo affirmat Bucerus, non esse verum Christianū, qui non eadem fidei certitudine, credit se habiturum esse vitam æternam, qua credit, Christū esse, & Deum etiam esse. Idem etiam docet in libro de concordia, in conciliatione articuli de iustificatione: Idem quoque docet PETRVS MARTYR, in comment. ad c. 8. epist. ad Rom. Eundem errorem mordicus defendit IOANNES CALVINVS, in lib. 3. Instit. ca. 2. vbi sic loquitur, §. 16. *Verè fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur, nisi qui diuine erga se benenolentiæ promissionibus fretus, indubitatã salutis expectationem præsumit.* Vide eundem §. 40. & in antidoto Concilij. In eodem errore versatur Kemnitius, in Examine Concilij Tridentini. Reprehendit enim quod Conciliū docet, sess. 6. c. 12. neminem sine peculiari reuelatione, certò statuere debere se esse ex numero prædestinatorum. Affirmat verò Kemnitius, hæc falsam esse doctrinam & probat ex c. 8. ad Rom. Ex verbo Dei posse ac debere omnes iustificatos certò statuere, de sua prædestinatione.

Cæterum hic error pugnat cum Scripturæ diuinæ testimonijs, cum sententijs sanctorum Patrum, & cum manifesta, atque apertissima ratione.

PRIMUM igitur, Apostolus Paulus ad Rom. II. de Prædestinatione disputans, refert hoc mysterium inter altissima Dei secreta, exclamans; *O altitudo diuinarum sapientia & scientia Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Et, quis nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Et quâuis hæc altitudo secreti præcipuè respiciat causam, cur Deus vnum eligat, alterum non eligat, tamen indicat etiam non posse sciri sine reuelatione, quem Deus elegerit, & quem non elegerit. Nam ex hoc ipso, quod ignoramus, quid moueat Deum, vt huc potius quàm illum eligat, & in eius volutatem rem totam referre cogimur, intelligimus non posse alia via cognosci, quem eligere, & quem non eligere voluerit, nisi per reuelationem specialem, qua suam ipse volutatem alicui manifestare dignetur.

SECUNDO, Scriptura hortatur omnes fideles ad timorem, cum ait Rom. II. *Tu autem fides tas, noli aliud sapere, sed time, ne forte & tibi non parcat.* Et 1. Cor. 10. *Qui stat, videat ne cadat.* Et Phil. 2. *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini.* Et Apoc. 3. *Tene quod habes, ne forte alius accipiat coronam tuam.* Et in epist. 2. idem Ioannes: *Videte, inquit, ne perdati qua operati estis.* Et in Plal. 2. *Seruite domino in timore, & exaltate ei cum tremore. Apprehedite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.*

Ad hæc & similia respondent CALVINVS & KEMNITIVS, hæc dici ad excutiendum torporem & carnalem securitatem, quæ homines in operibus bonis negligentes faciunt, non quod reuera periculum sit, ne veri fideles excidant à salute. At verum quidem est, nullum esse periculum, ne prædestinati salutem æternam perdant, & terrores illos à Spiritu sancto, per Scripturas sanctas adhiberi, vt electi ad sollicitudinem & diligentiam excitentur, sed hæc omnia locum habent in ijs, qui prædestinationem suam ignorant, non in ijs, qui de illa certissimi sunt. Nam qui certo persuasi sunt, se omnino saluandos, & non possunt timere, ne excidant à salute, imò nec debent timere, si id certo credunt certitudine fidei, quomodo credunt Christum esse Deum, non isto suo timore iniuriam fidei facerent.

Proinde si vera esset responsio hæreticorum, Spiritus sanctus hortaretur electos ad infidelitatem cum hortatur ad timorè amittendæ salutis? Quemadmodum enim si quis admoneret fidelem vt timeret, ne forte non sit verum, Christum esse Deum, ad impietatem sine dubio eum impellere videretur. Ita profusus Spiritus sanctus (quod blasphemum est cogitare) ad impietatem prouocaret electos, dum hortatur vt timeant, ne forte excidantur, ne pereant de via iusta, ne amittant coronam suam. Igitur qui timere iubemur, non debemus, nec possumus certo credere certitudine fidei, nos esse de numero saluandorum.

TERCIO, Scriptura disertis verbis docet, salutem pendere à conditione operum, Matt. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnū celorum.* Matt. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Rom. 8. *Quod si filij & heredes, si tamen cõpatimur, vt & cõglorificemur.* 2. Tim. 2. *Si cõmortui sumus & cõinuemus.* Et ibidè: *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* At concedunt aduersarij nullam esse posse certitudinem salutis, si ea pendeat à conditione operum, vnde igitur tam confidenter affirmant se de salute & vita æterna esse certissimos?

Respondebunt fortasse, hæc omnia se habere non in se, sed in Christo, cuius facti sunt membra per fi-

dem. Sic enim iubet Calvinus, vt fidelis non respiciat se & opera sua, sed respiciat Christum, non vt extra se positum, sed vt in se manentem, & omnia bona sua communicantem. SED hæc responsio non est solida. Nam Christus ipse requirit à mēbris suis, vt ipsa etiam benè operentur, & tãquam vitis requirit, vt palmites fructum ferant. Alioqui excisionem minatur: *Ego sum vitis vera* (inquit Ioan. 15.) *& Pater meus agricola est. Omnē palmitem in me non ferentē fructum, tollet eū.* Et infra: *si quis in me nō manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittēt, & ardet.* Non igitur sufficit ad salutem insertum esse in vitem Christum, nisi quis vt palmes fructum bonorum operum pariat. DEINDE, cū Dominus ait: *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Et: *si vis ad vitam ingredi, &c.* Non significat vt membra iustitiam capitis sibi arrogent, sed vt ipsa quoque operentur, & iustitiam faciant, vt perpicuum est ex sequentibus, vbi ait Matt. 5. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, &c.* Et Matt. 19. *si vis perfectus esse, vende omnia qua habes & habebis thesaurum in caelo.*

Respondere solent, opera quidem requiri, sed non vt conditionem, à qua pendeat promissio vitæ æternæ, sed quia fides vera non est nisi sit viuua, & fructificet opera bona, nam peccata, id est, opera carnis excutiunt fidem, & effundunt Spiritum sanctum. At non laboramus hoc loco cur sint opera necessaria, contenti sumus, si detur nobis, ea necessario exigi, & sine illis non obtineri vitam æternam. Hinc enim euidenter concludimus, sine diuina reuelatione neminem certo statuere posse, se esse de numero electorum, cum nemo, iplis etiam aduersarijs testibus, certo statuere possit, se facturum omnia illa bona opera, quæ Christus fieri iubet.

QUARTO, Scriptura testatur, multos ad tempus credere, & postea circa fidem naufragare & perire, vt patet Luc. 8. de femine quod cecidit super petram, quod exponit Dominus de ijs, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Et 1. Tim. 4. *spiritus manifestè dicit, quia in nonissimis diebus discedet quidam à fide.* Et c. 9. *Quam quidam appetentes errauerūt à fide.* Qui autè à gratia & fide exciderūt, nullam certitudinem habent suæ restitutionis in gratiã, imò Scriptura dicit, hoc planè esse incertum. Cum ait 2. ad Tim. 2. *Ne forte det illis Deus penitentiam & respiciant.* Et Ioel. 2. *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus?* At si multi credentes à veritate postea aberrãt, & reprobi fiunt, igitur nō erant illi certi ex fide se perseueraturos, alioqui falsa fuisset eorum fides. Non potest autem certitudo prædestinationis haberi sine certitudine perseuerantiæ, cum perseuerantia sit effectus maximè proprius prædestinationis, & sine perseuerantia non possit impleri prædestinatio, igitur neque de prædestinatione homines illi certi fuerunt ex fide. Ac per hoc falsum est, omnes fideles certos esse certitudine fidei de sua prædestinatione.

Ad hoc argumentum ut cunque respondere potest Calvinus, quippe qui negat habuisse veram fidem illos qui non perseuerãt. Quem errorem paulò post refellemus. Kemnitius verò nihil omnino respondere potest. Ipse enim apertè fatemur, posse fideles excidere à gratia, & non perseuerare, & tamen audacter affirmat debere eos, qui fidem habent certo statuere se esse prædestinatos. Quæquam malè inter se cohereant, nemo non videt. Nam si omnes debent ex fide certo statuere se esse prædestinatos, & tamen possunt non perseuerare, & per hoc non saluari, igitur vel potest falli prædestinatio Dei, vel potest homo ex fide certo credere id, quod est incertum, & quod fieri potest vt sit falsum.

Respondet Kemnitius, fidem semper esse veram, quia quod aliqui non perseuerent, nō fit ex eo quod Deus nolit conseruare eos vsque in finem, sed quia ipsi per opera carnis fidem excutiunt. At inepta solutio est. Hoc enim est quod nos vrgemus, non posse vllum ex fide certum esse, sed ad numerum electorum pertinere, quia potest fieri, vt excutiat fidem, & tandem sit reprobus. Nam cum vera fides possit esse in eo, qui reuera corā Deo reprobus est, cū præficiatur nō perseueraturus: euidenter sequitur, vt vel fides non doceat eum esse de numero electorum, vel fides sit falsa, quomodo enim reprobis credere potest ex fide vera se non esse reprobis, sed electum?

Ad hæc testimonia Scripturæ addi possunt etiam testimonia Patrum. S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. II. in epist. ad Philipp. *Si Paulus, inquit, qui tanta passus est nondum de resurrectione illa securus fuit, quid sanè nos dicemus?*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos: *Ne beatum, inquit, dixeris quempiam ante mortem, quamdiu enim viuimus, in certamine sumus: quamdiu in certamine, nulla est certa victoria.*

S. AVGVSTINVS lib. II. de ciuit. Dei, c. 12. *Licet, inquit, sancti de sua perseuerantia præmio certi sint, de ipsa tamen perseuerantia sua reperuntur incerti. Quis enim hominum se in actione, profectuque iustitia perseueraturum vsque in finem sciat, nisi aliqua reuelatione ab illo fiat certus, qui de hac re iusto, latenti que iudicio non omnes instruit, sed neminem fallit?*

Martinus Bucerus in lib. de concordia, sub finem conciliationis articuli de iustificatione, hunc vnum locū sibi ipsi obiecit, & duas adhibuit responsiones, siue malis dicere tergiversationes. PRIMO dicit, Sanctos ex se non posse certò statuere, an sint perseueraturi; tamen quia vocati sunt ad sempiternum Christi confortium, ex fide debere omnino certos esse, se vique in finem perseueraturos. SECUNDO dicit, Augustinum loqui de certitudine scientiæ, non de certitudine fidei. At si sancti ex se statuere debeant, id est, ex viribus naturæ suæ: certò statuere debent, se non perseueraturos. Quo modo enim sine Dei gratia perseuerarent? Itaque si ex se statuere debent, non sunt incerti, vt Augustinus dicit, sed planè certi.

Dicet fortasse Bucerus, illud (*ex se*) non debere ad vires perseuerandi referri, sed ad cognitionē, vt sensus sit, Sanctos non posse statuere certò se perseueraturos ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei omnino posse. At contra, nam de præmio perseuerantiæ non sunt certi ex se, id est, ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei: & tamen August. scribit, de præmio perseuerantiæ Sanctos esse certos, de ipsa perseuerantia incertos. Præterea si certi essent Sancti ex lumine fidei de sua perseuerantia, omnes, qui fide præditi sunt, hanc certitudinem haberent. At Augustinus dicit, nō omnes Sanctos, id est, non omnes qui fidem habent, esse de hac re certos, sed illos tantum quibus Deus per specialem reuelationem id manifestare dignatur. Vult igitur Augustinus non solum ex se, sed etiam ex fide, & non solum certitudine scientiæ, sed etiam certitudine fidei Sanctos de sua perseuerantia esse incertos.

Sed vt omnem tergiversandi occasionem Bucero auferamus, addamus alia duo loca in lib. de corrept. & grat. c. 13. *Quis, inquit, ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate viuunt, in numero prædestinatorum se esse presumat?* Item in lib. de bono perseuerantiæ, c. 13. *Ad quam vocationem (secundū propositum, quæ propria est electorum) pertinere nullus est homo ab hominibus certa assueuatione dicendus, nisi cum de hoc seculo exierit. In hac autem vita humana, qua ten-*

tatio est super terram, qui videtur stare videat ne cadat. S. GREGORIUS lib. 6. in primum Reg. *Quia iudicium, inquit, omnipotentis Dei imperscrutabile est, unde veniat, & quo vadat homo nescit, quia sciri non potest an quis in gratia, quam recipit, perseuerare in perpetuum debeat.*

S. PROSPER, in lib. 2. de vocatione gentium, c. vlt. *In remotissimo, inquit, ab humana cognitione secreto præfinitio huius electionis abscondita est. Et de nullo ante ipsius finem prænunciari potest, quod in electorum gloria sit futurus, vt perseuerantem humilitatem vtilis metus seruet, & qui stat videat ne cadat.*

S. BERNARDVS, quem virum Dei, loco citato Bucerus appellat, & Lutherani omnes in quæstione de Iustificatione magni facere solent, sic loquitur in sermo. I. de Septuagesima: *Quis potest dicere, ego de electis sum? ego de prædestinatis ad vitam? ego de numero electorum? certitudinem vti que non habemus, sed spes fiducia consolatur nos. Idem in epist. 107. Datur, inquit, aliquid presentire de sua ipsius futura beatitudine, quemadmodum ab æterno latuit in iustificante plenius appariturum in beatificatē. De qua tamen iam percepta summet ex parte notitia, interim quidem gloriatur in spe: nondum tamen in securitate.*

Addamus vlt. rationes, PRIMA ratio: nihil affirmari debet de his, quæ pendent ex sola Dei voluntate, nisi ex manifesta reuelatione ipsius: si enim nemo certò scire potest, quid scit in homine nisi spiritus eius, quāto magis nemo scire poterit quid sit in Deo nisi Spiritus Dei? Pendere autem prædestinationem ex Dei voluntate perspicuum est, quia *cuius vult miseretur & quem vult indurat.* Rom. 9. Et quos eligit non ex operibus, sed ex misericordia eligit. DICENT, reuelauit Deus per Spiritum suū in Scripturis, omnes qui credunt, habituros esse vitam æternam. At nusquam reuelauit omnes qui dicunt se credere, eos credere sicut oportet. Nam si satis esset dicere, ego credo, vel etiam, ego rectè credo, & sicut oportet, credo: omnes hæretici saluarentur.

SECUNDA ratio. Non potest homo certus esse ex fide an sit dignus odio vel amore secundum præsentem iustitiam, quam in se habet, vt ostendimus in disputatione præcedenti, igitur multò minus ex fide certus esse potest, an sit dignus odio vel amore secundum æternum decretum, quod in ipso Deo latet. Neque enim dubitari potest, quin facilius sit notitia præsentis iustitiæ, quàm æternæ prædestinationis.

TERTIA ratio sumitur ab vtilitate huius secreti. Nam vt scribit S. August. in lib. de corrept. & gratia, c. 13. vtilissimum est ad humilitatem conseruandam, vt non sciatur in hac vita, quis ad numerum electorum certò pertineat. Et quamuis posset Deus alia etiam ratione huic elationis morbo medicinam facere: tamen sic placuit magno illi medico, qui ordinem sanandi non recipit ab ægroto.

QUARTA ratio est S. Prospero loco notato, quoniam id etiam vtilissimum fuit propter reprobos. Nam si sciarentur qui sint prædestinati, reliqui omnes desperantes de salute, nihil omnino boni peragere curarent. Itaque vt qui stat, videat ne cadat, & qui victus tentatione cecidit, resurgere conetur, & nemo de Dei miseratione diffidat, nemo desperet, vtilissimum fuit, vt secretissima esset electio.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

QUAMVIS autem is, quem refutauimus error exploratus & apertissimus esse videatur, non

tamen defunt argumēta aliqua, quæ pro illius defensione Bucerus, Caluinus & Kemnitius excogitarunt.

PRIMUM igitur ita ratiocinatur BUCERVS: *Assidue pro dono perseverantia nobis orandum esse non dubium est: dicit autē Iacobus, cap. 1. de eo qui cupit à Deo aliquid impetrare, Postulet in fide nihil hæsitan: igitur nihil hæsitare debemus, sed certo credere, nos accepturos perseverantiam, ac proinde etiam esse prædestinatos.*

RESPONDEO, Potest optimè cohærere oratio in fide sine hæsitatione cum incertitudine de re illa adipiscenda, quæ petitur. Nam in oratione requiritur tum fides, tum etiam fiducia, & utriusque suo modo contraria est hæsitatio. Et quidem de fide nulla est difficultas. Nam fide credere debemus, Deum posse facere quod petimus; fidelem quoque esse in omnibus verbis suis, & per hoc velle etiam facere quod petimus, nisi ex parte nostra sit defectus, & de his rebus non debemus vel minimū hæsitare. Non autem tenemur certè credere, nos absolutè impetraturos quod petimus: alioqui fides falsa esse posset. Certè cum Apostolus ter rogavit, ut liberaretur à stimulo carnis in fide nihil hæsitan oravit, & non impetrauit tamen quod petijt: ex quo intelligimus, eum non credidisse absolutè se liberandum.

AT Dominus Marc. II. dicit. *Quidquid orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet vobis.* RESPONDEO, credendum esse quia accipiemus, si bona petamus, & si expedit nobis, non absolutè. Porro perseverantia donum planè expedit nobis, sed non benè petit qui non assidue petit. Non enim perseverantia res est eiusmodi, quæ vno die peti & accipi possit, sed quotidie petenda est, ut quotidie detur, & sic tandè fiat, ut in finem vsq; perseveremus. Tūc enim data intelligitur perseverantia cum perseveratum est vsque in finem. Itaq; credere debemus nos accepturos perseverantiam, si perseveranter eam postulauerimus, utrū autem perseverat eam postulari sinus, quis scire potest nisi Deus, & cui voluerit Deus revelare?

Quod autem attinet ad fiduciam, confidere debemus, nos accepturos, quod petimus, & non hæsitare, id est, non diffidere. Cæterum sicut fiducia non est in intellectu, sed in volūtate, ita hæsitatio cum opponitur fiduciæ, non est incertitudo intellectus, sed infirmitas & instabilitas voluntatis. Quare fiducia sine hæsitatione nõ requirit certitudinem intellectus de re impetranda, sed firmam adhæsiōnem voluntatis erga bonitatem Dei, à qua sperat homo se impetraturum quod postulat. Nihil igitur concludit Buceri ratiocinatio.

SECUNDO, objicit idem auctor illud, I. Ioan. 5. *Hæc scribo vobis, ut sciatis, quia vitam habetis æternam qui creditis in nomine filij Dei.* RESPONDEO, Multa hic dici possent, sed iam sæpè de hac re loquuti sumus.

DICO igitur eos qui credunt, habere vitam æternam, sed in spe, non in re. *Spe enim salvi facti sumus*, inquit, B. Paulus ad Rom. 5. porro ut in re vita habeatur æterna, requiritur (præter alia multa) perseverantia in fide. Sic enim scribit Apostolus ad Heb. 3. *Videte fratres ne forte sit in aliquo vestrum, cor malum incredulitatis discedendi à Deo viuo. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduret quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus, si tamen in iuu substantia vsq; ad finem firmum retineamus.* Et idem ipse Ioannes, qui dixit, credentes habere vitam æternam, scribit quibusdam credentibus in epist. 2. *Videte vosmetipsos ne perdatis quæ operati estis.* Quare si probare Bucerus cupit sententiā suā laborare debet, ut inueniat Scripturæ testimonium, in quo habeatur se, & alios in particulari vsque in finem perseveraturos.

A TERTIO, objicit CALVINVS, I. c. epist. ad Ephes. vbi Apostolus dicit, nos habere pignus hæreditatis: at qui pignus habet, certus est de hæreditate. Item ibidem Apostolus orat Deum, ut illuminet oculos Ephesiorum, ut cognoscant, planeque perspiciant se prædestinatos in adoptionem filiorum.

RESPONDEO, qui spiritum habet inhabitantem, sine dubio pignus habet hæreditatis, hoc enim Apostolus dicit. At quis certus esse potest certitudine fidei, se spiritum inhabitantem habere? Deinde, qui pignus habet hæreditatis, sine dubio consequentur hæreditatem, modò pignus diligenter conferuent. Nam si fortè illud amiserint, antequam hæreditatem accipiant, nihil eis proderit aliquando pignus eiusmodi accepisse. Non scribit autem Apostolus, omnes, qui pignus habent, illud sine dubio seruaturos, ac patrifamilias suo tempore representaturos. Neq; est aliqua ratio; Dei reuelatione excepta, per quam huius rei certi reddi valeamus.

Porro rogat idem Apostolus Deum ut illuminet Ephesiorum oculos, non ut cognoscant se esse prædestinatos; sed ut intelligant quæ sit spes vocationis, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis in Sanctos, id est, quanta sit ea gloria, quam Deus præparauit diligentibus se.

Sed libenter quærerem à Caluino, si ex fide certus est, omnis, qui iustificatur, se prædestinatum esse, cur isti Ephesij iam dudum fideles, & iustificati egebant illustratione noua, ut cognoscerēt se esse prædestinatos? Nam si id non certo nouerant, non erant fideles & iustificati, si verum est dogma Caluini; si autem fideles, & iusti, imò & sancti erant, ut eos Apostolus vocat: igitur vel non egebant isto nouo lumine, & Paulus frustra pro illis orat, vel quod est verius, non certi erant, ex fide se esse prædestinatos.

QUARTO, objicit idem Caluinus illud, I. Thess. I. *Sciētes fratres dilecti à Deo electionem vestram, qua Euangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & in Spiritu S. & in plenitudine multa.* Vbi probat Apost. Thessalonicenses fuisse electos, ex eo quod fidem haberent, per quam Euangelium receperant. Ex quo sequitur, ut fides sit propria electorum, & qui illam habent, sciant etiam se esse in numero electorum.

RESPONDEO, PRIMO illud: *Sciētes electionem vestram*, non refertur ad ipsos Thessalonicēses, quasi ipsi scirent electionem suam, sed ad Paulum, qui dicit se cum Siluano & Timotheo scire electionem illorum. DEINDE, loquitur Apostolus de sciētia, non ex reuelatione, sed ex signis, quia videlicet nouerat se illis prædicasse cum adiunctione miraculorum & cum plenitudine multa, Græcè πλῆθος οὐσια, id est, cum magna copia testimoniorum diuinorum, quæ apta erant ad certam persuasionem gignendam. Idem etiam probat ex operibus Thessalonicensium, quia in tribulatione multa cum gaudio verbum Dei receperant. Itaque nihil aliud ex eo loco colligitur, nisi Apostolum optimam spem habuisse de electione Thessalonicensium, ex multis signis, quæ de ipsorum electione habebat.

QUINTO, objicit Kemnitius illud, Rom. 8. *Quos vocauit, hos & iustificauit, quos iustificauit, hos & magnificauit.* Nam in hoc loco dicit Kemnitius, patefactum esse fundamentum huius certitudinis, quam habent iusti ex fide de sua electione.

RESPONDEO, si omnes vocati essent electi, argumentum Kemnitij solidissimum esset; sed Dominus dicens Matt. 22. *Multi sunt vocati, pauci vero electi*, nullius roboris argumentum illud esse ostendit. Cum igitur Apostolus ait: *Quos vocauit, hos & iusti-*

ficanit, non loquitur de omnibus vocatis, sed de vocatis secundum propositum: & cum addit, *quos iustificauit*, & *hos magnificauit*: non loquitur de omnibus iustificatis, sed de iustificatis secundum propositum, de quibus dicitur in eodem cap. *Scimus quia diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Vide Augustinum in lib. de bono perseverantiæ, cap. 13. qui sint autem vocati & iustificati secundum propositum, nemo scire potest. Quis enim nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

ULTIMO obijcit Kemnitius multa loca, quæ nihil ad rem faciunt, vt Ioan. 10. *Nemo rapiet eas de manu mea*. Rom. 8. *Quis accusabit aduersus electos Dei?* 1. Cor. 1. *Confirmabit vos usque in finem*. Ephes. 1. *Elegit nos ante mundi constitutionem*.

RESPONDEO, priora duo loca docent, electos non posse perire: sed non docent electos nosse de se in particulari, se esse tales. Quæ autem est ista consecutio. Nemo rapiet oues de manu Christi, ergo Kemnitius certò scit certitudine fidei se esse de numero electorum? Duo loca posteriora, vt etiam multa alia similia testantur Apostolum benè sperasse de salute Corinthiorum & Ephesiorum; non autem certum fuisse certitudine fidei eos omnes saluandos.

Hinc prudenter monet S. Augustinus, in libro de bono perseverantiæ, cap. 22. vt cum in concione ad populum de electis loquimur, vtamur prima vel secunda persona, ponentes in eo numero nos & auditores nostros, vt ostendamus, nos benè sperare cum de nobis, tum etiam de illis: at cum loquimur de reprobis, vtamur verbis tertiæ personæ, ne nobis aut auditoribus malè ominari videamur.

CAPVT XIV.

Fidem, ac iustitiam non esse propriam electorum, & semel habitam amitti posse.

VENIO ad errorem TERTIVM, qui proprius est CALVINI, qui docet in lib. 3. Institut. c. 2. §. 11. Fidem & iustitiam propriam esse electorum, & semel verè acceptam, non posse vlla ratione amitti, & qui eam videntur amittere, nūquam verè habuisse. Solos, inquit, *electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispareat semen vite in eorum cordibus insitum*. Et infra §. 12. *Hoc, inquit, interim tenendum est, quamuis exigua sit, ac debilis in electis fides; quia tamen spiritus Dei certa illis arrha est, ac sigillum sue adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturæ*. Et ibidem affirmat, plurimos decipi, qui fidem se habere putant, cum nihil habeant, nisi fidei vmbra & simulacrum.

Repugnant Caluino non solū Catholici, sed etiam pleriq; Lutheranorum, & ipse etiam Petrus Martyr in comment. ad c. 8. ad Rom. & Kemnitius in Examine Concilij. Quamuis hi duo postremi etsi apertè doceant, posse iustum interdum labi: tamen sentire videntur non posse fieri quin ante mortem redeat ad fidē. Certè cogit error ille de fide prædestinationis, vt credant, nullum fidelem esse posse reprobum, nisi secum ipsi apertissimè pugnare velint. Quomodo enim ex fide certos esse dicerent omnes fideles de sua prædestinatione, si crederent, fideles aliquos in æternum posse perire?

Itaq; hoc solum inter Caluinum & ipsos interesse videtur, quod Caluinus dicat, fidem non solū non esse nisi in electis, sed etiam addat, in electis esse planè immobiliter: ipsi verò conuicti argumentis fa-

teantur, posse fidem ad tempus amitti, non tamen ita, vt ante mortem non redeat. Refelli potest vterque error testimonijs & exemplis diuinæ Scripturæ, definitione Ecclesiastica, & ratione.

Quod attinet ad Scripturæ testimonia, tam multa & tam perspicua sunt, vt mirum sit, potuisse in mentes hominum eiusmodi errorem cadere. Ezech. 18. *Cum auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in illa*. Quid clarius? Quomodo quæso, auertitur iustus à iustitia, si fide sola iustificatur, & fides semel concepta extingui non potest?

Sed veniamus ad Euangelium. Luc. 8. *Nam quod super petram, qui cum gaudio suscipiunt verbum, & hi radices non habent, sed ad tempus credunt, & in tempore tērationis recedunt*. Isti certè suscipiunt semen verbi Dei cum gaudio, & credunt: neq; deest illis fides, sed perseverantia in fide.

Ioannis 15. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum*. At palmes esse non potest, qui aliquando non vixerit in vite; nō enim palmites aliunde inferuntur, sed nascuntur ex vite, & non mortui, sed viui nascuntur. Sic igitur fideles renascuntur in Christo, & cum renascuntur, non mortui sunt, sed viui: & tamen si postquam renati sunt, fructum bonorum operum ferre recusent, arefcunt, præciduntur & pereunt. Ex quo non solū Caluinus, sed etiam Martyr & Kemnitius refutatur. Dominus enim non solū dicit, palmitem arefcentem, separandum à vite, sed addit, & *colligent eum, & in ignem mittent, & ardet*. Potest igitur, qui aliquando palmes in vite, id est, membrum in corpore Christi per fidem viuam fuit, mitti in ignem æternum, vt semper ardeat.

Matthæi 24. *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeret charitas multorum. Qui autē perseverauerit usque in finē, hic saluus erit*. Ex hoc loco intelligimus, non omnes iustos perseverare, ac per hoc non omnes iustos saluari. Illud enim (*refrigeret charitas*) extinctionem planè significat charitatis, alioqui non opponeretur perseverantiæ usque in finem.

Prima ad Corinth. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs predicauerim, ipse reprobus efficiar*. At Calvinistæ meritò non castigant corpus suum, & operibus pœnitentiæ vale dixerunt, quia certi sunt certitudine fidei, se reprobos fieri nulla ratione posse.

Galat. 5. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis*. Quomodo possent euacuari à Christo, & à gratia excidere, si in Christo & in gratia verè nunquam fuissent?

1. ad Timoth. 1. *Quidam circa fidem naufragauerunt*. 1. ad Timoth. 4. *In nouissimis diebus discedent quidam à fide*. 1. ad Timoth. 6. *Quam quidam appetentes errauerunt à fide*. Hebr. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœlestē, & participes facti sunt spiritus sancti: gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque saculi venturi, & prolapsi sunt; renouari iterum ad pœnitentiam, &c.* Quid hic dici potest? Non habuerunt veram fidem, qui discesserunt à fide? Et quomodo naufragauerunt qui in navi nunquam fuerunt? Non verè iustificati fuerant, qui illuminati gustauerant donum cœlestē, & participes facti erant Spiritus sancti? & tamen prolapsi sunt.

Et vide quantum intersit, inter sententiam Pauli Apostoli, & Petri pseudomartyris; iste dicit, certissime renouandos ad pœnitentiā qui prolapsi sunt; ille dicit, impossibile, hoc est, difficillimum & rarissimum esse, vt renouentur. Nam vt idem ait, cap. 10. *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccato: terri-*

bilis autem quaedam expectatio iudicij & ignis emulatio, quæ cõsumptura est aduersarios. 2. Petri 2. Melius erat illis non agnouisse viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim illis illud veri prouerby, Canis reuersus ad suum vomitum, & Sus lota in volutabro luti. Poterat ne clarius explicari vera prolapsio? Nam qui reuertitur ad suum vomitum, certè antea vomuerat, & vomendo pectus purgauerat; & sus lota non diceretur reuerti ad volutabrum luti, nisi de illo antea exiisset & lota verè fuisset.

Veniamus nunc ad exempla eorum, qui Spiritu sancto referente, fidem vel charitatem amiserunt. Atq; ut altè incipiamus, PRIMO, Angeli mali, qui Scriptura teste peccauerunt, & ex Angelis diaboli fieri meruerunt, certè antequam peccarent iusti fuerant, vt colligunt sancti Patres, ex c. 14. Isaiæ, & 28. Ezechielis.

SECUNDO, primi nostri parentes ad imaginem & similitudinem Dei conditi fide & gratia ornatè erant, etiam aduersarijs testibus, & tamen eos grauissimè lapsos esse, aduersarij negare non possunt.

TERCIO, Saül Rex initio bonus & iustus erat, & tamen non solum peccauit, sed etiam reprobos & dånatus creditur. Id enim insinuat Scriptura. 1. Reg. 15. & 16. Et apertè asserit Augustinus lib. 2. ad Simplicianum, q. 1. Et ante eum Cyprianus, lib. 1. epist. 5. Negat quidem Caluinus, Saülem fuisse vnquam verè iustum. Sed audi, quid Spiritus S. dicat in 1. lib. Reg. c. 9. *Erat saül electus & bonus, & non erat vir de filij Israel melior illo, ab humero & sursum eminebat super omnem populum.* Hic planè describitur vir animo & corpore præstans: & cum nemo esset in filijs Israël melior illo, si non erat hic verè iustus, nullus tñ fuisset in vniuerso populo Dei verè iustus. Quod falsum esse certum est, cum adhuc viueret Samuël, & multi cum eõ Prophetæ & Prophetarum filij.

QUARTO, Dauid Rex omnium consensu iustus fuit, cum de eo diceret Deus: *Inueni Dauid virum secundum cor meum.* Actor. 13. & tamen quis negare potest, eum verè à gratia & iustitia, & secundum aduersarios, qui sola fide iustificanti, à fide excidisse? Magnitudinem enim peccati eius testatur penitentia magnitudo, qua lauabat per singulas noctes lectum suum, & lachrymis suis stratum suum rigabat, Psalm. 6.

QUINTO, Salomon fuit aliquando verè iustus, & à Deo singulariter dilectus. Nam 2. Reg. 7. dicit de eo Deus: *Ego ero illi in patre, & ipse erit mihi in filium.* Et c. 12. *Vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum, misitque in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius amabilis Domino, eo quod Dominus diligeret eum.* Deniq; filius erat Dauidis, hominis sancti, igitur secundum doctrinam Caluini & Petri Martyris, & ipse sanctus erat. Hunc autem virum in senectute à gratia & iustitia excidisse, Scriptura testatur. Quæ refert eum etiam idola omnium concubinarum suarum turpissimè coluisse. Eundem planè reprobum, atq; damnatum esse, indicat S. Cyprianus lib. 1. ep. 5. Et post eum S. AUGUSTINUS in lib. 22. contra Faustum, c. 88. his verbis: *De Salomone quid dicam? quem vehementer arguit sancta Scriptura, atque condemnat; nihilque de penitentia eius, vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat?*

SEXTO, S. Petrus sine dubio iustus erat, cum ei diceretur à Domino, Matth. 16. *Beatus es Simon Bar-Iona.* Et Ioan. 13. *Qui lotus est, non eget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus.* Et tamen peccauit negando Christum, & negationem periurio confirmando. Docet autem S. Augustinus, tract. 66. in Ioan. pec-

catum illud sancti Petri fuisse lethale, & reprehendit defensores Apostoli, qui audent excusare peccatum, cuius magnitudinè ipse idem amarissimè flendo monstrauit.

SEPTIMO, Simon Magus, conuersus à Philippo credidit, & baptizatus Philippum sequebatur, vt Lucas scribit Actor. 8. Et tamen hæresarcha factus miserè perijt. Dicit quidem Caluinus, eum non verè credidisse, sed fidem simulasse. At nos magis credimus sancto Lucæ, qui dicit, eum credidisse, & hoc dicit, vbi alios multos credidisse dicit, qui permanserunt in fide: nec vllò verbo indicat simulationem Simonis.

OCTAVO, Iudas proditor, etiã si solus esset, exemplo suo omnia ora obstrueret. Nam fuisse Iudam aliquando iustum, probat S. Hieronymus, in lib. 3. aduersus Pelagianos, ex illis verbis Domini, Ioan. 17. *Pater quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex eis periijt, nisi filius perditionis.* Nam si Pater dedit illum filio, certè bonus erat: & si periijt ex grege, certè antequam periret, in Christi grege numerabatur. Constat autè Iudam reprobum & damnatum esse, tum ex hoc loco, vbi dicitur *Filius perditionis*: tum ex c. 26. Matt. vbi Dominus de Iuda dicit; *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

Habemus igitur octo exempla, quorum tria, Adami, Dauidis & Petri, demonstrant, iustitiam posse & amitti & recuperari, alia quinque, Satanæ, Saülis, Salomonis, Simonis & Iudæ indicant, posse aliquos verè iustos ita excidere à iustitia, vt inter reprobos numerari non sine ratione credantur. Proinde iustitiã non semper esse propriam electorum, sed cum reprobis aliquando communem.

His testimonijs & exemplis diuinæ Scripturæ addi potest traditio, ac definitio Ecclesiastica. Nam eundem hunc errorem olim in Iouiniano damnauit Ecclesia. Testantur enim sanctus Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianum, & sanctus Augustinus, hæres. 82. Vnum ex erroribus eius fuisse, iustos post baptismum non posse peccare, & si fortè peccent eos quidem fuisse lotos aqua: spiritum autem gratiæ minimè recepisse. Itaq; error Caluini iam ante mille & ducentos annos in Iouiniano diiudicatus & damnatus fuit.

Præter hoc publicum antiquitatis testimonium, disertis verbis idem testatur S. AUGUSTINUS, in lib. de corrept. & grat. c. 13. *Credendum est, inquit, quosdam de filijs perditionis non accepto dono perseuerandi vsque in finem, in fide, que per dilectionem operatur, incipere viuere, & aliquandiu fideliter & iuste viuere, & postea cadere, neque de hac vita priusquam eis id contingat, auferri.* Et S. GREGORIUS lib. 30. Moral. ca. 32. *Quis, inquit, intelligat, quod alius Catholica matris ventre proditus, iuxta vitæ terminum erroris voragine deuoratur, alius autè vitam suam in Catholica pietate consummat, qui ortus in perfidia, cum lacte matris hauserat virus erroris?*

Accedant VLTIMO rationes. PRIMA ratio, Fides quæ secundum Caluini sententiam, immobiliter hæret in corde hominis semel iustificati, sine dubio nõ est actus, sed habitus: actus enim non semper est in corde hominis iustificati, vt experientia testatur: habitus autem non impedit ex necessitate actum contrarium, vt perspicuum est ex ratione & natura omnium aliorum habituum, qui inclinant ad suum actum, sed non cogunt. Poterit igitur is, qui habet habitum fidei facere actum infidelitatis. At secundum Scripturas, qui facit actum infidelitatis, perdit etiam habitum, nam efficitur simpliciter infidelis & inimicus Dei, & reus mortis æternæ; & ex doctrina ad-

uerfariorum per omne peccatum excutitur fides iustificans, & effunditur ex corde Spiritus sanctus.

DICENT fortasse, non esse ex natura fidei, quod immobiliter hæreat, sed ex assistentia, & prouidentia Dei, qui non permittit homines semel verè iustificatos labi in peccatum. At si ita esset, cur dicerent ipsi, omnia opera iustorum esse peccata mortalia? Et vbi est promissio ista Dei, quod non permittet iustos labi in peccatum? Nonne Scriptura contrarium disertis verbis docet? cum ait, *Cum auerteris se iustus à iustitia sua.* Ezech. 18. & *Si negauerimus, & ille negabit nos.* 2. Tim. 2. & alia, quæ supra citauimus?

SECUNDA ratio, Infantes omnes per Baptismum verè iustificantur, & fidem accipiunt etiã testimonio Lutheranorù, imo etiã sine Baptismo, ex sententia Caluini, & Petri Martyris, & Buceri, filij fidelium nascuntur sancti: at quis credat omnes filios fidelium, vel certè omnes, qui in infantia baptizantur esse prædestinatos, & non posse peccare secundum Caluinum, vel non posse damnari secundum Bucem & Martyrem? Nonne videmus multos in infantia baptizatos, cum adoleuerint grauissimè peccare? Adde quod, si verum esset paradoxum istorum, omnes Catholici, qui in infantia baptizati sunt, prædestinati essent ad vitam, & perire nõ possent: quos tamè isti pro mēbris Antichristi & infidelibus habent.

TERTIA ratio, si fides amitti non potest, unde tot sunt in mundo hæretici? Hoc enim interest inter paganos & hæreticos, quod pagani fidem nunquam habuerunt, hæretici habuerunt & amiserunt. *Ex vobis ipsis* (inquit Apostolus Act. 20.) *exurgent viri loquentes peruersa.* Et 2. Timoth. 2. *Hymeneus & Philetus à veritate exciderunt.* Et ad Tit. 3. *Hæreticum deuota, sciens, quia subuersus est, &c.*

QUARTA ratio, si iusti peccare non possunt, quorsum tot admonitiones & cohortationes Apostolorum, & Prophetarum, & omnium sequentium Doctorum Ecclesiæ ad populum Dei vt timeant, vt caueant, vt solliciti sint? Quorsum ipse Dominus Apostolos suos & omnem Ecclesiam orare iussit: *Dimittite nobis debita nostra, ne nos inducas in tentationem, & libera nos à malo?* Quorsum pœnitentia, absolutio & reconciliatio lapsorum defenditur contra Nouatianos, si iusti peccare non possunt?

QUINTA ratio, sententia ista Caluini, ex parte etiã Buceri, Martyris, & Kemhitij, nõ solùm certitudinem nullam adfert, sed planè desperationem inducit; proinde non modò cõtraria est veræ doctrinæ Catholicorum, sed etiã ipsorum hæreticorum proposito & instituto, qui nihil sæpius iactant, quàm solidam consolationem se conscientijs hominum ex certitudine iustificationis adferre. Nam si præsens gratia & iustificatio vera esse non potest, nisi quis certus sit de perseuerantia ita vt vel certò sciat se nunquam lapsurum vel ad pœnitentiã rediturum; quomodo fieri potest, vt vllus sani cerebri certò speret, se verè iustum esse, cum de futuris euentibus nihil sibi certi polliceri nisi temerè possit? Et cum videat quotidie se & alios in varia peccata, etiã contra conscientiam labi? *Ne glorieris in crastino* (inquit Sapiens Proverb. 27.) *ignorans quid superuentura pariat dies.* Et Ecclesiasticus c. 11. *Ante mortem ne laudes quemquam.* Et S. Iacobus c. 4. *Ignoratis quid erit in crastino.*

CAPVT XV.

Soluuntur obiectiones.

OCcurrunt in diuinis litteris testimonia quædam, quæ partim aduersarij pro causa sua

allegant, partim etiã talia sunt, vt eis in speciem non parum fauere videantur.

PRIMUM est illud Cant. 8. *Aqua multa non poterunt extinguere charitatem, neq; flumina obruent illam.* Quod si charitas nõ potest extinguì, certè nec fides, cum sine fide charitas esse non possit. RESPONDEO, hoc testimonium non probat, non posse amitti charitatem, si quis velit eam exuere, & cupiditatem in eius locum recipere, vt multi quotidie faciunt, quibus dicitur in Apocalypsi, cap. 2. *Habeo aduersum te pauca, quia primam charitatem reliquisti. Memor esto unde excideris.* Sed probat, manente charitate nullam esse tribulationem, quæ non facillè tolleretur. Nam aquarù nomine hoc loco tribulationes significari testantur Ambrosius, in lib. 1. de Iacob, c. 7. Et Gregorius in commēt. huius loci, charitatem autem omnia tolerare, docet Apostolus, 1. Cor. 13. *Charitas omnia suffert, omnia sustinet, benigna est, patiens est, &c.*

SECUNDUM testimonium Ioan. 4. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, nõ sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam.* RESPONDEO, eadem est vis huius testimonij, quæ superioris. Nam in quo manet gratia Dei, siue charitas, is non sitiet in æternum, cum habeat in se fontem viuum: tamen fons ille sicari & obstrui potest, dum sumus in hoc loco tentationum. Et si fortè siccetur, id est, si excidamus à gratia, iuxta illud Galat. 5. *A gratia excidistis;* quid mirum, si iterum delectationes vanas, virgente cupiditate, sitire incipiamus?

TERTIUM testimonium Ro. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi?* Et infra: *Certus sum, quia neque mors, neq; vita &c. poterit nos separare à charitate Dei.* RESPONDEO, S. Augustinus, in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, c. 11. & sequentibus, explicans huc locum, docet, hic explicari efficaciam & potentiam charitatis, quæ si adit in corde nostro, omnes tribulationes vincit, vt sensus totius illius sententiæ sit, nullum esse terrorem, qui possit efficere in homine, in quo ardeat charitas, vt Deum suum offendat; tamen ibidem Augustinus monet, posse in hac vita amitti charitatem, & ideo diligentissimè tantum bonum esse seruandum. Posset tamen etiã responderi, Apostolum hic loqui in persona electorum, vt supra diximus cap. 9. in explicatione testimonij septimi.

QUARTUM testimonium 1. Cor. 13. *Charitas nunquam excidit.* RESPONDEO, Charitas nunquam excidit, quia non frangitur laboribus, sed omnia tolerat, vt exponit hoc loco S. Ioann. Chrysof. Rursus & magis ad literam, Charitas ex se nunquam excidit, sed nos ab illa interdum excidimus. Ipsa (inquam) ex se nunquam excidit, quia & in hac vita, & in futura locum suum habet. Nõ sic autem fides & spes, quæ post hanc vitam non erunt. Itaque non significat Apostolus, nullum esse, qui charitatem amittat, sed ostendit, non repugnare charitati, vt semper vigeat, sicut id fidei & spei repugnat.

QUINTUM testimonium 1. Ioan. 3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen illius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* RESPONDEO, Variæ sunt huius loci, qui omnium est difficillimus, expositiones.

PRIMA est sancti Ambrosij, in commentario Isaia (vt S. Augustinus testatur lib. 4. ad Bonifacium, c. 7.) Refert hæc expositio hunc locum ad statum futuræ gloriæ, vt sensus sit, eos non posse peccare, qui nati sunt ex Deo, per secundam illam regenerationem, de qua dicitur Matth. 19. *In regeneratione cum sederis filius hominis, &c.* Vera est hæc doctrina, sed videtur Ambrosius potius alludere voluisse ad hunc locum, quàm eum ex proposito explicare. Apostolus enim

Ioānes docet in eo capite, quo signo internoſci poſſint in hac vita filij Dei, à filijs diaboli, & dicit, illud eſſe primarium ſignum, quod filij Dei non peccant, filij diaboli peccant, atque ita utrique patrem ſuum imitantur, illi Deum, qui eſt ipſa iuſtitia, iſti diabolum, qui ab initio peccat.

SECUNDA expoſitio eſt S. Bernardi, in 1. ſermone de Septuageſima, & ſermone 23. in Cantica, qui per ſemen Dei intelligit gratiam prædeſtinationis, ac dicit, prædeſtinatos non poſſe peccare, non quod reuera quandoque non peccent, ſed quod perinde ſit, ac ſi nunquam peccarent, cum certum ſit, eiſ peccata remittenda eſſe, imò ipſa etiam peccata eiſ cooperentur in bonum. Hæc quoque expoſitio veram doctrinam cōtinet: ſed non explicat propriè ſenſum Apoſtoli, & credibile eſt, ſanctum Bernardum, more ſuo uti voluiſſe ſcripturæ verbis, ad ſententiam quandam veram explicandam, quamuis non eo loco intentam ab eo, qui verba illa conſcripſerat. Certè S. Ioannes ſicut dicit, omnem, qui eſt natus ex Deo, non peccare; ita etiam dicit, omnem, qui facit iuſtitiam, ex Deo natum eſſe. Nec tamen ſignificare voluit, omnem, qui facit iuſtitiam, eſſe prædeſtinatum. Præterea docere intendit Apoſtolus (ut diximus) quomodo diſcernantur filij Dei à filijs diaboli, non autem quo modo internoſcantur electi à reprobis. Nam de electis & reprobis ne verbum quidem facit, neque poſſunt in hac vita diſcerni, ut ſuprà docuimus.

TERTIA expoſitio eſt aliorum, qui docent, illud (non poſſe peccare) poſitum eſſe pro eo, quod eſt, nõ debet peccare. Refert hanc ſententiam S. Auguſtinus, in libro de natura & gratiã, capite 14. Sed non videtur hæc ſententia multum ad rem facere. Nam etiam qui non eſt natus ex Deo, non debet peccare. Nemo enim debet peccare, alioqui peccatum non eſſet, ſi fieri deberet.

QUARTA expoſitio eſt S. Auguſtini, in lib. 2. de peccatorum meritis & remiſſ. capite ſeptimo, de gratia Chriſti, c. 21. & alibi, qui refert hunc locum ad peccata venialia, ut ſenſus ſit, eum, qui natus eſt ex Deo, non poſſe peccare etiam venialiter, quatenus eſt filius Dei, id eſt, quatenus operatur ex charitate: ſed poſſe tamen eundem peccare, quatenus idem ipſe ratione corruptionis carnis eſt adhuc filius huius ſæculi.

Sed procul dubio melior eſt expoſitio QUINTA, quæ eſt eiſdem Auguſtini tract. 5. in epiſt. Ioanniſ & Hieronymi lib. 1. aduerſus Pelagianos, & libro 2. aduerſus Iouinianum. Hæc ſententia docet, S. Ioannem loqui, de peccatis lethalibus; non de venialibus. Nã diſtinguit filios Dei à filijs diaboli per hoc, quod eſt peccare, & non peccare: non autem diſtinguuntur filij Dei, à filijs diaboli, id eſt, iuſti ab impijs per hoc, quod iuſti non peccent venialiter, & impij venialiter peccent. Igitur ſententia Apoſtoli hæc eſt, Qui natus eſt ex Deo non peccat, nec peccare poſſe lethaliter, dum perſeuerat filius Dei, quoniã ſemen illius, id eſt, charitas, quæ omnib. peccatis lethalibus contraria eſt, in ipſo manet. Charitas enim eſt plenitudo legis, ac per hoc nullo modo fieri poſſe, ut ſit præuicator, qui charitatem habet. Id quod de nulla alia virtute dici poſſe: Nam qui fidem habet, qui temperantiam habet, qui liberalitatem habet, qui fortitudinem habet, qui reliquas virtutes habet, poſſe qualibet earum retenta contra aliam peccare; at qui charitatem habet, non poſſe ea retenta contra aliam virtutem peccata committere, quoniã charitas virtutes omnes continet. *Benigna eſt, patiens, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet, &c.* Quare

ipſa ſola eſt certiffima nota, qua diſcernuntur filij Dei à filijs diaboli.

Ex quo intelligimus, omnia quinque teſtimonia pro immobilitate charitatis adducta, excellentiam charitatis probare, nõ autem immortalitatem: quoniã ſi maneat, efficit ut homo non peccet, nec poſſit peccare: tamen poſſe non manere, ſi quis (ut diximus) eam abiciat & cupiditati ſponte ſuccumbat.

CAPVT XVI.

Non eſſe omnes iuſtos inter ſe pares.

QUARTVS reſtat error breuiter refellendus. Nam ut initio diximus, in eo conueniunt LUTHERANI, ut dicant, omnes iuſtos æqualiter eſſe iuſtos, ita ut neque vnus ſit iuſtius alio, neque idem homo in iuſtitia creſcat. Similem errorem docuit olim IOVINIANVS, teſte S. Hieronymo, in libro 2. aduerſus Iouinianum: quamuis non ex fundamento eodem. Iouinianus enim docebat virtutes eſſe pares, & peccata etiam paria, iuxta antiquam ſententiam Stoicorum. Lutherani verò non dicunt (quod ſciam) virtutes eſſe pares, aut peccata paria, neque negãt, poſſe hominem creſcere in fide, ſpe, dilectione, alijsque virtutibus, neque dicunt, non eſſe vnum alio maiorem, quod attinet ad eiſmodi virtutes: ſed affirmant, per hæc virtutes, neminem iuſtificari, ac per hoc creſcere in fide & charitate, non eſſe creſcere in iuſtitia: & ex eo quòd alius alio fide & charitate ſit maior, non effici, ut vnus ſit alio iuſtior, quandoquidem vna & eadem Chriſti iuſtitia fide apprehenſa, atque à Deo imputata omnes iuſtificari docent.

Nos igitur primùm aduerſus Iouinianum proferemus pauca quædam teſtimonia ſcripturarum & Patrum: deinde alia quædam ſeorſim aduerſus Lutheranos.

Quod attinet ad IOVINIANVM, euidenter refellitur error ipſius ex his teſtimonijs, 1. *Numquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quod non ſit ei ſimilis in terra?* 1. Reg. 9. *Nomen erat vir de filijs Iſrael melior illo.* Eccleſiaſtici 44. *Non eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem excelſi.* Pla. 83. *Beatus vir, cuius eſt auxilium abſte, aſcenſiones in corde ſuo, diſponit in valle lachrymarum in loco, quem poſuit. Et enim benedictione dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem, &c.* Quem locum tractans S. GREGORIUS, ho. 15. in Ezech. *Non mirum (inquit) ſi de virtute in virtutem gradus ſunt, quando ipſa vnaqueque virtus quaſi quibusdam gradibus augetur, & ſic per incrementa meritorum ad ſumma perducitur.* Luca 17. Apoſtoli petunt ſibi fidem augeri. Ex quo loco ducit argumentum S. HIERONYMVS, libro 2. in Iouinianum; *Quare (inquit) dicunt Apoſtoli, Adauge nobis fidem, ſi omnium vna meſura eſt.* Matth. 11. *Non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta.* Matth. 8. *Non inueni tantam fidem in Iſrael.* Luca 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniã dilexit multum.*

Huc pertinent varix ſimilitudines. Nam Matth. 13. comparatur Eccleſia terræ, quæ pro varia diſpoſitione alicubi reddit fructum tricenum, alicubi ſexagenum, alicubi centenum. Roman. 12. & 1. Corinth. 12. comparatur Eccleſia corpori humano, in quo ſunt varia membra, alia ſublimiora, alia inferiora, alia nobiliora, alia viliora. 2. Timoth. 2. alia non minus apta ſimilitudine dicuntur in domo Dei eſſe vaſa aurea & argentea, lignea & fictilia. Et ſine dubio præſtantiora ſunt aurea quàm argentea, & argentea quàm lignea vel fictilia. Quo etiam ſpectat illa ſimilitudo eiſdem

Apostoli, 1. Corint. 3. de his qui supra fundamentum fidei ædificant aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulas.

Deniq; idem probant omnia testimonia, quæ docent, præmia in cælo non esse paria, vt Illud Io. 14. *In domo patris mei, mansiones multe sunt.* Et 1. Corint. 15. *Alia claritas soli, alia claritas Luna, alia claritas stellarum, & stella differt à stella in claritate.* &c. Neq; his repugnat, quod Matth. 20. dari videtur idem præmium omnibus operarijs, videlicet denarius quidam diurnus. Nam denarius ille significat æqualitatem æternitatis, non gloriæ & excellentiæ.

Pulchrè S. AMBROSIVS lib. 7. in Lucam, exponens cap. 15. *Æqualem, inquit, dignaris soluere mercedem, æqualem mercedem vitæ, non gloriæ.* Itaq; datur omnibus idem denarius, quoniam sancti omnes sine fine regnabunt, quamuis non omnes eadem eminentia regnabunt. Quemadmodum commune stellis omnibus est perpetuò fulgere in cælo, tametsi aliæ alijs clarius micent. Atq; hoc modo locum istum exponunt sancti Patres. Ambrosius loco citato, Hieronymus lib. 2. in Iouinianum. August. lib. de sancta Virginitate cap. 26. Gregorius lib. 4. moral. capit. quadragesimo secundo.

At (inquies) si denarius diurnus non significat omnino par præmium, vnde murmurabât operarij, qui plus laborauerant, quod eandem mercedem acciperent cum ijs, qui minus laborauerant? Introducitur murmur illud in parabola, non quod in cælo vllum futurum sit murmur; sed vt ostendatur, nullam esse in Deo iniquitatem, si cū alijs liberalior, quàm cum alijs esse velit. Et si (quod fieri non potest) murmur inter beatos oriretur, illud esset planè iniustum. Non enim facit Deus iniuriam ei, cui debitam mercedem reddidit, si parem, vel maiorem alteri ex benignitate donauerit.

Ad hæc testimonia Scripturæ addi possunt testimonia Patrum. S. AMBROSIVS, in epist. 81. ad Siricum: *Agrestis, inquit, vtilitatis est, nullam virginittatis gratiam, nullum castitatis ordinem seruare, promiscuè omnia velle cõfundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam celestium remunerationum inducere, quasi Christo vna sit palma, quam tribuat, nec plurimi abundant tituli meritorum.*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Iouinianum, ex instituto hoc agit, vt superuacaneum sit testimonium eius adducere.

S. AVGVSTINVS in epist. 57. ad Dardanum: *Deus, inquit, totus adesse rebus omnibus potest, & singulis totus: quamuis in quibus habitat, habeant eum pro sua capacitatis diuersitate alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum & gratia sua bonitatis adificat.* Et ibidem: *Unde in omnibus sanctis sunt alij alijs sanctiores, nisi abundantius habendo habitatores Deum.*

S. GREGORIUS lib. 4. moral. cap. 42. *Quia, inquit, in hac vita nobis est discretio operum, erit proculdubio in illa discretio dignitatum, vt quo hic alius aliu merito superat, illic alius alium retributione transcendat.* Atq; hæc in Iouinianum.

Nunc aduersus LVTHERANOS PRIMO pugnat illud Prouerb. 4. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit usque ad perfectum diem.* Hic enim describitur iustitiæ ipsius progressus per similitudinem lucis, quæ ab aurora progreditur ad meridiem. Sicut enim vera lux est, quæ fulget in aurora, & semper augetur, crescit vsq; ad perfectionem meridianam; sic etiam vera iustitia est in hominibus iustificatis, & ea tamen semper magis ac magis augetur, donec

ad perfectionem beatorum in cœlesti felicitate pertingat.

SECUNDO, illud Apostoli, 2. Corinth. 9. *Augebit incrementa frugum iustitiæ vestra.* Quomodo enim Deus augebit incrementa frugum iustitiæ nostræ, si nulla in nobis iustitia, nisi Christi, quæ augeti non potest?

TERTIO, illud S. Ioan. in Apocalypsi, cap. vlt. *qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sanctus est, sanctificetur adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Quis autem dubitat, eos, qui in sordibus sunt, verè posse adhuc sordescere, & vnū esse sordidiorum alio? cur igitur non concedunt, posse etiam iustos effici iustiores, & vnum alio in iustitia esse maiorem?

QUARTO, pugnant aduersus eos omnia loca, in quibus dicitur charitas augeti, & in vno maior esse, quàm in alio, vt Ioan. vlt. *Diligis me plus huc?* Et Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et: *Cui minus dimittitur, minus diligit.* Et Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Et 1. Ioan. 14. *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Et: *Qui timet, non est perfectus in charitate.* Nam secundum Scripturas, iustitia nihil est aliud nisi charitas. Nam 1. Ioan. 3. Apostolus pro eodem accipit esse iustum, & diligere: *In hoc, inquit, manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum. Quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, vt diligatis alterutrum.* Et ibid. *Qui non diligit, manet in morte.* Et: *Trãslati sumus de morte ad vitam, quoniã diligimus fratres.* Item Apostolus Paulus cū ait Rom. 14. *Regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto.* Per iustitiã intelligit charitatem, cuius proprij sunt effectus pax & gaudium, iuxta illud Galat. 5. *Fructus autẽ Spiritus sunt, Charitas, gaudium, pax.* Et Dominus Matt. 5. cū admonet, vt iustitia nostra abundet plus quàm Scribarum & Phariseorum, præcipuè loquitur de charitate. Scribarum enim & Phariseorum iustitia erat, diligere amicos & odio prosequi inimicos: iubet autem Christus, vt diligamus etiam inimicos, & sic iustitia nostra abudet plus quàm Scribarum & Phariseorum. Itaq; cum aduersarij non negent, disparitatem esse charitatis in regeneratis: non possunt etiam negare, disparitatem esse iustitiæ, nisi verbo Dei repugnare velint.

QUINTO pugnant contra eos omnia loca, quæ docent, in cælo varietatem esse præmiorum & coronarum, quæ supra citata sunt contra Iouinianum. Nam præmia regni cœlorum propriè iustis parata sunt, vt Dominus ait, Matt. 25. *Ibunt iusti in vitam æternam.* Et Philipp. 3. Apostolus vocat beatitudinem *brauiũ supernæ vocationis.* Et apertius 2. Tim. 4. *vocat coronam iustitiæ, quam reddit iustus index.* Quare si diuersitas est in cælo præmiorum, sine dubio diuersitas est in terra meritorum, & si varia est corona iustitiæ, varia quoq; est ipsa iustitia. Non sunt igitur omnes regenerati æquè iusti.

Accedant vlt. testimonia S. AVGVSTINI serm. 16. de verbis Apostoli; *Iustificati, inquit, sumus, sed ipsa iustitia, dũ proficit, crescit.* Item in epist. 29. ad Hieronymum: *Induti sunt sancti iustitia, alius magis, alius minus.* Item tract. 6. in Ioan. *Ipsi, inquit, spirituales sancti in Ecclesia, sunt alij alijs sanctiores, alij alijs meliores.* Argumenta contraria nulla remanēt hoc loco soluenda, quoniam non alia sunt, quàm quæ in libro superiore dissoluimus. Quibus videlicet in hærentem iustitiam oppugnare, & imputatitiam propugnare aduersarij nitebantur.

LIBER QVARTVS,

DE IVSTIFICATIONE, QUI EST DE IVSTITIA OPERVM.

DE IVSTITIA ACTVALI, SIVE OPERVM *Quatuor sunt quæstiones, VNA de necessitate, ALTERA de veritate, TERTIA de merito, QVARTA de perfectione. Dissidemus enim ab Hæreticis huius temporis. PRIMVM an sint hominibus iustificatis opera necessaria ad salutem, cum qua quæstione ferè coincidunt illæ, Vtrum iusti legem Dei seruare teneantur, & quid intersit inter Legem & Euangelium. DEINDE, dissentimus de ipsa veritate iustitiæ actualis, id est, vtrum opera iustorum sint verè iusta, ita vt coram Dei iudicio comparere audeant, cum qua quæstione coincidit illa, possit ne homo iustus legem diuinam ita implere, vt in opere peccatum nullum admittat. TERTIO, contendimus de meritis operum bonorum, vtrum ex iustitia digna sint retributione. QVARTO, disceptamus de perfectione iustitiæ, sed ea duobus in locis à nobis explicata est, in libro de Monachis, & in libro de distinctione peccati mortalis & venialis.*

CAPVT PRIMVM.

Quod hæretici huius temporis negent operum necessitatem.

VT Igitur à PRIMA quæstione incipiamus, explicanda est sententia aduersariorum de necessitate operum. Siquidem multi ipsorum aliud loquuntur, aliud sentiunt. Non desunt enim qui clamant iniuriam Lutheranis fieri, cum dicuntur opera bona, tanquam non necessaria ad salutem contemnere.

Ac PRIMVM Confessio ipsa Augustana art. 20. falsò dicit accusari suos, quod bona opera negligat, vel prohibeant. Philippus quoque in Locis, Brentius in Catechismo, Kemnitius in Examine Concil. sess. 6. prope finem. Caluinus lib. 3. Institut. cap. 16. Et ipse etiam Lutherus, in libro de Visitatione Saxonica, docent opera bona esse faciendâ; & aliquo modo indicant esse necessaria, cum affirmant, veram fidem non esse, quæ non parit opera bona, & quæ charitatem comitem non habet. Denique in Colloquio Altemburgenfi Maioristæ, siue Electorales difertis verbis docent, opera bona esse ad salutem necessaria, non quidem necessitate efficientiæ, sed necessitate præsentia: Illyriciani autem, siue Saxonici, non negant opera esse necessaria necessitate præsentia: sed tamen propter scandalum & periculum contendunt, istam propositionem, opera sunt necessaria ad salutem, non esse in Ecclesia tolerandam.

Cæterum quidquid sit de modis ipsorum loquendi, cum excutiuntur ipsorum principia & pleraque dicta & scripta Lutheri, videntur omnino existimare posse hominem saluari, etiamsi nulla bona opera faciat, nec mandata diuina custodiat. Quod his argumentis probo.

PRIMVM, ex verbis difertis Prophetæ ipsorum Lutheri, qui affirmat mala opera credenti nihil nocere. Sic enim loquitur in lib. de libertate Christiana: *Bona opera non faciunt bonum virum, nec malum mala.* Et paulò post: *Vt infideli nullum bonum opus prodest ad salutem & iustitiam: sic è diuerso nullum malum opus facit malum & damnatum, sed sola incredulitas.* Idem in sermone, Sic Deus dilexit mundum. *Vbi fides est, inquit, nullum peccatum nocere potest.* Et in libro de captiuitate Babylonica, c. de Baptismo. *Vides, inquit, quã diues sit homo Christianus, vel baptizatus, vt etiam*

A volens non possit perdere salutem suã, quantiscumq; peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata possunt eum damnare, nisi sola incredulitas. Hæc & similia manifestè docent, omnia bona opera posse tutò omitti, ac per hoc non esse necessaria. Nam si quæuis peccata non faciunt hominem malum, neque ipsum damnant, quare non possunt omitti? Et si possunt omitti, quare sunt necessaria?

In commentario ad caput secundum ad Galat. *Quando, inquit, sic docetur, fides in Christum iustificat quidem, sed simul seruari oportet mādāta Dei, quia scriptum est, si vis ad vitam ingredi serua mandata, ibi statim Christus negatus est, & fides abolita, quia mandatis Dei siue legi tribuitur, quod est solius Dei.* Item in sermone de nouo testamento, siue de Missa: *Caneamus, inquit, à peccatis, sed multo magis à legibus, & operibus bonis, tantum attendamus Des promissionem & fidem.*

Denique in sermone citato, sic Deus dilexit mundum: *Ego, inquit, dico tibi, quia angusta est via, oportet te fieri tenuem, si vis per eam venire. Cæterum qui operibus onerati sunt, sicut conchilibus onustos videmus Iacobi peregrinos, ij non poterunt penetrare.* Et infra: *Si veneris cum magnis saccis operum plenis, deponere oportebit, alioquin non poteris penetrare.*

Hæc & similia, quæ in Lutheri scriptis contra studium operum bonorum passim leguntur, satis indicant mentem eius, & quomocumque excusentur, certè magnam vim habent ad persuadendum simplici populo, & ad malum propenso, non esse faciendâ opera bona.

C SECUNDO, idem probatur ex illo communi ipsorum dogmate, quod omnia opera iustorum sunt ex natura sua peccata mortalia, vt patet ex Luthero in assertionem articulorum trigesimali primi, trigesimali secundi & trigesimali sexti. Et ex Caluino libri tertij Institutionum, cap. duodecimo, paragrapho quarto & capite quadragesimo primo, paragr. nono. Nam si bona opera sunt peccata mortalia, & tamen propter fidem non imputantur, certè poterunt, etiam mala opera propter fidem non imputari, ac per hoc non nocere. Neque erit causa cur vitentur. Atque hoc est, quod dicit Lutherus, in captiuitate Babylonica, loco citato, omnia peccata in momento à fide absorberi.

Dicent fortasse, mala opera non posse cum fide consistere, quoniam qui habet propositum peccandi, non potest concipere fiduciam remissionis peccatorum, & ideo fides vera semper est cum charitate coniuncta. At contra, nam si hoc esset verum, non possent etiam opera, quæ dicuntur bona cum fide consistere. Nam opera bona non sunt bona (ex ipsorum sententia) nisi nomine, & secundum quid, re ipsa verò & simpliciter sunt peccata mortalia. Quare qui habet propositum faciendi eleemosynam quoniam scit, hoc se non posse facere, nisi peccando mortaliter, habet propositum peccandi mortaliter, atqui hoc propositum cum fide consistit, imò propter fidem non reputatur peccatum, igitur eodem modo qui habet propositum furandi poterit simul habere fidem, & propter eam fidem furtum non reputabitur ad peccatum. Sequitur igitur ex hoc ipsorum dogmate, ut re vera non sint necessaria bona opera ad salutem, sed perinde sit utrum quis amet coniugem suam, an alienam, utrum furetur, an donet.

TERTIO, idem probamus ex discrimine legis & Evangelij. Nam ex doctrina ipsorum communi hoc interest inter legem & Evangelium, quod lex proponit iustitiam & salutem cum conditione totius legis implendæ, Evangelium promittit iustitiam & salutem sine vlla conditione, sed absolutè, vel cum sola conditione fidei. Et hinc deducunt alterum discrimen, quod lex terret, Evangelium consolatur. Ita docet Lutherus passim in commentario ad caput secundum ad Galatas, & alibi, Philippus in Locis, titulo de lege & de Evangelio, & alij. Et in Colloquio Altemburg, ita loquuntur Saxonici: *Legis promissiones sunt conditionales, proponunt enim cum conditione obedientiæ, sed promissiones Evangelij non sunt conditionales, sed gratuite.* At si Evangelium nullam requirit conditionem obedientiæ, sed est sola fide contentum, certè qui nihil boni faciat, consentaneè ad Evangelium viuet.

Quod si dicas, Evangelium non requirit conditionem operum, fides tamen requirit, non enim erit fides, nisi pariat bona opera, sequetur aut fidem non esse conformem Evangelio, aut Evangelium si non immediatè, saltem mediatè requirere conditionem operum. Quomodo enim fides si requirit opera, non erit potius ex lege, quam ex Evangelio? aut si Evangelium requirit fidem, & fides requirit opera, nonne etiam consequenter Evangelium requirit opera? Quare vel inane est discrimen quod frequentissimè tradunt inter legem & Evangelium, vel coguntur dicere, absolutè nulla bona opera necessaria esse ad salutem, & consolationem magnam ex Evangelio percipere, & iustificari & saluari etiam eos, qui voluntariò in sceleribus perseverant.

QUARTO, probamus idem ex libertate Christiana, quam ipsi communi consensu docent. In eo siquidem libertatem Christianam constituunt, quod homo iustus sit liber à debito legis implendæ coram Deo, & per hoc omnia opera sint illi iam indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Quod necessariò colligunt ex alio principio, quod docent legis observationem esse etiam iustis penitus impossibilem. Nam si lex impossibilis est, nisi tollatur debitum eius implendæ, omnes damnabit. Ne igitur iusti damnentur, ab eius iugo & debito liberantur.

Ita docet Lutherus, tum in lib. de libertate Christiana, tum in commentario epistolæ ad Galat. tum in sermone de Mose: *Sola fides* (inquit in cap. 2. ad Galatas) *necessaria est, ut iusti simus, cætera omnia li-*

berrima, neque præcepta amplius, neque prohibita. Ibidem: *Si conscientia dicat, peccasti, responde, peccavi, ergo Deus punies & damnabis? Non. At lex hoc dicit. Sed nihil mihi cum lege. Quare? Quia habeo libertatem.* Et in argumento eiusdem epistolæ. *Summa ars, inquit, & sapientia Christiana est, nescire legem, ignorare opera, & totam iustitiam æstivam.* Et in libro de libertate Christiana, *Nulla opere, nulla lege homini Christiano opus est, cum per fidem sit liber ab omni lege.*

Et CALVINVS lib. 3. Institutionum capite decimo nono, paragrapho secundo, quarto & sept. tribus in rebus libertatem Christianam ponit, PRIMVM in eo, quod vbi fiducia iustificationis quæritur, nulla legis, vel operum ratio habeatur. DEINDE in eo, ut opera bona non fiant tãquam examinanda ad regulam legis, sed tanquã certo acceptanda à Deo qualiæcumque sint. DENIQUE in eo ut omnium rerum externarum vsus habeatur pro indifferenti, ita ut homo nulla religione tãgatur, siue eas vsurpet, siue relinquat. Ex hac doctrina quis non videt, quàm lata porta sceleribus & flagitiis omnibus patefiat? Et quis ambigat nulla esse opera bona necessaria ad salutem, si res omnes externæ, proinde etiam Baptismus & Eucharistia, adiaphoræ sunt, & nihil ad legis regulam examinandum est?

QUINTO, probamus ex vita & moribus Lutheranorum, qui occasione huius doctrinæ ita cœperunt incredibili licentia in omnia scelera & peccata prorumpere, ut necesse fuerit, Lutherum ipsum Visitacionem instituire & laudare opera bona, atque ad ea populos adhortari. Sed quàm parum feliciter id ei successerit, scribit Ioannes Cochleus in eius vita. Rectè igitur, id est, inconsentaneè ad Lutheri dogmata in Colloquio Altemburgensi dixerunt quidam ex rigidis Lutheranis: *Opera bona, & novam obedientiam non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinere.* Item, *Ad Satanam spectare Christianos cum operibus bonis.* Item, *adeo non esse necessaria opera bona, ut etiam ad salutem incommodent, sintq; perniciofa.* Denique, *peccari oportere, ut in fide sine omnibus operibus bonis, vsque in finem perseveremus.* Vide Petrum Canisium in lib. 1. de corruptelis verbi Dei cap. 10. vbi multa huius generis ex aduersariorum libris refert.

CAPVT II.

Refutatur falsum discrimen legis & Evangelij & inde probatur operum necessitas.

NUNC ut errorem omnium perniciosissimum refellamus, PRIMO probabimus, in Evangelio contineri doctrinam operum, & leges varias, eiusque promissiones requirere conditionem legis implendæ. DEINDE, iustos non esse liberos ab observatione legis diuinæ. POSTREMO, opera bona simpliciter ad salutem esse necessaria.

IGITUR SCIENDVM est Evangelium DVOBVS modis accipi posse, VNO modo pro doctrina, quam Christus & Apostoli prædicarunt, & in libris Evangelistarum, alijsq; Apostolorum scriptis continetur. ALIO modo pro gratia noui testamenti, quæ lex scripta in corde, & spiritus viuificans, & lex fidei dici solet, quamuis (ut verum fatear) nomen Evangelij non videatur in Scripturis vsquam accipi, nisi priore modo, id est, pro doctrina. Et quidem, si loquamur de gratia noui testamenti, non distinguitur lex ab Evangelio, quòd lex requirat opera, Evangelium non requirat opera, sed quòd lex doceat quid sit faciendum, Evangelium præbeat vires ad facien-

dum: inde enim dicitur lex scripta esse in tabulis, Euangelium in cordibus. De quo discrimine copiosè scribit sanctus Augustinus in libro de Spiritu & littera ad Marcellinum, in epist. 200. ad Asellicum & alibi.

Neque de hac acceptione hoc loco controuersa est. Nam ipsi etiam aduersarij, cum de discrimine legis & Euangelij differunt, nomine Euangelij non gratiam ipsam, sed prædicationem Christi & Apostolorum intelligunt, quam ideo Euangelium, id est, bonum nuncium appellatam esse dicunt, quoniam nihil nisi consolationem annunciat. Nos verò contendimus Euangelio contineri illa omnia quæ aduersarij soli legi tribuunt, quæ sunt præcipuè tria, leges propriè dictæ, communicationes & promissiones cum conditione obedientiæ.

Quod attinet ad leges propriè dictas, id probamus ex cap. 5. Matth. vbi Dominus confirmat, explicat & perficit legem Moïsi de homicidio, adulterio, perituro, & similibus rebus. Nam quod re vera Dominus eam legem, vt à se explicatam seruari velit, perspicuum est.

PRIMO, ex modo illo loquendi, *Ego autem dico vobis.* Quæ verba Legislatorem propriè decet.

SECUNDO, ex eo quod Dominus ait: *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Si enim nulla esset in Euangelio legis obligatio, fustulisset Dominus legem veterem, etiam quoad præcepta moralia.

TERCIO, ex eo quod dicitur Matth. 7. in fine, *Quod erat docens sicut potestatem habens, non sicut scriba & Pharisei.* Id est, sicut Legislator, qui ex auctoritate leges interpretatur, vel mutat, vel addit, non sicut Legisperitus, qui solum ex scientia legem explicat.

QUARTO, ex eo quod concludit; *Si quis ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum.* Non igitur Dominus solum explicat legem veterem, sed etiam iubet eam seruari, quod attinet ad præcepta moralia. Alioquin non diceret, qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno caelorum.

PRÆTEREA, si lex vetus moralis ad Christianos non pertineret, quare Dominus tam accuratè illam exponeret & perficeret? Num Euangelium Christi otiosè in rerum inutilium explicatione consumi debuit? Vide plura de hoc argumento infra capite 3.

Quod attinet ad ALTERVM de comminationibus & terroribus; quæ maior comminatio excogitari potest, quàm illa Dominico ore prolata, Mat. 5. *Qui dixerit fratri suo, fatuo, reu erit gehenna ignis?* Et Mat. 7. *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Similes autem comminationes habentur in Euangelio passim, Matth. 22. 23. 25. Marc. 9. Luc. 12.

Sed respondent aduersarij, comminationes, quæ in Euangelij reperuntur, ad legem pertinere, sicut etiam contra promissiones remissionis peccatorum, quæ leguntur in Prophetis, ad Euangelium. At certè coguntur ita dicere, qui Euangelium sola consolatione definiunt. Sed cogitent, an non satius esset, corrigere definitionem illam, quàm dicere maximam partem sermonum Christi non esse Christi verba, sed Moïsi; & Christum in Euangelio nihil minus, quàm Euangelium prædicare.

Deinde, nonnè Apostolus Paulus ad Rom. 1. & 2. ipsi Euangelio tribuit officium terrendi? *Non erubescio* (inquit cap. 1.) *Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Inæo primum & Græco. Iusti-*

tia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fide. Sicut scriptum est, Iustus autem ex fide uiuit. Reuelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem, &c. Ista reuelatio iræ Dei manifestè tribuitur Euangelio, reuelatur enim in Euangelio iustitia Dei ex fide, vt iustificati euadant iram Dei, quam idem Euangelium omnibus impijs imminere testatur. Vnde in 2. cap. idem Apostolus ait: *In die cum iudicabit Dominus occulta hominum, secundum Euangelium meum.*

Ad hæc, Nonnè Apostolus Petrus in die Pentecostes, accepto Spiritu sancto Euangelium prædicauit? Quis autem fuerit eius prædicationis effectus, docet S. Lucas, Actor. 2. cum ait: *His auditis compuncti sunt corda, & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apostolos, Quid faciemus viri fratres?* Euangelium igitur non solum consolatur, sed etiam terret. Compunctio enim ex terrore nascitur.

Nec solum Petrus, sed etiam Paulus cum Euangelium prædicaret, homines terrefaciebat. Sic enim scribit idem Lucas, Actorum 24. *Veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Iudæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est in Christum Iesum. Disputante autem illo de iustitia & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit, quod nunc attinet, vade, &c.* Non audebunt Lutherani dicere, Paulum vocatum, vt prædicaret fidem Christi, pro fide legem, pro Christo Moïsem, pro Euangelio aliquid Euangelio contrarium prædicasse, & tamè finis prædicationis fuit terror & tremor audientium.

Quid S. Iacobus? An ipse quoque Euangelium non prædicabat, cum scriberet in epist. sua, cap. 5. *Agite nunc diuites, plorate vltulantes in miserijs, quæ adueniunt vobis?* Et frater eius Iudas itè Apostolus, quid nisi Euangelium prædicabat, cum in epistola sua scriberet: *Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum?*

Deniq; S. Ioan. Apostolus & Euangelista in Apocalypsi, c. 14. *Vidi, inquit, alterum Angelum volantem per medium caeli, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum, dicens magna voce, Timeate Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius.*

Cum igitur Christus & omnes Apostoli euangelizando terreat, & in Symbolo Apostolico, quod Euangelij summam continet, sit etiam articulus vnus de futuro iudicio, falsò docet Lutherani, proprium esse legis officium terrore, & ad Euangelium non pertinere.

At si res ita se habet, inquirunt, cur Apostolica prædicatione dicitur Euangelium, id est, laus & bonus nuncius? Et cur sanctus Paulus ad Rom. 8. scribit, nos non accepisse Spiritum seruitutis iterum in timore? RESPONDEO, Nomen Euangelij impositum est ad significandum officium vnum, idque potissimum Apostolicæ prædicationis; sed non propterea sequitur non esse etiam alia officia Euangelij, quamuis eo nomine non explicentur. Quomodo clavis dicitur quia claudit, & tamen etiam aperit; & lingua dicitur instrumentum lingendi, quod est tamen instrumentum etiam loquendi.

Dicitur igitur Euangelium, quia annunciat Saluatoris aduentum, reconciliationem cum Deo, adiutum patefactum ad regnum caelorum. Vnde etiam dicitur Euangelium Regni, Mat. 24. Et Marc. 1. Sed simul etiam annunciat iram & indignationem his, qui non recipiunt Saluatorem, neq; pœnitentiam agunt. ADDE quod Euangelium terret, vt consoletur, quo-

modo medicus vulnerat vt sanet. Quod non tã propriè conuenit legi Moſis, quã terrebat comminando ſupplicia peccatoribus, & non ostendebat, niſi obſcurè liberatorem.

Quod autem attinet ad ſpiritum timoris & charitatis, non colligitur inde diſcrimen inter legem & Euangelium quatenus Euangelium ſignificat doctrinam Chriſti & Apoſtolorum; ſecundum quam acceptionem nos hic loquimur de Euangelio; ſed inter teſtamentum nouum & vetus. Nam teſtamentum verus propriè non continet, niſi quod Moſes attulit, id eſt, legẽ ſcriptam in tabulis, quã quidem ſeruitutem generat, vt dicitur ad Galatas 4. Et timorem incutit, quoniam oſtẽdit quid facere oporteat, & non dat vires faciendi: at nouum teſtamentum continet id, quod Chriſtus attulit: Chriſtus autem non attulit ſolum doctrinam & præcepta Euangelica, quamuis hæc etiam attulerit, ſed gratiam quoque ſpiritus ſancti, quã eſt lex in corde ſcripta, id eſt, charitas in corde diſfuſa, per quam non timore pœnæ, ſed amore iuſtitia lex in tabulis conſcripta ſeruatur. Atque hoc diſcrimen indicat Apoſtolus ad Romanos 8. ad Galat. 4. ad Heb. 8. & 10. Et ſanctus Auguſtinus in libro contra Adimantum, capite 17. breuiſſimam differentiam eſſe ſcripſit, non legis & Euangelij, ſed teſtamenti veteris & noui timorem & amorem.

Veniamus ad TERTIVM diſcrimen, quod eſt huius loci maximè proprium. Igitur promiſſiones Euangelicas conditionales eſſe, non abſolutas, probatur PRIMO ex capite quinto Matthæi: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarũ & Phariſæorum, nõ intrabitis in regnum cœlorum.* Hæc certè promiſſio eſt Euangelica, cum regnum cœlorum comprehendat. Et tamen requirit conditionem iuſtitia non imputatiua, ſed actualis & operoſa, quẽ in perfectã mandatorum obſeruatione conſiſtit. Explicat enim Dominus quid ſit, iuſtitiam noſtram abundare plus quàm ſcribarum & Phariſæorum, cum dicit, Phariſæorum & ſcribarum iuſtitiam fuiſſe diligere amicos, non occidere, non mœchari, non peiorare: noſtram autem eſſe debere, diligere etiam inimicos, non irarſi ſine cauſa, nõ videre vxorem alienam ad concupiſcendum, nõ iurare omnino abſque neceſſitate.

SECUNDO, probatur ex cap. 19. Matthæi: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Hæc enim apertiſſima promiſſio vitæ æternæ, apertiſſimam conditionem exigit obedientia. Et ſimilis habetur promiſſio, Luc. 10. vbi cum is, qui Dominum rogauerat, quid factõ opus eſſet ad vitam æternã acquirendam, mandata legis expoſuiſſet, Dominus ait, *Rectè reſpondiſti, fac hoc, & viues.*

Ad hæc loca reſpondent aduerſarij., Dominum hæc dixiſſe ironicè, cum ſolum ſignificare vellet, fieri non poſſe, vt aliquis mandata diuina cuſtodiat: quomodo ſi quis diceret, ſi vis in cœlum conſcendere, vola per aërem; vel hoc fac, aſſume pennas ſicut columbæ, & altiffimè volabis. Ita docet LVTHERVVS, in commentar. ad cap. 3. ad Galatas explicans illud: *Qui fecerit ea, viues in illis.* Quæ verba dicit eſſe intelligenda ironicè, ſicut illa Chriſti: *Hoc fac, & viues.*

Sic etiam CALVINVS libro tertio Inſtitutionum, cap. 18. §. 9. dicit Chriſtum attemperare ſolitum ſua reſponſa ijs, qui eum interrogabant: & quoniam Legis peritus perſuaſione legalis iuſtitia imbutus erat, & in operum fiducia cæcutiebat, ideo à Chriſto ad legis obſeruationem eſſe remiſſum. Idem quoq; in Antidoto Concilij exagitat illud quod monet Con-

cilium ſeſſ. 6. cap. 7. catechumenis dicendum eſſe, ſi vis ad vitam ingredi ſerua mandata; *Ue, inquit, eorum catechumenis, ſi tam dura illis conditio imponitur. Quid enim aliud, quàm æterna illis maledictio indicitur?*

Porro Ioannes Brentius hom. 1. in Dominica 13. poſt Trinitatem audent etiam dicere, Chriſtum ſic reſponſiſſe, cum ait: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, vt potius indicauerit ei viam ad æternam damnationem. Ita videlicet iſti verbi Dei ſimplicitatem peruertunt, & ad ſuos errores & blaſphemias detorque conantur.

At multis de cauſis nihil eos conſicta iſta ironia iuuare poterit. PRIMVM, quoniam ſi ironica eſſet reſponſio, ideo talis eſſet, quoniam ad Legis peritos, vel Phariſæos dirigitur: igitur cum Dominus Apoſtolos ſuos alloquitur, non ironicè, ſed propriè & ſerio loquitur. Audiant ergo quid Apoſtolis ſuis dicat, Ioannes 13. *Si hæc ſciitis, beati eritis, ſi feceritis ea.* Ioan. 15. *Vos amici mei eritis, ſi feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Et illud quod ante citauimus, Matt. 5. *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c.* Et c. 6. *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis peccata veſtra: ſi autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis.* Hæc, & ſimilia non poſſunt eludi per ironiam, & tamen promiſſiones continent, cum conditione operum bonorum, & obedientia legis.

SECUNDO, is cui Dominus dixit, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, nõ erat Scriba, nec Phariſæus, aut Legis peritus, ſed Adoleſcens quidam diues. Matthæus enim cap. 19. adoleſcentem vocat, & diuitem fuiſſe narrat. Marcus cap. 10. non meminit, niſi diuitiarũ. Luc. c. 18. principem appellat, Legis peritum, Scribam, aut Phariſæum nullus Euangelistarum nominat. Præterea nõ venit ille vt Chriſtum tentaret, ſed vt ſimpliciter viam ſalutis adſciceret. Nam tentationis hoc loco nulla mentio eſt; & Marcus ſcribit eum genuflexo rogaffe Dominum de via ſalutis. Et addit: *Intuitus eum Dominus, dilexit eum.* Certè tam adoleſcentis erga Chriſtum humilitas, quàm Chriſti erga adoleſcentem beneuolentia manifeſtè indicant ſerium fuiſſe colloquium, neque vllam ironia ſuſpicionem ſubeſſe.

TERTIO is, cui Dominus dixit: *Hoc fac, & viues*, Luca 10. Legis quidem peritus erat, & Dominum tentaturus acceſſit: ſed non propterea ſequitur, vt ironicè Dominus illi reſponderit. Nam tentatio illa non erat ad fallendum, ſed ad inquirendum quid Dominus de via ſalutis ſentiret, quidve doceret: id quod intelligi poteſt, TVM ex eo quod Dominus illi ait: *Rectè reſpondiſti, hoc fac, & viues.* Quomodo enim Dominus diceret, rectè reſpondiſti, ei quem hypocritam & tentatorem ſubdolum eſſe cognoſceret? TVM ex eo quod ibidem Dominus, vt illum magis inſtrueret, parabolam adiecit de eo, qui incidit in latrones, & eum narraſſet opus miſericordia, quod in eum Samaritanus quidam exercuit, ait ad Legis peritum: *Vade, & tu fac ſimiliter.* Vbi nullo modo ironiam ſuſpicari fas eſt, niſi velimus Dominum ironicè commendare opera miſericordia, verè autem & propriè contemptum eorum docuiſſe. Quod ſi in illis verbis, *Vade, et tu fac ſimiliter*, nulla ironia eſt, certè neque in illis eſt, *Rectè reſpondiſti, hoc fac, & viues.* Nam ad eundem, ab eodem, eadem phraſi, in eodem loco & tempore, & eadem occaſione dicuntur.

QUARTO, cum Dominus tentaretur tentatione fallaci, & ſubdola, non reddebat dolum pro dolo, ſed vincebat in bono malum, & non ironicè, ſed

proprie respondebat, & doctrinam seriam, & solidam tradebat, vt patet Matthæi vigesimo secundo, vbi primum Pharisei consilium ineuntes, vt caperent eum in sermone, quærunt, liceat ne cœsum dare Cæsari an non; deinde Sadducæi non dissimili studio quæstionem proponunt, cuius viri futura sit vxor in resurrectione, quæ septem viris sibi per mortem ordine succedentibus nupserat. Denique legisperiti tentantes interrogant, quod sit mandatum magnum in lege. Omnibus autem quæstionibus Dominus verè, propriè, simpliciterque respondit. Ad primam: *Reddite quæ sunt Cæsari Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Ad secundam; *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cælo.* Ad tertiam: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.* Audeant Calvinistæ & Lutherani, si pudorem pœnitentis exuerunt, has responsiones Domini ironicas facere. Si verò non audent, multò minus Matth. 19. & Luc. 10. ironiam suspicentur, cum in his locis minor occasio ironiæ reperitur.

TERTIO probari potest, promissiones Euangelicas esse conditionales ex doctrina Apostolorum, qui passim conditiones operum inculcant, ad Romanos 8. *Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuatis.* Et ibidem, *Cohæredes autem Christi, si tamen compatimur.* 2. ad Timot. 2. *si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinebimus & conregnabimus.* Iacobi 2. *Si tamen legem perficistis regalem.* 2. Petri 1. *Sic enim (si videlicet, per bona opera certâ vestram uocationem faciatis) abundanter ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum Domini nostri.* 1. Ioan. 1. *si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra.* Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.*

QUARTO, probatur ex doctrina prophetica. Nam promissiones remissionis peccatorum, etiam si in Prophetis sint, non ad legem, sed ad Euangelium pertinere aduersarij non negant. Sic igitur loquitur Ezechiel, capit. 18, *Si impius auerterit se ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, &c.* Vbi non semel, sed sæpius Dominus repetit, se indulgentiam, & vitam impio donaturum, si tamen pœnitentiam egerit à peccatis, & mandata omnia custodierit. Et contra, se iustum grauius puniaturum, si auerterit se à iustitia, & mandata omnia non custodierit. Quo loco sicut auertere se à iustitia & mandata non custodire, conditio est, à qua pendet comminatio mortis, omnium consensu; & nemo dicere auderet comminationem mortis non esse conditionalem, sed absolutam: ita quoque auertere se à peccato, & facere iudicium & iustitiam, conditio est, à qua pendet promissio vitæ; & nemo dicere debet, promissionem vitæ non esse conditionalem, sed absolutam, nisi diuinis litteris aperte repugnare velit.

QUINTO, probatur ex conditione fidei, quam requiri ad salutem non negant aduersarij, cum scriptum sit Marci ultimo: *Qui crediderit, saluus erit, qui non crediderit, condemnabitur.* Ex hac enim fidei conditione sequitur PRIMO, vt falsum sit, quod ipsi dicunt, promissiones Euangelij non esse conditionales: quomodo enim conditionales non sunt, si conditio aliqua, fidei videlicet, in omnibus requiritur? SECUNDO, vt etiam falsum sit, non requiri conditionem legis implendæ. Nam quibus verbis Scriptura docet, requiri conditionem fidei ad salutem, iisdem, vel etiam clarioribus docet, requiri conditionem legis implendæ, vt patet ex tot locis supra citatis.

A AT (inquiunt) *Promissiones Euangelij gratuita sunt, non igitur conditionales.* RESPONDEO, Gratuitum non opponitur conditionali, neque est idem, quod absolutum, alioqui promissio Euangelica conditionem fidei non requireret. Gratuita igitur dicitur promissio, quamuis conditionalis, quoniam ipsa etiam conditio gratuita est, gratuita enim est promissio indulgentiæ, tamen si fidem & pœnitentiam exigit, quoniam fides & pœnitentia dona sunt Dei, & gratuita est promissio vitæ æternæ, quamuis obedientiam legis requirat, quoniam ipsa etiam obedientia legis donum Dei est; & hoc modo gratiam dat Deus pro gratia, vt legimus Ioannis primo. Quoniam gratiam vitæ æternæ dat pro gratia meritorum, & gratiam indulgentiæ dat pro gratia pœnitentiæ.

CAPVT III.

Afferitur verum discrimen legis & Euangelij, & inde necessitas operum comprobatur.

EXPLICABIMVS nunc verum discrimen Legis & Euangelij, vt hinc etiam necessitas bonorum operum comprobetur.

DVO sunt præcipua discrimina Legis & Euangelij, ex quibus multa alia consequuntur.

PRIMUM igitur illud interest inter Legem & Euangelium, quod inter doctrinam inchoatam & perfectam, continetur enim Euangelium in Lege, vt arbor in semine, vt S. Thomas rectè docet in 1. 2. q. 107. Vnde S. Augustinus in libro 16. de ciuitate Dei c. 26. scribit, testamentum vetus esse occultationem noui, & testamentum nouum esse reuelationem veteris. Et S. Gregorius homil. 6. in Ezechielem, explicans mysterium rotæ quæ erat in rota, dicit rotam in rota esse testamentum nouum in testamento vetere.

TRIA continet Scriptura vtriusque testamenti, mysteria, promissiones & præcepta, id est, res credendas, sperandas & faciendas, quibus fides, spes, charitasque respondent. Nam ad hæc tria reuocatur summa totius doctrinæ cælestis, vt S. Augustinus docet in Enchiridio, in libro de agone Christiano, in libro de catechizandis rudibus, & alibi. Sed in omnibus tribus longè præstat doctrina Euangelica & Apostolica doctrinæ legis & Prophetarum.

Nam quod attinet ad MYSTERIA FIDEI, doctrina veteris testamēti unitatem Dei manifestè docet, Trinitatem personarum, & Incarnationem verbi nō nisi obscure & imperfectè, vt ea potius adumbret, quàm exprimat: doctrina verò testamenti noui hæc omnia perspicuè tradit & prædicat. Itaque ad hoc significandum, Moses cū loqueretur ad populum, faciem velabat, nobis autem Christus ipse reuelata facie loquutus est, annuncians omnia, quæcunque audiuit à Patre suo. Vnde Apostolus 2. ad Corinthios 3. *Moses, inquit, ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israël in faciem eius: nos autem reuelata facie, gloriam Domini specularantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.*

Quod attinet ad PROMISSA, Lex & Propheta pollicentur expressè bona temporalia, figuratè autem regnum cælorum, Christus & Apostoli manifestè regnum cælorum, & vitam æternam pollicentur, bona temporalia adijcienda esse dicunt, & idè non esse sollicitè & anxie requirenda. Et quoniam promissionibus adiungi solent etiam minæ, Lex & Propheta comminantur temporalia mala, Christus

& Apostoli mortem sempiternam. *Si audieritis me* (inquit Dominus, per prophetam Isaia primo) *bona terra comedetis; quod si nolueritis, & me ad iracundiam pronocaueritis, gladius deuorabit vos.* Christus autem Matthæi 5. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et infra: *Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehenna ignis.*

Sanctus AVGVSTINVS libro decimo octauo de ciuitate Dei, capite vndecimo: *Educto, inquit, populo in monte Syna, diuinitus acceptam tradidit legem, quod vetus dicitur testamentum, quia promissiones terrenas habet: & per Iesum Christum futurum fuerat testamentum nouum, quo regnum cælorum promitteretur.* Et in Psal. 73. *Deus se vtriusque testamenti esse voluit auctorem, ut & terrena promitteret in veteri testamento, & cælestia in nouo testamento.* Obseruat idem Augustinus in libro 19. contra Faustum, capite vlt. in Prophetis inueniri non raro testimonia de resurrectione & vita æterna; sed regnum cælorum nusquam expresse nominatum, nedum promissum, nisi in Euangelio. Quare non immerito Sanctus Hieronymus in libro 1. aduersus Pelagianos, reprehendit Pelagianos, quod dicerent in testamento veteri regnum cælorum esse promissum.

Restant LEGES & MANDATA, quorum alia ceremonialia, alia iudicialia, alia moralia erant in veteri testamento. In nouo autem pro CEREMONIIS illis Mosaicis, quæ propemodum infinitæ erant instituit in Euangelio CHRISTVS, vt S. AVGVSTINVS loquitur in epist. 118. ad Ianuarium. *Sacramenta numero paucissima, obseruatione facillima, significatione præstantissima, quibus societatem noui populi colligauit.* Et in Psal. 73. *Mutata, inquit, sunt Sacramenta, facta sunt pauciora, faciliora, salubriora, felicitiora.*

IUDICIALIS leges in Euangelio, Christus non tulit, sed ferendas reliquit iis, qui variis in locis Rempublicam gerentes pro rerum, personarum, & temporum diuersitate instituendas esse iudicauerint. Hoc enim interest inter populum Hebræum & Christianum, quod ille vnã gẽtem & vnã regionem, eamque satis exiguam continebat. De qua re vide Hieronymum in epist. ad Dardanum, de terra promissionis, iste autem orbem terræ complexus est, vbi regiones sunt & regna vastissima, mores & consuetudines diuersissimæ, temperamenta, ingenia, habitus animorum & corporum infinitis modis variætes. Hinc igitur facillè poterat Hebræus populus iisdem iudiciis regi, non potest autem populus Christianus vlla ratione iisdem particularibus ritibus & legibus gubernari.

MORALES leges, quæ perpetuæ sunt, easdem ferè habent lex & Euangelium, vt ostendit S. Augustinus libro 19. contra Faustum, capit. 28. sed in hoc præstat Euangelium legi, quod quædam grauiora, quæ à Iudæis propter infirmitatem ipsorum in lege non exigebantur, à Christianis in Euangelio exiguntur, vt patet de libello repudij & polygamia: quædam etiam expressius leguntur in Euangelio, quæ obscurius habebantur in lege. Quare S. Augustinus, cum in libro contra Adimantum, cap. 3. scripsisset, nihil esse in Euangelica & Apostolica disciplina, quod in lege & Prophetis desideretur: admonuit postea in lib. 1. retract. cap. 22. addendam fuisse voculam *ferè*: non enim omnia, sed ferè omnia, quæ ad mores pertinent, habet Euangelium cum lege communia.

Sed vt planè intelligatur, quemadmodum in Euangelio Dominus legem moralem nõ sustulerit, sed perfecit, exponam breuiter summam sermonis Domini in monte, quem verè scripsit S. Augusti-

nus lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 1. omnibus præceptis, quibus vita hominis formari potest esse perfectum.

INITIO igitur sermonis sui, Dominus, quasi loco proæmij, diuino prorsus artificio, simul explicat finem vltimum hominis & virtutum, atque operum bonorum vtilitatem proponit, dicens: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et quæ sequuntur. Quoniã enim vltimus finis, principiũ & fundamentũ est totius doctrinæ moralis, ideo primo loco exponi debuit; simul autè adiungi par fuit vtilitatem virtutis vt discipuli attentiores efficerentur.

Deinde, quasi proæmio explicato, accedit Dominus ad præcepta tradenda, & primum instruit Doctores, deinde auditores. Doctores admonet, eos saltem terræ & lucem mundi esse debere, id est, sapientia & charitate ita cæteris præstare, vt alios sapientes & ardentes efficere possint. Quas duas condiciones non semel repetiuit, cum præpositos Ecclesiæ fideles, & prudentes esse debere præmonuit.

Aggreditur deinde instructionem populorũ eoque instruit, tum quoad SVBSTANTIAM præceptorum diuinorum tum quoad FINEM, nam in vtroque Scribæ & Pharisei prauas opiniones induxerant.

Quod attinet ad SVBSTANTIAM præceptorum reprobatur Dominus quinque Phariseorũ corruptelas. PRIMVM, deprauabãt Scribæ & Pharisei præcepta grauiissima de homicidio & adulterio, docetes in eiusmodi præceptis, actum externum solum esse prohibitum, non autem internum, nisi signis exterioribus proderetur. In quo errore fuit etiam Iosephus lib. 12. antiquitatum, cap. 13. & David Kimhi in comment. Psal. 66. v. 17. exponens illud: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non audiet Dominus*: deprauat enim illud, *non audiet Dominus*; vt significet, non imputabit Dominus. Aduersus eiusmodi corruptelas, declarat Dominus legem, non occides, non solũ manum, sed etiam linguam & animum cohibere; & legem, non mœchaberis, extendi vsque ad concupiscentiam in ipsa mente conceptam.

DEINDE, Pharisei deprauabant legem de repudio; quod enim ob infirmitatem eorum hominum lex impunitum dimiserat, ipsi vt rem absolutè iustam proponebant. Dominus autem docuit, non licere vxorem dimittere, nisi causa fornicationis, & legem de libello repudij pœnitens abrogauit.

TERTIO, Pharisei docebant, non esse peierandum, tamen frequentare iuramenta, etiam leui de causa nullum peccatum esse ducebant. Contra Dominus iubet, non esse iurandum omnino, nisi (videlicet) subit iurandi necessitas.

QUARTO, corrumpebant Pharisei legem illam talionis, oculo pro oculo, dente pro dente. Nam cum non animaduertent, eam legem constitutam fuisse ad iustitiam conseruandam, non ad appetitum vindictæ saturandum, docebant. licitum esse vindictam appetere. Dominus igitur monet, non esse appetendam vindictam, nec malum pro malo reddendum; sed potius paratum esse debere hominem probum si opus sit, percutienti maxillam vnã, præbere etiam alteram.

QUINTO, peruertebant Pharisei primarium dilectionis præceptum. Quoniam enim lex iusserat, vt hostes suos occiderent, non odij causa, sed zelo iustitiæ, qua iusta bella interdum etiam à piis Regibus indicuntur, illi generale præceptum tradebant diligendos esse amicos, odio habendos inimicos. Dominus ergo grauiissimè admonet, diligendos esse inimicos, benefaciendum his qui nos oderunt, orandum pro persequentibus & calumniantibus nos.

Hisita explicatis transit ad modum, ac docet, cauēdam esse in primis inanem gloriam, & non esse faciēda opera bona ea intentione, vt videantur & laudentur ab hominibus. Et quoniam nimis prolixum fuisset, de singulis operum bonorum generibus differere; reuocauit omnia ad tria capita, orationem, ieiunium & eleemosynam, quorum primum erga Deum, alterum erga nos ipsos, tertium erga proximum exhibemus; & vno mentem, altero corpus, tertio bona externa sacrificamus.

Addit postea Dominus, ac docet, quæ sint impedimenta cauēda & quæ adiumenta quærenda ijs, qui cupiunt ad perfectionem iustitiæ peruenire. IMPEDIMENTA tria demonstrat, nimiam sollicitudinem in opibus congregandis: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, superuacaneam diligentiam in rebus etiā necessarijs procurandis, *Nolite solliciti esse in crastinum*. Temerariū iudiciū de vita & factis alienis, *Nolite iudicare*. ADIVMENTA etiā tria ostendit, orationē assiduam, *petite & dabitur vobis*, conatum & contentionē proficiendi & superandi omnes difficultates; *Contēdite intrare per angustam portam*; electionem bonorum Magistrorum. *Attendite vobis à falsis Prophetis*.

Postremò concludit sermonem, iterum commendās vtilitatem operum bonorum, vt in proœmio fecerat: *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti, qui edificauit domum suam supra petram, &c.* Atque hæc de sermone Domini in monte.

Perfecit autem Dominus legem morale, non solum explicando & addendo, quæ diximus, sed etiam adiuciendo consilia quædam ad perfectionem charitatis, quæ finis est omnium præceptorum adipiscendam aptissima; de quibus satis multa disputaui in libro de Monachis. Habemus igitur primum discrimen legis & Euangelij, ex quo manifestè colligitur obedientiam legis, atque opera bona non minus, sed multò magis in Euangelio, quàm in lege doceri. Proinde Lutheranos sine dubitatione verum Euangelij, ac legis ignorare discrimen.

CAPVT IV.

Ostenditur alterum discrimen legis & Euangelij.

ALTERVM discrimen legis & Euangelij sumitur ex annexis. Nam lex per Mosem data est, qui legislator tantum fuit; Euangelium per Christum, qui non fuit solum legislator, sed etiam Redemptor. Proinde lex venit sola; Euangelium non solum, sed cum gratia. Itaque qui legem in mote Syna per Mosem acceperunt, doctrinam tantum acceperunt, vt instructi per legem, inter vitia, virtutesque discernent; qui verò per Christum Euangelium acceperunt, non solum doctrinam, sed etiam gratiam acceperunt, vt non modò inter virtutes & vitia discernent, sed etiam vt iustitiam diligenter, & odio habeant iniquitatem.

Hoc discrimen prædixerunt Ezechiel cap. 36. & Hierem. c. 31. *ILLE enim cum Baptisum adumbrasset illis verbis: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*, adiungit de spiritu gratiæ, *auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciã, vt in preceptis meis ambuletis*. **I**STE autem disertis verbis duo testamenta distinguit: *Eccē dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die, qua apprehendimus manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Is-*

Arael post dies illos, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.

Quam prophetiam de testamento nouo, cuius Christus auctor est, exponit Apostolus ad Hebræos 8. & 10. & idem Apostolus ad Rom. 5. cum dicit: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum S. qui datus est nobis*. Significat legem in corde scriptam, de qua loquitur Hieremias, & spiritum in medio nostri positum, de quo vaticinatur Ezechiel, nihil esse aliud, nisi charitatem in corde diffusam. Tūc enim Deus facit, vt ambulemus in præceptis suis, cum charitatem in cordibus nostris diffundit; *Quoniam qui diligit legem impleuit, & plenitudo legis est dilectio*. Rom. 13. Quod discrimen copiosè & eleganter persequitur S. Augustinus in pluribus locis, sed præcipuè in toto lib. de spiritu & litera.

Porro hoc discrimen legis & Euangelij tantum abest, vt operum necessitatem ab Euangelio remoueat, vt eam potius ad Euangelium maximè pertinere demonstrat. Quorsum enim cum Euangelio gratiam benè operandi, & legis ipsius implendæ Christus coniunxit, nisi vt, quod per literam legis euangelicæ discimus esse faciendum, id per spiritum & gratiam impleamus? Quodenim apostolus ait 2. Cor. 3. *Litera occidit, spiritus viuificat*. Demōstrat S. Augustinus, manifestissima ratione, non tantum intelligi debere de litera legis Mosaicæ, sed etiam de litera legis Euangelicæ, vtraque enim occidit, si à spiritu separetur. Sed ideo scriptum est de lege Moysi, lex iram operatur. Non autem scriptum est de lege Christi, Euangelium iram operatur, quoniam (vt diximus) cum Moles legem dedit, nihil nisi literam dedit, Christus autem cum Euangelium dedit, simul cum litera spiritum dedit. Quare S. Ioannes hoc ipsum discrimen attendens ait: *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est*. Ioan. 1. Habemus igitur duas potissimas differentias Legis & Euangelij. Nunc paucis percurreremus alias, quæ ex his duabus tanquã ex fontibus deriuantur. Ex primo discrimine nascuntur alia tria, & ex secundo itē tria.

TERTIVM igitur discrimen legis & euangelij est, quod lex Moysi vni tantum genti data fuit, lex Christi omnibus gentibus. Deuteron. 4. *Que est alia gens, vt habeat ceremonias, iustitiasque iudicia, & vniuersã legē, quam ego ponã hodie ante oculos vestros?* Psal. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nõ manifestauit eis*. Rom. 3. *Quid ergo amplius Iudeo est, aut qua vilitas circumcisionis? Multũ quidẽ per omnem modum, primum, quia credita sunt illi eloquia Dei*. Et capite 9. *Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis, secundum carnem, quorum est testimonium & legislatio, &c.* At Christus Matthæi vltimo. *Euntes, inquit, docete omnes gentes*: Et Marci vltimo: *Predicite Euangelium omni creatura*. Et Lucæ vltimo. *Oportet prædicari in nomine meo pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma*. Et Apostolus ad Romanos 1. *Non erubescō euangelium*. *Virtus enim Dei in salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco*. Oritur hoc discrimen ex primo. Lex enim Moysi positua (id est) ceremonialis & iudicialis angusta erat, & ritus, ac iudicia particularia continebat: Euangelium verò lex est perfecta & ritus, præcepta & sacramenta ita vniuersalia comprehendit, vt toti mundo communia esse possint.

QUARTVM discrimen, quod oritur etiam ex primo, in eo positum est, quod lex vmbra, & figuras rerum futurarum magna ex parte cõplectitur: Euangelium ipsum corpus, & veritatem exhibet. Ioan. 1. *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum*

Christum facta est. Lex enim per Moſem data, per Christum facta est gratia. propter infuſionē fidei & charitatis, facta est veritas, propter impletionē omnium figurarū. 1. Cor. 10. *Hæc autē in figura facta sunt noſtri.* Et paulo poſt: *Hæc autē omnia in figura contingebāt illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem.* Heb. 10. *Umbra habens lex futurorum bonorum nō ipſam imaginem rerum.* Denique paſſim in Euangelio legimus, varia in Chryſto myſteria fuiſſe completa, quoniam ſic ſcriptum erat in lege aut Prophetis.

QUINTVM diſcrimen eſt, quod lex Moſis adueniente Chriſti lege mutanda erat, Chriſti autem legi nulla ſuccedere debet alia lex. Oritur hoc diſcrimen, vt alia duo, item ex primo; ideo ſiquidem mutanda fuit lex Moſis, quoniam imperfecta erat, omne enim imperfectum perfectiori cedit, & vmbra luce apparente diffugiunt. Luc. 16. *Lex & Propheta, uſque ad Ioannē Baptiſtā.* Heb. 7. *Translatio ſacerdotio necceſſe eſt, vt & legis trāſlatio fiat.* Et ibid. *reprobatio ſi præcedētis mandati propter infirmitatem & inutilitatem.* Et c. 8. *Dicendo nouum, veterauit prius. Quod enim antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Et ad Gal. 3. *Quid ergo lex? propter tranſgreſſionē poſita eſt, donec veniret ſemen, cui promiſerāt.* At Chriſti legem non eſſe finem habituram, perſpicuum eſt ex duobus. PRIMO, quoniam ſacerdotium Chriſti manet in æternum, iuxta illud Pſal. 109. *Tu eſ ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchizedech.* SECUNDO, quoniā regni Chriſti nullus erit finis, vt legimus Danielis 2. & Luc. 1. Lex enim cum ſacerdotio & regno ita coniuncta eſt, vt illis manentibus, & ipſa manere debeat, quod de ſacerdotio & lege Apoſtolus docet ad Hebr. 7. de regno & lege dubium eſſe non poteſt, cum regum proprium ſit leges ferre, neque vllum ſit regnum, quod proprias leges non habeat. DENIQUE teſtamentum nouum æternum dicitur, Pſalm. 110. *Mandauit in æternum teſtamentum ſuum.* Baruch. 2. *Statuam illis teſtamentū alterum ſempiternū.* Ad Hebr. 13. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium, in ſanguine teſtamenti æterni, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

Eſt autem hoc loco breuiter annotandum, legem Moſis, quoad præcepta cæremonialia & iudicialia ſimpliciter abrogatam eſſe. quoad moralia præcepta, & doctrinam fidei mutatam eſſe, non abrogatione, ſed profectu, non enim ſublata eſt lex moralis, nec fides vnitatis Dei, ſed aucta, amplificata, perfectæ; quomodo mutari ſolet infans in adoleſcentem, adoleſcens in virum, & quo modo populus Dei, Chriſto adueniente, non perijt, ſed ſtatim mutauit. Lex autem Euangelica ſempiterna dicitur non quod Sacramenta & omnia eius præcepta nullum ſint finem habitura, ſed quoniam uſque ad mundi conſummationem legi Euangelicæ nulla ſuccedere debet alia lex, cum hæc perfectiſſima ſit: & præterea quia charitas, quæ eſt lex noua, & teſtamentum nouum ſcriptum in cordibus, numquam excidit, & ſine fine in omnem æternitatem durare debet.

SEXTVM diſcrimen quod oritur ex ſecundo, illud eſt, quod lex Moſis non habebat vim iuſtificandi, neque data erat vt iuſtificaret, ſed vt morbum oſtenderet, & ad quærendum medicum excitaret: Lex autem Chriſti, id eſt Euangelium, vim habet iuſtificandi, & ad hoc ipſum datum eſt, vt ab iniquitate iuſtificet. Rom. 3. *Per legem cognitio peccati,* Galat. 2. *ſi per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.* Et capite 3. *Quoniam in lege nemo iuſtificatur, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide uiuit; lex autē non ex fide.* Item ſi data eſſet lex quæ poſſet viuificare, verè ex lege eſſet iuſtitia. At Euangelium (vt dicitur ad Romanos primo) *Virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti.*

A Et 1. Cor. 15. *Notum vobis facio (inquit Apoſtolus) Euangelium, quod prædicauit vobis, quod, & accepit, per quod & ſaluamini.*

Sed hoc quod dicimus, Euangelium vim habere iuſtificandi, non ita accipiendum eſt, quaſi ſola litera Euangelij ſalutem adferre poſſit, ſed quoniam (vt dictum eſt in ſecundo diſcrimine) cum Euangelij doctrina data eſt etiam gratia fidei & charitatis quia legiſlator noſter, ſimul etiam redemptor fuit & ſimul cum lege dedit benedictionem, id eſt, gratiam implendi legem, iuxta illud Pſal. 83. *Etenim benedictionem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem.*

B Quocirca B. Paulus vbicunq; dicit legem non iuſtificare, non opponit legi Moſis doctrinam Euangelij, ſed legi opponit fidem, operibus, gratiam, & literæ, ſpiritum. Alioqui enim etiam litera Euangelij, ſine ſpiritu & gratia, iram operaretur, & occideret, vt iam ſæpè diximus.

C SEPTIMUM diſcrimen, quod item oritur ex ſecundo, illud eſt, quod lex Moſis, lex timoris & ſeruitutis fuit, Euangelium lex amoris & libertatis. Rom. 8. *Non accepit ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepit ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Galat. 4. *Hæc enim ſunt duo teſtamenta, vnum quidem in monte Syna, in ſeruitutem generas qua eſt Agar.* Et infra: *Itaque fratres, non ſumus ancilla filij, ſed libera, qua libertate Chriſtus nos liberauit.* 2. Tim. 2. *Non dedit nobis ſpiritum timoris, ſed virtutis & dilectionis.*

Sed hoc diſcrimen fuſius explicabimus in ſequenti cap. Interim illud annotaſſe ſatis erit, legem Moſis dici legem timoris & ſeruitutis, quoniam legis madata ſine gratia Dei, quæ ſumus dare non potuit, reos conſtituunt homines, & pœnæ obnoxios; Euangelium Chriſti legem eſſe libertatis & amoris, quoniam Chriſtus, qui dedit mandata, dedit etiam ſpiritum, per quem in corde diſfuſa eſt charitas.

D OCTAVVM diſcrimen eſt, quod lex Moſis grauiffima & importabilis erat: Euangelium Chriſti iugum ſuaue & onus leue. Sic enim de lege Moſis B. Petrus loquitur Act. 15. *Quid tentatis imponere iugum ſuper cervicem diſcipulorū, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuimus?* De lege autem ſua Chriſtus Matth. 11. *Tollite iugum meum, inquit, ſuper vos. Iugum enim meū ſuaue eſt, & onus meum leue.* Oritur hoc quoque diſcrimen ex ſecundo. Potiſſima enim cauſa cur lex noua ſit leuis, & lex vetus grauis eſt annexa legi nouæ gratia charitatis. Quod eſt enim durū & importabile timenti, leue eſt & facile diligenti. Et hanc rationem reddit ſanctus AVGVSTINVS in omnibus fere locis, vbi de hac re tractat, q. 166. in Exod. in lib. 83. quaſt. 66. lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 17. in libro de natura & gratia, cap. 69. & in lib. de perfectione iuſtitie poſt ratiocinationem decimam ſextā. Vbi etiam addit in ſignem ſimilitudinem de pennis auium: quæ non tam premunt, quàm ſubleuāt: *Perfecta, inquit, charitas foras mittit timorem, & facit præcepti ſarcinam leuem, non ſolum non prementem onere ponderum, verum etiam ſubleuantem vice pennarum.*

E Sunt tamen etiam aliæ duæ rationes cur lex noua verè dici poſſit facilior veteri: VNA eſt, quam reddūt Nazianzenus in 2. orat. de Paſcha, & Chryſoſtomus hom. 8. de pœnitentiā, quod ſpes retributionis longè ſit maior in lege noua, quàm in veteri, cum iam propalata ſit via ſanctorum, atque aditus pateat ad regnum felicitatis æternæ. ALTERA ratio eſt, quoniā in lege veteri præcepta cæremonialia & iudicialia plurima erant, & parum vtilia; in lege noua pauciſſima ſunt & vtiliſſima: præcepta verò moralia ferè ſunt eadem in vtraque lege. Nam illa quoque quæ vidē-

tur in Euangelio esse grauissima de dilectione inimicorum, & de concupiscentia cohibenda, inueniuntur Exod. 20. Prouerb. 25. & alibi, vt S. August. demonstrat in lib. contra Adimantum, cap. 3. & lib. 19. contra Faustum, cap. 28.

Itaq; non ait Dominus Matt. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam legis & Prophetarum, sed plusquam Scribarum & Phariseorum, vt videlicet significaret, se non tam addere velle ad onera preceptorum legis, quam tollere de medio corruptelas Scribarum & Phariseorum. Quod si quæ grauiora precepta addidit, aut certè magis expressè tradidit, vt de non dimittenda vxore per libellum repudij, & si quæ sunt alia; non debent illa grauiora videri populo Christiano, etiam si grauiora viderentur populo Iudeorum. Nam non est graue viro forti, quod puero delicato importabile solet videri.

CAPVT V.

Refellitur falsa libertas Christiana, & inde probatur necessitas operum.

DISSERVIMVS hactenus de falso & vero discrimine legis & Euangelij. Nunc de falsa & vera libertate Christiana breuiter differemus. Nam hoc est alterum caput, vnde magna ex parte dependet quæstio de necessitate operum ad salutem.

Igitur aduersarij, vt supra diximus, in eo ponunt Christianam libertatem, vt nulli legi subiecti sint in conscientia, & coram Deo; & Christum habeant pro Redemptore, non pro Legislatore; Moses autem cum suo Decalogo nihil ad eos pertineat. Nos verò cum Tridentino Concilio in sess. 6. can. 19. 20. & 21. docemus homines Christianos & iustificatos, non esse liberos ab obligatione preceptorum Dei & Ecclesie, & eam, quam Hæretici prædicant, non esse Christianam, sed profanam libertatem, & verius peccati, ac diaboli voluntariam seruitutem.

PRIMUM, id probamus ex ijs testimonijs, quæ docent, Christum verum fuisse Legislatorem. Neq; enim negare audebunt, se legi subiectos esse, si Dominum suum Legislatorem fuisse negare non possint. Isaias quidem, c. 33. de Salvatore dicit: *Dominus Iudex noster, Dominus Legisfer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.* Ac ne ad tropum aliquem fortè confugiant, audiamus Mosè in Deuter. c. 18. *Prophetam, inquit, de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus, ipsum audies.*

Hunc Prophetam, Christum esse, testatur Apostolus Petrus Acto. 3. & S. Stephanus Acto. 7. sed apertissime Apostolus Paulus Christum confert cū Mo- se, vt Legislatorem cū Legislatore. Nam in epist. ad Hebræos ca. 2. dicit, sermonem factum per Angelos in manu Mo- sis, ita firmum fuisse, vt omnis inobediencia dignam receperit vindictæ retributionem. Et inde colligit: multò magis timendum esse nobis, si sermonem filij Dei contempserimus. Et c. 3. dicit, Mo- sè fidelem fuisse in tota domo Dei tãquam famulum, Christum autem in domo sua tanquam filium. Et capite quinto, dicit, Christum factum esse omnibus obedientibus sibi causam salutis æternæ. Obedientia autem propriè Legislatori debetur, & c. 12. ita concludit: *Videte ne recusatis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de caelis loquentem nobis auertimus, cuius vox mouit terram tunc, nunc autem repromittit dicens, adhuc semel & ego mouebo non solum terram, sed & cælum.*

Præterea Christum esse Regem nostrum omnis Scriptura testatur, Psal. 2. *Ego autem constitutus sum*

*Rex ab eo. Micheæ 5. Ex te exiet Dux, qui regat populum meum Israel. Luc. 1. Et regni eius non erit finis. Apocal. 1. dicitur: Princeps Regum terra. Et c. 19. Rex Regum, & Dominus dominantium. At Regis proprium est leges condere; ideo siquidem Isaiæ 33. coniungitur, *Legifer noster, cū verbis, Rex noster, & Prouerb. 8. dicitur: Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Christus igitur Rex nolter legem aliquam sine dubio nobis dedit, per cuius custodiam obedientiam illi præstemus.*

SE C V N D O, idem probamus ex testimonijs, quæ docent, Euangelium esse quandã legem. Nam Isaiæ 2. & Micheæ 4. dicitur: *De Syon exibit lex, & Verbum Domini de Hierusalem.* Quæ verba intelliguntur communiter de prædicatione Euangelica, quæ ab vrbe Hierosolyma per totum mundum propagata est. Vide Augustinum lib. 18. de ciuit. Dei, c. 50. & Isai. 42. *Ecce seruus meus, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Et paulò post: Et legem eius insula expectabunt.* Et c. 51. *Attendite ad me popule meus, quia lex à me exiet, & iudicium meum in tuam populorum requiescet.*

Pertinere autem hæc ad Christum, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Propè est iustus meus, egressus est Saluator meus.* Et Matt. 11. cū Dominus ait: *Iugum meum suauis est, & onus meum leue.* Nonne apertè legem aliquam se attulisse testatur? neque enim promissio, exhortatio, instructio, iugum, & onus dici possunt. Sed lex, quæ obligat, & obligando premit & grauat, rectè dicitur iugum. Vnde Act. 15. & ad Galat. 5. lex Mo- sis iugum ab Apostolis appellatur. Præterea B. Paulus 1. Cor. 9. *Ius, inquit, qui sine lege erant, factus sum tanquã sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.* Et ad Gal. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

TERTIO, probatur ex particularibus & proprijs Christi mandatis. Nam imprimis mādatum Christi in Euangelio contineri, de luscipiendo Baptismo & Eucharistia, nemo negare potest, cum tam apertè scriptum legamus, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu s. non potest intrare in regnum Dei.* Et Ioan. 6. *Nisi manducauerit carnem filij hominis, & biberit sanguinẽ, non habebitis vitã in vobis.* Deinde lex prohibens libellum repudij, & præcipiens, vt vir vxorem non dimittat, neque vxor virum, nisi in causa fornicationis, & si dimiserit, hac etiam de causa maneat innupti, vel coniugibus recõciliari. Et Matt. vltimo. Dominus ipse aliqua se mādasse, & ab omnibus esse custodienda testatur his verbis: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docete eos seruare omnia, quæ mandauit vobis.*

QUARTO, probatur ex testimonijs, quæ docent, legem Mo- sis, quæ ad mores pertinet, à Christo & Apostolis approbatam, & fidelibus ad obseruandum traditam. Nam id **I**M P R I M I S perspicuum est ex cap. 5. 6. & 7. Matt. vbi Dominus approbat, & explicat legem Mo- sis. De qua re diximus supra in cap. 1. & 2. **D**E I N D E, idem patet ex capite 18. Matth. 10. Marc. & 18. Luc. Vbi Dominus iterum approbat Decalogum Mo- sis, ac dicit, eam legem viam esse ad vitam æternam. De quo etiã diximus capite primo. **T**ERTIO, probatur euidèter ex eo, quod idem Dominus testatur Matt. 22. præceptum dilectionis esse primum & maximum mandatum, & ab eo legem,

Prophetaſque pendere, quippe quod virtute Decalogum, & omnes alias leges, & præcepta comprehendit: & hoc ipſum mandatum ita commēdat Apoſtoliſ, & per eos Eccleſiæ vniuerſæ, vt dicat Ioa. 15. *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicē. Et rurfus: Hec mando vobis, vt diligatis inuicem. Et Ioa. 13. Mandatū nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* Vbi nouū appellat, tum quia reuocari illud volebat, tum quia illud vnum diligenter ſeruatum homines facit nouos.

Nec ſolum Dominus, ſed etiam Apoſtoli mandata Decalogi, & ipſum dilectionis præceptum, in quo totus Decalogus (vt diximus) continetur, fidelibus omnibus diligenter aſſidueque commendat, quod certè non facerent, ſi decem præcepta non pertinerent ad Eccleſiam Chriſtianorum. Rom. 13. *Nemini quidquam debeatis, niſi vt inuicē diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Idem ad Ephe. 6. *Honora, inquit, patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in promiſſione.*

Apoſtolus quoque Iacobus, ca. 2. *ſi tamen, inquit, legem perficitis regalē ſecundum ſcripturas: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, benè facitis; ſi autē perſonas accipitis, peccatū operamini, redarguti a lege quaſi transgreſſores; Quicumque autem totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omniū reus. Qui enim dixit, non mœchaberis, dixit, & non occides, quod ſi non mœchaberis, occides autem, factus eſt transgreſſor legis.* Vides quàm apertè Iacobus Decalogum Moſis ad nos quoque pertinere demonſtrat?

Porrò S. Petrus in epiſt. 1. c. 1. & 4. & Ioa. in tota 1. epiſt. imò etiam in 2. & 3. nihil ſæpius admonent, quàm vt dilectionis præceptum implere ſatagamus, ſcientes videlicet in eo præcepto, vt ſæpè diximus, vniuerſalem legem pleniffimè contineri.

QUINTO, probatur ex teſtimonijs illis, quæ docent, legem Moſis moralem nō eſſe per fidem Chriſti, & Euangelium abrogatam, Matt. 5. *Nolite putare quoniam veni ſoluere legem, nō veni ſoluere, ſed adimplere.* Quomodo verò ſe dixerit impleruram, explicat in ſequentibus, vbi perfectiſſimè ſeruari mādāt præcepta legis, Non occides, Non mœchaberis, & ſimilia. Et Apoſtolus ad Rom. 3. *Quid ergo legem deſtruimus per fidem? abſit, ſed legem ſtatuiſmus.* At ſi prædicatio Euangelica ſolam fidem ita docet, vt opera non requirat, nec legem vllam propriè dictam admittat, quidni verū ſit legem deſtrui per fidem? quid enim eſt, legem deſtrui, niſi vim obligādī ab ea tollere: idem quoque Apoſtolus ad Rom. 7. *Itaque, inquit, lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, iuſtum & bonum.* Et ibidem: *Conſentio legi, quia bona eſt. Item: Ego ipſe mente ſeruo legi Dei. Et ca. 8. Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatū, vt iuſtificatio legis impleatur in nobis. Quis igitur credat, legem illam à Chriſto eſſe ſublata, quam ſanctam, bonam & iuſtam appellauit Apoſtolus, & cuius gratia miſit Deus filium ſuum, & de peccato damnauit peccatum, vt eam videlicet, ipſo adiuuante, implere poſſemus?*

SEXTO, probatur ex teſtimonijs, quæ habent nomen debiti, vt Rom. 8. *Debitorum ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus, & c. 1. Ioa. 4. Nos debemus alterutrū diligere. 1. Ioa. 2. Qui ſe dicit in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. 1. Ioa. 3. Nos debemus pro fratribus animas ponere. Luc. 17. Quod debuimus facere fecimus.*

A SEPTIMO, probatur ex ijs, quæ docēt, Chriſtum eſſe iudicem totius mundi, & vltimo die ſecundum opera vniuſcuiuſq; , vel pœnas, vel præmia diſtributurum. Id enim habetur expreſſè Matt. 25. Act. 10. & 17. Ro. 2. & 14. 1. Petri 4. & alibi paſſim. At quale iudicium erit, ſi nullæ ſunt leges, ex quarum præuaricatione damnari, vel obſeruatione coronari mereamur? quod enim quidam ex nouatoribus dicunt, in iudicio extremo examen futurum de ſola fide, manifeſtè pugnat cum verbis Domini, qui Matt. 25. iuſtiſ dicturum ſe eſſe teſtatur: *Poſſidete paratum vobis regnum, eſurini enim & dediſtis mihi manducare, & c. iniuſtiſ autem; Item maledicti in ignem æternum, & c. eſurini enim, & non dediſtis mihi manducare, & c.* In quo loco (vt notat S. Auguſt. in lib. de fide & operibus, ca. 15.) nulla mentio fidei facta eſt, vt intelligeremus, Chriſtianis, qui damnantur, nō fidem, ſed opera deſuiſſe. Id quod etiam apertiffimè docet Apoſtolus 2. Cor. 5. cum ait: *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuiſque propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.*

B OCTAVO, probatur ex teſtimonijs Patrum, CLEMENS in li. 6. Apoſtolicarum conſtitutionum, c. 19. *Cognoſcitis, inquit, Deum per Chriſtum, vniuerſamque eius diſpenſationem à principio inſtituā, quod dedit nobis legem ſimplicem ad auxiliū naturalis legis, purā, ſalutarem, ſanctam in qua & propria nomen reſpoſuit, perfectam, abſolutam, decem præcepta continentem, reprehentione carentem, conuertentem animas, & c.*

C S. AUGUSTINVS in lib. de ſpiritu & littera, c. 14. *In illis, inquit, decem præceptis, excepta ſabbati obſeruatione, dicatur mihi, quid non ſit obſeruandum à Chriſtiano. Et infrā: Quid horum quiſquam dixerit, non debere ſeruare Chriſtianum. Item lib. 10. cōtra Fauſtum, c. 2. Iudeo dicenti mihi, cur tenes veteris Teſtamenti, cuius præcepta non ſeruas? Reſpōdeo, ſeruari à Chriſtianiſ etiā ex ipſis libris præcepta vitæ agenda, præcepta autem vitæ ſignificanda tunc rectè obſeruata, cum pronunciabantur, que nunc reuelata ſunt. Item tract. 3. in Ioannem: *Ille, inquit, omnia (moralia præcepta) nobis magis præcipiuntur, & obſeruanda ſunt. In Pſal. 73. non procul ab initio: ſi diſcernimus, inquit, duo Teſtamenta, veteris & nouum, non ſunt eadem Sacramenta, non eadem promiſſa, eadem tamen pleraque præcepta. Nam nō occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Honora patrē & matrem, Non falſum teſtimonium dixeris, Non concupiſces res proximi tui, Non concupiſces uxorem proximi tui: & nobis dictum eſt, & quiſquis ea non obſeruauerit, deuiat, nec omnino dignus eſt, qui aſcendere mereatur montem ſanctum Dei. Et infrā: Diſcuſſa ergo præcepta, aut eadem omnia inueniuntur, aut vix aliqua in Euangelio, que non dicta ſint à Prophetis, præcepta eadem, Sacramenta non eadem.**

D S. LEO ſerm. 6. de ieiunio decimi menſis: *Ex ipſa, inquit, Eccleſiaſtica deuotione demonſtratur, quod Dominus Ieſus Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere. Ceſſantibus enim ſignificationibus, quibus Saluatoris noſtri nunciabatur aduentus, & peractis figuris, quas abſtulit ipſa præſentia veritatis, ea que vel ad regulas morum, vel ad ſimplicem Dei cultum ratio pietatis inſtituit, in eadem apud nos forma, in qua ſunt cōdita perſeuerant; & qua vtrique Teſtamento erant cōgrua, nulla ſunt commutatione variata. Idem in ſerm. 14. de paſſione Domini: Sicut, inquit, nemo eſt credentium, cui dona neganda ſint gratia, ita nemo eſt, qui nō ſit Chriſtiana debitor diſcipline. Quia eſi remota ſit myſtice legis aſperitas, voluntarie tamen obſeruantie creuit utilitas. Vbi vox illa, voluntarie, non opponitur debite, alioqui ſecum ipſe pugnaret, ſed opponitur aſperæ & ſeruili, vt fuſius, in ſequenti capite declarabimus.*

Vnde subiungit ibidem S. LEO: *In præceptis moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed Evangelico ministerio multa sunt aucta, ut perfectiora & lucidiora essent dantia salutem, quam promittentia saluatorem.*

Possent eiusmodi testimonia adhuc multa proferri, sed non est opus, cum obuia sint, & legentibus passim occurrant. Id vnum addam, nonnullos ex Patribus non solum obiter hoc dixisse, sed etiam studiosè collegisse ex utroque Testamēto præcepta moralia, quibus ad perfectionem iustitiæ informari debeat vita fidelium. Vide Clementem Alexandr. lib. 3. Pædagogici, cap. 10. Cyprianum lib. 3. ad Quirinum. Augustinum in Speculo, tomo 3. nam alius liber de Speculo, qui habetur tomo 9. non videtur esse Augustini. Simile opus meditabatur quoque S. Basilius, sed angustius temporis exclusus, non collegit præcepta moralia, nisi ex Testamento nouo, ut ipse testatur in præfatione moralium.

NONO, probatur euidentissima ratione. Nam vel homo Christianus & iustus peccat, cum moralia legis veteris præcepta transgreditur, vel non peccat. Si peccat, igitur non est liber ab eius legis obseruatione. Quid enim est peccatum, nisi præuaricatio legis? non autem præuaricator legem, qui non habet legem. Nam ubi non est lex, neque præuaricatio; proinde si lex illa moralis Testamenti veteris non est homini Christiano & iustificato verè lex, non peccat, dum eam non seruat: vel si peccat, igitur est illi verè lex: Denique fingi non potest, quomodo peccet, qui liber sit à lege. Quod si non peccat, igitur falsum est quod sectarij omnes dicunt, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia. Item si non peccat, igitur vera est Libertinorum hæresis, quod nihil sit peccatum, nisi falsa imaginatio; & laxandæ sunt omnibus habendæ, ut unicuique liceat quod ei libet. Istavidelicet libertas est Christiana, quam sectarij prædicant, libertas omnia flagitia sine scrupulo perpetrandi, libertas carnis non spiritus, filiorum diaboli, non filiorum Dei, libertas denique omni seruitute miserior.

DICENT fortasse, non ita se intelligere libertatem à lege, quasi præuaricatio legis non sit peccatum, sed quod fidelibus ea præuaricatio non imputetur. Hinc enim sensum videntur efficere verba Lutheri in lib. de votis Monasticis, ubi dicit, in eo consistere libertatem, quod pia conscientia sit libera ab omnibus operibus, non quidem faciendis, sed accusantibus & defendentibus, quia nulla sunt tam mala, quæ possint illum accusare & damnare, nulla tam bona, quæ eum queant defendere & iustificare. Et in 2. ca. ad Galat. ubi agnoscit hominē peccare, sed dicit, nihil sibi esse cum lege, quia non potest eum damnare. Eundem sensum faciunt verba Caluini lib. 3. Instit. c. 19. §. 4. & 7. ubi dicit, libertatem in eo consistere, ut faciamus opera non tanquam examinanda ad regulam legis, sed tanquam acceptanda qualiacunque sint.

At si ita dixerint, fateri debent, verè & propriè legem ad se pertinere, eiusque iugo se quoque esse subiectos: nam si verè peccant, licet peccatum eis non imputetur, verè præuaricantur legem. Proinde verè legem habent. Non enim verè præuaricatores dici possent, nisi legem haberent; neque verè peccarent, nisi legem præuaricarentur.

Præterea quero, utrū præuaricatio legis, ut exempli gratia, homicidium, adulterium, periurium, cum fide simul habitare possit, vel non possit: nam si non potest, igitur præuaricatio illa non solum est peccatum, sed imputatur. Quomodo enim non imputatur, si excutit fidem? an etiam infidelibus præuaricatio non imputatur? si verò potest præuaricatio legis ha-

bitare cum fide, ut satis apertè indicat Lutherus, cum dicit in lib. de captiu. Babylonica, cap. de Baptismo, nulla peccata nocere posse baptizato, quia si steter, vel redeat fides, in momento absorbetur; ubi significat posse stare fidem. Et lib. de votis Monasticis, ubi dicit, credentis nulla esse tam mala opera, quæ eum accusare vel damnare possint. Igitur non sunt necessaria opera bona, etiam ut fructus & signa fidei: igitur nulla est omnino ratio, cur sint scelera & flagitia fugienda, nisi fortè ex metu supplicij temporalis. Vides ut semper ad id reuoluetur error sectariorum, ut aditum patefaciant vitij & peccatis, & tamen passim vociferantur, sibi magnam à Catholicis iniuriam fieri, quasi negligant opera bona.

CAPVT VI.

Afferitur vera libertas Christiana, & inde quoque probatur necessitas operum bonorum.

VERA igitur Christiana libertas ex Euangelicis & Apostolicis litteris, tribus in rebus sita esse cognoscitur, in libertate à peccato & morte, in libertate à iugo legis ceremonialis & iudicialis Hebræorum, & à dominio, & reatu legis naturalis atque moralis.

De libertate à peccato & morte, quæ ex peccato sequitur, loquitur Dominus Ioan. 8. *Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis.* Nam paulò antè dixerat: *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* De eadem loquitur Apostolus ad Rom. 6. *Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ; nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrū in sanctificationem, sinem verò vitam æternam.* Et cap. 7. idem Apostolus hoc rursus confirmat similitudine mulieris, quæ per mortem viri liberatur à seruitute eiusdem viri, ut possit liberè cum alio viro coniungi. Tres enim personæ in ea similitudine introducuntur, persona mulieris, persona viri morientis, & persona alterius viri, cui rursus mulier nubit.

Applicando autem similitudinem, per mulierem intelligit Apostolus homines baptizatos, & iustificatos: per virū, cui rursus mulier nubit intelligit Christum, per virum morientem, à quo mulier liberatur, intelligit peccatum, & mortem: sed reddita est obscura sententia Apostolica, quoniam cum debuisset dicere, peccatum esse mortuum, ipse contradixit, nos mortificatos esse per mortem Christi. Nam in idem recidit, siue nos moriamur peccato, siue peccatum moriatur nobis. Obscurior etiam sententia reddita est, quoniam cum debuisset saltem dicere, nos mortificatos esse peccato, vel morti, dixit, nos mortificatos esse legi, quoniam lex (ut infra explicat) ex occasione peccatum fouebat & augebat, & nos ipsi peccato, ut coniugem viro subiectos tenebat.

Quod autem intentio Apostoli fuerit dicere, nos per Christi mortem liberatos esse à peccato, & in ea similitudine peccatum tenere locum viri morientis, perspicuum est ex illis verbis: *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo, cum enim in carne essemus, passionem, quæ per legem erat, operabantur in membris nostris, ut fructificaremur morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut seruiamus in nouitate spiritus & non in uetustate litteræ.* Vbi sicut ex eo, quod dicit, *ut fructificemus Deo*, intelligimus, Deum esse secundum virū cui nubit anima, & cui fructificat, proles bonorum operum pariendo; sic etiam in eo, quod dicit, *ut fructificaremur morti*, intelligimus mortem esse priorem virum cui copulata erat anima & cui fructificabat,

proles malorum operum pariendo. Vide S. August. copiosè hunc locum explicantem in lib. 83. q. 66. & lib. 15. contra Faustum, cap. 8. vbi monet, hominem baptizatum dici mortificatum legi, nõ quia sit mortuus legis iustitiæ, sed legis reatui, & præuicationi, quam lex per litteram, cum gratia defuit, faciebat.

Ex hac prima libertate colligimus, aduersarios grauitè errare cum dicunt, peccatum in hominibus iustificatis semper viuere, sed non imputari. Nam si ita esset, non essemus verè & propriè liberati, neque essemus peccato verè mortui, sed adhuc fructificaremur morti, & seruiremus in vetustate litteræ, non in nouitate spiritus.

Iam verò de libertate **SECUNDA**, quæ est ab oneribus legis ceremonialis & iudicialis, extant etiam apertissima testimonia. Hoc enim est, quod clamat Apostolus Petrus Act. 15. *Quid tētatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus.* Et Apostolus Paulus ad Galat. 2. *Nec Titus, inquit, compulsus est circumcidi, cum esset gentilis, sed propter falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigerent.* Et cap. 4. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis.* Et cap. 5. *state & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Et ad Hebræos 7. *Translatio enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat.* Et ibidem: *reprobatio sit precedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Et c. 9. vocantur ceremoniæ legis, iustitiæ carnis vsque ad tempus correctionis impositæ. Neque de hac libertate vlla iam dubitatio est.

De **TERCIA** libertate, quæ est à dominio legis diuinæ moralis, id est, per quam fit, vt lex nobis non dominetur tanquam seruis imminens flagello, & timorem semper incutiens, sed vt imperet liberis, & liberaliter obtemperare volentibus: non adimendo legi vim obligandi, sed addendo hominibus charitatem illam libenter implēdi, loquitur idem Apostolus cum ait ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia,* 2. ad Cor. 3. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas.* ad Galat. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et 1. Timoth. 1. *Iusto non est lex posita, sed iniustus, & non subditus.* Nam vt Sanctus Augustinus obseruat in explicatione primi Psalmi, aliud est hominem esse sub lege, aliud hominem esse in lege. Sub lege enim dicitur esse, qui à lege agitur tanquam seruus; in lege est, qui secundum legem agit, vt liber. Quare Apostolus 1. Corinth. nono dicit se factum esse omnia omnibus, ijs qui sub lege sunt, quasi esset sub lege cum verè non esset sub lege, ijs qui sine lege sunt, quasi sine lege esset, cum tamen sine lege Dei non esset, sed in lege esset Christi. Vbi negat se esse sub lege, & affirmat esse in lege.

Vnde in libro de continentia, c. 3. idē **AVGVSTINVS** ait: *Non sumus sub lege bonum quidem inbēte, non tamen dante, sed sumus sub gratia, qua id quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et in libro de natura & gratia, cap. 57. *Si spiritu, inquit, ducimini, nõ estis sub lege quæ timorem incutit, nõ tribuit charitatem.* Et in libro de spiritu & littera, ca. 10. explicat illud: *Iusto non est lex posita, de lege terrente & minante, qua iusti non indigent, sed iniusti.* Quod etiam pulchrè explicat in eandem sententiam S. Ambrosius id Psalm. 36. tractans illud: *Lex Dei eius in corde ipsius.* Vbi dicit, legem scriptam fuisse in tabulis lapideis propter iniustos, de quorum cordibus lex Dei deleri iam ceperat. Iuxta illud ad Gal. 3. *Lex propter transgressionem*

posita est. Vt videlicet transgressores eam videre cogentur in tabulis, qui non amplius eam videbant in cordibus. Nam iustis non est necessaria lex scripta in tabulis, cum eam diligenter seruent in cordibus. Lex enim Dei eius in corde ipsius.

Addunt aliqui ex Catholicis, in quibus est Dominicus à Soto lib. 2. de Iustitia & Iure, q. 5. art. 4. non solum Christianos liberatos esse à lege ceremoniali, & à reatu, & terrore legis moralis, sed etiam à tota lege scripta in libris Moysi, non quod non teneamur seruare legem illam Moysi, vt est naturalis, & quatenus in Euangelio, & epistolis Apostolorum renouatur, sed vt est ab ipso Mose scripta. Non enim Moses nos iam obligare potest, sed solus Christus. Christiani enim sumus, non Iudæi. Et videtur id satis efficaciter probari, **PRIMO** ex ipso principio Decalogi, vt scribitur Exod. 20. *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti.* Nos enim nõquam fuimus serui in Egypto, **SECUNDO** ex illo Luc. 16. *Lex & Propheta vsque ad Ioannem.* **TERCIO** ex Apostolo, qui ad Rom. 7. ad Hebr. 7. & ad Galat. 3. videtur absolutè dicere totam legem Moysi esse sublatam.

Cæterum nos verius putamus, legem moralem, etiam vt est data per Moysen & per Prophetas, atque vt est in libris veteris testamenti scripta, verè obligare Christianos. Nã quod Dominus ait, Matt. 5. *Non veni legem soluere, sed adimplere,* intelligitur de lege morali, vt patet ex toto illo capite. Adimplere autem non est (vt Dominicus à Soto ait) adducere tempus, quo lex illa cessare debet, id est, per aduentum suum illi finem imponere, quandoquidem vsque ad Christi aduentum duratura erat. Non (inquam) id est, eo loco adimplere, sed perficere & stabilire remotis corruptelis, quæ per falsas interpretationes illi accesserant. Adimpleuit enim Christus legem de cauendo homicidio, quia docuit cauendam esse etiam iram, quæ est via ad homicidium.

Præterea S. Paulus ad Rom. 3. cum ait: *Nunquid legem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus.* Loquitur de lege Moysi; illa enim in Scripturis intelligitur cum absolutè lex nominatur.

Ad hæc Apostoli semper allegant verba Testamenti veteris, cum præcepta moralia seruanda esse docent, vt patet ad Rom. 13. *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, &c.* Ad Ephes. 5. *Honora patrem & matrem, quod est mandatum primum in promissione.* Iacobi 2. *Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, &c.* At cur Apostoli hoc facerent, si testimonia illa ad Christianos non pertinerent?

Sanè mirum est, cur Dominicus à Soto loco notato scripserit, nullum testimonium ex libris veteris Testamenti quoad vim obligandi adduci posse Christianis. Nam non solum Apostoli, sed etiam Patres omnes, imò & Theologi omnes testimonia veteris Testamenti allegant ad probanda præcepta moralia, vt verbi gratia ad probandum vfuras esse prohibitas, quis non allegat Psalm. 14. & Ezech. cap. 18.

Ad hæc S. Augustinus lib. 10. contra Faustum, ca. 2. disertis verbis dicit, seruari à Christianis præcepta vitæ ex ipsis libris Testamenti veteris. Et tam ipse, quam alij Patres citati capite superiore, crebro repetunt, præcepta moralia data Iudæis obligare etiam Christianos. Et nonne in Catechismis, quibus omnis Christianorum Ecclesia vtitur, scribuntur decem præcepta ad verbum deprompta ex cap. 20. Exodij? Denique lex moralis Testamenti veteris, non tantum diuina est, sed etiam spiritualis, sancta, iusta, bona, vt dicitur ad Rom. 7. & præterea immaculata,

conuertens animas, & illuminans oculos, vt dicitur in Psalm. 18. denique liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum, vt dicitur Baruch. 4. quare nulla est ratio, cur non cõueniat Christianis, vel cur abrogari debuerit à Christo.

Neque contraria argumenta conuincunt, sed potius sententiam nostram confirmare videntur. Nam (quod atinet ad illud) *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti*, nobis etiam cõuenit, quippe qui fuimus in Ægypto, & ex Ægypto liberati sumus in personis patrum nostrorum. Nam qui ex gentilitate conuersi sumus ad Deum, in radicem bonæ oliuæ inserti sumus, id est, ad populum Patriarcharum adiuncti, vt dicit Apostolus ad Rom. 11. non enim populus Dei veteris Testamenti extinctus est, sed creuit ex adiunctione Gentilium; vnde idem Apostolus 1. Corinth. 10. alloquens Christianos ex Gentilibus, dicit: *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, &c.* Itaque nos sumus Abraham filij, quos ei Deus promisit, cum ait Genes. 17. *Patrem multarum gentium constitui te.* De qua re vide plura apud Apostolum ad Rom. 3. & 4. & ad Galat. 4. & apud Augustinum in epist. 200. ad Arellicum. Vbi deducit ex Scripturis, Iudæos, qui secundum carnem ex Sara & Israel descendunt, & tamen increduli sunt, secundum spiritum esse ramos fractos, & ad Agar & Esau pertinere: nos autem qui secundum carnem Iudæi non sumus, & tamen in Christum credimus, esse veros Iudæos in spiritu, & ad Saram & Israel pertinere. Et ibidem dicit, omnia præcepta legis veteris moralia, à nobis, qui iã sumus populus Dei, sine dubitatione esse seruanda. Præterea si non fuimus in Ægypto captiui, fuimus tamen in potestate diaboli, quam seruitus illa significabat, & si liberati nõ sumus ab oneribus duris luti & laterum, liberati tamen sumus ab oneribus longè durioribus peccatorum. Itaque rectè nobis quoque Deus dicit: *Ego sum Deus tuus, non habebitis Deos alienos coram me, &c.*

Ad illud; *Lex & Propheta vsque ad Ioannem*, responso in promptu est. Nam loquitur Dominus de lege prophetante per figuras, non de lege instituente mores hominum. Quod apertius habetur Matt. 11. *Omnes Propheta & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt*, id est, omnes prædictiones futuri Messia, siue per verba prophetarum, siue per figuras & cæremonias legis non ultra Ioannem extenduntur, qui fuit nouissimus Prophetarum. Itaque locus iste de cæremoniali lege non de morali intelligi debet.

Porro ad Rom. 7. iam supra ostendimus in huius capitis initio, non abrogari legem, sed reatum legis. Quod vel inde confirmari potest, quod in eodẽ cap. 7. idem Apostolus ait: *Condelector legi secundum interiorem hominem.* Item: *Consentio legi, quia bona est.* Item: *Ego ipse mente seruiõ legi Dei.* Certè si seruibat legi Dei, non erat mortuus legi, nec lex erat illi mortua, quoad obligationem & debitum implendi. Quare initio c. 8. dicit, lex spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis, id est, lex in corde scripta, quæ est charitas, liberauit me à lege scripta in tabulis, quæ sine spiritu littera erat occidens. Liberauit autem, quia effecit (vt mox idem Apostolus subiungit) vt iustificatio legis (scriptæ nimirum in tabulis) impleretur in nobis.

In locis autem ad Gal. 3. & ad Hebr. 7. sermo est de lege cæremoniali, vt supra dictum est. Vide quæ diximus ca. 2. in explicatione quinti discriminis Legis & Euangelij. Habemus igitur ex vera Christiana libertate colligi legem custodiam & opera bona homini Christiano esse maximè necessaria.

CAPVT VII.

Probatur ex Scripturis necessitas operum ad salutem.

SE D iam propius ad questionem ipsam de necessitate operum accedamus.

Aduersarij in eo conueniunt, vt opera bona non sint necessaria ad salutem, nisi necessitate præsentia. Cuius propositionis hic sensus est, vt opera bona fieri debeant, quoniam alioqui fides non esset viuã, nec vera, nisi fructus bonos faceret, quomodo ignis non est ignis, nisi calefaciat; tamen opera bona non habeant vllam relationem ad salutem, quasi sint merita, causæ, conditiones, &c. in quo distingui dicunt fidem ab operibus, quoniam fides habet relationem ad salutem, quia illam apprehendit, & ideo necessaria dicitur ad salutem: opera verò nullam omnino relationem habeant, & ideo sunt quidem necessaria, sed non ad salutem.

Nos contra dicimus, opera bona homini iusto esse necessaria ad salutem, non solum ratione præsentia, sed etiam ratione efficiëntia, quoniam efficiunt salutem, & sine ipsis sola fides nõ efficit salutem. Intelligimus autem hoc esse necessarium hominibus rationis vsum habentibus: & qui tam diu post adeptam remissionis gratiã superiuant, donec occasio implendæ legis occurrat. Nõ enim negamus, quin infantes, & etiam adulti recens baptizati saluentur, si continuo ex hac vita decedant. Censentur enim totam legem implere, qui post iustificacionem adeptam legis præcepta non violarunt, & qui charitatem, quæ est legis plenitudo saltem habitualiter in corde gerunt.

PR I M V M igitur probatur necessitas operum ad salutem ex ijs, quæ dicta sunt de discriminẽ Legis & Euangelij, & de libertate Christiana. Nam si promissio vitæ æternæ est conditionata, vt in 1. cap. probauimus, certè necessarium est implere conditionem, si quis saluus fieri velit. Et si iustus non est liber ab obligatione diuinæ legis, certè nisi eam impleat non saluabitur.

DE I N D E probatur specialibus testimonijs. **P**R I M V M testimonium ad Hebr. 10. *Patientia vobis necessaria est, vt facientes voluntatem Dei reportetis promissionem.* Hic habemus **I**M P R I M I S modum loquendi contrarium sententiæ Lutheranorum rigidorum, qui non admittunt propter periculum erroris (vt ipsi somniãt) opera esse necessaria ad salutem. Nam patientia opus quoddam est, cum sit actus virtutis à fide distinctæ, imò opus perfectum iuxta Iacobum ca. 1. & verbis disertis necessaria prædicatur, & additur ad quid sit necessaria, vt reportetis (inquit) promissionem. **D**E I N D E, habemus etiam hoc loco patientiam esse necessariam, non solum ratione præsentia, sed etiam relationis ad salutem. Id enim significat illud, vt reportetis promissionem. Nam si tantum necessaria esset ratione præsentia, satis fuisset dicere, patientia vobis necessaria est, sed cum additur ratio necessitatis, & dicitur, vt reportetis promissionem, apertè significatur relatio aliqua patientia ad acquisitionem promissionis. Id enim videmus in omnibus similibus loquendi formis: cibus est necessarius, vt nutriamur, aër est necessarius, vt respiremus, vestis est necessaria, ne frigeamus. Vbi semper relatio causæ alicuius exprimitur.

SE C V N D V M testimonium 1. ad Timoth. 2. *Mulier seducta in præuaricatione fuit, saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione & sanctificatione cum sobrietate.* Quo loco perseuerantia non in sola fide, sed in fide, dilectione, sanctifi-

catione, & sobrietate ponitur necessaria ad salutem, ut conditio quædam, sine qua mulier saluari non potest.

TERTIVM testimonium ad Philippen. secundo: *Cum metu & tremore vestram salutem operamini.* Profectò, si actiones bonæ salutem operantur, non sunt necessariae solum ratione præsentia, sed etiam ratione efficientia.

QUARTVM testimonium 2. ad Cor. 7. *Tristitia que secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Hic etiam videmus rationem efficientia. Nam tristitia pœnitentiam, pœnitentia salutem stabilem operatur. Tristitia enim verè efficit in homine pœnitentiam, id est, detestationem peccati, & propositum peccata vitandi: igitur ipsa etiam pœnitentia verè efficit stabilem salutem. Proinde non est necessaria solum ratione præsentia, sed etiam causæ.

QUINTVM testimonium 2. ad Cor. 4. *Id enim quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.* Quid apertius dici potuit? si patientia tribulationis operatur pondus æternæ gloriæ: quis negare potest relationem aliquam esse inter patientiam & salutem? nisi fortè operari salutem, non sit aliquid operari, vel nulla consequatur ex operatione relatio.

SEXTVM testimonium Roman. 8. *si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Vbi mortificationem carnalium concupiscètiarum necessariam esse ad salutem, ut conditionem & causam, ac per hoc relationem habere ad ipsam salutem, primum demonstrat particula conditionalis, *si*, deinde antithesis. Nam paulò antè dixerat, *si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Neque enim dubitari potest, quin secundum carnem viuere sit vera causa mortis æternæ. *Stipendium enim peccati mors,* ad Rom. 6. *Quod autem additur, Gratia autem Dei vita æterna,* non significat, vitam æternam non esse stipendium iustitiæ, sed ipsam iustitiam non haberi, nisi ex gratia Dei, ut in libro de Meritis operum fusius declarabimus.

SEPTIMVM testimoniū ad Rom. 8. *si tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Existimo enim, quia non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam. Hic verò nō solum conditionalis particula indicat causam, sed etiam ratio addita de excessu gloriæ ad passionibus. Nam si nullam haberet patientia tribulationum relationem ad salutem, frustra Paulus diceret, *Existimo enim, quod non sunt condignæ, &c.* Ista enim collatio passionum ad gloriam & excessus vnus ad alterum, manifestè declarat, esse aliquam vim in opere patientiæ ad acquirendam illam gloriam, tamen absolutè longè maior sit futura illa gloria, quàm sit præsens tribulatio.

OCTAVVM testimonium ad Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Videmus hoc loco non sufficere fidem ad salutem, quæ vera & integra in corde esse non potest, nisi accesserit etiam externa confessio. Mirum est autem quanta sit aduersarij audacia, & quid non moliantur, ut euadant retia veritatis. Nam, ut scribitur in Colloquio Altemburgensi, Illyricianus quidam, timēs ne hoc testimonio stabiliretur necessitas operum ad salutem, pro, *ad salutem*, posuit, *de salute*, ut sensus sit, hominem corde credere ad iustitiam obtinendam, ore autem confiteri de adepta salute. Sed refellit hæc deprauationē Apostolus ipse, cū ait: *Si enim confessus fueris Dominū IESVM, & in corde tuo credideris, quoniam Deus cū suscitauit à mortuis, saluus eris.* Vbi quod confitemur, non est, salutem nos esse adeptos, sed

A **IESVM** esse Filium Dei. Respexit enim Paulus ad verba Domini Matth. decimo: *Qui me confessus fuerit, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo.*

NONVM testimonium Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Certè reddita ratio luculenter ostendit, opera bona esse aliquo modo causam æternæ salutis. Respondent quidem aduersarij, opera bona à Domino commendari, ut fructus & signa veræ fidei. Sed non oportet verba Domini expressa dimittere, & alia, quæ ipse non dixit, & quæ in quæstione sunt posita aliunde accerere. Quod enim opera sint necessariò cum vera fide coniuncta, & proinde sint eius signa & testimonia infallibilia, Dominus hoc loco nō dicit, vbi fidei ne meminit quidem; & res (ut diximus) in quæstione posita est. At quod propter opera bona detur regnum cælorū, disertis verbis hoc loco Scriptura testatur, nec solum hoc loco, sed etiam in alijs plurimis, ut in sequenti libro probabimus.

DECIMVM testimoniū Iacobi primo: *Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiscus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.* At quomodo quæso beatus in facto suo, si facta nullam habent relationem ad beatitudinem, sed solum præsentiam suam ociosè exhibent? Adde, quod idem Apostolus ait cap. 2. *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum?* De quo testimonio satis multa diximus in primo libro.

His accedant integræ epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi & Iudæ, qui, teste S. Augustino in lib. de fide & operibus, c. 14. intentionem suam eò potissimū dirigunt, ut probent, opera bona iustificatis hominibus ad salutem esse necessaria, neque fidem solam sufficere, ut quidam eo tempore ex epistolis B. Pauli non benè intellectis, prædicare cœperant.

CAPVT VIII.

Probatur operum necessitas ex traditione Ecclesiastica.

AD Scripturæ testimonia traditio Ecclesiastica debet adiungi. Ac primum testantur Patres, hanc ipsam hæresim, quæ negat operum necessitatem ad salutem, patronos habuisse perditissimos hæreticos. Nam ipso tempore Apostolorum non defuisse, qui dicerent solam fidem sufficere, opera non esse necessaria, testatur S. Augustinus, tum in libro de vnico Baptismo contra Petilianum, ca. 10. tum in lib. de fide & operibus, cap. 14.

Præterea nominatim Simonem Magum huius erroris assertorem faciunt, Sanctus Irenæus & Theodoretus. S. IRENÆVS lib. 1. cap. 20. dicit, vnum ex erroribus Simonis fuisse, saluari homines per gratiam eius, non secundum operas iustas. THEODORETVS autem de hæreticis fabulis: *Iubeat, inquit, Simon suos legis minas non pertimescere, sed tanquam liberos facere qui vellent. Non enim per bonas actiones, sed per gratiam eos esse salutem consecuturos.*

Denique Eunoniū corpore & mente leprosum, atque hæreticorum penè omniū impudentissimum in eodem errore versatum, testatur S. AVGVSTINVS in libro de hæresibus, cap. 54. *Fertur, inquit, vsque adeo fuisse bonis moribus inimicus, ut assueraret, quod nihil cuiquam obesset quorumlibet perpetratio & perseverantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur,*

fidei particeps esset. Ex his apparet, ab antiquissimis Patribus pro hæreticis habitos, qui sine bonis operibus salutem hominibus promittebāt. Sed audiamus etiam in particulari aliquot Patrum sententias.

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 5. Stromatum: Gratia, inquit, saluamur, sed non absque bonis operibus. Et infra: Quando audierimus, fides tua te saluum fecit, non accipimus absolute eos saluos futuros, qui quomodocunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consecuta.

S. HILARIUS cant. 7. in Matth. Salus, inquit, gentium omnis in fide est, & in præceptis Domini vita est uiuiforum.

S. GREGORIUS NAZIENZENSIS oratione in sanctum lauacrum, propè extrema: Operare, inquit, bonum super hoc doctrinarum fundamento, quoniam fides sine operibus mortua est, quemadmodum & opera sine fide.

S. AMBROSIVS, vel quicumque est auctor in comment. ad cap. 4. ad Hebr. tractans illud: Festinamus ingredi in illam requiem. Festinamus, inquit, quoniam non sufficit fides, sed debet addi & vita fidei condigna. Opus est quippe omni uolenti cælum possidere, fidem operibus bonis ornare.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 30. in Ioannem, tractans illud: Qui credit in filium, habet vitam æternam. Nunquid ergo, inquit, satis est ad vitam æternam in filium credere? minime. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnū cælorum. Et peccatum in Spiritum sanctum vel solum est satis ut hominem in gehennā detradat. Et quid de Patre loquor? nam si in Patrem, & Filiū, & Spiritum sanctū rectè credideris, nō autem rectè uideris, nulla tibi ad salutem utilitas. Cum ergo dicit, ipsa est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum: nolimus hoc nobis ad salutem satis arbitrari. Opus namque nobis est & vita & morum puritate pollere. Et licet hoc in loco dicat, Qui credit in filium, habet vitam æternam: non tamen dicimus, satis esse solum fidem ad salutem. Quod quæ de vita sæpe in Euangelij dicuntur, ostendit.

HIERONYMVS in cōment. Isa. ad c. 26. tractans illud: Murus & antemurale ponetur in ea: Murus, inquit, bonorū operum, & antemurale fidei. Non enim sufficit murū habere fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur. Idem in c. 4. Osee, imitans penè ipsam Lutheri vocem: Per dulces, inquit, sermones decipiunt infelices. Cum enim uiderint aliquot delinquentes, aiunt, Nihil aliud querit Deus, nisi fidei ueritatem, quam si custodieritis, non curat quid agatis. Quid, quæso, interest inter ista uerba, & illa Lutheri de captiuitate Babylonica, c. de Eucharistia: Nos cum Deo nunquam aliter agere possumus, quam fide, opera ille nihil curat?

S. CYRILLVS li. 10. in Ioan. c. 18. Quod autem, inquit, fides ad salutem non sufficiat, Christi etiam discipulus ostendit, scribens, Tu credis quia unus est Deus, &c.

S. AVGVSTINVS in lib. de fide & operibus, c. 14. Jam, inquit, illud uideamus, quod excutiendum est à cordibus religiosjs, ne mala securitate salutem suam perdāt, si ad eam obtinendam sufficere solum fidem putauerint. Idem de gratia & libero arbitrio, cap. 7. Homines, inquit, non intelligentes, quod ait Apostolus, arbitramur, hominem iustificari per fidem sine operibus, putauerunt eum dicere sufficere homini fidem, etiam si malè uiuat, & bona opera non habeat, quod absit ut sentiret uas electionis. Et in præfat. Psal. 31. explicans præcipitium quo ruunt, qui sola fide nituntur: si, inquit, se infirmitati proprie omni ex parte donauerit, & in hanc cogitationē se inclinauerit, ut dicat, quia misericordia Dei omnibus peccatoribus, in quibuslibet peccatis persueratibus tantum credentibus, quia Deus liberat, Deus ignoscit, ita pa-

rata est in finem, ut nemo pereat fidelium iniquorum, id est, nemo pereat eorum, qui sibi dicunt, quicquid uis faciam quibuslibet facinoribus & flagitijs inquier, quantumlibet peccem, liberat me Deus misericordia sua, quia credidi in eum. Qui ergo dicit neminem perire et alium, cogitatione mala inclinatur in impunitatem peccatorū: & Deus ille iustus, cui cantatur misericordia & iudicium, non sola misericordia, sed iudiciū, inuenit hominem malè de se præsumentem, & ad interitum suum misericordia Dei abutentem, & necesse est, ut damnetur.

Vbi Sanctus Augustinus uidetur Lutheranum hominem apertè describere, qui infirmitatem suam respiciens & existimans impossibile esse, ut legem Dei seruare possit, totum se transfert ad præsumptionem misericordiæ Dei, & hoc ipso quod credit se à Deo liberandum, & peccata sua propter fidem non imputanda, existimat sibi iam omnia esse salua. Caterum eiusmodi hominem, Augustinus dicit, ad interitum suum abuti misericordia Dei, & necessario esse dammandum.

S. GREGORIUS hom. 38. in Euangelia, explicās illud: Amice, quomodo huc intraisti, Amicum, inquit, uocat & reprobat, ac si apertius dicat, amice, & nō amice, amice per fidem, non amice per operationem.

S. PROSPER in Psal. III. explicans illud: Potens in terra erit semen eius, semen futura messis, inquit, esse opera misericordiæ, Apostolus testis est dicens, Bonum autem facientes, nō deficiamus: tempore enim proprio metemus. Quid autem potentius hoc semine, cuius impius impendio comparatur regnum cælorum & Vita æterna? Idem lib. 1. de uita contemplatiua, cap. 19. Verbum fidei prædicandum est, ut audiens credat, credens intelligat, intelligens bonum opus perseueranter exerceat, quoniam eum, qui potest uti libera uoluntatis arbitrio, nec opera sine fide, nec fides sola sine operibus iustificat.

S. FVLGENTIVS in lib. 2. de remiss. peccat. cap. 1. Vita, inquit, bona non ueraciter dicitur, quæ per uersa credulitatis uitio deprauatur: neque sufficit ad salutem fides rectè credentis, si conuersatio moribus atque operibus turpatur obsecans.

PRIMASIVS in comment. ca. 5. ad Ephes. notat illud: Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, &c. propriè dictum esse aduersus eos, qui solam fidem sufficere credunt ad salutem.

CAPVT IX.

Probatur operum necessitas ad salutem ex ratione.

ADDEMVS POSTREMO rationem illi similem, quam texuimus in primo libro, ut probaremus, fidem solam non iustificare.

Sic igitur ratiocinari possumus, si fides sola saluaret, & opera non essent necessaria nisi ratione præsentia, ut fructus & signa fidei, sequeretur, fidem saluare posse, etiam si careret omni bono opere, & coniuncta esset omnibus uitij & peccatis: hoc autem consequens est manifestè falsum, & Scripturis, ac rationi repugnat; igitur fides sola non saluat, & necessaria sunt opera bona, non solum ratione præsentia, sed etiam ratione alicuius efficientia.

PROPOSITIO argumenti, quæ cōditionata est, probatur hoc modo; opera non requiruntur in actu saluandi nisi per accidens, nullam enim ipsa vim saluandi habent, neque addunt fidei, neque tollunt à fide vim, quam habet saluandi, ut aduersarij contendunt, igitur bonis omnibus operibus sublati, adhuc fides saluaret. Quemadmodum enim quia ignis solo calore calefacit, si tolleretur ab igne omnes alię qua-

litates, quæ per accidens sunt cum calore coniunctæ, adhuc sine dubio calefaceret: & quoniam pater sola relatione paternitatis refertur ad filium, si ab eo, qui pater est, omnia alia attributa remouerentur, vt scientia, nobilitas, potestas, sanitas, pulchritudo, & contra adderetur ignorantia, obscuritas, debilitas, ægritudo, deformitas, & ex prioribus attributis sola paternitas remaneret, adhuc pater ille referretur ad filiū. Ita prorsus quia Christianus per solam fidem salutem apprehendit, atque ad eam refertur per aduersarios, certè sequitur, vt manente fide saluari possit, etiam si nulla habeat opera bona, & multa habeat opera mala.

Neque respondere debent, nostram hypothesim esse impossibilem, T V M quia probauimus in primo libro verè posse fidem ab operibus separari non solum ratione, sed etiam re: T V M quia satis nobis hoc loco est ad hypotheticam propositionem statuendam, fidem posse intelligi sine bonis operibus, atque ab eis si non re, saltem ratione separari. Posse autem fidem intelligi sine operibus, & ab eis saltem ratione separari, aduersarij negare non possunt, quippe qui dicunt, fidem & opera ita se habere vt causam & effectum, vt arborem & fructus, vt ignem & calorem. Quidni enim intelligi possit causa sine effectū, arbor sine fructu, prius sine posteriore? Vera igitur est argumenti propositio ita conditionata, si fides sola saluaret, id præstaret, etiam si bonis omnibus operibus esset vacua, & cum omni genere vitiorum coniuncta.

ASSUMPTIO eiusdem argumenti, quæ docet, fieri nullo modo posse, vt fides bonis operibus destituta, & malis operibus comitata, hominem saluet, ab aduersarijs non negatur, & si negaretur, in promptu esset probatio, cum scriptum sit: *Tribulatio & angustia in omnem animam operantis malū, Iudæi primum & Græci: gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.* Rom. 2. Item; *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* 1. ad Cor. 6. Item: *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Galat. 5. Denique vt alia multa præteream: *Hoc scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est Idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei,* Ephes. 5.

Sequitur igitur CONCLUSIO, necessaria esse ad salutem opera bona, non solū ratione præsentis, sed etiam alicuius efficientis, & non minus opera, quam fidem ad salutem suo modo referri. Atq; hæc de necessitate operum hoc loco sufficiūt. Nam argumenta contraria nulla sunt, præter ea, quæ soluimus in primo libro, eum disputarem de fide non sola iustificante, & quæ soluimus paulò pōst in quæstione de iustitiæ veritate in operibus bonis.

CAPVT X.

Proponitur quæstio de veritate iustitiæ operum, & sententiæ referuntur Hæreticorum & Catholicorum.

SEQUITUR altera quæstio de iustitia actuali, quæ est de veritate iustitiæ actualis, siue operum. Est autem hic controuersia status: *Vtrum homines iustificati, & gratia Domini adiuuante, possint ita legem diuinam implere, vt opera ipsorum non modò sint ap-*

pellanda peccata, sed etiam verè ac propriè iusta dici mereantur.

Et quidem Hæretici huius temporis partem negantem defendunt. Docent enim, legem diuinam esse planè impossibilem homini, etiam iusto, & inde colligunt, nullam esse in nobis veram actualem iustitiam, sed omnia opera iustorum esse peccata mortalia ex natura sua. Ita L V T H E R V S docet in libro de libertate Christiana: *Æquè, inquit, nobis impossibilia sunt omnia præcepta, atque illud vnum, Non concupisces.* Idem in assert. art. 2. 31. 32. & 36. aperè scribit, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia.

Idem habet I O A N N E S C A L V I N V S lib. 3. Institut. c. 14. §. 9. *Nullū, inquit, à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Idem etiam in Antidoto Concilij sess. 6. cap. 11. sic ait: *Non sunt tantopere exagitandi, qui dixerunt quamlibet bona opera, si exacto rigore, censeantur æterna, potius damnatione, quam vitæ premio digna esse.* Ibidè disputat contra id quod habet Concilium, legem Dei non esse impossibilem. Et in lib. 2. Institut. cap. 7. §. 5. ex instituto probat, ne sanctis quidem possibilem esse legis impletionem, præsertim quod attinet ad illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Et illud: *Non concupisces.*

Idè habet P H I L I P P V S in Locis anni MD. XXI. tit. de peccato; *Cōsequitur itaque, inquit, omnia hominum quantumuis laudabilia opera, planè vitiosa esse, & morte digna peccata.* Idem habet in Confessione Augustana, art. 7. & in Apologia tit. de impletionem legis, & in Locis, tit. de libero arbitrio.

K E M N I T I V S in Examine Concilij, more suo fraudulentè agens, videtur admittere, legem Dei, per gratiam posse seruari, modò non addatur, perfectè. Nam reprehendens cap. 11. sess. 6. accusat Patres Concilij, quod non explicauerint, an lex Dei posset impleri perfectè, an inchoatè: *Nam posse per gratiam legem impleri, non est, inquit ipse, controuersia.* Et ibidem: *Persuasio, inquit, quæ renatorum operibus bonis in hac vita tribuit perfectionem, facit Christum post primam reconciliationem ociosum.*

Vbi si existimaret Kemnitius, non posse legem impleri ita perfectè, vt iusti in tota vita non admiscerent operibus bonis vlla peccata venialia, nobiscum sentiret, & cum ipso Concilio, vt patet illo ipso cap. 11. sessione 6. sed non hoc sensu negat ille perfectionem operibus iustorum, sed quia cum cæteris sectarijs censet, non posse ita legem impleri, vt opus simpliciter iustum appellari queat: imperfectam enim dicit esse nostram obseruantiam legis, quia iudicat eam contaminatam & immundam. Vnde approbat dictum Lutheri quod omnia opera iustorum sint verè peccata.

Porrò Catholici omnes summa consensione contrarium docent. Fatentur enim P R I M O, legem Dei iustis hominibus absolutè esse possibilem, non quidem per solas vires liberi arbitrij, vt hæretici calumniantur nos dicere, sed per auxilium gratiæ Dei, & spiritū fidei & charitatis in ipsa iustificatione nobis infusum.

S E C V N D O, opera iustorum simpliciter, & absolutè iusta, & suo etiam modo esse perfecta, quamuis non ea perfectione, quin crescere possint, & quin (vt paulò antè dixi) non admisceantur interdum operibus bonis aliqua opera mala, non quidem mortifera, sed venialia, quæ nō impediunt, quo minus iusti maneat, qui iusti erant. De qua re differimus in 1. libro de statu peccati.

T E R T I O, operibus iustis hominem verè iustificari, non prima, sed secunda iustificatione, quæ non fa-

cit iustos ex impijs, sed iustiores ex iustis. Hæc tria habentur in Concilio Tridentino sess. 6. cap. 10. & 11. & nos eadem tria in sequentibus capitibus, Domino adiuuante, probabimus.

CAPVT XI.

Legem Dei esse possibilem probatur ex diuinis litteris.

LEGEM igitur Dei esse possibilem, probamus **P**RIMO ijs testimonijs, quibus vtitur Concilium Trident. sess. 6. c. 11. quæ non solum possibilea, sed etiam facilia testantur esse mandata, Matt. 11. *Iugum meum suauis est, & onus meum leue.* Et 1. Ioan. 5. *Et mandata eius grauius non sunt.*

RESPONDENT, Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, legem Dei vocari iugum suauis & onus leue, & mandata non grauius, quoniam renatis non imputatur præuaticatio. Christus enim nos liberauit de maledicto legis, vt dicitur ad Gal. 3. & nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, vt dicitur ad Rom. 8.

AT hæc solutio non tollit, nec minuit vim argumenti, nam imprimis vel illa non imputatio tollit obligationem legis, ita vt præuaticator non incurrat reatum; vel tollit reatum ex præuaticatione contractum. Si tollit obligationem, facit, vt lex non sit lex, & iugum non sit iugum. Proinde Scriptura falsò dicit, legem esse iugum suauis, & mandata non esse grauius. Neque enim sine obligatione lex esse potest.

Si verò permittit contrahi reatum, sed contractum postea tollit: tunc non facit iugum esse suauis, neque onus leue, imò ostendit iugum esse durissimum, & onus grauissimum, quippe quod portari non potest. Certè si boues sub iugo ad singulos passus caderent, etiam si aratoris industria continuò resurgerent, non tamen propterea diceretur iugum eorum suauis, & onus leue. Domini autem & Apostoli verba indicat, legem Dei esse iugum, quod facillè portatur, & mandata eius non esse grauius, sed paruo negotio custodiri, quod euidentius expressit Dauid sub metaphora viæ, cum ait in Psal. 118. *Viam mandatorum tuorum currere, cum dilatasti cor meum.* Et Apostolus ad Philipp. 4. *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Vbi vides dilationem cordis per infusam charitatè & gratiã Domini confortantem efficere, vt mandata facillè conseruentur. Quod multò ante futurum prædixit Ezechiel. cap. 36. cum ait: *Spiritu meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis.*

Et hoc idem confirmant loca, quæ illi contra adducunt. Nam Christus liberauit nos de maledicto legis, quia fecit vt mandatum impletemus, & nulla damnatio est his, qui sunt in Christo, non quia non imputatur præuaticatio, sed quia ij non secundum carnem ambulat, & quia per gratiam Dei fit, vt iustificatio legis impleatur in ipsis, vt ibidem subiungit Apostolus.

SECONDÒ probatur ex testimonijs, quæ docent mandata seruari ab his, qui diligunt, vt etiam Concilium in eodem loco argumentatur. Ioan. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit.* Rom. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur. Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* At certè debemus & possumus diligere Deum & proximum, alioquin nò possumus esse Christi discipuli, cū ipse dicat Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Nec possemus vnquam amici Christi fieri, si non posse-

Amus diligere. Ipse enim ait Ioan. 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Quid autem præcipiat, explicat ibidem dicens: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.*

Ad hoc argumentum **R**ESPONDENT Caluinus & Kemnitius, locis notatis, eum, qui diligit, legem implere, sed neminem esse, qui diligit sicut oportet, vt præcepto diuino satisfiat. Hic enim inchoatam tantum esse dilectionem, non perfectam.

AT nos fatemur dilectionem in hac vita imperfectam esse, quia potest crescere, & quia maior erit in patria: tamen non posse esse etiam tam perfectam, vt præcepto adimplendo sufficiat, omnino negamus. Nam imprimis (vt diximus) nò possemus esse Christi discipuli & amici nisi hoc præceptum dilectionis impletemus. Valdè autem absurdum est, neminem esse posse Christi discipulum, vel amicum.

Deinde nihil Deus requirit, cū dilectionem præcipit, nisi vt diligamus ex toto corde: at hoc non solum posse fieri, sed etiam fuisse futurum in statu Testamenti noui testatur Scriptura Deuter. 30. *Circumcidet, inquit, Dominus, cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Denique Scriptura docet, homines posse esse perfectos in hac vita, ac per hoc verè, perfectèque diligere: charitas enim est vinculum perfectionis. Genesis sexto, *Noc vir iustus fuit atque perfectus.* Genesis 17. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Matth. quinto. *Estote perfecti.* Matth. 19. *Si vis perfectus esse.* Philipp. 3. *Quicumque perfecti sumus.* 1. Ioan. quinto. *Qui seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est.*

Portò Philippus Melancthon in Apologia, titulo de impletionem legis, in solutione argumentorum, videtur concedere, posse diligi proximum, sed negat ab eo, qui diligit proximum, legem impleri. Stultum enim esse dicit, somnare, quod dilectio proximi iustificet coram Deo, & legi diuinæ satisfiat. At hoc est negare Verbum Dei expressum. Quid enim aperiunt scribi potest, quam, qui diligit proximum, legem impleuit?

TERTIÒ probatur ex testimonijs, quæ docent, aliquos serualle mandata, ac præcipuè de dilectione ex toto corde, & non concupiscendo. Psalm. 118. inquit Dauid: *In toto corde meo exquisiui te.* Et de eodem dicitur lib. tertio. Regum decimo quarto: *Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.* Et Act. 13. *Iuueni, inquit, Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet.* Et tertij Regum capite 15. *Et quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vite sue, excepto sermone Uria.* Item de Iosia libri quarti Reg. capite 23. *Similis non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum omni corde suo, in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua.* Item de Asa, & populo lib. 2. Paralip. cap. 15. *In tota voluntate sua quæsierunt Dominum, & inuenerunt.* Item de Iosue in eius libro, cap. 11. *sicut præceperat Dominus Moysi seruo suo, ita præcepit Moyses Iosue, & ille vniuersa compleuit, Non præterijt de vniuersis mandatis ne vnum quidem verbum, quod iusserat Dominus Moysi.*

Neque dubium est, quin similia dici possint de Abraham, de Moise, de Samuèle, de Helia, de Heliseo, Isaiã, Hieremia, alijsque Prophetis. In Testamento nouo legimus Luc. 1. de Zacharia & vxore: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.*

De Apostolis Dominus ait Ioan. 17. *Tui erant, &*

mibi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Eisdem etiam vocat amicos, Lucæ 12. *Dico autem vobis amicis meis.* Et Ioannis 15. *Vos autem dixi amicos.* Et tamen ibidem iam dixerat, solos amicos esse, qui præcepta custodiunt.

Apostolus verò Paulus ad Roman. 7. de præcepto, Non concupisces, verba faciens: *Quod nolo, inquit, facio, si autem quod nolo facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vbi apertè demonstrat, se non peccare, dum inuitus concupiscit, quia non ipse illud opus facit, proinde seruare se legem, quæ cum iubet, non concupisces, volûtati præcipit, ne velit concupiscere, nõ sensui, qui legis capax non est. Vnde ibidem addit: *Ego ipse mente seruis legi Dei.* At si mente seruiebat legi, certè non peccabat, non enim peccatum esse potest nisi in mente, aut cum aliquo mentis consensu. Quod autem de Apostolis legimus, ambigi non potest, quinetiam de Ioanne Baptista dici possit, cum inter natos mulierum nõ surrexit maior Ioanne Baptista. Habemus igitur multos seruasse legem Dei, ex quo euidenter sequitur, vt non sit impossibilis.

Neque ad hoc argumentum applicari potest cõmunis Lutheranorum solutio, quod sancti Patres mandata seruasse dicantur, tum propter inchoatam obedientiam, tum propter non imputationem Dei. Non enim dici potest, absolutè implere mandatum, sed potius absolutè præuaricari, qui tam imperfectè illud seruat, vt peccet mortaliter, & dignus sit propter illud opus odio, & ira Dei, & supplicio sempiterno. Scriptura autem dicit, illos absolutè seruasse, immo etiam toto corde seruasse, addit etiam Ezechias, Isaïæ trigesimo-octauo se in veritate & in corde perfecto ambulasse coram Deo. Et non esse mentitum, testis fuit Deus, qui eum exaudiuit. Et si Ezechias corde perfecto coram Domino ambulauit, quis id negabit Abrahamo, cui dictum est: *Ambula coram me, & esto perfectus? Quis idem negauit Dauid, Mosi, Helix & similibus, quibus Ezechiam præferre nemo sanus auderet?*

CAPVT XII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex Patribus.

ACCEDAT traditio Ecclesiastica. Habemus in primis Concilium I. ARAVICANVM Canon. vlt. vbi sic legimus: *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante & cooperante, qua ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.*

ORIGENES homil. 9. in Iosue propè finem, mulieribus comparandos censet eos, qui dicunt, se Dei mandata seruare non posse.

S. BASILIVS orat. in illud: *Attende tibi, non procul ab initio: Impium, inquit, est dicere, impossibilia esse spiritus præcepta.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 8. de pœnitent. circa medium: *Nequaquã, inquit, Dominum accuses, hand mandata impossibilia. Multi & ipsa superant præcepta.* Similia habet hom. 19. in epist. ad Hebr. hom. 39. in Matt. & hom. 2. in epist. ad Philipp.

S. CYRILLVS lib. 4. contra Iulianum circa medium, ipsum etiam præceptum, Non concupisces, quod omnium difficillimum iudicatur, dicit, impleri posse per gratiam.

Ex Latinis S. HILARIVS in Psal. 118. tractans illud: *Latum mandatum tuum nimis, latum, inquit, mandatum Dei est, & in omnia spei nostre genera diffun-*

ditur, vt non difficile sit, si voluntas adsit, præcepto Domini obtemperare.

S. HIERONYMVS li. 3. aduersus Pelagianos propè initium: *Deus, inquit, possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* Idem in comment. ad cap. 5. Matt. propè finem: *Multi præcepta Dei sua imbecillitate metientes, putant esse impossibilia, qua præcepta sunt.* Et: *sciendum est ergo, Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit Dauid, &c.*

S. AVEVSTINVS lib. de natura & gratia, cap. 43. *Non igitur, inquit, Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis.* Vbi docet, mandata omnia esse possibilia, sed alia immediatè, alia mediatè, id est, mediante oratione.

Hoc testimonium Concilium Tridentinum citauit, vel potius suum fecit, sess. 6. c. 11. Ideo respondet Kemnitius, Augustinum fuisse vexatum à Pelagianis ista quæstione, essent ne Dei præcepta possibilia, & ad cauendam inuidiam abstinuisse à voce impossibilitatis, interdum etiam concessisse esse possibilia, sed sine præiudicio veritatis. Nam in libro de perfectione iustitiæ resp. 16. dicit Augustinus non esse quæstionem, an possit homo vitare omnia peccata, sed quando, & per quem. Potest enim vitare, sed in alia vita, non ista, & per gratiam, non per naturam, quod est idem, ac si dixisset, legem esse possibilem, sed in cælo, non in terris, post mortem, non in vita. Item in libro tertio contra duas epistolas Pelagianorum, c. 7. dicit, gratiam Dei dedisse homini studium præcepta seruandi, & eandem gratiam ignoscere, si quid minus sit. Quibus verbis videtur S. Augustinus dicere voluisse, mandata non esse impossibilia, non quod impleri possint, sed quia quod non impletur, indulgetur.

At Kemnitius confundit more suo duas quæstiones, Vtrum præcepta seruari possint, & an possit homo viuere absque peccato. Istæ enim quæstiones adeo diuersæ sunt, vt ad priorem semper Augustinus responderit affirmando, ad posteriorem responderit semper negando. Peccata enim venialia non sunt contra, sed præter mandata, & etiam si essent contra mandata, non tamen necesse est, vt in quolibet opere peccatum veniale admisceatur. Itaque Sanctus Augustinus constanter docet, non posse hominem in hac vita cauere omnia peccata venialia, libro de natura & gratia, cap. 44. de spiritu & littera, cap. vltimo, libro 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 14. in epist. 89. & 95. & in toto libro de perfectione iustitiæ.

Atque hoc modo intelligitur, quod obijcit Kemnitius ex libro de perfectione iustitiæ, non enim Augustinus dicit, mandata seruari posse in cælo, non in terra, sed in cælo nõ in terra habituros nos eam perfectione, vt viuamus omnino absque peccato, etiam veniali. Imò in altero loco nobis obiecto, id est, in li. 3. ad Bonifacium, c. 7. cum Pelagianis colligerent ex sententia Augustini id, quod nunc Kemnitius colligit, legem videlicet in cælo impleri posse, non in terra, respondit Augustinus, valde illos errare, præcepta enim ad hanc vitam, non ad aliam pertinere: *Hic, inquit, præcipitur nobis, vt diligamus, ibi autem diligere non obedientia, sed felicitas erit.*

Quod autem ibid. subiungit, gratiam Dei præbere studium ad implenda mandata, & indulgentiam, si quid minus impletur, non arguit præcepta esse impossibilia, sed hominem nõ esse impeccabilem. Sensus enim eorum verborum est, ex gratia Dei hominem habere, vt velit, & studeat implere mandata. Quod si fortè aliquando labatur & non impleat, ex gratia item indulgentiam esse sperandam.

Iam verò quod S. Augustinus ad priorem quæstionem semper respondeat affirmando, hæc loca testantur. Libro de natura & gratia, cap. 69. *Eo ipso quo firmissimè creditur Deum iustum & bonū impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe facilia sunt charitati, cui vni Christi sarcina leuis est.* Libr. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 3. *Non præciperet Deus aliquid, quod esset humane impossibile voluntati.* Et in eodem lib. c. 6. *Dubitare non possum nec Deum aliquid impossibile homini præcepisse, nec Deo ad optulandum & adiuuandum, quod fiat quod iubet, impossibile aliquid esse.* Libro de gratia & libero arbitrio, ca. 16. *Magnū aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt, non iubet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri, quis hoc nescit? In Pl. 56. Non imperaret hoc Deus, ut faceremus, si impossibile iudicaret.*

CAPVT XIII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.

ACCEDANT postremo etiam rationes. PRIMARATIO, potest homo facere plus quàm Deus præcipiat, igitur multo magis potest implere præceptum. Posse autem fieri plus quàm Deus præcipiat, testatur Dominus Matth. 19. qui posteaquam dixerat, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata,* & quidam responderat, *hac omnia seruauit à iuuentute mea.* Rursus eidem ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c.*

Testatur quoque S. IOANNES CHRYSOSTOMVS loco citato homil. 8. de pœnitentia: *Multi, inquit, & ipsa superant mandata.*

Testatur denique S. AVGVSTINVS serm. 18. de verbis Apostoli: *Non grande onus impositum est virginibus, maior amor imposuit mâiu onus, tanquam dicerent, quid iubet? ne adultera simus: hoc præcipis? amando te plus facimus, quàm præcipis.*

SECUNDA ratio, si præcepta essent impossibilia, neminem obligarent, ac per hoc præcepta non essent præcepta. Neque enim fingi potest, quomodo aliquis peccet in eo, quod vitare non potest. Quod si non peccat, qui legis transgressionem vitare non potest, profectò nec legem transgreditur, nec legem ullam habet. Non enim fieri potest, ut legis transgressio non sit peccatum, cum nihil sit aliud peccatum, nisi transgressio legis.

TERCIA, si lex Domini esset impossibilis, sequeretur, Deum omni tyranno esse crudeliorem & stultio-rem, quippe qui ab ipsis etiam amicis tributum exigeret, quod nemo soluere posset, & leges ferret, quas sciret à nemine obseruandas. Quod verò Philippus & Kemnitius dicunt, non esse audiendam politicam iustitiam, quæ docet, nihil præcipi posse aut debere, quod seruari non possit, fortasse locum haberet, nisi huic iustitiæ politicæ, vel potius rectæ rationi Scripturarum & Patrum testimonia consentanea non haberemus. At cum politica in hac parte mirificè cum diuinæ Scripturæ auctoritate consentiat, quidni rationem politicam potius, quàm Lutheri delirationem audiamus?

QUARTA ratio, CHRISTVS passus est, ut iustificatio legis impleteretur in nobis, ut dicitur ad Rom. 8. Item docuit nos orare: *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra,* Matth. 6. vbi petimus gratiam implendi præcepta, ut exponunt S. Cyprianus in serm. de oratione Dominica. Et sanctus Augustinus lib. 3. ad Bonifacium, cap. 7. *Denique Christus factus est omnibus obedientibus sibi causa salutis aeternæ.* Hebr. 5. At si lex impleri nõ potest, Christus non obtinuit quod vo-

luit, frustra nos oramus quotidie, & nemo omnino sanari poterit. Nam si lex impleri non potest, iustificatio legis nõquam impletur in nobis, etiam si Christus venerit in similitudinem carnis peccati, & de peccato, id est, victima pro peccato, damnauerit peccatum, nec sit vnquam Dei voluntas in terra, sicut in cælo, etiam si Christo Magistro freti hanc orationem assidue frequentemus, nec vnquam verè obedi- mus Christo, ac per hoc nulli nostrum erit causa salutis aeternæ.

QUINTA ratio, omnes verè iustificati Spiritum sanctum habent, vt Scripturæ passim testantur, Roman. 5. & 8. 1. Cor. 3. Gal. 3. Tit. 3. & alibi: At Spiritus sanctus fructus suos parit, qui numerantur ad Galat. 5. *Charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Qui verò hos fructus habet, non acculatur à lege, quippe qui eam non præuaricatur, sed implet. Id enim significat quod in eodem loco subiungitur, *aduersus huiusmodi non est lex.* Non enim lex habet, in quo accuset eos, qui sunt præditi charitate, patientia, &c. & ideo paulò antè dixerat idem Apostolus: *Si spiritu ducimini, nõ estis sub lege.* Et ad Rom. 8. *Lex spiritu vitæ liberauit me à lege peccati & mortis.* Quia videlicet lex in corde scripta, id est, Spiritus sanctus in corde diffusus facit implendo legem, vt lex non accuset amplius, neque occidat, vt præuaricatores, ergo de primo ad vltimum, qui est iustificatus, propter Spiritum quem accipit, legem omnino implet, & si non implet, nec spiritum accepit, nec verè iustificatus est.

SEXTA ratio, omnes iustificati ex Deo nati sunt, vt perspicuum est ex plurimis locis diuinæ Scripturæ, Ioan. 1. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, 1. Pet. 2. Quasi modo geniti infantes.* Iacob. 1. *Genuit nos verbo veritatis.* 1. Ioan. 4. *Qui diligit, ex Deo natus est.* Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* At qui natus est ex Deo non peccat, nec potest peccare, quia ex Deo natus est, vt habetur 1. Ioan. 3. qui autem non peccat, non præuaricatur, sed implet legem, qui enim legem non implet, hoc ipso præuaricatur & peccat. Igitur omnis, qui verè iustificatus est; implet legem, nec potest fieri, vt iustificatus maneat, & legem nõ impleat. Quare qui legem impossibilem esse dicunt, contra Scripturarum apertissima testimonia, hominem iustificatum ex Deo natum esse negare coguntur.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

SVPEREST vt argumenta Hæreticorum breuiter dissoluamus.

PRIMO obijciunt Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine illud S. Petri Act. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorū, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quomodo modū & illi.* Hæc enim verba dicuntur fidelibus nõ infidelibus, ne fortè respondeatur, legem esse iugum importabile sine gratia & non renatis, non autem renatis, & qui gratiam Dei habent. Præterea intelligi debent hæc verba de omni lege, tam cæremionali, quàm morali, tum quia solæ cæremoniæ legis nõ superant vires humanas, tum quia particula aduersatiua, sed, opponit gratiam legi simpliciter, tum quia si cæremionalis lex iugum est importabile, quanto magis lex moralis iugum erit importabile?

RESPONDEO, non loquitur S. Petrus nisi de lege cæremoniali. Id quod euidenter probo. PRIMVM ex occasione illorum verborum. Scribit enim Sanctus Lucas, surrexisse quosdam ex discipulis, qui dicerent, oportere Gentiles conuersos ad fidem circumcidi, & Moſis legem omnino ſeruare: atque; iſtam fuiſſe cauſam, cur Apoſtoli Concilium coegerint, vt viderent de verbo hoc. Perſpicuum eſt igitur, de circumciſione alijsque id genus cæremonijs Apoſtolum Petrum eſſe loquutum.

SECUNDO, idem probatur ex decreto illius Concilij, quod iuxta Petri ſententiam conſtitutum fuit. Sic enim habet decretum: *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulachrorum, & à ſanguine ſuffocato & fornicatione.* Quæro igitur, vtrum iſta dicantur ſola neceſſaria ex lege cæremoniali Iudæorum, an ex omni lege ſimpliciter. Si ex lege cæremoniali Iudæorū, habemus quod volumus. Si ex omni lege ſimpliciter, id ſequetur abſurdi, vt non ſit neceſſarium Chriſtiano nō colere idola, non mæchari, non furari, non occidere, non falſum teſtimonium dicere, & alia, de quibus Apoſtolus ait 1. Cor. 6. *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.* DICENT forte, neceſſaria quidem eſſe hæc omnia, ſed non inde homines iuſtificari. AT num ex illis quatuor, quæ ſola dicuntur neceſſaria homines iuſtificantur?

TERTIO; probari poteſt res eadem ex ipſa ſumma decreti, & verborum Petri. Volunt enim Petrus & Apoſtoli cæteri remouere iugum legis à ceruicibus diſcipulorum. Quid verò eſt remouere iugum legis? tollere ne obligationem, atque abrogare legem, an tollere opinionem iuſtificationis, ac docere, neminem per eam legem iuſtificari? ſi dixerint, remouere iugum, eſſe tollere obligationem, ergo nulla iam amplius lex obligabit Chriſtianos excepta lege de immolatis ſimulachrorum, ſanguine ſuffocato, & fornicatione, ſi per legem intelligatur lex omnis non ſolum cæremonialis, ſed etiam moralis. Atqui hoc abſurdiſſimum eſſe neque ipſi quidem aduerſarij negare audebunt. Si dixerint tollere iugum, non eſſe tollere obligationem, ſed opinionem tantum iuſtificationis, ergo lex cæremonialis de circumciſione, ſabbathis, neomenijs, ſacrificijs pecorum nō erit ſublata, quoad obligationem. Atqui id repugnat Apoſtolo, qui ad Galat. 5. ſcribit: *ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Cogimur igitur dicere, Apoſtolos iugum importabile appellari legem cæremonialem, atque eius obligationem declarari per Chriſtum omnino eſſe ſublata. Voluiſſe tamen eoſdem Apoſtolos paucas quaſdam cæremonias de ſanguine ſuffocato, & immolatis idolorum à gentibus ad tempus obſeruari, quibus adiunxerunt continentiam à fornicatione, quod fornicatio apud Gentiles non haberetur pro peccato, ſicut habebatur adulterium, homicidium, periurium, & alia id genus.

Ad illud igitur quod obijciunt, cæremonias legis non ſuperare vires humanas, præſertim addita gratia Dei; RESPONDEO verum eſſe; & ideo Zachariam & Eliſabetham ambulare in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini ſine querela, ſed tamen dici iugum importabile, quoniam ægrè ac difficulter portabatur, vt rectè exponit S. Thomas in ſecundo ſentent. diſtinct. 28. quaſtion. vnica, artic. 4. ad 3. & Nicolaus Lyranus in hunc locum Actorum. Et Theophylactus exponens illud Matth. 23. & Luc. 11. *Alligant onera graua & importabilia in humeros hominum.*

Ad illud autem, quod aduerſatiua particula, ſed per

A *gratiam Dei, &c.* videatur opponere gratiã legi ſimpliciter; RESPONDEO, S. Petrum duas rationes indicariſſe, cur non eſſent obligandi Chriſtiani ad cæremonias legis, VNAM, quod ea cæremonia eſſent iugum grauiſſimum.

ALTERAM, quod eſſent inutiles ad iuſtificationem. Itaque ſenſus hic eſt verborum Sancti Petri, Quid tentatis Deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuimus? præſertim cum non per eas cæremonias, ſed per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti credamus ſaluari, ſicut & illi ſaluati ſunt: vbi in illa particula aduerſatiua includitur, ſiue implicite continetur altera illa ratio de inutilitate cæremoniarum.

B Ad illud quod lex moralis ſit grauior cæremoniali, ac proinde iuſtius dicenda ſit iugum importabile, quàm cæremonialis; RESPONDEO legem cæremonialem non debere comparari cum morali præciſè, ſed conferri debere legem cæremonialem adiunctam morali, cum ipſa morali remota cæremoniali. Non enim lex cæremonialis dicitur iugum importabile, quia ſola ipſa ſit importabilis, ſed quoniam adiuncta legi morali, auget vehementer onus, & fit iugum ferè importabile homini iam onerato lege morali. Quare lex moralis, remota cæremoniali Iudaica, non eſt iugum importabile habenti gratiam Dei, ſed iugum ſuate, & onus leue, & lex cæremonialis Iudaica, adiuncta morali, iugum eſt grauiſſimum, ita vt importabile dici poſſit. Quamuis enim per gratiam Dei portatum fuerit à nonnullis, tamen rectè dicuntur etiam illi portare non potuiſſe, quod non ſine magno labore & ſudore portarunt.

C SECUNDA obiectio Caluini eiufmodi eſt, Paulus ad Galat. 3. pro conſeſſo aſſumit legem eſſe impoſſibilem, cum dicit: *Qui ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. ſcriptum eſt enim, Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus, qua ſcripta ſunt in libro legis huius.* Vbi hoc argumentum texit Apoſtolus, Maledictus eſt qui non ſeruat totam legem, vt Moſes dicit: *Maledictus omnis qui non permanet, &c.* igitur qui ex operibus legis ſunt, id eſt, qui iuſtificari volunt implendo legem, maledicti ſunt. Quæ conſequentio nulla eſt, niſi ſubintelligatur aſſumptio iſta. Atqui nullus legem totam ſeruare poteſt. Sic igitur argumentum integrum conſiciendum erit. Maledictus omnis, qui totam legem non ſeruat; Nemo poteſt legem totam ſeruare; igitur maledictus omnis qui ex operibus legis eſt, id eſt, qui vt legi ſubiectus ex ipſius obſeruatione iuſtificari querit.

D RESPONDEO, Aſſumptio neceſſaria, vt argumentatio Apoſtoli concludat, quod ipſe intendit, non eſt illa. Atqui nemo totã legem ſeruare poteſt; ſed iſta. Atqui nemo ſuis viribus, ſine fide & gratia ſeruare poteſt totam legem. Illud quoque: *Qui ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt,* non ſignificat, eos eſſe maledictos, qui legem implendo iuſtificari querunt, cum dicat idem Apoſtolus ad Rom. 2. *Factores legis iuſtificabuntur;* ſed ſignificat, maledictos eſſe eos, qui ſuis viribus ſine fide & gratia legem implere, & iuſtificari ſe poſſe credunt. Nam paulò antè dixerat, eos qui ex fide ſunt, benedicendos eſſe cum fideli Abrahamo, quia ſcriptum eſt: *Benedicemur in ſemine tuo omnes gentes.* Inde opponens fidei opera ſine fide, ſubiungit: *Quicumque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt.*

E Itaque argumentum Apoſtolicum eſt hoc, Maledictus eſt omnis qui non ſeruat totam legem, At nemo poteſt ſuis viribus, ſine fide & gratia totam le-

gem seruare, igitur maledicti sunt omnes illi, qui ex operibus legis sunt, id est, qui suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, & eo modo iustificari quærunt. Atque hinc intelligimus id quod sequitur: *Christus nos liberavit de maledicto legis factus pro nobis maledictus*. Non significare, vt aduersarij credunt, nos liberatos à lege per nõ imputationem præuaricationis, sed (vt nos sæpè diximus) nos liberatos à maledicto, quia per Christi fidem & gratiam legem implere possumus & implemus.

DICET aliquis, Apostolus Paulus loquitur eo loco de lege circumcisionis, non de lege morali, vt nos etiam suprà diximus cùm ageremus de libertate Christiana: legem autem circumcisionis omnino tollendam, vel sublatam esse contendit: non igitur maledictos eos esse dicit, qui legem non seruant ex fide & gratia, sed qui eam quomodocunque seruare volunt.

RESPONDEO, B. Paulus in epist. ad Galatas, vt etiam in epist. ad Rom. duos errores Iudaizantium, quorum vnus est ratio alterius, refellit. VNVS error eorum erat, seruandam esse legem circumcisionis, atque aliarum id genus cæremoniarum.

ALTER error erat, ideo seruandam esse legem circumcisionis, quoniam obseruatio legis esset necessaria preparatio ad fidem & gratiam Christi, & ideo possent & deberent omnes seruare legem, & iustificari, vt digni essent Euangelio & promissis Christi. Apostolus igitur contra priorem errorem: dicit legem cæremonialem fuisse quasi pædagogum, & ad tempus impositam, non esse amplius seruandam, & hoc diximus cum ageremus de libertate Christiana. Contra posteriorem errorem, qui perniciosior erat, Apostolus dicit, ex operibus legis sine fide nullam posse esse iustitiam, & alioqui Christum gratis mortuum esse, & in hac disputatione contra posteriorem errorem loquitur de omni lege, non solum cæremoniali, sed etiam morali. Nulla enim lex est, quæ sine fide & gratia iustificare possit.

TERTIA obiectio sumitur ex illis verbis Apostoli ad Rom. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*.

RESPONDEO, loquitur Apostolus de actu concupiscendi, quem sæpè sentimus, quando etiam non consentimus. Quamuis enim non sit peccatum sentire carnalem concupiscentiam, & non consentire, tamen nollet homo castus eam sentire, & in partem infelicitatis suæ ponit, quod cogatur etiam nolens, carne seruire legi peccati. Hinc igitur Apostolus dicit: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*. Et: *In felix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius*? Vide Augustinum tract. 41. in Ioan. lib. 6. in Iulian. cap. 11. & lib. 1. ad Bonifac. cap. 10.

QUARTA obiectio, Nemo potest vitare omnia peccata, cùm scriptum sit Iacobi 2. *In multis offendimus omnes*. Et 1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*. At qui legem omnem implet, nullum haberet omnino peccatum: igitur fieri non potest, vt lex omnis à nobis, etiam cum fide & gratia, impleatur.

RESPONDEO, Ab hoc argumento, quod valde Kemnitijs vrget, non tam facilè se expediunt, qui concedunt, peccatum veniale esse propriè contra legem, vt Vega lib. 11. in Concilium, cap. 20. coguntur enim dicere, legem non esse impossibilem, non quod tota simul seruari possit, sed quod seruari possit maior eius pars, & à meliori parte fiat denominatio. Sed videndum est illis, quid respondeant Apostolo Iacobo dicenti: *Quicumque totam legem seruauerit, offendet autem in vno, factus est omnium reus*.

A Solida igitur responsio est, peccata venialia, sine quibus non viuimus, nõ esse peccata simpliciter, sed imperfectè, & secundum quid, neque esse contra legem, sed præter legem, vt S. Thomas rectè docet in 1. 2. q. 88. art. 1. Hinc enim omnia coherent. Nam qui offendit in vno, præuaricatus videlicet vnum præceptum, factus est omnium reus, & iniustus simpliciter constituitur, & tamen in multis offendimus omnes, quia tametsi nihil facimus contra legem, tamen multa facimus præter legem. Et qui natus est ex Deo non peccat, transgrediendo legem, & tamen si dixerimus, quia peccatum non habemus, nihil videlicet præter legem faciendo, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

B QUINTA obiectio, Christus Mediator est non solum in prima reconciliatione, sed etiam postea in toto vitæ nostræ tempore, ergo semper egemus intercessione Christi, ac per hoc semper peccamus, legemque transgredimur, alioqui post primam reconciliationem Christus ociosus esset. Hoc argumētum commune est Caluino, Philippo, Kemnitio, & alijs, qui inde concludunt, si qua est in nobis legis impletio, illam non tam esse operum, quæ respondeant perfectioni legis, quàm fidei, quæ perpetuò apprehendit remissionem.

RESPONDEO, Christus semper nobis Mediator est, nec vnquam est ociosus, idque duplici ratione; PRIMO, quoniam semper nobis vires & gratiam subministrat, per quam bona opera faciamus. Ideo siquidem rectè comparauit se ipse viti & nos palmittibus. Vt enim palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, & succum traxerit ex vite, sic nec nos nisi manserimus in Christo, & spiritum hauserimus ex ipso.

C SECUNDO, quoniam peccata nostra, quamuis leuia & quotidiana, ipse purgat, & sanguis eius emundat nos ab omni peccato. Et si fortè legem præuaricādo à iustitia excidamus, ipse nihilominus propitiatio est pro peccatis nostris, & non septies, sed septuagies septies nos Patri reconciliat, si per eius gratiam conuersi serio pœnitentiam agere incipiamus. Itaq; non facimus nos, qui legem impleri posse dicimus, Christum Mediatorem ociosum, sed verè faciūt aduersarij Christi merita inefficacia, cum docēt Christum tam insigni obedientia id efficere non potuisse, vt iustificatio legis impleretur in nobis.

D SEXTA obiectio sumitur ex S. AVGVSTINO, qui in lib. 1. Retract. c. 19. sic ait: *Omnia mādāta facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur*.

RESPONDEO, loquitur eo loco S. Augustinus de summa perfectione implendi præcepta, quam dicit expressam fuisse à Domino per illa verba, Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*; quærunt autem num hæc perfectio possit haberi in hac vita, & respondet, non posse haberi, nisi in hoc sensu quod omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit ignoscitur. Nam inter alia mandata implenda est etiam illud, vt oremus: *Dimitte nobis debita nostra*. Ex quo intelligimus eam imperfectionem in lege diuina seruāda alleri ab Augustino, quæ non sit præuaricatio integri præcepti, sed carentia perfectionis in ipsa legis obseruatione, quomodo qui scribēdo, aut proferendo legem, proferret quidem omnes dictiones & syllabas, sed litterulam, aut litteræ partem aliquam non exprimeret. Hac enim similitudine Dominus vsus est, cum non ait, verbum vnum, sed *iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*.

E Atque hæc dicta sint ad mentem S. Aug. in eo testimonio explicandā. Alioqui enim si apertè dixisset

Augustinus omnia mandata facta deputantur, quando si quod mandatum violatur, ignoscitur: non debet, nec posset inde colligi, legem Domini esse impossibilem. Potest enim fieri, ut quis multa mandata integrè seruauerit, & postea tamen aliquod aliud mandatum non impleat, cuius præuaricationis poenitentiam agat, & indulgentia impetrata ille saluetur, ac si mandata omnia custodisset.

Addi posset alia obiectio ex præceptis: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo; & non concupisces.*

Hæc enim duo in hac impleri non posse probant aduersarij ex Augustino & Bernardo. Sed hæc à nobis fusè tractata sunt in lib. 2. de Monachis, ca. 13. & in lib. 2. de peccato originis, qui est quintus de statu peccati, cap. 10. Ideo videntur hoc loco prætermittenda, ne fatigemus nimia repetitione lectorem.

CAPVT XV.

Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis literis.

Nunc veniendum est ad ALTERVM caput huius controuersie de veritate iustitiæ actualis, in quo probandum erat, opera bona iustorum non esse peccata, sed verè iusta, ut etiam iustitia actualis dici possint.

PRIMUM igitur testimonium ad hoc probandum sumitur ex lib. Iob, c. 1. *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum aliquid contra Deum loquutus est.* Vbi Scriptura reddit testimonium S. Iob, quod in tanta occasione impatientiæ, nec verbo quidem peccauerit, ac ne fortè Lutherani Rabbinos quosdam imitari velint, qui dicunt, Iob non peccasse labijs, tamen corde peccasse; audiamus Deum ipsum in 2. c. ita loquentem ad Satanam: *Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit illi similis in terra, vir simplex, & rectus, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam?* Certè si innocentiam retinebat, & si à malo recedebat, neque lingua, neque corde peccauerat.

Adde quod cum Satan nihil aliud quæreret tot suis tentationibus, nisi Iob ad peccandum inducere, contra autem Deus illa omnia tentamenta permitteret, ut patientia & virtus sancti viri demonstraretur, si Iob peccasset, Deus ipse quodammodo à Satana superatus fuisset. Quare certum est, opus illud patientiæ S. Iob nullo peccato maculatum fuisse, & Lutheranos, qui id negant, à partibus diaboli contra Deum pugnare.

SECUNDVM testimonium sumi potest ex verbis Dauidis Ps. 7. *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.* Psal. 6. *Exaudi Domine iustitiam meam. De vultu tuo iudicium meum prodeat. Oculi tui videant aequitatem. Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Ps. 17. *Retribuit mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo.* Ps. 25. *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Ps. 118. *Feci iudicium, & iustitiam, non calumniantur me superbi.* In his locis Dauid non solum opera sua iustitiæ nomine ornanda censebat, sed etiam confidebat ea in iudicio Dei posse consistere, alioqui petens iudicari secundum iustitiam suam, damnationem pro absolute quæsisset. Igitur Dauid credebatur posse hominem cum Dei gratia facere opera verè iusta.

Neque verò satisfacit Philippi & Caluini responsio, qui dicunt Dauidem non velle in his locis affirmare, opera sua fuisse absolute iusta, sed per compa-

rationem ad opera aduersariorum, suorum nec id etiam absolute, sed in certa aliqua causa. Hæc, inquam, responsio non satisfacit, quoniam verba Dauidis generalia sunt, atque illa præfertim; *Quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo.* Item: *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Item: *Feci iudicium & iustitiam. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.*

TERTIVM testimonium, Matt. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Et Luc. 11. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Hoc loco describitur opus perfectè bonum, quod videlicet sit bonum ex genere suo, & ex intentione, alijsque circumstantijs. Nam oculus simplex, est intentio recta, corpus lucidum, est opus bonum, de quo dicitur Matt. *Sic luceat lux vestra, ut videant opera vestra bona, &c.* Tale autem opus pronunciat Dominus esse lucidum totum, nec ullam habere partem tenebrarum. At si illud opus peccatum esset mortale natura sua ut Lutherani dicunt, magnam partem haberet tenebrarum, imò esset tenebrosus totum, ut Dominus ibidem dicit de opere quod mala intentione scædatur. Sicut enim mala intentio, quodlibet aliud vitium reddit opus malum, quamuis ex genere suo bonum esset.

QUARTVM testimonium ex Apostolo in priore ad Cor. cap. *Si quis super edifica supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod super edificauit, mercedem accipiet, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, &c.* Quo loco indicantur esse quædam opera supra fundamentum veræ fidei ædificata ad eam bona, ut nihil omnino habeant vitij. Id enim primum ostendit comparatio ad aurum, argentum, lapides preciosos. Deinde quod illa opera in igne diuini iudicij manere dicantur, & mercedem accipere. Certè enim peccata nec aurum dici possunt, nec in diuini iudicij igne subsisterent, nec mercedem, sed pœnam, suppliciumque perciperent.

QUINTVM testimonium ex Iacobo, cap. 3. *In multis offendimus omnes.* Quare, quæso, non dixit, in omnibus offendimus omnes? nam si omnia opera iustorum sunt peccata mortalia, certè non tatum in multis, sed etiam in omnibus offendimus, sed nouerat ipse quid diceret. Nam, cap. 2. distinxerat opera bona à peccatis, dicens: *si legem perficitis regalem secundum scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis: si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores.*

SEXTVM testimonium sumitur ex illis locis, quæ hortantur hominem ad non peccandum, Ps. 4. *Ira scimini & nolite peccare.* Isaia 1. *Uisescite agere peruersè, discite bene facere.* Ioan. 5. *Noli amplius peccare.* 1. ad Cor. 15. *Euigilate iusti, & nolite peccare.* 2. Petri 1. *satagite ut per bona opera certam vestram uocationem & electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.* 1. Ioan. 2. *Hæc scribo vobis ut non peccetis.* Quorsum enim pertinent hæc cohortationes, vel admonitiones, si in omni opere, quantumuis bono non possumus non peccare?

SEPTIMVM testimonium sumitur ex illis locis, quæ docent opera iustorum placere Deo; Malach. 3. *Placabit Deo sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies sæculi, & sicut anni antiqui.* Sapient. 9. *sapientia custodiet me in potentia sua, & accepta erunt opera mea.* Act. 10. *Qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* 1. Petri 2. *Offerens spirituales hostias acceptabiles Deo.* Philippen. 4. *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito,*

que misistis in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentē Deo. Atqui Deo nihil placere potest, nisi quod est verè bonū & purum ab omni vitio, vt ipse etiam Caluinus fatetur, lib. 3. Instit. cap. 12. §. 1.

Quod verò idem Caluinus ait, placere Deo eiusmodi opera, non ratione propriæ dignitatis, sed quia Deus per indulgentiam lauat operum fœditatē, omnino est absurdum, nisi fortè non solum peccatoribus imputari velit Christi iustitiam, sed ipsis etiam peccatis, quod nullo modo fieri potest. Nam si quis dixerit, Deum ignoscere culpas, non velle punire, non imputare, facilè intelligetur, at ipsum peccatum per indulgentiam fieri hostiam placentem Deo in odorem suauitatis, quis tandem intelliget?

OCTAVVM testimonium ex locis illis, quæ absolute iustorum opera, bona opera nominant, Matt. 5. sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. 1. ad Timoth. 6. Diuitibus præcipe non superbe sapere, diuites fieri in operibus bonis. Tit. 3. Curent operibus bonis præesse, qui credunt Deo. Ephes. 2. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.

At si opera omnia iustorum essent peccata mortalia, dicenda essent potius mala, quàm bona. Nam vt ex Dionysio in ca. 4. de diuinis nominibus, Theologi colligūt, malum dicitur opus absolute, ex quocunque vitio, bonum non dicitur absolute, nisi integrè sit bonum. Quomodo igitur Scriptura prædicat absolute opera bona, si non sunt bona, nisi secundum quid, sed absolute & simpliciter mala? Omnino necesse est, vt vel Spiritus sanctus in hac parte fallatur, vel Lutherus & Caluinus erret. Vtrum autem horum sit verius, ipsismet sectarijs iudicandum relinquo.

CAPVT XVI.

Opera bona non esse peccata, sed verè bona, probatur ex Patribus.

QVO d attinet ad testimonia sanctorum Patrum si producere vellemus in medium, quæ illi dicunt in commendationem operum bonorum, nullus esset finis. Solùm igitur pauca quædam notabimus. Ex quibus colligi possit, agnouisse Patres opera simpliciter bona, atque à peccatis, verè, proprièque distincta.

S. AMBROSIVS in lib. de Apologia Dauid ca. 6. Etenim, inquit, quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendū est, ne plura peccata sint, quàm opera virtutū. Vbi distinguit aperte S. Ambrosius, opera virtutum à peccatis, quod non faceret, si existimaret, omnia opera, quantumuis bona, verè esse peccata.

S. HIERONYMVS lib. 3. aduersus Pelagianos, Hoc, inquit, & nos dicimus, posse hominem non peccare: si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara. Et infra: Qui cautus est & timidus, potest ad tempus vitare peccata. Quo loco S. Hieronymus non laborat, vt probet, posse hominem aliqua facere bona, quæ non sint peccata. Id enim in controuersiam nondum venerat, sed nititur contra Pelagianos ostendere vitam humanam, etiam iustorum, non ita esse posse perfectam, vt longo tempore caueat omnia peccata, etiā quotidiana & leuia. Vbi tamen admittit, saltem aliquanto tempore posse hominem diligentem ita viuere, vt nullum peccatum, ne veniale quidem admittat, ac per hoc aliqua opera facere ab omni vitio pura & integra.

S. AVGVSTINVS in lib. de spiritu & littera, cap.

ultimo: Dicit potest quædam iustitia minor, huic vite competens, quæ iustus ex fide viuunt, quamuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem; non absurde dicitur etiam ad istam pertinere, ne peccet. Neque enim si nondum esse potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plena, perfectæque debetur, iam culpa deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo quamuis longè minus amet Deum, quàm eum potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum, sicut etiam in his, quæ adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce desigi. Hoc loco S. Augustinus fatetur quidem iustitiam nostram in hac vita esse minorem, quàm sit futura in alia vita, tamen disertis verbis affirmat, ad hanc etiam iustitiam nostram pertinere, vt non peccet; & posse, ac debere hominem nullam sequi cupiditatem.

Idem in lib. de bono coniugali, cap. 6. Coniugalis, inquit, concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentia verò satianda, sed tamen cum coninge propter fidem tori, venialem habet culpam; adulterium verò, siue fornicatio lethalem habet culpam. Et cap. 7. Continentia meriti est amplioris, reddere debium coniungi nullius est criminis; exigere ultra generandi necessitatem culpæ venialis, fornicari, vel mœchari, puniendi criminis. In his quatuor gradibus operum, quos distinguit Augustinus, assignare debent aduertarij discrimen aliquod; vel potius necessariò confiteri in primo & secundo nullum omnino esse peccatum, neque mortale ex natura sua, neque veniale per misericordiam Dei. Nam si continentia ab omni concubitu peccatum est mortale ex natura sua, & veniale per misericordiam Dei, quid erit concubitus gignendi causa, nisi peccatum omni ex parte mortale? & si concubitus gignendi causa peccatum est omni ex parte mortale, quid erit concubitus causa libidinis satiantæ, nisi peccatum in Spiritu sanctum, quod non remittitur, neque in hoc sæculo, neque in futuro? At Sanctus Augustinus huic tertio gradui tribuit culpam venialem: secundo gradui nullam culpam, primo gradui meritum ingens. Tantum videlicet interest inter sententiam Sancti Augustini & Nouatorum.

Idem denique Sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. & alijs in locis plurimis, contendit opera infidelium esse peccata, non quod non sint, vel esse possint bona ex genere suo, sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi opera illa ad verum Deum, quem ignorant, cum fidem non habeant. Igitur opera fidelium ex sententia Sancti Augustini poterunt esse simpliciter & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent omnia peccata, & quidem morte digna, quorsum tantopere laborasset Augustinus, vt probaret opera infidelium esse peccata?

S. GREGORIUS lib. 2. Moral. c. 8. si in sermonibus, inquit, suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione victoriam perdidisse. Item lib. 9. cap. 26. Ipsa, inquit, bona nostra insidiantibus culpa enadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur. Vbi admittit S. Gregorius posse fieri, vt bona nostra insidiantis culpæ gladium vitent. Idem in epist. ad Augustin. respon. 10. Bonarum, inquit, mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, vbi culpa non est.

Sanctus BERNARDVS in lib. de præcepto & dispensatione distinguit inter bonum obedientiæ, & malum inobedienciæ, & ponit aliquot gradus, vt supra Sanctus Augustinus ponebat in concubitu: Bo-

nus, inquit, obediētia gradus est, si iuxta Magistri nostri sententiā, propter metum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiā obedierit. Melior tamen cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obediētia necessitatis est, ista charitatis. Et infra de obediētia: Hæc, inquit, generālis regula sit univērsorū, que per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut propria cuiusque professione, aut diuina institutione fixa nō sunt, ut non iussa quidem, licitè utrumlibet, vel admittantur, vel omittantur, iussa verò, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnuntur. Ubique enim & culpabilis neglectus & contemptus damnabilis est.

Vbi Sanctus Bernardus cum dicit, obediētiā ex metu gehennæ esse bonā cum charitate meliorem, intelligit bonā simpliciter, & sine vllō peccato, etiā veniali posse præstari. Alioqui non distingueret eam ab inobediētia propter neglectum, quam dicit esse culpam venialem; & inobediētia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum non esse peccata, sed verè bona probatur rationibus.

IAM verò potest eadem veritas manifestis rationibus comprobari.

PRIMA ratio, si opera bona iustorum essent omnia vitia, & corrupta, ita vt peccata mortalia ex natura sua dici deberent, id sine dubio, vel ex innata concupiscentia, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admittione peccatorum venialium nasceretur. Ista enim causas aduersarij reddere solent, cur opera ex genere suo bona, vel à Deo mandata & bona intentione facta, tamen peccata mortalia esse contendunt. At nihil horum trium contaminare potest opera iustorum bona.

Nam imprimis concupiscentia ipsa peccatum non est, sed infirmitas, nisi ei consentiatur. Vnde S. Augustinus in lib. de perfectione iustitiæ, & alibi sæpè repetit non oportere pro motibus concupiscentiæ inuoluntarijs dicere: *Dimitte nobis debita nostra*: Deinde etiā si peccatum esset, tamen non semper mouetur, vt idem testatur August. lib. 6. in Iulian. c. 8. ac per hoc opera bona fieri possunt aliquando ex charitate, sine vlla admittione cupiditatis.

Defectus autem charitatis, quod videlicet non faciamus opera nostra tanto feruore dilectionis, quanto faciemus in patria, defectus quidem est, sed culpa, & peccatum non est, vt Sanctus Augustinus docet in libro de spiritu & littera, ca. vlt. Vnde etiā charitas nostra, quamuis comparata ad charitatem beatorum sit imperfecta, tamen absolutè perfecta dici potest, vt eam Sanctus Ioannes appellat, in 1. epist. cap. 2. & 5. S. Augustinus in libr. 1. de doctrina Christiana, cap. 39. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. cap. 13. & alibi.

Admittio denique venialium peccatorum non impedit veram iustitiā, **T**VM quia non est necesse, vt in singulis operibus admisceatur veniale peccatū, vt ex Patribus probatum est, & experientia ipsa docet; **T**VM etiā quia peccatum veniale non est contrarium charitati, nec propriè contra legem, sed præter legem, vt supra diximus. Itaque Scriptura diuina quamuis dicat, In multis offendimus omnes, & si dixerimus, quia peccatū non habemus nos ipsos seducimus; tamen absolutè vocat homines quosdam iustos, sanctos, immaculatos, perfectos, quod nullo modo faceret, si veniale peccatum iustitiā impediret. Genes. 6. *Noe vir iustus fuit, atq; perfectus*, Eph. 1.

A *Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius*. Philip. 3. *Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus*. Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini*. Similia habet S. August. in lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 12. & 13. & in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 2.

SECUNDA ratio ducitur ab absurdis, nam si omnia iustorum opera essent peccata, etiā opus fidei quo iustificamur, esset peccatū; & illa oratio, quam fundimus, cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, esset peccatum. At nonne absurdissimum est, hominem per peccatum iustificari, & per peccatum quærere & impetrare remissionem peccati?

B Item si omnia opera iustorum sunt peccata, qua fronte dicere potuit Apostolus Paulus: *Nihil mihi conscius sum*? nullum ne bonū opus fecerat? aut ignorabat, illa ipsa bona opera peccata esse mortalia? & nōne maior adhuc fuisset audacia pro eiusmodi operibus, id est, peccatis mortalibus expectare à iusto iudice coronam iustitiæ?

Præterea si omnia iustorum opera essent peccata mortalia, sequeretur, ipsum Deum peccare mortaliter: *Deus enim est, qui operatur in nobis*. Cum bona opera facimus, vt dicit Apostolus ad Philip. 1. & 2. neque aduersarij id negant.

C Item fieret ingens iniuria Redēptori: *Qui, vt Apostolus ait ad Tit. 1. Dedit semetipsum, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*. Nam à nulla nos iniquitate verè redemisset, nec verè populum suum mundasset, nec sectatores nos operum verè bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset.

Ad hæc si omnia opera bona sunt peccata mortalia, sequitur, vt aliqua peccata mortalia sint opera bona, & posse fieri hos syllogismos, Omnia opera bona sunt faciēda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt faciēda. Item, nullum peccatum mortale est faciēdum, omnia opera bona sunt peccata mortalia, igitur nullum opus bonum est faciēdum. Dignæ sanè Lutheranis conclusiones, aliqua peccata mortalia sunt faciēda, & nullum bonum opus est faciēdum.

D Denique quis non videt, opera bona esse peccata mortalia, cōtradictionem implicare, atque inuoluerenam erunt opera bona & non bona; digna præmio & pœna; & per ea seruiemus Deo & diabolo, & simul erimus filij Dei & filij diaboli.

DICENT fortasse, quod Lutherus dicit in assert. art. 6. eadem opera esse bona, vt fiunt à Deo, mala vt fiunt à nobis, vel in nobis. **V**EL esse bona ex genere suo, siue ex obiecto, mala ex circumstantia, id est, propter cupiditatem, qua fiunt.

E At **P**RIO R distinctio inanis est, cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendo vt nos illa faciamus; ac per hoc si vt à nobis fiūt mala sunt, simpliciter mala, nō bona sunt. Id quod ex ipso Lutheri exēplo intelligi potest: *Si quis, inquit, securi corrosa & dentata secet, licet operator sit bonus faber, tamē securis facit malas, et difficiles, et deformes incisiones, sic Deus per nos operas, &c.* Ex hac similitudine manifestè colligitur, opera nostra non esse bona & mala, sed tantū mala. Bonus enim faber per malā securim non facit bonas, sed malas incisiones, sic igitur Deus per nos operans non faciet opera bona, sed mala.

POSTERIOR quoque distinctio non soluit nodum. Nā opera bona ex genere, siue ex obiecto, sed mala ex circumstantia, nō sunt bona simpliciter, sed mala. Quoniam (vt supra diximus) bonum nō existit nisi ex integra causa, malum verò ex quolibet vitio. Quare Dominus Matth. 6. & 7. orationes, ieiunia &

eleemosynas, quæ sunt bona ex genere suo, simpliciter damnat, & mercede apud Deum carere dicit, si fiant intentione captandæ auræ popularis. Pugnãtia igitur aduersarij docent, cum opera bona iustorum bona opera, & peccata mortalia simul esse definiunt.

CAPVT XVIII.

Opera bona non solum esse verè iusta, sed etiam iustificare, probatur ex cap. 2. Iacobi.

NVNC antequàm argumenta Hæreticorum contra iustitiam operum proponamus, probare nitentur, id quod TERTIO loco probandum esse diximus in cap. 10.

Operibus igitur bonis hominem iustum magis iustificari, atque adeo fieri iustiorum probamus ex epistola S. Iacobi, qui sic loquitur, c. 2. *Abraham pater noster nõne ex operibus iustificatus est, offerens filium suum super altare: Vides, quoniã fides cooperabatur operibus eius, & ex operibus fides consummata est & impleta est. Scriptura dicens, credidit Abraham Deo, & reputatũ est illi ad iustitiã, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniã ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum? similiter autẽ & Raab meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eiciens?*

Ad hoc testimonium respondere conatur IOANN. CALVINVS, in lib. 3. Instit. cap. 17. §. 11. & 12. & in summa TRIA dicit.

PRIMO, Scopum Iacobi fuisse ostendere quæ sit vera fides.

SECUNDO per fidem, quæ sine operibus non iustificat, Iacobum non accipere veram fidem, sed vnam quandam veræ fidei.

TERTIO, nomine iustificationis hoc loco non intelligi imputationem iustitiæ Christi, sicut apud Paulum ad Rom. 4. sed declarationem iustitiæ. Ex his efficit, vt cum Iacobus dicit, Abrahamũ ex operibus iustificatum fuisse, intelligere debeamus iustum fuisse declaratum, & ideo iustum, quia veram fidem haberet.

In omnibus tribus ab eo dissentimus; PRIMVM enim dicimus, scopum Iacobi fuisse demonstrare, nõ quæ sit vera fides, sed fidem veram, atque Catholicam ad salutem sine operibus non sufficere, & fidelem, qui benè operatur, in iustitia crescere, qui malè operatur, iustitiam amittere, & fidem in eo mortuam, ociosamque manere.

Id ita esse non esset nobis necesse probare, cũ sententiam suam Calvinus nulla ratione probauerit, tamen habemus IMPRIMIS testimonium S. August. qui in lib. de fide & operibus, cap. 14. disertis verbis affirmat, scopũ epistolæ Iacobi, vt etiam Petri, Ioannis & Iudæ, dirigi aduersus hæresim tunc recēs exortam eorum, qui dicebant fidem sine operibus ad salutem sufficere: *Quoniã, inquit, hac opinio tunc fuerat exorta, alia Apostolica epistola Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigitur intencionem, vt vehementer adstruant, fidem sine operibus nihil prodesse.* DEINDE, scopus Iacobi in hac epistola satis apertè colligitur ex ipso contextu verborum eius. Nam ad finem, cap. 1. concludit: *Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos, &c.* Et ad initium, cap. 2. *Fratres mei, inquit, nolite in personarũ acceptione habere fidẽ Domini nostri Iesu Christi;* hoc est, Nolite cum fide quam habetis in Christum, simul peccata nutrire, quale est acceptio personarum. Deinde pergit explicare, magnum esse malum personas accipere, & hoc vnum sufficere ad æternam damnationem, sicut etiam quodcunque aliud lethale pec-

atum: *Quoniã, vt ipse dicit, qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* Deinde quoniã sciebat pseudo-apostolos multum gloriari de fide, qua iuxta Paulum iustificamur, cõtinuò subiungit: *Quid proderit fratres mei, si quis dixerit fidem se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare illum?* Atque hinc sumpta occasione demonstrat fidem, si operibus destituatur, reddi ociosam, si verò opera illi adiungantur, hominem iustum fieri iustiorum, quod ostendit exemplo Abraham & Raab. Atque hæc de Scopo.

Quod attinet ad fidem, differuimus de toto hoc loco in 1. lib. capite 15. vbi ostendimus multis rationibus Iacobum loqui de vera fide, & obiectiones Caluini diluimus, & certè res clarior est, quàm vt probatione indigeat. Iacobus enim dicit, hominem iustificari ex fide, sed non ex fide tantum, & fidem cooperari operibus: vnam autem fidem neque iustificare, neque operibus cooperari posse, non dubium est.

Iam verò de nomine iustificationis, præcipua contouersia est: Calvinus enim contendit, iustificationem hoc loco necessario pro declaratione iustitiæ accipiendam esse, quoniã alioqui manifestè pugnaret Iacobus cum Paulo, cùm Iacobus dicat, hominem ex operibus iustificari, Paulus autem ad Rom. 4. dicat, non ex operibus iustificari. Quos ita Calvinus conciliat, vt dicat Paulum loqui de iustificatione, quæ fit per imputationem iustitiæ Christi, Iacobum verò declaratione iustitiæ. In vtroque à veteribus, & ab ipsa veritate dissentit.

Nos igitur dicimus, Paulum loqui de prima iustificatione, qua homo ex impio fit iustus; Iacobum de secunda, qua iustus efficitur iustior. Et ideo rectè Paulum dicere, iustificari hominem sine operibus; Iacobum, iustificari ex operibus. Quemadmodum enim nemo potest opere suo se ipse procreare, aut à morte reuocare; procreatus autem, vel à morte reuocatus, ipse se, comedendo & bibendo nutrit & auget: sic etiam homo per peccatum mortuus, non potest merito operum luorũ, se iustificare, sed posteaquam à Deo iustus factus est, potest rectè viuendo iustitiam in se alere & augere, atque ita operibus iustificari. Ita conciliat hæc loca Tridentinum Concilium, sess. 6. cap. 8. & 10. & multò antea S. Augustinus præfatione in Psalm. 31. in libro de fide & operibus, cap. 14. in quæstionibus ad Dulcitium, quæst. 1. & lib. 83. quæst. 76.

Ac ne sola auctoritate niti videamur, probatur, Iacobum per iustificationem non intelligere declarationem, sed incrementum iustitiæ, PRIMO ex eo, quod Iacobus dicit, fidem Abraham cooperatam esse operibus ad eum iustificandum. Neque enim fides cooperatur operibus ad iustitiæ declarationem. Nam neque aduersarij hoc dicunt, fidem iustificare per modum declarationis, neque id ratio fidei patitur.

SECUNDO probatur ex eo, quod Iacobus adiungit, hominem iustificari ex operibus, & non ex fide tantum. Vbi non potest iustificatio sumi pro declaratione, eadem de causa, quia videlicet fides non iustificat declarando, sed vel disponendo ad iustitiam, & inchoando iustitiam formalem secundum Catholicos, vel apprehendendo iustitiam Christi, secundum hæreticos.

TERTIO ex eo, quod additur, fidem Abraham ex operibus consummatam esse. Id enim non potest aliud significare, nisi iustitiam inchoatam per fidem, accepisse incrementum, & perfectionem per opera.

QVARTO ex eo, quod dicitur Raab meretricem ex operibus iustificatam. Neq; enim Raab declarari potuit iusta, cum esset meretrix, sed verè iustificata est, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice iusta facta est. Non igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur.

Iam verò quod Paulus loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio efficitur iustus, multis argumentis probari posset. Sed vnum hoc loco sufficiet, quod ex ipso cap. 3. & 4. ad Rom. petitur. Nam cap. 3. sic ait: *Omnes peccaverunt & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam eius, per redemptionem quæ est in Christo.* Et cap. 4. probare volens Apostolus, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, adducit testimonium Prophetæ dicentis: *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Quod testimonium de iustificatione impij apertissime loquitur. Præterea ibidem Apostolus dicit: *Et qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi non alia de causa, non dixit, credenti in Deum, sed credenti in eum, qui iustificat impium, nisi quia de impij iustificatione tractabat.

Sed vna est hic grauissima difficultas, ex qua totus hic locus depēdet. Nam & Paulus & Iacobus, vtitur eodem exemplo Abrahamæ, & vterque citat illa verba: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiã.* Quare vel eodem modo vterque; accipit iustificationem, vel alter eorum ineptè vtitur exemplo Abrahamæ, & perperam explicat verba Mosis.

Cæterum RESPONDEMVS, Paulum & Iacobum, nō eodem modo accipere iustificationem, & tamen ab vtroque; rectè vsurpari exemplum Abrahamæ, & verba Mosis. Ac (vt à Iacobo incipiamus) respexit ille præcipuè tempus, quo Abraham immolare voluit filium suum, quod legitur in Gen. c. 12. sic enim ait: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Illo autem tempore certum est, Abraham fuisse iustum, quippe qui iam obedierat Deo, vt exiret de terra sua, & signum acceperat circumcisionem signaculum iustitiæ fidei, &c. & ideo illo nouo opere obedientiæ non factum esse iustum ex impio, sed iustiorum ex iusto.

Quod verò Iacobus dicit, tunc impletam fuisse Scripturam, quæ ait: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiã:* non repugnat sententiæ nostræ. Nam non vult Iacobus dicere, tunc primum eam Scripturam impletam fuisse. Nō enim ignorare poterat, verba illa multò antea fuisse dicta de fide Abrahamæ, quando videlicet credidit Deo, promittenti sibi filium ex Sara, quod scriptum est in Gen. cap. 15. sed dicere voluit, tūc etiam fuisse Scripturam illam impletam, quando ex fide obtulit eundem illum filium super altare. Possūt enim illa verba applicari ad omnes insignes actus fidei eiusdem Patriarchæ. Quem admodum si quis narraret aliquid factum Nathanaëlis, in quo eius integritas & simplicitas apparet, posset verè dicere, nunc impletum est quod Dominus ait, Ecce verum Israëlitam, in quo dolus non est. Itaq; de verbis Iacobi nulla remanet quæstio.

De verbis Pauli maior est difficultas: non desunt, qui existiment, Abrahamum tunc primum iustificatum esse à peccatis, cum credidit Deo promittenti filium, & cum de eo dictum est: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiã.* Ita docet Anselmus in comment. ad c. 4. ad Rom. & eandem sententiam indicare videtur S. Augustinus, præfatione in Psal. 31. cum ait, exponens hunc locum: *Ergo ex fide iustificatus est Abraham, & si opera non præcesserunt,*

tamen sequuta sunt. Et siquidem hæc opinio vera esset, nulla esset in Paulo difficultas.

Cæterum non auderem dicere, Abrahamum non fuisse multò antè iustificatum, quàm de eo dictum sit: *Credidit Abraham Deo, &c.*

PRIMO, quoniam in Genes. cap. 12. 13. & 14. narrantur egregia opera Abrahamæ, vt quod vocatus à Deo, & iussus exire de terra sua, continuo obedierit, quod aram Deo erexerit, quod sæpius cum Deo familiariter collocutus fuerit.

SECUNDO, quoniam Apostolus ad Heb. 11. inter præcipuas laudes Abrahamæ ponit, quod fide obedierit exire in locum, quem nesciebat. Quod certè factum est multò antè, quàm diceretur de eo: *Credidit Abraham Deo, &c.*

TERTIO, quoniam idem confirmant Patres, Origenes libro 4. in epist. ad Rom. Ambrosius lib. 1. de Abraham. cap. 2. Chrysostomus hom. 31. & 36. in Genes. & Augustinus libro 16. de ciuitate Dei, capit. 13.

QVARTO, quoniam id quod dicitur Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiã,* si verba Hebræa diligenter inspiciantur, hunc sensum habet, quod actus ille credendi fuerit opus iustum & meritorium, & pro tali sit à Deo iudicatum & acceptum. Ex quo intelligimus, eum antea fuisse iustum, cum opera iusta facere potuerit eaque fide non esse factum iustum ex impio, sed iustiorum ex iusto.

Dico igitur, Paulum vsu esse exemplo Abrahamæ, non vt significaret, Abrahamum tunc primum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostenderet, non iustificari impium ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. Nam si Abraham iustus, non est factus iustior ex operibus sine fide, multò magis impius non poterit fieri iustus ex operibus sine fide.

Possumus enim doctrinæ causa distinguere TRES iustitias, VNAM, quæ sit gratia & non merces, qualis secundum rei veritatem est illa, qua impius iustificatur: ALTERAM, quæ sit merces & gratia, qualis est etiam secundum rei veritatem, qua iustus fit iustior.

TERTIAM, quæ sit merces & non gratia, qualis esset, si homo ex operibus solius liberi arbitrij viribus factis iustificaretur. Hanc tertiam contendit Apostolus excludere in epist. ad Roman. & ad Galat. Ad hoc autem faciendum nihil interest, vtrum sumantur exempla à prima, vel à secunda iustitia, cum neutra ex operibus sine fide obtineri possit.

Igitur Apostolus ad Rom. 4. loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio fit iustus: tamen si ad probandum, eam non fieri ex operibus, sed ex fide, exemplum petat à secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior. Quare Paulus & Iacobus, consentiūt omnino in exemplo Abrahamæ, & verbis Mosis intelligendis, quamuis ad varias conclusiones probandas illis vtantur.

Porro sicut Paulus, cum loqueretur de prima iustificatione, attulit exemplū Abrahamæ, quod erat secunda, vt probaret à maiori, nō posse impium iustificari ex operibus sine fide, si Abraham iustus nō est factus iustior ex operibus sine fide: sic Iacobus cū loqueretur de secunda iustificatione, attulit exemplum Raab, quod est primæ iustificationis, vt probaret à maiori, iustum fieri iustiorum ex operibus, & non ex fide tantum: si Raab ex meretrice facta est iusta ex operibus, & non ex fide tantum. Nam probabile est valde, Raab vsq; ad illud tempus, quo suscepit nuncios Iosue, fuisse non solum meretricem, sed etiam infidelem: sed ab eo tempore credidisse in Deum, &

opere illo misericordiae prae paratam fuisse ad iustificationem, ita vt bonum illud opus ex fide factum, non fuerit meritorium simpliciter iustificationis, sed imperfectè & de congruo, vt supra diximus de dispositionibus ad gratiam.

CAPVT XIX.

Opera iustificare, probatur ex alijs Scripturis & rationibus.

PRÆTER Iacobi testimonium, quod apertissimum est, nō desunt alia multa, quæ breuiter perstringemus. Idem igitur probatur ex verbis illis Ecclesiastici, c. 18. *Non impediarius orare semper, & ne verearis vsq; ad mortem iustificari.* Vbi monet Sapiens, vt assidua oratione iustitiam nostram augere atque alere studeamus.

CALVINVS in Antidoto ex occasione Græci vocabuli, *uevis*, dicit, legendum esse, ne differas iustificari vsq; ad mortem, vt hoc testimonium ad primam iustificationem, non ad secundam pertineat. At verbum illud Græcum potest etiam commodè verti: ne cesses, quod est idem cum illo, ne veteris, vel, vt legit S. Augustinus in Speculo, ne verearis. Omnia enim continuationem & progressionem, non inchoationem iustitiæ significant. Et consonant huic sensui præcedentia & sequentia. Illud enim quod proximè antecedit: *Nō impediarius orare semper*, significat continuationem & progressum orationis, quæ propria sunt iustorum proficientium, non impiorum nondum conuersorum. Quod autem proximè sequitur: *Quia merces Domini manet in æternum*, est ratio aptissima congruens præcepto augendæ iustificationis. Nam primæ iustificationi impiorum non merces, sed indulgentia congruit.

ALTERVM testimonium habetur apud Apostolum ad Rom. 6. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati: ad iniquitatē, sic exhibete mēbra vestra seruire iustitiæ in sanctificationē.* Quo loco illud in sanctificationē, non significat, ad acquirendam primam sanctitatem: nam sanctos & iustos alloquebatur Paulus, sed ad augendam sanctificationem. Intelligi autem per sanctificationem, iustificationem, & per sanctitatem, iustitiam, perspicuum est ex antithesi. Opponit enim sanctificationem iniquitati.

TERTIVM testimonium est eiusdem Apostoli in posteriore ad Cor. c. 7. *Has ergo habetis promissiones charissimi, emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini.* Vbi docet Apostolus, per mentis & corporis puritatem proficiendum esse quotidie ad maiorem iustitiam & sanctificationem.

QUARTVM testimonium 2. ad Cor. 9. *Multiplicabit semen, & augebit incrementa frugū iustitiæ vestrae.* Docemur his verbis, per eleemosynas liberaliter pauperibus erogatas, diminui facultates, sed augeri iustitiam. Vbi opportunè etiam Paulus allegat illud Ps. 111. *Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi,* pulchrè enim verbo, *dispersit*, opponitur verbum contrarium, *manet*, quia sicut diuitiæ corporales per eleemosynam dissipantur, ita iustitia spiritalis per eandem eleemosynam radicitur, stabilitur, & crescit, vt manere possit in sæculū sæculi.

QVINTVM testimonium Ioan. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum.* Hæc noua dilectio post impleta mandata, quid est, nisi dilectionis, ac per hoc iustitiæ augmentum, quod per obseruantiam diuinæ legis acquiritur?

SEXTVM testimonium, Apoc. vlt. *Qui in sordibus est, sordescat adhuc, & qui iustus est, iustificetur adhuc.* Certè qui magis sordescunt, per mala opera, & noua

A peccata sordescunt: igitur & qui magis iustificantur, per bona opera, & nouam obedientiam iustificatur.

His addi possunt DVÆ rationes ex ijs, quæ in capitibus superioribus probata sunt. Nā si potest iustus legem diuinam implere, vt supra demonstratum est, potest etiam sine dubio per opera iustificari. Neque enim aduersarij negant, implenti legem, deberi iustitiam: *Obedientia legis* (inquit PHILIPPVS in Apologia Confess. tit. de impletionem legis) *esset iustitia, si legem faceremus.* Rursus, si potest iustus opera verè bona facere, quæ nullo vitio polluta sint, vt supra ostendimus: potest utiq; iustitiam facere, & multiplicando opera iusta, cōsequenter augere iustitiam.

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones ex scripturis, contra veritatem iustitiæ actualis.

SUPEREST tandem, vt obiectiones hæreticorum, quibus illi probare nituntur, omnia opera nostra esse peccata, breuiter diluamus.

PRIMVM igitur obijcit CALVINVS illud Ps. 31. *Beati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Dauid enim cum hæc diceret, non ad vnum temporis momentum, quo homo per Baptismum iustificatur, sed ad totam vitam iustorum respiciebat. Proinde sequitur, vt tota vita iustorum remissione indigeat, quod non fieret, nisi perpetuò, & in omnibus operibus peccaremus.

RESPONDEO, Quam vera sunt verba Dauidis, tam falsa est glossa Caluini. Nam si tota vita iustorum, & omnia ipsorum opera peccatis sordescerēt, vnde diceret idem Dauid in Pl. 1. *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorū, & in via peccatorum nō stetit, & in cathedra pestilentia non sedit, sed in lege Domini voluntas eius.* Et in Pl. 100. *Psallam, & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus mea. Non proponēba ante oculos meos rem iniustam. Nō adhaesit mihi cor prauum, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat: & similia, quæ passim repetit; certè hæc nō benè coherent cū eo, quod dicit Caluinus, totam vitam iustorū, ex testimonio Dauidis, nihil esse nisi peccatum. Loquitur igitur Dauid in Pl. 31. de initio iustificationis, siue de prima iustificatione, per quā remittuntur peccata, & infunditur charitas, vt per eam corde dilatato per viam mandatorum currere valeamus.*

SECUNDO obijciunt aduersarij omnes, illud Ps. 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

RESPONDEO, TRIPLEX huius loci explicatio à Patribus indicatur. PRIMA est S. AVGVSTINI in commentario huius loci, vbi dicit, hominem coram Deo iustificari non posse, quoniā ex se iustitiam nullam habet, sed si quam habet, ex Deo habet: *Qui cum illo* (inquit AVGVSTINVS) *volunt intrare in iudicium, nisi qui ignorātes Dei iustitiam, suam volunt constituerē?* Sententia igitur Dauidis hæc est, Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, noli me iudicare ex his, quæ ex me habeo. Sic enim non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens; Et ideo paulò antè dixerat: *In veritate tua exaudi me in tua iustitia:* id est, in iustitia, quam vt haberem, tu didisti.

ALTERA expositio est eiusdem Augustini in libro de perfectione iustitiæ, Hieronymi in epistola ad Cresiphontem, & Gregorij in commentario huius Psalmi, qui est postremus ex pœnitentialibus, qui referunt hunc locum ad peccata venialia, sine quibus in hac vita esse non possumus. Non autem

sequitur,

sequitur, vt omnia nostra opera sint peccata, etiam si abiq; peccato viuere non possimus. Miscentur enim operibus bonis opera quædam mala, quæ tametsi leuia, & quotidiana sint, tamen in iudicio Dei non iniuste puniuntur. Igitur sententia Psalmi hoc secundo modo accepti, hæc erit, Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, non cupio tecum contendere, confiteor me peccatorem, & veniam oro. Nam nõ ego solus, sed etiam omnis homo aliquando peccat, nec est vllus ita iustus, qui non aliquando labatur, & erret.

TERTIA expositio est Hilarij, Hieronymij, Arnobij, Euthimij, & aliorum in hunc Psalmum, & S. Bernardi serm. 5. de verbis Isaia, qui dicunt, sententiam Davidis esse, non posse hominem iustificari, si comparatur ad Deum, nõ quod non sit in homine iusto vera iustitia, si absolutè consideretur, sed quia tanta est puritas, & sublimitas iustitiæ Dei, vt omnis hominum, & Angelorum iustitia, cum ea comparata, iniustitia esse videatur. Sicut etiam stellæ clarissimæ sunt in se; tamen coram Sole cõtinuò tenebrescunt. Atque hoc est, quod in Iob legimus, capite 4. *Numquid homo Dei comparatione iustificabitur? Et c. 9. Verè scio, quod ita sit, & quod non iustificabitur homo cõpositus Deo.* Quem locum tractans **AVGVSTINVS** lib. ad Orosium, contra Priscillianistas, & Origenistas, c. 10. *In comparatione iustitiæ Dei, si nec sancti in cœlis Angeli iusti esse dicantur, non mihi videtur importuna sententia; nõ quia vt hoc essent, à iustitia lapsi sunt, sed quia facti sunt, & Deus non sunt, tantumq; spiritualis luminis habere non possunt, quantum habet ille, à quo facti sunt. Ibi enim summa iustitia, vbi summa sapientia: & hoc Deus est, de quo dictum est, soli sapienti Deo.* Et infra: *Cuius participatione iusti sunt, eius comparatione nec iusti sunt.*

TERTIO, obijciunt illud Eccles. 7. *Non est homo iustus, qui faciat bonum, & non peccet.*

RESPONDEO, Non significat Sapiens, vt Lutherus existimare videtur, hominem iustum peccare, dum bonum facit: sed neminem esse tam iustum, qui semper bonum faciat: omnes enim aliquando peccant, iuxta illud Prouerbiorum 24. *Septies in die cadit iustus, & resurgit.* Vbi non dicitur iustus ad singulos passus cadere, sed aliquoties cadere, nec dicitur semper cadere, sed aliquando cadere, aliquando resurgere: nisi etiam resurgere apud Lutheranos sit cadere. Vide S. Hieronymum, hæc loca explicantem, tum in commentario Ecclesiastæ, tum in libro primo aduersus Pelagianos, & in epistola ad Ctesiphontem.

QUARTO, obijciunt illud Isaia 64. *Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruata vnuerfa in iustitia nostra.*

RESPONDEO, Hic planè triumphare sibi videntur hæretici. Hunc enim locum semper in ore habent: cum tamen ad rem nihil pertinet propter **TRES** rationes. **PRIMO**, quoniam sine dubio non loquitur Isaia de iustis hominibus, sed de insignibus peccatoribus, ob quorum scelera tradenda erat ciuitas, & totus populus in manu regis Babyloniæ. Quod enim loquatur Isaia in persona eiusmodi hominum sceleratorum, patet **PRIMO**, quoniam paulò antè dixerat: *Eccè tu iratus es, & peccanimus*, id est, vt Cyrillus exponit, quia tu iratus es, deseruisti nos, deserti autem resistere non potuimus. At iusti non deseruntur à Deo, quippe qui non deserit, nisi priùs deseratur. Non igitur de iustis, sed de impijs loquitur. Quod si exponas; *Eccè tu iratus es, & peccanimus*, id est, ideo tu iratus es, quia peccauimus, in idem recidet sententia. Deus enim non irascitur iu-

A stis, sed tegit eorum peccata, & non imputat, vt aduersarij volunt. Loquitur igitur Isaia de impijs, quibus Deus irascitur, non de iustis, quorum peccata dissimulat.

SECUNDO, patet ex verbis sequentibus. *Non est qui inuocet nomen tuum, non est qui consurgat, & teneat te.* At iusti Deum inuocant, & ipse Isaia, qui iustus erat, in hoc ipso cap. Deum inuocat, & Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ valdè gloriatur, quod propter Lutheri doctrinam didicerit populus exercere opera fidei, & maximè in precibus Deum frequenter inuocando. Loquitur igitur Isaia in persona impiorum, non in persona sua, vel aliorum iustorum.

B **TERTIO**, opera iustorum Scriptura vbique laudat, & dicit, esse Deo placita, & accepta in odorem suauitatis, vt suprà probatum est, & in hoc ipso cap. dicit Isaia: *Occurristi latanti, & facienti iustitiam: in vis tuis recordabuntur tui.* Non igitur loquitur de operibus iustorum, cum dicit, iustitiam esse quasi pannum menstruata, nisi quis ita desipiat, vt existimet, Deo placere sordes, & pannum menstruata ab illo, qui fons est totius puritatis, acceptari in odorem suauitatis.

C Neq; mouere nos debet, quod Isaia loqui videatur ita generatim, vt omnes homines comprehendat. Est enim ille Scripturæ mos, vt loquatur de multis, quasi de omnibus; *Omnis caro* (inquit Moses Gen. 6.) *corruerat viam suam.* Et tamen ibid. vocat Noë virum iustum, atq; perfectum. Et Apostolus Paulus 1. ad Cor. 1. vocat omnes Corinthios sanctificatos in Christo Iesu, & tales, vt nihil eis desit in vlla gratia, & prædicit fore, vt confirmentur à Deo vsque in finem sine crimine. Et tamen, c. 3. omnes vocat carnales, & dicit, *Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis.* Cæterum laudat omnes propter quosdam, qui apud eos laudabiles erant, vituperat omnes propter quosdam qui apud eosdem vituperatione digni erant. Vide Augustinum lib. de vnitare Ecclesiæ, c. 12. vbi hunc morem Scripturæ sacræ diligenter obseruat. Atque hæc est **PRIMA** ratio cur testimonium Isaia ad rem non faciat.

D **ALTERA** ratio est, quoniam etiam si loqueretur Isaia de omnibus, id est, de toto illo populo, tamen nõ loquebatur de omnibus, pro omni tempore, sed solum pro eo tempore, quo tradendi erant propter summa ipsorum scelera in captiuitatem Babylonicam. Id enim patet ex sequentibus verbis: *Ciuitas sancti tui facta est deserta, syon deserta facta est, Hierusalem desolata est, domus sanctificationis nostra, & gloria nostra, vbi laudauerunt te patres nostri facta est in excussionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.* Non autem sequitur, si quodam tempore totus populus fuit malus, vt omni alio tempore fuerit malus, & omnia opera ipsorum semper fuerint mala.

E **TERTIA** ratio est, quoniam non solum non loquitur Isaia de iustis, sed de impijs, & de impijs pro certo quodam tempore, sed etiam non loquitur de omnibus operibus illorum impiorum, quasi omnia essent peccata, sed tantum de operibus illis, quæ ipsi iustitias esse putabant, vt sacrificia, neomenias, &c. poterant enim illi ipsi impij multa opera facere, quæ neque essent meritoria apud Deum, neque peccata, sed bona moraliter, vt alibi docuimus. Et ideo non dicit Isaia, omnia opera esse velut pannum menstruata, sed omnes iustitias esse quasi pannum menstruata, vocat enim iustitias opera quædam ad cultum diuinum instituta, in quibus illi præcipuè iustitiam

constituebant, quæ quoniam non bona intentione, nec sicut oportebat, ab illis fiebant, merito panno menstruata comparantur. De ijs enim dicit Dominus Isa. 1. *Nec offeratis ultra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Kalendas vestras, & solennitates vestras odinit anima mea, &c.*

Ad has causas accedat confessio Lutheri & Caluini. Vterque in commentario huius loci fatetur, hoc testimonium non rectè adferri contra iustitiam operum, & tamen idem Lutherus in assert. art. 31. ex hoc potissimum testimonio probare conatus erat, omnia opera iustorum esse peccata.

QUINTO, obijcit Lutherus ex c. 6. Matth. orationem Dominicam. Nam ex eo quod oramus quotidie: *Sanctificetur nomen tuum, Fiat voluntas tua, Dimitte nobis debita nostra*: colligi dicit Lutherus, nos omnes in omni opere nostro peccare: quoniam non petimus, quod habemus, sed quod non habemus. Igitur semper in nobis polluitur nomen Domini, semperque rebelles sumus in omni opere voluntati Dei, semper denique egemus, ut nobis peccata misericorditer remittantur.

RESPONDEO, Potest hoc argumentum rectissimè in aduersarium retorqueri. Nam Christus non docuit nos petere, quæ nunquam impetraturi essemus, imò promisit nos accepturos, quod peteremus, dicens: *Petite, & accipietis*. Et: *Omnis qui petit accipit*. Petimus autem sanctificari nomē Domini, & ut fiat à nobis voluntas Dei, igitur non polluitur semper in nobis, sed sanctificatur potius nomen Domini, & legi obediētes, facimus Domini voluntatem. Alioqui frustra id peteremus, si nūquam impetraremus. Præterea si non potest quisquam petere, ut fiat voluntas Dei, nisi qui semper Dei voluntati rebellis est. Quomodo Christus orauit, Fiat voluntas tua? an etiam Christus semper voluntati Dei rebellis erat?

RESPONDEO igitur, Non solum posse peti quod non habemus, sed etiam conseruationem, & incrementum eius quod habemus. Sic enim explicat S. CYPRIANVS serm. de orat. Dominica primam illam petitionem, *Id*, inquit, *petimus, & rogamus, ut qui in Baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus*. Et eodem modo explicat S. August. in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 2.

Illud autem, *Fiat voluntas tua sicut in celo, & in terra*, monent prædicti Patres, posse etiam sic intelligi, ut petamus conuerſionem infidelium, ut videlicet illi quoque, qui nomine terræ intelliguntur, faciant voluntatem Dei, sicut eam faciunt plerique fideles, qui nomine cœli significantur. Ex quo intelligimus, sanctos Patres contrario modo ex Dominica oratione argumentari, ac Lutherus facere solet.

Porro illud, *Dimitte nobis debita nostra*, dicimus nõ pro omni opere nostro (pro multis enim gratias agimus, non veniam petimus) sed pro venialibus peccatis, quæ bonis operibus admiscuntur. Quod autem Lutherus dicit in assertione art. 2. dici illam orationem pro concupiscentia, quæ semper est in nobis, repugnat expressè S. Augustino, qui in lib. de perfectione iustitiæ scribit, non esse opus dicere, *Dimitte nobis debita nostra*, pro concupiscentia, quæ est in nobis, nisi motibus eius voluntate consentiamus.

CAPVT XXI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus, contra veritatem iustitiæ actualis.

PRÆTER Scripturæ testimonia proferunt etiam aduersarij nonnulla ex Patribus, Cypriano, Hieronymo, Augustino, Gregorio, Bernardo. Sanctus

A enim CYPRIANVS in serm. 4. de mortalitate sic loquitur. *Obsessa mens hominis, & undique Zabuli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si auaritia prostrata est, exurgit libido, &c.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco S. Cyprianus dicit, contra iustitiam operum, sed contra miseriam huius vitæ, quæ tota militia, siue tentatio est super terram. Vna enim tentatione deuicta, continuè exoritur alia, atque ita semper pugna pugna succedit. Quam autem iustitiam operum veram, & meritoriam Cyprianus agnouerit, perspicuum est ex serm. de elemosyna, ut in lib. sequenti citabimus.

Ex S. Hieronymo adducunt verba illa in primo Dialogo aduersus Pelagianos, *Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consensit misericordia.*

B RESPONDEO, Potest hic locus referri ad primam iustificationem, per quam ex impijs reddimur iusti: hanc enim iustitiam nõ ex merito, sed ex misericordia Dei consequimur, atque hanc propriè pœnitentia, & cõfessio peccatorum præcedit. Nec tamen vllum sequetur incommodum, si idem locus referatur ad secundam iustificationem. Nam ad iustitiam huius vitæ pertinet veritas confessionis, quod sæpè labamur in peccata, saltem venialia, quæ (ut sæpè diximus) non repugnant iustitiæ; & quod quidquid boni facimus, non sine gratia, & auxilio Dei facimus.

C Ex S. AUGUSTINO tria loca obijci solent, præter ea, quæ in disputatione de meritis operũ in sequenti lib. excutiemus. PRIMVS igitur locus est in epist. 29. ad Hieronymum: *Plenissima charitas, quæ iam non possit augeri, quamdiu hic homo viuit, est in nomine, quamdiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet ex vitio est, ex quo vitio non est, qui faciat bonum, & non peccet*. Alius locus est huic similis, in lib. de perfectione iustitiæ. respo. 15. *Peccatum, inquit, est, cum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est, quàm debet.*

D RESPONDEO, Appellat S. Augustinus vitium, & largo modo peccatum, imperfectionē; & defectum illum, qui est in nobis, ratione concupiscentiæ. Cuius vitij causa nemo est, qui non aliquando peccet. Non esse autem eam imperfectionem peccatũ propriè dictum, perspicuum est, TVM ex ipso lib. de perfectione iustitiæ, vbi S. August. dicit, non esse opus, pro concupiscentia carnis, contra quã Spiritus concupiscit, dicere; *Dimitte nobis debita nostra*; TVM ex lib. de spiritu & littera, c. vlt. vbi disertis verbis dicit, non esse ad culpam deputandum, quod charitas in hac vita non tanta sit, quanta erit in patria.

SECUNDVS locus est in lib. 9. confess. c. 13. *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.*

E RESPONDEO, Non dicit S. Augustinus, laudabilia opera esse peccata, si remota misericordia discutiantur; immo in eodẽ loco separat opera bona matris suæ pro quibus gratias agit Deo, à peccatis, pro quibus à Deo veniam petit. Solùm igitur dicit, vitam hominis laudabilem propter opera bona, egere misericordia in iudicio Dei, propter peccata, saltem venialia, à quibus nemo liber inuenitur.

TERTIVS locus est in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum, c. 7. *Ex quo factum est, inquit, virtutem, quæ nunc est in homine iusto, perfectum hæcenus nominari, ut ad eius perfectionem pertineat etiam ipsius imperfectionis, & in veritate cognitio, & in humilitate confessio.*

RESPONDEO, Nihil aliud hoc loco S. August. dicit, nisi iustitiam in hac vita imperfectam esse, si comparetur ad iustitiam vitæ beatæ; & huius imper-

fectionis cognitionem & confessionem, hoc tempore non parum esse necessariam, ne quis existimet, se esse, quod verè non est, atque ita se ipse seducat. Nusquam autem in toto hoc lib. imperfectionem istam peccatum esse Augustinus dicit, sed contra potius veram iustitiam, & suo modo perfectam esse confirmat. Sic enim ait in fine capitis. *Iustitia, secundum quam iustus ex fide vivit, quoniam per spiritum gratia homini ex Deo est, vera iustitia est. Quae licet non immerito in aliquibus iustis pro huius vitae capacitate perfecta dicitur; parva tamen est ad illam magnam, quam capit aequalitas Angelorum, quam qui nondum habebat, & propter illam, quae inerat, perfectum, & propter istam, quae adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. Sed plane minor ista iustitia facit meritum, maior illa sit premium, unde qui istam non sequitur, illam non assequitur.* Hæc ille, ex quibus euidenter apparet, aduersarios abuti Patrum auctoritate ad imperitos, simplicisque fallendos.

EX S. GREGORIO proferunt multa testimonia. PRIMVM est lib. 9. Moral. cap. 1. *Sanctus, inquit, vir, quia omnia virtutis nostra meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districtè iudicetur, rectè subiungit, si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille.*

RESPONDEO, Districtè iudicari hoc loco virtutis nostræ meritum, nihil est aliud, nisi iudicari ex his, quæ homo ex se habet, remotis donis gratiæ Dei. Sic enim verè, quod virtutis meritum esse videtur, vitium & peccatum esse cognoscitur. Id ita esse, probamus ex verbis præcedentibus & sequentibus. Nam districtè iudicari dicit eum, qui se Deo comparat, & cum eo cõtendere cupit; illum autem se Deo comparare, & cum eo contendere velle dicit, qui non agnoscit, se à Deo habere quod habet, sed totum locum adscribamus. *Homo, inquit, Deo non compositus, iustitiam percipit, compositus amittit, quisquis se auctori bonorum comparat, bono se, quod acceperat, priuat. Qui enim accepta bona sibi arrogat, suis contra Deum donis pugnat. Sanctus autem vir, quia omne virtutis nostra meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districtè iudicetur, rectè subiungit, Si volueris contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille. Cum Deo autem contendere est, non ei tribuere, sed sibi gloriam suæ virtutis arrogare. Sed sanctus vir cõspiciat, quia & qui summa iam dona percepit, si de acceptis extollitur, cuncta, quæ acceperat, amittit, & dicat: Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille.* Ex his intelligimus, eum districtè iudicari apud Gregorium, qui propter superbiam prius amittit dona Dei, quæ acceperat, & seuerè secundum propria iudicatur.

ALTERVM testimonium est in lib. 9. Moral. c. 11. *Repente, inquit, Deus interrogat, cum nos ad districtiõnem sui examinis inopinatos vocat, sed interrogationi illius, homo respondere non sufficit, quia si remota tunc pietate discutitur, in illo examine etiam iustorum vita succumbit.*

RESPONDEO, Explicat S. Gregorius illa verba Iob: *Si repente interroget, quis respondebit ei?* docet autem, esse valdè periculosum, si quis inopinato, & imparatus ad iudicium Dei vocetur, quia cum nemo sit, qui non peccet, qui imparatus vocatur, verisimiliter in peccato aliquo repetitur, cuius nullam pœnitentiã egit. Cæterum non dicit Gregorius, opera iustorum in iudicio succubere, quasi ipsa bona opera sint peccata, vt Lutherani volunt, sed vitam iustorum in iudicio succumbere, quoniam (vt dixi) in peccatis inveniuntur, de quibus nullam pœnitentiã egerunt. Nec dicit, iustos ita succubere in iudicio, vt ad pœ-

nas destinentur æternas, sed intelligit eos succumbere, quoniam pœna aliqua, saltem purgatoria, temporariaque mutantur, iuxta illud 1. Cor. 3. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit quasi per ignem.*

TERTIVM testimonium est in eodem lib. c. 14. Vbi explicans Gregorius illa verba: *Si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor;* sic ait: *Omnis humana iustitia, iniustitia esse conuincitur, si districtè iudicetur. Prece ergo post iustitiam indiget, vt quæ succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate conualescat.*

RESPONDEO, Hic locus eundem sensum habet, cum primo loco. Significat enim humanã iustitiam esse iniustitiã, si districtè iudicetur, id est, si iudicetur remotis beneficijs Dei, secundum ea, quæ homo habet ex se. Nam hoc loco hortatur nos Gregorius ad humilitatem, nõ ad pœnitentiã, vt patet ex verbis sequentibus; *Preci itaque innitendum est, cum recta agimus, vt omne quod iuste viuimus, ex humilitate condiamus.* Itaque sensus verborum eius hic est, vt cum bona opera aggredimur, Dei auxilium inuocemus, scientes nos absque Deo nihil boni facere posse: & posteaquã bona opera fecimus, non superbiamus, quasi nostris viribus illa fecerimus, sed insitamus precibus orantes Deum, vt confirmet, quod operatus est in nobis.

QUARTVM testimonium est in eodem lib. c. 26. in illud: *Verebar omnia opera mea. Ac si, inquit, humili confessione diceretur, quæ aperte egerim, video: sed quæ in his latenter pertulerim, ignoro.*

RESPONDEO, Non dicit in omni bono opere esse latentem culpam, sed sæpè cum bona opera facimus, culpam aliquam admisceri, nisi quis diligenter vigilet. Id quod apertius dixerat paulò antè, cum ait: *Ipsa bona nostra, quia insidiantis culpa euadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur, per sanctum virum nunc rectè dicitur, verebar omnia opera mea.*

QUINTVM testimonium est in eodem lib. cap. 28. *Notandum, inquit, quod vir sanctus non ait, fulserint mundissima manus mea, sed velut mundissime manus mee; quia quousque pena corruptionis adstringimur, quamlibet rectis operibus insudemus, veram munditiã nequaquam apprehendimus, sed imitamur.*

RESPONDEO, Vocat Gregorius veram munditiã, munditiã Dei & beatorum: cuius comparatione, nostra munditia vera non esse videtur, quamuis absolute sit vera. Sic enim loquitur idem Gregorius lib. 5. Moral. cap. 26. *Humana iustitia diuine iustitiæ comparata, iniustitia est; quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in solis radio posita tenebratur.* Et lib. vlt. c. 1. *Omnia humana, quæ iusta, & pulchra sunt, Dei iustitiæ & pulchritudini comparata, nec iusta, nec pulchra sunt.*

SEXTVM testimonium est in lib. vlt. cap. vlt. *Si autem, inquit, de his diuinitus districtè discutimur, quis inter ista remanet salutis locus; quando & mala nostra pura mala sunt, & bona, quæ nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt?*

RESPONDEO, Non dicit Gregorius, omnia bona opera nostra esse impura, sed non omnia posse esse pura, quia fieri non potest, vt non aliquando subrepat aliquid, quo bona aliqua opera vitientur. Ita enim seipse explicat, cum paulò post ait: *Fatendum est igitur, quod rectam intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, nonnunquam intètio minus recta, quæ de donis Dei placere hominib. querit, insidiando comitatur.* Quamuis autem loquatur Gregorius de peccatis venialibus, dicit tamen, non remanere salutis locum, si

districte iudicemur, quoniā peccata etiam venialia, si non misericorditer remittantur, impediunt ab ingressu illius regni, in quod nihil coinquinatum intrare potest.

Ceterum fieri non potest, vt non misericorditer remittantur, si iusti simus, & in charitate Dei perseueremus; Nam, vt scribit S. August. in lib. de correptione & gratia, c. 13. *Misericordia illa iusto Dei iudicio dabitur iustis, quoniam bonis suis operibus meruerūt, vt non sine misericordia iudicarentur. Nam beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur, ait Dominus. Matt. 5. & iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam, inquit Iacobus, cap. 2.*

Ex S. BERNARDO proferri solet testimonium illud, quod habetur in serm. 5. de verbis Isaiaē Prophetæ: *Nostra, si qua est humilis iustitia, recta forsā sed non pura, nisi forte meliores nos esse credimus, quā patres nostros, qui non minus veraciter, quā humiliter dicebant: Omnes iustitia nostra tanquam pannus menstruate mulieris. Quomodo enim pura iustitia, ubi non potest adhuc culpa deesse?*

RESPONDEO, S. Bernardus exponit quidem illud Isaiaē de panno menstruatæ paulo aliter, quā alij Patres exponant: Tamen in re nō dissentit à cæteris,

A neq; ab ipsa veritate. Distinguit enim triplicem iustitiam. VNAM, quam dicit esse rectam, sed non puram, nec firmam: ALTERAM, rectam, & puram, sed non firmam. TERTIAM, rectam, puram, & firmam. RECTAM esse docet, cum peccato non consentitur. Sic enim ait: *Recta proinde interim videri potest iustitia hominum, si tamen peccato non consentiant.* PURAM autem vocat, quæ in eis est, qui nunquam fuerunt iniusti. FIRAM denique, quæ amitti non potest. Itaque in Angelis beatis ponit iustitiam rectam, puram & firmam; in primis nostris parentibus, antequam peccarent, dicit fuisse iustitiam rectam & puram, sed non firmam; Denique in nobis dicit esse posse iustitiam rectam, quia possumus peccato non consentire: sed nō puram, quoniam nemo nostrum est, qui non peccauerit in Adamo, & qui non aliquando saltem venialiter peccet. Nec firmam, quoniam nemo est, qui eam non possit amittere.

Videmus igitur S. Bernardum iustitiam rectam, id est, quæ in peccatum lethale non consentiat, libenter admittere. Quod vnum planè sufficit ad nouatos refellendos, quia omnia bona opera, peccata mortalia esse definiunt.

LIBER QVINTVS, DE IUSTIFICATIONE, QUI EST DE MERITIS OPERVM.

DISSERVIMVS hætenus de necessitate, & veritate iustitiæ actualis; nunc de efficacia eiusdem, id est, de meritis operum differendum est. Erit autem QVADRIPARTITA hæc de meritis disputatio. PRIMVM enim tractandum erit; *An sint merita aliqua vera iustorum.* DEINDE, *Quid sit meritum, siue quid requiratur ad verum meritum constituendum.* TERTIO, *Qualia sint hæc merita, id est, an ex condigno, an ex congruo tantum.* QVARTO, *Propter quid sint, siue quid illud sit, quod propriè cadit sub meritum.*

CAPVT PRIMVM.

Proponitur controuersia, sint ne opera bona iustorum meritoria salutis aeternæ.

PRIMVM Igitur Controuersia illa principalis tractanda erit: *sint ne opera iustorum meritoria vitæ aeternæ.* DEINDE quæstiones duæ breuiiores de intuitu mercedis, & de fiducia meritorum.

Quod igitur ad controuersiam illam principalem attinet, aduersarij, quamuis initio valdè cōtemptim loquerentur de operibus bonis, paulatim tamen cœperunt non nihil eis tribuere. Nam Confessio Augustana, & Apologia art. 20. dicunt, opera bona iustorum placere Deo, & esse meritoria præmiorum. Sed ne videantur omnino consentire Papistis, addunt DVO temperamenta, quorum vnum est, opera bona esse meritoria præmiorum temporalium & spiritualium, in hac vita, & in futura, sed non ipsius vitæ, & salutis aeternæ; Ne videlicet falsum sit, quod tam sæpè repetiuerunt, sola fide iustificari & saluari homines. ALTERVM temperamentum est, opera iustorum non esse meritoria ex propria dignitate, quasi re vera sint iusta, & legi satisfaciunt, sed ex fide, & indulgentia Dei, quia videlicet Deus ijs, qui credunt sibi remissa esse peccata, indulgentia sua tegit operum fœditatem, & sic accipit, quasi iusta essent.

A Eandem sententiam habet Ioan. Brentius in Confessione Vitembergensi, capite de bonis operibus. Martinus Kemnitius in Exam. Concilij Trident. ad finem sess. 6. & alij passim.

B Ioannes verò Caluinus lib. 3. Institut. c. 15. §. 2. & sequentibus, in re cum Lutheranis consentit, in verbis discrepat. Contendit enim, nō esse vtendum nomine meriti & mercedis, sed dicendum esse, operibus bonis dari à Deo remunerationem aliquam, & compensationem liberalem, & quamuis agnoscat, & fateatur veteres Patres passim vsos esse vocabulis meriti & mercedis, tamen ita acerbè in eos inuehitur, vt dicat pessimè consuluisse fidei sinceritati, qui primus nomen meriti operibus tribuit. Qua incredibili arrogantia non solum totam antiquitatem temerè & impudenter accusat, sed ipsum etiam Spiritum sanctū corrigit, qui in sacris litteris hæc ipsa nomina (vt paulò post videbimus) extare voluit. Fatemur nihilominus eum valdè malè consuluisse Calvinianæ & Lutheranae fidei, qui hoc nomen primus inuenit. Nihil enim efficacius dici potest ad probandam iustitiam veram operum bonorum, & ad iustitiam imputatiuam refellendam; quàm si opera iustorum merita vitæ aeternæ esse dicantur.

Porro Martinus Bucerus in actis Colloquij Ratisbon. ne totam antiquitatem cōtemnere videatur, negat Scripturam, vel Patres, nomine meriti vfos esse, addit tamen, si fortè Patres hoc nomine vfi sint, duram esse in ea voce catachresim. Sed tam frequenter, & tam apertè vtuntur Patres hoc nomine, vt nesciam, vtrum sit maius Caluini sacrilegium, an Buceri mendacium.

Nos igitur probabimus id, quod habet communis Catholicorum omnium sententia, opera bona iustorum verè, ac propriè esse merita, & merita non cuiuscunque præmij, sed ipsius vitæ æternæ, contra Sectarios omnes. Sed antea tamen contra Caluinum probabimus nomen meriti in Scripturis fundari, ac proinde non malè consuluisse fidei sinceritati sanctos Patres, qui eo nomine passim vfi esse inueniuntur.

CAPVT II.

Probatur ex Scripturis, opera iustorum rectè vocari merita.

QUOD igitur ad nomen meriti pertinet, non desunt testimonia sacræ Scripturæ, vbi eiusmodi nomen vel apertè contineatur, vel vnde facili negotio deducatur.

PRI MV M testimonium habetur Ecclesiastici, c. 16. *Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum.* Respondet CALVINVS, in Græco textu non haberi nomen meriti, sed solùm *κτ' ἔργα*. At illud *κτ' ἔργα*, rectè vertitur secundum meritum operum, vel pro merito, & dignitate operum. Quid enim est reddere secundum opera, nisi reddere sicut opera merentur? Quare non solùm vetus interpres Ecclesiastici, sed etiam S. Hieronymus, qui trium linguarum peritissimus erat, Latinè reddere solet per vocem MERITI, quod Hebræi, vel Græci dicunt, iuxta, vel secundum opera. Vt exempli causa, quod habetur Iud. 20. in Hebræo & Græco, vt possimus reddere contra Gabaa Benjamin, iuxta omnem stultitiam, quam fecerunt in Israël. S. Hieronymus vertit: *Ut possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, & reddere ei pro scelere quod meretur.*

ALIVS locus est in epist. ad Hebræos cap. 13. *Beneficentia, & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus.* Vbi passim vsurpauit interpres vocem PROMERETVR, sed alioqui rectissimè vertit vocè Græcam *εὐαρεσκῆται*. Significat enim hoc verbum delectari, hilariter se habere, placari. Itaq; sensus est, talibus hostijs delectatur, siue placatur Deus, vt habet commentarius Chrysost. vel talibus hostijs placetur Deo, vt exponit Oecumenius. CALVINVS fatetur, Apostolum dicere voluisse, tales hostias placere Deo, atq; ei acceptas esse: & tamen negat, rectè vocari merita. At certè propriissimè dicimus Latinè, vnum apud alterum mereri, & eum sibi obstringere, qui facit aliquid, quod ei placeat, eumque delectet. Adde, quod verbum illud coniunctum cum vocabulo, *hostiarum*, non solū significat, Deum delectari bonis operibus, sed etiam conciliari, & induci ad benefaciendum ijs, qui benè operantur. Hoc autem est, quod dicimus, opera bona esse meritoria.

ALIA loca sunt, vbicunq; inuenitur nomen dignitatis. Nam quod nos dicimus mereri, dicunt Græci *ἀξιώδαι*, id est, dignum esse, & meritum vocant *ἀξίαν*. Hæc autem verba frequenter habentur in Scripturis, vt 2. ad Thess. 1. *Ut digni habeamini regno Dei.* Græcè est, *εἰς τὸ ἀξιώδῆσαι ἡμᾶς, τὴ βασιλείαν τοῦ θεοῦ:*

A quod æquè verti poterat, vt vos mereamini regnum Dei. Et Apoc. c. 3. *Ambulabunt mecum in albis quia digni sunt*, id est, quoniam id merentur. Et cap. 16. *Dedistis eis sanguinem bibere, digni sunt enim*, id est, eiusmodi pœnam merentur. In his omnibus locis alijsque permultis, ponitur illa vox, qua Græci meritum designare solent.

DENIQVE plurima sunt testimonia Scripturæ, quæ disertis verbis continent nomen mercedis. Vt Gen. 15. *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.* 1. Paral. 15. *Vos ergo confortamini, erit enim merces operi vestro.* Prouerb. 11. *Seminanti iustitiam merces fidelis.* Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud Dominum est merces eorum.* Ecclesiast. 18. *Non vereris vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in aeternum.* Isa. 40. *Ecce Dominus veniet, & merces eius cum eo.* Matt. 5. *Merces vestra copiosa est in caelis.* 1. ad Cor. 3. *Unusquisque propriam mercedem accipiet.* Apoc. vlt. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est.* At merces, & meritum, relatiua sunt: merces enim meritis redditur, sicut gratia gratis datur. Igitur cum tam sæpè, & tam perspicuè præmium operum dicatur merces, dubium esse non debet, quin ipsa opera secundum morem loquendi Scripturæ, rectè dicantur merita.

Neq; probabile est, in tot locis semper esse duram catachresim, vt dicit Bucerus. Catachresis enim, præsertim dura, in vno aut alio loco fortasse tolerari posset: tot autem in locis planè intolerabilis esset, & iniuriam facit Spiritu sancto, qui tot in locis durissima catachresi illum vsu esse confirmat.

CAPVT III.

Opera iustorum meritoria esse vitæ aeternæ, probatur ex diuinis litteris.

SED vt iam ad rem ipsam veniamus, probare possumus ex diuinis litteris sententiam nostram testimonijs plurimis: sed ea nos ad certa capita reuocabimus.

PRI MV M igitur argumētum ducitur ab ijs locis, vbi vita æterna nominatur merces. Nam si ipsa est merces, bona opera, quibus illa redditur, sine dubitatione sunt merita. Matt. 5. *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis.* Quid autem sit hæc merces, paulò antè explicauerat Dominus dicens: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Dicit igitur, gaudendum, & exultandum in persecutionibus, quoniam copiosa nos manet merces in caelo, cum regnum caelorum ijs paratum sit, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.

Item Matt. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Huius autem mercedis nomine intelligi denarium diurnum, ex ipsa eadem parabola perspicuum est. Per denarium verò diurnū significari vitæ æternam, communi consensu Patres docent. Nam præter commentarios in hunc locum, id habent S. Hierony. l. 2. in Iouinianum, S. August. l. de sancta virginitate, c. 26. & S. Greg. lib. 4. Moral cap. 42.

Ad hoc argumentum respondet PHILIPPVS in Apologia confessionis Augustanæ, mercedem dici præmium, quod Deus reddit, non quia debeatur operibus, sed quia debetur promissioni, quia Deus constituit filijs suis adoptatis per Christum dare vitam æternam. At Scriptura disertis verbis dicit, hæc mercedem dari operibus, non soli promissioni. Quid enim apertius dici potuit, quàm, *Voca operarios, & redde illis mercedem?* **D**EINDE esto, propter solam promissionem aliquid verè & propriè debeatur: tamen nunquam id mercedis nomine verè ap-

pellari poterit, nisi conditio operis, & conditionis impletio interuenierit. Ista enim verè durissima, & intolerabilis esset catachresis, si quis donatiuum à rege promissum, ex mera liberalitate, sine vlla conditione operis mercedem appellare vellet.

CALVINVS aliter respōdet, mercedem videlicet, cum dicitur de vita æterna, non accipi propriè, sed figuratè: quoniam vita æterna in Scripturis vocatur hæreditas, hæreditas autem non est propriè merces, cum debeat filijs, quia filij sunt, non quia sibi eam proprijs laboribus pepererunt. At neq; hæc solutio multum valet. Nam cum in Scripturis vita æterna non minus sæpè, fortasse etiam sæpius dicatur merces, quàm hæreditas, vnde probabit Calvinus, dicendam esse propriè hæreditatem, impropriè mercedem, & non potius contra, mercedem propriè, hæreditatem impropriè? DEINDE, quid si vtrumq; possit dici propriè? habet enim vita æterna conditionem mercedis & hæreditatis. Datur enim ex promissione laborantibus, quod est mercedis primum, & non datur nisi filijs, quod est proprium hæreditatis.

AT si filijs debetur hæreditas, quia filij sunt, quid opus est pro ea adipiscenda laborare? RESPONSO est in promptu, nam tamen si paruulis, qui mox à Baptismo decedūt, vita æterna donetur solo iure hereditas, tamen voluit Deus filios suos, qui vsum rationis habent, proprijs laboribus, & meritis illam acquirere, vt duplici titulo illis vita æterna deberetur, titulo videlicet hæreditatis, & iure mercedis, quoniam enim magis honorificum est, habere aliquid ex merito, quàm ex sola donatione, ideo Deus, vt filios suos magis honoraret id etiam eis præstitit, vt vitam æternam per merita sibi pararent. Nam & ipsi Christo debita erat gloria corporis, & exaltatio nominis hoc ipso, quod erat filius Dei, & tamen quia humiliavit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem, & propterea Deus illum exaltauit, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Vt interim illud omittam, quod meritis operum redditur gradus aliquis gloriæ sempiternæ, ad quem non pertingunt, qui solo titulo hæreditatis gaudent.

ALTERVM argumentum ducitur ab ijs locis, in quibus habetur, præmium cæleste dari hominibus secundum mensuram, & proportionem operum & laboris. Hinc enim euidenter colligitur, in præmio illo conferèdo, non haberi rationem solius promissionis, vel liberalitatis, vel indulgentiæ Dei, sed etiam dignitatis & efficacæ ipsorum operum. Loca hæc sunt. Psal. 65. *Reddes unicuique secundum opera sua.* Matth. 16. *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui, cum Angelis suis, & tunc reddet unicuiq; secundum opera sua.* Luc. 6. *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Ad Rom. 2. *Thesaurizas tibi iram in die ira, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius,* 1. ad Cor. 3. *Unusquisque mercedem recipiet secundum suum laborem.* Ad Gal. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet.* Apoc. vlt. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.*

Ad hæc & similia respondere solent, non negare se, dàda esse præmia, in hac vita, & in futura bonis operibus: non tamen vitam æternam. At Apostolus ad Rom. 2. cum dixisset, Deum redditurum unicuique secundum opera sua: subiunxit continuè: *His qui secundum patientiam boni operis gloriam & incorruptionem quarunt, vitam æternam.* Et ad Gal. 6. cum dixisset: *Quæ seminauerit homo, hæc & metet:* adiunxit explicans: *Qui enim seminat in carne sua, de carne metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu*

metet vitam æternam. Igitur vita æterna est præmium illud, quod datur secundum proportionem & mensuram operum.

DEINDE explicare deberent aduersarij, quæ sint præmia reddenda in futura vita, si ad ea non pertinet vita æterna. Certè Scriptura, quamuis nunc regnum cælorum, nunc visionem Dei, nunc salutem animarum, nunc alijs verbis explicet beatitudinem sanctorum, tamen semper rem eandem intelligit, id est, vitam æternam, vt S. August. docet in lib. 1. de serm. Domini in monte, c. 9.

DEINDE, cum Scriptura dicit, Deum redditurum unicuique secundum opera sua, omnes consentiunt, malis hominibus secundum mala ipsorum opera, reddendam esse mortem æternam: cur non igitur consentiunt etiam bonis hominibus secundum bona ipsorum opera reddendam esse vitam æternam?

Sed rursus respondent, quod Scriptura dicit, reddendam esse vitam æternam bonis operibus, esse phrasim quandam, qua significatur, vitam æternam dandam esse fidei, cuius signa, & fructus sunt opera bona. Vnde Calvinus dicit, se posse illud in nos regere, quod habetur prima Petri 1. vitam æternam fidei esse mercedem.

SED neque hæc responsio solida est. Nam si vita æterna non redderetur operibus, nisi vt signa sunt fidei, non rectè diceret Scriptura, dari præmium illud secundum proportionem laboris, & operis vniuscuiusque; imò nec dici posset dari, secundum proportionem maioris, vel minoris fidei; imò nec dici posset esse mercedem fidei, Siquidem fides non saluat, vt aduersarij docent, vi sua, quasi sit ipsa meritum, vel causa vitæ æternæ, sed solum relatiuè, quia apprehendit promissionem salutis.

Itaque, si vera esset Hæreticorum sententia, sicut iustitia eadè est in omnibus iustis, nec maior in vno, quàm in alio, ita esset eadem beatitudo in omnibus beatis, nec maior in vno, quàm in alio: Proinde nihil interesset, vtrum quis magnam, vel paruam fidem haberet, siue vtrum pluram, & maiora opera, vel pauciora, & minora fecisset. At certè longè aliud Scriptura docet, cum ait: *Unusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et cum opera comparat semini, & vitam æternam frugibus. Verè enim semen est causa fructuum, & secundum mensuram seminis, messis quoque, & frugum mensura respondet.

Præterea cum Scriptura loquatur eadem phrasi de bonis, & malis operibus; si bonis operibus non redderetur præmium, nisi quia signa sunt fidei: certè etiam malis operibus nõ redderetur pœna, nisi quia sunt signa perfidiæ, vel absentia veræ fidei. At quis Christianus id affirmare audeat, homicidio, adulterio, periurio, alijsque id genus sceleribus non deberi supplicium per se, qua talia scelera sunt, sed solum quatenus sunt signa perfidiæ, vel absentia veræ fidei?

Quod verò S. Petrus dicit, verissimum est & pro nobis facit. PRIMVM enim non dicit, vitam æternam esse mercedem, sed finem fidei: sic enim ait: *Reportantes finem fidei vestrae, salutem animarum vestrarum.* Non est autem idem finis, & merces. Nam finis relationem habet ad media, siue sint merita, siue non sint; merces relationem habet ad sola merita. Proinde omnis merces est finis, non omnis finis est merces. DEINDE, sine dubio loquitur S. Petrus de fide, quæ per dilectionem operatur, huius autem fidei, vt etiam cuiuscunque alterius virtutis formatae per charitatem, vitam æternam esse mercedem, libentissimè confitemur.

Sed fortè non ferio Calvinus Petri sententiam nobis obiecit: nam si re vera fidei actum meritorium

salutis esse fateretur, omnes protestantes illum, tanquam Papiſtam nouum, execrarentur. Nam (vt ſæpè diximus) nulli omnino hominum minus tribuunt fidei, quàm Lutherani, & Caluiniſiani, qui ſoli fidei omnia tribuere videri volunt.

TERTIVM argumentum ſumitur ex illis locis, quæ ita vitam æternam reddi teſtantur operibus bonis, vt ipſam rationem, cur detur vita æterna, in operibus ponant. Sunt autem hæc loca, Matth. 25. *Venite benediſti Patris mei, poſſidere paratum vobis regnum ab origine mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c.* Item ibidem: *Quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam: intra in gaudiū Domini tui.* Apoc. 7. *Hi ſunt qui venerunt ex magna tribulatione, &c. ideo ſunt ante thronum Dei.* In quibus locis particulæ, **ENIM**, **QVIA**, **IDEO**, ſunt omnes cauſales, vt notum eſt.

Reſpondet **CALVINVS**, in his locis notari ordinem diuinæ prouidentię: quæ non donat ſalutem, niſi ijs, quos antea iuſtificauit, & bona opera exercere fecit. Itaque ſenſum illorum verborum: *Poſſidete regnum, eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c.* hunc eſſe vult, non poſſidebunt regnum, niſi qui prius miſericordiæ opera fecerint, non quod opera miſericordiæ ſint merita, vel cauſæ illius regni adipiſcendi, ſed quia Deus voluit, prius fieri opera miſericordiæ ab electis, & poſterius ab eiſdem obtineri regnum. Probat autem Caluinus, in Scripturis illud **ENIM**, vel **QVIA**, ſæpè notam eſſe ordinis & conſequentię, non autem cauſæ: quoniam in Gen. c. 15. Deus abſolutè, & gratis promittit Abrahamæ, quod ſemen eius multiplicaretur inſtar ſtellarum, quæ numerari non poſſunt. Et tamen c. 22. ait: *Quia feciſti rem hanc, multiplicabo ſemen tuum, &c.*

At ſi ita licet omnia eludere, nullæ erūt formæ loquendi, quibus ſententiæ noſtras explicare poſſimus. Fingamus enim, voluiſſe Chriſtum oſtendere, opera miſericordiæ eſſe veram cauſam, cur iuſtis hominibus in iudicio reddenda ſit merces ſalutis æternæ. Quibus, quæſo, verbis breuius, apertius, commodius id explicare potuiſſet, quàm illis: *Poſſidete regnum: eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare?*

DEINDE, nonne eodem modo loquitur Dominus de bonorum præmijs, & de impiorū ſupplicijs? certe ſicut dixerat: *Poſſidete regnum, eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c.* ita dicit: *Ite malediſti in ignem æternum: eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, &c.* At nemo dicere poteſt, in his verbis poſterioribus non reddi veram cauſam, ſed ordinem & conſequentiam tantum oſtendi. Nam *ſtipendium peccati mors*, vt dicitur ad Rom. 6.

DEINQUE vtrum illæ particulæ, **ENIM**, & **QVIA**, & ſimiles, veræ ſint cauſales cum agitur de bonorum operum præmijs, perſpicuum eſt ex plurimis alijs locis, vbi bona opera dicuntur ſalutem ipſam efficere, vt 2. ad Cor. 4. *Quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.* Et ad Galat. 6. *Qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.* Et ad Philip. 2. *Cum timore, & tremore ſalutem veſtram operamini.* Vide etiam alia, quæ ſuprà attulimus in diſputatione de neceſſitate operum bonorum.

Ad illud autem, quod **CALVINVS** obijcit ex cap. 15. & 22. Geneſeos, facilis eſt **RESPONSIO**, Deus enim voluit ſemen Abrahamæ multiplicare ſicut ſtellas cœli, & ſimul voluit, vt donum illud Abraham bonis operibus promeretur, quemadmodum etiam poſtea voluit, vt Iſaac precibus impetraret filios, quos tamen idem Deus antè promiſerat; Voluit enim dare,

ſed per meritum precum eius. Sicut etiam omnes electos Deus prædeſtinauit ad gloriam, & tamen vult, vt ad eam per bona opera, meritaq; perueniāt. Itaque ex eo, quod Deus abſolutè promiſit Abrahamæ multiplicationē poſteritatis, non ſequitur, vt Abraham eam non verè meruerit; imò ſequitur, vt meruerit, cum Deus per eiſmodi medium promiſſionem ſuam implere decreuerit.

QVARTVM argumentum ſumitur ab illis testimonijs, vbi præmium bonis operibus ex iuſtitia dicitur eſſe reddendum. Vt 2. ad Theſſal. 2. *Gloriamur in Eccleſijs Dei, pro patiētia veſtra, & fide in omnibus perſequentionibus veſtris, & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij Dei.* Et inſrā: *Si tamen iuſtum eſt apud Deum, retribuere tribulationem his, qui vos tribulant, & vobis, qui tribulamini requiem nobiſcum.* 2. ad Timoth. 4. *Bonum certamen certavi, curſum conſummani, fidem ſeruavi, in reliquo reſoſita eſt mihi corona iuſtitie, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex.* Ad Hebr. 6. *Non eſt iniuſtus Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri.* Iacob. 1. *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Apoc. 2. *Eſto fidelis uſq; ad mortem, & dabo tibi coronā vitæ.* Huc etiam pertinent illa: *Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.* Prouerb. 19. Et: *Nescitis, quod hi, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium; ſic currite, vt comprehendatis.* 1. ad Cor. 9. Et: *Certus ſum, quia potens eſt depoſitū meum ſeruare in illum diem.* 2. ad Timoth. 1. Siquidem iniuriam faceret, qui mutuum non redderet, vel brauium vincenti non daret, vel depoſitum non reſtiteret. Hæc enim omnia iuſtitiam includunt.

Reſpondet **CALVINVS** ad primum testimonium, afflictiones iuſtorum eſſe qualiſi notas, & ſtigmata quædam, quibus Chriſtiani Chriſto ſimileſefficiuntur, & illis inſigniti digni ſunt, qui in regnum Cœlorum admittantur, non propter meritum patientiæ, ſed quia ſunt veri Chriſtiani, quod notæ, & ſtigmata illa teſtantur. Ad alia loca reſpondet, Scripturas ita loqui, vt hortentur homines ad opera bona.

SEDE non ſolas notas eſſe veri Chriſtiani, tribulationes patienter propter Chriſtū toleratas, ſed etiam vera merita, perſpicuū eſt, quia quod ſolis notis reſpondet, nō dicitur corona, brauium, & ſimilia. Neque ſi eſſent opera illa ſolū notæ veri Chriſtiani, diceretur Deus iuſto iudicio, & vt iuſtus iudex premia diſtribuere. Denique non diceret Apoſtolus, eadem iuſtitia reddi à Deo tribulationem his, qui tribulant, & requiem his, qui tribulantur. Neque enim qui tribulant, & perſequentur Sanctos, eiſmodi impietate ſolum teſtantur, ſe veros non eſſe Chriſtianos, ſed verè ac propriè iram diuinam in ſe prouocant, & ſupplicia, pœnaſq; ſuis ſceleribus debitas promerentur.

Quod autem Scriptura hortetur homines ad opera bona, veriſſimum eſt, ſed illud etiā eſt verum, cohortationes diuinas non habere officioſa mendacia, ſed veritate eſſe pleniffimas. Quare ſi Deus vt nos ad bona opera cohortetur, dicit, benè operātib; iuſto iudicio reddendam eſſe coronam iuſtitie, ſecuri eſſe debemus, quia non fallit nos Deus, & ſic ad bona opera excitari, vt ſimul credamus, bonis operibus ex iuſtitia reddendam eſſe mercedem.

QVINTVM argumentū ſumitur ex illis testimonijs quæ docēt, vitam æternam promiſſam eſſe operibus bonis, qualia ſunt Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et ibidem: *Omnis qui reliquerit domum, vel patrem, &c. ceterū accipiet, & vitam æternā poſſidebit.* 1. ad Timot. 4. *Pietas ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens vitæ, que nunc eſt, & futura.* Iac. 1.

Accipiet coronam vite, quam repromisit Deus diligentibus se. At promissio facta cum conditione operis, non solum debita rem promissam, qui enim promisit, ex iustitia tenetur stare promissis; sed etiã facit, vt qui opus impleuerit, meruisse rem promissam, eamque vt mercedem iure suo exire posse dicatur. Sed de hoc plura diximus in libro superiore.

S E X T I M argumentum sumitur ab illis locis, in quibus fit mentio dignitatis. Nam (vt suprã diximus c. 2.) dignum esse præmio, & mereri præmium, idem sunt, iuxta illud Domini Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Sunt igitur hæc loca Sap. 3. *Dens tentauit eos, & inuenit eos dignos se.* Item 2. ad Thessal. 1. *Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.* Luc. 20. *Qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis.* Apoc. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.*

Neque his locis repugnat illud ad Rom. 8. *Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Loquitur enim Apostolus de substantia ipsorum operum, non de proportione absoluta. Nam passiones huius temporis breues sunt, gloria illa æterna est, tamen proportio est inter has passiones, & illam gloriam propter charitatis dignitatem, vnde procedunt. Nam & Christi passio multò breuior fuit pœnis damnatorum sempiternis, & tamen propter dignitatem personæ patientis dignissima fuit, quæ pro illis pœnis iustissimè satisfaceret. Et delicta peccatorum incomparabiliter minores sunt tormentis gehennæ, & tamen propter cõtemptum Dei dignissima sunt, quæ illis supplicij puniantur. Et semen multò est minus, quod ad molem attinet, ipsa arbore, & tamen proportio est inter semen, & arborem tanta, vt semini ritè lato naturali quadam iustitia arbor debeat. Itaq; B. Paulus 2. ad Cor. 4. dicit quidem, passiones huius temporis momentaneas & leues esse, si conferantur ad pòdus æternæ gloriæ, quod expectamus, & tamen addit has ipsas momentaneas, leuesque passiones operari æternum gloriæ pondus, operari verò sine dubio intelligit non physicè, sed moraliter, id est, non efficienter, sed meritoriè, ac per hoc dignas esse, quibus gloria illa, quamuis maxima, & sempiterna, iusto iudicio tribuatur.

S E P T I M U M argumentum sumitur ab illis locis, vbi dicitur Deus iudex iustus, & non acceptor personarum. Vt ad Rom. 2. *Non est acceptio personarum apud Deum.* Ad Galat. 2. *Deus personas non accipit.* 1. Pet. 1. *Si patrè inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuscuiusque opus, &c.* Act. 10. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptio apud Deum.* At acceptio personarum est vitium contrarium iustitiæ distributiue, cum videlicet iudex dat præmium sine meritis, aut maius præmium minoribus meritis, vel contra. Deus igitur in retributione præmiorum merita hominum considerat, & pro meritorum diuersitate vitæ æternæ mansiones assignat.

Itaq; rectè S. A V G V S T I N U S in epist. 46. ad Valentinum: *Si non sunt merita, inquit, quomodo indicabit Deus hunc mundum?* proinde aduersariorum hæresis, quæ tollit merita, tollit simul articulum fidei de iudicio futuro.

C A P V T I V.

Idem probatur ex traditione Patrum.

N V N C addemus testimonia sanctorum Patrum. Ac vt à Græcis incipiamus, **D E I N D E** ad Latinos veniamus.

S. I G N A T I V S in epist. ad Rom. *Sinite, inquit, me, vt bestiarum esca sim, per quam possim Deum promereri.*

A S. I V S T I N U S in Apolog. 2. ante medium: *Homines, inquit, qui dignos se Dei voluntate, & consilio operibus præstiterint, cum eo victuros esse meritis suis sumpsimus, ac regnatorios, sic vt ab omni interitu, perturbationeque sint liberi.*

S. I R E N Æ U S lib. 4. aduersus hæreses, c. 72. *Preciosam, inquit, arbitremur coronam, qua per agonem nobis acquiritur, sed non vltro coalitam, & quanto per agonem nobis aduenit, tanto est preciosior.* Item c. 44. probat meritum operum ex iudicij forma, quæ describitur Matth. 25.

O R I G E N E S lib. 2. in epist. ad Rom. explicans c. 2. *Primo, inquit, excludantur heretici, qui dicunt, animarum naturas bonas & malas, & audiant, quia non pro natura, sed pro meritis reddit Deus. Secundo adificentur fideles, ne putent hoc solum sufficere quod credunt, sed sciant, iustum iudicium Dei unicuique reddere secundum opera sua.* Vide etiam Clementem Alexandrinum Origenis præceptorem, lib. 4. Strom.

S. B A S I L I V S in lib. de Spiritu sancto, c. 24. *Homo, inquit, ex operibus iustus saluatur.* Et oratione in initium Prouerb. *Omnes, inquit, qui vitam Evangelicam incedimus, mercatores sumus, per opera mandatorum nobis possessionem celestium comparantes.*

S. I O A N N E S C H R Y S O S T O M U S hom. 4. de Lazaro, circa medium: *Si iustus, inquit, est Deus, & his, & illis reddet pro meritis. Quod si & his, & illis rependet pro meritis, hic verò nullus eorum recepit, neque ille improbitatis pœnam, neque hic virtutis premia, perspicuum est, restare tempus aliud in quo congruens premium horum vterque ferat.* Vide eundem hom. 42. in Genes. & hom. 43. in priorem ad Corinth.

S. G R E G O R I V S N A Z I A N Z E N S U S orat. in S. Baptisma, extrema: *Crede, inquit, resurrectionem, iudicium, mercedem, ad iustam Dei lancem exigendam.*

S. G R E G O R I V S N Y S S E N S U S orat. I. de amandis pauperibus: *Denique, inquit, pro suis quæque meritis ornatum cerno. Illis, qui boni, benignique fuerint, summa, & perpetua requies tribuitur in regno celesti, inhumanis autem, & improbis, supplicium ignis, idque sempiternum.*

I a m ex Latinis, **T E R T V L L I A N U S** in lib. de resurrectione carnis, vltra medium, tractans cap. 15. prioris ad Corinthios: *Ordo, inquit, meritorum, dispositorum nomine disponetur: merita autem cum corpori quoque adferbantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, vt possit esse meritorum.*

S. C Y P R I A N U S in lib. de Simplicitate Prælatorum, siue de vnitae Ecclesiæ, vltra mediũ: *Iustitia, inquit, opus est, vt promereri quis possit Deum: perceptis eius, & monitis obtemperandum est, vt accipiat merita nostra mercedem.* Item in sermone de elemosyna, extremo: *Si, inquit, expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies nos vel reditionis, vel persecutionis inuenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad premium deerit. In pace coronam vinctibus candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit.* Vide eundem lib. 2. epist. 4. lib. 3. c. 25. lib. 4. c. 6. & 8.

S. H I E R O N Y M U S Can. 5. in Matth. *Regnum, inquit, Dei vita nostra stipendijs quaramus. Et hæc rectè, peccateque; videntium merces est, vt in nouam, celestemque substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena celesti incorruptione mutetur.* Et Can. 6. *De nostro, inquit, est beata illa æternitas promerenda, præstandumque est aliquid ex proprio.*

S. A M B R O S I V S lib. I. de officijs, c. 15. *Nonne, inquit, euidentis est meritorum, aut premia, aut supplicia post mortem manere? Vide eundem in epi. 81. ad Siricum, lib. 2. de Cain, c. 9. libro de Noè, & arca, c. 7. in Psal. 118. serm. 7. & libro 7. in Luc. in illud: *Nonne duo passeris, &c.**

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Iouinianum, non procul à fine: *Denarius, inquit, quasi indulgentia veri Principis omnes per Baptismum emitit de carcere: Iam nostri laboris est, pro diuersitate virtutum, diuersa nobis premia preparare.*

S. PAULINVS in epist. ad Victricium: *Tuarum, inquit, tibi premia se debere virtutum, index iustus agnoscer.*

S. AVGVSTINVS in epist. 105. ad Sixtum: *Nulla ne, inquit, sunt merita iustorum? sunt planè, quia iusti sunt. Sed ut iusti fierent, merita non fuerunt. Et infra: Sicut merito peccati, tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitia, tanquam stipendium, vita aeterna. Idem in lib. de morib. Ecclesiae, c. 25. Vita, inquit, aeterna est totum præmiũ, cuius promissione gaudemus. Nec præmiũ potest præcedere merita, & prius homini dari, quàm dignus est. Quid enim hoc est iniustus, & quid iustus Deo? non ergo debemus poscere præmiũ, ante quàm mereamur accipere.*

Hic S. Augustinus non solum docet, hominem habere merita vitæ aeternæ, sed etiam vnum, & totum esse præmiũ nostrum vitam aeternam, contra sententiam aduersariorum, qui fixerunt varia præmia in hac vita, & in futura, vt eluderent testimonia, quæ loquuntur de meritis, ac ne cogerentur admittere, bona opera esse præmia vitæ aeternæ. Itè docet hoc loco S. Augustinus, meritis operum ex iustitia dari præmiũ vitæ aeternæ, ne fortè dicerent, dari quidem, sed ex mera liberalitate. Itè addit, non dari nisi prius ea digni inueniantur, qui illam habituri sunt, ne dicant, nullam esse in operibus dignitatem. DENIQUE dicit, iniustissimum esse petere à Deo iustissimo iudice vitam aeternam, antequam eam merearis accipere, vbi apertè damnat omnes Lutheranos, qui vitam aeternam operibus mereri non volunt, & tamen eam sibi certissima fide dandam esse præsumunt. Vide eundem Augustinum in Pl. 83. 93. 100. Item in epist. 46. 47. 52. In Enchiridio, c. 106. & 107. lib. de natura & gratia, c. 2. de correptione & gratia, c. 13. de gratia & libero arbitrio, c. 4. & seq.

S. PROSPER in responsione ad caput 6. Gallorum: *Iustificatus, inquit, homo, id est, ex impio pius factus, nullo precedente bono merito accipit donum, quo medio acquirat & meritum. Idem habet in libro 2. de vocatione gentium, ca. 8. & in Psalm. 125. in vltimis verbis.*

S. CELESTINVS Papa in epist. ad Gallos, c. 12. *Tanta, inquit, erga omnes homines est bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona, atque pro his, quæ largitus est, aeterna premia sit donaturus.*

S. GREGORIUS lib. 4. Moral. c. 42. *Quia, inquit, in hac vita nobis est discretio operum, erit in illa proculdubio discretio dignitatum, vt quo hic alius alium merito superat, illic alius alium retributione transcendat. Vide eundem lib. 18. Moral. c. 24. & lib. 25. c. 1.*

S. BERNARDVS serm. 68. in Cant. *Merita, inquit, habere cures, habita data noueris. Perniciosa paupertas, penuria meritorum. Et ser. 81. Item in Can. Omne, inquit, quod feceris, bonum malumve, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur.*

His addi possunt testimonia Conciliorum. Nam in Concilio ARAUSICANO can. 18. sic legimus: *Debetur merces bonis operibus, si fiant, sed gratia, qua non debetur, præcedit vt fiant.*

Concilium LATERANENSE Oecumenicum, sub Innocentio 3. vt habetur in ca. Firmiter, de Summa Trin. & fide Catholica; *Non solum, inquit, Virgines, & continentes, verum etiam coniugatae per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad aeternam merentur beatitudinem peruenire.*

A Concilium FLORENTINVM item Oecumenicum in decreto de purgatorio, docet, animas, quæ nihil expiandum habent, in cælum mox recipi, Deumq; videre pro meritorum diuersitate, aliam alia clarius, atq; perfectius. Nihil igitur noui, sed fidè antiquam docuit Concilium Trid. sess. 6. c. 16. & can. 26. & 32. vbi merita iustorum asseruit.

B Accedat VLTIMO ratio euidentis ex ijs, quæ probata sunt in lib. superiore. Demonstratum est enim, opera bona iustorum esse verè iusta, satisfacere legi diuinæ, iustificare hominem: Hinc autem sequitur, esse verè meritoria. Potissima enim ratio, cur hæretici huius temporis merita negent, illa est, quoniam existimant, nullum esse opus in hac vita verè iustum, & quod legi satisficiat, sed esse omnia opera nostra peccata mortalia ex natura sua, & solum propter Domini indulgentiam venialia.

C A P V T V.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis, contra merita operum bonorum.

A ARGVMENTA aduersariorum magna ex parte soluta sunt in lib. superiore extremo. Siquidem illa omnia, quæ adferuntur ad probandum, omnia iustorum opera esse peccata, adferri solent etiam ad probandum, nulla esse vera merita salutis æternæ. Soluimus igitur hoc loco eas tantum obiectiones, quæ propriè contra merita pugnare videntur.

C PRIMVM ex diuinis litteris obijciunt illud Psalm. 102. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Item; Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et Iacobi 2. Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam. Hæc enim, & alia similia loca testantur, ipsam etiam coronam gloriæ, & beatitudinem cœlestem dandam esse sanctis hominibus ex misericordia, non ex iustitia, ac per hoc non reddi propriè meritis, sed gratis dari.*

D RESPONDEO, S. Augustinus hæc loca diligenter expendit, TVM in epist. 105. TVM in lib. de correptione & gratia, c. 13. DVAS autem indicat expositiones. VNA est, quod beatitudo tribuatur misericordiæ, nõ quia non sit vera merces meriti, sed quia merita ipsa ex misericordia data sunt. Non enim potest opera meritoria facere homo, nisi prius iustificatus. Iustificatur autem nõ ex operibus, sed ex gratia & misericordia. Quare solet etiam AVGVSTINVS ita distinguere, vt dicat, ipsi iustitiæ vitam aeternam esse mercedem, non gratiam, ipsi autem homini esse gratiam, non mercedem, quoniam homini iustitia gratia est. Eandem explicationem sequitur S. GREGORIUS in Pl. 7. pœnitentialem, tractans illud: *Auditam fac mihi misericordiam tuam.*

E ALTERA expositio est, quod in ipsa coronatione, quæ merces est meriti, sit etiam misericordia necessaria, quæ peccata venialia remittat, sine quibus nulli viuunt, & pauci vitam hanc finiunt: cæterum addit ibidem Augustinus, hanc ipsam misericordiam debitam esse bonis meritis Sanctorum, & in iudicio non tam donari, quàm reddi, vt dici possit iusta misericordia, quoniam iusto iudicio redditur.

Sed etiam si ista misericordia non redderetur meritis, sed pura misericordia esset, non tamen impediret rationem meriti in bonis operibus hominum iustorum. Nam comitatur misericordia coronam gloriæ, sed non est ipsa corona gloriæ. Corona enim respicit bona merita, misericordia respicit peccata venialia, quæ remissione delèda sunt. Sicut enim ex parte hominis duo sũt, bona merita, & peccata venialia, quorum vnum non destruit alterũ; ita ex parte Dei duo

sunt, corona gloriæ tanquam merces meriti, & misericordia tanquam medicina peccati, & horum etiam duorum vnum non impedit aliud. Nam si remissio illa nullo modo debita esset, sed omnino gratuita: posset quidem Deus non remittere peccata illa venialia, sed tamen nec punire posset, nisi temporaria pœna cum illa peccata maiorem pœnam iusto iudicio non mereantur. Soluta verò in igne purgatorio illa pœna, bona merita iusto iudicio coronam iustitiæ nulla re iam impediende perciperent.

SECUNDO obijci potest illud Isaiæ 55. *Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac.* Et illud Daniel. c. 9. *Non in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras, sed in miserationibus tuis magnis.*

RESPONDEO, Hæc loca ad rem non faciunt; siquidem vinum & lac non gloriam sempiternā, sed gratiam temporis huius eo loco significat. Fatemur autem gratiam Dei non acquiri per merita, sed gratis dari, quamuis non absque opere & labore nostro. Nam venire & emere, laborem nostrum designat, absque argento, & absque vlla commutatione, reconciliationem, non debitam, sed gratuitam planè esse demonstrant. Porro vinū & lac ad gratiam præsentis temporis pertinere docet S. Hieronymus in commetario, vbi etiam dicit, in huius rei signum sollicito esse Christianos renatis in Christo præbere gustandum vinum & lac. Daniel quoque; nō coronam petit eo loco, sed liberationē à captiuitate, in quam populus Dei, propter peccata deuenerat.

TERTIO obijciunt illud Lucæ 17. *Cum feceritis hæc omnia, dicite serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

RESPONDEO, Multis modis hunc locum Patres exponunt, & sunt omnes egregiæ explicationes, nec vlla contra merita bonorum operum pugnat.

PRIMUM (vt exponit S. AMBROSIVS libro 8. in Lucam) iubet dominus, vt agnoscamus id, quod sumus ex nobis: *Agnosce da, inquit, gratia, sed non ignoranda natura, etc.* Itaque ea nobis serui inutiles sumus, inepti prorsus ad ea implenda, quæ Dominus præcipit: tamen per eius gratiam vtilis efficiamur, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *Qui emundauerit se ab his, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile Domino ad omne opus bonum paratum.*

SECUNDO, vt exponit BEDA, iubemur agnoscere, nihil nos Deus vtilitatis adferre, sed quidquid boni facimus, id nobis vtile esse, non Deo qui bonorum nostrorum non eget. Quare summa cum humilitate Deo seruire debemus, & gratias agere, quod obsequium acceptare voluerit.

TERTIO, vt exponit S. AVGVSTINVS serm. 3. de verbis Domini, serui inutiles dici possumus, cum omnia diuina mandata seruauimus, quoniam nihil facimus vltra id, quod debemus, & nihil inde iustæ mercedis petere possemus, nisi Deus liberali pacto nobiscum conuenire voluisset. Nam ex conditione mancipia Dei sumus, & si velit, potest nos absq; vilo præmio ad omnia opera, quæcunque illi placuerint, obligare. Hanc igitur conditionem nostram ad humilitatem conseruandam, vult nos Christus agnoscere. Quamuis ex gratuito pacto, quod nobiscum facere dignatus est, possumus cum Apostolo dicere. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quæ reddet mihi in illa die iustus iudex.* Nam & Dominus ipse dicit: *Nonne ex denario conuenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade. O magna (inquit Augustinus) bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obsequium, vt pote serui Domino, amicitiarum nobis præmia repromittit, vt a nobis obsequia debita seruitutis extorqueat.*

QUARTO, vt exponit S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. in illud: *Elatum est cor Ozia, non dicit Dominus, cum feceritis hæc omnia, serui inutiles estis; sed ait: dicite, quia serui inutiles sumus, vbi vult nos de nobis post benefacta humiliter sentire, ne superbia corrumpat opera bona, quæ fecimus. Sed cum nos dicemus, seruus inutilis sum, dicit ille; Euge serue bone, & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Absolutè enim non esse inutiles eos, qui bene operantur, perspicuum est ex hac ipsa parabola de talentis, Matth. 25. Nam seruum inutilem vocat Christus cum solùm, qui talentum abscondit, & quem proijci iubet in tenebras exteriores. Alios autem, qui talenta multiplicauerant, vt seruos vtilis laudat, & remunerat.*

QUARTO, obijciunt illud Apostoli ad Rom. 6. *Stipendium peccati mors, gratia Dei vita æterna.* Hinc enim videntur apertè excludi merita, tum quia vita æterna non dicitur stipendium bonorum operum, sicut dicitur mors æterna stipendium peccati, tum quia simpliciter dicitur gratia, nam vt idem Apostolus ait ad Rom. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.*

RESPONDEO, Hoc argumentum diligenter soluit S. Augustinus in epist. 105. in Enchiridio, c. 107. & præcipuè in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 8. & 9. Dvo autem dicit, PRIMO, potuisse Apostolum rectè dicere, stipendium iustitiæ vita æterna, sicut dixit, stipendium peccati mors. Quæ S. Augustini Confessio causam aduersariorum penitus iugulat. SECUNDO, non esse dictum, stipendium iustitiæ vita æterna, sicut stipendium peccati mors, ne quis existimaret, ita nos ex nobis habere iustitiam, sicut ex nobis habemus peccata. Itaque gratia dicitur vita æterna, non quia non est merces meriti, sed quia ipsa merita habemus ex gratia. In illis autem verbis ad Rom. 4. *Ei qui operatur, &c.* loquitur Apostolus de operibus, quæ sine gratia Dei, solis viribus liberi arbitrij fieri posse credebantur, quos eo loco refellit.

QUINTO, obijciunt illud ad Rom. 8. *Non sunt condigne passionibus huius temporis, &c.* SED hoc iam solutum est c. 3. in argumento 6. pro meritis.

SEXTO, obijciunt illud ad Philip. 3. *Hæc omnia quæ mihi erant lucra, propter Christum detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrificam; & vt inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est: sed illam, quæ ex fide est Iesu Christi.* Huc etiam addi possunt illa: *Gratia saluati estis per fidem non ex operibus.* ad Ephes. 2. Et: *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam magnam misericordiam saluos nos fecit,* ad Tit. 3.

RESPONDEO PRIMUM, hæc omnia loca frustra adferuntur contra merita salutis æternæ, cum Apostolus loquatur de salute inchoata, quæ habetur in hac vita, per gratiam iustificationis, & regenerationis, non de salute perfecta, quæ reposita est nobis in cælis. Nos autem non contendimus, salutem inchoatam, id est, iustificationem haberi per merita, sed gratis eam donari gratissimè confitemur.

DEINDE loquitur Apostolus de iustitia & operibus, quæ fidem & gratiam Dei præcedunt, nam ideo fidei & gratiæ illam opponit, cum ait: *Ut inueniar in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi.* Et: *Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus, &c.* Istam autem iustitiam, & opera nos quoque despiciamus, & merita vitæ æternæ non esse concedimus.

DEINDE aduersarij qui hæc loca, ac præcipuè primum locum ex cap. 3. ad Philip. impudentissimè

referunt ad opera bona, quæ ex fide & gratia Dei à sanctis & iustis hominibus fiunt, deberent vel vnum ex tota vetustate producere, qui ea loca ita exposuisset.

Certè S. AVGVSTINVS in lib. 2. de pec. merit. & remiss. c. 13. dicit, Apostolum vocare detrimēta & stercora, opera bona, quæ fecerat in Iudaismo, quoniam talia videri poterant in comparatione euentissimæ iustitiæ, quæ habetur per fidem Christi, in Ecclesia Catholica. Vbi iustitiam Christianorum non solum non vult appellari detrimēta vel stercora, sed eminentissimam iustitiam nominat, imò nec iustitiam, quæ erat in Iudaismo, absolutè damnat eo loco, sed tantum in comparatione Christianæ iustitiæ.

Idem verò AVGVSTINVS eum locum diligentius tractans in lib. 3. ad Bonifacium, in lib. de gratia & libero arbitrio, & in serm. 15. de verbis Apostoli, dānat quidem absolutè iustitiam illam, quam Apostolus vocat detrimēta & stercora, sed ideo damnat, quia docet illam esse iustitiam superbiorum, qui suis solis viribus existimant, sine fide & gratia Christi se posse implere iustitiam. Iustitiam enim ex fide, & gratia, vbique Augustinus laudat, & meritum vitæ æternæ esse docet.

Quod verò KEMNITIUS notat, Apostolum in præfenti dixisse, *Arbitror ut stercora*, quasi damnare voluerit impuritatis eam etiam iustitiam, quam ex fide CHRISTI, cum esset Apostolus, faciebat: puerile est, nam illud (*Arbitror*) non respicit opera præsentia, sed præfens iudicium de operibus præteritis, atque in Iudaismo factis.

SEPTIMO, obijciunt illud ad Rom. 3. *Exclusa est gloriatio tua, per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* At si fides excludit omnem gloriationem, quæ ex operibus nascitur; certè excludit omnia merita. Si quis enim vera merita haberet, de illis iure gloriari posset.

RESPONDEO, fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent: non autem excludit gloriationem eorum, qui in Domino gloriantur, id est, qui iustitiam & merita, Deo iuuante, habere se posse confidunt. Alio qui non diceret Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Itaque S. BERNARDVS serm. 13. in Cantica: *Hæc nobis, inquit, gloriatio non solum nō prohibetur, sed etiam suadetur, cum dicitur, gloriam ab inuicem quaritis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non vultis.*

OCTAVO obijciunt, fieri Christo magnam iniuriam, si meritis nostris aliquid tribuatur, quasi non sufficiant Christi merita.

RESPONDEO, hoc argumentum, quanto ab aduersarijs magis rhetoricè, vel potius tragicè amplificatur, tantum, cum discutitur, inanius inuenitur. Siquidem merita iustorum non opponuntur meritis Christi, sed ab illis nascuntur, & quidquid ipsa iustorum merita laudis habent, id totum redundat in laudem meritorum Christi, ipse enim vitis, nos palmites, & sicut palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, sic & nos nihil possumus sine Christo facere. Et sicut nemo vnquam ita desipuit, vt diceret detrahi de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum adferant. Ita nemo, nisi planè stultus, dicere potest detrahi de gloria Christi, si serui eius per gratiam eius, per spiritum eius, per fidem, & charitatem, ab ipso inspiratā, bona opera faciant, quæ ita verè sint iusta, vt eius debeat à iusto iudice corona iustitiæ.

At, inquit, si requiruntur merita hominum, non igitur sufficiebant merita Christi. Non ita est.

A Nam merita hominum non requiruntur propter insufficientiam meritorum Christi, sed propter maximam eorum efficaciam. Meruerunt enim Christi opera apud Deum, non solum, vt salutem consequeremur, sed etiam, vt eam per merita propria consequeremur, siue (quod est idem) non solum æternam salutem, sed etiam virtutem merendi nobis meruerunt. Sicut etiam quod Deus Sole vtatur ad mundum illustrandum, igne ad calefaciendum, aura & pluuijs ad refrigerandum, non est in causa imbecillitas Dei, quasi non posset ipse per se, absque Sole, igne, aura mundum illustrare, calefacere, refrigerare: sed omnipotentia eius, qua potuit non solum ista facere, sed etiam rebus creatis vim faciendi tribuere.

B At saltem, inquit, diuiditur gloria inter Deum & hominem, si non solis eius meritis, sed etiam nostris salutem assequimur. NEQVE id verum est. Nam merita nostra, dona sunt Christi, & quamuis in opere bono, quod nos, Deo iuuante, facimus, nihil sit nostrum, quod non sit Dei, neque aliquid sit Dei, quod non sit nostrum, sed totum faciat Deus, & totum faciat homo: tamen ratio, cur id opus sit dignum vita æterna, tota pendet à gratia.

C DENIQUE, nos ipsi non minus Christo sumus obstricti, nec minus salutem nostram totam, atque integram illi acceptam referimus, cum illam meritis nostris acquirimus, quàm si absque vllis meritis nostris illam acciperemus: imò multò magis nunc illi nos debitores esse fatemur, quando quidem non solum per eius gratiam saluamur, sed etiam per eandem nobilissimo modo, honorificentissimoque saluamur.

CAPVT VI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

I AM VERO ex Patribus nonnulla proferunt testimonia contra merita humana, quæ facili negotio explicari poterunt.

PRIMO, obijciunt illa verba S. HILARI in Psal. 51. *Non enim illa ipsa iustitie opera sufficerent ad perfecta beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei etiam in hac iustitia voluntate humanarum demutationum, & motuum, non reputet vitia. Spes igitur misericordie Dei in seculum seculi.*

D RESPONDEO, Explicatio huius loci petenda est ex ijs, quæ diximus ad primam obiectionem capituli superioris. Solam enim Hilarius docet, cum bonis meritis admisceri peccata quædam, quæ tametsi non faciant hominem iniustum, cum sint leuia, & venialia, tamen remissione, & misericordia indigent, quia nihil coinquinatum intrare potest in regnum cælorum.

SECUNDO, obijciunt illa verba S. BASILII in Ps. 114. *Manet sempiterna requies illos, qui in hac vita legitime certauerunt, non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia, in qua sperauerunt.*

E RESPONDEO, Non rectè verba S. Basilij Kemnitijs interpretatur. Non enim in Græco textu inuenitur illud: *Non ob eorum merita*, neque illud, *gratia.* Hæc enim sunt verba: *ὅτι καὶ ὁ δόξασμα τῆς ἐργων ἀποδοδοῦσά, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλοδοῦσεν θεῷ.* Quæ verba significant, requiem æternam reddendā esse legitimè certantibus, non secundum debitum operum, sed secundum debitum Dei munificentissimi, id est, non pro mensura operum, sed pro mensura magnificentie Dei, siue non quātum debetur operibus, sed multò amplius, quantum videlicet decet munificentiam Dei.

Sed etiam si rectè Kemnitijs verba S. Basilij Latine reddidisset; nihil tamen obtineret ex Basilio contra merita. Diceremus enim à Basilio excludi merita,

quæ sint homini à se, & prædicari merita, quæ sint homini ex gratia. Nam cum dicit, manere requiem æternam legitimè certantes, apertè ponit merita: legitimè enim certanti debetur iure brauium. Cum autem addit (si tamen addit) *Non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia*, indicat, neminè legitimè certare suis solis viribus, sed per gratiam condonationis. Ac per hoc non ob merita propria, id est, proprijs viribus acquisita, sed ob gratiam Dei, à qua merita vera nascuntur, dari certantibus requiem sempiternam.

TERTIO, obijciunt ex **AVGVSTINO**, illa verba in Psal. 70. conc. 2. *Tua peccata sunt, merita, Dei sunt. Supplicium tibi debetur, & cum premium venerit, sua dona coronabit, non merita tua.* Item illa ex ferm. 15. de verbis Apostoli: *Pro nihilo saluos facies illos, nihil inuenis, vnde salues, & multum inuenis, vnde damnes.* Item illa verba ex lib. de gratia, & lib. arbit. cap. 9. *Maluit, inquit, dicere, Gratia Dei vita æterna, vt intelligeremus, non pro meritis nostris, Deum nos ad æternam vitam, sed pro sua misericordia perducere.*

RESPONDEO, S. **AVGVSTINVS**, vbicunque merita damnat, loquitur de meritis, quæ sint in nobis, ex nobis, id est, sine gratia Dei. Id quod ex duobus locis apertissimè intelligi poterit. **PRIOR** locus est in epist. 105. ad Sixtum: *Ipsa, inquit, vita æterna, que in fine, sine fine habebitur, & ideo meritis precedentibus redditur; tamen quia eadem merita, quibus redditur, non à nobis parta sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud, nisi quia gratis datur: nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt, & ipsa merita, quibus datur.* Et infra: *Cui debetur vita æterna, vera iustitia est; si autem vera iustitia est, ex te non est, desursum est descendens à Patre luminum, vt haberes eam, si tamen habes, profectò accepisti. Quid enim habes, quod non accepisti? quapropter, ô homo, si accepturus es vitam æternam, iustitia quidem stipendium est, sed tibi gratia est cui gratia est ipsa iustitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia, cui debetur.*

Habemus ex hoc loco, iustitiam nostram, cui redditur vita æterna, veram esse iustitiam, ac per hoc verè meritoriam, non autem ita imperfectam, vt peccatum dici possit, vt aduersarij dicunt. Habemus deinde **AVGVSTINVM**, cum dicit, nobis non deberi vitam æternam ex merito; sed gratis donari, loqui de homine, qualis est sine gratia Dei, & qui suis solis viribus operatur: homini enim, vt operatur ex gratia, nunquam negant Augustinus, deberi vitam æternam ex merito, cum ipsi iustitiæ, quam homo per gratiam operatur, dicat, reddi tanquam stipendium vitam æternam.

LOCUS POSTERIOR est in libro de gratia, & libero arbitrio cap. 6. *Cum, inquit, dicunt Pelagiani, hanc esse solam, non secundum merita nostra gratiam, qua homini peccata dimittuntur: illam verò, qua datur in finem, id est, æternam vitam, meritis nostris precedentibus reddi? respondendum est eis. Si enim merita nostra sic intelligerent, vt etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia; quoniam verò merita humana sic predicant, vt ea ex semetipso habere hominem dicant, prorsus rectissimè respondet Apostolus, Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? prorsus tali cogitanti versissimè dicitur, Dona sua coronat Deus, non merita tua: si tibi à teipso non ab illo sunt merita tua. Hæc enim si talia sunt, mala sunt, que mala sunt, non coronat Deus: si autem bona sunt, Dei dona sunt.*

Et capit. 7. *Si, inquit, Dei dona sunt bona merita*

A tua, non Deus coronat merita tua, tanquam merita tua, sed tanquam dona sua.

Et cap. 8. *Apostolus, inquit, cum dixisset: Gratia salui facti estis, per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur, vidit verique, putare posse homines, hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat, & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant: mox itaque addidit, ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, qua preparauit Deus, vt in illis ambulemus. Quid est hoc, quod cum Dei gratiam commendans, dixisset, non ex operibus, ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit, rationem reddens, ipsius enim sumus, inquit, figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis? quomodo ergo non ex operibus, ne forte quis extollatur? sed audi, & intellige, non ex operibus dictum, tanquam tuis ex teipso tibi existentibus, sed tanquam his, in quibus te Deus finxit, id est formauit, & creauit.*

Et infra: *Illam (nimirum gratia boni operis) cui datur, tantummodo gratia est. Hæc autem, (id est, vita æterna,) que illi datur, quoniam premiū est, gratia est pro gratia, tanquam merces pro iustitia, vt verum sit quoniam verum est, quia reddet unicuique, Deus secundum opera eius.* Ex his manifestè colligitur, quod Sanctus Augustinus de meritis sentiat: neque, quid est verbis eius aliquid addere, cum sine vllis ambagibus dixerit, illa se merita damnare, quæ non sunt nobis ex Deo.

QUARTO obijciunt illud ex Sancto **PROSPERO** in libro primo de vocatione gentium, capite 17. siue (in alia editione) capite 5. vbi dicit: *Ideo in parabola de his, qui laborant in vinea, dari idem premium, eandemque mercedem omnibus operarijs, siue multum, siue parum laborauerint, vt ijs, qui multo labore sudauerunt, nec amplius, quam nouissimis acceperunt, intelligant, donum se gratia, non operum accepisse mercedem.*

RESPONDEO, Considerat S. **Prosper** vitam æternam, vt est vna, & eadem, siue vt est æqualis in omnibus beatis. Neque enim alius longius, alius breuius, sed omnes in æternum viuunt. Dicit autem, hanc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit **AVGVSTINVS**, dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet, non est vita æterna merces operum, quæ sint nobis à nobis, sed quæ sunt nobis à gratia Dei. Atque vt hoc intelligeretur, ideo voluit Deus vitam æternam tribuere ijs, qui multum, & ijs, qui parum laborauerant. Ne, qui multum laborant, de suis viribus extollantur. S. autem **Prosperum** non negare vera merita, quæ oriuntur ex gratia planum est ex eodem loco, vbi dicit: *Bona merita sequi in homine post adeptam gratiam, non autem procedere.*

QUINTO, obijciunt illud S. **GREGORII** lib. 9. *Moralium*, cap. 14. *Si opus virtutis exercuero, ad vitam non ex meritis, sed ex venia conualesco.*

RESPONDEO, Loquitur Sanctus **Gregorius** de meritis, quæ sunt in nobis ex nobis, eo modo quo loqui diximus Augustinum, & **Prosperum**. Vult enim ad humilitatem nos adhortari, & ideo dicit, cum opera virtutis facimus, nos ad vitam conualescere, non ex meritis proprijs viribus acquisitis, sed ex venia, per quam iustificati à Deo iustitiam, & bona opera habere incipimus.

SEXTO, obijciunt S. **BERNARDVM**, qui in ser. 1. de Annunciatione sic loquitur: *Neque talia sunt hominum merita, vt propter ea vita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi eam donaret.* Item sermone decimo quinto in Psalmum. *Qui habitat. Totum, inquit, hominis meritū est, si totam spem*

suam ponat in eo, qui totum hominem saluum facit. Et sermone sexagesimo primo in Cantica: *Proinde meritum meum, miseratio Domini.* Addit etiam Kemniti-
 A altercationem sancti Bernardi cum Diabolo, in qua dixisse legitur: *Fateor, non sum dignus ego, nec proprijs possim meritis regnum obtinere cœlorum. Ceterum Dominus meus duplici iure illud possidēs, hereditate Patris, & merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat.*

RESPONDEO, In primo testimonio docet S. Bernardus, vitam æternam non deberi meritis ex iure absolutè, quia merita præsupponunt & gratiam & promissionem. Id enim paulò infrà ita ipse explicat, dicens, propterea non deberi meritis vitam æternam ex iure, quia merita ipsa nascuntur ex gratia. Præsupposita autem gratia & promissione, deberi vitam æternam ex iure, docet Apostolus, cum ait secunda ad Timotheum 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ.* Et ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus, qui obliuiscatur operis vestri & laboris.* Et S. AVGVSTINVS de natura & gratia, capit. 2. *Non est iniustus Deus, ut iustos fraudet mercede iustitiæ.*

Ad ALIA loca RESPONDEMVS, ea dicta esse à S. Bernardo, vt intelligamus, merita nostra non esse ex nobis, sed ex misericordia Dei; quod clarius explicat serm. 68. in Cant. *Merita habere cures: habita, data noneris, &c.* Fortasse etiam S. Bernardus, TVM ex humilitate, quæ propria merita ignorat, TVM ex incertitudine propriæ gratiæ, prudenter non confidebat in meritis suis, sed in sola misericordia Domini. Quod imitandum esse in sequenti capite pluribus ostendemus. Sed non idèo merita non habebat, quia merita sua non agnoscebat.

CAPVT VII.

Quatenus fiducia in meritis collocari possit, exponitur.

CONTROVERSIAE superiori cõiunctæ sunt DVÆ quæstiunculæ breuiores, VNA, de fiducia meritum: ALTERA, de intuitu mercedis.

Quod attinet ad PRIMAM, Hæretici nostri temporis, nullam omnino fiduciam in meritis constitui posse contendunt. Quam sententiam coguntur defendere, si velint in illo errore persistere, quod omnia opera iustorum sint peccata mortalia.

Sed in primis IOANNES CALVINVS aduersus hanc fiduciam meritum tragicè commouetur. Nam in lib. 3. Instit. c. 2. §. vlt. reprehendens Petrum Lombardum, quod scripserit, spem gigni in nobis ex gratia Dei, & meritis præcedentibus: *Quis, inquit, non merito tales bestias exercetur? o magistrum talibus dignum discipulis, quales in insanis rabularum Scholis nactus est.* DEINDE, cap. 12. §. 3. & 4. ex instituto docet, nullam in proprijs meritis fiduciam esse locandam. Errorem huic planè cõtrarium docuit IOANNES VI-CLEFFVS, Pelagium sequutus, vt testatur Thomas Vvaldensis tom. 3. cap. 7.

Sed Catholica Ecclesia mediam viam ingreditur, quæ præcipuâ quidem spem & fiduciam in Deo ponendam esse; aliquam tamen etiam in meritis poni posse docet. Sed vt res tota planè explicetur, SCIENDVM est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem confirmatam atque perfectam, vt S. Thomas docet in 2. 2. q. 129. art. 9. Quod etiam profani Scriptores traderunt. Sic enim loquitur Seneca in epist. 16. ad Lucilium: *De te spem habeo, nondum fiduciam.*

SCIENDVM est etiam, aliud esse fiduciam nasci ex meritis, aliud fiduciam esse ponendam in meritis. Potest enim fieri, vt quis exiguam, ac penè nullam

fiduciam in meritis proprijs constituat, eo quod non certò sciat, an habeat vera merita, & tamè veris, magnisque meritis abundet, & ex illis fiducia in ipso erga Deum maxima oriatur. Ex qua distinctione tota quæstio absolui, & varia Scripturarum, ac Patrum testimonia conciliari poterunt. Igitur tribus propositionibus nostram sententiam complectemur.

PRIMA Propositio. *Fiducia Sanctorum, quam in Deo constituunt, non ex fide sola, sed etiam ex bonis meritis nascitur, atque idèo summo studio merita querenda sunt, vt apud Deum fiduciam habere possimus.*

Hæc propositio directè contra Caluinum ponitur, & ex Scripturis & Patribus facillè probari potest. Tobia 4. *Fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna, omnibus faciētibus eam.* Iob 11. *Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia, tunc leuare poteris faciem tuam, & habebis fiduciam proposita spe, & defossus securus dormies.* Ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem, probatio verò spem.* primæ ad Timoth. 3. *Qui benè ministrauerit, gradum bonum sibi acquiret, & multam fiduciam, &c.* Ad Hebr. 10. *Vinctis compassi estis, & rapinam honorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Nolite itaque amittere confidentiam vestram.* 1. Ioan. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* His apertissimis Scripturæ testimonijs addi possunt hæc testimonia sanctorum Patrum.

S. CYPRIANVS in sermone de elemosyna, circa finem: *Præclara, inquit, & diuina res, Fratres carissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 2. in posteriorem ad Cor. *Nos, inquit, oramus, vt post Baptismum etiam vitam honestam habeatis: tu contra studes, nihilque non facis, vt hinc migres absque bona vita. At nos optamus, vt ex benefactis habeas fiduciam.*

AVCTOR operis imperfecti hom. 15. in Matth. non procul ab initio, *Sicut oleum, inquit, accedit lumen lucerne, ita & bona opera excitant fidem cordis, & dant confidentiam anima.*

S. AMBROSIVS in comment. ad cap. 17. Luca: *Ex fide, inquit, charitas, ex charitate spes, & rursus in se sancto quodam circuitu reuoluuntur.* Idem (si tamen idem) in ca. 3. posterioris ad Cor. *Nunc, inquit, opus est, vt crescat in nobis fiducia bonis actibus comparata.*

S. AVGVSTINVS præfatione in Psal. 31. *Ille sperat qui bonam conscientiam gerit: quem verò pungit mala conscientia, retrahit se à spe, & non sibi sperat nisi damnationem.* Ut ergo speret regnum, habeat bonam conscientiam, credat & operetur. Idem in serm. 16. de verbis Apostoli. *Quæ spes, inquit, est nisi de aliqua conscientia bonitate?*

His accedit etiam ratio, nam cum promiserit Deus coronam vitæ diligentibus se, vt dicit S. Iacobus c. 1. ex duobus pendet adeptio gloriæ, ex fidelitate Dei, qui præstat quod promisit, & ex operibus nostris, diligere enim oportet, non verbo & lingua, sed opere & veritate, vt ait S. Iohannes in epistola 1. cap. 3. proinde sicut spes certa non esset, si nos benè operaremur, sed Deus fidelis non permaneret, ita nec certa esse potest, si Deus quidem fidelis sit, sed nos non benè operemur, nec diligamus opere & veritate. Spes igitur, ac per hoc etiam fiducia, non solum ex gratia Dei promittentis, sed etiam ex meritis & operibus nascitur, vt rectè docuit Petrus Lombardus lib. 3. Sent. dist. 26.

Sed fortè OBJICIET aliquis, quod his, quæ dicta sunt, repugnare videatur, quod Sanctus Augustinus

tractatu 83. in Ioannem, & Petrus Lombardus in 2. Sent. d. 25. dicunt, spem priorem esse charitate, & sine ea posse consistere, contra autem charitatem sine spe esse non posse. Nam si hæc vera sint, illud verum esse nõ poterit, quod supra dictum est, spem ex charitate & bonis operibus nasci.

Sed facilis est responsio. Nam (vt rectè ait sanctus Ambrosius) spes oritur ex charitate, & ex ipsa spe oritur charitas. Amor enim beatitudinis, vt rei nobis conuenientis, spem omnem præcedit. Non enim speratur, quod non amatur, vt AVGVSTINVS docet in Enchiridio, cap. 117.

Itaq; in homine nondum conciliato primus motus ad salutem est fidei, inde sequitur amor, & desiderium beatitudinis, per fidem iam cognita: post amorem, siue cupiditatè beatitudinis, sequitur in homine spes consequendæ eiusdè beatitudinis: sed ea spes non immediatè, sed mediatè beatitudinem respicit. Non enim qui nondum cum Deo in gratiam redijt, nec habet vlla bona merita, immediatè beatitudinè sperare potest. Ista enim non spes, sed præsumptio esset, vt August. dicit in locis supra citatis: sed sperat reconciliationem, & bona merita per Dei misericordiam se habiturum, & per hæc tandem ad beatitudinè præuenturum. Post hanc spem, quam Theologi vocant informem, sequitur vera charitas, & operatio bona. Inde autè roboratur spes & fiducia incipit appellari, quæ immediatè beatitudinem respicit.

Sit iam ALTERA Propositio: *In bonis meritis, qua verè talia esse compertum sit, fiducia aliqua collocari potest, modo superbia caueatur.*

Hæc quoq; propositio exemplis diuinæ Scripturæ confirmari potest. Legimus enim in 2. lib. Efdraz, capit. 5. Nehemiam virum sanctum, enumerantem opera sua bona, & dicentem Deo: *Memento mei Domine in bono, secundum omnia, que feci populo huic.* Item Dauidem dicentem in Psal. 17. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam quia custodiui vias eius.* Et Ezechiam orantem apud Isaiam, cap. 38. *Obsecro Domine memento, queso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Et sanctam Hester ita orantem c. 14. *Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbie & glorie mea, quod est super caput meum, in diebus ostentationis mea, & detester illud, sicut pannum menstruatum: & nõ portem in diebus silentij mei; & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum; & nunquam letaria sit ancilla tua, quo huc translata sum usque in presentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham, Deus fortis super omnes, exaudi vocè eorum, qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniuorum.* Denique Apostolum dicentem: *Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitie.*

His exemplis addi possunt alia ex testimonijs Patrum. Scribit enim S. HIERONYMVS in vita Pauli primi Eremitæ, eundem Paulum morti propinquum dixisse, *Peracto cursu superest mihi corona iustitie.* In vita verò Hilarionis refert idem Hieronymus; dixisse Hilarionem: *Egredere anima mea, egredere, quid times? septuaginta propè annis seruisti Christo, & mortem times?* Scribit quoq; SVLPITIUS, Sanctum Martinum in exitu diabolo astanti, magna cum fiducia dixisse: *Quid hic astas cruent a bestia? nihil in me funeste reperies. Abrahæ me sinus excipiet.* Denique S. BONAVENTURA scribit, illa fuisse verba extrema Sancti Francisci: *Educ de custodia animam meam ad confitentium nomini tuo. Me expectant iusti, donec retribuas mihi.*

A His tot, ac tantis exemplis latis apparet in bonis meritis nonnullam fiduciam reponi posse: addidi autem, *modo superbia caueatur.* Quoniam si quis proprijs meritis ita confideret, vt ea se à se, non ex gratia Dei habere crederet, vel cæteros præ se despiceret, aut maiora se merita habere existimaret, quàm reuera haberet: is non tam in spem erigeretur, quàm in superbiæ barathrum præcipitaretur.

B Possè autem in meritis spem aliquam poni, si vera sint merita, & sobriè id fiat, probari potest hac etiam ratione, quoniam sicut misericordia Dei, ita etiam bona merita sunt vera salutis causa; licet autem cõfidere in omni vera causa, quæ ad finem optatum & speratum consequendum, cognoscatur idonea. Nam & in rebus corporalibus ægrotus rectè confidit non solum in arte, & industria medici, sed etiam in medicamentorum virtute & efficacia. Neq; hoc est confidere in propria virtute, sed in Deo, & eius gratia, cuius sunt munerata omnia bona merita.

C Sit TERTIA Propositio: *Propter incertitudinem propriæ iustitiæ, & periculum inanis gloriæ tutissimum est, fiduciam totam in sola Dei misericordia & benignitate reponere.*

Explico propositionem, non enim ita accipienda est, quasi non sit homini totis viribus studendū operibus bonis, aut nõ sit in eis confidendū, quasi non sint vera iustitia, aut iudicium Dei sustinere nõ possint, sed hoc solum dicimus tutius esse, meritorum iam partorum, quodammodo obliuisci, & in solam misericordiam Dei respicere, TVM quia nemo absque reuelatione certò scire potest, se habere vera merita, aut in eis in finem vsque perseueraturum; TVM quia nihil est facilius in hoc loco tentationis, quam superbiam ex consideratione bonorum operum gigni.

D Probatari igitur propositio testimonijs illis, quæ aduersarij contra merita operū adferre solent. Nam quod ait Daniel cap. 9. *Non in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.* Et quod ipse Dominus admonet Luc. 17. *Cum feceritis hæc omnia, que præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus;* hoc solum probant, quos nos dicimus, tutum esse in sola misericordia Dei, & non in operibus nostris fiduciam collocare. Quod etiam testantur publicæ preces quas Ecclesia Catholica ad altare fundere solet. Nam in collecta Dominicæ, que sexagesima dicitur, sic orat Ecclesia: *Deus, qui conspicias, quia ex nulla nostra actione cõfidimus, &c.* Item in collecta secreta Dominicæ 2. Aduentus: *Vbi nulla suppetunt suffragia meritorum, tuis nobis succurre presidis.* Item in cano. post consecrationem: *Intra quorum nos consortium non est imitator meriti, sed venie quesumus, largitor, admitte.*

E Similia passim leguntur in patribus, S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 21. in Gen. antè medium: *Oportet, inquit, in virtute, & rectè factis, spem salutis habere, imò neque in illis multum de se sentire, sed tunc magis humilem, & modestum esse, cum magnas virtutum diuitias congerere possumus. Sic enim & ipsi collectas diuitias custodiamus, & gratiam Dei nobis conciliabimus. Enimvero propter hoc & Christus discipulis dicebat: Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus. Item homil. 3. in illud: *Elatum est cor Ozie, sub initium, Nihil, inquit, perinde gignit superbiam, vt bona conscientia, nisi aduigilemus. Unde & CHRISTVS sciens quod post benefacta nos hic morbus adurit, dicebat discipulis, cum omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus. Itè ho. 3. in Mat. Noli, inquit, mercedem reposcere, vt accipias mercedè. Tu saluari te per gratiã consistere, vt se ille tibi debito rē fateatur, nec modo pro operibus tuis, sed**

etiã pro hac æquanimitate. Quando enim aliqua præclare fecerimus, habemus eum debitorem ob res bene gestas: quando vero nihil arbitramur nos operatos, egregium amplius etiam ob talem meremur affectum, quam propter opera ipsa, quæ fecimus. Minimum itaque de se sensisse, iam magnum est, quam maximas res fecisse.

S. AMBROSIVS, vt in eius vita scribit Paulinus, sub mortem ita loquutus fertur ad ciues Mediolanenses: *Non sic vixi, vt me pudeat inter vos viuere: nec mori timeo, quia bonum Dominũ habemus.* Quæ verba S. AVGVSTINVS (vt in eius vita Possidonius refert) vehementer mirari & laudare solebat; ideo siquidem Ambrosium dixisse affirmabat: *Nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus, ne crederetur præfidens de suis purgatissimis moribus præsumpsisse.* Sciens enim Ambrosius examen æquitatis diuinæ, magis de bono Domino, quam de suis meritis confidebat.

Ipse quoque S. AVGVSTINVS libr. 3. Contra Cresconium, c. 80. *Ad existimationem, inquit, hominum magna testium, qui me nouerunt, suppetit copia: ad Dei vero conspectum sola conscientia, quam contra vestras criminationes, cum intrepidam geram; non me tamen sub oculis omnipotentis iustificare audeo, magisque ab illo effluentem misericordie largitatem, quam iudicis summum examen expecto.*

S. GREGORIUS libr. 9. Moral. cap. 17. *Si scimus, inquit, bona quæ agimus, ad elationem ducimur; si nescimus, minime seruiamus. Quis enim aut de virtutis suæ conscientia non quantulumcumque superbiat? aut quis rursum bonum in se custodiat, quod ignorat, sed contra vitæ quæ quid superest, nisi vt recta quæ agimus sciendo nesciamus, vt hac & recta astinemus, & minima, quatenus & ad custodiam sensificet animam scientia rectitudinis, & in tumorem non eleuet estimatio minorationis.*

S. BERNARDVS serm. 9. in Pl. *Qui habitat, Prætendat, inquit, alter meritum, sustinere se iactet pondus diei, & estus; mihi adherere Deo bonũ est, ponere in Domino Deo spem meam.* Item in Cant. serm. 68. *Perniciosa paupertas penuria meritum: præsumptio autem spiritus fallacia diuitiæ. Et ideo diuitias & paupertatem ne dederis mihi Domine, ait sapiens: Felix Ecclesia cui nec meritum sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet merita, sed ad promerendum, non ad præsumendum.* Idem in epistola quadragesima secunda scribit, vilissimum esse coram Deo, non iustitiam prætere, sed misericordiam postulare. Et in epist. 310. quam in ipsa penè morte constitutus, dictauit: *Orate, inquit, Saluatorem, vt tempestiuum iam exitum non differat, sed custodiat: curate munire votis calcaneum nudum meritis.* Vbi S. Bernardus ex conscientia bonæ vitæ optat, non differri diutius mortem suam: & tamen adeo non confidebat in meritis, vt existimaret, se nudum esse meritis.

DENIQUE, his accedit ratio manifesta. Vel enim habet homo vera merita, vel non habet; si non habet, perniciosè fallitur, seque ipse seducit, dũ in falsis meritis confidit. Istæ enim sunt fallaces diuitiæ apud S. Bernardum, quæ veras impediunt. Si verò habet, nihil perdit ex eo, quod ipse ea non intuetur & in solo Deo confidit. Deus enim ea benè nouit, & intuetur, nec irremunerata esse patitur, vt pulchrè docet S. Ioan. Chrysoft. hom. 38. ad populum Antiochen. Habemus igitur quatenus in bonis meritis fidendum, aut non fidendum esse videatur.

CAPVT VIII.

Licet esse operari tunc opera intuitu mercedis aeternæ.

A LTERA quæstio est de intuitu mercedis, licetne operari opera bona intuitu mercedis aeternæ. IOANNES CALVINVS libr. 3. Inst. c. 16. §. 3. & c. 18. §. 2. negare videtur operandum esse intuitu mercedis, & quoniam negare non potuit, Scripturas interdum hortari homines ad bonum spe mercedis, addit, saltem non esse à tali exhortatione ducendum exordium. In Antidoto quoque Concilij, sess. 6. Cant. 31. dicit, Apostolum ad Ephes. 1. longè aliam doctrinam tradere de intuitu mercedis, quam Concilium faciat. Fuit etiam in Catalonia quidam Bugantius publicè damnatus, vt Bernardus Lutemburgensis in suo Catalogo refert, quod diceret opera bona vitari, si fietet intuitu mercedis aeternæ.

B Contrariam doctrinam tradit Conc. TRIDENTINVM sess. 6. c. 11. & Can. 31. vbi tamen non dicit Concilium, operandum esse tantum affectu mercedis, vt Calvin. in Antidoto significat, cum contra ipse asserit, non tantum affectu mercedis operandum esse. Hæc enim sunt verba Concilij, c. 11. *Constat eos orthodoxæ religionis doctrina aduersari, qui statuunt, iustos peccare, si suam ipsorum socordiam excitando, & sese ad currendum in stadio exhortando, cum hoc vt in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur aeternam.* Vbi clarè videmus, non tantum, nec præcipuè amore mercedis operandum esse ex doctrina Concilij, sed PRIMVM quidem propter gloriam Dei; DEINDE etiam, propter mercedem felicitatis aeternæ. Quam doctrinam ex Scripturis & Patribus: & ipsa naturali ratione probabimus.

C PRIMVM igitur Christus ipse Matt. 4. prædicationem suam ita exorsus est. *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.* Item Matt. 5. Instructionem Apostolicam inchoauit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* A simili spe regni cælorum exordium sumpsit Ioan. Baptista Matt. 3. ab eodem iussit Christus, Matt. 10. vt Apostoli exordirentur. Quid igitur est, quod Calvinus dicit, non esse ducendum exordium à promissione mercedis; vtrum, quæso, Christus, & eius præcursor, & Apostoli falluntur, an Calvinus errat?

D SECUNDO, habemus Christi non solum exhortationem, sed etiam præceptum: Matt. 6. *Primum quaerite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adycentur vobis.* Et Luc. 16. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiãt vos in aeterna tabernacula.* Simile est Apostoli præceptum 1. ad Cor. 9. *Debet in spe, qui arat, arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi.*

E TERTIO, habemus exempla Sanctorum, in Psal. 118. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem.* Neque obstat, quod in Hebræo habetur, עקב עולם, id est, in aeternum finis, siue merces. Nam idem est sensus; est enim ac si dixisset, quoniam merces, quam expecto, sempiterna erit. Quod expressit Ecclesiasticus c. 18. cum ait: *Ne verearis usque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in aeternum.* Itaque non solum Septuaginta viri vertunt, propter retributionem: sed etiam S. Hieronymus reddidit, propter aeternam mercedem. ALIVD exemplum est ad Hebr. 11. *Moses grandis factus, negauit se esse filiũ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias astimans thesauro Aegyptiorum improprium Christi, aspicebat enim in remunerationem.* ALIVD exemplum est ipsius Apostoli ad Philip. 3. *Ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis in Christo Iesu.*

QUARTO habemus cohortationes Apostoli plurimas. nã 1. ad Cor. 9. ait: *sic currite, vt comprehen-*

dati. Ad Gal. 6. Bonum autem facientes nō deficiamus. Tēpore enim suo metemur. Ad Col. 3. Quodcumq; facitis ex animo operamini, sicut Domino, & nō hominib⁹ sciētes quod à Domino accipietis retributionem hereditatis.

Quid autem Calvinus sibi velit, cum contra allegat primum c. ad Ephes. penitus nescio, Nihil enim est in eo cap. quod vel imaginē præ se ferat argumenti aduersus sententiam nostram. Contra autem illud est, quod Apostolus orat Deū, vt illum in Ephesiorum mentes, vt sciant quæ sit spes vocationis eius & quæ diuitia gloria hereditatis eius in Sanctos. Quæ oratio Apostoli eō tendit, vt Ephesij, cognita præmij magnitudine, prompti ad bona opera facienda, & mala omnia pro Christo ferenda reddantur.

Addamus his etiam testimonia Patrū, S. CYPRIANVS in lib. de exhortatione Martyrij, ca. vlt. postquam docuit, quam magnum præmiū in cælo Martyres maneant, *Has cogitationes, inquit, quæ persecutio potest vincere? quæ possunt tormenta superare?* Et infra: *Hæc oportet mente contemplari, & cogitatione: hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutionis dies Christi militem inuenerit. vinci non potest virtus ad præmium prompta.*

S. AMBROSIVS in c. 15. Luc. tractans illud; *Quantum mercenarij, &c.* distinguit bonos mercenarios à malis mercenarijs: malos autem esse dicit, qui seruiunt Deo propter lucella bonorum temporalium. Ex quo sequitur, vt boni sint, qui seruiunt propter lucrum mercedis æternæ.

S. HIERONYMVS lib. 2. in Iouin. differens cōtra quartam propositionem. *Ideo, inquit, Paulus hoc facit, vt plus laborans, plus etiam mercedis accipiat.*

S. AVGVSTINVS in Psal. 120. super illud: *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam. Quid est, inquit, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua? id est quando facis opus bonum propter vitam æternam fac. Nam si opus bonum in terra propterea feceris vt terrena tibi cibum dent, scit sinistra tua quid faciat dextera tua, miscuisti dexteram sinistrae. Noli facere nisi propter vitam æternam, ideo fac, & securus facies, Hoc enim mandauit Deus.*

S. GREGORIUS hom. 13. in Euangelia: *Nec castitas, inquit, magna est, sine bono opere, nec opus bonum est aliquid sine castitate, sed si vtrumque agitur, restat, vt quisquis ille est, spe ad supernam patriam tendat, & nequaquam se à vitijs pro mundi huius honestate cōtineat.*

Neque desunt ad rem eandem confirmandam optimæ rationes. PRIMVM enim, si vita æterna est finis fidei, & operum iustorum, ad Ro. 6. *Habetis fructum vestrū in sanctificationem, finem verò vitam æternam.* Et I. Pet. 1. *Vt reportetis finem fidei vestre salutem animarum vestrarum.* Quis ambigere potest, liceatne vitam æternam intueri, atque ad eam opera bona dirigere; cum certo constet, finem spectandum esse inter operandum, atque ad eum media omnia esse referenda?

Deinde si licet propter metum gehennæ continere manum, & oculos, & cor ipsum à peccato, & mandata legis implere, vt in 1. lib. probatum est, cur non magis licebit idem facere propter spem facilitatis æternæ?

AD HÆC, nō vitiantur pœnitentia, & Sacramentorum perceptio, cum ista fiunt causa obtinendæ gratiæ Dei, cur ergo vitabuntur opera bona, si fiant causa obtinendæ beatitudinis, quæ est gratia consummata, atque perfecta.

POSTREMO, licet omnium cōsensu in operibus temporalibus spectare temporalem finem, vt pharmacū sumere gratia sanitatis, arare & serere spe fructus percipiēdi, currere, vel decertare in stadio caus-

sa obtinendæ victoriæ. Cur igitur non liceat in opere spiritali, in cursu, & certamine ab ipso Deo proposito, ad brauium supernæ vocationis attendere?

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones.

NEQVE argumenta, quæ contra obijciuntur, aliquid probant. PRIMVM obijcitur testimonium Domini, qui Io. 10. mercenarios reprehendit. SECUNDO, Additur testimonium S. Bernardi in lib. de diligendo Deo, sic loquentis: *Non sine premio diligitur Deus, etsi absque premij intuitu diligendus sit. Vacua namque vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est.* TERTIO, testimonium S. Thom. qui in 2. 2. q. 19. art. 4. ad 3. scribit, amorem mercenarium cum vera charitate non posse consistere.

QUARTO, quod seruire, ac sordidū videatur operari propter mercedē. QUINTO, quod Deus amore amicitia; non amore concupiscentiæ diligendus sit.

AD PRIMVM, SECUNDO, & TERTIVM, RESPONDEO, Mercenarios propriè non vocari, nisi qui mercedem solā, aut præcipuè intuentur. Isti enim seruirent. Isti etiam sunt, qui viso lupo fugiunt & dimittunt oues, quoniam non pertinent ad eos de ouibus, id est, non ouium salutem, sed propriam tantum vtilitatem propositam habent. Hos igitur Dominus reprehendit: necnon S. Bernard. & S. Thom. Nos verò non dicimus, in bonis operibus solam, aut præcipuè spectandam esse mercedē, sed Deum eiusque gloriam, tanquam vltimum finem, mercedem autem, vt finem secundarium, qui propter Deū eiusque gloriam expetatur. Cupimus enim Deum videre, atque ex ea visione felices effici, vt tanto ardentius & securius Dominum diligamus.

AD QVARTVM RESPONDEO, seruire ac sordidū esse intueri mercedē opere ipso, & labore viliozem. Quod faciunt, qui propter temporalia lucra præcipuè Deo seruiunt, aut Ecclesiastica & spiritalia ministeria obeunt. At spectare mercedem eminentissimam, quæ in ipsius Dei visione consistit, non potest esse sordidum, aut seruire, sed nobilissimum ac regiū. Et quamuis ne ipsa quidem vita æterna sit appetenda, plusquam Dei gloria, & vitiosus amor esset, magis beatitudinem propriam amare, quam Deum, tamen incomparabiliter turpius & periculosius est temporalem mercedem intueri, quam æternam: non solum quoniam (vt diximus) merces temporalis opere ipso vilior est, sed etiam quoniam temporalis mercedis amor impedit amorē Dei, reuocat à Deo, implicat terrenis: amor autem mercedis æternæ, quæ in Dei visione posita est, cum Deo coniungit, auellit à rebus terrenis, purgat animā à prauis cupiditatibus, excitat ad custodiam mandatorum Dei. Denique vix contingere solet, vt aliquis ardentem appetat videre Deum, nisi quia ardentem amat ipsum Deum amore amicitia; ita vt cupiat eum videre, quia diligit eum, non quia diligit se.

Atque hinc est, quod Sacti, cum detestantur amorem mercenarium, semper loquuntur de amore temporalium commodorum. Vide S. Ambrosium li. 7. in Lucam, in c. 15. S. Hieronymum li. 6. in Isaiā, prope finem, S. August. tract. 4. 6. in Ioan. S. Gregorium hom. 14. in Euangelia. Hinc etiam S. BERNARDVS in libro de diligendo Deo dicit: *Anima amans Deū, aliud præter Deum, præmium non requirit, aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.*

AD QVINTVM RESPONDEO, Amorem concupiscentiæ propriè dici, cum potissimum quis diligit alterum propter se, non propter illū. Nam si quis diligit amicum, præcipuè propter ipsum, etiam si se-

cundario mercedem operis ab illo expectet; non est amor concupiscentiæ, sed amicitia.

CAPVT X.

Ad meritum constituendum requiri liberum voluntatis arbitrium.

SEQVITVR ALTERA pars disputationis de merito, in qua discutiendū est, *qua sint, & quot necessariae conditiones, ut aliquod opus dici possit verè ac propriè meritorii felicitatis aeterna.* De hoc enim potissimum quærimus. Videntur autem SEPTEM omnino conditiones requiri, quarum tres conceduntur ab omnibus, alia quatuor in controuersia sunt.

PRI MA conditio est, ut sit opus bonū. Mala enim opera merentur quidem, sed pœnam, non præmium. *Qua mala sunt, nō coronat Deus,* inquit S. AVGVSTINVS de grat. & lib. arb. c. 6. Nos autem de bonis meritis hoc loco differimus. ALTERA conditio est, ut opus illud bonum fiat in obsequium Dei. Meritum enim relationem dicit ad mercedem ab alio accipiendam, proinde qui meretur, apud aliquem meretur. **T**ERTIA, ut qui meretur, sit viator. Nam in hac vita stadium est, & prælium, in alia brauium, & corona. Sed de hac conditione vide infrà capit. 14. vbi agitur de conditione sexta. **Q**UARTA, ut opus sit non solum bonum, sed etiam liberum. **Q**UINTA, ut qui meretur, sit amicus & gratus Deo. **S**EXTA, ut intercedat promissio. **S**EPTIMA, ut opus ex charitatis virtute procedat.

Omissis igitur tribus prioribus, de quibus nulla questio est, examinare incipiamus **Q**UARTAM, sed quāuis non desint, qui doceant libertatem arbitrii ad merendū non esse necessariam: id enim sensisse Robert. Olchor, testatur Io. Picus Apologia, q. 8. tamen cōmunis Theologorum sententia contrarium habet, ut perspicuum est ex S. Thom. 1. 2. q. 114. art. 1. & ex Doctoribus cæteris in 1. sentent. dist. 17. & in 2. dist. 27. & in 3. dist. 18.

Potest autem hæc sententia vera, atque communis probari, **P**RI MO ex diuinis litteris vtriusque testamenti. Nam Ecclesiastici 31. cum dictum esset: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malū, & non fecit:* continuo additur meritum: *Ideo stabilita sunt bona illius, & eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum.* Et Apostolus 1. ad Cor. 9. *si volens, inquit, hoc ago, mercedem habeo, si autem inuitus, dispensatio mihi credita est.* Et 2. ad Cor. 9. *Uniuscuiusque prout destinauit in corde suo: non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus.*

SE C V N D O, idem probatur ex Patribus, quorum testimonia plurima attulimus in 5. lib. de gratia & libero arbitrio. Ex quibus paucissima adscribemus, quæ magis propriè ad rem præsentem faciunt.

S. I V S T I N V S in Apologia prima circa medium: *Neque enim, inquit, quidquam horum laude dignum esset, nisi illi (homines videlicet) vtramque in partem conuertere, & quasi flectere se possent.*

S. I R E N Æ V S lib. 4. c. 71. *Qui operantur, inquit, bonum, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud.*

C L E M E N S A L E X A N D R I N V S li. 1. Strom. circa mediū: *Sed, inquit, nec laudes nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & appetendi & aggrediendi.*

S. B A S I L I V S in orat. quod Deus non sit auctor malorum: *Deo, inquit, non est gratum, quod coactum, sed quod ex virtute rectè geritur. Virtus autem ex voluntate, & non ex necessitate fit. Voluntas autem ex his, quæ in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.*

S. I O A N N E S C H R Y S O S T O M V S homil. 22. in Gen. *Nonne, inquit, manifestum est sua quemque voluntate vel malitiam, vel virtutem eligere? nam nisi ita esset, & natura nostra potestas in ista esset, neque illos puniri, neque istos præmia virtutum accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum (post gratiam Dei) relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bonè operantibus mercedes & præmia.*

S. C Y R I L L V S li. 2. in Ioan. c. 54. *Liberum, inquit, arbitrium hominis his verbis ostendit qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bonè agimus, & contraria, si mala committimus, inuenimus.*

T E R T V L L I A N V S li. 2. in Marcionem, ante medium: *Ceterum, inquit, nec boni, nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus, aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate.*

S. H I L A R I V S in Psal. 2. *Quid, inquit, honoris ac præmij, bonitatis necessitas mereretur, cum malos nos esse vis quædam inserta non sineret? voluntati ergo promissa bonitas est, ut præmiū sibi voluntas bonitatis acquireret.*

S. H I E R O N Y M V S lib. 2. in Iouinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioqui vbi necessitas, nec corona, nec damnatio est.*

S. A V G V S T I N V S lib. 1. de lib. arbit. c. 1. *Deinde, inquit, illud bonum, quo commendatur ipsa iustitia in damnandis peccatis, recteque factis honorandis; quo modo esset, si homo voluntatem non haberet liberam: nō enim rectè factum aut peccatum esset, quod non fieret voluntate, ac per hoc & pœna iniusta esset, & præmium, si homo voluntatem non haberet liberam.*

S. P A V L I N V S in epist. 2. ad Seuerum: *Quæ nobis, inquit, est gratia, si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de proprio seruiamus, id est, de libero voluntatis arbitrio?*

S. B E R N A R D V S, serm. 81. in Cant. *Ubi, inquit, non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt carentia ratione animalia, nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carent.*

T E R T I O, idem probatur rationibus, **P** R I M V M enim res multæ, ut Sol, Luna, campi, vineæ, horti, iumenta, pecora, maxima nobis commoda præstant, & tamen non dicuntur propriè de nobis bonè mereri, quia non liberè agunt, nec possunt aliud facere, quàm quod faciūt. **D** E I N D E, meritò debetur merces: debitum autem non oritur, nisi ex eo, quod vnus dat alteri, quod suum erat. Nam si rem non suam, sed alienam daret, nihil ei deberetur; nihil autem propriè nostrum est, nisi quod pro arbitrio possumus facere, vel omittere. Ista enim in nostra potestate sunt, & horum dominium propriè habere dicimur. **D** E N I Q V E mala opera, nisi liberè fiant, pœnam nullam merentur: igitur nec bona opera præmium merentur, nisi liberè facta fuerint.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

S E D contra doctrinam capituli superioris obijci solet, quod meritum ex acceptatione dependeat, & possit Deus ad vitam æternam acceptare non solum actiones liberas, sed etiam necessarias, quemadmodum ad Martyrii palmam acceptauit mortem sanctorum innocentium.

Sed facilis est **R** E S P O N S I O, pendet enim meritū ab acceptatione Dei, sed nō sola. Et potest Deus acceptare ad vitam æternam actionem nō liberam, sed non ad meritum vitæ æternæ. Sācti autem Innocentes priuilegio singulari gloriā Martyribus debitam,

acceperunt, quamuis illam propriè non meruerint: *si quaeris*, inquit S. BERNARDVS in sermone de Natali Innocentium, *eorum apud Deum merita, ut coronarentur, quare & apud Herodem crimina, ut trucidarentur. An foris minor Christi pietas, quam Herodis impietas, ut ille quidè potuerit innoxios neci dare, Christus non potuerit propter se occisos coronare?* Et infra: *Ceterum si sunt planè Martyres tui Deus, ut in quibus nec homo nec Angelus meritum inuenit, singularis tua prerogativa gratia euidentiùs commendetur.*

SECUNDO, obijciuntur Christi merita, quæ constat fuisse maxima atque verissima: & tamè Christus non liberè, sed necessario Deum diligebat, quippe qui beatus erat. Nam meritum omne ex charitate pendere, suo loco demonstraturi sumus.

RESPONDEO, Christus simul viator fuit, & comprehensor, & ideo duplex in eo dilectionis actus inueniri poterat, vnus consequens ad visionem Dei, qui necessarius erat, alter consequens ad cognitionem infusam, qui liber ac voluntarius erat. Vide S. Thom. 3. p. q. 19. art. 3. ad 1. DEINDE quamuis Christus non posset nõ diligere Deum, tamen poterat ex actibus charitatis imperatis, alios facere, alios omittere pro arbitrio: quemadmodum ceteri, tum Angeli, tum homines, qui Deum vident, & ipse etiam Deus, non possunt quidem peccare, aut Deum non semper diligere: tamen possunt in alijs multis rebus pro arbitrio agere.

Itaque electionem passionis qua nos Christus redemit, liberam, voluntariamque fuisse testatur Isaias c. 35. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Et apertè de merito eiusdem passionis: *Si posueris pro peccato animam suam, videbit semen longeuum.* Et infra: *Pro eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur, &c.* Et ipse Dominus Ioan. 10. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam.* Et: *Potestatem habeo ponendi animam meam.*

TERTIA obiectio contra solutionem argumenti superioris: Christus præceptum habuit à Patre ponendi animam suam: sic enim ipse subiugit Ioan. 10. *Hoc mandatum accepi à Patre meo.* Vnde ad Philip. 2. dicitur: *Factus obediens usque ad mortem.* At Christus peccare non poterat: igitur non poterat non implere præceptum, ac per hoc electio illa ponendi animam suam, non libera, sed necessaria fuit.

RESPONDEO, DUPLEX est necessitas, altera INTERNA, altera EXTERNA: necessitas INTERNA est, cum ipsa potentia naturaliter determinata est ad vnum: vel cum obiectum eam ex necessitate determinat: & hæc necessitas impedit libertatem, ac per hoc meriti rationem. Necessitas EXTERNA est, cum remanet in voluntate vera indifferentia, & indeterminatio ad vtrumlibet, sed tamen fieri non potest, vt eligat non seruare præceptum, quoniam regitur, & gubernatur à Deo, qui semper illi obijcit ea media ad non peccandum, quæ videt eam acceptaturam. Hæc necessitas non tollit libertatem, nec meriti rationem, & talis fuit non solum in Christo, sed etiam in ijs, qui dicuntur confirmati in gratia.

AT si res ita se habet, sicut confirmati in gratia, absolute peccare poterant, quamuis peccaturi non essent lethaliter saltem, ita & Christus peccare potuit absolute, quamuis peccaturus non esset.

RESPONDEO, Magnum est discrimen inter Christum, & alios confirmatos in gratia, Christus enim, quia Deus & homo erat, etiam cum viator esset, habebat intra se, vnde peccare non posset. Diuinitas enim, quæ humanitatem regebat, vnita erat ipsi humanitati Christi hypostaticè, ac per hoc intrinsecè, & naturale erat Christo, vt non posset peccare etiam secundum humanitatem, & ideo absolute, & simpli-

ter Christus, etiam vt homo viator (stante hypostatica vnione) peccare non potuit. At ceteri confirmati in gratia, non habent intra se, id est, in suo supposito aliquid, vnde peccare non possint, cum diuinitas, quæ eos regit, ad ipsorum suppositum non pertineat. Proinde ipsi in se considerati, absolute peccare possunt, etiam lethaliter: sed sine dubitatione immunes erunt à peccato, si Deus eos in gratia confirmauit.

Quod autem diximus, in voluntate Christi humana fuisse veram indifferentiam ad vtrumque, id est, ad præcepti obseruationem & violationem & necessitatem non peccandi, respectu illius voluntatis, fuisse extrinsecam: non repugnat his, quæ diximus. Nam necessitas non peccandi ipsi voluntati humanæ Christi præcisè sumptæ fuit extrinseca, sed ipsi Christo etiam vt homo est, fuit intrinseca & naturalis.

CAPVT XII.

Ad meritum requiri statum gratia & adoptionis filiorum.

ALTERA quæstio tractanda est propter quintam conditionem meriti: Quæritur igitur, *Vtrum ad meritum vitæ æternæ necessario requiratur, vt homo sit iustus, & gratus Deo, & in filium per regenerationem adoptatus.*

Potest autem quæstio DVOBUS modis intelligi. PRIMO, Vtrum requiratur eleuatio illa naturæ ad statum filiorum Dei, ex parte operum: quia videlicet non possit legem perfectè implere, nisi qui per gratiam iustificandem factus est filius Dei. SECUNDO, Vtrum requiratur ex parte subiecti, quia videlicet, etiam si quis legem perfectè impleteret, tamen nõ mereretur vitam æternam, nisi esset eleuatus ad statum illum supernaturalem.

Fuit opinio cuiusdam recentioris, cuius multæ sententiæ à Pio V. Pontifice damnatæ fuerunt, operibus bonis vitam æternam deberi, ex eo quod sunt vera legis obedientia, non quia fiant à persona eleuata per gratiam ad statum filiorum Dei. Intelligit verò Doctor ille non solum non esse necessariam eleuationem naturæ ex parte subiecti, sed neque ex parte operum. Existimat enim opera verè meritoria vitæ æternæ posse fieri ab homine nõdum renato per Baptismum, vel nõdum reconciliato per Sacramentum pœnitentiæ. Itaque ex eius sententia Catechumeni, & pœnitentes ante remissionem peccatorum seruantes mandata per auxilium Dei speciale, vitam mereantur æternam.

Contraria sententia communis est, & fuit in Scholis Catholicorum Theologorum. Neque solum nõc in statu naturæ corruptæ, sed etiam in statu naturæ integræ Theologi docent necessarium fuisse ad meritum vitæ æternæ, vt homo per iustificationis gratiam, & Spiritum inhabitantem adoptaretur in filium, & ad statum quandam supernaturalem & diuinum eueheretur. Vide Magistrum & Theologos in 2. Sent. dist. 24. 27. 28. & 29.

Atque hæc ipsam sententiã esse Concilij Trident. ac per hoc Ecclesiæ vniuersæ, certum est ex sess. 6. c. 16. vbi Concilium docet, vitam æternam esse gratiam misericorditer filijs Dei per Christum promissam, & simul mercedem bonis eorum operibus fideliter ex Dei promissione reddendam. Idem constat ex Can. 32. vbi Concilium declarat, opera meritoria illa esse, quæ fiunt à iustificatis per gratiam Dei, vt sunt viuæ Christi membra.

Denique erat Bulla Pij V. Pontificis, à Gregorio XIII. renouata, in qua damnantur hæc duæ propo-

tiones. *Pelagij sententia est opus bonum citra gratiam adoptionis factum, non esse regni celestis meritorium. Opera bona à filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod sunt per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi.* Nos igitur probabimus, gratiam adoptionis ad meritum constituendum requiri, varijs argumentis, quorum aliqua ostendunt, eam gratiam esse necessariam ex parte operum, alia ex parte subiecti.

Probatur igitur hæc sententia, PRIMO ex diuinis litteris: Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* Notat L. Gregorius lib. 22. Moralium, c. 12. hoc ideo dictum esse, quia Deus non habet gratum offerentem propter munera; sed munera propter offerentem. Neque intelligit propter solam intentionem offerentis, sed propter bonitatem & puritatem: dicit enim, debere ab omni malitia esse purgatum, qui cupit, ut sua munera domino placeant, Ioan. 15. *Manete in me, & ego in vobis, sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vito, sic & vos nisi in me manseritis: ego sum vitis & vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Requiritur igitur ad fructum, id est, ad bona opera facienda, non quæcunque gratia, sed ea, quæ facit hominem esse viuum membrum corporis Christi. Idem enim est, esse palmitem vitis, & membrum corporis.

AD HÆC Scriptura passim docet, regnum celorum esse gloriam & hæreditatem filiorum. Ioan. 8. *Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum: quod si vos filius liberauit, verè liberi eritis.* Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum. si autem filij & hæredes.* Et infra. *Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Gal. 3. *Itaque iam non est seruus, sed filius, quod si filius & hæres per Deum.* Et infra: *Sed quid dicit Scriptura? Eijce ancillam & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ.* Similia habentur ad Ephes. 1. ad Coloss. 3. ad Tit. 3. ad Heb. 1. 1. Petri 1. & alibi, vbi vita æterna dicitur hæreditas, quæ propriè ad filios pertinet. Non igitur qui seruus est, vitam æternam vllis meritis obtinere poterit: nõ enim hæreditas merces est seruorum, etiam si annis mille seruiret, sed propria portio filiorum. Quare sine dubio necessaria cõditio ad meritum vitæ æternæ est regeneratio, & adoptio filiorum Dei.

PRÆTEREA, Scriptura testatur ita fundari meritum in amicitia cum Deo, ut statim atque aliquis Deum offendit, amittat omnia bona merita. Ezech. 18. *si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius non recordabuntur.* Et Iac. 2. *Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* At si merita non penderent à statu, & qualitate personæ, sed à sola obedientia legis, non deberet is, qui Deum offendit, amittere bona merita per obedientiam legis antea parta. Quemadmodum qui laborauit in colenda vinea alicuius certa mercede conductus, non perdit mercedem suam si fortè inimicus fiat domino vineæ, non enim meritum illud in amicitia, sed in solo opere & labore fundatur. Igitur meritum vitæ æternæ, quod statim perditur cum quis Deum ad iracundiam prouocat, non in solo opere, sed etiam in amicitia & dignitate personæ fundamentum habet. Atque hinc est, quod Scriptura vitam æternam diligentibus Deum promissam esse testatur, Ioan. 14. 1. Cor. 2. 2. Timoth. 4. Iacobi 1. & alibi.

Probatur SECUNDO eadem veritas testimonijs S. Augustini, qui in lib. 1. ad Bonifacium, contra duas epist. Pelagianorum, c. 2. *Non viuunt, inquit, reuè homines, nisi effecti filij Dei.* At non fiunt homines filij

Dei, nisi per regenerationem, in qua remittuntur peccata, & infunditur gratia gratum faciens. Item lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. *Sed quibusdam (inquit) tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obrinendum regnum celorum, sicut in Catechumenis, sicut in Cornelio antequam sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesie.*

Neque solum in statu naturæ corruptæ, sed etiam in statu naturæ integræ agnoscit Augustinus gratiæ necessitatem ad bona merita comparanda. Sic enim ait in Enchiridio, c. 106. *Quamuis sine gratia nec tunc vllum bonum meritum esse potuisset.* Non loqui autem Augustinum de aliqua gratia auxiliij generalis, vel etiam specialis transeuntis, sed de ipsa charitate infusa & inhærente, perspicuum est ex lib. 12. de ciuit. Dei, c. 1. vbi de S. Angelis loquens: *Cum amore (inquit) casto eos creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam.* Et mox: *Confitendum est igitur, cum debita laude creatoris non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiã de sanctis Angelis posse dici, quod charitas Dei diffusa sit in eis per spiritum sanctum, qui datus est eis.* Illa igitur gratia, sine qua nec tunc (id est, in statu naturæ integræ hominum, vel Angelorum) vllum bonum meritum esse potuisset, est charitas Dei diffusa per spiritum sanctum, qui datus est eis.

Huc etiam pertinent, quæ diximus in 2. lib. de Iustificacione, vbi probauimus iustificari hominem, per iustitiam habitualement, id est, per gratiam gratum facientem, inhærentem & permanentem. Nam ut idem Augustinus ait in libro de fide & operibus, cap. 14. *sequuntur bona opera hominem iustificatum, nõ præcedunt iustificandum.* Et in libro de Spiritu & littera, cap. 29. *Per spiritum incorporatus, factusque membrum eius, potest quisque, illo incrementum intrinsecus dante, operari iustitiam.*

Probatur TERTIO rationibus, PRIMA ratio, Visio Dei, in qua propriè vita æterna cõsistit, res est non modò supernaturalis, sed vsque adeo naturam omnem creatam excedit, ut nec agnosci, nec appeti, nec cogitari possit, nisi Deo ipso reuelante; *Oculus non vidit (inquit Apostolus Isaiam citans, 1. Cor. 2.) auris nõ audiuit, in cor hominis non ascenderit quæ præparauit Deus diligentibus se.* Atqui ad finem supernaturalem & diuinum requiruntur opera supernaturalia & diuina, præsertim cum Deus omnia sapienter, suauiterque disponat. Non potest autè diuina & supernaturalia opera facere, nisi prius ipse diuinus & supernaturalis efficiatur, ut S. Dionysius ratiocinatur, in libro de Ecclesiastica Hierarchia, c. 2. pa. 1. debet igitur homo per gratiam inhærentem, & Spiritum inhabitantem euehi ad cõsortium diuinæ naturæ, ut opera diuina, id est, vitæ æternæ meritoria facere valeat. Atque hæc est ratio S. Thomæ, S. Bonauenturæ & aliorum illustrium Theologorum.

SECUNDA ratio, si merita non penderent à statu & dignitate personæ, sed solum ab ipso opere, siue legis obedientia; certè merita Christi non essent infiniti pretij, neque multo essent maiora, quàm ceterorum iustorum: nam vbi solum spectatur opus nihil interest vtrum qui operatur sit rex, an miles, nobilis, vel ignobilis, probus, aut improbus: At certum est opera Christi fuisse infiniti precij, quandoquidem propitiatio fuisse infiniti precij, quandoquidem propitiatio fuerunt pro peccatis totius mundi, & copiosa fuit apud eum redemptio: igitur dignitas personæ plurimum confert ad valorem meriti. Et confirmatur hæc ratio, nam de Christo nullus Catholicus negare audebit, quin eius merita fuerint maximi precij propter dignitatem personæ. Nã (ut alia nunc omittam) extat epistola decretalis Clementis VI. quæ incipit,

Vnigenitus, in quo docemur guttam vnam sanguinis Christi propter infinitam personarum dignitatem ad totius mundi redemptionem sufficere potuisse. At non dissimilis esse debet ratio meriti in capite & membris. Igitur sicut Christi meritum, ita etiam merita iustorum aliorum vim accipient à dignitate personarum.

TERTIA ratio, Si non requiritur ad meritum adoptio & regeneratio: certè poterit homo antè remissionem peccati per auxiliū Dei speciale mereri vitam æternam, id verò tametsi ab aduersario concedatur, non solum est falsum, sed etiam repugnantiam cōtinere videtur. Nam idem ipse merebitur vitam æternam, & mortem æternam. Reus enim erit mortis æternæ propter peccata olim admissa, & nondum remissa, & simul ius habebit ad vitam æternam propter bona merita per legis obedientiam acquisita. Mereri autem simul vitam æternam & mortem æternam repugnantiam includit, quoniam mors æterna carentiam significat vitæ æternæ, proinde qui talis esset, deberet viuere in æternum, & non viuere in æternum: mori in æternum & non mori in æternum.

QUARTA ratio, si posset qui nondum regeneratus est, vitam æternam operibus suis verè mereri: certè posset etiam gratiam iustificationis propriè mereri. Nam si mereri potest gloriam, quæ est gratia consummata, cur mereri non poterit gratiam, quæ est gloria inchoata? At gratiam iustificationis, id est, iustitiam ipsam, per quam formaliter iustificamur, nõ, cadere sub meritum propriè dictum, Theologi omnes consentiunt, & ipsum Concilium Tridentinum, disertis verbis affirmat, scilicet 6. cap. 8. Vnde etiam S. Augustinus in epist. 105. ad Sixtum scribit, vitam æternam in scripturis appellari mercedem & gratiam: ipsam autem iustitiam nunquam appellari mercedem, sed solum gratiam.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

SE D iam argumenta, quæ contra obijciuntur breuiter diluamus. **PRIMA** obiectio, Scriptura diuina promittit vitam æternam obedientie legis, Ecclesiast. 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te.* Et Matt. 19. *si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Non autem dicit, si vis ad vitam ingredi, cura vt adopteris in filium.

RESPONSO, Imò hoc ipsum Scriptura manifestè clamat, cum ait Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et Rom. 8. *uiuificat corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis.* Et ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, &c.*

Sed intuendum est in scripturis sanctis ad quos dirigatur oratio. Nam cum infidelibus scripturæ loquuntur: non tam opera bona, quàm fidem & Baptismum prædicant: cum autem alloquuntur fideles atque regenitos, non amplius fidem & Baptismum, sed opera, & legis obedientiam docent. Quod etiam nobis faciendum esse, vt videlicet aliter fideles, aliter impios adhortemur, monet S. Augustinus in libro de natura & gratia, capit. 68. Dominus igitur apud Matthæum; & Ecclesiasticus legis obedientiam tanquam viam ad vitam proponunt, quoniam fidelibus loquuntur.

Adde, quod si quis omnia mandata integrè obseruaret, sine dubio saluaretur. Sed inter omnia est etiã illud primum & maximum de dilectione Dei super omnia, quod ab hominibus nondum regenitis perfectè obseruari non potest. Actus enim dilectionis

A Dei super omnia, vel non potest haberi, nisi per gratiam gratum facientem, & spiritum cor inhabitantem: vel si potest haberi per auxilium Dei speciale, continuo ad eum tanquã ad vltimam dispositionem sequitur infusio gratiæ iustificantis & regenerantis, atque in filium Dei adoptantis.

SE C V N D A obiectio, Apostoli Petrus & Paulus, ille Act. 10. iste ad Rom. 2. docent, Deum non accipere personas, sed gloriam & honorem tribuere omni operanti bonum. Non igitur requiritur ad meritum vitæ æternæ exaltatio naturæ ad esse quoddam supernaturale, sed sola obedientia legis.

RESPONDEO, sæpe iam diximus cum S. Augustino, lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7. acceptionem personarum vitium esse contrarium iustitiæ, non misericordiæ, vel liberalitati: proinde in iudice locum habere, non in eo qui sua liberaliter donat. Deus igitur in iudicio non accipiet personas, sed unicuique reddet secundum opera sua. At opera bona nascuntur ex gratia & iustificatione, ac regeneratione præcedente, quam gratiam Deus non vt iudex reddit, sed vt Princeps liberalis donat. Itaque etiam si in iudicio Deus non respiceret personarum dignitatem, sed solam obedientiam legis, adhuc necessaria esset exaltatio illa naturæ ad esse quoddam supernaturale, quoniam sine illa merita vitæ æternæ haberi non possunt.

Sed addo non esse acceptionem personarum, si iudex præmia distributurus dignitatem personarum consideret, quando ex ipsa dignitate meritum pendet. Accipere enim personam non est attendere ad quamuis qualitatem personarum, sed ad eam, quæ ad causam nihil pertinet. Nam si fortè lex sit, vt soli filij nobilium currant ad brauium aliquod à Rege propositum, non accipiet personam iudex, si non solum celeritatem cursus, sed etiam nobilitatem considerabit. Sic igitur cum vita æterna sit brauium solis iustis & bonis, & in filios Dei adoptatis propositum, non accipit Deus personas, cum has personarum qualitates attendit: sicut acciperet si consideraret, an qui benè operantur sint Græci, vel Iudæi, liberi, an serui, masculi, an feminæ, & ideo nominatim Apostoli cū dicunt, Deum non accipere personas, mentionem faciunt Iudæi & Græci. Quam rem sæpè repetunt & inculcant, quoniam Iudæi existimabant se solos ad regnum Dei, & gratiam pertinere.

TERTIA obiectio, Conciliū Arausicanum, can. 18. docet, deberi mercedem bonis operibus, si fiant, sed gratiam, quæ non debetur, præcedere, vt fiant. Non igitur requiritur ad meritum aliqua exaltatio naturæ, sed sola gratia benè operandi.

RESPONDEO, Gratia benè operandi, & gratia adoptans homines in filios Dei, & exaltans in consortium diuinæ naturæ, vna atque eadem est, nimirum charitas infusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Illa enim si consideretur vt virtus, dicitur gratia benè operandi, si consideretur vt forma inhærens in anima, eamque formosam & diuinam reddens, dicitur gratia adoptionis filiorum. Quare idem Concilium, can. vlt. dicit, debere homines per baptismum regenerari, vt possint legem implere sicut oportet.

QUARTA obiectio, S. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio, ca. 6. dicit lege naturæ constitutum esse, vt boni beatam, mali miseram vitam ducant.

RESPONDEO, non dicit Augustinus, lege naturæ, sed lege æterna. Nec loquitur de vita beata, quæ in Dei visione consistit, sed de vita beata in genere. Itaque sententia S. Augustini hæc est, lege æterna, & immutabili constitutum esse, vt boni benè, & mali

malè recipiant, & siquidem boni sint boni bonitate supernaturali, supernaturalem beatitudinem consequantur: si tantum boni sint bonitate naturali, simili etiam beatitudine sint beati.

QVINTA obiectio, S. Augustin. in lib. de natura & gratia, c. 2. *Natura, inquit, humani generis ex illius unius preuaricatoris carne procreata, si potest sibi sufficere ad implendam legem, perficiendamque iustitiam, de premio debet esse secura, hoc est, de vita aeterna, etiamsi in aliqua gente, aut in aliquo superiori tempore fides eam lauit sanguinis Christi. Nō enim est iniustus Deus, qui in istos fraudet mercede iustitiæ.* Hoc enim loco videtur S. Augustinus refellere sententiam Pelagianorum, qui dicebant hominem posse suis viribus legem implere, & tamen egere gratia adoptionis & regenerationis, ut regnum cœlorum valeat obtinere. Sequitur autem ex hac refutatione, S. Augustinum in ea sententia fuisse, ut existimaret non esse opus gratia adoptionis & regenerationis, ad regnum cœlorum obtinendum, sed solum gratia, quæ iuaret ad implendam legem, perficiendamque iustitiam. Ac per hoc meritum pendere simpliciter ex obedientia legis, non ex dignitate personæ.

RESPONDEO, Propositio conditionata S. Augustiniana est: videlicet, si homo sine fide Christi possit suis solis viribus implere legem, de præmio vitæ æternæ debet esse securus. Sed nō inde sequitur, non esse necessariam gratiam adoptionis ad meritum. Nam (ut idem Augustinus docet, loco citato (id est) lib. 1. ad Bonifacium, cap. 2.) non viuunt rectè homines, ac per hoc non implent legem neque iustitiam perficiunt, nisi prius filij Dei efficiantur.

Neque eo loco S. Augustinus refellit Pelagianos, quod existimarent gratiam adoptionis esse necessariam. Huius enim rei in toto eo libro ne meminit quidem: sed tantum refellit errorem cuiusdam, qui naturæ humanæ nimium tribuebat. In alijs quidem locis idem Augustinus Pelagianis tribuit, quod requirerent gratiam adoptionis tanquam necessariam ad capescendam vitam æternam, sed non eos inde reprehendit, quod eam gratiam requirerent, sed quod negarent, eam necessariam esse in paruulis ad peccatum originale purgandum, in adultis ad implenda mandata diuina. Vide quæ scripsimus de hac re in primo lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 5.

AT (inquit) ex hac propositione conditionata S. Augustini, si homo sibi sufficeret ad implendam legem, perficiendamque iustitiā, de præmio (id est) de vita æterna deberet esse securus: sequitur, non esse necessariam gratiam adoptionis ex parte subiecti, sed tantum ex parte operis.

RESPONDEO, Id non sequi, quoniam (ut supra diximus) eadem gratia habitualis infusa, quæ perficit subiectum, est etiam principiū operis. AT nōne posset Deus sine habituali illi gratia eleuante naturam, per solum auxilium speciale id efficere, ut homo legem impleat iustitiamque perficeret? POSSET quidem, sed non quærimus hoc loco quid Deus possit, sed quid velit, & quid faciat. Constat autē nobis ex sacris litteris, & ex ipso S. Augustino, non viuere homines rectè nisi filij Dei efficiantur: proinde nō sufficere secūdam ordinariam Dei legē, siue potentiam, ad bona opera, qualia requiruntur ad meritū faciendam, quodlibet auxilium speciale, sed exigi gratiam illam adoptionis infusam, quæ naturam eleuat ad esse quoddam supernaturale, atque diuinum.

SEXTA obiectio; Opus malum ex natura sua meretur pœnam, nec requiritur ut præcedat ex habitu destruente naturam, igitur & opus bonum ex natura sua meretur præmium, etiamsi non præcedat ex

habitu eleuante naturam.

A RESPONDEO, Facilius est peccare, quàm benè agere. Et ideo ad peccandum sufficit libertas arbitrij, ad bonum opus requiritur etiam gratia. Præterea, ut peccato debeatur pœna, nulla conuentio, vel promissio necessaria est, qui enim alterum lædit, iustitiam violat, & ideo satisfacere tenetur ex iustitia, etiamsi nulla promissio intercesserit. At ut bono operi debeatur merces ex iustitia, conuentio vel promissio necessaria est. Nō enim tenetur vnus alterius obsequium acceptare, nisi conuentio interuenerit. Deus autem non promittit mercedem vitæ æternæ, nisi per Christi gratiam regeneratis & adoptatis, ut passim scriptura testatur.

B CAPVT XIV.

Requiri ad meritum vitæ aeternæ promissionem Dei gratuitam.

DISCVTIENDA sequitur conditio SEXTA, quam esse diximus promissionem, siue pactum liberale, atque gratuitum. Nam recentior ille Doctor, cuius sententiam superioribus duobus capitibus refutauimus: docuit præterea, opera bona ex natura sua esse meritoria vitæ æternæ, ita ut non requiratur pactum aliquod, vel gratuita promissio, ad hoc ut ex iustitia merces vitæ æternæ bonis operibus debeat.

C Addidit etiam quod ex hac ipsa sententia manifestè sequitur, Christum nobis non meruisse vitam æternam, nisi quatenus gratiam benè operandi nobis meruit. Sed verba eius in Bulla Pij V. Pontificis audiamus; hæc enim est secunda propositio damnata: *Sicut opus malum ex sua natura est mortis æternæ meritorium, sic opus bonum ex sua natura, est vitæ æternæ meritorium.* Et hæc est vndecima, *Quod piè & iustè in hac mortali vita cōuersati vsque in finem, vitam consequuntur æternam: id non gratiæ Dei propriæ, sed ordinationi naturali statim initio creationis constituta, iusto Dei iudicio deputandum est. Neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem humani generis, in qua lege naturali constitutum est, ut iusto Dei iudicio obedientiæ mandatorum vitæ æternæ reddatur.*

D Quamuis autem omnibus Ecclesiæ filijs ad has sententias repudiandas satis abundè sufficiat Pontificis Maximi auctoritas: tamen addemus etiā ad maiorem veritatis confirmationem auctoritatem Concilij TRIDENTINI, & rationes ex Scriptura depromptas, Concilium igitur in 6. sess. cap. vlt. *Benè operantibus (inquit) vsque in finem, & in Deo sperantibus proponenda est vitæ æternæ, & tanquam gratia filijs Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda.* Et Cant. 26. *si quis dixerit, iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare & spectare æternam retributionem à Deo per eius misericordiā, & Iesu Christi meritū, si benè agendo & diuina mandata custodiendo vsque in finem perseverauerint, anathema sit.* Hic habemus & promissionem eamque misericordem, & gratuitam, & Christi merita respectu vitæ æternæ nobis tanquam filijs donandæ. Sed veniamus ad rationes.

E PRIMARATIO, sumitur ex parte ipsorum operum quæ si considerentur ex natura sua, remota promissione & dignitate principij operantis, nullā habet proportionem ad beatitudinem illam supernaturalem: proinde nō eis debetur ex iustitia merces æternæ vitæ, si ex natura sua tantummodo considerentur. Atque hoc est, quod Apostolus dicit, ad Rom. 8. *Exi-*

stimo, quod non sunt cōdigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et 2. Cor. 4. Quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Hæc enim non docēt opera bona non esse meritoria vitæ æternæ, sed non esse meritoria tanti præmij ex natura sua, sed aliūde, nimirum ex promissione, ex dignitate principij, &c. Huc etiā pertinent testimonia Patrum, ATHANASI in vita S. Antonij: *Nec uniuerso orbi renunciātes, dignum aliquid habitaculis possumus compensare cœlestibus.* EVSEBII EMISSENI, hom. 3. ad Monachos: *Totis licet anima, & corporis laboribus desudemus, totis licet obedientia viribus exerceamur, nihil tamen condignum merito pro cœlestibus bonis cōpensare, & offerre valebimus.* AVGVSTINI, in Pl. 93. *Quanto labore digna est requies, quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum iudicare æterna requies æterno labore rectè emittur. Verum hoc est, sed noli timere, misericors est Deus.* BERNARDI in ser. 1. de Annunciatione: *Quid sunt merita omnia ad tantam gloriam?* THOMÆ, in 1. 2. q. 114. art. 3. *Si consideretur opus meritorium secundum substantiam operis, & secundum quod procedit ex libero arbitrio, sic non potest sibi esse condignitas, propter maximā inæqualitatem.* Cum igitur opera ipsa nostra bona, si per se, & secundum naturam suam tantum considerentur, sint temporalia & vilia, & nullo modo æqualia præmio supernaturali & sempiterno: certè necesse est, vt addatur eis dignitas aliūde, si ex iustitia merces æternæ vitæ illis reddenda sit.

SECUNDA ratio, sumitur ex parte Dei, qui nulla re indiget, & cuius sunt omnia iure creationis. Hinc enim sequitur, vt non teneatur Deus acceptare opera nostra ad præmium, iure reddendum, nisi ipse promissione sua liberali, se antea obligare voluerit. Hinc enim Iob dicit, c. 35. *Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?* Et Apostolus ad Ro. 11. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Nam ex ipso, per ipsum & in ipso sunt omnia.* Et S. AVGVSTINVS, serm. 16. de verbis Apostoli: *Debitor (inquit) nobis factus est Deus, non aliquid accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Aliter enim dicimus homini, debes mihi, quia dedi tibi: Et aliter dicimus debes mihi, quia promisti mihi, Deo igitur quid dicimus? Redde mihi, quia dedi tibi? Quid dedimus Deo, quando quod sumus, & quod habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedimus, non est quemadmodum ista voce exigamus debitorem Deum. Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, redde quod promisti, quia fecimus quod iussisti. Et hoc tu fecisti, qui laborantes iniuisti.*

S. FVLGENTIVS, in prologo librorum ad Monimum: *Nam (inquit) & se ipsum sua largitate dignatus est, facere debitorem.*

Et S. BERNARDVS, in lib. de grat. & libero arbit. extremo: *Promissum quidem (inquit) ex misericordia, sed tamen ex iustitia persolendum.* Et S. Thom. in 1. 2. q. 114. art. 1. concludit, Deum, cum nobis aliquid debet, non tam nobis debere quàm dispositioni & promissioni suæ.

Denique potest institui hæc ratio, VEL debet Deus vitam æternam bonis operibus reddere, ex iustitia commutatiua, VEL ex DISTRIBUTIVA: si ex COMMVTATIVA, igitur requiritur pactum, siue promissio. Neque enim opus, quantumuis eximium, & æquale mercedi, potest ex iustitia commutatiua alterum obligare, nisi conuentio, & pactum ante præcesserit. Nam si quis fortè non conductus, sed sponte sua vineam alterius colat, nō potest iure mercedem exigere, vt omnes nouerunt, etiam si alioqui opus eius mercede dignissimum iudicari posset. Itaque in pa-

rabola vineæ Matth. 20. Operarij quidam toto die ociosi in foro sedere malebant, quam ad laborandum in vinea, nisi prius conducerentur, accedere, & Dominus vineæ conuentionem fecisse legitur, cum operarijs ex denario diurno.

Si verò ex iustitia DISTRIBUTIVA Deus reddat præmia laborantibus; tūc quoque necessaria est promissio, atque cōuentio. Nam in iustitia distributiua non solet exigi pactum, vel promissio saltem expressa, quando Princeps distribuit bona communia; sed planè exigitur, quādo propria bona distribuit, vt cū ad certamē brauium sponte proponit. Neque enim debetur velocius currenti certum præmiū, nisi promissio pactumque præcesserit. Deus igitur qui non distribuit bona communia, sed propria, sine dubio non tenetur præmia reddere laborantibus, nisi quia redditurum se antè promissit.

Quòd si quis forte hic explicari cupiat, Vtrū Deus secundū iustitiam distributiua, an secundum commutatiua bonis hominum meritis sit præmia redditurus; illud breuiter habeat, SVBSTANTIAM diuini iudicij secundum DISTRIBUTIVAM iustitiam fore. MODVM autem secundum COMMVTATIVAM. SVBSTANTIAM enim illius iudicij futuram esse secundum iustitiam DISTRIBUTIVAM, docet S. Thomas in prima parte, quæst. 21. art. 1. & lib. 1. contra Gent. cap. 93. Et ratio manifesta est, quoniam Deus, vt summus Iudex præmia pro meritis distribuet. vnde etiam in sacris litteris dicitur Deus non esse acceptor personarum, quod vitium, iustitiæ distributiua, contrarium esse non dubium est.

MODVM autem eiusdem iudicij futurum secundum iustitiam COMMVTATIVAM, docet idem S. Thomas, in secunda secundæ, quæst. 61. articulo quarto, ad primum. Et ratio est etiam manifesta, quoniam Deus non solum constituet proportionalem æqualitatem inter merita & præmia, vt ille plus habeat præmij, qui plus habet meriti, quod proprium est iustitiæ distributiua, sed etiam constituet absolutam æqualitatem inter opera & mercedes, vt vnusquisque non minorem habeat mercedem, quàm iusto iudicio mereatur, quod est iustitiæ commutatiua. Et ideo Deus in diuinis litteris, nunc se Iudicem fore dicit, qui præmia, pœnasque distribuat, vt Matth. 25. in parabola de talentis, nunc patrem familias, qui laborantibus mercedem ex conuentione restituat, vt Matth. 20. in parabola de conductis ad vineam pro denario diurno.

Hoc enim interest inter iustitiam distributiua & commutatiua, quod Commutatiua perfectam æqualitatem constituit inter meritum & præmium: Distributiua proportionalem, siue sint absolutè æqualia, siue nō sint. Neque enim iniustus distributor, Princeps erit, si officium præstantissimum in hominem, cæteris omnibus digniorem conferat, etiam si ille absolutè maiore, vel minore dignus esset. Cæterum Deus qui thesauros bonorum infinitos habet, non solum (vt diximus) meliores magis remunerat, sed etiam singulis non minus mercedis attribuit, quàm ipsorum opera iusto iudicio mereantur, atque ita vtrique parti iustitiæ ita planè satisfacit, vt nihil omnino in eius iustitia desiderari queat.

TERTIA ratio, sumitur ex parte hominum, qui merentur. Nam cum simus omnes conditione serui, & mancipia Dei, non posset esse iustitia inter nos & Deum, nisi ipse liberali cōuentione operibus nostris alioqui debitis, etiam si nulla merces illis reddenda esset, præmium constituere voluisset. Atque hoc (vt supra diximus) significauit Dominus cum ait, Lucæ 17. *Cū feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus.* Et

S. AUGUSTINVS serm. 3. de verbis Domini: *O magna bonitas Dei, cui cum pro cōditiōe reddere debeamus obsequia, ut serui domino, famuli Deo, subiecti potēti, mancipia redemptori, amicitiarum nobis prāmia reppromittit.* Et S. BERNARDVS in sermone de quadruplici debito, demonstrat pluribus de causis in solidū, omnia nostra opera bona esse debita Deo, ita vt possit omnia exigere, etiam si prāmium nullum dare velit. Inter alia numerat creationem: *Ecce, inquit, in iannis est, qui fecit cœlum & terram, & creator tuus est, tu creatura: tu seruus, illo dominus, illo figulus, tu figmentum. Totum ergo quod es, illi debes à quo totum habes.*

Dicent fortasse, conuentionem esse necessariam, sed non aliam, quàm quæ in ipsa creatione lege naturæ facta est, vt operibus bonis vita æterna reddatur. At si lege naturæ conuentio facta est, & ex natura rei bonis operibus, etiam sine gratia Dei factis, debetur vita æterna, non potuit Deus istam conuentionem non facere: non enim lex naturæ mutabilis est. Proinde non est gratuita, sed debita conuentio. Atque hoc quidem Doctor ille concedit: sed reclamāt scriptura & Augustini, ac Bernardi testimonia iam citata, & ipsa ratio à conditione deprompta.

Præterea idem Augustinus serm. 13. de verbis Apostoli, apertissime tribuit gratiæ, non legi naturæ promissionem vitæ æternæ: *Genus, inquit, humanum iusto suo iudicio condemnatum, noluit Deus in interitum sempiternum relinquere, sed misit & medicum, misit saluatorem, misit eum, qui gratis sanaret. Parum est, qui gratis sanaret, qui sanatis etiam mercedem daret. Nihil addidit istam beneuolentiam potest. Quis est, qui dicat, sanem te, & do tibi mercedem? Hic apertè videmus, non legi naturæ, sed admirabili beneuolentiæ tribui promissionem mercedis.* Idem quoque Augustinus in Psal. 93. cum dixisset, æternam requiem æterno labore comparandam fuisse. Non addidit, noli timere, quia iustus est Deus: *sed noli timere, quia misericors est Deus.* Vbi ostendit, ex misericordia factum esse, vt bonis operibus, quamuis imparibus tanto præmio, vita promitteretur æterna.

QUARTA ratio sumitur ex ipso statu viatorum, qui requiritur ad mercedem. Nulla enim causa reddi potest, cur opera bona, quæ fiunt in hac vita, mereantur præmium apud Deum, & non mereantur bona opera, quæ fiunt in alia vita: nisi quia requiritur ad meritum promissio Dei liberalis, atq; gratuita, placuit autem Deo; vt promissionem suam non vltra tempus vitæ præsentis extenderet. Alioqui enim multa faciunt S. Angeli, atque homines in cœlo opera bona, liberè, in obsequium Dei; quibus gloriæ incrementum mereri possent, nisi tempus ad merendum præscriptum præterisset. Et tamen si lege naturæ, siue ex natura rei bonis operibus absolute præmium deberetur, nullum certum tempus ad meritum præscribi posset, nisi post illud tempus desinerent esse opera bona, quæ ante illud tempus erant opera bona.

Esse autem certo tempore definitum spatium ad mercedem, scripturæ passim testantur, 1. Cor. 7. *Tempus breue est.* 2. Cor. 6. *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Gal. 6. *Dum tempus habemus operemur bonum, &c.*

QUINTA ratio sumitur à virtute meritorū Christi. Nam si distributio præmiorum lege naturæ deberetur obedientiæ legis, Christus nobis non meruisset vitam æternam immediatè, sed solam gratiam bene operandi. Id quod aduersarius cōcedere videtur. At contra est ratio in diuinis litteris manifestè fundata. Nam hoc ipso quod incipimus esse filij Dei, incipimus ius habere ad hæreditatem felicitatis æternæ.

A *Nam si filij & hæredes, inquit Apostolus ad Rom. 8. & ad Gal. 4. Quod si filius, & hæres per Deum.* Incipimus autem esse filij Dei, antequàm incipiamus bene operari, nam (vt supra ex Augustino probauimus) non viuunt homines rectè, nisi prius filij Dei efficiantur: igitur ius habemus ad æternam hæreditatem per gratiam regenerationis, antequàm incipiamus bene operari: imo etiam Baptizati infantes, per solam eam gratiam, ante omnia opera bona saluantur: meruit igitur Christus nobis ipsam hæreditatem, dum gratiam regenerationis & adoptionis promeruit.

B *Quod autem voluerit, vt eandem etiam nos bonis operibus mereremur, argumētum est amplioris gratiæ & benignitatis ipsius, qui (vt supra demonstraui-mus) non solum vitam æternam nos habere voluit iure hæreditatis, sed etiam iure promeritorum, quæ vt haberemus, ipse etiam dedit. Recte igitur Concilium Tridentinum, sessione 6. cap. 16. concludit, vitam æternam proponendam esse fidelibus, & tanquam gratiam filij Dei per Christum promissam, & tanquam mercedem bonis operibus à Deo iuste, fideliterque reddendam.*

Argumenta soluenda contra hanc doctrinam nulla sunt: Si qua enim erant, soluta sunt cap. superiore.

CAPVT XV.

C *Bonum opus non esse meritorium vitæ æternæ, nisi ex charitate procedat.*

D **R**ESTAT POSTREMA conditio, quæ erat, vt opus bonū ex charitatis virtute procedat. Fuit enim singularis opinio Gulielmi Altifiodorensis lib. tertio, tractatu duodecimo, capite primo, quæstione secunda, & capite secundo, quæstione prima. Meritum prius, & principalius à fide, quam à charitate pendere. Quæ sententia non parum fauere videtur erroribus huius temporis hæreticorum, quamvis ille longe alio sensu fidem ita prædicet, ac hæretici facere soleant, sed profecto tam sunt aperta scripturarum testimonia, vt mirum sit, egregium illum virum in ea re labi potuisse.

E **P**RIVM enim discessit verbis charitati beatitudo promittitur, Ioan. 14. *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Esse autem in hac manifestatione sitam beatitudinem, idem Dominus testatur, cum ait, Matt. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Ioan. 17. *Hæc est autem vitæ æternæ, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Et Apostolus Ioan. in 1. epist. cap. 3. *Nunc filij Dei sumus, & nodum apparuit quid erimus. Scimus enim quia cū apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Præterea rursus de præmio charitatis Apostolus Paulus 1. Cor. 2. *Oculus (inquit) non vidit, auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Et 1. Cor. 13. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* At quo pacto, quæso, fides prius & principalis felicitatem meretur, quàm charitas, si homo fidem habens sine charitate nihil est? Idem Apostolus 2. ad Timoth. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex; non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Item B. Iacobus, cap. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

DEINDE argumenta omnia, quibus supra proba-

tum est, formalem causam iustificationis non esse fidem sine charitate, sed fidem charitate formatam, ita ut principaliter iustitia vera & Christiana in charitate consistat, probant etiam meritum principaliter ex charitate pendere, quando quidem præmium vitæ æternæ nihil est aliud nisi merces & corona iustitiæ.

TERTIO, idem probatur manifesta ratione. Nam meritum vitæ æternæ ita ex diuina ordinatione dependet, ut illa sola opera propriè meritoria vitæ æternæ possint esse, quæ Deus ad vitam æternam acceptare dignatur. Est enim vita æterna veluti brauium quoddam, ut Scripturæ loquuntur, & in libera potestate Principis proponentis brauium, est, ut definiat quibus operibus, quo cursu, quo certamine brauium obtineri velit.

Porro charitatis opera ad vitam æternam à **DEO** requiri, perspicuum est, **TVM** ex Scripturis paulò antè citatis, **TVM** etiam ex ratione suavis prouidentia Dei; illa enim media Deus ordinare solet ad finem, quæ maiorem cum illo proportionem & conformitatem habent. Nihil autem esse, quod maiorem proportionem & conformitatem cum æterna felicitate habeat, quam dilectionem, & opera ex dilectione manantia, facile probari potest. Nam æterna felicitas est consecutio vltimi finis, atque adeptio summi boni; sola vero charitas est, quæ finem vltimum, summumque bonum tanquam obiectum proprium respicit, atque ad illud mouet & ordinat actus virtutum omnium reliquarum. Inde est enim, quod ipsa sola vera dicitur & est forma & regina virtutum; & ipsi soli actus virtutum omnium quasi proprii eius essent, ab Apostolo tribuuntur. *Charitas patiens est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, &c.* 1. ad Cor. 13.

Atque hæc est ratio, cur **S. AVEVSTINVS** libro primo de moribus Ecclesiæ, cap. 15. dixerit virtutem esse amorè summi boni; & omnes virtutes per amorem definiendas esse censuerit. Non quod ignoraret propriam rationem temperantiæ, prudentiæ, & aliarum virtutum non in amore, sed in alio actu sitam esse, sed ut ostèderet virtutes omnes à charitate moueri atque formari. Et easdem virtutes, non nisi charitate formatas, nos ad Deum promerendum posse perducere. Id enim in cap. 14. extremo posuerat, nos ad summum bonum non posse nisi dilectione, amore, charitate conscendere.

Ex quo intelligi poterit, quid illud fuerit, quod **Altiſiodorensis** seſellit. Nam ex hoc loco **S. Augustini** perperam intellecto, collegit fidem ex propria ratione, & ut est virtus à charitate distincta, includere non solum cognitionem, sed etiam amorem primæ veritatis, vt proprium sit fidei, vt fides est, credere primæ veritati propter amorem ipsius primæ veritatis, & hoc distinguatur à charitate, quod fides sit cognitio, & amor primæ veritatis, charitas vero amor primæ bonitatis, sed non erit opus in his refellendis diutius laborare, cum nemo sit vel mediocriter in morali disciplina versatus, qui nesciat, fidem non esse amorem, & amorem, non veritatem, sed bonitatem respicere.

His igitur ita constitutis quæri solet à Theologis. *Utrum ad meritum vitæ æternæ satis sit, ut opus bonum procedat ab homine iusto, & habitu charitatis præditi, an etiam requiratur, ut actu, vel virtute ab ipsa charitate procedat.* Et quamuis non desint grauissimi auctores, qui sentiant omne opus bonum hominis iusti, & habitu charitatis præditi, vitæ æternæ meritorium esse: nobis tamen probabilius videtur ad meritum exigi, ut opus bonum, vel tunc, cum sit, actu im-

A peretur à charitate, atque in Deum ut finem supernaturalem & vltimum referatur, vel certe nascatur ab actu imperato à charitate, atque in Deum antè relato, quod est virtute, non actu in Deum referri.

Quo loco non est omittendum, quod prudenter monet sanctus **Bonauentura** in secundo sententiarum, distinctione quadragesima prima, articulo primo, quæstione tertia non sufficere, ut opus virtute referri dicatur in Deum, si quis ad initium anni, vel mensis, vel etiam diei, generali quadam intentione referat omnia sua futura opera in Deum; sed necesse esse, ut illud ipsum opus particulare referatur in Deum, quod postea faciendum est. Tunc enim dicitur opera virtute in Deum relata, cum intentio præcedens est vera causa operum, quæ postea fiunt, ut si quis apud se certo constituat aliquam nummorum summam propter Deum pauperibus erogare, & postea summam illam oblata occasione erogat: is dicitur virtute referre opus suum in Deum etiam si dum pecunias illas distribuit, nihil de Deo cogitet.

Hæc sententia, quæ communior in scholis esse videtur, his argumentis confirmari potest. **PRIMO** Scriptura testatur **Ioan. 15.** ita se habere homines iustos ad Christum, ut palmites ad vitem; constat autem palmites non ferre fructum, nisi succum à vite traxerint; igitur neque homines iusti (ut Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 16. explicat) opera meritoria facere possunt, nisi per illam gratiam, quam Christus in ipsos, ut vitis in palmites influit. Quod etiam confirmatur ex epistola **Cælestini** ad Gallos, c. 8. vbi legimus, non placere Deo, nisi opera illa, quorum ipse auctor est. Idem ex **Augustino**, qui in epist. 105. & alibi passim scribit, merita nostra munera esse Dei. Non igitur meritoria sunt opera bona tantum moraliter, quæ sine relatione in Deum per actum charitatis, à iustis fieri possunt.

SECUNDO, Dominus **Matt. 5.** cum ait: *Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Sine dubio demonstrat, posse hominem iustum facere aliqua bona moralia, quale est; Diligere amicum, quoniam ab illo diligeris, & tamen non habere mercedem in vita æterna. Idem etiam **Math. 10.** non ait: *Qui recipit iustū, mercedem iusti accipiet:* Sed qui recipit iustum in nomine iusti (id est) ea intentione, quia seruus Dei est: Et **Matt. 19.** cū diceret: *Omnis qui reliquerit patrem, vel matrem, &c. Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit:* Adde curauit, propter nomen meum: Vt etiam alibi sæpe addit, propter me. Et cur **Apostolus** tam sollicitè monet 1. ad **Corint. 10.** & ad **Coloss. 3.** ut quicquid facimus in nomine Domini, & in gloriam Dei faciamus; si omnia iustorum opera ex se diriguntur in Deum, & meritoria sunt?

TERTIO, Illa solum opera meritoria sunt vitæ æternæ, quæ ex natura sua charitatem augent. Nam iuxta communem Theologorum sententiam, omne meritum vitæ æternæ, simul etiam incrementi charitatis meritum est: at charitas non augetur nisi per actus, qui ex ipsa procedunt; id enim omnibus habitibus commune est. Igitur illa solum opera meritoria sunt vitæ æternæ, quæ vel sunt actus charitatis eliciti, vel saltem imperati.

QUARTO, Conuenit inter omnes, ut opus referri debeat in Deum, ut finem supernaturalem, si futurum sit meritorium vitæ æternæ; at opera virtutum certarum non referuntur in Deum ut finem supernaturalem, nisi à charitate imperentur, & dirigantur, nam si morales sint, non referuntur ex natura sua in Deum, nisi ut finem naturalem, si Theologicae sint, respiciūt quidem Deum, ut obiectum supernaturale, sed non referuntur in eum, ut finem supernaturalem,

turalem, vel vt summum bonum; igitur non sunt meritorij actus virtutum reliquarum, nisi à charitate imperentur & moueantur.

Respondebunt fortasse omnia bona opera iustorum referri in Deum, vt finem supernaturalem, etiam si à charitate non imperentur, tum quia ipse operans ratione habitualis charitatis est ordinatus in Deum. Tum quia quicumque recipit habitum charitatis infuse, hoc ipso refert, atque ordinat omnia sua ad gloriam Dei.

At responsio non rectè soluit argumentum. Nam subiectum ordinatum per habitum aliquem in finem non necessario communicat operi ordinationem in eundem fidem, nisi ex illo habitu operetur, alioqui omnia opera hominis habitualiter à Deo auersi, & ad creaturam, vt ad finem vltimum conuersi essent ordinata ad peruersum vltimum finem, atque adeo peccata essent mortalia, quod esse falsum & hæreticum, supra docuimus.

Item nulla esse possent in homine iusto verba, vel facta ociosa: nam illa dicuntur & sunt ociosa, quæ carent debito fine: nulla vero iusti verba, vel facta debito fine carerent, si ratione subiecti directa atque ordinata intelligerentur in Deum, vt finem. Neque vero sufficit generalis illa, & confusa relatio operum in Deum, quam facere debent vel solent, qui recipiunt habitum charitatis infusæ; alioqui (vt diximus) nõ ita sedulo Apostolus hortaretur, vt omnia in Dei gloriam faceremus, neque diceret 1. Cor. vlt. Omnia opera vestra in charitate fiant, si non posset accidere, vt opera iustorum in charitate vel ex charitate non fierent. Maneat igitur opera meritoria, id ex necessitate requirere, vt actu, vel virtute à charitate dirigantur, atque ordinentur in Deum.

CAPVT XVI.

Opera iustorum ex charitate facta, meritoria esse vitæ æternæ ex condigno.

DISSERVIMVS hætenus de merito, an sit, & quid sit: sequitur nunc, vt quale sit videamus. Sunt autem **TRES**, de hac re quæstiones, **VNA**, sitne meritum iustorum dicendum ex condigno, an ex congruo. **ALTERA**, sitne condignum ratione promissionis tantum, an etiam ratione operis. **TERTIA**, num Deus remuneret opera iustorum supra condignum, & impiorum citra condignum.

Quod attinet ad **PRIMAM** quæstionem, Catholici omnes agnoscunt opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ, sed tamen aliqui censent nõ esse vtendum his vocibus de condigno, & de congruo, sed absolutè dicendum, opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ, ex gratia Dei. Ita docet Thomas Vvaldensis, tomò tertio, de Sacramentalibus, cap. 7. cui subscribere visus est Paulus Burgenfis, in additione ad commentarium Nicolai Lyrani, in Psalm. 35.

ALII volunt opera bona iustorum esse meritoria de condigno, largo modo, ita vt hoc condignum respectu condigni proprie sumpti possit dici congruè, respectu congrui proprie sumpti possit dici condignum. Ita docent Durandus in secundum sententiarum, distinctione vigesima septima, quæstione secunda. Et Gregorius in primum Sententiarum, distinctione 17. quæst. 1. art. 2.

Communis autem sententia Theologorum admittit simpliciter, meritum de condigno. Quæ sententia verissima est. Et quidem quod ad voces attinet, rectè dicuntur merita nostra esse ex gratia Dei, sicut etiam

A verè dicuntur esse munera Dei, tamen non minus rectè dicuntur esse ex iustitia & ex condigno. Nam Scriptura diuina satis aperte agnoscit has voces, dū dicit, Coloss. 1. *Vt ambuletis digne Deo.* Et 2. Thess. 1. *Vt digni habeamini regno Dei.* Et Apocal. 3. *Ambulantur mecum in albis, quoniam digni sunt.*

Quod vero quidam distinguunt inter dignum & condignum, & meritum ex digno admittunt, non ex condigno: nimis leue est. Nam interpres Latinus eandem vocem Græcam, nunc vertit dignum, vt in locis citatis, non condignum, vt ad Roman. 8. *Non sunt condigne passionis, &c.*

B Quod vero attinet ad rem ipsam, Durandi sententia, si nihil aliud vellet, nisi merita nostra non esse ex condigno, siue ex iustitia absolutè, sed tantum ex hypothesi, id est, posita liberali Dei promissione non esset reprobanda. **CETERVM** videtur omnino velle, merita nostra ex gratia Dei procedentia & posita promissione, adhuc non esse talia, vt eis ex iustitia debeat merces, sed ex sola Dei liberalitate. In quo sensu refellitur à Theologis communi fere omnium consensu, & merito, pugnant enim contra eam sententiam omnia argumenta, quæ fecimus aduersus hæreticos. Omnia enim probant iusto Dei iudicio deberi meritis operum bonorum mercedem vitæ æternæ.

C Neque necesse erit hoc loco illa repetere. Satis erit, paucis refutare quatuor eius dicta, quib. potissimum eius sententia niti videtur. Dicit enim **PRIMO**, temerarium & blasphemum dicere, Deum fore iniustum, si meritis hominum iustorum non reddat mercedem promissam.

Dicit **SECUNDO**, Non extare in sacris litteris promissionem, quæ Deum obliget ad reddendam mercedem, sed tantum, quæ doceat, Deum ordinasse, ac disposuisse vitam æternam dare ijs, qui mandata seruauerint.

Dicit **TERTIO**, in illis beati Pauli verbis 2. ad Timoth. 4. *Quam reddet mihi in illa die iustus iudex;* rectè positum esse, *Iustus iudex*, & rectè non esse positum, iusto iudicio, quia Deus, qui reddit præmia iustis, & pœnas iniustis, iustus & misericors est, & vt iustus, iusto iudicio pœnas reddit iniustis, vt misericors, liberaliter præmia tribuit iustis.

D Dicit **QUARTO**, Nõ posse vllum ex iustitia mercedem ab alio petere, nisi reddat ei omnia, quæ illius sunt, & aliquid amplius; nos autem, non posse Deo vnquam reddere omnia, quæ illius sunt, ne dum aliquid amplius, cum omnia sint ipse.

E Ad **PRIMUM RESPONDEO**, non esse temerariū nec blasphemum, sed pium & sanctum dicere Deum fore iniustum, si non seruaret promissa. Sic enim loquuntur Scripturæ & Patres. Quid enim sibi vult illud Ps. 114. *Fidelis Deus in omnibus verbis suis?* Et ibidem: *Iustus Dominus in omnibus vijs suis?* Et illud 2. Esdræ 9. *Tu ipse Domine Deus, qui elegisti Abraham, & inuenisti cor eius fidele coram te, & percussisti cum eo fœdus, vt dares ei terram Amorrhæi, & Iebusai, & implesti verba tua, quoniam iustus es?* Et illud ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus, qui obliuiscatur operis vestri & laboris.* Certe qui dicit, Deus implet verba sua, quoniam iustus est, & non obliuiscitur Deus laboris & operis suorum, quia iniustus non est, manifestè significat, eum iniustum fore, si secus faceret.

S. AVGVSTINVS lib. de natura & gratia, c. 2. *Nõ est, inquit, iniustus Deus, qui iustos fraudet mercede iustitiæ.* Et li. 4. in Iulian. c. 3. *Per quod, inquit, vera iustitia, per hoc & regnum Dei, Deus namque ipsa, quod absit, erit iniustus, si ad eius regnum verus non admittitur iniustus.* Vides quam nõ timeat sanctus Augustinus te-

meritatem, vel blasphemiam, si dicat, Deum iniustum fore, si iustos excludat à regno.

Adde, quod si Deus non seruando promissa, non esset iniustus, posset certè non seruare promissa: ac per hoc posset non esse fidelis, posset mentiri, posset negare se ipsum, quæ vere temeraria sunt, atque blasphema: *Nã si nos nos negauerim, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest, 2. ad Timot. 2.* Item: *Quam promissit, qui non mentitur Deus, Tim. 1.* Item: *Impossibile est mentiri Deum, Hebr. 6.* Item: *Fidelis est qui re-promissit. Hebr. 10.*

Ad SECUNDVM RESPONDEO, Omnem veram promissionem ferre secum obligationem, & ideo ex iustitia implendam esse, atque seruandam. Nam idcirco fidelis dicitur, qui stat promissis, infidelis, qui promissa nõ præstat. Extare autem in Scripturis non solum ordinationem & dispositionem, siue propositum, sed etiam promissionem, quæ ad fidelitatem verè pertineat, perspicuum est ex loco citato, ad Tit. 1. *secundum spem vitæ æternæ, quam promissit, qui nõ mentitur, Deus. Et Iac. 1. Accipiet coronam vitæ, quam re-promissit Deus diligentibus se.*

DEINDE, similitudo brauij cui comparat Apostolus vitam æternam, 1. Corin. 9. similitudo denarij diurni ex conuentione promissa laborantibus in vinea, Matth. 20. similitudo depositi, quæ habetur 2. Timot. 1. & alia id genus multa, nonne apertissime significant promissionem ex debito & obligatione reddendam?

Quid quod Patres passim dicunt, Deum fieri hominibus propter bona opera debitorem. Sanctus CYPRIANVS, in serm. de elemosyna, extremo, de eo, qui benè operatur: *Deum, inquit, computat debitorem.*

S. BASILIUS, orat. ad diuites: *Opera, inquit, ostende, & exige retributionem.*

S. AMBROSIVS serm. 7. in Psal. 118. in illud: *Memor esto verbi tui. Vult, inquit, Deus conueniri, ut si quis proposita secutus virtutibus præmia benè certauerit, fructum remunerationis expectet, quin etiam exigat.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 3. in Matth. *Ut se, inquit, Deus tibi debitorem fateatur non solum pro operibus, sed etiam pro hac gratia, humilique sententia.*

S. AVGVSTINVS in Psal. 83. in illud: *Misericordiam & veritatem diligit Dominus, Ecce, inquit, videmus, quia tenet eum Paulus debitorem. Item: Debitorem, inquit, Dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur, redde quod accepisti, sed redde quod promissisti.* Similia supra citauimus ex Paulino ad Victorium, & Fulgentio ad Monimum.

Ad TERTIVM RESPONDEO, Non rectè à Durando exponi sententiam Apostoli, quod enim illa verba, *quam reddet mihi iustus iudex*, sint accipienda formaliter, ut sensus sit, reddet mihi Dominus, quatenus est iustus iudex, ac per hoc ex iustitia non ex sola liberalitate, planum est, PRIMO, ex singulis pene verbis illius sententiæ, ut ex illis, *bonum certamen certauit.* Item ex illo, *reddet, & ex illo, coronam iustitiæ.*

SECUNDO, quia superuacaneum esset illud, *iustus iudex*, eo loco, vbi non agitur de pœnis impiorum, sed de præmijs tantum iustorum, si Deus pœnas solum ut iustus iudex infligeret, præmia vero, ut liberalis donator effunderet.

TERTIO ex AVGVSTINO, qui loco citato in Psal. 83. hunc locum Apostoli tractans, dicit, Deum indulgentiæ esse largitorem, coronæ autem debitorem, & ideo indulgentiam tribuere ut patrem, coronam iustitiæ, ut iudicem iustum. Item in lib. de gratia & libero arbitrio, eundem locum exponens, c. 6.

A *Cui redderet, inquit, coronam iustus iudex, si non donasset gratiam misericors Pater? Et in lib. de correptione & gratia. c. 13. non solum vitam æternam, sed etiam misericordiam in remissione venialium dicit, iusto iudicio bonis meritis reddi.*

DEINQUE, in alijs locis idem Apostolus non solum dixit, iustum iudicem esse Deum in remuneratione operum bonorum, sed etiam iustum esse apud Deum, ut bona opera remuneret, 2. Thessal. 1. Et ibidem disertis verbis dicit, iusto iudicio Dei Thessalonicenses dignos haberi regno Dei, pro quo patiebantur.

Ad QVARTVM RESPONDEO, Absolutè non posse hominem à Deo aliquid exigere, cum omnia sint ipsius, tamen posita eius voluntate, & pacto, quo nõ vult exigere à nobis opera nostra gratis, sed mercedem reddere iuxta proportionem operum, verè possumus ab eo mercedem exigere: quomodo seruus non potest absolutè à domino suo vlltum præmium postulare, cum omnia, quæ seruus acquirit, domino suo acquirat: tamen si domino placeat donare illi opera sua, & pro iisdem tanquam sibi non debitis mercedem promittere, iure mercedem pro suis operibus postulabit.

DEINDE, obiectio ista Durandi locum haberet, si Deus ex iustitia commutatiua mercedem redderet operibus bonis: sed cum Deus ex iustitia distributiua præmia benè operantibus dare decreuerit, non est opus, ut ei propriè aliquid demus. Nam neque ij, qui currunt ad brauium, dant aliquid Regi, & tamen tenetur Rex brauium tribuere ei qui cæteros in cursu superauerit. Maneat igitur opera bona iustorum ex iustitia, atque adeo ex condigno mereri vitam æternam.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum meritoria esse ex condigno, non solum ratione pacti, sed etiam ratione operum.

ALTERA quæstio sequitur, Vtrum opera bona sint meritoria ex condigno ratione pacti tantum, an ratione operis tantum, an ratione vtriusque. Neque enim dubitari debet, quin meritum ex condigno his tribus modis variari possit. Nam si forte opus aliquod sit multo inferius mercede ex conuentione promissa, ut si dominus vineæ conduceret operarios, & non denarium diurnum, sed centum nummos aureos pro mercede promitteret: esset eiusmodi meritum ex condigno, ratione pacti, non ratione operis.

CONTRA vero si opus sit reuera æquale mercedi, vel forte etiam maius: sed conuentione nulla interuenerit; si dici debeat eiusmodi meritum ex condigno; dici debeat ex condigno ratione operis, non ratione pacti. Et in malis quidem facile reperiemus meritum pœnæ ex condigno ratione operis, non ratione pacti, quoniam sine vlla conuentione qui alterum lædit, satisfacere tenetur, atque ad pœnam à iudice compelli potest: vtrum autem in bonis sit aliquod meritum vere de condigno ratione operis, non ratione pacti, paulò post videbimus.

DEINQUE, si & pactum intercedat, & opus sit vere par mercedi, ut cum operarij ad vineam iuxta Euangelium conducuntur pro denario diurno: id meritum erit ex condigno ratione operis, & ratione pacti.

Non desunt qui censeant, opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ratione operis, etiam si nulla extaret diuina conuentione. Ita enim do-

cet Caietanus in 1. 2. q. 114. artic. 3. Et idem videtur sensisse Dominicus à Soto, lib. 3. de natura & gratia, cap. 7.

A L I I contra existimant opera bona ex gratia procedentia non esse meritoria ex condigno ratione operis, sed tantum ratione pacti, & acceptatione diuinæ. Ita docet Scotus in 1. sentent. dist. 17. q. 2. quem alij quoque sequuntur ex veteribus scholasticis, & recentioribus Andras Vega, in opusculo de iustificatione, quæst. 5.

Distat autem hæc opinio longissimè ab hæresi Lutheranorum. Non enim Scotus censet, opera bona non esse verè bona, sed peccata, si ad legem diuinam examinantur, vt Lutherani censent; sed existimat opera iustorum esse bona vere & proprie, sed non tam excellentia, vt proportionem habeant cum vita æterna, & ideo acceptari quidem à Deo ad iustitiam & dignam mercedem vitæ æternæ, sed ex pacto & promissione, non ex operis dignitate.

N O B I S media sententia probabilior esse videtur, quæ docet, opera bona iustorum meritoria esse vitæ æternæ ex condigno ratione pacti, & operis simul, non quidem quod sine pacto, vel acceptatione non habeat opus bonum proportionem ad vitam æternam, sed quia non tenetur Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, quamuis par, & æquale mercedi, nisi cõuentio interueniat. Quæ sententiam conformem esse non dubitamus Concilio Tridentino & principibus Theologorum S. Thomæ, in 1. 2. q. 114. ar. 1. ad 3. & art. 3. sancto Bonauenturæ, & alijs in 2. sent. dist. 27.

P R I M V M igitur opera iustorum, remoto pacto, vel promissione, non esse meritoria vitæ æternæ ex condigno, siue ex iustitia, ita vt non possit Deus sine iniustitia talem negare mercedem; satis probatum est supra c. 14. in 2. ratione. Scriptura siquidem & Patres vbicunque dicunt, Deum fidelem esse, & iustum in reddendo præmio, semper aut fere semper mentionem faciunt promissionis.

A T (inquiunt) Filio debetur hæreditas, si benè se gesserit, etiamsi nulla conuentio inter patrem & filium intercedat. Nos autem per gratiam filij Dei sumus: igitur, si benè operemur, debetur nobis hæreditas vitæ æternæ, etiamsi nulla conuentio vel promissio intercedat.

R E S P O N D E O, aliud esse loqui de merito personæ, aliud de merito operis. Et rursus aliud de vitæ æternæ, vt est hæreditas, aliud vt est merces, stipendiū, brauium. Nam ex eo quod aliquis est filius Dei per gratiam, meretur ex condigno hæreditatem vitæ æternæ, siue alio pacto, sed merito personæ, non merito operis. Nam etiam infantibus, qui decedunt mox à Baptismo, quia filij Dei sunt, debetur iure hæreditas, & ipsi eam mereri dici possunt, non merito operis, sed personæ. Quemadmodum etiam cum distribuenda sunt officia, vel beneficia publica melioribus ciuibus, illi dicuntur ea mereri ex condigno, qui sunt optimi inter ciues.

Porro bona opera non requiruntur ad vitam æternam acquirendam, vt hæreditatem, sed requiruntur, ne filius excidat ab adoptione, & iure mereatur exhæredari. Proinde filius Dei adoptiuus per bona opera sine alio pacto non meretur vitam æternam acquirere, vt hæreditatem, sed meretur eam non amittere. Quod patet tum ex eo, quod hæreditas ante omnia bona opera, iure adoptionis illi debetur. Tum quia infantes baptizati, ex hac vita migrantes vitam æternam accipiūt in hæreditatem, cum tamen nulla habeant operum merita, vt experiētia testatur & sancti Patres docent, Augustinus in epist. 157. ad

A Optatum. Et Bernardus sermone 68. in Cantica.

At vero vt filius Dei adoptiuus vitam æternam obtineat, vt mercedem, siue stipendium, & brauium, dicimus requiri promissionem, siue pactum: neque sufficere gratiam adoptionis. Nam etiamsi teneatur pater admittere probum filium ad hæreditatem, tamen non tenetur admittere opera eius, quamuis alioqui valde egregia ad obtinendum brauium, nisi pactum, vel promissio interueniat. Id quod magis apertè perspiceretur, si cœlestis hæreditas, & cœleste brauium omnino distinguerētur. Tunc enim omnes intelligerent, hæreditatem deberi personæ à Deo in filium adoptatè, etiamsi nulla alia extaret promissio, iuxta illud, *si filij, & hæredes*, Roman. 8. at brauium deberi operibus ex pacto & promissione, iuxta illud, *accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*, Iacobi primo. Et, *nonne ex denario conuenisti mecum?* Matth. 20.

Sed quanquam ipsa gloria sempiterna, hæreditas est & brauium; tamen vt hereditas personæ debetur iure adoptionis sine alio pacto, vt obiectio probat; vt brauium debetur operibus ex pacto, vt nos hic docemus: & præterea cum varij sint gradus cœlestis gloriæ, vnus tantum debetur personæ iure adoptionis, sine alio pacto; reliqui debentur operibus ex promissione vel pacto.

C Iam vero opera bona iustorum meritoria esse vitæ æternæ ex condigno non solum ratione pacti & acceptationis, sed etiam ratione operis, ita vt in opere bono ex gratia procedente sit quædam proportio & æqualitas ad præmium vitæ æternæ, probatur his argumentis.

P R I M O, vitæ æterna est gratia pro gratia, vt dicitur Ioan. 1. id est, gratia mercedis pro gratia meritorum, siue charitas patriæ pro charitate vitæ, vt exponitur à S. Augustino, in epist. 105. & in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 9. At inter gratiam & gratiam sine dubio magna similitudo, & proportio est.

S E C V N D O, vitæ æterna est flumen lætificans ciuitatem Dei, Psalm. 45. gratia vero benè operandi est fons aquæ salientis in vitam æternam, vt dicitur Ioan. 4. at fons proportionem habet ad flumen, imò totum flumen virtute continet. Et præterea proportio est inter discensum & ascensum aquæ; tam enim alte ascendit, quàm alte descendit; fons autem aquæ viuæ, id est, gratia Spiritus sancti diffusa in cordibus nostris, de cœlo descendit, & ideo debita proportio salit in vitam æternam.

T E R T I O, vitæ æterna est denarius diurnus laborantium in vinea, Matth. 20. At denarius diurnus iustum est precium laboris diurni. Ideo enim vocatur denarius diurnus, quia solet ordinarie ex communi æstimatione respondere labori diurno.

Q V A R T O, gratia est semen gloriæ, iuxta illud 1. Ioan. 3. *Semen Dei manet in eo*. At semen non est quidem æquale rei, cuius est semen, quo ad molem, sed est tamen æquale, quo ad virtutem.

E Neque Durandi responsio, quod gratia sit semen gloriæ, metaphoricè, non proprie, solida est. Nam hæc ipsa metaphora satis aptè, atque accommodate potest indicare quod volumus. Vt enim semen proprie dictum, arboris videlicet, aut animantis, physica virtute totam arborem, vel animantem continet, sic etiam charitas Dei in corde diffusa, mortali meritoriaque virtute gloriam ipsam continet.

Q V I N T O, vitæ æterna est actio quædam supernaturalis ex parte obiecti, & principij tum efficientis, tum etiam formalis; at meritum, quod in dilectione cõsistit, est etiam actio supernaturalis ex parte obiecti, & principij tum efficientis, tum formalis: igitur

proportionem habent inter se, & vnum ad alterum, quasi recta via ad suum terminum ducit.

S E X T O, Deus est, qui electos per merita ad vitam æternam vt brauium, & coronam iustitiæ perducendos esse decreuit, igitur sine dubio eiusmodi merita illis donat, quibus verè & propriè, atque adeo ex cõdigno perueniant ad coronam. Neque enim potestas, vel sapientia, qua id faceret, Deo deesse potuit.

S E P T I M O, merita nostra pendent à meritis Christi, tum quia nobis ille meruit virtutem merèdi, tum quia nos meremur vt membra viuæ Christi, & per influxum, què ab illo, vt à capite nostro recipimus: igitur detrahatur de gloria Christi, si merita nostra sint ita imperfecta, vt non sint merita ex condigno, nisi ratione acceptationis Dei.

C A P V T XVIII.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

N E Q V E argumenta, quæ contrà obijci solent, aliquid concludunt. **P R I M O**, obijci potest illud Apostoli, Rom. 8. *Non sunt condigne passionis, &c.* Et illa testimonia Patrum, quæ nos supra citauimus, cap. 14. in prima ratione.

S E D intelligitur illa omnia loca de meritis secundum substantiam operum, non vt à Spiritu sancto, & gratia Dei proficiuntur, vt tum eo loco, tum in capite 6. diximus. Quod si velimus locum Apostoli vniuersaliter intelligere de bonis operibus omnibus, etiam vt à Spiritu sancto, & gratia Dei proficiuntur; vt S. Fulgentius intellexit in lib. 1. ad Monimum, promptum erit respondere, nõ requiri ad meritum ex condigno absolutam æqualitatem inter meritum & premium, sed satis esse proportionalem, vt paulò post fusius explicabimus.

S E C V N D O, obijci potest S. A V G V S T I N V S, qui lib. 1. Confess. c. 4. dicit: *Qui reddit debita nulli debet.* Et ferm. 16. de verbis Apostoli: *Non dicimus Deo, redde, quia accepisti, sed redde, quia promissisti.* **I T E M** S. B E R N A R D V S, qui in ser. 1. de Annunciatione dicit: *Neque enim talia sint hominum merita, vt propter ea vita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret nisi eam donaret.* **D E N I Q V E** S. Thom. qui secunda secundæ, q. 114. art. 1. ad 3. dicit, Deum non debere nobis, sed dispositioni suæ.

S E D facilis est **R E S P O N S I O**. Nam dicitur Deus, reddere debita nulli debens: quia nihil vlli debet absolute, sed solum ex promissione & dono suo. Pari ratione dicimus Deo, redde quia promissisti, non dicimus, redde quia accepisti, quoniam fundamentum primum debiti diuini non in opere nostro, sed in eius promissione consistit. Nam remota promissione non tenetur acceptare opus nostrum ad mercedem. Quod autem nõ ex sola promissione, sed etiam ex opere nostro Deus efficiatur debitor, docet ibidem A V G V S T I N V S cum subiungit, *Redde quod promissisti, quia fecimus quod iussisti.*

S. quoque B E R N A R D V S dicit, vitæ æternam non deberi ex iure; quoniam (vt ipse ibidem explicat) merita nostra nascuntur ex gratia. Proinde significat non deberi ex rigore iustitiæ (vt Theologi loquuntur) qui gratiam nullam præsupponit; & Deum absolute non facturum iniuriam iustis; si eos priuet mercede iustitiæ: non tamen negat, quin ex hypothesi Deus iniuriam facturum esset, si vitam æternam bonis operibus, ex conventionem non redderet.

Denique S. T H O M A S non dicit, Deum non fieri nobis debitorem, sed non fieri nobis simpliciter de-

A bitorem; quoniam (vt diximus) prima & potissima ratio debiti diuini, ex ipsius Dei promissione & dispositione confurgit.

T E R T I O obijciunt, inter Deum & hominem non posse esse iustitiam, nisi secundum quid, vt S. Thom. docet, 1. 2. quæst. 114. artic. 1. Iustitiam autem secundum quid, non esse iustitiam simpliciter & absolute: quare non esse absolute dicendum operibus nostris, ex condigno deberi vitam sempiternam.

R E S P O N D E O, D V O B V S modis dicitur aliquid secundum quid, V N O modo, cum caret ea forma, à qua denominatur secundum quid, quo modo Cygnus dicitur niger secundum quid, id est, secundum pedes, & Æthiops albus secundum quid, id est, secundum dentes: **A L T E R O** modo cum non caret ea forma, sed tantum perfectione eius, quæ in alijs rebus eiusdem generis reperitur; quo modo puer dici potest homo secundum quid, si ad virum perfectum comparatur; & res creatæ dicuntur entia secundum quid, si conferantur ad Deum: & accidentia dicuntur habere esse secundum quid, ad substantiam comparata.

Igitur quæ dicuntur secundum quid priore modo, non possunt simpliciter, & absolute nominari talia; quæ dicuntur secundum quid modo posteriore, dicuntur etiam simpliciter & absolute talia, sed imperfectius, quàm alia generis eiusdem. Atque hoc modo posteriore Theologi dicunt iustitiam secundum quid esse inter Deum & hominem, quia præsupponit gratiam, & tamen simpliciter etiam dicunt esse iustitiam, sed minus perfectam, quàm ea sit, quæ nullam gratiam prærequirit.

Q V A R T O obijciunt, maximam esse inæqualitatem inter opera nostra, quamuis ex gratia proficiantur, & ipsam æternam beatitudinem; præsertim si beatitudo obiectione consideretur, sicut scriptum est: *Ego ero merces tua magna nimis.*

R E S P O N D E O, negari non potest, quin beatitudo longè excellat actioni meritorie, cum in illa sit cognitio & charitas perfecta, in ista vero sit cognitio & charitas imperfecta: sed non requiritur absoluta æqualitas inter meritum & præmium, secundum iustitiam distributiua, vt dici possit præmium deberi meritis ex condigno, etiam ex parte operis: sed sufficit, vt sit proportio quædam, secundum quam is, qui meretur dici possit dignus eo præmio. Nam hic etiam in terris, qui doctrina & bonis moribus præditus est, & pro Ecclesia aliquandiu laborauit, dignus Episcopatu iudicari solet, quamuis absolute dignitas Episcopalis amplissima sit, & nullo precio comparabilis: in rebus quoque naturalibus dispositio ad formam multo imperfectior est ipsa forma, & tamen ex naturali quadam iustitia subiecto rite disposito forma debetur: sic igitur qui Deum ex toto corde diligit, ac per hoc mundus est corde, pacificus, mitis, humilis, misericors, dignus est, qui ad beatitudinem illam admittatur, quæ diligentibus Deum, mundis corde, pacificis, mitibus, misericordibus, humilibus; vt rite dispositis promissa est.

E Quod autem dicebatur de beatitudine obiectiua, quæ Deus est, non auget difficultatem, nam sicut Deus obiectum est beatitudinis (id est) cognitionis & amoris beatorum; sic etiam obiectum est meriti, id est, fidei & charitatis viatorum. Hoc solum interest, quod fides & charitas in hac vita minus perfecte Deum attingunt, quàm visio & charitas in alia vita; sed ideo dicimus ex condigno fidei formatæ per charitatem deberi visionem cum ardentissima charitate, quia dignum est, vt res à Deo inchoata, & disposita tandem aliquando perficiatur & absolua-tur. Nam (vt loquitur S. FULGENTIUS, in lib. 1. ad

Monimum, cap. 10.) *Quia Deus vitam aeternam donat, opus suum, quod inchoavit iustificans impium, perficit, glorificans iustum.*

QUINTO obijciunt, Deum ex communi sententia Theologorum remunerare iustorum opera supra condignum; proinde non esse in operibus iustorum veram condignitatem ad præmium.

RESPONDEO, Deum remunerare supra condignum non ita esse accipiendum, quasi bona opera non sint digna præmio vitæ æternæ; sed quod ultra præmium, quod ex condigno meritis bonis debetur, Deus ex liberalitate aliquid semper adiungat. Sed de hac re in sequenti capite differemus.

CAPVT XIX.

Deum remunerare opera bona supra condignum.

POSTREMA restat quæstio, Num Deus opera bona remuneret ex mera liberalitate supra condignum. Communis enim Theologorum sententia id constanter affirmat, vt perspicuum est ex S. Tho. S. Bonavent. Scoto, Durando, & alijs in 4. sent. dist. 46.

Contrarium docuit Andreas Vega, in quinta quæstione de Iustificatione, & Doctor ille Louanienlis, cuius multas sententias Pius V. Pontifex damnauit. Est enim inter damnatas sententias, quartadecima his verbis expressa: *Opera bona iustorum non accipient in die iudicij extremi amplio rem mercedem, quam iusto Dei iudicio mereantur accipere.*

Probatur igitur breuiter, Deum remunerare ultra, vel supra condignum, PRIMO, ex diuinis litteris. Nam Matth. 5. non sine causa Dominus ait: *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis.* Et apertius Lucæ 6. *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinus vestros.* Certè enim iusta merces esse poterat, mensura bona; cur autem additur, conferta, coagitata, superfluens, si nihil additur supra condignum?

Item Luc. 19. posteaquam seruus fidelis qui lucratus fuerat decem Mnas, acceperat præmium suum, (id est) imperium supra decem Ciuitates; rursus extraordinario munere datur ei Mna, quæ fuerat ablata à seruo infideli & pigro. Quid autem hoc significare potest, si Deus in iudicio nulli dabit aliquid, nisi iuste & ex condigno illud mereatur?

Ad hæc, Matth. 20. in parabola vineæ, manifestè videmus multis dari integrum diurnum denarium, cum tamen non integrum diem in opere posuissent. Atque id non ex iustitia, sed ex liberalitate factum esse, indicat Dominus illis verbis: *Volo huic dare, sicut & tibi. An non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Ex quo etiam intelligimus, id, quod supra condignum additur, non dari ex æquo, nec omnibus. Fortasse etiam huc pertinet illud Apostoli ad Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, que reuelabitur in nobis, quamuis & aliter hoc testimonium exponi possit, vt supra notauimus.*

Idem SECUNDO, ex Patribus probari potest. S. BASILIUS, in Pf. 114. in illud: *Cohertere anima mea in requiem tuam. Proposita est, inquit, aeterna requies his, qui legitime in hac vita decertarunt, que non secundum operum debitum ac meritum retribuitur, sed iuxta magnificentiam Dei his, qui in ipsum sperauerunt, exhibetur.* Quem locum ostendimus cap. 6. male allegari contra merita ex condigno, cum non extenuet merita, sed amplificet munificentiam Dei in retribuendis præmijs etiam supra condignum.

A S. FVLGENTIVS in lib. 1. ad Monimū, c. 10. reddens rationem cur vita æterna dicatur gratia, cum merces sit meriti, ita loquitur: *Gratia autè etiam ipsa non iniuste dicitur, quia non solum donis suis Deus dona sua reddit, sed quia tantum etiam ibi gratia diuina retributionis exuberat, vt incomparabiliter, atque ineffabiliter omne meritum, quantumuis bona, & ex Deo data humana voluntatis atque operationis excedat.* Hæc ille. Itaque non temerè, nec sine fundamento scholæ Theologorum præmium operibus bonis à Deo supra condignum reddendum esse confirmant.

B Vtrum autem operibus malis Deus pœnam reddat citra condignum, non videtur ita esse certum; nam nec inueniuntur loca Scripturæ, quibus id facile confirmetur, & quæuis S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 37. in Gen. huius sententiæ patronus esse videatur, tamè S. AVEVSTINVS li. 21. de ciu. Dei, c. 24. hanc ipsam sententiam tolerat potius: quæ probat. Nam cū dixisset illa verba Pf. 76. *Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas, nō pertinere ad reprobos, sed ad electos, ita subiunxit: Sed quibus placet, istam sententiam vsque ad illa impiorum tormenta protendere, saltem sic intelligant, vt manente in eis ira Dei, quæ in aeterno est prænuntiata supplicio, non contineat Deus in hac ira sua miserationes suas, & faciat eos non tanta, quanta digni sunt pœnarum atrocitate cruciari: non vt eas pœnas vel nunquam subeant, vel aliquando finiant, sed vt eas mitiores, quam merita sunt eorum, leuioreque patiantur. Sic enim & ira Dei manebit, & in ipsa ira sua miserationes suas non continebit. Quod quidem non ideo confirmo, quia non resisto.* Hæc ille.

C Quia tantum hæc sententia de pœnis circa condignum & multis Theologis placuit, & à S. Augustin. minime refutatur; respondendum erit quatuor testimonijs Scripturæ diuinæ, quæ contra eam pugnant videntur.

D PRIMVM testimonium est illud: *Non exabis inde, donec reddas nonissimum quadrantem,* Matth. 5. SED facilis est RESPONSIO. Nam siue hic locus intelligatur de pœnis purgatorij, vt nos in 1. lib. de purgatorio, & in 1. lib. de statu peccati ostendimus, siue etiam de pœnis gehennæ; significat Dominus, nullum peccatum sine suo cruciati mansurum, non autem nullam partem eius cruciatus qui singulis peccatis debetur esse minuendam. Deinde loquitur Dominus de pœna, quæ soluenda manebit post latam Iudicis sententiam, non de ea, quam iudex constituet, cum sententiam feret. Quamuis enim Deus, cum peccatores iudicabit, citra condignum fortasse iudicabit; sed post sententiam latam nihil vnquam de pœna minuetur.

E ALTERVM testimonium est Luc. 6. *Quamensuram mensi fueritis remetietur vobis.* Sed absque dubio sententia hæc generatim accipienda est, vt sensus sit, qui boni fuerint, bona recipient; qui mali, mala; & qui valde boni fuerint, multum boni recipient, qui valde mali, multum mali. Nam si æqualitas præmijs ad merita describeretur, repugnaret hæc sententia verbis illis, quæ ex eodem cap. nos citauimus, *mensuram bonam & confertam, &c.*

TERTIVM testimonium est Iaco. 2. *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam.* SED loquitur Apostolus eo loco de misericordia nō quacūque sed saluante, atque à damnatione æterna hominem liberante. De qua loquitur Dominus Matth. 5. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

POSTREVM testimonium est in Apocalypsi, c. 18. *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit raturum date illi tormentum & luctum.* CÆTERVM hic locus

docet proportionem quādam futuram inter culpam & pœnam, vt maiori culpæ maior pœna respondeat, & minor minori; non tamen necesse est ex hac proportione æqualitatem colligere. Sed de his satis, præsertim cum de supplicijs citra condignum inferendis res sit (vt diximus) satis incerta.

CAPVT XX.

Vitam æternam etiam quoad primum eius gradum reddi meritis operum bonorum.

EXPLICAVIMVS tres partes disputationis de Merito. Sequitur **Q**UARTA, quæ est etiam vltima in qua breuissimè docēdum est, quānam sint illa, quæ cadunt sub meritum de condigno.

Sunt autem omnino **Q**UINQUE res, quæ in dubiū reuocari possunt, vita æterna, gratia iustificationis, gratiæ incrementum, reparatio post lapsum, & perueuerantia in fide & charitate vsque in finem. De quibus disputat S. Thom. 1. 2. q. 114. art. 5. & sequen. Nos paucis indicabimus, quæ veriora de his omnibus quæstionibus nobis esse videantur.

PRIMUM igitur de vita æterna solum quæstio est. Vtrum ipsa vita æterna, an gradus tantum in ea præstantiores cadant sub meritum de condigno. Sunt enim qui sentiant, vitam æternam, siue primum eius gradum non cadere sub meritum, cum debeat iure hæreditatis omnibus filijs Dei, hoc ipso quod sunt filij Dei. Sunt etiam, qui existimant vitam æternam, siue primum eius gradum, reddi meritis operum, si dilectio illa Dei, quæ est vltima dispositio ad iustificationem, oriatur ex ipsa gratia iustificationis, alioqui meritis non reddi.

Nos existimamus, vitam æternam, tum quoad primum gradum, tum quoad cæteros reddi bonis meritis filiorum Dei: nec multum ad rem facere, vtrum vltima illa dispositio procedat ex gratia iustificante, vel eam præcedat. Nam Scriptura diuina passim docet, non solum gloriæ incrementum, sed ipsam gloriam simpliciter præmium esse operū bonorum. Vt *Matth. 9. si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et ibidem. Qui reliquerit patrem, vel matrem, & c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Et Iacobi 1. Beatus vir, qui suffert tentationem, quonia cum probatus fuerit, accipiet coronam vite. Gal. 6. Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Et ad Coloss. 3. Ipsam hæreditatem scribit Apostolus, reddi operibus bonis; *Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Deo, & non hominibus, scientes quod à Domino recipietis retributionem hereditatis, Domino Christo seruite.**

Ex quo intelligitur illum ipsum gradum gloriæ qui debetur iure hæreditario, retribui etiam iure mercedis. Non enim est absurdum (vt supra non semel diximus) eandem rem duplici iure deberi, titulo videlicet hæreditatis, & titulo meritorum. Atque hoc præstabit in cælo adulti infantibus, non solum quod illi ampliorem gloriam obtinebunt, sed etiam quod ipsam gloriam, & primum eius gradum habebunt infantes solo iure hereditatis, adultis vero gloria illa simul erit & patris hæreditas, & corona victoriæ.

Porro dispositio illa vltima, si gratiam adoptionis præcedat, nõ erit meritoria vitæ æternæ de condigno, quia non possunt mereri vitam æternam de condigno, nisi filij Dei, vt supra demonstratum est: si vero ex gratia illa nascatur, eamque sequatur, saltē ordine naturæ non poterit mereri primum gradum gloriæ, si vera sit illorum opinio, qui dicunt, non cadere sub meritum id, quod iam debetur titulo hæreditatis: nã primus gradus gloriæ prius natura debetur titulo

A hæreditatis homini iustificato, quã vltima illa dispositio eius gratia iustificationis procedat. Sicut enim prius est in homine gratia adoptionis, quã dispositio ex gratia ipsa procedat: ita prius est ius ad hæreditatem, quod à gratia adoptionis separari nequit, quàm ex gratia adoptionis dispositio illa procedat.

Vides igitur ad rem non facere, vtrum illa dispositio gratiæ præcedat, vel sequatur. Neutro enim modo meritoria esse poterit primi gradus gloriæ, si quod iam debetur, non potest sub meritum cadere. At si concedatur, quod nos contendimus, & quod S. Thomas docet, in 3. senten. dist. 18. q. 1. art. 5. rem vnam & eandem varijs titulis posse deberi, sine dubio vltima illa dispositio post infusionem gratiæ continuata meritoria erit vitæ æternæ, vt S. Thomas confirmat in 1. 2. quæst. 112. art. 2. ad 1.

CAPVT XXI.

Non gratiam iustificationis, sed eius incrementum cadere sub meritum de condigno.

IAM verò de gratia iustificationis, & eius incremento, tota res breuissime expediri poterit. Nam gratiam eiusmodi non posse obtineri, neque ex condigno, neque ex congruo meritis operum, solis viribus liberi arbitrij effectorum, docuimus aduersus Pelagianos, in li. 5. de gratia & libero arbitrio. **R**URSUS, eandem gratiam non posse obtineri ex condigno, sed solum ex congruo meritis operum ex fide, & auxilio Dei speciali procedentium, docuimus in lib. 1. de iustificatione, c. 21. **P**RÆTEREA, non posse gratiam eandem obtineri meritis consequentibus, hoc est, bono vsu gratiæ, vt quidam olim absurdè dixerunt, docet S. Augustinus in lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7. & in lib. 1. de prædestin. Sanctorum, cap. 12. Quod illo argumēto potissimum confirmatur: quia gratia iustificationis sæpe datur illis, qui ea bene vti non possunt, vt infantibus mox à baptismo morituris, vel qui non volunt, vt adultis quibusdam, qui gratiam iam acceptam abijciunt, & fiunt nouissima eorum peiora prioribus, sæpe etiam non datur illis, qui ea bene vsuri fuissent, si illam accepissent, quod de Tyrijs & Sidonijs Dominus ipse testatur Matthæi 11.

Ad hæc, nullum (Christo excepto) quamuis iustum & sanctum posse alijs mereri gratiam de condigno, certa ratio persuadet. Nullum enim extat pactum, nulla promissio de merito alienæ salutis; & solus Christus, vt Ecclesiæ totius caput, eam gratiam habuit, qua membris omnibus gratiam & gloriam mereretur. *Quamuis* (inquit S. Leo in epist. 97. ad Leonem, cap. 2.) *multorum sanctorum in conspectu Domini preciosa mors fuerit; nullius tamen infontis occisio, redemptio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dedere coronas, & de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ.*

E Sed sicut certum est, nõ posse vnum alteri ex condigno gratiam promereri, ita non dubium est, posse id ex congruo fieri. Quomodo S. Stephanum precibus apud Deum conuersionem Apostoli Pauli, & S. Monicam lachrymis apud eundem conuersionem S. Augustini promeruisse, nemo est qui neget. Et in ipso Euangelio legimus, Matthæi 9. *Videns Iesus fidem illorum dixit Paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.*

Denique posse hominem istum mereri ex condigno augmentum iustitiæ, docet Concilium Tridentinum, sess. 6. can. 32. docet etiam S. AVGVSTINVS, tract. 77. in Ioannem, quamuis nomen ipsum de

condigno non ponat: *Restat, inquit, ut intelligamus Spiritum sanctum habere, qui diligit, & habendo mereri, ut plus habeat, & plus habendo plus diligit.*

CAPVT XXII.

Reparationem post lapsum, & perseverantiam usque in finem non cadere sub meritum de condigno, sed solum de congruo.

DE REPARATIONE post lapsum, & perseverantia usque in finem concors est sententia Theologorum, non cadere ea sub meritum de condigno. Ac (ut cætera argumenta præteream) si caderent illa duo sub meritum de condigno, nemo iustorum esset, qui non esset etiam de numero electorum & prædestinatorum ad vitam. Qui error fuit Iouiniani & Caluini, & à nobis in 3. lib. confutatus est.

Poste autem donum perseverantiæ precibus impetrari, docuimus in 2. lib. de gratia & lib. arbit. c. 12. posse vero reparationem post lapsum, eum qui iustus est, mereri ex congruo, negat quidem S. Thomas, in 1. 2. quæst. 114. art. 7. sed id ipsum concedere videtur in epist. ad Hebr. cap. 6. lect. 3. ut etiam aperte concedit S. Bonaventura, in 2. sent. dist. 28. explicans verba Petri Lombardi. Et certè non desunt optimæ rationes, quibus id probari posse videatur. Nam in 2. lib. Paralip. ca. 19. dictum est ad Iosaphat Regem Iuda: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum, amicitia inngeris, & idcirco irâ domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, &c.* Ex quo intelligimus sanctum illum Regem bonis operibus apud Deum obtinuisse, ut etiam cum peccaret, à Deo non deferretur, nec pro meritis puniretur. Item in Psal. 70. orat Propheta, quod nos etiam orare convenit: *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Et certè

frustrâ fieret talis oratio, si nulla ei respondere posset impetrario.

AD HÆC, si potest iustus mereri de congruo, id est, impetrare alteri conversionem, cur non & ipse sibi postulare & impetrare possit, ut si labatur non deferatur, sed ad pœnitentiam reuocetur?

PRÆTEREA, potest homo nondum reconciliatus per opera pœnitentiæ impetrare & mereri ex congruo gratiam iustificationis, ut in 1. lib. demonstratum est, cur igitur non poterit idem ipse, dum est iustus & amicus Dei impetrare & mereri ex congruo reparationem, si fortè labatur?

Neq; obiectio illa conuincit, per peccatum amittuntur omnia merita præcedentia, igitur fieri non potest, ut reparatio post lapsum bonis meritis vlla ratione reddatur. Nam probat quidè hoc argumentum, reparationem nō posse esse mercedem, quæ sit reddenda ex iustitia. Qui enim amisit omnia merita; quomodo potest ex iustitia postulare mercedem? AT non probat nō esse congruens, ut Deus respiciat ex clementia sua ad bona opera præcedentia, & illorum intuitu misereatur eius qui cecidit.

AT (inquit) quo quis plura merita habuit, eo grauius Deum offendit, cum peccat. Quoniam merita nostra munera Dei sunt, & qui plura beneficia accepit, si benefactorum offendat magis est ingratus, & minus dignus indulgentia. RESPONDEO, argumentum rectè concludit aduersus eos, qui ex malitia & contemptu benefactoris peccant; at non aduersus eos, qui ex ignorantia & infirmitate delinquant. De quibus nos tantum loquimur. Quare S. Thomas in 2. 2. q. 186. art. 10. docet, peccata religiosorum, etiam mortalia, sed ex ignoratiâ, vel infirmitate commissa minus esse graua, & facilius condonari, quàm aliorum hominum, propter bona opera quæ religiosi assiduè faciunt.

Finis Secunda Controversia Particularis.

T E R T I Æ
C O N T R O V E R S I Æ
G E N E R A L I S
T E R T I A E T V L T I M A C O N T R O V E R S I A
P R I N C I P A L I S,

De bonis operibus in particulari.

O R D O D I S P U T A T I O N I S.

POSTREMA RESTAT CONTROVERSIÆ Ex Tribus illis quas de reparatione gratiæ tractandas esse diximus: ea vero est de bonis operibus in particulari, & tribus libris continentur, quorum PRIMVS erit de oratione, SECUNDVS de ieiunio, TERTIVS de eleemosyna. Tot enim esse præcipua genera operum bonorum, testatur Angelus Raphaël apud Tobiam, cap. 12. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.

L I B E R P R I M V S,
D E B O N I S O P E R I B V S
I N P A R T I C V L A R I,
Qui est de oratione.

C A P V T P R I M V M.

Definitio orationis breuiter explicatur.

DE ORATIONE SOLITA Breuitate scripturis, PRIMVM de ipsa oratione generatim differam, DEINDE de certa illa forma precum, quæ propria est Sacerdotum & Monachorum, & Horarum canonicarum nomine appellari solet.

De oratione generatim SEPTEM capita tractanda esse censeo, Quid sit oratio; Quotuplex; An sit necessaria, vel utilis; Quid sit in oratione petendum; Cuius sit petere; A quo, & pro quibus sit petendum; Quomodo sit petendum; vt, quod petimus, impetremus.

Quod attinet ad PRIMVM, sic potest oratio definiri ex S. Thoma 2.2. q. 83. art. 1. *Est actus rationis practica, voluntatis desiderium explicantis, & ab alio aliquid postulantis.*

Dicitur *actus rationis*, quoniam tamen si tum ratio, tum voluntas ad orationem ex necessitate concurrant, tamen propriè actus est rationis, non voluntatis. Nam oratio est petitio quædam, petitio autem cum sit intimario, ac loquutio, sine dubio ad rationem & intelligentiam pertinet. Itaque Dominus Matth. 7. *Petite, inquit, & accipietis.* Et Marc. 11. *Quidquid orantes petitis, &c.* Et Apostolus ad Rom. 8. *Quid oremus, sicut oportet, nescimus: Spiritus postulat pro nobis, &c.* Et sancti Patres, BASILIVS orat. in Iulicram: *Oratio,*

A inquit, est boni cuiusdam petitio, quæ à piis ad Deum effunditur. GREGORIUS NYSSENVS orat. 1. de oratione Dominica: *Oratio est conuersatio, sermocinatioque cum Deo.* Et orat. 2. *Oratio est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offertur.* IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 30. in Genes. *Oratio colloquium est cum Deo.* IOANNES DAMASCENVS, lib. 3. de fide, c. 24. *Oratio est ascensio mentis, in Deum, aut decentium à Deo petitio.*

Dicimus DEINDE esse actum rationis non theoreticæ, sed *practica*, quoniam non ad cognitionem, sed ad impetrationem ordinatur.

B Dicimus TERTIO, esse actum rationis: *Explicantis desiderium voluntatis.* Nam cum intellectus & affectus ad orandum concurrat, affectus concurret desiderando id bonum, quo caret; intellectus vero desiderium illud explicando, & proponendo; quemadmodum in rebus corporalibus cum re aliqua indigemus, per appetitum, qui concupiscibilis dicitur, rem illam desideramus, per linguam vero, quæ appetitus interpres.

C Dicimus POSTREMO, esse actum rationis: *Ab alio aliquid postulantis.* Quoniam desiderium voluntatis, si est in nostra potestate, nõ exprimitur à ratione per modum postulantis, sed per modum imperantis: at si non in nostra, sed in aliena potestate est, tum demum exprimitur per modum postulantis, & ea propriè dicitur oratio. Atque hæc de definitione.

CAPVT II.

De partitione orationis.

PORRO TRIPLEX est orationis partitio. PRIMVM enim ALIA est oratio publica, quæ nomine totius populi à sacerdotibus, tanquam publicis Ministris in templis potissimum ritè celebratur: ALIA est priuata, quæ ad singulos pertinet, & de qua scribit Apostolus: *Volo ergo viros orare, in omni loco leuantibus puras manus, sine ira & disceptatione. I. ad Timoth. 2.*

DEINDE, ALIA est oratio tantum mentalis, ALIA mentalis simul & vocalis. Neq; debet addi tertium membrum, id est, vocalis tantum. Ea siquidem non est utilis ad placandum Deum, sed magis ad prouocandum ad iram, iuxta illud: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Isaia 26.*

Et quidem oratio, quæ sola mente concipitur, cum quis priuatim orat, vtilissima est, & aliquando vtilior, quàm si etiam vox corporalis addatur. Nam & Deus satis intelligit quid velimus, & quid petamus, etiamsi id sola mente exprimamus, & nos ipsi nonnunquam toto icu cordis Dei aures melius attingimus, cum ab omni strepitu corporali vacamus, quàm si voce simul & corde orare velimus. Et denique (vt S. AMBROSIVS docet in 6. lib. de Sacramentis, c. 4.) *Qui in silentio orat, fidem deserit, & confitetur, quod Deus scrutator cordis & renis sit, & orationem tuam ante ille audiat, quàm tuo ore fundatur.*

CÆTERVM non negamus, quin oratio vocalis sit interdum utilis, & aliquando etiam necessaria. Vtilis enim est; *Quoniam*, (vt S. AVGVSTINVS loquitur in epist. 121. ad Proban, c. 9.) *interdum voce nos ipsos ad deuotionem acrius excitamus.* VUTILIS quoq; est, quoniam seruit deuotioni iam excitatæ, quæ erumpere solet & redundare in extremum affectum, iuxta illud Psal. 25. *Letatum est cor meum, & exultauit lingua mea.* Et illud Psal. 83. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuū.* DENIQ; vtilis est, vt non solum corde, sed etiã corpore debita seruitutis Deo reddamus obsequium, iuxta illud Osæ vltimo; *Omnem aufer iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Est autem non solum utilis, sed etiam necessaria vocalis oratio, quando ex præcepto maiorum, vel publicè, vel priuatim certas preces recitare iubemur.

TERTIA partitio orationis extat apud Apostolum, I. ad Timoth. 2. vbi QUATVOR facit quasi genera, siue partes orationis, cum ait: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c.* Et ad Philipp. 4. *In omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestra innotescant apud Deum.* Et quoniam hæc partitio subobscura esse videtur, referam breuiter, quid præcipui Patres de ea scriptum reliquerint.

Igitur S. HILARIVS in explicatione Psal. 140. ita loquitur: *Quatuor genera orationum Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens: Exoro ergo primo omnium fieri preces, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostra est deprecari, Magnificentie Dei est orari, Fidei est postulare, Confessionis & laudis est gratulari.*

S. AMBROSIVS in lib. 6. de Sacramentis, capit. 5. *Prima*, inquit, *oratio laudem debet habere Dei, secunda supplicationem, tertia postulationem, quarta gratiarum actionem.* Vbi S. Ambrosius primo loco ponit orationem, secundo loco obsecrationem, non nihil inuertens ordinem Apostoli, & per orationem intel-

igitur laudem Dei; per obsecrationem intelligit supplicationem, qua petimus, vt Deus nos audire dignetur; per postulationem intelligit petitionem eius rei, quam desideramus, per gratiarum actionem intelligit iterum laudes Dei. Nam ipse paulò post exponit, quomodo incipit oratio à laudibus Dei, sic debet in Dei laude desinere.

S. AVGVSTINVS in epist. 59. ad Paulinum, q. 5. totum hunc locum refert ad publicas preces, quæ tempore sacrificij ad altare funduntur. Quod idem facit Chrysostomus in commentario, sed Chrysostomus non indicat, quid intersit inter has voces: Augustinus autem indicat, cum ita loquitur: *Eligo*, inquit, *in his verbis hoc intelligere, quod omnis, vel pene omnis frequentat Ecclesia, vt preces accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici: Orationes, cum benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur. quam totam petitionem fere omnis Ecclesia Dominica oratione concludit. Interpellationes autem, siue (vt vestri codices habent) postulationes, sunt, cum populus benedicitur. Tunc Antistites velut aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissime offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento, Gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus.*

IOANNES CASSIANVS, colla. 9. c. 9. & sequentibus, fusè tractat de hac partitione, & in summa docet, per obsecrationem intelligi orationem pro remissione peccatorum; per orationem, vota, quibus Deo aliquid offerimus: per postulationem, siue interpellationem preces, quas pro salute aliorum fundimus, per gratiarum actionem, laudes Dei, pro acceptis beneficijs.

THEODORETVS in commentario, I. Tim. 2. scribit, obsecrationem esse deprecationem malorum, orationem, postulationem bonorū, interpellationem, esse accusationem aduersariorū, id est, diaboli & angelorum eius, qui nos ad peccata sollicitant. Deniq; gratiarum actionem. id quod verba ipsa significant.

S. BERNARDVS in serm. de quattuor modis orandi, per obsecrationem accipit orationem peccatoris pœnitentiam inchoantis, qui intercessores adhibet, nondum audens per se ad Deum accedere, per orationem intelligit preces pœnitētis, qui per se à Deo postulat indulgentiam, per postulationem orationem iusti, qui petit regnum cælorum, & alia necessaria ad salutem: per gratiarum actionem orationem viri perfecti, qui se certo confidit exauditum.

S. THOMAS in 2. 2. q. 83. art. 17. explicans hanc ipsam partitionem, scribit, in omni oratione TRIA esse necessaria. PRIMO, vt animus cōiungatur cum Deo, quod fit per orationem, quæ est ascensio mentis in Deum. SECUNDO, vt aliquid petatur à Deo, quod fit per postulationem. TERTIO, vt proponatur ratio aliqua cur videatur esse concedendum id quod petitur, tum ex parte orantis, tum ex parte Dei. Et quidem ex parte Dei optima ratio est Meritum Christi, quod proponitur per obsecrationem: ex parte nostra est actio gratiarum, quæ proponitur, cum Deum aliqua ratione laudamus.

Explicat S. Thomas hæc omnia in orat. de sancta Trinitate: Nam cum dicimus: *Omnipotens sempiternus Deus*: Oratio est: cum addimus, *Qui dedisti famulistuis in confessione vere fidei aterna Trinitatis gloriam agnoscere*: Gratiarum actio est: cum adiungimus, *Terribis quæsumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis*, Postulatio est: cum concludimus: *Per Dominiū nostrum, &c.* Obsecratio est.

THEOPHYLACTVS in commentario huius loci scribit, Apostolum loqui de oratione sacerdotis ad altare, in quo cum Augustino conuenit, sed non agnoscit distinctionem inter obsecrationem, orationem & postulationem, in quo conuenit cum Chrysostomo.

Si mihi licet addere, quid de hoc loco Apostoli sentiam; PRIMVM existimo loqui Apostolum, non solum de oratione sacerdotis ad altare, sed etiam de oratione priuata cuiuscunque fidelis. Nam ideo I. Timot. 2. concludit: *Volo ergo viros orare in omni loco, &c. Similiter & mulieres in habitu ornato, &c.* Et ad Philipp. 4. omnibus dicit: *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & de obsecratione, &c.* Fateor tamen hoc præceptum, quod omnibus datur, ad sacerdotes præcipue pertinere, & in illis precibus, quæ funduntur ad altare potissimum locum obtinere.

Existimo PRÆTEREA, voluisse Apostolum per has voces partitionem aliquam indicare, non rem eandem pluribus vocibus inculcare. Id mihi persuadet TVM communis opinio; nam vno vel altero excepto, omnes in eo conueniunt, vt Apostolus distinctionem aliquam inter eas voces notari voluerit: TVM quod easdem quattuor voces repetierit in epist. ad Philippenfes.

Existimo TERTIO partitionem hanc Apostoli defumi à materia orationis, quæ est res bona, vel mala, præterita, vel futura, vt sensus Apostoli sit, orandum esse Deum pro malis auertendis & bonis accipiendis, & quidem vtraque postulanda esse in futurum, & pro iam impetratis gratias exhibendas. Quem sensum clarius ostendit epist. ad Philippenfes, quàm ad Timotheum. Nam cum ait ad Philippenfes; *In omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestra innotescant apud Deum;* Hoc manifestè præcipit, vt siue bonorum adeptionem, siue à malis liberationem cupiamus & precemur à Deo; semper coniungamus petitionem cum gratiarum actione (id est) ita petamus futura, vt pro præteritis agere gratias nunquam obliuiscamur.

Existimo DENIQUE, per OBSECRATIONES Græcè *δέσσεις*, rectè Theodoretum & Augustinum locis citatis accipi voluisse deprecationes malorum. Nam vox illa à verbo *δέσμαι* descendit, quod est indigere: ille autem maxime indiget ope diuina, qui malo aliquo premitur. Item per ORATIONES rectè eosdem auctores intellexisse petitiones bonorum: non enim in Græco est, *εύχης*, vt Cassianus legisse videtur, qui interpretatur vota, sed *προσευχής*, quod orationes significat. Nā (vt scribit Gregorius Nyssenus, oratione secunda, de oratione Dominica) ideò oratio, qua boni aliquid petimus dicitur *προσευχή*, quoniam votum dicitur *εύχη*, & illi cum fiducia petunt à Deo bona, qui illi antè boni aliquid deuouerunt. Ac per POSTVLATIONES non existimo cum Theodoro, significari hoc loco accusationem aduersariorum, sed cum Augustino simpliciter postulationem. Nam etiam si vox Græca *έντευχίς* significet interpellationem pro aliquo, vel contra aliquem; tamen quia omnis interpellans petit, imò ideo interpellat vt petat, rectè S. Augustinus loco notato monet, vicinitate vocabuli vnum pro alio poni solere, neque corrigendum esse textum Latinum, qui non habet interpellationes, sed postulationes.

ADDO quod in epist. ad Philipp. cap. 4. vbi obsecratio, oratio & gratiarum actio iisdem Græcis verbis exprimuntur, quibus in epistola priore ad Timotheum, capite 2. solum nomen postulationis variatur. Non enim est *έντευχίς*, sed *αιτίματα*, quod proprie petitionem, vel postulationem significat.

A Vbi videtur Apostolus explicare voluisse vno in loco id, quod dixerat in alio.

ADDO etiam quod interpellatio contra aliquem, comprehenditur in obsecratione, quæ est deprecatio malorum, sicut interpellatio pro aliquo, in oratione, quæ est precatio bonorum, vt non fuerit opus distinguere tria membra, cum duo sufficerent.

ADDO denique auctoritatem Latini interpretis antiquissimi, qui non sine causa verborum *έντευχίς* hoc loco postulationes non interpellationes reddendum esse iudicauit.

CAPVT III.

De necessitate & vtilitate orationis.

SEQUITVR pars TERTIA disputationis proposita, quæ erat de necessitate, vel vtilitate orationis. Multi fuerunt, ac sunt errores de fructu orationis, qui facili negotio recenseri & refutari poterunt.

PRIMVM igitur non defuerunt olim tum ethnici, tum hæretici, qui nimis multum orationi tribuerent. Refert enim S. Thomas in lib. 3. contra Gentes, cap. 96. errorem ethnicorum quorundam, qui arbitrantur, per orationes hominum mutari posse prouidentiam Dei. Refert quoque Theodoretus lib. 4. Hist. cap. 10. & lib. 4. de fabulis hæreticorum, Messalianos hæreticos vsque ad eò extollere solitos orationem, vt existimarent, per eam solam verè iustificari homines; Sacramenta vero, præsertim Baptismum, & Eucharistiam nihil prodesse. Vnde etiam Euchita dici meruerunt.

Sed hic error nullo negotio refutari potest. Deum enim esse prorsus immutabilem, non solum docet scriptura diuina, Numer. 23. I. Reg. 15. Malach. 3. & Iacobi primo, sed etiam manifesta ratio. Nam si Deus vlla ratione mutationi esset obnoxius, non esset simplex, neque infinitus, neque æternus, ac per hoc esset creatura, non Deus. Vide S. Thomam in prima parte, quæstione nona, articulo primo, non igitur potest humana oratio prouidentiam illius inuertere, aut mutare, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et si absque Sacramentis à Christo institutis, possent homines per solas preces iustificari, atq; saluari, non diceret idem Saluator: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Ioan. 3. Neq; diceret: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis.* Ioan. 6. Non igitur sola oratio sufficit ad salutem.

ALTER error, & quidem superiori contrarius, est eorum, qui nimium extenuant fructum orationis. In quo numero reponendi sunt in primis ethnici illi, qui tollebant è medio prouidentiam Dei erga res humanas, vt Epicurei, teste Marco Tullio, in lib. 1. de natura Deorum, vt Peripaterici, teste Clemente Alexandrino, lib. 5. Strom. Et S. Ambrosio lib. 1. de Officijs, cap. 13. vt illi, qui Epicurum, & Aristotelem præcellerunt, qui in libro sancti Iob, cap. 22. dixisse leguntur: *Circa cardines cæli ambulat, nec nostra considerat.* Isti enim omnes orationis studium non solum extenuant, sed etiam penitus tollunt. Quid enim prodest orare Deum si nostra non curat?

Ad horum errorem accedunt hæretici Pelagiani, qui si non vtilitatem, certè necessitatem orationis tollebant, cum dicerent, posse homines suis viribus benè viuere, seruare mandata, gratiam Dei, & gloriam promereri. Quare sanctus Augustinus,

tum in libro de hæresibus, cap. 88. tum in epistola 106. ad Paulinum, inter præcipuos Pelagianorum errores posuit, quod destrueret orationes Ecclesiæ. In similem errorem incidit postea Ioan. Vviclef, qui teste Thoma Vvaldensi, tomo tertio, capit. 1. & 2. docebat, Deum non requirere à nobis cogitationem, aut vocem, sed bonis operibus esse contentum. Idem etiam cum diceret, tria esse genera orationis; aliam enim esse orationem mentalem, aliam vocalem, aliam vitalem; in oratione vitali, id est, in operibus bonis omnia comprehendi, & ipsam solam sine mentali & vocali ad salutem sufficere, contentabat.

Denique in hoc errantium numero iure collocari posse videtur quidam Ioannes Monhemius ex Græmatico ludimagistro Theologus Lutheranus, qui in suo catechismo tractatu de oratione, scribit, Deum id petentibus dare, quod etiam alias daturus esset, etiam si non peteretur. Ex quo sequitur, vt non solum non necessaria, sed etiam superuacanea videatur oratio.

Aduersus omnes istos errores pugnat Euangelica illa sententia, Luc. 18. *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Item illo cap. 21. *Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia.* Item illa Apostolica 1. Thessalo. vlt. *Sine intermissione orate.* Quibus non dissimilis est illa Sapientis Ecclesiastici 18. *Non impediaris orare semper.* Hæc enim, & alia, quibus plena est scriptura diuina, apertissimè docent omnino necessariam esse orationem, neq; esse committendum, vt alia vitæ huius negocia à studio rei tam necessariæ nos impediant.

Neq; responderi potest, prædicta testimonia referenda esse ad necessitatem solius orationis vitalis, vt loquitur Vviclef. Nam Dominus in Euangelio Luc. 18. cum dixisset: *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Explicaturus de quo genere orationis intelligi vellet sententiam suam, narravit parabolas duas, VNAM de vidua, quæ importunitate petendi extorsit à Iudice, alioqui iniusto & sæuo iustam sententiam. ALIAM de Pharisæo & Publicano orantibus in templo. Et rursus Lucæ vndecimo, cum vehementer commendaret studium orationis, narravit aliam parabolam de quodā, qui ab amico tres panes petijt importunitissimo tempore, & tamen accepit quod petijt, non quia esset amicus, sed quia non destitit petere, donec acciperet. Quæ omnes parabolæ clarissimæ sunt, & omnium iudicio orationem propriè dictam, non autem metaphoricam, qualis est vitalis, necessariam esse demonstrant.

Præterea vt benè viuamus, fieri non potest sine auxilio Dei, cum scriptum sit, Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Et 2. Corin. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tãquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Igitur auxilium Dei per orationem propriè dictam petere necesse habemus, si vitalem orationem exercere, id est, si benè viuere desideramus. Quare non sola vitalis oratio, sed etiam mentalis & vocalis necessariæ sunt, & de ijs verba Domini, & Apostoli intelligi debent.

Quod autem Monhemius dicit, auxilium Dei non defuturum, etiam si illud minimè petamus, cū Deus illa det petentibus, quæ non petentibus etiam daturus erat: repugnat manifestis scripturæ testimonijs. Nam quod legimus in Pl. 105. *Et dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetit in confectione, in conspectu eius.* Satis apertè demonstrat, ita liberatum fuisse populū ab vltimo exitio per orationes Moysis, vt si Moyses non orasset, vniuersus populus periturus

fuisset. Illud etiam quod ait Dominus Matt. 17. *Hoc genus demoniorū non eijcitur, nisi in oratione & ieiunio.* Nonne apertè indicat, beneficia quædam impetrari per orationem & ieiunium, quæ sine oratione & ieiunio, minimè impetrarentur? Quod vero S. Iacobus in epist. sua, c. 4. docet: *Non habetis, propterea quod non postulatis: petitis, & nō accipitis, eo quod malè petatis.* Certè manifestius esse non potuit.

Quibus testimonijs congruens est illud S. AVEVSTINI, in serm. 1. de sancto Stephano: *Si sanctus Stephanus sic non orasset, Ecclesia Paulum non haberet.* Et illud in lib. 2. de bono perseueratiæ, c. 16. *Constat Deum alia danda non orantibus, sicut initium fidei, alia non nisi orantibus preparasse, sicut vsque in finem perseuerantiæ.* Ex quo loco intelligimus quæ causa sit, cur DEVS quædam beneficia concedat orantibus, quæ alioqui minimè concessurus erat; & tamen per orationes diuina providentia non mutetur. Nam sicut Deus iam ab æternitate statuit; quid nobis donare velit, sic etiam statuit per orationes nobis ea donare. Atque id tam in corporalibus, quàm in spiritualibus beneficijs. Quia enim Deus cōstituit dare nobis frumentum & vinum: & simul constituit id nobis præstare per humanos labores, quibus agri, vineæq; coluntur: nemo est qui neget necessarium esse arare, ac ferere; plantare, ac fodere, & alia id genus facere, si metere, & vindemiare velimus: etiamsi Deus quos fructus & quantos nobis dare velit, ab æternitate decreuerit.

Sic etiam Patriarcha Isaac, tametsi sciebat ex diuina promissione in femine suo benedicendas omnes gētes, ac per hoc prolem aliquam se habiturum dubitare non posset. Oravit tamen Deum pro sterilitate coniugis suæ, vt legimus in Gen. 25. Quoniam illud etiam sciebat, multa Deum promittere, quæ per orationes à se impetrari velit, vt S. Gregorius annotauit in lib. 1. dialogorum, ca. 8.

Et Helias Propheta, cum Dei nomine pluuiam promississet Regi, & certo sciret, falsum esse non posse, quod Deus promittit: anxie tamen Deum precari cœpit pro pluuiam impetranda, 3. Reg. 18. quia nouerat, pluuiam quidem donandam esse à Deo, sed non nisi per orationes suas esse donandam.

Deniq; Tobiz capite sexto, Angelus Raphaël dicit, Saram Tobiz iuniori à Deo destinatam esse vxorem: & tamen eundem Tobiam admonuit, vt Deum precaretur, ne se à dæmonio illo pateretur occidi à quo necatos fuisse constabat alios omnes, qui cum eadem Sara coniugio copulari tentauerant. Nimirum indicauit Angelus, conscius Dei secretorum, præordinatum fuisse à Deo coniugium Tobiz & Saræ, sed non nisi per orationes eorum diuinam illam præordinationem fuisse complendam.

POSTREMVS error circa necessitatem orationis est hæreticorum huius temporis, vt Philippi Melanchthonis in Locis communibus, titulo de pre-catione, vt Ioannis Caluini libro tertio Institutionum, capite vigesimo. §. tertio. Ioannis Brentij, in Confessione Vvirtembergensi, capite de oratione, & aliorum omnium, qui quamuis orationis studium maximi facere se iactent, tamen præcipuos eius fructus negant; imò nihil fere vtilitatis orationi relinquunt.

TRES enim sunt primarij fructus orationis, SATISFACTIO, MERITVM, IMPETRATIO. Ex quibus duos priores aduersarij funditus tollunt, vt ostendimus in 4. lib. de pœnitentiâ, & in lib. 5. de Iustificatione. Tertium mutilant, si non tollunt. Nam ex ijs bonis quæ precibus impetrantur, præcipuum est remissio peccatorum, ac iustificatio. Hic autem

fructum omnes huius temporis heretici orationi detrahunt, cum illam soli fidei, quæ orationem præcedit, attribuant.

Reliqua bona fatentur orationibus impetrari, si oratio fundatur ex fide: sed quia per fidem intelligunt fidem illam suam specialem, qua unusquisque certo credere debet, se gratum esse Deo, sibi que non imputari peccata: quæ fides re vera haberi non potest, inde fit, ut conditionem planè impossibilem ad impetrandum requirant, ac per hoc nihil omnino orationi relinquunt. Sed quoniam fundamenta huius erroris alibi sunt à nobis pro nostrarum virium tenuitate satis diligenter euerfa: nunc solum præcipuos fructus orationis indicabimus, & ex diuinis literis breuiter confirmabimus.

PRIMVS igitur fructus est **SATISFACTIO** pro peccato, de quo diximus in libro 4. de pœnitentia, c. 6. Et sanè, si quis concedat opera bona laboriosa, satisfactoria esse pro peccatis, nunquã negabit, quin sit oratio inter illa opera numeranda, cum satis constet, orationem non tantum bonam, sed etiam laboriosam esse, atque pœnalem. Quæ causa est, ut ferè semper ieiunio, & eleemosynæ, adiungatur, cum de satisfactionibus agitur.

SECUNDVS fructus est **MERITVM**. Oratio enim siue impetret quod postulat, siue non impetret, semper est meritoria maioris gratiæ & gloriæ, quãdo ab homine iusto, & sic ut oportet, funditur. Cuius rei testimonium habemus in Euangelio Matth. 6. *Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stâtes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autè cum oraueris, intra in cubiculũ tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Quo loco Dominus ostendit, orationem esse opus bonũ, cui, si benè fiat, debetur merces à Deo; ex quo fit, ut etiã sit meritoria, cum merces meritò iustè, propriè; respondeat.

TERTIVS fructus est **IMPETRATIO**, ac primum oratione impetrari remissionem peccatorum, docemur in orat. Dominica; non enim iuberet nos Dominus dicere: *Dimitte nobis debita nostra.* Si remissio debitorem per orationem impetrari nõ posset. Quod idem testatur parabola Publicani & Pharisei, Luc. 18. *Publicanus enim orans & dicens, Deus propitius esto mihi peccatori, descendit in domum suam iustificatus.*

Nec solum remissionem peccatorum, sed multa alia beneficia, imò etiam penè omnia, quæ nobis necessaria, vel vtilia sunt, per orationem à Domino impetramus. Nam (ut rectè animaduertit S. Ioannes Chryostomus, in duobus libellis de oratione) sicut in rebus corporalibus homo nascitur nudus, & egens rebus omnibus, sed habet manus, quæ satis appositè organum organorum propterea dici meruerunt. Quod per eas reliqua omnia instrumenta confici, & cibus, vestis, domus, arma, & quicquid humanæ vitæ necessarium est facile parari queat; sic etiam in vita spiritali nihil omnino potest homo sine ope diuina, non solum operari, sed nec loqui aut cogitare: sed habet organum organorum, id est, orationem: qua si benè vtatur, omnia sine dubio obtinebit.

Præter hos tres primarios fructus, sunt etiam alij permulti, quasi secundarij. Nam oratio frequens mentem illustrat; neque enim fieri potest, ut aliquis cordis oculos in Deum, qui lux est, intentè defigat, quin ab eo aliquantulum illustretur. In cuius rei signum Moses rediens à colloquio Domini, frontem gerebat mirifica luce, fulgentem, Exod. 34. Et Dauid ait: *Accedite ad eum, & illuminamini.* Psal. 33.

A **DEINDE**, Oratio, spem & fiduciam alit; quo enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eo fidentius ad eum accedit.

TERTIO, inflammat etiam oratio charitatem & mentem ad maiora dona recipièda capaciorè reddit, vt S. Augustinus docet, in lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 7.

QUARTO, auget humilitatem, & castum timorem. Nam qui ad orationem accedit, intelligit, se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere studet, & diligentissimè cauet ne illum offendat, cuius auxilio in rebus omnibus indiget.

QUINTO, gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest, ut non vilescant & sordeant terrena omnia illi, qui cœlestia, atque æterna assiduè speculatur. De qua re vide S. Augustinum, libro 9. confess. cap. 1. & 10.

SEXTO, parit oratio delectationem incredibilem, cum per eam fiat, ut incipiat homo gustare, quàm suauis sit Dominus. Quanta autem sit hæc suauitas vel ex eo potest intelligi, quod nõnullos non solum pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione coniungere sine labore potuisse nouimus.

DENIQUE, præter vtilitatem & voluptatem, adfert etiam oratio dignitatem, atque honorem non exiguum oranti. Nam (vt sanctus Chryostomus docet, in 1. lib. de orando Deo) ipsi etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter, & crebro ad colloquium Diuinæ Maiestatis admitti.

CAPVT IV.

De excellentia orationis Dominicæ.

IAM verò quid sit in oratione petendum, quod erat, **QUARTVM** caput propositæ disputationis, non possumus breuius & plenius explicare, quàm si Dominicam orationem plenissimè exponamus. Nam (vt S. Augustinus, in epist. 121. c. 12.) *Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dicimus, quàm in ista Dominica oratione positum est, si rectè & congruenter oramus.* Igitur orationem Dominicam ex Patrum sententia explanabimus, si de excellentia eius, de numero & ordine petitionum, pauca quædam solita breuitate præfati fuerimus.

Quod ad **EXCELLENTIAM** attinet, præstat oratio Dominica omnibus alijs formis orandi, auctoritate, breuitate, perfectione, ordine, efficacitate, necessitate.

AUCTORITATE, quoniam ab ipsa Dei sapientia condita est: proinde non solum nullus hominum, sed nec vllus Angelorum melius potuit nos instituere in ratione orandi, quàm Christus fecerit.

BREUITATE etiam præstat, quoniam pro magnitudine & multitudine rerum, quas continet, non poterat oratio fieri breuior. Est autem utilis hæc summa breuitas, **TVM** ad memoriam adiuuandam, vt notat S. Cyprianus, **TVM** etiam, vt monuit Tertullianus, ut intelligamus non multis verbis opus esse, cum oramus Deum, qui scit quid velimus antequam petamus, sed ingenti desiderio & feruenti affectu.

Præstat quoque **PERFECTIONE**, quoniam omnia cõprehendit, quæ à Deo nos petere vel necessarium, vel vtile est, vt paulò antè ex Augustino dicimus.

Addit vero Tertullianus, orationem Dominicam esse quasi breuiarium Euangelij, quia dum hanc orationem fundimus, simul admonemur quid credere, quid sperare, quid amare, quem colere, quid agere, quid fugere, quid appetere, quid contemnere debeamus, vt hic maximè locum habeat, quod CELESTINVS scribit in epist. ad Gallos, cap. II. *Legem credendi, adde, & operandi, lex statuit supplicandi.*

ORDINE præstat, quoniam diuina planè methodo postulare docemur. Primò quæ ad gloriam Dei, deinde quæ ad salutem nostram pertinent, & in ijs primum æterna, deinde temporalia.

EFFICACITATE, siue vtilitate præstat, quoniam (vt rectè notat S. Cyprianus) nihil potest Deum Patrem magis mouere, quàm oratio filij eius. Neque vllus melius nouit, quæ sit oratio efficacior apud Deum, & quibus bonis nos potissimum egeamus, quàm is, quem Deus aduocatū nostrum, patronumque constituit. Deniq; sic quidquid petitur in nomine Christi, faciliè impetratur, vt dicitur Ioa. 16. quanto facilius impetrabitur, quod non solum in nomine Christi, sed etiam verbis Christi postulabitur?

Præstat demum etiam NECESSITATE, quoniam nulla est alia forma precandi, quæ omnes Christiani conceptis verbis tenere & frequentare iubeantur, nisi ista. In Constitutionibus Apostolicis, lib. 7. c. 25. monentur Christiani omnes, ter quolibet die orationem hanc fundere. Item in Concilio Toletano 4. can. 9. iubemur, nullo vnquam die orationem hanc intermittere, quam non sine ratione sancti Patres Cyprianus, ser. 6. & Augustinus in Enchirid. ca. 71. quotidianam vocauerunt. Denique in Concilio Remensi, cap. 2. docemur, non licere homini Christiano Dominicam orationem, aut non tenere memoria, aut non intelligere, aut non frequentare.

Addi potest alia excellentia, quod hanc orationem veteres patres summo studio explicarunt. Vide Tertullianum in lib. de oratione, qui est postremus inter eius opera. Cyprianum in ser. 6. qui est de oratione Dominica. Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi 5. Mystagoga, Ambrosium lib. 5. de Sacramentis ca. 4. Gregorium Nyssenum, in quinq; orationibus de oratione Dominica. Hieronymum in comment. ad cap. 6. Matt. Ioan. Chrysostomum in comment. eiusdem capituli, & in homil. de oratione Dominica. Augustinum in epist. 121. ad Probam, cap. 11. In Enchir. cap. 115. lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 8. & seq. serm. 28. de verbis Domini, homil. 42. ex lib. 50. homiliarum, ser. 126. 135. & 182. de tempore. Io. Cassianum, Collatione 9. cap. 18. & sequentibus. Petrum Chrysologum, serm. 67. & seq. Bernardum serm. 6. de Quadragesima, Innocentium Papam, lib. 5. de mysterijs missæ, c. 17. Deniq; commentaria in cap. 6. Matthæi, vel II. Lucæ, Theophylacti, Euthymij, Bedæ, Anselmi, Ruperti, Thomæ, Bonaventuræ, Alberti, & aliorum.

CAPVT V.

De numero & ordine petitionum orationis Dominica.

PETITIONES orationis Dominicæ SEPTEM esse communis habet sententia veterum & recentiorum: paucissimis tantum exceptis, in quibus sunt Tertullianus, in lib. de oratione, & Ioa. Calvinus, in lib. 3. Instit. cap. 20. §. 35. qui sex tantum esse contendunt, reuocantes ad vnam petitionem omnia illa verba, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos*

A *à malo.* SED Tertulliano, vt ait S. Hilarius can. 5. in Matthæum, consequens error abstulit auctoritatem: & Calvinus, quod sit hostis Ecclesiæ manifestus, indignus est, cuius ratio habeatur, nisi fortè sit eius refellenda sententia.

SEPTEM igitur esse petitiones orationis Dominicæ disertis verbis docet Augustinus, Anselmus, Rupertus, Innocentius, Thomas, Bonaventura supra citati. Reliqui veteres Cyprianus, Cyrillus, Nyssenus, Chrysostomus & alij non laborant de numero; sed ita tamen orationem tractant, vt satis apertè significant in septem petitiones esse diuisam.

Quare falsum est, nisi mediocriter etiam dici possit, quod iactat Calvinus, pro se facere veteres Patres, & ad marginem scribit Augustinum & Chrysostomum. Nam Chrysostomus (vt monui) de numero non laborat: AVGVSTINVS autem sic loquitur in Enchiridio, c. 115. *Proinde apud Euangelistam Matthæum septem petitiones continere Dominica videtur oratio.* Et in lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 16. *Ultima, inquit, & septima petitio est, Sed libera nos à malo.* Et c. 17. *Sed harum septem petitionum considerata & commendanda distinctio est.* Et c. 18. *Videtur etiam mihi septenario numero, ex quo totus iste sermo manauit?* Idem habet in hom. 42. extrema ex lib. 50. homiliarum, vbi diuidit Orationem Dominicam in tres petitiones, quibus æterna, & quattuor, quibus temporalia postulantur. Viderit igitur Calvinus, vbi legerit in Augustino senarium petitionum numerum.

Accedit PRÆTEREA etiam ratio, nam nisi petitiones sint septem, non erit oratio Dominica breuissima & plenissima, cum tamen à breuitate & plenitudine passim à sanctis Patribus laudetur. Non erit (inquam) BREVISSIMA, quoniam res eadem bis repetetur, videlicet, *Es ne nos inducas in tentationem, & Libera nos à malo.* Non est autè credibile, Dominum qui paulò antè dixerat, *Orantes nolite multum loqui,* nunc formam orandi præferbere, in qua res vna & eadem diuersis verbis, id est, duabus sententijs significetur. Neque erit PLENISSIMA, quoniam si idem prorsus sint, *Ne nos inducas in tentationem, & Libera nos à malo:* Non petemus liberari à malo præterito sed solum à futuro, nec à malo pœnæ, sed solum à malo culpæ. Tentatio enim, in quam petimus non induci, non est malum præteritum, sed futurum, nec malum pœnæ, sed culpæ.

Adde POSTREMO, omnino congruere vt tot sint petitiones Dominicæ orationis, quot sunt dona Spiritus sancti, quando quidem his petitionibus illa dona respondent, vt S. Augustinus demonstrat in 2. lib. de serm. Domini in monte.

Porro habet Calvinus argumentum ex particula (*sed*) non omnino despiciendum. Nam si duæ petitiones essent: *Ne nos inducas in tentationem, & Libera nos à malo:* non coniungerentur per aduersatiuam (*sed*) sed per copulationem *Et*, nunc autem ita dictum est *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo:* Ac si dictum esset, *Ne nos inducas in tentationem, sed erue nos à tentatione.*

SED est præterea alia grauior obiectio, quoniam Luc. II. non habetur illa sententia, *Sed libera nos à malo:* Et S. Augustinus in Enchir. c. 116. dicit, idè non fuisse additam à Luca illam sententiam, quoniam continetur in superiore. Atque hic fortasse est locus Augustini, ad quem respexit Calvinus, cum pro numero petitionum senario Augustinum citauit.

RESPONDEO, quod attinet ad particulam (*sed*) illam non esse positam hoc loco ad explicandum quod antea dictum erat: id enim superuacaneum

videretur, & breuitati orationis repugnaret, sed ad aliquid maius significandum, & quasi correctionis cuiusdam speciem proferat, quod clarius esset, si adderetur vocula (*potius*) hoc modo: Et ne nos inducas in tentationem, sed potius libera nos ab omni malo. Quomodo si debitor creditori dicat, Ne queso repetas nummos, quos mihi dedisti mutuo, sed adde potius aliquot alios.

Quod vero pertinet ad concordiam Matthæi & Lucæ, SCIENDVM est apud Lucam in Latinis codicibus duas petitiones desiderari, *Fiat voluntas tua, & Libera nos a malo*. Proinde non sex, vt vult Caluinus, sed quinque tantum futuras esse petitiones, si obiectio illa locum habere debeat.

PRIMUM igitur fieri potest, vt in Latinis codicibus in curia librorum desint duæ illæ petitiones, quæ integræ habentur in codicibus Græcis & Syriacis & exponuntur ab Euthymio & Theophylacto in commentarijs Lucæ.

DEINDE fieri etiam potest, vt dominus apud Lucam non integrè tradiderit orationem Dominicam. Constat enim alio tempore, & alijs auditoribus dominum docuisse formam orandi apud Lucam, quam apud Matthæum. Et quoniam apud Lucam Dominus instituebat discipulos minores, quibus omnia breuius & imperfectius tradere sciebat, ideo fortasse (vt Rupertus notat) non integram orationem tradidit.

Denique TERTIO dici potest cum S. Augustino in Enchiridio, cap. 116. duas petitiones apud Lucam omitti, quoniam aliquo modo in præcedentibus continentur. Non quod sint omnino eadem cum illis, sed quod valde sint similes, & ex illis faciliè deduci queant. Nam ideo S. Augustinus addidit particulas (*quodammodo, & tanquam*) cum ait, tertiam esse quodammodo repetitionem primæ & secundæ, & septimam esse tanquam vnā cum sexta. Idem videmus factum esse in beatitudinibus. Nam Mat. c. 5. numerauit octo, Lucas, c. 6. quatuor, sed (vt monet S. Ambrosius, lib. 5. in Lucam) in illis octo, iustæ quatuor sunt, & in istis quatuor, illæ octo. Itaque sicut verè omnium consensu octo sunt beatitudines Euangelicæ, quamuis Lucas contraxerit eas ad quatuor, ita septem sunt petitiones orationis Dominicæ, tamen si Lucas renouauerit eas ad quinque.

Iam verò quod attinet ad ORDINEM petitionum S. Augustinus in Enchiridio, c. 115. & lib. 2. de serm. Domini in monte, ca. 17. docet tribus petitionibus prioribus peti res æternas, quatuor posterioribus temporales. Res æternas totam explicat Cornelius Ianfenius in Concordia Euangelica. Scribit enim, PRIMO peti bonorum largitionem. SECUNDO malorum remotionem, & in bonis. PRIMO bonum Dei: *Sanctificetur nomen tuum*. SECUNDO, bonum nostrum summum: *Adueniat regnum tuum*. TERTIO, bonum nostrum medium, id est, gratiam implendi mandata: *Fiat voluntas tua*. QUARTO, bonum nostrum infimum, id est, subsidia temporalia: *Patrem nostrum quotidianum da nobis hodie*. In malis, PRIMO peti remotionem mali præteriti: *Dimitte nobis debita nostra*. SECUNDO mali futuri: *Et ne nos inducas in tentationem*. TERTIO mali præsentis: *Sed libera nos a malo*.

Plenissimè S. Thomas in 2. 2. quæstio. 83. artic. 9. ita petitionum ordinem digerit. Quoniam oratio interpres est desiderij, desiderium autem actus est charitatis, qua diligimus Deum in se, & nos in Deo. Ideo PRIMO petimus gloriam Dei, vt sanctificetur nomen ipsius; quæ petitio nascitur ex amore, quo diligimus Deum in se. SECUNDO beatitudinem nostram, quam habebimus cum adueniet regnum

Dei, & hæc petitio oritur ex amore, quo diligimus nos in Deo. TERTIO medium principale, & per se ad beatitudinem: id verò est obedientia legis, fiat voluntas tua, nam per obedientiam legis meremur beatitudinem. QUARTO medium per se, sed instrumentarium, id est, panem tum spiritalem Verbi, & Sacramentorum, tum etiam corporalem. QUINTO medium per accidens, id est, remotionem peccati præteriti, quod proprie excludit à regno, & opponitur primo nostro bono. SEXTO aliud ad medium per accidens, id est, remotionem peccati futuri ne videlicet superemus à tentatione, quæ impedit, ne Dei præcepta seruemus, quod erat bonum nostrum secundum. SEPTIMO aliud medium per accidens, id est, remotionem mali præsentis, omnium videlicet huius vitæ miseriarum, quatenus impediunt sufficientiam temporalium bonorum, quæ suo modo ad vitam æternam consequendam, vel necessaria, vel vtilia sunt. Quare mala ista, quæ in postrema petitione remoueri cupimus, opponitur tertio nostro bono, quod in quarta petitione à Domino postulamus.

CAPVT VI.

Exponitur oratio Dominica.

C NVN ad ipsa verba Dominicæ orationis explicanda veniamus, & non tam nostras, quam Patrum sententias in medium adferamus.

Pater noster qui es cælis.

Hæc pauca verba præfationem continent totius orationis, breuissimam, pulcherrimam atque vtilissimam. PRIMVM enim simul nos admonent adoptionis diuinæ, dum dicimus, *pater noster*, & peregrinationis terrenæ, dū addimus, *qui es in cælis*, vt simul intelligamus nos egere auxilio, quia peregrini sumus, & fiduciam petendi concipiamus, quia filij Dei sumus. Ita S. Bernardus in serm. de Natali B. Mariæ qui inscribitur de aquæ ductu.

D DEINDE verba illa sunt quasi proëmium benevolentiam captans, vt S. August. monet lib. 2. de serm. Domini in Monte, c. 18. nam eū dicimus: *pater noster*, laudamus bonitatem Dei, qui appellari dignatur à vilissimis seruulis; cum addimus: *qui es in cælis*, laudamus eius potentiam & excellentiam qui in cælo, id est, in altissimo folio præsidet. Quæ duo significari solent illis duabus vocibus, Optimus, Maximus.

TERTIO excitant illa verba in orante amorem & timorem, quæ sunt optima ad bene orandū præparationes: acceditur enim ad amorem, qui cogitat se patrem adire, vt cum eo de rebus sibi necessarijs colloquatur, & simul sancto timore concutitur, qui cogitat Patrem illum in cælo sedere, & terrena simul, ac cælestia moderari.

QUARTO miro quodam artificio rationem insinuamus, cur Deus possit, & debeat nos audire. Nam si pater est, debet certè filijs quod iustè postulat, non negare; si in cælis est, vt summus rector vniuersitatis, in manu eius sunt omnia, & potest quæcunque voluerit facere.

QUINTO nos ipsos (vt Cyprianus docet) admonemus, vt meminerimus nos patri terreno renūciasse, & Patrem in cælis habere cœpisse, & ideo deinceps non terrenam, sed cælestem vitam nobis agendam, & non in terris, sed in cælis patriam & hæreditatem esse quærendam. Sed iam seorsim de singulis vocibus pauca dicenda sunt.

AC PRIMVM de illa voce, PATER, annotandum est, ea voce significari primam personam sanctissima Trinitatis; atque ad eam dirigi orationem Dominicam, vt docet Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, & Augustinus, locis supra notatis: quamuis (vt idem Tertullianus monet) in patre innocenter etiam Filius & Spiritus sanctus, quorum vna est natura, vna potestas, vna voluntas, vna diuinitas. Quod idem seruari videmus in plerisque collectis, quæ diriguntur ad Patrem, & concluduntur per filium, qui cum eodem Patre & Spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum.

Solet autem queri, an hoc loco dicatur Deus esse hominũ Pater ratione creationis, iuxta illud Deu. 32. *Nonne ipse est Pater tuus, qui fecit & creauit te?* ratione adoptionis, de qua dicit Apostolus ad Rom. 8. *Accepistis spiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* CÆTERVM S. Cyprianus, Nyssenus, Chrysostomus, Augustinus & alij affirmant, in hac oratione, Deum vocari Patrem, præcipue ratione adoptionis. Est enim hæc oratio propria noui Testamenti. Iudæi siquidem (vt Augustinus notat in 2. lib. de ferm. Domini in monte, cap. 8.) vt serui audierunt in monte Sina: *Ego sum Dominus Deus, qui eduxi te de terra Aegypti: nos (vt filij) orare iubemur, Pater noster qui es in cælis.*

Ex quo colligit S. Gregorius Nyssenus orat. 2. de oratione Dominica, eos, qui filij Dei nec sunt, nec esse volunt, quippe qui volutariè in peccato mortali persistunt, mendaciter dicere: *Pater noster qui es in cælis*: nam cum Patrem inuocant (vt ipse ait) non Deum, sed Diabolum inuocant; siquidem ex patre Diabolo sunt. Diabolus autem non est in cælis, sed in inferis. Ac de tali oratione rectè intelligitur illud Prouerb. 28. *Oratio eius erit execrabilis.* Et illud cæci nati Ioan. 9. *Scimus quia Deus peccatores non exaudit.* Tamen si peccator penitentiam agere incipiat, & iam spe, ac desiderio filius Dei sit, non absurdè dicere poterit, *Pater noster*, vt S. Hieronymus docet in epist. ad Damasum de filio prodigo; & probat ex eo quod filius prodigus Lucæ 15. nondum reconciliatus, dicit se indignum, qui vocetur filius, & tamen patrem appellat, cum ait: *Pater peccaui in cælum, & coram te.* Quomodo etiam Isaias in persona penitentia orat. cap. 63. *Tu Domine, Pater noster es, &c.*

Porrò ad vocem NOSTER, obseruandum est ea voce admoneri diuites & nobiles, vt notat S. Augustinus loco citato, vt non se extollant supra ceteros, neque pauperes obscurosque despiciant, cum in hac oratione fateantur se pro fratribus Christianos omnes agnoscere. Item admoneri fideles, vt S. Cyprianus docet, vnitate & paucis, quam cum omnibus habere debemus, si exaudiri cupimus. Debent enim, qui vnum patrem communiter inuocant, esse cor vnum, & anima vna, & quasi vno ore dicere, *Pater noster*: quod de tribus pueris legimus Daniel. 3. *Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant Deũ.* Deniq; ex hac voce colligunt Patres, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, meliorem esse orationẽ generalem, quam specialem. Ideo enim orare docemur, *Pater noster*, non Pater mi. Notat autem S. Ambrosius in lib. 1. de Cain, cap. 9. orationem generalem non solum vtiliorem esse alijs, sed etiam ipsi oranti. Nam dum singuli orant pro omnibus, sequitur, vt omnes orant pro singulis. Itaque si vnusquisque diceret, Pater mi, nemo pro me oraret, nisi ego solus; at si dicant omnes *Pater noster*, omnes omnino, quotquot sunt in orbe Christiano, pro me orabunt: quæ sane est vtilitas maxima.

Restant illæ voces, QVI IN COELIS, De quibus queri potest, quid hoc loco proprie significent.

A Siquidem sancti Patres, Cyrillus, Ambrosius & Augustinus, per cælos intelligunt mentes Sanctorum, in quibus Deus per gratiam inhabitat. ALII vero vt Gregorius Nyssenus, Ioannes Chrysostomus & Cassianus locis citatis, & Bernardus ferm. 1. in Psal. *Qui habitat*, intelligunt cælos corporales ac proprie dictos. Quamuis autem vtraque expositio pia sit & vera, tamen posterior magis videtur litteræ, siue sententiæ Euangelicæ inhæreret. Nam in Scripturis passim cælum hoc corporale, quod spectamus, sedes Dei nominatur. Vt Isaiæ 66. *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Et Matt. 5. *Nolite iurare per Cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius.*

B Dicitur autem Deus esse in cælo, non quod vbiq; non sit, sed quoniam in eo gloriam præsentia suæ maximè manifestat. Nam & beati in cælo Deum facie ad faciem vident; & nos ex cæli conspectu, quod est corporum omnium maximum & pulcherrimum, potentiam & sapientiam Dei maximè intelligimus: *Celi enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.* Psal. 18.

C Porrò aptissime fit mētio habitationis Dei in cælo in principio huius orationis; TVM vt admoneamur sursum cor habere, & nihil nisi cælestia cogitare debere, cum ad orandum accedimus, vt S. Augustinus notat in 2. lib. de ferm. Domini in monte, c. 3. TVM vt intelligamus, magno clamore opus esse, vt S. Bernardus docet in ser. 16. in Psal. *Qui habitat*, si à Deo exaudiri volumus, cum nos in profundo terrarum, ille in summo cælo sedem habeat. Quod rectè intelligebat, qui dicebat: *De profundis clamaui ad te Domine.* Clamor autem iste non corporis, sed cordis, non vocis, sed desiderij accipiendus est.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

D Hæc est petitio PRIMA: quam quidem nonnulli referunt ad sanctitatem Dei in nobis vel inchoandam, vel perficiendam, vt videlicet petere intelligamur vt sancti simus, vel in sanctitate perseueremus. Ita Tertullianus & Cyprianus. ALII referunt ad gloriam nominis Dei, sed ex nostris bonis moribus & operibus consequentem, iuxta illud Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Ita Cyrillus catech. 5. Mystagoga, Nyssenus orat. 3. de oratione Dominica, Chrysostomus, Hieronymus & Rupertus, in c. 6. Matth. SED optima, & litteræ maximè inhærens est explicatio S. August. lib. 2. de ferm. Domini in monte, ca. 10. Cassiani Collat. 9. cap. 18. S. Bernardi ferm. 6. in Quadragesima, & aliorum, qui dicunt simpliciter peti gloriam Dei, id est, vt innotescat omnibus nomen Dei, & ab omnibus sanctificetur. Quod fit, quādo homines relictis Idolis, vel peccatis, agnoscunt Deum viuum & verum, illi credunt, in eum sperant, eum toto corde diligunt, laudant, prædicant, venerantur. Atque ita impletur quod Malachias futurum aliquando prædixit: *Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus.* Superiores enim explicationes, & præsertim prima, ideo minùs probabiles sunt, quod hanc petitionem cum tertia ferè confundunt.

SECUNDA PETITIO.

Adueniat regnum tuum.

Hæc est SECUNDA petitio, in qua recto ordine

petimus nostram beatitudinem, cum in prima petitione gloriam Dei. Regnum enim Dei in sacris litteris TRIPLEX inuenitur, regnum gloriæ, regnum gratiæ, & regnum quod nature, vel naturale dici potest.

Ac ut ab hoc postremo incipiamus, regnum DEI NATURALE dicitur imperium illud, quod naturaliter Deus habet in omnes res creatas, quas pro arbitrio regit & gubernat: de quo legimus in Ps. 144. *Regnum tuum, regnum omnium seculorum.* De hoc regno nemo est qui petitionem secundam orationis Dominicæ explicandam censuerit. Quoniam non est opus petere, ut fiant ea, quæ semper fiunt, nec possunt non fieri. Hoc autem regnum semper est, ac fuit & erit: & quæuis impij nihil magis moliantur, quam regnum Dei, id est ordinem diuinæ prouidentie perturbare: tamen semper fit, quod Deus vult fieri, & ut Machochæus ait Esther 13. *In ditione Dei cuncta sunt posita, neque est, qui possit eius resistere voluntati.*

Regnum GRATIÆ est illud, quo Deus regnat in Ecclesia in mentibus fidelium, de quo dicitur Matthæi 13. *Colligent de regno eius omnia scandala.* De hoc regno exponunt hanc petitionem nonnulli, ut S. Ambrosius lib. 5. de Sacramentis, c. 4. Rupertus in comment. c. 6. Matth. & alij.

Sed verissima expositio est de regno GLORIÆ, quod inchoatur nunc in spiritibus beatorum, & perficietur in nouissimo die, quando beati accepta gloria etiam corporum cum Deo perfecte, feliciterque regnabunt. Tunc enim tolletur omnis potestas demonum & hominum impiorum, & solus Deus, & filij eius sine vlla resistentia, vbique regnabunt.

Hanc esse expositionem optimam perspicuum est. PRIMO, quoniam in eam conueniunt Tertullianus, Cyprianus, Cyrillus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Cassianus, Bernardus, & alij ferè omnes. SECUNDO, quoniam superior expositio confundit hanc petitionem cum sequenti: hæc autem vnã ab alia commodè aptèq; distinguit. TERTIO, quoniam nisi ita dicamus, nusquam in tota Dominica oratione petetur beatitudo, quæ tamen in primis petenda esse videtur. Nam (ut docet S. August. in Psal. 118. conc. 20.) quemadmodum ante Christi Incarnationem omnia vota piorum in primum Christi aduentum aspiciant: ita nunc par est, ut aspiciant in secundum: quod etiam Apostolus monet cum ait Ro. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.* Et 2. Tim. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed etiam ijs, qui diligunt aduentum eius.* Et ad Tit. 3. *Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei.* QUARTO, quoniam in Scripturis regnum Dei, quod promittitur esse venturum, vix vsquam aliter accipitur, quam pro resurrectione & gloria cælesti, ut Lucæ 13. *Cum videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.* Et c. 14. *Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* Et Matt. 5. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.*

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua sicut in celo & in terra.

Rectè distinguunt Theologi voluntatem Dei in voluntatem signi & voluntatem beneplaciti: ac voluntatem SIGNI appellant præcepta & prohibitiones, quibus Deus significat, quid à nobis agi, vel non agi velit. Voluntatem BENEPLACITI nominant eam, qua Deus vult absolute aliquid fieri, quæ semper impletur & quam nulla vis externa impedire potest.

A De PRIORE intelliguntur ea loca Matt. 12. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in celis est, ille meus frater, & soror, & mater est.* Ioan. 4. *Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me.* 1. Thess. 4. *Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra.* Hebr. 10. *Ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.*

De POSTERIORE intelliguntur illa Ps. 113. *Omnia quæcumque; voluit Dominus fecit in celo & in terra.* Isa. 46. *Omne consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Esther 13. *Non est qui tua possit resistere voluntati.* In hac autem petitione, *Fiat voluntas tua*, conueniunt sancti Patres initio citati, accipi voluntatem pro voluntate SIGNI. Id enim est, quod petimus ut gratia & auxilium Dei nobis adsit, quo possimus ac velimus diuina implere mandata.

B Obseruat autem hoc loco Auctor operis imperfecti in Matthæum rectè dictum esse, *Fiat voluntas tua*: non autem, *fac in nobis voluntatem tuam*, vel, *faciamus voluntatem tuam*; ut intelligamus obedientiam legis quam Dei ope præstamus, non esse opus solius Dei, nec solius liberi nostri arbitrij, sed vtriusque simul.

C Quamuis autem hæc petitio præcipue referatur ad obedientiam legis & voluntatem SIGNI: tamen potest etiam aliquo modo referri ad voluntatem BENEPLACITI, quatenus videlicet debemus nunquam reprehendere beneplacitum Dei, neque de eo submurmurare, etiam si nos affligi ac premi velit, sed ei, patienter & libenter etiam acquiescere. Nam hoc modo Dominus dixit Matt. 26. *Non mea, sed tua voluntas fiat.* Et Act. 21. cum discipuli non possent Paulum retinere, quo minus in Hierusalem ad manifesta pericula carceris & vinculorum pergeret, dixerunt: *Voluntas Domini fiat.*

S. quoque; CYPRIANVS in sermone de mortalitate, cum hortaretur populum, ut æquo animo ferret mortalitatem, quæ tunc in illa prouincia grassabatur: *Meminisse, inquit, debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie iussit orare.*

D Et S. AVGVSTINVS in serm. 109. de tempore, qui est primus in feria tertia post Dominicam passionis, adducens illud quod paulò antè citauimus ex Actis Apostolorum: *Voluntas Domini fiat, Nunquid, inquit, quia dixerunt, Voluntas Domini fiat, orauerunt Apostolo, ut talia pateretur, ac non potius mentem suam sublimi, & diuino statuto deuotissime subdiderunt?*

E CÆTERVM rectè docet idem Augustinus in Enchiridio, cap. 101. non semper nobis optandum esse, ut fiat, quod Deus vult fieri voluntate beneplaciti, tamen nunquam displicere debeat consilium Dei. Sæpè enim aliud conuenit Deo, ut velit, aliud nobis. Ex quo etiam fit, ut sæpè homo bona voluntate non velit quod Deus vult, ut quando Ioseph ab Arimathia nolebat Christum occidi, & ideo non erat consentiens actibus Iudæorum, Lucæ 23. & sæpè mala voluntate velit quod Deus vult, ut cum Iudæi Christum occidi voluerunt.

Hinc etiam intelligimus, non esse malum dolere propter afflictiones Ecclesiæ, aliaque mala, quæ ex beneplacito Dei nobis adueniunt, atque ea etiam deprecari. Sic enim Samuel fleuit Saulem Regem, quem sciebat à Deo reprobatum, & Dauid fleuit interitum Absalonis, & Hieremias amarissime luctu denastationem Hierosolymæ, & ipse Dominus videns ciuitatem fleuit super eam, & mortem etiam suam horrens orauit ad Patrem, ut si fieri posset, transiret ab eo hora. Denique omnes Patres in funebribus orationibus deflent mortes eorum, quorum vita Ecclesiæ utilis esse videbatur.

Summa igitur sit, voluntati BENEPLACITI non esse obmurmurandum, sed voluntatem S I G N I à nobis esse totis viribus perficiendam. Quamuis enim non semper velle debeamus quod Deus vult absolute fieri, semper tamen velle debemus id, quod Deus vult nos velle, quod ut diximus explicatur nobis per legem & præcepta. 1. Regum 15. *Nunquid vult Deus holocausta & victimas, & non magis ut obediatur voci Domini?*

Quod autem additur, *sicut in celo & in terra*, QVARTOR modis à Patribus explicatur. PRIMVM enim per cælum intelligunt spiritum, per terram carnem. Et quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, dicunt, nos petere, ut concordet caro cum spiritu, & sicut spiritus seruit legi Dei, ita & caro nõ seruiat amplius legi peccati sed legi Dei. Ita Tertullianus, Cyprianus & Augustinus.

R V R S V S per cælum intelligunt fideles & iustos, per terram infideles & peccatores, ut sensus petitionis sit ut sicut fideles & iusti Deo seruiunt, ita infideles & peccatores conuertantur ad Deum, eiq; subijciantur & seruiant. Ita Cyprianus.

ITEM per cælum intelligunt Christum, per terram Ecclesiam, atq; id peti dicunt, ut Ecclesia sponsum suum imitetur in obedientia Deo præstanda. Ille enim obediens fuit vsque ad mortem, mortem autem crucis. Ita Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 11.

S E D expositio communis, & planè litteralis est, ut per cælum intelligatur cælestis Hierusalem, siue Ecclesia triumphans, per terram Ecclesia, quæ militat & peregrinatur in terris. Id enim optamus, ut sicut in cælo Angeli sancti Deo promptè, perfectè, atque in omnibus obediunt, ita & nos per Dei gratiam faciamus: ita exponunt omnes Patres initio citati tum Græci, tum Latini: solis exceptis Tertulliano & Cypriano, qui huius expositionis non meminerunt.

QVARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Hæc est petitio QVARTA, de qua TRES inuenio auctorum sententias. PRIMÆ eorum est, qui existimant, hoc loco nihil aliud peti nisi panem corporalem. Ita exponunt Chrysostomus, & auctor operis imperfecti cap. 6. Matthæi, quam sententiam mordicus defendunt Philippus Melancthon in Locis, tit. de inuocatione & precatione. Et Ioannes Caluinus lib. 3. Institut. cap. 20. §. 44. sed hoc interest inter illos veteres Patres, & hos recētiore hæreticos, quod illi nõ reprehendunt eos, qui de pane spirituali hanc petitionem accipiunt, isti non sine conuicio excipiunt, si quis audeat de spirituali pane hunc locum exponere.

Sed notandus est puerilis lapsus PHILIPPI MELANCTHONIS, qui Chrysostomum reprehendit, omnino nesciens quid loquatur: *Chrysostomus*, inquit, & alij multi in suis deprauant precationem, quam tradidit Christus cum panem quotidianum noluit intelligi de corporali pane. Hæc ille loco citato. Itaque Philippus non legit Chrysostomum, sed cum fureret pro defensione panis corporalis, illum verbis flagellare cœpit, qui primus animo eius occurrit.

Hæc prima sententia minimè nobis probatur, PRIMO quoniam omnes Patres initio citati, Chrysostomo, & auctore operis imperfecti exceptis, de pane spirituali vel solo, præcipuè hunc locum accipiunt: S E C V N D O, quoniam valdè imperfecta & manca esset Oratio Dominica, si tam diligenter per eam peteretur cibus corporis, & cibi spiritualis nul-

la mentio fieret. TERTIO, quoniam ut S. Augustinus docet lib. 2. de serm. Domini in monte. c. 12. non est credibile Dominum voluisse tam sollicitè peti panem corporalem, aut solum, aut præcipuè, cum in eodem sermone præceperit, cauendam esse sollicitudinem rerum corporalium, dicens: *Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur: hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis, Querite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Vbi propterea videtur dixisse Dominus: *scit Pater vester, quia his omnibus indigetis*, ut intelligeremus, non esse opus, ista sollicitè & anxie quærere. Quemadmodum etiam non dixit, *Querite primum regnum Dei & iustitiam eius*, deinde hæc temporalia, sed, *& hæc omnia adiicientur vobis*, videlicet, etiam non quærentibus.

Respondent aliqui, hoc ipsum esse, non esse sollicitum de temporalibus, si quis iactet cogitatū suum in Domino, & non aliter ista quærat, nisi per orationem à Patre cælesti ea petendo. At responsio ista aspernenda non esset, si dicerent, hæc bona peti à Deo debere, ut additamenta, obiter, implicite, raro: quod autem ipsi volunt hæc peti in media oratione Dominica, quam debemus quotidie summa attentione, summoque studio fundere, non rectè vitium nimie sollicitudinis & anxietatis excusat. Quomodo enim non erimus de cibo corporis nimium solliciti, si eum tam crebrò, & tanta cum attentione flagitemus?

ALTERA expositio est S. Hieronymi in cap. 6. Matthæi, & in c. 2. ad Tit. S. Ambrosij lib. 5. de Sacramentis, ca. 4. Cyrilli Catechesi. 5. Mystagoga. Ioannis Cassiani Collat. 9. c. 21. & 24. & Petri Chrysologi in serm. de oratione Dominica, qui exponunt hæc petitionem de solo pane spirituali, Quæ sententia si ita velit de pane spirituali hunc locum esse intelligendum, ut omnino excludatur panis corporalis, nõ videtur admodum esse probabilis. Nam cum panis corporalis rectè desiderari & peti possit, ut perspicuum est ex illa oratione sapientis Prouerbio. 30. *Tribue tantum victui meo necessaria.* Et ex voto illo Patriarchæ Iacob Genesis 28. *Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuerfusque fuero prosperè ad domum Patris mei, erit mihi Dominus in Deum, &c.* Certè debuit in hac oratione aliquo modo peti, ut sit oratio perfectissima, & contineat omnia, quæ peti possunt, ut supra docuimus ex Augustino in epist. 121. c. 12.

Est igitur TERTIA sententia sine dubio recipienda, quæ docet: nomine panis intelligi debere alimenta in genere, id est, omnia subsidia necessaria ad vitam cum animæ tum corporis conseruandam: & quoniam subsidia vitæ spiritualis, ut Sacramenta, conciones, & alia id genus, multò magis sunt, & necessaria & nobilia, quàm subsidia vitæ corporalis, ideo intentionem orantis ferri debere ad panem spiritualem, ut ad id quod primariò petitur, ad panem autem corporalem, ut ad quoddam additamentum.

Hæc sententia comunissima est apud Patres. Sic enim exponunt hunc locum Tertullianus, Cyprianus, Gregorius Nyssenus, Theophylactus, Euthymius, Beda, & alij, quos initio citauimus, & sanctus Augustinus in Enchiridio, c. 115. & in epist. 121. c. 11. proinde quod idem auctor in lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. explicat hunc locum de solo pane spirituali, intelligendum est, de solo pane principaliter, & primaria intentione petendo, non

autem absolutè de solo pane spirituali, alioqui manifestè secum ipse pugnaret. Quo modo etiam exponi possent omnes illi Patres, quos pro secunda opinione citauimus.

Vna tantum est **OBIECTIO** aduersus hanc sententiam tertiam, quod vox Græca *ἐπιείσως*, quæ est tam apud Matthæum, quàm apud Lucam, non videatur posse conuenire pani corporali. Nam vel significat supersubstantiali, vel certè eximium, peculiarem, excellentem. Idem est enim (vt S. Hieronymus dicit) *ἐπιείσως* & *περιείσως*. Vox autem *περιείσως* peculiarem significat, vt perspicuum est ex Deuter. c. 7. 14. & 26. Et ex epist. ad Tit. c. 2. vbi populus electus, & peculiaris dicitur *λαός περιείσως*.

RESPONDEO, Vox *ἐπιείσως*, si sonum spectes, supersubstantiali significat: tamen si rem subiectam consideres pro eodem accipitur, pro quo substantialis, siue essentialis, vt non tam ad excellentiam, quàm ad necessitatem panis, referenda esse videatur. Nam Græci Patres, qui vim Græci vocabuli optimè nouerant, vt Basilus in quæstionibus breuioribus q. 252. Gregorius Nyssenus orat. 4. de oratione Dominica, Ioannes Chrysostomus, Theophylactus & Euthymius in commentario ad 6. cap. Matt. dicunt, *ἄρτον ἐπιείσως* esse panem substantiali, id est, substantiæ nostræ alendæ accommodatum. Quo etiam respexit antiquus interpres, qui quotidianum reddidit, id est, quo pane quotidie indigemus.

At **INQUIES**, vulgata editio Matth. 6. habet supersubstantiali, quæ Latina vox nõ videtur nisi ad excellentiam posse referri. **RESPONDEO**. **PRIMUM** non desunt multi codices antiqui vulgatæ editionis, qui non habeant supersubstantiali, sed quotidianum. Quomodo etiam legisse constat S. Cyprianum: imò & Ecclesiam Latinam vniuersam, quæ in oratione Dominica, quam ex Matthæo sine dubitatione desumpsit semper orauit & orat, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. **DEINDE** sicut Græci *ἐπιείσως* legunt, & tamen non habita ratione præpositionis exponunt substantiali, cur non possumus & nos Latini legere supersubstantiali, vt verbum verbo respondeat, & tamen non habita ratione præpositionis exponere substantiali? **ADDE** quod cum vulgata Latina editio eandem Græcam vocem *ἐπιείσως* reddat apud Lucam quotidianum, apud Matthæum, substantiali, ita debet exponi vox supersubstantialis, vt cum voce, quotidianus, aptè consentiat. Consentiet autem aptissimè, si per illud (supersubstantiali) significari dicamus panem substantiæ nostræ alendæ & conferendæ quotidie necessarium. **DE** *quod* potest etiam supersubstantialis idem esse quod valdè substantialis. Quomodo dicimus, superabundare & supereminere, valdè abundare & valdè eminere. Qua significatione idem omnino erit panis supersubstantialis, & quotidianus. Ideo enim quotidie necessarius est, quia valdè substantialis est. Sed iam de singulis vocibus huius petitionis pauca dicamus.

PANEM. Rectè panem petimus, posteaquàm gratiam, quæ est animæ vita, petiuimus. Nihil enim prius appetit: qui viuere cœpit, quàm panem. Rectè etiam nomine panis significatur omnia subsidia vitæ spirituali & corporali necessaria. Nã & Sacramentū altaris, quod est vnum ex præcipuis animæ subsidijs, panis dicitur, Ioa. 6. & 1. Cor. 11. & Verbū Dei, cuius prædicatione etiã pascimur, dici potest etiam panis, cum dicat Apostolus. 1. Tim. 4. *Enutritus verbis fidei*. Et Heb. 6. *Gustauerunt bonum Dei verbum*. Denique cibū omnem corporalem in Scripturis panis nomine cõprehendi notius est, quã vt sit necesse probari.

NOSTRUM. Rectè ad panem additur nostrum, **TVM** vt intelligamus panem Eucharistiæ esse nostrum id est, proprium filiorum, quem alieni habere non possunt, vt S. Cyprianus exponit: **TVM** quia non cupimus panem alienum, id est, Verbum prædicationis hereticæ, sed panem nostrum, id est, doctrinam sanam, Catholicam, Orthodoxam: qualis Ecclesiæ filijs dispensatur. Tum deniq; quoniam etiam panem corporalem non volumus alienum, id est, furto, rapina, fraudibus, malisq; artibus acquisitum, sed nostrum, hoc est, proprio labore & industria: vel ex iustis legitimisque redditibus, Deo benedicente, partum: de qua re vide auctorem operis imperfecti.

QUOTIDIANVM. Hanc vocem addere iubemur, **PRIMUM**, Cypriano & Chrysostomo auctoribus, vt intelligamus non esse quærenda superuacanea & curiosa, sed substantialia, simplicia, necessaria, sine quibus nullo die viuere possumus. **DEINDE** (vt ijde auctores docent) ne de crastino solliciti simus, sed tãquam hospites, & peregrini viuamus in diem. **TERCIO**, quotidianum petimus, S. August. monet in serm. 182. ad sufficientiam panis æterni, quo pane ita fruemur in cælo, vt semel gustatus æternam adferat saturitatem. Quare non erit opus quotidie illum petere, vel accipere.

DA NOBIS. Quamuis non petamus neq; expectemus, vt Deus pluat manna de cælo, vel Sacramenta per Angelos administret, aut sapienciam dormientibus infundat: sed in sudore vultus nostri panem nostrum tum spirituale, tum corporalem manducare velimus: tamen rectè dicimus, *da nobis*, **TVM** quia sine Dei prouidentia & auxilio, inanes essent nostri conatus: **TVM** etiam (vt docet S. August. serm. 135.) quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est, ab illo sanctificatum, temperatum, dimensum, vt corpori proficit, & animæ non obstat, si de corporali agatur; & contra mentem nutriat, & corpus non destruat, si de spirituali tractetur.

HODIE. Hæc vltima vox **DVOBVVS** modis accipi potest. **VNO** modo, vt significet, hoc tempore, id est, vitæ huius mortalis: quo modo accipitur ab Apostolo ad Hebr. 3. *Abortamini vosmetipsos, donec hodie cognominatur*. **ALTERO** modo, vt significet præcisè hoc die. Prior expositio est Cyrilli Catechesi 5. Mytagogica, & Augustini in epist. 121. c. 11. & lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. posterior est Tertulliani, Cypriani & Chrysostomi.

Et quidem si **PRIOREM** amplectamur, cessant multæ quæstiones, quæ fieri solent, cur petamus dari nobis panem sacramentalem eo die, quo ipsum panem accipere nolumus, aut iam accepimus: & cur petamus panem corporale sæpè statim à cœna vel prandio. Orationem enim Dominicam omnibus horis recitare solemus. Sed istæ aliæque similes quæstiones locum nullum habent, si vox hodie, non hunc diem, sed totum tempus nostræ mortalitatis, peregrinationisque designet.

Si tamen **POSTERIOREM** explicationem sequamur, ad illas quæstiones respondendum erit, nomine panis significari generatim omnia subsidia vitæ necessaria. Et ideo non solum omni die, sed etiam omni hora, & omni momento rectè dici posse, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, quoniam nullus est dies, nulla hora, nullum momentum, quo aliqua in re subsidio Dei non egeamus: etiamsi non omni die, vel hora Sacramento Eucharistiæ, vel pane corporali indigemus.

QVINTA PETITIO.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Nomine DEBITORVM non intelliguntur hoc loco nisi peccata, non autem debita seruandi leges, vota, promissiones & alia id genus. Nam Luc. 11. disertis verbis dicitur: *Et dimitte nobis debita nostra.* Et Mat. 6. explicans Dominus hanc petitionē ait: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra.*

Porro peccata dicuntur debita. TVM, quia omnis qui peccat, iniuriam facit Deo, ac per hoc debitor est satisfactionis: TVM quia omnis qui peccat, legem Dei prauaricatur: lex autem Dei pœnam habet adiunctam, cuius luendæ fit debitor, qui legem ipsam violat. TVM deniq; quoniam commisit Deus unicuique nostrum animam propriam, tanquam vineam excolendam: ex qua fructus expectat temporibus suis, deditq; nobis talenta naturæ & gratiæ, vt operaremur in eis, proinde qui negligunt benè operari, debitores fiunt lucri non acquisiti, & census non redditi. Vide etiam aliam rationem apud Ambrosium libro 5. de Sacram. c. 4.

Solent autē Patres ex hac petitione probare TRIA dogmata Ecclesiastica. PRIMVM est, omnes homines, quāuis alioqui iustos & sanctos, in hac vita non carere peccatis. Omnes enim dicunt quotidie Deo, *Dimitte nobis debita nostra.* Id colligit præter cæteros, & Tertullianus, Cyprianus & Greg. Nyssenus in locis suprâ citatis. SECVDVM, sequitur ex superiore, esse quædã peccata venialia, quæ natura sua non faciunt hominem inimicum Dei, & cum ipsa charitate consistūt, de quo vide Augustinum in Enchiridio, cap. 71. TERTIVM est, post Baptismum esse adhuc locum pœnitentiæ & indulgentiæ. Hæc enim oratio propria baptizatorum est, & quamuis potissimum instituta esse videatur ad peccata venialia delenda, tamen valet etiam ad impetrandam peccatorum mortalium indulgentiam. Vide Chrysostomum in commentario ad cap. 6. Matthæi.

Quod verò addimus, SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS, non ideo addimus vt Deus nos imitetur, atq; à nobis misericordiam vt discat: sed vt testemur, nobis misericordiam valde placere, videriq; omnino præclarum condonare iniurias: ne fortè supplicantibus nobis Deus respondeat. Quare tu misericordiam à me petis, qui misericordiam odisti? & cur audes postulare, vt tibi parcam qui turpe tibi ducis conferuis tuis parcere? Vide Nyssenum oratione quinta, de oratione Dominica hunc locum eleganter & copiosè explicantem. Existunt autem hoc loco QVATVOR dubitationes quæ paucis expediendæ videntur.

PRIMA dubitatio, *quanam debita proximis nostris dimittere nobis necesse sit, si nobis à Deo debita nostra dimitti velimus.* SED facilis est RESPONSI O. Non enim iubemur dimittere omnia debita, sed ea solum, quæ sunt cum offensione coniuncta: neque ea omni ex parte, sed tātum quoad offensionem animi, vt videlicet, non oderimus proximum, qui nos læsit neq; cū eo inimicitiam geramus. Vnde etiam fiet, vt non cogamus eum resarcire dānum nobis illatum, si fortè id facere sine maximo detrimento suo nō possit, quomodo Deus cū nobis peccata dimittit, condonat iniuriam, atq; ad amicitiam suam nos reconciliat, neq; expetit pœnam æternam, quam sine summo exitio luere non possemus: requirit tamen vt temporalem satisfactionem minimè negligamus.

A SECVDA dubitatio est: *An satis sit dimittere iniuriam proximo veniam postulanti, an verò necesse sit dimittere etiam non postulanti.* S. Augustinus in Enchiridio, c. 73. scribit satis esse dimittere veniam postulanti. Sed ipse idem in 2. lib. de sermone Domini in monte, c. 13. dicit, necesse esse omnibus dimittere, etiam non petentibus. Et hoc est verius. Dominus enim Marci 11. præcipit: *Cum stabitis ad orandum, dimitte si quid habetis aduersus alterum, vt & Pater vester dimittat vobis peccata vestra.* Ex quo loco intelligimus, dimittendam esse iniuriam homini absenti, ac per hoc veniam non petenti. Quod autem S. Augustinus dixit in Enchiridio, fortasse intelligēdum de remissione, quæ fit per signa externa, non de ea quæ solo animo fieri potest.

B TERTIA dubitatio est: *An qui ex animo remittit iniurias, & tamen in aliquo alio peccato voluntariè perseuerat, possit hac oratione aliquid impetrare.* RESPONDEO, vel is, qui in peccato voluntariè perseuerat, cupit sibi dari gratiam à Deo perfectæ conuersionis, eamque serio postulat: vel non cupit, nec serio postulat: si cupit gratiam conuersionis, quamuis interim à concupiscentia victus, peccatum non relinquat, non inutiliter dicit Deo, *Dimitte nobis debita nostra.* & si ex corde dimittat fratri suo iniuriam, disponetur ad gratiam perfectæ conuersionis adipiscendam. Nam qui cœpit opus bonum inspirando illi desiderium, & petitionem conuersionis, & condonationem iniuriarum, perficiet sine dubio, si perseueret ille pulsando & orando, vt Deus adiuuet infirmitatem ipsius, & rebellem ad se conuertat propitiis voluntatem.

C Sin autem non cupit gratiam conuersionis, neque ex animo illam petit, sed vel orat solis labijs ex consuetudine, vel (quod grauius est) vt videatur ab hominibus: is non solum nihil impetrat, sed etiam oratio eius fiet in peccatum, cum in singulis ferè petitionibus mentiatur. Quomodo enim dicere potest *Pater noster* qui non vult esse filius? & *Sanctificetur nomen tuum*: per quem nomen Dei assidue blasphematur? & *Adueniat regnum tuum*: qui nihil magis, quàm aduentum Domini timet? & *Fiat voluntas tua*: qui suam, non Dei voluntatem semper facit?

D QVARTA dubitatio est: *Rectè ne faciant illi, qui cum iniurias condonare nolint, ne mentiuntur in oratione sua Deo verba illa prætereūt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Id enim aliquos facere solere, testatur Cassian. collat. 9. c. 22. quos in eodem loco merito reprehendit. Nam etiam si ea verba prætereant, tamen adhuc frustra petunt sibi remitti peccata, cum Dominus tam apertè dixerit: *Si non remisieritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester remittet vobis peccata vestra.*

E Adde quod ij, qui neq; condonant iniurias, neque cupiant gratiā à Deo sibi donari, qua velle incipiant iniurias condonare: etiā si non mentiuntur dum non dicunt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, tamen mentiuntur cum reliquis partes Dominicæ orationis pronunciant, vt paulò antè diximus.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

DVÆ sunt huius petitionis explicationes. PRIOR Hilarij & Hieronymi in commentario ad capit. 26. Matth. Ambrosij libro quinto de Sacrament. ca. 4. Cyrilli cateches. quinto mystagogica, S. Augustini in epist. 121. c. 11. & Cassiani collat. 9. c. 23. qui docent, his verbis peti à Deo, non quidem vt non tentemur, sed ne à tentatore vincamur. POSTERIOR

est Tertulliani in lib. de oratione, Cypriani in ferm. de oratione Dominica, Gregorij Nysseni oratio. 5. de oratione Dominica, Chrysofomi & Euthymij in comment. ad c. 6. Matth. qui volunt id peti, vt simpliciter non tentemur. Quæ sententia posterior videtur nobis aliquanto probabilior.

Nam secundum modum loquendi Scripturarum, non induci in tentationem, non videtur esse, non vinci à tentatione, sed in tentationem non incidere. Quod enim legimus in Psal. 65. *Induxisti nos in laqueum*, omnino idem est, ac si dictum esset, *induxisti nos in tentationem*, & tamen eo loco non significat Propheta, se Dei permissione à tentatione fuisse deuictum, sed solum tentari, vexarique permixtum, vt ipse etiam S. Augustinus eum locū exponit, & Psalmus totus, si consulatur clamat. Simile est illud Apostoli 1. ad Corinth. 10. *Tentatio vos non apprehendit, nisi humana*. Idem enim esse videtur, apprehendi à tentatione, & induci in tentationem: & tamen non significat Apostolus Corinthios ab humana tentatione fuisse separatos, sed tantum fuisse Deo permitte tentatos.

Adde quod cum tentatio, quamuis interdum sit utilis, semper sit periculosa, propter ambiguam, incertamque victoriam, non solum præsumptio est illam appetere, sed etiam humilitas declinare, & à Deo petere, vt nos in certamen eiusmodi non inducat.

At Iacobus ait c. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationibus varias inueneritis*. Et Dauid in Psal. 25. *Proba, inquit, me Domine, & tenta me*. RESPONDEO, Tentatio quamuis appetenda non sit, tamen non solum fortiter sed etiam cum gaudio toleranda est, vt Iacobus dicit. Tamen quod toleratur, non amatur, neque petitur. *Tolerare* (inquit) AVGVSTINVS lib. 10. Confessionum, c. 28. *eas iubet, non amare. Nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amet. Quamuis enim gaudeat se tolerare, tamen mauult non esse quod toleret*. Porro Sancti nonnunquam ex reuelatione diuina certiores redditi de victoria rectè petunt tantari, vel ipsi se periculis & persequentibus obijciunt; sed eiusmodi exempla veneranda sunt ab omnibus, non ab omnibus imitanda.

Quoniam autem finis huius petitionis est euitatio peccati futuri, possent duæ illæ sententiæ Patrum ita conciliari, vt prior respexerit finē atq; intentionem orātis, posterior, verba ipsa orationis. Petimus enim non induci in tentationem, ne fortè à tentatione superati legem Domini violemus.

Discimus verò ex hac petitione (vt S. Cyprianus monet) duo vtilissima documenta, nos videlicet sine Dei auxilio, omnino esse infirmos & imbecilles: & Satanam sine Dei permissione non solum non deijcere, sed ne tentare quidem seruos Dei posse: proinde neq; de viribus nostris gloriari, neq; Satanæ potentiam formidare nos oportere, si vt serui fideles & humiles de Dei semper auxilio & protectione speremus.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Græci Patres omnes per *malum* intelligunt diabolum, vt Nyssenus, Cyrillus, Chrysofomus, Euthymius & Theophylactus, locis supra citatis. Mouet autem eos articulus additus ad nomen: sic enim legitur *ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*. Eandem sententiam sequitur ex Latinis Ambrosius, Chrysologus, Cassianus. Verùm Cyprianus, Augustinus, Rupertus, Beda & pleriq; alij Latini intelligunt per, *malum*, res omnes malas,

A ac potissimum præsentis vitæ calamitates, in quas incidimus per Adæ peccatum.

Confirmat hanc sententiam Ecclesiæ auctoritas, quæ in sacrificio altaris, posteaquàm dictum est, *libera nos à malo*, subiungi instituit hanc veluti explanationem, *Libera nos quasumus Domine ab omnibus malis, præteritis, presentibus & futuris, vt ope misericordie tue adiuti, & à peccatis simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi*. Vbi illud, *præteritis*, respicit petitionem 5. *futuris*, petitionem 6. *presentibus*, petitionem 7. Illud autem à *peccatis simus semper liberi*, pertinet ad petitionem 5. & 6. illud verò ab *omni perturbatione securi*, ad petitionem septimam.

Neq; verò articulus Græcus multum adiuuat sententiam priorem. Nam in Scripturis eadem vox *πονηρός* cum suo articulo non raro accipitur pro re mala, vt ad Rom. 12. *Obedientes malum adherentes bono*. In Græco pro voce, *malum*, est τὸ πονηρὸν. Et Matt. 5. *Sit autem sermo vester, est, est, non, non*. Quod enim his *amplius est, à malo est*, id est, à corruptione est. Græcè habetur *ἐκ τοῦ πονηροῦ*.

Addunt Græci codices Matth. 6. post septem petitiones hæc verba: *Quia tuum est regnum, & potentia & gloria in sæcula, Amen*. Et explicat clausulam istam Chrysofomus, Theophylactus & Euthymius in commentario eiusdem loci. SED certum est, ea verba non esse de textu Evangelico, sed inserta fuisse à Græcis ex consuetudine, quam habent ea verba recitandi post orationem Dominicam in sacrificio Missæ. Nam Latini etiam antiquissimi, & Græcæ linguæ periti, vt Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus nullam horum verborum mentionem faciunt. Videtur igitur illa esse appendix quædam orationis Dominicæ apud Græcos, sicut est apud Latinos illud *Libera nos quasumus Domine, &c*. Nam sicut apud nos non continuantur hæc verba cum oratione Dominica: ita neq; apud Græcos continuantur, vt perspicuum est ex Liturgia Chrysofomi. Atque hæc de Dominica oratione sufficiant.

CAPVT VII.

Solius creatura rationalis proprium esse orare.

SEQUITVR pars QVINTA disputationis, in qua explicandum est, cuius sit orare. Sed res facilis est. Non enim conuenit munus orandi, nisi Angelis, & hominibus. Est enim oratio actus quidam superioris, quo vnus alteri supplicat, inferior videlicet superiori & pauper diuiti. Ex quo SEQUITVR vt nec Deo conueniat orare, cum ipse nullū habeat se ditiozem aut superiozem, quippe cui omnes dicunt, *Deus meus est* quoniam *honorum meorum non egēs*: Neque etiam bestijs & rebus inanimatis, quæ sunt rationis, & orationis expertes. Quare impia & blasphema sententia est deliratio illa Iudæorum Thalmudistarum, qui dicunt, Deum quotidie certas orationes deuoto animo fundere. In Thalmudist. ord. 1. tract. 1. dist. 1. Item illa Pseudoprophetæ Mahomethi, qui affirmat Deum & Angelos pro se orare. In Alcorano, c. 43.

Illud autem quod dicit Dominus ad Mosen Exodi 32. *Dimitte me, vt irascatur furor meus*: non proprie sed metaphoricè accipiendum est, vt sancti Patres exponunt. Augustinus q. 149. in Exo. Cyrillus libro 5. in Iulianum, & Gregorius libro nono Moralium, c. 12. non enim significat illud, *Dimitte me*, Deum potuisse à Mose impediri, ne faceret quod vellet, cum scriptum sit in libro Iob, c. 9. *Deus, cuius ira nemo resistere potest*: sed significat, Deum pre-

cibus Mosis placatum id fecisse, quod illi solent, qui ab aliquo impediuntur, ne in aliquem alium seuerè animaduertant. Quemadmodum etiam illud, *ut irascatur furor meus*, non propriè, sed per metaphoram accipitur. Dicitur enim Deus irasci, & furere, cum id facit sine vlla perturbatione, quod homines impellente furore faciunt, id est, perdit ac destruit. Deniq; similis metaphora est in illo Iosue 10. *Stetit Sol in medio cali obediente Deo voci hominis*. Significatur enim in his verbis, Deunt tam pròpte fecisse, quod Iosue fieri cupiebat, ac si ad nutum ei parere voluisset, hoc est, fecisse id, quod facere solent, qui dominis suis libenter obediunt.

Quod autem legimus ad Ro. 8. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*: pro eo sine dubio positum est, quod nos postulare facit, vt S. August. docet in lib. i. aduersus Maximinum non procul ab initio.

Non dissimili ratione explicandæ sunt sententiæ Scripturarum vel Patrum, quæ mutis animantibus tribuere videntur munus precandi, quale est illud Psal. 103. *Catuli Leonum rugientes vt raptant, & quarant à Deo escam sibi*. Et illud Psal. 146. *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum innocantibus eum*. Et illud S. Hieronymi in vita S. Pauli primi eremitæ, vbi refert monstrum quoddam S. Antonio humana voce dixisse: *Legatione fungor gregis mei: precamur, vt pro nobis cõmunem Deum deprecetis*. Et in eodem loco cum dixisset duos Leones S. Antonio blãdiri, eiusq; manus ac pedes lingere & quasi osculari cepisse, subiunxit: *Ille animaduertit, benedictionem eos à se precari*.

Hæc, inquam, & alia id genus omnia metaphorica sunt. Dicuntur enim catuli Leonum, & coruorũ pulli Deum inuocare, dum naturali quodã instinctu siue rugiendo, siue crocitando exprimunt famem suam, cui Deus secũdum ordinem prouidentia suæ prospicit aperiens manum suam, & implens omne animal benedictione. Quod autem Leones sancto blandiebantur Antonio, inter miracula numerandum est, sicut etiam illud, quod petulcum illud & cornutum animal humana voce pro suo grege orari petiuerit. Nam vt olim Afina Balaam, vt legimus Num. 22. Deo volente loquuta est, & quæ sibi necessaria erant, petijt, quamuis vocem ipsa suam non intelligeret: sic etiam Monstrum illud, quod S. Hieronymus perpetuò bestiam vocat, diuino miraculo loqui, & quæ sibi, suoq; gregi congruebant, petere potuit, quamuis nec sciret, nec intelligeret quid loqueretur, aut postularet.

CAPVT VIII.

Non solum generatim, sed etiam in specie pro certis hominibus orari potuisse.

SEXTO loco tractandum proposuimus à quibus & pro quibus sit aliquid per orationem petendum. Sed quoniam duæ primariæ controuersia de inuocatione Sanctorum, & oratione pro defunctis quæ hic tractari potuissent, iam sunt à nobis partim in lib. de cultu Sanctorum, partim in 1. lib. de Purgatorio explicatæ: solum hoc loco dubitationem illam expediemus, liceat ne in specie pro aliquo preces fundere. Siquidem Ioannes Vicleffus DVOS errores de speciali oratione inuexit, VNVM, orationes speciales non magis prodesse, quàm generales, & ideo non rectè facerè eos, qui certos redditus legant Ecclesijs, vt singulis diebus, vel hebdomadib; sacra fiant, vt preces fundantur pro ipsorum anima. AL-

A TERVM, non licere specialem orationem pro aliquo fundere, sed omnem orationem debere esse generalem, & pro omnibus simul, non pro singulis seorsim. PRIOREM errorem damnauit Concil. Constantiense sessio. 8. POSTERIOREM refert & refellit Thomas Vvaldensis tom. 3. de Sacramentalibus, tit. 11. cap. 107.

Possumus vtrumque errorem exemplis Scripturarum breuiter confutare. Legimus enim Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & ipsum etiam Christum speciales orationes fudisse, quod nunquam fecissent, si vel illicitæ, vel inutiles esset eiusmodi preces. Igitur in Gen. c. 25. Isaac orat in specie pro coniuge sua Rebeca. 2. Reg. 12. David orat pro salute filij sui periclitantis, 3. Reg. 17. orat Helias pro filio viduæ. 2. Machab. 3. Onias orauit pro salute Heliodori. Luc. 22. Christus orauit pro Petro, vt non deficeret fides eius, Act. 12. Oratio fiebat sine intermissione à tota Ecclesia Hierosolymitana pro S. Petro in carcere cõstituto. Ephes. 6. Apostolus Paulus petit ab Ephesijs, vt orent generatim pro omnib. Sanctis & speciatim pro se. Quod etiam in commetario eius loci obseruauit Hieronymus, & 1. ad Timot. 2. idem Apostolus orari præcipit pro omnibus generatim, & in specie pro Rege, & alijs in sublimitate constitutis. Neq; vlla ratio est, cur non liceat orare pro singulis, si licet orare pro omnibus, & cur nõ sit vttilior oratio vt satisfactoria illi, pro quo fit, si pro ipso tantum fiat, quàm si fiat generatim pro omnibus: Quomodo etiam elemolya vttilior est illi cui datur, si tota detur ei soli, quàm si diuidatur in multos?

C Sed obijcit Vvicleffus argumenta TRIA, PRIMVM est, Oratio non est efficax, quæ ex perfecta charitate non prodit: perfecta verò charitas omnes amplectitur, nullum excludit.

RESPONDEO, perfecta charitas est ordinata, & ideo quamuis omnes amplectatur, tamen alios alijs anteposit, & nunc illos, nunc istos, nunc omnes, nunc singulos iuuat, prout magis vel minus omnes, aut singulos istos, aut illos ope sua indigere cognoscit.

SECVND A obiectio, Oratio Dominica tota generalis est, non enim dicimus Pater mi, sed Pater noster, nec Panem meum quotidianum da mihi hodie; sed, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; Nec, dimitte mihi debita mea, sed Dimitte nobis debita nostra: nec denique, Ne me inducas in tentationem, sed libera me à malo, sed: Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. At non licet aliud petere, nisi quod in oratione Dominica continetur, vt S. Augustinus docet in epist. 121. c. 12.

RESPONDEO, Non petimus aliud, siue generatim, siue speciatim oremus, nisi quod in oratione Dominica cõtinetur, sed petimus alio modo; vel potius non tam petimus alio modo, quàm ipsam generalem orationem applicamus particularibus personis, quod fieri posse, Dominus ipse exemplo suo nos docuit. Alioqui enim non rectè idem Dominus in horto pro se solo orans dixisset: *Pater mi, si possibile est transeat à me calix iste*. Cur autem Christus orationem Dominicam verbis generalibus pronunciarì voluerit; causa, est, quam supra diximus, quia generalis oratio est absolutè melior, & vttilior, quamuis illi pro quo fit, vttilior sit specialis, si non tam impenetratio, quàm satisfactio ex oratione quærat.

TERTIA obiectio, Communitas præferenda est singularitati; at non possumus eodem tempore pro communitate orare, & pro singulis in specie.

RESPONDEO, Negari non potest, quin sit communitas præferenda singularitati, si eodem tempore oc-

currat necessitas vtriusque, sed si fortè, quod sæpè accidit, vnus aliquis verteretur in magno discrimine, quod discrimen cum ipsa eorum communitate non sit commune, nihil prohibet, quo minùs tunc omiſſa communitate, pro qua nūquam defunt qui orant, ad speciale illud malū speciali oratione auertendum posſimus, vel debeamus intentionem noſtram animumque conuertere. Quod Patriarchas & Prophetas, Chriſtum quoq; & Apoſtolos feciſſe paulò ante docuimus.

CAPVT IX.

De conditionibus quæ requiruntur ad impetrandum.

RESTAT pars VLTIMA de modo orandi, ſiue potius de conditionibus, quæ requiruntur, vt quis certò impetret quod orando poſtulat.

SCIENDVM est autem PRIMO, multum intereſſe inter meritum & impetrationem. Nam meritum requirit charitatem, & charitatem viæ, vt Theologi loquuntur, & ideo neque peccatores, neque beati mereri poſſunt, ſed ſolum iuſti, qui peregrinantur in terris: impetratio autem non requirit charitatem viæ, imò ne charitatem quidem ſi abſolutè de impetratione ſit ſermo. Proinde non ſolum viatores, ſed etiam comprehenſores: nec ſolum iuſti, ſed etiam peccatores aliquando impetrant.

Præterea vt oratio ſit meritoria, non requiritur, niſi vt ab homine iuſto, & ex charitate fiat vt ſuprà diximus de alijs operibus meritorijs: at verò vt ſit infallibiliter impetratoria multæ conditiones requiruntur: quamuis enim Scriptura videatur abſolutè promittere orantibus impetrationem earum rerum, quas poſtulant. Vt Matt. 7. & Luc. 11. *Petite & accipietis: &, omnis qui petit accipit:* tamen promiſſiones iſtæ conditionem includunt, quæ expreſſit Iacobus c. 4. cū ait: *Petitis, & non accipitis, eo quod malè petatis.* Itaq; interdum oratio eſt meritoria, & non impetratoria, vt cū homo iuſtè ex charitate petit id quod ſibi fortè non expedit, vt cum Paulus ter rogauit, vt auferretur à ſe ſtimulus carnis. Interdum eſt impetratoria, ſed non meritoria, vt cū beati pro nobis, vel cum peccatores pro ſe ipſis orant, vt cum Publicanus dixit, Deus propitiuſ eſto mihi peccatori. Interdum eſt meritoria & impetratoria, vt cum iuſti in terris cum omnibus requiſitis conditionibus orant.

SCIENDVM SECUNDO, conditiones ad infallibiliter impetrandum à S. Tho. in 2. 2. q. 83. art. 15. numerari QUATVOR, videlicet, vt qui orat piè, perſeueranter, pro ſe, & neceſſaria ad ſalutem poſtulet: ſed ipſe idem tum eo loco, tum in 4. ſent. diſtin. 15. quæſt. 4. art. vlt. indicat ad piè petendum requiri QVINGVE conditiones, fidem, ſpem, charitatem, humilitatem & deuotionem. Itaque omnes conditiones ſimul octo erunt non quatuor, De ſingulis ordine ac breuiter differemus.

PRIMA conditio eſt fides, de hac enim ſcribit Apoſtolus ad Ro. 10. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Et S. Iacobus c. 1. *Poſtulet autem in fide, nihil haſtians.* Et ipſe Dominus Marc. 11. *Quacunq; orantes petitis credite, quia accipietis, & eueniet vobis.* De hac fide multa diximus in 1. lib. de Iuſtificatione, vbi refutauimus Lutheranoꝝ errorè, qui fiduciam cum fide confundunt, nec volunt veram eſſe fidem, niſi eam, qua quis certò credit, ſe gratum eſſe Deo.

Illud eſt proprium huius loci, vt intelligamus non requiri in oratione fidè, qua certò credamus Deum abſolutè facturum quod petimus, ſed ſolum vt certò credamus, Deum eſſe potentiffimū, ſapientiffimū,

A benigniffimū, fideliffimū, & proinde poſſe ſcire, & etiam velle facere quod petimus, ſi non ſit ex noſtra parte defectus. Nam hanc fidè quaſiuit Dominus Matth. 9. ab illis, quibus dixit; *Creditis quia hoc poſſum facere vobis?* eadem fide orauit Dauid libro 2. Regum c. 12. pro filio. Nam non certò credidiſſe ſe impetraturum, teſtantur illa eius verba: *Quis ſcit ſi fortè donet eum mihi Dominus?* Simili fide oralle Apoſtolum 2. ad Cor. 12. vt ſtimulus carnis auferretur à ſe: in dubium reuocari non poteſt. Nam orauit ex fide; neq; enim aliud ſentire fas eſt de tanto Apoſtolo: & tamen non credit ſe certò impetraturum, alioqui falſa fuiſſet eius fides. Non enim quod petijt, impetrauit. Neq; alia fide orat Eccleſia vniuerſa pro infidelibus & peccatoribus, vt ad fidem, vel ad iuſtitiam adducantur: neq; enim certò credit Eccleſia, omnes infideles & peccatores eſſe conuertendos. De qua re vide S. Proſperum lib. 1. de vocatione gentium, c. 4. Deniq; nulla eſt abſoluta promiſſio Dei, qua certi efficiamur nos abſolutè quicquid petierimus impetraturos, cum ſemper intelligatur adiuncta conditio, ſi benè petierimus: igitur falſa eſſet fides, aut certè non eſſet diuina & Catholica fides, ſi certò crederemus Deum abſolutè quicquid petierimus eſſe facturum.

ALTEA conditio, eaq; valdè neceſſaria, eſt ſpes & fiducia impetrandi. Quamnis enim non oporteat per fidem, quæ eſt actus intellectus certò ſtatueret nos impetraturos quod petimus, oportet tamen per ſpem & fiduciam, quæ eſt actus voluntatis firmiter adhærere benignitati diuinæ, & certò confidere, Deum facturum eſſe quod petimus.

Hanc conditionem quaſiuit Dominus in Paralytico, cui dixit Matt. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Eandem quaerit Apoſtolus ad Heb. 4. cū ait: *Accedamus cum fiducia ad thronū gratiæ eius.* Item 1. ad Timot. 3. *Qua verè vidua eſt, ſperet in Deo, & inſtet obſecrationibus & orationibus nocte & die.* Eadem promittit Deus impetrationem in Pſalm. 90. *Quoniam in me ſperauit, liberabo eum, inuocabit me, & ego exaudiam eum.*

Quia verò fiducia naſcitur ex fide, ideo Scriptura cum requirit fidem in orante, adiungit aliquid pertinens ad fiduciam, vt intelligamus requiri ad impetrandum non quamlibet fidem, ſed perfectam, quæ gignat fiduciam, vt ſimul credamus Deum poſſe facere quod petimus, & ſimul certò confidamus, eum id quod petimus pro ſua benignitate facturum.

Hinc legimus Marci 11. *Quicumque dixerit monti huic, tollere & mittere in mare: & non haſtauerit in corde ſuo, ſed credidit, quia quodcumque dixerit, fiet ei.* Hoc eſt, quicumq; impetrauerit monti, vt ſeſe transferat in mare, & non habuerit in corde ſuo vllam diffidentiā, ſed fidem perfectam, quæ maximam etiam gignat fiduciam, impetrabit ſine dubitatione quod petit. De qua perfecta fide gignente fiduciam, intelligitur illud Apoſtoli 1. ad Cor. 13. *ſi habuerō tantam fidem, ita vt montes transferam, &c.* Atq; hinc ſcribit Ioannes Caſſianus Collat. 9. c. 32. Signum certum impetrationis eſſe cum quis in oratione magnā fiduciam ſenſit. Deus enim quando non exaudit, non infundit fiduciam, cum verò exaudire decernit, fiduciam & lætitiā ingentem in corde orantis infundit. Deniq; hæc ipſa fides magna, gignens, parienſque fiduciam eſt illa fides, quæ operatur miracula, & quæ non omnibus datur, dicente Apoſtolo 1. ad Cor. 12. *Alteri fides in eodem ſpiritu.*

TERTIA conditio eſt CHARITAS, ſiue IUSTITIA, charitas enim (vt oſtendimus in 2. lib. de Iuſtificatione) ipſa eſt Chriſtianorum, vera perfecta que iu-

stitia. Requiritur autem iustitiam in orate, ut certo impetret Scriptura non vno in loco testatur Psal. 33. *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Et contra Pl. 65. *Si aspexi iniquitatem in corde meo, non exaudiet Dominus:* Isaia 58. *Frangere esurienti panem tuum, &c.* Et mox: *Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet, clamabis, & dicet, ecce adsum.* Et contra Isaia 1. *Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestrae sanguine plene sunt.* Item Ioan. 15. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Et I. Ioan. 3. *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus; & ea quae sunt placita coram eo facimus.* Denique Io. 9. *Scimus quia peccatores non exaudit: sed si quis cultor eius est, hunc exaudit.*

Sunt tamen aliqua loca quibus probari videtur, etiam peccatores a Deo exaudiri, Matt. 7. *Omnis qui petit, accipit, id est, inquit auctor operis imperfecti hom. 18. siue iustus siue peccator sit.* Item ibidem peccatores quidam, ac reprobi dicunt: *Nonne in nomine tuo demonia eiecimus?* Et Lucae 11. *Dico vobis & si non dabit illi eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit ei quotquot habet necessarios.* Ex quo loco S. Basilius colligit in Constitutionibus Monasticis, capit. 1. peccatores quoque impetrare, quod petunt, quando perseueranter petunt. Denique Lucae 18. Publicanus peccator erat, & tamen indulgentiam meruit dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Quo exemplo adductus S. A. G. V. S. T. I. N. V. S. tract. 44. in Ioan. dicit caecum illum non fuisse adhuc illuminatum, cum dixit: *Scimus quia peccatores Deus non exaudit. Si peccatores, inquit, Deus non exaudiret, frustra publicanus oculos in terram dimittens, & pedus suum percussens diceret, Deus propitius esto mihi peccatori.*

RESPONDEO, TRIBVS modis peccatores orate possunt, VNO modo ut impetrent a Deo miracula in confirmationem fidei. Et hoc modo fieri potest, ut peccatores impetrent, si veram fidem confirmare velint, quia tunc non est proprie ipsorum vita vel meritum, vel etiam oratio, quae miraculum impetrat, sed fides vera, quae confirmanda est, vel inuocatio nominis Dei, aut signum crucis, vel aliquid eiusmodi, quo ille vitur ad miraculum faciendum. Sic enim loquitur sanctus Petrus Actorum tertio: *Fides, quae per eum est, dedit integram sanitatem istam.* Et S. HILARIUS canone sexto in Matth. loquens de improbis, qui miracula faciunt: *Quasi vero, inquit, eorum aliquid proprium sit, & non omnia virtus Dei inuocata perficiat.* Et paulo post: *Et demonia Christi nomen exagit.*

Si quis autem peccator miracula impetrare nitatur, ut sanctitatem suam ipse demonstret, vel solam suae orationis virtutem, non autem nomen Dei, aut crucis signum, aut aliam rem sacram adhibeat, nihil unquam impetrare poterit, quia nec Deus testis falsitatis esse, nec peccatoris oratio virtutem miracula faciendi habere potest. Quare verissimum est, quod caecus ille dixit: *Scimus, quod peccatores Deus non exaudit.* Loquebatur enim de ijs, qui propriam sanctitatem confirmare volunt, & qui oratione sua, non aliquo signo sacro miracula faciunt. Et quoniam Christus miracula faciebat, ut se Messiam, ac Deum, ac per hoc sanctissimum esse probaret, & non utebatur nomine, aut signo aliquo sacro, sed solo imperio, & voluntate sua, inde caecus firmissimum argumentum duxit, ut ostenderet Christum non esse peccatorem.

ALTERO modo peccatores orant, ut impetrent

sibi donum aliquod spirituale, vel corporale, & tunc vel in peccato voluntarie permanent, vel incipiunt poenitentiam agere. Si voluntarie permanent in peccato, ordinariè non exaudiuntur, ut testimonia Prophetarum & Apostolorum allata demonstrant. Iustum enim est, ut qui Deum praecipientem & docentem audire contemnunt, eos orantes, & supplicantes Deus quoque despiciat. Interdum tamen etiam isti exaudiuntur, vel ad iudicium, vel ad misericordiam. Quosdam enim Deus audit, ut puniat; quomodo audiuit Israelitas petens carnes in deserto, Num. 11. *Mesuendum est,* ait S. A. G. V. S. T. I. N. V. S. tract. 73. in Ioan. *ne id quod posset non dare propitius, dei iratus.* Quaedam tamen extraordinaria quadam benignitate concedit etiam peccatoribus, ut eos beneficijs ad amorem suum alliciat. Et hoc fortasse sibi voluit auctor operis imperfecti.

TERTIO modo peccatores orant, cum poenitentiam agere incipiunt, quo modo Niniuita & Publicanus orabant: & hi saepe impetrant, non ex iustitia quasi digni sint, sed ex misericordia Dei, & non omnino infallibiliter. Nam ideo Scripturae addere solent particulam, forte, vel, quis scit, ut Ioelis 2. Ionae 3. Daniel. 4. & Actor. 8. quando de orationibus peccatorum loquuntur. Ex his explicari possunt omnia loca paulo ante adducta.

QUARTA conditio est humilitas, quae is, qui orat non in sua iustitia, sed in Dei benignitate confidat: *Sed & vitam aeternam,* inquit, S. BERNARDVS ser. 5. de Quadragesima, *fortassis aliqui non in humilitate querunt: Sed tanquam in fiducia suorum meritorum. Nec hoc dico, quin accepta gratia fiduciam donet orandi, sed non oportet, ut in ea constituat quisquam fiduciam impetrandi.* Et infra: *sit, inquit, oratio in omni humilitate praesumens de sola, ut dignum est miseratione diuina.* Igitur ut huius conditionis necessitatem Dominus commendaret, parabolam illam Publicani & Pharisei narrauit, Lucae decimo octavo, direxit enim eam parabolam ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti & aspernabantur ceteros, ut ipse Euangelista testatur.

Hinc etiam Dominus per Isaia, capite sexagesimo sexto: *Ad quem, inquit, afficiam nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Et sanctus Daniel cap. 9. *Neque enim, inquit, in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.* Et Ecclesiast. capite trigesimo quinto: *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & non discedet donec altissimus afficiat.* Et Iacobus cap. 4. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et sanctus Abraham Genesis 18. *Loquar, inquit, ad Dominum meum, cum sim pulvis & cinis.*

Denique ratio idem probat. Neque enim dignus est accipere quod petit, qui non agnoscit se re illa quam postulat indigere. Itaque miseri & mendici in oculis nostris esse debemus, si misericordiam & gratiam impetrare desideramus.

QUINTA conditio DEVOTIO est: vocatur autem hoc loco deuotio, studium attentè, sollicitè, diligenter atque ardentè orandi. Reprehendit enim Dominus populum, qui solis labijs orat, Isaia 29. & Matt. 15. & maledictus pronuntiatur, qui facit opus Dei negligenter, Hieremiae 48.

Oritur autem haec conditio, ut etiam superiores ex fide. Qui enim attentè, & firmissima fide cogitat quanta sit maiestas Dei, quanta utilitas nostra, quam magna res, quam petimus, vix fieri potest, ut non humiliter, reuerenter & ardentè ad orandum accedat. Adscribam hic testimonium S. HIERONYMI,

qui in Dialogo aduersus Luciferianos transfigurans in se personas hominum indeuotorum: *Ad orationem, inquit, assisto, non orarem, si non crederem: sed si verè crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem; corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini meos pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hererem certo trunco crucis, nec prius amitterem quam misericordiam impetrare: Nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fenore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam qua dictu erubescenda sunt, gero. Ubi est fides? siccine putamus orasse Ionam? sic tres pueros? sic Daniele inter Leones? sic certè latronem in cruce?*

Vide de eadem conditione S. BERNARDVM in sermone de quattuor modis orandi. Vbi inter alia sic loquitur: *Omnino oportet nos orationis tempore curiam intrare caelestem, illam utique curiam: in qua Rex regnum stellato sedet solio, circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude sua procedens, & repens ranuncula vilis? quam tremebundus, quam supplex, quā denique humilis & sollicitus, & toto intentus animo Maiestati gloriae, in praesentia Angelorum, in cōcilio iustorum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur actionibus nostris multa est opus animi vigilantia, sed praecipuè in oratione.*

SEXTA conditio, perseverantia est. Hanc conditionem Dominus ipse & verbis & parabolis persuadere studuit. Nam Luc. 11. parabolam narrauit illius, qui ob improbitatem assiduè petendi impetrauit quod voluit. Et Lucæ 18. disertis verbis ait: *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Continuo adiecit parabolam viduae, quæ sola perseverantia precum ab Iudice quodam inhumano sententiam, iudiciumque extorsit. Et Lucæ 21. *Vigilate, inquit, omni tempore orantes.* Quam doctrinam legimus etiam apud Eccles. cap. 18. *Non impediaris orare semper.* At apud Apostolum 1. ad Thessal. vlt. *sine intermissione orate.*

Sed explicemus breuiter quid propriè sibi velit Scriptura, cum dicit semper esse orandum. QVARTO ENIM huius sententiæ expositiones inuenio. PRIMO non desunt, qui dicunt illum semper orare qui semper benè operatur. Sed quamuis non ineptè dici possint opera bona genus quoddam orationis, quoniam Deum ad misericordiam prouocāt, quem modum & mala opera clamant ad Deum, & iram, ac furorem eius accendunt, tamen non hoc propriè Dominum voluisse cum ait, oportet semper orare, & nunquam deficere; perspicuum est ex adiunctis parabolis de vidua & iudice; nec non de Publicano & Pharisæo, vt etiam supra contra Viclesum ostendimus.

SECUNDO alij sunt, qui semper orare nihil aliud esse volunt, nisi mentem cum Deo per amorem, & desiderium assiduè coniungere. Ita docet S. August. in epist. 121. ad Probam, cap. 9. & S. Basilium oratione in Iulitam. Quo loco demonstrat idem auctor non esse impossibile hoc præceptum, oportet semper orare, quoniam impossibile non est, rem vehementer dilectam semper desiderare. Nam & amatores huius sæculi siue comedant, siue bibant, rem amatam cum desiderio cogitant, & etiam inter dormiendum cum eadem somniando versantur. Hæc doctrina verissima, atque vtilissima est, sed non videtur tamen propriè explicare quid Christus ad litteram docere voluerit. Parabolæ enim ab ipso adductæ indicant eo loco de oratione propriè dicta tractari, quæ non

est simplex desiderium, sed expressio desiderij per verba, certa quadam forma & ratione concepta.

TERTIO, idem S. Augustinus in libro de hæresibus, cap. 57. & Beda in Comment. ad cap. 18. Lucæ, nec non Anselmus, Haymo & alij in Comment. ad cap. 5. prioris ad Thessalon. docent semper orare, iuxta Christi & Apostoli præceptum, illos omnes qui statas, & certas orandi horas nunquam præmittunt. Quo sensu dictum est secundo libro Reg. cap. 9. *Tu comedes panem in mensa mea semper.* Neque enim illud, *semper*, significat, totum diei & noctis tempus, sed illas omnes horas, quibus fit cæna vel prandium.

Hæc quoque satis apta & utilis expositio est. Sed videtur tamen simplicissima & verissima explicatio illa esse, quæ etiam QVARTA numerari potest, quam sequuntur Chrysostomus & Theophylactus in illa verba Apostoli, *Sine intermissione orate.* Docet hæc vltima sententia, Dominum & Apostolū nihil aliud commendare voluisse, nisi perseverantiam & assiduitatem orandi, quantam maximam habere possumus. Id enim propriè declarat parabolæ de vidua instante apud iudicem, & de amico petente tres panes; quorum exemplo non solum certis horis, sed omni oblata occasione tum noctu, tum interdiu orationi vacare debemus.

Similes sunt in diuinis litteris permultæ aliæ sententiæ, quæ per vocem, *semper*, nihil aliud nisi assiduitatem significant, vt Psalm. 1. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Psalm. 24. *Oculi mei semper ad Dominum.* Psalm. 33. *Semper laus eius in ore meo.* Lucæ 2. *Non discedebat de templo, ieiunijs & orationibus seruiens die ac nocte.* Lucæ vlt. *Erant semper in templo laudantes & benedicentes Dominum.*

Sed huic doctrinæ contraria videtur sententia illa Domini Matth. 6. *Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* RESPONDET S. AVGVSTINVS in epist. 121. ca. 10. non prohiberi à Domino longam orationem, sed inanem verborum multiplicationem: *Absit, inquit, ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio.* Nam & Dominus qui prohibuit multum loqui, pernoctabat in oratione, Lucæ 6. & iussit nos semper orare, Luc. 18. & factus in agonia prolixius orabat, Luc. 22.

Porrò causam, cur ita sit perseveranter orandum esse docet S. AVGVSTINVS serm. 5. de verbis Domini; quia sæpe cum aliquid petimus nodum sumus idonei, vt illud accipiamus, sed perseverantes petendo extendimus desiderium, & ad rem petitam accipiendam animum dilatamus, & dilatando præparamus. Vide de perseverantia in oratione S. Basilium in constit. monasticis, cap. 1. Chrysostomum homil. 30. Gen. S. Augustinum tract. 73. & 102. in Ioan. & S. Bernardum serm. 9. in Cant.

SEPTIMA conditio est, vt pro se quisque petat, quam conditionem colligit S. Augustinus loco citato ex verbis illis Domini Ioan. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Exaudiuntur, inquit, omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet alijs, quia non vtrunque dictum est, dabit, sed dabit vobis.*

Sed hæc sancti Augustini doctrina vera quidem est, at non videtur satis efficaciter probari ex illis solis vocibus, *dabit vobis.* Posset enim responderi, id omne dari nobis quod in gratiam nostram alij da-

tur. Sic enim Actor. vigesimo septimo, Angelus Domini dixit B. Paulo, *Donavit tibi Deus omnes, qui navigant tecum.* Quocirca Ioan. 14. idem Dominus absolute promisit: *Quodcumque petieritis in nomine meo hoc faciam.* R A T I O igitur, cur homines iusti semper exaudiantur pro se, & non semper exaudiantur pro alijs, illa est, quoniam non semper ij, pro quibus oramus idonei sunt, vt accipiant. Quare Dominus Matthæi decimo cum Apostolos monuisset, vt in quamcunque domum intrarent, primum dicerent: *Pax huic domui*, quoniam sciebat non esse omnes filios pacis, adiunxit continuo, & *si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra; sin autem, ad vos reuertetur.*

P O S T R E M A conditio est, vt petantur necessaria, vel vtilia ad salutem. Colligit hanc conditionem idem Augustinus tract. 73. 81. & 102. in Ioan. ex verbis illis, *in nomine meo, quæ habentur Ioan. 14. 15. & 16.* Nam cum Christus Saluator sit, non petit verè in nomine Saluatoris, qui petit ea, quæ non sunt vtilia ad salutem.

Efficacius fortasse id probari posset ex verbis illis 1. Ioan. 5. *Hæc est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcumque petierimus, secundum voluntatem eius, audit nos. Hæc est autem voluntas eius sanctificatio nostra.* 1. Theff. 4. Itaque cum id petimus, quod non est secundum voluntatem eius, id est, quod nobis verè vtile non est; non exaudit dādo quod petimus, sed potius exaudit negando quod petimus. Tūc enim magis facit quod cupimus, cū negat ea, quæ nobis inutilia esse nescimus, quàm cum ea concedit. Siquidem nos etiam si sciremus, ea quæ petimus vtilia non esse, nunquam peteremus.

Quare S. Ioannes Chrysostomus hom. 30. in Genes. rectè monet agendas esse Deo gratias non minus cum negat, quàm cum tribuit id quod petimus. Et S. Augustinus tract. 73. in Ioan. dicit, inter alia, quæ petimus, cum benè petimus, illud etiam esse debere, vt petamus nobis non dari quod ignorantes non benè petimus. Atque hæc de oratione in genere dicta sint; nunc de oratione, quæ ex præscripto Ecclesiæ, certis canonicisque horis fundi debet, breuiter differemus.

C A P V T X.

De nomine & definitione officij diuini; siue Horarum Canonicarum.

D E O F F I C I O diuino, siue Horis Canonicis, tū ad Hæreticos confutandos, tum ad Clericos, & Monachos instruendos, Q V I N Q V E capita mihi hoc loco tractanda desumpsi. P R I M V M de nomine & definitione officij diuini. A L T E R V M de partitione eiusdem officij. T E R T I V M de ipsius antiqua & rationabili institutione. Q V A R T V M de modo ritè officium persoluendi. Q V I N T V M de personis, quæ ad hoc officium persoluendum obligantur.

Quod igitur ad P R I M V M attinet, nomen officij diuini, extat in Concilio Aquisgranensi, cap. 131. & in Concilio Lateranensi, cuius extat cap. Dolentes, in epistolis Decretalibus, titul. de celebrat. Missarum. Nomen *Horarum canonicarum* extat apud Bedam in Comment. ad cap. 8. Luc. & apud omnes auctores, qui de Horis canonicis tractant.

Dicuntur autem hæc preces & Laudes, *diuinum officium*, quoniam in ijs continetur id, quod facere debemus erga Deū, siquidem orare & laudare Deum proprium est officium Christianorum, & præsertim

A eorum, qui Clerici, vel Monachi dicuntur. Hinc enim Dominus per Isaiam, capite quinquagesimo sexto: *Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis gentibus.* Quod non solum de materiali domo, id est, de templis & oratorijs, sed etiam de mystica domo Dei, quæ sumus nos, intelligendum esse videtur. Hoc enim interest inter Christianos, & alias omnes gentes, quod cum illæ in industria & viribus suis cōfidant, quippe quæ peccatum originis, & naturæ humanæ corruptionem & infirmitatem ignorāt; Christiani de auxilio Dei in rebus omnibus præsumunt, atque ideo in rebus omnibus ad Deum per orationem confugiunt, atque opem & misericordiam ipsius implorant; vt non potuerit breuius Ecclesia definiti, quàm domus orationis. Et quamuis officium orandi temporale sit, nec diutius duraturum quàm peregrinatio ipsa durabit: tamen officium laudandi sempiternum erit, iuxta illud Psalm. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula seculorum laudabunt te.*

Dicuntur autem eadem laudes & preces, horæ canonicæ, quia certis horis recitari debent iuxta canones & regulas sanctorum Patrum. Quod enim Brentius ait in Confessione Vvittembergensi, capite de Horis canonicis, dici apud veteres Horas canonicas certa tempora præscripta à sacris canonicis, vt in ijs sacre Scripturæ per totum annum ordine legerentur, non modo falsum, sed etiam ineptum & puerile est. Neque enim canones præscribunt, quid sit legendum singulis horis, sed quod sit legendum singulis mensibus, vt perspicuum est ex distinct. 15. can. sancta Romana. Proinde tempora illa non Horæ canonicæ, sed mensis canonicis appellari debuissent. Neque vllus auctor antiquus aut recens inuenitur, qui notionem Horæ canonicæ ita explicet, vt Brentius facit. Itaque inter alia Sectariorum deliramenta, qui sæpe nesciunt quid loquantur, cum de rebus nostris loquantur, hoc etiam numerari poterit.

Porrò si quis definitionem officij diuini fortè desideret, ita accipiat: *Diuinum officium est certa ratio publice laudandi, precandique Deum, mente simul & voce, auctoritate Presulum Ecclesiæ instituta.*

Dicitur P R I M O, *certa ratio* quoniam non quælibet Dei laudatio, vel ad Deum oratio est officium diuinum, sed certa quædam forma & ordo psalmodiarum, hymnorum & precum, quem omnes sequi debent, qui diuinum officium ex obligatione persolunt.

Additur S E C V N D O, *publicè*, quoniam officium diuinum persoluitur publico nomine totius Ecclesiæ, pro bono communi & publico, per publicos & solennes ministros. Atque ea causa est, cur etiam si dicatur interdum ab vno homine, & in priuata domo, tamen non omittuntur voces illæ, *Dominus vobiscum, Oremus, Benedicamus Domino*, & similes. Dicuntur enim toti Ecclesiæ, & nomine eiusdem Ecclesiæ ipse sibi respondet: *Et cum spiritu tuo, Deo gratias, &c.*

Additur T E R T I O, *laudandi, precandique*, quoniam hæc duo continet officium, de quo agimus, laudes pro beneficijs acceptis, preces pro accipiendis. In quo differt officium Ecclesiæ militantis ab officio Ecclesiæ triumphantis; Ecclesiæ enim triumphantis officium, quando post vltimi iudicij diem in omnibus suis membris triumphabit, solas laudes continebit.

Additur Q V A R T O *Deum*, quoniam totum hoc officium propriè soli Deo præstat. Est enim sacrificium labiorum, de quo legimus in Psalm. 49. *Immola*

Deo sacrificium laudis. Neque mouere nos debet, quòd aliud appellatur officium de sanctis, aliud de mortuis, aliud de tempore, &c. Dicitur enim de Sanctis, quòd offerretur Deo in memoriam Sanctorum, & cum in Sanctis suis Deus ipse laudatur; dicitur verò de mortuis, quando pro mortuorum refrigerio, & requie Deum precamur. Denique siue à Sanctis, siue à mortuis, siue à quacunque alia re officium nominetur, semper Psalmi, Hymni, Collectæ, & ceteræ diuini officij partes diriguntur ad Deum.

Additur **QVINTO**, mente simul & voce, quoniam huius officij forma cum ex præscripto, & instituto hominum sit, actum externum necessario postulat. Quare Muneri suo non satisfaceret, qui sola mente orans & laudans, non etiam voce, verba omnia distinctè, integrèque proferret.

Additur **POSTREMO**, auctoritate Præfulum Ecclesie instituta. Nemo enim potest certam formam orandi præscribere, nisi qui præest. Itaque in Concilio **MILEVITANO** can. 12. sic legimus: *Placuit, vt preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, ab omnibus celebrentur. Nec alia omnino dicantur in Ecclesia, nisi quæ à prudentioribus tractatæ, vel comprobatæ in Synodo fuerint.* Et in Concilio **Toletano IV.** cap. 2. statuitur, vt in tota prouincia idem officium celebretur. Et **Gregorius Papa VII.** in Concilio generali numerum psalmorum, & lectionum officij diuini præscripsit, vt habetur can. In die de consecratione, dist. 5.

CAPVT XI.

De partibus officij diuini, & de canonico tempore singularum partium.

PARTES officij diuini alix sunt **MAIORES**, alix **MINORES**. **MAIORES** sunt Nocturni, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, Completorium; **MINORES** sunt Psalmi, Hymni, Lectiones, Cantica, Antiphonæ, Responsorja, Litanja, Versus, Capitula, Collectæ. Ex his enim totum officium constat. Et quoniam partes Maiores à tempore nomen accipiunt, vt nominum ratio cognoscatur, necesse erit de tempore singularum Horarum breuiter disputare. Scripsit nuper de hac re volumen egregium **Marcellus Francolinus**, quod mihi totum euoluere per varias occupationes nunquam licuit. Quæ enim in lucem nunc edo, multò antè scripsi, & auditoribus in scholis tradidi, quàm doctissimi illius viri laboribus frui poterim.

SCIENDVM igitur est, nomina canonicarum Horarum propriè ad eas horas accommodatas esse, quæ apud veteres erant in vsu, quæque inæquales, vel planetariæ dici solent. Initium earum horarum ducitur ab ortu Solis, ita vt hora prima dicatur, quæ est prima ab ortu Solis; secunda, quæ est secunda, ab eodem Solis exortu, & sic deinceps. Dicuntur autem, inæquales, quoniam cum per totum annum in duodecim horas diem artificialem veteres distribuerent, & in totidem noctem; necessario fiebat, vt in æstate longiores essent horæ diurnæ nocturnis, & contra in hyeme nocturnæ diurnis. Eiusmodi horas Christi tempore Iudæis in vsu fuisse, testatur Euangelium. Nam **Ioan. 11.** legimus: *Nonne duodecim sunt horæ diei?* Et **Matth. 20.** mentio fit horæ primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, vndecimæ. Item. **Ioan. 11.** fit mentio horæ decimæ; & **Ioan. 4.** horæ septimæ.

SCIENDVM est, **SECUNDO**, duodecim horas noctis diuidi solitas esse in **QVATTOR** vigilijs, quarum **PRIMA** incipiebat ab occasu Solis, & terminabatur

in horam tertiam noctis; **SECUNDA**, incipiebat ab hora tertia, & terminabatur in sextam; **TERCIA** incipiebat à sexta, & terminabatur in nonam; **QUARTA**, quæ propriè dicebatur vigilia matutina, incipiebat à nona, & terminabatur in duodecimam.

Meminit harum vigiliarum **Christus Dominus**, cum **Marc. 13.** ait: *Vigilate ergo, nescitis enim quando Dominus veniat, sero an media nocte, an galli cantu, an manè.* Quod autem hoc loco dixit: *Media nocte, an galli cantu.* **Luca 12.** dixit: *si venerit in secunda vigilia, & si in tertia venerit.* Et quod dixit, *manè*, dixit idem **Marcus cap. 6.** *Quartam vigiliam noctis.* Habemus etiam in veteri Testamèto initium vigiliarum, **Thren. 2.** Et vigilijs noctis mediæ, **Iudic. 7.** Et vigiliam matutinam, **Exod. 14.**

Denique harum quattuor vigiliarum meminit **S. Hieronymus** in epistola ad **Cyprianum**, & in ca. 14. **Matthæi**, & alij auctores passim. Sicut autè ex duodecim horis nocturnis tertia quæque habebatur potissima, videlicet tertia, sexta, nona, duo decima. In quibus (vt diximus) quattuor nocturnæ vigiliæ terminabantur. Sic etiam ex diurnis tertia, sexta, nona, duodecima, siue vespertina, plerumque nominari, & ad celebriora negotia deputari solebant, quod insigniores essent, & diem in quattuor partes æquales diuiderent: de qua re vide **Tertullianum** in libro de ieiunio.

His notatis non erit difficile tempus canonicum singularum officij diuini partium explicare. Ac **PRIMUM** quòd attinet ad **NOCTURNOS**, varia fuit Ecclesiarum consuetudo. **ALICVBTAPUD** veteres tres nocturni tribus distinctis horis, id est, tribus vigilijs nocturnis celebrabantur. Sic enim scribit **S. Hieronymus** in Epistola ad **Eustochium** de custodia virginitatis, *Noctibus, bis, terque surgendum.* Et apertius, vsu hunc fuisse apud nonnullos ex veteribus, tradunt **Rupertus lib. 1.** de officijs diuinis, **S. Thomas** lectione sexta, in caput decimum quartum prioris ad **Cor.** & **Thomas Vvaldensis tom. 3.** de Sacramentalibus, cap. 24.

ALIBI tamen nocturni omnes simul, sed præcipuè media nocte celebrari solebant, iuxta illud: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* **Psal. 118.** Hoc enim tempus disertis verbis præscribunt sancti **Patres**, **Athanasius** in libro de virginitate extremo: **Basilius** in quæstionibus fusiùs explicatis, quæst. 37. **Hieronymus** in epist. ad **Eustochium** de obitu **Paulæ**, & alij.

ALIBI denique nocturni cum laudibus matutinis iunguntur, & in quarta vigilia, quæ & matutina dicitur, celebrantur. Atque hunc esse antiquum vsu Ecclesie Romanæ, testatur **Amalarius**, qui præfatione libri de ordine Antiphonarij ponit responsiones Romanorum magistrorum ad interrogationes suas. Et inter alia dicit, se interrogasse, an inter nocturnum, officium, & matutinum, id est, laudes, aliquod interstitium esse deberet: & responsum esse, nullum, sed continuo inchoandas laudes per versiculum, *Deus in adiutorium, &c.*

Obseruat autem **Thomas Vvaldensis** loco notato, diuina prouidentia factum esse, vt quamuis nullam sit Ecclesia, quæ singulis nocturnis vigilijs Deum laudet, tamen aliqua monasteria nocturnum officium celebrent in prima vigilia, aliqua in secunda, aliqua in tertia, & totus ferè clerus in quarta; atque ita si non ab iisdem, certè à diuersis hominibus laudes diuinæ singulis nocturnis vigilijs celebrentur.

Iam verò **LAVDES** matutinæ, cum quibus iuxta Breuiarij Romani formam nocturni iunguntur, sine vlla dubitatione in aurora celebrari debent, vt tem-

pus canonicum laudum sit ab initio crepusculi matutini usque ad ortum Solis. Id quod perspicuum est, **TVM** ex nomine: id enim est proprie officium, quod Matutinum à veteribus omnibus nominetur, **TVM** ex hymnis, quæ in laudibus decantantur; in plurimis enim eorum sit mentio auroræ: **TVM** denique ex communi omnium sententia; nulli sunt enim auctores, qui contra sentiunt.

Atque hæc est causa cur Ecclesia in nocte Natalis Domini sejungat nocturnos à Laudibus, & Missam celebret ante Laudes. Quoniam enim vetere instituto Missa illa circa mediã noctem celebrari debet, nimium præueteretur tempus Laudum si antè mediam noctem Laudes canerentur. Ex quo intelligimus minus absurdum esse nocturnos à Laudibus separare, quàm totum illud officium ante mediam noctem persolvere.

Neque moueri debemus ex eo quod in triduo antè Pascha Ecclesia ipsa publicè nocturnum officium & Laudes ad vesperam canere solet. Nam ratione mysterij, deditaque opera ista fiunt; ideo enim tribus illis diebus officium matutinum Sole occidente celebratur, & in tenebras desinit, vnde & nomen accepit; **TVM** vt repræsentetur occasus Solis iustitiæ; **TVM** vt significantur tenebræ gentis Iudicæ, quæ Dominum abnegauerat & crucifixerat. Quod idem extinctio candelarum, & alia signa mœstitiæ, quæ in officio illo exhibentur, satis apertè demonstrant. De quibus mysterijs vide Amalarium lib. 4. de officijs Ecclesiasticis, ca. 21. & 22. & Rupertum lib. 5. de officijs diuinis, cap. 24. & seq.

Officium **PRIMÆ** prima hora diei celebrandum esse, ac per hoc tempus eius canonicum esse ab ortu Solis usque ad finem primæ horæ, docet nomen ipsum primæ; docet hymnus ille: *Iam lucis orto sidere;* docent collectæ verba illa, *Qui nos ad principium huius diei venire fecisti;* docent auctores plurimi, vt Rabanus lib. 2. de Instit. clericorum, c. 3. Amalarium in libro de ordine Antiphonarij, ca. 6. & in primis Ioannes Cassianus lib. 3. de Institutis cœnobiiorum, ca. 4. vbi etiam monet, officium Primæ, suo primum tempore institutum fuisse, cum officia aliarum Horarum antiquissima sint. Et verè nec Cyprianus, nec Athanasius, nec Basilius, nec Hieronymus, neque alij Cassiano antiquiores huius primæ Horæ mentionem faciunt, cum aliarum Horarum sapè meminerint. Extat quidem hymnus ad Primam, qui à S. Ambrosio cõpositus dicitur; sed fortasse S. Ambrosius scripsit hymnum illum pro exortu diei, postea Ecclesia officio Primæ hymnum illum inseruit. Quod autem quidam Doctores canonum exponentes ca. 1. de celebrat. Missarum, dicunt, officium Primæ esse officium nocturnum, & celebrandum ante Solis exortum, manifestè falsum est, & rectè cõfutatur à Francolino in tractatu de tempore Horarum canonicarum, cap. 15. & 16.

Officium Horarum trium, videlicet **TERTIÆ**, **SEXTÆ**, & **NONÆ**, illis ipsis horis celebrandum esse, non dubium est. Quoniam autem horæ illæ inæquales, non sunt iam amplius in vsu, propterea tempora illa accipienda sunt, quæ Horis illis in nostra supputatione respondent. Quod nullo negotio fiet, si quis aduertat in quas horas Solis ortus & occasus & meridies incidant. Nam hora **SEXTA**, inæqualis, quæ est hora orationis sexta, semper incidit in meridiem. Hora **TERTIA** inæqualis semper incidit in illud tempus, quod est medium inter ortum Solis & meridiem. Hora **NONA** inæqualis in illud incidit, quod est medium inter meridiem & occasum.

Itaque in ijs regionibus vbi numerantur horæ à

meridie, **DVODECIMA** hora diei semper est hora **SEXTA** canonica; & ab ea reliquæ duæ facillè colliguntur. In ijs autem regionibus, vbi horæ numerantur ab occasu; tempore æquinoctij hora **QUINTADECIMA**; ipsa est **TERTIA**; **DECIMOCTAVA** est **SEXTA**; **VICESIMAPRIMA**, est **NONA**. Cum autem crescentibus diebus, meridies fuerit hora septimadecima; tum hora **TERTIA** canonica, erit hora diei **TERTIADECIMA** cum dimidia, hora **SEXTA** canonica erit hora diei **SEPTIMADecIMA**; hora **NONA** canonica erit hora diei **VICESIMA** cum dimidia. Contrà autem cum dies decreverint, & erit meridies hora decimanona, tunc hora **TERTIA** canonica erit hora diei **SEXTADECIMA** cum dimidia, hora **SEXTA** canonica erit hora diei **DECIMANONA**; hora **NONA** canonica erit hora diei **VICESIMAPRIMA** cum dimidia.

Si quis autem haberet in tabella descriptos quadrantes dierum artificialium per totum annum, id est, quod horas contineat quarta pars cuiuslibet artificialis diei, is facillimè horas canonicas inuestigaret. Nam vbi dies incipiunt à meridie, si quis detraheret ab hora duodecima quadrantem vnum, haberet horam tertiam canonicam, si detraheret duos quadrantes, haberet ortum Solis; post meridiem verò primus quadrans esset hora nona canonica, secundus hora vespertina. Vbi autem horæ numerantur ab occasu, si detraheret quadrantem vnum à numero viginti quattuor horarum, haberet horam nonam; si detraheret quadrantes duos haberet horam sextam; si detraheret tres, haberet horam tertiam, si detraheret quattuor, haberet ortum Solis & initium horæ primæ. Descripsit eiusmodi tabulas Francolinus accuratissimè, sed per arcus semidiurnos. Cæterum non erit opus fortasse tam accuratè ista cognoscere, cum satis sit ex ortu & occasu, qui ad sensum patent, crasso modo colligere tempora media, vt iam diximus.

Sed existit dubitatio quædam circa tres has canonicas Horas, **TERTIAM**, **SEXTAM**, & **NONAM**; sit ne tempus legitimum persoluedi officium harum Horarum posteaquam ipsæ horæ finitæ sunt, an potius posteaquam labi cœperunt, & adhuc labuntur: non enim desunt qui existiment tempus canonicum officij Horæ tertiæ tunc primum incipere, cum hora tertiæ diei iam fluxit, & in horologijs, vt completa signatur, quod idem intelligendum esse volunt de Sexta & Nona.

Sed contra sentiendum existimo. Nam certum est officium Laudum matutarum non esse celebrandum hora duodecima completa, id est, orto iam Sole, sed hora duodecima labente, ac per hoc in aurora, vt omnes consentiunt. Pari ratione officium Primæ satis constat ex auctoribus supra citatis, non esse celebrandum hora prima exacta, sed labente, id est paulo post ortum solis: cur igitur non idem dicemus de officio Tertiarum, Sextarum & Nonarum, celebrandum esse videlicet horis illis labentibus, non autem exactis, atque completis?

Sequitur officium **VEPERTINVM**, de quo varias video esse sententiâs, sed ego mihi omnino persuasi, tempus canonicum vesperarum esse horam duodecimam, atque postremam totius diei, non quidem exactam, sed labentem, vt de alijs horis dixi.

Nam omnes ferè veteres scribunt, vesperinum officium celebrandum esse in fine diei, vt Isidorus, Rabanus, Hugo, Rupertus, & alij, & Amalarium, qui lib. 4. de officijs Eccles. cap. 7. scripserat vesperinum officium ad noctem pertinere, in lib. de ordine antiphonarij scribit, consuetudinem habere, vt pau-

lò ante Solis occasum celebretur, & addit, horam duodecimam esse legitimum tempus vesperarum.

Eiusdem horæ duodecimæ mentionem facit S. Athanasius in libro de Virginitate, vbi post officium Tertiar, Sextæ & Nonæ, officium plenius & maius in hora duodecima celebrandum esse dicit. S. etiam Ioannes Chrysostomus hom. 59. ad populum scribit Monachos quattuor in partes diem distribuere, dum celebrant diuinas laudes hora Tertia, Sexta, Nona & Vespertina. Vbi per Vespertinum necessariò intelligit duodecimam. Illa enim explet quartam partem diei, & iusta proportione tantum distat à nona, quantum nona à sexta, & sexta à tertia, & tertia ab initio diei. Sanctus quoque Basilius in regulis suis explicatis quæst. 37. dicit, completo die Vesperas celebrandas, & Cyprianus sermon. 6. scribit, recedente Sole, & cessante die id esse faciendum.

Sed quod maximi momenti esse videtur, illud est, quod Cassianus refert lib. 2. de institutis cœnobi-
 orum, cap. 4. & 5. non humana inuentione, sed cœlitus angelico magisterio institutum, vt in Vesperis duodecim Psalmi canerentur. Concilium autem Tur. II. cap. 19. Vespertinam horam, in qua duodecim Psalmi Angelo doctore canuntur, dicit esse horam duodecimam. Itaque ex definitione Concilij ante annos mille celebrati habemus horam Vespertinam, propriè esse duodecimam, quæ diem artificialem claudit.

His accedit ratio ex proportione, quam habet officium vespertinum cum matutino, id est, cum laudibus, has enim vocant omnes veteres matutinum. Sunt enim hæc duo officia valde similia. Nam habet sæpè antiphonas easdem, eundem hymnum, idem capitulum, easdem commemorationes, eundem numerum & ordinem psalmorum: igitur par est, vt sicut matutinum celebratur paulò ante ortum Solis, in extrema hora noctis, ita vespertinum celebretur paulò ante occasum Solis in extrema hora diei. Quod item confirmatur ex illis verbis hymni vespertini: *Iam Sol recedit igneus, infunde lumen cordibus.* Et denique ex eo, quod veteres vespertinum officium accensa lucerna celebrandum esse dicunt, vt perspicuum est ex illis verbis S. HIERONYMI in epist. ad Letam de institutione filiar: *Afuescat accensa lucerna reddere sacrificium vespertinum.* Neque enim lucerna necessaria est hora decima, vel vndecima inchoante, cum adhuc Sol clarissimè luceat; sed hora duodecima Sole iam occumbente, præsertim in locis obscurioribus, qualia oratoria esse solent, omnino lucernæ lumine indigent.

Quod autem Ioannes Cassianus libr. 3. de institutis cœnobi-
 orum, cap. 3. dicit, lucernarum horam esse vndecimam, non infirmat, sed confirmat sententiam nostram. Loquitur enim ipse de hora vndecima iam exacta. Nam accommodat laudes officij vespertini ad opes illorum, qui hora vndecima vocantur ad vineam. Illos autem hora vndecima exacta operari cœpisse, & vsque in finem duodecimæ operatos, testatur Euangelium, Matth. 20. *Hi nouissimi vna hora fecerunt, &c.*

Restat officium COMPLETORII, quod non esse æquè antiquum, ac officia reliquarum horarum, neque obseruauit Radulphus de Riuo in libr. de cano. obseruat. propos. 14. indicat enim tempus Completoria obscurè S. Ambrosius libr. 3. de Virginibus. Sed expressam mentionem inuenio primum apud Græcos, in quæstion. 37. S. Basilij ex regulis suis explicatis: apud Latinos autem & nomen & tempus Completoria primum inue-

nio in Regula Sancti Benedicti cap. 16.

Porro tempus canonicum Completoria est initium noctis ante finem crepusculi vespertini. Id enim satis apertè colligitur ex omnibus antiquis auctoribus. Nam Isidorus lib. 1. de officijs, cap. 21. Amalarius lib. 4. de officijs Eccles. cap. 8. & in lib. de ordine Antiphonarij, capit. 7. Hugo de S. Victore lib. 2. de officijs diuinis, cap. 7. Rupertus libr. 1. de officijs diuinis cap. 7. & alij dicunt, Completoria ad noctem pertinere, & post cœnam, & omnia alia opera, quæ somnum præcedunt, debere persolui. S. autem Basilius loco citato dicit, primis se iam noctis intendentibus tenebris Completoria persoluum, & in eo Psalm. 90. recitandum, vt quies, quam sumus capturi, inoffensa, & ab omni perturbatione sit libera.

Vnus est ex antiquis Rabanus, qui in lib. 2. de instit. cleric. cap. 8. dicit, Completoria hora vndecima celebrandum. Sed videndum est, ne fortè sit vitium librarij. Nam, cap. 7. disertis verbis idem auctor dicit, Vespertinum officium in fine diei Sole occidente, celebrandum esse; & paulò post adiungit Vesperam dici à sidere, quod Sole occidente exoritur. Quomodo igitur ista cohærent, vt Completoria, quod omnium consensu Vesperas sequi debet non præcedere, persoluum sit hora vndecima, si Vesperæ persoluum in fine diei, Sole occidente & Hespero oriente?

Quod autem Smaragdus Abbas in comment. ad cap. 16. Regulæ S. Benedicti dicere videtur, horam duodecimam ad Completoria pertinere, non habet difficultatem. T v m quia fortasse non loquitur de Completoria, sed de Vesperis; neque enim Completoria, aut Vesperas nominat; cum horæ duodecimæ mentionem facit, & præterea duodecimam illam horam horæ nonè immediatè subiungit, ac per hoc de vespertino officio loqui videtur: T v m quia per horam duodecimam intelligere possumus duodecimam iam exactam, quæ coincidit cum prima hora noctis inchoata.

Ad veterum auctoritatem accedit manifesta R A T I O. Nam officium Primæ, & Completoria eam inter se proportionem & similitudinem habent, quàm Matutinum & Vespertinum. Sunt enim officia simillima, cum habeant eundem numerum & ordinem psalmorum & precum, & præterea symbolum, confessionem, &c. Sicut igitur officium Primæ persoluitur prima hora diei, sic officium Completoria persolui debet prima hora noctis; quemadmodum quia laudes matutinæ celebrantur vltima hora noctis, vespertinæ laudes celebrari debent, vt iam ostendimus, vltima hora diei. Et sanè totum officium Completoria, si quis illud rectè inspiciat, nihil aliud sonat nisi præparationem ad nocturnam requiem.

Quod verò quidam obijciunt, verba illa, *Te lucis ante terminum*, indicare Completoria persoluum ante occasum Solis; item sepulturam Domini, quæ in officio Completoria recolitur, factam esse ante Solis occasum; facillè dissoluitur. Nam terminus lucis non est occasus Solis, sed finis crepusculi. Ideo enim ad Primam, vt significetur exortus Solis, non autem solius lucis, non dicitur, *Iam lucis orto lumine*, sed, *Iam lucis orto sidere*, id est, Sole. In Completoria verò nulla fit mentio sideris, siue Solis, sed solius lucis, quæ in fine crepusculi terminatur.

Porro sepultura Domini eadem hora facta est, quo depositio ex cruce. Non enim inter depositionem & sepulturam aliquod spacium temporis interiectum fuit. Quia verò duo mysteria sunt quamuis vno tempore peracta, ideo placuit Ecclesiæ vnum

commemorare suo tempore, id est, in Vesperis; alterum in hora consequente, id est, in Completorio, ut omittam officium Completorii, non propter solam memoriam Dominicæ sepulturæ, sed propter alias causas institutum fuisse; ac potissimum, ut in eo gratiæ Deo agerentur pro beneficijs diurnis, & indulgentia imploraretur pro peccatis toto illo die commissis, ac demum contra nocturna pericula & tentationes, Dei gratia peteretur: atque ita officium in matutino crepusculo inchoatum, in vespertino crepusculo completeretur.

CAPVT XII.

Referuntur Hæretici, qui Horas canonicas reprehendunt.

NON defuerunt vnquam Hæretici, qui vel omnino, vel ex parte aliqua officium Ecclesiasticum reprehenderēt. PRIMVM enim Paulus Samosatenus circa annum Domini CCLXXX. Ecclesiam Catholicam arguebat, quod hymnos ab hominibus compositos, & qui in sacris litteris non haberentur, Christo decantaret. Quocirca ipse eos tanquam neotericos, & nuper inuentos ab Ecclesia sua remouit. Refert hanc hæresim Eusebius libr. 7. hist. cap. 26.

DEINDE, Vigilantius non totum quidem officium Ecclesiasticum, sed nocturnas vigilias reprehendebat, ut refert S. Hieronymus in epist. ad Riparium. Atque hæc videtur esse hæresis illorum quos Isidorus in lib. 1. de officijs, ca. 22. dicit, vocari solitos nyctazontes, id est, somniculosos.

Post aliquot sæcula Ioānes Vicleffus multa contra Horas canonicas scripsit, quæ referuntur & refelluntur à Thoma Vvaldensi tom. 3. de Sacramentalibus, cap. 24. Non diu post in Boëmia Thaboritarum hæresim fuisse, frustra tempus teri in Horis canonicis persoluendis, testis est Aeneas Syluius in libro de origine Boëmorum, cap. 35.

Hoc nostro sæculo MARTINVS LVTHERVVS in libro de abroganda Missa extremo, ritum Ecclesiæ improbat, quem seruat in Horis canonicis; & re ipsa sustulit in regionibus, quas à fide Catholica alienare potuit. Qui postea instituerit ipse quoque suas quasdam Horas canonicas, sed breuissimas, & ordine peruerso, ut Apostolum Satanæ decebat: præcepit enim, ut mane tres dicerentur Psalmi, & tres ad Vesperam. Cantica quoque, *Te Deum laudamus, & Benedictus Dominus Deus Israel;* & symbolum Athanasij recitari voluit, non mane, ut in Ecclesia fieri consuevit, sed vespere, ut videlicet nihil sibi commune esse cum Ecclesia Catholica demonstraret.

ILLYRICVS in Centurijs passim reprehendit Summos Pontifices, quod officium Ecclesiasticum instituerint, vel auxerint, vel ornarint, sed insignis est locus Cent. 6. cap. 10. col. 674. vbi de Pelagio I. loquens, sic ait: *Notis Antichristi hic quoq; insignis fuit. Nā cōstituit, ut Clerici quotidie canonicas Horas septies cantarent, vbi habetur 91. dist. can. Elutherus frater.* Quo loco TRIA sunt breuiter obseruanda. PRIMVM, non haberi in canone illo citato, verbum vllum de Horis canonicis septies decantandis, sed solum de vigilijs in quadam particulari Ecclesia celebrandis. ALTERVM, non solum reliquas Horas, sed etiam nocturnas ad quas propriè vigiliæ pertinent, antiquissimas esse, ut mox ostendemus ex Patribus, qui Pelagij Pontificatum longè præcesserunt. TERTIVM miram esse illam Illyrici consecutionem, Pelagius

A Papa instituit Horas canonicas, igitur notis Antichristi insignis fuit. Quis enim vnquam inter Antichristi notas posuit, instituire Horas canonicas, id est, officium stasis horis Deum laudandi ac precandi? nonne Antichristus iuge sacrificium auferet, Daniele teste? nonne efferet se, teste Apostolo, super omne quod dicitur Deus? quomodo igitur credibile est ab illo instituendum esse iuge sacrificium laudis & precationis Deo nostro, & Christo eius, cuius ipse hostis acerrimus erit?

Iam verò IOANNES BRENTIVS in Cōfessione Vittrēbergensi, capite de Horis canonicis, QUARTVM in vsu canonicarum Horarum reprehendit. PRIMO, quod instituat certum hominum genus, id est, sacerdotes, ad canonicas Horas persoluendas. SECUNDO, quod persoluantur Horæ illæ lingua aliena, quæ vulgo Ecclesiæ non sit nota. TERTIO, quod sine intermissione, die, noctūque hoc officium persoluatur. QUARTO, quod hoc fiat, non ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus, sed ut merito huius operis mitigemus iram Dei, & expiemus peccata hominum coram Deo.

Sed PRIMVM illud de ministris tractabitur infra suo loco. ALTERVM de lingua vulgari, tractatum est à nobis in 2. lib. de verbo Dei, cap. 15. & 16. neque aliquid noui hoc loco scribendum occurrit. De TERTIO differemus cap. sequenti, id enim est huius loci proptium. QUARTVM partim est falsum partim commune orationi cū alijs operibus bonis. Falsum est enim non decantari à nobis laudes Dei, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. Hunc enim fructum inter alios, & querunt & referunt omnes pij, qui ritè diuinum officium canunt, vel legunt. Commune verò est orationi cum alijs bonis operibus, ut sit meritoria & satisfactoria, ut suprā ostendimus.

Similia scribunt contra Horas canonicas Tilmarius Hesbusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 24. num. 7. & alij passim.

CAPVT XIII.

Demonstratur antiqua & rationalis institutio canonicarum Horarum.

ADVERSVS prædictos Hæreticorum errores nos breuiter ostendemus antiquam & rationabilem institutionem esse canonicarum Horarum, ac primum de ipsis Horis, deinde de ijs, quæ leguntur aut canuntur in officio Ecclesiastico breuiter differemus.

Quod igitur ad Horas attinet, habemus exempla Prophetarum & Apostolorum; testimonia veterum Patrum, & antiquæ Ecclesiæ consuetudinem; rationes denique, & causas huius institutionis.

Veniamus ad EXEMPLA, Propheta David septies in die laudem dicebat Deo, Psalm. 118. quod si ille in bellis, & regni administratione occupatus, septies in die, sine intermissione, Deum precabatur & laudabat; quid habet Brentius, quod queratur, si sacerdotes, quorum proprium munus est vacare Deo, septies in die sine intermissione orationi & laudibus diuinis insistant?

Sed audiamus exempla de singulis Horis. De NOCTVNA ORATIONE idē David in eodem Psal. 118. *Media*, inquit, *nocte surgebam ad cōstendum tibi.* Dominus quoque non solum media nocte orabat, sed etiam pernoctabat in oratione, Lucæ 6. & Apostolus Paulus & Silas in ipso etiam carcere media nocte orantes laudabant Deum, Act. 16.

De LAVDIBVS MATV TINIS habemus illud Psalm. 5. *Manè exaudies vocem meam, mane astabo tibi & videbo.* Et illud Psal. 62. *In matutinis meditabor in te.* Et illud Psal. 118. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.*

De PRIMA, TERTIA, SEXTA, & NONA, explicat Bedai illud 2. Efdr. 9. *Legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum.* Item illud Daniel. 6. *Tribus temporibus in die stetebat genua, & adorabat, confitebaturque coram Deo.* Exponunt Cyprianus in ferm. 6. & Hieronymus in Comment. Danielis, de Hora Tertia, Sexta, & Nona.

Eadem Horas legimus in Actis Apostolorum. Nam Hora TERTIA Apostoli orantes accipiunt Spiritum sanctum, Act. 2. Hora SEXTA Princeps Apostolorum ascendit in superiorem ædium partem, vt orationi vacaret, Act. 10. Denique Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis NONA, Act. 3. De officio VESPertino Propheta David Psalm. 54. *Vespere & Mane & Meridie narrabo & annuntiabo, & exaudiet vocem meam.* Et Psalm. 140. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*

Iam ex Patribus plurima testimonia adferri possunt, nunquam enim in Ecclesia Christiana non fuit consuetudo laudandi, precandique Deum nocturno tempore, præterea Mane, hora Tertia, Sexta, Nona, & ad Vesperam. Proinde qui hunc vsum rejiciunt, quod faciunt omnes huius temporis Hæretici, vel imperiti sunt antiquitatis, vel nimium impudentes nouatores.

CLEMENS ROMANVS li. 8. Apostolicarum constitutionum, c. 40. *Preces, inquit, vestras facite diluculo, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, & in galli cantu.*

S. CYPRIANVS in ser. 6. qui est de oratione Dominica: *In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam Tertiam, Sextam, & Nonam.* Et paulò post: *Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas, orandi nunc & spacia, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur. Recedente item Sole, ac die cessante necessario rursus orandum est.* Et infrà: *Qui autem in Christo, hoc est, in lumine semper sumus, ne noctibus ab oratione cessemus.*

S. ATHANASIVS in libro de Virginitate, siue de meditatione: *Habeto, inquit, Psalterium & Psalmos edisce. sol exoriens videat librum in manu tua; post tertiam horam peragito communionem, quoniam hac hora adductum est lignum crucis. sexta hora celebrato preces cum Psalmis plorationibus & obsecrationibus, quoniam hac hora filius Dei sublatu est in crucem. Hora nona rursus esto in hymnis & laudibus Dei cum lacrymis confitens peccata tua, Deo supplicia, quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritum.* Et infrà: *Hora duodecima maiorem & crebriorem celebra communionem cum virginibus tuis, &c.* Item in eodem libro: *Media, inquit, nocte surgito, & laudato Dominum Deum tuum.*

S. AMBROSIVS in Psal. 118. ser. 8. meminit orationis, quæ sit media nocte, in meridie, & vesperi. Et in lib. 3. de Virginibus notat sex tempora orandi, cum surgimus mane, cum est prodeundum, ante prandium, post prandium, hora incensi, & cum pergimus cubitum. Quæ tempora cum solennium orationum tempora ab ipso vocentur, videntur omnino significare horam Matutinam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vespertinam & Completorium. Extant etiam S. Ambrosij hymni pro singulis horis canonicis.

S. BASILIVS in regulis fusius explicatis q. 37. earundem Horarum multò apertius meminit; nam cum dixisset, non esse negligendas præscriptas orationes statis temporibus, quas in cõuentibus obseruari solenne est & quotidianum; cõtinuò enumerat tempora, & singulorum rationes reddit. Tempora verò illa his nominibus appellat: *Matutinum, horam Tertiam, Sextam, Nonam.* Addit præterea officium *Completa diei*, id est, Vesperas & Officium, *initio tenebrarum pro quiete nocturna captanda*, id est, Completorium & officium, *media noctis*, id est, Vigiliis nocturnas.

S. HIERONYMVS in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis: *Horam Tertiam, inquit, Sextam, Nonam, diluculū quoque, & Vesperas, nemo est qui nesciat.* Et infrà: *Noctibus quoque bis, terque surgendum.* Et in epist. ad eandem de obitu Paulæ: *Mane, inquit, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis medio per ordinem psalterium cantabant.* Similia habet idem auctor in epistola ad Letam de institutione filiarum. S. Ioannes Chrysofomus hom. 59. ad populum Antiochenum, describens Monachorum consuetudinem: *Ante lucem, inquit, cum gallus vocem dedit, omnes statim cum reuerentia somnum deponentes exurgunt, excisante eos Præfato, & consistunt sanctum constituentibus chororum, & statim manus extendentes sacros hymnos decantant.* Et infrà de diurnis precibus: *Tertiam, inquit, sextam, Nonam, & Vespertinas orationes celebrant, & in quattuor partes diem dispartiti, dū singula partes implentur psalmodijs & hymnis Deum venerantur.*

S. AVGVSTINVS serm. 55. de tempore: *Rogo, inquit, vos ad Vigilias matutinus surgite; ad Tertiam, ad sextam, ad Nonam, ante omnia conuenite.*

IOANNES CASSIANVS li. 2. de institutis cõnobiorum differit de officio nocturno, & lib. 3. de diurno, & nominat horam matutinam ante ortum Solis, & rursus aliam matutinam orto iam Sole, id est, Primam, deinde Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas.

S. BENEDICTVS in Regula cap. 16. *His, inquit, horis referamus laudes creatori nostro, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespere, Completorio, & nocte surgamus ad confitendum ei.*

Præter hos Patres, multi alij grauissimi, doctissimi que scriptores singularum Horarum canonicarum tempora, & mysteria explicant. Iidorus lib. 1. de officijs diuinis, Amalarius lib. 4. de officijs Ecclesiasticis, Rabanus lib. 2. de institutione clericorum, Hugo de S. Victore in lib. 2. de officijs Ecclesiasticis, Rupertus Tuitiensis in lib. 1. de diuinis officijs, ex quibus RABANVS lib. 2. de institutione clericorum, cap. 9. vsum hunc toti Ecclesiæ communem esse testatur, his verbis: *Iste, inquit, est Catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuersa Ecclesia Christi incommutabiliter seruatur.* Atque hæc de testimonijs Patrum.

Porrò rationes variæ adferuntur à Patribus, sed TRES videntur esse præcipuæ. PRIMA ratio est, quam assignat S. Cyprianus in ferm. 6. vt videlicet in honorem sanctissimæ Trinitatis tertia quaque hora Deum laudemus. Nam horæ canonicæ antiquissimæ sunt, vt diximus, tertia, sexta, nona, duodecima quæ totum diem in quattuor ternarios horarum diuidunt; quibus addebantur quattuor vigiliæ nocturnæ, quæ terminabantur hora tertia, sexta, nona, duodecima noctis, & noctem totam in alios quattuor horarum ternarios diuidebant.

SECUNDA ratio est, vt beneficiū creationis commemoremus, & pro eo conditori rerum omnium gratias agamus. Ideo enim sunt horæ septem diurnæ

quoniam septem diebus creauit Deus cælum & terram, & omnia quæ in cælo & in terra continentur. Additur autem hora octaua, id est, officium nocturnum pro spe resurrectionis, quæ per diem octauam significari solet. Nocturnum autem futuram resurrectionem, Dominus ipse admonuit cum ait Lucæ 17. *In illa nocte erunt duo in lecto, vnus assumetur, alter relinquetur.* Et Matt. 25. *Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei.*

TERTIA ratio, eaque potissima, quam reddunt sancti Patres Athanasius, Basilius, Cassianus & alij: est ad memoriam Redemptionis conseruandâ. Nam præcipua Redemptionis mysteria his horis completa esse noscuntur. Hora **VESPERTINA** (inde enim officium Ecclesiasticum initium sumit) Christus cœnam cum discipulis fecit, pedes eorum lauit. Sacramentum Eucharistiæ instituit. Hora **COMPLETORI** post orationem in horto, & sudorem sanguinis comprehensus ab inimicis, atque ad Annam & Caipham ductus, variis modis illusus fuit. Hora **MATUTINA** in Concilio Pontificum & Phariseorum, initum est consilium de ratione perendi Christum. Hora **PRIMA** ductus est Dominus ad Pilatum, atque inde ad Herodem, & rursus reductus ad Pilatum. Hora **TERTIA** crucifixus est vocibus Hebræorum, flagellis cæsus, & spinis coronatus à militibus Pilati. Hora **SEXTA** crucifixus re ipsa, atque à terra (vt ipse prædixerat) exaltatus, maximum Deo Patri pro totius mundi salutis sacrificium immolauit. Hora **NONA** spiritum emisit, ad inferos descendit, regnum Satanæ destruxit.

Rursus Hora Vespertina de cruce depositus & in sepulchrum illatus est. Hora Completorii dum ipse quiesceret in tumulo, sepulchrum ipsum ab inimicis signatum fuit, & militum custodiis septum atque munitum. Hora Matutina, id est, sub auroram, resurrexit, redemptionemque perfecit; in cuius rei figuram in vigilia matutina Deus olim Pharaonem cum exercitu suo demersit in mare, & filios Israel liberauit. Hora Prima apparuit sanctis mulieribus. Hora Tertia descendit Spiritus sanctus super Apostolos. Hora Sexta S. Petrus orans mandatum accepit, vt Gentiles admitteret ad Ecclesiam: & eadem hora coapostolus eius Paulus Christo sibi apparente conuersus, & ad prædicandum Gentilibus destinatus est. Hora Nona primitiæ gentium Cornelius Centurio Angelico ministerio ad Apostolum Petrum audiendum missus est.

His rationibus addi potest confirmatio ex eo, quod satis constat ex Ioanne Cassiano lib. 2. de institutis Cœnobiorum, cap. 4. & 5. non solo humano, sed etiam Angelico magisterio canonicarum Horarum ordinem constitutum. Item alia confirmatio ex eo, quod narrat Ado Treuirensis in Martyrologio ad nonum diem Ianuarij, occisa magna copia sacerdotum in persecutione Diocletiani, auditam fuisse circa eorum reliquias cœlestem Psalmodium mane & vesperi, & rursum hora tertia, sexta, & nona. Quæ sanè manifesta sunt indicia, quod hæc religio stans horis Deum laudandi, quàm sancti illi Martyres dum viuerent semper tenuerant, Deo non mediocriter placeat.

Denique illud etiam addi potest, vsque adeo antiquis temporibus studium celebrandi canonicas horas in Ecclesia floruisse, vt Iulianus Apostata inuidens Christianis hoc ornamentum, iusserit sacerdotibus Idolorum, vt ipsi quoque similem formam stans horis precandi & laudandi deos in suis fanis instituerent. Vide Sozomenum lib. 5. hist. cap. 15.

CAPVT XIV.

De antiquitate singularum partium officij Ecclesiastici.

DIXIMVS de horis canonicis, nunc de iis, quæ in ipsis Horis canuntur aut leguntur, breuiter dicendû est. Sunt autem hæc: Psalmi, Cantica, Hymni, Lectiones, Responsorialia, Antiphonæ, Litanie, Capitula, Collectæ, Symbolum & Confessio.

Et quidem Psalmi & Cantica, reprehendi non solent, nec possunt, cum habeantur omnia in diuinis litteris, excepto Cantico, quod incipit: *Te Deum laudamus*. Fuisse autem in vsu apud Christianos ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ, vt in conuentibus Ecclesiasticis psalmodia primum locum haberet, cognosci potest ex loco illo Apostoli 1. Cor. 14. *Cum conuenitis, vnusquisque vestrum Psalmum habet.* Item ex Tertulliano in libro de velandis virginibus extremo, & lib. 2. ad vxorem extremo; Denique ex Concilio Laodiceno, cap. 15. & 17.

Porrò Canticum, *Te Deum laudamus*, non habetur quidem in Scripturis, tamen compositum fuit, Deo inspirante, à Sanctis Patribus Ambrosio & Augustino, qui statim à Baptismo eiusdem Augustini, toto populo obstupescente Canticum illud alternatim & ex tempore cecinerunt; vt scribit S. Dacius Episcopus Mediolanensis lib. 1. Chronici, cap. 10. Floruit autem S. Dacius imperante Iustino seniore, vt S. Gregorius refert. lib. 3. Dialogorum, cap. 4. Addit quoque idem Dacius, Canticum illud ab vniuersa Ecclesia frequentari cœpisse. Quod verum esse cognosci potest etiam ex regula S. Benedicti, in qua post lectiones præscribitur Canticum, *Te Deum laudamus*. Denique ipse etiam Lutherus ab hoc Cantico non abhorruit, vt supra diximus. Quare nihil est cur in eius defensione plura dicamus.

Iam verò de Hymnis superadditis, habemus PRIMUM testimonium Apostoli Coloss. 3. & Ephes. 5. qui Psalmis & Canticis, Hymnos adiungit. Videtur enim hymnorum nomine intelligere carmina spiritualia, quæ Christiani illius temporis componebant vt Haymo exponit. Nam & Eusebius in lib. 2. hist. cap. 17. ex Philone refert, primos Christianos non tantum psalmos Dauidis & Cantica Scripturarum, sed etiam proprios hymnos canere solitos esse. Sanctus quoque Dionysius in libro de diuinis nominibus, cap. 4. non pauca commemorat ex hymnis sacris à B. Hierotheo compositis. Factum etiam illum Pauli Samosatani, qui Ecclesiasticos hymnos tanquam neotericos, & nuper inuentos reiecit, satis testatur, vsu eiusmodi hymnorum esse vetustissimum. Vixit enim Samosatenus ante annos mille trecentos. Denique Concilium Toletanum IV. ante annos fermè mille can. 12. præcipit, vt hymni à sanctis Patribus Hilario & Ambrosio compositi in officio Ecclesiastico retineantur. Quidam enim iam tunc cœperant eos contemnere propterea, quod in sacris litteris non haberentur.

Lectiones præcipuè leguntur in officio nocturno partim ex Scripturis, partim ex homiliis Patrum, partim ex vitis Sanctorum. Vsum lectionum, antiquissimum esse in Ecclesia, perspicuum esse potest ex Apologia 2. S. Iustini extrema, vbi dicit, Lectiones ex Prophetis & Apostolis in conuentu fidelium legi solitas. Item ex Concilio Laodiceno, quod ante annos mille ducentos celebratum fuit; statuit enim cap. 17. vt psalmis lectiones interfererentur. Item ex Concilio Carthaginensi III. cap. 47. vbi præscri-

buntur lectiones non tantum ex scripturis, sed etiam ex vitis sanctorum Martyrum. De lectionibus quoque ex homiliis Patrum, testis est S. Hieronymus in lib. de scriptoribus Ecclesiasticis, ubi dicit sermones B. Ephrem legi consuevisse in Ecclesia post lectiones Apostolorum & Prophetarum. Ioannes etiam Cassianus lib. 2. de institutis cœnobiorum, cap. 5. refert à maioribus institutum fuisse, ut in officio nocturno duodecim Psalmi, & duodecim lectiones pronuntiarentur. Denique Gelasius Papa ante annos mille descripsit ordinem lectionum, tum ex Scripturis sacris, tum ex Patrum homiliis per totum annum, ut est apud Gratianum distinct. 15. Can. sancta Romana. Et Gregorius VII. ante annos quingentos restituit Breuiarium Romanum in eam formam, quam habuerat antiquissimis temporibus, idque fecit in Concilio generali. Vnde extat Canon. in die, de consecratione dist. 5. quod idem fecit nostris diebus Pius V. Pontifex de Ecclesia Dei optimè meritis.

Cur autem lectiones per totum annum eo sint ordine distributæ, quem nunc quoque in Romano Breuiario cernimus explicat Rupertus lib. 12. de officiis diuinis. propè extremo. Et quoniam non multum referre videtur id cognoscere, & nos breuitati studemus, ad eum auctorem lectorem censuimus remittendum.

Ante lectiones præcedit Benedictio, de qua scribit Petrus Damian. in libro de Dominus vobiscum, c. 2. ubi etiam notat, propter humilitatem non petere lectorem à sacerdote, vel Pontifice, ut ipse benedicat, sed ut iubeat ab alio benedici: sacerdotem autem vel Pontificem, ut vicem reddat humilitati, nec per se, nec per alium benedicere, sed benedictionem lectori, & cæteris omnibus ab ipso Deo precari.

Post lectiones sequuntur RESPONSORIA, quæ ab Italicis Ecclesiis primum inuenta, ut referunt Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, cap. 8. Et Rabanus lib. 2. de Institut. clericorum, cap. 51. & fortè à S. Ambrosio, ut censet Vualfridus in lib. de rebus Eccles. ca. 25. inde ad alias Ecclesias dimanarunt. Certè S. Benedicti tempore iam erant in vsu, ut ex ipsius regula intelligi potest. Appellantur autem Responsoria teste Rabano loco notato, quoniam vno inchoante à cæteris respondetur.

CAPITULA nihil sunt aliud nisi breuissimæ lectiones, quæ dicuntur in singulis Horis diurnis, & semper ex sacris litteris depromuntur. Meminit eiusmodi capitulorum Concil. Agathense, cap. 30.

DE COLLECTIS, LITANIA, GLORIA PATRI, SYMBOLVM & CONFESSIONE, quæ sunt communia officia cum Missa disseruimus in 2. lib. de sacrificio Missæ, cap. 16.

ANTIPHONÆ restant quæ ut plurimùm cum Psalmis coniunguntur, aliquando etiam seorsum canuntur. Significat autem Antiphona vocem reciprocã, & per Antiphonas canere, nihil est aliud, nisi alternatim canere, dicitur verò in officio Ecclesiastico Antiphona sententia illa, quæ Psalmo concinendo præmittitur, quoniam secundum eius modulationem totus Psalmus canitur, atque vtrumque chorum in fine coniungit, ut rectè docet Amalarius lib. 4. de officiis Ecclesiasticis, cap. 7.

Porro vsum Antiphonarum, id est, alternatim canendi Psalmos ex Angelica admonitione atq; exemplo Sanctum Ignatium didicisse & Antiochenæ Ecclesiæ tradidisse Socrates, scribit lib. 6. histor. cap. 8. Quod igitur scribit Theodoretus lib. 2. hist. cap. 24. primos fuisse Flavianum & Diodorum, qui Antiochenis Dauidicos Psalmos alternatim canendos tradiderunt, non de prima institutione, sed vel de instau-

ratione, vel de commodiore aliqua ratione alternatim concinendi intelligendum esse videtur. Apud Latinos primum fuisse Sanctum Ambrosium, qui hanc ipsam consuetudinem introduxit, scribit Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, cap. 7. Sed hoc de solo officio Ecclesiastico accipiendum videtur. Nam in sacrificio Missæ Psalmum alternatim canendum tradidit Celestinus Papa, ut in eius vita legimus. Absolutè autem vsus alternatim canendi Psalmos apud Latinos antiquissimum esse, perspicuum est ex Tertulliano qui in libro secundo ad uxorem extremo dicit Psalmum inter duos sonare. Sed de his hæcenus.

CAPVT XV.

Antiphona, Salve Regina, ab Hæreticorum calumniis asseritur.

EX omnibus officij partibus nihil est, quod magis Hæreticis nostri temporis displiceat, quàm Antiphona illa, quæ incipit, SALVE REGINA. Eam enim Lutherus in serm. de Natali Beatæ Mariæ dicit nulla ratione in bonum sensum trahi posse. Petrus quoque Pseudomartyr in comment. ad c. 3. prioris ad Corinth. scribit, hanc Antiphonam non posse vllò modo ab impietate defendi, cum illa omnia tribuat Mariæ, quæ soli Deo conueniunt.

Ac ut eius ratiunculas ordine digeramus, sic ille ratiocinatur: *Deus est propriè pater misericordiarum, secunda Corinthior. 1. non ergo licet vocare Mariam Matrem misericordiarum, nisi diuinis honoribus eam ornare velimus.* Item. *Christus est propriè vita, qui de se ait, Ioannis 14. Ego sum via veritas & vita. Aequatur igitur Maria Christo cum appellatur vita?* Ad hæc: *Deus est propriè totius auctor consolationis, secunda ad Corinth. 1. non igitur Maria dulcedo nominari potest, nisi Deo asseratur æqualis.* Præterea: *In solo Deo sperandum esse restatur Propheta, qui dicit, Maledictus vir, qui sperat in homine, Hieron. 17. non ergo Maria spes nostra nominanda est, nisi fortè iam homo esse deserit.* Denique: *Deus Pater est qui ad filium credentes adducit Ioan. 6. & ipse se filius nobis ostendet cum beatos faciet, Ioan. 14. quomodo igitur Maria nobis post exitium Iesum ostendet, nisi ipsa quoque sit Deus, & beatos homines facere queat?*

Hæc argumenta nullius sunt ponderis, ac ut omitamur Ecclesiæ auctoritatem, quæ hanc Antiphonam multis iam seculis vsu probauit, neque enim fas esse putamus vnum, vel duos apostatas cum ipsa Ecclesia in comparationem adducere, certè longè nobilior fuit doctrina & pietate, ac per hoc etiam dignior, cui fides habeatur, Hermannus Contractus, qui hanc Antiphonam, & illam, *Alma redemptoris*, composuisse fertur, quàm Petrus Martyr aut Lutherus. Sed ad proposita argumenta veniamus.

PRIMO rationem illam argumentandi infirmam esse ac nihil omnino efficere demonstramus ex diuinis litteris. De Christo dicitur Ioan. 1. *Plenus gratia.* Proinde non potest hoc alteri tribui, si bona sit ratiocinatio Petri Martyris. At Luc. 1. dicitur: *Maria plena gratia.* Et act. 16. *Stephanus plenus gratia.* Item *Christus Lux mundi*, dicitur Ioan. 9. & tamen hoc idem Apostolis Christus ipse tribuit cum ait Mat. 5. *Vos estis lux mundi.* Denique nonne in Scripturis Christus dicitur *Apostolus, Magister, Pater, Pastor, Episcopus?* & nonne ista eadem passim in eadem Scriptura tribuuntur Apostolis? non igitur rectè colligit Petrus Martyr, Deus est Pater misericordiarum, ergo impius est, qui Mariam salutat Matrem misericordiarum.

Sed ostendamus præterea singulas partes huius Antiphonæ in B. Mariam rectissime continere.

PRIMO dicitur REGINA. Nam & omnes beati Reges sunt, quibus dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum*, Matth. 5. Et: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*, Matth. 25. Et ipsa præterea cum sit vera Mater Regis Regum, Reginæ appellationem singulariter meretur.

SECUNDO dicitur MATER MISERICORDIÆ, tum quia Christi mater est, per quem misericordiam à Deo consequuti sumus; tum quia nobis quotidie misericordiam à Deo precatur, & impetrat; tum denique phrasi Hebraica dicitur mater misericordiæ, quasi Mater valde misericors. Quomodo etiam illud accipimus, *Pater misericordiarum*, id est, Pater summè misericors.

TERTIO dicitur VITA, non quod sit ipsa vita per essentiam, quomodo est Deus, neque quod sit principalis causa vitæ, quomodo de Christo dicitur Acto. 3. *Auctorem verò vitæ interfecistis*, sed quod Christum pepererit, & per illum facta sit mater omnium viuientium vita spirituali. Sic enim Heuam dicta est vita. Vox enim Hebræa חיה vitam significat, quia mater futura erat omnium viuientium vita animali. Obseruat autem Epiphanius hæres. 68. Heuam appellatam esse vitam, non quia ipsa per se tam insigni nomine digna esset, sed quia typus erat Mariæ, quæ verè vita dici meretur, cum sit Mater Christi, & per eum etiam omnium fratrum Christi, ac per hoc omnium viuientium.

QUARTO dicitur DULCEDO, quod nomen optimo iure Deiparæ conuenire testantur innumera beneficia, quibus illa semper consolata est, & quotidie consolatur afflictos. Neque enim est angulus orbis terræ, in quo non luceat memoria aliqua beneficiorum eius. Et si potuit Apostolus dicere Philemoni: *Ita frater ego te seruauit in Domino*, cum tamen frui propriè non quadret, nisi in summū bonum, & ipsam dulcedinem, quæ per se ipsa expetenda est; cur non liceat nobis eodem tropo dulcedinem vocare matrem Dei, per quam non quorundam sanctorum, vt per Philemonem, sed omnium omnino viscera requiescunt?

QUINTO dicitur SPES NOSTRA; quoniam post Dominum, in ipsius potissimum intercessione confidimus. Neque enim spes in auctore solum boni reponi debet, sed etiam in intercessoribus & ministris. Itaque Dominus cum Iudæis ait Ioan. 6. *Est qui vos accuset Moses, in quo vos speratis*; non illos reprehendit, quod sperarent in Mose, sed quod Mose non crederent.

Quod verò Hieremias ait: *Maledictus vir, qui sperat in homine*. Intelligendum est de iis, qui potissimā spem suam ponunt, quique ita confidunt in homine vt in Deo nulla ratione confidant. Sic enim sequitur: *Et à Domino recedit cor eius*. Et qui piè, rectèq; in Maria confidunt, potissimam spem habent in Deo; denique hæc forma loquendi, vt etiam superiores, inueniuntur passim in scriptis S. BERNARDI & S. EPHREM, quos certè impietatis accusare nemo vnquam audeat. Nam in 1. serm. de Assumptione vocat S. Bernardus Virginem Mariam: *Reginam & Dominam, Matrem misericordiam, totam suauem, &c.* Et serm. 3. addit, conuenire suo quodam modo in Mariam quod in Psalmo legitur: *Misericordia eius plena est terra*. Et serm. de Aquæ ductu, *Filii*, inquit, *hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei mea*. Sanctus quoq; EPHREM in serm. de Deipara vocat eam *spem suam, & omnium Christianorum*.

SEXTO, rectè additur: ET IESVM BENEDI-

CTVM FRUCTVM VENTRIS TVI NOBIS POST HOC EXILIUM OSTENDE. Nam certè non minus est saluare homines, quàm ostendere illis saluatorem, posse autem rectè dici saluari homines ab hominibus, perspicuum est ex his locis. Rom. 9. *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos*. 1. Tim. 4. *Et te ipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt*. Iacob. 5. *Qui conuersi fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte*. Et Iudas in epist. sua dicit: *Illos verò saluate de igne rapientes*.

Iam igitur si Apostoli non timuerunt dicere, saluari homines ab iis, qui verbo, exemplo, orationibus student animarum saluti; cur Ecclesia timeat dicere Virgini cum Christo regnanti, & primum locum in cælo post ipsum obtinenti, vt Iesum nobis post hoc exilium ostendat? id enim sano modo intelligi debere, id est, per intercessionem, nemo Catholicus dubitat. Quomodo intelligenda sunt etiam illa, *Da mihi virtutem contra hostes tuos*: Et illa: *Tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe*. Et si qua sunt alia his similia.

Sanctus enim Bernardus, serm. 1. de Assumptione ait, Virgini Mariæ: *Trabe nos post te, in odorem unguentorum tuorum curremus*. Et infra: *Ascendens in altum Virgo beata, dabit ipsa quoque dona hominibus. Quidni daret? siquidem nec facultas ei deesse poterit, nec voluntas*. Sed explicat ipse idem tum alibi, tum in serm. 4. de Assumptione, quomodo hæc faciat beatissima Virgo: *Sic, inquit, pietatis tuæ ipsum quam apud Deum gratiam inuenisti, notam facere mundo, reis, veniam, medelam agris, pusillis corde robur, afflictis consolationem, periclitantibus adiutorium, & liberationem tuis sanctis precibus obtinendo*. In hac quoque die solemnitatis, & lætitiæ dulcissimum Mariæ nomen cum laude inuocantibus seruis, per te Regina clemens, gratia suæ munera largiatur Iesus Christus filius tuus, Dominus noster.

Sed placet adscribere verba aliqua S. EPHREM patris omnium consensu celeberrimi, ex oratione de laudibus Deiparæ, quæ extat in 8. tom. Aloysij Lipomani: *Intemerata*, inquit, *provsusque pura, Virgo Deipara, Regina omnium spes desperantium*. Et infra: *Tu portus procellis vexatorum solatium mundi, carcere clausorum liberatrix, tu orphanorum susceptio, tu captiuorum redemptio, tu agrotantium exultatio, & omnium salus*. Et infra: *Sub alis tuis custodi me, & protege, miserere mei, qui sum into inquinatus*. Et infra: *Non mihi alia fiducia, ò Virgo sincera*. Et infra: *Aue pax, gaudium & salus mundi*. Hæc & alia id genus multa habet Sanctus Ephrem, quæ similia sunt ijs quæ in Antiphona, quæ incipit, *Salue Regina*, continentur. Sufficit autem ad hæc omnia ab hæreticorum calumnijs asserenda, illud vnum, quando nihil haberemus aliud, sanctum hunc virum tantæ claritudinis fuisse, vt eius scripta post diuinas litteras in Ecclesijs publicè legerentur, vt supra ex testimonio Sancti Hieronymi demonstrauimus.

CAPVT XVI.

Defenditur cantus, qui in officio diuino adhiberi solet.

EXPLICAVIMVS hæc partes tres disputationis de officio diuino sequitur: QUARTA, quæ est de modo ritè officium persoluendi.

TRES autè quæstiones de modo institui possunt, VNA de genere linguæ, Latine ne, an vulgari, & communi lingua sit officium persoluendum; ALTERA de genere vocis, cantulve, an simplex pronun-

ciatio fit in officio adhibenda; TERTIA de conditionibus, circumstantiis, integritate, ordine, loco, tempore & similibus. Sed quoniam de prima quæstione satis copiosè disseruimus in secundo libro de Verbo Dei, cap. 15. & decimosexto secundum tantum, & tertiam hoc loco explicare aggrediemur.

Quæritur igitur sit ne cantus in officio Ecclesiastico adhibendus. Fuit enim antiquus error Hilarij cuiusdam, qui cantum omnino ab Ecclesiis excludi volebat. Refert hunc errorem sanctus Augustinus libro 2. retract. c. vndecimo, eundem errorem postea sequuti sunt Henricus & Petrus Bruis. Vnde Henriciani & Petrobrusiani quidam Hæretici dicti sunt, quos refellit Petrus Cluniacensis in epist. scripta ad omnes Episcopos, cap. vltim. Ioannes autem Vviclef non modò cantum, sed etiam vocem paulo elatiorem in precibus reprehendebat, & ea de causa clericos in templis canentes cum sacerdotibus Baal comparandos esse iudicabat. Vide Thomam Vvaldensem tom. 3. tit. 2. vbi per multa capita hunc errorem confutat.

Trinitarij Transyluani in 2. lib. capit. 1. dicunt, se cantum cum omnibus tubis & organis profcripsisse. Et in antithesibus Christi veri & falsi, dicunt, Christum falsum velle in suis templis cantum & organa; Christum verum nihil eiusmodi approbare. Magdeburgenses in Centuriis, cent. cap. sexto, colum. 279. & alibi passim, dum vitas Pontificum Romanorum describunt, Catholicos sacerdotes, Baallicos vocant, nec dubium, quin propter cantum, propter illud, quod Helias dixit sacerdotibus Baal: *Clamate voce maiori*. Sed certè mirum est, cur cantum Ecclesiasticum reprehendat Illyricus, cum apud Lutheranos & Calvinistas non solù Ministri, sed etiam populus magno clamore in templis canat. Sed hac in re Arianos imitantur, qui cantum in Catholicis reprehendebant, vt S. Ambrosius testatur in oratione de tradendis basilicis; & ipsi tamen canendis hymnis operam dabant, vt refert Socrates lib. 6. histor. cap. 8.

His igitur omiſſis, nos breuiter consuetudinem Ecclesiæ, quam in canendo seruat, antiquam, & rationabilem esse demonstrare nitentur. Habemus PRIMO exemplum Angelorum, qui nato Christo magnis vocibus canebat *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Ex quo verba illa Canticum Angelorum nominari cœperunt. notat Vvalfridus Strabo in lib. de rebus Eccles. cap. 22. & perspicuum est ex Concilio Toletano IV. Can. 12.

Habemus SECUNDO exempla Patrum veteris Testamenti, ac præsertim Regis & Prophetæ David qui non solùm Psalmos plurimos composuit, & choros cantorum instituit, sed etiam hortatur in Psalm. 150. vt instrumentis musicis Dominum laudemus.

Neque nos mouet, quod Petrus Martyr in comment. ad cap. 14. prioris ad Corinth. dicit, instrumenta musica pertinere ad ceremonias Hebræorum, & ideo non magis conuenire Christianis, quàm circumcisio, sabbata, neomeniæque conueniunt. RESPONDEMVS enim, ceremonias Iudaicas alias fuisse proprias Testamenti veteris, eas videlicet, quæ res futuras significabant, vt circumcisionem, sabbatum, & similia; alias communes vtrique Testamento, quæ non ad significandas res futuras, sed ad colendum simpliciter Deum referebantur, vt flectere genua ad orationem, tundere pectus, colere festos dies, & alia id genus multa ac priores quidem ceremonias fatemur Christianis minimè conuenire;

A posteriores autem non minus ad nos, quàm ad Iudæos pertinere contendimus. Huius generis esse musica instrumenta, intelligi potest ex eo, quod Hebræi non utebantur eiusmodi instrumentis ad mysterium aliquod futurum significandum, sed ad excitandos animos infirmos ad laudes Dei, & tædium remouendum, quod ex prolixitate Psalmorum atque Hymnorum oriri solet, quæ ratio locum habet etiam in Ecclesia Testamenti noui. Non enim desunt in Ecclesia multi infirmi & rudes, qui eiusmodi fomentis curandi, & ad laudes Dei audiendas alliciendi sint. Denique nulla ratio reddi potest, cur cantus, quo utebantur Hebræi & quo nunc vtuntur etiam Lutherani, non sit ceremonia propriè Iudaica, & sonus organi alicuius, sit ceremonia Iudæorum propria, atque ideo interdicta Christianis.

B Habemus TERTIO exemplum à Christo ipso approbatum, nam cum obuiam illi venirent turbæ, & magnis vocibus canerent: *Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis*; non tantum non eas prohibuit, sed etiam Phariseos & Scribas volentes prohibere compescuit.

C Habemus QUARTO exemplum ipsius Domini, & discipulorum eius. Si quidem *post cenam* (vt Matthæus refert, cap. 26.) *hymno dicto exierunt in montem Oliueti*. Non enim simpliciter pronunciatum, sed verè proprieque cantum hymnum illum fuisse à Christo & Apostolis, indicat Concilium Toletanum IV. cap. 12. vt colligitur ex ipsa Græca voce *ὕμνωντες* & ex Augustino, qui explicans titulum Psalm. 72. scribit ita proprium esse Hymnorum, vt canantur, vt nisi canantur hymni vocari non possint. Et in epistol. 119. cap. 18. ad hunc locum aspiciens dicit, de canendis hymnis non habere saluatoris & Apostolorum exemplum.

D Habemus QUINTO exemplum Pauli & Silæ, qui vt Lucas testatur Acto. 16. media nocte orantes hymnos decantabant; id enim significat illud, *ᾠδῶν ὕμνων ὕμνοι*. Clara autem, atque elata voce illos cecinisse, perspicuum est ex eo, quod audiebantur ab aliis, qui in custodia erant.

E Habemus SEXTO præceptum Apostoli ad Eph. 5. & ad Colof. 3. vbi monet Christianos: *Vt in Psalmis & Hymnis & Canticis spiritualibus se exercent*. Atque hæc ex diuinis litteris.

Nunc, vt ad Traditionem Ecclesiæ veniamus: annotabimus PRIMO testimonia Conciliorum ex primariis partibus orbis terræ; Deinde singulorum Patrum testimonia proferemus.

Igitur ex Oriente habemus Concilium LAODICENVM Cant. 15. vbi statuitur: *Vt nulli alij in Ecclesia psalmos canant, præter eos qui cantorum funguntur officio*.

Ex Italia habemus decretum DAMASI Pontificis: *Vt Psalmi in Ecclesia die, nocteque cantentur*. Item decretum GREGORII I. in Concil. Romano: *Vt Diaconi non canant in Ecclesia nisi Euangelium, Lectiones ceteras, vt etiam Hymnos & Psalmos ab inferioribus clericis decantari sinant*.

Ex Africa habemus Concilium IV. CARTHAGINENSE Canonico. vbi sic legimus: *Cantor potest absque scientia Episcopi, sola in sessione Presbyteri, officium cantandi suscipere, dicente sibi Presbytero, Vide, vt quod ore cantas, corde credas, & quod ore cantas, operibus comprobas*.

Ex Hispania habemus Concilium Toletanum IV. cap. 12. quod ita loquitur: *De Hymnis & Psalmis canendis publicè in Ecclesia & Saluatoris, & Apostolorum habemus exemplum*.

Ex Gallia habemus Concilium AGATHENSE capite 21. vbi statuitur, *Vt Hymni diebus singulis decantentur*.

Ex Germania habemus Concilium A Q V I S G R A N E N S E cap. 132. & 133. vbi monentur cantores Ecclesie, vt *adificationem non adulationem populi quarant, dum sacras lectiones & Psalmos atque Hymnos modulatis vocibus canunt.*

Iam vero ex patribus singulis S. Dionysius Areopagita in lib. de Eccles. hier. cap. 7. part. 2. meminit cantus Ecclesiastici, quo utebatur Ecclesia illius temporis in sepeliendis mortuis.

Tertullianus in Apologetico cap. 2. refert ex epistol. Plinij ad Traianum, consuetudinem primorum Christianorum, qui horis antelucanis conueniebant ad sacros hymnos Deo canendos. Idem etiam meminit cantus Ecclesiastici in eodem Apologetico c. 39. & in lib. 2. ad vxorem, extremo.

Similia refert ex Philone E V S E B I V S lib. 2. hist. ca. 17. primi enim Christiani, quos Marcus Euangelista in Aegypto docuerat in canendis Deo Psalmis & Hymnis, die, noctuque se exercebant. De quorum vita, vt plane admiranda, ac propè Angelica, librum scripsit Philo, vt nos in libro de Monachis copiose probauimus.

Auctor quæstionum, quæ habentur inter opera S. Iustini, cantum Ecclesiasticum vtilissimum esse docet in responsione ad qu. 107. quem locum paulo infra integrum adscribemus.

Sanctus B A S I L I V S in epist. 63. ad Clerum Neocæsariensem, purgat se diligenter à crimine, quod ei nonnulli obiiciebant, quasi ritum canendi in Ecclesiis immutasset. Docet verò ritum à se receptum optimum, atque Orienti penè toti esse communem.

Sanctus H I L A R I V S in comment. Ps. 65. meminit cantus his verbis, *Audiat, inquit, orantis populi, consistens quis extra Ecclesiam, vocem: spectet celebres hymnorum sonitus.*

S. A M B R O S I V S in oratione de trahendis basilicis, quæ habetur in 5. lib. epistolarum, aduersus Ariannorum calumnias, cantum Ecclesiasticum, hymnosque suos defendit.

S. H I E R O N Y M V S in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, & in altera ad Eustochium de obitu Paulæ, meminit cantus Ecclesiastici in funere. Et (quod magis est admirandum) in vita B. Pauli primi eremitæ, scribit, S. Antoninum, quamuis solus esset, Pauli exequias celebrantem, Psalmos, atque Hymnos de Christiana traditione cantasse.

Sanctus I O A N N E S C H R Y S O S T O M V S cantus Ecclesiastici meminit hom. 56. in Matt. & hom. 59. ad populum Antiochenum. Ipse quoque cantum Ecclesiasticum auxit & ornauit, vt scribit Socrates lib. 6. cap. 8.

S. A V G V S T I N V S lib. 9. Confess. c. 7. scribit, ab Ambrosio primum institutum fuisse, vt iuxta morem Orientalium partim, Psalmi, atque Hymni in Mediolanensi Ecclesia canerentur, atque hunc vsum inde ad alias Occidentis Ecclesias dimanasse, eundem vsum idem Augustinus probat; tum loco notato, tum etiam lib. 10. cap. 31.

Sed quod ait, ab Ambrosio id primum institutum, non ita videtur accipiendum, quasi cantus Ecclesiasticus in Occidente ante Ambrosij tempora planè ignotus fuerit. Contrarium enim testantur, quæ paulo ante citauimus ex Hilario & Tertulliano. Sed fortasse loquitur Augustinus non de cantu absolute, sed de cantu totius populi. Antea siquidem Psalmum cantabat vnus tantum, audientibus cæteris. Vnde est illud Hieronymi in epistol. ad Rusticum: *Dicas psalmum in ordine tuo.* Fortasse etiam soli clerici, vt nunc fieri videmus, canebant: Ambro-

sius autem ad leniendum mœrorem populi in persecutione Iustinæ, instituit, vt totus populus caneret. Quod etiam fecit Chrysostronus in simili occasione apud Constantinopolim, vt Socrates refert lib. 6. histor. cap. 8.

Fortasse etiam non loquitur Augustinus de toto Occidente, sed solum de locis, in quibus ipse fuerat. Nam certè testimonium ex Hilario adductum, videtur omnino cogere, vt credamus in Gallia fuisse consuetudinem, vt populus in Ecclesia caneret, etiam ante Ambrosij tempora. Sed quidquid de hac re sit, id nobis hoc loco sufficit, ritum canendi in Ecclesia antiquissimum esse.

Adferamus postremò Rationes ductas ab vtilitate eximia, quæ in hoc instituto cernitur, P R I M A, vtilitas quæ ex cantu percipitur illa est, quod accendunt pia cantica non parum audientium animos. Cuius rei vel vnum Augustinum testem adduxisse sat erit. Sic enim ipse loquitur in lib. 9. Confess. cap. 6. *Quantum, inquit, fleui in Hymnis & Canticis tuis, suauis sonantis Ecclesie tuae vocibus commotus acriter, Voces illæ insuebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea assuaba inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat in eis.* Et lib. 10. cap. 33. *Cum reminiscor, inquit, lacrimas meas, quas fudi ad cantus Ecclesie tuae in primordiis recuperatae fidei meae, magnam insituti huius vtilitatem agnosco.* Et in epist. 119. cap. 18 *Sine dubitatione, inquit, faciendum, maxime illud quod de Scripturis defendi potest, sicut de Hymnis & Psalmis canendis, cum & ipsius Domini, & Apostolorum habeamus documenta & exempla. Et præcepta de re tam vtili ad mouendum animum & accendendum diuina lectionis affectum.*

A L T E R A vtilitas in eo posita est, quod facilius & libentius Deo laudes persoluuntur, quando officium diuinum alioqui prolixum, & graue, quadam cantus iucunditate conditur. Quam enim ob causam Spiritus sanctus voluit diuinas laudes à Prophetis carmine scribi, ob eandem vtile fuit, vt eiusmodi carmina non simplici pronuntiatione, sed cantu celebrarentur. Cur autem voluerit Spiritus sanctus laudes diuinas carmine scribi, causam reddit S. Basilii oratione in primum Psalmum, vt sine tædio, immo etiam cum voluptate & delectatione discerentur & frequentarentur, præsertim cum in eiusmodi laudibus diuinis multa sint admista præcepta vitæ ac moribus vtilissima.

Magnam verò atque honestissimam percipi voluptatem ex cantu laudum diuinarum, docet L A C T A N T I V S lib. 6. cap. 21. *Si voluptas est, inquit, audire cantus & carmina, Deo laudes canere & audire iucundum sit. Hac est voluptas vera qua comes, & socia virtutis est. Hac est non caduca, & breuis, vt illa, quas appetunt, qui corpori, vt pecudes seruiunt, sed perpetua, & sine vlla intermissione delectans.*

T E R T I A vtilitas illa est, quod hac ratione testamur Ethnicis & Hæreticis, non erubescere nos fidem nostram, quandoquidem fidei dogmata, quæ ab Ethnicis vel Hæreticis irridentur, nos cantu ac versibus celebrare non dubitamus. Cuius rei multa exempla in historia Ecclesiastica legi possunt. Vide S. Ambrosium in oratione de tradendis basilicis. Ruffinum lib. 1. histor. cap. 35. & 36. cum describit translationem reliquiarum Sancti Babillæ Martyris. & Theodoretum lib. 3. histor. cap. 17. vbi narrat res gestas Publicæ & Virginum quas illa erudiebat.

Q V A R T A vtilitas est, vt Christiani testentur, sibi diuinam legem non esse molestam & grauem, sed iucundam, & suauem, seque eam non ex timore, sed ex amore seruare, iuxta illud Psalm. 118. *Cantabi-*

les mihi erant in justificationibus tuis in loco peregrinationis mee.

POSTREMA utilitas est, ut Deo nostro perfectum omni ex parte reddamus obsequium, dum & animo ardentissimis votis, & corpore clarissima voce laudes eius celebrare contendimus.

Sed claudamus hunc locum verbis IUSTINI, aut quicumque fuit auctor questionum illarum, quæ inter opera Iustini leguntur. Sic enim auctor ille loquitur in responsione ad quæst. 107. *Excitatus* (cantus Ecclesiasticus) cum voluptate quadam animum ad flagrans eius, quod carmine celebratur, desiderium. *Affectiones & concupiscentias carnis sedat, cogitationes malas inimicorum, quot cernere non est, suggestionem oborientes amolitur.* Pietatis decertatores generosos & fortes per constantiam rebus adversis efficit. *Omnium rerum quæ visa tristes, & luctuose accidunt, piis adfert medicinam. Mentis ad fructificationem diuinorum bonorum rigat. Gladium spiritus hoc Paulus appellat in armamentario, ubi contra insuisibiles aduersarios, milites vera pietatis suis instruit armis. Verbum namque Dei est, & quod animi cogitatione, quod carminis prelude, carmine ipso celebratur, ac demones fugat atque depellit. Et in rebus omnibus, quæ piis eueniunt, animus vera pietatis virtutibus per carmina Ecclesiastica perficitur.*

CAPVT XVII.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

ADVERSUS ea, quæ diximus, non desunt obiectiones, quæ dissoluendæ sint.

PRIMO igitur obijciunt, qui cantum Ecclesiæ ferre non possunt, irrisionem illam Helix Propheta ad Sacerdotes Baal: *Clamate voce maiori, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut ceret dormit, ut excitetur, 3. Reg. 18.*

RESPONDEO, Sacerdotes Baal non irridentur ab Helia, quia clamarent voce magna; nam neque clamasse eos Scriptura tradit; sed quia Baal inuocabant Deum inanem & falsum, & qui exaudire non poterat. Alioqui enim si clamor in oratione reprehendi posset, reprehendenda fuisset mulier illa Chananæa, quæ clamabat ad Christum Matth. 15. & cæci illi similiter clamantes Matth. 20. & ipse Dominus, qui cum clamore valido orauit Matth. 27. & Hebræ 5. & Stephanus qui (Actor 7.) voce magna clamauit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* Itaque ineptè Illyricus, & alij Baalifimum Sacerdotibus Catholicis propter cantum obijciunt, nisi fortè Christum, cui Catholici laudes canunt, & Baal pro eodem accipi velit Illyricus.

SECUNDO obijciunt exemplum Annæ, quæ 1. Regum 1. Orabat in corde suo, ita ut vox penitus non audiretur. Hanc enim sanctam feminem figuram Ecclesiæ fuisse, scribit S. CYPRIANUS in serm. 6. his verbis: *Deus non vocis, sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus qui cogitationes videt. Quod Anna in primo Regum lib. Ecclesiæ typum portans custodit & seruat quæ Dominum non clamosa petitione, sed tacite & modestè intra ipsas pectoris latebras precabatur.*

RESPONDEO, Anna priuatim orabat in templo, & ideo tacita vel submissa voce preces suas fundebat, ne alios in eodem loco orantes suo clamore turbaret. Sanctus etiam Cyprianus in hoc exemplo instituit populum, siue Ecclesiam de ratione priuatæ orationis; Alia verò ratio est orationis publicæ, vel diuinarum laudum, quæ communiter celebrari debent. Nam in iisdem libris Regum legimus, Dauidem instituisse Cantores, qui magnis vocibus Deum laudarent; & Salomon Rex nomine

A totius populi orans 3. Reg. 8. clara voce orauit, ut ab omnibus audiretur.

TERTIO, obijciunt illud Matth. 6. vbi Dominus iubet, ut qui orare volunt, *Intrent in cubiculum suum, & clauso ostio Patrem celestem in silentio orent.* Quem locum exponens CHRYSOSTOMVS hom. 19. in Matth. sic ait: *Non gestibus corporis, neque clamoribus vocis sed intentione optima voluntatis orationum vota reddamus.* Et similia habet auctor operis imperfecti hom. 13.

B RESPONDEO, Eadem est solutio. Dominus enim instituit eo loco fideles suos, cum priuatim orare volunt. Quocirca auctor operis imperfecti loco notato, TRES causas reddit, cur non sit magna voce in oratione vtendum; quæ omnes causæ cogunt ut intelligamus hunc locum de oratione priuata: *Ex clamosa, inquit, oratione multa mala nascuntur, maxime TRIA. PRIMUM, qui clamose orat, non credit Deum ubique esse, & absconsa audire. DEINDE mysteria secretarum petitionum tuarum, quas forte non oportebat alium scire præter te & Deum in auribus bonorum & malorum hominum audienda committi. DENIQUE, clamose orans, iuxta te alterum non permittis orare.* Hæc ille.

C At qui publicè in Ecclesia Dei laudes, præcèsvè decantant, non ideo hoc faciunt, quia credant Deum non esse ubique, vel abscondita non audire, sed quia volunt homines ædificare, atque ad Dei laudes & amorem excitare: pari ratione qui publicè canunt, non secretas petitiones Deo porrigunt, sed manifestas, & quæ ab omnibus audiri possunt. Denique non est mirum, si qui canunt in templo, non permittant alios priuatim, nisi difficulter orare, quoniam tempus illud non priuatas, sed publicas preces requirit. Itaque rationes illæ non habent locum, nisi ubi ab omnibus priuatim oratur.

D Adde quod præceptum Domini de ingrediendo cubiculo & ostio claudendo, non tam ad cubiculum materiale, quàm ad cubiculum cordis referendum est, ut sanctus Augustinus monet in 2. lib. de serm. Domini in monte, cap. 6. alioqui pugnaret hæc sententia Evangelica cum illa Apostolica 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco, &c.* Hoc igitur est quod præcipit Dominus, ut cum oramus, & intentio sit in abscondito, & aditum vanis cogitationibus præcludamus.

QUARTO obijciunt illud Apostoli ad Ephes. 5. *Psallentes & cantantes in cordibus vestris Domino.* In quem locum scribens S. Hieronymus ait: *Audiant hæc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in Ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde canendum, nec in tragadorum modum guttur & fauces dulci medicamine colliniendas ut in Ecclesia theatrales moduli audiantur, & cantica, sed in timere, & in opere, inscientia Scripturarum.*

E RESPONDEO, Apostolus non meminit hoc loco vocis, sed tantum cordis, quoniam non erat necesse homines admonere, ut voce cantarent (nemo enim propriè sine voce cantat) admonere autem ut corde canerent, omnino necesse erat, quoniam multi solis labiis Deum honorant. Et tamen ipse idem Apostolus 1. Corinth. 14. & vocis & cordis mentionem facit, cum ait, *Psallam spiritu, psallam & mente.*

Porrò S. Hieronymus abusum reprehendit, non bonum usum tollit. Et cum ait: *Deo non voce, sed corde cansandum,* non intelligit solo corde, sed non sola voce esse cantandum. Quod enim vocem Sanctus Hieronymus non excludat, perspicuum est ex verbis illis: *Qui psallendi in Ecclesia officium habent.* Item ex illis: *Et canere & psallere & laudare Dominum magis ani-*

mo, quam voce debemus. Item ex illis: Sic cantet seruus Christi, ut non vox cantantis, sed verba placeant, qua leguntur.

QUINTO obiiciunt eundem Hieronymum qui præfatione lib. 2. in Habacuc dicit, titulum orationis Habacuc non debuisset verti, Oratio habacuc cum cantico (vt septuaginta verterunt) sed, Oratio Habacuc pro ignoꝛantiis. Et rationem reddit, quoniam non decet orantem canere. Ex quo videtur posse colligi, non rectè fieri, quod in Ecclesia non solum Hymni & Psalmi, sed etiam Collectæ, & ipsa Dominica oratio cani soleat.

RESPONDEO, quæ propriè canuntur in Ecclesia non sunt puræ preces, sed Hymni & Psalmi, quibus Dei laudes continentur. Admisceri autem laudibus preces & ea ratione cantari non est, absurdum. Alioqui David Propheta reprehendi deberet; quidam Psalmos canebat, simul etiam Deum orabat, vt ex verbis Psalmorū perspicuum est. Apud nos etiam non censetur absurdum, si quis inter canendas laudes Principis, aliquid ab eo modestè postulet. Quæ autem sunt puræ preces, vt Collectæ, & oratio Dominica, non tam canuntur, quam clara voce distinctè pronunciantur, & cum aliqua vocis inflexione, quæ indicet supplicantis affectum. Vox enim supplicantis miserabilis esse debet, ac per hoc inflexionem aliquam vocis, sed modicam & grauem requirit, qualis omnino illa est, quam in precibus ab Ecclesia adhiberi videmus.

SEXTO obiici posset testimonium Clementis Alexandrini lib. 2. Pædagog. capit. 4. qui sic approbare videtur vsum canendi, vt vsum musicorum instrumentorum penitus improbet. Et in eandem sententiam descendit Iustinus, vel quicumque auctor est eorum quæstionum, in q. 107.

RESPONDEO Clemens Alexandrinus loquitur de conuiuio, non de officio Ecclesiastico, nec omnino improbat vsum instrumentorum musicorum, quamuis magis probet cantum solius vocis humanæ. Nam in eo capite cum in vniuersum improbare visus esset instrumenta musica, addit tamen hæc verba. *Et si ad lyram, vel citharam canere & psallere noueris, nulla in te cadet reprehensio. Hebraeum insutum Regem imitaberis, qui Deo est gratus & acceptus, &c.*

Iustinus autem dicit, vsum instrumentorum concessum fuisse iudæis propter imperfectionem ipsorum; & ideo in Ecclesia locum non habere eiusmodi instrumenta. Nos verò fatemur, vsum instrumentorum musicorum non ita conuenire perfectis & imperfectis, & ideo in Ecclesia sedè admitti cœpisse, primum etiam tempore Vitaliani Pontificis circa annum Domini DCLX. Organorum vsum in Ecclesia cœpit, si Platinæ credimus; si verò fidem habere volumus Aimonio lib. 4. de gestis Francorum, cap. 114. non ante Ludouici Pij tempora, id est, post annum Domini DCCCXX. organa in Ecclesiis audita sunt.

Ex quibus omnibus illud efficitur, vt organa propter infirmos in Ecclesiis retinenda sunt, ita non facile alia instrumenta esse introducenda; & in ipsis organis non nisi res sacras & pias sobriè, & grauitè exprimendas. Neque enim leue peccatum, vel sacrilegij, vel superstitionis existimandum est, si quis inter sacra celebranda lasciuium aliquid organis ludat, & audientium animos non ad pietatem, sed ad amorem mundi, & carnis accendat. Vide de ratione rectè canendi in Ecclesia, & de abusibus vitandis Concilium Romanum sub sancto Gregorio, quod habetur in Registro epistolarum eius libro 4. capi-

te octauo, Concilium Aquisgranense capite 130. & 132. & 133. Concilium Tridentinum sess. 22. in decreto de obseruandis & vitandis in celebratione Missæ. Sanctum Bernardum serm. 47. in Cantica; Rabanum libro secundo, de Institut. clericorum, capite 48. & Thomam Caietanum in commentario ad 2. 2. quæst. 91. art. 2.

CAPVT XVIII.

De ijs, quæ requiruntur ad officium ritè persoluendum.

IAM verò de ijs, quæ requiruntur ad officium diuinum ritè persoluendum, quæ erat TERTIA quæstio quartæ partis huius disputationis, breuiter differemus. Acuratam enim harum rerum tractationem relinquimus ijs, qui ex instituto casus conscientia suscipiunt explicandos.

Igitur ad SEPTEM capita reuocari possunt, quæ necessaria sunt ad hoc munus, vt oportet, implendum videlicet ad integritatem, ordinem, qualitatem, locum, tempus, attentionem, deuotionem.

INTEGRITAS IMPRIMIS obseruanda est quo ad numerum, vt septem Horarum diurnarum, & vnus, vel trium nocturnorum officium integre persoluatur. Cum enim hæc sunt partes officij principales, qui vel vnâ ex his partibus sciens & prudens, ac non legitime impeditus ommitteret, lethali crimine se obstringeret, vt præter alios docet grauis auctor S. Antoninus in 3. part. Summæ Theologicæ, tit. 13. capite 4. §. 5.

Integritas DEINDE seruanda est, quoad partes Minores, vt Psalmos, Hymnos, Lectiones, &c. nec non etiam quoad alia singula verba. In qua re non leuiter peccant nonnulli, qui praua consuetudine dimidia verba pronunciant. Quos officio non satisfacere censet Nauarrus in Enchiridio, cap. 25. num. 98. Sanctus verò Bernardus in sermon. 47. in Cantica: *Non præcedentes, inquit, verba dimidia, non integra transilientes, non fractis & remissis vocibus muliebre quiddam balba de nare sonantes, sed virili (vt dignum est) & sonitu & affectu voces sancti Spiritus depromamus.*

Ordo in eo situs est, vt singula suo loco ponantur, & officia priorum Horarum prius, posteriorum posterius absoluantur, quanquam si quis fortè secus fecerit, non ideo repetere cogetur, quod non suo loco recitauit, vt S. Antoninus rectè docet 3. parte tit. 13. cap. 4. §. 4. à quo Doctores cæteri non dissentunt.

De ordine inter officium horarum & officium Missæ disputari solet. Mihi probabilis videtur ea sententia, quæ habet, nullum esse ordinem essentialem inter Missam, & Horas canonicas, vt præter alios docet Dominicus à Soto lib. 10. de iustitia & iure, qu. 5. art. 4. Ideo siquidem consuetudo Ecclesiastica seruat, vt ante Missam persoluantur officia Laudum & primæ, quoniam iuxta veteres canones, Missa celebrari non poterat nisi hora tertia, vel sexta, vel nona, vt perspicuum est ex Can. nocte, & seq. de consecr. dist. 1.

Ceterum, si quis ante ortum Solis, quod hoc tempore permitti non dubium est, Missam celebrare velit, rectius faciet, si officium Primæ sacrificio Missæ postponat, quam si præponat. Quod Ecclesia ipsa Catholica, exemplo suo nos docet, cum in nocte Natalis Domini, non alia de causa, Missas celebrari iubet ante officium, non solum Primæ, sed etiam Laudum, nisi quoniam media nocte non est canonicum tempus Laudum aut Primæ.

Quia tamen communis sententia & consuetudo fidelium id habere videtur, vt peccato mortali se obstringere censetur, qui absque graui necessitate missam celebrare præsumit, Matutino officio non expleto. Vt patet ex Antonino part. 3. tit. 13. capite 6. §. 4. Petro Paludano in 4. dist. 13. q. 2. art. 2. Hostien. in sum. tit. de consecr. Ecclesiæ dist. 2. Gab. super Can. lect. 13. Silu. in verbo Missa 1. quæst. 6. Nauarro in Enchirid. de orat. capite 21. num. 30. & aliis plurimis, & quia id expressè præscribitur in Rubricis Missalis Romani in principio, & in titulo de defectibus sine dubio tutius est hoc sequi, quam propter probabilem aliquam rationem peccandi periculo se exponere.

QUALITAS officij tunc obseruatur, cum, & Clerici suarum Ecclesiarum, & Monachi suorum ordinum formam sequuntur. Constat enim aliam esse formam Romani Breuiarij, aliam Leodiensis, aliam Salisburgenfis, aliam Mediolanensis, aliam aliarum quarundam ciuitatum; & rursus aliam Monachorum S. Benedicti, aliam Fratrum Prædicatorum, &c.

Et quamuis Cardinalis Caietanus in sua summa, vbi de horis canonicis agit, doceat, non peccare lethaliter Clericos, siue Monachos, qui Romanū Breuiarium eligunt, propriæ Ecclesiæ vel ordinis Breuiario prætermisso: tamen non est id vsque adeo certum vel tutum, vt rectè monet Dominicus à Soto lib. 10. de iustitia & iure q. 5. art. 4. nisi id fiat de consensu Episcopi & totius Capituli, iuxta concessionem Pij V. in Bulla, quæ habetur ad initium Breuiarij Romani.

Cuius rei **DUPLEX** est ratio. **VNA**, quoniam (vt sanctus Thomas docet in quodli. 6. artic. octauo) quemadmodum Clericus, quia Ecclesiæ mancipatus, atque addictus est; ad officium Ecclesiasticum obligatur: sic etiam quia tali Ecclesiæ ratione beneficij addictus est, talis Ecclesiæ officium recitare debet.

ALTEA, quoniam Concilium Viennense indulgeret (hoc enim verbo Concilium vtitur, vt patet in Clementia Dignum, de celebr. Missæ) Clericis & Monachis, vt officium diuinum recitare possint iuxta formam officij Episcoporum vel Cardinalium, cum quibus fortè viuunt; nisi alioqui ex præcepto Ecclesiarum suarum, vel ordinum formam diuini officij sequi tenerentur. Porrò qui nec certæ Ecclesiæ, nec alicui ordini religioso addicti sunt, vt nonnulli, quia ad solum patrimonij titulum ordinantur; iis liberum est cuiuscunque Ecclesiæ formam sequi, vt ex directorio iuris docent Sanctus Antoninus 3. part. tit. 13. cap. 4. §. 2. & Nauarrus capite 26. num. 107. Rectè tamen facerent, si vsum illius Ecclesiæ sequerentur, apud quam ordinariè versari solent, iuxta consilium S. Augustini in epist. 118. cap. 2.

LOCVS publicarum precum & laudum diuinum proprius atque ordinarius, Ecclesia est, vt habetur in Clementij 1. de celebrat. Miss. qui verò priuatim officium diuinum persolunt, vbique id facere possunt, quamuis doceat, nisi necessitas cogat, loca turpia, vel minus honesta vitare, vt Ambrosius, siue quicumque est auctor. & Haymo, admonent. in comment. ad illa verba: *Volo viros orare in omni loco*, 1. Timoth. 2. Rectè autem refellitur à Dominico de Soto libro 10. de iustitia, & iure, quæst. 5. art. 4. eorum opinio, qui censebant non satisfacere officio diuino eos, qui beneficia Ecclesiastica possident, nisi in ipsa Ecclesia preces horarias cum ceteris clericis cantant.

A Tempus canonicas horas persoluedi, vt peccatum mortale vitetur, est totum illud spacium, quod intercedit inter vesperam vnus diei, & mediam noctem alterius, vt sanctus Antoninus & ceteri ferè omnes docent. Itaque si quis intra spacium illud preces Horarias legat, non peccat lethaliter, etiam si alioqui non obseruet tempora singularum Horarum.

B Solet autem quæri, quid accipiendum sit hoc loco nomine *Vesperæ*, occasus ne Solis, an tempus illud, quo vespertinum officium celebrari solet. Sed nos cum S. Thoma in quodlib. 5. artic. 28. in responsione ad 3. existimamus, nomine *Vesperæ*, intelligi debere tempus officij vespertini, ac per hoc non peccare lethaliter, qui post Vesperas, & Completorium, continuò recitant officium matutinum sequentis diei, etiamsi id fiat ante Solis occasum. Ratio enim, cur Doctores ad integrum officium persoluedum assignent tempus à vespera vnus diei vsque ad mediam noctem alterius, illa est, quoniam officium incipit à primis Vesperis, & terminatur ad Completorium sequentis diei, Completorium autem celebrari debet secundum veterem ritum post occasum Solis, & vsque ad mediam noctem extendi potest, quoniam in media nocte incipit tempus canonicum officij Matutini.

C Vt autem peccatum quodcunque etiam veniale vitetur, debent officia singularum Horarum illis horis celebrari, vnde nomina acceperunt. De quibus horis satis multa diximus supra, cap. 11. Esse autem peccatum, saltem veniale, à canonico tempore in officio persoluedo recedere, communis est sententia Theologorum & Canonistarum, quorum ingentem numerum citat Marcellus Francolinus in libro de tempore Horarum canonicarum cap. 24. num. 4. & cap. 25. num. 7.

D Intelligendum est autem, tunc solum peccatum esse, preces Horarias non suo tempore celebrare, quando & longè receditur à tempore canonico, & absque vlla rationabili causa id præsumitur: nisi forte consuetudo iam multis in locis recepta & à pijs doctisque viris tacito quodam consensu approbata exulet. Censetur autem longè recedere à legitimo tempore, qui tunc officium alicuius Horæ persoluit, cum verba, quæ leguntur, aut canuntur, cum tempore nulla ratione conueniunt, vt si quis ante lucem dicat: Iam lucis orto fidere; vel sub Vesperam, aurora lucis rutila; vel ante meridiem, Iam Sol recedit igneus; vel mox à cæna, siue etiam ante cænam, Somno relictis artubus, spreto cubili surgimus.

E Sed quicquid sit de rigore iuris, certè dubitari non debet, quin sit longè perfectius, fructuosius & facilius officia singularum Horarum, suis, propriisque temporibus celebrare, quam multa simul officia sine vlla horarum, & temporum distinctione coniungere. Sic enim satisficit Ecclesiasticæ institutioni, quæ ideo in certas horas diurnas, atque nocturnas officium distribuit, vt in iisdem horis, atque adeo per omnes totius diei partes, Deum laudemus: sic etiam maxima utilitas ex officij recitatione ad nos accedit, dum tam crebro ad nos ipsi redimus, & à tumultibus seculi ad pacem Dei, animum reuocamus: sic denique labor precum horarum in tot partes diuisus ita minuitur, vt leuissimus, ac pene nullus esse videatur.

Denique ita faciendum esse tunc etiam, cum priuatim officium diuinum persoluitur, sancti Patres apertissime docent, quos cap. 11. citauimus. Quibus addi potest **PETRVS DAMIANI**, qui in epistola

ad Desiderium, de miraculis sui temporis, post narrationem horribilis exempli ad hanc rem pertinentis ita concludit: *Distinguenda sunt ergo per momenta temporum Ecclesiastica institutionis officia.*

ATTENTIO TRIPLEX distinguitur à Doctoribus, VNA ad verba, ALTERA ad sententiam, TERTIA ad ipsum Deum, qui oratur, vel laudatur Quælibet verò harum trium sufficit; neque necesse est, vt semper sit actualis, modo ita sit virtualis, vt voluntariè nunquam interrumpatur. Vide Sanctum Thomam in secunda secundæ qu. 83. art. 13. Dominicum à Soto lib. 10. de iustitia & iure q. 5. art. 5. & Nauarrum in Enchirid. cap. 25. num. 105. Huc pertinet illud Isa. 29. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Et illud Apostoli ad Ephes. 5. *Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino.*

Illud quoque S. Cypriani in serm. 6. *Ideo & sacerdos ante orationem preparat fratrum mentes dicendo: Sursum corda, vt dum respondet plebs, Habemus ad Dominum, admonetur, nihil aliud se quàm Dominum cogitare debere.*

Et illud S. Augustini in epist. 109. *Psalmis & Hymnis dum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore.*

DEUOTIO quam in officio diuino ritè persoluendo exigit generale Concilium Lateranense, vnde extat c. Dolentes, de celebr. Miss. partim est interna, partim externa; INTERNA deuotio est promptitudo quædam animi ad Deum laudandum ac precandum, quàm certè non habent, qui cum tædio ad hoc munus accedunt, vel de prolixitate facilè querunt: deuotio EXTERNA est promptitudo ad genua ad standum, flectenda, ad canendum, & alia id genus præstanda.

Proderit autem ad deuotionem excitandam, si quis dum ad officium persoluendum accedit, breuiter apud animum suum reuoluat, vel se in precibus cum Deo collocaturum, vel in lectionibus Deum sibi loquentem auditorum, vel in Psalmis & Hymnis cum Angelis Deo laudes esse dicturum. Sic enim fiet, vt diuinum officium non per modum legentis historiam aliquam, sed affectu precantis, audientis & laudantis Deum, deuotè, reuerenter, humiliterque persoluat. Sic nimirum illi sanctissimi viri Psalmos canebant; apud quos, vt Chrysostomus scribit homil. 59. ad populum Antiochenum, Dauidica cantica multos mouebant fontes lachrymarum.

Sic etiam S. Augustinus qui de se scribit li. 9. Confess. cap. 4. *Quas tibi voces dabam in Psalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis?*

Sic quoque S. Bernardus, qui serm. 7. in Cantic. scribit: *Vsurpemus officium, quorum sortimur consortium, vt in ore infantium & lactentium perficiatur laus. Dicamus Angelis, Psallite Deo nostro, psallite. Atque audiamus eos vicissim respondentes, Psallite Regi nostro, psallite. Laudem ergo cum cæli cantoribus in commune ducentes, vt pote ciues Sanctorum, & domestici Dei psallite sapienter. Cibus in ore, Psalmus in corde, &c.* Vide eundem serm. 47.

Sed placet adscribere, quid de magno illo Dei seruo & amatore FRANCISCO sanctus BONAVENTURA tradat in vita eiusdem, c. 16. *Solitus, inquit, erat vir Sanctus Horas canonicas non minus timoratè persolvere, quàm denotè. Nam licet oculorum, stomachi, splenis & hepatis aegritudine laboraret, nolebat muro, vel parieti inhaerere dum psalleret. Sed Horas semper erectus, & sine caputio non gyrogis oculis, nec cum aliqua synopa persolvebat. Si quando esset itinere constitutus, figebat tunc temporis gressum; huiusmodi consuetudinem reuerentem, & sacram, propter pluiiarum inundantiam non omittens. Dicebat enim, si quietè comedit corpus cibum suum, futurum cum ipso vermium esca; cum quanta pace & tranquillitate accipere debet anima cibum vita?*

CAPVT XIX.

De ijs, qui ex officio tenentur ad Horas canonicas persoluendas.

RESTAT pars VLTIMA disputationis, quæ est de ijs, quibus incumbit ex proprio munere diuinum hoc tributum Domino reddere. Et quidem non dubium est apud catholicos hoc officium ad Clericos & Monachos, atque ad Clericos, vel ratione ordinis sacri, vel ratione Ecclesiastici beneficij propriè pertinere. Extant enim non pauci Conciliorum veterum canones, vnde id colligi potest, de quibus vide apud Gratian. distinct. 92. can. finali, & in epistolis decretalibus, cap. Presbyter de celebrat. Miss. & cap. Dolentes, eodem titulo, & Clementinam primam eodem etiam tit. item Concilium Cabilonense, can. 59. Moguntinum sub Rabano canon. 16. Concilium Lateranense postremum sub Leone X. sess. 9. & alia id genus.

Est autem quæstio, an id rectè fiat, vt soli Clerici & Monachi ad hoc officium obligentur. Id enim reprehendi ab aduersariis, ac potissimum à Ioanne Brencio, notauimus, cap. 12. Sed quia res facilis est, breuiter expediri poterit.

TRIBVS igitur argumentis probamus id rectè fieri. PRIMVM, enim id probatur exemplo veteris Ecclesiæ vtriusque Testamenti. Nam in Testamento veteri, non totus populus, sed soli Leuitæ Psalmos ex officio publicè decantabant. 1. Paralip. 15. *Dixit Dauid Principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores, &c.* Et cap. 16. *Constituitque coram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent & recordarentur operum eius, & glorificarent, atque laudarent Dominum Deum Israel.* In Testamento nouo Apostoli primi fuerunt, qui relicta cura temporalium rerum munus suum proprium esse dixerunt. Verbo Dei, & orationi sine intermissione instare: *Nos (inquit Act. 6.) orationi & verbo Dei instantes erimus.* Ex quo intelligimus, omnium quidem fidelium esse priuatim orare, & alios exhortari; sed proprium esse sacerdotum publicè populo prædicare, & pro eodem populo assiduè orare. Et sicut reprehendere non possunt aduersarij, quod non omnes in Ecclesia verbum Dei prædicent, sed soli Ministri ad hoc munus electi, & ordinati: ita reprehendere non debent; quod ipsi soli publicas preces in Ecclesia fundant, & ex officio Dei laudibus vacent. Exempla ista Scripturarum sequuntur esse antiquam Ecclesiam, & munus Deum laudandi ac precandi publicè, solis Clericis, & Monachis demandasse, perspicuum est ex Conciliis supra citatis, tum in hoc ipso capite, tum etiam in capite 16.

DEINDE idem probatur argumento ducto à simili: nam si Respublica temporalis habet milites suos, qui die noctuque excubant ad custodiam ciuitatis; cur etiam non conueniat, vt Respub. spiritualis, id est, Ecclesia, habeat suos, qui similiter excubent contra spirituales nequitas, easque clamando exterream? *Super muros tuos (inquit Dominus, Isa. cap. 62.) Hierusalem, constituit custodes, tota die & nocte in perpetuum non tacebunt. Quem locum sanctus HIERONYMVS de Pastoribus Ecclesiæ exponit: Qui custodes, inquit, nec diebus debent, nec noctibus tacere, sed semper Domini clementiam deprecari, vt grex illius, & muri Hierusalem custodiantur & valentur eius auxilio. Vnde & ad eosdem custodes, atque Doctores sermo dirigitur, O vos qui recordamini Domini, eiusque Clementiam die at nocte precibus fatigatis, caute ne vnquam in ore vestro sileat oratio.*

TERTIO, idem probatur alio argumento ducto,

item à simili, Nam si ad cætera omnia munera certi homines destinantur, & non omnes ex officio docent, aut iudicant, aut hanc, vel illam artem exercent; cur non par sit ad munus Deum laudandi, atque assidue precandi certos homines destinari? præsertim cum reliquis populus aliis rebus occupatus, neque tam frequenter, neque tanta intentione huic summo negotio vacare possit, quàm eius dignitas & necessitas postulat.

D VÆ solent hoc loco quæstiones tractari; VNA quo iure teneantur Clerici & Monachi, ad Horas canonicas persolendas, diuino ne, an humano: ex qua quæstione pendet alia, Vtrum possit in hac re à summo Pontifice dispensari: ALTERA quæstio est. Vtrum qui ratione beneficii ad hoc officium obligantur, fructibus beneficiorum carere debeant, si diuinum officium non persoluant.

Ad Priorem breuiter RESPONDEMVS, iure diuino teneri Clericos & Monachos, ad vacandum precibus & laudibus Dei, magis quàm cæteros; tamen formam illam precum & laudum, quæ nunc est in vsu, non à iure diuino, sed ab Ecclesiæ determinatione pendere.

Quod verò Panormitanus insignis alioqui Iuris interpres, scribit in capite 1. de celebr. Miss. iure

A diuino determinatum esse numerum septem Horarum, cum scriptum sit, *Septies in die laudem dixisti tibi.* Psal 118. & ideo non posse in Horarum numero per Ecclesiam dispensari, non est magni ponderis. Illud enim Scripturæ testimonium non præceptum, sed exemplum continet. Et exemplum Regis non Sacerdotis. Proinde si quid efficeret, ad Horas canonicas Reges obligaret, non sacerdotes. Adde quod Horæ canonicæ in Ecclesia aliquando solum quinque, aliquando sex, aliquando etiam octo fuisse videntur, vt supra notauimus. Vide Ioannem de Turrecremata in can. Eleutherius, d. 91. & Nauarrum in Enchiridio, cap. 25. num. 102.

B Ad POSTERIOREM quæstionem RESPONDEMVS, quicquid olim Doctores aliqui senserint, hoc tempore dubitari non posse, quin fructibus beneficiorum carere, & si eos perceperint restituere debeant, vt in eleemosynis pauperum, vel Ecclesiæ fabricam infumantur, qui diuinum officium non persolunt. Extat enim de hac re perspicuum decretum in Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 9. §. Statuimus. Et in const. Pij V. Pont. Max. quam vide apud Nauarrum, cap. 25. num. 122. Atque hæc de Horis canonicis, & oratione hoc loco sufficere possunt.

LIBER SECVNDVS. DE IEIVNIO.

CAPVT PRIMVM.

De nomine, & varia acceptione Ieiunij.

IEIVNIO, QVOD EST alterum ex bonis operibus, & orationi, atq. eleemosynę tanquam comes adiungitur, QVINQVE capita tractanda suscepi. PRIMVM enim disseram breuiter de nomine & varia acceptione ieiunij. DEINDE de ijs, quę ad essentiã ieiunij requiruntur. TERTIO, de præcepto ieiunij, tum diuino, tum humano. QVARTO, de fine, id est, de fructu & vtilitate ieiunij. QVINTO, de tēporibus ieiuniorum vt Quadragesima, Aduentu, Vigilijs, &c.

Igitur nomen ieiunij abstinentiam à cibo significare videtur; Gręcè enim ieiunare dicitur *νηστεύειν*, quasi *νηστέω*, id est, non edere. Vnde est nomen Latinum inedia. Accipitur autem vox ieiunium QVATTUOR modis, ex quibus oriuntur quattuor quasi genera ieiunij, spirituale, morale, naturale & Ecclesiasticum. Ieiunium SPIRITVALE dicitur abstinentia à vitijs, iuxta illud Isaia 58. *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi; dissolue colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, &c. Ieiunium magnum* (inquit sanctus Augustinus tractat. 17. in Ioannem) & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi. Et libro secundo Quæstionum Euangelicarum, quæstione 18. *Scriptura*, inquit, *docet generale ieiunium non à concupiscentiã ciborum tantum, sed ab omni lætitiã temporalium delectationum.* Cæterum hæc abstinentia metaphoricè ieiunium appellatur, sicut ipsa delectatio vitiosa cibus non est, nisi metaphoricè. Neque de tali ieiunio disputare aggredimur.

Ieiunium Morale, est parsimonia illa, & temperantia cibi & potus, quam Philosophi, quoque duce natura, & ratione approbauerunt, & quam eorum aliqui tenuerunt. De qua vide S. Hieronymũ in libro secundo aduersus Iouinianum. De hoc etiam ieiunio nos hoc loco minimè disputamus.

Ieiunium naturale, vocant Theologi abstinentiam ab omni prorsus cibo, vel potu, quacunque ratione sumpto. Dicitur autem sumptus cibus vel potus, quando iam ad stomachum est transfusus. Si quis enim cibum aliquem degustatum continuo expueret, non solueret naturale ieiunium. De hoc ieiunio disseruimus in disputatione de sacramento Eucharistię: non enim est in præcepto eiusmodi ieiunium, nisi propter communionem corporis Domini: *Placuit enim Spiritui sancto* (vt loquitur sanctus AVGVSTINVS in epistola 118.) *vt propter honorem tanti Sacramenti, prius in os Christiani Dominicum corpus intraret, quàm cateri cibi.*

Ieiunium Ecclesiasticum, de quo solo disputare nobis propositum est, definiri solet, abstinentia cibi secundum Ecclesię regulam assumpta.

Dicitur ieiunium Ecclesiasticum *abstinentia cibi*: quoniam TRIA sunt, quę per os traiciuntur ad stomachum: PRIMVM ea, quę per se referuntur ad corpus alendum, & hi propriè dicuntur cibi, siue sumantur per modum cibi, vt panis & caro: siue per modum potus, vt mel, lac iusculum, & similia.

SECVNDO, ea quę per se referuntur non ad corpus alendum, sed ad adiuuandam cibi digestio-

nem, vel ad restinguendam sitim, qualia sunt vinum aqua, sicera, &c. quorum sumptio propriè dicitur potus. Quamuis enim vinum etiam nutriat, tamen per se non ad nutriendum, sed ad alios effectus (vt diximus) ordinatur.

TERTIO, quę referuntur per se non ad corpus alendum, vel sitim extinguentem, sed ad morbos pellendos, vel euitandos; atque hæc non cibi, vel potus, sed pharmaca nominantur: quamuis enim interdum medicamenta vel carnem nutriant, vel sitim sedent; tamen distinguuntur à cibo & potu, ratione proprii finis, qui est morbos impedire, vel tollere. Ieiunium igitur Ecclesiasticum dicitur abstinentia cibi, quoniam hoc ieiunium, neque potus, neque medicamentorum, sed solius cibi abstinentiam per se requirit.

S. LEO sermone octauo de ieiunio septimi mensis: *Licet*, inquit, *ieiunium generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, propriè tamen ad edendi diminutionem refertur, vt proficiat voluntate non sumere, quod ab initio contra recitum nocuit usurpasse, vt sicut illis concupiscentia vulneri, ita hic abstinentia sit saluti.* Idem tradit sanctus Thomas in 2. 2. q. 147. art. 6. & Theologi cæteri in 4. Sententiarum, d. 15.

Addimus in explicatione ieiunij Ecclesiastici, secundum Ecclesię regulam assumpta; quibus verbis, non voluimus significare, nullum esse ieiunium Ecclesiasticum, nisi ab Ecclesia indictum: scimus enim ieiunium Ecclesiasticum aliud esse voluntarium, aliud necessitatis, & aliud necessitatis ratione voti, aliud ratione præcepti, sed indicare voluimus, ieiunium Ecclesiasticum esse abstinentiam cibi, non qualemcunque, sed iuxta regulam ieiunantibus ab Ecclesiã, vel consuetudine, vel lege præscriptam.

TRIA verò sunt, quę secundum regulam Ecclesiasticam ad ieiunium requiruntur; PRIMVM, vt qui ieiunat, semel tantum in die cibumumat. SECVNDO, vt vna illa refectio sit cœna, non prandium. TERTIO, vt habeatur ciborum delectus, & præsertim à carnibus se abstineat, qui Ecclesiastico more ieiunat.

CAPVT II.

Vnicam in ieiunio refectionem, eamque cœnam esse debere non prandium.

EX TRIBVS illis, quę ad ieiunium Ecclesiasticum exigi diximus, duo priora, hoc est, vnica refectio, & hora tardior, à Kemnitio non negatur, sed solum tertium, id est, ciborum delectus. At CALVINVS libro quarto Institutionum, capite duodecimo omnia tria negare videtur, dicit enim ieiunium tribus rebus perfici, tempore, qualitate, & quantitate, sed per tempus non intelligit certam, ac definitam horam, sed solum, vt ieiunium non soluarur antequam res illa peracta sit, cuius gratia ieiunium est susceptum, vt si ieiunium suscipiatur propter solennem precationem, non antè capiatur cibus, quàm solennis precatio absoluarur. Per quantitatem non

intelligit vnicam refectiōem, sed vt mirus solito comedatur: per qualitatem non delectum alicuius cibi in specie, sed abstinentiam à lautijs in genere. Nos igitur de duobus prioribus in hoc capite breuiter, de tertio in sequenti capite fusius differemus.

VNAM igitur refectiōem, eamque cœnam esse debere non prandium, cum ieiunio datur opera, facile probari potest. Extant enim exempla Scripturarum, testimonia Patrum, & perpetua consuetudo fidelium. In Testamento veteri cum de ieiunijs agitur, horæ vespertinæ fit mentio, Iudicum 20. *Ieiunauerunt illa die vsq; ad vesperam.* Idem habetur 2. Regum 1. & 3. & alibi. Ex quo intelligimus apud Patres veteris Testamenti ieiunium fuisse, semel tantum; idque ad Vesperam cibum capere, ex qua consuetudine fluxit superstitiosa obseruatio Iudæorum, & Saracenorum, qui cum ieiunant non ante cibum sumere audent, quàm stellam conspexerint, vt de Iudæis sanctus Hieronymus refert lib. 2. in Iouinianum, & ante eum Tertullianus in libro cōtra Psychicos, extremo. De Saracenis perspicuum est ex c. 2. Alcorani.

Porrò Christiani veteres non ita superstitiosè stellas obseruabant, sed tamen ieiunia non soluebant, nisi hora nona ab ortu Solis, vel etiam hora vespertina in Quadragesima. Et vnicam illam refectiōem, non prandium, sed cœnam nominabant.

TERTULLIANVS in libro de ieiunio contra Psychicos, scribit, Psychicos solitos ieiunia protrahere, vsque ad horam nonam, suos autem, id est, Montanistas, vsque ad Vesperam, vbi scribit quidem aduersus Ecclesiam, & Catholicos vocat Psychicos, id est, animales propterea quod non admitterent nouam disciplinam. Montani de tribus Quadragesimis, & ieiunio ordinario vsque ad Vesperam: tamen ex eo colligimus, antiquissimum esse vsum Ecclesiæ ieiunandi vsque ad nonam.

S. ATHANASIVS in libro de virginitate loquens de hora soluendi ieiunium: *Post communionem*, inquit, *hora nona comede panem tuum, gratias agens Deo super mensam tuam.*

S. BASILIVS oratione prima de ieiunio, de Quadragesima loquens: *Expectas*, inquit, *vesperam, vt cibum capias, &c.*

S. EPIPHANIVS in fine librorum aduersus hæreses: *Quarta*, inquit, *& pro Sabbato ieiunium statutum est vsque ad horam nonam.* Et ibidem dicit, sex diebus ante Pascha protrahendum esse ieiunium vsque ad Vesperam.

S. AMBROSIVS sermone octauo in Psalmum centesimum decimum octauum: *Indictum*, inquit, *est ieiunium, caue ne negligas: & si te fames, quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinet ieiunium: tamen cœlesti magis te seruato conuiuio, non epula parata extorqueant vt cœlestibus sis vacuus Sacramentis. Differ aliquantulum, non longe finis est diei.*

S. HIERONYMVS in epistola ad Eustochium de custodia Virginitatis, dicit, apud Monachos quosdam ieiunium totius anni æquale esse, excepta Quadragesima, in qua sola conceditur districtius viuere. Dixerat autem paulo antè. Monachos illos post horam nonam cibum sumere solitos fuisse. Ex quo intelligimus, horam nonam esse tempus soluendi ieiunij ordinarij, in Quadragesima verò expectandam esse horam tardiozem. Ibidem, ait, senibus & paruulis sæpè fieri prandium; significare volens, senes & paruulos sæpè excipi à lege ieiunij. Et rursus ibidem: *A Pascha*, inquit, *vsque ad Pentecostem cœna mutantur in prandia, quo & traditioni Ecclesiastica satisfiat, & ventrem cibo non onerent duplicato.* Ex quo loco apertissime colligitur, non satis esse ad ieiunium, vt quis tan-

tum semel capiat cibū nisi etiam tarda hora illum capiat, vt ea refectio cœna non prandium dici possit. Si quidem Monachi illi cenēbatur non ieiunare à Pascha vsque ad Pentecosten, quia prandebant, quamuis alioqui semel tantum, non bis in die cibum sumerēt.

PRUDENTIVS in Hymno post ieiunium, describens horam soluendi ieiunium.

Nona, inquit, *submissam rotat hora solem,*
Partibus vix dum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.

Nos Breuis voti dape vindicata,
Soluimus festum, fruimurque mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.

S. PAULINVS in epist. 6. ad Amandum: *Quotidiana*, inquit, *ieiunia non refugit, & pauperum mensam vespertinus conuiuia non horruit.*

SANCTUS IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia quarta in Genes. de ieiunio Quadragesimæ loquens apertè indicat, horam soluendi ieiunium in Quadragesima esse vesperam: *Non existimemus*, inquit, *mediam vsque ad Vesperam ad salutem nobis sufficere.* Et rursus homilia sexta: *Qua*, inquit, *utilitas ieiunij, dic, obsecro, si tota die nihil comedis, ludis autem & nngaris, sæpè etiam peccas, & blasphemias, & ita totum perdis diem.*

S. AVGVSTINVS in epist. 86. ad Casulanum, disputans de ieiunio Sabbati, passim accipit non prandere pro eo, quod est ieiunare, & contra, non ieiunare pro eo, quod est, prandere. Et in epistola 118. ad Ianuarium, capite 7. dicit, horam soluendi ieiunium esse nonam.

IOANNES CASSIANVS Collat. 21. cap. 23. scribit horam capiendi cibi tempore ieiunij esse horam nonam, tempore autem Quinquagesimæ, id est, à Pascha ad Pentecosten esse horam sextam.

S. BENEDICTVS in Regula, c. 41. *Quarta*, inquit, *& sexta feria ieiument vsque ad nonam.* Et infra: *Ab initio Quadragesimæ vsque ad Pascha ad Vesperam reficiant.*

S. GREGORIUS lib. 3. Dialogorum c. 15. describens vitam Florentij Monachi, dicit, eum cum non ieiunabat hora sexta, cum ieiunabat, hora nona cibum sumere consueuisse.

S. BERNARDVS serm. 3. de Quadragesima: *Hactenus*, inquit, *vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad vesperam ieiunabunt nobiscum vniuersi Reges & Principes, ceterus & populus, nobiles & ignobiles, simul in vnum diues & pauper.*

MICROLOGVS in libro de Ecclesiasticis obseruationibus, c. 49. *In hoc*, inquit, *Quadragesimale ieiunium ab alijs differt, quod in alijs post nonam, in hoc autem post vesperam reficere debemus. Nec, iuxta Canones, quadragesimaliter ieiunare censetur, si ante Vesperam reficimur.* Canon autem, quem ipse citat, videtur esse ille, quem ex CABILONENSI Concilio his verbis refert Gratianus de consecratione, distinct. 1. *Solent plures qui se ieiunare putant in Quadragesima, mox vt audierint signum ad horam nonam, manducare. Qui nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducauerint, quàm vespertinum celebrerit officium.*

Denique apud veteres, quamuis de tempore Quadragesimæ nonnulla varietas esse videatur, an ad finem diei, an post horam nonam ieiunium solui possit; tamen inauditum est prorsus, vt ante horam nonam, quæ est tertia post meridiem ieiunium quodcunque soluatur. Quemadmodum etiam nulla est apud veteres mentio binæ refectiōis, cum de ieiunijs agitur.

Porrò S. Thomas in 2. 2. quæst. 147. art. 6. & 7. rationem reddidit, cur ad ieiunium ritè seruandum

vna refectio, & hora nona ex Ecclesia lege, vel consuetudine requiratur. Vnius enim refectio illa est causa, quod ieiunium ideo sit institutum, vt natura dometur, non vt destruat. Domatur autem & non destruitur, si assueta bis cibum capere, semel tantum sumat: destrueretur enim si nihil lumeret, & non domaretur si nihil amitteret. Horæ autem nona ratio est, quoniam qui ieiunant carnem suam quodammodo crucifigunt, & Christo patienti compatiuntur; Christus autem vsque ad horam nonam in passione perdurans, illa demum hora à doloribus & laboribus requieuit.

Sed opus erit breuiter **K E M N I T I O** respondere, qui in 4. part. Examinis Concilij Tridentini, pag. 516. & 517. Catholicos reprehendit: quod non amplius horam nonam, aut vesperam expectent, cum temporibus ieiuniorum cibum capiunt, quodque non semel, sed bis corpus reficiant, dum sumunt prandium sub meridiem, cœnulam sub vesperam.

P R I M V M R E S P O N D E M V S, vsus ieiunia soluendi circa meridiem, & cœnulam sumendi sub noctem ab Ecclesia non imperari, sed tolerari: neque deesse inter Catholicos, qui vnica omnino refectio contenti, nihil omnino cibi degustent nisi vel hora nona, vel sub vesperam. Neque enim ignorant ieiunium tantò esse perfectius, quanto diutius refectio siue cœna differtur.

D E I N D E, addimus determinationes eiusmodi rerum, quæ non habentur ex diuino iure, posse per Ecclesiasticam legem, vel consuetudinem pro locorum & temporum diuersitate ita variari, vt quod vno loco, vel tempore non licet, alio loco, vel tempore liceat. Nam & apud veteres in Quadragesima quædam Prouinciæ, hora nona soluebant ieiunium, aliæ non nisi sub vesperam. In quibusdam locis Sabbato ieiunabatur, in aliis prandebatur. Et multa huiusmodi refert S. Augustinus in epist. 118. Itaque tametsi nostro tempore seueritas ieiuniorum aliquantulum relaxata esse videatur, tamen non ideo reprehendi possunt populi Christiani, qui morem in Ecclesia introductum, atque à pastoribus vel probatum, vel certè permissum sequi volunt.

Addimus postremo non carere probabili ratione mutationem illam horæ nona in horam sextam, quod attinet ad tempus soluendi ieiunia. Nam quando veteres definierunt horam nonam pro solutione ieiunij, tempus ordinarij cibum sumendi solebat esse Meridies. Satis enim esse putauerunt ad carnis afflictionem & castigationem, si ad spatium trium horarum: id est, ab hora sexta vsque ad nonam refectio differretur. Nostro verò tempore magna pars hominum non hora sexta, sed tertia prandere solet: ex quo sequitur, vt si tempore ieiunij cibum sumant hora sexta, hoc est ad meridiem; tribus horis serius ad reficiendum corpus accedant, quàm ordinariè soleant, ac per hoc ab antiqua consuetudine non recedant.

Fuisse autem apud veteres in more positum, vt ad meridiem prandium sumerent multis testimoniis ostendi potest. Vt omitam, quod prandium, scribit Festus, dictum esse etiam merendam, quod meridie fieret. Et Plutarchus lib. 8. de problematibus conuiuialibus, problemate sexto, dicit, prandium nomen habere ab hora meridiana, vt sit prandium quasi prandion. Genes. 43. Ioseph cum fratribus ad meridiem prandet. Lib. 2. Esdræ, capite 8. vsque ad meridiem populus audit lectionem legis, inde dimittitur ad capiendum cibum. Daniel 13. de hora meridiana qua finiebatur iudicia, dicunt senes, Eamus domum. quia hora prandij est. Ioan. 4. hora dicitur fuisse quasi sexta cum discipuli cibos parauerunt, vt Domi-

A nus prædere posset. Act. 2. B. Petrus, vt probaret Apostolos non fuisse ebrios post acceptum Spiritum sanctum, vt turbæ existimabant, satis esse putauit, si diceret, horam tertiam tunc fuisse. Act. 10. idem Apostolus hora sexta sibi prandium parari iubet. Ioannes Cassianus Collat. vigesima prima, capite vigesimo tertio, Festis diebus, quibus non ieiunatur, hora sexta cibum sumendum esse dicit. Quod idem statuit Sanctus Benedictus in Regula, cap. 41. Sanctus etiam Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 15. tempus cibi capiendi, cum non ieiunatur, horam sextam: cum ieiunatur, horam nonam fuisse scribit. Denique S. Thomas in 2. 2. q. 147. art. 7. ideo dicit, horam nonam aptissimam esse soluendo ieiunio, quoniam tribus horis distat meridie, quod est tempus prandij, cum non ieiunatur. Sed quamuis hæc ita sint, & probabilem causam suæ consuetudinis habeant, qui ieiunium soluunt hora sexta, tamen fatendum est, melius illos facere, qui more veteri non ante horam nonam, & in Quadragesima non ante Vesperam cibum capiunt.

C A P V T I I I.

De ciborum delectu referuntur sententia Hæreticorum.

D E T E R T I O, quod ad ieiunium pertinere diximus, hoc est, de ciborum delectu, **D VÆ** contrariæ hæreses Ecclesiam vexarunt, & ex parte etiam vexant. **V N A** fuit hæresis, cibos quosdam natura sua esse immundos, ac per hoc illicitos atque prohibitos. Et alij quidem omnium animantium carnes immundas esse dicebant, vt Ebionitæ apud Epiphanium hæresi 30. Encratitæ apud Augustinum hæresi 25. Eustatiani apud Socratem lib. 2. cap. 33. Priscillianistæ apud Augustinum hæresi 70. Apostolici apud Bernardum sermone 66. in Cantica. Alij non solum carnes, sed etiam vinum immundum dixerunt, atque omnino vitandum, vt Manichæi apud Augustinum hæresi 46. quam hæresim, quod attinet ad vinum, sequutus est etiam Mahometus in Alcorano cap. 3. qui rursus cap. 12. prohibet quoque suis sanguinem, & suffocatum, & à lupo tactum.

D Aduersus hanc hæresim pugnant apertissima Scripturæ testimonia: ac præsertim illud Apostoli Pauli, 1. ad Timotheum quarto: *Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocritis loquentium mendacium, & cauterias habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* Pugnat etiam aduersus eandem hæresim exemplum Domini & Apostolorum, qui tum alias tum potissimum in vltima cœna Agnum comederunt, & vinum biberunt.

E **A L T E R A** igitur hæresis priori contraria fuit, aliorum, qui nullos omnino cibos, neque in perpetuum, neque ad tempus, neque omnibus, neque quibusdam, neque absolutè, neque certa de causa interdici patiuntur. Ad hanc hæreticorum classem pertinent in primis Nicolaitæ & Valentiniæ, qui cibos etiam Idolis immolatos audacter edebant, vt Irenæus refert libro primo, capite 1. & 27. ad eandem classem pertinet Iouinianus, qui teste sancto Hieronymo in secundo libro aduersus eundem Iouinianum, & S. Augustino in libro de hæresi, cap. 82. docebat, ieiunia, & à cibis quibusdam abstinentiam nihil prodesse.

Ad eandem pertinent omnes huius temporis hæretici, & eorum præcurſor Erasmus, Nam in epistola ad Episcopum Basiliensem ERASMVVS; Paulatim inquit, irrepſit consuetudo, quæ diem veneris pisculentum nobis reddidit. Deinde ubi hoc successit, adiuncta est & Sabbati dies: nunc etiam Mercurij periclitatur. Ob idque genus obseruationum, videmus homines affligi, & denique mori, sibi que Christianos videri, cum sint Iudæi. Hæc ille, qui librum etiam integrum scripsit de interdicto esu carniū; quem (vt verum fatear) nunquam vidi. Porro ciborum delectum, qui in Ecclesia Catholica certis diebus ab omnibus, & omnibus diebus à quibusdam religiosè seruatur, passim reprehendunt Lutherus in lib. de libertate Christiana, Philippus in confessione Augustana, & Apologia art. 15. & 26. Ioan. Brentius in Confessione Vvittenbergenſi, c. de ieiunio. Centuriatores lib. 2. Cent. 1. c. 4. col. 395. Ioan. Caluinus lib. 4. Instit. cap. 12. Martinus Kemnitius in 3. part. Examinis Concilij Tridentini, & alij multi, quos longum esset recensere.

QUATVOR autem sunt, quæ illis non placent in nostro delectu ciborum: PRIMO, quod videamur existimare cibos aliquos esse per se malos, & immundos more veterum hæreticorum. SECUNDO quod ad rationem ieiunij pertinere dicamus abstinentiam à carne, & ab ouis & caseo, cum ipsi cõtra existiment ad ieiunium solum pertinere abstinentiam à lauitiis, & proinde melius ieiunare eum, qui carne fumo durata sobriè vescitur, quàm qui optimis piscibus; & variis condimentis gulam irritantibus vitur. TERTIO, quod delectum ciborum Ecclesia ita imperet, vt in conscientia peccare iudicentur, qui secus fecerint. QUARTO, quod delectum ciborum meritum esse velimus, & cultum Dei ex re indifferente faciamus.

Sed tertium & quartum explicantur paulo post tertia & quarta parte huius disputationis. De primo & secundo tantum hoc loco agendum erit. Itaque primùm refellemus calumniam illam impudentem de immundicia ciborum. Deinde probabimus ad rationem ieiunij pertinere abstinentiam à certis cibis potissimum à carnibus.

CAPVT IV.

Refellitur impudens calumnia hæreticorum circa ciborum delectum.

MVLTI quidem ex aduerſariis, Catholicæ Ecclesiæ illud obijciunt, quod cibos prohibeat, quasi natura sua immundi sint; sed quia copiosius, quàm cæteri Kemnitius hoc argumentum tractat, in 4. parte Examinis Trid. Concilij pag. 460. & seq. ideo disputationem solius Kemnitij refellemus. Ac si quis fortè miratur, cur nunc demum quartam istã partem Kemnitiani examinis attingamus. cuius nullam mentionem fecimus in disputatione de cœlibatu, de festis, de cultu Sanctorum, de reliquiis & imaginibus; sciat is, nobis, qui procul à Germania degimus, tertiam & quartam partem examinis Kemnitiani prorsus fuisse incognitam, cum illa scriberemus.

Sed ad rem; Laborat, inquit Kemnitius, Põrſicij magno conatu amolvi suspensione istam, quasi cibos quosdã prohibeant, ea opinione, sicut olim Tatianus Manichæus & Priscillianista, quasi scilicet vel maledicti sint, vel à Diabolo occupati, ac propterea conscientiam inquinant; sed argumenta, quibus suam prohibitionem ciborum ante hæc tempora probare, & stabilire conati

sumus, & Pontificie consecrationes creaturarum, seu ciborum prorsus ostendunt, in eodem ipsos luto cum antiquis istis hæreticis hæere.

At impudentem istam calumniam facile refellit Ecclesiæ consuetudo. Primum enim cibos omnes, etiam carnes & oua comedunt Catholici extra Quadragesimam, & alios dies ieiuniis, vel abstinentiæ deputatos. At si carnes & oua per se immunda esse crederent, nullo tempore illa contingerent. Quod enim per se immundum est, semper immundum est. Quare Tatianista, Manichæi & Priscillianista non certis diebus, sed omni tempore à carnibus abstinebant.

Neque repugnat huic nostro argumento, quod Monachi sancti Benedicti, & Cartusienſes, & alij quidam, à carnibus non certis diebus, sed semper abstineant. Nam Ecclesia neminem cogit Cartusianum aut Benedictinum fieri, ac per hoc neminem cogit perpetuo à carnibus abstineri, quo modo suos cogebant abstineri perpetuo Tatianista, Priscillianista & Manichæi.

DEINDE, Catholici Monachi, antequam Monachi essent, carnibus vescantur, neque inde se inquinari credebant; & postea quam Monachi facti sunt, seueriorem quidem illam continentiam colunt, sed Christianos cæteros, qui carnes comedunt, non iudicant, quod certè facerent, si carnes per se immundas & prohibitas esse censerent.

DEINDE, in ipsa etiam quadragesima, & quibuscunque aliis ieiuniorum diebus, carnes in cibum concedit Ecclesia tum ægrotis, qui iudicio Medicorum eiusmodi cibo egent, tum etiam valentibus, si aliud, quod comedant, non habeant; at si carnes natura sua essent immundæ, & ideo prohiberentur, quia per se malæ essent, non autem malum esset eas comedere, quoniam ab Ecclesia certo tempore prohiberentur; certè nulla ratione vel ægrotis, vel aliis vllis hominibus permitterentur: quomodo non permittuntur adulteria, & fornicationes, & alia quæ per se mala sunt etiam si mortis periculum propterea subeundum esset.

PRÆTEREA Ebionista, Tatianista, Manichæi, Priscillianista, non solum carnes pecorum & auium, sed etiam piscium detestabantur, vt ex auctoribus supra citatis intelligi potest: At Catholica Ecclesia carnes piscium concedit, pecorum & auium, in diebus Quadragesimæ prohibet; non igitur error hæreticorum, sed alia ratione ciborum delectum Ecclesia seruat.

DEINDE, sancti Patres, qui veteres hæreticos reprehendunt propter ciborum delectum, ipsi quoque delectum ciborum in diebus ieiuniorum sanctè obseruabant, vt paulo post demonstrabimus: non igitur ex eo, quod ciborum delectu in diebus ieiuniorum vitur, notari possumus tanquam Manichæi, vel Priscillianista, nisi veteres Patres eodem crimine teneantur. Sed argumenta Kemnitij videamus.

PRIMO obiicit, quod ratio, cur Pontificij credant carnes animalium terrestrium esse prohibitas, non autem aquatiliū, sit, quia Deus Genes. 3. maledixit terram, & non aquam: item quia Christus non legitur comedisse carnes, sed pisces, panem & mel. Ex quibus ita concludit: Ergo sentiunt carnes animalium esse maledictas, & per se immundas. Et contra, pisces panem & mel esse cibos per se sanctiores & mundiores quàm carnes.

RESPONDEO, ratio cur Catholici existiment carnes pecorum & auium certis diebus esse illicitas, non alia est, nisi quia placuit Ecclesiæ illas prohibere. Cur autem Ecclesiæ id placuerit, varias causas Theologi reddunt. Sed illa est potissima, quoniam

ieiunium indicitur ad cohibendam carnis concupiscentiam, quæ circa delectationes gulæ, luxuriæque versatur. Carnes autem terrestrium & volatilium animantium magis nutriunt, & delectant ex genere suo, quàm cæteri cibi: cum sint humanæ carni similiores. Inde enim & libentius appetunt, & materiam generationis magis augent, unde stimuli carnis aciores oriri solent. Atque eadem ferè ratio est ouorum & lactis: nam ut sanctus Hieronymus ex sententia veterum Ægyptiorum refert libro secundo aduersus Iouinianum, nihil esse videntur aliud ouum & lac, nisi caro liquida & sanguis albus.

Præter hanc rationem, quam Theologi communiter dare solent: quærent aliqui varias congruentias, quasi topicas rationes, quas omnino stultum est ad trutinam solidorum argumentorum velle reuocare. Tales sunt quæ illæ ratiunculæ, quas Kemnitius exagitantas suscepit; & vel falsò ipse credidit, vel callide credi voluit, in illis fundamenta Catholicæ sententiæ contineri. Itaque negamus, rationes illas, fundamenta esse nostræ sententiæ, præsertim cum in ipsa Ecclesia, in qua de dogmatibus fidei omnes idem dicunt, eiusmodi ratiunculæ, ut à quibusdam simpliciter proferuntur, sic ab aliis liberè refellantur.

SECUNDO obijcit hoc modo: *Non obscure, inquit dicunt, carniū eam esse immundiciem, quod in homine prauas carnis concupiscentias excitent. An hæc procul absint à Tatianorum & Manichæorum fundamentis, Lector iudicet.*

RESPONDEO, carniū esum seminarium esse libidinis, testantur omnes Patres, ac potissimum sanctus Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianum: testatur ratio, quam supra posuimus: testatur experientia, quam nemo negare potest. Proinde stupidus sit Kemnitius necesse est, si id negandum putet. Sed non ideo tamen caro immunda censeri debet, neque immunda à Catholicis nominatur, quia concupiscentias excitet. Non enim ideo creata est à Deo, vel concessa in cibum, ut concupiscentias excitet, sed ut moderatè sumpta corpus reficiat & sustentet, proinde abusus immoderatè vescetium carniū, non ipsa natura carniū vituperatur; Non ego (inquit Augustinus libro decimo Confessionum, cap. 31) *immundiciem obsonij timeo, sed immundiciem cupiditatis.*

Quare ergo INQUIES, non prohibet Ecclesia immoderatū vsū carniū potius, quàm ipsum vsū? RATIO est in promptu, nam generatim vsus immoderatus, tum carniū, tum aliarum omnium rerum, iure naturali & diuino prohibitus est, ut non fuerit opus noua aliqua lege; particulatim autem definire quantum sit cibi sumendum, siue ex carniū, siue ex aliis rebus, non potuit Ecclesia vllō modo. Lex enim debet esse generalis, & omnibus in commune proposita; non potest autem certa mensura cibi communiter statui, cum variæ sint hominum complexiones, & quod vni non est satis, alteri sit nimium. Itaque quoniam Ecclesia de quantitate cibi sumendi, legem ferre non poterat, de sola qualitate legem tulit, & quamuis qualitas moderatè sumpta non sit mala, tamen quia ut plurimum abusus immoderationis irrepserit, Ecclesia ad carnis petulantiam cohibendam, certis temporibus esum carniū simpliciter interdixit.

Quod verò Kemnitius dicit, hæc non abesse à fundamentis Tatianorum & Manichæorum, indicat, cum in historiis, & in doctrina antiquitatis valde negligenter esse versatum. Sic enim scribit sanctus Epiphanius de Encratitis Tatiani discipulis; *Animata abominantes interdiciunt, non continentia gratia neque honesta vita, sed ob timorem, & imaginationem: ut non*

condemnentur ab aninatorum esu. Vbi vides (Epiphanius teste) Tatiani discipulos non continentia gratia, ut nos facimus, sed metu naturalis immunditiæ à carniū abstinuisse. Quod etiam indicat S. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum non longè à principio, ubi dicit, Catholicos non abstinere à cibis iuxta errorem Tatiani, qui cibos à Deo creatos aut vrendum, simpliciter interdixit. Et in secundo postea libro in eundem Iouinianum, dicit, Catholicos abstinere à carniū continentia gratia, quia carnis esus seminarium est libidinis.

De Manichæis autem testatur sanctus Augustinus libro de hæresibus, c. 46. carnes ab eis non comedi, quia dum occiduntur, fugit ab eis diuina substantia, id est, anima, & solum remanet corpus, quod à malo principio factum, indignum est, quod à fidelibus comedatur: *Nec vescuntur, inquit, carniū tanquam de mortuis, vel occisis fugerit diuina substantia, tantumque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in Electorum ventre purgari. Nec oua saltem sumunt, quasi & ipsa cum franguntur expirent, nec oporteat vllis mortuis corporibus vesci.* Et infra; *Nam & vinum non bibunt, dicentes, sel esse Principum tenebrarum, &c.* Et infra cap. 70. de Priscillianistarum hæresi loquens: *Carnes, inquit, tanquam immundas esca etiam ipsa deuitat.*

Iudicet ergo Lector, vtrum ratio abstinentiæ Catholicorum à fundamentis Tatianorum & Manichæorum non longè absit: an potius Kemnitij obiectio cum aperto mendacio & calumniandi libidine sit coniuncta.

TERTIO obiiciunt ciborum benedictiones, atque inde opinionem immunditiæ naturalis colligere nititur: *Omnium, inquit, clarissimè causa prohibitionis ciborum quorundam, in Ecclesia Pontificia inde colligitur, quod in consecrationibus suis expressis verbis perunt, ut Diaboli vis ac potestas à creaturis expellatur, ut per consecrationes hoc accipiant, ut sint sanitas mentis & corporis. Ergo sentiunt creaturas per se, & prohibitis temporibus quando non consecrantur, à potestate Diaboli infectas inquinare, & corpus & animam, nisi Diabolus Pontificii execrationibus inde exorcizetur. Hæc certè sunt ipsissima fundamenta Tatianorum & Manichæorum, quos cum damnare se simulent, quo modo suam prohibitionem iisdem fundamentis subnixam, defendere possint, lectoris sit iudicium.*

RESPONDEO, piget profecto tempus terere in eiusmodi calumniis refellendis. Sed quid faciam, cum aduersarius hanc obiectionem tanti faciat, ut propter eam triumphum canere non vereatur? PRIMVM, si ex benedictione ciborum cognosci posset causa, cur Ecclesia Catholica certos cibos ieiunantibus interdiceret; non solum à carniū, sed etiam à pane, oleribus & aqua in quadragesima nos abstinere, aduersarius existimare deberet. Nam ista etiam in Ecclesia benedicuntur, & formulas benedictionum ipse etiam Kemnitius citat. At quis nescit panis & olerum, & ipsius aquæ vsū esse maximum in Quadragesima?

DEINDE, si diebus ieiuniorum non vesceremur carniū, quia tunc destituimur his benedictionibus, & ideo carnes ut immundas horreremus: (id enim Kemnitius dicit in sequenti pagina) certè non solum in Quadragesima, sed etiam toto anno carniū abstinere. Rari enim sunt, qui carnes iuxta formulas illas benedici curent, nisi in ipso die Paschatis plurimi quoque ne illo quidem die benedictionem istam expetunt, quippe qui sciunt ritum hunc esse liberæ obseruationis, non alicuius necessitatis. Ignorat igitur Kemnitius, & quid loquatur, & de quibus affirmet.

TERTIO, si Catholici crederent (vt Kemnitius somniat) benedictione mundari carnes pecorum & auium, ac de prohibitis licitas fieri: quis prohiberet in Quadragesima carnes eiusmodi benedictione purgare, ad deinde liberè illis vesci, neque enim vsquam interdixit Ecclesia ne cibi quicunque quolibet tempore benedicantur.

DENIQUE, nullus Catholicorum est tam rudis qui existimet, cibos esse vel illicitos, vel immundos nisi certa illa formula benedicantur. Sed ideo peracto ieiunio Quadragesimæ solent plerique ipso die Paschatis carnes & oua deferre ad sacerdotes, vt benedicantur: quoniam redituri ad esum carniū & ouorum piè cupiunt, nouum illum cibum quasi de manu Domini recipere, & sacerdotali benedictione iuari, vt eo sobriè & salubriter vti possint, atque ita & corpori & animæ profint.

Porrò exorcizatio dæmonum, quæ in aqua potissimum benedictione adhibetur, non eo refertur quasi putemus, aquam à Diabolo inquinari, vt ea iam vti non liceat, nisi benedicatur. Sed quoniam scimus, diabolus sæpè vti creaturis Dei bonis in nostram perniciem, ideo & signo crucis munimus creaturas, quibus vti volumus & Deum precamur, vt non sinat, res illas à Diabolo conuerti nobis in malum.

Ad Extremum illud hoc loco addendum est, Kemnitium laudare veteris Ecclesiæ morem, quæ ad mensam in prandio utebatur illa benedictione: *Oculi omnium in te sperant Domine, &c.* Et ad cœnam: *Edent pauperes & saturabuntur, &c.* Quasi nostro tempore illæ benedictiones exoluerint, & in earum locum subintrauerint particulares illæ benedictiones carniū ouorum, &c. SED mera calumnia est, ad imponendum simplicibus excogitata. Nam benedictiones & gratiarum actiones, quas ipse tanquam veteris Ecclesiæ laudat fuerunt semper & sunt in communi vsu Catholicæ Ecclesiæ, & habentur in Romanis Breuariis, tum antiquis, tum nouis integræ omnino, vt eas Kemnitius quasi depromptas ex antiquitate describit. Neque enim Ecclesia Catholica similis est synagogis ipsorum, quæ singulis annis, non solum ritus, sed etiam fidem mutant. Particulares autem illæ benedictiones à paucis (vt diximus) & raro, & sine vlla obligatione quærentur.

CAPVT V.

Ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, ac potissimum à carnibus pertinere.

PROBANDVM nunc superest, ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, atque à carnibus potissimum pertinere. Aduersarij siquidem solum in genere abstinentiam à nimio, & lauto cibo, non autem in particulari ab aliquo genere cibi, ad rationem ieiunij pertinere contendunt.

PRIMUM igitur sententiā nostram probāt exempla Scripturarum & Patrum. Si quidem piorum consuetudo optima est interpres Ecclesiasticarum traditionum & legum. Daniel capite decimo, describens formam ieiunij sui; *In diebus illis, inquit, ego Daniel lugubam truum hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi: & caro, & vinum non introierunt in os meum.* Hic videmus non solum abstinentiam à pane desiderabili, qui ad lautitias à Kemnitio refertur, sed etiā in specie à carnibus & vino. Sanctus Ioannes Baptista, cuius vita perpetuum ieiunium fuit, non solum

à lautitiis in genere, sed in specie ab omni cibo & potu abstinebat, præterquam à locustis & melle syluestri, vt habemus Matthæi tertio. Sanctus Petrus Apostolorum Princeps pene semper ieiunans, nihil aliud sumebat in cibum, nisi lupinos minuto asse venientes, vt scribit Gregorius Nazianzenus in oratione de pauperum amore. Sanctus Matthæus Apostolus oleribus, baccis & seminibus, non autem carnibus vescabatur, teste Clemente Alexandrino libro secundo Pædagogi, capite primo. Sanctus Iacobus item Apostolus à carnibus & vino se abstinebat, vt Eusebius refert libro secundo historiarum, capite vigesimo secundo. S. Timotheum à vino ordinariè abstinere solitum fuisse perspicuum est ex verbis illis Apostoli Pauli primæ ad Timotheum quinto: *Noli ad huc aquam bibere, sed vtere modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.*

Primi illi CHRISTIANI qui apud Alexandriam à sancto Marco erudiebantur, ad Vesperam tantum cibum sumere, & à carnibus & vino abstinere solebant, vt ex Philone referunt Eusebius libro secundo historiarum capite decimosextimo. S. Epiphanius hæresi vigesima nona, quæ est Nazaræorum, & sanctus Hieronymus in libro de viris illustribus in Philone. Sanctus Epiphanius in compendiaria doctrina, quæ habetur in fine librorum aduersus hæreses, testatur, multos fuisse, qui sponte abstinerent à carnibus per totum annum: sed in hebdomada, quæ sanctum Pascha præcedit, totam Ecclesiam perseverare solitam in esu ficorum. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi quarta dicit, Christianos ieiunantes abstinere à carnibus. Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio. Sanctus Chrysostomus homilia sexta in Genesim. Theophilus Alexandrinus libro tertio Paschali. Sanctus Augustinus libro trigesimo contra Faustum capite quinto, & alij Patres passim docent, in Quadragesima cessare vsu carniū. Sanctus Hieronymus libro quinto aduersus Iouinianum ex instituto probat, bonam esse abstinentiam à carnibus & vino. Et in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis scribit, apud multos Anachoretas continua per totum annum fuisse ieiunia, & à vino & carnibus abstinentiam. Similia tradunt sanctus Augustinus libro primo de moribus Ecclesiæ, capite 31. & 33. & sanctus Ioannes Chrysostomus homilia quinquagesimanona ad populum Antiochenum. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum extrema, docet; Ecclesiam Catholicam sæpè abstinere à carnibus, sed longè alia opinione quàm hæretici faciunt.

DENIQUE, si quis legat vitas Sanctorum, & præsertim Eremitarum, vt Antonij, Hilarionis, & similium, videbit vsu abstinentiæ à carnibus in specie, & non solum à lautitiis in genere, fuisse frequentissimum & maxime probatum & laudatum.

DEINDE, ratio naturalis rem eandem confirmat. Nam finis ieiunij est corporis concupiscentias edomare, & in seruitutem redigere: vt sanctus Augustinus docet libro tricesimo contra Faustum, capite quinto, neque aduersarij id negant: at non poterat certa & communis regula constitui circa quantitatem cibi sumendi, vel circa lautitias & condimenta ciborum: hæc enim infinitis modis variantur, & quod vni est multum, alteri est parū; quod vni est lautum, alteri non est lautum; debuit igitur constitui regula penes abstinentiam ab aliquo genere cibi, qui ex genere suo & vt plurimum, magis nutrit & magis delectat, qualem esse carnem pecorum & auium omnes concedunt.

Sed obijcit **KEMNITIVS** in quarta parte examinis, pagina quadringentesima quadragesima secunda in Scripturis veteris Testamenti, definiti ieiunia vnica comestione, eaque ad Vesperam fumenda; nihil autem præscribi de ciborum delectu. Addit. **PRÆTEREA** magis pugnare cum fine ieiunij; si quis ventrem repleat optimis piscibus, & fructibus lautè preparatis; quàm si modicum sumat ex carnibus fumo duratis, arido caseo, vel rancido butyro. Addit **DENIQUE** non esse dubium, quin concupiscentia carnis magis & facilius irriteretur per potum vini, quàm per esum casei & ouorum; proinde nullam esse causam, cur ieiunantes potius ab ouis & caseo, quàm à vino contineant.

Sed facilis est **RESPONSIO**. Nam Scripturæ, quæ testantur, veteres illos Patres ieiunasse vsque ad vesperam, nusquam dicunt, eos in refectioe illa vespertina sumpsisse carnes in cibum. Neque locum vllum pro hac re Kemnitius proferre potuit. Quod illis veteres ieiunantes ad Vesperam carnes comederint, non habetur ex testimonio Scripturæ, sed ex suspitione Kemnitij. Nos autem qui contra sentimus, non nitimur nostra suspitione, sed exemplo Danielis, qui capite decimo scribit, se ieiunasse tribus hebdomadis, & toto eo tempore, neque carnes gustasse, neque vinum bibisse.

Ad **ALTERAM** obiectionem **RESPONDEMVS**, per accidens fieri, vt magis pugnet cum fine ieiunij immoderatus vsus piscium, atque aliorum ciborum lautè conditorum, quàm moderatus vsus carniū simpliciter, vel negligenter conditorum. Quia videlicet cum piscibus coniungitur immoderatio, cum carnibus moderatio. Præterea ex piscibus sumuntur recentes, & optimi, ex carnibus aridæ & deterrimæ; Denique piscibus adduntur varia condimenta; carnes simpliciter parantur. At si iusta fiat collatio, & carnes cum piscibus, aridæ cum aridis, recentes cum recentibus comparentur. & moderatè sumatur vtrumque, dubium esse non poterit, quin multo magis ad finem conducatur ieiunij, carniū, quàm piscium: ouorum & casei, quàm oleum & leguminum abstinentia. Lex autem Ecclesiastica (vt supra diximus) non potuit ferri de moderatione, quantitate, lautitiis & similibus, quæ infinitis modis variantur, & de quibus lex naturalis & recta ratio consulenda est: & ideo certum genus cibi prohibuit ieiunaturis, illud videlicet, quod ex genere suo, & vt plurimum magis nutrit & magis delectat.

Ad illam obiectionem de vini potu, **RESPONDEO**, Abstinentia vini in iis locis, vbi corporum valetudini potus aquæ non multum nocet, valdè congruentem esse ieiunio, & ideo Ecclesiam Orientalem Quadragesima non minus à vino, quam à carnibus abstinuisset, vt testantur Basilius oratione 1. de ieiunio, Cyrillus Catechesi 4. Theophilus lib. 3. de Paschali, & Chrysostomus homil. 6. in Genesim. In regionibus autem frigidioribus ideo noluisse Ecclesiam vini abstinentiam imperare, quoniam à plurimis sine magno valetudinis periculo tolerari non potuisset. Accedit quoque, quod carniū esus, causa est luxuriæ magis principalis, quàm potus vini. Si quidem carnis alimentum parat materiam generationis, qua exuberante dispumat corpus in luxuriam, vinum autem non parando materiam, sed calefaciendo corpus incitat ad libidinem. Sed flamma, quæ ex vino concipitur, si materia generationis non suppetat non difficulter extinguitur; materia verò generationis exuberans, etiamsi vinum absit, stimulare non cessat ad libidinem.

CAPVT VI.

Ieiunium in genere lege diuina esse præceptum.

SEQVITVR TERTIA pars disputationis, quæ erit de præcepto ieiunij. Sunt autem **DVÆ** quæstiones de præcepto ieiunij, **VNA** sit ne ieiunium diuina lege præceptum; **ALTERA**, potuerit ne Ecclesia legem in conscientia obligantem de ieiuniis ferre.

De **PRIORE** quæstione sententia aduersariorum ea esse videtur, vt nullum sit de ieiunio diuinum præceptum. Nam Ioannes Caluinus in Institutione lib. 4. cap. 12. dicit esse perniciosam superstitionem confundere ieiunium cum operibus à Deo mandatis, cum sit res per se media, & indifferens. Kemnitius quoque in quarta parte examinis pag. 440. dicit, in Scripturis extare testimonia & exempla ieiunij; & addit ad imitationem illorum exemplorum liberè nunc fieri posse ieiunia. Vbi cum dicit, liberè fieri posse, satis indicat nullum esse præceptum, quod obliget ad ieiunium.

Contraria sententia, quam habet sanctus Thomas in 2. 2. quæst. 147. art. 3. & Theologi communiter verissima est: Ieiunium generatim sumptum habere diuinum præceptum; quamuis in particulari ab Ecclesia determinetur tempus, modusque ieiunij **PRIMUM** enim sententia illa Domini, quæ Ioelis secundo pœnitentibus imperat ieiuniū cum fletu & planctu; non est proprie ceremonialis, vel iudicialis, sed planè moralis, & non magis ad Iudæos, quàm ad Ecclesiam pertinet. Vt S. Leo monet in sermone quarto de ieiunio decimi mensis. Item illa Domini sententia Matthæi sexto: *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, &c.* ita tradit modum ieiunandi, vt præsupponat aliquando esse ieiunandum, & quidem ex diuino præcepto: nam ideo coniungit ieiunium cum oratione & elemosyna, & simul quomodo sit orandum, ieiunandum & largiendum præcipit: quoniam eadem est ratio & necessitas horum trium operum.

Quod verò Philippus Melanchthon in hunc locum scribit, **DVPLEX** ieiunij genus in diuinis literis inueniri: **VNUM**, quo sobrie & moderatè cibus & potus sumitur, & de hoc dictum esse, *Tu autem cum ieiunas, &c.* **ALTERVM**, quo nihil omnino, aut parum admodum cibi sumitur. vel quia deest cibus quomodo pauperes sæpe ieiunant, vel quia deest appetitus, quo modo interdum ieiunant ægroti, & qui ob grauem aliquem mœrorem nauent ad omnem cibum. Atq; hoc proprie dicit esse ieiunium euangelicum, de quo scriptum est Matthæi nono: *Non auferetur ab eis sponsum, tunc ieiunabunt in illis diebus.* Et hoc modo ieiunasse Niniuitas & Dauidem territos ex agnitione peccati, & ipsum etiam Paulum tribus diebus ante baptismum.

Hoc, inquam, totum ineptum & vanum est. Dominus enim Matthæi 6. cum ait, *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum*, non loquitur de eo quod fit quotidie, sed quod fit aliquo certo tempore, vt patet ex illa particula, *cum*, at sobrietas & moderatio in cibo sumendo semper adhibenda est, sicut crapula & ebrietas omni tempore fugienda est. Et paulo ante idem Dominus dixerat: *Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes.* Hypocritæ autem non cupiunt ostentare solam sobrietatem & temperantiam, quæ non reddit homines deformes & hor-

ridos, sed ingentem inedia. Loquitur igitur Dominus de ieiunio propriè dicto, quod præter temperantiam & sobrietatem addit abstinentiam acriorem, qua corpus extenuatur ultra solitum morem.

Quod autem Dominus dicit Matth. 6. *Cum auferetur ab eis sponfus tunc ieiunabunt in illis diebus*: non significat, Apostolos post Christi Ascensionem tanto mœrore afficiendos, ut præ tristitia ad omnè cibum naufeaturi sint, ut Philippus somniat. Contrà enim scribit S. Lucas, cap. vlt. Christo in cœlum sublato, Apostolos cum ingenti gaudio in Hierusalè rediisse & Act. 1. idem Lucas loquens de tempore illo, quo recens ablatus fuerat sponfus: *Sumebant*, inquit, *cibum cum exultatione & simplicitate cordis*. Et Act. 14. Paulus, qui & ipse vnus erat de filiis sponfi, de Deo loquens, ait: *Implet cibo & lætitia corda nostra*. Non itaq; ieiunabant filij sponfi, sponso ipso ablato, quia præ mœrore cordis naufeabant ad cibum, sed quia sursum habentes cor, ubi sponfus est, carnem ieiuniis castigare studebant, ne concupisceret aduersus spiritum iam ad cœlestia suspirantem. Atque hæc pauca hoc loco de Scripturis sufficiant.

Audiamus nunc vnum vel alterum ex Patribus, S. AVGVSTINVS in epist. 86. ad Casulanum, *Ego*, inquit, *in Euangelicis & Apostolicis litteris, totoque instrumento, quod appellatur Testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium, quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum, non inuenio definitum*. Hæc ille. Qui cum ieiunium in sacris litteris Euangelicis & Apostolicis dicit esse præceptū, sine dubio non loquitur de temperantia & sobrietate. Alioqui non diceret, Christum & Apostolos non definiuisse, quibus diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat. Certum enim est, semper esse temperatè vescendum, & nunquam oportere intemperanter cibum sumere.

Quare in eadem epistola idem AVGVSTINVS distinguens ieiunium à temperantia: *Aliud est*, inquit, *grauare corda in crapula & ebrietate, quæ semper est malum, aliud autem modestia & temperantia custodia, relaxare ieiunia*. Et in eadem epistola addit, non solere à Christianis die Dominica ieiunari, neque à Pascha ad Pentecostem per totos quinquaginta dies. Quis autem credat, eum voluisse dicere, non solere Christianos diebus Dominicis, & per Quinquagesimam paschalem sobriè ac temperanter viuere?

Ex quo etiam refellitur altera illa species ieiunij Melanchthonici; ieiunium enim ex carentia cibi, vel appetitus non magis prohibitum est diebus Dominicis: & paschali tempore, quàm aliis diebus; nisi quis ita desipiat, ut existimet, pauperem peccare, si Dominica die non prandeat, quia non habet cibum, vel ægrotus quia destituitur appetitu.

S. LEO I. serm. 4. de ieiunio decimi mensis: *Illæ*, inquit, *quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletæ, quæ significare, finita sunt: ieiuniorum verò utilitatem noui Testamenti gratia non remouit, & continentiam corpori, atque animæ semper profuturam pia obseruatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, & cetera talia mandatorum: ita quod in eisdem libris de ieiuniorum sanctificatione præceptum est, nulla interpretatione vacuatur*. Similia repetit in sermone sexto, de ieiunio decimi mensis, & sermone 7. de ieiunio septimi mensis. Quibus verbis non significat sanctus Leo ieiunandum esse à Christianis illis ipsis diebus, quibus ieiunabant Iudæi; sed præcepta ieiunandi in veteri Testamento tradita, seruanda esse à Christianis secundum determinationem Ecclesiæ, quod attinet ad tempus & modum.

A Accedat POSTREMO etiam ratio: quæ docet, ad ipsum ius naturæ ieiunium aliquod pertinere. Nam pœnitentiam agere pro peccatis dimissis, & tentatori resistere, ac peccata vitare diuini & naturalis iuris esse nemo negare potest, sæpe autem contingit, ut recta ratio iudicet, non posse vinci tentationem sine ieiunio, vel non posse nisi per ieiunium pro culpis commissis congruè satisfieri, ut si quis fortè, nec orationi instare, nec elemosynas largiri possit.

B SED contra obijci solent DVÆ Patrum sententiæ, VNA Esichij lib. 7. in Leuiticum, cap. 27. qui docere videtur, ieiunium nusquam à Deo esse præceptum. ALTERA Theodoretæ, apud quem in historia religiosa, cap. 7. Martianus affirmat, charitatem præstantiorem esse ieiunio, quod lege Dei charitas præcipiatur, ieiunium vnusquisque pro arbitrio sponte suscipiat.

SED facilis est SOLVTIO, nam Esichius loquitur de solo Decalogo, & rectè dicit, ieiunium non contineri in præceptis Decalogi, quoniam præcepta Decalogi pertinent ad iustitiam, ieiunium autem non ad iustitiam, sed ad temperantiam pertinet. Martianus verò apud Theodoretum loquitur de voluntariis ieiuniis, quæ vnusquisque sibi pro arbitrio assumit, quæ sine dubitatione omittenda sunt, cum id proximorum charitas postulat.

CAPVT VII.

Lege Ecclesiastica obligari fideles in conscientia ad certa quadam ieiunia, & ciborum delectum.

C NVNC de lege Ecclesiastica differendum erit. Hanc enim & olim Eustathiani & Aëriani oppugnabant, teste Socrate lib. 2. hist. cap. 33. & Epiphano hæres. 75. & hoc tempore Sectarij omnes oppugnant. Nam Lutherus de libertate Christiana, Philippus in Confessione Augustana, art. 26. Brennius in Confessione Vittembergensi, capite de ieiunio, Calvinus in lib. 4. Instit. cap. 12. & Kemnitius in quarta parte examin. docent, Ecclesiam non potuisse leges ferre de ieiuniis & delectu ciborum. Et fideles non obligari in conscientia ad eiusmodi præcepta seruanda, nisi fortè ratione scandali, aut contemptus.

Huic hæresi contraria est sententia communis totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ legibus ieiuniorum obligari homines in conscientia docet. Vide S. Tho. in 2. 2. q. 147. art. 3. ad 2. & Theologos ceteros in 4. sentent. dist. 15. & interpretes iuris canonici in rubricam de obseruatione ieiuniorum.

Verissima hæc sententia probatur PRIMO exemplis, & testimoniis Scripturæ diuinæ. In veteri Testamento extant exempla, VNVM ex cap. Hieremiæ 35. ubi filij Ionadab laudantur, quod obedierint parenti suo, qui interdixerat illis vinum vsque in sempiternum. At si potuit Ionadab prohibere filiis & nepotibus vinum vsq; in sempiternum, & tum illius præceptum, tum filiorum obedientia placuit Deo, cur non poterit Mater Ecclesia certos aliquos cibos pro tempore filiis interdiceret, ita ut & nostra obedientia, & Ecclesiæ præceptum Domino placeat?

ALTERVM exemplum est in lib. Hester cap. 9. ubi ex constitutione Mardochei, totus populus suscepit nouum ieiunium, & festum diem celebrandum perpetuò in memoriam liberationis à persecutione Aman Agagitæ.

TERTIVM est in Zacharia cap. 8. ubi mentio fit

quatuor ieiuniorum, quæ dicebantur ieiunia mensium, quarti, quinti, septimi, & decimi, quæ non fuerunt ab ipso Deo præcepta, sed ab iis qui Rempub. Iudaicam regebant, variis occasionibus introducta. Ex his enim exemplis intelligimus, in Ecclesia Testamenti veteris non solum diuinis legibus, sed etiam Ecclesiasticis consueuisse determinari, ac sanciri ieiunia.

Sed Kemnitius pro sua censoria potestate reprehendit hunc morem Hebræorum, & ad *κακογνωτων* pertinere contendit in quarta parte examinis pag. 437. & 438. in quo incredibilem suam audaciam & impudentiam manifestat. Siquidem Scriptura diuina non solum non reprehendit eiusmodi leges ieiuniorum, sed etiam laudat, dum Mardocheum, & Ionadab vehementer laudat; & dum apud Zachariam dicit, ieiunia illa quarti, quinti, septimi & decimi mensis vertenda esse aliquando in gaudium & solennitates præclaras.

In nouo Testamento extat aliud exemplum. Constat enim Actor. decimoquinto, Concilium Apostolicum Christianis omnibus interdixisse usum quorundam ciborum; vt sanguinis & suffocati, non quidem continentia causa, sed vt facilius Ecclesia ex Gentibus & Iudæis coalesceret, dum ad tempus iubentur Gentes abstinere ab iis cibis, à quibus Iudæi vehementer abhorrebant. Ita enim docet S. Augustinus libro trigesimo secundo contra Faustum, capite decimotertio. Quemadmodum igitur Apostoli propter bonum finem certos cibos prohibuerunt, quos alioqui Deus non prohibebat: cur, quæso, non possint, qui Apostolis succedunt, ieiunia indicere, & certos quosdam cibos prohibere ob alium bonum finem, nimirum ad carnis petulantiam cohibendam? hunc enim esse bonum finem ieiunij aduersarij non negant.

Fuisse autem verum præceptum, illud Apostolorum decretum de certis cibis non comedendis, perspicuum est. T V M ex verbis illis Lucæ, Act. 15. *Perambulatur, Paulus, Syriam, & Ciliciam, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & Seniorum.* T V M ex eo, quod præceptum illud per aliquod tempus ita seuerè custoditum est, vt Christiani mori mallent, quam sanguinem degustare, vt patet ex Apologetico Tertuliani, cap. 9.

Eadem sententia probatur SECUNDO ex testimoniis veterum Conciliorum, In Canonibus Apostolorum canone sexagesimo octauo, iubetur Clericus deponi, & Laicus excommunicari, si Quadragesimam non ieiunet. At eiusmodi pœnæ iniustæ essent, si Quadragesimam non ieiunare peccatum non esset. Rursus in Concilio Gangrensi canone 19. anathema dicitur iis, qui sine magna necessitate ieiunia indicta dissolunt. Sentiebant igitur Patres illi veteris Ecclesiæ, ieiunia rectè indicî, & indicta sine peccato non posse dissolui. Item in Concilio Laodicæno, capite quinquagesimo, præcipitur, vt in Quadragesima efcis aridis omnes vtantur. In Concilio Toletano VIII. capite nono, ita seuerè præceptum ieiunij Quadragesimalis obseruandum esse præscribitur, vt qui secus fecerint, tanquam rei Dominicæ Resurrectionis, & sacra communione priuentur in Pascha, & per integrum annum à carnibus abstinere cogantur. In Concilio Bracarense secundo, canone nono, mandatur sacerdotibus, vt suo tempore ieiunium Quadragesimæ populis prædicent, & accuratè obseruari præcipiant. Nec dissimilia habentur in Concilio Moguntino, tempore Caroli Magni celebrato can. 35. & in canonibus, qui circumferuntur nomine sextæ Synodi, can. 6.

A Accedant TERTIO testimonia Patrum de præcepto ieiunij. TERTULLIANVS in libro de ieiunio: *Bene, inquit, quod & Episcopi vniuersa plebs mandare ieiunia assolent.*

S. EPIPHANIVS in libro de hæresibus hæresi 75. aduersus Aërium disputans, qui stata ieiunia contemnebat, testatur ieiunia quædam ab ipsis Apostolis esse mandata. Idem etiam in compendiaria doctrina dicit, in Ecclesia alios ritus ex lege seruari, alios voluntarios, alios liberos esse. Atque inter hos ritus, quorum alij necessarij, alij liberi sunt, ieiunia in primis refert.

B Sanctus BASILIVS orat. 2. de ieiunio, differens de ieiunio Quadragesimæ: *Omnes, inquit, æqualiter & præceptum, audiunt, & cum gaudio suscipiunt. Angeli sunt, qui per singulas Ecclesias ieiunantes describunt. Vide ne propter paruum eduliorum voluptatem damnatum incurras, vt ne ab Angelo in numerum adscribaris, & te ipsum criminis desertoris reum, ab exercitu lustratore statuas.*

Sanctus AMBROSIVS serm. 34. *Quisquis, inquit, Christianus ieiunando non impleuerit Quadragesimam, præuaricationis, & contumacia reus tenebitur.* Et serm. 25. non leue peccatum esse dicit, indicta ieiunia violare.

C Sanctus HIERONYMVVS in epist. ad Marcellam aduersus errores Montani: *Nos, inquit, vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis congruo ieiunamus: Non quod & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.* Vide hoc loco, quàm apertè sanctus Hieronymus ieiunium Quadragesimæ necessarium vocet, & à ieiuniis voluntariis separet.

THEOPHILVS Alexandrinus lib. 3. Paschalis dicit, semper in Ecclesia fuisse legem abstinendi à carnibus in Quadragesima, & criminis reos esse qui carnibus clam vescuntur. Ex quo loco intelligimus, præceptum Ecclesiæ obligare in conscientia, etiam citra scandalum & contemptum.

D S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 6. ad populum Antiochenum: *Adueniente, inquit, ieiunio, estis millies quis exhortetur, & infinita crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud quid ieiunij lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quàm prohibitum tangere nutrimentum.*

E Verum autem esse quod Chrysostomus dicit, testatur illustre exemplum Constantinopolitanorum, qui (vt Nicephorus refert lib. 17. histor. ca. 32.) cum Iustinianus Imperator ob ingentem penuriam rerum cæterarum, quæ ad victum pertinent, in secunda hebdomada Quadragesimæ iussisset carnes publicè in macello proponi, nullus in tanto populo inuentus est, qui carnes emere, aut gustare voluerit. Certè autem qui sic affecti erant, omnino ieiunium Quadragesimæ necessarium esse, & in conscientia obligare credebant. Quod etiam apertius scribit idem Chrysostomus hom. secunda, in Genes. vbi dicit, Quadragesimam in flectere omnium conscientiam, etiam Regum & Imperatorum ad obedientiam.

S. AVGVSTINVS in serm. 62. de tempore: *Alijs, inquit, diebus ieiunare remedium est, aut primum, in Quadragesima non ieiunare peccatum est.* Idem quoque in libro de hæresibus, cap. 35. inter errores Aërij numerat, quod is diceret, ieiunia ab Ecclesia indicta, non debere seruari.

S. LEO, serm. 1. de ieiunio septimi mensis: *Res, inquit, est præcipuum operis, quam ex auctoritate incipimus, & ex charitate suademus.* Et serm. 3. de ieiunio decimi

menfis, *Pium*, inquit, est agere non indictum, impium est negligere prædicatum.

IOANNES CASSIANVS Collatione vigesima prima, cap. 29. & 30. disertis verbis docet, legis necessitate teneri Christianos ad ieiunium Quadragesimæ.

Accedat POSTREMO etiam ratio. Nam posunt Ecclesiæ prælules veras leges ferre, vt fusc probauimus in lib. 4. de Summo Pontifice: est autem commune omni veræ legi, vt actum virtutis non necessarium, faciat esse necessarium, cum illum determinat, ac faciendum præcipit: igitur actus ieiunandi certis diebus, & abstinendi à certis cibis, Ecclesiastica lege præscriptus, actus est virtutis temperantiæ necessarius: etiam si alioqui necessarius non esset nisi lege præscriberetur. Peccat igitur vitio intemperantiæ, qui non ieiunat, quando Ecclesia indicit ieiunia, & qui ab iis cibis non abstinere, à quibus Ecclesia præcipit abstinendum.

Neque responderi potest, eos qui legem ieiunij violant peccare solum propter scandalum, vel contemptum. Nam lex Ecclesiastica distincta est à lege diuina & naturali: scandalum autem, & contemptus, siue contumacia prohibetur, diuina & naturali lege; igitur lex Ecclesiastica alio vinculo subditos adstringit.

Præterea lex Ecclesiæ, quæ ieiunium certis diebus præscribit, facit, (vt diximus) actum illum ieiunandi esse actum temperantiæ necessarium: igitur qui legem illam non seruat, peccat vitio intemperantiæ, etiam si absque scandalo & contemptu id faciat, vt si quis clam aliis in Quadragesima carnes comedat, idque non ea mente, vt Ecclesiam contemnat, sed tantum, vt concupiscentiæ satisfaciatur. Quare sanctus Ambrosius in serm. vigesimoquinto scribit, non leue peccatum esse indicta ieiunia ventris voracitate dissoluere. Vbi non constituit peccatum non ieiunantis in contemptu Ecclesiæ aut scandalo pusillorum, sed in intemperantia, quam ventris voracitatem nominat. Sic etiam S. Basilius orat. 2. de ieiunio, cum reprehendit eos, qui non ieiunant, non scandali, aut contemptus, sed intemperantiæ illos arguit. Dicit enim eos ob eduliorum voluptatem ieiunia indicta violare. Denique Concilium Toletanum VIII. cap. 9. non contemptores, aut scandalizantes, sed gulæ addictos, & intemperantes reprehendit.

CAPVT VIII.

Soluntur argumenta ex Scripturis contra præceptum ieiunij, & delectum ciborum.

NUNC breuiter argumenta proponenda atque soluenda sunt, quæ tum hæretici veteres, tum noui Catholicis obijcere solent.

PRIMUM argumentum, Deus creauit omnia propter hominem, vt perspicuum est ex cap. 1. & nono Geneseos, & ex Psalmo octauo, at nonnulla sunt, quæ nullum vsum homini præbent, nisi comedantur, vt anseres, gallinæ, & alia id genus. Non igitur debet Ecclesia cibos vllos fidelibus interdiceret, ne cum ipso creatoris beneficio pugnare velle videatur.

RESPONDIT iam olim ad hoc Iouiniani argumentum sanctus Hieronymus in secundo libro aduersus Iouinianum, non esse condita vlla animantia ob id solum, vt comedantur, sed vel ad medicamenta, vel ad alios vsus, ac saltem ad ornamentum

vniversitatis, atque ad ipsum conditorem ex tanta rerum varietate laudandum. Id verò probat, tum quia per multa secula, hoc est, vsque ad tempus diluuij, nullus fuit apud homines carniū edendarum vsus, tum quia si res illæ omnes in cibum sumendæ essent, quæ non videntur hominibus aliquem vsum præbere, comedendæ essent noctuæ, bufones, serpentes, araneæ, atque alia permulta, quæ omnium iudicio nihil vtilitatis humano generi adferre videntur. Adde ex Clemente Alexandrino lib. 2. Pædagogici, capite primo, esse quidem escas omnes propter hominem conditas, sed vt pro loco & tempore sumantur. Proinde legem Ecclesiæ cum conditoris voluntate minimè pugnare, cum certis solum diebus cibos quosdam prohibeat, alio tempore omnes permittat.

B SECUNDVM argumentum: *Quod intrat per os non coinquinat hominem*, vt Dominus ait Matth. 15. at si legem Ecclesiæ cibos quosdam prohibentem seruare in conscientia tenemur, certè quod intrat per os, hominem omnino coinquinaret.

RESPONDEO, Negari non potest, quin id, quod intrat per os, aliquo modo coinquinet hominem; alioqui crapula & ebrietas, quæ per os intrant, hominem non coinquinarent. Loquitur igitur Dominus de cibo & potu, non quocumque modo, sed vt res sunt corporales, quæ ex natura sua, non possunt animam, quæ spiritualis est, coinquinare, quamuis ratione adiunctæ concupiscentiæ, aut inobedienciæ facile possint eandem animam inquinare, vt sanctus Augustinus docet libro primo, de moribus Ecclesiæ, capite trigesimo tertio, voluit enim Dominus illis verbis substitutionem Iudæorum reprehendere, qui existimabant, cibos illotis manibus sumptos contrahere nescio quas sordes, quibus animæ quoque inficerentur, & cibos quosdam propterea fuisse à Deo prohibitos, quod natura sua immundi essent, cum tamen Deus eos prohibuisset, non ob naturalem immunditiam, quæ nulla est, sed ob certam significationem rerum vel præsentium, vel futurarum.

C TERTIVM argumentum, iussit Dominus Luca decimo, vt manducemus, quæ apponuntur nobis. Et Apostolus primæ ad Corinthios decimo: *Omne, quod in macello vanit*, inquit, *manducate*. Non igitur potest Ecclesia suis legibus hanc libertatem nobis eripere, quam à Christo & Apostolo habemus.

RESPONDEO, Verba Domini non libertatem transgrediendi leges Ecclesiæ, sed temperantiam, & modestiam docent. Nimirum ad iubet Dominus, vt cum hospitio recipimur, non quæramus sumptuosos cibos, sed iis, qui apponuntur, contenti simus, etiam si fortasse viliores sint, quæ vellemus. Ita hunc locum exponunt sanctus Ambrosius, Theophylactus, & alij. Neque dubitari potest, quin Dominus de iis tantum cibis loquatur, qui pro loco & tempore liciti & vtilis sunt. Neq; enim venenum, si apponeretur, comedi voluit, aut etiam carnes suillas eo tempore, quo vigeat lex Moysi.

D Eodem modo Beatus Paulus quicquid in macello vanit, manducari voluit, vt fideles liberaret sollicitudine inquirendi, vtrum carnes illæ essent idolis immolatæ, vel non essent. Nam aliqui idem Apostolus Actorum 15. & 16. iubebat seruari decretum Concilij Hierosolymitani de sanguine, & suffocato, & idolothytis non edendis; ac per hoc non volebat in macello emi sanguinem, vel suffocata, vel carnes quas aliquis sciret esse immolatæ. Et certè is, qui dixerat bonum esse non comedere carnes, & non bibere vinum, ne frater scandalizetur, Rom. 14. multò

magis cupiebat ieiunia ab Ecclesia indicta, seruari, quæ qui non seruant, non solum fratres multos scandalizant, sed etiam intemperantiæ & inobedienciæ crimen incurrunt.

QUARTVM argumentum sumunt ex illis verbis ad Coloss. 2. *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi huius, quid adhuc decernitis, ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne contrectaueritis? quæ sunt omnia in interitum ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum.* Hunc locum præter cæteros vrget, KEMNITIUS, atque in hunc modum ex illo argumentatur: *Paulus, inquit, primum tractat de abrogatione discriminis legalis, quod verbo & mandato diuino sancitum erat: postea loquitur etiam de doctrinis, decretis & mandatis hominum constituentium, ne tetigeris, ne gustaueris, ne contrectaueris. Hæc enim non posse de legali, seu Mosayco discrimine intelligi, inde patet: quia vocat præcepta & doctrinas hominum, cum Mosaycum discrimen verbo, & mandato diuino sit sancitum. Et argumentatur Paulus à maiori ad minus, Si mortui estis cum CHRISTO, ab elementis mundi huius, hoc est, si in CHRISTO à Leuitico discrimine ciborum, quod mandato diuino sancitum erat, liberati estis: cur decretis iuxta doctrinas, & mandata hominum tenemini, ne gustaueris, &c.*

RESPONDEO, loquitur Apostolus in toto isto loco de legalibus ceremoniis, nec possunt eius verba, nisi per summam impudentiam detorqueri ad leges Ecclesiæ de ciborum lelectu. PRIMVM enim S. Hieronymus in epist. ad Algasiam, quæst. 10. à quo non dissentiunt S. Augustinus in epist. 59. ad Paulinum, quæst. 7. S. Ioannes Chrysostomus, & alij in cõmentario huius loci, difertis verbis docet, illud, *Ne tetigeris, neque contrectaueris*, significare, Ne tetigeris cadauer hominis mortui, neque sedem aut lectum mulieris menstruatæ: illud autem, *Ne gustaueris*, referendum esse ad carnem suillam, leporinam & alios cibos Leuitica lege prohibitos. Quod etiam pertinet, id quod paulò ante idem Apostolus ait: *Nemo vos inducet in cibo, aut potu, aut parte dici festi, aut Neomenia, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum.* Hæc enim omnia manifestè pertinent ad Mosaicam legem.

Ad id verò, quod obijcit Kemnitijs, hæc non decretis hominum, sed legediuina sancita fuisse:

RESPONDIT iamdudum CHRYSOSTOMVS hom. 7. in epist. ad Colossenses: *Etiamsi, inquit, legem obijcias; ea tamen ipsa iam deinceps humana doctrina est, elapso videlicet temporis sui præscripto.* Itaque lex ipsa diuina de discretionem ciborum post abrogationem suam, si rursus in vsu reuocetur, vt tam à Pseudoapostolis & Hæreticis Simonianis, & alijs multis reuocabatur, iam non lex diuina, sed humana & commentitia traditio dici poterit.

DEINDE, si constaret, Apostolum non loqui de ceremoniis Leuiticis, quod tamen vt ostendi non constat, sed contrarium potius constat: dici posset cum eodè Chrysostomo, Apostolum taxare dogmata Græcorum Philosophorum, de quibus paulò ante dixerat: *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam.* Conseruissè autem varios Philosophos varios cibos interdiceret, testatur S. Hieronymus in 2. lib. aduersus Iouinianum. Atque ab his Patriarchis hauserunt hæreses suas magna ex parte Simoniani, Ebionitæ, Menandriani, Saturniani & alij, qui tempore Apostolorum, vel cibos tanquam immundos, vel nuptias tanquam à Satana inuentas execrabantur.

Ceterum siue Iudaizantes, siue Philosophos, aut hæreticos Apostolus reprehendat, illud certum est, eum loqui de iis, qui cibos aliquos, vt immundos ita prohibebant, vt nunquam eos comedi vellent, qui-

A que res aliquas ita natura sua immundas esse iudicant, vt ne tangi quidem sine contaminatione possent. Quæ omnia longissimè absunt ab Ecclesiæ doctrina, quæ res omnes bonas & mundas à Deo conditas esse fatetur, & in cibis pro tempore prohibendis non immunditiam ciborum, sed immunditiam concupiscentiæ respicit.

DENIQUE, illud accedat, quod per doctrinam & præcepta hominum Scriptura sacra, tum hoc loco, ad Titum. 1. tum Isaia 29. & Matth. 15. non intelligit constitutiones humanas, quascunque sed constitutiones humanas, quæ vel repugnant diuinis, vel certè non sunt eis conformes, nam alioqui constitutiones hominum, qui spiritu Dei aguntur, & secundum regulam fidei, & iuxta Scripturarum exempla & doctrinam aliquid præcipiunt, non tam hominum, quàm Dei præcepta dici solent. Sic enim Dominus ait, Luca 10. *Qui vos audit, me audit.* Et Apostoli Act. 15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Et Beatus Paulus 1. ad Corinth. 14. *Si quis videtur Prophetæ esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Et primæ ad Thess. 4. de suis præceptis loquens. *Itaque, inquit, qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.* Porro præcepta Ecclesiæ de ieiuniis, & delectu ciborum, dubiù esse non potest, quin sint conformia Scripturarum doctrinæ & exemplis, cum Scriptura passim hortetur ad ieiunia, & exempla plurima narret, Dauidis, Danielis, Mardochei, Ioannis Baptistæ, Esther, Indith, Annæ matris Samuelis, & alterius filia Phaniel, & aliorum. Neque negari potest, quin sancti illi Patres, qui in Concilijs veteribus ieiunia, ciborumque delectum indixerunt, viri fuerint fide & spiritu Dei pleni.

QUINTVM argumentum sumunt ex verbis illis Apostoli 1. ad Timoth. 4. *In nouissimis diebus discedent quidam à fide, prohibentes nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit, &c.* Et quoniam satis KEMNITIUS nouerat, Catholicos responduros, Apostolũ loqui de iis, qui cibos prohibent, vt per se immundos, ideo sic locum hunc explicat, *Locus, inquit, Pauli non tam de illis, qui cibos crassa accusatione, quasi à Diabolo essent damnant, agit, quàm de illis, qui ob hypocrisim, speciem, seu, seu ostentationem externa sanctitatis iubent, à quibusdam cibis abstinere.* Sicut & ad Colossens. 2. *Speciosa decreta de non gustando reuocant: fundamenta certè, quæ Paulus prohibitioni isti ciborum, de qua 1. Timoth. 4. loquitur, opponit, generalia sunt contra quasuis prohibitiones ciborum, quæ sunt pretextu sanctitatis, & cultus, ideo enim hypocrisim in textu nominat.*

RESPONDEO, damnat Apostolus hæreticos omnes, qui cibos, vt per se immundos prohibent, ac præsertim (vt sanctus Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, & Oecumenius in cõmentario huius loci, & sanctus Hieronymus in libro secundo aduersus Iouinianũ docent) Marcionistas, Encratitas, & Manichæos. Neque obstat illud, in nouissimis diebus, quasi loquatur Apostolus de iis, qui longè post Apostolica tempora futuri erant. Nam per dies nouissimos intelligit Apostolus totum tempus, quod est à Christi aduentu vsque ad finem mundi. Hoc enim tempus vocat etiam fines seculorum, 1. Corinth. 10. cum ait. *Omnia contingebant illis in figuram, facta sunt autem ad correptionem nostram in quos fines seculorum deuenerunt.* Et Apostolus Petrus Act. 2. exponit de suo tempore, quod Ioel Propheta futurum esse prædixerat in nouissimis diebus. Idem etiam Petrus in priore epistola cap. 1. dicit, Christum præcognitum quidè fuisse ante mundi constitutionem: manifestatum autem in nouissimis temporibus.

Denique Ioannes item Apostolus in epist. 1. cap. 2. non semel repetit; *Filioli nouissima hora est.* Manichæos autem; & Encratitas damnasse cibos quosdam, vt natura immundos, ostendimus supra cap. 4.

Sed possumus addere alia testimonia, vt impudentia Kemnitij clarius detegatur.

TERTULLIANVS in libro de ieiunio, cap. 15. *Prædamans, inquit, iam hæreticos, abstinentiam perpetuam præcepturos, ad destruenda & despicienda opera creatoris. Quales inueniam apud Marcionem, apud Tatianum, &c.*

S. HIERONYMVS, in secundo libro aduersus Iouinianum tractans hunc locum Apostoli; *Marcionem inquit, designat, & Tatianum, & ceteros hæreticos, qui abstinentiam indicunt perpetuam, ad destruenda & contemnenda, & abominanda opera creatoris.*

S. AVGVSTINVS in libro trigesimo contra Faustum, cap. 5. *Vos, inquit, ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes Diabolus operetur seculentiore materia mali, ac per hoc eas tanquam immundiora & truculentiora Dei vestri vincula exhorrentes abijcitis.* Item libro contra Adimantum Manichæum, capite decimo quarto; *In nouissimis, inquit, temporibus futuros dicit quosdam, prohibentes nubere, abstinentes à cibis, quos Deus creauit. Hos enim (Manichæos) proprie designat, qui non propterea temperant à cibis talibus, vt aut concupiscentiã suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant: sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem Deum esse negant.*

THEODORETVS in cap. 4. prioris ad Timoth. *Execrabiles, inquit, nuptias & plurimos cibos appellunt, vt creatorem iniuria afficiant.*

Certè hi Patres manifestè docent ab Apostolos eos reprehendi, qui cibos quosdam prohibebant, in iniuriam creatoris, quia videlicet existimabant creatorem non esse Deum bonum, sed malum, & non tam Deum, quàm diabolum, & ideo eius operibus vti nolebant. Falso igitur Kemnitius & sine vlllo teste dicit, Hæreticos, quos Apostolus damnat, non sensisse, cibos quosdam à diabolo esse.

AT (inquit Kemnitius) dum Apostolus nominat hypocrisis, generaliter damnat omnes, qui pretextu sanctitatis, & cultus, cibos prohibent.

RESPONDEO, Callidè Kemnitius confundit hypocrisis, & pretextum sanctitatis, & cultus, cum ipsa vera sanctitate & cultu. Fatemur enim damnari ab Apostolo omnes hypocrisis, qui pretextu sanctitatis, & cultus à cibis abstinendum esse docent, cum ipsi re vera neque sanctitatem, neque cultum veri Dei propositum habeant. Quales erant hæretici supra nominati Marcion, Tatianus, Manichæus, qui abstinere iuebant à cibis tanquã immundis, vt ipsi mundi, & puritatis amatores esse viderentur, cum tamen vitiosi & immundi essent, vt ex Epiphano & aliis Patribus constat.

At Ecclesia Catholica non ex hypocrisis, neque pretextu sanctitatis, sed propter veram sanctitatem, & cultum Deo præstandum, ieiunia, & ciborum delectum aliquando præscribit, cum alioqui omnes cibos natura sua mundos, & à bono Deo creatos esse, & cum gratiarum actione pro tempore, & loco percipi posse doceat. Quoniam autem aduersarij existimant, non posse sine superstitione cultum Dei in ieiuniis, & ciborum delectu constitui. Ideo Kemnitius ad hypocrisis pertinere voluit abstinentiam à cibis cum opinione cultus. Sed hunc eorum errorem paulò infra refutabimus.

SEXTVM argumentum sumit Kemnitius ex Evangelio Matth. 9. Marc. 2. & Luc. 5. vbi Dominus interrogatus à discipulis Phariseorum & Ioannis Baptistæ, cur non indiceret discipulis suis statim ieiunia,

A quemadmodum Ioannes Baptista & Pharisei discipulis suis indixerant; respondit, filios nuptiarum non esse huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Et rationem addit, verustatem, siue dilcpline legalis, ex qua Baptista aliquid retinuit: siue traditionum humanarum, vnde Pharisei ieiunabant, non esse assumendam nouitati euangelicæ. Talem enim mixturam non prodesse, sed obesse. Ita enim & Hieronymus similitudinem de vestimento veteri, & assumpto nouo interpretatur. Hæc Kemnitius in 4. part. examinis pag. 548.

RESPONDEO, Fallitur Kemnitius in TRIBVS. PRIMVM enim non ait Dominus, quod Kemnitius cum dixisse falsò asseruit, non esse filios nuptiarum huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Sed ait, non esse filios nuptiarum, dum cum illis sponsus versatur, cogendos ad ieiunia, cum tempus nuptiarum conuiuia potius, & modestam relaxationem quàm ieiunia, & seueritatem pœnitentiæ requirat. Cæterum futurum paulò post, vt sponsus ab Apostolis auferatur, & tunc eos ieiuniis operam duros. Vbi debemus intelligere, discipulos Christi post ablatum sponsum, non solum ieiunaturos, sed etiam ex legis præscripto, certis diebus ieiunaturos. Nam si quæstio intelligitur de ieiunio ex legis præscripto, certe etiam responsio de ieiunio ex legis præscripto intelligi debet.

Itaque sicut illa verba, *Cur discipuli tui non ieiunant,* exponuntur à Kemnitio de ieiunio legitimo: sic etiã illa verba, *Cum ablati fuerit sponsus tunc ieiunabunt,* exponi debent de ieiunio legitimo, præsertim cum illa verba eiusdem sententiæ, *Non possunt filij nuptiarum ieiunare, quamdiu cum illis est sponsus,* exponat idem Kemnitius de ieiunio legitimo. Habemus igitur ex loco euangelico à Kemnitio contra legem ieiuniorum adducto, non euerit, sed stabili legem ieiuniorum.

C DEINDE fallitur Kemnitius in explicatione similitudinis de vestimento veteri & nouo; nam per vestimentum vetus intelligendum esse docet præceptum ieiunij, atque ita similitudinem illam exponit, quasi Dominus dixerit, non debere assumptum vetus adiungi vestimento nouo, hoc est, non debere leges ieiuniorum, quæ sunt propriæ Testamenti veteris, adiungi doctrinæ Euangelicæ Testamenti noui. AT Christus non dixit, assumptum vetus non esse adiungendum vestimento nouo: sed contra, non esse assumptum nouum adiungendum vestimento veteri, vt perspicuum est tum ex verbis Matthæi, Marci & Lucæ, tum ex alia similitudine, in qua Dominus dicit, vinum nouum reponendum non esse in vtribus veteribus: & neminem qui bibit vinum vetus, statim velle nouum.

D Porro sancti Patres, Chrysostomus, Hieronymus, Beda, & alij, in Comment. ad cap. 9. Matth. & Augustinus lib. 2. quæstionum Euangelicarum, cap. 18. & lib. 8. contra Faustum, cap. 2. per vestimentum vetus non intelligunt præceptum ieiunij, sed ipsos Apostolos, qui eo tempore adhuc veteres erant, id est, carnales & infirmi; per assumptum panni noui intelligunt præcepta euangelica, quorum vnum esse dicunt de ieiunio. Et sensum huius loci hunc esse volunt, non esse præcepta vitæ austerioris, vt ieiuniorum, abstinentiæ à certis cibis, & similibus rerum iniungenda veteribus, & infirmis hominibus, quales tunc erant Apostoli, & ceteri Christi discipuli, sed renouatis & fortibus, quales Apostoli futuri erant post aduentum Spiritus sancti: sicut pannus nouus non assuitur indumento veteri, nec vinum nouum in vtribus veteribus ponitur.

Itaque S. Patres contrario planè modo locum hunc euangelicum exposuerunt, ac fecerit Kemnitius, & præcepta ieiunij magis ad nouum Testamentum, quàm ad vetus pertinere voluerunt.

DICES, si præcepta ieiuniorum non conueniunt hominibus veteribus, & si magis propria sunt Testamento noui, quàm veteris; quomodo discipuli Ioannis & Phariseorum, qui sine dubio veteres erant, ieiunabant frequenter?

RESPONDEO, præceptum euangelicum ieiunandi propriè conuenit hominibus nouis; quoniam Dominus suos discipulos perfectè ieiunare volebat, id est, ex amore, non ex timore. Discipuli autem Ioannis & Phariseorum non ex amore, sed ex timore ieiunabant. Et fortasse Dominus cum similitudines illas adhibuit de vestimento veteri, & vtriusque veteribus, non solum significari voluit, discipulos suos nondum esse idoneos ad euangelica præcepta cum ea, qua par erat, perfectione seruanda: sed etiam obliquè discipulos Ioannis, & Phariseorum voluit admonere, vt non nimium de suo ieiunio gloriarentur. Nam ipsos quoque esse vestimenta vetera, & vtriusque veteres: & ideo parum capaces doctrinæ euangelicæ, ac propterea non assequi mysterium Christi, & cur eo tempore discipuli eius minimè ieiunarent. Et hoc modo conciliari possunt Patres supra citati cum aliis Patribus, qui per indumenta vetera & vtriusque veteres intelligunt Phariseos, per pannum nouum, & vinum nouum doctrinam Euangelij. Vide Epiphanium hæresi quadragesima secunda, Hilarium & Hieronymum in capite 9. Matth.

TERTIO fallitur Kemnitius, dum pro sententia sua S. Hieronymum profert. Sanctus enim Hieronymus attingit breuiter duas explicationes, quas paulò ante posuimus, quarum vtraque sed maximè prima Kemnitium apertissimè iugulat. Sic igitur loquitur S. Hieronymus in Comment. ad caput 9. Matth. *Nemo autem immitit, &c. Quod dicit, hoc est, donec renatus quis fuerit, & veteri homine deposito, per passionem meam nouum hominem induerit: non potest senescere ieiunij, & continentia seruare præcepta; ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem, quam nunc habere videtur, amittat.*

In his certè verbis præcepta ieiunij comparantur panno nouo, non veteri, & hominibus renouatis, non veteribus conuenire dicuntur: cum Kemnitius contrà ieiunij præcepta panno veteri similia esse dixerit, & ad vetus Testamentum propriè pertinere voluerit.

Attingit deinde S. Hieronymus alteram expositionem his verbis: *Veteres vtriusque debemus intelligere Scribas & Phariseos: plagula vestimenti noui, & vinum nouum præcepta euangelica sentienda, qua non possunt sustinere Iudæi, ne maior scissura fiat.* Hic etiam per veterem pannum non legem ieiuniorum, vt Kemnitius cupiebat, sed Scribas & Phariseos à S. Hieronymo exponi videmus. Ac de his hæctenus.

CAPVT IX.

Soluitur obiectio ex historia antiquitatis.

EX historia antiquitatis profert Kemnitius in 4. parte Examinis, pag. 589. locum vnum ex Irenæo in epistola ad Victorem, quam refert Eusebius lib. 5. hist. cap. 24. quoniam enim Irenæus scribit ad Victorem, non solum quætionem esse de Pascha, sed etiam de ieiunio, ita colligit Kemnitius: Ergo

A de ieiunio Paschali, quod nunc Quadragesimale vocatur voluerunt tunc quidam cum Romano Episcopo leges ferre, opinione necessitatis sub pœna excommunicationis, quando, quot diebus, quamdiu, & quomodo ieiunandum esset. Sed Irenæus respondit, liberas, & dissimiles esse illas obseruationes ad quartum similitudinem Ecclesiæ non sint adigendæ, nec propter dissimilitudinem, quasi *irreduces* damandæ.

RESPONDEO, PRIMO, Kemnitius non rectè colligit, fuisse qui cum Romano Episcopo legem de ieiunio ferre vellent. Id enim Irenæus ne insinuat quidem. Quod verò narrat de ieiunio Paschali, eo pertinet, vt Victorem admoneat, tolerandam esse dissimilitudinem in celebratione Paschæ sicut tolerabatur dissimilitudo in obseruatione ieiunij.

DEINDE, non erat quæstio tempore Irenæi, an deberet lex aliqua esse ieiunij, aut Paschæ, vt Kemnitius fingit; sed an deberet eadem esse lex in Oriente & Occidente. Multa enim sunt in Ecclesia, quæ ex præcepto, & lege seruantur, & tamen non est eadem lex in omnibus prouinciis.

DEINDE, non erat quæstio de substantia ieiunij, sed de quadam accidentaria qualitate, quam sub legem non erat necesse cadere. Nemo enim dubitabat, an ex lege ieiunium Paschæ obseruandum esset, sicut etiam nemo ambigebat, vtrum ex lege Pascha celebrandum esset: sed controuersia erat, quo die lex præscriberet Pascha esse celebrandum, die ne Dominico tantum, an quocunque alio die, in quem Luna quarta decima incideret: & similiter quæstio erat, quale ieiunium Quadragesimæ, lex præscriberet, vtrum videlicet semel in die cibus sumi deberet, an post biduum, vel triduum. Et quoniam re vera quæstio ista de forma ieiunij non necessariò definienda erat, ita sentiebat Irenæus, quætionem de die Paschatis, non necessariò definiiri debuisset. Sed contra sensit Victor Pontifex, & eius sententiam postea Synodus Nicæna probauit. De qua re differuimus in libro de Pontifice, & in libro de cultu sanctorum.

Rursus profert Caluinus DVO loca in præfatione Institutionis, quæ fufius tractat Kemnitius in 4. parte Examinis Concilij Tridentini. PRIOR locus est in hist. Eusebij, lib. 5. cap. 17. vbi refertur ex Apollonio primum fuisse Montanum, qui leges ieiunij imposuerit.

RESPONDEO, VOX illa (*primus*) additio est Hæreticorum. Nam nec habetur in textu Græco Eusebij, nec in editionibus Latinis, excepta Basileensi. Præterea Tertullianus in libro de ieiunio, vbi Montanum acriter defendit, non dicit, accusatum fuisse Montanum, quod primus leges ieiuniorum imposuerit, sed quod nouas leges addiderit. Et in eodem loco fatetur Tertullianus, ieiunium paschale fuisse ex lege seruatum in Ecclesia ante tempora Montani. Quod est argumentum euidentis, non fuisse à Montano primum excogitatas leges ieiuniorum. Accedit etiam quod S. Hieronymus in epist. ad Marcellam de erroribus Montani non reprehendit Montanum, quod primus leges ieiuniorum excogitauit, sed quod tres Quadragesimas obseruari voluerit. Et Theodoretus in lib. 3. de Hæret. fabulis dicit, Montanum nouas leges ieiunij tulisse præter Ecclesiæ consuetudinem.

Sed obijcit KEMNITIUS, Catholicos apud Tertullianum defendisse libertatem Christianam aduersus Montanum, ac pro hæresi habuisse nouas leges de ieiuniis ferre; & interdicerè aliquos cibos in

diebus ieiunij. Hinc enim sequitur, vt Ecclesia, quæ nunc leges ieiuniorum constituit, & certos cibos in diebus ieiuniorum prohibet, non sequatur vestigia veteris Ecclesiæ Catholicæ, sed potius hæresim, ac dogma Montani.

RESPONDEO, Tertullianus in eo libro eo modo Catholicorum doctrinam exponit, quo solent hoc tempore Lutherani, id est, calumnias & mendacia passim admiscendo. Itaque mirum est, cur Kemniti-
A malit doctrinam Ecclesiæ Catholicæ colligere ex Tertulliano hoste Catholicorum, quàm ex Epiphano, aliisque Patribus verè Catholicis. Nisi forte, quia vt ipse hæreticus est, ita mores hæreticorum diligit. Exempli causa, dicunt hoc tempore **C**ATHOLICI, Lutheranos non rectè facere, quod vxores Monachis, Sacerdotibusque concedant; **I**LLI clamant, Catholicos nuptias prohibere.

Sic etiam dicebant Catholici olim, Montanistas non rectè facere, quod adigerent præcepto omnes Christianos ad plures Quadragesimas: item quod tempore ieiunij cogerent omnes ad cibos tantum aridos sumendos. Item quod feria quarta & sexta iuberent omnes ieiunare vsque ad vesperam. Denique quod ista præcepta tanquam diuina (id est) ab ipso Spiritu sancto edita iactarent. **T**ERTULLIANVS autem vt odiosè ista proponat, dicit à Catholicis prohiberi leges ieiuniorum, prohiberi aridos cibos tempore ieiunij, prohiberi ieiunium vsque ad vesperam, reprehendi ipsum Paracletum, &c. Constat autem hæc omnia esse calumnias atque mendacia. Sicut etiam quod Tertullianus disputat de vtilitate ieiunij, satisfactione, ac merito, quasi Catholici ista negarent, calumniatur more suo. Nam alioqui pleni sunt libri sanctorum Patrum eiusmodi laudibus ieiuniorum.

Sed illud addendum est, Kemnitium ipso Tertulliano impudentiorem videri. Quod enim Kemniti-
C us pag. 607. colligit ex Tertulliano, Apostolos docuisse esse ieiunandum, sed non imposuisse iugum, quod ad tempus attinet, certorum, & in commune ex imperio obeundorum ieiuniorum. Et, interdictionem certorum eduliorum tempore ieiunij, Ecclesiam tunc tanquam hæresim damnasse; nusquam in Tertulliano inueniuntur. Dicunt enim Catholici apud Tertullianum, Apostolos non imposuisse iugum ieiunandi, nisi eo tempore, quo oblatum est sponsus, sed eo tempore planè imposuisse iugum. Vocat autem tempus quo oblatum est sponsus, ipsam Quadragesimam, quæ ad passionem Domini commemorandam celebratur. Kemniti-
D us autem omisit illam exceptionem, & simpliciter affirmat Apostolos docuisse ieiunium, sed non imposuisse iugum.

Sic etiam Tertullianus vocat ieiunium feriæ quartæ & feriæ sextæ quo utebantur Catholici, portionale ieiunium, aut semijeunium; exponit Kemniti-
A us, ita nuncupari illud ieiunium, quia sine ciborum delectu, & tantum vsque ad nonam ieiunabant, & inde colligit, in diebus ieiuniorum Catholicos non habuisse ciborum delectum. At ipse Tertullianus portionale ieiunium explicat exceptionem ciborum: *Exceptio* (inquit) *quorundam eduliorum portionale ieiunium est.* Et ibidem affirmat, Catholicos in semijeunij feriæ quartæ & sextæ, sæpe pane tantum & aqua vititare.

Summa igitur hæc sit. Catholici in Montano non leges ieiuniorum, vel ciborum delectum, vel opinionem meriti, & satisfactionis damnant; sed quod ipse priuatus homo, Ecclesiam ad suas leges obligare vellet, & leges planè indiscretas, & eas tamen

A per summam impudentiam Spiritui sancto auctori tribueret.

Locus **P**OSTERIOR est in historia Sozomeni, lib. 1. cap. 11. vbi Spiridion in Quadragesima carnes edendas hospiti suo apposuit. Hinc enim Caluinus & Kemniti-
B us colligunt, delectum ciborum in Quadragesima non ita esse lege præceptum, vt in conscientia, & coram Deo obliget, cum vir tam sanctus in ipsa Quadragesima carnes edere, & aliis edendas apponere non dubitauerit.

RESPONDEO, sanctus Episcopus Spiridion, carnes quidem hospiti suo apposuit in Quadragesima & easdem ipse gustauit, sed cogente necessitate & charitate. Quod fieri posse nullus Catholicorum negat. Imò extat de hac re decretum Innocentij summi Pontificis cap. Consilium, de obseru. ieiunij.

Sed vt impudentia hæreticorum manifestius innotescat, pauca quædam ex illa historia referenda sunt **P**RI-MVM scribit Sozomenus, consueuisse Spiridionem plures dies sine cibo transmittere; & ideo cum aduenisset hospes quidam valdè fessus ex itinere, nihil omnino habuisse, quod ei posset apponere, præter carnes salitas, quæ in longum tempus conseruari solent. Nam nec panem, nec aliquid aliud parauerat, cum sine omni cibo illo die ieiunaturus esset. Ex quo intelligimus, Spiridionem nunquam fuisse in Quadragesima hospiti carnes appositurum, si panem, vel aliquid aliud habuisset.

SECVNDV scribit, eundem Spiridionem non prius carnes apposuisse, quàm à Deo veniam petiisset. Quorsum petitio ista veniæ, si lex de ciborum delectu in Quadragesima non obligat coram Deo?

TERTIO addit, hospitem recusasse alimoniam illam carnis, eo nomine quod Christianus esset. Igitur mirari non debent Lutherani, si dicimus, eos Christianos non esse, qui carnibus vescuntur in Quadragesima.

QVARTO denique adiungit, Spiridionem, vt hospiti scrupulum eximeret, atque ostenderet, in eiusmodi summa necessitate non esse illicitum carnibus vesci, dixisse, propterea illum carnibus vesci posse, quia Christianus esset, cum Christianis dictum sit: *Omnia munda mundis.*

SED arripit Kemniti-
C us hoc vltimum verbum, ac dicit, magnos viros qualis Spiridion erat, quamuis ipse quoque, opinione necessitatis interdum fascinerentur, tamen ad fundamenta Scripturæ tandem respicere solitos fuisse, quibus supersticiosa illæ opiniones reprimuntur. **A**T non huc pertinet locus Scripturæ à Spiridione citatus, vt supersticiosa indicanda sit Quadragesimæ obseruatio. Causa enim scripturæ citandæ illa fuit, vt hospes intelligeret, se reprehendi posse tanquam existimantem, carnes esse immundas, si urgente necessitate illis vesci recusaret. Nam cum necessitas excuset à lege, qui non vult in extrema necessitate carnibus vesci, indicat, se non ideo abstinere, quia lex prohibet, sed quia caro fit res per se immunda; quod est contra verbum Apostoli: *Omnia munda mundis.*

Quod autem Kemniti-
D us dicit, iam tunc (Spiridionis videlicet tempore) cæpisse supersticiosa opinionem necessitatis, eaque magnos etiam viros fascinari solitos, pertinet ad solitam eius impudentiam. Cur enim non potius credidit se fascinari potuisse, quàm sanctissimum illum senem? & cur obseruatio antiquissimæ Ecclesiæ supersticiosa potius dici debuit quàm contraria Lutheranorum nouitas temeraria, atque hæretica?

Præter hæc duo loca profert Kemnitiuſ alia quædam Auguſtini, Chryſoſtomi, Theodoret. Ex Auguſtino profert PRIMO, epiſtol. 86. ad Caſulanum, vbi Sanctus Auguſtinus dicit, Apoſtolos non conſtituiſſe quibus diebus ieiunandum eſſet, aut non ieiunandum.

RESPONDEO, loquitur Sanctus Auguſtinus de præceptis Apoſtolorum ſcriptis, non autem de traditis ſine ſcripto. Deinde etiamſi Apoſtoli nihil ſta- tuiſſent, num eorum ſucceſſores, nihil ſtatuerere potuerunt?

SECUNDO, profert librum tertium contra Fauſtum, cap. 15. vbi ſic loquitur Auguſtinus: *Chriſtiani non ſolum à carnibus, verum à quibſdam etiam ter- ra fructibus abſtinent, vel ſemper ſicut pauci, vel certis diebus, atque temporibus, ſicut per Quadrageſimam ſerè omnes, quan- to magis quiſque vel minus ſeu voluerit, ſeu potuerit.*

RESPONDEO, illud (ſerè) ſignificat, non omnes in Quadrageſima abſtinere à carnibus, quia multi excuſantur, vel ob ætatem, vel ob infirmitatem, vt paulò poſt dicemus. Quod autem ſequitur, *Quanto magis quiſque ſeu voluerit, ſeu potuerit*, non refertur ad abſtinentiam à carnibus, ſed ad abſtinentiam à fructibus. Sententia enim eius eſt, Chriſtianos non ſolum à carnibus, ſed etiam à fructibus abſtinere, ſed à plu- ribus, vel paucioribus fructibus prout voluerint, vel potuerint.

Ex Chryſoſtomo adducit potiſſimum locum vnum, ex homil. 10. in Geneſim, vbi Chryſoſtomus hortatur eos, qui ob infirmitatem ieiunare non poſſunt, vt ad concionem vel præſentem accedant.

RESPONDEO, hic locus, vt multa ſimilia perpe- ram adducitur à Kemnitio. Non enim negamus, eos ieiunij lege non comprehendi, qui ieiunare non poſ- ſunt.

Ex Theodoro producit Epitomem diuinorum decretorum, capite de abſtinentia, vbi Theodoretus dicit, hæreticos lege ſancire de cibis tanquam im- mundis reiiciendis: Eccleſiam autem nihil tale præ- cipere, ſed omnes cibos permittere.

RESPONDEO, hic locus nihil ad rem facit, fate- mur enim, Eccleſiam nullum cibum prohibere tan- quam immundum, ſed omnes permittere, vt cum gratiarum actione pro loco & tempore percipiantur.

CAPVT X.

Quinam excipiuntur à lege ieiunij.

DEMONSTRAVIMVS ieiunia ſub legem tum diuinam, tum etiam Eccleſiaſticam cadere; ſe- quitur vt videamus, num aliqui ab his legibus excipi debeant. Non defuerunt Hæretici, qui dice- rent, viros perfectos non teneri legibus ieiuniorum; cum ipſi peccare non poſſint, ac per hoc egeant ieiunio, quod ad peccatum cauendum aut delendum in- ſtitutum eſſe, non dubium eſt. Id enim ſenſiſſe quor- ſdam, qui Begardi dicti ſunt, teſtis eſt Ioannes de Turrecremata, lib. 4. Summæ, de Eccleſia, parte 2. cap. 37. à qua ſententia non abhoruiſſe Ioannem Caſſianum, collatione 21. cap. 29. nonnulli exiſti- mant.

CETERVM, hæc ſententia damnata eſt in Con- cilio Vienneniſi, vnde extat Clementina ad noſtram, tit. de Hæreticis. Eandem prius etiam, quàm orire- tur, damnauit ſanctus Leo, ſermone decimo primo, de Quadrageſima, his verbis: *Adeſt maximum, ſa- cratiſſimumque ieiunium, quod obſeruantiam ſui vniuerſis fidelibus ſine exceptione denunciat. Quia nemo tam ſanctus*

eſt, vt non ſanctior, nemo tam deuotus, vt non debeat eſſe de- uotior.

Eadem refellunt exempla ſanctiſſimorum homi- num, qui ieiuniis aſſidue operam dabant. Si quidem S. Ioannes Baptiſta, quo maior inter natos mulie- rum non ſurrexit, adeo ieiunium coluit, vt diceretur non comedere, neque bibere, Matth. 11. Apo- ſtolus Paulus, qui raptus fuit in Paradifum & audi- uit arcana verba, quæ non licet homini loqui, ta- men inter alios ſuos labores numerat ieiunia multa, 2. Corinth. 11. & ieiunio ſe eguiſſe aduerſus carnis rebellionem, teſtatur cum ait, 1. Corinth. 9. *Caſti- go corpus meum, & in ſeruitutem redigo.* Omitto Mardo- chæum, Daniele, Dauidem, Iudith, Heſter, An- nam, & alios innumerabiles tum viros, tum ſcæminas, qui & perfecti dici poterant, & tamen ieiunia ſtudio- ſè celebrabant.

Porrò argumentum illud Hæreticorum, quo ſe à lege ieiunij excipiendos eſſe probabant, quia ieiunio non egerent, nec verum aſſumit, nec rectè concludit. VERVM non aſſumit, quoniam etiam viri per- fecti in hac vita ieiunio egent, cum rebellionem carnis, velint nolint, experiri cogantur; & peccare poſ- ſint, ac peccent. Perfectorum enim ſunt illæ voces: *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Rom. 7. Et: *In multis offendimus omnes*, Iacob. 2. Et: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus.* 1. Ioan. 1. Rectè autem idem argumentum non concludit, quoniam lex non definit obligare ex eo, quod in vno vel altero non inueniatur finis legis, modo quod præcipitur, non ſit contra finem legis, exempli cauſa: finis proximus legis ieiuniorum eſt edomatio carnis; remouus, eſt charitas, quæ finis eſt omnium præceptorum, 1. Timoth. 1. Si quis ieiunando ſalutem ſuam, ac per hoc charitatem læderet, is ieiunare non deberet, neque legis præuicator eſſet, quoniam lex obligare non poteſt contra charitatem, cum ad cha- ritatem fouendam & conſeruandam inſtituta ſit. Si quis autem aliunde carnis rebellionem reſiſtat, neque ieiunio ad hunc finem obtinendum indigeat, & tamen ieiunando ſalutem ſuam vel aliorum, id eſt, cha- ritatem nullo modo lædat, is omnino tenetur com- munitatis ieiuniorum legibus. Lex enim non reſpicit, quid vni, aut alteri, ſed quid communitati, ac multi- tudini expediat.

Iam verò quod attinet ad Caſſianum; longiſſimè abſuit ipſe à Begardorum errore. Tria ſunt autem præcipua, quæ docet in eo capite. PRIMVM, affir- mat homines iuſtos, ac perfectos, non ſubiacere legi cogenti, cum ipſi non per Quadrageſimam ſolum, ſed etiam per totum annum ſponte, alacriterque ieiunent. DEINDE addit, eiufmodi perfectos viros, ſi cauſa adſit relaxandi ieiunium indictum, tutius id poſſe facere, quàm cæteros, qui non ſeruant, niſi præſcripta ieiunia. Quoniam ipſi certi ſunt & apud ſe, & apud alios, ſe non cauſa intemperantiæ, ſed ſo- lius charitatis relaxaſſe ieiunia. Addit tamen TER- TIO, viros illos perfectos, qui per totum annum ieiunant, non teneri legibus ieiuniorum, quibus cæteri tenentur, cum ipſi plus offerant Deo, quàm his legibus præcipiatur.

Atque in hoc tertio non exiſtimamus, ſententiam eius eſſe ſequendam. TVM, quia non oportet propter oblationem voluntariam, prætermittere necel- ſariam; TVM, propter rationem, quam paulò ante tradidimus; quamuis enim non egeant illi ad carnem edomandam ieiunio paucorum dierum, qui per to- tos meſes ieiunare ſolent: tamen lex communis eſt, & omnibus indicta: proinde eos quoque obligare non definit.

His igitur omiffis, qui à lege ieiunij non excipiuntur; Ecclesia ipfa Catholica non paucos liberat à lege communium ieiuniorum, Concilium Toletanum VIII. cap. 9. dicit; iis permittendum effe, vt in Quadragefima carnibus vefcantur, quos aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut neceffitas arctat. Sed Scholaftici Theologi paulò aliter hæc tradunt. Docent enim tria effe, quæ à legibus ieiuniorum excufant, impotentiam, neceffitatem, pietatem. Vel enim ex ieiunio læditur corpus, vel fpiritus, vel fubftantia externa. Si corpus læditur, impedimentum excufans à ieiunio, dicitur impotentia; fi læditur fpiritus, dicitur pietas; fi læditur fubftantia externa, dicitur neceffitas.

Ac propter IMPOTENTIAM quidem excufantur à lege ieiunij fenes, & pueri, vt aliorum fella fufinetur ætas, aliorum non frangitur incipiens, vt loquitur S. Hieronymus, in epift. ad Euftochium, de custodia virginitatis; Item ægroti, debiles, prægnantes, & alij, qui Medicorum iudicio, non fine periculo falutis corporalis ieiunare queunt, denique pauperes, qui non habent vnde fumant vnam integram refectionem, fed nunc emendicant vnum panis fragmentum, paulò post aliud. Propter PIETATEM excufantur Concionatores, Lectores, Cõfessarij, qui miniftrant ægrotis, & alij, fi fortè non poffint fimul ieiunare, & pietatis officio fatisfacere. Denique propter NECESSITATEM excufantur ij, qui ex officio laboriofis operibus dant operam, quæ vires corporis exhauriunt, vt Fabri murarij, Ferrarij, Lignarij, & fimiles.

Cæterùm de his ipsis, qui à ieiunii legibus excufantur, multæ regulæ traduntur, quas non existimamus huic nostro operi inferendas; præsertim cum de his rebus copiofiffimè feribant tum Scholaftici Theologi, in quartum sent. tum etiam ii, qui fummam caufam confcientiæ confecerunt.

Illud non eff prætereundum, femper in Ecclesia Orientali fuiſſe leges ieiunii feueriores, quàm in Occidentali. Scribit enim Sanctus Baſilius, in oratione ſecũda de Ieiunio, pueros quoque & viatores, & omnes omnino homines edictũ ieiunii fuſcipere. Nec ſolum à carnibus, & iis, quæ ex lacte conficiuntur, fed etiam à vino & piſcibus in Quadrageſima Orientalis Eccleſiæ ieiunare ſolebant, vt ex eodem Baſilio, in orationibus de ieiunio, ex Chryſoſtomo in primis homiliis in Geneſim, ex Catecheſibus Cyrilli, & epiftolis Paſchalibus Theophyli poteſt intelligi.

CAPVT XI.

De fructibus, & vtilitate Ieiunij.

SEQUITUR QUARTVM caput diſputationis, in quo de fructibus & vtilitate ieiunii diſſerendum effe diximus. Atque aduerſarij quidem noſtri Lutherani & Calviniftæ in magno errore verſantur, ſequuti Patriarcham ſuum Iouinianum. Nam quemadmodum Iouinianus docebat, nihil prodeſſe ad ſalutem ieiunia, delectumque ciborum, vt referunt Sanctus Hieronymus, lib. 2. in Iouinianum, & Sanctus Auguſtinus in lib. de hæreſi, cap. 82. Sic etiam Philippus, in Confefſ. Auguſtana, art. 26. Brentius in confefſ. Vvittembergenti, in duobus capitibus de ieiunio. Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 12. Et Kemnitius in quarta parte exam. pag. 420. & ſequentibus, docent quidem ieiunium vtile effe ad carnis petulantiam coercendam, ad orationis auxilium, ad ſignum humilitatis, & pœnitentiæ; tamen obſtinatè conten-

dunt, ieiunium nihil valere ad placandum Deum, nihil ad ſatisfaciendum pro peccatis, nihil ad impetrandum auxilium, nihil ad cœleſte præmium promerendum.

Nos autem ieiunij fructus effe contendimus, tum eos, quos aduerſarij fatentur, tum etiam eos, quos negant: ac rectiſſimè in Eccleſia cani exiſtimamus: *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem laeuis, & præmia.*

PRIMUM igitur, ieiunium vtiliſſimum effe ad carnem edomandum, & hoc nomine placet Deo, cui placet, vt carnem crucifigamus cum vitijs & concupiſcentijs eius. Quare de ieiunio potiſſimum loquitur Apoſtolus, cum ait 1. Cor. 9. *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo.* Sic enim hunc locum interpretantur Chryſoſtomus & Theophylactus in Commentario, & Sanctus Ambroſius, in epift. 8. 2. ad Eccleſiam Vercellenſem. Hanc vtilitatem ieiunij prædicant Patres, Cyprianus in ſerm. de Ieiunio, & tentatione Chriſti. Baſilius in oratione prima de ieiunio. Chryſoſtomus hom. 2. in Geneſim. Hieronymus in epift. ad Euftochium, de custodia virginitatis. Auguſtinus in lib. 10. Confefſ. c. 31. & Eccleſia vniuerſa ad officium Horæ primæ canit ex hymno ſancti Ambroſii: *Carnis terat ſuperbiam potus, cibusque paucitas.* Sed hanc vtilitatem (vt dixi) aduerſarij non negant.

SECUNDO, vtile ieiunium effe ad animam diſponendam ad orationem, & rerum cœleſtium contemplationem. Sic Moſes quadraginta dierũ ieiunio animã præparauit, antequã ad Dei colloquium auerter accedere, Exo. 34. Sic Elias quadraginta dies ieiunat, vt Deũ in monte Horeb, ſub ſpecie auræ tenuis videre poſſet, 3. Reg. 19. Sic Daniel ieiunio hebdomadarum trium præparatur ad reuelationes Domini recipiendas, Daniel. 10. Sic Eccleſia Catholica in profefſis magnarum celebritatũ ieiunia inſtituit, vt animi paratiores ſint ad vacandum rebus diuinis, vt ſanctus Bernardus docet, ſerm. in vigilia ſancti Andrea: *Ieiunium (inquit CHRYSOSTOMVS) hom. 1. in Geneſ. anima noſtra alimentum effe, lenes ei pennas producit, vt in ſublime feratur, & ſumma contemplari queat.* Vide in eandem ſententiam Athanaſium, in lib. de Virginitate, Ambroſium in libro de Helia, & ieiunio, c. 3. & Baſilium, oratione prima & ſecunda, de ieiunio, qui ſimilitudinibus aptiſſimis hanc ieiunii vtilitatẽ explicat. Sed non eff opus de hac re fuſius diſſerere, cum hanc vtilitatem nullus ſit, qui neget.

TERTIO, Ieiunium vtile effe ad Deum colendum. Eff autem hoc loco OBSERVANDVM, nos non dicere id, quod Kemnitius fingit nos dicere, in quarta parte exam, pagina 421. 490. & alibi, ieiunium per ſe ſumptum ſine relatione ad vllum bonum finem, ex opere operato effe cultum Dei, meritum, ſatisfactionem, &c. Nam ieiunium per ſe ſumptum, vt ſolam ſignificat abſtinentiam cibi & potus, ſcimus rem effe mediam, non virtutem, aut vitium. Poteſt enim fieri, vt quis abſtineat à cibo & potu, quia cupit de vita decedere, vel quia non habet quod comedat, aut bibat; vel quia vitio ſtomachi, aut palati abhorret à cibo & potu. Loquimur igitur ſolum de abſtinentia, quæ ex electione aſſumitur ad bonum aliquẽ finem, ſic enim ieiunium non eff res media, ſed actus virtutis.

Et quidem propriè ieiunium ad virtutem temperantiæ pertinet, atque actus eius elicitus eff, vt ſcholæ loquuntur, cum verſetur circa delectationes cibi & potus moderãdas; tamen ad alias etiam multas virtutes pertinere poterit, ſi ad fines earum ab ipſo ieiunante referatur. Qui enim ieiunat, vt melius oret, vel quia vouit Deo ieiunium, facit actum reli-

gionis. Qui ieiunat, vt hoc signo protestetur fidem Catholicam aduersus Lutheranos, facit actum fidei. Qui ieiunat, vt Ecclesiæ obediatur, facit actum obedientiæ. Qui ieiunat, vt peccatum admissum puniat, facit actum iustitiæ punitiæ, siue penitentiæ. Qui ieiunat, vt Christam ieiunantem imitetur, facit actum dilectionis.

Nemo autem nostrum somniauit vnquam, ieiunium esse cultum Dei, vel meritum, aut satisfactio- nem ex opere operato, vt Kemnitiu nesciens quid loquatur, nobis affingit. Opus enim operatum vocamus id, quod non pendet ex merito, virtute, vel deuotione operantis, sed ex sola Dei institutione; quo modo Baptismus vim habet ex opere operato, quoniam ex institutione Christi suscipientem iustificat, etiam si fortè Minister, qui baptismum præbet, sit peccator & inimicus Dei, & sine deuotione baptizet. Ieiunium autem vt sit meritorium, vel satisfactorium, atque adeo cultus Dei, omnino pendet ex deuotione, & virtute ieiunantis, proinde non ex opere operato, sed ex opere operantis vim habet.

Porro, cum dicimus, ieiunium esse cultum Dei, non accipimus nomine cultus solum actum religionis propriè dictum, sed omnem actum, qui Deo placeat. Sic enim de cultu loquuntur aduersarij, cum ieiunium, præcipuè voluntarium, cultum esse negant. His igitur præmissis probamus, ieiunium cultum esse Dei; PRIMO ex scripturis. Nam Luc. 2. dicitur, Anna vidua coluisse Deum ieiuniis, & orationibus *ἡ δὲ ἑλισσαὶ λατρεύουσα*, vbi & ponitur nomen cultus, & distinguitur ieiunium ab oratione, vt intelligamus non solum orationem, sed etiam abstinentiam, propter Deum assumptam, esse cultum Dei. Nec ieiunabat sancta ista mulier quotidie ex mandato Dei, sed planè voluntariè; & tamen hoc ieiunio spontaneo verè Deum colebat.

Item Apostolus ad Romanos duodecimo, cum dicit; *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Loquitur de cõpressionem carnaliũ concupiscentiarum, quæ sit potissimum per ieiuniũ, atque hanc cõpressionem & mortificationem hostiam vocat, & *λογικὴν λατρείαν*, id est, rationabilem cultum. Est igitur ieiunium, vt per ipsum concupiscentiæ reprimatur, cultus Deo gratus & acceptus. Concilium Nicænum I. Cant. 5. Ieiunium Quadragesimæ, cultum appellat, cum ait: *Vt mundum, & solenne Deo ieiunium possit offerri.* Tertullianus in libro de resurrectione carnis: *Sacrificia, inquit, Deo grata dico ieiunia, seras & aridas escas.* Certè autem quod sacrificium est, etiam cultus est. Sanctus Leo in ser. 2. de ieiunio decimi mensis: *Pro cõsummata, inquit, perceptio- ne omnium fructuum dignissimè largitor ieorum Deo continentia libamen offertur.* Sanctus Gregorius hom. 16. scribit, nos per ieiunium Quadragesimæ offerre Deo quasi decimas & primitias vitæ nostræ. Quod etiam scribunt Ioannes Cassianus, Collat. 21. cap. 29. & alij. Denique ieiunium est satisfactorium & meritorium, vt mox probabimus, igitur est cultus Dei, vt nunc de cultu verba facimus.

QUARTO, Ieiunium est vtile ad satisfaciendum Deo, vel ad eum placandum. Id primum ostendunt exempla Scripturarum. Nam 1. Reg. 7. ieiunantes filij Israel cum Samuele, Deum placarunt, & victoriam de hostibus retulerunt, 3. Reg. 21. Achab Rex impius cum Deum ad iracundiam prouocasset propter vineam Naboth, indutus cilicio ieiunauit & ambulauit demisso capite. Et eo factò, iram Domini, saltem ex parte, mitigauit. Sic etiam Ninuitæ Ionæ 3. indicto communi ieiunio Deum placarunt,

re studuerunt, & re ipsa placarunt. Idem fecerunt Iudæi tempore Hester, & tempore Iudith, & placato Deo liberati sunt ab excidio imminente, Esther 4. & Iudith 4. denique Ioël cap. 2. hortatur peccatores, vt conuertantur ad Deum in ieiunio, & fletu, & planctu.

Item probatur ex Patribus, TERTULLIANVS in libro de ieiunio: *Omniun, inquit, erga victus macerationem hæc est ratio, qua rursum interdicto cibo, & obseruato præcepto primordiale iam delictum expiaretur, vt homo per eandem materiam causa Deo satisfaciat, per quam offenderat.* Et infra: *Sicut primum vsus cibi perdidit, ita ieiunium Deo satisfaciat.*

S. CYPRIANVS in serm. de lapsis, propè extremo: *Iram, inquit, & offensam eius, ieiunijs, fletibus, planctibus, sicut monet ipse, placemus.* Et infra: *Daniel, inquit, ieiunijs promereri Deum nititur, in sacco, & cinere voluntatur, exomologesin faciens dolenter, & dicens, &c.* Quo loco (*promereri Deum*) pro eo accipit, quod est Deum placare, eique satisfacere, vt ex toto sermone perspicuum est.

S. Basilii oratione I. de ieiunio: *In morbum, inquit, incidimus per peccatum, sanemur per penitentiam, sine ieiunio ociosa & infrugifera est, per ieiunium satisfactio Deo.*

Kemnitiu in 4. par. Examinis, pagina 493. notat hoc loco, vocem *ἀπολογία*, quam interpretes reddunt *satisfactio*, non significare satisfacere, vel defendere, aut excusare, sed reatum agnoscere, & culpam precari. At quis vnquam audiuit, *ἀπολογία* esse reatum agnoscere? nisi forte idem sit excusare & accusare; confiteri & negare. An hoc non est pro arbitrio vocabulorum significationes inuertere? Itaque *ἀπολογία* propriè significat defendere & excusare; & quia satisfactio pœnalis, compensat delictum & eo modo purgat & aufert, ideo ad eam significandam vtuntur sæpe auctores vocabulo excusandi, & contra vocabulo satisfaciendi ad excusationem significandam. Hoc autem loco certum est sententiam sancti Basilij esse, vt opponamus iræ Dei, tanquam clypeum pro peccato ieiunium, quod illud excusabit non negando, sed satisfaciendo & compensando.

S. Ambrosius in libro de Elia, & Ieiunio, cap. 3. *ieiunium, inquit, culpa mors, excidium delictorum, remedium salutis.* Et cap. 4. dicit, ieiunio tegi & ablui peccata. Et cap. 9. ipsum ieiunium sacrificium reconciliationis appellat.

S. Epiphanius in compendiarie doctrina, quæ est ad finem librorum aduersus hæreses; *Ieiunamus, inquit, non vt beneficium aliquod ei, qui pro nobis passus est, exhibeamus, sed vt Domini passionem, quam pro nobis ipse suscepit, ad salutem nostram consecramur, & vt pro peccatis nostris ieiunia nobis apud Deum suppententur.*

Hoc etiam loco Kemnitiu admonet, deprauari hanc sententiam à Iesuitis; in Græco enim sic legi, *ἵππος ὑπὸ τῶν ἡμῶν ἀμαρτιῶν αἰ νηστῆαι ἡμῶν εὐλόγηται διὰ ἡδύτων*, hoc est, vt ipse vertit, *vt pro peccatis ieiunia nobis fiant grata & accepta Deo.*

At nonne est omnino idem, ieiunia pro peccatis supputari, & ieiunia pro peccatis fieri grata & accepta Deo? Itaque ipse idem Kemnitiu paulò post ab Epiphaniij sententia recedere se liberè proficitur.

S. Hieronymus in commentario ad caput 3. Ionæ: *Saccus, inquit, & ieiunium arma sunt penitentiæ, auxilia peccatorum.* Et lib. 2. aduersus Iouinianum scribit, ipsam etiam Sodomam & Gomorram ieiunio Deum potuisse placare.

S. Ioannes Chrylostomus homil. 1. in Genesim: *Communis, inquit, nostri omnium Dominus, veluti pater*

filios indulgenter amans, cupiens ea, quæ nunquam peccavimus, non ablueri; hanc nobis, quæ per ieiunium fit, curatio- nem adinuenit.

S. Augustinus, serm. 60. de tempore: Nemo, inquit, pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia ieiunet. At ne dicat Kemnitius, hunc sermonem fortasse non esse Augustini, idem auctor in serm. de utilitate ieiunij, quem ipse etiam Possidius nominatim S. Augustino tribuit: *Responde, inquit, tentatori, excrucio me plane, ut ille parcat, de de me penas, ut ille subveniat, ut placeam oculis eius.*

S. Leo sermone quarto de Quadragesima: Magna, inquit, divina institutionis salubritate pronisum est, ut ad reparandam mentium puritatem, quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas, & pia opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent. Idem serm. 4. de ieiunio septimi mensis, dicit, ieiunij sacrificio Deum placari. Ac similes sententiæ in sancto Leone passim leguntur.

Sanctus Bernardus serm. 66. in Cantica: Ego, inquit, interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non superstitio pro impietate. Item serm. 4. de Quadragesima: Pro eo, inquit, quod ipsis quoque licitis abstinemus, ea nobis, quæ prius commissimus, illicita condonantur, &c.

QVINTO, Ieiunium utile est ad merendum & impetrandum beneficia Dei temporalia, & sempiterna. Nam (vt in lib. 1. Regum, cap. 1. legimus) Anna vxor Heleazæ filium Samuelem per ieiunium impetrauit Anna (inquit Sanctus Hieronymus libro secundo in Iouinianum) inanem cibo ventrem filio meruit implere. Dauid quoque ieiunio se afflixit, vt periclitanti filio vitam impetraret, 2. Reg. 12. Sara item per ieiunium à dæmonio liberatur, Tob. 3. atque hoc forte est genus illud dæmoniorum, quod non eiicitur nisi per orationem & ieiunium, vt Dominus ait, Matth. 17.

Sed est insignis locus præter ceteros, pro merito ieiunij, Matth. 6. Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus ieiunans. Et pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi. At quid quæso reddet, nisi mercedem? Opponit enim Dominus hoc ieiunium illi, de quo antea dixerat, Exterminant facies suas, ut pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.

CALVINVS in commentario huius loci scribit, mercedem accipiendam esse improprie, quoniam merces promittitur etiam orationi, & tamen quod oranti datur non est merces, sed donum. Addit non esse eandem rationem orationis & ieiunij, quoniam oratio est cultus Dei, cum non sit opus à Deo præceptum, ieiunium non est cultus, eum non sit præceptum, sed res media & indifferens. Et quo sequitur, vt orationi per se reddatur merces; ieiunio autem non per se, sed vt orationi deseruit.

At fallitur Calvinus, nam tametsi orationi, vt oratio est, respondeat potius donum, quàm merces, tamen orationi, vt est opus bonum, & ex charitate profectum, omnino debetur merces. Et hoc modo tum ipsi orationi, tum ieiunio mercedem responderet Saluator affirmat. Falsum est autem, ieiunium esse rem mediam, si sumatur (vt à nobis sumitur) pro abstinentia ex electione assumpta ad bonum aliquem finem. Sic enim non est res media, sed actus virtutis, & res à Deo præcepta, & illi gratissima, non solum vt orationi deseruiens, sed etiam per se, vt actus temperantiæ, vel alterius cuiuscunque virtutis.

His testimoniis & exemplis Scripturæ subiici possunt testimonia, atque exempla Patrum. Sanctus Ioannes Apostolus, teste Clemente Alexandrino, apud Eusebium lib. 3. historiarum, capite 17.

A crebra duxit ieiunia, vt gratiam Dei cuidam iuveni impretaret. Idem etiam Ioannes scripturus Euangelium indixit solenne ieiunium, vt gratiam rectè scribendi accipere mereretur, vt sanctus Hieronymus tradit præfatione commentariorum in Matthæum, & eum sequutus Venerabilis Beda in primum caput Ioannis.

Tertullianus in libro de ieiunio: Etiam, inquit, Sacramentorum agnitionem ieiunia de Deo merentur.

Sanctus Ambrosius in epi. 82. ad Ecclesiam Vercellensem: Qui sunt, inquit, hi præceptores noui, qui meritum excludunt ieiunij?

Sanctus Gregorius Nazianzenus, oratione de laudibus Cypriani, explicans quibus armis sancta quædam Virgo diabolum à se repulerit: Ieiunij, inquit, & humi cubationis pharmacum obicit.

Sanctus Athanasius in libro de virginitate, non procul ab initio: Vides, inquit, quid faciat ieiunium? morbos sanat, dissillationes exsiccat, demones fugat, prauas cogitationes expellit, cor mundum efficit, &c. Et infra: Quisquis, inquit, ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, ieiunio (inquam) statim spiritus malos afflictos abscedere, vim ieiunij metuentes.

Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio: Ieiunium, inquit, ad venturi seculi mala fugienda & assequenda bona utile est, &c.

Sanctus Ioannes Chrysostomus, sermone primo de ieiunio: Ieiuna, inquit, quia peccasti; ieiuna vt non pecces: ieiuna, vt accipias: ieiuna, vt permancant qua accepisti.

Sanctus Hieronymus in secundo libro aduersus Iouinianum, ex proposito disputat, meritorium esse ieiunium.

Sanctus Augustinus ser. 62. Ieiunium, inquit, remedium est, aut premium. Hoc est, aut indulgentiam peccatorum, aut premium regni cælestis acquirit.

C Auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui habetur in 4. tomo S. Augustini, sic loquitur cap. 68. Pro amore castigandi corporis abstinentibus à vino, vel carnibus, nihil credere meriti accedere, non hoc Christiani, sed Iouiniani est.

S. Leo ser. 1. de Ieiunio septimi mensis: Vt per humilitatem, inquit, ieiunij contra omnes hostes nostros diuinum mereamur auxilium.

Ad aliqua testimonia Patrum, quæ in toto præfati capite citauimus, respondere nititur Kemnitius, in 4. part. Examinis, pag. 490. & sequentibus.

PRIMO dicit, Patres sæpè rhetoricari solitos: nam existimarunt, vt ipse ait, se huiusmodi rhetoricis exaggerationibus efficacius posse homines ad suscipienda & exercenda ieiunia permouere. Sicut Chrysostomus fatetur in lib. de compunct. cordis, quædam cohortatoriè magis, quàm verè dici.

D SECUNDO addit, posse Patrum sententias ad analogiam fidei explicari, si dicamus, eos tribuere ieiunio tanquam causæ remotæ id, quod conuenit orationi, vel pœnitentiæ, quibus ieiunia seruire debent.

TERTIO, obiicit aliqua loca Patrum, vbi legimus, ieiunium à cibis nihil prodesse, nisi ieiunetur à vitiiis. Ac dicit, in his locis se Patres explicasse.

QVARTO, cum videret non satis commodè verba Patrum ita exponi, fatetur eos errare: Negari, inquit, non potest, Patres in rhetoricis illis ieiunij encomiis sæpè longius prouectos, ab analogia fidei, & norma Scripturæ non parum discessisse. Et infra: Quando contra hanc fidei analogiam Pontificij talia veterum dicta vrgent, cogimur salua reuerentiâ, quæ tam magnis viris debetur, illa reuocare, vt fundamentum salutis saluum retineamus. Et in-

frā: Quando Pontificij tales veterum excessus ad palliandas & stabiliendas superstitiosas de ieiunijs opiniones producunt, cogimur contradicere, & à Patrum exorbitantibus vestigijs aliquantisper discedere, vt iuxta canonem Scripturæ recto pede ad veritatem Euangelij ambulare possimus.

Sed hæc omnia faciliè refelluntur. Nam quod attinet ad PRIMVM, si Kemnitijs vnum, aut alterum Patrem rhetorica amplificatione vsum esse diceret, non videretur omnino sine ratione loqui: atque credat, nullum fuisse ex tanto numero Patrum, qui non extulit supra veritatem ieiunij laudes? Adde quod multa testimonia adduxerimus non excerpta ex sermonibus, sed ex libris dogmaticis, vel commentarijs Scripturarum, in quibus locum non habent rhetoricæ amplificationes. Quod autem Kemnitijs Chrysostomū citat ex libro de compunctione cordis; planè contra se citat. Chrysostomus enim eo loco non laudat, sed reprehendit eos, qui ad homines terrendos aliqua cohortatoriè, non verè dicta existimant.

Quod attinet ad SECUNDVM. Non possunt testimonia Patrum ita exponi, vt solum velint ieiunium seruire orationi & pœnitentiæ, præsertim si dicatur, ieiunium signum esse pœnitentiæ, non autem partem, siue opus, & fructum pœnitentiæ. Patres enim omnia distinctè docent, nimirum ieiunio iuari orationem, & præterea placari Deum, impetrari beneficia, satisfieri pro peccatis, &c.

Porro, non facit ad rem, quod assertur TERTIO loco. Fatemur enim parum prodesse ieiunia à cibis, si non absteineatur à vitiijs; sed ideo ieiunia vtilissima esse dicimus, quia iuuant, vt purgemur à vitiijs, & vt in vitia non labamur. Proinde non pugnant sententiæ Patrum inter se, neque vna sententia impedit, quo minus aliæ sint veræ, etiam si propriè & sine tropo accipiuntur.

Quod verò QUARTO loco, Kemnitijs dicit, id planè satis est ad ipsius & eius similibus nouatorum temeritatem coarguendam. Quis enim sibi persuadere possit, tot sanctissimos & doctissimos Patres minus rectè canonem sacræ Scripturæ intellexisse, & fundamentum fidei & salutis tenuisse, quam paucos nouatores, magis Grammaticos quàm Theologos? Quis non magis credat Kemnitijs exorbitasse, & à norma, atque analogia fidei recessisse, quàm Basilium, Chrysostomum, Ambrosium, Hieronymum & alios, quos citauimus, quibus iniuriam facimus, si cum eis nouatores istos vlla ex parte comparemus?

CAPVT XII.

Soluuntur obiectiones.

SEd videamus quæ ipsi argumenta habeant, vt sproben, ieiunium non esse cultum, nec satisfactorium, vel meritorium.

PRIMVM obiicit Brentius, testimonium Isaia, capite quinquagesimo octauo: *Nunquid tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam, &c. Nonne hoc est magis ieiunium, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, &c.* Addit Kemnitijs testimonium Hieremiæ, capite decimo quarto: *Populus hic diligit vacillare pedibus, & non abstinere, vel cohibere se. Ideo Dominus non est complacitum in illis. Et si igitur ieiunent, non exaudiam.* Item testimonium Zachariæ, capite septimo: *Cum ieiunaretis, & plangeretis, nunquid ieiunium ieiunastis mihi?* His testimonijs, alijsque similibus probari existimant, ieiunium non esse cultum Dei.

A RESPONDEO, Ex allatis testimonijs non solum non colligitur, ieiunium non esse cultum Dei, sed colligitur omnino contrarium. Nam cum Dominus dicat, non placere sibi ieiunium eorum, qui non student mores emendare, satis apertè indicat, illud ieiunium sibi placere ac per hoc esse cultum, quod est coniunctum cum iustitia & pietate. Itaque cum dicitur: *Nunquid hoc est ieiunium, quod elegi, affligere hominem per diem animam suam,* Subintelligendum est, *solum*, vt monet Sanctus Hieronymus in commentario, vt sensus sit, non placere Deo ieiunium, in quo solum affligitur anima, sed illud, in quo cum afflictione animæ coniuncta est emendatio morum. Placere enim Deo, vt homines ieiunando affligant animam, perspicuum est ex cap. 16. & 23. Leuitici, & cap. 29. Numer. vbi Deus indicit ieiunium septimi mensis, & non solum dicit: *Affligetis animas vestras,* sed etiam addit, *si quis ea die afflictus non fuerit, peribit anima eius de populo suo.*

B SECUNDO, obiicit Caluinus illud Iouis 2. *Scindite corda vestra & non vestimenta vestra.* Id est, non carnis afflictione, sed cordis contritione conuertimini ad Deum.

C RESPONDEO, Per scissionem vestium non significatur ieiunium, aut alia corporalis afflictio, sed signum planè externum doloris, & pœnitentiæ. Ieiunium enim coniungitur ab eodem Propheta cum ipsa conuersione & contritione cordis vt fructus eius: *Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio, & fletu, & planctu.* Deinde non prohibetur scissio vestium, quicquid tandem illa significet, nisi quando non ei respondet cordis contritio. Itaque sensus est, Nolite scindere solum vestimenta, sed etiam corda. Scissionem enim vestium in signum detestationis ac doloris, non displicuisse Deo, vel ex eo potest intelligi, quod etiam post Christi aduentum Apostoli hac cerimonia vsi fuisse inueniuntur, Act. 14.

TERTIO, obiicit Philippus verba illa Beati Pauli, 1. ad Timoth. 4. *Exerce te ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicum valet: pietas autem ad omnia.* Vbi nomine corporalis exercitationis intelligitur ieiunium, vt Ambrosius in commentario exponit. Quare cum opponatur ieiunium pietati, quæ propriè ad cultum Dei pertinet, sequitur, vt ieiunium propriè non sit cultus.

D RESPONDEO, Duæ sunt huius loci explicaciones. Vna est commentarij, qui tribuitur Ambrosio, quæ quidem per corporalem exercitationem ieiunium intelligit, sed per pietatem non intelligit cultum Dei propriè dictum, sed misericordiam in pauperes. Vult autem hic commentarius, ieiunium ad modicum vtile esse, nisi cum misericordia & elemosynis coniungatur. Quod idem docet Chrysostomus, hom. 78. in Matth. vbi dicit, ieiunium sine elemosynis nihil valere. Quod intelligendum est, si elemosynæ faciendæ præceptum occurrat, & is qui ieiunat, tam sit avarus, vt nolit elemosynam facere etiam de eo, quod sibi superest, & quod alias consumpsisset, nisi ieiunare instituisset. Alioqui enim ieiunium cum elemosyna coniungere non est necessarium, quauis sit vtilissimum. Quare sanctus Ambrosius ser. 33. Sanctus Augustinus ser. 36. & Sanctus Leo sermone secundo de ieiunio decimi mensis, non iubent, sed hortantur, vt vnusquisque tempore ieiunij, prandium quod sibi ipse subtrahit, pauperibus erogat.

Altera expositio verior, & planè ad mentem Apostoli, est Chrysostomi, Theodoret, Theophylacti, Oecumenij & aliorum, qui per corporalem

exercitationem non intelligunt ieiunium, sed studium corporis confirmandi & corroborandi, quod faciunt athletæ, gladiatores, milites & cæteri, qui viribus corporalibus egent. Sumit enim Apostolus similitudinem ab athleticis, cum ait: *Exerce te ipsum ad pietatem.* Nam id significat vox Græca *γυμναζε*. Et sensus eius loci hic est, Exerce te more boni athletæ ad cursum, vel certamen pietatis. Hoc enim verè utilissimum est, tum in hac vita, tum in futura. Nam qui vires exercent ad cursum, vel corporale certamen, parum omnino inde lucrantur in hac vita, & in alia prorsus nihil. Similis locus est I. Corint. 9. *Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere, & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem ut incorruptam.*

Porro S. Iohannes Chrysostomus non solum docet, Apostolum non loqui hoc loco de ieiunio, sed etiam refellit eos, qui contra sentiunt. Neque enim credibile est, Apostolum vocaturum fuisse ieiunium corporalem exercitationem, cum ieiunium, ad corpus extenuandum, non ad confirmandum referatur; & cum sit verè spiritualis & cælestis exercitatio. Deinde, quomodo diceret idem Apostolus, ieiunium ad modicum valere, cum ipse idem ad ieiuniū tam frequenter, & verbo, & exemplo discipulos hortatur? Denique, nunquam Apostolus ieiunio pietatem opponeret, quæ habet promissionem vitæ, quæ nunc est, & futuræ, cum id maximè conueniat ieiunio, vt in hac vita sanitatem efficiat & conferuet, vt patet ex cap. 1. Danielis. Et in alia mercedem accipiat à Patre cælesti, iuxta promissionem Domini, Mat. 6. Itaque rectè sanctus Leo, ser. 1. de ieiunio Pentecostes: *Sequitur, inquit, solenne ieiunium, quod animis, corporibusque curandis salubriter institutum, deuota nobis est obseruantia celebrandum.*

QUARTO obiicit Kemnitius, quod Lucæ 18. Phariseus allegans ieiunia sua iustificatus non fuerit, & quod Matth. 9. Christus opinionem, qua Pharisei ieiunabant, comparauerit vestibus detritis, quibus Euangelij nouitas non conueniat. Ex quibus locis manifestum esse dicit, ieiunium improbari & reijci à Deo, si suscipiatur, opinione Pharisæica, vel ad ostentationem, vel ad meritum, satisfactionem, seu iustificationem.

RESPONDEO, Quod attinet ad priorem locum, Phariseus non ideo iustificatus non est, quia ieiunabat bis in Sabbato, aut quia ieiunium ad iustificationem aliquid valere existimabat, sed quia superbè ostentabat bona opera sua, & alios contemnebat. Dominus enim anteposuit Publicanum Phariseo, quia humilis erat, & Phariseus, superbus, non quia Phariseus ieiunabat, & Publicanus non ieiunabat. *Descendit, inquit, hic iustificatus ab illo, quia omnis qui se exultat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

De Altero testimonio ex cap. 9. Matth. differuimus supra, vbi ostendimus, manifestè errare Kemnitium, dum ieiunium detritis vestibus cōparatum esse docet, cum potius contra nouis sit vestibus comparatum.

Quod autem Kemnitius eandem rationem esse vult ieiunij ad ostentationem, & ad meritum, satisfactionem & iustificationem, facit more suo, qui solet omnia confundere. Nam ieiunium ad ostentationem malū esse, & in Scripturis passim reprehensum notum est ex cap. 6. Matth. 18. Lucæ, & ex aliis locis. Ieiunium autem ad meritum acquirendum, vel ad satisfaciendū pro peccatis, in Scripturis non solum non reprehendi, vel etiam probari & laudari, multis testimonijs & exemplis superiore capite demonstraui.

QUINTO, obiicit idem Kemnitius, capite 2. ad

A Colossenses, vbi (vt ipse dicit) Paulus reprehendit & damnat factitias, seu electitias illa religiones, quæ in cibis, qui ipso vsu consumuntur, cultum Dei constituunt; & iuxta traditiones hominum sub specie humilitatis, & seuerioris disciplinæ corpori non parcunt, sed illud ita vexant, affligunt & macerant (hoc enim significat *ἀπειθα*) vt debitum honorem necessaria sustentatione, & conuenienti curatione ei non tribuant. Atque in hac disciplinæ seueritate cultum Dei constituunt.

RESPONDEO, Duo quædam Paulus reprehendit. PRIMVM, cultum Dei in cibi, potusque abstinentia situm, non quemcunque sed superstitiosum & falsum. Nam vox *ἐσθροδοποιία*, tametsi sonet cultum voluntarium, tamen non significat cultum voluntariū, vt distinguitur à cultu imperato & necessario, sed vt distinguitur à cultu rationabili. Illa enim dicuntur interdum voluntaria, quæ non habent fundamentum rationis, sed ideo fiunt, quia sic libet. Reprehendit igitur Apostolus abstinentiam Iudæorum, vel Hæreticorum, qui putabant, cibos aliquos per se esse immundos, & in eo religionem constituebant, si cibos eiusmodi nunquam gustarent. Quæ religio voluntaria & falsa, ac superstitiosa merito nominatur, quoniam non fundatur in Scripturis, aut in aliqua solida ratione, sed deliratione & somnijs, vel potius in voluntate quorundam Hæresiarcharum. Abstinentia autem Catholicorum *ἐσθροδοποιία* dici non potest, & multò minus cultus factitius, vel electitius, vt eum Kemnitius vocat, quoniam Catholici non fingunt ex capite suo, Deo gratam esse suam abstinentiam, sed ex testimonijs & exemplis Scripturæ, & Patrum colligunt, vt superiore capite demonstraui.

SECUNDO, reprehendit Apostolus eos, qui sine moderatione ieiunant, ita vt non parcant corpori, neque ei suppeditant, quæ sunt ad vitam, vel ad sanitatem necessaria. Ita enim hunc locum interpretatur Chrysostomus in commentario, & sanctus Hieronymus in epist. ad Algasiam, quæst. 10. Atque hoc ipsum Catholici omnes libentissimè confitentur. Castigari enim & affligi volumus carnem, vt Scripturæ faciendum esse docent, nō autem interimi, aut morbum contrahere.

Sed est etiam alia eiusdem loci expositio apud sanctum Augustinum, in epist. 59. ad Paulinum, quæ sententiam nostram planè confirmat. Scribit enim, Augustinus, notari, ac reprehendi ab Apostolo illos qui videntur non sine ratione ieiunare, cum id videantur referre ad corpus castigandum & cor humiliandum; sed tamen re vera non propter hoc potissimum, sed propter superstitionem suam ieiunant, qua videlicet sibi persuaserunt, cibos aliquos natura sua esse immundos. Itaque ex Augustini sententia non reprehenduntur hoc loco, qui carnem ieiunijs affligunt, & in ea re cultum aliquem, id est, opus Deo gratum constituunt: sed illi qui videntur ea de causa ieiunijs operam dare, re autem vera superstitionem suam per abstinentiam illam alere & augere conantur.

Sexto, obiicit idem Kemnitius, quod meritum, aut satisfactionem in ieiunio ponere, sit fundamentum redemptionis & salutis negare.

Sed argumentum est cōmune contra omnia bona opera, & satis copiosè à nobis refutatam, in disputatione de Merito & Satisfactione.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

EX PATRIBVS & historia antiquitatis multa colligit argumenta Kemnitius, contra meritum ieiunij; sed magna ex parte tam sunt inepta, & leuia, & mendacis vndique aspersa, vt pigeat in ijs referendis vel refellendis tempus terere. Pauca quædam attingam, quæ grauiora visa sunt.

PRIMUM igitur ex Ignatio Duo loca producit. **PRIMVS** est in epistola ad Heronem, vbi sic loquitur Ignatius; *Ieiunij & orationibus vacato, sed non immodicè, ne te ipsum destruas, à vino & carnibus non penitus abstinet, neque enim abominabilia sunt.* Et infra: *Quicumque dicit aliquid contra ea, quæ mandata sunt, etiamsi fide dignus sit, etiamsi ieiunet, etiamsi prophetet, etiamsi signa faciat, lupus tibi habeatur sub ovium pelle, ovium exitium machinans.*

ALTER locus est in epistola ad Philippenses: *Si quis in reliquis rectè sentiat, ex cibis autem quosdam vocet abominabiles, ille inhabitatorem habet draconem Apostatam.*

Ex his locis Kemnitius ita colligit: *Fuerunt igitur, inquit, Ignatij tempore circa annum CX. qui à cibis quibusdam, maxime à carne & vino sub specie religionis abstinerunt, & immodicis ieiunij corpora lacerunt, &c.* Quibus verbis Cartusienfes, aliosque Catholicos Monachos reprehendit, qui carnibus nunquam vescuntur.

Sed facilis Responso. Nam Ignatij doctrina sanctissima est, & ab omnibus Catholicis libenter admittitur. Non enim Sanctus Ignatius illos reprehendit, qui propter continentiam virtutem semper à vino & carnibus abstinent, sed eos, qui id faciunt, quod vinum & carnes res immundas esse arbitrentur, quales fuisse ipso Ignatij tempore Ebionitas, ex Epiphanio constat.

Id autem ita esse, probatur **PRIMO**, quoniam alioqui Sanctum Iacobum Apostolum. Ignatius reprehendisset, qui teste Egeippo apud Eusebium, libro secundo historiarum, capite vigesimo secundo, à carnibus & vino perpetuo abstinebat. Quod idem commune fuit omnibus illis Sanctis Anachoretis, Antonio, Hilarioni, Machario, Simeoni Stilite, & aliis, quorum laudes Athanasius, Hieronymus, Palladius, Theodoretus, & alij veteres conscripserunt.

Præterea, Sanctus Ignatius cum dicit, non esse à vino & carnibus abstinentum, quia non sunt abominabilia, apertè docet, tunc esse malum à vino & carnibus abstinere, cum aliquis propterea illis abstinet, quod abominabilia esse credat.

Denique, sicut reprehendit Ignatius prohibentes cibos, sic reprehendit prohibentes nuptias, sic enim loquitur in epistola ad Philadelphenses, in ipso loco, quem citat Kemnitius: *Si quis in reliquis rectè sentiat, sed legitimam commixtionem, & liberorum procreationem corruptelam & pollutionem appeller, aut cibos quosdam abominabiles vocet, talis Apostatam Draconem, inhabitantem habet.* Nam Ignatij tempore sicut Ebion carnes immundas, sic Saturninus nuptias à Diabolo esse dicebat.

De nuptiis autem non detestandis, ita Sanctus Ignatius loquitur, vt perpetuam virginitatem etiam laudet & nuptiis anteponat. Sic enim scribit in eadem epistola ad Philadelphenses: *Virgines Christi in puritate, non abominantes nuptias, sed id quod præstantius est amplectentes, &c.* Et in epistola ad Philippenses: *Si quis, inquit, castè, si quis continenter viuit, non extollatur, ne perdat mercedem.*

A Sic igitur Ignatius cibos omnes mundos esse docet, nullum vitandum, quasi immundum, non tamen prohibet, quo minus quis continentiam gratia semper ieiunet, aut semper à vino & carnibus abstineat, nisi fore certa de causa alicui magis expediat, aliquando saltem vinum & carnes degustare. Sic enim Apostolus Timotheum admonet, vt propter stomachi sui debilitatem non semper aquam bibat, sed modicum vinum illi adiungat, & nos Ignatius Heroni præcipit, vt non omnino vini potum & carniæ cibum respuat. Cum enim tunc primum exorta esset hæresis, quæ prætextu religionis vinum, & carnes detestari docebat, vtile erat multis, vt Hero, qui persona erat publica, hæresim illam exemplo suo refelleret. Nec tamen inde sequitur, vt non debuerit Hero in Quadragesima, aliisque ieiunij diebus à carnibus abstinere.

B **SECUNDO** loco profert Kemnitius historiam Alcibiadis, quam etiam attingit Philippus, in Locis, titulo de Scandalo. Summa historia hæc est, vt eam refert Eusebius libro quinto; capite tertio, Alcibiades quidam assueuerat vitæ admodum austere, vt nihil præter panem & aquam in cibum & potum fumeret. Is propter Christi fidem in carcerem coniectus, vbi simul aderant Attalus, Maturus, Blandina & alij Confessores, in ipso etiam carcere nihil omnino præter panem & aquam gustare volebat. Interim Attalo diuinitus indicatur, non rectè agere Alcibiadem, quod creaturis Dei non vteretur, & inde scandalum in mentibus aliorum gigneret, quare Alcibiades à fratribus admonitus, omnibus cibis promiscuè vti cæpit. Hanc historiam ita Philippus & Kemnitius interpretantur, quasi Alcibiades à cibis abstinere opinione cultus & vitæ perfectioris. Et hoc ipsum Attalo diuinitus reuelatum fuerit, Alcibiadis abstinentiam ideo non placere Deo, & scandalum in aliis gignere, quod ipse censeret discrimen ciborum esse cultum Dei præstantiorem.

C Sed nullo negotio res expediri potest. Nam in tota illa historia nulla fit mentio cultus præstantioris, sed simpliciter narratur, ex diuina reuelatione cognitum fuisse Alcibiadem non rectè facere, quod creaturis Dei non vteretur, deque ea re cæteros fratres non leue scandalum pati. Ex qua narratione colligitur satis probabiliter, suspicatos esse fratres, qui cum Alcibiade in carcere erant, illum hæresi damnantium cibos, vt immundos infectum fuisse. Habuerunt autem occasionem huius suspitionis, ex eo, quod cum prudentia Christiana doceret, homines in carcerem coniectos, & ferè quotidie variis tormentis vexatos ac debilitatos, indigere aliqua refectione maiori, & ea non deesset, ipse tamen in sua illa seuerissima abstinentia perseverare vellet. **D** Scribit enim Tertullianus in libro ad Martyres, solitos fuisse Christianos, summa diligentia & charitate ministrare cibos, etiam delicatos, confessoribus in carcere constitutis. Hoc igitur est, quod socios Alcibiadis offendeat, quod eum viderent refectione indigere, & eam tamen respicere. Inde enim suspicabantur, eum aliquo errore circa ciborum mundiciem laborare.

At (inquit Kemnitius) *Alcibiades post admonitionem illam non cepit illa opinione à cibis abstinere, sed absque delectu cibis omnibus vti.* Non igitur in eo solum errabat quod abstinere, quasi ab immundis. **R**ESPONDEO, Possit obiectione in aduersarium retorqueri; quoniam si Alcibiades reprehensus fuisset, quod abstinere propter opinionem cultus præstantioris, potuisset mutare opinionem, & ea mutata in abstinentia sua

perseuerare. Ceterum vera responsio est, non potuisse Alcibiadem se ab erroris suspitione purgare, nisi edendo promiscuè cibos, quibus alij vescabantur, tum quia fratres, qui scandala passi fuerant, non poterant certos reddi de opinione illius interna, nisi per actionem externam, tum etiam quia prudentia atque discretio (vt diximus) eo tempore postulabat, vt rigorem illum abstinentiæ relaxaret.

Omitto lapsum Philippi, qui scribit Attalum & Blandinam coniuges fuisse, cuius contrarium ex ipsa historia manifestè colligitur. Blandina enim ancilla erat & virgo; Attalus vir nobilissimus & cuius Romanus. Omitto item multa, quæ ex capite suo Kemnitius comminiscitur, vt quod fratres ex loco Apostoli, 1. ad Timot. 4. opinionem Alcibiadis refutauerint, & alia quæ ex ipso loco Eusebij inspecto & per se euanescent.

TERTIO, profert Kemnitius historiam hæresis Tatiani, vt probet, sententiam nostram de merito ieiunij natam esse ex errore Tatiani. Sed hoc supra refutatum est. Constat enim ex communi Patrum consensu, Tatianum prohibuisse cibos aliquos, propterea quod immundus natura sua esse censeret, & ideo nunquam eos gustari voluisse. Quod longissimè abest ab Ecclesiæ doctrina.

QUARTO, producit librum Tertulliani de ieiunio, in quo Tertullianus Montanum Hæresiarum defendens, dicit, ieiunium ac delectum ciborum esse vtilem ad merendum, ad satisfaciendum, ad placandum Deum. Et contra obiicit sibi Catholicorum refutationem, qui proferebāt Scripturas Isaia: *Non est ieiunium quod elegi*, & Evangelij: *Quod intrat in os non inquinat hominem*, & Apostoli: *Esca nos non commendat Deo*. Ex quibus colligit Kemnitius, sententiam nostram de merito ieiunij consentaneam esse doctrinæ Tertulliani, & Montani Hæresiarum, & alienam à doctrina veteris Ecclesiæ, quæ Tertullianum Montanumque damnauit.

RESPONDEO, iam supra diximus; Tertullianum non bona fide recitare doctrinam Catholicorum. Catholici enim non reprehendebant Mōtanistas, quod ieiunia, & ciborum delectum ad meritum, & satisfactionem valere existimarēt, sed quod ita superstitione Xirophagias vigerent, vt viderentur summam religionis in eo ponere, sed nihil nisi crudū & aridum comederent. Hæc enim sunt verba Tertulliani: *Arguant, inquit, nos, quod Xirophagias obseruamus, siccantes cibum ab omni carne, & omni virulentia, & vuidioribus quibusque pomis, ne quid vmositatis, vel edamus, vel potemus*. Hæc certè superstitionem diligentiam demonstrant, & ideo Catholici non sine causa Scripturas allegabant; *Non hoc est ieiunium quod elegi. Quod intrat in os non inquinat hominem. Esca nos non commendat Deo*. Alioqui fuisse in Ecclesia Catholica vsum ieiunandi in pane & aqua, fatetur in eodem lib. Tertullianus, & ieiunium, atque abstinentiam à certis cibis meritoriam esse, patres omnes docet.

QUINTO, profert Kemnitius historiam hæresis Eustathij. *Eustathius enim* (inquit Kemnitius) *à carniū esu abstinentiam docuit, non quod cum Manichæis eas immundas & abominandas iudicaret, sed propter exercitationem cultus diuini*. Id quod probat ex Sozomeno lib. 3. cap. 13. qui scribit, ipsum Eustathium, in Concilio Gangrensi se declarasse, *ὅτι ἀνταδείας ἐνεχεν, ἀλλὰ τῆς κατὰ θεὸν ἀσκήσεως*, id est, non contumaciæ gratia, sed cultus erga Deum abstinentiam illam instituisse, Cōcilium autem Gangrense nihilominus Eustathij sententiam damnauit; igitur damnauit ieiunia & abstinentiam, quæ suscipitur cum opinione cultus & meriti apud Deū. Colligit etiam ex hoc loco Kem-

A nitius, nondum fuisse illo tēpore in Ecclesia prohibitionem carniū in diebus ieiuniorum, sed tentatam quidem fuisse ab Eustathio, sed ab Ecclesia continuo repressam.

RESPONDEO, Eustathij hæresim non possumus melius cognoscere, quàm ex Gangrensi Concilio; quo illo ipso tempore celebratum est. Sic igitur loquitur Concilium in ipsa præfatione. *Declaratum, inquit, est hos* (nimirum Eustathianos) *nuptias accusare & docere, quod nullus in coniugali positus gradu spem habeat apud Deum*. Et infra. *Ieiunia, quæ in Ecclesia prædicantur contemnenda afferuisse. Nonnullos eorum etiam cibos carniū tanquam illicitos reputasse*. Deinde in canonibus, canone primo: *Si quis vituperat nuptias, &c. Anathema sit*. Et canone secundo: *Si quis carnem edentem præter sanguinem, & idolis immolatum & suffocatum, cum religione & fide, condemnat, velut spem propter huiusmodi perceptionem non habentem, anathema sit*.

B Ex his manifestè colligitur, ab Eustathio, eiusque discipulis nuptias, & carnis esum absolutè fuisse damnata, ita vt saluum esse non posse crederent, qui nuptias contraheret, aut carnes vlllo tempore degustaret. Quæ est ipsa hæresis Manichæi, quoad substantiam, quamuis fortasse non ex eodem fundamento Manichæus & Eustathius hanc hæresim fabricauerint.

Manifestum quoque est, Eustathium à Concilio damnatum, non quod à nuptiis, vel carnis esu propter cultum Dei perfectiorem, abstinentum esse diceret, sed quod absolutè nuptias, carnisque esum, vt res illicitas Christianis (vt diximus) repudiaret. Nam idem Concilium, Cant. 9. & 21. Virginitatem & continentiam recipit & laudat.

C At (inquit Kemnitius) *Eustathius* (Sozomeno teste) *dabat operam vitæ seueræ, & in Concilio Gangrensi professus est, se non contumaciæ gratia, sed ob cultum Dei abstinentiam illam introduxisse*.

RESPONDEO, Ita est, sed idem Sozomenus addit, Eustathium ob amorem vitæ seuerioris in absurdas opiniones incidisse. Itaque non abstinentiam ob cultum Dei, sed absurdas illas opiniones Concilium damnauit.

Quod verò Kemnitius dicit, nondum eo tempore interdictum fuisse carniū esum in diebus ieiuniorum, merum est ipsius figmentum. Eustathius enim non arguitur aut dānatur, quod carnes comedi noluerit in diebus ieiuniorū, sed quod absolutè carniū esum illicitū esse dixerit interdictū autem illo tempore fuisse Christianis carniū esum, cum ieiunia celebranda erāt, ac potissimum in Quadragesima perspicuum est ex historia Spiridionis, quam supra tractauimus. Spiridion enim Eustathij æqualis fuit, aut etiam paulò antiquior, & tamen eo tempore sci-mus ab homine Christiano repudiatas fuisse carnes in Quadragesima, eo nomine quod Christianus esset. Vide eundem Sozomenum lib. 1. cap. 11.

D SEXTO profert Caluinus li. 4. Instit. cap. 12. §. 19. locum vnum S. Augustini, ex li. 30. contra Faustum, vbi dicit, ab Augustino refelli delirium Manichæorum, apud quos in magno honore erant, qui abstinebant à certis cibis, quasi abstinentia illa sit opus Deo gratum.

RESPONDEO, S. Augustinus non refellit Manichæos, quod in magno honore haberent à carni-bus abstinentes; sed quod putarent, carnes natura sua esse immundas. Id quod probat, quoniam etiam si apud Manichæos soli sacerdotes à carni-bus abstinerent, tamen plebi carniū esus, non tam vt licitus concedebatur, quàm vt illicitus indulgebatur: *Auditoribus, inquit, vestris, quos tanquam distinctos*

à genere sacerdotum dixisti, secundum veniam hac edenda conceditis. Neque enim conceditur secundum veniam, nisi peccatum. Et infra: Hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab eis huiusmodi temperatis, quod non significatione, sed natura male & immunde sint. Adde quod Faust. Manichæus non solū dicit, perfectos apud Manichæos à carnibus abstinere quem locum notauit Caluinus, sed etiam dicit apud Catholicos in magno precio haberi, qui carnibus semper abstineant. Sic enim loquitur cap. 3. De vobis verò quid dicam, id est, de Christianioribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, plerique verò quadrupede omni, atque etiam cuncto animali penitus abstinent, fertque ob hoc in oculis eos omnis Ecclesia, & summa cum veneratione suscipiens solam non Deos existimat. Quod testimonium sanctus Augustinus non reprobatur, sed approbat, vt perspicuum est ex quarto capite.

CAPVT XIV.

De origine & institutione ieiunij Quadragesimalis.

QUINTA restat pars disputationis de ieiunio, quæ est de variis temporibus, in quibus ab Ecclesia sunt instituta ieiunia. Ac primum de ieiunio Quadragesimæ, quod est omnium maximum & celeberrimum, Tria tractanda sunt, de origine & institutione, de rationibus institutionis, & de varietate.

Quod attinet ad PRIMVM, Tres falsæ opiniones de origine Quadragesimæ refellendæ sunt PRIMÆ est Hæreticorum omnium huius temporis, qui docent, Quadragesimam post tempora Apostolorum ex quadã superstitione & peruerâ imitatione Christi paulatim irrepsisse. Ita Ioannes Caluinus lib. 4. Instit. cap. 12. §. 20. Magdeburgenses cent. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 577. Kemnitius in 4. part. examinis, & alij. Probat autem id Kemnitius in 4. part. examinis, pagina 581. ex testimonio Irenæi, apud Eusebium lib. 5. cap. 24. Sic enim loquitur Irenæus: *Quidam unum diem ante Pascha ieiunant, quidam duos, alij quadragesima, diurnas & nocturnas horas supputantes pro die. Et hac diuersitas non iam nostra ætate primum cepit, sed longè antè, illorum scilicet tempore, qui ante nos fuerunt, qui vt coniectura assequi licet, non accuratè consuetudinem eorum qui vel simplicitate quadam, vel priuata auctoritate in posterum aliquid statuisserent, obseruauerunt.*

Ex hoc loco Quinque memorabilia Kemnitius colligi iubet, PRIMVM, tempore virorum Apostolicorum fuisse diuersas & varias obseruationes, non certas & itatas leges de ieiuniis, SECUNDO, Ieiunium Quadragesimæ fuisse vulgarem consuetudinem, non mandatum, aut traditionem Apostolicam. TERTIO, consuetudinem illam introductam priuata auctoritate à simplicibus hominibus, non ex totius Ecclesiæ, aut Apostolorum institutione, & præscripto. QUARTO, fuisse, qui in posterum tempus aliquid statuerint de forma ieiunij, sed (vt dictum est) ex priuata sententia & deuotione. QUINTO, Viros Apostolicos eiusmodi consuetudinem non accuratè obseruasse, propterea quod scirent ex quadam simplicitate à priuatis hominibus introductam.

Sed hoc argumentum Kemnitij Duplici ratione refutari potest. PRIMVM, enim si verba ipsa Irenæi diligenter excutiantur, facillè apparebit, eum auctorem non loqui de institutione ieiunij Quadragesimalis, sed solum de forma ieiunandi, id est, quamdiu oporteat ieiunantes manere intactos, vno die, an duobus, an pluribus. Sed verba Græca ad-

A scribamus ex correctissima Rober. Stephani editione. & ἡ δὲ πλεονεξία τῆς ἡμέρας οὐκ ἔστιν ἀποσιδήσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν εἰδῶν αὐτῆς ἢ ἡμέρας. οἱ δὲ δὲ οἰονταὶ ἕνα ἡμέρας δὲν αὐτῶν ἡμετέριον. οἱ δὲ δὲ, δύο, οἱ δὲ καὶ πλεονεξία. οἱ δὲ, πλεονεξία δὲ ἡμέρας καὶ νυκτερας συμπυκνωσάτω τῶν ἡμερῶν αὐτῶν. Hæc verba si reddantur simpliciter, ita sonabunt Latine. Neque enim solum de die (Pascha videlicet) est dubitatio, sed etiam de specie ieiunij. Quidam enim existimant unam diem oportere se ieiunare, quidam duas, quidam etiam plures. Quidam quadragesima horis diurnis & nocturnis metiuntur suum diem. Hoc est, alij continent ieiunium, nihil omnino comedentes vnum diem, alij duos, alij plures, tres videlicet, aut quatuor, aut quinque, aut sex integram nimirum hebdomadam. Alij quadragesima diurnis & nocturnis metiuntur suum diem, ieiunij videlicet. Manent enim sine cibo quadragesima horis diurnis, & nocturnis, quæ tamen ipsi fere duos dies contineant, tametsi ipsi pro vno die accipiunt.

Hanc esse veram explicationem, probamus PRIMO ex ipsis verbis Græcis, quæ non possunt simplicius reddi, quam à nobis reddita sint.

SECUNDO, quia non dicit Irenæus, dubitationem esse de ieiunio Quadragesimæ, sed de specie & forma ieiunij. Proinde non erat in controuersia apud viros Apostolicos, vtrum seruandum esset ieiunium quadragesima dierum ante Pascha; id enim pro comperto omnes habebant: sed quomodo seruandum esset.

C TERTIO, confirmatur à simili. Scribit enim Irenæus non solum de die Paschæ, sed etiam de forma ieiunij controuersiam esse. At de die Paschæ non erat quæstio, vtrum dies Paschæ celebrandus esset, sed vtrum dies Paschæ esse posset solum dies Dominicus, an quicumque dies hebdomadæ. Sic igitur de ieiunio Paschali, siue Quadragesimali non erat quæstio, an seruandum esset, sed qua forma seruandum esset.

QUARTO, Incredible videtur tantam fuisse aliquando varietatem ieiunij Paschalis, vt aliqui putarent, ieiunium illud constare vnico die tantum, aut duobus, alij quadragesima diebus: & incredibile est ieiunium illud quod Quadragesimæ nomen semper habuit, potuisse definiti vno die, vel duobus. Non igitur de diebus Quadragesimæ, sed tempore continuandi ieiunium sine omni cibo, loquitur Irenæus.

D QUINTO, quoniam re vera semper fuit apud veteres varia consuetudo continuandi ieiunium. Scribit enim Philo in libro de vita theorica supplicum, viros illos adeo amasse ieiunium, vt aliqui triduum, aliqui sex dies sine cibo transmitterent. Sanctus Epiphanius in compendiaria doctrina scribit, suo tempore fuisse adhuc in Ecclesia eiusmodi varietatem, vt aliqui ad Solis occasum ieiunium soluerent, alij biduum, aut triduum, aut integram hebdomadam sine cibo traducerent. Similia referunt Sanctus Hieronymus in epist. ad Marcellam, de laudibus Asellæ, & sanctus Augustinus in lib. 1. de Moribus Ecclesiæ, capit. 33. neque desunt etiam hodie, præsertim apud Græcos, qui ad initium & finem Quadragesimæ tres dies, aut quadragesima horas intacti transigant. Cuius formæ ieiunandi habentur exempla in diuinis litteris, Ester 4. Tob. 3. & Act. 9. Hanc autem formam ieiunandi sine vilo cibo plures dies, libenter admittimus, semper liberæ fuisse consuetudinis, neque vnquam ab Apostolis, aut aliis Ecclesiæ præsulibus imperatam. Ex quo sequitur, vt quinque illa memorabilia Kemnitij ad rem nihil pertineant.

Quamuis autem id quod iam diximus, verissimum

esse credamus: tamen quoniam tum Ruffinus, tum Christophorfonus, tum alij locum hunc Irenæi ad Quadragesimæ veritatem retulerunt, adferemus. Alteram rationem, cur Kemnitij argumentum nihil probet. Nam quod sequitur in testimonio Irenæi, non significat, consuetudinem quadragesimalis ieiunij introductam fuisse à priuatis hominibus, & ex simplicitate quadam, & ideo à viris Apostolicis non fuisse accuratè seruata: sed significat, aliquos ex antiquis non accuratè seruasse consuetudinem, vt erat tradita à maioribus & Apostolicis viris, & ex hac negligentia ortam esse varietatem, quæ ipsius tempore cernebatur. Sic enim vertit Ruffinus: *Cæpit hæc diuersitas ab illis (vt opinor) qui non simpliciter, quod ab initio traditum est; tenentes, in aliam morem, vel per negligentiam, vel per imperitiem postmodum decidere.*

Sed Kemnitius obiicit versionem Christophorsoni, qui ita vertit, vt ipse paulò antè citauit. At nos Ruffinum, vt multo antiquiorem & doctorem, & qui multa vertit in Latinum sermonem, ex Græco, Christophorsono anteponendum censemus. Præsertim cum verba Græca extent, & de vtraque versione à peritis iudicium fieri possit. Hæc enim sunt verba Irenæi, quæ propriè sequuntur post ea, quæ paulò ante descripsimus: *καὶ ταύτην ἢ ποιῶντα τῶν ὀπιθεσῶν δὲ γὰρ ἐφ' ἡμῶν γένηται, ἀλλὰ ἡ πλῆθος ἐπὶ τῶν πατρῶν ἡμῶν τῶν πατρῶν τὸ ἀκριβὲς ὡς εἰκὸς κρατούστων πλὴν καὶ ἀπλότην ἢ ἰδιωτικῶν πωλεῖται εἰς τὸ μετέπειτα πεποικότεον.* Quæ ad verbum sic reddi possunt, & talis quidem diuersitas obseruantium, non nunc nostro tempore facta est; sed & multo antea tempore maiorum nostrorum, qui non accuratè (vt par erat) tenentes simplicem, & propriam consuetudinem, eam ad posterum transierunt.

Ex quo non sequitur, quod Kemnitius dicit, ieiunium Quadragesimæ ex simplicitate quadam & priuata quorundam auctoritate introductum; sed tantum id sequitur, aliquos ex veteribus non conseruasse consuetudinem Apostolicam, ita simpliciter ac propriè vt conseruanda erat, & inde nata esse apud aliquos magnam in forma ieiunij diuersitatem.

Sed his omis, ALTERA sententia est Ioannis Cassiani, qui Collatione vigesimaprima, capite trigesimo docet, in Ecclesia primitiua, per totum annum æquale fuisse ieiunium; deinde frigescente deuotione, cum inciperent apud multos negligi ieiunia, placuisse omnibus sacerdotibus, vt Quadragesimæ ieiunium indiceretur, ac fixa lege stabiliretur.

Sed hæc sententia falso nititur fundamento. Tametsi enim credibile sit Apostolos, aliosq; nonnullos, sicut in commune viuabant, & continentiam perpetuam colebant: ita etiam vel per totum annum, vel certè frequentissimè ieiunasse: tamen neque certum, neque verisimile est omnes Christianos Apostolicis temporibus per totum annum operam dedisse ieiuniis; quemadmodum nulla ratione affirmari debet, omnes vbiq; Christianos sub Apostolis vitam cælibem, & communem duxisse. Nam certè apud Corinthios, aliasque ciuitates Græcorum (vt ex epistolis B. Pauli perspicuum est) Christiani permulti liberis operam dabant, & res suas proprias retinebant, & per vnam Sabbati collectæ apud eos fiebant. Item 1. Cor. 7. admonet coniuugatos Apostolus, vt ad tempus intermittant opus coniugale, vt vacet orationi & ieiunio. Ex quo sequitur, vt non per totum annum ieiunare soliti fuerint. Et 1. ad Cor. 8. monet, vt comedant quicquid in macello venit; ex quo intelligimus, eos carnibus vesci solitos, à quibus tamen abstinent ieiunantes.

Quid quod Acto. 13. Apostoli Paulus & Barnabas

A ordinantur in opus Euangelij cum ieiunio, & oratione, & manuum impositione. Vbi sine dubio fit mentio specialis ieiunij tempore ordinationis; proinde non semper in prima illa Ecclesia ieiunabatur. Ipse etiam beatus Paulus secundo Corinth. 11. commemorat inter alios suos labores, ieiunia multa. Et de sancto Ioanne Apostolo supra citauimus, illum cum quodam adolescente crebra duxisse ieiunia; & cum Euangelium scribere vellet, solenne indixisse ieiunium. Quæ sunt argumenta clarissima, non fuisse apud Christianos omnes, Apostolicis temporibus, per totum annum æquale ieiunium.

Adde quod nusquam inuenitur lex illa, quam Cassianus dicit, ab omnibus simul Christi sacerdotibus fuisse latam de ieiunio Quadragesimæ. Primū enim generale Concilium omnium sacerdotum constat fuisse Nicænum primum: in eo autem Concilio fit mentio Quadragesimæ tanquam rei notissimæ, & multo antea institutæ.

B TERTIA sententia est aliorum, qui institutionem Quadragesimæ referunt ad Telesphorum Papam. Id enim aliquos sensisse refert Eusebius in Chronico. Sed forte inde nata est opinio illa, quod Telesphorus legatur clericis mandasse, vt septem integras hebdomadas à carnibus abstinerent; cum laici septem hebdomadas non integras abstineant. Alioqui enim fieri non potest, vt Telesphorus ieiunium Quadragesimæ instituerit, cum ante ipsius tempora vixerit S. Ignatius, qui Quadragesimæ apertissimè meminit.

C Vera igitur sententia est, Quadragesimale ieiunium ab Apostolis Domini institutum, atque Ecclesiæ vniuersæ traditum fuisse. Id enim PRIMVM constat ex canone Apostolorum 68. Deinde, ex testimonio expresso duorum insignium Patrum Hieronymi & Leonis. Sic enim scribit sanctus Hieronymus in epistola ad Marcellam aduersus Montanum: *Nos vnam Quadragesimam, secundum traditionem Apostolorum, ioto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus.*

D Sanctus verò Leo sermone sexto de Quadragesima ita loquitur: *Quod ergo dilectissimi in omnitempore vnumquemque conuenit facere Christianum, id nunc sollicitius est, & deuotius exequendum: vt Apostolica institutio quadragesima dierum ieiunijs impleatur.* Et sermone nono de Quadragesima loquens: *A sanctis, inquit, Apostolis, per doctrinam Spiritus sancti maiora sunt instituta ieiunia, vt per commune consortium crucis Christi, etiam nos aliquid in eo, quod propter nos gessit, ageremus.*

E TERTIO, probatur ex regula illa notissima beati Augustini, in epi. 118. ad Ianuarium, & lib. 4. de Baptismo, capite 24. quæ habet, illa omnia sine dubio ex Apostolica traditione descendere, quæ in vniuersa Ecclesia obseruantur, & in nullo Ecclesiæ concilio instituta inueniuntur. Eiusmodi esse Quadragesimale ieiunium, nullo negotio demonstrari potest. Nam non esse institutum in vilo Concilio perspicuum est, Tum ex eo, quod nusquam extat tale Concilium, in quo primum Quadragesima instituta esse dicatur; Tum ex eo, quod inuenitur mentio Quadragesimæ in auctoribus, qui omnia Concilia præcesserunt.

Obseruatum verò ieiunium hoc in Ecclesia vniuersa semper fuisse, manifestè patet ex Conciliis & Patribus diuersorum temporum & locorum. Fit enim mentio Quadragesimæ, vt rei generalis & antiquissimæ, in Concilio primo Nicæno, canone quinto, in Concilio Laodiceno canone 49. & sequentibus. Et in canonibus, quæ dicuntur sextæ Synodi, canone 29. quæ sunt Concilia in Oriente cele-